NAGUALISM

NAGUALISMO

НАҐВАЛІЗМ

Vol. II — Том II

MMXXIII

A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan
Una realidad aparte. Nuevas conversaciones con Don Juan
Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном
Една отделна реалност: Следващи разговори с дон Хуан
Odrębna rzeczywistość: rozmów z don Juanem ciąg dalszy
Odvojena stvarnost: Nastavak razgovora s Don Huanom
Ločena resničnost: Nadaljnji pogovori z Don Juanom
Oddělená skutečnost
Uma Estranha Realidade
Voir: Les enseignements d'un sorcier yaqui
Una realtà separata. Nuove conversazioni con don Juan
Cealaltă realitate: alte conversatii cu Don Juan
En anden virkelighed
Eine andere Wirklichkeit. Neue Gespräche mit Don Juan
En annorlunda verklighet: Ytterligare samtal med Don Juan
Een aparte werkelijkheid: verdere gesprekken met don Juan
Atsevišķā realitāte: Turpmākās sarunas ar donu Huanu
Kita tikrovė. Tolesni pokalbiai su Don Chuanu
Eraldiolev reaalsus
Toinen todellisuus
โลกที่ต่างออกไป
解离的真实 : 继续与唐望对话
呪術の体験 : 分離したリアリティ
초인수업 :인디언 스승 돈 후앙, 빛의 세계를 말하다 (또 하나의 현실)
شـــتر بــــا کــــارلوس کاســــتانداىب یــىدون خــــوان :گفتگــــو ىک هاىتکــــن
Bir Başka Gerçeklik. Don Juan’la Yeni Söyleşileri
Másik világ kapujában. További beszélgetések Don Juannal
Μια ξεχωριστή πραγματικότητα – παραπέρα συζήτηση με τον Δον Χουάν
Отдельная реальность: дальнейшие беседы с доном Хуаном
Одвојена стварност: наставак разговора с Дон Хуаном
واقـع منفصـل: مزيـد مـن المحادثـات مـع دون جـوان
אןמציאות נפרדת : עוד שיחות עם דון חו

Carlos Castaneda
A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan
The third trilingual edition

Carlos Castaneda
Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan
Tercera edición trilingüe

Карлос Кастанеда
Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном
Третє тримовне видання

CARLOS CASTANEDA

A SEPARATE REALITY

Further Conversations with Don Juan

Basic Extended Comparative Trilingual Edition

Original texts in English with available side-by-side
translations into Spanish and Ukrainian (Rus) languages

∞

lo infinito

Los Angeles—Kyiv—Tenochtitlan

MMXXIII

CARLOS CASTANEDA

UNA REALIDAD APARTE

Nuevas conversaciones con don Juan

Edición trilingüe comparativa ampliada básica

Textos originales en inglés con traducciones
paralelas disponibles al español y ucraniano (rus)

∞

lo infinito

Los Ángeles—Kyiv—Tenochtitlán

MMXXIII

КАРЛОС КАСТАНЕДА

ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ

Подальші розмови з доном Хуаном

Базове розширене порівняльне видання-трилінґва

Оригінальні англійські тексти з наявними паралельними
перекладами на іспанську та українську (руську) мови

∞

lo infinito

Лос-Анджелес — Київ — Теночтітлан

MMXXIII

SORCERY101/2-13871-13513-8955-5732-3271-1971
UKR[RUS](||)ENG(||)ESP.V02.E03.2023

Not-for-profit scientific publication
Publicación científica sin fines de lucro
Некомерційне наукове видання

Науковий керівник проєкту *д.м.н. Ірма Джой Ґрау*
Науковий редактор, упорядник текстів і автор приміток *к.м.н. Інна Байда*
Науковий редактор-рецензент українського перекладу *Михайло Дмитрієв*
Перекладачі *Анна-Марія Кравець, Ігор Шротт, Катерина Гурина, Алькор Мелескер, Михайло Дмитрієв, Ольга Спиридонова, Тетяна Денисенко, Кость Волошин, Олексій Вишневський, Михайло Русин, Еліс Тейлор, Марія Шротт та ін.*
Літературні редактори *Анна Цвелих, Анастасія По, Ганна Джулай*

Кастанеда Карлос

Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном [докторська дисертація] / Карлос Кастанеда — *lo infinito*, 2023. — 844 с.

The third edition: revised, corrected, and amended
Tercera edición: revisada, corregida y complementada
Третє видання: переглянуте, виправлене і доповнене

Увазі читачів пропонується друга робота Карлоса Кастанеди, що подавалася ним на здобуття докторського ступеня з антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі. Український (руський) переклад зроблено на основі зіставлення різних англо- та іспаномовних видань. До цього розширеного видання-трилінґви також включені додаткові матеріали, що допоможуть скласти більш цілісне уявлення як про обставини написання перших двох книжок, так і про деякі описувані в них реалії. На пострадянському просторі повний текст книжки «Окрема реальність» і більша частина додаткових матеріалів до неї друкуються вперше. Також уперше наводиться повний англійський транскрипт трьох відомих на сьогодні аудіозаписів Кастанеди (включно із ніколи не публікованою раніше частиною його лекції з ведучою Джейн Геллісоу), що були спеціально розшифровані для цього видання.

Видання розраховане на науковців, дослідників і всіх, хто цікавиться системою пізнання шаманів давньої Мексики.

На авантитулі наведені назви друкованих перекладів «Окремої реальності» іншими мовами, відомі упорядникам на момент верстання цієї книжки (разом 31 різна мова перекладу)

TABLE OF CONTENTS

ЗМІСТ

ÍNDICE

КОРОТКІ ЗАУВАГИ ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

У заувагах до першого тому «Наґвалізму» вже зазначалося, що наявні московські переклади Кастанеди — і, відповідно, українські переклади з російської — дуже далекі від оригінального тексту написаних ним книжок. Оскільки ґрунтовний аналіз усіх цих невідповідностей не входить у наші наміри, ми зазначимо тут лише деякі найхарактерніші помилки.

1) Пропуски окремих деталей зустрічаються практично на кожній сторінці московських текстів. Важливість чи неважливість цих деталей для сприймання первісного наміру Кастанеди при написанні своїх наукових праць, на наше глибоке переконання, не є предметом довільної оцінки перекладачем з погляду необхідності їх включення чи невключення до перекладу — всі змістовні деталі мають бути збережені максимально можливою мірою.

2) Пропуски повних речень/абзаців оригінального тексту зустрічаються в розтиражованих московських перекладах усіх книжок Кастанеди. Зокрема, у російському перекладі «Окремої реальності» є щонайменше 10 таких купюр, у «Подорожі до Істлану» — понад 20. Це неприпустимо в перекладі взагалі будь-якого тексту, а тим паче наукової праці.

3) Відмітною рисою московських видань є відсебеньки перекладача, які призводять до того, що переклад перетворюється на вільний переказ або взагалі на самостійний твір іншого автора. Показовим прикладом такого творчого підходу в розтиражованих московських виданнях Кастанеди є російський «переклад» фрагмента англійського тексту «Окремої реальності» (див. 2-й абзац згори на стор. 214 цього тому), що має вдвічі більший обсяг за англійський оригінал, причому половина «перекладеного» в оригінальному тексті Кастанеди просто відсутня. Наведені в цій московській версії «Софії» розлогі сентенції, подані як написаний Кастанедою текст, насправді йому не належать і є цілковитою вигадкою-фальшивкою перекладача. Варто зазначити, що в плані відсебеньок найбільше не пощастило 12-ій книжці Кастанеди («Колесо часу») — у московській версії цієї книжки процентна частка «перекладеного» тексту, відсутнього в англійському оригіналі, переходить усі можливі межі.

4) Дуже поширеною хибою московських перекладів є неправильний переклад ключових слів у реченні, через що повністю спотворюється зміст оригіналу. Наприклад, *windbreaker* (куртка, штормівка) стала вітровим склом автомобіля; *university* (університет) став «всесвітом»; *rule of thumb* (практичне правило) стало «правилом великого пальця»; *world view* (світогляд) став просто «світом»; Huichol Indians (індіанці уїчолі) стали індіанцями «хіколо»; *intent* (намір, базовий концепт мольфарства) у «Колесі часу» раптом став «волею» (*will*, інший базовий концепт); слово *ethnocentric* (етноцентричний) передане як «егоцентричний»; *to puke* (блювати) в описі першого досвіду Кастанеди з пейотом передане як «пукати» (“За словами Джона, я пукнув разів тридцять”); *taxing inquiries* (виснажливі розпити під час пошуків будинку дона Хуана в «Подорожі до Істлану») передане як “опитування, на які пішов не один долар”; слова Кастанеди *that's my feeling* (“таке в мене відчуття”) передані як “я злякався”; три типи людей за класифікацією дона Хуана — *farts, urines,* and *vomits* (ісп. *los pedos, los orines* y *los vómitos* — кишкові гази, сеча та блювотиння) передані як «пердуни», «сцикуни» і «блевуни»; фраза *that is coherent with what takes place* (це **узгоджується** з тим, що має

місце) передана як “це **не узгоджується** з тим, що має місце” (типовий приклад передання в московських перекладах змісту оригіналу з точністю до навпаки); слова Кастанеди до студентів на лекції *I'm sure that very few must have taken psychedelic substances like LSD* (“Я впевнений, що дуже мало хто з вас вживав психоделічні речовини, такі як ЛСД”) передані як “Я впевнений, що безліч людей вживали психоделіки на кшталт ЛСД”; слова дона Хуана про себе в «Оповідях про силу» *I'm a stockholder* (“я акціонер/власник акцій”) передані як “я власник мануфактурної бази”; слова Кастанеди про чоловічу силу дона Хуана *he says he's **in his sixties** years old and he likes girls* (“він каже, що йому **за шістдесят**, а він полюбляє дівчат”) передані як “він каже, що відколи йому виповнилося **шість** років, йому подобаються дівчата”; фраза у «Силі тиші» *the foreman fired don Juan* (“бригадир звільнив дона Хуана з роботи”) передана як “бригадир підпалив спорудження на голові дона Хуана” тощо.

Найбільшої ж шкоди опануванню знання шаманів лінії дона Хуана завдає невірний переклад базових концепцій наґвалізму, який взагалі унеможливлює розуміння й без того складних моментів. Наприклад, у «Вогні зсередини» (Розділ 5. Перша увага.) фраза дона Хуана під час викладу тонкощів мистецтва усвідомлення *[Seers] saw that men of reason are bound to live longer, because by disregarding the impulse of the emanations at large, they **quiet down** the natural agitation inside their cocoons* ([“Видці] побачили, що люди розуму повинні жити довше, ніж самопоглинені, бо ігноруючи імпульси зовнішніх еманацій, перші **заспокоюють** природне збудження внутрішніх еманацій”) у розтиражованому московському перекладі «Софії» передана як “[Видці] побачили, що люди розуму повинні жити довше, ніж самопоглинені. Ігноруючи імпульси великих еманацій, перші **посилюють** природне збудження внутрішніх еманацій.” Подібні неправильні переклади суперечать логіці попередніх і наступних тверджень й лише заплутують вдумливого читача.

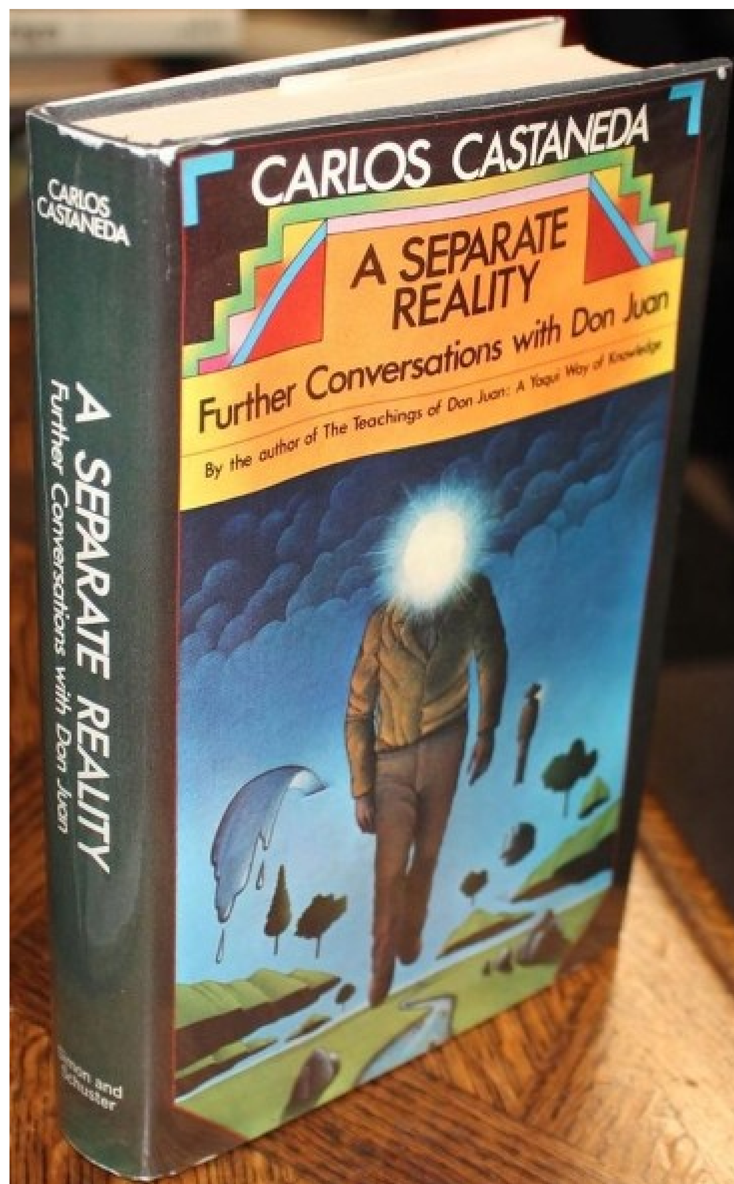
Повний контекстний перелік таких абсурдних перекладів склав би об'ємистий том, тоді як кілька прикладів вище наведені для того, щоб наочно показати вкрай низьку якість наявних московських перекладів і недоцільність їх використання для ознайомлення з автентичним доробком Кастанеди, а тим паче для українського перекладу з російської.

На наше переконання, переклад наукових текстів вимагає максимально точного передання всіх нюансів оригіналу. Хоча деякі втрати сенсів у перекладі на іншу мову неминучі, втім є дуже чіткі «червоні лінії», які перекладач наукового тексту не має права переступати. Насамперед це стосується вимог до максимально точного передання всіх деталей, неприпустимості перекручення змісту, купюр чи, навпаки, відсебеньок перекладача. Саме такого підходу ми намагаємося дотримуватись у нашій роботі.

Також варто зазначити, що дуже важливим у такому великому перекладацькому проєкті є зворотний зв'язок із читачами. Ми вдячні всім, хто надіслав свої зауваження про помічені помилки й неточності в першому томі «Наґвалізму», і сподіваємося на не менш масивний фідбек щодо другого й наступних томів. Редакція враховує всі конструктивні зауваги і вносить відповідні виправлення в кожному наступному перевиданні книжки. Повідомлення про будь-які виявлені в тексті помилки чи недоліки, а також інші коментарі чи пропозиції можна надсилати на електронну адресу loinfinito@i.ua

Ірма Джой
Будапешт, 2022 – Ужгород, 2023

Photo of dust jacket of the 1st printing of *A Separate Reality* by Carlos Castaneda | **Суперобкладинка книжки з першого накладу «Окремої реальності» Карлоса Кастанеди** | **Sobrecubierta de la primera impresión de *Una realidad aparte* de Carlos Castaneda**

A Separate Reality | Окрема реальність | Una realidad aparte

INTRODUCTION

Ten years ago I had the fortune of meeting a Yaqui Indian from northwestern Mexico. I call him “don Juan”. In Spanish, *don* is an appellative used to denote respect. I made don Juan’s acquaintance under the most fortuitous circumstances. I was sitting with Bill, a friend of mine, in a bus depot in a border town in Arizona. We were very quiet. In the late afternoon the summer heat seemed unbearable. Suddenly he leaned over and tapped me on the shoulder.

“There’s the man I told you about,” he said in a low voice. He nodded casually towards the entrance. An old man had just walked in.

“What did you tell me about him?” I asked.

“He’s the Indian that knows about peyote. Remember?”

ВСТУП

Десять років тому мені пощастило познайомитися з одним індіанцем я́кі з північного заходу Мексики. Я називаю його «доном Хуаном». В іспанській мові звертання *дон* використовують, щоб висловити шанобливе ставлення. Моє знайомство з доном Хуаном сталося за цілковито випадкових[1] обставин. Я з Біллом, моїм товаришем, сидів у приміщенні автостанції прикордонного містечка в штаті Аризона[2]. Ми були повністю безмовні. У пізнє пообіддя літня спека здавалася нестерпною. Раптом він нахилився й легенько штовхнув мене в плече.

“Он там чоловік, про якого я тобі розповідав”, — сказав він тихим голосом. Він недбало кивнув головою в бік входу. Якийсь старий щойно зайшов усередину.

“Що ти мені про нього розповідав?” — запитав я.

“Ну, це той індіанець, який знається на пейоті[3]. Пам’ятаєш?”

INTRODUCCIÓN

HACE diez años tuve la fortuna de conocer a don Juan Matus, un indio yaqui del noroeste de México. Entablé amistad con él bajo circunstancias en extremo fortuitas. Estaba yo sentado con Bill, un amigo mío, en la terminal de autobuses de un pueblo fronterizo en Arizona. Guardábamos silencio. Atardecía y el calor del verano era insoportable. De pronto, Bill se inclinó y me tocó el hombro.

—Ahí está el sujeto del que te hablé — dijo en voz baja. Ladeó casualmente la cabeza señalando hacia la entrada. Un anciano acababa de llegar.

—¿Qué me dijiste de él? — pregunté.

—Es el indio que sabe del peyote. ¿Te acuerdas?

---

[1] Fortuitous (англ.) — випадковий, також може перекладатися як «щасливий», «вдалий». Альтернативний варіант перекладу: “*Я познайомився з доном Хуаном за дуже щасливого збігу обставин*”.

[2] Очевидно, йдеться про місто Ноґалес (англ. *Nogales*) у штаті Аризона. Приміщення ґрейгаундської автостанції в Ноґалесі — місце сили, де Кастанеда познайомився з доном Хуаном. Пізніше дон Хуан призначав там зустрічі Кастанеді, а після відходу дона Хуана Кастанеда зустрічався там із членами своєї групи. Світлини ґрейгаундської автостанції в Ноґалесі вміщені в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму».

[3] Peyote — пейоте, або пейот, — іспанське слово, похідне від *peyōtl* з мови науатль (Nahuatl), що означає «кокон гусені». Помилково запозичене іспанцями як назва священного кактуса *Lophophora williamsii*, дуже шанованого корінним населенням США й Мексики. В індіанців пейотль, як і толоаче — це не рослини, а стани знання, а сам кактус із давніх-давен застосовується в релігійних практиках індіанців та в лікувальних цілях у вигляді бутонів і напою. Пейотні церемонії найбільш яскраво виражені в культурі уїчолів (Huichol, Wixárika).

I remembered that Bill and I had once driven all day looking for the house of an “eccentric” Mexican Indian who lived in the area. We did not find the man’s house and I had the feeling that the Indians whom we had asked for directions had deliberately misled us. Bill had told me that the man was a “yerbero”, a person who gathers and sells medicinal herbs, and that he knew a great deal about the hallucinogenic cactus, peyote. He had also said that it would be worth my while to meet him. Bill was my guide in the Southwest while I was collecting information and specimens of medicinal plants used by the Indians of the area.

Bill got up and went to greet the man. The Indian was of medium height. His hair was white and short, and grew a bit over his ears, accentuating the roundness of his head. He was very dark; the deep wrinkles on his face gave him the appearance of age, yet his body seemed to be strong and fit. I watched him for a moment. He moved around with a nimbleness that I would have thought impossible for an old man.

Bill signaled me to join them.

“He’s a nice guy,” Bill said to me. “But I can’t understand him. His Spanish is weird, full of rural colloquialisms, I suppose.”

The old man looked at Bill and smiled. And Bill, who speaks only a few words of Spanish, made up an absurd phrase in that language. He looked at me as if asking whether he was making sense, but I did not know what he had had in mind; he then smiled shyly and walked away. The old

Я згадав, як одного разу ми з Біллом упродовж цілого дня колесили машиною в пошуках домівки «ексцентричного» мексиканського індіанця, що нібито жив у тій місцевості. Ми не знайшли його оселі, і я мав таке відчуття, що індіанці, в яких ми питали напрямок, навмисне вводили нас в оману. Білл розповів мені тоді, що цей чоловік був «єрберо»[4] — той, хто збирає та продає лікарські рослини, і що він дуже багато знає про галюциногенний кактус пейот. Він також сказав, що мені було б варто докласти зусиль, аби зустрітися з ним. Білл був моїм провідником у подорожі південним заходом США, поки я збирав там інформацію про лікарські трави і зразки рослин, використовувані місцевими індіанцями.

Білл підвівся й пішов привітатися з чоловіком. Індіанець був середнього зросту. Його волосся було сиве й коротке і трохи закривало вуха, підкреслюючи округлість голови. Його шкіра була дуже темна; глибокі зморшки на обличчі надавали йому вигляду літньої людини, проте його тіло справляло враження сильного й підтягнутого. Якусь хвилю я роздивлявся на нього. Він рухався зі спритністю, що видавалася мені просто неможливою для старого чоловіка[5].

Білл зробив мені знак приєднатися до них.

“Він гарний чолов’яга, — сказав мені Білл. — Проте я не можу його зрозуміти. Його іспанська якась чудернацька — гадаю, в ній повно просторічних слів.”

Старий глянув на Білла й усміхнувся. А Білл, що знав лише кілька слів іспанською, спорудив якусь абсурдну фразу цією мовою. Він подивився на мене, ніби запитуючи, чи має сказане ним хоч якийсь сенс, але я не зрозумів, що він хотів сказати; тоді він ніяково усміхнувся й відійшов. Старий

Recordé que una vez Bill y yo habíamos andado en coche todo el día, buscando la casa de un indio mexicano muy “excéntrico” que vivía en la zona. No la encontramos, y yo tuve la sospecha de que los indios a quienes pedimos direcciones nos habían desorientado a propósito. Bill me dijo que el hombre era un “yerbero” y que sabía mucho sobre el cacto alucinógeno peyote. Dijo también que me sería útil conocerlo. Bill era mi guía en el suroeste de los Estados Unidos, donde yo andaba reuniendo información y especímenes de plantas medicinales usadas por los indios de la zona.

Bill se levantó y fue a saludar al hombre. El indio era de estatura mediana. Su cabello blanco y corto le tapaba un poco las orejas, acentuando la redondez del cráneo. Era muy moreno: las hondas arrugas en su rostro le daban apariencia de viejo, pero su cuerpo parecía fuerte y ágil. Lo observé un momento. Se movía con una facilidad que yo habría creído imposible para un anciano.

Bill me hizo seña de acercarme.

—Es un buen tipo —me dijo—. Pero no le entiendo. Su español es raro; ha de estar lleno de coloquialismos rurales.

El anciano miró a Bill y sonrió. Y Bill, que apenas habla unas cuantas palabras de español, armó una frase absurda en ese idioma. Me miró como preguntando si se daba a entender, pero yo ignoraba lo que tenía en mente; sonrió con timidez y se alejó. El anciano me

[4] Yerbero (ісп.) — травник.
[5] У «Вченні дона Хуана» Кастанеда зазначив, що дон Хуан народився в 1891 році, тож на момент зустрічі йому мало бути десь 69 років.

man looked at me and began laughing. I explained to him that my friend sometimes forgot that he did not speak Spanish.

"I think he also forgot to introduce us," I said, and I told him my name.

"And I am Juan Matus, at your service," he said.

We shook hands and remained quiet for some time. I broke the silence and told him about my enterprise. I told him that I was looking for any kind of information on plants, especially peyote. I talked compulsively for a long time, and although I was almost totally ignorant on the subject, I said I knew a great deal about peyote. I thought that if I boasted about my knowledge he would become interested in talking to me. But he did not say anything. He listened patiently. Then he nodded slowly and peered at me. His eyes seemed to shine with a light of their own. I avoided his gaze. I felt embarrassed. I had the certainty that at that moment he knew I was talking nonsense.

"Come to my house some time," he finally said, taking his eyes away from me. "Perhaps we could talk there with more ease."

I did not know what else to say. I felt uneasy. After a while Bill came back into the room. He recognized my discomfort and did not say a word. We sat in tight silence for some time. Then the old man got up. His bus had come. He said goodbye.

"It didn't go too well, did it?" Bill asked.

"No."

"Did you ask him about plants?"

"I did. But I think I goofed."

"I told you, he's very eccentric. The Indians around here know him, yet they never mention him. And that's something."

подивився на мене й засміявся. Я пояснив йому, що мій товариш іноді забуває, що не говорить іспанською.

"Гадаю, він також забув нас познайомити", — сказав я і назвав йому своє ім'я.

"А я — Хуан Матус, до ваших послуг", — мовив старий.

Ми потисли один одному руки і якийсь час мовчали. Я перший порушив тишу й став розповідати про свою дослідницьку роботу. Я повідомив йому, що шукаю будь-якого роду інформацію про рослини, особливо про пейот. Я компульсивно говорив довгий час, і хоча був майже повний невіглас у цьому предметі, я сказав, що дуже багато знаю про пейот. Я гадав, що якщо похизуюся своїми знаннями, йому стане цікаво поговорити зі мною. Проте він нічого не казав. Він терпляче слухав. Потім він повільно кивнув і пильно подивився на мене. Його очі, здавалося, сяяли власним світлом. Я уникав його погляду. Я почувався ніяково. Я мав упевненість, що в той момент він знав, що я плету нісенітниці.

"Приходьте якось до мене додому, — нарешті промовив він, відвівши від мене очі. — Можливо, там ми зможемо поговорити більш невимушено."

Я не знав, що мені ще сказати. Я почувався ні в сих ні в тих. Невдовзі до приміщення повернувся Білл. Він зрозумів мій дискомфорт і не зронив ані слова. Якийсь час ми сиділи в напруженій тиші. Потім старий підвівся. Приїхав його автобус. Він попрощався.

"Що, не дуже добре пройшло?" — запитав Білл.

"Ні."

"А ти запитував його про рослини?"

"Запитував. Але, гадаю, пошився в дурні."

"Я казав тобі, що він дуже ексцентричний. Місцеві індіанці його знають, але ніколи про нього не говорять. А це вже дещо."

miró y empezó a reír. Le expliqué que mi amigo olvidaba a veces que no sabía español.

—Creo que también olvidó presentarnos —añadí, y le dije mi nombre.

—Y yo soy Juan Matus, para servirle —contestó.

Nos dimos la mano y quedamos un rato sin hablar. Rompí el silencio y le hablé de mi empresa. Le dije que buscaba cualquier tipo de información sobre plantas, especialmente sobre el peyote. Hablé compulsivamente durante un buen tiempo, y aunque mi ignorancia del tema era casi total, le di a entender que sabía mucho acerca del peyote. Pensé que si presumía de mi conocimiento el anciano se interesaría en conversar conmigo. Pero no dijo nada. Escuchó con paciencia. Luego asintió despacio y me escudriñó. Sus ojos parecían brillar con luz propia. Esquivé su mirada. Me sentí apenado. Tuve en ese momento la certeza de que él sabía que yo estaba diciendo tonterías.

—Vaya usted un día a mi casa —dijo finalmente, apartando los ojos de mí—. A lo mejor allí podemos platicar más a gusto.

No supe qué más decir. Me sentía incómodo. Tras un rato, Bill volvió a entrar en el recinto. Advirtió mi desazón y no pronunció una sola palabra. Estuvimos un rato sentados en profundo silencio. Luego el anciano se levantó. Su autobús había llegado. Dijo adiós.

—No te fue muy bien, ¿verdad? —preguntó Bill.

—No.

—¿Le preguntaste de las plantas?

—Sí. Pero creo que metí la pata.

—Te dije, es muy excéntrico. Los indios de por aquí lo conocen, pero jamás lo mencionan. Y eso es por algo.

"He said I could come to his house, though."

"He was bullshitting you. Sure, you can go to his house, but what does it mean? He'll never tell you anything. If you ever ask him anything he'll clam up as if you were an idiot talking nonsense."

Bill said convincingly that he had encountered people like him before, people who gave the impression of knowing a great deal. In his judgement, he said, such people were not worth the trouble, because sooner or later one could obtain the same information from someone else who did not play hard to get. He said that he had neither patience nor time for old fogies, and that it was possible that the old man was only presenting himself as being knowledgeable about herbs, when in reality he knew as little as the next man.

Bill went on talking but I was not listening. My mind kept on wondering about the old Indian. He knew I had been bluffing. I remembered his eyes. They had actually shone.

I went back to see him a couple of months later, not so much as a student of anthropology interested in medicinal plants but as a person with an inexplicable curiosity. The way he had looked at me was an unprecedented event in my life. I wanted to know what was involved in that look. It became almost an obsession with me. I pondered it and the more I thought about it the more unusual it seemed to be.

Don Juan and I became friends, and for a year I paid him innumerable visits. I found his manner very reassuring and his sense of humor superb; but above all I felt there was a silent consistency about his acts, a consistency which was thoroughly

"Проте він сказав, що я можу прийти до нього додому."

"Він тебе морочив. Звісно, ти можеш приїхати до нього, але що з того? Він ніколи нічого тобі не розповість. Якщо ти почнеш розпитувати його про щось, він проковтне язика, ніби ти ідіот, який верзе нісенітниці."

Білл переконано заявив, що вже стикався раніше з подібними людьми, які справляють враження, ніби дуже багато знають. Він сказав, що, на його думку, на таких людей не варто витрачати час, бо раніше чи пізніше ту саму інформацію можна буде дістати від когось іншого, хто не вдає із себе недоступного. Білл сказав, що не має ані терпіння, ані часу на старих диваків і цілком можливо, що цей стариган лише вдає із себе знавця лікарських трав, тоді як насправді знає про них не більше за першого стрічного.

Білл продовжував говорити, але я не слухав. Мої думки й далі були зайняті старим індіанцем. Він знав, що я блефую. Я пам'ятав його очі. Вони справді сяяли.

Я повернувся через пару місяців, щоб побачитися з ним, але вже не стільки як студент-антрополог, що цікавиться лікарськими рослинами, скільки як людина, охоплена непоясненною цікавістю. Те, як він тоді подивився на мене, було безпрецедентною подією в моєму житті. Я прагнув дізнатися, що ж крилося за тим поглядом. Це стало для мене ледве не нав'язливою ідеєю. Я розмірковував про той погляд, і що більше я думав, то незвичайнішим він здавався.

Ми з доном Хуаном потоваришували, і протягом року я приїжджав до нього безліч разів. Я знаходив його манеру поведінки дуже переконливою, а почуття гумору — просто незрівнянним; але насамперед я відчував якусь приховану послідовність у всіх його діях, і ця

—Pero dijo que yo podía ir a su casa.

—Te estaba tomando el pelo. Seguro, puedes ir a su casa, pero eso qué. Nunca te dirá nada. Si llegas a preguntarle algo, te tratará como si fueras un idiota diciendo tonterías.

Bill dijo convincentemente que ya había conocido gente así, personas que daban la impresión de saber mucho. En su opinión tales personas no valían la pena, pues tarde o temprano se podía obtener la misma información de alguien que no se hiciera el difícil. Dijo que él no tenía paciencia ni tiempo que gastar con viejos farsantes, y que posiblemente el anciano sólo aparentaba ser conocedor de hierbas, mientras que en realidad sabía tan poco como cualquiera.

Bill siguió hablando, pero yo no escuchaba. Mi mente continuaba fija en el indio. El sabía que yo había estado alardeando. Recordé sus ojos. Habían brillado, literalmente.

Regresé a verlo unos meses más tarde, no tanto como estudiante de antropología interesado en plantas medicinales, sino como poseso de una curiosidad inexplicable. La forma en que me había mirado fue un evento sin precedentes en mi vida. Yo quería saber qué implicaba aquella mirada. Se me volvió casi una obsesión, y mientras más pensaba en ella más insólita parecía.

Don Juan y yo nos hicimos amigos, y a lo largo de un año le hice innumerables visitas. Su actitud me daba mucha confianza y su sentido del humor me parecía excelente; pero sobre todo sentía en sus actos una consistencia callada, totalmente

baffling to me. I felt a strange delight in his presence and at the same time I experienced a strange discomfort. His mere company forced me to make a tremendous re-evaluation of my models of behavior. I had been reared, perhaps like everyone else, to have a readiness to accept man as an essentially weak and fallible creature. What impressed me about don Juan was the fact that he did not make a point of being weak and helpless, and just being around him ensured an unfavorable comparison between his way of behaving and mine. Perhaps one of the most impressive statements he made to me at that time was concerned with our inherent difference. Prior to one of my visits I had been feeling quite unhappy about the total course of my life and about a number of pressing personal conflicts that I had. When I arrived at his house I felt moody and nervous.

We were talking about my interest in knowledge; but, as usual, we were on two different tracks. I was referring to academic knowledge that transcends experience, while he was talking about direct knowledge of the world.

"Do you know anything about the world around you?" he asked.

"I know all kinds of things," I said.

"I mean do you ever feel the world around you?"

"I feel as much of the world around me as I can."

"That's not enough. You must feel everything, otherwise the world loses its sense."

I voiced the classical argument that I did not have to taste the soup in order to know the recipe, nor did I have to get an electric shock in order to know about electricity.

послідовність цілковито спантеличувала мене. У його присутності мене охоплювало почуття дивної насолоди, і водночас я відчував не менш дивний дискомфорт. Саме лише його товариство змушувало мене робити величезну переоцінку моїх моделей поведінки. Як, певне, і будь-хто інший, я був вихований таким чином, щоб із готовністю сприймати людину як загалом слабке та схильне до помилок створіння. У доні Хуані мене вражало саме те, що він зовсім не справляв враження слабкого й безпомічного, і саме лише перебування поруч із ним неминуче призводило до дуже невигідного для мене порівняння його способу поводження з моїм. Мабуть, однією з тогочасних заяв дона Хуана, які вразили мене найбільше, було його твердження про нашу принципову внутрішню відмінність. Перед одним із моїх візитів до нього я почувався дуже засмученим. Мене гнітили загальний плин мого життя й ціла низка глибоких особистих конфліктів, які я мав. До його дому я приїхав похмурий і знервований.

Ми розмовляли про мій інтерес до знання, але, як зазвичай, були на двох різних коліях. Я мав на увазі академічне знання, що виходить за межі досвіду, тоді як він говорив про пряме знання світу.

"Чи ти знаєш щось про світ навколо тебе?" — запитав він.

"Я знаю багато чого", — відповів я.

"Я маю на увазі, чи ти коли-небудь відчуваєш світ навколо себе?"

"Я відчуваю в навколишньому світі стільки, скільки можу."

"Цього недостатньо. Ти мусиш відчувати все, інакше світ утрачає сенс."

Я навів класичний аргумент, що не маю куштувати суп, аби дізнатися його рецепт, і так само мені немає потреби дістати удар струмом, щоб дізнатися про електрику.

desconcertante para mí. Experimentaba en su presencia un raro deleite, y al mismo tiempo una desazón extraña. Su sola compañía me forzaba a efectuar una tremenda revaluación de mis modelos de conducta. Me habían educado, quizá como a todo el mundo, para tener la disposición de aceptar al hombre como una criatura esencialmente débil y falible. Lo que me impresionaba de don Juan era el hecho de que no destacaba el ser débil e indefenso, y el solo estar cerca de él aseguraba una comparación desfavorable entre su forma de comportarse y la mía. Acaso una de las aseveraciones más impresionantes que le oí en aquella época se refería a nuestra diferencia inherente. Con anterioridad a una de mis visitas, había estado sintiéndome muy desdichado a causa del curso total de mi vida y de cierto número de conflictos personales apremiantes. Al llegar a su casa me sentía melancólico y nervioso.

Hablábamos de mi interés en su conocimiento, pero, como de costumbre, íbamos por sendas distintas. Yo me refería al conocimiento académico que trasciende la experiencia, mientras él hablaba del conocimiento directo del mundo.

—¿A poco crees que conoces el mundo que te rodea? —preguntó.

—Conozco de todo —dije.

—Quiero decir, ¿sientes el mundo que te rodea?

—Siento el mundo que me rodea tanto como puedo.

—Eso no basta. Debes sentirlo todo; de otra manera el mundo pierde su sentido.

Formulé el clásico argumento de que no era necesario probar la sopa para conocer la receta, ni recibir un choque eléctrico para saber de la electricidad.

"You make it sound stupid," he said. "The way I see it, you want to cling to your arguments, despite the fact that they bring nothing to you; you want to remain the same even at the cost of your well-being."

"I don't know what you're talking about."

"I am talking about the fact that you're not complete. You have no peace."

That statement annoyed me. I felt offended. I thought he was certainly not qualified to pass judgement on my acts or my personality.

"You're plagued with problems," he said. "Why?"

"I am only a man, don Juan," I said peevishly.

I made that statement in the same vein my father used to make it. Whenever he said he was only a man he implicitly meant he was weak and helpless and his statement, like mine, was filled with an ultimate sense of despair.

Don Juan peered at me as he had done the first day we met.

"You think about yourself too much," he said and smiled. "And that gives you a strange fatigue that makes you shut off the world around you and cling to your arguments. Therefore, all you have is problems. I'm only a man too, but I don't mean that the way you do."

"How do you mean it?"

"I've vanquished my problems. Too bad my life is so short that I can't grab on to all the things I would like to. But that is not an issue; it's only a pity."

I liked the tone of his statement. There was no despair or self-pity in it.

"Ти змушуєш це звучати глупо, — мовив він. — Як я бачу, ти прагнеш чіплятися за свої доводи попри той факт, що вони нічого тобі не дають; ти хочеш залишатися таким, який є, навіть ціною свого внутрішнього благополуччя."

"Я не знаю, про що ви говорите."

"Я кажу про те, що ти не повний[6]. Ти не маєш душевного спокою."

Це твердження викликало в мені невдоволення. Я почувався ображеним. Я вважав, що судити про мої вчинки або про мою особистість — це аж ніяк не його компетенція.

"Ти змучений проблемами, — мовив він. — Чому?"

"Я всього лише людина, доне Хуане", — сказав я роздратовано.

Промовляючи ці слова, я вкладав у них такий самий зміст, з яким їх зазвичай говорив мій батько. Коли батько казав, що він лише людина, то завжди мав на увазі, що він слабкий і безпорадний, і його слова, як і мої, були сповнені невимовного почуття безнадії.

Дон Хуан подивився на мене таким самим поглядом, як першого дня, коли ми зустрілися.

"Ти занадто багато думаєш про себе, — промовив він і всміхнувся. — І це призводить до твоєї дивної втоми, яка змушує тебе затулятися від навколишнього світу й чіплятися за свої аргументи. Тому все, що ти маєш, — це твої проблеми. Я теж усього лише людина, але коли я це кажу, то маю на увазі зовсім не те, що ти."

"І що ж ви маєте на увазі?"

"Я подолав свої проблеми. Дуже прикро, що моє життя таке коротке, що я не зможу доторкнутися до всіх речей, до яких хотів би доторкнутись. Але це не проблема; це лише сумний факт."

Мені сподобався тон його твердження. У ньому не було ані розпачу, ані жалю до себе.

—Ya transformaste todo en una estupidez —dijo—. Ya veo que quieres agarrarte de tus razones a pesar de que no te dan nada; quieres seguir siendo el mismo aún a costa de tu bienestar.

—No sé de qué habla usted.

—Hablo del hecho de que no estás completo. No tienes paz.

La aserción me molestó. Me sentí ofendido. Pensé que don Juan no estaba calificado en modo alguno para juzgar mis actos ni mi personalidad.

—Estás lleno de problemas —dijo—. ¿Por qué?

—Sólo soy un hombre, don Juan —repuse malhumorado.

Hice la afirmación en la misma vena en que mi padre solía hacerla. Cada vez que decía ser sólo un hombre, implicaba que era débil e indefenso y su frase, como la mía, rebosaba un esencial sentido de desesperanza.

Don Juan me escudriñó como el día en que nos conocimos.

—Piensas demasiado en ti mismo —dijo sonriendo—. Y eso te da una fatiga extraña que te hace cerrarte al mundo que te rodea y agarrarte de tus razones. Por eso tienes solamente problemas. Yo también soy sólo un hombre, pero no lo digo como tú lo dices.

—¿Cómo lo dice usted?

—Yo me he salido de todos mis problemas. Qué lástima que mi vida sea tan corta y no me permita aferrarme de todas las cosas que quisiera. Pero eso no es problema, ni punto de discusión; es sólo una lástima.

Me gustó el tono de sus frases. No había en él desesperación ni compasión por sí mismo.

[6] Complete (англ.) — повний, завершений, у контексті вчення дона Хуана також може перекладатися як «цілісний».

In 1961, a year after our first meeting, don Juan disclosed to me that he had a secret knowledge of medicinal plants. He told me he was a “brujo”. The Spanish word *brujo* can be rendered in English as sorcerer, medicine man, curer. From that point on the relation between us changed; I became his apprentice and for the next four years he endeavored to teach me the mysteries of sorcery. I have written about that apprenticeship in *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*.

Our conversations were conducted in Spanish, and thanks to don Juan’s superb command of that language I obtained detailed explanations of the intricate meanings of his system of beliefs. I have referred to that complex and well-systematized body of knowledge as sorcery and I have referred to him as a sorcerer because those were categories he himself used in informal conversation. In the context of more serious elucidations, however, he would use the terms “knowledge” to categorize sorcery and “man of knowledge” or “one who knows” to categorize a sorcerer.

In order to teach and corroborate his knowledge don Juan used three well-known psychotropic plants: peyote, *Lophophora*

У 1961 році, через рік після нашої першої зустрічі, дон Хуан відкрив мені, що має таємні знання про лікарські трави. Він повідомив мені, що він «брухо». Іспанське слово *brujo*[7] можна перекласти як «мольфар», «знахар», «цілитель». Із цього моменту наші стосунки змінилися; я став його учнем, і протягом наступних чотирьох років він намагався навчати мене таємниць мольфарства. Я написав про своє учнівство в книжці «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі».

Ми вели наші розмови іспанською мовою, і завдяки тому, що дон Хуан блискуче володів нею, я дістав докладні пояснення дуже складних для розуміння значень його системи переконань. Я називаю цю складну й добре систематизовану сукупність знань мольфарством, а його самого зву мольфаром[8], бо цими категоріями послуговувався він сам у неформальній розмові. Проте в контексті серйозніших і глибших роз’яснень він вживав терміни «знання» для позначення мольфарства і «чоловік знання» або «той, хто знає» для позначення мольфара.

Щоб навчати своєму знанню і підтверджувати його, дон Хуан використовував три відомі психотропні рослини: пейот (*Lophophora*

En 1961, un año después de nuestro primer encuentro, don Juan me reveló que poseía un conocimiento secreto de las plantas medicinales. Me dijo que era brujo. Desde ese punto, cambió la relación entre nosotros; me convertí en su aprendiz y durante los cuatro años siguientes luchó por enseñarme los misterios de la hechicería. He escrito sobre ese aprendizaje en *Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento.*

Nuestras conversaciones fueron todas en español, y gracias al magnífico dominio que don Juan poseía del idioma obtuve explicaciones detalladas de los complejos significados de su sistema de creencias. He llamado brujería a esa intrincada y sistemática estructura de conocimiento, y brujo a don Juan, porque él mismo empleaba tales categorías en la conversación informal. Sin embargo, en el contexto de elucidaciones más serias, usaba los términos “conocimiento” para categorizar la brujería y “hombre de conocimiento” o “el que sabe” para categorizar al brujo.

Con el fin de enseñar y corroborar su conocimiento, don Juan usaba tres conocidas plantas sicotrópicas: peyote, *Lophophora*

[7] Англійською мовою Кастанеда передає «brujo» як «sorcerer» (в українському перекладі — мольфар), а знання дона Хуана, «brujería», — як «sorcery» (в українському перекладі — мольфарство). Проте іноді в англійському тексті він замість *sorcerer* вживає слово *brujo*, яке, задля точності перекладу, в українському тексті ми також передаємо як «брухо», а не як «мольфар». У московських перекладах термін «sorcerer» був від початку неправильно переданий як «маг», внаслідок чого до знання дона Хуана міцно приліпилася химерна назва «магія», яку ані дон Хуан, ані Кастанеда ніколи не застосовували до наґвалізму. Через цю підміну понять у російських текстах різниця між такими вживаними доном Хуаном термінами, як, наприклад, «black magician» (чорний маг) для позначення звичайних людей і «abstract sorcerer» (абстрактний мольфар) для опису видців його групи полягає лише в означеннях чорний/абстрактний, а не в базовому терміні. Коли ж означень немає або вони однакові («black magician»/«black sorcerer»), то, відповідно, немає й різниці. Абсурдність такої підміни сенсів особливо помітна у випадках, коли ці два слова вживаються Кастанедою поряд, як-от у фразі «*magical* properties of *sorcery* practices» (*магічні* властивості *мольфарських* практик) у резюме його докторської дисертації, або в назві його книжки 1997 р. «Tensegrity: The *Magical* Passes of the *Sorcerers* of Ancient Mexico» (Тенсеґріті: *магічні* паси *мольфарів* давньої Мексики), що в московському перекладі передана як «Тєнсьоґріті: *маґічєскіє* паси *маґов* дрєвнєй Мєксікі».

[8] Хоча ще в інтерв’ю Теодору Розаку 1968 року Кастанеда вказував на те, що технічно слово «брухо» означає «шаман», у своїй книжці «Мистецтво сновидства» (1993 р.) він зазначив: “Додержуючись поради дона Хуана, я утримувався від вживання терміну «шаманізм» — категорії, що належить до царини антропології, — для класифікації його знання. Я завжди називав і називаю його так само, як і дон Хуан — мольфарством”. Проте в своїх текстах й усних виступах останніх років для позначення дона Хуана та його знання Кастанеда став переважно послуговуватися термінами «шаман» і «шаманізм».

williamsii; jimson weed, *Datura inoxia*; and a species of mushroom which belongs to the genus *Psylocebe* [/Psilocybe]. Through the separate ingestion of each of these hallucinogens he produced in me, as his apprentice, some peculiar states of distorted perception, or altered consciousness, which I have called “states of non-ordinary reality”. I have used the word “reality” because it was a major premise in don Juan’s system of beliefs that the states of consciousness produced by the ingestion of any of those three plants were not hallucinations, but concrete, although unordinary, aspects of the reality of everyday life. Don Juan behaved towards these states of non-ordinary reality not “as if” they were real but “as” real.

To classify these plants as hallucinogens and the states they produced as non-ordinary reality is, of course, my own device. Don Juan understood and explained the plants as being vehicles that would conduct or lead a man to certain impersonal forces or “powers” and the states they produced as being the “meetings” that a sorcerer had to have with those “powers” in order to gain control over them.

He called peyote “Mescalito” and he explained it as being a benevolent teacher and protector of men. Mescalito taught the “right way to live”. Peyote was usually ingested at gatherings of sorcerers called “mitotes”, where the participants would gather specifically to seek a lesson on the right way to live.

Don Juan considered the jimson weed and the mushrooms to be powers of a different sort. He called them “allies” and said that they

williamsii), дурман звичайний (*Datura inoxia*) та один із видів грибів, що належать до роду *Psylocebe* [/Psilocybe]. За допомогою роздільного вживання кожного з цих галюциногенів дон Хуан викликав у мені як у своєму учневі деякі специфічні стани викривленого сприйняття, або зміненої свідомості, що їх я називаю «станами незвичайної реальності». Я вживаю слово «реальність», бо один із головних постулатів системи переконань дона Хуана полягав у тому, що стани свідомості, викликані вживанням будь-якої із цих трьох рослин, були не галюцинаціями, а конкретними, хоча й незвичними аспектами реальності повсякденного життя. Дон Хуан трактував ці стани незвичайної реальності не як «нібито реальні», а саме як «реальні».

Класифікувати ці рослини як галюциногени, а створювані ними стани — як незвичайну реальність є, звісно, моїм власним прийомом. Дон Хуан розумів і пояснював усі ці рослини як транспортні засоби, що можуть доправити або привести чоловіка до певних безособових сутностей[9] або «сил», а стани, що їх вони викликали, — як «зустрічі», які мольфарові необхідно було мати з цими «силами», аби здобути контроль над ними.

Дон Хуан називав пейот «Мескаліто»[10] і пояснював, що він є доброзичливим учителем і захисником людей. Мескаліто навчав «правильного способу жити». Пейот зазвичай приймали на зібраннях мольфарів, називаних «мітоти», де учасники спеціально збираються для того, щоб дістати урок правильного способу життя.

Дон Хуан вважав дурман і гриби силами іншого роду. Він називав їх «союзниками» й казав, що ними було можливо маніпулювати;

williamsii; toloache, *Datura inoxia*, y un hongo perteneciente al género *Psylocibe*. A través de la ingestión por separado de cada uno de estos alucinógenos produjo en mí, su aprendiz, unos estados peculiares de percepción distorsionada, o conciencia alterada, que he llamado “estados de realidad no ordinaria”. He usado la palabra “realidad” porque una premisa principal en el sistema de creencias de don Juan era que los estados de conciencia producidos por la ingestión de cualquiera de las tres plantas no eran alucinaciones, sino aspectos concretos, aunque no comunes, de la realidad de la vida cotidiana. Don Juan no se comportaba hacia tales estados de realidad no ordinaria “como si” fueran reales; los tomaba “como” reales.

Clasificar como alucinógenos las plantas citadas, y como realidad no ordinaria los estados que producían, es, desde luego, un recurso mío. Don Juan entendía y explicaba las plantas como vehículos que conducían o guiaban a un hombre a ciertas fuerzas o “poderes” impersonales; y los estados que producían, como los “encuentros” que un brujo debía tener con esos “poderes” para ganar control sobre ellos.

Llamaba al peyote “Mescalito” y lo describía como maestro benévolo y protector de los hombres. Mescalito enseñaba la “forma correcta de vivir”. El peyote solía ingerirse en reuniones de brujos llamadas “mitotes”, donde los participantes se juntaban específicamente para buscar una lección sobre la forma correcta de vivir.

Don Juan consideraba al toloache, y a los hongos, poderes de distinta clase. Los llamaba “aliados” y decía que eran

[9] В оригіналі — *impersonal forces or «powers»*, дослівно — *безособові сили або «сили»*.
[10] На лекції 196[8] року з ведучою Джейн Геллісоу, відповідаючи на запитання студентів, Кастанеда вказує, що Мескаліто — це алегорична назва, використовувана в звичайному спілкуванні. Справжнє його ім’я ніколи не розголошують, воно різне й дуже особисте для кожного, кому Мескаліто відкриває його.

were capable of being manipulated; a sorcerer, in fact, drew his strength from manipulating an ally. Of the two, don Juan preferred the mushroom. He maintained that the power contained in the mushroom was his personal ally and he called it "smoke" or "little smoke".

Don Juan's procedure to utilize the mushrooms was to let them dry into a fine powder inside a small gourd. He kept the gourd sealed for a year and then mixed the fine powder with five other dry plants and produced a mixture for smoking in a pipe.

In order to become a man of knowledge one had to "meet" with the ally as many times as possible; one had to become familiar with it. This premise implied, of course, that one had to smoke the hallucinogenic mixture quite often. The process of "smoking" consisted of ingesting the fine mushroom powder, which did not incinerate, and inhaling the smoke of the other five plants that made up the mixture. Don Juan explained the profound effects that the mushrooms had on one's perceptual capacities as the "ally removing one's body".

Don Juan's method of teaching required an extraordinary effort on the part of the apprentice. In fact, the degree of participation and involvement needed was so strenuous that by the end of 1965 I had to withdraw from the apprenticeship. I can say now, with the perspective of the five years that have elapsed, that at that time don Juan's teachings had begun to pose a serious threat to my "idea of the world". I had begun to lose the certainty, which all of us

мольфар, фактично, діставав свою силу саме з маніпулювання союзником. Із цих двох дон Хуан віддавав перевагу грибам. Він стверджував, що сила, яка міститься в грибах, була його особистим союзником, і називав його «дим» або «маленький дим».

Процедура, якої дотримувався дон Хуан для використання грибів, полягала в тому, щоб дати їм висохнути й перетворитися на дрібний порох усередині невеличкої гарбузяної баклажки. Він тримав цю баклажку запечатаною протягом одного року, а потім змішував дрібний порох із п'ятьма іншими сухими рослинами й у такий спосіб одержував суміш для паління в люльці.

Щоб стати чоловіком знання, необхідно було «зустрітися» із союзником якомога більше разів; треба було дуже добре з ним познайомитися. Звісно, ця умова передбачала, що курити галюциногенну суміш потрібно досить часто. Процес «куріння» полягав у ковтанні дрібного грибного порошку, що не згоряв, та у вдиханні диму від п'яти інших рослин, з яких складалася суміш. Потужний вплив, який гриби мали на сприйняттєві здатності людини, дон Хуан пояснював як те, що «союзник забирає її тіло».

Метод навчання дона Хуана вимагав колосальних зусиль із боку учня. Фактично, необхідний ступінь участі й залученості вимагав стільки сил і такої величезної напруги, що наприкінці 1965 року я був змушений відмовитися від учнівства. Тепер, дивлячись на це з відстані п'яти проминулих років, я можу сказати, що в той час учення дона Хуана почало становити серйозну загрозу моїй «ідеї світу»[11]. Я почав утрачати впевненість, яку всі ми маємо, що реальність повсякденного життя є чимось

susceptibles a la manipulación; de hecho, un brujo obtenía su fuerza manipulando a un aliado. De los dos, don Juan prefería el hongo. Afirmaba que el poder contenido en el hongo era su aliado personal, y lo llamaba "humo" o "humito".

El procedimiento de don Juan para utilizar los hongos era dejarlos secar dentro de un pequeño guaje, donde se pulverizaban. Mantenía cerrado el guaje durante un año, y luego mezclaba el fino polvo con otras cinco plantas secas y producía una mezcla para fumar en pipa.

Para convertirse en hombre de conocimiento había que "encontrarse" con el aliado tantas veces como fuera posible; había que familiarizarse con él. Esta premisa implicaba, desde luego, que uno debía fumar bastante a menudo la mezcla alucinógena. Este proceso de "fumar" consistía en ingerir el tenue polvo de hongos, que no se incineraba, y en inhalar el humo de las otras cinco plantas que componían la mezcla. Don Juan explicaba los profundos efectos del humo sobre las capacidades de percepción diciendo que "el aliado se llevaba el cuerpo de uno".

El método didáctico de don Juan requería un esfuerzo extraordinario por parte del aprendiz. De hecho, el grado de participación y compromiso necesario era tan extenuante que a fines de 1965 tuve que abandonar el aprendizaje. Puedo decir ahora, con la perspectiva de los cinco años transcurridos, que en ese tiempo las enseñanzas de don Juan habían empezado a representar una seria amenaza para mi "idea del mundo". Yo empezaba a perder la certeza, común a todos nosotros,

[11] Idea of the world (англ.) — ідея світу; уявлення про світ, *тж.* картина світу. Слово «idea» залежно від контексту може також передаватися українською як «поняття», «думка», «концепція».

have, that the reality of everyday life is something we can take for granted.

At the time of my withdrawal I was convinced that my decision was final; I did not want to see don Juan ever again. However, in April of 1968 an early copy of my book was made available to me and I felt compelled to show it to him. I paid him a visit. Our link of teacher-apprentice was mysteriously re-established, and I can say that on that occasion I began a second cycle of apprenticeship, very different from the first. My fear was not as acute as it had been in the past. The total mood of don Juan's teachings was more relaxed. He laughed and also made me laugh a great deal. There seemed to be a deliberate intent on his part to minimize seriousness in general. He clowned during the truly crucial moments of this second cycle, and thus helped me to overcome experiences which could easily have become obsessive. His premise was that a light and amenable disposition was needed in order to withstand the impact and the strangeness of the knowledge he was teaching me.

"The reason you got scared and quit is because you felt too damn important," he said, explaining my previous withdrawal. "Feeling important makes one heavy, clumsy, and vain. To be a man of knowledge one needs to be light and fluid."

Don Juan's particular interest in his second cycle of apprenticeship was to teach me to "see". Apparently in his system of knowledge there was the possibility of making a semantic difference between "seeing" and "looking" as two distinct manners of perceiving. "Looking" referred to the ordinary way in which we are accustomed to

таким, що ми можемо приймати як щось належне й самозрозуміле.

На момент моєї відмови від учнівства я був переконаний, що моє рішення остаточне; я не хотів ніколи знову бачитися з доном Хуаном. Проте у квітні 1968 року я отримав передпродажний примірник своєї книжки й відчув, що мушу показати її дону Хуану. Я відвідав його. Наш зв'язок «учитель-учень» загадковим чином відновився, і я можу сказати, що з цих відвідин розпочався другий цикл мого учнівства, дуже відмінний від першого. Мій страх був тепер не такий гострий, як раніше. Загальний настрій повчань дона Хуана став більш розслаблений. Він багато сміявся сам і так само багато смішив мене. З його боку, здавалося, мав місце свідомий намір звести до мінімуму всю серйозність навчання загалом. Він блазнював навіть у справді критичні моменти цього другого циклу, і в такий спосіб допомагав мені впоратися з досвідами, які легко могли б стати нав'язливими. Він виходив із тієї передумови, що для того, щоб витримати вплив і чужорідність знання, якого він мене вчив, було необхідно перебувати в легкому та лагідливому настрої.

"Ти злякався й покинув учитися тому, що почувався збіса важливим, — мовив дон Хуан, пояснюючи мою відмову від учнівства кілька років тому. — Відчування себе важливим робить людину важкою, незграбною та нікчемною. Щоб бути чоловіком знання, потрібно бути легким і плинким."

У своєму другому циклі навчання дон Хуан проявляв особливу зацікавленість у тому, щоб навчити мене «бачити». Очевидно, у його системі знання існувала можливість проведення семантичної відмінності між «баченням» і «дивленням» як двома різними способами сприйняття. «Дивлення» стосувалося звичайного способу, у який ми всі

de que la realidad de la vida cotidiana es algo que podemos dar por sentado.

En la época de mi retirada, me hallaba convencido de que mi decisión era terminante; no quería volver a ver a don Juan. Sin embargo, en abril de 1968 me facilitaron uno de los primeros ejemplares de mi libro y me sentí compelido a enseñárselo. Fui a visitarlo. Nuestra liga de maestro-aprendiz se restableció misteriosamente, y puedo decir que en esa ocasión inicié un segundo ciclo de aprendizaje, muy distinto del primero. Mi temor no fue tan agudo como lo había sido en el pasado. El ambiente total de las enseñanzas de don Juan fue más relajado. Reía y también me hacía reír mucho. Parecía haber, por parte suya, un intento deliberado de minimizar la seriedad en general. Payaseó durante los momentos verdaderamente cruciales de este segundo ciclo, y así me ayudó a superar experiencias que fácilmente habrían podido volverse obsesivas. Su premisa era la necesidad de una disposición ligera y tratable para soportar el impacto y la extrañeza del conocimiento que me estaba enseñando.

—La razón por la que te asustaste y saliste volado es porque te sientes más importante de lo que crees —dijo, explicando mi retirada previa—. Sentirse importante lo hace a uno pesado, rudo y vanidoso. Para ser hombre de conocimiento se necesita ser liviano y fluido.

El interés particular de don Juan en el segundo ciclo de aprendizaje fue enseñarme a "ver". Aparentemente, había en su sistema de conocimiento la posibilidad de marcar una diferencia semántica entre "ver" y "mirar" como dos modos distintos de percibir. "Mirar" se refería a la manera ordinaria en que estamos acostumbrados a percibir el mundo,

perceive the world, while “seeing” entailed a very complex process by virtue of which a man of knowledge allegedly perceives the “essence” of the things of the world.

In order to present the intricacies of this learning process in a readable form I have condensed long passages of questions and answers, and thus I have edited my original field notes. It is my belief, however, that at this point my presentation cannot possibly detract from the meaning of don Juan’s teachings. The editing was aimed at making my notes flow, as conversation flows, so they would have the impact I desired; that is to say, I wanted by means of a reportage to communicate to the reader the drama and directness of the field situation. Each section I have set as a chapter was a session with don Juan. As a rule, he always concluded each of our sessions on an abrupt note; thus the dramatic tone of the ending of each chapter is not a literary device of my own, it was a device proper of don Juan’s oral tradition. It seemed to be a mnemonic device that helped me to retain the dramatic quality and importance of the lessons.

Certain explanations are needed, however, to make my reportage cogent, since its clarity depends on the elucidation of a number of key concepts or key units that I want to emphasize. This choice of emphasis is congruous with my interest in social science. It is perfectly possible that another person with a different set of goals and expectations would single out concepts entirely different from those I have chosen myself.

During the second cycle of apprenticeship don Juan made a point of assuring me that the use of the smoking mixture was the

привчені сприймати світ, тоді як «бачення» передбачало дуже складний процес, за допомогою якого чоловік знання начебто сприймає «сутність» речей світу.

Щоб передати всі складнощі цього процесу навчання в зручній для читання формі, я відредагував свої первісні польові нотатки, стисло виклавши місця з довгими ланцюжками запитань і відповідей. Я вважаю, однак, що такий виклад жодним чином не викривлює змісту настанов дона Хуана. Моя редакція мала на меті зробити так, щоб оповідь у моїх нотатках линула як жива розмова, аби вони мали такий вплив на читача, якого я прагнув досягти; тобто я хотів засобами репортажу донести до читача весь драматизм, безпосередність і правдивість польової ситуації. Кожна частина записів, оформлена як окремий розділ книжки, розповідає про одну з моїх сесій із доном Хуаном. Як правило, він завжди закінчував кожну нашу сесію на обірваній ноті; тож драматичний тон кінцівки кожного розділу не є моїм власним літературним прийомом, це був прийом, властивий усній традиції дона Хуана. Він, очевидно, виконував роль своєрідного мнемонічного засобу, що допомагав мені зберегти в пам’яті драматичну якість і важливість його уроків.

Проте для надання моєму репортажу переконливості необхідні певні уточнення, бо його зрозумілість залежить від роз’яснення низки головних концепцій або ключових одиниць, що їх я хочу особливо виділити. Цей вибір акцентів повністю узгоджується з моїм інтересом до соціології. Цілком можливо, що інша людина з інакшим набором цілей та очікувань виділила б концепції, абсолютно відмінні від тих, які обрав я сам.

Упродовж другого циклу навчання дон Хуан наполегливо намагався переконати мене в тому, що використання курильної суміші

mientras que “ver” involucraba un proceso muy complejo por virtud del cual un hombre de conocimiento percibe supuestamente la “esencia” de las cosas del mundo.

Con el fin de presentar en forma legible las complicaciones del proceso de aprendizaje he condensado largos pasajes de preguntas y respuestas, reduciendo así mis notas de campo originales. Creo, sin embargo, que en este punto mi presentación no puede, en absoluto, desvirtuar el significado de las enseñanzas de don Juan. La reducción tuvo el propósito de hacer fluir mis notas, como fluye la conversación, para que tuvieran el impacto deseado; es decir, yo quería comunicar al lector, por medio de un reportaje, el drama y la inmediacidad de la situación de campo. Cada sección que he puesto como capítulo fue una sesión con don Juan. Por regla general, él siempre concluía cada una de nuestras sesiones en una nota abrupta; así, el tono dramático del final de cada capítulo no es un recurso literario de mi cosecha: era un recurso propio de la tradición oral de don Juan. Parecía ser un recurso mnemotécnico que me ayudaba a retener la cualidad dramática y la importancia de las lecciones.

Empero, son necesarias ciertas explicaciones para dar coherencia a mi reportaje, pues su claridad depende de la elucidación de ciertos conceptos clave o unidades clave que deseo destacar. Esta elección de énfasis es congruente con mi interés en la ciencia social. Es perfectamente posible que otra persona, con un conjunto diferente de metas y anticipaciones, resaltara conceptos enteramente distintos de los que yo he elegido.

Durante el segundo ciclo de aprendizaje, don Juan insistió en asegurarme que el uso de la mezcla de fumar era el

indispensable prerequisite to “seeing”. Therefore I had to use it as often as possible.

“Only the smoke can give you the necessary speed to catch a glimpse of that fleeting world,” he said.

With the aid of the psychotropic mixture, he produced in me a series of states of non-ordinary reality. The main feature of such states, in relation to what don Juan seemed to be doing, was a condition of “inapplicability”. What I perceived in those states of altered consciousness was incomprehensible and impossible to interpret by means of our everyday mode of understanding the world. In other words, the condition of inapplicability entailed the cessation of the pertinence of my world view.

Don Juan used this condition of inapplicability of the states of non-ordinary reality in order to introduce a series of preconceived, new “units of meaning”. Units of meaning were all the single elements pertinent to the knowledge don Juan was striving to teach me. I have called them units of meaning because they were the basic conglomerate of sensory data and their interpretations on which more complex meaning was constructed. One example of such a unit is the way in which the physiological effect of the psychotropic mixture was understood. It produced a numbness and loss of motor control that was interpreted in don Juan’s system as an act performed by the smoke, which in this case was the ally, in order “to remove the body of the practitioner”.

було необхідною попередньою умовою для «бачення». Отже, я мав використовувати її якомога частіше.

“Лише дим може дати тобі необхідну швидкість, щоб схопити проблиск того швидкоплинного світу”, — говорив він.

За допомогою психотропної суміші він викликав у мені низку станів незвичайної реальності. Головною ознакою таких станів із погляду того, що, здавалося, робив дон Хуан, була їхня властивість «неприкладності». Те, що я сприймав у цих станах зміненої свідомості, було неможливо збагнути й інтерпретувати за допомогою нашого повсякденного способу розуміння світу. Інакше кажучи, властивість неприкладності спричинила припинення застосовності[12] мого погляду на світ.

Дон Хуан використовував цю властивість неприкладності станів незвичайної реальності, щоб ознайомлювати мене з низкою заздалегідь складених, нових «одиниць значення»[13]. Одиницями значення були всі окремі елементи, дотичні до знання, якого дон Хуан намагався мене навчати. Я назвав їх одиницями значення, бо це були базові сукупності чуттєвих даних та їх інтерпретацій, на основі яких будувалося більш складне значення. Одним із прикладів такої одиниці значення є спосіб, у який розумілася фізіологічна дія психотропної суміші. Вона викликала заніміння й втрату рухового контролю, що інтерпретувалося в системі дона Хуана як дія, що її робив дим, котрий у цьому випадку був союзником, для того, аби «забрати тіло практикувальника».

requisito indispensable para “ver”. Por tanto, yo debía usarla con toda la frecuencia posible.

—Sólo el humo te puede dar la velocidad necesaria para vislumbrar ese mundo fugaz —dijo.

Con ayuda de la mezcla sicotrópica, produjo en mí una serie de estados de realidad no ordinaria. La característica saliente de tales estados, en relación a lo que don Juan parecía estar haciendo, era una condición de “inaplicabilidad”. Lo que yo percibía en aquellos estados de conciencia alterada era incomprensible e imposible de interpretar por medio de nuestra forma cotidiana de entender el mundo. En otras palabras, la condición de inaplicabilidad acarreaba la cesación de la pertinencia de mi visión del mundo.

Don Juan usó esta condición de inaplicabilidad de los estados de realidad no ordinaria para introducir una serie de nuevas “unidades de significado” preconcebidas. Las unidades de significado eran todos los elementos individuales pertinentes al conocimiento que don Juan se empeñaba en enseñarme. Las he llamado unidades de significado porque eran el conglomerado básico de datos sensoriales, y sus interpretaciones, sobre el cual se erigía un significado más complejo. Una de tales unidades era, por ejemplo, la forma en que se entendía el efecto fisiológico de la mezcla sicotrópica. Esta producía un entumecimiento y una pérdida de control motriz que en el sistema de don Juan se interpretaban como una acción realizada por el humo, que en este caso era el aliado, con el fin de “llevarse el cuerpo del practicante”.

[12] Cessation of the pertinence (англ.) — дослівно «припинення пертинентності». Пертинентний = підхожий за своєю суттю, дотичний, слушний, застосовний, придатний. Альтернативні варіанти перекладу: “*властивість неприкладності спричинила руйнування придатності мого погляду на світ*” або “*властивість неприкладності спричинилася до того, що я більше не міг вважати свій погляд на світ правильним/слушним/доречним*”.

[13] Meaning (англ.) — значення; залежно від контексту також може передаватися як зміст, сенс, смисл; *unit of meaning* — одиниця значення, змісту; смислова одиниця.

Units of meaning were grouped together in a specific way, and each block thus created formed what I have called a "sensible interpretation". Obviously there has to be an endless number of possible sensible interpretations that are pertinent to sorcery that a sorcerer must learn to make. In our day-to-day life we are confronted with an endless number of sensible interpretations pertinent to it. A simple example could be the no longer deliberate interpretation, which we make scores of times every day, of the structure we call "room". It is obvious that we have learned to interpret the structure we call room in terms of room; thus room is a sensible interpretation because it requires that at the time we make it we are cognizant, in one way or another, of all the elements that enter into its composition. A system of sensible interpretation is, in other words, the process by virtue of which a practitioner is cognizant of all the units of meaning necessary to make assumptions, deductions, predictions, etc., about all the situations pertinent to his activity.

By "practitioner" I mean a participant who has an adequate knowledge of all, or nearly all, the units of meaning involved in his particular system of sensible interpretation. Don Juan was a practitioner; that is, he was a sorcerer who knew all the steps of his sorcery.

Одиниці значення групувалися разом у специфічний спосіб, і кожний складений таким чином блок утворював те, що я назвав «розумною інтерпретацією»[14]. Очевидно, що має існувати нескінченна кількість можливих розумних інтерпретацій, дотичних до мольфарства, які повинен навчитися робити мольфар. У нашому повсякденному житті ми також стикаємося з нескінченною кількістю дотичних до нього розумних інтерпретацій. Простим прикладом може бути інтерпретація структури, називаної нами «кімната», що з певного часу стала для нас автоматичною й бездумною і яку ми щодня робимо безліч разів. Цілком очевидно, що ми навчилися інтерпретувати структуру, називану нами кімнатою, в термінах кімнати; таким чином, «кімната» є однією з розумних інтерпретацій, бо вона вимагає, щоб тієї миті, коли ми її робимо, ми були обізнані, в той чи інший спосіб, з усіма елементами, які входять до її складу. Іншими словами, система розумної інтерпретації — це процес, завдяки якому практикувальник є обізнаний з усіма одиницями значення, необхідними для того, щоб робити припущення, умовиводи, передбачення тощо стосовно всіх ситуацій, дотичних до його діяльності.

Під «практикувальником» я розумію будь-якого учасника, що має належне знання всіх або майже всіх одиниць значення, які входять до його конкретної системи розумної інтерпретації. Дон Хуан був такий практикувальник; тобто він був мольфар, що знає всі кроки свого мольфарства.

Las unidades de significado se agrupaban en forma específica, y cada bloque así creado integraba lo que llamo una "interpretación sensible". Obviamente, tiene que haber un número infinito de posibles interpretaciones sensibles que son pertinentes a la brujería y que un brujo debe aprender a realizar. En nuestra vida cotidiana, enfrentamos un número infinito de interpretaciones sensibles pertinentes a ella. Un ejemplo sencillo podría ser la interpretación, ya no deliberada, que hacemos veintenas de veces cada día, de la estructura que llamamos "cuarto". Es obvio que hemos aprendido a interpretar en términos de cuarto la estructura que llamamos cuarto; así, cuarto es una interpretación sensible porque requiere que en el momento de hacerla tengamos conocimiento, en una u otra forma, de todos los elementos que entran en su composición. Un sistema de interpretación sensible es, en otras palabras, el proceso por virtud del cual un practicante tiene conocimiento de todas las unidades de significado necesarias para realizar asunciones, deducciones, predicciones, etc., sobre todas las situaciones pertinentes a su actividad.

Al decir "practicante" me refiero a un participante que posee un conocimiento adecuado de todas, o casi todas, las unidades de significado implicadas en su sistema particular de interpretación sensible. Don Juan era un practicante; esto es, era un brujo que conocía todos los pasos de su brujería.

[14] Sensible (англ.) — у цьому контексті може бути перекладене як звичайне слово «[благо]розумний» або ж як науковий термін «сенсибельний» зі значенням «той, що осягається за допомогою відчуттів», протилежне — інтелігібельний. Сенсибельність — це насамперед людська здатність до чуттєвого пізнання, завжди опосередкована мисленням. *Sensible interpretation* — сенсибельна інтерпретація, інтерпретація сприйманого органами чуття, наділення сприйманого сенсом на рівні, відмінному від розумового. Оскільки цей текст є вступом до докторської дисертації, Кастанеда цілком міг вжити тут слово *sensible* саме в його науковому значенні «сенсибельний».

As a practitioner he attempted to make his system of sensible interpretation accessible to me. Such an accessibility, in this case, was equivalent to a process of resocialization in which new ways of interpreting perceptual data were learned.

I was the "stranger," the one who lacked the capacity to make intelligent and congruous interpretations of the units of meaning proper to sorcery.

Don Juan's task, as a practitioner making his system accessible to me, was to disarrange a particular certainty which I share with everyone else, the certainty that our "common-sense" views of the world are final. Through the use of psychotropic plants, and through well-directed contacts between the alien system and myself, he succeeded in pointing out to me that my view of the world cannot be final because it is only an interpretation.

For the American Indian, perhaps for thousands of years, the vague phenomenon we call sorcery has been a serious, bona fide practice, comparable to that of our science. Our difficulty in understanding it stems, no doubt, from the alien units of meaning with which it deals.

Don Juan had once told me that a man of knowledge had predilections. I asked him to explain his statement.

"My predilection is to *see*," he said.

"What do you mean by that?"

"I like to *see*," he said, "because only by *seeing* can a man of knowledge know."

Як практикувальник він намагався зробити свою систему розумної інтерпретації доступною мені. У цьому випадку така доступність була рівноцінна процесу ресоціалізації, в якому вивчалися нові способи інтерпретування сприйняттєвих даних.

Я був «чужинцем», тим, кому бракувало здатності робити належні осмислені й узгоджені інтерпретації одиниць значення, властивих мольфарству.

Завданням дона Хуана як практикувальника, котрий робив свою систему доступною мені, було зруйнувати особливу впевненість, що я поділяв з усіма іншими людьми, — упевненість в остаточності наших поглядів на світ, що ґрунтуються на «здоровому глузді». За допомогою використання психотропних рослин і належним чином скеровуваних контактів між чужорідною системою і мною, він досяг успіху в тому, щоб показати мені, що моя картина світу не може бути остаточною, бо вона є лише однією з інтерпретацій.

Для американських індіанців — можливо, упродовж тисячоліть, — те неясне й розпливчасте явище, яке ми називаємо мольфарством, було серйозною і добросовісною практикою, порівнянною з нашою наукою. Наші труднощі з її розумінням, поза всяким сумнівом, зумовлені чужорідністю одиниць значення, з якими вона має справу.

Одного разу дон Хуан сказав мені, що чоловік знання має нахильності[15]. Я попрохав його пояснити це твердження.

"Моєю нахильністю є *бачити*", — мовив він.

"Що ви маєте на увазі?"

"Мені подобається *бачити*, — мовив він, — бо лише за допомогою *бачення* чоловік знання може знати."

Como practicante, intentaba abrirme acceso a su sistema de interpretación sensible. Tal accesibilidad, en este caso, equivalía a un proceso de resocialización en el que se aprendían nuevas maneras de interpretar datos perceptuales.

Yo era el "extraño", el que carecía de la capacidad de realizar interpretaciones inteligentes y congruentes de las unidades de significado propias de la brujería.

La tarea de don Juan, como practicante ocupado en hacerme accesible su sistema, consistía en descomponer una certeza particular que yo comparto con todo el mundo: la certeza de que la perspectiva "de sentido común" que tenemos del mundo es definitiva. A través del uso de plantas sicotrópicas, y de contactos bien dirigidos entre su sistema extraño y mi persona, logró mostrarme que mi perspectiva del mundo no puede ser definitiva porque sólo es una interpretación.

Para el indio americano, acaso durante miles de años, el vago fenómeno que llamamos brujería ha sido una práctica seria y auténtica, comparable a la de nuestra ciencia. Nuestra dificultad para comprenderla surge, sin duda, de las unidades de significado extrañas con las cuales trata.

Don Juan me dijo una vez que un hombre de conocimiento tiene predilecciones. Le pedí explicar este enunciado.

—Mi predilección es *ver* —dijo.

—¿Qué quiere usted decir con eso?

—Me gusta *ver* —dijo— porque sólo *viendo* puede un hombre de conocimiento saber.

[15] Predilection (*англ.*) — схильність, нахильність, уподобання.

"What kind of things do you *see*?"

"Everything."

"But I also see everything and I'm not a man of knowledge."

"No. You don't *see*."

"I think I do."

"I tell you, you don't."

"What makes you say that, don Juan?"

"You only look at the surface of things."

"Do you mean that every man of knowledge actually sees through everything he looks at?"

"No. That's not what I mean. I said that a man of knowledge has his own predilections; mine is just to *see* and to know; others do other things."

"What other things, for example?"

"Take Sacateca, he's a man of knowledge and his predilection is dancing. So he dances and knows."

"Is the predilection of a man of knowledge something he does in order to know?"

"Yes, that is correct."

"But how could dancing help Sacateca to know?"

"One can say that Sacateca dances with all he has."

"Does he dance like I dance? I mean like dancing?"

"Let's say that he dances like I *see* and not like you may dance."

"Does he also *see* the way you *see*?"

"Yes, but he also dances."

"How does Sacateca dance?"

"It's hard to explain that. It is a peculiar way of dancing he does when he wants to know. But all I can say about it is that, unless you understand the ways of a man who knows, it is impossible to talk about dancing or *seeing*."

"Have you *seen* him doing his dancing?"

"Якого роду речі ви *бачите*?"

"Я *бачу* все."

"Але я також бачу все, а я не чоловік знання."

"Ні. Ти не *бачиш*."

"Я гадаю, що бачу."

"А я кажу тобі, що ні."

"Що змушує вас казати це, доне Хуане?"

"Ти лише дивишся на поверхню речей."

"Тобто ви хочете сказати, що кожний чоловік знання фактично бачить наскрізь усе, на що дивиться?"

"Ні. Я не це маю на увазі. Я сказав, що кожний чоловік знання має свої власні нахильності; моєю нахильністю є просто *бачити* й знати; інші роблять інші речі."

"Які інші речі, наприклад?"

"Візьмімо Сакатеку, він чоловік знання і його нахильність — танцювати. Тож він танцює і знає."

"Чи є нахильністю чоловіка знання щось таке, що він робить, щоб знати?"

"Так, це вірно."

"Але як танцювання може допомогти Сакатеці знати?"

"Можна сказати, що Сакатека танцює з усім, що він має."

"Він танцює так само, як я? Я маю на увазі, як зазвичай танцюють?"

"Скажімо, він танцює так, як я *бачу*, а не так, як міг би танцювати ти."

"Чи він також *бачить* у той самий спосіб, що й ви?"

"Так, але він ще й танцює."

"Як саме танцює Сакатека?"

"Це важко пояснити. То є особливий спосіб танцювати, яким він користується, коли хоче знати. Але все, що я можу сказати про нього, — це що поки ти не зрозумієш шляхів чоловіка, який знає, неможливо говорити про танцювання чи *бачення*."

"А ви *бачили*, як він танцює?"

—¿Qué clase de cosas *ve* usted.

—Todo.

—Pero yo también veo todo y no soy un hombre de conocimiento.

—No. Tú no *ves*.

—Por supuesto que sí.

—Te digo que no.

—¿Por qué dice usted eso, don Juan?

—Tú solamente miras la superficie de las cosas.

—¿Quiere usted decir que todo hombre de conocimiento ve a través de lo que mira?

—No. Eso no es lo que quiero decir. Dije que un hombre de conocimiento tiene sus propias predilecciones; la mía es sencillamente *ver* y saber; otros hacen otras cosas.

—¿Qué otras cosas, por ejemplo?

—Ahí tienes a Sacateca: es un hombre de conocimiento y su predilección es bailar. Así que él baila y sabe.

—¿Es la predilección de un hombre de conocimiento algo que él hace para saber?

—Sí, pues.

—¿Pero cómo podría el baile ayudar a Sacateca a saber?

—Podríamos decir que Sacateca baila con todo lo que tiene.

—¿Baila como yo bailo? Digo, ¿cómo se baila?

—Digamos que baila como yo *veo* y no como tú bailas.

—¿También *ve* como usted *ve*?

—Sí, pero también baila.

—¿Cómo baila Sacateca?

—Es difícil explicar eso. Es un baile muy especial que usa cuando quiere saber. Pero lo único que te puedo decir es que, a menos que entiendas los modos del que sabe, es imposible hablar de bailar o de *ver*.

—¿Lo ha *visto* usted bailar?

"Yes. However, it is not possible for everyone who looks at his dancing to *see* that it is his peculiar way of knowing."

I knew Sacateca, or at least I knew who he was. We had met and once I had bought him a beer. He was very polite and told me I should feel free to stop at his house any time I wanted to. I toyed for a long time with the idea of visiting him but I did not tell don Juan.

On the afternoon of May 14, 1962, I drove up to Sacateca's house; he had given me directions how to get there and I had no trouble finding it. It was on a corner and had a fence all around it. The gate was closed. I walked around it to see if I could peek inside the house. It appeared to be deserted.

"Don Elias," I called out loud. The chickens got frightened and scattered about cackling furiously. A small dog came to the fence. I expected it to bark at me; instead, it just sat there looking at me. I called out once again and the chickens had another burst of cackling.

An old woman came out of the house. I asked her to call don Elias.

"He's not here," she said.

"Where can I find him?"

"He's in the fields."

"Where in the fields?"

"I don't know. Come back in the late afternoon. He'll be here around five."

"Are you don Elias' wife?"

"Yes, I'm his wife," she said and smiled.

I tried to ask her about Sacateca but she excused herself and said that she did not speak Spanish well. I got into my car and drove away.

"Так. Однак не кожен, хто дивиться на його танець, в змозі *побачити*, що це його особливий спосіб знати."

Я знав Сакатеку або, принаймні, мені було відомо, хто це. Ми зустрічалися раніше, й одного разу я купив йому пива. Він був дуже ввічливий і сказав мені, що я можу навідатись до його оселі в будь-який час, коли захочу. Я довго подумки грався з ідеєю відвідати його, але нічого не розповідав про це дону Хуану.

Пополудні 14 травня 1962 року я під'їхав до оселі Сакатеки; він дав мені докладні вказівки, як туди дістатися, і я без проблем знайшов будинок. Він стояв на розі вулиці й весь був обнесений огорожею. Ворота були зачинені. Я пройшовся навколо огорожі, шукаючи можливість зазирнути всередину дому. Скидалося на те, що там нікого не було.

"Доне Елі́асе!" — голосно гукнув я. Кури злякалися й кинулися навсібіч, шалено кудкудакаючи. До огорожі підійшов невеличкий собака. Я очікував, що він загавкає на мене; натомість він просто сів там, роздивляючись на мене. Я гукнув іще раз, і кури знову шалено закудкудакали.

З будинку вийшла літня жінка. Я попрохав її покликати дона Елі́аса.

"Його тут немає", — сказала вона.

"А де я можу його знайти?"

"Він у полі."

"Де саме в полі?"

"Я не знаю. Приходь пізно пополудні[16]. Він буде тут близько п'ятої."

"А ви дружина дона Елі́аса?"

"Так, я його дружина", — сказала вона й усміхнулася.

Я спробував розпитати її про Сакатеку, але вона вибачилася й сказала, що погано говорить іспанською. Я сів у машину й поїхав.

—Sí. Pero no todo el que mira su baile puede *ver* que ésa es su forma especial de saber.

Yo conocía a Sacateca, o al menos sabía quién era. Nos habían presentado y una vez le invité una cerveza. Se portó con mucha cortesía y me dijo que fuera a su casa con entera libertad en cualquier momento que quisiese. Pensé largo tiempo en visitarlo, pero no se lo dije a don Juan.

La tarde del 14 de mayo de 1962, fui a casa de Sacateca; me había dado instrucciones para llegar y no tuve dificultad en hallarla. Estaba en una esquina y tenía una cerca en torno. La verja estaba cerrada. Di la vuelta para ver si podía atisbar el interior de la casa. Parecía desierta.

—Don Elías —llamé en voz alta. Las gallinas asustadas, se desparramaron por el patio cacareando con furia. Un perrito se llegó a la cerca. Esperé que me ladrara; en vez de ello, se sentó a mirarme. Grité de nuevo y las gallinas estallaron otra vez en cacareos.

Una vieja salió de la casa. Le pedí llamar a don Elías.

—No está —dijo.

—¿Dónde puedo hallarlo?

—Está en el campo.

—¿En qué parte del campo?

—No sé. Ven más tarde. El regresa como a las cinco.

—¿Es usted la mujer de don Elías?

—Sí, soy su mujer — dijo y sonrió.

Traté de hacerle preguntas sobre Sacateca, pero se excusó y dijo que no hablaba bien el español. Subí en mi coche y me alejé.

[16] Late afternoon (англ.) — час від третьої до шостої години після полудня, перед настанням раннього вечора.

I returned to the house around six o'clock. I drove to the door and yelled Sacateca's name. This time he came out of the house. I turned on my tape recorder, which in its brown leather case looked like a camera hanging from my shoulder. He seemed to recognize me.

"Oh, it's you," he said, smiling. "How's Juan?"

"He's fine. But how are you, don Elias?"

He did not answer. He seemed to be nervous. Overtly he was very composed, but I felt that he was ill at ease.

"Has Juan sent you here on some sort of errand?"

"No. I came here by myself."

"What in the world for?"

His question seemed to betray very bona fide surprise.

"I just wanted to talk to you," I said, hoping to sound as casual as possible. "Don Juan has told me marvelous things about you and I got curious and wanted to ask you a few questions."

Sacateca was standing in front of me. His body was lean and wiry. He was wearing khaki pants and shirt. His eyes were half-closed; he seemed to be sleepy or perhaps drunk. His mouth was open a bit and his lower lip hung. I noticed that he was breathing deeply and seemed to be almost snoring. The thought came to me that Sacateca was undoubtedly plastered out of his mind. But that thought seemed to be very incongruous because only a few minutes before, when he came out of his house, he had been very alert and aware of my presence.

"What do you want to talk about?" he finally said.

Я повернувся до будинку близько шостої. Я під'їхав до хвіртки й дуже голосно вигукнув ім'я Сакатеки. Цього разу він вийшов із дому. Я ввімкнув диктофон, який у своєму брунатному шкіряному чохлі був схожий на фотоапарат, що звисає в мене з плеча. Сакатека, здавалося, упізнав мене.

"О, це ти, — промовив він, усміхаючись. — Як там поживає Хуан?"

"У нього все гаразд. А як ви поживаєте, доне Елі́асе?"

Він не відповів. Мені здалося, що він нервується. Зовні Сакатека був дуже спокійний, але я відчував, що він чимось збентежений.

"Хуан відправив тебе сюди з якимось дорученням?"

"Ні. Я приїхав до вас сам."

"Чого це раптом?"

У його запитанні проглядав дуже щирий подив.

"Я просто хотів із вами поговорити, — сказав я, сподіваючись, що мої слова прозвучать якомога невимушеніше. — Дон Хуан розповідав мені про вас дивовижні речі, я зацікавився і схотів поставити вам кілька запитань."

Сакатека стояв переді мною. Його тіло було худе й жилаве. Він був удягнений в сорочку й штани кольору хакі. Його очі були напівзаплющені; здавалося, що він чи то сонний, чи то захмелілий. Його рот був злегка відкритий, а нижня губа відвисла. Я зауважив, що він глибоко дихає і, здавалося, майже похропує. Мені спало на думку, що він, безсумнівно, п'яний до безтями. Проте ця думка видавалася зовсім недоречною, адже лише кілька хвилин тому, коли він вийшов із дому, то був дуже алертний і свідомий моєї присутності.

"Про що ти хочеш поговорити?" — промовив він нарешті.

Volví a la casa a eso de las seis. Me estacioné ante la verja y grité el nombre de Sacateca. Esta vez salió él de la casa. Encendí mi grabadora, que en su estuche de cuero café parecía una cámara colgada de mi hombro. Sacateca pareció reconocerme.

—Ah, eras tú —dijo sonriendo—. ¿Cómo está Juan?

—Muy bien. ¿Pero cómo está usted, don Elías?

No respondió. Parecía nervioso. Pese a su gran compostura exterior, sentí que se hallaba disgustado.

—¿Te mandó Juan con algún recado?

—No. Vine yo solo.

—¿Y para qué?

Su pregunta pareció traicionar sorpresa genuina.

—Nada más quería hablar con usted —dijo, tratando de parecer lo más despreocupado posible—. Don Juan me ha contado cosas maravillosas de usted y me entró la curiosidad y quería hacerle unas cuantas preguntas.

Sacateca estaba de pie frente a mí. Su cuerpo era delgado y fuerte. Llevaba camisa y pantalones caqui. Tenía los ojos entrecerrados; parecía adormilado o quizá borracho. Su boca estaba entreabierta y el labio inferior colgaba. Noté su respiración profunda; casi parecía roncar. Se me ocurrió que Sacateca se hallaba sin duda borracho sin medida. Pero esa idea resultaba incongruente, porque apenas unos minutos antes, al salir de su casa, había estado muy alerta y muy consciente de mi presencia.

—¿De qué quieres hablar? —dijo por fin.

His voice was tired; it was as though his words dragged after each other. I felt very uneasy. It was as if his tiredness was contagious and pulling me.

“Nothing in particular,” I answered. “I just came to chat with you in a friendly way. You once asked me to come to your house.”

“Yes, I did, but it’s not the same now.”

“Why isn’t it the same?”

“Don’t you talk with Juan?”

“Yes, I do.”

“Then what do you want with me?”

“I thought maybe I could ask you some questions?”

“Ask Juan. Isn’t he teaching you?”

“He is, but just the same I would like to ask you about what he is teaching me, and have your opinion. This way I’ll be able to know what to do.”

“Why do you want to do that? Don’t you trust Juan?”

“I do.”

“Then why don’t you ask him to tell you what you want to know?”

“I do. And he tells me. But if you could also tell me about what don Juan is teaching me, perhaps I will understand better.”

“Juan can tell you everything. He alone can do that. Don’t you understand that?”

“I do, but then I’d like to talk with people like you, don Elias. One does not find a man of knowledge every day.”

“Juan is a man of knowledge.”

“I know that.”

“Then why are you talking to me?”

“I said I came to be friends.”

Його голос був утомлений; здавалося, його слова через силу тяглись одне за одним. Я відчув дуже сильний дискомфорт. Це було так, ніби його втома була заразлива й тягла мене за собою.

“Ні про що особливе, — відповів я. — Просто приїхав погомоніти з вами по-дружньому. Ви колись запрошували мене прийти до вас додому.”

“Так, запрошував, але зараз це не те саме, що було тоді.”

“Чому не те саме?”

“Хіба ти не говориш із Хуаном?”

“Говорю.”

“Тоді чого ти хочеш від мене?”

“Я думав, може, мені вдасться поставити вам кілька запитань?”

“Запитай у Хуана. Хіба він не навчає тебе?”

“Він навчає, але однаково мені хотілося б запитати вас про те, чого він мене вчить, і почути вашу думку. Так я зможу дізнатися, що мені робити.”

“Навіщо ти хочеш робити це? Ти не довіряєш Хуану?”

“Довіряю.”

“Тоді чому ти не попрохаєш його розповісти тобі те, що хочеш дізнатися?”

“Я прохаю його. І він розповідає мені. Але якби ви теж могли розповісти мені про те, чого дон Хуан мене навчає, можливо, я розумітиму краще.”

“Хуан може розповісти тобі все. Лише він може робити це. Невже ти не розумієш?”

“Розумію, але мені також хотілося б поговорити з такими людьми, як ви, доне Еліасе. Адже не щодня можна зустрітися з чоловіком знання.”

“Хуан — чоловік знання.”

“Я знаю це.”

“Тоді навіщо ти говориш зараз зі мною?”

“Я ж сказав, що приїхав, просто щоб поговорити з вами по-дружньому.”

La voz sonaba cansada; era como si las palabras reptaran una tras otra. Me sentí muy incómodo. Era como si su fatiga fuese contagiosa y me jalara.

—De nada en particular —respondí—. Nada más vine a que platicáramos como amigos. Usted me invitó una vez a venir a su casa.

—Pues sí, pero esto no es lo mismo.

—¿Por qué no es lo mismo?

—¿Qué no hablas con Juan?

—Sí.

—¿Entonces para qué quieres hablar conmigo?

—Pensé que quizá podría hacerle unas preguntas...

—Pregúntale a Juan. ¿Qué no te está enseñando?

—Sí, pero de todos modos me gustaría preguntarle a usted acerca de lo que don Juan me enseña, y tener su opinión. Así podré saber a qué atenerme.

—¿Para qué andas con esas cosas? ¿No te confías en Juan?

—Sí.

—¿Entonces por qué no le preguntas a él todo lo que quieres saber?

—Sí le pregunto. Y me dice todo. Pero si usted también pudiera hablarme de lo que don Juan me enseña, tal vez yo entendería mejor.

—Juan puede decirte todo. El es el único que puede. ¿No entiendes eso?

—Sí, pero es que me gusta hablar con gente como usted, don Elías. No todos los días encuentra uno a un hombre de conocimiento.

—Juan es un hombre de conocimiento.

—Lo sé.

—¿Entonces por qué me estás hablando a mí?

—Ya le dije que vine a que habláramos como amigos.

“No, you didn’t. There is something else about you this time.”

I wanted to explain myself and all I could do was mumble incoherently. Sacateca did not say anything. He seemed to listen attentively. His eyes were half-closed again but I felt he was peering at me. He nodded almost imperceptibly. Then his lids opened and I saw his eyes. He seemed to be looking past me. He casually tapped the floor with the tip of his right foot, just behind his left heel. His legs were slightly arched; his arms were limp against his sides. Then he lifted his right arm; his hand was open with the palm turned perpendicular to the ground; his fingers were extended and pointing towards me. He let his hand wobble a couple of times before he brought it to my face level. He held it in that position for an instant and then he said a few words to me. His voice was very clear, yet the words dragged.

After a moment he dropped his hand to his side and remained motionless, taking a strange position. He was standing, resting on the ball of his left foot. His right foot was crossed behind the heel of the left foot and he was tapping the floor rhythmically and gently with the tip of his right foot.

I felt an unwarranted apprehension, a form of restlessness. My thoughts seemed to be dissociated. I was thinking unrelated nonsensical thoughts that had nothing to do with what was going on. I noticed my discomfort and tried to steer my thoughts back to the situation at hand, but I couldn’t in spite of a great struggle. It was as if some force was keeping me from concentrating or thinking relevant thoughts.

“Ні, ти приїхав не за цим. Цього разу в тобі є щось іще.”

Я хотів пояснитись, але спромігся лише на якесь незв’язне белькотіння. Сакатека мовчав. Здавалося, він уважно слухає. Його очі знову були напівзаплющені, але я відчував, що він пильно дивиться на мене. Він ледь помітно кивнув головою. Потім його повіки піднялися, і я побачив його очі. Здавалося, що він дивиться кудись повз мене. Він ніби ненароком постукував по землі носком правої ступні одразу за лівою п’яткою. Його ноги були злегка зігнуті в колінах; руки розслаблено звисали з боків тулуба. Відтак він підняв праву руку; її долоня була розкрита й повернена перпендикулярно до землі; його пальці були випростані й направлені в мій бік. Він пару разів гойднув долонею з боку в бік, а потім підняв її на рівень мого обличчя. Якусь мить він тримав руку в цьому положенні, а потім сказав мені кілька слів. Його голос був дуже чіткий, однак слова ніби через силу тяглися одне за одним.

За якусь мить Сакатека опустив руку в положення збоку від тулуба й далі залишався нерухомим, прийнявши дивну позу. Він стояв, спираючись на носок лівої ступні. Його права ступня стояла позаду лівої п’ятки хрест-навхрест із нею, і він ритмічно та м’яко постукував по землі її носком.

Я відчув якесь безпричинне занепокоєння, свого роду нетерпіння. Мої думки почали ніби розпадатися на частини. Ці дисоційовані думки, що лізли мені в голову, взагалі були якісь сторонні й безглузді, ніяк не пов’язані з тим, що відбувалося. Я зауважив свій розладнаний внутрішній стан і спробував повернути мої думки назад до поточної ситуації, але, попри надзвичайно напружену боротьбу, мені ніяк не вдавалося цього зробити. Було так, ніби якась сила не давала мені зосередитися й мислити належним чином.

—No, no es cierto. Tú te traes otra cosa.

Quise explicarme y no pude sino mascullar incoherencias. Sacateca no dijo nada. Parecía escuchar con atención. Tenía de nuevo los ojos entrecerrados, pero sentí que me escudriñaba. Asintió casi imperceptiblemente. Sus párpados se abrieron de pronto, y vi sus ojos. Parecía mirar más allá de mí. Golpeó despreocupadamente el suelo con la punta de su pie derecho, justo atrás de su talón izquierdo. Tenía las piernas levemente arqueadas, los brazos inertes contra los costados. Luego alzó el brazo derecho; la mano estaba abierta con la palma perpendicular al suelo; los dedos extendidos señalaban en mi dirección. Dejó oscilar la mano un par de veces antes de ponerla al nivel de mi rostro. La mantuvo en esa posición durante un instante y me dijo unas cuantas palabras. Su voz era muy clara, pero las palabras se arrastraban.

Tras un momento dejó caer la mano a su costado y permaneció inmóvil, adoptando una posición extraña. Estaba parado en los dedos de su pie izquierdo. Con la punta del pie derecho, cruzado tras el talón del izquierdo, golpeaba el suelo suave y rítmicamente.

Experimenté una aprensión sin motivo, una especie de inquietud. Mis ideas parecían disociadas. Pensaba yo en cosas sin conexión ni sentido que nada tenían que ver con lo que ocurría. Advertí mi incomodidad y traté de encauzar nuevamente mis pensamientos hacia la situación inmediata, pero no pude a pesar de una gran pugna. Era como si alguna fuerza me evitara concentrarme o pensar cosas que vinieran al caso.

Sacateca had not said a word, and I didn't know what else to say or do. Quite automatically, I turned around and left.

Later on I felt compelled to tell don Juan about my encounter with Sacateca. Don Juan roared with laughter.

"What really took place there?" I asked.

"Sacateca danced!" don Juan said. "He *saw* you, then he danced."

"What did he do to me? I felt [very] cold and dizzy."

"He apparently didn't like you and stopped you by tossing a word at you."

"How could he possibly do that?" I exclaimed incredulously.

"Very simple; he stopped you with his will."

"What did you say?"

"He stopped you with his will!"

The explanation did not suffice. His statements sounded like gibberish to me. I tried to probe him further, but he could not explain the event to my satisfaction.

Obviously that event or any event that occurred within this alien system of sensible interpretation could be explained or understood only in terms of the units of meaning proper to that system. This work is, therefore, a reportage and should be read as a reportage. The system I recorded was incomprehensible to me, thus the pretence to anything other than reporting about it would be misleading and impertinent. In this

Сакатека не промовив жодного слова, і я не знав, що мені казати чи робити далі. Цілком машинально я розвернувся й пішов геть.

Пізніше я відчув, що неодмінно мушу розповісти дону Хуану про мою зустріч із Сакатекою. Дон Хуан сміявся до нестями.

"Що насправді там відбувалося?" — запитав я.

"Сакатека танцював, — мовив дон Хуан. — Він *побачив* тебе, а потім танцював."

"Що він робив зі мною? Я відчував [сильний] холод і запаморочення."

"Напевно, ти йому не сподобався, і він зупинив тебе, кинувши в тебе слово."

"Яким чином він зміг зробити це?" — вигукнув я недовірливо.

"Дуже просто; він зупинив тебе своєю волею."

"Що ви сказали?"

"Він зупинив тебе своєю волею!"

Це пояснення не могло мене задовольнити. Його твердження звучали для мене, як нісенітниця. Я намагався обережно розпитувати його далі, але він так і не зміг надати якогось прийнятного для мене пояснення цього випадку.

Очевидно, що цю чи будь-яку іншу подію, що мала місце в рамках цієї чужорідної системи розумної інтерпретації, можна пояснити або зрозуміти лише з погляду одиниць значення, властивих цій системі. Отже, ця робота є репортажем і читати її треба саме як репортаж. Записувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була б недоречною й уводила б в оману. З огляду на це

Sacateca no había pronunciado palabra, y yo no sabía qué más decir o hacer. En forma totalmente automática, di la media vuelta y me marché.

Más tarde me sentí empujado a narrar a don Juan mi encuentro con Sacateca. Don Juan rió a carcajadas.

—¿Qué es lo que realmente pasó? —pregunté.

—¡Sacateca bailó! —dijo don Juan —. Te *vio*, y después bailó.

—¿Qué me hizo? Me sentí muy frío y mareado.

—Parece que no le caíste bien, y te paró tirándote una palabra.

—¿Cómo pudo hacer eso? —exclamé, incrédulo.

—Muy sencillo; te paró con su voluntad.

—¿Cómo dijo usted?

—¡Te paró con su voluntad!

La explicación no bastaba. Sus afirmaciones me sonaban a jerigonza. Traté de sacarle más, pero no pudo explicar el evento de manera satisfactoria para mí.

Obviamente, dicho evento, o cualquier evento que ocurriese dentro de este ajeno sistema de sentido común, sólo podía ser explicado o comprendido en términos de las unidades de significado propias de tal sistema. Esta obra es, por lo tanto, un reportaje, y debe leerse como reportaje. El sistema en aprendizaje me era incomprensible; así que la pretensión de hacer algo más que reportar sobre él sería engañosa e impertinente. En este

respect I have adopted the phenomenological method and have striven to deal with sorcery solely as phenomena that were presented to me. I, as the perceiver, recorded what I perceived, and at the moment of recording I endeavored to suspend judgement.

я застосовував феноменологічний метод[17] і намагався розглядати мольфарство винятково як сукупність явищ, що були мені представлені. Як сприймач я занотовував те, що сприймав, і під час записування намагався утримуватися від будь-яких суджень.

aspecto, he adoptado el método fenomenológico y luchado por encarar la brujería exclusivamente como fenómenos que me fueron presentados. Yo, como perceptor, registré lo que percibí, y en el momento de registrarlo me propuse suspender todo juicio.

[17] Феноменологія — напрям філософських досліджень початку XX століття, засновником якого був Едмунд Гуссерль. У викладі Гуссерля феноменологія в основному розглядає та вивчає структури свідомості та явища, які в ній відбуваються. Цей розгляд має відбуватися з погляду «першої особи», але вивчаються явища не так, як вони постають перед *моєю* свідомістю, а так, як вони постають перед *будь-якою* свідомістю. У своїй найпростішій формі феноменологія намагається створити умови для об’єктивного вивчення того, що зазвичай вважається суб’єктивним, — свідомості й таких її проявів, як судження, сприйняття і відчуття. Одним із найвизначніших представників феноменології був Альфред Шютц. У своїх усних виступах Кастанеда часто посилався на концепції Гуссерля і Шютца й використовував їх у своїй роботі. Зокрема, за свідченням Хосе Куеяра, Кастанеда казав йому: “Якщо ви хочете зрозуміти мою роботу, її підтекст, прочитайте зібрання творів Альфреда Шютца” (див. «Нагвалізм», Т. I, стор. 410).

PART ONE

THE PRELIMINARIES OF “SEEING”

ЧАСТИНА ПЕРША

ПІДГОТОВКА ДО «БАЧЕННЯ»

PRIMERA PARTE

LOS PRELIMINARES DE “VER”

1

April 2, 1968

Don Juan looked at me for a moment and did not seem at all surprised to see me, even though it had been more than two years since I last visited him. He put his hand on my shoulder and smiled gently and said that I looked different, that I was getting fat and soft.

I had brought him a copy of my book. Without any preliminaries I took it out of my briefcase and handed it to him.

"It's a book about you, don Juan," I said.

He took it and flipped through the pages as if they were a deck of cards. He liked the green color on the dust jacket and the height of the book. He felt the cover with his palms, turned it around a couple of times, and then handed it back to me. I felt a great surge of pride.

"I want you to keep it," I said.

He shook his head with a silent laugh.

"I better not," he said, and then added with a broad smile: "You know what we do with paper in Mexico."

I laughed. I thought his touch of irony was beautiful.

1

2 квітня 1968 року

Дон Хуан дивився на мене якусь хвилю і, здавалося, зовсім не був здивований побачити мене, хоча минуло вже більше двох років відтоді, як я востаннє приїжджав до нього. Він поклав свою долоню мені на плече, лагідно усміхнувся й сказав, що я тепер маю інший вигляд, що я стаю товстіший і м'якший.

Я привіз йому примірник моєї книжки. Без жодних попередніх пояснень я вийняв її зі свого портфеля й простягнув йому.

"Це книжка про вас, доне Хуане", — сказав я.

Він узяв її та одним рухом швидко прогорнув усі сторінки, ніби вони були колодою гральних карт. Йому сподобалися зелений колір суперобкладинки[18] й товщина книжки. Він помацав оправу долонями, пару разів повертів книжкою в руках, а відтак простягнув назад мені. Мене огорнула велика хвиля гордощів.

"Я хочу, щоб ви залишили її собі", — сказав я.

Він похитав головою, безгучно сміючись.

"Я краще не робитиму цього", — мовив він, а потім додав із широкою усмішкою: "Ти ж знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці."

Я засміявся. Я подумав, що його тонка іронія просто чудова.

I

2 de abril, 1968

DON JUAN me miró un momento y no pareció en absoluto sorprendido de verme, aunque habían pasado más de dos años desde mi última visita. Me puso la mano en el hombro y sonriendo con suavidad dijo que me veía distinto, que me estaba poniendo gordo y blando.

Yo le había llevado un ejemplar de mi libro. Sin ningún preámbulo, lo saqué de mi portafolio y se lo di.

—Es un libro sobre usted, don Juan —dije.

El lo tomó y lo hojeó rápidamente como si fuera un mazo de cartas. Le gustaron el color verde del forro y el tamaño del libro. Sintió la cubierta con la palma de las manos, le dio vuelta un par de veces y luego me lo devolvió. Sentí una oleada de orgullo.

—Quiero que usted lo guarde —dije.

Don Juan meneó la cabeza con una risa silenciosa.

—Mejor no —dijo, y luego añadió con ancha sonrisa—: Ya sabes lo que hacemos con el papel en México.

Reí. Su toque de ironía me pareció hermoso.

[18] Світлина суперобкладинки першого видання «Вчення» вміщена на стор. 8, а фото самої книжки — на стор. 779 першого тому «Наґвалізму».

We were sitting on a bench in the park of a small town in the mountainous area of central Mexico. I had had absolutely no way of letting him know about my intention of paying him a visit, but I was certain I was going to find him, and I did. I waited only a short while in that town before don Juan came down from the mountains and I found him at the market, at the stand of one of his friends.

Don Juan told me, matter-of-factly, that I was there just in time to take him back to Sonora, and we sat in the park to wait for a friend of his, a Mazatec Indian with whom he lived.

We waited about three hours. We talked about different unimportant things, and towards the end of the day, right before his friend came, I related to him some events I had witnessed a few days before.

During my trip to see him my car broke down in the outskirts of a city and I had to stay in town for three days while it was being repaired. There was a motel across the street from the auto shop, but the outskirts of towns are always depressing for me, so I took lodgings in a modern eight-story hotel in the center of town.

The bellboy told me that the hotel had a restaurant, and when I came down to eat I found that there were tables out on the sidewalk. It was a rather handsome arrangement set on the street corner under some low brick arches of modern lines. It was cool outside and there were empty tables, yet I preferred to sit in the

Ми сиділи на лаві в парку невеличкого містечка в гористому районі центральної Мексики. Я не мав абсолютно ніякого способу заздалегідь повідомити дону Хуану про свій замір[19] приїхати до нього, але був упевнений, що обов’язково знайду його, і таки знайшов. Я чекав зовсім недовго в цьому містечку, перш ніж дон Хуан спустився з гір, і знайшов його на ринку біля рундука одного з його друзів.

Дон Хуан повідомив мені як щось самозрозуміле, що я приїхав сюди саме вчасно, щоб відвезти його назад у Сонору, і ми сіли в парку на лаві в очікуванні його друга, індіанця масатека, в якого він тут мешкав[20].

Ми чекали десь зо три години. Ми говорили про різні неважливі речі, і ближче до кінця дня, якраз перед приходом його друга, я розповів йому про деякі події, очевидцем яких я став кілька днів тому.

Під час моєї поїздки до нього моя машина зламалася на околицях одного міста, і мені довелося на три дні затриматись там, поки тривав її ремонт. Через дорогу від автомайстерні був мотель, але передмістя завжди діють на мене гнітюче, тож я поселився в сучасному восьмиповерховому готелі в центрі міста.

Коридорний повідомив мені, що на першому поверсі готелю є ресторан, і коли я спустився туди поїсти, то побачив, що частина столиків стояла на тротуарі. Вони були досить вдало розташовані на розі вулиці під кількома гарними низькими цегляними арками сучасної архітектури. Назовні було прохолодно і деякі столики були вільні, проте я все

Estábamos sentados en una banca en el parque de un pueblito en el área montañosa de México central. Yo no había tenido absolutamente ninguna manera de informarle sobre mi intención de visitarlo, pero me había sentido seguro de que lo hallaría, y así fue. Esperé sólo un corto tiempo en ese pueblo antes de que don Juan bajara de las montañas; lo hallé en el mercado, en el puesto de una de sus amistades.

Don Juan me dijo, como si nada, que había llegado yo justo a tiempo para llevarlo de regreso a Sonora, y nos sentamos en el parque a esperar a un amigo suyo, un indio mazateco con quien vivía.

Esperamos unas tres horas. Hablamos de diversas cosas sin importancia, y hacia el final del día, exactamente antes de que llegara su amigo, le relaté algunos eventos que yo había presenciado pocos días antes.

Mientras viajaba a verlo, mi carro se descompuso en las afueras de una ciudad y tuve que quedarme en ella tres días, mientras lo reparaban. Había un motel enfrente del taller mecánico, pero las afueras de las poblaciones siempre me deprimen, así que me alojé en un moderno hotel de ocho pisos en el centro de la ciudad.

El botones me dijo que el hotel tenía restaurante, y cuando bajé a comer descubrí que había mesas en la acera. Era un arreglo bastante bonito, en la esquina de la calle, a la sombra de unos arcos bajos de ladrillo, de líneas modernas. Hacía fresco afuera y había mesas desocupadas, pero preferí sentarme

[19] Intention (англ.) — мета; намір, намагання; прагнення. Позаяк *намір* (англ. *intent*) є однією з фундаментальних концепцій знання дона Хуана, з метою уникнення плутанини при перекладі українською інших англійських слів з подібним значенням по можливості використовуються інші відповідники, як-от «замір» або форма множини «наміри», наприклад, “в мої наміри не входило...”.

[20] Очевидно, йдеться про Хенаро Флореса (ісп. Genaro Flores), мольфара-видця й чоловіка дії з групи дона Хуана.

stuffy indoors. I had noticed upon entering that a group of shoe-shine boys were sitting on the curb in front of the restaurant, and I was certain that they would have hounded me had I taken one of the outside tables.

From where I was seated I could see the group of boys through the glass window. A couple of young men took a table and the boys flocked around them, asking to shine their shoes. The young men refused and I was amazed to see that the boys did not insist and went back to sit on the curb. After a while three men in business suits got up and left and the boys ran to their table and began eating the leftovers; in a matter of seconds the plates were clean. The same thing happened with leftovers on all the other tables.

I noticed that the children were quite orderly; if they spilled water they sponged it up with their own shoeshine cloths. I also noticed the thoroughness of their scavenging procedures. They even ate the ice cubes left in the glasses of water and the lemon slices from the tea, peel and all. There was absolutely nothing that they wasted.

In the course of the time I stayed in the hotel I found out that there was an agreement between the children and the manager of the restaurant; the boys were allowed to hang around the premises to make some money from the customers and were also allowed to eat the leftovers, provided that they did not harass anybody and did not break anything. There were eleven in all, ranging in age from five to twelve; the oldest, however, was kept at a distance from the rest of the group. They deliberately ostracized him, taunting him with a sing-

ж вирішив сісти в задушливій залі ресторану. Ще коли я входив до нього, то зауважив зграйку хлопчаків-чистильників взуття, які сиділи на бровці навпроти ресторану, і я був упевнений, що вони причепляться до мене, щойно я сяду за один із зовнішніх столиків.

З місця, де я сидів, я міг бачити цю групу хлопчаків крізь скляне вікно. Двоє молодиків сіли за один зі столиків, і хлопці одразу з'юрмилися навколо них, пропонуючи почистити взуття. Чоловіки відмовилися, і хлопці, на мій подив, не стали наполягати, повернулися назад і знову сіли на бровці. Трохи згодом троє чоловіків у ділових костюмах підвелися й пішли з ресторану; хлопчаки підбігли до їхнього столика й почали уминати залишки їжі; за кілька секунд усі тарілки були чисті. Те саме відбувалося з недоїдками на всіх інших столиках.

Я зауважив, що діти поводилися досить охайно; якщо вони проливали воду, то витирали її своїми ганчірками для чищення взуття. Я також відзначив ретельність, з якою вони підбирали недоїдки. Вони з'їдали навіть кубики льоду, що залишилися в склянках із водою, дольки лимона з чаю, шкірку від фруктів та овочів і все інше. Вони не проминали абсолютно нічого.

За час мого перебування в готелі я виявив, що між дітьми й менеджером ресторану існує певна домовленість; хлопцям було дозволено вештатися біля закладу, щоб заробляти якусь копійку на відвідувачах, а також доїдати за ними рештки їжі за умови, що вони не будуть надокучливі й нічого не розіб'ють. Разом там було одинадцять хлопчаків у віці від п'яти до дванадцяти років; проте найдорослішого з них решта групи тримала на певній відстані від себе. Вони навмисно цькували його, женучи зі свого гурту, і знущалися з хлопця, виспівуючи дражнилку про те, що він уже має

en el interior mal ventilado. Había advertido, al entrar, un grupo de niños limpiabotas sentados en la acera frente al restaurante, y estaba seguro de que me acosarían si tomaba una de las mesas exteriores.

Desde donde me hallaba sentado, podía ver al grupo de muchachos a través del aparador. Un par de jóvenes tomaron una mesa y los niños se congregaron alrededor de ellos, ofreciendo lustrarles los zapatos. Los jóvenes rehusaron y quedé asombrado al ver que los muchachos no insistían y regresaban a sentarse en la acera. Después de un rato, tres hombres en traje de calle se levantaron y se fueron, y los muchachos corrieron a su mesa y empezaron a comer las sobras: en cuestión de segundos los platos se hallaron limpios. Lo mismo ocurrió con las sobras de todas las demás mesas.

Advertí que los niños eran muy ordenados; si derramaban agua la limpiaban con sus propios trapos de lustrar. También advertí lo minucioso de sus procedimientos devoradores. Se comían incluso los cubos de hielo restantes en los vasos de agua y las rebanadas de limón para el té, con todo y cáscara. No desperdiciaban absolutamente nada.

Durante el tiempo que permanecí en el hotel, descubrí que había un acuerdo entre los niños y el administrador del restaurante; a los muchachos se les permitía rondar el local para ganar algún dinero con los clientes, y asimismo comer las sobras, siempre y cuando no molestaran a nadie ni rompieran nada. Había once niños en total, y sus edades iban de los cinco a los doce años; sin embargo, al mayor se le mantenía a distancia del resto del grupo. Lo discriminaban deliberadamente, mofándose de él con una cantinela de que ya tenía vello

song that he already had pubic hair and was too old to be among them.

After three days of watching them go like vultures after the most meager of left-overs I became truly despondent, and I left that city feeling that there was no hope for those children whose world was already molded by their day-after-day struggle for crumbs.

"Do you feel sorry for them?" don Juan exclaimed in a questioning tone.

"I certainly do," I said.

"Why?"

"Because I'm concerned with the well-being of my fellow men. Those are children and their world is ugly and cheap."

"Wait! Wait! How can you say that their world is *ugly* and *cheap*?" don Juan said, mocking my statement. "You think that you're better off, don't you?"

I said I did; and he asked me why; and I told him that in comparison to those children's world mine was infinitely more varied and rich in experiences and in opportunities for personal satisfaction and development. Don Juan's laughter was friendly and genuine. He said that I was not careful with what I was saying, that I had no way of knowing about the richness and the opportunities in the world of those children.

I thought don Juan was being stubborn. I really thought he was taking the opposite view just to annoy me. I sincerely believed that those children did not have the slightest chance for any intellectual growth.

I argued my point for a while longer and then don Juan asked me bluntly, "Didn't you once tell me that in your opinion man's greatest accomplishment was to become a man of knowledge?"

волосся на лобку й тому занадто дорослий, щоб бути серед них.

Після трьох днів спостерігання за тим, як вони, немов грифи, хапають наймізерніші недоїдки, я був дуже пригнічений і поїхав із того міста, думаючи про цілковиту безнадійність становища цих дітей, чий світ був уже сформований їхньою щоденною боротьбою за дрібку їжі.

"Тобі їх шкода?" — здивовано вигукнув дон Хуан.

"Звісно, що шкода", — сказав я.

"Чому?"

"Бо мене турбує добробут інших людей. Вони діти, а їхній світ потворний і вбогий."

"Постривай! Постривай! Як ти можеш казати, що їхній світ *потворний* і *вбогий*? — мовив дон Хуан, пародіюючи мої слова. — Чи ти вважаєш, що твоє становище краще за їхнє?"

Я відповів, що справді так вважаю, а він поцікавився чому; і тоді я сказав йому, що порівняно зі світом цих дітей мій світ нескінченно яскравіший і багатший на події, життєвий досвід і можливості для особистого задоволення й розвитку. Сміх дона Хуана був приязний і щирий. Він сказав, що я необережний зі словами і що я не маю способу дізнатися про багатство й можливості у світі тих дітей.

Я подумав, що дон Хуан просто впирається. Я справді вважав, що він став на протилежну точку зору лише для того, щоб подратувати мене. Я щиро вірив, що ці діти не мають ані найменшого шансу на будь-який інтелектуальний розвиток.

Я ще якийсь час обстоював свою позицію, а потім дон Хуан прямо запитав мене: "Хіба не ти сказав мені одного разу, що, на твою думку, найвище людське досягнення — це стати чоловіком знання?"

púbico y era demasiado viejo para andar entre ellos.

Después de tres días de verlos lanzarse como buitres sobre las más escasas sobras, me deprimí verdaderamente, y salí de aquella ciudad sintiendo que no había esperanza para aquellos niños cuyo mundo ya estaba moldeado por su diaria pugna por migajas.

—¿Les tienes lástima? —exclamó don Juan en tono interrogante.

—Claro que sí —dije.

—¿Por qué?

—Porque me preocupa el bienestar de mis semejantes. Esos son niños y su mundo es feo y vulgar.

—¡Espera! ¡Espera! ¿Cómo puedes decir que su mundo es *feo* y *vulgar?* —dijo don Juan, remedándome con burla—. A lo mejor crees que tú estás mejor, ¿no?

Dije que eso creía, y me preguntó por qué, y le dije que, en comparación con el mundo de aquellos niños, el mío era infinitamente más variado, más rico en experiencias y en oportunidades para la satisfacción y el desarrollo personal. La risa de don Juan fue amistosa y sincera. Dijo que yo no me fijaba en lo que decía, que no tenía manera alguna de saber qué riqueza ni qué oportunidades había en el mundo de esos niños.

Pensé que don Juan se estaba poniendo terco. Creía realmente que sólo me contradecía por molestarme. Me parecía sinceramente que aquellos niños no tenían la menor oportunidad de ningún desarrollo intelectual.

Discutí mi punto de vista un rato más, y luego don Juan me preguntó abruptamente: —¿No me dijiste una vez que, en tu opinión, lo más grande que alguien podía lograr era llegar a ser hombre de conocimiento?

I had said that, and I repeated again that in my opinion to become a man of knowledge was one of the greatest intellectual accomplishments.

"Do you think that your very rich world would ever help you to become a man of knowledge?" don Juan asked with slight sarcasm.

I did not answer and he then worded the same question in a different manner, a thing I always do to him when I think he does not understand.

"In other words," he said, smiling broadly, obviously aware that I was cognizant of his ploy, "can your freedom and opportunities help you to become a man of knowledge?"

"No!" I said emphatically.

"Then how could you feel sorry for those children?" he said seriously. "Any of them could become a man of knowledge. All the men of knowledge I know were kids like those you saw eating leftovers and licking the tables."

Don Juan's argument gave me an uncomfortable sensation. I had not felt sorry for those underprivileged children because they did not have enough to eat, but because in my terms their world had already condemned them to be intellectually inadequate. And yet in don Juan's terms any of them could achieve what I believed to be the epitome of man's intellectual accomplishment, the goal of becoming a man of knowledge. My reason for pitying them was incongruous. Don Juan had nailed me neatly.

"Perhaps you're right," I said. "But how can one avoid the desire, the genuine desire, to help our fellow men?"

"How do you think one can help them?"

Я справді говорив це і повторив знову, що, на мою думку, стати чоловіком знання — це одне з найвищих інтелектуальних досягнень.

"І ти вважаєш, що твій дуже багатий світ може колись допомогти тобі стати чоловіком знання?" — запитав дон Хуан із легким сарказмом.

Я не відповів, і тоді він сформулював те саме запитання інакше, удавшись до прийому, який я сам завжди застосовував до нього, коли вважав, що він не розуміє.

"Іншими словами, — мовив він, широко всміхаючись і, безперечно, усвідомлюючи, що я розумію його тактичний хід, — чи можуть твоя свобода й твої можливості допомогти тобі стати чоловіком знання?"

"Ні!" — твердо сказав я.

"Тоді як тобі може бути шкода цих дітей? — промовив він серйозним тоном. — Будь-хто з них може стати чоловіком знання. Усі відомі мені люди знання були дітьми, схожими на побачених тобою хлопців, які харчувалися недоїдками й вилизували столи."

Аргумент дона Хуана викликав у мені якесь незатишне відчуття. Мені було шкода тих знедолених дітей не тому, що вони не мали достатньо їжі, а через те, що, на мій погляд, їхній світ уже прирік їх на інтелектуальну неповноцінність. Проте з погляду дона Хуана будь-хто з них міг досягти того, що я вважав найвищим утіленням інтелектуальних здобутків людини — стати чоловіком знання. Моя причина жаліти їх не відповідала дійсному стану речей. Дон Хуан дуже вправно підловив мене.

"Мабуть, ви праві, — сказав я. — Але як можна нехтувати бажанням, щирим бажанням допомогти іншим людям?"

"Як саме, ти гадаєш, можна їм допомогти?"

Lo había dicho, y repetí de nuevo que, en mi opinión, convertirse en hombre de conocimiento era uno de los mayores triunfos intelectuales.

—¿Crees que tu riquísimo mundo podría ayudarte a llegar a ser un hombre de conocimiento? —preguntó don Juan con leve sarcasmo.

No respondí, y él entonces formuló la misma pregunta en otras palabras, algo que yo siempre le hago cuando creo que no entiende.

—En otras palabras —dijo, sonriendo con franqueza, obviamente al tanto de que yo tenía conciencia de su ardid—, ¿pueden tu libertad y tus oportunidades ayudarte a ser hombre de conocimiento?

—¡No! —dije enfáticamente.

—¿Entonces cómo pudiste tener lástima de esos niños? —dijo con seriedad—. Cualquiera de ellos podría llegar a ser un hombre de conocimiento. Todos los hombres de conocimiento que yo conozco fueron muchachos como ésos que viste comiendo sobras y lamiendo las mesas.

El argumento de don Juan me produjo una sensación incómoda. Yo no había tenido lástima de aquellos niños subprivilegiados porque no tuvieran suficiente de comer, sino porque en mis términos su mundo ya los había condenado a la insuficiencia intelectual. Y sin embargo, en los términos de don Juan, cualquiera de ellos podía lograr lo que yo consideraba el pináculo de la hazaña intelectual humana: la meta de convertirse en hombre de conocimiento. Mi razón para compadecerlos era incongruente. Don Juan me había atrapado en forma impecable.

—Quizá tenga usted razón —dije—. ¿Pero cómo evitar el deseo, el genuino deseo de ayudar a nuestros semejantes?

—¿Cómo crees que podamos ayudarlos?

"By alleviating their burden. The least one can do for our fellow men is to try to change them. You yourself are involved in doing that. Aren't you?"

"No. I'm not. I don't know what to change or why to change anything in my fellow men."

"What about me, don Juan? Weren't you teaching me so I could change?"

"No. I'm not trying to change you. It may happen that one day you may become a man of knowledge — there's no way to know that — but that will not change you. Some day perhaps you'll be able to *see* men in another mode and then you'll realize that there's no way to change anything about them."

"What's this other mode of seeing men, don Juan?"

"Men look different when you *see*. The little smoke will help you to *see* men as fibers of light."

"Fibers of light?"

"Yes. Fibers, like white cobwebs. Very fine threads that circulate from the head to the navel. Thus a man looks like an egg of circulating fibers. And his arms and legs are like luminous bristles, bursting out in all directions."

"Is that the way everyone looks?"

"Everyone. Besides, every man is in touch with everything else, not through his hands, though, but through a bunch of long fibers that shoot out from the center of his abdomen. Those fibers join a man to his surroundings; they keep his balance; they give him stability. So, as you may *see* some day, a man is a luminous egg whether he's a beggar or a king and there's no way to change anything; or rather, what could be changed in that luminous egg? What?"

"Полегшуючи їхній тягар. Найменше, що можна зробити для інших людей, це спробувати їх змінити. Ви й самі це робите. Хіба ні?"

"Ні. Я не роблю цього. Я не знаю, що змінювати чи взагалі навіщо змінювати щось в інших людях."

"Як щодо мене, доне Хуане? Хіба ви вчите мене не для того, щоб я міг змінитися?"

"Ні. Я не намагаюся змінити тебе. Можливо, одного дня ти станеш чоловіком знання — не існує способу дізнатися про це, — але це не змінить тебе. Можливо, одного дня ти зможеш *бачити* людей іншим чином і тоді ти збагнеш, що не існує способу змінити в них хоч щось."

"Що це за інший спосіб бачення людей, доне Хуане?"

"Люди виглядають інакше, коли ти *бачиш*. Маленький дим допоможе тобі *побачити* людей як волокна світла."

"Волокна світла?"

"Так. Волокна, схожі на біле павутиння. Дуже тонкі рухливі нитки, які линуть від голови до пупка. Тож людина має вигляд яйця з волокнинок, що перебувають у коловому русі. А її руки й ноги схожі на світляні щетинки, які вириваються в усіх напрямках."

"І так виглядає кожний?"

"Кожний. Крім того, будь-яка людина перебуває в контакті з усім іншим, проте не через руки, а через жмуток довгих волокнин, що виходять із центру її живота. Ці волокнини з'єднують людину з усім навколо неї; вони зберігають її рівновагу; вони надають їй стійкості. Тож як ти сам колись, можливо, *побачиш*, будь-яка людина — це світляне яйце, незалежно від того, жебрак це чи король, і не існує способу змінити хоч щось; або, правильніше сказати, що можна змінити в цьому світляному яйці? Що?"

—Aliviando su carga. Lo menos que uno puede hacer por sus semejantes es tratar de cambiarlos. Usted mismo se ocupa de eso. ¿O no?

—No. No sé qué cosa cambiar ni por qué cambiar cualquier cosa en mis semejantes.

—¿Y yo, don Juan? ¿No me estaba usted enseñando para que pudiera cambiar?

—No, no estoy tratando de cambiarte. Puede suceder que un día llegues a ser un hombre de conocimiento, no hay manera de saberlo, pero eso no te cambiará. Tal vez algún día puedas *ver* a los hombres de otro modo, y entonces te darás cuenta de que no hay manera de cambiarles nada.

—¿Cuál es ese otro modo de ver a los hombres, don Juan?

—Los hombres se ven distintos cuando uno *ve*. El humito te ayudará a *ver* a los hombres como fibras de luz.

—¿Fibras de luz?

—Sí. Fibras, como telarañas blancas. Hebras muy finas que circulan de la cabeza al ombligo. De ese modo, un hombre se ve como un huevo de fibras que circulan. Y sus brazos y piernas son como cerdas luminosas que brotan para todos lados.

—¿Se ven así todos?

—Todos. Además, cada hombre está en contacto con todo lo que lo rodea, pero no a través de sus manos, sino a través de un montón de fibras largas que salen del centro de su abdomen. Esas fibras juntan a un hombre con lo que lo rodea: conservan su equilibrio; le dan estabilidad. De modo que, como quizá *veas* algún día, un hombre es un huevo luminoso ya sea un limosnero o un rey, y no hay manera de cambiar nada; o mejor dicho, ¿qué podría cambiarse en ese huevo luminoso? ¿Qué?

2

My visit to don Juan started a new cycle. I had no trouble falling back again into my old pattern of enjoying his sense of drama and his humor and his patience with me. I definitely felt that I had to visit him more often. Not to see don Juan was indeed a great loss for me; besides, I had something of particular interest that I wanted to discuss with him.

After I had finished the book about his teachings I began to re-examine the field notes I had not used. I had discarded a great deal of data because my emphasis had been on the states of non-ordinary reality. Rehashing my old notes I had come to the conclusion that a skilful sorcerer could bring forth the most specialized range of perception in his apprentice by simply "manipulating social cues". My whole argument about the nature of these manipulatory procedures rested on the assumption that a leader was needed to bring forth the necessary range of perception. I took as a specific test case the sorcerers' peyote meetings. I contended that in those meetings sorcerers reached an agreement about the nature of reality without any overt exchange of words or signs, and my conclusion was that a very sophisticated code was employed by the participants to arrive at such an agreement. I had constructed a complex system to explain the code and

2

Мої відвідини дона Хуана започаткували новий цикл. Я не мав жодних проблем із тим, щоб повернутися до свого колишнього патерну насолоджування його почуттям драматизму, його гумором і терплячістю в поводженні зі мною. Я дуже чітко відчував, що маю приїжджати до нього частіше. Не бачити дона Хуана було справді великою втратою для мене; крім того, я хотів обговорити з ним одне питання, яке мало для мене особливий інтерес.

Закінчивши книжку про його вчення, я взявся наново вивчати польові нотатки, якими не скористався раніше. Я не включив до тексту книжки великий обсяг інформації, бо зосередив тоді свою увагу на станах незвичайної реальності. Переглядаючи свої старі записи, я дійшов висновку, що вправний мольфар здатен викликати у свого учня найвищою мірою специфічний діапазон сприйняття просто за допомогою «маніпулювання соціальними сигналами». Усі мої судження про природу цих маніпуляційних процедур ґрунтувалися на припущенні, що для того, щоб викликати необхідний діапазон сприйняття, потрібен ведучий. Як характерний тестовий сценарій я взяв пейотні зустрічі мольфарів. Я дотримувався погляду, що на цих зібраннях мольфари досягають згоди щодо природи реальності без жодного відкритого обміну словами чи знаками і, за моїм висновком, щоб дійти такої згоди, учасники використовували якийсь дуже хитромудрий код. Я побудував складну систему для пояснення цього коду та

II

Mi visita a don Juan inició un nuevo ciclo. No tuve dificultad alguna en recuperar mi viejo hábito de disfrutar su sentido del drama y su humor y su paciencia conmigo. Sentí claramente que tenía que visitarlo más a menudo. No ver a don Juan era en verdad una gran pérdida para mí; además, yo tenía algo de particular interés que deseaba discutir con él.

Después de terminar el libro sobre sus enseñanzas, empecé a reexaminar las notas de campo no utilizadas. Había descartado una gran cantidad de datos porque mi énfasis se hallaba en los estados de realidad no ordinaria. Repasando mis notas, había llegado a la conclusión de que un brujo hábil podía producir en su aprendiz la más especializada gama de percepción simplemente con "manipular indicaciones sociales". Todo mi argumento sobre la naturaleza de estos procedimientos manipulatorios descansaba en la asunción de que se necesitaba un guía para producir la gama de percepción requerida. Tomé como caso específico de prueba las reuniones de peyote de los brujos. Sostuve que, en los mitotes, los brujos llegaban a un acuerdo sobre la naturaleza de la realidad sin ningún intercambio abierto de palabras o señales, y mi conclusión fue que los participantes empleaban una clave muy refinada para alcanzar tal acuerdo. Había construido un complejo sistema para explicar el código

procedures, so I went back to see don Juan to ask his personal opinion and advice about my work.

May 21, 1968

Nothing out of the ordinary happened during my trip to see don Juan. The temperature in the desert was over a hundred degrees and was quite uncomfortable. The heat subsided in the late afternoon and by the time I arrived at his house, in the early evening, there was a cool breeze. I was not very tired, so we sat in his room and talked. I felt comfortable and relaxed, and we talked for hours. It was not a conversation that I would have liked to record; I was not really trying to make great sense or trying to draw great meaning; we talked about the weather, the crops, his grandson, the Yaqui Indians, the Mexican government. I told don Juan how much I enjoyed the exquisite sensation of talking in the dark. He said that my statement was consistent with my talkative nature; that it was easy for me to like chatting [/chattering] in the darkness because talking was the only thing I could do at that time, while sitting around. I argued that it was more than the mere act of talking that I enjoyed. I said that I relished the soothing warmth of the darkness around us. He asked me what I did at home when it was dark. I said that invariably I would turn on the lights or I would go out into the lighted streets until it was time to go to sleep.

пов'язаних із ним процедур, тож поїхав до дона Хуана, аби дізнатися його особисту думку й спитати поради щодо моєї роботи.

21 травня 1968 року

Під час моєї поїздки до дона Хуана не трапилося нічого незвичного. Температура в пустелі була понад сто градусів[21], і їхати було досить некомфортно. Пізно пополудні спека спала, і коли я під'їхав до його дому, незадовго перед смерканням, віяв прохолодний вітерець. Я не був дуже втомлений, тож ми сіли поговорити в його кімнаті. Я почувався комфортно й розслаблено, і ми розмовляли кілька годин. То не була розмова, яку я хотів би записати; насправді я й не намагався говорити про якісь серйозні речі чи дізнатися від нього щось значуще; ми балакали про погоду, врожай, його онука, індіанців я́кі, мексиканський уряд тощо. Я повідомив дону Хуану, як сильно мені подобається прекрасне й ні на що не схоже відчуття спілкування в темряві. Він сказав, що моя репліка цілком відповідає моїй балакучій натурі; що мені легко полюбляти розмови [/теревені][22] в темряві, адже базікання — це єдине, що я можу робити в цей час, сидячи поруч із ним. Я заперечив, що мені подобається щось більше, ніж просто акт говоріння. Я сказав, що маю втіху від заспокійливого тепла темряви навколо нас. Він запитав мене, що я роблю вдома, коли стає темно. Я сказав, що неодмінно вмикаю світло або виходжу прогулятися освітленими вулицями, поки не настане час лягати спати.

y los procedimientos, de modo que regresé a ver a don Juan para pedirle su opinión personal y su consejo acerca de mi trabajo.

21 de mayo, 1968

No pasó nada fuera de lo común durante mi viaje para ver a don Juan. La temperatura en el desierto andaba por los cuarenta grados y era casi insoportable. El calor disminuyó al caer la tarde, y al anochecer, cuando llegué a casa de don Juan, había una brisa fresca. No me hallaba muy cansado, de manera que estuvimos conversando en su cuarto. Me sentía cómodo y reposado, y hablamos durante horas. No fue una conversación que me hubiera gustado registrar; yo no estaba en realidad tratando de dar mucho sentido a mis palabras ni de extraer mucho significado; hablamos del tiempo, de las cosechas, del nieto de don Juan, de los yaquis, del gobierno mexicano. Dije a don Juan cuánto disfrutaba la exquisita sensación de hablar en la oscuridad. Contestó que mi gusto estaba de acuerdo con mi naturaleza parlanchina; que me resultaba fácil disfrutar la charla en la oscuridad porque hablar era lo único que yo podía hacer en ese momento, allí sentado. Argumenté que era algo más que el simple hecho de hablar lo que me gustaba. Dije que saboreaba la tibieza calmante de la oscuridad en torno. El me preguntó qué hacía yo en mi casa cuando oscurecía. Respondí que invariablemente encendía las luces, o salía a la calle hasta la hora de dormir.

[21] 100 °градусів за шкалою Фаренгайта дорівнюють приблизно 40 °C.
[22] Виділені синім шрифтом англійські слова в квадратних дужках означають різночитання в різних виданнях книжки, наприклад: [and] означає, що в якійсь із інших версій додане слово «and»; or [/and] означає «or» в одній версії тексту і «and» в іншій; закреслення [~~and~~] означає відсутність цього слова в якійсь із версій.

"Oh!" he said incredulously. "I thought you had learned to use the darkness."

"What can you use it for?" I asked.

He said the darkness — and he called it "the darkness of the day" — was the best time to "see". He stressed the word "see" with a peculiar inflection. I wanted to know what he meant by that, but he said it was too late to go into it then.

May 22, 1968

As soon as I woke up in the morning, and without any preliminaries, I told don Juan that I had constructed a system to explain what took place at a peyote meeting, a mitote. I took my notes and read to him what I had done. He listened patiently while I struggled to elucidate my schemata.

I said that I believed a covert leader was necessary in order to cue the participants so they could arrive at any pertinent agreement. I pointed out that people attend a mitote to seek the presence of Mescalito and his lessons about the right way to live; and that those persons never exchange a word or a gesture among them, yet they agree about the presence of Mescalito and his specific lesson. At least that was what they purportedly did in the mitotes I had attended: they agreed that Mescalito had appeared to them individually and had given them a lesson. In my personal experience I had found that the form of the individual visit of Mescalito and his consequent lesson were strikingly homogeneous, although varying in content from person to person. I could not explain this homogene-

"О! — промовив він скептичним тоном. — А я гадав, що ти вже навчився використовувати темряву."

"Для чого її можна використовувати?" — запитав я.

Він сказав, що темрява — а він називав її «темрявою дня» — це найкращий час для того, щоб «бачити». Він виділив слово «бачити» особливою інтонацією. Я хотів дізнатися, що він має на увазі, але він відказав, що вже занадто пізно, аби заглиблюватися в це.

22 травня 1968 року

Щойно тільки прокинувшись уранці, я без підхідців повідомив дону Хуану, що вибудував цілу систему для пояснення того, що мало місце на пейотному зібранні, мітоті. Я взяв привезені із собою нотатки й зачитав йому свій витвір. Він терпляче слухав, поки я намагався роз'яснити розроблену мною схему.

На моє переконання, сказав я, потрібен прихований лідер, щоб подавати певні сигнали всім учасникам, аби вони могли дійти належної згоди. Я зазначив, що люди приходять на мітоту, шукаючи присутності Мескаліто і його уроків про правильний спосіб життя; і що хоча ці люди ніколи не обмінюються між собою жодним словом чи жестом, вони доходять згоди щодо присутності Мескаліто та його специфічного уроку. Принаймні саме це вони, очевидно, робили на мітотах, де я був присутній: вони погоджувалися, що Мескаліто з'явився до кожного з них індивідуально й дав їм певний урок. У моєму особистому досвіді я виявив, що форма кожного окремого з'явлення Мескаліто та його подальшого уроку були дивовижно однорідні, хоча їхній зміст різнився від людини до людини. Я міг пояснити цю однорідність лише як результат

—¡Ah! —dijo, incrédulo—. Creía que habías aprendido a usar la oscuridad.

—¿Para qué puede usarse? —pregunté.

Dijo que la oscuridad —y la llamó "la oscuridad del día"— era la mejor hora para "ver". Recalcó la palabra "ver" con una inflexión peculiar. Quise saber a qué se refería, pero dijo que ya era tarde para ocuparnos de eso.

22 de mayo, 1968

Apenas desperté en la mañana, y sin ninguna clase de preliminares, dije a don Juan que había construido un sistema para explicar lo que ocurría en un mitote. Saqué mis notas y le leí lo que había hecho. Escuchó con paciencia mientras yo luchaba por aclarar mis esquemas.

Dije que, según creía, un guía encubierto era necesario para marcar la pauta a los participantes de modo que pudiera llegarse a algún acuerdo pertinente. Señalé que la gente asiste a un mitote en busca de la presencia de Mescalito y de sus lecciones sobre la forma correcta de vivir, y que tales personas jamás cruzan entre sí una sola palabra o señal, pero concuerdan acerca de la presencia de Mescalito y de su lección específica. Al menos, eso era lo que supuestamente habían hecho en los mitotes donde yo estuve: concordar en que Mescalito se les había aparecido individualmente para darles una lección. En mi experiencia personal, descubrí que la forma de la visita individual de Mescalito y su consiguiente lección eran notoriamente homogéneas, si bien su contenido variaba de persona a persona. No podía explicar esta

ity except as a result of a subtle and complex system of cueing.

It took me close to two hours to read and explain to don Juan the scheme I had constructed. I ended my talk by begging him to tell me in his own words what were the exact procedures for reaching agreement.

When I had finished he frowned. I thought he must have found my explanation challenging; he appeared to be involved in deep deliberation. After a reasonable silence I asked him what he thought about my idea.

My question made him suddenly turn his frown into a smile and then into roaring laughter. I tried to laugh too and asked nervously what was so funny.

"You're deranged!" he exclaimed. "Why should anyone be bothered with cueing at such an important time as a mitote? Do you think one ever fools around with Mescalito?"

I thought for a moment that he was being elusive [/evasive]; he was not really answering my question.

"Why should anyone cue?" don Juan asked stubbornly. "You have been in mitotes. You should know that no one told you how to feel, or what to do; no one except Mescalito himself."

I insisted that such an explanation was not possible and begged him again to tell me how the agreement was reached.

"I know why you have come," don Juan said in a mysterious tone. "I can't help you in your endeavor because there is no system of cueing."

"But how can all those persons agree about Mescalito's presence?"

якоїсь невловної та складної системи подавання сигналів.

У мене пішло близько двох годин на те, щоб прочитати й пояснити дону Хуану побудовану мною схему. Я закінчив свою промову, благаючи його розповісти мені своїми словами точні процедури для досягнення згоди.

Коли я замовк, він насупив брови. Я подумав, що він, певне, угледів у моєму поясненні якийсь виклик; здавалося, він занурився в глибокі роздуми. Витримавши достатню, на мій погляд, паузу, я запитав його, що він думає про мою ідею.

Після мого запитання його насупленість несподівано змінилася усмішкою, яка відтак перейшла в нестримний сміх. Я теж спробував засміятися й нервово запитав, що тут такого кумедного.

"Ти несповна розуму! — вигукнув він. — Навіщо комусь заморочуватися подаванням сигналів у такий важливий час, як мітота? Чи ти гадаєш, що з Мескаліто можна дуркувати?"

На якусь мить я подумав, що він просто ухиляється від відповіді; насправді він не відповів на моє запитання.

"Навіщо комусь подавати сигнали? — настирливо запитав дон Хуан знову. — Ти брав участь у мітотах. Ти маєш знати, що ніхто не казав тобі, як і що відчувати чи робити; ніхто, крім самого Мескаліто."

Я наполягав на тому, що таке пояснення неможливе, і знову став благати його розповісти мені, як саме доходять згоди.

"Тепер я знаю, чому ти приїхав, — мовив дон Хуан таємничим тоном. — Я не можу допомогти тобі у твоїй спробі, тому що немає ніякої системи подавання сигналів."

"Але як тоді всі ці люди можуть дійти згоди щодо присутності Мескаліто?"

homogeneidad sino como resultado de un sutil y complejo sistema de señas.

Me llevó casi dos horas leer y explicar a don Juan el sistema que había construido. Terminé con la súplica de que me dijese, en sus propias palabras, cuáles eran los procedimientos exactos para llegar a tal acuerdo.

Cuando hube acabado, don Juan frunció el entrecejo. Pensé que mi explicación le había resultado un reto; parecía hallarse sumido en honda deliberación. Tras un silencio que consideré razonable le pregunté qué pensaba de mi idea.

La pregunta hizo que su ceño se transformara de pronto en sonrisa y luego en carcajadas. Traté de reír también y, nervioso, le pregunté qué cosa tenía tanta gracia.

—¡Estás más loco que una cabra! —exclamó—. ¿Por qué iba alguien a molestarse en hacer señas en un momento tan importante como un mitote? ¿Crees que uno puede jugar con Mescalito?

Por un instante pensé que trataba de evadirse; no estaba respondiendo realmente mi pregunta.

—¿Por qué habría uno de hacer señas? —inquirió don Juan tercamente—. Tú has estado en mitotes. Deberías de saber que nadie te dijo cómo sentirte ni qué hacer; nadie sino el mismo Mescalito.

Insistí que tal explicación no era posible y le rogué de nuevo que me dijera cómo se llegaba al acuerdo.

—Sé por qué viniste —dijo don Juan en tono misterioso—. No puedo ayudarte en tu labor porque no hay sistema de señales.

—¿Pero cómo pueden todas esas personas estar de acuerdo sobre la presencia de Mescalito?

"They agree because they *see*," don Juan said dramatically, and then added casually, "Why don't you attend another mitote and *see* for yourself?"

I felt that was a trap. I did not say anything, but put my notes away. He did not insist.

A while later he asked me to drive him to the house of one of his friends. We spent most of the day there. During the course of a conversation his friend John asked me what had become of my interest in peyote. John had provided the peyote buttons for my first experience nearly eight years before. I did not know what to say to him. Don Juan came to my aid and told John I was doing fine.

On our way back to don Juan's house I felt obligated [/obliged] to make a comment about John's question and I said, among other things, that I had no intention of learning any more about peyote, because it required a kind of courage I did not have; and that I had really meant it when I said I had quit. Don Juan smiled and did not say anything. I kept on talking until we got to his [/the] house.

We sat on the clean area in front of the door. It was a warm, clear day, but there was enough of a breeze in the late afternoon to make it pleasant.

"Why do you have to push it so hard?" don Juan said suddenly. "How many years now have you been saying that you don't want to learn any more?"

"Three."

"Why are you so vehement about it?"

"Вони погоджуються, бо вони *бачать*!" — промовив дон Хуан драматичним тоном, а потім недбало додав: "Чому б тобі не взяти участь у ще одній мітоті й не *побачити* самому?"

Я відчув, що це пастка. Я нічого не сказав, але відклав свої нотатки. Він не наполягав.

Трохи згодом він попросив мене відвезти його до будинку одного зі своїх друзів. Більшу частину дня ми провели там. Під час розмови його друг Джон[23] запитав у мене, що вийшло з мого інтересу до пейоту. Саме Джон приніс пейотні бутони для мого першого досвіду близько восьми років тому. Я не знав, що йому сказати. Дон Хуан прийшов мені на допомогу й повідомив Джону, що в мене все гаразд.

Повертаючись назад до будинку дона Хуана, я відчував, що мушу якось прокоментувати запитання Джона, і сказав, серед іншого, що не маю жодних намірів вчитися ще чогось про пейот, бо це вимагає певного роду відваги, якої в мене не було; і що я мав на увазі саме це, коли говорив, що покинув навчання. Дон Хуан усміхався й нічого не казав. Я продовжував базікати, поки ми не дісталися до його оселі.

Ми сіли на чистій ділянці перед дверима. Стояв теплий ясний день, але завдяки легкому вітерцю, що віяв у пізній післяполудневий час, сидіти тут було приємно.

"Що змушує тебе бути таким затятим? — мовив дон Хуан раптово. — Скільки вже років ти торочиш про те, що більше не хочеш учитися?"

"Три роки."

"Чому ти завжди говориш про це з таким запалом?"

—Están de acuerdo porque *ven* —dijo don Juan con dramatismo, y luego añadió en tono casual—: ¿Por qué no asistes a otro mitote y *ves* por ti mismo?

Sentí que me tendía una trampa. Sin decir nada, guardé mis notas. Don Juan no insistió.

Un rato después me pidió llevarlo a casa de un amigo. Pasamos allí la mayor parte del día. Durante el curso de una conversación, su amigo John me preguntó qué había sido de mi interés en el peyote. John había dado los botones de peyote para mi primera experiencia, casi ocho años antes. No supe qué decirle. Don Juan salió en mi ayuda y dijo a John que yo iba muy bien.

De regreso a casa de don Juan, me sentí obligado a comentar la pregunta de John y dije, entre otras cosas, que no tenía intenciones de aprender más sobre el peyote, porque eso requería un tipo de valor que yo no tenía, y que al declarar mi renuncia había hablado en serio. Don Juan sonrió y no dijo nada. Yo seguí hablando hasta que llegamos a su casa.

Nos sentamos en el espacio despejado frente a la puerta. Era un día cálido y sin nubes, pero en el atardecer había suficiente brisa para hacerlo agradable.

—¿Para qué le das tan duro? —dijo de pronto don Juan—. ¿Cuántos años llevas diciendo que ya no quieres aprender?

—Tres.

—¿Y por qué tanta vehemencia?

[23] Хуан Тума (ісп. Juan Tuma), мольфар-видець і воїн-кур'єр із групи дона Хуана.

"I feel that I'm betraying you, don Juan. I think that's why I'm always talking about it."

"You're not betraying me."

"I have failed you. I have run away. I feel I am defeated."

"You do what you can. Besides, you haven't been defeated yet. What I have to teach you is very hard. I, for instance, found it perhaps even harder than you."

"But you kept at it, don Juan. My case is different. I gave up and I have come to see you not because I want to learn, but only because I wanted to ask you to clarify a point in my work."

Don Juan looked at me for a moment and then he looked away.

"You ought to let the smoke guide you again," he said forcefully.

"No, don Juan, I can't use your smoke any more. I think I have exhausted myself."

"You haven't even begun."

"I am too afraid."

"So you're afraid. There is nothing new about being afraid. Don't think about your fear. Think about the wonders of *seeing*!"

"I sincerely wish I could think about those wonders, but I can't. When I think of your smoke I feel a sort of darkness coming upon me. It is as if there were no more people on the earth, no one to turn to. Your smoke has shown me the ultimate of loneliness, don Juan."

"That's not true. Take me, for example. The smoke is my ally and I don't feel such a loneliness."

"But you're different; you've conquered your fear."

Don Juan patted me gently on the shoulder.

"Я відчуваю, що зраджую вас, доне Хуане. Гадаю, саме тому я постійно говорю про це."

"Ти мене не зраджуєш."

"Я вас підвів. Я втік. Я відчуваю, що зазнав поразки."

"Ти робиш те, що можеш. До того ж, жодної поразки ти досі не зазнав. Те, чого я маю тебе навчити, дається дуже важко. Приміром, мені було, мабуть, навіть важче, ніж тобі."

"Але ж ви продовжували учнівство, доне Хуане. Мій випадок інший. Я здався і приїхав до вас не тому, що бажаю вчитися, а лише через те, що хотів попрохати вас прояснити один момент у моїй роботі."

Дон Хуан якусь мить дивився на мене, а потім відвів погляд.

"Ти маєш знову дозволити диму вести себе", — промовив він із притиском.

"Ні, доне Хуане, я більше не можу використовувати ваш дим. Я гадаю, що виснажився."

"Ти ще навіть не почав."

"Я дуже сильно боюся."

"Отже, ти боїшся. У тому, щоби боятися, немає нічого нового. Не думай про свій страх. Думай про дива *бачення*!"

"Я щиро хочу могти думати про ці дива, але не можу. Коли я думаю про ваш дим, то відчуваю, як на мене навалюється якась пітьма. Це таке відчуття, ніби на всій землі більше немає людей, немає до кого звернутися. Ваш дим показав мені найвищий ступінь самотності, доне Хуане."

"Це не так. Візьми мене, наприклад. Дим — мій союзник, а я не відчуваю такої самотності."

"Але ви інший; ви перемогли свій страх."

Дон Хуан м'яко поплескав мене по плечу.

—Siente que lo estoy traicionando a usted, don Juan. Creo que ése es el motivo de que siempre hable de eso.

—No me estás traicionando.

—Le fallé. Me corrí. Me siento derrotado.

—Haces lo que puedes. Además, todavía no estás derrotado. Lo que tengo que enseñarte es muy difícil. A mí, por ejemplo, me resultó quizá más duro que a ti.

—Pero usted siguió adelante, don Juan. Mi caso es distinto. Yo dejé todo, y no he venido a verlo por deseos de aprender, sino a pedirle que me aclarara un punto en mi trabajo.

Don Juan me miró un momento y luego apartó los ojos.

—Deberías dejar que el humo te guiara otra vez —dijo con energía.

—No, don Juan. No puedo volver a usar su humo. Creo que ya me agoté.

—Ni siquiera has comenzado.

—Tengo demasiado miedo.

—Conque tienes miedo. No hay nada de nuevo en tener miedo. No pienses en tu miedo. ¡Piensa en las maravillas de *ver*!

—Quisiera sinceramente poder pensar en esas maravillas, pero no puedo. Cuando pienso en su humo siento que una especie de oscuridad me cae encima. Es como si ya no hubiera gente en el mundo, nadie con quien contar. Su humo me ha enseñado soledad sin fin, don Juan.

—Eso no es cierto. Aquí estoy yo, por ejemplo. El humo es mi aliado y yo no siento esa soledad.

—Pero usted es distinto; usted conquistó su miedo.

Don Juan me dio suaves palmadas en el hombro.

"You're not afraid," he said softly. His voice carried a strange accusation.

"Am I lying about my fear, don Juan?"

"I'm not concerned with lies," he said severely. "I'm concerned with something else. The reason you don't want to learn is not because you're afraid. It's something else."

I vehemently urged him to tell me what it was. I pleaded with him, but he did not say anything; he just shook his head as if he could not believe I did not know it.

I told him that perhaps it was inertia which kept me from learning. He wanted to know the meaning of the word "inertia". I read to him from my dictionary: "The tendency of matter to remain at rest if at rest, or, if moving, to keep moving in the same direction, unless affected by some outside force."

"'Unless affected by some outside force'," he repeated. "That's about the best word you've found. I've told you already, only a crackpot would undertake the task of becoming a man of knowledge of his own accord. A sober-headed man has to be tricked into doing it."

"I'm sure there must be scores of people who would gladly undertake the task," I said.

"Ти не боїшся", — промовив він м'яко. У його голосі було якесь дивне звинувачення.

"Хіба я брешу про мій страх, доне Хуане?"

"Мені немає діла до брехні, — мовив він суворо. — Мене цікавить дещо інше. Ти не хочеш учитися не тому, що боїшся. Причиною є дещо інше."

Я палко й наполегливо прохав його розповісти мені, що це за причина. Я благав його, але він нічого не сказав; він лише хитав головою, ніби не міг повірити, що я цього не знаю.

Я сказав йому, що, можливо, це інерція втримує мене від навчання. Він захотів дізнатися значення слова «інерція». Я прочитав йому визначення зі свого словника: «властивість матерії залишатися в стані спокою, коли вона перебуває в ньому, або продовжувати рух у тому самому напрямку, коли вона рухається, якщо на неї не діятиме якась зовнішня сила».

"«Якщо на неї не діятиме якась зовнішня сила» — повторив він. — Це, мабуть, найкраща фраза, яку ти знайшов. Я вже казав тобі раніше, що лише схибнутий братиметься за завдання стати чоловіком знання з власної волі[24]. Того ж, хто має тверезий розум, доводиться хитрощами заманювати на цей шлях."

"Я впевнений, що має бути сила-силенна людей, які б охоче взялися за це завдання", — сказав я.

—Tú no tienes miedo —dijo con dulzura. En su voz había una extraña acusación.

—¿Estoy mintiendo acerca de mi miedo, don Juan?

—No me interesan las mentiras —dijo, severo—. Me interesa otra cosa. La razón de que no quieras aprender no es que tengas miedo. Es otra cosa.

Lo insté con vehemencia a decirme qué cosa era. Se lo supliqué, pero él no dijo nada; sólo meneó la cabeza como negándose a creer que yo no lo supiera.

Le dije que tal vez la inercia era lo que me impedía aprender. Quiso saber el significado de la palabra "inercia". Leí en mi diccionario: "La tendencia de los cuerpos en reposo a permanecer en reposo, o de los cuerpos en movimiento a seguir moviéndose en la misma dirección, mientras no sean afectados por alguna fuerza exterior."

—"Mientras no sean afectados por alguna fuerza exterior" —repitió—. Esa es la mejor palabra que has hallado. Ya te lo he dicho, sólo a un chiflado se le ocurriría emprender por cuenta propia la tarea de hacerse hombre de conocimiento. A un cuerdo hay que hacerle una artimaña para que la emprenda.

—Estoy seguro de que habrá montones de gente que emprenderían con gusto la tarea —dije.

[24] Crackpot (англ.) — божевільний, ненормальний, схибнутий, псих, дослівно — «тріснутий горщик». Тут, імовірно, ідеться про те, що з власної волі знання шукають лише люди, «схибнуті» на якихось своїх заздалегідь міцно сформованих ідеях, уявленнях, установках і цілях. Такі люди легко сходять зі шляху, коли те, що їм відкриває чи пропонує робити вчитель, не збігається з їхніми власними цілями та уявленнями про знання, якого вони шукають. Водночас на лекції під час семінару в Лос-Анджелесі в серпні 1995 року Карлос Кастанеда сказав: *Lots of us are cracked. One of us who was the most cracked is the most sober today. They were hung from a tree.* — "Багато хто з нас схибнутий (з тріщиною). Одна з нас, що була найбільш схибнута, сьогодні найтверезіша. Її підвішували на дереві". [Тайша Áбелар?] Також цікавим щодо цього є зауваження Флоринди на семінарі в інституті «Омега» 28 травня 1995 року: *Don Juan* [...] *used to use the horrible term "cracked cunts" in referring to the women. But it's true that's the basis of their greater abilities.* ("Дон Хуан [...] говорячи про жінок, нерідко використовував жахливий термін «схибнуті піхви» (досл. «тріснуті піхви»). Але це справді так, це — основа їхніх більших здібностей".) Подібні слова Флоринди наводить і Брюс Вагнер у своїй статті в журналі «Подробиці», березень 1994 р.: *Don Juan had this horrible phrase. He used to say women are 'cracked cunts' — he wasn't being derogatory. It's precisely because we are 'cracked' that we have the facility for 'dreaming'.* ("Дон Хуан мав цей жахливий вислів. Він нерідко казав, що жінки — це «схибнуті піхви» — і він говорив це без зневаги. Саме тому, що ми «схибнуті» [досл. «з тріщиною»], ми маємо здатність *сновидіти* без перешкод.")

"Yes, but those don't count. They are usually cracked. They are like gourds that look fine from the outside and yet they would leak the minute you put pressure on them, the minute you filled them with water.

"I had to trick you into learning once, the same way my benefactor tricked me. Otherwise you wouldn't have learned as much as you did. Perhaps it's time to trick you again."

The tricking to which he was referring was one of the most crucial points of my apprenticeship. It had taken place years before, yet in my mind it was as vivid as if it had just happened. Through very artful manipulations don Juan had once forced me into a direct and terrifying confrontation with a woman reputed to be a sorceress. The clash resulted in a profound animosity on her part. Don Juan exploited my fear of the woman as motivation to continue with the apprenticeship, claiming that I had to learn more about sorcery in order to protect myself against her magical onslaughts. The end results of his "tricking" were so convincing that I sincerely felt I had no other recourse than to learn as much as possible if I wanted to stay alive.

"If you're planning to scare me again with that woman I simply won't come back any more," I said.

Don Juan's laughter was very joyous.

"Don't worry," he said reassuringly. "Tricks with fear won't work with you any more. You're no longer afraid. But if it is needed, you can be tricked wherever you are; you don't have to be around here for that."

"Так, але вони не беруться до уваги. Це зазвичай безумці з тріщиною в макітрі[25]. Вони як гарбузяні баклажки, що зовні мають гарний вигляд, але починають протікати тієї ж миті, як прикладеш до них тиск, тієї ж миті, як наллєш у них води."

"Колись мені довелося хитрощами втягти тебе в навчання, так само, як мій доброчинець удався до вивертів, щоб утягнути мене. Інакше ти б не навчився всього того, чого навчився. Мабуть, настав час застосувати до тебе хитрощі знову."

Застосування хитрощів, про яке він говорив, було одним із найкритичніших моментів мого учнівства. Хоча ця подія мала місце кілька років тому, у моїй свідомості вона була така яскрава, ніби сталася щойно. За допомогою дуже мистецьких маніпуляцій дон Хуан утягнув мене в пряму й моторошну конфронтацію з однією жінкою, що мала репутацію мольфарки. Наша сутичка призвела до глибокої ворожості з її боку. Дон Хуан використовував мій страх перед тією жінкою як мотивацію для продовження навчання, стверджуючи, що я маю більше дізнатися про мольфарство, аби захиститися від її шалених магічних атак. Кінцевий результат його «хитрування» був такий переконливий, що я щиро вважав: якщо я хочу залишитися живим, то не маю іншого виходу, крім як навчитися якомога більшої кількості речей.

"Якщо ви плануєте знову лякати мене тією жінкою, я просто більше до вас не приїжджатиму", — сказав я.

Сміх дона Хуана був дуже радісний.

"Не хвилюйся, — мовив він заспокійливо. — Трюки зі страхом з тобою вже не спрацюють. Ти більше не боїшся. Але якщо треба, тебе завжди можна впіймати на гачок, хоч би де ти був у цей час; для цього ти зовсім не маєш бути тут."

—Sí, pero ésos no cuentan. Casi siempre están rajados. Son como guajes que por fuera se ven buenos, pero gotean al momento que uno les pone presión, al momento que uno los llena de agua.

»Ya una vez tuve que hacerte una treta para que aprendieras, igual que mi benefactor me lo hizo a mí. De otro modo, no habrías aprendido tanto como aprendiste. A lo mejor es hora de ponerte otra trampa.»

La trampa a la que se refería fue uno de los puntos cruciales en mi aprendizaje. Había ocurrido años atrás, pero en mi mente se hallaba tan vívido como si acabara de suceder. A través de manipulaciones muy hábiles, don Juan me había forzado a una confrontación directa y aterradora con una mujer que tenía fama de bruja. El choque produjo una profunda animosidad por parte de ella. Don Juan explotó mi temor a la mujer como estímulo para continuar el aprendizaje, aduciendo que me era necesario saber más de brujería para protegerme contra ataques mágicos. Los resultados finales de su treta fueron tan convincentes que sentí sinceramente no tener más recurso que el de aprender todo lo posible, si deseaba seguir con vida.

—Si está usted planeando darme otro susto con esa mujer, simplemente no vuelvo más por aquí —dije.

La risa de don Juan fue muy alegre.

—No te apures —dijo, confortante—. Las tretas de miedo ya no sirven para ti. Ya no tienes miedo. Pero de ser necesario, se te puede hacer una artimaña dondequiera que estés; no tienes que andar por aquí.

[25] They are usually cracked (англ.) — див. примітку вище.

He put his arms behind his head and lay down to sleep. I worked on my notes until he woke up a couple of hours later; it was almost dark then. Noticing that I was writing, he sat up straight and, smiling, asked me if I had written myself out of my problem.

May 23, 1968

We were talking about Oaxaca. I told don Juan that once I had arrived in the city on a day when the market was open, a day when scores of Indians from all over the area flock to town to sell food and all kinds of trinkets. I mentioned that I was particularly interested in a man who was selling medicinal plants. He carried a wooden kit in which he kept a number of small jars with dry, shredded plants, and he stood in the middle of the street holding one jar, yelling a very peculiar singsong.

"I bring here," he would say, "for fleas, flies, mosquitoes, and lice.

"Also for pigs, horses, goats, and cows.

"I have here for all the maladies of man.

"The mumps, the measles, rheumatism, and gout.

"I bring here for the heart, the liver, the stomach, and the loin.

"Come near, ladies and gentlemen.

"I bring here for fleas, flies, mosquitoes, and lice."

I had listened to him for a long time. His format consisted of enumerating a long list of man's diseases for which he claimed to have a cure; the device he used to give rhythm to his singsong was to pause after naming a set of four.

Він заклав руки за голову й ліг спати. Я працював над своїми нотатками, поки він не прокинувся десь через дві години; тоді було вже майже темно. Помітивши, що я пишу, він сів прямо та з усмішкою запитав, чи виписався я зі своєї проблеми.

23 травня 1968 року

Ми балакали про Оахаку. Я розповів дону Хуану, що якось приїхав у це місто, коли був відкритий ринок — у день, коли сила-силенна індіанців з усієї навколишньої місцевості стікаються до міста торгувати продуктами й усіляким дріб'язком. Я зазначив, що мене особливо зацікавив чоловік, який продавав лікарські рослини. Він мав дерев'яний лоток із комірками, де в нього були баночки з висушеними й подрібненими рослинами, і стояв посеред вулиці, тримаючи одну баночку в руці й горланячи дуже дивний монотонний виспів:

"Я приніс сюди, — проказував він, — від бліх, мух, вошей і комарів."

"А також для свиней, коней, кіз і корів."

"Я маю тут від усіх людських хвороб."

"Свинки, кору, подагри, ломця й інших знемог."

"Я приніс сюди для серця, печінки, шлунка й крижів."

"Пані та панове, підходьте ближче."

"Я приніс сюди від бліх, мух, вошей і комарів."

Я слухав його тривалий час. Формат його виступу складався з перелічення довгого списку людських хвороб, від яких, за його твердженням, він мав ліки; для надання своєму виспіву певного ритму він робив паузу після оголошення серії з чотирьох назв.

Puso los brazos tras la cabeza y se acostó a dormir. Trabajé en mis notas hasta que despertó, un par de horas después; ya estaba casi oscuro. Al advertir que yo escribía, se irguió y, sonriendo, preguntó si me había escrito la solución de mi problema.

23 de mayo, 1968

Hablábamos de Oaxaca. Dije a don Juan que una vez yo había llegado a la ciudad en día de mercado, cuando veintenas de indios de toda la zona se congregan allí para vender comida y toda clase de chucherías. Mencioné que me había interesado particularmente un vendedor de plantas medicinales. Llevaba un estuche de madera y en él varios frasquitos con plantas secas deshebradas; se hallaba de pie a media calle con un frasco en la mano, gritando una cantinela muy peculiar.

—Aquí traigo —decía— para las pulgas, los mosquitos, los piojos, y las cucarachas.

"También para los puercos, los caballos, los chivos y las vacas.

"Aquí tengo para todas las enfermedades del hombre.

"Las paperas, las viruelas, el reumatismo y la gota.

"Aquí traigo para el corazón, el hígado, el estómago y el riñón.

"Acérquense, damas y caballeros.

"Aquí traigo para las pulgas, los mosquitos, los piojos, y las cucarachas".

Lo escuché largo rato. Su formato consistía en enumerar una larga lista de enfermedades humanas para las que afirmaba traer cura; el recurso que usaba para dar ritmo a su cantinela era hacer una pausa tras nombrar un grupo de cuatro.

Don Juan said that he also used to sell herbs in the market in Oaxaca when he was young. He said he still remembered his selling pitch and he yelled it for me. He said that he and his friend Vicente used to make concoctions.

"Those concoctions were really good," don Juan said. "My friend Vicente used to make great extracts of plants."

I told don Juan that once during one of my trips to Mexico I had met his friend Vicente. Don Juan seemed to be surprised and wanted to know more about it.

I was driving through Durango at that time and remembered that don Juan had once told me I should pay a visit to his friend, who lived there. I looked for him and found him, and talked to him for a while. Before I left he gave me a sack with some plants and a series of instructions for replanting one of them.

I stopped on my way to the town of Aguas Calientes. I made sure there were no people around. For at least ten minutes I had been watching the road and surrounding areas. There had not been any houses in sight, nor cattle grazing alongside the road. I stopped on the top of a small hill; from there I could see the road ahead and behind me. It was deserted in both directions as far into the distance as I could see. I waited for a few minutes to orient myself and to remember don Vicente's instructions. I took one of the plants, walked into a field of cacti on the east side of the road, and planted it as don Vicente had instructed me. I had with me a bottle of mineral water with which I intended to sprinkle the plant.

Дон Хуан повідомив, що й сам часом торгував травами на ринку в Оахаці, коли був молодий. Він сказав, що досі пам'ятає свою рекламну пісеньку й прокричав її мені. Він розповів, що готував різне зілля разом зі своїм другом Вісенте[26].

"Це були справді добрі настоянки, — мовив дон Хуан. — Мій друг Вісенте робив чудові екстракти з рослин."

Я повідомив дону Хуану, що під час однієї зі своїх поїздок до Мексики бачився з його другом Вісенте. Це, схоже, здивувало дона Хуана, і він схотів дізнатися про це більше.

Я тоді їхав через Дуранго[27] й згадав, що дон Хуан якось радив мені відвідати свого друга, який там мешкав. Я став шукати цього чоловіка і знайшов його, і ми з ним трохи побалакали. Перед тим як я поїхав, він дав мені мішечок із кількома рослинами, а також вказівки, як пересаджувати одну з них.

Дорогою до міста Агуас Кальєнтес я зупинив машину. Я пересвідчився в тому, що поблизу немає людей. Протягом щонайменше десяти хвилин я спостерігав за шосе й навколишньою місцевістю. У межах мого поля зору не було ані будинків, ані худоби, що паслася б біля дороги. Я зупинився на вершині невеликого пагорба; звідти мені було видно дорогу попереду й позаду від мене. Вона була порожня в обох напрямках, наскільки я міг її бачити. Я почекав кілька хвилин, щоб зорієнтуватися й пригадати вказівки дона Вісенте. Узяв одну з рослин, зайшов у поле кактусів на східному боці від шосе й посадив її відповідно до настанов дона Вісенте. Я мав із собою пляшку мінеральної води, якою намірявся полити рослину. Я спробував відкрити її,

Don Juan dijo que él también solía vender hierbas en el mercado de Oaxaca cuando era joven. Dijo que aún recordaba su pregón y me lo gritó. Dijo que él y su amigo Vicente solían preparar pociones.

—Esas pociones eran buenas de verdad —dijo don Juan—. Mi amigo Vicente hacía magníficos extractos de plantas.

Dije a don Juan que, durante uno de mis viajes a México, había conocido a su amigo Vicente. Don Juan pareció sorprenderse y quiso saber más al respecto.

Aquella vez, iba yo atravesando Durango y recordé que en cierta ocasión don Juan me había recomendado visitar a su amigo, que vivía allí. Lo busqué y lo encontré, y hablamos un rato. Al despedirnos, me dio un costal con algunas plantas y una serie de instrucciones para replantar una de ellas.

Me detuve de camino a la ciudad de Aguascalientes. Me cercioré de que no hubiera gente cerca. Durante unos diez minutos, al menos, había ido observando la carretera y las áreas circundantes. No se veía ninguna casa, ni ganado pastando a los lados del camino. Me detuve en lo alto de una loma; desde allí podía ver la pista frente a mí y a mis espaldas. Se hallaba desierta en ambas direcciones, en toda la distancia que yo alcanzaba a percibir. Dejé pasar unos minutos para orientarme y para recordar las instrucciones de don Vicente. Tomé una de las plantas, me adentré en un campo de cactos al lado este del camino, y la planté como don Vicente me había indicado. Llevaba conmigo una botella de agua mineral con la que planeaba rociar la

[26] Вісенте Медрано (ісп. Vicente Medrano) — мольфар-видець і воїн-учений із групи дона Хуана, травник, найстарший учень його доброчинця.

[27] Згідно з іншою розповіддю Кастанеди в «Дарунку Орла», ця зустріч відбулася в місті Сакатекас, розташованому на південний схід від Дуранґо по дорозі до Агуаскальєнтес. Світлини цих трьох міст вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

I tried to open it by hitting the cap with the small iron bar I had used as a digging stick, but the bottle exploded and a glass sliver nicked my upper lip and made it bleed.

I walked back to my car to get another bottle of mineral water. As I was getting it out of my trunk a man driving a VW station wagon stopped and asked me if I needed help. I said that everything was all right and he drove away. I returned to water the plant and then I started back towards my car. When I was perhaps a hundred feet away I heard some voices. I hurried down a slope onto the highway and found three Mexicans at the car, two men and one woman. One of the men was sitting on the front bumper. He was perhaps in his late thirties, of medium height, with black curly hair. He was carrying a bundle on his back and was wearing old slacks and a worn-out pinkish shirt. His shoes were untied and perhaps too big for his feet; they seemed to be loose and uncomfortable. He was sweating profusely.

The other man was standing about twenty feet away from the car. He was small-boned and shorter than the other man, and his hair was straight and combed backwards. He carried a smaller bundle and was older, perhaps in his late forties. His clothes were in better condition. He had on a dark blue jacket, light blue slacks, and black shoes. He was not perspiring at all and seemed aloof, uninterested.

The woman appeared to be also in her forties. She was fat and had a very dark complexion. She wore black Capris, a white sweater, and black, pointed shoes. She did

ударяючи по кришці невеликим залізним прутком, який перед цим використовував як копальний патичок, але пляшка розбилася й уламок скла розітнув мені верхню губу, і з неї заюшила кров.

Я пішов назад до свого авта, щоб узяти іншу пляшку мінеральної води. Коли я виймав її з багажника, якийсь чоловік за кермом багатомісного фольксвагена зупинився біля мене й запитав, чи потрібна мені допомога. Я сказав, що все гаразд, і він поїхав. Я повернувся, щоб полити рослину, а потім пішов назад до машини. Коли я був десь за сто футів[28] від неї, то почув якісь голоси. Я поспішив униз схилом до шосе й виявив біля свого авта трьох мексиканців — двох чоловіків і жінку. Один із чоловіків сидів на передньому бампері. Йому було десь під сорок років, він був середнього зросту, із чорним кучерявим волоссям. Він був удягнений у старі широкі штани й поношену рожеву сорочку, а за спиною в нього висів якийсь клунок. Його черевики з незав'язаними шнурівками, певне, були завеликі для його ніг; вони здавалися просторими й незручними. Він рясно пітнів.

Другий чоловік стояв приблизно у двадцяти футах від машини. Він був тонкокостий і нижчий на зріст, ніж перший, його волосся було пряме й зачесане назад. На вигляд він був старший, десь під п'ятдесят років, і клунок у нього за спиною був меншого розміру. Його вбрання було в кращому стані. На ньому була темно-синя куртка, світло-блакитні широкі штани й чорні черевики. Він узагалі не пітнів і здавався якимось відстороненим і байдужим.

Жінці на вигляд також було за сорок. Вона була гладка й мала дуже темну шкіру. На ній були чорні брюки «капрі», білий пуловер і чорні гостроносі туфлі. Клунка вона не мала,

planta. Traté de abrirla golpeando la tapa con la pequeña barra de hierro que había usado para cavar, pero la botella estalló y una esquirla de vidrio hirió mi labio superior y lo hizo sangrar.

Regresé a mi coche por otra botella de agua mineral. Cuando la sacaba de la cajuela, un hombre que conducía una camioneta VW se detuvo y preguntó si necesitaba ayuda. Le dije que todo estaba en orden y se alejó. Fui a regar la planta y luego eché a andar nuevamente hacia el auto. Unos treinta metros antes de llegar, oí voces. Descendí apresurado una cuesta, hasta la carretera, y hallé tres personas junto al coche: dos hombres y una mujer. Uno de los hombres había tomado asiento en el parachoques delantero. Tendría alrededor de treinta y cinco años; estatura mediana; cabello negro rizado. Cargaba un bulto a la espalda y vestía pantalones viejos y una camisa rosácea descosida. Sus zapatos estaban desatados y eran quizá demasiado grandes para sus pies; parecían flojos e incómodos. El hombre sudaba profusamente.

El otro hombre estaba de pie a unos cinco metros del auto. Era de huesos pequeños, más bajo que el primero; tenía el pelo lacio, peinado hacia atrás. Portaba un bulto más pequeño y era mayor, acaso cincuentón. Su ropa se encontraba en mejores condiciones. Vestía una chaqueta azul oscuro, pantalones azul claro y zapatos negros. No sudaba en absoluto y parecía ajeno, desinteresado.

La mujer representaba también unos cuarenta y tantos años. Era gorda y muy morena. Vestía capris negros, suéter blanco y zapatos negros puntiagudos. No

[28] Фут (англ. *foot*) — британська та американська міра довжини. 1 фут = 12 дюймів = 30,48 см (точно).

not carry a bundle, but was holding a portable transistor radio. She seemed to be very tired and her face was covered with beads of perspiration.

When I approached them the younger man and the woman accosted me. They wanted a ride. I told them I did not have any space in my car. I showed them that the back seat was loaded to capacity and there was really no room left. The man suggested that if I drove slowly they could go perched on the back bumper, or lying across the front fender. I thought the idea was preposterous. Yet there was such an urgency in their plea that I felt very sad and ill at ease. I gave them some money for their bus fare.

The younger man took the bills and thanked me, but the older man turned his back disdainfully.

"I want transportation," he said. "I'm not interested in money."

Then he turned to me. "Can't you give us some food or water?" he asked.

I really had nothing to give them. They stood there looking at me for a moment and then they began to walk away.

I got into my car and tried to start the motor. The heat was very intense and the motor seemed to be flooded. The younger man stopped when he heard the starter grinding and came back and stood behind my car ready to push it. I felt a tremendous apprehension. I was actually panting desperately. The motor finally ignited and I zoomed away.

After I had finished relating this, don Juan remained pensive for a long while.

"Why haven't you told me this before?" he said without looking at me.

але тримала в руках портативний транзисторний радіоприймач. Вона виглядала дуже стомленою, і її обличчя було вкрите краплями поту.

Коли я підійшов до них, молодший чоловік і жінка заговорили до мене. Вони хотіли, щоб я їх підвіз. Я сказав, що у мене в машині зовсім немає вільного простору. Я показав їм, що заднє сидіння було вщерть завантажене і в машині справді не залишилося місця. Тоді чоловік запропонував, що якщо я вестиму авто не дуже швидко, вони могли б їхати, сидячи на задньому бампері, або лягти на капот, перехилившись через переднє крило. Ця ідея видалася мені абсурдною. Та все ж у їхньому проханні проступала така гостра потреба, що я відчув великий смуток і незручність. Я дав їм трохи грошей на автобус.

Молодший чоловік узяв банкноти й подякував мені, але його старший супутник зневажливо повернувся до мене спиною.

"Я хочу їхати, — сказав він, — Гроші мене не цікавлять."

Потім він повернувся до мене. "Ви можете дати нам трохи їжі або води?" — запитав він.

Я справді не мав нічого, щоб дати їм. Вони постояли там якусь хвилю, дивлячись на мене, а потім рушили геть.

Я сів у машину й спробував завести двигун. Стояла дуже сильна спека, і я, певне, перекачав бензину в карбюратор. Молодший чоловік зупинився, почувши стрекотіння стартера, а потім повернувся й став позаду машини, готовий її штовхати. Мене охопило якесь моторошне передчуття. Я буквально задихався у відчаї. Нарешті запалювання спрацювало, двигун завівся, і я чимшвидше поїхав геть.

Після того як я закінчив свою розповідь, дон Хуан довгий час перебував у задумі.

"Чому ти не розповів мені цього раніше?" — мовив він, не дивлячись на мене.

llevaba ningún bulto, pero sostenía un radio portátil de transistores. Se veía muy cansada; perlas de sudor cubrían su rostro.

Cuando me acerqué, la mujer y el hombre más joven me acosaron. Querían ir conmigo en el auto. Les dije que no tenía espacio. Les mostré que el asiento de atrás iba lleno de carga y que en realidad no quedaba lugar. El hombre sugirió que, si manejaba yo despacio, ellos podían ir trepados en el parachoques trasero, o acostados en el guardafango delantero. La idea me pareció ridícula. Pero había tal urgencia en la súplica que me sentí muy triste e incómodo. Les di algo de dinero para su pasaje de autobús.

El hombre más joven tomó los billetes y me dio las gracias, pero el mayor volvió desdeñoso la espalda.

—Quiero transporte —dijo—. No me interesa el dinero.

Luego se volvió hacia mí. —¿No puede darnos algo de comida o de agua? —preguntó.

Yo en verdad no tenía nada que darles. Se quedaron allí de pie un momento, mirándome, y luego empezaron a alejarse.

Subí en el coche y traté de encender el motor. El calor era muy intenso y al parecer el motor estaba ahogado. Al oír fallar el arranque, el hombre menor se detuvo y regresó y se paró atrás del auto, listo para empujarlo. Sentí una aprensión tremenda. De hecho, jadeaba con desesperación. Por fin, el motor encendió y me fui a toda marcha.

Cuando hube terminado de relatar esto, don Juan permaneció ensimismado un largo rato.

—¿Por qué no me habías contado esto antes? —dijo sin mirarme.

I did not know what to say. I shrugged my shoulders and told him that I never thought it was important.

"It's damn important!" he said. "Vicente is a first-rate sorcerer. He gave you something to plant because he had his reasons; and if you encountered three people who seemed to have popped out of nowhere right after you had planted it, there was a reason for that too; but only a fool like you would disregard the incident and think it wasn't important."

He wanted to know exactly what had taken place when I paid don Vicente the visit.

I told him that I was driving across town and passed by the market; I got the idea then of looking for don Vicente. I walked into the market and went to the section for medicinal herbs. There were three stands in a row but they were run by three fat women. I walked to the end of the aisle and found another stand around the corner. There I saw a thin, small-boned, white-haired man. He was at that moment selling a birdcage to a woman.

I waited around until he was by himself and then I asked him if he knew [don] Vicente Medrano. He looked at me without answering.

"What do you want with that Vicente Medrano?" he finally said.

I told him I had come to pay him a visit on behalf of his friend, and gave him don Juan's name. The old man looked at me for an instant and then he said he was Vicente Medrano and was at my service. He asked me to sit down. He seemed to be pleased, very relaxed, and genuinely friendly. I told him about my friendship with don Juan. I felt that there was an immediate bond of sympathy between us. He told me he had known don Juan since they were in their twenties. Don Vicente had only words of

Я не знав, що сказати. Я знизав плечима й повідомив йому, що ніколи не вважав цю подію важливою.

"Вона збіса важлива! — мовив він. — Вісенте — першокласний мольфар. Він дав тобі щось посадити, бо мав свої причини; і якщо ти зустрів трьох людей, які, здавалось, вихопилися нізвідки одразу після того, як ти посадив це, то для того теж була причина; але лише такий бовдур, як ти, міг не надати значення цій події та вважати, що вона неважлива."

Він хотів точно знати, що відбувалося, коли я відвідав дона Вісенте.

Я розповів йому, що їхав через місто й проїжджав повз ринок; тоді в мене й виникла ідея пошукати дона Вісенте. Я зайшов на ринок і попрямував до тієї його частини, де торгували лікарськими травами. Там в один ряд стояли три рундуки, але за ними торгували три гладкі жінки. Я пішов далі до кінця проходу й знайшов ще один прилавок на розі. Там я побачив худорлявого, тонкокостого, сивого чоловіка. У той момент він саме продавав клітку для птахів якійсь жінці.

Я зачекав, поки він залишиться сам, а тоді запитав, чи не знає він [дона] Вісенте Медрано. Він дивився на мене, не відповідаючи.

"Чого ви хочете від цього Вісенте Медрано?" — нарешті мовив він.

Я сказав, що прийшов відвідати його від імені його друга, і назвав йому ім'я дона Хуана. Старий якусь мить дивився на мене, а тоді промовив, що це він Вісенте Медрано й що він до моїх послуг. Запропонував мені сісти. Здавалося, він був задоволений, дуже розслаблений і поставився до мене зі щирою приязню. Я розповів йому про свою дружбу з доном Хуаном. Я відчував, що між нами одразу ж виникла взаємна симпатія. Він повідомив мені, що знає дона Хуана ще з тих часів, коли вони були двадцятирічними парубками. Дон Вісенте не шкодував

No supe qué decir. Alcé los hombros y le dije que jamás lo consideré importante.

—¡Es bastante importante! —dijo—. Vicente es un brujo de primera. Te dio algo que plantar porque tenía sus razones, y si después de plantarlo te encontraste con tres gentes como salidas de la nada, también para eso había razón, pero sólo un tonto como tú echaría la cosa al olvido creyéndola sin importancia.

Quiso saber con exactitud qué había ocurrido cuando visité a don Vicente.

Le dije que iba yo atravesando la ciudad y pasé por el mercado; entonces se me ocurrió la idea de buscar a don Vicente. Entré en el mercado y fui a la sección de hierbas medicinales. Había tres puestos en fila, pero los atendían tres mujeres gordas. Caminé hasta el fin del pasadizo y hallé otro puesto a la vuelta de la esquina. En él vi a un hombre delgado, de huesos pequeños y cabello blanco. En esos momentos se hallaba vendiendo una jaula de pájaros a una mujer.

Esperé hasta que estuvo solo y luego le pregunté si conocía a don Vicente Medrano. Me miró sin responder.

—¿Qué se trae usted con ese Vicente Medrano? —dijo al fin.

Respondí que había venido a visitarlo de parte de su amigo, y di el nombre de don Juan. El viejo me miró un instante y luego dijo que él era Vicente Medrano, para servirme. Me invitó a tomar asiento. Parecía complacido, muy reposado, y genuinamente amistoso. Sentí un lazo inmediato de simpatía entre nosotros. Me contó que conocía a don Juan desde que ambos tenían veintitantos años. Don Vicente no tenía sino palabras de alabanza para don Juan. —Juan es un verdadero hombre de conocimiento —

praise for don Juan. Towards the end of our conversation he said in a vibrant tone: “Juan is a true man of knowledge. I myself have dwelled only briefly with plant powers. I was always interested in their curative properties; I have even collected botany books, which I sold only recently.”

He remained silent for a moment; he rubbed his chin a couple of times. He seemed to be searching for a proper word.

“You may say that I am only a man of lyric knowledge,” he said. “I’m not like Juan, my Indian brother.”

Don Vicente was silent again for another moment. His eyes were glassy and were staring at the floor by my left side.

Then he turned to me and said almost in a whisper, “Oh, how high soars my Indian brother!”

Don Vicente got up. It seemed that our conversation was finished.

If anyone else had made a statement about an Indian brother I would have taken it for a cheap cliché. Don Vicente’s tone, however, was so sincere and his eyes were so clear that he enraptured me with the image of his Indian brother soaring so high. And I believed he meant what he had said.

“Lyric knowledge, my eye!” don Juan exclaimed after I had recounted the whole story. “Vicente is a brujo. Why did you go to see him?”

I reminded him that he himself had asked me to visit don Vicente.

“That’s absurd!” he exclaimed dramatically. “I said to you, some day, when you know how to *see*, you should pay a visit to my friend Vicente; that’s what I said. Apparently you were not listening.”

I argued that I could find no harm in having met don Vicente, that I was

похвальних слів для дона Хуана. Ближче до кінця нашої розмови він промовив із тремтінням у голосі: “Хуан — справжній чоловік знання. Сам я лише дуже побіжно займався силами рослин. Мене завжди цікавили їхні лікувальні властивості; я навіть збирав книжки з ботаніки, які продав лише нещодавно.”

Дон Вісенте на якийсь час замовк; він кілька разів потер своє підборіддя. Здавалося, він підшукує потрібне слово.

“Можна сказати, що я лише чоловік ліричного знання, — мовив він. — Я не такий, як Хуан, мій індіанський брат.”

Дон Вісенте знову замовк на якусь хвилю. Його очі були ніби скляні й уп’ялися в землю ліворуч від мене.

Потім він повернувся до мене й промовив майже пошепки: “О, як високо ширяє мій індіанський брат!”

Дон Вісенте підвівся. Здавалося, наша розмова була закінчена.

Якби будь-хто інший вимовив фразу про індіанського брата, я вважав би це дешевим штампом. Однак тон дона Вісенте був такий щирий, а його очі — такі ясні, що він просто захопив мене образом свого індіанського брата, який ширяє так високо. І я вірив, що він мав на увазі саме те, що сказав.

“Ліричне знання, аякже! — вигукнув дон Хуан, після того як я розповів йому всю подію. — Вісенте є брухо. Навіщо ти пішов до нього?”

Я нагадав йому, що він сам порадив мені відвідати дона Вісенте.

“Це нісенітниця! — драматично вигукнув він. — Я казав, що одного дня, коли ти навчишся *бачити*, тобі слід буде відвідати мого друга Вісенте; ось що я говорив. Очевидно, ти просто не слухав.”

Я став доводити, що не бачу нічого такого, чим зустріч із доном Вісенте могла зашкодити

dijo en tono vibrante hacia el final de nuestra conversación—. Yo sólo me he ocupado a la ligera de los poderes de las plantas. Siempre me interesaron sus propiedades curativas; hasta coleccioné libros de botánica, que vendí apenas hace poco.

Permaneció silencioso un momento; se frotó la barbilla un par de veces. Parecía buscar una palabra adecuada.

—Podemos decir que yo soy sólo un hombre de conocimiento lírico —dijo—. No soy como Juan, mi hermano indio.

Don Vicente quedó otro instante en silencio. Sus ojos, empañados, estaban fijos en el suelo a mi izquierda.

Luego se volvió hacia mí y dijo casi en un susurro:—¡Ah, qué alto vuela mi hermano indio!

Don Vicente se puso en pie. Al parecer, nuestra conversación había terminado.

Si cualquiera otro hubiese hecho una frase sobre un hermano indio, yo la habría considerado un estereotipo vulgar. Pero el tono de don Vicente era tan sincero, y sus ojos tan claros, que me embelesó con la imagen de su hermano indio en tan altos vuelos. Y creí que hablaba su sentir.

—¡Qué conocimiento lírico ni qué la chingada! —exclamó don Juan cuando hube narrado el incidente completo—. Vicente es brujo. ¿Por qué fuiste a verlo?

Le recordé que él mismo me había pedido visitar a don Vicente.

—¡Eso es absurdo! —exclamó con dramatismo—. Te dije: algún día, cuando sepas *ver*, has de visitar a mi amigo Vicente; eso fue lo que dije. Por lo visto no me escuchaste.

Repuse que no veía daño alguno en haber conocido a don Vicente; que

charmed by his manners and his kindness.

Don Juan shook his head from side to side and in a half-kidding tone expressed his bewilderment at what he called my "baffling good luck". He said that my visiting don Vicente was like walking into a lion's den armed with a twig. Don Juan seemed to be agitated, yet I could not see any reason for his concern. Don Vicente was a beautiful man. He seemed so frail; his strangely haunting eyes made him look almost ethereal. I asked don Juan how a beautiful person like that could be dangerous.

"You're a damn fool," he said and looked stern for a moment. "He won't cause you any harm by himself. But knowledge is power, and once a man embarks on the road of knowledge he's no longer liable for what may happen to those who come in contact with him. You should have paid him a visit when you knew enough to defend yourself; not from him, but from the power he has harnessed, which, by the way, is not his or anybody else's. Upon hearing that you were my friend, Vicente assumed that you knew how to protect yourself and then made you a gift. He apparently liked you and must have made you a great gift, and you chucked it. What a pity!"

May 24, 1968

I had been pestering don Juan nearly all day to tell me about don Vicente's gift. I had pointed out to him in various ways that he had to consider our differences; I said that what was self-explanatory for him might be totally incomprehensible for me.

мені, і що я був просто зачарований його манерами та його добротою.

Дон Хуан похитав головою з боку в бік і напівнасмішкуватим тоном виразив свій подив із приводу того, що він назвав моїм «приголомшливим таланом». Він сказав, що приїхати до дона Вісенте було для мене рівнозначне тому, щоб удертися до левиного лігва, озброївшись хворостиною. Дон Хуан здавався стурбованим, хоча я не бачив жодних підстав для його занепокоєння. Дон Вісенте прекрасний чоловік. Він виглядав таким тендітним; його дивно примарні очі робили його майже етерним, неземним. Я запитав дона Хуана, як така чудова людина може бути небезпечною.

"Ти збіса дурний! — мовив він, і його обличчя на якусь мить набуло суворого вигляду. — Сам він не завдасть тобі жодної шкоди. Але знання — це сила, і щойно чоловік став на шлях знання, він більше не відповідає за те, що може трапитися з тими, хто входить у контакт із ним. Тобі слід було відвідати його, коли ти вже знав би достатньо, щоб захистити себе; не від нього, а від тієї сили, яку він приборкав і яка, до речі, не належить ані йому, ані будь-кому іншому. Почувши, що ти мій друг, Вісенте вирішив, що ти знаєш, як захистити себе, і тоді він зробив тобі подарунок. Ти вочевидь йому сподобався, і він, певне, зробив тобі розкішний дарунок, а ти його змарнував. Як прикро!"

24 травня 1968 року

Майже цілий день я надокучав дону Хуану проханнями розповісти мені про подарунок дона Вісенте. Я різними способами звертав його увагу на те, що він має враховувати відмінності між нами; я казав, що речі, самоочевидні для нього, можуть бути абсолютно незбагненними для мене.

sus modales y su amabilidad me encantaron.

Don Juan meneó la cabeza de lado a lado y, medio en broma, expresó su perplejidad ante lo que llamó mi "desconcertante buena suerte". Dijo que mi visita a don Vicente había sido como entrar en el cubil de un león armado con una ramita. Don Juan parecía agitado, pero no me era posible ver motivo alguno para su preocupación. Don Vicente era una bella persona. Se veía muy frágil; sus ojos extrañamente obsesionantes le daban un aspecto casi etéreo. Pregunté a don Juan cómo podía resultar peligrosa una persona así de bella.

—Eres un idiota —respondió, y durante un momento su rostro se hizo severo—. El por sí solo no te causaría ningún daño. Pero el conocimiento es poder, y una vez que un hombre emprende el camino del conocimiento ya no es responsable de lo que pueda pasarle a quienes entran en contacto con él. Deberías haberlo visitado cuando supieras lo bastante para defenderte; no de él, sino del poder que él ha enganchado, que, dicho sea de paso, no es suyo ni de nadie. Al oír que tú me conocías, Vicente supuso que sabías protegerte y te hizo un regalo. Por lo visto le caíste bien y te ha de haber hecho un gran regalo, y tú lo perdiste. ¡Qué lástima!

24 de mayo, 1968

Llevaba yo casi todo el día acosando a don Juan para que me hablase del regalo de don Vicente. Le había señalado, en distintas formas, que él debía tener en cuenta nuestras diferencias; lo que para él resultaba evidente podía ser enteramente incomprensible para mí.

"How many plants did he give you?" he finally asked.

I said four, but I actually could not remember. Then don Juan wanted to know exactly what had taken place after I left don Vicente and before I stopped on the side of the road. But I could not remember that either.

"The number of plants is important and so is the order of events," he said. "How can I tell you what his gift was if you don't remember what happened?"

I struggled unsuccessfully to visualize the sequence of events.

"If you would remember everything that happened," he said, "I could at least tell you how you chucked your gift."

Don Juan seemed to be very disturbed. He urged me impatiently to recollect, but my memory was almost a total blank.

"What do you think I did wrong, don Juan?" I said, just to continue the conversation.

"Everything."

"But I followed don Vicente's instructions to the letter."

"So what? Don't you understand that to follow his instructions was meaningless?"

"Why?"

"Because those instructions were designed for someone who could *see*, not for an idiot who got out with his life just by sheer luck. You went to see Vicente without preparation. He liked you and gave you a gift. And that gift could easily have cost you your life."

"But why did he give me something so serious? If he's a sorcerer he should've known that I don't know anything."

"Скільки рослин він дав тобі?" — запитав він нарешті.

Я сказав, що чотири, хоча насправді не міг згадати. Тоді дон Хуан захотів точно знати, що відбувалося після того, як я пішов від дона Вісенте, до моменту, коли я зупинився на узбіччі дороги. Але цього я також не зміг пригадати.

"Кількість рослин дуже важлива — так само, як і послідовність подій, — мовив він. — Як я можу сказати тобі, який був його подарунок, якщо ти не пам'ятаєш, що відбувалося?"

Я щосили намагався мислено візуалізувати послідовність подій, але безуспішно.

"Якби ти згадав усе, що відбулося, — мовив він, — я міг би принаймні розповісти тобі, як саме ти змарнував свій подарунок."

Дон Хуан, здавалося, був дуже схвильований. Він наполегливо й нетерпляче спонукав мене згадувати, але в моїй пам'яті була майже цілковита порожнеча.

"Як ви гадаєте, що я зробив неправильно, доне Хуане?" — сказав я, лише щоб продовжити розмову.

"Усе."

"Але ж я дотримувався кожної букви інструкцій дона Вісенте."

"Ну то й що? Невже ти не розумієш, що виконувати його вказівки було безглуздо?"

"Чому?"

"Бо ці вказівки призначалися для того, хто може *бачити*, а не для якогось ідіота, що вибрався звідти живий лише завдяки щасливому випадкові. Ти пішов до Вісенте, не підготувавшись до цієї зустрічі. Ти сподобався йому, і він дав тобі щось у подарунок. І цей подарунок міг легко коштувати тобі життя."

"Але чому він подарував мені щось настільки серйозне? Якщо він мольфар, то мав би знати, що я нічого не знаю."

—¿Cuántas plantas te dio? —preguntó por fin.

Dije que cuatro, pero de hecho no recordaba. Luego don Juan quiso saber con exactitud qué había ocurrido entre que dejé a don Vicente y me detuve al lado del camino. Pero tampoco me acordaba de eso.

—El número de plantas es importante, y también el orden de los hechos —dijo—. ¿Cómo voy a decirte qué era el regalo si no recuerdas lo que pasó?

Luché, sin éxito, por visualizar la secuencia de eventos.

—Si recordaras todo lo que pasó —dijo don Juan—, yo podría al menos decirte cómo desperdiciaste tu regalo.

Don Juan parecía muy inquieto. Me instó con impaciencia a acordarme, pero mi memoria era un blanco casi total.

—¿Qué cree usted que hice mal, don Juan? —dije, sólo para prolongar la conversación.

—Todo.

—Pero seguí las instrucciones de don Vicente al pie de la letra.

—¿Y qué? ¿No entiendes que seguir sus instrucciones carecía de sentido?

—¿Por qué?

—Porque esas instrucciones estaban hechas para alguien capaz de *ver*, y no para un idiota que por pura suerte salió con vida. Fuiste a ver a Vicente sin estar preparado. Le caíste bien y te hizo un regalo. Y ese regalo pudo fácilmente haberte costado la vida.

—¿Pero por qué me dio algo tan serio? Si es brujo, debió haber sabido que yo no sé nada.

"No, he couldn't have *seen* that. You look as though you know, but you don't know much really."

I said I was sincerely convinced that I had never misrepresented myself, at least not deliberately.

"I didn't mean that," he said. "If you were putting on airs Vicente could've seen through you. This is something worse than putting on airs. When I *see* you, you look to me as if you know a great deal, and yet I myself know that you don't."

"What do I seem to know, don Juan?"

"Secrets of power, of course; a brujo's knowledge. So when Vicente *saw* you he made you a gift and you acted towards it the way a dog acts towards food when his belly is full. A dog pisses on food when he doesn't want to eat any more, so other dogs won't eat it. You did that on the gift. Now we'll never know what really took place. You have lost a great deal. What a waste!"

He was quiet for some time; then he shrugged his shoulders and smiled.

"It's useless to complain," he said, "and yet it's so difficult not to. Gifts of power happen so rarely in one's life; they are unique and precious. Take me, for instance; nobody has ever made me such a gift. There are very [~~very~~] few people, to my knowledge, who ever had one. To waste something so unique is a shame."

"I see what you mean, don Juan," I said. "Is there anything I can do now to salvage the gift?"

"Ні, він не міг цього *побачити*. Ти виглядаєш так, ніби знаєш, але насправді ти знаєш небагато."

Я сказав, що, на моє щире переконання, ніколи не вдавав із себе того, ким я не був, принаймні свідомо.

"Я мав на увазі не це, — мовив він. — Якби ти прикидався кимось, Вісенте зміг би угледіти це в тобі. Тут дещо гірше, ніж прикидання. Коли я *бачу* тебе, для мене ти маєш такий вигляд, ніби знаєш дуже багато чого, хоча сам я знаю, що це не так."[29]

"Що саме я нібито знаю, доне Хуане?"

"Таємниці сили, звісно; знання брухо. Тому коли Вісенте *побачив* тебе, то зробив тобі подарунок, а ти вчинив із ним те саме, що собака робить із їжею, коли має повний шлунок. Коли собака вже не хоче їсти, він мочиться на їжу, щоб її не з'їли інші собаки. Ти зробив те саме зі своїм дарунком. Тепер ми вже ніколи не дізнаємося, що насправді відбулося. Ти дуже багато втратив. Яке марнування!"

Він якийсь час мовчав; відтак знизав плечима й усміхнувся.

"Немає користі з того, щоб жалітися, — мовив він, — та все ж так важко не робити цього. Дарунки сили трапляються в житті вкрай рідко; вони унікальні й коштовні. Візьмімо мене, наприклад; ніхто ніколи не робив мені такого подарунка. Наскільки я знаю, дуже мало хто з людей хоч колись діставав щось подібне. Змарнувати щось настільки унікальне — це велика прикрість."

"Я розумію, що ви маєте на увазі, доне Хуане, — сказав я. — Чи існує щось, що я можу тепер зробити, аби врятувати подарунок?"

—No, no podía haber *visto* eso. Tú apareces como si supieras, pero en realidad no sabes gran cosa.

Declaré mi sincera convicción de no haber dado nunca, al menos a propósito, una imagen falsa de mí mismo.

—Yo no decía eso —repuso—. Si te hubieras dado aires, Vicente habría visto tu juego. Esto es algo peor que darse aires. Cuando yo te *veo*, te me apareces como si supieras mucho, y sin embargo yo sé que no sabes.

—¿Qué es lo que parezco saber, don Juan?

—Secretos de poder, por supuesto; el conocimiento de un brujo. Así que cuando Vicente te *vio* te hizo un regalo, y tú hiciste con él lo que hace un perro con la comida cuando tiene la panza llena. Un perro se orina en la comida cuando ya no quiere comer más, para que no se la coman otros perros. Tú hiciste lo mismo con el regalo. Ahora nunca sabremos qué ocurrió en verdad. Has perdido muchísimo. ¡Qué desperdicio!

Estuvo callado un tiempo; luego alzó los hombros y sonrió.

—Es inútil quejarse —dijo—, pero es difícil no quejarse. Los regalos de poder ocurren muy rara vez en la vida; son únicos y preciosos. Mírame a mí, por ejemplo; nadie me ha hecho nunca un regalo de ésos. Que yo sepa, a muy poca gente le ha tocado tal cosa. Perder algo así de único es una vergüenza.

—Entiendo lo que quiere usted decir, don Juan —dije—. ¿Hay algo que yo pueda hacer ahora para salvar el regalo?

[29] Дон Хуан відкрив Кастанеді першу частину Правила наґваля в перший же візит Кастанеди до його оселі й продовжував відкривати йому Правило під час кожної наступної зустрічі. Так само він невдовзі познайомив Кастанеду з усіма членами своєї партії й організував його взаємодії із ними. Позаяк усе це відбувалося на лівій стороні, у своєму правосторонньому усвідомленні Кастанеда нічого про це не пам'ятав. Тож на цей час він справді багато чого знав та умів, не маючи, проте, прямого доступу до свого знання.

He laughed and repeated several times, “To salvage the gift.”

“That sounds nice,” he said. “I like that. Yet there isn’t anything one can do to salvage your gift.”

May 25, 1968

Don Juan spent nearly all his time today showing me how to assemble simple [~~simple~~] trapping devices for small animals. We had been cutting and cleaning branches nearly all morning. There were many questions in my mind. I had tried to talk to him while we worked, but he had made a joke and said that of the two of us only I could move my hands and my mouth at the same time. We finally sat down to rest and I blurted out a question.

“What’s it like to *see*, don Juan?”

“You have to learn to *see* in order to know that. I can’t tell you.”

“Is it a secret I shouldn’t know?”

“No. It’s just that I can’t describe it.”

“Why?”

“It wouldn’t make sense to you.”

“Try me, don Juan. Maybe it’ll make sense to me.”

“No. You must do it yourself. Once you learn, you can *see* every single thing in the world in a different way.”

“Then, don Juan, you don’t see the world in the usual way any more.”

“I see both ways. When I want to *look* at the world I see it the way you do. Then when I want to *see* it I look at it the way I know and I perceive it in a different way.”

“Do things look consistently the same every time you *see* them?”

Він засміявся й повторив кілька разів слова «врятувати подарунок».

“Це звучить чудово, — мовив він. — Мені подобається. Та все ж не існує нічого, що можна було б вдіяти, щоб урятувати твій подарунок.”

25 травня 1968 року

Сьогодні дон Хуан витратив майже весь свій час на те, щоб показувати мені, як ладнати прості пристрої для ловіння дрібних тварин. Ми зрізали й обчищали гілля протягом майже всього ранку. У мене в голові роїлося багато запитань. Я спробував заговорити з ним, коли ми працювали, але він відбувся жартом, сказавши, що з нас двох лише я можу ворушити руками й ротом водночас. Нарешті ми сіли відпочити, і в мене одразу вихопилося запитання.

“На що схоже *бачення*, доне Хуане?”

“Ти маєш навчитися *бачити*, щоб дізнатися це. Я не можу розповісти тобі.”

“Це що — таємниця, яку мені не слід знати?”

“Ні. Просто я не можу цього описати.”

“Чому?”

“Це не матиме для тебе жодного сенсу.”

“А ви спробуйте, доне Хуане. Можливо, це матиме сенс для мене.”

“Ні. Ти мусиш зробити це сам. Щойно тільки ти навчишся, то зможеш *бачити* кожну окремо взяту річ у світі в інший спосіб.”

“Тоді ви, доне Хуане, більше не бачите світ у звичайний спосіб?”

“Я бачу обома способами. Коли я хочу *дивитися* на світ, я бачу його так само, як і ти. Коли ж я хочу *бачити* його, я дивлюся на нього в той спосіб, який знаю, і сприймаю його інакше.”

“Речі мають завжди той самий вигляд щоразу, коли ви *бачите* їх?”

Rió y repitió varias veces: “Salvar el regalo.”

—Eso suena bien —dijo—. Me gusta. Pero no hay nada que pueda hacerse para salvar tu regalo.

25 de mayo, 1968

Este día, don Juan empleó casi todo su tiempo en mostrarme cómo armar trampas sencillas para animales pequeños. Estuvimos cortando y limpiando ramas durante la mayor parte de la mañana. Yo tenía muchas preguntas en mente. Traté de hablarle mientras trabajábamos, pero él lo tomó en chiste y dijo que, de nosotros dos, sólo yo podía mover manos y boca al mismo tiempo. Finalmente nos sentamos a descansar y solté una pregunta.

—¿Cómo es *ver*, don Juan?

—Para saber eso tienes que aprender a *ver*. Yo no puedo decírtelo.

—¿Es un secreto que yo no debería saber?

—No. Es nada más que no puedo describirlo.

—¿Por qué?

—No tendría sentido para ti.

—Haga usted la prueba, don Juan. Quizá lo tenga.

—No. Tienes que hacerlo tú solo. Una vez que aprendas, puedes *ver* cada cosa del mundo en forma diferente.

—Entonces, don Juan, usted ya no ve el mundo en la forma acostumbrada.

—Veo de los dos modos. Cuando quiero *mirar* el mundo lo veo como tú. Luego, cuando quiero *verlo*, lo miro como yo sé y lo percibo en forma distinta.

—¿Se ven las cosas del mismo modo cada vez que usted las *ve*?

“Things don’t change. You change your way of looking, that’s all.”

“I mean, don Juan, that if you *see*, for instance, the same tree, does it remain the same every time you *see* it?”

“No. It changes and yet it’s the same.”

“But if the same tree changes every time you *see* it, your *seeing* may be a mere illusion.”

He laughed and did not answer for some time, but seemed to be thinking. Finally he said, “Whenever you look at things you don’t *see* them. You just look at them, I suppose, to make sure that something is there. Since you’re not concerned with *seeing*, things look very much the same every time you look at them. When you learn to *see*, on the other hand, a thing is never the same every time you *see* it, and yet it is the same. I told you, for instance, that a man is like an egg. Every time I *see* the same man I *see* an egg, yet it is not the same egg.”

“But you won’t be able to recognize anything, since nothing is the same; so what’s the advantage of learning to *see*?”

“You can tell things apart. You can see them for what they really are.”

“Don’t I see things as they really are?”

“No. Your eyes have learned only to look. Take, for example, the three people you encountered, the three Mexicans. You have described them in detail, and even told me what clothes they wore. And that only proved to me that you didn’t *see* them at all. If you were capable of *seeing* you would have known on the spot that they were not people.”

“They were not people? What were they?”

“They were not people, that’s all.”

“But that’s impossible. They were just like you and me.”

“Речі не змінюються. Ти змінюєш свій спосіб дивлення, от і все.”

“Я маю на увазі, доне Хуане, що якщо ви *бачите*, наприклад, те саме дерево, чи залишається воно тим самим щоразу, коли ви *бачите* його?”

“Ні. Воно змінюється, і все ж воно таке саме.”

“Але якщо те саме дерево змінюється щоразу, коли ви його *бачите*, то ваше *бачення* може бути просто ілюзією.”

Дон Хуан засміявся і якийсь час не відповідав, але, здавалося, про щось розмірковував. Нарешті він мовив: “Коли ти дивишся на речі, ти не *бачиш* їх. Ти дивишся на них, я гадаю, просто щоб пересвідчитися, що там щось є. Оскільки ти не маєш діла з *баченням*, речі виглядають для тебе більш-менш однаковими щоразу, коли ти дивишся на них. З іншого боку, коли ти навчишся *бачити*, жодна річ ніколи не є така сама щоразу, коли ти *бачиш* її, і все ж вона така сама. Наприклад, я розповідав тобі, що людина схожа на яйце. Щоразу, коли я *бачу* ту саму людину, я *бачу* яйце, однак це не те саме яйце.”

“Але ж тоді ви не в змозі нічого впізнати, бо ніщо не є таким самим; тож яка користь із того, щоб учитися *бачити*?

“Ти можеш розрізняти речі. Ти можеш бачити їх такими, які вони є насправді.”

“Хіба я не бачу речі такими, які вони є насправді?”

“Ні. Твої очі навчилися лише дивитися. Візьмімо, наприклад, тих трьох людей, на яких ти наштовхнувся, тих трьох мексиканців. Ти докладно описав їх, навіть розповів мені, який на них був одяг. Але це лише довело мені, що ти зовсім їх не *бачив*. Якби ти був здатен *бачити*, то одразу знав би, що вони не були людьми.”

“Вони не були людьми? Тоді ким вони були?”

“Вони не були людьми, от і все.”

“Але це неможливо. Вони були достоту такі самі, як ви і я.”

—Las cosas no cambian. Uno cambia la forma de verlas, eso es todo.

—Quiero decir, don Juan, que si usted, por ejemplo, *ve* el mismo árbol, ¿sigue siendo el mismo cada vez que usted lo *ve*?

—No. Cambia, y sin embargo es el mismo.

—Pero si el mismo árbol cambia cada vez que usted lo *ve*, el *ver* puede ser una simple ilusión.

Rió y estuvo un rato sin responder; parecía estar pensando. Por fin dijo: —Cuando tú miras las cosas no las *ves*. Sólo las miras, yo creo que para cerciorarte de que algo está allí. Como no te preocupa *ver*, las cosas son bastante lo mismo cada vez que las miras. En cambio, cuando aprendes a *ver*, una cosa no es nunca la misma cada vez que la *ves*, y sin embargo es la misma. Te dije, por ejemplo, que un hombre es como un huevo. Cada vez que *veo* al mismo hombre *veo* un huevo, pero no es el mismo huevo.

—Pero no podrá usted reconocer nada, pues nada es lo mismo, así que ¿cuál es la ventaja de aprender a *ver*?

—Puedes distinguir una cosa de otra. Puedes verlas como realmente son.

—¿No veo yo las cosas como realmente son?

—No. Tus ojos sólo han aprendido a mirar. Por ejemplo, esos tres que te encontraste. Me los describiste en detalle, y hasta me dijiste qué ropa llevaban. Y eso solamente me demostró que no los *viste* para nada. Si fueras capaz de *ver* habrías sabido en el acto que no eran gente.

—¿No eran gente? ¿Qué eran?

—No eran gente, eso es todo.

—Pero eso es imposible. Eran exactamente como usted o como yo.

"No, they were not. I'm sure of it."

I asked him if they were ghosts, spirits, or the souls of dead people. His reply was that he did not know what ghosts, spirits, and souls were.

I translated for him the Webster's New World Dictionary definition of the word ghost. "The supposed disembodied spirit of a dead person, conceived of as appearing to the living as a pale, shadowy apparition." And then the definition of spirit: "A supernatural being, especially one thought of... as a ghost, or as inhabiting a certain region, being of a certain (good or evil) character."

He said they could perhaps be called spirits, although the definition I had read was not quite adequate to describe them.

"Are they guardians of some sort?" I asked.

"No. They don't guard anything."

"Are they overseers? Are they watching over us?"

"They are forces, neither good nor bad, just forces that a brujo learns to harness."

"Are they the allies, don Juan?"

"Yes, they are the allies of a man of knowledge."

This was the first time in the eight years of our association that don Juan had come close to defining an "ally". I must have asked him to do so dozens of times. He usually disregarded my question, saying that I knew what an ally was and that it was stupid to voice what I already knew. Don Juan's direct statement about the nature of an ally was a novelty and I was compelled to probe him.

"You told me the allies were in the plants," I said, "in the jimson weed and in the mushrooms."

"Ні, не були. Я в цьому впевнений."

Я запитав його, чи були вони привидами, духами або душами померлих. Його відповідь була, що він не знає, хто такі привиди, духи й душі.

Я переклав йому визначення слова «привид» у «Вебстеровому Словнику Нового Світу»: "гаданий позбавлений тілесної оболонки дух померлої людини, що нібито з'являється живим людям як тьмяна, схожа на тінь примара". А тоді й визначення духа: "надприродна істота, зокрема така, що асоціюється... з привидом, або яка нібито живе в певній місцевості та має певну (добру чи лиху) вдачу".

Він сказав, що їх, певне, можна було б назвати духами, хоча прочитане мною визначення не зовсім підходить для їхнього адекватного опису.

"Вони є кимось на кшталт охоронців?" — запитав я.

"Ні. Вони нічого не охороняють."

"Чи є вони наглядачами? Вони пильнують за нами?"

"Вони сили, ні добрі, ні лихі, просто сили, які брухо навчається приборкувати."

"Вони союзники, доне Хуане?"

"Так, вони союзники чоловіка знання."

Це вперше за вісім років нашого знайомства дон Хуан так близько підійшов до визначення «союзника». Я прохав його зробити це, мабуть, десятки разів. Зазвичай він нехтував моїм запитанням, кажучи, що я знаю, хто такий союзник, і що глупо озвучувати вже відомі мені речі. Пряма заява дона Хуана про природу союзника була чимось новим, і це спонукало мене спробувати вивідати в нього більше.

"Ви розповідали мені, що союзники містяться в рослинах, — сказав я, — у дурмані та в грибах."

—No, no eran. Estoy seguro.

Le pregunté si eran fantasmas, espíritus, o almas de difuntos. Su respuesta fue que ignoraba lo que eran fantasmas, espíritus y almas.

Le traduje la definición que el *New World Dictionary* de Webster asigna a la palabra fantasma: "El supuesto espíritu desencarnado de una persona muerta que, según se concibe, aparece a los vivos como una aparición pálida, penumbrosa." Y luego la definición de espíritu: "Un ser sobrenatural, especialmente uno al que se considera... fantasma, o habitante de cierta región, poseedor de cierto carácter (bueno o malo)."

Dijo que tal vez podría llamárseles espíritus, aunque la definición del diccionario no era muy adecuada para describirlos.

—¿Son alguna especie de guardianes? —pregunté.

—No. No guardan nada.

—¿Son cuidadores? ¿Nos están vigilando?

—Son fuerzas, ni buenas ni malas; sólo fuerzas que un brujo aprende a ponerles rienda.

—¿Son esos los aliados, don Juan?

—Sí, son los aliados de un hombre de conocimiento.

Esta era la primera vez, en los ocho años de nuestra relación, que don Juan se había acercado a una definición de "aliado". Debo habérselo pedido docenas de veces. Por lo general ignoraba mi pregunta, diciendo que yo sabía qué era un aliado y que resultaba estúpido definir lo que yo ya sabía. La declaración directa de don Juan sobre la naturaleza de los aliados era toda una novedad, y me vi compelido a aguijarlo.

—Usted me dijo que los aliados estaban en las plantas —dije—, en el toloache y en los hongos.

"I've never told you that," he said with great conviction. "You always jump to your own conclusions."

"But I wrote it down in my notes, don Juan."

"You may write whatever you want, but don't tell me I said that."

I reminded him that he had at first told me his benefactor's ally was the jimson weed and his own ally was the little smoke; and that he had later clarified it by saying that the ally was contained in each plant.

"No. That's not correct," he said, frowning. "My ally is the little smoke, but that doesn't mean that my ally is in the smoking mixture, or in the mushrooms, or in my pipe. They all have to be put together to get me to the ally, and that ally I call little smoke for reasons of my own."

Don Juan said that the three people I had seen, whom he called "those who are not people" — *los qué no son gente* — were in reality don Vicente's allies.

I reminded him that he had established that the difference between an ally and Mescalito was that an ally could not be seen, while one could easily see Mescalito.

We involved ourselves in a long discussion then. He said that he had established the idea that an ally could not be seen because an ally adopted any form. When I pointed out that he had once also said that Mescalito adopted any form, don Juan dropped the whole conversation, saying that the "seeing" to which he was referring was not the [/like] ordinary "looking at things" and that my confusion stemmed from my insistence on talking.

"Я ніколи не говорив тобі цього, — мовив він із великою переконаністю в голосі. — Ти завжди поспішаєш робити свої власні висновки."

"Але я записав це у своїх нотатках, доне Хуане."

"Ти можеш писати все, що тобі заманеться, але не розказуй мені, буцімто я говорив це."

Я нагадав йому, як спершу він розповів мені, що союзником його доброчинця був дурман, а його власним союзником був маленький дим; і як пізніше він уточнив свої слова, сказавши, що союзник міститься в кожній рослині.

"Ні. Це неправильно, — мовив він, насупившись. — Моїм союзником є маленький дим, але це не означає, що мій союзник міститься в курильній суміші, або в грибах, чи в моїй люльці. Потрібно зібрати всіх їх разом, щоб вони доставили мене до союзника, і я маю свої власні причини називати цього союзника маленьким димом."

Дон Хуан сказав, що побачені мною три людини, яких він називав «ті, хто не є людьми» [*los que no son gente*], насправді були союзниками дона Вісенте.

Я нагадав йому, що, за його ж словами, відмінність між союзником і Мескаліто полягає в тому, що союзника неможливо побачити, тоді як побачити Мескаліто зовсім нескладно.

Відтак ми втягнулися в тривалу дискусію. Він сказав, що висловив ідею про неможливість побачити союзника через те, що союзник може приймати будь-яку форму. Коли я зазначив, що одного разу він також сказав, що Мескаліто може приймати будь-яку форму, дон Хуан припинив нашу розмову, заявивши, що «бачення», про яке він говорить, не схоже на звичайне «дивлення на речі» і що вся плутанина в мене в голові виникає через моє наполягання на балачках.

—Jamás te he dicho tal cosa —dijo con gran convicción—. Tú siempre sales con tus propias conclusiones.

—Pero lo escribí en mis notas, don Juan.

—Puedes escribir lo que se te dé la gana, pero no me salgas con que dije eso.

Le recordé que, en un principio, me había dicho que el aliado de su benefactor era el toloache y que el suyo propio era el humito, y que más tarde había aclarado diciendo que el aliado se hallaba contenido en cada planta.

—No. Eso no es correcto —dijo, frunciendo el entrecejo—. Mi aliado es el humito, pero eso no significa que mi aliado esté en la mezcla de fumar, o en los hongos, o en mi pipa. Todos tienen que juntarse para poder llevarme con el aliado, y a ese aliado le digo humito por razones propias.

Don Juan dijo que las tres personas que había encontrado, a quienes llamó "los que no son gente" eran en realidad los aliados de don Vicente.

Le recordé su premisa de que la diferencia entre un aliado y Mescalito era que un aliado no podía verse, mientras que resultaba fácil ver a Mescalito.

Entonces nos metimos en una larga discusión. El dijo haber establecido la idea de que un aliado no podía verse porque adoptaba cualquier forma. Cuando señalé que en una ocasión me había dicho que Mescalito también adoptaba cualquier forma, don Juan desistió de la conversación, diciendo que el "ver" al cual se refería no era el ordinario "mirar las cosas" y que mi confusión nacía de mi insistencia en hablar.

Hours later don Juan himself started back again on the topic of the allies. I had felt he was somehow annoyed by my questions so I had not pressed him any further. He was showing me then how to make a trap for rabbits; I had to hold a long stick and bend it as far as possible so he could tie a string around the ends. The stick was fairly thin but still demanded considerable strength to bend. My head and arms were shivering with the exertion and I was nearly exhausted when he finally tied the string.

We sat down and he [~~he~~] began to talk. He said it was obvious to him that I could not comprehend anything unless I talked about it, and that he did not mind my questions and was going to tell me about the allies.

“The ally is not in the smoke,” he said. “The smoke takes you to where the ally is, and when you become one with the ally you don’t ever have to smoke again. From then on you can summon your ally at will and make him do anything you want.

“The allies are neither good nor evil, but are put to use by the sorcerers for whatever purpose they see fit. I like the little smoke as an ally because it doesn’t demand much of me. It’s constant and fair.”

“How does an ally look to you, don Juan? Those three people I saw, for instance, who looked like ordinary people to me; how would they look to you?”

“They would look like ordinary people.”

“Then how can you tell them apart from real people?”

Кількома годинами пізніше дон Хуан сам повернувся до теми союзників. Я відчував, що мої запитання чомусь викликають у нього невдоволення, тож більше не напосідав. Він тоді показував мені, як ладнати пастку на кролів; я мав тримати довгого патичка, зігнувши його якнайбільше, щоб він міг обв’язати шворку навколо його кінців. Патичок був досить тонкий, але його згинання все ж вимагало значних зусиль. Мої голова й руки тремтіли від напруження, і я вже майже повністю виснажився, коли він, нарешті, прив’язав шворку.

Ми сіли, і він заговорив. Для нього було очевидно, сказав він, що я нічого не зможу зрозуміти, якщо не побалакаю про це, тож він не має нічого проти моїх запитань і збирається розповісти мені про союзників.

“Союзник не міститься в димі, — мовив він. — Дим відносить тебе туди, де перебуває союзник, а коли ти стаєш одним цілим[30] із союзником, тобі вже ніколи не треба курити знову. Із тієї миті ти можеш викликати свого союзника коли завгодно й робити так, що він виконуватиме все, чого ти хочеш.”

“Союзники ані добрі, ані лихі; мольфари просто використовують їх для будь-яких цілей, де вони можуть їм придатися. Маленький дим подобається мені як союзник, бо він не вимагає від мене багато. Він постійний і справедливий.”

“Як союзник виглядає для вас, доне Хуане? Наприклад, ті три людини, що я бачив, котрі для мене мали вигляд звичайних людей; як вони виглядали б для вас?”

“Вони виглядали б як звичайні люди.”

“Тоді як ви можете відрізнити їх від справжніх людей?”

Horas más tarde, él mismo reinició el tema de los aliados. Sintiéndolo algo molesto por mis preguntas, yo no lo había presionado más. Estaba enseñándome cómo hacer una trampa para conejos; yo debía sostener una vara larga y doblarla lo más posible, para que él atara un cordel en torno a los extremos. La vara era bastante delgada, pero aún así se requería fuerza considerable para doblarla. La cabeza y los brazos me vibraban a causa del esfuerzo, y me hallaba casi agotado cuando él ató por fin el cordel.

Nos sentamos y empezó a hablar. Dijo que obviamente yo no podía comprender nada a menos que hablase de ello, y que mis preguntas no lo molestaban e iba a hablarme de los aliados.

—El aliado no está en el humo —dijo—. El humo te lleva adonde está el aliado, y cuando te haces uno con el aliado ya no tienes que volver a fumar. De allí en adelante puedes convocar a tu aliado cuantas veces quieras, y hacer que haga lo que se te antoje.

»Los aliados no son buenos ni malos; los brujos los usan para cualquier propósito que les convenga. A mí me gusta el humito como aliado porque no me exige gran cosa. Es constante y justo.»

—¿Qué aspecto tiene para usted un aliado, don Juan? Por ejemplo, esas tres personas que vi, que me parecieron gente común, ¿qué habrían parecido para usted?

—Habrían parecido gente común.

—¿Entonces cómo los distingue usted de la gente de verdad?

[30] *to become one with* (англ.) — дуже міцно, нерозривно пов’язуватися з ким-, чим-небудь; складати ніби єдине ціле з ким-, чим-небудь, ставати неначе частиною когось, чогось; поєднуватися, об’єднуватися, зливатися.

"Real people look like luminous eggs when you *see* them. Non-people always look like people. That's what I meant when I said you cannot *see* an ally. The allies take different forms. They look like dogs, coyotes, birds, even tumbleweeds, or anything else. The only difference is that when you *see* them they look just like what they're pretending to be. Everything has its own way of being when you *see*. Just like men look like eggs, other things look like something else, but the allies can be seen only in the form they are portraying. That form is good enough to fool the eyes; our eyes, that is. A dog is never fooled, neither is a crow."

"Why would they want to fool us?"

"I think we are the [/all] clowns. We fool ourselves. The allies just take the outward appearance of whatever is around and then we take them for what they are not. It is not their fault that we have taught our eyes only to look at things."

"I'm not clear about their function, don Juan. What do allies do in the world?"

"This is like asking me what we men do in the world. I really don't know. We are here, that's all. And the allies are here like us; and maybe they have been here before us."

"What do you mean before us, don Juan?"

"We men have not always been here."

"Do you mean here in this country or here in the world?"

We involved ourselves in another long argument at this point. Don Juan said that for him there was only the world, the place where he put his feet. I asked him how he knew that we had not always been in the world.

"Справжні люди схожі на світляні яйця, коли їх *бачиш*. Не-люди завжди мають вигляд людей. Саме це я мав на увазі, коли казав, що союзника не можна *побачити*. Союзники приймають різні форми. Вони мають вигляд собак, койотів, птахів, навіть перекотиполя чи будь-чого іншого. Єдина різниця полягає в тому, що коли їх *бачиш*, вони виглядають достоту так само, як те, за що вони себе видають. Усе має свій власний спосіб буття, коли ти *бачиш*. Так само як люди мають вигляд яєць, інші речі виглядають як щось інше, але союзників можна бачити лише в тій формі, яку вони зображують. Ця форма досить добра, щоб обдурити очі; тобто, ідеться про наші очі. Собаку ніколи не обдуриш, і ворону теж."

"Навіщо вони хочуть дурити нас?"

"Я гадаю, що [всі] ми блазні. Ми самі себе дуримо. Союзники лише приймають зовнішній вигляд будь-чого з того, що є навколо, а тоді ми приймаємо їх за те, чим вони не є. Вони не винні в тому, що ми навчили свої очі лише дивитися на речі."

"Мені не дуже зрозуміла їхня функція, доне Хуане. Що союзники роблять у цьому світі?"

"Це як запитати мене, що ми, люди, робимо у світі. Я справді не знаю. Ми тут є, оце й усе. І союзники є тут так само, як ми; і, можливо, вони були тут іще до нас."

"Що ви маєте на увазі, кажучи «до нас», доне Хуане?"

"Ми, люди, не завжди були тут."

"Ви хочете сказати тут у цій країні чи тут у цьому світі?"

Після мого запитання ми втягнулися в іще одну тривалу суперечку. Дон Хуан сказав, що для нього існує лише той світ, те місце, де він ступає своїми ногами. Я запитав, звідки він знає, що ми не завжди були в цьому світі.

—Los que son de verdad gente aparecen como huevos luminosos cuando uno los *ve*. Los que no son gente aparecen siempre como gente. A eso me refería cuando dije que no hay manera de *ver* a un aliado. Los aliados adoptan formas diversas. Parecen perros, coyotes, pájaros, hasta huizaches, o lo que sea. La única diferencia es que, cuando los *ves*, aparecen así como lo que están fingiendo ser. Todo tiene su modo de ser, cuando uno *ve*. Igual que los hombres se ven como huevos, las otras cosas se ven como algo más, pero los aliados nada más pueden verse en la forma que están tratando de ser. Esa forma es lo bastante buena para engañar a los ojos; digo, a nuestro ojos. A un perro jamás lo engañan, ni a un cuervo.

—¿Por qué quieren engañarnos?

—Creo que los engañados somos nosotros. Nos hacemos tontos solos. Los aliados nada más adoptan la apariencia de lo que haya por ahí y entonces nosotros los tomamos por lo que no son. No es culpa suya que sólo hayamos enseñado a nuestros ojos a mirar las cosas.

—No tengo clara la función de los aliados, don Juan. ¿Qué hacen en el mundo?

—Eso es como si me preguntaras qué hacemos nosotros los hombres en el mundo. Palabra que no sé. Aquí estamos, eso es todo. Y los aliados están aquí como nosotros, y a lo mejor estuvieron antes de nosotros.

—¿Cómo antes de nosotros, don Juan?

—Nosotros los hombres no siempre hemos estado aquí.

—¿Quiere usted decir aquí en este país o aquí en el mundo?

En este punto nos metimos en otro largo debate. Don Juan dijo que para él sólo había el mundo, el sitio donde asentaba sus pies. Le pregunté cómo sabía que no siempre habíamos estado en el mundo.

"Very simple," he said. "We men know very little about the world. A coyote knows much more than we do. A coyote is hardly ever fooled by the world's appearance."

"How come we can catch them and kill them?" I asked. "If they are not fooled by appearances how come they die so easily?"

Don Juan stared at me until I became embarrassed.

"We may trap or poison or shoot a coyote," he said. "Any way we do it a coyote is an easy prey for us because he is not familiar with man's machinations. If the coyote survived, however, you could rest assured that we'd never catch up with him again. A good hunter knows that and never sets his trap twice on the same spot, because if a coyote dies in a trap, every coyote can *see* his death, which lingers on, and thus they will avoid the trap or even the general area where it was set. We, on the other hand, never *see* death, which lingers on the spot where one of our fellow men has died; we may suspect it, but we never *see* it."

"Can a coyote *see* an ally?"

"Certainly."

"How does an ally look to a coyote?"

"I would have to be a coyote to know that. I can tell you, however, that to a crow it looks like a pointed hat. Round and wide at the bottom, ending in a long point. Some of them shine, but the majority are dull and appear to be very heavy. They resemble a dripping piece of cloth. They are foreboding shapes."

"How do they look to you when you *see* them, don Juan?"

"I've told you already; they look like whatever they're pretending to be. They

"Дуже просто, — мовив він. — Ми, люди, знаємо дуже мало про цей світ. Койот знає значно більше, ніж ми. Койота майже ніколи не вводить в оману зовнішній бік світу."

"Тоді чим пояснити, що ми можемо ловити їх і вбивати їх? — запитав я. — Якщо їх не вводить в оману зовнішній вигляд речей, чому вони так легко вмирають?"

Дон Хуан пильно дивився на мене, аж поки мені не стало ніяково.

"Ми можемо піймати в пастку або отруїти чи пристрелити койота, — мовив він. — Хоч би як ми зробили це, койот буде легкою здобиччю для нас, бо він не знайомий із підступами людей. Проте якщо койот виживе, то можеш бути певний, що ми більше ніколи до нього не підберемося. Добрий мисливець знає це й ніколи не ставить своїх пасток двічі на тому самому місці, бо якщо якийсь койот помер у западні, усі койоти можуть *бачити* його смерть, яка залишається там, і тому вони обминатимуть цю пастку чи навіть усю місцевість, де її поставили. З іншого боку, ми ніколи не *бачимо* смерть, яка залишається на тому місці, де померла якась людина; ми можемо неясно здогадуватися про неї, але ніколи не *бачимо* її."

"Чи може койот *бачити* союзника?"

"Звісно."

"Який вигляд має союзник для койота?"

"Я мав би бути койотом, щоб знати це. Проте я можу розповісти тобі, що для ворони він виглядає як гостроверхий капелюх. Круглий і широкий внизу, з видовженим шпилюватим верхом. Деякі з них сяють, але більшість тьмяні й здаються дуже важкими. Вони схожі на просякнутий водою шмат тканини. Вони лиховісні форми."

"Який вигляд вони мають для вас, коли ви *бачите* їх, доне Хуане?"

"Я вже казав тобі; вони виглядають як будь-що з того, за що вони себе видають.

—Muy sencillo —dijo—. Los hombres sabemos muy poco del mundo. Un coyote sabe mucho más que nosotros. A un coyote casi nunca lo engaña la apariencia del mundo.

—¿Y entonces cómo podemos atraparlos y matarlos? —pregunté—. Si las apariencias no los engañan, ¿cómo es que mueren tan fácilmente?

Don Juan se me quedó mirando hasta incomodarme.

—Podemos atrapar o envenenar o balacear a un coyote —dijo—. En cualquier forma que lo hagamos, un coyote es presa fácil para nosotros porque no está al tanto de las maquinaciones del hombre. Pero si el coyote sobrevive, puedes tener la seguridad de que jamás volveremos a darle alcance. Un buen cazador sabe eso y nunca pone su trampa dos veces en el mismo sitio, porque si un coyote muere en una trampa todos los demás coyotes *ven* su muerte, que se queda allí, y evitan la trampa o hasta el rumbo donde la pusieron. Nosotros, en cambio, jamás *vemos* la muerte que se queda en el sitio donde uno de nuestros semejantes muere; tal vez lleguemos a sospecharla, pero nunca la *vemos*.

—¿Puede un coyote *ver* a un aliado?

—Claro.

—¿Qué parece un aliado para un coyote?

—Tendría yo que ser coyote para saber eso. Puedo decirte, sin embargo, que para un cuervo parece un sombrero puntiagudo. Redondo y ancho por abajo, terminado en una punta larga. Algunos brillan, pero la mayoría son opacos y parecen muy pesados. Parecen un trozo de tela empapado de agua. Son formas imponentes.

—¿Cómo qué aparecen cuando usted los *ve*, don Juan?

—Ya te dije: aparecen como lo que estén fingiendo ser. Toman el tamaño y la

take any shape or size that suits them. They could be shaped like a pebble or a mountain."

"Do they talk, or laugh, or make any noise?"

"In the company of men they behave like men. In the company of animals they behave like animals. Animals are usually afraid of them; however, if they are accustomed to seeing the allies, they leave them alone. We ourselves do something similar. We have scores of allies among us, but we don't bother them. Since our eyes can only look at things, we don't notice them."

"Do you mean that some of the people I see in the street are not really people?" I asked, truly bewildered by his statement.

"Some of them are not," he said emphatically.

His statement seemed preposterous to me, yet I could not seriously conceive of don Juan's making such a remark purely for effect. I told him it sounded like a science-fiction tale about beings from another planet. He said he did not care how it sounded, but some people in the street [/streets] were not people. "Why must you think that every person in a moving crowd is a human being?" he asked with an air of utmost seriousness.

I really could not explain why, except that I was habituated to believe that as an act of sheer faith on my part.

He went on to say how much he liked to watch busy places with a lot of people, and how he would sometimes *see* a crowd of men who looked like eggs, and among the mass of egg-like creatures he would spot one who looked just like a person.

Вони приймають будь-яку форму чи розмір, що їм підходить. Вони можуть набути форму дрібного камінця або цілої гори."

"Вони розмовляють, сміються або створюють якийсь шум?"

"У товаристві людей вони поводяться як люди. У товаристві тварин вони поводяться як тварини. Зазвичай тварини їх бояться; проте якщо вони звикли бачити союзників, то не чіпають їх. Ми самі робимо щось подібне. Серед нас безліч союзників, але ми не завдаємо їм клопоту. Оскільки наші очі можуть лише дивитися на речі, ми не помічаємо їх."

"Ви хочете сказати, що деякі з людей, яких я бачу на вулиці, насправді не є людьми?" — запитав я, по-справжньому спантеличений його твердженням.

"Дехто з них не є", — багатозначно промовив він.

Його слова видалися мені безглуздими, і все ж я не міг всерйоз сприйняти можливість того, що дон Хуан зробив таку заяву просто задля ефекту. Я повідомив йому, що це звучить як науково-фантастична оповідь про істот з іншої планети. Він сказав, що йому байдуже, як це звучить, але деякі люди на вулиці не є людьми. "Чому ти такий впевнений, що кожна особа в юрбі, яка снує вулицями, є людиною?" — запитав він із якнайсерйознішим виразом обличчя.

Я справді не міг пояснити, на чому ґрунтується моя впевненість, — її єдиною причиною було те, що я просто звик так вважати, і з мого боку це був акт чистої віри.

Дон Хуан далі розповів, як сильно йому подобається спостерігати за місцями з великим скупченням народу та як іноді він *бачить* юрмище людей, що мають вигляд яєць, і серед маси яйцеподібних створінь раптом розпізнає одне, що виглядає достоту як людина.

forma que les acomoda. Pueden ser piedritas o montañas.

—¿Hablan, ríen, o hacen algún ruido?

—Entre hombres se portan como hombres. Entre animales se portan como animales. Los animales suelen tenerles miedo, pero si están acostumbrados a ver aliados, los dejan en paz. Nosotros mismos hacemos algo parecido. Tenemos montones de aliados entre nosotros, pero no los molestamos. Como nuestros ojos sólo pueden mirar las cosas, no los advertimos.

—¿Quiere usted decir que algunas de las personas que veo en la calle no son en realidad gente? —pregunté, auténticamente desconcertado por su aseveración.

—Algunas no lo son —dijo con énfasis.

Su afirmación me parecía descabellada, pero no me era posible concebir seriamente que don Juan dijera una cosa así sólo por efectismo. Le dije que me sonaba a un cuento de ciencia ficción sobre seres de otro planeta. Dijo que no le importaba cómo sonara, pero que alguna gente en la calle no era gente. —¿Por qué debes pensar que cada persona en una multitud en movimiento es un ser humano? —preguntó con aire de seriedad extrema.

No me era posible, en verdad, explicar por qué; sólo que me hallaba habituado a creerlo como un acto de fe pura por mi parte.

Don Juan siguió diciendo cuánto le gustaba observar sitios ajetreados, con mucha gente, y cómo a veces *veía* una multitud de seres que parecían huevos, y entre la masa de criaturas oviformes localizaba una que tenía todas las apariencias de una persona.

"It's very enjoyable to do that," he said, laughing, "or at least it's enjoyable for me. I like to sit in parks and bus depots and watch. Sometimes I can spot an ally right away; at other times I can *see* only real people. Once I saw two allies sitting in a bus, side by side. That's the only time in my life I have seen two together."

"Did it have a special significance for you to see two of them?"

"Certainly. Anything they do is significant. From their actions a brujo can sometimes draw his power. Even if a brujo does not have an ally of his own, as long as he knows how to *see*, he can handle power by watching the acts of the allies. My benefactor taught me to do that, and for years before I had my own ally I watched for allies among crowds of people and every time I *saw* one it taught me something. You found three together. What a magnificent lesson you wasted."

He did not say anything else until we had finished assembling the rabbit trap. Then he turned to me and said suddenly, as if he had just remembered it, that another important thing about the allies was that if one found two of them they were always two of the same kind. The two allies he saw were two men, he said; and since I had seen two men and one woman he concluded that my experience was even more unusual.

I asked if the allies [could] portray children; if the children could be of the same or of different sex; if the allies portrayed people of different races; if they could portray a family composed of a man, a woman, and a

"Це заняття дає велику втіху, — мовив він, сміючись, — або, принаймні, воно дає велику втіху мені. Я полюбляю сидіти в парках та на автостанціях і спостерігати. Іноді я можу розпізнати союзника одразу; іншим разом я можу *бачити* лише справжніх людей. Якось я побачив[31] двох союзників, що сиділи в автобусі, пліч-о-пліч. Це було лише один раз у моєму житті, коли я бачив двох разом."

"Чи мало для вас якесь особливе значення те, що ви побачили двох союзників?"

"Звісно. Усе, що вони роблять, є значущим. З їхніх дій брухо іноді може черпати свою силу. Навіть коли брухо не має свого власного союзника, якщо тільки він знає, як *бачити*, то може керувати силою, спостерігаючи за діями союзників. Мій доброчинець навчив мене робити це, і до того часу, коли в мене вже був мій власний союзник, я роками видивлявся союзників у юрбах людей і щоразу, як я *бачив* одного, той мене чогось учив. Ти натрапив на трьох разом. Який чудесний урок ти змарнував!"

Він більше нічого не говорив, поки ми не закінчили майструвати пастку для кролів. Тоді він повернувся до мене й несподівано сказав, ніби щойно згадавши про це, що є ще одна важлива річ, яка стосується союзників: коли знаходиш двох із них разом, вони завжди одного типу. Ті два союзники, яких він побачив, обоє були чоловіки, сказав дон Хуан; а оскільки я бачив двох чоловіків і жінку, він зробив висновок, що мій досвід був іще незвичайніший.

Я запитав, чи можуть союзники зображати дітей; чи ці діти будуть однієї або різної статі; чи союзники зображують людей різних рас; чи можуть вони зображати сім'ю, що складається з чоловіка, жінки й дитини; і нарешті я

—Se goza mucho haciendo eso —dijo, riendo—, o al menos yo lo disfruto. Me gusta sentarme en parques y en terminales y observar. A veces localizo en el acto a un aliado; otras veces sólo puedo *ver* gente de verdad. Una vez vi dos aliados sentados en un autobús, lado a lado. Esa es la única vez en mi vida que he visto dos juntos.

—¿Tenía algún sentido especial que viera usted dos?

—Claro. Todo lo que hacen tiene sentido. De sus acciones un brujo puede, a veces, sacar su poder. Aunque un brujo no tenga aliado propio, mientras sepa *ver* puede manejar el poder observando las acciones de los aliados. Mi benefactor me enseñó a hacerlo, y durante años, antes de tener mi propio aliado, buscaba yo aliados entre las multitudes, y cada vez que *veía* uno eso me enseñaba algo. Tú hallaste tres juntos. Qué magnífica lección desperdiciaste.

No dijo nada más hasta que hubimos acabado de armar la trampa para conejos. Entonces se volvió hacia mí y dijo súbitamente, como si acabara de recordarlo, que otra cosa importante de los aliados era que, si uno hallaba dos juntos, siempre eran dos de la misma clase. Los dos aliados que él vio eran dos hombres, dijo, y como yo había visto dos hombres y una mujer, concluyó que mi experiencia era aún más insólita.

Le pregunté si los aliados podían fingirse niños; si los niños podían ser del mismo sexo o de diferentes; si los aliados fingían gente de diversas razas; si podían simular una familia compuesta de hombre, mujer e hijo, y

[31] В англійському тексті тут і ще в чотирьох місцях далі слово «бачити» в різних формах надруковане без курсиву.

child; and finally I asked him if he had ever seen an ally driving a car or a bus.

Don Juan did not answer at all. He smiled and let me do the talking. When he heard my last question he burst out laughing and said that I was being careless with my questions, that it would have been more appropriate to ask if he had ever *seen* an ally driving a motor vehicle.

"You don't want to forget the motorcycles, do you?" he said with a mischievous glint in his eye.

I thought his making fun of my questions was funny and lighthearted and I laughed with him.

Then he explained that the allies could not take the lead or act upon anything directly; they could, however, act upon man in an indirect way. Don Juan said that coming in contact with an ally was dangerous because the ally was capable of bringing out the worst in a person. The apprenticeship was long and arduous, he said, because one had to reduce to a minimum all that was unnecessary in one's life, in order to withstand the impact of such an encounter. Don Juan said that his benefactor, when he first came in contact with an ally, was driven to burn himself and was scarred as if a mountain lion had mauled him. In his own case, he said, an ally pushed him into a pile of burning wood, and he burned himself a little on the knee and shoulder blade, but the scars disappeared in time, when he became one with the ally.

запитав, чи бачив він колись, щоб союзник кермував автомобілем чи автобусом.

Дон Хуан узагалі нічого не відповідав. Він усміхався й дав мені змогу виговоритися. Коли ж він почув останнє запитання, то вибухнув сміхом і сказав, що я неточно формулюю свої питання, що було б правильніше спитати, чи не *бачив* він колись, щоб союзник кермував транспортним засобом.

"Ти ж не хочеш оминути увагою мотоцикли, чи не так?" — мовив він із якимось єхидкуватим блиском в очах.

Його кепкування з моїх запитань видалося мені кумедним і легкосердним, і я засміявся разом із ним.

Потім він пояснив, що союзники не можуть брати на себе лідерство чи діяти на щось безпосередньо; проте вони можуть діяти на людину в непрямий спосіб. Дон Хуан сказав, що входити в контакт із союзником небезпечно, бо союзник здатен витягти назовні все найгірше, що є в людині. Учнівство є довгим і важким, мовив він, бо людина має звести до мінімуму все зайве у своєму житті, аби бути в змозі витримати струс від такої зустрічі. Дон Хуан сказав, що коли його доброчинець уперше ввійшов у контакт із союзником, той змусив його сильно обпектися, і після цього в доброчинця залишилися такі рубці, ніби його пошматував гірський лев. У його ж випадку, сказав дон Хуан, союзник штовхнув його на купу палаючих дровеняк, і він дістав невеликі опіки коліна й лопатки, але всі рубці зникли з часом, коли він став одним цілим із союзником[32].

por fin le pregunté si había visto alguna vez a un aliado manejar un coche o un autobús.

Don Juan no respondió en absoluto. Sonrió y me dejó hablar. Al oír mi última pregunta se echó a reír y dijo que me estaba yo descuidando, que habría sido más propio preguntarle si había *visto* a un aliado manejar un vehículo de motor.

—No querrás olvidar las motocicletas, ¿verdad? —dijo con un brillo malicioso en la mirada.

Su burla de mis preguntas me pareció graciosa y ligera, y reí junto con él.

Luego explicó que los aliados no podían tomar la iniciativa ni actuar directamente sobre nada; podían, sin embargo, actuar sobre el hombre en forma indirecta. Don Juan dijo que entrar en contacto con un aliado era peligroso porque el aliado podía sacar lo peor de una persona. El aprendizaje era largo y arduo, dijo, porque había que reducir al mínimo todo lo superfluo en la vida de uno, con el fin de soportar el impacto de tal encuentro. Don Juan dijo que su benefactor, la primera vez que entró en contacto con un aliado, fue impelido a quemarse y quedó lleno de cicatrices como si un puma lo hubiera mascado. En su propio caso, dijo, un aliado lo empujó a una pila de leña ardiendo, y se quemó un poco la rodilla y la clavícula, pero las cicatrices desaparecieron a su tiempo, cuando don Juan se hizo uno con el aliado.

[32] *...became one with the ally* — див. примітку на стор. 62 вище.

3

On June 10, 1968, I started on a long journey with don Juan to participate in a mitote. I had been waiting for this opportunity for months, yet I was not really sure I wanted to go. I thought my hesitation was due to my fear that at a peyote meeting I would have to ingest peyote, and I had no intention whatsoever of doing that. I had repeatedly expressed those feelings to don Juan. He laughed patiently at first, but finally he firmly stated that he did not want to hear one more thing about my fear.

As far as I was concerned, a mitote was ideal ground for me to verify the schemata I had constructed. For one thing, I had never completely abandoned the idea that a covert leader was necessary at such a meeting in order to ensure agreement among the participants. Somehow I had the feeling that don Juan had discarded my idea for reasons of his own, since he deemed it more efficacious to explain everything that took place at a mitote in terms of "seeing". I thought that my interest in finding a suitable explanation in my own terms was not in accordance with what he himself wanted me to do; therefore he had to discard my rationale, as he was accustomed to doing with whatever did not conform to his system.

Right before we started on the journey don Juan eased my apprehension about having to ingest peyote by telling me that I was attending the meeting only to watch. I felt elated. At that time I was almost certain I was going to discover the covert procedure

3

10 червня 1968 року я вирушив із доном Хуаном у довгу подорож, щоб узяти участь у мітоті. Я чекав на цю можливість кілька місяців, і все ж не був насправді впевнений, що хочу їхати. Причиною моїх вагань, вважав я, був страх того, що на пейотному зібранні мені доведеться приймати пейот, тоді як я не мав жодних намірів робити це. Я не раз висловлював дону Хуану свої почуття щодо цього. Спершу він поблажливо сміявся, але зрештою твердо заявив, що більше взагалі нічого не хоче чути про мій страх.

Що ж до мене, я розглядав мітоту як ідеальний майданчик для перевірки вибудованої мною схеми. Передусім, я ніколи повністю не відмовлявся від ідеї, що на такому зібранні потрібен прихований ведучий, який би забезпечував згоду між учасниками. Чомусь я мав відчуття, що дон Хуан відкинув мою ідею зі своїх особистих причин, оскільки вважав ефективнішим пояснювати все, що відбувається на мітоті, в термінах «бачення». Я вважав, що моя зацікавленість у пошуку пояснення, прийнятного з мого власного погляду, не відповідала тому, чого сам він хотів від мене; тож дон Хуан просто мав відкинути моє розумне пояснення, як він звик робити з будь-чим, що не узгоджувалося з його системою.

Просто перед тим як ми вирушили в дорогу, дон Хуан полегшив мої побоювання відносно того, що мені доведеться вживати пейот, повідомивши, що я братиму участь у мітоті лише як спостерігач. Я відчув піднесення. Тоді я був майже впевнений, що невдовзі

III

El 10 de junio de 1968 inicié un largo viaje con don Juan para participar en un mitote. Llevaba meses esperando esta oportunidad, pero no me hallaba verdaderamente seguro de querer ir. Pensaba que mi titubeo se debía al miedo de que en la reunión me viera obligado a ingerir peyote, pues no tenía la menor intención de hacerlo. Había expresado repetidamente estos sentimientos a don Juan. Al principio reía con paciencia, pero terminó declarando firmemente que no quería oír nada más acerca de mi miedo.

En lo que a mí respectaba, un mitote era el terreno ideal para verificar los esquemas que había construido. En primer lugar, nunca había abandonado por entero la idea de que en tales ceremonias se necesitaba un guía encubierto para asegurar acuerdo entre los participantes. De algún modo tenía yo el sentimiento de que don Juan había descartado mi idea por razones personales, pues le parecía más eficaz explicar en términos de "ver" todo cuanto ocurría en un mitote. Pensaba que mi interés por hallar una explicación adecuada en mis propios términos no iba de acuerdo con lo que él quería de mí; por tanto, tenía que descartar mi razonamiento, como solía hacer con todo lo que no se adaptaba a su sistema.

Justo antes de iniciar el viaje, don Juan alivió mi aprensión de tener que ingerir peyote diciéndome que yo asistía al mitote sólo para observar. Me sentí jubiloso. Estaba entonces casi seguro de que iba a descubrir el procedimiento oculto por el

by which the participants arrive at an agreement.

It was late afternoon when we left; the sun was almost on the horizon; I felt it on my neck and wished I had a venetian blind in the rear window of my car. From the top of a hill I could see down into a huge valley; the road was like a black ribbon laid flat over the ground, up and down innumerable hills. I followed it with my eyes for a moment before we began descending; it ran due south until it disappeared over a range of low mountains in the distance.

Don Juan sat quietly, looking straight ahead. We had not said a word for a long time. It was uncomfortably warm inside the car. I had opened all the windows, but that did not help because it was an extremely hot day. I felt very annoyed and restless. I began to complain about the heat.

Don Juan frowned and looked at me quizzically.

"It's hot all over Mexico this time of the year," he said. "There is nothing one can do about it."

I did not look at him, but I knew he was gazing at me. The car picked up speed going down the slope. I vaguely saw a highway sign, *Vado* — dip. When I actually saw the dip I was going quite fast, and although I did slow down, we still felt the impact and bobbed up and down on the seats. I reduced the speed considerably; we were going through an area where livestock grazed freely on the sides of the road, an area where the carcass of a horse or a cow run down by a car was a common sight. At a certain point I had to stop completely to [/and] let some horses cross the highway. I was getting more restless and annoyed. I

розкрию приховану процедуру, за допомогою якої всі учасники приходять до певної згоди.

Коли ми виїхали, було пізно пополудні; сонце вже майже торкалось обрію; я відчував його на своїй шиї, і мені хотілося, щоб на задньому склі мого авта була шторка. З вершини пагорба я міг бачити величезну долину внизу; дорога була схожа на чорну стрічку, простелену по землі вгору та вниз нескінченними пагорбами. Я слідував за нею очима якусь мить, перш ніж ми почали спускатися; вона збігала на південь, поки не зникала за пасмом невисоких гір вдалечині.

Дон Хуан сидів незворушно, дивлячись просто вперед. Протягом тривалого часу ми не перемовилися жодним словом. Я почувався некомфортно через задуху в салоні авта. Хоча я їхав з усіма відчиненими вікнами, це не допомагало, бо день був надзвичайно спекотний. Я був дуже роздратований і відчував якийсь неспокій. Я почав ремствувати на спеку.

Дон Хуан насупив брови й запитливо глянув на мене.

"О цій порі року спекотно в усій Мексиці, — мовив він. — Тут нічого не можна вдіяти."

Я не дивився на нього, але знав, що він уважно розглядає мене. Машина набирала швидкість, рухаючись униз схилом. Я неясно побачив дорожній знак із написом «Vado» — вибоїна. Коли ж я побачив сам вибій, швидкість авта була ще завелика, і хоча я встиг трохи скинути її, ми добре відчули удар і нас кинуло вгору й вниз на сидіннях. Я значно зменшив швидкість; ми їхали місцевістю, де домашня худоба вільно паслася обабіч дороги, і туша збитого машиною коня або корови була звичним видовищем. В одному місці мені навіть довелося повністю зупинити авто, щоб пропустити кількох коней, які переходили через шосе. Мій неспокій і роздратованість

cual los participantes llegaban a un acuerdo.

Atardecía cuando partimos; el sol se hallaba casi en el horizonte; lo sentí en el cuello y desee tener una persiana en la ventana trasera del auto. Desde la cima de un cerro pude mirar un enorme valle; el camino era como un listón negro aplastado contra el suelo, subiendo y bajando innumerables colinas. Lo seguí un momento con los ojos antes de empezar el descenso; corría directamente hacia el sur hasta desaparecer sobre una hilera de montañas bajas en la distancia.

Don Juan, callado, miraba al frente. No habíamos dicho palabra en largo rato. Dentro del coche había un calor incómodo. Yo había abierto todas las ventanillas, pero eso no ayudaba porque el día era en extremo caluroso. Me sentía muy molesto e inquieto. Empecé a quejarme del calor.

Don Juan frunció el entrecejo y me miró interrogante.

—En esta época hace calor en todo México —dijo—. No se puede remediar.

No lo miré, pero supe que me contemplaba. El coche ganó velocidad al descender la cuesta. Vi vagamente una señal de carretera: *Vado*. Cuando vi el vado mismo, iba muy rápido, y aunque frené sentimos el impacto y brincoteamos en los asientos. Reduje considerablemente la velocidad; atravesábamos una zona en que el ganado pastaba libre a los lados del camino, un área donde era común ver el cadáver de un caballo o una vaca atropellados por un auto. En cierto punto hube de detenerme por entero para que algunos caballos cruzaran la carretera. Cada vez me sentía más desazonado y molesto.

told don Juan that it was the heat; I said that I had always disliked the heat since my childhood, because every summer I used to feel suffocated and I could hardly breathe.

"You're not a child now," he said.

"The heat still suffocates me."

"Well, hunger used to suffocate me when I was a child," he said softly. "To be very hungry was the only thing I knew as a child, and I used to swell up until I could not breathe either. But that was when I was a child. I cannot suffocate now, neither can I swell like a toad when I am hungry."

I didn't know what to say. I felt I was getting myself into an untenable position and soon I would have to defend a point I really didn't care to defend. The heat was not that bad. What disturbed me was the prospect of driving for over a thousand miles to our destination. I felt annoyed at the thought of having to exert myself.

"Let's stop and get something to eat," I said. "Maybe it won't be so hot once the sun goes down."

Don Juan looked at me, smiling, and said that there were not any clean towns for a long stretch and that he had understood my policy was not to eat from the stands on the roadside.

"Don't you fear diarrhea any more?" he asked.

I knew he was being sarcastic, yet he kept an inquisitive and at the same time serious look on his face.

"The way you act," he said, "one would think that diarrhea is lurking out there, waiting for you to step out of the car to jump you. You're in a terrible fix; if you escape the heat, diarrhea will eventually get you."

дедалі зростали. Я сказав дону Хуану, що це через спеку; я розповів, що завжди не любив жару — із самого дитинства, — бо кожного літа знемагав від задухи й ледь міг дихати.

"Зараз ти не дитина", — мовив він.

"Спека й досі душить мене."

"Що ж, коли я був дитиною, мене душив голод, — м'яко мовив він. — Дуже сильне відчуття голоду — це було єдине, що я знав у дитинстві, і я так опухав, що вже не міг дихати. Але це було тоді, коли я був дитиною. Я не можу задихатися зараз і не можу пухнути, як жаба, коли я голодний."

Я не знав, що сказати. Я відчував, що заводжу себе в дуже невигідне становище і вже незабаром мені доведеться обстоювати позицію, яку насправді мені не хотілося обстоювати. Спека була не така вже нестерпна. Що мене непокоїло, то це перспектива кермувати машиною понад тисячу миль до нашого пункту призначення. Я почувався роздратованим від думки про необхідність такого напруження сил.

"Давайте зупинимось і щось попоїмо, — сказав я. — Можливо, буде не так спекотно, коли зайде сонце."

Дон Хуан подивився на мене, усміхаючись, і сказав, що на багато миль від нас немає жодного чистого поселення, а моя політика, як він зрозумів, полягає в тому, щоб нічого не їсти з прилавків на узбіччі дороги.

"Хіба ти більше не боїшся діареї?" — запитав він.

Я знав, що він кепкує з мене, хоча вираз його обличчя був допитливий і водночас серйозний.

"Дивлячись на те, як ти дієш, — мовив він, — можна подумати, що діарея причаїлася десь зокола, чекаючи, коли ти вийдеш із машини, щоб кинутися на тебе. Ти в жахливо скрутному становищі; якщо ти втечеш від спеки, тебе врешті-решт схопить діарея."

Le dije que era el calor; que el calor me disgustaba desde la niñez, porque cada verano solía sentirme sofocado y apenas podía respirar.

—Ya no eres niño —dijo él.

—El calor me sofoca todavía.

—Bueno, a mí de niño me sofocaba el hambre —dijo con suavidad—. El hambre fue lo único que conocí de niño, y me hinchaba hasta que yo tampoco podía respirar. Pero eso fue cuando era niño. Ya no puedo sofocarme, ni puedo hincharme como sapo cuando tengo hambre.

No supe qué decir. Sentí que me estaba colocando en una posición insostenible y que pronto debería defender un punto que no me importaba defender. El calor no era tan malo. Lo que me molestaba era la perspectiva de manejar casi dos mil kilómetros hasta nuestro destino. Me irritaba la idea de tener que esforzarme.

—Por qué no paramos a comer algo —dije—. Quizá no haga tanto calor después que el sol se meta.

Don Juan me miró, sonriendo, y dijo que en largo trecho no había pueblos limpios, y que según entendía mi política era no comer en los puestos a los lados del camino.

—¿Ya no le tienes miedo a la diarrea? —preguntó.

Me di cuenta que hablaba con sarcasmo, pero su rostro conservaba una expresión interrogante y, a la vez, seria.

—Del modo como te portas —dijo—, uno pensaría que la diarrea está allí acechando, esperando que salgas del coche para saltarte encima. Estás en un dilema terrible; si escapas del calor, la diarrea terminará por atraparte.

Don Juan's tone was so serious that I began to laugh. Then we drove in silence for a long time. When we arrived at a highway stop for trucks called Los Vidrios — Glass — it was already quite dark.

Don Juan shouted from the car, "What do you have to eat today?"

"Pork meat," a woman shouted back from inside.

"I hope for your sake that the pig was run down on the road today," don Juan said to me, laughing.

We got out of the car. The road was flanked on both sides by ranges of low mountains that seemed to be the solidified lava of some gigantic volcanic eruption. In the darkness the black, jagged peaks were silhouetted against the sky like huge menacing walls of glass slivers.

While we ate I told don Juan that I could see the reason why the place was called Glass. I said that to me the name was obviously due to the glass-sliver shape of the mountains.

Don Juan said in a convincing tone that the place was called Los Vidrios because a truck loaded with glass had overturned on that spot and the glass shreds were left lying around the road for years.

I felt he was being facetious and asked him to tell me if that was the real reason.

"Why don't you ask someone here?" he said.

I asked a man who was sitting at a table next to ours; he said apologetically that he didn't know. I went into the kitchen and asked the women there if they knew, but

Тон голосу дона Хуана був такий серйозний, що я засміявся. Після цього ми довгий час їхали мовчки. Коли ми дісталися стоянки для фур під назвою «Лос-Відріос» («Скло»), було вже зовсім темно.

Дон Хуан гукнув просто з машини: "Що у вас сьогодні на вечерю?"

"Свинина", — прокричала у відповідь жінка зсередини[33].

"Сподіваюся, задля твого блага, що цю свиню збили на дорозі сьогодні", — мовив до мене дон Хуан, сміючись.

Ми вийшли з авта. З обох боків дороги простягалися пасма низьких гір, що нагадували застиглу лаву з якогось гігантського вулканічного виверження. У темряві силуети чорних зубцюватих піків здіймалися на тлі неба, як гігантські зловісні стіни зі скляних уламків.

Поки ми їли, я повідомив дону Хуану, що мені зрозуміла причина, чому ця місцина називається «Скло». Для мене очевидно, сказав я, що вона дістала цю назву через обриси навколишніх гір, які нагадують скляні уламки.

Дон Хуан сказав переконливим тоном, що це місце назвали «Лос-Відріос», бо тут перекинулася вантажівка зі склом, і бите скло залишили валятись обабіч дороги впродовж багатьох років.

Мені здалося, що він просто вправляється в дотепності, і я попрохав його сказати, чи це була справжня причина.

"Чому б тобі не спитати когось із тутешніх?" — мовив він.

Я запитав чоловіка, що сидів за сусіднім столиком; той сказав перепрошувальним тоном, що не знає. Я зайшов у кухню і спитав жінок, які там були, чи знають вони, але всі

El tono de don Juan era tan serio que empecé a reír. Luego viajamos en silencio largo tiempo. Cuando llegamos a un parador para camiones llamado Los Vidrios ya estaba oscuro.

—¿Qué tienen hoy? —gritó don Juan desde el auto.

—Carnitas —gritó a su vez una mujer desde adentro.

—Espero, por tu bien, que el puerco haya sido atropellado hoy —me dijo don Juan, riendo.

Salimos del coche. El camino se hallaba flanqueado, a ambos lados, por hileras de montañas bajas que parecían la lava solidificada de alguna gigantesca erupción volcánica. En la oscuridad, los picos negros, dentellados, se recortaban contra el cielo como enormes y ominosos muros de astillas de vidrio.

Mientras comíamos, dije a don Juan que, sin duda, el lugar debía su nombre a la forma de las montañas.

Don Juan repuso en tono convincente que el sitio se llamaba Los Vidrios porque un camión cargado de cristales se había volteado allí y los pedazos de vidrio se quedaron tirados en el camino durante años.

Sentí que se estaba haciendo el chistoso y le pedí decirme la verdadera razón.

—¿Por qué no le preguntas a alguien? —dijo.

Interrogué a un hombre sentado en la mesa vecina; dijo, en tono de disculpa, que no sabía. Entré en la cocina y pregunté a las mujeres si sabían, pero todas dijeron que no;

[33] Сучасні фото ресторану «Лос-Відріос» і зроблена в тій місцевості світлина 1974 р. із зображенням лавових гір вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

they all said they didn't; that the place was just called Glass.

"I believe I'm right," don Juan said in a low voice. "Mexicans are not given to noticing things around them. I'm sure they can't see the glass mountains, but they surely can leave a mountain of glass shreds lying around for years."

We both found the image funny and laughed.

When we had finished eating don Juan asked me how I felt. I told him fine, but I really felt somewhat queasy. Don Juan gave me a steadfast look and seemed to detect my feeling of discomfort.

"Once you decided to come to Mexico you should have put all your petty fears away," he said very sternly. "Your decision to come should have vanquished them. You came because you wanted to come. That's the warrior's way. I have told you time and time again, the most effective way to live is as a warrior. Worry and think before you make any decision, but once you make it, be on your way free from worries or thoughts; there will be a million other decisions still awaiting you. That's the warrior's way."

"I believe I do that, don Juan, at least some of the time. It's very hard to keep on reminding myself, though."

"A warrior thinks of his death when things become unclear."

"That's even harder, don Juan. For most people death is very vague and remote. We never think of it."

"Why not?"

"Why should we?"

відповіли, що не знають; що це місце просто називається «Скло».

"Гадаю, я правий, — мовив дон Хуан тихим голосом. — Мексиканці не схильні помічати речі навколо себе. Я впевнений, що вони не можуть бачити скляні гори, але вони напевне можуть залишити гору битого скла роками валятися десь поруч."[34]

Ми обоє знайшли цю метафору кумедною і засміялися.

Коли ми закінчили їсти, дон Хуан запитав мене, як я почуваюся. Я сказав йому, що добре, хоча насправді відчував якусь слабкість у шлунку. Дон Хуан пильно подивився на мене і, здавалося, помітив моє відчуття дискомфорту.

"Щойно ти прийняв рішення поїхати до Мексики, ти мав відкинути геть усі свої дріб'язкові страхи, — мовив він дуже суворо. — Твоє рішення приїхати сюди мало подолати їх. Ти приїхав, бо хотів приїхати. Це шлях воїна. Я казав тобі багато разів, що найефективніший спосіб жити — це жити як воїн. Непокойся та розмірковуй до того, як прийняти якесь рішення, але щойно ти прийняв його, йди своїм шляхом, вільний від занепокоєнь чи думок; попереду на тебе чекає ще мільйон інших рішень. Це шлях воїна."

"Мені здається, що я так і роблю, доне Хуане, принаймні частину часу. Проте дуже важко постійно нагадувати собі про це."

"Воїн думає про свою смерть, коли речі стають неясні."

"Це ще важче, доне Хуане. Для більшості людей смерть — це щось дуже невизначене й далеке. Ми ніколи не думаємо про неї."

"Чому ні?"

"А чому ми маємо це робити?"

que el lugar nada más se llamaba Los Vidrios.

—Creo que estoy en lo cierto —dijo don Juan en voz baja—. Los mexicanos no son dados a notar las cosas que los rodean. Estoy seguro de que no pueden ver las montañas de vidrio, pero claro que pueden dejar una montaña de vidrios tirada ahí durante años.

A ambos nos hizo gracia la imagen, y reímos.

Al terminar de comer, don Juan me preguntó cómo me sentía. Le dije que muy bien, pero en realidad experimentaba cierta náusea. Don Juan me miró con firmeza y pareció detectar mi sentimiento de malestar.

—Una vez que decidiste venir a México debiste haber dejado todos tus pinches miedos —dijo con mucha severidad—. Tu decisión de venir debió haberlos vencido. Viniste porque querías venir. Ese es el modo del guerrero. Te lo he dicho mil veces: el modo más efectivo de vivir es como guerrero. Preocúpate y piensa antes de hacer cualquier decisión, pero una vez que la hagas echa a andar libre de preocupaciones y de pensamientos; todavía habrá un millón de decisiones que te esperen. Ese es el modo del guerrero.

—Creo hacer eso, don Juan, al menos parte del tiempo. Pero es muy difícil estar recordándomelo siempre.

—Un guerrero piensa en su muerte cuando las cosas pierden claridad.

—Eso es todavía más difícil, don Juan. Para la mayoría de la gente, la muerte es muy vaga y remota. Jamás pensamos en ella.

—¿Por qué no?

—¿Por qué hacerlo?

[34] Тут і ще кілька разів у своїх перших книжках Кастанеда наводить слова дона Хуана, що є неприхованим тролінгом мексиканців, котрих індіанці я́кі вважають варварами (йорі). Подібний тролінг дуже поширений в українців-русів щодо московитів, котрі для руського народу є такими самими варварами-загарбниками, що й мексиканці для я́кі (пор. давні українські вислови *дурний як москаль*, *везти москаля;* *брехати, як москаль*; *москаль ликом чваниться, і кожному під ніс з ним пхається*; *тоді москаль красти перестане, як чорт молиться Богу стане* тощо).

“Very simple,” he said. “Because the idea of death is the only thing that tempers our spirit.”

By the time we left Los Vidrios it was so dark that the jagged silhouette of the mountains had merged [/emerged] into the darkness of the sky. We drove in silence for more than an hour. I felt tired. It was as though I didn’t want to talk because there was nothing to talk about. The traffic was minimal. Few cars passed by from the opposite direction. It seemed as if we were the only people going south on the highway. I thought that was strange and I kept on looking in the rear-view mirror to see if there were other cars coming from behind, but there were none.

After a while I stopped looking for cars and began to dwell again on the prospect of our trip. Then I noticed that my headlights seemed extremely bright in contrast with the darkness all around and I looked again in the rear-view mirror. I saw a bright glare first and then two points of light that seemed to have emerged from the ground. They were the headlights of a car on a hilltop in the distance behind us. They remained visible for a while, then they disappeared into the darkness as if they had been scooped away; after a moment they appeared on another hilltop, and then they disappeared again. I followed their appearances and disappearances in the mirror for a long time. At one point it occurred to me that the car was gaining on us. It was definitely closing in. The lights were bigger and brighter. I deliberately stepped on the gas pedal. I had a sensation of uneasiness. Don Juan seemed to notice my concern, or perhaps he was only noticing that I was speeding up. He looked at me first, then he turned around and looked at the distant headlights.

“Дуже просто, — мовив він. — Тому що ідея смерті — це єдине, що загартовує наш дух.”

На той час, коли ми залишили Лос-Відріос, було вже так темно, що зубцюваті контури гір повністю злилися з темрявою неба. Ми їхали в тиші більше години. Я почувався втомленим. Це було так, ніби я не хотів розмовляти, бо не було про що говорити. Рух на дорозі був мінімальний. Лише кілька машин проїхали повз нас у протилежному напрямку. Здавалося, ніби ми були єдині люди, що їхали на південь цим шосе. Я подумав, що це дивно, і продовжував дивитися в дзеркальце заднього огляду, щоб побачити, чи не з’являться позаду нас іще якісь автомобілі, але не було жодного.

Через деякий час я перестав видивлятися машини й знову почав розмірковувати про перспективи нашої поїздки. Відтак я зауважив, що мої передні фари стали світити занадто яскраво на тлі навколишньої темряви, і знову подивився в дзеркало заднього огляду. Спершу я побачив блискуче сяйво, а потім — дві цятки світла, які, здавалося, виринули просто з-під землі. То були фари автомобіля на вершині пагорба далеко позаду нас. Якийсь час вони залишалися видимими, а потім зникли в темряві, ніби щось висмикнуло їх геть; за хвилю вони з’явилися на вершині іншого пагорба, а відтак щезли знову. Я довгий час спостерігав за тим, як вони з’являються і зникають у дзеркалі заднього огляду. Якоїсь миті мені спало на думку, що ця машина наздоганяє нас. Вона безсумнівно наближалася. Вогні стали більші та яскравіші. Я навмисне натиснув на педаль газу. Я мав якесь тривожне відчуття. Дон Хуан, здавалося, помітив моє занепокоєння або, можливо, він зауважив лише те, що я почав прискорюватися. Спершу він подивився на мене, потім обернувся й глянув на далекі фари позаду.

—Muy sencillo —dijo—. Porque la idea de la muerte es lo único que templa nuestro espíritu.

Cuando salimos de Los Vidrios, estaba tan oscuro que la silueta quebrada de las montañas se había unificado con la tiniebla del cielo. Viajamos en silencio más de una hora. Me sentía cansado. Era como si no quisiese hablar porque no había nada de qué hablar. El tráfico era mínimo. Pocos coches se cruzaban con el nuestro, y al parecer éramos los únicos viajando hacia el sur por la carretera. Eso se me hacía extraño; miraba de continuo el espejo retrovisor para ver si otros carros venían por atrás, pero no descubría ninguno.

Tras un rato dejé de buscar coches y empecé a pensar de nuevo en la perspectiva de nuestro viaje. Entonces advertí que mis faros parecían extremadamente brillantes en contraste con la oscuridad en torno, y miré de nuevo el retrovisor. Vi primero un resplandor intenso y luego dos puntos de luz como brotados del suelo. Eran los faros de un coche sobre una loma en la distancia tras nosotros. Permanecieron visibles un rato, luego desaparecieron en la oscuridad como arrebatados; tras un momento aparecieron en otra cima, y luego desaparecieron de nuevo. Durante largo tiempo seguí en el espejo sus apariciones y desapariciones. En cierto punto se me ocurrió que el coche iba a alcanzarnos. Sin lugar a dudas, se acercaba. Las luces eran más grandes y brillantes. Pisé a fondo el acelerador. Tenía una sensación de inquietud. Don Juan pareció advertir mi preocupación, o acaso sólo notó el aumento en la velocidad. Primero me miró, después volvió la cara para mirar los faros distantes.

He asked me if there was something wrong with me. I told him that I had not seen any cars behind us for hours and that suddenly I had noticed the lights of a car that seemed to be gaining on us all the time.

He chuckled and asked me if I really thought it was a car. I told him that it had to be a car and he said that my concern revealed to him that, somehow, I must have felt that whatever was behind us was something more than a mere car. I insisted that I thought it was just another car on the highway, or perhaps a truck.

"What else can it be?" I said loudly.

Don Juan's probing had put me on edge.

He turned and looked straight at me, then he nodded slowly, as if measuring what he was going to say.

"Those are the lights on the head of death," he said softly. "Death puts them on like a hat and then shoots off on a gallop. Those are the lights of death on the gallop gaining on us, getting closer and closer."

A chill ran up my back. After a while I looked in the rear-view mirror again, but the lights were not there any more.

I told don Juan that the car must have stopped or turned off the road. He did not look back; he just stretched his arms and yawned.

"No," he said. "Death never stops. Sometimes it turns off its lights, that's all."

Він запитав у мене, чи все зі мною гаразд. Я повідомив йому, що не бачив жодних автомобілів за нами протягом кількох годин і що раптом зауважив світло фар якоїсь автівки, що, здається, весь час наздоганяє нас.

Він тихо засміявся й запитав, чи я справді вважаю, що це автомобіль. Я повідомив йому, що то має бути машина, а він сказав, що моє занепокоєння відкрило йому дещо інше: якимось чином я, певне, відчув, що хоч би що було позаду від нас, це щось більше, ніж просто машина. Я наполягав на тому, що вважаю, що то було лише ще одне легкове авто на шосе або, можливо, вантажівка.

"Що ж іще це може бути?" — голосно сказав я.

Незрозумілі навідні запитання дона Хуана вивели мене із себе.

Він повернувся й глянув прямо на мене, потім повільно кивнув, ніби зважуючи те, що збирається сказати.

"Це вогні на голові смерті, — мовив він м'яко. — Смерть вдягає їх, як сомбреро[35], а потім пускається учвал. Це вогні смерті, яка галопом наздоганяє нас, підступаючи все ближче й ближче."

У мене вгору спиною пробіг холодок. Через якийсь час я знову подивився в дзеркало заднього огляду, але вогнів у ньому більше не було.

Я повідомив дону Хуану, що машина, певне, зупинилася або звернула з дороги. Він не озирнувся назад; лише потягнувся руками й позіхнув.

"Ні, — мовив він. — Смерть ніколи не зупиняється. Іноді вона вимикає свої вогні, і це все."

Me preguntó si me pasaba algo. Le dije que durante horas no había visto coches detrás de nosotros y que de pronto había advertido las luces de un auto que parecía acercarse cada vez más.

Soltó una risita chasqueante y me preguntó si de veras creía que se trataba de un carro. Le dije que tenía que ser un coche y él dijo que mi preocupación le revelaba que, de algún modo, yo debía haber sentido que lo que venía tras nosotros, fuera lo que fuese, no era un simple coche. Insistí en que lo creía sólo otro coche en la carretera, o acaso un camión.

—¿Qué más puede ser? —dije, fuerte.

El aguijoneo de don Juan me había puesto nervioso.

El se volvió y me miró de lleno; luego asintió despacio, como midiendo lo que iba a decir.

—Ésas son las luces en la cabeza de la muerte —dijo con suavidad—. La muerte se las pone como un sombrero y después se lanza al galope. Ésas son las luces de la muerte al galope, ganando terreno, acercándose más y más.

Un escalofrío recorrió mi espalda. Tras un rato miré de nuevo el retrovisor, pero las luces ya no estaban allí.

Dije a don Juan que el coche debía de haberse parado o salido del camino. El no volvió la cara; solamente estiró los brazos y bostezó.

—No —dijo—. La muerte nunca se para. A veces apaga sus luces, eso es todo.

[35] Sombrero (ісп.) — сомбреро, м'який капелюх із широкими крисами, перехоплений шнуром або стяжкою. Поширений у багатьох країнах Латинської Америки та звичайний (і нерідко єдиний) головний убір мексиканських селян. В англомовній книжці Тайші А́белар «Stalking With The Double» («Вистежування за допомогою двійника») чітко зазначено, що дон Хуан носив саме сомбреро, а не якийсь інший капелюх. В іспаномовних текстах Кастанеди також переважно вживається саме це слово.

We arrived in north-eastern Mexico on June 13. Two old Indian women, who looked alike and seemed to be sisters, and four girls were gathered at the door of a small adobe house. There was a hut behind the house and a dilapidated barn that had only part of its roof and one wall left. The women were apparently waiting for us; they must have spotted my car by the dust it raised on the dirt road after I left the paved highway a couple of miles away. The house was in a deep valley, and viewed from the door the highway looked like a long scar high up on the side of the green hills.

Don Juan got out of the car and talked with the old women for a moment. They pointed to some wooden stools in front of the door. Don Juan signaled me to come over and sit down. One of the old women sat with us; the rest went inside the house. Two of the girls remained by the door, examining me with curiosity. I waved at them; they giggled and ran inside. After a few minutes two young men came over and greeted don Juan. They did not speak to me or even look at me. They talked to don Juan briefly; then he got up and all of us, including the women, walked to another house, perhaps half a mile away.

We met there with another group of people. Don Juan went inside but told me to stay by the door. I looked in and saw an old Indian man around don Juan's age sitting on a wooden stool.

It was not quite dark. A group of young Indian men and women were standing quietly around an old truck parked in front of the house. I talked to them in Spanish but

Ми прибули до північно-східної Мексики 13 червня. Дві дуже схожі одна на одну літні індіанки, які, здавалося, були сестрами, і ще чотири дівчини зібралися біля дверей невеличкої саманової[36] хатини. За нею стояла якась халупа й напіврозвалена клуня, в якої залишилася тільки частина даху й одна стіна. Очевидно, жінки чекали на нас; вони, мабуть, помітили моє авто за курявою, яку воно здіймало на ґрунтовій дорозі, після того як ми з'їхали з мощеної траси за пару миль звідси. Хатина стояла в глибокій долині, і від її дверей траса виглядала як довгий рубець, що тягся високими схилами зелених пагорбів.

Дон Хуан вийшов із машини і якусь хвилю розмовляв зі старими жінками. Вони вказали на кілька дерев'яних табуретів перед дверима. Дон Хуан подав мені знак підійти і сісти. Одна з літніх жінок сіла з нами; решта ввійшли в дім. Дві дівчини залишилися стояти біля дверей, із цікавістю вивчаючи мене. Я помахав їм; вони захихотіли й забігли всередину. Через кілька хвилин підійшли два молодики й привіталися з доном Хуаном. Зі мною вони не говорили й навіть не дивилися на мене. Вони перемовилися з доном Хуаном кількома словами; потім він підвівся і всі ми, включно з жінками, пішли до іншої хатини, що стояла десь за півмилі звідти.

Ми зустріли там іще одну групу людей. Дон Хуан увійшов у дім, але велів мені залишитися біля дверей. Я зазирнув усередину й побачив старого індіанця, який сидів на дерев'яному ослоні й був приблизно того ж віку, що й дон Хуан.

Було не повністю темно. Група молодих індіанців та індіанок тихо стояла навколо старої вантажівки, припаркованої перед домом. Я звернувся до них іспанською, але вони

Llegamos al noreste de México el 13 de junio. Dos indias viejas, de aspecto similar, que parecían ser hermanas, se hallaban junto con cuatro muchachas a la puerta de una pequeña casa de adobe. Detrás de la casa había una choza y un granero ruinoso del que sólo quedaba parte del techo y un muro. Aparentemente, las mujeres nos esperaban; deben haber avizorado mi coche por el polvo que levantaba en el camino de tierra que tomé al dejar la carretera pavimentada, unos tres kilómetros atrás. La casa estaba en un valle hondo, y vista desde la puerta la carretera parecía una larga cicatriz en lo alto de la ladera de las colinas verdes.

Don Juan salió del automóvil y habló un momento con las ancianas. Ellas señalaron unos bancos de madera frente a la puerta. Don Juan me hizo seña de acercarme y tomar asiento. Una de las viejas se sentó con nosotros; el resto de las mujeres entró en la casa. Dos muchachas permanecieron junto a la puerta, examinándome con curiosidad. Las saludé con la mano; entraron corriendo, entre risitas. Tras algunos minutos, dos hombres jóvenes llegaron a saludar a don Juan. No me dirigieron la palabra; ni siquiera me miraron. Hablaron brevemente con don Juan; luego él se levantó y todos, incluyendo a las mujeres, caminamos hasta otra casa, a menos de un kilómetro de distancia.

Allí nos encontramos con otro grupo. Don Juan entró, pero me indicó permanecer junto a la puerta. Miré adentro y vi a un indio viejo, como de la edad de don Juan, sentado en un banco de madera.

No acababa de anochecer. Un grupo de indios e indias jóvenes rodeaba de pie, en silencio, un viejo camión estacionado frente a la casa. Les hablé en español, pero

[36] Adobe (англ.) — самановий, глинобитний, зроблений із невипаленої цегли. Світлина типового саманового будинку індіанців яќі вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

they deliberately avoided answering me; the women giggled every time I said something and the men smiled politely and turned their eyes away. It was as if they did not understand me, yet I was sure all of them spoke Spanish because I had heard them talking among themselves.

After a while don Juan and the other [old] man came out and got into the truck and sat next to the driver. That appeared to be a signal for everyone to climb onto the flatbed of the truck. There were no side railings, and when the truck began to move we all hung onto a long rope that was tied to some hooks on the chassis.

The truck moved slowly on the dirt road. At one point, on a very steep slope, it stopped and everybody jumped down and walked behind it; then two young men hopped onto the flatbed again and sat on the edge without using the rope. The women laughed and encouraged them to maintain their precarious position. Don Juan and the old man, who was referred to as don Silvio, walked together and did not seem to be concerned with the young men's histrionics. When the road leveled off everybody got on the truck again.

We rode for about an hour. The floor was extremely hard and uncomfortable, so I stood up and held onto the roof of the cab and rode that way until we stopped in front of a group of shacks. There were more people there; it was very dark by then and I could see only a few of them in the dim, yellowish light of a kerosene lantern that hung by an open door.

Everybody got off the truck and mingled with the people in the houses. Don Juan told me again to stay outside. I leaned against the front fender of the truck and after a

свідомо ухилялися відповідати мені; жінки хихотіли щоразу, як я щось казав, а чоловіки чемно всміхалися й відводили погляд. Це виглядало так, ніби вони не розуміли мене, хоча я був упевнений, що всі вони говорять іспанською, бо чув, як вони розмовляли між собою.

Через деякий час дон Хуан і старий індіанець вийшли з хатини й забралися до кабіни вантажівки, сівши поруч із водієм. Очевидно, то був сигнал для всіх залізти на безбортову платформу вантажівки, що була їй за кузов. З боків узагалі не було ніякого огородження, і коли вантажівка рушила, усі ми вчепилися в довгу мотузку, прив'язану до якихось гаків на шасі.

Вантажівка повільно їхала ґрунтовою дорогою. В одному місці, на дуже крутому схилі, вона зупинилася, і всі зістрибнули вниз і пішли позаду неї; двоє молодиків знову заскочили на платформу й сіли на самому краї, не тримаючись за мотузку. Жінки сміялися й заохочували їх і далі залишатися в цьому нестійкому положенні. Дон Хуан і другий старий, якого називали доном Сильвіо, ішли разом, і їх, здавалося, зовсім не обходило фіглярство молодих чоловіків. Коли дорога вирівнялась, усі знову забралися на вантажівку.

Ми їхали близько однієї години. Настил платформи був надзвичайно твердий і незручний, тож я встав й узявся рукою за дах кабіни і, стоячи так, їхав далі, аж поки ми не зупинилися перед групою халуп. Там були ще якісь люди; на той час уже зовсім споночіло і я міг бачити лише кількох із них у тьмяному жовтуватому світлі гасового ліхтаря, що висів біля відчинених дверей.

Усі злізли з вантажівки й змішалися з людьми в хатах. Дон Хуан знову велів мені залишитися надворі. Я сперся об переднє крило вантажівки, й через одну-дві хвилини до мене

deliberadamente evitaron responderme; las mujeres sofocaban risas cada vez que yo decía algo y los hombres sonreían corteses y hurtaban los ojos. Era como si no me entendieran, pero yo estaba seguro de que todos sabían español porque los había oído hablar entre sí.

Tras un rato, don Juan y el otro anciano salieron y subieron en el camión, junto al conductor. Esa parecía ser una señal para que todos treparan en la plataforma del vehículo. No había tablas a los lados, y cuando el camión se puso en marcha nos agarramos a una larga cuerda atada a unos ganchos en el chasis.

El camión avanzaba despacio por el camino de tierra. En cierto punto, al llegar a una cuesta muy empinada, se detuvo y todos bajamos para caminar tras él; luego dos jóvenes saltaron de nuevo a la plataforma y se sentaron en el borde sin usar la cuerda. Las mujeres reían y los animaban a mantener su precaria posición. Don Juan y el anciano, a quien llamaban don Silvio, caminaban juntos y no parecían interesarse en el histrionismo de los jóvenes. Cuando el camino se niveló, todo el mundo volvió a subir en el camión.

Viajamos cerca de una hora. El piso era extremadamente duro e incómodo, así que me puse en pie y me sostuve del techo de la casilla: viajé en esa forma hasta que nos detuvimos frente a un grupo de chozas. Había allí más gente; ya estaba muy oscuro y yo sólo podía ver unas cuantas personas en la opaca luz amarillenta de una linterna de petróleo colgada junto a una puerta abierta.

Todos descendieron del camión y se mezclaron con la gente en las casas. Don Juan volvió a indicarme que permaneciese afuera. Me incliné contra el guardafango delantero

minute or two I was joined by three young men. I had met one of them four years before at a previous mitote. He embraced me by grabbing my forearms.

"You're fine," he whispered to me in Spanish.

We stayed very quietly by the truck. It was a warm, windy night. I could hear the soft rumble of a stream close by. My friend asked me in a whisper if I had any cigarettes. I passed a pack around. By the glow of the cigarettes I looked at my watch. It was nine o'clock.

A group of people emerged from inside the house soon afterwards and the three young men walked away. Don Juan came over to me and told me that he had explained my presence to everybody's satisfaction and that I was welcome to come and serve water at the mitote. He said we would be going right away.

A group of ten women and eleven men left the house. The man heading the party was rather husky; he was perhaps in his mid-fifties. They called him "Mocho", a nickname which means "cropped". He moved with brisk, firm steps. He carried a kerosene lantern and waved it from side to side as he walked. At first I thought he was moving it at random, but then I discovered that he waved the lantern to mark an obstacle or a difficult pass on the road. We walked for over an hour. The women chatted and laughed softly from time to time. Don Juan and the other old man were at the head of the line; I was at the very tail end of it. I kept my eyes down on the road, trying to see where I was walking.

It had been four years since don Juan and I had been in the hills at night, and I had lost a great deal of physical prowess. I kept stumbling and involuntarily kicking small rocks. My knees did not

приєдналися троє молодих чоловіків. З одним із них я зустрічався чотири роки тому на попередній мітоті. Він обійняв мене, узявшись руками за мої передпліччя.

"Ти молодець", — прошепотів він мені іспанською.

Ми дуже тихо стояли біля вантажівки. Була тепла, вітряна ніч. Я міг чути лагідне дзюрчання струмка неподалік. Мій товариш пошепки запитав, чи не маю я цигарок. Я передав пачку по колу. У світлі вогників від цигарок я подивився на свій дзиґарок. Була дев'ята година.

Невдовзі з дому з'явилася група людей, і троє молодиків пішли. Дон Хуан підійшов до мене й сказав, що пояснив усім причину моєї присутності і його пояснення всіх задовольнило — мене раді бачити й запрошують подавати воду на мітоті. Він сказав, що ми вирушаємо просто зараз.

Група з десяти жінок й одинадцятьох чоловіків вийшла з будинку. Чоловік, який ішов на чолі групи, був досить кремезний; він мав десь із п'ятдесят п'ять років. Його називали «Мочо» — прізвисько, що означає «обкраяний». Він рухався енергійними, упевненими кроками. Він ніс гасовий ліхтар і помахував ним з боку в бік під час ходьби. Спершу я гадав, що він рухає ліхтарем довільно, але потім виявив, що цими помахами він позначає перешкоди або складні місця на шляху. Ми йшли більше години. Жінки теревенили й час від часу тихо сміялися. Дон Хуан і другий старий ішли в голові вервечки; я був у самому її хвості. Я вп'явся очима в землю під ногами, намагаючись бачити, де ступаю.

Минуло чотири роки відтоді, як я ходив із доном Хуаном пагорбами вночі, і я значною мірою втратив свою фізичну форму. Я спотикався й мимоволі копав ногами невеликі камінчики. Мої коліна зовсім не мали гнучкості;

del camión y tras uno o dos minutos se me unieron tres jóvenes. Había conocido a uno de ellos cuatro años antes, en un mitote. Me abrazó asiendo mis antebrazos.

—Estás muy bien —me susurró en español.

Nos quedamos quietos junto al camión. Era una noche cálida, con viento. Cerca podía oírse el suave retumbar de un arroyo. Mi amigo me preguntó, en un susurro, si tenía yo cigarros. Pasé una cajetilla. Al resplandor de los cigarros miré mi reloj. Eran las nueve.

Al rato, un grupo de gente emergió de la casa y los tres jóvenes se alejaron. Don Juan vino a decirme que había explicado mi presencia a satisfacción de todos y que estaba yo invitado a servir agua en el mitote. Dijo que nos iríamos en el acto.

Un grupo de diez mujeres y once hombres dejó la casa. El cabecilla de la partida era bastante fornido; tendría quizás alrededor de cincuenta y cinco años. Lo llamaban "Mocho". Daba pasos firmes, ágiles. Llevaba una lámpara de petróleo y al caminar la agitaba de lado a lado. En un principio pensé que la movía al azar, pero luego descubrí que lo hacía para marcar un obstáculo o un pasaje difícil en el camino. Anduvimos más de una hora. Las mujeres charlaban y reían suavemente de tiempo en tiempo. Don Juan y el otro anciano iban al principio de la fila; yo la cerraba. Mantenía los ojos en el suelo, tratando de ver por dónde caminaba.

Habían pasado cuatro años desde que don Juan y yo habíamos andado de noche en los cerros, y yo había perdido mucha destreza física. Tropezaba de continuo, e involuntariamente pateaba piedras. Mis

have any flexibility; the road seemed to come up at me when I encountered a high spot, or it seemed to give in under me when I hit a low spot. I was the noisiest walker and that made me into an unwilling clown. Someone in the group said, “Woo”, every time I stumbled and everyone laughed. At one point, one of the rocks I kicked hit a woman’s heel and she said out loud, to everyone’s delight, “Give a candle to that poor boy!” But the final mortification was when I tripped and had to hold onto the person in front of me; he nearly lost his balance with my weight on him and let out a deliberate scream that was out of all proportion. Everyone laughed so hard that the whole group had to stop for a while.

At a certain moment the man who was leading jerked his lantern up and down. It seemed that was the sign we had arrived at our destination. There was a dark silhouette of a low house to my right, a short distance away. Everyone in the group scrambled in different directions. I looked for don Juan. It was difficult to find him in the darkness. I stumbled noisily for a while before noticing that he was sitting on a rock.

He again told me that my duty was to bring water for the men who were going to participate. He had taught me the procedure years before. I remembered every detail of it but he insisted on refreshing my memory and showed me again how to do it.

Afterwards we walked to the back of the house where all the men had gathered. They had built a fire. There was a cleared area covered with straw mats perhaps fifteen feet away from the fire. Mocho, the man who had led us, sat on a mat first; I noticed that

здавалося, що дорога стрибала на мене, коли я ступав на горбочок, а якщо нога потрапляла в заглибину, то вона ніби провалювалася кудись піді мною. Я створював найбільше шуму під час ходьби й через це мимоволі зробився блазнем. Хтось із групи вигукував «у-у-у» щоразу, коли я оступався, і всі сміялися. В якийсь момент один із камінців, по якому я вдарив ногою, влучив у п’ятку однієї з жінок, і вона голосно сказала, усім на втіху: “Та дайте ж цьому бідоласі свічку!” Але остаточне приниження я пережив, коли перечепився через щось і, падаючи, був змушений схопитися за чоловіка перед собою; під моєю вагою той майже втратив рівновагу й навмисне видав несамовитий зойк, що зовсім не відповідав ситуації. Усі так сильно зайшлися сміхом, що вся група була змушена зупинитися на якийсь час.

У певний момент чоловік, що вів групу, різко змахнув своїм ліхтарем угору-вниз. Схоже, то був знак, що ми прибули на місце призначення. Праворуч, неподалік від мене, виднілися темні обриси якогось низького дому. Усі з нашої групи розбрелися в різних напрямках. Я став шукати дона Хуана. Було важко знайти його в темряві. Якийсь час я, спотикаючись, шумно тинявся з боку в бік, поки не помітив, що він сидить на камені.

Він знову сказав мені, що моїм обов’язком буде підносити воду чоловікам, які братимуть участь у мітоті. Він учив мене цієї процедури кілька років тому. Я пам’ятав кожну її деталь, але він наполіг на тому, що необхідно освіжити мою пам’ять, і знову показав мені, як це робити.

Потім ми пішли на задвірок, де зібралися всі чоловіки. Вони вже розклали багаття. На відстані приблизно в п’ятнадцять футів від вогню була розчищена ділянка, вкрита солом’яними матами. Мочо, наш провідник, перший сів на мату; я зауважив, що в нього

rodillas carecían de flexibilidad; el camino parecía alzarse hacia mí en los sitios altos, o ceder bajo mis pies en los bajos. Era yo quien más ruido hacía al caminar, y eso me convertía en bufón involuntario. Alguien del grupo decía “aaay” cada vez que yo tropezaba, y todos reían. En cierto momento, una de las piedras que pateé golpeó el talón de una mujer y ella dijo en voz alta, para deleite general: “¡Denle una vela a ese pobre muchacho!” Pero la mortificación culminante fue cuando tropecé y tuve que asirme a la persona frente a mí; el hombre casi perdió el equilibrio a causa de mi peso y soltó, adrede, un grito fuera de toda proporción. Todo el mundo rió tan fuerte que el grupo tuvo que detenerse un rato.

En determinado momento, el hombre que guiaba movió la lámpara hacia arriba y hacia abajo. Esa parecía ser la señal de que habíamos llegado a nuestro destino. Hacia mi izquierda, a corta distancia, se vislumbraba la silueta oscura de una casa baja. El grupo se dispersó en distintas direcciones. Busqué a don Juan. Era difícil hallarlo en las tinieblas. Trastabillé ruidosamente durante un rato antes de advertir que se hallaba sentado en una roca.

Volvió a decirme que mi deber era llevar agua para los hombres que participarían. Años antes me había enseñado el procedimiento, pero insistió en refrescar mi memoria y me lo enseñó de nuevo.

Después fuimos atrás de la casa, donde todos los hombres se habían reunido. Ardía un fuego. A unos cinco metros de la hoguera había un área despejada cubierta de petates. Mocho, el hombre que nos guió, fue el primero en sentarse en uno de ellos; noté que

the upper edge of his left ear was missing, which accounted for his nickname. Don Silvio sat to his right and don Juan to his left. Mocho was sitting facing the fire. A young man advanced towards him and placed a flat basket with peyote buttons in front of him; then the young man sat down between Mocho and don Silvio. Another young man carried two small baskets and placed them next to the peyote buttons and then sat between Mocho and don Juan. Then two other young men flanked don Silvio and don Juan, closing a circle of seven persons. The women remained inside the house. Two young men were in charge of keeping the fire burning all night, and one teenager and I kept the water that was going to be given to the seven participants after their all-night ritual. The boy and I sat by a rock. The fire and the receptacle with water were opposite each other and at an equal distance from the circle of participants.

Mocho, the headman, sang his peyote song; his eyes were closed; his body bobbed up and down. It was a very long song. I did not understand the language. Then all of them, one by one, sang their peyote songs. They did not seem to follow any preconceived order. They apparently sang whenever they felt like doing it. Then Mocho held the basket with peyote buttons, took two of them and placed it back again in the center of the circle; don Silvio was next and then don Juan. The four young men, who seemed to be a separate unit, took two peyote buttons each, following a counter-clockwise direction.

був відсутній верхній край лівого вуха, що й пояснювало його прізвисько. Дон Сильвіо сів праворуч від нього, а дон Хуан — ліворуч. Мочо сидів обличчям до вогню. До нього підійшов молодий чоловік і поставив перед ним плаский кошик із бутонами пейоту; потім цей молодик сів між Мочо й доном Сильвіо. Інший юнак приніс два невеликі кошики, поставив їх поруч із пейотними бутонами, а тоді сів між Мочо й доном Хуаном. Відтак ще двоє молодих чоловіків сіли із зовнішнього боку від дона Сильвіо й дона Хуана, замкнувши коло із семи осіб. Усі жінки залишилися в будинку. Два юнаки відповідали за підтримання вогню протягом усієї ночі, а один підліток і я опікувалися водою, яку було потрібно подавати сімом учасникам після їхнього цілонічного ритуалу. Ми з хлопцем сіли біля каменя. Вогонь і посудина з водою були одне навпроти одного й на однаковій відстані від кола учасників.[37]

Мочо, ведучий, проспівав свою пейотну пісню; його очі були заплющені; його тіло розгойдувалося вгору-вниз. То була дуже довга пісня. Її мови я не розумів. Потім усі вони, один за одним, проспівали своїх пейотних пісень. Не було помітно, щоб вони дотримувались якогось заздалегідь визначеного порядку. Здавалося, вони співали тоді, коли відчували, що хочуть робити це. Потім Мочо взяв кошик із пейотними бутонами, вийняв два з них і знову поставив кошик у центрі кола; дон Сильвіо був наступний, а за ним — дон Хуан. Четверо молодих чоловіків, які, здавалося, складали окрему групу, взяли кожен по два бутони, дотримуючись напрямку проти годинникової стрілки.

le faltaba el borde superior de la oreja izquierda, lo cual explicaba su apodo. Don Silvio tomó asiento a su derecha y don Juan a su izquierda. Mocho se hallaba encarando el fuego. Un joven se acercó y puso frente a él una canasta plana con botones de peyote; luego tomó asiento entre Mocho y don Silvio. Otro joven trajo dos canastas pequeñas y las puso junto a los botones para luego sentarse entre Mocho y don Juan. Los otros dos jóvenes flanquearon a don Silvio y a don Juan, cerrando un círculo de siete personas. Las mujeres se quedaron dentro de la casa. Dos jóvenes estaban a cargo de mantener el fuego ardiendo toda la noche, y un adolescente y yo guardábamos el agua que se daría a los siete participantes tras su ritual de toda la noche. El muchacho y yo nos sentamos junto a una roca. El fuego y el receptáculo con agua se hallaban en lados opuestos y a igual distancia del círculo de participantes.

Mocho, el cabecilla, cantó su canción de peyote; tenía los ojos cerrados; su cuerpo se meneaba hacia arriba y hacia abajo. La canción era muy larga. No comprendí el idioma. Después todos ellos, uno por uno, cantaron sus canciones de peyote. No parecían seguir ningún orden preconcebido. Aparentemente cantaban cuando tenían ganas de hacerlo. Luego Mocho sostuvo la canasta con botones de peyote, tomó dos y volvió a dejarla en el centro del círculo; don Silvio fue el siguiente y después don Juan. Los cuatro jóvenes, que parecían formar una unidad aparte, tomaron cada uno dos botones de peyote, siguiendo una dirección contraria a la de las manecillas del reloj.

[37] Світлини із зображенням походу індіанців до місця проведення мітоти й самої пейотної церемонії вміщені в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму».

Each of the seven participants sang and ate two peyote buttons four consecutive times, then they passed the other two baskets, which contained dried fruit and meat.

They repeated this cycle at various times during the night, yet I could not detect any underlying order to their individual movements. They did not speak to one another; they seemed rather to be by themselves and to themselves. I did not see any of them, not even once, paying attention to what the other men were doing.

Before daybreak they got up and the young man and I gave them water. Afterwards I walked around to orient myself. The house was a one-room shack, a low adobe construction with a thatched roof. The scenery that surrounded it was quite oppressive. The shack was located in a harsh plain with mixed vegetation. Shrubs and cacti grew together, but there were no trees at all. I did not feel like venturing beyond the house.

The women left during the morning. The men moved silently in the area immediately surrounding the house. Around midday all of us sat down again in the same order we had sat the night before. A basket with pieces of dried meat cut to the same size as a peyote button was passed around. Some of the men sang their peyote songs. After an hour or so all of them stood up and went off in different directions.

The women had left a pot of gruel for the fire and water attendants. I ate some of it and then I slept most of the afternoon.

After dark the young men in charge of the fire built another one and the cycle of intaking peyote buttons began again. It fol-

Кожен із семи учасників чотири рази поспіль по черзі співав і з'їдав два бутони пейоту, потім вони пустили по колу два інші кошики, в яких були сушені фрукти та м'ясо.

Вони повторювали цей цикл у різний час протягом ночі, і все ж я не зміг виявити ніякого базового порядку, який би зумовлював їхні індивідуальні дії. Вони не розмовляли один з одним; здавалося, що кожен був скоріше сам по собі й для себе самого. Я не бачив, щоб будь-хто з них хоча б один раз звернув увагу на те, що роблять інші чоловіки.

Перед світанком вони підвелися, і ми з хлопцем подали їм води. Потім я пройшовся довкола, щоб зорієнтуватись. Дім був халупою на одну кімнату, низькою самановою будівлею із солом'яною стріхою. Пейзаж навколо неї був досить гнітючий. Халупа стояла на непривітній рівнині зі змішаною рослинністю. Кущі й кактуси росли разом, але дерев не було зовсім. Мені не хотілося перебувати за межами обійстя.

Жінки пішли протягом ранку. Чоловіки мовчки тинялися по території безпосередньо навколо дому. Приблизно опівдні всі ми знову сіли в тому самому порядку, що й попередньої ночі. По колу передали кошик із сушеним м'ясом, порізаним на шматки такого ж розміру, як і бутони пейоту[38]. Дехто з чоловіків співав своїх пейотних пісень. Приблизно через годину всі вони встали й розійшлися в різних напрямках.

Жінки залишили горщик каші для доглядальників за вогнем і водою. Я з'їв трохи, а відтак проспав більшу частину дня після обіду.

Коли стемніло, юнаки, що відповідали за вогонь, розклали інше багаття, і цикл вживання бутонів пейоту почався знову. Він загалом

Cada uno de los siete participantes cantó y comió dos botones de peyote cuatro veces consecutivas; luego pasaron las otras dos canastas, que contenían fruta y carne seca.

Repitieron este ciclo varias veces durante la noche, pero no me fue posible detectar ningún orden subyacente en sus movimientos individuales. No hablaban entre sí; más bien parecían hallarse solos y ensimismados. Ni siquiera una vez vi que alguno de ellos prestara atención a lo que hacían los demás.

Antes del amanecer se levantaron, y el muchacho y yo les dimos agua. Después, caminé por los alrededores para orientarme. La casa era una choza de una sola habitación, una construcción de adobe de poca altura y techo de paja. El paisaje en torno era bastante opresivo. La choza estaba situada en una llanura áspera con vegetación mezclada. Arbustos y cactos crecían juntos, pero no había árboles en absoluto. No me dieron ganas de aventurarme más allá de la casa.

Las mujeres se marcharon en el curso de la mañana. Silenciosamente, los hombres se desplazaban por el área circunvecina a la casa. A eso del mediodía, todos nos sentamos de nuevo en el mismo orden que la noche anterior. Se pasó una canasta con trozos de carne seca cortados al tamaño de un botón de peyote. Algunos de los hombres cantaron sus canciones de peyote. Después de una hora o algo así, todos se levantaron y tomaron direcciones distintas.

Las mujeres habían dejado una olla de atole para los ayudantes del fuego y el agua. Comí un poco y dormí la mayor parte de la tarde.

Ya oscurecido, los jóvenes a cargo del fuego construyeron otra hoguera y el ciclo de tomar botones de peyote empezó de nuevo.

[38] Висушений бутон пейоту має приблизно 2 см в діаметрі (див. світлину в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму»).

lowed roughly the same order as the preceding night, ending at daybreak.

During the course of the night I struggled to observe and record every single movement performed by each of the seven participants, in hopes of discovering the slightest form of a detectable system of verbal or nonverbal communication among them. There was nothing in their actions, however, that revealed an underlying system.

In the early evening the cycle of intaking peyote was renewed. By morning I knew that I had completely failed to find clues that would point out the covert leader, or to discover any form of covert communication among them or any traces of their system of agreement. For the rest of the day I sat by myself and tried to arrange my notes.

When the men gathered again for the fourth night I knew somehow that this was to be the last meeting. Nobody had mentioned anything about it to me, yet I knew they would disband the next day. I sat by the water again and everyone else resumed his position in the order that had already been established.

The behavior of the seven men in the circle was a replica of what I had observed during the three previous nights. I became absorbed in their movements as I had done before. I wanted to record everything they did, every movement, every utterance, every gesture.

At a certain moment I heard a sort of beep in my ear; it was a common sort of buzzing in the ear and I did not pay attention to it. The beep became louder, yet it was still within the range of my ordinary bodily sensations. I remembered dividing my attention between watching the men and listening to the buzzing I was hearing.

проходив у тій самій послідовності, що й попередньої ночі, закінчившись на світанку.

Протягом усієї ночі я щосили старався спостерігати й фіксувати кожний окремий рух кожного із семи учасників у надії виявити найнезначнішу форму якоїсь розпізнаваної системи вербальної чи невербальної комунікації між ними. Однак у їхніх діях не було нічого, що відкрило б певну систему, яка лежить в їх основі.

Рано ввечері цикл вживання пейоту поновився. На ранок я знав, що потерпів цілковите фіаско: мені не вдалося ані знайти ключів, які б указували на прихованого лідера, ані виявити жодної форми таємного спілкування між ними чи будь-яких слідів їхньої системи забезпечення згоди. Усю решту дня я просидів на самоті, намагаючись впорядкувати свої нотатки.

Коли чоловіки зібралися знову на четверту ніч, якимось чином я знав, що то буде остання зустріч. Ніхто нічого не казав мені про це, і все ж я знав, що наступного дня вони роз'їдуться. Я знову сів біля води, і всі інші також зайняли свої місця в тому самому порядку, що вже був установлений раніше.

Поводження всіх семи чоловіків у колі було точною копією того, що я спостерігав упродовж трьох попередніх ночей. Я знову зосередив усю свою увагу на їхніх рухах, як робив це раніше. Я хотів зафіксувати все, що вони роблять, кожний порух, кожний вимовлений звук, кожний жест.

У певний момент я почув щось на кшталт зумера у своєму вусі; він був схожий на звичайне дзижчання у вухах, і я не звертав на нього уваги. Зумер став гучніший, хоча досі залишався в діапазоні моїх звичних тілесних відчуттів. Я пам'ятаю, як розподіляв свою увагу між спостереженням за чоловіками та слуханням дзижчання, яке я чув. Потім, у

Siguió en general el mismo orden que la noche precedente, terminando al amanecer.

Durante el curso de la noche pugné por observar y registrar cada movimiento realizado por cada uno de los siete participantes, con la esperanza de descubrir la más leve forma de un sistema detectable de comunicación, verbal o no, entre ellos. Pero nada en sus acciones revelaba un sistema subyacente.

Al anochecer del tercer día se renovó el ciclo de tomar peyote. Cuando la mañana llegó, supe que había fallado por completo en mi búsqueda de pistas que señalaran al guía encubierto; tampoco había podido descubrir ninguna forma de comunicación disimulada entre los participantes o el menor rastro de su sistema de acuerdo. Durante el resto del día estuve sentado a solas, tratando de organizar mis notas.

Cuando los hombres volvieron a juntarse para la cuarta noche, supe de alguna manera que ésta sería la última reunión. Nadie me había mencionado nada al respecto, pero yo sabía que al día siguiente se desbandarían. Nuevamente me senté junto al agua y todos los demás reasumieron sus posiciones en el orden ya establecido.

La conducta de los siete hombres en el círculo fue una réplica de lo que yo había observado las tres noches anteriores. Como en ellas, me concentré en sus movimientos. Quería registrar todo cuanto hicieran: cada ademán, cada sonido, cada gesto.

En cierto momento percibí en mi oído una especie de timbrazo; era un tipo común de zumbido en la oreja y no le presté atención. Se hizo más fuerte, pero aún se hallaba dentro de la gama de mis sensaciones corporales ordinarias. Recuerdo haber dividido mi atención entre observar a los hombres y escuchar el zumbido. Entonces, en

Then, at a given instant, the faces of the men seemed to become brighter; it was as if a light had been turned on. But it was not quite like an electric light, or a lantern, or the reflection of the fire on their faces. It was rather an iridescence; a pink luminosity, very tenuous, yet detectable from where I was. The buzzing seemed to increase. I looked at the teenage boy who was with me but he had fallen asleep.

The pink luminosity became more noticeable by then. I looked at don Juan; his eyes were closed; so were don Silvio's and so were Mocho's. I could not see the eyes of the four younger men because two of them were bent forward and the other two had their backs turned to me.

I became even more involved in watching. Yet I had not fully realized that I was actually hearing a buzzing and was actually seeing a pinkish glow hovering over the men. After a moment I became aware that the tenuous pink light and the buzzing were very steady. I had a moment of intense bewilderment and then a thought crossed my mind, a thought that had nothing to do with the scene I was witnessing, nor with the purpose I had in mind for being there. I remembered something my mother had told me once when I was a child. The thought was distracting and very inappropriate; I tried to discard it and involve myself again in my assiduous watching, but I could not do it. The thought recurred; it was stronger, more demanding, and then I clearly heard my mother's voice calling me. I heard the shuffling of her slippers and then her laughter. I turned around

певний момент, обличчя чоловіків ніби стали яскравіші; це було так, ніби ввімкнули світло. Але це було не зовсім схоже на електричне світло або на гасовий ліхтар чи відблиски полум'я на їхніх обличчях. То було скоріше якесь переливчасте сяйво, рожеве світіння, дуже слабке, і все ж помітне звідти, де я був. Здавалося, дзижчання посилюється. Я глянув на підлітка, який був зі мною, але він уже заснув.

На той час рожеве світіння стало помітнішим. Я подивився на дона Хуана; його очі були заплющені; так само зімкнуті були очі дона Сильвіо й Мочо. Я не міг бачити очей чотирьох молодших чоловіків, бо двоє з них нахилилися вперед, а інші двоє сиділи спинами до мене.

Я став навіть іще більше поглинутий спостереженням. Утім, на той момент я ще не вповні здавав собі справу[39], що дійсно чую дзижчання й бачу рожевувате світіння, яке нависло над чоловіками. За якусь хвилю я усвідомив, що невиразне рожеве світло й дзижчання були дуже стійкі. Я пережив момент сильного замішання, а потім мій мозок прорізала думка, що не мала жодного стосунку ані до сцени, яку я спостерігав, ані до мети мого перебування тут, яку я собі намислив. Я згадав дещо, що моя мати сказала мені одного разу, коли я був дитиною. Ця думка відволікала мене й була зовсім недоречна; я спробував відігнати її та знову зануритися в моє старанне спостереження, але не міг цього зробити. Думка знову поверталася; вона стала виразніша, настійніша, а тоді я чітко почув, як голос моєї матері кличе мене. Я почув човгання її капців, а потім її сміх. Я обернувся,

un instante dado, los rostros de los hombres parecieron hacerse más brillantes; era como si una luz se hubiese encendido. Pero no acababa de semejar una luz eléctrica, ni una linterna, ni el reflejo del fuego en los rostros. Era más bien una iridiscencia: una luminosidad rosácea, muy tenue, pero detectable desde donde me hallaba. El zumbido pareció aumentar. Miré al muchacho que estaba conmigo, pero se había dormido.

La luminosidad rosácea se hizo por entonces más notoria. Miré a don Juan: sus ojos estaban cerrados; también los de Silvio y los de Mocho. No pude ver los ojos de los cuatro jóvenes porque dos de ellos se hallaban agachados y los otros dos me daban la espalda.

Me concentré más aún en la observación. Sin embargo, no me había dado cuenta cabal de estar realmente oyendo un zumbido y viendo un resplandor rosa cernirse sobre los hombres. Tras un momento tomé conciencia de que la tenue luz rosa y el zumbido eran muy firmes. Tuve un instante de intenso desconcierto y luego un pensamiento cruzó mi mente: un pensamiento sin nada que ver con la escena que presenciaba ni con el propósito que yo tenía en mente para estar allí. Recordé algo que mi madre me dijo una vez, cuando yo era niño. El pensamiento distraía y no venía en absoluto al caso; traté de descartarlo y concentrarme de nuevo en mi asidua observación, pero no pude. El pensamiento recurrió; era más fuerte, más exigente, y entonces oí con claridad la voz de mi madre llamarme. Oí el arrastrar de sus pantuflas y luego su risa. Me volví,

[39] *to realize* (англ.) — ясно розуміти, усвідомлювати, збагнути. Позаяк «усвідомлення» (англ. *awareness*) є одним із базових термінів нагвалізму, при перекладі українською інших англійських слів із таким значенням, по можливості, використовуються інші відповідники.

looking for her; I conceived that I was going to be transported in time by some sort of hallucination or mirage and I was going to see her, but I saw only the boy sleeping beside me. To see him jolted me and I experienced a brief moment of ease, of sobriety.

I looked again at the group of men. They had not changed their positions at all. However, the luminosity was gone, and so was the buzzing in my ears. I felt relieved. I thought that the hallucination of hearing my mother's voice was over. Her voice had been so clear and vivid. I said to myself over and over that for an instant the voice had almost trapped me. I noticed vaguely that don Juan was looking at me, but that did not matter. It was the memory of my mother's voice calling me that was mesmerizing. I struggled desperately to think about something else. And then I heard her voice again, as clearly as if she had been behind me. She called my name. I turned quickly, but all I saw was the dark silhouette of the shack and the shrubs beyond it.

Hearing my name caused me the most profound anguish. I whined involuntarily. I felt cold and very lonely and I began to weep. At that moment I had the sensation that I needed someone to care for me. I turned my head to look at don Juan; he was staring at me. I did not want to see him so I closed my eyes. And then I saw my mother. It was not the thought of my mother, the way I think of her ordinarily. This was a clear vision of her, standing by me. I felt desperate. I was trembling and wanted to escape. The vision of my mother was too disturbing, too alien to what I was pursuing in that peyote meeting. There was apparently no conscious way to avoid it. Perhaps I could have opened my eyes if I

шукаючи її; я уявляв собі, що щось на кшталт галюцинації або міражу ось-ось перенесе мене в часі і я побачу її, але побачив лише хлопця, який спав поруч зі мною. Коли я побачив його, це струснуло мене і я пережив коротку мить легкості, тверезості.

Я знову подивився на групу чоловіків. Вони взагалі не змінили своїх положень. Проте світіння вже не було, так само як і дзижчання в мене у вухах. Я відчув полегшення. Я подумав, що галюцинація, в якій я чув голос моєї матері, закінчилася. Її голос був такий чіткий і живий. Я казав собі знову й знову, що на якусь мить цей голос майже впіймав мене. Я побіжно помітив, що дон Хуан дивиться на мене, але це не мало значення. Спогад про те, як голос моєї матері кличе мене, мав якусь гіпнотизуючу дію. Я щосили намагався думати про щось інше. А тоді почув її голос знову, так чітко, ніби вона була позаду мене. Вона кликала мене на ім'я. Я швидко обернувся, але побачив лише темний силует халупи й чагарник за нею.

Коли я почув своє ім'я, це завдало мені найглибшого душевного страждання. Я мимоволі жалісно застогнав. Мені стало холодно й дуже самотньо, і я почав ридати. У цей момент я мав відчуття, що мені потрібен хтось, хто дбав би про мене. Я повернув голову, щоб глянути на дона Хуана; він пильно дивився на мене. Я не хотів його бачити, тож заплющив очі. І тоді я побачив свою матір. Це не була думка про матір, тобто це не було так, як я зазвичай думаю про неї. Це було чітке видіння моєї матері, яка стояла поруч зі мною. Я відчув розпач. Я тремтів і хотів утекти. Видіння моєї матері було занадто тривожне, занадто чужорідне всьому тому, що я шукав на цьому пейотному зібранні. Не було, певне, жодної можливості припинити бачити її в якийсь

buscándola; concebí que, transportado en el tiempo por algún tipo de alucinación o de espejismo, iba a verla, pero vi sólo al muchacho dormido junto a mí. Verlo fue una sacudida, y experimenté un breve momento de calma, de sobriedad.

Miré de nuevo hacia el grupo de los hombres. No habían cambiado en nada su postura. Sin embargo, la luminosidad había desaparecido, al igual que el zumbido en mis orejas. Me sentí aliviado. Pensé que la alucinación de oír la voz de mi madre había concluido. Qué clara y vívida había sido esa voz. Me dije una y otra vez que, por un instante, la voz casi me había atrapado. Noté vagamente que don Juan estaba mirándome, pero eso no importaba. Lo mesmerizante era el recuerdo del llamado de mi madre. Pugné desesperadamente por pensar en otra cosa. Y entonces oí la voz de nuevo, con tanta claridad como si mi madre estuviera detrás de mí. Llamaba mi nombre. Me volví con rapidez, pero no vi más que la silueta oscura de la choza y los arbustos más allá.

El oír mi nombre me produjo la más profunda angustia. Gimotee involuntariamente. Sentí frío y mucha soledad y empecé a llorar. En ese momento tenía la sensación de necesitar a alguien que se preocupara por mí. Volví el rostro para mirar a don Juan; me observaba. No quería verlo, de modo que cerré los ojos. Y entonces vi a mi madre. No era el pensamiento de mi madre, la forma en que suelo pensar en ella. Era una visión clara de su persona parada junto a mí. Me sentí desesperado. Temblaba y quería escapar. La visión de mi madre era demasiado inquietante, demasiado ajena a lo que yo perseguía en ese mitote. Al parecer no había manera consciente de evitarla. Acaso podría

really wanted the vision to vanish, but instead I examined it in detail. My examination was more than merely looking at her; it was a compulsive scrutiny and assessment. A very peculiar feeling enveloped me as if it were an outside force, and I suddenly felt the horrendous burden of my mother's love. When I heard my name I was torn apart; the memory of my mother filled me with anguish and melancholy, but when I examined her I knew that I had never liked her. This was a shocking realization. Thoughts and images came to me as an avalanche. The vision of my mother must have vanished in the meantime; it was no longer important. I was no longer interested in what the Indians were doing either. In fact I had forgotten the mitote. I was absorbed in a series of extraordinary thoughts, extraordinary because they were more than thoughts; these were complete units of feeling that were emotional certainties, indisputable evidences about the nature of my relationship with my mother.

At a certain moment these extraordinary thoughts ceased to come. I noticed that they had lost their fluidity and their quality of being complete units of feeling. I had begun to think about other things. My mind was rambling. I thought of other members of my immediate family, but there were no images to accompany my thoughts. Then I looked at don Juan. He was standing; the rest of the men were also standing, and then they all walked towards the water. I moved aside and nudged the boy who was still asleep.

I related to don Juan the sequence of my astounding vision almost as soon as he got into my car. He laughed with great delight

свідомий спосіб. Можливо, я міг би розплющити очі, якби справді хотів, щоб видіння зникло, але натомість я став детально його досліджувати. Моє дослідження було чимось більшим, ніж просто розгляданням її; це було компульсивне уважне вивчення та оцінювання. Мене охопило дуже незвичне почуття, ніби то була якась зовнішня сила, і я зненацька відчув страхітливий тягар материної любові. Коли я почув своє ім'я, то був розірваний на шмаття; спогад про матір наповнив мене тугою і меланхолією, але коли я розглядав її, я знав, що ніколи її не любив. Це було шокуюче усвідомлення. Думки й образи обрушилися на мене, як лавина. Тим часом видіння моєї матері, певне, зникло; воно більше не було важливим. Мене також більше не цікавило, що зараз роблять індіанці. Насправді, я цілковито забув про мітоту. Я був поглинутий цілою низкою екстраординарних думок — екстраординарних, бо вони становили щось більше, ніж просто думки; то були цілісні блоки відчуттів, що являли собою емоційні достовірності, незаперечні й очевидні факти про природу моїх стосунків із матір'ю.

У певний момент ці екстраординарні думки перестали приходити. Я зауважив, що вони втратили свою плинкість і свою якість бути цілісними блоками відчуттів. Я вже почав думати про інші речі. Мій розум безцільно блукав. Я думав про інших членів моєї сім'ї, але не було жодних візуальних образів, які б з'являлися разом із цими думками. Тоді я подивився на дона Хуана. Він стояв; решта чоловіків теж стояли, а потім усі вони рушили до води. Я відсунувся й злегка штовхнув ліктем хлопця, який досі спав.

Я переповів дону Хуану всю послідовність свого приголомшливого видіння майже одразу після того, як він сів у мою машину. Він

haber abierto los ojos, de querer en verdad que la visión se desvaneciese, pero en vez de ello la examiné con detenimiento. Mi examen fue algo más que simplemente mirarla; fue un escrutinio y una valoración compulsivos. Un sentimiento muy peculiar me envolvió como una fuerza externa, y de pronto sentí la horrenda carga del amor de mi madre. Al oír mi nombre me desgarré; el recuerdo de mi madre me llenó de angustia y melancolía, pero al examinarla supe que nunca la había querido. Esa toma de conciencia me sacudió. Pensamientos e imágenes acudieron en avalancha. La visión de mi madre debe de haberse desvanecido mientras tanto; ya no era importante. Tampoco me interesaba ya lo que los indios hacían. De hecho, había olvidado el mitote. Me hallaba absorto en una serie de pensamientos extraordinarios: extraordinarios porque eran más que pensamientos; porque eran unidades de sentimiento completas, certezas emotivas, evidencias indisputables sobre la naturaleza de mi relación con mi madre.

En cierto momento, estos pensamientos extraordinarios cesaron de acudir. Noté que habían perdido su fluidez y la calidad de ser unidades de sentimiento completas. Había yo empezado a pensar en otras cosas. Mi mente desvariaba. Pensé en otros miembros de mi familia inmediata, pero ninguna imagen acompañaba mis pensamientos. Entonces miré a don Juan. Estaba de pie; los demás hombres también estaban de pie, y entonces todos caminaron hacia el agua. Me hice a un lado y codeé al muchacho que seguía dormido.

Casi tan pronto como don Juan subió en mi coche, le relaté la secuencia de mi asombrosa visión. Rió con gran deleite y dijo

and said that my vision was a sign, an omen as important as my first experience with Mescalito. I remembered that don Juan had interpreted the reactions I had when I first ingested peyote as an all-important omen; in fact he decided to teach me his knowledge because of it.

Don Juan said that during the last night of the mitote Mescalito had hovered over me so obviously that everyone was forced to turn towards me, and that was why he was staring at me when I looked at him.

I wanted to hear his interpretation of my vision, but he did not want to talk about it. He said that whatever I had experienced was nonsense in comparison to the omen.

Don Juan kept on talking about Mescalito's light hovering over me and how everyone had seen it.

"That was really something," he said. "I couldn't possibly ask for a better omen."

Don Juan and I were obviously on two different avenues of thought. He was concerned with the importance of the events he had interpreted as an omen and I was obsessed with the details of the vision I had had.

"I don't care about omens," I said. "I want to know what happened to me."

He frowned as if he were upset and remained very stiff and quiet for a moment. Then he looked at me. His tone was very forceful. He said that the only important issue was that Mescalito had been very gentle with me, had engulfed me with his light and had given me a lesson with no other effort on my part than being around.

дуже задоволено розсміявся і сказав, що моє видіння було вказівкою, знаком — настільки ж важливим, як і мій перший досвід із Мескаліто. Я згадав, що дон Хуан витлумачив реакції, які я мав, коли вперше приймав пейот, як надзвичайно важливий знак; фактично саме через це він вирішив учити мене своєму знанню.

Дон Хуан сказав, що протягом останньої ночі мітоти Мескаліто так явно нависнув наді мною, що всі були змушені повернутися в мій бік, і саме тому він пильно роздивлявся на мене, коли я на нього глянув.

Мені хотілося почути його інтерпретацію мого видіння, але він не схотів говорити про це. Він сказав, що хай там що я досвідчив, все це було пусте порівняно зі знаком.

Дон Хуан продовжував говорити про світло Мескаліто, яке нависло наді мною, і про те, як всі його бачили.

"Це було справді щось! — мовив він. — Я навіть не міг би побажати кращого знаку."

Ми з доном Хуаном вочевидь були на двох різних коліях думки. Його займала важливість подій, котрі він витлумачив як знак, а я був одержимий деталями видіння, яке мав тоді.

"Мені байдуже до знаків, — сказав я. — Я хочу знати, що сталося зі мною."

Дон Хуан насупив брови, ніби був роздосадуваний, і якийсь час залишався нерухомий та мовчазний. Потім він подивився на мене. Його тон був сповнений великої сили. Єдиною важливою річчю, сказав він, було те, що Мескаліто був дуже лагідний зі мною, він огорнув мене своїм світлом і дав мені урок без жодного іншого зусилля з мого боку, крім перебування там.

que mi visión era una señal, un augurio tan importante como mi primera experiencia con Mescalito. Recordé que, cuando ingerí peyote por vez primera, don Juan interpretó mis reacciones como un augurio importantísimo; de hecho, ésa fue la causa de que decidiera enseñarme su conocimiento.

Don Juan dijo que, durante la última noche del mitote, Mescalito se había cernido sobre mí en forma tan obvia que todo el mundo se sintió forzado a volverse en mi dirección; por eso él me estaba observando cuando yo lo miré.

Quise escuchar la interpretación que daba a mi visión, pero don Juan no quería hablar de ella. Dijo que cualquier cosa que yo hubiese experimentado era una tontería en comparación con el augurio.

Don Juan siguió hablando de la luz de Mescalito derramándose sobre mí, y de cómo todos la habían visto.

—Eso sí fue algo bueno —dijo—. No podría yo pedir mejor señal.

Obviamente, don Juan y yo nos hallábamos en dos avenidas distintas de pensamiento. A él le concernía la importancia de los sucesos que había interpretado como señal; a mí me obsesionaban los detalles de la visión que había tenido.

—No me importan las señales —dije—. Quiero saber qué cosa me ocurrió.

Frunció el entrecejo, como disgustado, y durante un momento permaneció muy tieso y callado. Luego me miró. Su tono fue muy vigoroso. Dijo que lo único importante era que Mescalito había sido muy gentil conmigo, me había inundado con su luz y me había dado una lección sin que yo pusiera de mi parte más esfuerzo que el de estar allí.

4

On September 4, 1968, I went to Sonora to visit don Juan. Following a request he had made during my previous visit to him, I stopped on the way, in Hermosillo, to buy him a non-commercial tequila called *bacanora*. His request seemed very odd to me at the time, since I knew he disliked drinking, but I bought four bottles and put them in a box along with other things I had brought for him.

"Why, you got four bottles!" he said, laughing, when he opened the box. "I asked you to buy me one. I believe you thought the *bacanora* was for me, but it's for my grandson Lucio, and you have to give it to him as though it's a personal gift of your own."

I had met don Juan's grandson two years before; he was twenty-eight years old then. He was very tall, over six feet, and was always extravagantly well dressed for his means and in comparison to his peers. While the majority of Yaquis wear khakis and Levis, straw hats, and homemade sandals called *guaraches*, Lucio's outfit was an expensive black leather jacket with frills of turquoise beads, a Texan cowboy hat, and a pair of boots that were monogrammed and hand decorated.

4

4 вересня 1968 року я поїхав до Сонори, щоб побачитися з доном Хуаном. Виконуючи його прохання, яке він висловив під час моїх попередніх відвідин, я дорогою зупинився в Ермосільо[40], щоб купити йому місцевої текіли домашнього виробництва під назвою *баканора*. Його замовлення видалося мені тоді дуже дивним, бо я знав, що він не прихильник випивки, але я купив чотири пляшки й поклав їх до коробки з іншими речами, які віз для нього.

"Отакої! Ти привіз аж чотири пляшки! — зі сміхом мовив дон Хуан, коли відкрив коробку. — Я ж просив тебе купити лише одну. Гадаю, ти вирішив, що ця *баканора* для мене, але вона для мого онука Люсіо[41], і ти маєш сам дати її йому, ніби це подарунок особисто від тебе."

Я познайомився з онуком дона Хуана двома роками раніше; тоді йому було двадцять вісім. Він був дуже високий, понад шість футів на зріст, і завжди екстравагантно добре вбраний для своїх статків і порівняно зі своїми однолітками. Тоді як більшість індіанців я́кі носять штани кольору хакі та джинси-лівайзи, солом'яні сомбреро й саморобні сандалії, називані *ґуарачес*[42], Люсіо вдягав дорогу ковбойську куртку з чорної шкіри, прикрашену намистинами з бірюзи, техаський ковбойський капелюх і пару чобіт зі своєю монограмою та оздобленням ручної роботи.

IV

El 4 de septiembre de 1968 fui a Sonora para visitar a don Juan. Cumpliendo una petición que me había hecho durante mi visita previa, me detuve de paso en Hermosillo para comprarle un tequila fuera de comercio llamado bacanora. El encargo me parecía muy extraño, pues yo sabía que le disgustaba beber, pero compré cuatro botellas y las puse en una caja junto con otras cosas que le llevaba.

—¡Vaya, trajiste cuatro botellas! —dijo, riendo, cuando abrió la caja—. Te pedí que me compraras una. Apuesto a que creíste que el bacanora era para mí, pero es para mi nieto Lucio, y tú tienes que dárselo como regalo personal de tu parte.

Yo había conocido al nieto de don Juan dos años antes; entonces tenía veintiocho. Era muy alto —más de un metro ochenta— y siempre vestía extravagantemente bien para sus medios y en comparación con sus iguales. Mientras la mayoría de los yaquis visten caqui y mezclilla, sombreros de paja y guaraches de fabricación casera, el atavío de Lucio consistía en una costosa chaqueta de cuero negra con escarolas de cuentas de turquesa, un sombrero tejano y un par de botas monogramadas y decoradas a mano.

---

[40] Зроблена Кастанедою світлина пейзажу поблизу Ермосільо вміщена в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму».
[41] Онук дона Хуана вперше з'являється як персонаж у другій книжці Кастанеди «Окрема реальність» під іменем Люсіо. Проте у своїх публічних виступах невдовзі після опублікування «Вчення» Кастанеда, розповідаючи про нього, називав його Фернандо, і саме це ім'я згадується в польових нотатках (див. «Наґвалізм», Т. І, стор. 381).
[42] Guaraches (*ісп.*, *тж*. huaraches) — шкіряні сандалії з ремінцями, які віддавна носять мексиканські індіанці. Світлина типових *guaraches* індіанців я́кі вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

Lucio was delighted to receive the liquor and immediately took the bottles inside his house, apparently to put them away. Don Juan made a casual comment that one should never hoard liquor and drink alone. Lucio said he was not really hoarding, but was putting it away until that evening, at which time he was going to invite his friends to drink with him.

That evening around seven o'clock I returned to Lucio's place. It was dark. I made out the vague silhouette of two people standing under a small tree; it was Lucio and one of his friends, who were waiting for me and guided me to the house with a flashlight.

Lucio's house was a flimsy, two-room, dirt-floor, wattle-and-daub construction. It was perhaps twenty feet long and was supported by relatively thin beams of the mesquite tree. It had, as all the houses of the Yaquis have, a flat, thatched roof and a nine-foot-wide *ramada*, which is a sort of awning over the entire front part of the house. A *ramada* roof is never thatched; it is made of branches arranged in a loose fashion, giving enough shade and yet permitting the cooling breeze to circulate freely.

As I entered the house I turned on my tape recorder, which I kept inside my briefcase. Lucio introduced me to his friends. There were eight men inside the house, including don Juan. They were sitting casually around the center of the room under the bright light of a gasoline lantern that hung from a beam. Don Juan was sitting on a

Люсіо був щасливий дістати цей трунок у дар і відразу ж заніс пляшки в дім, очевидно, щоб прибрати їх з очей. Дон Хуан недбало зауважив, що ніколи не слід зберігати спиртне в потаємному сховку й пити наодинці. Люсіо сказав, що насправді не ховав випивку, а просто прибрав її до вечора, бо збирається запросити сьогодні своїх друзів, щоб випити разом.

Того вечора приблизно о сьомій годині я повернувся до оселі Люсіо. Було темно. Я розрізнив неясні силуети двох людей, що стояли під невеличким деревцем; то був Люсіо та один із його приятелів, які чекали на мене й провели мене до хатини, присвічуючи кишеньковим ліхтариком.

Дім Люсіо був хисткою тонкостінною двокімнатною мазанкою[43] із земляною підлогою. Він мав приблизно двадцять футів у довжину й спирався на відносно тонкі бруси з мескітового дерева. Подібно до всіх будинків я́кі, він мав плаский солом'яний дах і *рама́ду* — щось на кшталт навісу дев'яти футів у ширину вздовж усієї передньої частини дому. Дах *рама́ди* ніколи не накривають соломою; його роблять із нещільно покладеного гілля, що дає достатньо тіні й водночас уможливлює вільну циркуляцію повітря, яке приносить освіжний вітерець.

Входячи в дім, я ввімкнув диктофон, який тримав у своєму портфелі. Люсіо познайомив мене зі своїми друзями. У домі було вісім чоловіків, включно із доном Хуаном. Вони сиділи хто де навколо центру кімнати під яскравим світлом бензинового ліхтаря, що звисав зі сволока. Дон Хуан сидів на ящику. Я сів обличчям до нього в кінці шестифутової

Lucio quedó encantado al recibir el licor e inmediatamente metió las botellas a su casa, al parecer para almacenarlas. Don Juan comentó en forma casual que nunca hay que esconder licor ni beberlo a solas. Lucio dijo que en realidad no estaba escondiendo las botellas, sino guardándolas hasta la noche, hora en que invitaría a sus amigos a beber.

Esa noche, a eso de las siete, regresé a casa de Lucio. Había oscurecido. Discerní la vaga silueta de dos personas paradas bajo un árbol pequeño; eran Lucio y uno de sus amigos, quienes me esperaban y me guiaron a la casa con una linterna de pilas.

La vivienda de Lucio era una endeble construcción de dos habitaciones y piso de tierra, hecha con varas y argamasa. Medía unos seis metros de largo y la sustentaban vigas de mezquite, relativamente delgadas. Como todas las casas de los yaquis, tenía techo plano, de paja, y una "ramada" de tres metros de ancho: especie de toldo sobre toda la parte delantera de la casa. Un techo de ramada nunca tiene paja; se hace de ramas acomodadas con soltura, dando bastante sombra y a la vez permitiendo la circulación libre de la brisa refrescante.

Al entrar en la casa encendí la grabadora que llevaba dentro de mi portafolio. Lucio me presentó con sus amigos. Había ocho hombres dentro de la casa, incluyendo a don Juan. Se hallaban sentados informalmente en torno al centro de la habitación, bajo la viva luz de una lámpara de gasolina que colgaba de una viga. Don Juan ocupaba un cajón. Tomé asiento

[43] Wattle-and-daub (англ.) — конструкція стін із переплетених гілок, обклеєних сумішшю з глини, вапна, води, а іноді також гною та нарізаної соломи, дещо подібна до стін українських сільських хат. Світлини типових будинків я́кі з переплетених гілок в Аризоні та Сонорі вміщені в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму».

box. I sat facing him at the end of a six-foot bench made with a thick wooden beam nailed on two prongs planted in the ground.

Don Juan had placed his hat on the floor beside him. The light of the gasoline lantern made his short white hair look more brilliantly white. I looked at his face; the light had also enhanced the deep wrinkles on his neck and forehead, and made him look darker and older.

I looked at the other men; under the greenish-white light of the gasoline lantern all of them looked tired and old.

Lucio addressed the whole group in Spanish and said in a loud voice that we were going to drink one bottle of *bacanora* that I had brought for him from Hermosillo. He went into the other room, brought out a bottle, uncorked it, and gave it to me along with a small tin cup. I poured a very small amount into the cup and drank it. The *bacanora* seemed to be more fragrant and more dense than regular tequila, and stronger too. It made me cough. I passed the bottle and everyone poured himself a small drink, everyone except don Juan; he just took the bottle and placed it in front of Lucio, who was at the end of the line.

All of them made lively comments about the rich flavor of that particular bottle, and all of them agreed that the liquor must have come from the high mountains of Chihuahua.

The bottle went around a second time. The men smacked their lips, repeated their statements of praise, and engaged themselves in a lively discussion about the noticeable differences between the tequila made around Guadalajara and that made at a high altitude in Chihuahua.

During the second time round don Juan again did not drink and I poured only a dab

лави з товстого дерев’яного бруса, що був прибитий цвяхами до двох вилчастих опор, укопаних у землю.

Дон Хуан поклав своє сомбреро на долівку біля себе. Світло бензинового ліхтаря робило його коротке сиве волосся ще більш блискучо-білим. Я подивився на його обличчя; світло також увиразнювало глибокі зморшки на його шиї та чолі й надавало йому темнішого і старішого вигляду.

Я подивився на інших чоловіків; у зеленкувато-білому світлі бензинового ліхтаря всі вони виглядали втомленими і старими.

Люсіо звернувся до всієї групи іспанською і голосно сказав, що ми розіп’ємо одну пляшку *баканори*, яку я привіз йому з Ермосільо. Він вийшов в іншу кімнату, приніс звідти пляшку, відкоркував її і простягнув мені разом із невеличкою бляшаною чашкою. Я налив у чашку зовсім трішки й випив. *Баканора* видалася мені запашнішою й густішою, ніж звичайна текіла, а ще міцнішою. Я закашлявся. Я передав пляшку далі, і кожен налив собі невелику порцію — кожен, окрім дона Хуана; він просто взяв пляшку й поставив її перед Люсіо, який сидів у кінці ряду.

Усі присутні обмінялися жвавими коментарями про багатий смаковий та ароматичний букет цієї конкретної пляшки, і всі погодилися, що цей трунок, напевне, виготовлений на високогір’ях Чіуауа.

Пляшка пішла по колу вдруге. Чоловіки прицмокували губами, повторювали свої похвали й розпочали жваве обговорення помітних відмінностей між текілою, виготовленою в місцевості поблизу Гвадалахари, та *баканорою* з високогір’я Чіуауа.

Під час другого кола дон Хуан знову не пив, я налив собі лише якусь краплю, тоді

frente a él en el extremo de una banca de dos metros hecha con una gruesa viga de madera clavada a dos horquillas plantadas en el suelo.

Don Juan había puesto su sombrero en el piso, junto a él. La luz de la lámpara hacía que su cabello corto y cano se viese más brillantemente blanco. Miré su rostro; la luz resaltaba asimismo las hondas arrugas en su cuello y su frente, y lo hacía parecer más moderno y más viejo.

Miré a los otros hombres; bajo la luz blanca verdosa de la lámpara de gasolina todos se veían cansados y viejos.

Lucio se dirigió en español a todo el grupo y dijo en voz fuerte que íbamos a beber una botella de bacanora que yo le había traído de Hermosillo. Fue al otro aposento, sacó una botella, y la descorchó y me la dio junto con una pequeña taza de hojalata. Serví un pequeñísimo tanto y lo bebí. El bacanora parecía más fragante y denso que el tequila común, y más fuerte también. Me hizo toser. Pasé la botella y todos se sirvieron un traguito: todos excepto don Juan; él nada más tomó la botella y la colocó frente a Lucio, que estaba al final de la línea.

Todos comentaron con vivacidad el rico sabor de esa botella en particular, y estuvieron de acuerdo en que el licor debía proceder de las montañas altas de Chihuahua.

La botella dio una segunda vuelta. Los hombres chasquearon los labios, repitieron sus elogios e iniciaron una animada discusión acerca de las notorias diferencias entre el tequila hecho en los alrededores de Guadalajara y el que se elabora a gran altitud en Chihuahua.

Durante la segunda vuelta, don Juan tampoco bebió, y yo sólo me serví un sorbo,

for myself, but the rest of them filled the cup to the brim. The bottle went around once more and was finished.

"Get the other bottles, Lucio," don Juan said.

Lucio seemed to vacillate, and don Juan quite casually explained to the others that I had brought four bottles for Lucio.

Benigno, a young man of Lucio's age, looked at the briefcase that I had placed inconspicuously behind me and asked if I was a tequila salesman. Don Juan answered that I was not, and that I had really come to Sonora to see him.

"Carlos is learning about Mescalito, and I'm teaching him," don Juan said.

All of them looked at me and smiled politely. Bajea, the woodcutter, a small, thin man with sharp features, looked at me fixedly for a moment and then said that the storekeeper had accused me of being a spy from an American company that was planning to do mining in the Yaqui land. They all reacted as if they were indignant at such an accusation. Besides, they all resented the storekeeper, who was a Mexican, or a *Yori* as the Yaquis say.

Lucio went into the other room and returned with another bottle of *bacanora*. He opened it, poured himself a large drink, and then passed it around. The conversation drifted to the probabilities of the American company coming to Sonora and its possible effect on the Yaquis. The bottle went back to Lucio. He lifted it and looked at its contents to see how much was left.

як решта присутніх наповнювали чашку по самі вінця. Пляшка обійшла ще одне коло й спорожніла.

"Принеси інші пляшки, Люсіо", — мовив дон Хуан.

Люсіо, схоже, вагався, а дон Хуан невимушено пояснив присутнім, що я привіз для Люсіо чотири пляшки.

Беніґно, молодик одного віку з Люсіо, подивився на портфель, який я непомітно поставив позаду від себе, і запитав, чи я часом не продавець текіли. Дон Хуан відповів, що я не продавець і що насправді я приїхав у Сонору, аби побачитися з ним.

"Карлос вчиться знанню про Мескаліто, і я навчаю його", — мовив дон Хуан.

Усі подивилися на мене й чемно всміхнулися. Лісоруб Бахеа, маленький худорлявий чоловік із різкими рисами обличчя, якусь мить пильно дивився на мене, а тоді сказав, що власник крамниці звинувачував мене у тому, що я буцімто шпигун однієї американської компанії, котра планує видобувати копалини на землі я́кі. Усі присутні зреагували так, ніби їх обурило таке звинувачення. До того ж ніхто з них не любив власника крамниці, що був мексиканцем, або *йорі*[44], — так я́кі називають мексиканців.

Люсіо пішов до іншої кімнати й повернувся ще з однією пляшкою *баканори*. Він відкоркував її, налив собі добрячу порцію, а потім передав пляшку далі. Розмова плавно перейшла на обговорення того, наскільки ймовірний прихід до Сонори тієї американської компанії і як це може вплинути на індіанців я́кі. Пляшка повернулася до Люсіо. Він підняв її й подивився, скільки напою в ній іще залишилося.

pero los demás llenaron la taza hasta el borde. La botella volvió a pasar de mano en mano y se vació.

—Saca las otras botellas, Lucio —dijo don Juan.

Lucio pareció vacilar, y don Juan explicó a los otros, en tono enteramente casual, que yo había traído cuatro botellas para Lucio.

Benigno, un joven de la edad de Lucio, miró el portafolio que yo había colocado inconspicuamente detrás de mí y preguntó si era yo un vendedor de tequila. Don Juan le contestó que no, y que en realidad había ido a Sonora para verlo a él.

—Carlos está aprendiendo sobre Mescalito, y yo le estoy enseñando —dijo don Juan.

Todos me miraron y sonrieron con cortesía. Bajea, el leñador, un hombre pequeño y delgado, de facciones pronunciadas, fijó los ojos en mí durante un momento y luego dijo que el tendero me había acusado de ser espía de una compañía americana que planeaba explotar minas en la tierra yaqui. Todos reaccionaron como si tal acusación los indignara. Además, nadie se llevaba bien con el tendero, que era mexicano, o yori, como dicen los yaquis.

Lucio fue al otro aposento y regresó con una nueva botella de bacanora. La abrió, se sirvió un buen tanto y luego la pasó. La conversación se desvió hacia las probabilidades de que la compañía americana viniese a Sonora, y a su posible efecto sobre los yaquis. La botella volvió a Lucio. La alzó y miró su contenido para ver cuánto quedaba.

[44] Yori (якійська мова) — кровожерна [тварюка], варвар. У своїх усних виступах Кастанеда казав: "[індіанці я́кі] ненавидять мексиканців, називають їх *йорі*, що означає «свині» або щось на кшталт цього. Через те, що їх так пригноблювали... Це дуже зневажлива назва... це жахливе слово." Загалом ставлення індіанців я́кі до мексиканців таке ж саме, як і ставлення незросійщених українців до московитів, яких вони називають «кацапи» (від араб. ḳaṣṣāb — м'ясник, живодер, кат) і «рашисти» (слово, співзвучне з «фашисти» і з подібною конотацією), і причини такої сильної ненависті обох цих народів до своїх поневолювачів-варварів також дуже подібні.

"Tell him not to worry," don Juan whispered to me. "Tell him you'll bring him more next time you come around."

I leaned over to Lucio and assured him that on my next visit I was going to bring him at least half a dozen bottles.

At one moment the topics of conversation seemed to wane away.

Don Juan turned to me and said loudly, "Why don't you tell the guys here about your encounters with Mescalito? I think that'll be much more interesting than this idle chat about what will happen if the American company comes to Sonora."

"Is Mescalito peyote, Grandpa?" Lucio asked curiously.

"Some people call it that way," don Juan said dryly. "I prefer to call it Mescalito."

"That confounded thing causes madness," said Genaro, a tall, husky, middle-aged man.

"I think it's stupid to say that Mescalito causes madness," don Juan said softly. "Because if that were the case, Carlos would be in a strait-jacket this very moment instead of being here talking to you. He has taken it and look at him. He is fine."

Bajea smiled and replied shyly, "Who can tell?" and everybody laughed.

"Look at me then," don Juan said. "I've known Mescalito nearly all my life and it has never hurt me."

The men did not laugh, but it was obvious that they were not taking him seriously.

"On the other hand," don Juan went on, "it's true that Mescalito drives people crazy, as you said, but that's only when they come to him without knowing what they're doing."

"Скажи йому, щоб не турбувався, — прошепотів мені дон Хуан. — Скажи, що привезеш йому ще, коли приїдеш сюди наступного разу."

Я нахилився до Люсіо й запевнив його, що у свій наступний приїзд привезу йому щонайменше півдюжини пляшок.

У якийсь момент усі теми розмови, схоже, були вичерпані.

Дон Хуан повернувся до мене й голосно промовив: "Чому б тобі не розповісти хлопцям про свої зустрічі з Мескаліто? Я гадаю, це буде значно цікавіше, ніж усякі порожні теревені про те, що станеться, якщо американська компанія прийде до Сонори."

"Мескаліто — це пейот, діду?" — із цікавістю запитав Люсіо.

"Деякі люди називають його так, — сухо відказав дон Хуан. — Я волію називати його Мескаліто."

"Ця проклята річ призводить до божевілля", — сказав Хенаро, високий кремезний чолов'яга середнього віку.

"На мою думку, глупо казати, що Мескаліто призводить до божевілля, — м'яко промовив дон Хуан. — Бо якби це було так, Карлос був би зараз у гамівній сорочці замість того, щоб сидіти тут і розмовляти з вами. Він приймав Мескаліто, і подивіться на нього. З ним усе гаразд."

Бахеа усміхнувся й сором'язливо відповів: "Хто знає?", і всі засміялися.

"Тоді подивіться на мене, — мовив дон Хуан. — Я знаю Мескаліто майже все своє життя, і він ніколи не завдавав мені шкоди."

Ніхто з чоловіків не сміявся, але було очевидно, що вони не сприймають його всерйоз.

"З іншого боку, — продовжував дон Хуан, — це правда, що Мескаліто робить людей безумними, як ти сказав, але таке стається, лише коли вони приходять до нього, не знаючи, що роблять."

—Dile que no se apure —me susurró don Juan—. Dile que le traerás más la próxima vez que vengas.

Me incliné hacia Lucio y le aseguré que en mi próxima visita le llevaría al menos media docena de botellas.

En determinado momento, los temas de conversación parecieron agotarse.

Don Juan se volvió hacia mí y dijo en voz alta: —¿Por qué no les cuentas aquí a los muchachos tus encuentros con Mescalito? Creo que eso será mucho más interesante que esta plática inútil de qué pasará si la compañía americana viene a Sonora.

—¿Ese Mescalito es el peyote, agüelo? —preguntó Lucio con curiosidad.

—Alguna gente lo llama así —dijo don Juan secamente—. Yo prefiero llamarlo Mescalito.

—Esa chingadera lo vuelve a uno loco —dijo Genaro, un hombre alto y robusto, de edad madura.

—Eso de decir que Mescalito lo vuelve a uno loco es pura estupidez —dijo don Juan suavemente—. Porque si ése fuera el caso, Carlos andaría ahorita mismo con camisa de fuerza en vez de estar aquí platicando con ustedes. El ha tomado y mírenlo. Está muy bien.

Bajea sonrió y repuso con timidez: —¿Quién sabe? —y todo el mundo rió.

—Bueno, mírenme a mí —dijo don Juan—. Yo he conocido a Mescalito casi toda mi vida y jamás me ha hecho daño.

Los hombres no rieron, pero resultaba obvio que no lo tomaban en serio.

—Por otro lado —siguió don Juan—, es cierto que Mescalito lo vuelve loco a uno, como tú dijiste, pero eso pasa sólo cuando uno va a verlo sin saber lo que hace.

Esquere, an old man who seemed to be don Juan's age, chuckled softly as he shook his head from side to side.

"What do you mean by 'knowing', Juan?" he asked. "The last time I saw you, you were saying the same thing."

"People go really crazy when they take that peyote stuff," Genaro continued. "I've seen the Huichol Indians eating it. They acted as if they had rabies. They frothed and puked and pissed all over the place. You could get epilepsy from taking that confounded thing. That's what Mr. Salas, the government engineer, told me once. And epilepsy is for life, you know."

"That's being worse than animals," Bajea added solemnly.

"You saw only what you wanted to see about the Huichol Indians, Genaro," don Juan said. "For one thing, you never took the trouble of finding out from them what it's like to get acquainted with Mescalito. Mescalito has never made anyone epileptic, to my knowledge. The government engineer is a Yori and I doubt that a Yori knows anything about it. You really don't think that all the thousands of people who know Mescalito are crazy, do you?"

"They must be crazy, or pretty nearly so, to do a thing like that," answered Genaro.

"But if all those thousands of people were crazy at the same time who would do their work? How would they manage to survive?" don Juan asked.

Ескере, старий чоловік, який на вигляд був ровесником дона Хуана, стримано засміявся, похитуючи головою з боку в бік.

"Що ти маєш на увазі під «знанням», Хуане? — запитав він. — Останнього разу, коли я тебе бачив, ти казав те саме."

"Люди справді втрачають розумом, коли вживають цю пейотну погань, — далі правив своєї Хенаро. — Я бачив, як індіанці уїчолі[45] жерли його. Вони поводилися так, ніби були хворі на сказ. У них піна йшла ротом, вони блювали та сцяли скрізь, де припало. Від вживання цієї проклятої штуки можна дістати епілепсію. Про це мені якось розповів пан Салас, урядовий інженер. А епілепсія — це, знаєте, на все життя."

"То гірше, ніж бути тваринами", — поважно додав Бахеа.

"В індіанців-уїчолів ти бачив лише те, що хотів бачити, Хенаро, — мовив дон Хуан. — Почнімо з того, що ти ніколи не потрудився дізнатися від них самих, на що схоже знайомство з Мескаліто. Наскільки я знаю, Мескаліто ніколи нікого не зробив епілептиком. Той урядовий інженер — *йорі*, а я сумніваюся, що якомусь *йорі* взагалі щось відомо про це. Ти ж насправді не думаєш, що всі ті тисячі людей, які знають Мескаліто, божевільні?"

"Вони мусять бути божевільні або доволі близькі до того, щоб виробляти щось подібне", — відповів Хенаро.

"Але якби ці тисячі людей були несповна розуму всі водночас, хто б тоді виконував їхню роботу? Як їм вдавалося б виживати?" — запитав дон Хуан.

Esquere, un anciano que parecía de la edad de don Juan, rió suavemente, chasqueando la lengua, mientras meneaba la cabeza de un lado a otro.

—¿Qué es lo que uno tiene que saber, Juan? —preguntó—. La última vez que te vi, te oí decir la misma cosa.

—La gente de veras se vuelve loca cuando toma esa chingadera del peyote —continuó Genaro—. Yo he visto a los huicholes comerlo. Parecía como si les hubiera dado la rabia. Echaban espuma por la boca y se vomitaban y se orinaban por todas partes. Te puede dar epilepsia por comer esa porquería. Eso me dijo una vez el señor Salas, el ingeniero del gobierno. Y la epilepsia es para toda la vida, ya saben.

—Eso es estar peor que los animales —añadió Bajea con solemnidad.

—Tu viste nomás lo que querías ver de los huicholes, Genaro —dijo Juan—. Por eso jamás te molestaste en preguntarles cómo es trabar amistad con Mescalito. Que yo sepa, Mescalito no le ha dado epilepsia a nadie. El ingeniero del gobierno es yori, y no creo que un yori sepa nada de eso ¿A poco de veras piensas que todos los miles de gentes que conocen a Mescalito están locas?

—Deben de estar locos o casi locos, para hacer una cosa así —respondió Genaro.

—Pero si todos esos miles estuvieran locos al mismo tiempo, ¿quién haría su trabajo? ¿Cómo se las arreglarían para ganarse la vida —preguntó don Juan.

[45] Уїчолі (Huichol) або *вісарітарі* (Wixáritari) — автохтонні мексиканці, що живуть у західній частині Сьєрра-Мадре і разом із племенем *тараумара* є практикувальниками одного з найскладніших пейотних культів мексиканських індіанців. Однак їхні практики дуже відмінні від тих, що поширилися в минулому столітті серед індіанців США й півночі Мексики. Для всіх мешканців Мексики і Південного Заходу уїчолі відомі як «пейотеїсти» (їдці пейоту); ця назва часом виражає захоплення, а іноді — зневагу, залежно від особистого ставлення мовця до убожествлення пейоту.

"Macario, who comes from the 'other side'" — the U.S.A. — "told me that whoever takes it there is marked for life," Esquere said.

"Macario is lying if he says that," don Juan said. "I'm sure he doesn't know what he's talking about."

"He really tells too many lies," said Benigno.

"Who's Macario?" I asked.

"He's a Yaqui Indian who lives here," Lucio said. "He says he's from Arizona and that he was in Europe during the war. He tells all kinds of stories."

"He says he was a colonel!" Benigno said.

Everyone laughed and the conversation shifted for a while to Macario's unbelievable tales, but don Juan returned again to the topic of Mescalito.

"If all of you know that Macario is a liar, how can you believe him when he talks about Mescalito?"

"Do you mean peyote, Grandpa?" Lucio asked, as if he were really struggling to make sense out of the term.

"God damn it! Yes!"

Don Juan's tone was sharp and abrupt. Lucio recoiled involuntarily, and for a moment I felt they were all afraid. Then don Juan smiled broadly and continued in a mild tone.

"Don't you fellows see that Macario doesn't know what he's talking about? Don't you see that in order to talk about Mescalito one has to know?"

"There you go again," Esquere said. "What the hell is this knowledge? You are worse than Macario. At least he says what's

"Макаріо, який родом з «іншої сторони» (США), розповідав мені, що хоч би хто прийняв цю річ, він буде позначений на все життя", — сказав Ескере.

"Макаріо бреше, якщо говорить таке, — мовив дон Хуан. — Я впевнений, що він сам не знає, про що базікає."

"Він справді розповідає забагато побрехеньок", — сказав Беніґно.

"Хто такий Макаріо?" — запитав я.

"Він індіанець я́кі, що живе тут, — сказав Люсіо. — Розповідає, ніби сам родом з Аризони, а під час війни був у Європі. Розказує всілякі небилиці."

"Він стверджує, що був полковником!" — сказав Беніґно.

Усі засміялися і на якийсь час розмова перейшла на неймовірні оповідки Макаріо, але дон Хуан знову повернувся до теми Мескаліто.

"Якщо всі ви знаєте, що Макаріо пустобрех, то як ви можете вірити йому, коли він базікає про Мескаліто?"

"Ви[46] маєте на увазі пейот, діду?" — запитав Люсіо з таким виглядом, ніби щосили намагався зрозуміти смисл цього слова.

"Чорт забирай! Так!"

Тон дона Хуана був суворий і різкий. Люсіо мимоволі відсахнувся, і на мить я відчув, що всі вони злякалися. Тоді дон Хуан широко всміхнувся й продовжив говорити далі м'яким тоном.

"Невже ви не розумієте, що Макаріо сам не знає, про що базікає? Невже ви не розумієте, що для того, щоб говорити про Мескаліто, потрібно знати?"

"Знову ти за своє, — сказав Ескере. — Що це в біса за знання? Ти ще гірший за Макаріо. Принаймні він говорить те, що в нього на

—Macario, que viene del "otro lado" —(los EE.UU.)—, me dijo que quien lo toma ahí está marcado para toda la vida —dijo Esquere.

—Macario está mintiendo si dice tal cosa —dijo don Juan—. Estoy seguro de que no sabe lo que está diciendo.

—Ese dice muchas mentiras —dijo Benigno.

—¿Quién es Macario? —pregunté.

—Un yaqui que vive aquí —dijo Lucio—. Ese dice que es de Arizona y dizque estuvo en Europa cuando la guerra. Cuenta toda clase de historias.

—¡Dizque fue coronel! —dijo Benigno.

Todo el mundo rió y por un rato la conversación se centró en los increíbles relatos de Macario, pero don Juan volvió nuevamente al tema de Mescalito.

—Si todos ustedes saben que Macario es un embustero, ¿cómo pueden creerle cuando habla de Mescalito?

—¿Eso es el peyote, agüelo? —preguntó Lucio, como si en verdad pugnara por hallar sentido al término.

—¡Sí! ¡Carajo!

El tono de don Juan fue cortante y abrupto. Lucio se encogió involuntariamente, y por un momento sentí que todos tenían miedo. Luego don Juan sonrió con amplitud y prosiguió en tono amable.

—¿Es que no ven que Macario no sabe lo que dice? ¿No ven que para hablar de Mescalito hay que saber?

—Ahí va la burra al trigo —dijo Esquere—. ¿Qué carajos hay que saber? Estás peor que Macario. Al menos él dice lo

[46] Див. примітку на стор. 96 нижче.

on his mind, whether he knows it or not. For years I've been listening to you say we have to know. What do we have to know?"

"Don Juan says there is a spirit in peyote," Benigno said.

"I have seen peyote in the field, but I have never seen spirits or anything of the sort," Bajea added.

"Mescalito is like a spirit, perhaps," don Juan explained. "But whatever he is doesn't become clear until one knows about him. Esquere complains that I have been saying this for years. Well, I have. But it's not my fault that you don't understand. Bajea says that whoever takes it becomes like an animal. Well, I don't see it that way. To me those who think they are above animals live worse than animals. Look at my grandson here. He works without rest. I would say he lives to work, like a mule. And all he does that is not animal-like is to get drunk."

Everybody laughed. Victor, a very young man who seemed to be still in adolescence, laughed in a pitch above everybody else.

Eligio, a young farmer, had not uttered a single word so far. He was sitting on the floor to my right, with his back against some sacks of chemical fertilizer that had been piled inside the house to protect them from the rain. He was one of Lucio's childhood friends, powerful looking and, although shorter than Lucio, more stocky and better built. Eligio seemed concerned about don Juan's words. Bajea was trying to come back with a comment, but Eligio interrupted him.

"In what way would peyote change all this?" he asked. "It seems to me that a

думці, знає він це чи ні. Від тебе ж я роками чую лише, що ми маємо знати. Що саме ми маємо знати?"

"Дон Хуан каже, що в пейоті є дух", — сказав Беніґно.

"Я бачив пейот у полі, але ніколи не бачив духів або чогось подібного", — додав Бахеа.

"Мескаліто, мабуть, схожий на дух, — пояснив дон Хуан. — Але хоч би чим він був, це не стане ясним, поки сам не пізнаєш його. Ескере скаржиться, що я говорю це роками. Так і є. Але ж не моя провина в тому, що ви не розумієте. Бахеа говорить, що хоч би хто прийняв його, він стає схожий на тварину. Гаразд, я це так не бачу. Як на мене ті, хто вважають себе вищими за тварин, живуть гірше за тварин. Ось подивіться на мого онука. Він працює без перепочинку. Я б сказав, що він живе, щоб гарувати, як мул. І єдине, що він робить із того, чого не роблять тварини, — це напивається п'яним."

Усі засміялися. Віктор, зовсім молодий чоловік, на вигляд іще підліток, зайшовся сміхом голосніше за всіх інших.

Еліхіо[47], молодий фермер, досі не зронив жодного слова. Він сидів на долівці праворуч від мене, спершися спиною об стос мішків із хімічними добривами, покладеними просто в домі, щоб захистити їх від дощу. Він був одним із дитячих друзів Люсіо; на вигляд він мав дуже велику фізичну силу і, хоча й нижчий за Люсіо на зріст, був кремезніший і гарніше скроєний. Здавалося, його зацікавили слова дона Хуана. Бахеа намагався знову вставити в розмову якесь зауваження, але Еліхіо перебив його.

"У який спосіб пейот міг би змінити все це? — запитав він. — Мені здається, що

que piensa, sepa o no sepa. Llevo años oyéndote decir que tenemos que saber. ¿Qué cosa tenemos que saber?

—Don Juan dice que hay un espíritu en el peyote —dijo Benigno.

—Yo he visto peyote en el campo, pero jamás he visto espíritus ni nada por el estilo —añadió Bajea.

—Mescalito es tal vez como un espíritu —explicó don Juan—. Pero lo que pueda ser no se aclara hasta que uno lo conoce. Esquere se queja de que llevo años diciendo esto. Pues, sí. Pero no es culpa mía que ustedes no entiendan. Bajea dice que quien lo toma se vuelve como animal. Pues, yo no lo veo así. Para mí, los que se creen por encima de los animales viven peor que los animales. Aquí está mi nieto. Trabaja sin descanso. Yo diría que vive para trabajar, como una mula. Y lo único que él hace que no hace un animal es emborracharse.

Todos soltaron la risa. Víctor, un hombre muy joven que parecía hallarse aún en la adolescencia, rió en un tono por encima de los demás.

Eligio, un indio joven, no había pronunciado hasta entonces una sola palabra. Estaba sentado en el piso, a mi derecha, recargado contra unos costales de fertilizante químico que se habían apilado dentro de la casa para protegerlos de la lluvia. Era uno de los amigos de niñez de Lucio, más lleno de carnes y mejor formado. Eligio parecía preocupado por las palabras de don Juan. Bajea intentaba dar una réplica, pero Eligio lo interrumpió.

—¿En qué forma cambiaría el peyote todo esto? —preguntó—. A mí me parece

[47] Еліхіо (ісп. Eligio) — майбутній воїн-кур'єр із першої партії Карлоса Кастанеди, учень і точна копія Хуана Туми, який потім приєднався до партії дона Хуана.

man is born to work all his life, like mules do."

"Mescalito changes everything," don Juan said, "yet we still have to work like everybody else, like mules. I said there was a spirit inside Mescalito because it is something like a spirit which brings about the change in men. A spirit we can see and can touch, a spirit that changes us, sometimes even against our will."

"Peyote drives you out of your mind," Genaro said, "and then of course you believe you've changed. True?"

"How can it change us?" Eligio insisted.

"He teaches us the right way to live," don Juan said. "He helps and protects those who know him. The life you fellows are leading is no life at all. You don't know the happiness that comes from doing things deliberately. You don't have a protector!"

"What do you mean?" Genaro said indignantly. "We certainly have. Our Lord Jesus Christ, and our Mother the Virgin, and the little Virgin of Guadalupe. Aren't they our protectors?"

"Fine bunch of protectors!" don Juan said mockingly. "Have they taught you a better way to live?"

"That's because people don't listen to them," Genaro protested, "and they only pay attention to the devil."

"If they were real protectors they would force you to listen," don Juan said. "If Mescalito becomes your protector you will have to listen whether you like it or not,

чоловік народжується для того, аби гарувати все своє життя, як мули."

"Мескаліто змінює все, — мовив дон Хуан, — хоча ми й далі маємо працювати, як усі інші, як мули. Я сказав, що всередині Мескаліто є дух, бо саме дещо, схоже на дух, викликає зміну в людях. Дух, який ми можемо бачити і до якого можемо доторкнутися, дух, що змінює нас, іноді навіть проти нашої волі."

"Пейот спершу позбавляє тебе розуму, — сказав Хенаро, — а потім, звісно, ти віриш, ніби змінився. Так?"

"Як він може змінити нас?" — наполягав Еліхіо.

"Він учить нас правильного способу жити, — мовив дон Хуан. — Він допомагає тим, хто його знає, і захищає їх. Життя, яке ви, хлопці, ведете — це не життя взагалі. Вам не відоме щастя, яке приходить від усвідомленого роблення речей. Ви не маєте захисника!"

"Що ти маєш на увазі? — обурено вигукнув Хенаро. — Звісно, ми маємо захисників. Господь наш Ісус Христос і наша Мати Богородиця, а ще маленька Діва Ґвадалупська[48]. Хіба вони не є нашими захисниками?"

"Чудова компанія захисників! — насмішкувато промовив дон Хуан. — Та чи навчили вони вас кращого способу жити?"

"Це тому, що люди не слухають їх, — заперечив Хенаро, — а звертають увагу лише на диявола."

"Якби вони були справжніми захисниками, то змусили б вас слухати, — мовив дон Хуан. — Якщо Мескаліто стане твоїм захисником, тобі доведеться слухати його, подобається це тобі

que el hombre nace para trabajar toda la vida, como las mulas.

—Mescalito cambia todo —dijo don Juan—, pero todavía tenemos que trabajar como todo el mundo, como mulas. Dije que había un espíritu en Mescalito porque algo como un espíritu es lo que produce el cambio en los hombres. Un espíritu que se ve y se toca, un espíritu que nos cambia, a veces aunque no queramos.

—El peyote te vuelve loco —dijo Genaro—, y entonces, claro, crees que has cambiado. ¿Verdad?

—¿Cómo puede cambiarnos? —insistió Eligio.

—Nos enseña la forma correcta de vivir —dijo don Juan—. Ayuda y protege a quienes lo conocen. La vida que ustedes llevan no es vida. No conocen la felicidad que viene de hacer las cosas a propósito. ¡Ustedes no tienen un protector!

—¿Qué quieres decir? —dijo Genaro con indignación—. Claro que tenemos. Nuestro Señor Jesucristo, y nuestra madre la Virgen, y la Virgencita de Guadalupe. ¿No son nuestros protectores?

—¡Qué buen hatajo de protectores! —dijo don Juan, burlón—. ¿A poco te han enseñado a vivir mejor?

—Es que la gente no les hace caso —protestó Genaro—; y sólo le hacen caso al demonio.

—Si fueran protectores de verdad, los obligarían a escuchar —dijo don Juan—. Si Mescalito se convierte en tu protector, tendrás que escuchar quieras o no, porque

[48] Мати Божа Ґвадалупська (ісп. Nuestra Señora de Guadalupe) — образ Богородиці, що є святою покровителькою Мексики, найшанованішою святинею Латинської Америки. У Католицькій церкві цей образ шанують як нерукотворний. День празника — 12 грудня (національне свято Мексики). За легендою, Богородиця під час з'явлення говорила ацтекською мовою науатль і сама назвала себе Дівою Марією Ґвадалупською. За переказами, Діва Марія Ґвадалупська зупинила смертоносну епідемію, що вирувала в Мехіко в 1736–1737 рр. На знак подяки, 27 квітня 1737 р. Папа Римський Климент XII проголосив її Покровителькою Мехіко.

because you can see him and you must take heed of what he says. He will make you approach him with respect. Not the way you fellows are accustomed to approach your protectors."

"What do you mean, Juan?" Esquere asked.

"What I mean is that for you to come to your protectors means that one of you has to play a fiddle, and a dancer has to put on his mask and leggings and rattles and dance, while the rest of you drink. You, Benigno, you were a dancer once, tell us about it."

"I gave it up after three years," Benigno said. "It's hard work."

"Ask Lucio," Esquere said satirically. "He gave it up in one week!"

Everybody laughed except don Juan. Lucio smiled, seemingly embarrassed, and gulped down two huge swallows of *bacanora*.

"It is not hard, it is stupid," don Juan said. "Ask Valencio, the dancer, if he enjoys dancing. He does not! He got accustomed to it, that's all. I've seen him dance for years, and every time I have, I've seen the same movements badly executed. He takes no pride in his art except when he talks about it. He has no love for it, therefore year after year he repeats the same motions. What was bad about his dancing at the beginning has become fixed. He cannot see it any longer."

"He was taught to dance that way," Eligio said. "I was also a dancer in the town of Torim. I know you must dance the way they teach you."

чи ні, бо ти можеш бачити його і мусиш зважати на те, що він тобі говорить. Він змусить тебе ставитися до нього з повагою. Не так, як ви, хлопці, звикли поводитися зі своїми захисниками."

"Що ти маєш на увазі, Хуане?" — запитав Ескере.

"Я маю на увазі, що для вас піти до ваших захисників означає, що один із вас має цигикати на скрипці, а танцюрист має вдягти свою маску, краги та брязкальця й вигарцьовувати[49], поки решта з вас пиячить. Ти, Беніґно, ти був колись танцівником, розкажи нам про це."

"Я кинув танцювати через три роки, — сказав Беніґно. — Це важка робота."

"Спитайте в Люсіо, — глузливо промовив Ескере. — Той кинув через один тиждень!"

Усі засміялися, крім дона Хуана. Люсіо усміхнувся — певне, через збентеження — і зробив два величезні ковтки *баканори*.

"Це не важка робота, це глупство, — мовив дон Хуан. — Спитайте у Валенсіо, танцівника, чи подобається йому танцювати. Йому не подобається! Я бачив його в танці протягом багатьох років, і щоразу, коли дивлюся на нього, бачу ті самі погано виконані рухи. Він узагалі не пишається своїм мистецтвом, хіба що коли теревенить про нього. Він не має любові до нього, тож рік за роком повторює ті самі рухи тіла. Усе, що було в його танці поганого на початку, із часом закріпилося. І він цього більше не бачить."

"Його навчили так танцювати, — сказав Еліхіо. — Я теж був танцівником у містечку Торім. Я знаю, що ти мусиш танцювати так, як тебе вчать."

puedes verlo y tienes que hacer caso de lo que te diga. Te obligará a acercarte a él con respeto. No como ustedes están acostumbrados a acercarse a sus protectores —aclaró.

—¿Qué quieres decir, Juan? —preguntó Esquere.

—Quiero decir que, para ustedes, acercarse a sus protectores significa que uno de ustedes tiene que tocar el violín, y un bailarían tiene que ponerse su máscara y sonajas y bailar, mientras todos ustedes beben. Tú, Benigno, fuiste pascola; cuéntanos cómo fue eso.

—No más que tres años y después lo dejé —dijo Benigno—. Es trabajo duro.

—Pregúntenle a Lucio —dijo Esquere, satírico—. ¡Ese lo dejó en una semana!

Todos rieron, excepto don Juan. Lucio sonrió, aparentemente apenado, y se tomó dos grandes tragos de bacanora.

—No es duro, es estúpido —dijo don Juan—. Pregúntenle a Valencio, el pascola, si goza de su baile. ¡Pos no! Se acostumbró, eso es todo. Yo llevo años de verlo bailar, y siempre veo los mismos movimientos mal hechos. No tiene orgullo de su arte, salvo cuando habla del baile. No le tiene cariño, y por eso año tras año repite los mismos movimientos. Lo que su baile tenía de malo al principio ya se hizo duro. Ya no lo puede ver.

—Así le enseñaron a bailar —dijo Eligio—. Yo también fui pascola, en el pueblo de Torim. Sé que hay que bailar como le enseñan a uno.

[49] Середньо- та південноамериканські католицькі індіанські фестивалі відзначають як карнавали, що інколи тривають кілька днів; їхньою невід'ємною частиною є танцювальне карнавальне вбрання. Зазвичай танцюристів спеціально навчають у монастирях. Світлини танцівників яќі, зокрема й найвідомішого якійського танцю оленя, вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

"Valencio is not the best dancer anyway," Esquere said. "There are others. How about Sacateca?"

"Sacateca is a man of knowledge, he is not in the same class with you fellows," don Juan said sternly. "He dances because that's the bent of his nature. All I wanted to say was that you, who are not dancers, do not enjoy it. Perhaps if the dances are well performed some of you will get pleasure. Not many of you know that much about dancing, though; therefore you are left with a very lousy piece of joy. This is why you fellows are all drunkards. Look at my grandson here!"

"Cut it out, Grandpa!" Lucio protested.

"He's not lazy or stupid," don Juan went on, "but what else does he do besides drink?"

"He buys leather jackets!" Genaro remarked, and the whole audience roared.

Lucio gulped down more *bacanora.*

"And how is peyote going to change that?" Eligio asked.

"If Lucio would seek the protector," don Juan said, "his life would be changed. I don't know exactly how, but I am sure it would be different."

"He would stop drinking, is that what you mean?" Eligio insisted.

"Perhaps he would. He needs something else beside tequila to make his life satisfying. And that something, whatever it may be, might be provided by the protector."

"Then peyote must taste very good," Eligio said.

"Зрештою, Валенсіо далеко не найкращий танцівник, — сказав Ескере. — Є інші. Як щодо Сакатеки?"

"Сакатека — чоловік знання, це зовсім інший клас, ніж ви, хлопці, — суворо промовив дон Хуан. — Він танцює, бо така нахильність його вдачі. Я лише хотів сказати, що ви, хто не є танцівниками, не насолоджуєтеся танцем. Можливо, якщо танок буде добре виконаний, дехто з вас матиме втіху від нього. Хоча мало хто з вас добре обізнаний із танцями; тож вам залишається радіти лише наймерзеннішим речам. Тому всі ви, хлопці, просто п'яниці. Ось подивіться лишень на мого онука!"

"Припиніть[50], діду", — запротестував Люсіо.

"Він не ледачий і не дурний, — продовжував дон Хуан, — але чим іще він займається, крім як пиячити?"

"Він купує шкіряні куртки", — зауважив Хенаро, і всі присутні вибухнули сміхом.

Люсіо зробив іще один великий ковток *баканори.*

"І як пейот змінить це?" — запитав Еліхіо.

"Якби Люсіо шукав захисника, — мовив дон Хуан, — його життя змінилося б. Я не знаю точно як, але впевнений, що воно стало б іншим."

"Він що, кинув би пити, ви[51] це маєте на увазі?" — наполягав Еліхіо.

"Можливо, кинув би. Він потребує чогось іще, крім текіли, щоб мати втіху від життя. І це щось, хоч би чим воно було, може дати захисник."

"Тоді пейот має бути дуже добрий на смак", — сказав Еліхіо.

—De todas maneras, Valencio no es el mejor pascola —dijo Esquere—. Hay otros. ¿Qué tal Sacateca?

—Sacateca es un hombre de conocimiento; no es de la misma clase que ustedes —dijo don Juan con severidad—. Ese baila porque ésa es la inclinación de su naturaleza. Lo que yo quería decir era sólo que ustedes, que no son pascolas, no gozan las danzas. Si el pascola es bueno, capaz, algunos de ustedes sacarán placer. Pero no hay muchos de ustedes que sepan tanto de la danza de los pascolas; por eso ustedes se contentan con una alegría muy pinche. Por eso todos ustedes son borrachos. ¡Miren, ahí está mi nieto!

—¡Ya no le haga agüelo! —protestó Lucio.

—No es flojo ni estúpido —prosiguió don Juan—, ¿pero qué más hace aparte de tomar?

—¡Compra chamarras de cuero! —observó Genaro, y todos los oyentes rieron a carcajadas.

—¿Y cómo va el peyote a cambiar eso? —preguntó Eligio.

—Si Lucio buscara al protector —dijo don Juan—, su vida cambiaría. No sé exactamente cómo, pero estoy seguro de que sería distinta.

—¿O sea que dejaría la bebida? —insistió Eligio.

—A lo mejor. Necesita algo más que tequila para tener una vida satisfecha. Y ese algo, sea lo que sea, puede que se lo dé el protector.

—Entonces el peyote ha de ser muy sabroso —dijo Eligio.

[50] Вжита в цій фразі граматична форма іспанського дієслова *hacer* вказує на те, що Люсіо звертався до дона Хуана дуже шанобливо, на «Ви».
[51] Вжита в цій фразі граматична форма іспанського дієслова *ser* вказує на те, що Еліхіо також звертався до дона Хуана на «Ви».

“I didn’t say that,” don Juan said.

“How in the hell are you going to enjoy it if it doesn’t taste good?” Eligio said.

“It makes one enjoy life better,” don Juan said.

“But if it doesn’t taste good, how could it make us enjoy our lives better?” Eligio persisted. “It doesn’t make sense.”

“Of course it makes sense,” Genaro said with conviction. “Peyote makes you crazy and naturally you think you’re having a great time with your life, no matter what you do.”

They all laughed again.

“It does make sense,” don Juan proceeded, undisturbed, “if you think how little we know and how much more [~~more~~] there is to see. Booze is what makes people crazy. It blurs the images. Mescalito, on the other hand, sharpens everything. It makes you see so very well. So very well!”

Lucio and Benigno looked at each other and smiled as though they had already heard the story before. Genaro and Esquere grew more impatient and began to talk at the same time. Victor laughed above all the other voices. The only one interested seemed to be Eligio.

“How can peyote do all that?” he asked.

“In the first place,” don Juan explained, “you must want to become acquainted with him, and I think this is by far the most important thing. Then you must be offered to him, and you must meet with him many times before you can say you know him.”

“And what happens then?” Eligio asked.

Genaro interrupted. “You crap on the roof with your ass on the ground.”

The audience roared.

“Я цього не говорив”, — відмовив дон Хуан.

“Як у біса хтось матиме від нього втіху, якщо він не смачний?” — сказав Еліхіо.

“Він робить так, що людина краще насолоджується життям”, — мовив дон Хуан.

“Але якщо він недобрий на смак, як тоді він може зробити, щоб ми краще насолоджувалися своїм життям? — наполягав Еліхіо. — Це не має сенсу.”

“Авжеж, це має сенс, — переконано зауважив Хенаро. — Пейот робить тебе безумним і ти цілком природно вважаєш, що твоє життя стало гарне, як ніколи раніше, хоч би що ти робив.”

Усі вони знову засміялися.

“Насправді це має сенс, — незворушно продовжував дон Хуан, — якщо ви подумаєте, як мало ми знаємо і як багато існує чогось іще, що можна побачити. Алкоголь — ось що робить людей безумними. Він сплутує, затуманює всі образи. Натомість Мескаліто все загострює. Він робить так, що ви починаєте бачити надзвичайно добре. Надзвичайно добре!”

Люсіо й Бенігно глянули один на одного й посміхнулися, ніби вже чули цю історію раніше. Хенаро з Ескере стали більш нетерплячі й заговорили одночасно. Віктор сміявся, заглушаючи голоси всіх інших. Єдиним зацікавленим здавався Еліхіо.

“Як може пейот робити все це?” — запитав він.

“Насамперед, — пояснив дон Хуан, — ти мусиш захотіти познайомитися з ним, і я вважаю, що це взагалі найважливіше з усього. Потім потрібно, щоб тебе запропонували йому, і ти мусиш зустрітися з ним багато разів, перш ніж зможеш сказати, що знаєш його.”

“А що стається потім?” — запитав Еліхіо.

У розмову втрутився Хенаро: “Ти хезаєш на даху зі своєю дупою на землі”.

Усі присутні вибухнули сміхом.

—Yo no dije eso —repuso don Juan.

—¿Cómo carajos lo va uno a disfrutar si no sabe bien? —dijo Eligio.

—Lo hace a uno disfrutar mejor de la vida —dijo don Juan.

—Pero si no sabe bien, ¿cómo va a hacernos disfrutar mejor la vida? —persistió Eligio—. Esto no tiene ni pies ni cabeza.

—Claro que tiene —dijo Genaro con convicción—. El peyote te vuelve loco y naturalmente crees que estás gozando de la vida como nunca, hagas lo que hagas.

Todos rieron de nuevo.

—Sí tiene sentido —prosiguió don Juan, incólume— cuando piensas lo poco que sabemos y lo mucho que hay por verse. El trago es lo que enloquece a la gente. Empaña las imágenes. Mescalito, en cambio, lo aclara todo. Te hace ver tan bien. ¡Pero tan bien!

Lucio y Benigno se miraron y sonrieron como si hubiesen oído antes la historia. Genaro y Esquere se impacientaron más y empezaron a hablar al mismo tiempo. Víctor rió por encima de todas las otras voces. Eligio parecía ser el único interesado.

—¿Cómo puede el peyote hacer todo eso? —preguntó.

—En primer lugar —explicó don Juan—, debes tener el deseo de hacer su amistad, y creo que esto es lo más importante. Luego alguien tiene que ofrecerte a él, y debes reunirte con él muchas veces antes de poder decir que lo conoces.

—¿Y qué pasa después? —preguntó Eligio.

—Te cagas en el techo con el culo en el suelo —interrumpió Genaro.

El público rugió.

"What happens next is entirely up to you," don Juan went on without losing his self-control. "You must come to him without fear and, little by little, he will teach you how to live a better life."

There was a long pause. The men seemed to be tired. The bottle was empty. Lucio, with obvious reluctance, opened another.

"Is peyote Carlos' protector too?" Eligio asked in a joking tone.

"I wouldn't know that," don Juan said. "He has taken it three times, so ask him to tell you about it."

They all turned to me curiously and Eligio asked, "Did you really take it?"

"Yes. I did."

It seemed don Juan had won a round with his audience. They were either interested in hearing about my experience or too polite to laugh in my face.

"Didn't it hurt your mouth?" Lucio asked.

"It did. It also tasted terrible."

"Why did you take it, then?" Benigno asked.

I began to explain to them in elaborate terms that for a Western man don Juan's knowledge about peyote was one of the most fascinating things one could find. I said that everything he had said about it was true and that each one of us could verify that truth for ourselves.

I noticed that all of them were smiling as if they were concealing their contempt. I grew very embarrassed. I was aware of my awkwardness in conveying what I really had in mind. I talked for a while longer, but I had lost the impetus and only repeated what don Juan had already said.

Don Juan came to my aid and asked in a reassuring tone, "You were not looking for

"Те, що стається потім, повністю залежить від тебе, — продовжував дон Хуан, не втрачаючи самовладання. — Ти мусиш приходити до нього без страху, і тоді, помалу-малу, він навчатиме тебе, як жити кращим життям."

Запала довга пауза. Усі чоловіки здавалися втомленими. Пляшка була порожня. Люсіо, з очевидною неохотою, відкоркував іще одну.

"Що, пейот також є захисником Карлоса?" — запитав Еліхіо жартівливим тоном.

"Я цього не знаю. — мовив дон Хуан. — Він приймав його тричі, тож попрохай його самого розповісти про це."

Усі вони з цікавістю повернулися до мене, і Еліхіо запитав: "Ти справді приймав його?"

"Так."

Здавалося, дон Хуан виграв раунд зі своєю аудиторією. Їм або було справді цікаво почути про мій досвід, або ж вони були занадто ввічливі, щоб розсміятися мені в обличчя.

"Хіба тобі не боліло від нього в роті?" — запитав Люсіо.

"Боліло. І на смак він також був жахливий."

"Нащо тоді ти його їв?" — запитав Беніґно.

Старанно добираючи слова, я почав пояснювати їм, що для західної людини знання дона Хуана про пейот — це одна з найзахопливіших речей, які тільки можна знайти. Я зазначив, що все сказане про нього доном Хуаном було правдою і що кожен із нас сам може пересвідчитися в істинності його слів.

Я помітив, що всі вони посміхаються, ніби приховуючи свою зневагу. Я відчув дуже сильне замішання. Я усвідомлював свою незграбність у переданні того, що справді мав на думці. Я продовжував говорити ще якийсь час, але втратив початковий імпульс і лише повторив слова дона Хуана, сказані ним раніше.

Дон Хуан прийшов мені на допомогу й запитав підбадьорливим тоном: "Адже ти не

—Lo que pasa después depende por completo de ti —prosiguió don Juan sin perder el control—. Debes acudir a él sin miedo y, poco a poco, él te enseñará cómo vivir una vida mejor.

Hubo una larga pausa. Los hombres parecían cansados. La botella estaba vacía. Con obvia renuencia, Lucio abrió otra.

—¿Es también el peyote el protector de Carlos? —preguntó Eligio en tono de broma.

—Yo no sé —dijo don Juan—. Lo ha probado tres veces; dile a él que te cuente.

Todos se volvieron hacia mí con curiosidad, y Eligio preguntó: —¿De veras lo hiciste?

— Sí. Lo hice.

Al parecer, don Juan había ganado un asalto con su público. Estaban interesados en oír de mi experiencia, o bien eran demasiado corteses para reírse en mi cara.

—¿No te cortó la boca? —preguntó Lucio.

—Sí y también tenía un sabor espantoso.

—¿Entonces por qué lo comiste? —preguntó Benigno.

Empecé a explicar, en términos elaborados, que para un occidental el conocimiento que don Juan tenía del peyote era una de las cosas más fascinantes que podían hallarse. Añadí luego que cuanto él había dicho al respecto era cierto, y que cada uno de nosotros podía verificarlo por sí mismo.

Advertí que todos sonreían como ocultando su desdén. Me puse muy incómodo. Tenía conciencia de mi torpeza para transmitir lo que realmente pensaba. Hablé un rato más, pero había perdido el ímpetu y sólo repetí lo que ya don Juan había dicho.

Don Juan acudió en mi ayuda y preguntó en tono confortante: —Tú no andabas

a protector when you first came to Mescalito, were you?"

I told them that I did not know that Mescalito could be a protector, and that I was moved only by my curiosity and a great desire to know him.

Don Juan reaffirmed that my intentions had been faultless and said that because of it Mescalito had had a beneficial effect on me.

"But it made you puke and piss all over the place, didn't it?" Genaro insisted.

I told him that it had in fact affected me in such a manner. They all laughed with restraint. I felt that they had become even more contemptuous of me. They didn't seem to be interested, except for Eligio, who was gazing at me.

"What did you see?" he asked.

Don Juan urged me to recount for them all or nearly all the salient details of my experiences, so I described the sequence and the form of what I had perceived. When I finished talking Lucio made a comment.

"If peyote is that weird, I'm glad I've never taken it."

"It is just like I said," Genaro said to Bajea. "That thing makes you insane."

"But Carlos is not insane now. How do you account for that?" don Juan asked Genaro.

"How do we know he isn't?" Genaro retorted.

They all broke out laughing, including don Juan.

"Were you afraid?" Benigno asked.

"I certainly was."

шукав захисника, коли вперше прийшов до Мескаліто, чи не так?"

Я сказав їм, що не знав про те, що Мескаліто може бути захисником, і що мною рухала лише моя цікавість і велике бажання пізнати його.

Дон Хуан знову підтвердив, що мої наміри були бездоганні, і сказав, що через це Мескаліто мав дуже благотворний вплив на мене.

"Але ж однаково ти від нього блював[52] і сцяв скрізь, де припало, хіба ні?" — не відступався Хенаро.

Я сказав йому, що пейот справді подіяв на мене таким чином. Усі присутні стримано засміялися. Я відчував, що їхня зневага до мене навіть зросла. Здавалося, що ця тема більше не цікавить нікого, крім Еліхіо, який пильно дивився на мене.

"Що ти бачив?" — запитав він.

Дон Хуан наполіг, щоб я переповів їм усі або майже всі головні деталі моїх досвідів, тож я описав послідовність і форму того, що сприймав. Коли я закінчив свою розповідь, Люсіо прокоментував її.

"Якщо пейот такий чудернацький, то я радий, що ніколи не приймав його."

"Це саме те, що я казав, — зауважив Хенаро, звертаючись до Бахеа. — Ця річ робить тебе божевільним."

"Але Карлос зараз не божевільний. Як ти поясниш це?" — запитав дон Хуан у Хенаро.

"А звідки нам знати, що він не божевільний?" — парирував Хенаро.

Усі вони вибухнули сміхом, включно з доном Хуаном.

"Тобі було страшно?" — запитав Беніґно.

"Звісно, було."

buscando un protector cuando te encontraste por vez primera a Mescalito, ¿verdad?

Les dije que yo no sabía que Mescalito pudiera ser un protector, y que sólo me movían mi curiosidad y un gran deseo de conocerlo.

Don Juan reafirmó que mis intenciones habían sido impecables, y dijo que a causa de ello Mescalito tuvo un efecto benéfico sobre mí.

—Pero te hizo vomitar y orinar por todas partes, ¿no? —insistió Genaro.

Le dije que, en efecto, me había afectado de tal manera. Todos rieron en forma contenida. Sentí que su desdén hacia mí había crecido más aun. No parecían interesados, con excepción de Eligio, que me observaba.

—¿Qué viste? —preguntó.

Don Juan me instó a narrarles todos, o casi todos, los detalles salientes de mis experiencias, de modo que describí la secuencia y la forma de lo que había percibido. Cuando terminé de hablar, Lucio hizo un comentario.

—Te sacó la... ¡Qué bueno que yo nunca lo he comido!

—Es lo que les decía —dijo Genaro a Bajea—. Esa chingadera lo vuelve a uno loco.

—Pero Carlos no está loco ahora. ¿Cómo explicas eso? —preguntó don Juan a Genaro.

—¿Y cómo sabemos que no está? —replicó Genaro.

Todos soltaron la risa, inclusive don Juan.

—¿Tuviste miedo? —preguntó Benigno.

—Claro que sí.

[52] *to puke* (англ.) — блювати. За версією розтиражованого московського перекладу «Софії» Кастанеда після вживання пейоту не блював, а пердів (див. опис першого знайомства Кастанеди з пейотом на стор. 79–86 першого тому «Наґвалізму».

"Why did you do it, then?" Eligio asked.

"He said he wanted to know," Lucio answered for me. "I think Carlos is getting to be like my grandpa. Both have been saying they want to know, but nobody knows what in the hell they want to know."

"It is impossible to explain that knowing," don Juan said to Eligio, "because it is different for every man. The only thing which is common to all of us is that Mescalito reveals his secrets privately to each man. Being aware of how Genaro feels, I don't recommend that he meet Mescalito. Yet in spite of my words or his feelings, Mescalito could have a totally beneficial effect on him. But only *he* could find out, and *that* is the knowing I have been talking about."

Don Juan got up. "It's time to go home," he said. "Lucio is drunk and Victor is asleep."

Two days later, on September 6, Lucio, Benigno, and Eligio came over to the house where I was staying to go hunting with me. They remained silent for a while as I kept on writing my notes. Then Benigno laughed politely as a warning that he was going to say something important.

After a preliminary embarrassing silence he laughed again and said, "Lucio here says that he would take peyote."

"Would you really?" I asked.

"Yes. I wouldn't mind it."

Benigno's laughter came in spurts.

"Lucio says he will eat peyote if you buy him a motorcycle."

Lucio and Benigno looked at each other and broke out laughing.

"How much is a motorcycle in the United States?" Lucio asked.

"Нащо тоді ти це робив?" — спитав Еліхіо.

"Таж він сказав, що хотів знати, — відповів за мене Люсіо. — Я гадаю, Карлос стає таким, як мій дід. Вони обидва кажуть, що хочуть знати, але нікому невтямки, що в біса вони хочуть знати."

"Неможливо пояснити це знання, — мовив дон Хуан до Еліхіо, — бо воно є різним для кожної людини. Єдина спільна річ для всіх нас — це те, що Мескаліто розкриває свої таємниці індивідуально кожному чоловікові. Знаючи ставлення до цього Хенаро, я не раджу йому зустрічатися з Мескаліто. Та все ж, не зважаючи на мої слова чи його ставлення, Мескаліто міг би мати на нього цілковито благотворний вплив. Але тільки *він* сам може з'ясувати, як воно буде, і саме *це* є тим знанням, про яке я говорив раніше й говорю зараз."

Дон Хуан підвівся. "Час іти додому, — мовив він. — Люсіо п'яний, а Віктор заснув."

Двома днями пізніше, 6 вересня, Люсіо, Беніґно та Еліхіо зайшли в дім, де я зупинився, щоб піти зі мною на полювання. Якийсь час вони мовчки чекали, поки я продовжував писати свої нотатки. Потім Беніґно чемно засміявся, ніби попереджаючи, що збирається сказати щось важливе.

Після попереднього ніякового мовчання він знову засміявся й промовив: "Люсіо каже, що прийняв би пейот."

"Що, справді?" — запитав я в Люсіо.

"Так. Я не від того."

Сміх Беніґно перейшов у нестримний регіт.

"Люсіо каже, що їстиме пейот, якщо ти купиш йому мотоцикл."

Люсіо та Беніґно подивилися один на одного й вибухнули реготом.

"Скільки коштує мотоцикл у Сполучених Штатах?" — запитав Люсіо.

—¿Entonces por qué lo hiciste? —preguntó Eligio.

—Dijo que quería saber —repuso Lucio en mi lugar—. Yo creo que Carlos se está volviendo como mi abuelo. Los dos han estado diciendo que quieren saber, pero nadie sabe qué carajos quieren saber.

—Es imposible explicar eso —dijo don Juan a Eligio— porque es distinto para cada hombre. Lo único que es igual para todos nosotros es que Mescalito revela sus secretos en forma privada a cada hombre. Porque yo sé como se siente Genaro, no le recomiendo que busque a Mescalito. Sin embargo, pese a mis palabras o a lo que él siente, Mescalito podría crearle un efecto totalmente benéfico. Pero sólo *él* lo puede averiguar, y *ése* es el saber del que yo he estado hablando.

Don Juan se puso de pie. —Es hora de irse —dijo—. Lucio está borracho y Víctor ya se durmió.

Dos días después, el 6 de septiembre, Lucio, Benigno y Eligio fueron a la casa donde yo me alojaba, para que saliéramos de cacería. Permanecieron en silencio un rato mientras yo seguía escribiendo mis notas. Entonces Benigno rió cortésmente, como advertencia de que iba a decir algo importante.

Tras un embarazoso silencio, rió de nuevo y dijo: —Aquí Lucio dice que quiere comer peyote.

—¿De veras lo harías? —pregunté.

—Sí. Me da igual hacerlo o no hacerlo.

La risa de Benigno brotó a borbollones:

—Lucio dice que él come peyote si tú le compras una motocicleta.

Lucio y Benigno se miraron y echaron a reír.

—¿Cuánto cuesta una motocicleta en los Estados Unidos? —preguntó Lucio.

"You could probably get one for a hundred dollars," I said.

"That isn't very much there, is it? You could easily get it for him, couldn't you?" Benigno asked.

"Well, let me ask your grandpa first," I said to Lucio.

"No, no," he protested. "Don't mention it to him. He'll spoil everything. He's a weirdo. And besides, he's too old and feebleminded and he doesn't know what he's doing."

"He was a real sorcerer once," Benigno added. "I mean a real one. My folks say he was the best. But he took to peyote and became a nobody. Now he's too old."

"And he goes over and over the same crappy stories about peyote," Lucio said.

"That peyote is pure crap," Benigno said. "You know, we tried it once. Lucio got a whole sack of it from his grandpa. One night as we were going to town we chewed it. Son of a bitch! It cut my mouth to shreds. It tasted like hell!"

"Did you swallow it?" I asked.

"We spit it out," Lucio said, "and threw the whole damn sack away."

They both thought the incident was very funny. Eligio, in the meantime, had not said a word. He was withdrawn, as usual. He did not even laugh.

"Would you like to try it, Eligio?" I asked.

"No. Not me. Not even for a motorcycle."

Lucio and Benigno found the statement utterly funny and roared again.

"Nevertheless," Eligio continued, "I must admit that don Juan baffles me."

"My grandfather is too old to know anything," Lucio said with great conviction.

"Yeah, he's too old," Benigno echoed.

"Десь за сто доларів можна дістати", — сказав я.

"Там це не дуже багато, правда? Ти міг би легко купити його для нього, чи не так?" — запитав Беніґно.

"Гаразд, тільки давай я спершу спитаюся в твого діда", — сказав я Люсіо.

"Ні, ні, — запротестував той. — Йому про це навіть не згадуй. Він усе зіпсує. Він же чудило. Крім того, він занадто старий і недоумкуватий і не знає, що робить."

"Колись він був справжній мольфар, — додав Беніґно. — Я маю на увазі, справдешній. Мої рідні кажуть, що він був найкращий. Але приохотився до пейоту і став нікчемою. Тепер він занадто старий."

"І лише знову й знову повторює ті самі дурні казочки про пейот", — сказав Люсіо.

"Цей пейот справжнє лайно, — сказав Беніґно. — Знаєш, одного разу ми спробували його. Люсіо притяг цілий лантух від свого діда. Якось увечері, йдучи до міста, ми стали його жувати. Сучий син! Він пошматував мого рота на клапті. Він був на смак як пекло!"

"А ви його ковтали?" — запитав я.

"Ми його виплюнули, — сказав Люсіо, — і викинули геть увесь той бісів лантух."

Вони обидва вважали цю подію дуже кумедною. Тим часом Еліхіо не промовив жодного слова. Він був заглиблений у себе, як зазвичай. Він навіть не сміявся.

"А ти хотів би спробувати його, Еліхіо?" — запитав я.

"Ні. Не я. Навіть за мотоцикл."

Люсіо й Беніґно знайшли цю заяву надзвичайно кумедною і знову зареготали на все горло.

"Однак я мушу визнати, — продовжував Еліхіо, — що дон Хуан мене спантеличує."

"Мій дідусь занадто старий, аби знати щось", — сказав Люсіо з великим переконанням.

"Авжеж, він застарий", — підтакнув Беніґно.

—Probablemente la conseguirás en cien dólares —dije.

—Eso no es mucho por allá, ¿verdad? Podrías conseguírsela fácilmente, ¿no? —preguntó Benigno.

—Bueno, déjame preguntarle primero a tu abuelo —dije a Lucio.

—No, no —protestó—. Ni se lo menciones. Lo va a echar todo a perder. Es bien raro. Y además, está muy viejo y muy chocho y no sabe lo que hace.

—Antes era un brujo de los buenos —añadió Benigno—. Digo, de a de veras. En mi casa dicen que era el mejor. Pero se las dio de peyotero y acabó mal. Ahora ya está muy viejo.

—Y repite y repite las mismas pendejadas sobre el peyote —dijo Lucio.

—Ese peyote es pura mierda —dijo Benigno—. Sabes, lo probamos una vez. Lucio le sacó a su abuelo un costal entero. Una noche que íbamos al pueblo lo mascamos. ¡Hijo de puta! me hizo pedazos la boca. ¡Tenía un sabor de la chingada!

—¿Lo tragaron? —pregunté.

—Lo escupimos —dijo Lucio—, y tiramos todo el pinche costal.

Ambos pensaban que el incidente era muy chistoso. Eligio, mientras tanto, no había dicho una palabra. Estaba apartado, como de costumbre. Ni siquiera rió.

—¿A ti te gustaría probarlo, Eligio? —pregunté.

—No. Yo no. Ni por una motocicleta.

Lucio y Benigno hallaron la frase absolutamente chistosa y rugieron de nuevo.

—Sin embargo —continuó Eligio—, tengo que decir que don Juan me intriga.

—Mi abuelo es demasiado viejo para saber nada —dijo Lucio con gran convicción.

—Sí, es demasiado viejo —resonó Benigno.

I thought the opinion the two young men had of don Juan was childish and unfounded. I felt it was my duty to defend his character and I told them that in my judgement don Juan was then, as he had been in the past, a great sorcerer, perhaps even the greatest of all. I said I felt there was something about him, something truly extraordinary. I urged them to remember that he was over seventy years old and yet he was more energetic and stronger than all of us put together. I challenged the young men to prove it to themselves by trying to sneak up on don Juan.

"You just can't sneak up on my grandpa," Lucio said proudly. "He's a brujo."

I reminded them that they had said he was too old and feeble-minded, and that a feeble-minded person does not know what goes on around him. I said that I had marveled at don Juan's alertness time and time again.

"No one can sneak up on a brujo, even if he's old," Benigno said with authority. "They can gang up on him when he's asleep, though. That's what happened to a man named Cevicas. People got tired of his evil sorcery and killed him."

I asked them to give me all the details of that event, but they said it had taken place before their time, or when they were still very young. Eligio added that people secretly believed that Cevicas had been only a fool, and that no one could harm a real sorcerer. I tried to question them further on their opinions about sorcerers. They did not seem to have much interest in the subject; besides, they were eager to start out and shoot the .22 rifle I had brought.

Я подумав, що судження цих двох молодих чоловіків про дона Хуана було інфантильне та необґрунтоване. Я вважав за свій обов'язок стати на захист його репутації і заявив їм, що дон Хуан, на мою думку, зараз є таким самим видатним мольфаром, як і в минулому, можливо, навіть найвидатнішим з усіх. Я відчуваю, сказав я, що в ньому є щось особливе, щось справді екстраординарне. Я запропонував їм згадати, що йому вже більш як сімдесят років, і попри це він енергійніший і сильніший за всіх нас разом узятих. Я з викликом запропонував їм самим пересвідчитися в цьому, спробувавши непомітно підкрастися до дона Хуана й заскочити його зненацька.

"Ти просто не зможеш непомітно підкрастися до мого діда, — гордо сказав Люсіо. — Він брухо."

Я нагадав їм їхні нещодавні слова про те, що він занадто старий і недоумкуватий, а недоумкувата людина не знає, що відбувається навколо неї. Я сказав, що віддавна знову й знову захоплююсь алертністю дона Хуана.

"Ніхто не здатний непомітно підкрастися до брухо, навіть якщо він старий, — заявив Беніґно авторитетним тоном. — Однак на нього можна накинутися гуртом, коли той спить. Саме це сталося з одним чоловіком на ім'я Севікас. Люди втомилися від його чорного мольфарства і вколошкали його."

Я попрохав їх розповісти мені про цю подію в усіх деталях, але вони сказали, що то сталося до їхнього народження або коли вони були ще зовсім малі. Люди потай вважають, додав Еліхіо, що Севікас був просто дурень і що ніхто не в змозі завдати шкоди справжньому мольфарові. Я намагався далі розпитувати їх про їхні думки стосовно мольфарів. Ця тема, здавалося, була для них не дуже цікава; крім того, їм нетерпеливилося вирушити на полювання й постріляти з рушниці 22-го калібру, яку я привіз.

La opinión que los dos jóvenes tenían de don Juan me parecía pueril e infundada. Sentí que era mi deber salir en defensa de su reputación, y les dije que en mi opinión don Juan era entonces, como lo había sido antes, un gran brujo, tal vez incluso el más grande de todos. Dije que sentía en él algo en verdad extraordinario. Los insté a recordar que don Juan, teniendo más de setenta años, poseía mayor fuerza y energía que todos nosotros juntos. Reté a los jóvenes a comprobarlo tratando de tomar por sorpresa a don Juan.

—A mi abuelo nadie lo agarra desprevenido —dijo Lucio orgullosamente—. Es brujo.

Le recordé que lo habían llamado viejo y chocho, y que un viejo chocho no sabe lo que pasa en su derredor. Dije que la presteza de don Juan me había maravillado en repetidas ocasiones.

—Nadie puede tomar por sorpresa a un brujo, aunque sea viejo —dijo Benigno con autoridad—. Lo que sí, pueden caerle en montón cuando esté dormido. Eso le pasó a un tal Cevicas. La gente se cansó de sus malas artes y lo mató.

Les pedí detalles de aquel evento, pero dijeron que había ocurrido años atrás cuando eran aún muy chicos. Eligio añadió que en el fondo la gente creía que Cevicas había sido solamente un charlatán, pues nadie podía dañar a un brujo de verdad. Traté de seguir interrogándolos sobre sus opiniones acerca de los brujos. No parecían tener mucho interés en el tema; además, estaban ansiosos de salir a disparar el rifle 22 que yo llevaba.

We were silent for a while as we walked towards the thick chaparral, then Eligio, who was at the head of the line, turned around and said to me, "Perhaps we're the crazy ones. Perhaps don Juan is right. Look at the way we live."

Lucio and Benigno protested. I tried to mediate. I agreed with Eligio and told them that I myself had felt that the way I lived was somehow wrong. Benigno said that I had no business complaining about my life, that I had money and I had a car. I retorted that I could easily say that they themselves were better off because each owned a piece of land. They responded in unison that the owner of their land was the federal bank. I told them that I did not own my car either, that a bank in California owned it, and that my life was only different but not better than theirs. By that time we were already in the dense shrubs.

We did not find any deer or wild boars, but we got three jack rabbits. On our return we stopped at Lucio's house and he announced that his wife was going to make rabbit stew. Benigno went to the store to buy a bottle of tequila and get us some sodas. When he came back don Juan was with him.

"Did you find my grandpa at the store buying beer?" Lucio asked laughing.

"I haven't been invited to this reunion," don Juan said. "I've just dropped by to ask Carlos if he's leaving for Hermosillo."

I told him I was planning to leave the next day, and while we talked Benigno distributed the bottles. Eligio gave his to don Juan, and since among the Yaquis it is deadly impolite to refuse, even as a courtesy, don Juan took it quietly.

Якийсь час ми мовчки простували вервечкою до густого чапаралю, а тоді Еліхіо, котрий ішов перший, обернувся й сказав мені: "Можливо, це ми божевільні. Можливо, дон Хуан правий. Подивися на наш спосіб життя".

Люсіо й Беніґно запротестували. Я спробував виступити в ролі медіатора. Я погодився з Еліхіо й повідомив їм, що іще раніше відчував, що мій спосіб життя якийсь неправильний. Беніґно сказав, що мені немає жодної причини нарікати на своє життя, що я маю гроші й машину. Я заперечив, що можу легко сказати, що їм ведеться краще за мене, бо кожен із них володіє шматком землі. Вони дружно відповіли, що власником їхньої землі є федеральний банк. Я сказав, що моє авто також мені не належить, що воно є власністю Каліфорнійського банку і що моє життя не краще за їхнє, воно просто інакше. На той час ми вже були в густому чагарнику.

Ми не знайшли ані оленя, ані вепрів, але вполювали трьох північноамериканських зайців. Дорогою назад ми зайшли до будинку Люсіо, і він оголосив, що його дружина приготує заяче рагу. Беніґно пішов до крамниці, щоб купити пляшку текіли й принести нам газованої води. Коли він повернувся, з ним був дон Хуан.

"Ти що, здибався з моїм дідусем у крамниці, коли той купував пиво?" — запитав Люсіо, сміючись.

"Я не був запрошений на цю вечірку, — мовив дон Хуан. — Я зайшов лише спитати Карлоса, чи не їде він в Ермосільо."

Я повідомив йому, що планую виїхати наступного дня, і поки ми балакали, Беніґно роздав принесені пляшки. Еліхіо простягнув свою дону Хуану, і позаяк в індіанців я́кі вважається страшенно нетактовним відмовлятися, навіть із міркувань ввічливості, дон Хуан

Guardamos silencio un rato mientras caminábamos hacia el espeso chaparral; luego Eligio, que iba a la cabeza de la fila, se volvió a decirme: —A lo mejor los locos somos nosotros. A lo mejor don Juan tiene razón. Mira nada más cómo vivimos.

Lucio y Benigno protestaron. Yo intenté mediar. Apoyé a Eligio y les dije que yo mismo había sentido algo erróneo en mi manera de vivir. Benigno dijo que yo no tenía motivo para quejarme de la vida; que tenía dinero y coche. Repuse que yo fácilmente podría decir que ellos mismos estaban mejor porque cada uno poseía un trozo de tierra. Respondieron al unísono que el dueño de su tierra era el banco ejidal. Les dije que yo tampoco era dueño de mi coche, que el propietario era un banco californiano, y que mi vida era sólo distinta a las suyas, pero no mejor. Para entonces ya estábamos en los matorrales densos.

No hallamos venados ni jabalíes, pero cobramos tres liebres. Al regreso nos detuvimos en casa de Lucio y él anunció que su esposa haría guisado de liebre. Benigno fue a la tienda a comprar una botella de tequila y a traernos refrescos. Cuando volvió, don Juan iba con él.

—¿Hallaste a mi agüelo tomando cerveza en la tienda? —preguntó Lucio, riendo.

—No he sido invitado a esta reunión —dijo don Juan—. Sólo pasé a preguntarle a Carlos si siempre se va a Hermosillo.

Le dije que planeaba salir al día siguiente, y mientras hablábamos Benigno distribuyó las botellas. Eligio dio la suya a don Juan, y como entre los yaquis rehusar algo, aun como cumplido, es una descortesía mortal, don Juan la tomó en

I gave mine to Eligio, and he was obliged to take it. So Benigno in turn gave me his bottle. But Lucio, who had obviously visualized the entire scheme of Yaqui good manners, had already finished drinking his soda. He turned to Benigno, who had a pathetic look on his face, and said, laughing, "They've screwed you out of your bottle."

Don Juan said he never drank soda and placed his bottle in Benigno's hands. We sat under the *ramada* in silence.

Eligio seemed to be nervous. He fidgeted with the brim of his hat.

"I've been thinking about what you said the other night," he said to don Juan. "How can peyote change our life? How?"

Don Juan did not answer. He stared fixedly at Eligio for a moment and then began to sing in Yaqui. It was not a song proper, but a short recitation. We remained quiet for a long time. Then I asked don Juan to translate the Yaqui words for me.

"That was only for Yaquis," he said matter-of-factly.

I felt dejected. I was sure he had said something of great importance.

"Eligio is an Indian," don Juan finally said to me, "and as an Indian Eligio has nothing. We Indians have nothing. All you see around here belongs to the Yoris. The Yaquis have only their wrath and what the land offers to them freely."

Nobody uttered a sound for quite some time, then don Juan stood up and said goodbye and walked away. We looked at him until he had disappeared behind a bend of the road. All of us seemed to be nervous. Lucio told us in a disoriented manner that his grandfather had not stayed because he hated

спокійно взяв її. Я простягнув мою Еліхіо, і він був змушений узяти її. Тож Беніґно, своєю чергою, віддав мені свою пляшку. Але Люсіо, котрий, без сумніву, мислено прокрутив у голові всю схему гарних манер я́кі, на цей момент уже допив свою газованку. Він повернувся до Беніґно, що сидів із патетичним виразом обличчя, і зі сміхом проговорив: "Тебе надурили на пляшку."

Дон Хуан сказав, що взагалі ніколи не п'є газованої води, і тицьнув свою пляшку в руки Беніґно. Ми мовчки сиділи під *рама́дою*.

Еліхіо, здавалося, нервував. Він безперестану посмикував криси свого сомбреро.

"Я розмірковував про те, що ви казали позаминулого вечора, — звернувся він до дона Хуана. — Як пейот може змінити наше життя? Як?"

Дон Хуан не відповів. Якусь мить він пильно дивився на Еліхіо, а тоді заспівав мовою я́кі. Це була власне не пісня, а короткий речитатив. Ми довгий час сиділи мовчки. Потім я попрохав дона Хуана перекласти для мене якійські слова.

"То було лише для я́кі", — мовив він як щось самозрозуміле.

Я почувався пригніченим. Я був переконаний, що він сказав щось надзвичайно важливе.

"Еліхіо індіанець, — нарешті мовив до мене дон Хуан, — і як індіанець Еліхіо не має нічого. Ми, індіанці, не маємо нічого. Усе, що ти бачиш тут навколо, належить *йорі*. Я́кі мають лише свій гнів і те, що вільно пропонує їм ця земля."

Протягом якогось часу ніхто не зронив ані звуку, потім дон Хуан підвівся, попрощався й пішов. Ми дивилися на нього, поки він не зникнув за вигином дороги. Усі присутні виглядали знервованими. Люсіо якось незв'язно повідомив нам, що його дід не залишився, бо гидує заячим рагу. Еліхіо,

silencio. Yo di la mía a Eligio, y él se vio obligado a tomarla. Benigno, a su vez, me dio su botella. Pero Lucio, que obviamente había visualizado todo el esquema de buenos modales yaquis, ya había terminado de beber su refresco. Se volvió a Benigno, que lucía una expresión patética, y dijo riendo: —Te chingaron tu botella.

Don Juan dijo que él nunca bebía refresco y puso su botella en manos de Benigno. Quedamos en silencio, sentados bajo la ramada.

Eligio parecía nervioso. Jugueteaba con el ala de su sombrero.

—He estado pensando en lo que decía usted la otra noche —dijo a don Juan—. ¿Cómo puede el peyote cambiar nuestra vida? ¿Cómo?

Don Juan no respondió. Miró fijamente a Eligio durante un momento y luego empezó a cantar en yaqui. No era una canción propiamente dicha, sino una recitación corta. Permanecimos largo rato sin hablar. Luego pedí a don Juan que me tradujese las palabras yaquis.

—Eso fue solamente para los yaquis —dijo con naturalidad.

Me sentí desanimado. Estaba seguro de que había dicho algo de gran importancia.

—Eligio es indio —me dijo finalmente don Juan—, y como indio, Eligio no tiene nada. Los indios no tenemos nada. Todo lo que ves por aquí pertenece a los yoris. Los yaquis sólo tienen su ira y lo que la tierra les ofrece libremente.

Nadie abrió la boca en bastante rato; luego don Juan se levantó y dijo adiós y se fue. Lo miramos hasta que desapareció tras un recodo del camino. Todos parecíamos estar nerviosos. Lucio nos dijo, deshilvanadamente, que su abuelo se había marchado porque detestaba el guisado de liebre. Eligio

rabbit stew. Eligio seemed to be immersed in thoughts. Benigno turned to me and said loudly, “I think the Lord is going to punish you and don Juan for what you’re doing.”

Lucio began to laugh and Benigno joined him.

“You’re clowning, Benigno,” Eligio said somberly. “What you’ve just said isn’t worth a damn.”

September 15, 1968

It was nine o’clock Saturday night. Don Juan sat in front of Eligio in the center of the *ramada* of Lucio’s house. Don Juan placed his sack of peyote buttons between them and sang while rocking his body slightly back and forth. Lucio, Benigno, and I sat five or six feet behind Eligio with our backs against the wall. It was quite dark at first. We had been sitting inside the house under the gasoline lantern waiting for don Juan. He had called us out to the *ramada* when he arrived and had told us where to sit. After a while my eyes became accustomed to the dark. I could see everyone clearly. I noticed that Eligio seemed to be terrified. His entire body shook; his teeth chattered uncontrollably. He was convulsed with spasmodic jerks of his head and back.

Don Juan spoke to him, telling him not to be afraid, and to trust the protector, and to think of nothing else. He casually took a peyote button, offered it to Eligio, and ordered him to chew it very slowly. Eligio whined like a puppy and recoiled. His breathing was very rapid, it sounded like the whizzing of bellows. He took off his hat and wiped his forehead. He covered his face

здавалося, був занурений у думки. Беніґно повернувся до мене й голосно сказав: “Я гадаю, Господь покарає тебе й дона Хуана за те, що ви робите”.

Люсіо засміявся, і Беніґно приєднався до нього.

“Ти блазнюєш, Беніґно, — похмуро промовив Еліхіо. — Те, що ти щойно сказав, ні чорта не варте.”

15 вересня 1968 року

Була дев’ята година суботнього вечора. Дон Хуан сидів навпроти Еліхіо в центрі *рамáди* будинку Люсіо. Дон Хуан поставив свій мішок із бутонами пейоту між ними і співав, трохи гойдаючись тілом взад і вперед. Люсіо, Беніґно і я сиділи десь за п’ять–шість футів позаду від Еліхіо, притулившися спинами до стіни. Спершу було зовсім темно. Перед цим ми сиділи в домі під бензиновим ліхтарем, чекаючи на дона Хуана. Коли він прийшов, то покликав нас на *рамáду* та сказав, де нам сісти. Через деякий час мої очі звикли до темряви. Я міг ясно бачити кожного. Я відзначив, що Еліхіо, здавалося, був нажаханий. Він тремтів усім тілом; його зуби неконтрольовано цокотіли. Його тіпало через судомні посмикування голови та спини.

Дон Хуан заговорив до нього, велячи йому не боятися, довіритися захисникові й не думати ні про що інше. Він невимушено дістав один бутон пейоту, простягнув його Еліхіо й наказав дуже повільно жувати. Еліхіо заскиглив, як щеня, і відсахнувся. Його дихання було дуже швидке, воно звучало, як свистіння ковальських міхів. Він зняв своє сомбреро й витер чоло. Він закрив обличчя

parecía sumergido en pensamientos. Benigno se volvió hacia mí y dijo, fuerte: —Yo pienso que el Señor los va a castigar a ti y a don Juan por lo que están haciendo.

Lucio empezó a reír y Benigno se le unió.

—Ya te estás haciendo el payaso, Benigno —dijo Eligio, sombrío—. Lo que acabas de decir no vale madre.

15 de septiembre, 1968

Eran las nueve de una noche de sábado. Don Juan estaba sentado frente a Eligio en el centro de la ramada en casa de Lucio. Don Juan puso entre ambos su saco de botones de peyote y cantó meciendo ligeramente su cuerpo hacia atrás y hacia adelante. Lucio, Benigno y yo nos hallábamos cosa de metro y medio detrás de Eligio, sentados con la espalda contra la pared. Al principio la oscuridad fue completa. Habíamos estado dentro de la casa, a la luz de la linterna de gasolina, esperando a don Juan. Al llegar, él nos hizo salir a la ramada y nos dijo dónde sentarnos. Tras un rato mis ojos se acostumbraron a lo oscuro. Pude ver claramente a todos. Advertí que Eligio parecía aterrado. Su cuerpo entero temblaba; sus dientes castañeteaban en forma incontrolable. Sacudidas espasmódicas de su cabeza y su espalda lo convulsionaban.

Don Juan le habló diciéndole que no tuviera miedo y confiase en el protector y no pensara en nada más. Con ademán despreocupado tomó un botón de peyote, lo ofreció a Eligio y le ordenó mascarlo muy despacio. Eligio gimió como un perrito y retrocedió. Su respiración era muy rápida; sonaba como el resoplar de un fuelle. Se quitó el sombrero y se enjugó la frente. Se

with his hands. I thought he was crying. It was a very long, tense moment before he regained some control over himself. He sat up straight and, still covering his face with one hand, took the peyote button and began chewing it.

I felt a tremendous apprehension. I had not realized until then that I was perhaps as scared as Eligio. My mouth had a dryness similar to that produced by peyote. Eligio chewed the button for a long time. My tension increased. I began to whine involuntarily as my respiration became more accelerated.

Don Juan began to chant louder, then he offered another button to Eligio and after Eligio had finished it he offered him dry fruit and told him to chew it very slowly.

Eligio got up repeatedly and went to the bushes. At one point he asked for water. Don Juan told him not to drink it but only swish it in his mouth.

Eligio chewed two more buttons and don Juan gave him dry meat.

By the time he had chewed his tenth button I was nearly sick with anxiety.

Suddenly Eligio slumped forward and his forehead hit the ground. He rolled on his left side and jerked convulsively. I looked at my watch. It was twenty after eleven. Eligio tossed, wobbled, and moaned for over an hour while he lay on the floor.

Don Juan maintained the same position in front of him. His peyote songs were almost a murmur. Benigno, who was sitting to my right, looked inattentive; Lucio, next to him, had slumped on his side and was snoring.

Eligio's body crumpled into a contorted position. He lay on his right side with his front towards me and his hands between his

долонями. Я подумав, що він плаче. Це був дуже довгий, напружений момент перед тим, як він певною мірою відновив контроль над собою. Він сів прямо і, досі затуляючи обличчя однією рукою, взяв бутон пейоту і почав його жувати.

У мене з'явилося якесь жахливе передчуття. До цієї миті я не здавав собі справи, що боюся, можливо, не менше за самого Еліхіо. У роті виникла сухість, подібна до тієї, яку викликає пейот. Еліхіо жував бутон довгий час. Моє напруження зростало. Я мимоволі почав видавати скиглячі звуки мірою того, як частішав мій подих.

Протяжний речитатив дона Хуана став гучнішим, відтак він простягнув Еліхіо інший бутон, а коли Еліхіо його зжував, дав йому якийсь сушений плід і велів дуже повільно його жувати.

Еліхіо багато разів підводився й ходив до кущів. У якийсь момент він попрохав води. Дон Хуан велів йому не пити воду, а лише прополоскати нею рота.

Еліхіо зжував іще два бутони, і дон Хуан дав йому сушеного м'яса.

На той час, коли він зжував свій десятий бутон, мене майже нудило від неспокою.

Несподівано Еліхіо важко впав уперед і його лоб ударився об землю. Він перекотився на лівий бік і судомно сіпнувся. Я глянув на свій годинник. Було двадцять хвилин по одинадцятій. Понад годину Еліхіо неспокійно кидався, розгойдувався й стогнав, лежачи на підлозі.

Дон Хуан нерухомо сидів у тій самій позі навпроти нього. Його пейотні пісні були майже мурмотінням. Беніґно, який сидів праворуч від мене, виглядав неуважним; Люсіо, поруч із ним, звалився на бік і хропів.

Тіло Еліхіо зігнулося в якійсь перекрученій позі. Він лежав на правому боці обличчям до мене, затиснувши руки між ногами. Його

cubrió el rostro con las manos. Pensé que lloraba. Transcurrió un momento muy largo y tenso antes de que recuperara algún dominio de si. Enderezó la espalda y, aún cubriéndose la cara con una mano, tomó el botón de peyote y comenzó a mascarlo.

Sentí una aprensión tremenda. No había advertido, hasta entonces, que acaso me hallaba tan asustado como Eligio. Mi boca tenía una sequedad similar a la que produce el peyote. Eligio mascó el botón durante largo rato. Mi tensión aumentó. Empecé a gemir involuntariamente mientras mi respiración se aceleraba.

Don Juan empezó a canturrear más alto; luego ofreció otro botón a Eligio y, cuando Eligio lo hubo terminado, le ofreció fruta seca y le indicó mascarla poco a poco.

Eligio se levantó repetidas veces para ir a los matorrales. En determinado momento pidió agua. Don Juan le dijo que no la bebiera, que sólo hiciese buches con ella.

Eligio masticó otros dos botones y don Juan le dio carne seca.

Cuando hubo mascado su décimo botón, yo estaba casi enfermo de angustia.

De pronto, Eligio cayó hacia adelante y su frente golpeó el suelo. Rodó sobre el costado izquierdo y se sacudió convulsivamente. Miré mi reloj. Eran las once y veinte. Eligio se sacudió, se bamboleó y gimió durante más de una hora, tirado en el suelo.

Don Juan mantuvo la misma posición frente a él. Sus canciones de peyote eran casi un murmullo. Benigno, sentado a mi derecha, parecía distraído; Lucio, junto a él, se había dejado caer de lado y roncaba.

El cuerpo de Eligio se contrajo a una posición retorcida. Yacía sobre el costado izquierdo, de frente hacia mí, con las manos entre las

legs. His body gave a powerful jump and he turned on his back with his legs slightly curved. His left hand waved out and up with an extremely free and elegant motion. His right hand repeated the same pattern, and then both arms alternated in a wavering, slow movement, resembling that of a harpist. The movement became more vigorous by degrees. His arms had a perceptible vibration and went up and down like pistons. At the same time his hands rotated onward at the wrist and his fingers quivered. It was a beautiful, harmonious, hypnotic sight. I thought his rhythm and muscular control were beyond comparison.

Eligio then rose slowly, as if he were stretching against an enveloping force. His body shivered. He squatted and then pushed himself up to an erect position. His arms, trunk, and head trembled as if an intermittent electric current were going through them. It was as though a force outside his control was setting him or driving him up.

Don Juan's chanting became very loud. Lucio and Benigno woke up and looked at the scene uninterestedly for a while and then went back to sleep.

Eligio seemed to be moving up and up. He was apparently climbing. He cupped his hands and seemed to grab onto objects beyond my vision. He pushed himself up and paused to catch his breath.

I wanted to see his eyes and moved closer to him, but don Juan gave me a fierce look and I recoiled to my place.

тіло зробило потужний стрибок, і він перекинувся на спину, злегка зігнувши ноги. Його ліва рука зробила хвилеподібний рух від себе й угору, надзвичайно легкий та елегантний. Його права рука повторила той самий патерн, а тоді обидві руки стали по черзі робити повільні хвилеподібні рухи, що нагадували гру на арфі. Поступово його рухи ставали енергійніші. Передпліччя помітно вібрували, піднімаючись та опускаючись, як поршні. Водночас його кисті робили поступальні колові рухи, вивертаючись назовні в зап'ястках, а пальці тремтіли. То було прекрасне, гармонійне, гіпнотичне видовище. Мені спало на думку, що його ритмічність і м'язовий контроль були просто незрівнянні.

Потім Еліхіо став повільно підводитися, немовби долаючи опір якоїсь сили, що обволікала його. Його тіло здригалося. Він сів навпочіпки, а тоді штовхнув себе вгору у вертикальне положення. Його руки, тулуб і голова трусилися, неначе крізь них проходив переривчастий електричний струм. Це було так, ніби якась сила поза його контролем змушувала його завмирати в певному положенні чи рухатися вгору[53].

Донхуанове монотонне наспівування стало дуже голосним. Люсіо та Беніґно прокинулись і якийсь час байдужно дивилися на цю сцену, а тоді знову заснули.

Еліхіо, здавалося, піднімався все вище й вище. Він явно п'явся вгору. Він загинав долоні й ніби хапався ними за невидимі для мене предмети. Він штовхав себе вгору й зупинявся, щоб перевести подих.

Я хотів побачити його очі й посунувся ближче до нього, але дон Хуан зиркнув на мене лютим поглядом, і я відсахнувся на своє місце.

piernas. Dio un poderoso salto y se volvió sobre la espalda, con las piernas ligeramente curvadas. Su mano izquierda se agitaba hacia afuera y hacia arriba con un movimiento libre y elegante en extremo. La mano derecha repitió el mismo diseño, y luego ambos brazos alternaron en un movimiento lento, ondulante, parecido al de un arpista. El movimiento se hizo gradualmente más vigoroso. Los brazos tenían una vibración perceptible y subían y bajaban como pistones. Al mismo tiempo, las manos giraban hacia adelante, desde la muñeca, y los dedos se agitaban. Era un espectáculo bello, armonioso, hipnótico. Pensé que su ritmo y su dominio muscular estaban más allá de toda comparación.

Entonces Eligio se levantó despacio, como si se estirara contra una fuerza envolvente. Su cuerpo temblaba. Se sentó en cuclillas y luego empujó hasta quedar erecto. Sus brazos, tronco y cabeza vibraban como si los atravesase una corriente eléctrica intermitente. Era como si una fuerza ajena a su control lo asentara o lo impulsase hacia arriba.

El canto de don Juan se hizo muy fuerte. Lucio y Benigno despertaron y miraron sin interés la escena durante un rato y luego volvieron a dormirse.

Eligio parecía moverse hacia arriba. Al parecer estaba escalando. Ahuecaba las manos para agarrarse a objetos más allá de mi visión. Se empujó hacia arriba e hizo una pausa para recuperar el aliento.

Queriendo ver sus ojos me acerqué más a él, pero don Juan me miró con fiereza y retrocedí a mi puesto.

[53] Альтернативні варіанти перекладу: "*Було так, ніби якась сила поза його контролем керувала ним чи спрямовувала його*" або "*Було так, ніби ним рухала якась непідконтрольна йому сила, що фіксувала його в певному положенні чи піднімала вгору*".

Then Eligio jumped. It was a final, formidable leap. He had apparently reached his goal. He puffed and sobbed with the exertion. He seemed to be holding on to a ledge. But something was overtaking him. He shrieked desperately. His grip faltered and he began to fall. His body arched backward and was convulsed from head to toe with the most beautiful, coordinated ripple. The ripple went through him perhaps a hundred times before his body collapsed like a lifeless burlap sack.

After a while he extended his arms in front of him as though he was protecting his face. His legs stretched out backward as he lay on his chest; they were arched a few inches above the ground, giving his body the very appearance of sliding or flying at an incredible speed. His head was arched as far back as possible, his arms locked over his eyes, shielding them. I could feel the wind hissing around him. I gasped and gave a loud involuntary shriek. Lucio and Benigno woke and looked at Eligio curiously.

"If you promise to buy me a motorcycle I will chew it now," Lucio said loudly.

I looked at don Juan. He made an imperative gesture with his head.

"Son of a bitch!" Lucio mumbled, and went back to sleep.

Eligio stood up and began walking. He took a couple of steps towards me and stopped. I could see him smiling with a beatific expression. He tried to whistle. There was no clear sound yet it had

Потім Еліхіо стрибнув. То був вирішальний, вражаючий стрибок. Еліхіо вочевидь досяг своєї мети. Він пихкав і схлипував від напруження. Здавалося, що він тримається за якийсь виступ. Але щось настигало його. Він видав пронизливий розпачливий зойк. Його хватка розтислася, і він почав падати. Його тіло вигнулося дугою назад і забилося в конвульсіях, що пробігали ним від голови до пальців ніг найпрекраснішими, узгодженими між собою хвилями. Ці хвилі пройшлися ним, можливо, сто разів, перш ніж його тіло повалилося на землю, як безживний рядняний мішок.

Трохи згодом він витягнув руки перед собою, ніби захищаючи своє обличчя. Він лежав на грудях, а його ноги витягнулися назад; вони вигнулися дугою в кількох дюймах[54] над землею, надаючи його тілу такий вигляд, ніби воно сковзає або летить із неймовірною швидкістю. Його голова максимально відкинулася назад; руки були зчеплені в замок над очима, захищаючи їх. Я міг відчувати вітер, що свистів навколо нього. Я хапав ротом повітря й мимоволі видав гучний пронизливий крик. Люсіо та Беніґно прокинулись і з цікавістю подивилися на Еліхіо.

"Якщо ти пообіцяєш купити мені мотоцикл, я жуватиму його просто зараз", — голосно сказав Люсіо.

Я подивився на дона Хуана. Він зробив категоричний жест головою.

"Сучий син!" — пробурмотів Люсіо й знову заснув.

Еліхіо підвівся й почав ходити. Він ступив пару кроків до мене й зупинився. Я міг бачити, як він усміхається з виразом блаженства на обличчі. Він намагався щось насвистувати. Хоча звукові бракувало чистоти, він був

Entonces Eligio saltó. Fue un salto formidable, definitivo. Al parecer, había llegado a su meta. Resoplaba y sollozaba con el esfuerzo. Parecía asido a un borde. Pero algo iba alcanzándolo. Chilló desesperado. Sus manos se aflojaron y empezó a caer. Su cuerpo se arqueó hacia atrás, y un hermosísimo escarceo coordinado lo convulsionó de la cabeza a los pies. La oleada lo atravesó unas cien veces antes de que su cuerpo se desplomara como un costal sin vida.

Tras un rato extendió los brazos hacia el frente, como protegiendo su rostro. Mientras yacía sobre el pecho, sus piernas se estiraron hacia atrás; estaban arqueadas a unos centímetros del suelo, dando al cuerpo la apariencia exacta de deslizarse o volar a una velocidad increíble. La cabeza estaba arqueada hacia atrás, a todo lo que daba; los brazos unidos sobre los ojos, escudándolos. Podía yo sentir el viento silbando en torno suyo. Boqueé y di un fuerte grito involuntario. Lucio y Benigno despertaron y miraron con curiosidad a Eligio.

—Si me compras una moto, lo masco ahorita —dijo Lucio en voz alta.

Miré a don Juan. El hizo un gesto imperativo con la cabeza.

—¡Hijo de puta! —mascculló Lucio, y volvió a dormirse.

Eligio se puso en pie y echó a andar. Dio unos pasos hacia mí y se detuvo. Pude verlo sonreír con una expresión beatífica. Trató de silbar. El sonido no era claro, pero tenía armonía. Era una tonada. Constaba

[54] Inch (англ.) — дюйм (*або* цаль), одиниця вимірювання довжини в європейських та американських системах вимірювання. 1 дюйм = 2,54 см (точно).

harmony. It was a tune. It had only a couple of bars, which he repeated over and over. After a while the whistling was distinctly audible, and then it became a sharp melody. Eligio mumbled unintelligible words. The words seemed to be the lyrics to the tune. He repeated it for hours. A very simple song, repetitious, monotonous, and yet strangely beautiful.

Eligio seemed to be looking at something while he sang. At one moment he got very close to me. I saw his eyes in the semi-darkness. They were glassy, transfixed. He smiled and giggled. He walked and sat down and walked again, groaning and sighing.

Suddenly something seemed to have pushed him from behind. His body arched in the middle as though moved by a direct force. At one instant Eligio was balanced on the tips of his toes, making nearly a complete circle, his hands touching the ground. He dropped to the ground again, softly, on his back, and extended his whole length, acquiring a strange rigidity.

He whimpered and groaned for a while, then began to snore. Don Juan covered him with some burlap sacks. It was 5.35 a.m.

Lucio and Benigno had fallen asleep shoulder to shoulder with their backs against the wall. Don Juan and I sat quietly for a very long time. He seemed to be tired. I broke the silence and asked him about Eligio. He told me that Eligio's encounter with Mescalito had been exceptionally successful; Mescalito had taught him a song the first time they met and that was indeed extraordinary.

I asked him why he had not let Lucio take some for a motorcycle. He said that Mescalito would have killed Lucio if he had approached him under such conditions. Don

гармонійний. То була мелодія. Вона мала лише пару тактів, які Еліхіо повторював знову й знову. Через деякий час свист став добре чутний, а потім перетворився на виразний наспів. Еліхіо бубонів якісь нерозбірливі слова. Здавалося, вони були словами пісні до його мелодії. Він повторював їх кілька годин. Дуже проста пісня, повторювана знову й знову, монотонна та все ж дивно прекрасна.

Здавалося, що під час свого співу Еліхіо на щось дивився. У якийсь момент він дуже близько підійшов до мене. Я побачив у напівтемряві його очі. Вони були осклілі, застиглі. Він усміхався й хихотів. Він ходив і сідав і знову починав ходити, стогнучи й зітхаючи.

Раптом щось, здавалося, штовхнуло його ззаду. Його тіло зігнулося посередині дугою, ніби під дією спрямованої сили. Якусь мить Еліхіо втримував рівновагу, стоячи на носках ніг і відхилившись назад так, що його тіло утворило майже повне коло, а кисті рук торкалися землі. Він знову впав на землю, м'яко, на спину, і витягнувся на весь свій зріст, ставши якось дивно заціпенілим.

Деякий час він скімлив і стогнав, а потім захропів. Дон Хуан накрив його кількома рядняними мішками. Була 5:35 ранку.

Люсіо й Беніґно спали плечем до плеча, зіпершися спинами об стіну. Ми з доном Хуаном дуже довго сиділи мовчки. Він мав утомлений вигляд. Я порушив тишу й запитав його про Еліхіо. Він сказав мені, що зустріч Еліхіо з Мескаліто була винятково вдала; Мескаліто навчив його пісні на їхній першій зустрічі, а це справді було щось надзвичайне.

Я запитав, чому він не дозволив Люсіо прийняти трохи пейоту за мотоцикл. Він сказав, що Мескаліто вбив би Люсіо, якби той підступився до нього за таких умов.

solamente de un par de barras, repetidas una y otra vez. Tras un rato el silbido se hizo nítidamente audible, y luego se convirtió en una melodía aguda. Eligio murmuraba palabras ininteligibles. Las palabras parecían ser la letra de la tonada. La repitió durante horas. Una canción muy sencilla: repetitiva, monótona, pero extrañamente bella.

Al cantar, Eligio parecía estar mirando algo. En cierto momento se acercó mucho a mí. Vi unos ojos en la semioscuridad. Estaban vidriosos, transfigurados. Sonrió y soltó una risita. Caminó y tomó asiento y caminó de nuevo, gruñendo y suspirando.

De repente, algo pareció haberlo empujado desde atrás. Su cuerpo se arqueó por enmedio, como movido por una fuerza directa. En determinado instante, Eligio estaba equilibrado sobre la punta de los pies, formando un círculo casi completo, sus manos tocando el suelo. Cayó de nuevo, suavemente, sobre la espalda, y se extendió a todo su largo, adquiriendo una rigidez extraña.

Gimoteó y gruñó durante un rato, luego empezó a roncar. Don Juan lo cubrió con unos sacos de arpillera. Eran las 5:35 AM.

Lucio y Benigno dormían hombro contra hombro, recargados en la pared. Don Juan y yo estuvimos callados largo rato. El se veía fatigado. Rompí el silencio y le pregunté por Eligio. Me dijo que el encuentro de Eligio con Mescalito había tenido un éxito excepcional; Mescalito le había enseñado una canción en su primer encuentro y eso era ciertamente extraordinario.

Le pregunté por qué no había dejado a Lucio tomar peyote a cambio de una motocicleta. Dijo que Mescalito habría matado a Lucio si éste se le hubiera acercado

Juan admitted that he had prepared everything carefully to convince his grandson; he told me that he had counted on my friendship with Lucio as the central part of his strategy. He said that Lucio had always been his great concern, and that at one time they had lived together and were very close, but Lucio became gravely ill when he was seven and don Juan's son, a devout Catholic, made a vow to the Virgin of Guadalupe that Lucio would join a sacred dancing society if his life were spared. Lucio recovered and was forced to carry out the promise. He lasted one week as an apprentice, and then made up his mind to break the vow. He thought he would have to die as a result of it, braced himself, and for a whole day he waited for death to come. Everybody made fun of the boy and the incident was never forgotten.

Don Juan did not speak for a long time. He seemed to have become engulfed by thoughts.

"My setup was for Lucio," he said, "and I found Eligio instead. I knew it was useless, but when we like someone we should properly insist, as though it were possible to remake men. Lucio had courage when he was a little boy and then he lost it along the way."

"Can you bewitch him, don Juan?"

"Bewitch him? For what?"

"So he will change and regain his courage."

"You don't bewitch for courage. Courage is something personal. Bewitching is for rendering people harmless or sick or dumb. You don't bewitch to make warriors. To be a warrior you have to be crystal clear, like Eligio. There you have a man of courage!"

Дон Хуан зізнався, що ретельно все підготував, аби переконати свого онука; він повідомив мені, що робив ставку на мою дружбу з Люсіо як на центральну частину своєї стратегії. Він сказав, що Люсіо завжди був його великою турботою й що колись вони жили разом і були дуже близькі, але у віці семи років Люсіо серйозно занедужав, і син дона Хуана, ревний католик, заприсягся Діві Марії Ґвадалупській, що якщо Люсіо виживе, то вступить до товариства священних танців. Люсіо одужав і був змушений виконати батькову обіцянку. Він витримав лише один тиждень учнівства, а потім прийняв рішення порушити клятву. Він вважав, що має через це померти, тож зібрався з силами й цілий день чекав на прихід смерті. Усі глузували з хлопця, і цей випадок ніколи не забувався.

Дон Хуан довгий час мовчав. Здавалося, його поглинули думки.

"Мій план був розрахований на Люсіо, — мовив він, — а замість нього я знайшов Еліхіо. Я знав, що це намарне, але коли ми любимо когось, то маємо проявляти належну наполегливість — так, ніби людей можливо переробити. Люсіо мав мужність, коли був маленьким хлопчиком, а потім він загубив її на своєму шляху."

"Чи можете ви зачаклувати його, доне Хуане?"

"Зачаклувати[55] його? Для чого?"

"Щоб він змінився й повернув собі свою мужність."

"На мужність не зачакловують. Мужність — це щось особисте. Чаклування призначене для того, щоб робити людей нешкідливими або хворими чи німими. Воїнів не роблять чаклуванням. Щоб бути воїном, ти маєш бути кришталево чистий, як Еліхіо. Ось перед тобою чоловік мужності!"

bajo tales condiciones. Don Juan admitió haber preparado todo cuidadosamente para convencer a su nieto; me dijo que había contado con mi amistad con Lucio como parte central de su estrategia. Dijo que Lucio había sido siempre su gran preocupación, y que en una época ambos vivieron juntos y estaban muy unidos, pero Lucio enfermó gravemente a los siete años y el hijo de don Juan, católico devoto, prometió a la Virgen de Guadalupe que Lucio ingresaría en una sociedad sagrada de danzantes si su vida se salvaba. Lucio se recobró y fue obligado a cumplir el juramento. Duró una semana como aprendiz, y luego se resolvió a romper el voto. Pensó que moriría a resultas de esto, templó su ánimo y durante un día entero esperó la llegada de la muerte. Todo el mundo se burló del niño y el incidente jamás se olvidó.

Don Juan pasó largo rato sin hablar. Parecía haber sido cubierto por un mar de pensamientos.

—Mi trampa era para Lucio —dijo— y en vez de él hallé a Eligio. Yo sabía que no tenía caso, pero cuando se quiere a alguien debemos insistir como se debe, como si fuera posible rehacer a los hombres. Lucio tenía valor cuando era niño, y luego lo perdió a lo largo del camino.

—¿No puede usted embrujarlo, don Juan?

—¿Embrujarlo? ¿Para qué?

—Para que cambie y recobre su valor.

—La brujería no se usa para dar valor. El valor es algo personal. La brujería es para volver a la gente inofensiva o enferma o tonta. No se embruja para hacer guerreros. Para ser guerrero hay que ser claro como el cristal, igual que Eligio. ¡Ahí tienes a un hombre de valor!

[55] *to bewitch* (англ.) — заворожувати, зачакловувати, зачаровувати, насилати чари.

Eligio snored peacefully under the burlap sacks. It was already daylight. The sky was impeccably blue. There were no clouds in sight.

"I would give anything in this world," I said, "to know about Eligio's journey. Would you mind if I asked him to tell me?"

"You should not under any circumstances ask him to do that!"

"Why not? I tell you all [~~all~~] about my experiences."

"That's different. It is not your inclination to keep things to yourself. Eligio is an Indian. His journey is all he has. I wish it had been Lucio."

"Isn't there anything you can do, don Juan?"

"No. Unfortunately there is no way to make bones for a jellyfish. It was only my folly."

The sun came out. Its light blurred my tired eyes.

"You've told me time and time again, don Juan, that a sorcerer cannot have follies. I've never thought you could have any."

Don Juan looked at me piercingly. He got up, glanced at Eligio and then at Lucio. He tucked his hat on his head, patting it on its top.

"It's possible to insist, to properly insist, even though we know that what we're doing is useless," he said, smiling. "But we must know first that our acts are useless and yet we must proceed as if we didn't know it. That's a sorcerer's controlled folly."

Еліхіо мирно хропів під рядняними мішками. Уже зовсім розвиднілося. Небо було бездоганно блакитне. Не було видно жодної хмаринки.

"Я б віддав будь-що в цьому світі, — сказав я, — щоб дізнатися про подорож Еліхіо. Ви не заперечуєте, якщо я попрохаю його розповісти мені?"

"Ти за жодних обставин не повинен прохати його зробити це!"

"Чому ні? Я ж розповідаю вам усе про мої досвіди."

"То різні речі. Тримати щось при собі не є твоєю нахильністю. Еліхіо індіанець. Його подорож — це все, що він має. Я б хотів, щоб на його місці був Люсіо."

"Невже немає нічого, що ви могли б зробити, доне Хуане?"

"Ні. На жаль, не існує способу зробити кістки для медузи. То була лише моя дурість."

Зійшло сонце. Його світло засліпило мої стомлені очі.

"Ви казали мені знову й знову, доне Хуане, що мольфар не може мати дурощів. Я ніколи не думав, що у вас може бути щось таке."

Дон Хуан пронизливо глянув на мене. Він підвівся, кинув швидкий погляд на Еліхіо, а потім на Люсіо. Він поправив сомбреро на своїй голові, злегка постукавши по наголовку.

"Можна діяти з наполегливістю, з належною наполегливістю, навіть якщо ми знаємо, що те, що ми робимо, є марним, — мовив він, усміхаючись. — Але насамперед ми мусимо знати, що наші дії марні, і все ж ми повинні діяти так, ніби не знаємо цього. То є контрольована дурість мольфара."

Eligio roncaba apaciblemente bajo los costales. Despuntaba el día. El cielo era de un azul impecable. No había nubes a la vista.

—Daría cualquier cosa en este mundo —dije— por saber del viaje de Eligio. ¿Se opondría usted a que yo le pidiera que me lo contara?

—¡Bajo ninguna circunstancia debes pedirle eso!

—¿Por qué no? Yo le cuento a usted mis experiencias.

—Eso es distinto. No es tu inclinación guardarte las cosas para ti solo. Eligio es indio. Su viaje es todo lo que tiene. Ojalá hubiera sido Lucio.

—¿No hay nada que pueda usted hacer, don Juan?

—No. Por desgracia, no hay manera de hacerles huesos a las aguamalas. Fue sólo mi desatino.

Salió el sol. Su luz empañó mis ojos cansados.

—Me ha dicho usted muchas veces, don Juan, que un brujo no puede permitirse desatinos. Jamás pensé que tuviera usted alguno.

Don Juan me miró con ojos penetrantes. Se levantó, miró a Eligio y luego a Lucio. Se encajó el sombrero en la cabeza, palmeándolo en la copa.

—Es posible insistir, insistir como es debido, aunque sepamos que lo que hacemos no tiene caso —dijo, sonriendo—. Pero primero debemos saber que nuestros actos son inútiles, y luego proceder como si no lo supiéramos. Eso es el desatino controlado de un brujo.

5

I returned to don Juan's house on October 3, 1968, for the sole purpose of asking him about the events surrounding Eligio's initiation. An almost endless stream of questions had occurred to me while rereading the account of what took place then. I was after very precise explanations so I made a list of questions beforehand, carefully choosing the most appropriate words.

I began by asking him: "Did I *see* that night, don Juan?"

"You almost did."

"Did you *see* that I was *seeing* Eligio's movements?"

"Yes. I *saw* that Mescalito was allowing you to *see* part of Eligio's lesson, otherwise you would've been looking at a man sitting there, or perhaps lying there. During the last mitote you did not notice that the men were doing anything, did you?"

At the last mitote I had not noticed any of the men performing movements out of the ordinary. I told him I could safely say that all I had recorded in my notes was that some of them got up and went to the bushes more often than others.

"But you nearly *saw* Eligio's entire lesson," don Juan went on. "Think about that. Do you understand now how generous Mescalito is with you? Mescalito has never been so gentle with anyone, to my knowledge. Not anyone. And yet you have no regard for his generosity. How can you

5

Я повернувся до оселі дона Хуана 3 жовтня 1968 року з однією-єдиною метою — розпитати його про події довкола ініціації Еліхіо. Під час перечитування мого звіту про те, що тоді відбувалося, у мене в голові линув майже нескінченний потік запитань. Я прагнув дістати дуже точні пояснення, тож заздалегідь склав список питань, ретельно добираючи найбільш підходящі слова.

Я почав з того, що спитав його: "Тієї ночі я *бачив*, доне Хуане?"

"Майже."

"А ви *бачили*, що я *бачу* рухи Еліхіо?"

"Так. Я *бачив*, що Мескаліто дозволяв тобі *побачити* частину уроку Еліхіо, інакше ти б дивився на чоловіка, який просто там сидить або, можливо, лежить. Адже під час останньої мітоти ти не помітив, що її учасники щось робили, чи не так?"

На останній мітоті я не помітив, щоб будь-хто з чоловіків робив якісь незвичайні рухи. Я повідомив йому, що з упевненістю можу сказати: усе, що я записав у своїх нотатках, це що деякі з них підводилися й ходили в кущі частіше, ніж інші.

"Але ти майже *бачив* увесь урок Еліхіо, — продовжував дон Хуан. — Подумай про це. Розумієш тепер, який великодушний Мескаліто з тобою? Наскільки я знаю, Мескаліто ще ніколи ні з ким не був такий лагідний. Ні з ким. А ти зовсім не зважаєш на його великодушність. Як ти можеш настільки рішуче

V

El 5 de octubre de 1968 regresé a casa de don Juan con el único propósito de interrogarlo sobre los hechos en torno a la iniciación de Eligio. Al releer el recuento de lo que tuvo lugar entonces, se me había ocurrido una serie de dudas casi interminables. Como buscaba explicaciones muy precisas, preparé de antemano una lista de preguntas, eligiendo cuidadosamente las palabras más adecuadas.

Empecé por preguntarle: —¿*Vi* aquella noche, don Juan?

—Estuviste a punto.

—¿*Vio* usted que yo *veía* los movimientos de Eligio?

—Sí. *Vi* que Mescalito te permitía *ver* parte de la lección de Eligio; de otro modo habrías estado mirando un hombre allí sentado, o quizás allí tirado. En el último mitote no notaste que los hombres hicieran nada, ¿o sí?

En el último mitote, yo no había advertido que ninguno de los participantes realizara movimientos fuera de lo común. Le dije que podía asegurar con certeza que todo cuanto había registrado en mis notas era que algunos se levantaban para ir a los matorrales más a menudo que otros.

—Pero casi *viste* toda la lección de Eligio —prosiguió don Juan—. Piensa en eso. ¿Entiendes ahora lo generoso que es contigo Mescalito? Mescalito jamás ha sido tan bueno con nadie, que yo sepa. Con nadie. Y tú, sin embargo, no tienes en cuenta su generosidad. ¿Cómo puedes volverle la

turn your back on him so bluntly? Or perhaps I should say, in exchange for what are you turning your back on Mescalito?"

I felt that don Juan was cornering me again. I was unable to answer his question. I had always believed I had quit the apprenticeship in order to save myself, yet I had no idea from what I was saving myself, or for what. I wanted to change the direction of our conversation quickly, and to that end I abandoned my intention to carry on with all my precalculated questions and brought out my most important query.

"I wonder if you could tell me more about your controlled folly," I said.

"What do you want to know about it?"

"Please tell me, don Juan, what exactly is controlled folly?"

Don Juan laughed loudly and made a smacking sound by slapping his thigh with the hollow of his hand.

"This is controlled folly!" he said, and laughed and slapped his thigh again.

"What do you mean...?"

"I am happy that you finally asked me about my controlled folly after so many years, and yet it wouldn't have mattered to me in the least if you had never asked. Yet I have chosen to feel happy, as if I cared, that you asked, as if it would matter that I care. *That* is controlled folly!"

We both laughed very loudly. I hugged him. I found his explanation delightful although I did not quite understand it.

We were sitting, as usual, in the area right in front of the door of his house. It was mid-morning. Don Juan had a pile of seeds in front of him and was picking the debris from them. I had offered to help him but he had turned me down; he said the seeds were

повертатися до нього спиною? Або, можливо, мені слід сказати так: за що ти повертаєшся спиною до Мескаліто?"

Я відчув, що дон Хуан знову заганяє мене в кут. Я був не в змозі відповісти на його запитання. Я завжди вважав, що покинув учнівство, щоб урятуватися, утім не мав жодного уявлення, від чого я рятую себе або для чого. Я хотів якомога швидше змінити напрямок нашої розмови, тож відмовився від своїх намірів ставити далі всі приготовані заздалегідь запитання й одразу озвучив найважливіше для мене.

"Чи не могли б ви розповісти мені більше про вашу контрольовану дурість?" — сказав я.

"Що ти хочеш про неї дізнатися?"

"Будь ласка, розкажіть мені, доне Хуане, чим саме є контрольована дурість?"

Дон Хуан голосно засміявся й видав лункий звук, ляснувши себе по стегну складеною човником долонею.

"Ось це — контрольована дурість!" — мовив він, і знову засміявся та ляснув себе по стегну.

"Що ви маєте на увазі...?"

"Я щасливий від того, що ти нарешті запитав мене про мою контрольовану дурість після стількох багатьох років, проте мені було б однаковісінько, якби ти ніколи цього не зробив. І все ж я обрав почуватися щасливим, ніби для мене було важливо, щоб ти спитав, ніби це мало якесь значення, щоб мені було небайдуже. *Оце* і є контрольована дурість."

Ми обоє дуже голосно засміялися. Я міцно обійняв його. Я знайшов його пояснення чудовим, хоча й не зовсім його зрозумів.

Ми сиділи, як зазвичай, на ділянці просто перед дверима його будинку. Була середина ранку. Дон Хуан мав перед собою купку якогось насіння й вибирав із нього сміття. Я запропонував допомогти йому, але він мені відмовив; він сказав, що це насіння є подарунком для

espalda tan de golpe? O quizá debería decir: ¿a cambio de qué le vuelves la espalda a Mescalito?

Sentí que don Juan me acorralaba de nuevo. Me resultaba imposible responder su pregunta. Siempre había creído haber renunciado al aprendizaje para salvarme, pero no tenía idea de qué era aquello de lo que me salvaba, ni para qué. Quise cambiar de inmediato el sentido de nuestra conversación, y para tal fin abandoné la intención de proseguir con mis preguntas premeditadas y expuse mi duda más importante.

—Acaso podría usted decirme más acerca de su desatino controlado —dije.

—¿Qué quieres saber de eso?

—Dígame por favor, don Juan, ¿qué es exactamente el desatino controlado?

Don Juan rió fuerte y produjo un sonido chasqueante golpeándose el muslo con la mano ahuecada.

—¡Esto es desatino controlado! —dijo, y nuevamente rió y golpeó su muslo.

—¿Qué quiere usted decir...?

—Estoy feliz de que, al cabo de tantos años, finalmente me hayas preguntado por mi desatino controlado, y sin embargo no me hubiera importado en lo más mínimo si nunca hubieras preguntado. Pero he decidido sentirme feliz, como si me importara que preguntases, como si importara que me importara. ¡*Eso* es desatino controlado!

Ambos reímos con ganas. Lo abracé. Su explicación me resultaba deliciosa, aunque no acababa de comprenderla.

Como de costumbre, estábamos sentados en el área frente a la puerta de su casa. Mediaba la mañana. Don Juan tenía delante una pila de semillas y les estaba quitando la basura. Yo había ofrecido ayudarlo pero él rehusó; dijo que las semillas eran un

a gift for one of his friends in Central Mexico and I did not have enough power to touch them.

"With whom do you exercise controlled folly, don Juan?" I asked after a long silence.

He chuckled.

"With everybody!" he exclaimed, smiling.

"When do you choose to exercise it, then?"

"Every single time I act."

I felt I needed to recapitulate at that point and I asked him if controlled folly meant that his acts were never sincere but were only the acts of an actor.

"My acts are sincere," he said, "but they are only [the] acts of an actor."

"Then everything you do must be controlled folly!" I said truly surprised.

"Yes, everything," he said.

"But it can't be true," I protested, "that every one of your acts is only controlled folly."

"Why not?" he replied with a mysterious look.

"That would mean that nothing matters to you and you don't really care about anything or anybody. Take me, for example. Do you mean that you don't care whether or not I become a man of knowledge, or whether I live, or die, or do anything?"

"True! I don't. You are like Lucio, or everybody else in my life, my controlled folly."

I experienced a peculiar feeling of emptiness. Obviously there was no reason

одного з його друзів у центральній Мексиці та що я не маю достатньо сили, щоб торкатися до нього.

"До кого ви застосовуєте контрольовану дурість, доне Хуане?" — запитав я після тривалого мовчання.

Він тихо засміявся.

"До всіх!" — вигукнув він, усміхаючись.

"Тоді коли ви обираєте застосувати її?"

"Щоразу, коли я дію."

Я відчув потребу підсумувати[56] щойно сказане і спитав його, чи означає контрольована дурість, що його вчинки ніколи не є щирими, а є лише акторською грою.

"Мої вчинки щирі, — мовив він, — але вони є лише акторською грою."

"Тоді все, що ви робите, мусить бути контрольованою дурістю", — сказав я, по-справжньому здивований.

"Так, усе", — мовив він.

"Але такого не може бути, — заперечив я, — щоб кожний із ваших учинків був лише контрольованою дурістю."

"Чому ні?" — відповів він із таємничим виглядом.

"Це означало б, що для вас ніщо не має значення і вам насправді байдуже до всього й до всіх. Візьмімо мене, наприклад. Чи не хочете ви сказати, що вам байдуже, стану я чоловіком знання чи ні, житиму я чи помру, чи робитиму щось?"

"Саме так! Мені байдуже. Ти, як Люсіо або всі інші в моєму житті — моя контрольована дурість."

У мене виникло якесь особливе відчуття порожнечі. Було очевидно, що у світі не

regalo para uno de sus amigos en Oaxaca y que yo no tenía el poder suficiente para tocarlas.

—¿Con quiénes practica usted el desatino controlado, don Juan? —pregunté tras un silencio largo.

El chasqueó la lengua.

—¡Con todos! —exclamó, sonriendo.

—Entonces, ¿cuándo decide usted practicarlo?

—Cada vez que actúo.

En ese punto sentí necesidad de recapitular, y le pregunté si desatino controlado significaba que sus actos no eran nunca sinceros, sino sólo los actos de un actor.

—Mis actos son sinceros —dijo—, pero sólo son los actos de un actor.

—¡Entonces todo lo que usted hace debe ser desatino controlado! —dije, verdaderamente sorprendido.

—Sí, todo —dijo él.

—Pero no puede ser cierto —protesté— que cada uno de sus actos sea únicamente eso.

—¿Por qué no? —replicó con una mirada misteriosa.

—Eso significaría que nada tiene caso para usted y que nada ni nadie le importan en verdad. Yo, por ejemplo. ¿Quiere usted decir que no le importa si yo me convierto o no en hombre de conocimiento, o si vivo, si muero, si hago cualquier cosa?

—¡Cierto! No me importa. Tú eres como Lucio, o como cualquier otro en mi vida, mi desatino controlado.

Experimenté una peculiar sensación de vacío. Obviamente no había en el mundo

[56] Recapitulation (англ.) — «перепроживання», «перепрожиття», «рекапітуляція» — назва однієї з базових практик мольфарства, докладно описаної в пізніших книжках і лекціях Кастанеди; проте іноді це слово й похідні від нього можуть також вживатися в прямому значенні «підбиття підсумків», «підсумовування», «стисле повторення сказаного чи досвідченого». Те саме стосується й дієслова *to recapitulate*.

in the world why don Juan had to care about me, but on the other hand I had almost the certainty that he cared about me personally; I thought it could not be otherwise, since he had always given me his undivided attention during every moment I had spent with him. It occurred to me that perhaps don Juan was just saying that because he was annoyed with me. After all, I had quit his teachings.

"I have the feeling we are not talking about the same thing," I said. "I shouldn't have used myself as an example. What I meant to say was that there must be something in the world you care about in a way that is not controlled folly. I don't think it is possible to go on living if nothing really matters to us."

"That applies to *you*," he said. "Things matter to *you*. You asked me about my controlled folly and I told you that everything I do in regard to myself and my fellow men is folly, because nothing matters."

"My point is, don Juan, that if nothing matters to you, how can you go on living?"

He laughed and after a moment's pause, in which he seemed to deliberate whether or not to answer me [~~me~~], he got up and went to the back of his house. I followed him.

"Wait, wait, don Juan," I said. "I really want to know; you must explain to me what you mean."

"Perhaps it's not possible to explain," he said. "Certain things in your life matter to you because they're important; your acts are certainly important to you, but for me, not a single thing is important any longer, neither my acts nor the acts of any of my fellow men. I go on living, though, because I have

існує жодної причини, чому дон Хуан має турбуватися про мене, але, з іншого боку, я мав майже цілковиту впевненість, що його цікавлю я особисто; я вважав, що інакше й бути не могло, адже він завжди приділяв мені свою неподільну увагу протягом кожної миті, яку я проводив із ним. Мені спало на думку, що, можливо, дон Хуан казав це лише тому, що був невдоволений мною. Зрештою, я покинув учитися в нього.

"Я маю відчуття, що ми говоримо не про одне й те саме, — сказав я. — Мені не слід було брати себе як приклад. Я лише хотів сказати, що мусить же бути у світі щось таке, до чого ви небайдужі у спосіб, який не є контрольованою дурістю. Не думаю, що можливо продовжувати жити, коли ніщо насправді не має значення для нас."

"Це стосується *тебе*, — мовив він. — Речі мають значення для *тебе*. Ти запитав мене про *мою* контрольовану дурість, і я сказав тобі, що все, що я роблю щодо самого себе та інших людей, є дурість, бо ніщо немає значення.

"Мене ось що цікавить, доне Хуане: якщо для вас ніщо не має значення, то як ви можете продовжувати жити?"

Дон Хуан засміявся й після нетривалої паузи, під час якої він, здавалося, розмірковував, відповідати мені чи ні, підвівся й пішов на задвірок. Я рушив слідом за ним.

"Чекайте, чекайте, доне Хуане, — сказав я. — Я справді хочу знати; ви мусите пояснити мені, що ви маєте на увазі."

"Мабуть, це неможливо пояснити, — мовив він. — Певні речі у твоєму житті мають для тебе значення, бо вони є важливі; твої дії, безсумнівно, важливі для тебе, але для мене більше ніщо не є важливим, ані мої дії, ані вчинки будь-кого з інших людей. І все ж я продовжую жити, бо маю мою волю. Бо я

razón alguna para que yo hubiera de importarle a don Juan, pero a la vez yo tenía casi la certeza de que se preocupaba por mí en lo personal; pensaba que no podía ser de otro modo, pues siempre me había dedicado su atención completa durante cada momento que yo había pasado con él. Se me ocurrió que acaso don Juan sólo decía eso por estar molesto conmigo. Después de todo, yo abandoné sus enseñanzas.

—Siento que no estamos hablando de lo mismo —dije—. No debía haberme puesto como ejemplo. Lo que quise decir es que debe haber algo en el mundo que a usted le importe en una forma que no sea desatino controlado. No creo que sea posible seguir viviendo si nada nos importa en realidad.

—Eso se aplica a *ti* —dijo—. Las cosas te importan a *ti*. Tú me preguntaste por mi desatino controlado y yo te dije que todo cuanto hago en relación conmigo mismo y con mis semejantes es precisamente eso, porque nada importa.

—La cosa es, don Juan, que si nada le importa, ¿cómo puede usted seguir viviendo?

Rió, y tras una pausa momentánea, en la que pareció deliberar si responderme o no, se levantó y fue al traspatio de su casa. Lo seguí.

—Espere, espere, don Juan —dije—. De veras quiero saber; debe usted explicarme lo que quiere decir.

—A lo mejor no es posible explicar —dijo él—. Ciertas cosas de tu vida te importan porque son importantes; tus acciones son ciertamente importantes para ti, pero para mí, ni una sola cosa es importante ya, ni mis acciones ni las acciones de mis semejantes. Pero sigo viviendo porque tengo

my will. Because I have tempered my will throughout my life until it's neat and wholesome and now it doesn't matter to me that nothing matters. My will controls the folly of my life."

He squatted and ran his fingers on some herbs that he had put to dry in the sun on a big piece of burlap.

I was bewildered. Never would I have anticipated the direction that my query had taken. After a long pause I thought of a good point. I told him that in my opinion some of the acts of my fellow men were of supreme importance. I pointed out that a nuclear war was definitely the most dramatic example of such an act. I said that for me destroying life on the face of the earth was an act of staggering enormity.

"You believe that because you're thinking. You're thinking about life," don Juan said with a glint in his eyes. "You're not *seeing*."

"Would I feel differently if I could *see*?" I asked.

"Once a man learns to *see* he finds himself alone in the world with nothing but folly," don Juan said cryptically.

He paused for a moment and looked at me as if he wanted to judge the effect of his words.

"Your acts, as well as the acts of your fellow men in general, appear to be important to you because you have *learned* to think they are important."

He used the word "learned" with such a peculiar inflection that it forced me to ask what he meant by it.

He stopped handling his plants and looked at me.

"We learn to think about everything," he said, "and then we train our eyes to look as

загартовував свою волю впродовж усього мого життя, поки вона не стала чистою і міцною, і тепер для мене не має значення те, що ніщо не має значення. Моя воля тримає під контролем усю дурість мого життя."

Він сів навпочіпки й пробігся пальцями по деяких травах, які поклав сушитися на сонці на великому клапті ряднини.

Я був спантеличений. Я аж ніяк не міг передбачити, що мої розпитування набудуть такого напрямку. Після тривалої паузи мені спав на думку дуже слушний аргумент. Я повідомив йому, що, на мій погляд, деякі вчинки інших людей мають першорядну вагу. Я зазначив, що ядерна війна безперечно є найдраматичнішим прикладом такого вчинку. Знищення життя на Землі, сказав я, було для мене дією, що вражає своїми грандіозними масштабами.

"Ти вважаєш так, бо ти думаєш. Ти думаєш про життя, — мовив дон Хуан із блиском в очах. — Ти не *бачиш*."

"Чи вважав би я інакше, якби міг *бачити*?" — запитав я.

"Щойно тільки чоловік навчиться *бачити*, то виявляє, що він сам-один у світі із самою лише дурістю", — загадково промовив дон Хуан.

Він якусь мить мовчав і дивився на мене, ніби хотів оцінити ефект своїх слів.

"Твої дії, так само як і дії інших людей загалом, здаються тобі важливими, бо ти *навчився* думати, що вони важливі."

Він вимовив слово «навчився» з такою особливою інтонацією, що це змусило мене запитати, що він хоче цим сказати.

Дон Хуан припинив перебирати свої рослини й подивився на мене.

"Ми вчимося думати про все, — мовив він, — а тоді привчаємо наші очі дивитися,

mi voluntad. Porque he templado mi voluntad a lo largo de toda mi vida, hasta hacerla impecable y completa, y ahora no me importa que nada importe. Mi voluntad controla el desatino de mi vida.

Se acuclilló y pasó los dedos sobre unas hierbas que había puesto a secar al sol en un gran trozo de arpillera.

Me hallaba desconcertado. Jamás habría podido anticipar la dirección que mi interrogatorio había tomado. Tras una larga pausa, pensé en un buen punto. Le dije que en mi opinión algunos actos de mis semejantes tenían importancia suprema. Señalé que una guerra nuclear era definitivamente el ejemplo más dramático de un acto así. Dije que, para mí, destruir la vida en toda la faz de la tierra era un acto de enormidad vertiginosa.

—Crees eso porque estás pensando. Estás pensando en la vida —dijo don Juan con un brillo en la mirada—. No estás *viendo*.

—¿Me sentiría distinto si pudiera *ver*? —pregunté.

—Una vez que un hombre aprende a *ver*, se halla solo en el mundo, sin nada más que desatino —dijo don Juan en tono críptico.

Hizo una pausa y me miró como queriendo juzgar el efecto de sus palabras.

—Tus acciones, así como las acciones de tus semejantes en general, te parecen importantes sólo porque has *aprendido* a pensar que son importantes.

Puso una inflexión tan peculiar en la palabra "aprendido" que me forzó a inquirir a qué se refería con ella.

—Aprendemos a pensar en todo —dijo—, y luego entrenamos nuestros ojos para mirar al

we think about the things we look at. We look at ourselves already thinking that we are important. And therefore we've got to *feel* important! But then when a man learns to *see*, he realizes that he can no longer think about the things he looks at, and if he cannot think about what he looks at everything becomes unimportant."

Don Juan must have noticed my puzzled look and repeated his statements three times, as if to make me understand them. What he said sounded to me like gibberish at first, but upon thinking about it, his words loomed more like a sophisticated statement about some facet of perception.

I tried to think of a good question that would make him clarify his point, but I could not think of anything. All of a sudden I felt exhausted and could not formulate my thoughts clearly.

Don Juan seemed to notice my fatigue and patted me gently.

"Clean these plants here," he said, "and then shred them carefully into this jar."

He handed me a large coffee jar and left.

He returned to his house hours later, in the late afternoon. I had finished shredding his plants and had had plenty of time to write my notes. I wanted to ask him some questions right off, but he was not in any mood to answer me. He said he was famished and had to fix his food first. He lit a fire in his earthen stove and set up a pot

думаючи в цей час про речі, на які дивимося.[57] Ми дивимося на себе, вже думаючи, що ми важливі. І врешті-решт починаємо *почуватися* важливими. Але потім, коли чоловік навчиться *бачити*, то усвідомлює, що більше не може думати про речі, на які дивиться, а якщо він не може думати про те, на що дивиться, усе стає неважливим."

Дон Хуан, певне, помітив мій спантеличений вираз обличчя й повторив свої твердження тричі, ніби намагаючись змусити мене зрозуміти їх. Сказане ним спочатку звучало для мене як нісенітниця, але після деяких роздумів про це його слова почали здаватися мені скоріше якимсь мудрованим твердженням про певний аспект сприйняття.

Я намагався придумати правильне запитання, щоб добитися від нього роз'яснень, але не міг думати взагалі ні про що. Раптом я відчув себе виснаженим і не міг чітко формулювати свої думки.

Дон Хуан, здавалося, помітив мою втому і м'яко поплескав мене.

"Почисть оці рослини, — мовив він, — а потім акуратно покриши їх у цю банку."

Він простягнув мені велику банку з-під кави й пішов.

Він повернувся до свого дому через кілька годин, пізно пополудні. Я давно закінчив кришити його рослини й мав багато часу, щоб писати мої нотатки. Я хотів одразу ж поставити йому кілька запитань, але він зовсім не мав настрою відповідати мені. Він сказав, що зголоднів і має насамперед зайнятися готуванням вечері. Він розпалив вогонь у своїй земляній печі й

mismo tiempo que pensamos de las cosas que miramos. Nos miramos a nosotros mismos pensando ya que somos importantes. ¡Y por supuesto tenemos que *sentirnos* importantes! Pero luego, cuando uno aprende a *ver*, se da cuenta de que ya no puede uno pensar en las cosas que mira, y si uno no puede pensar en lo que mira todo se vuelve sin importancia.

Don Juan debe haber notado mi expresión intrigada; repitió sus aseveraciones tres veces, como para hacerme comprenderlas. Lo que dijo me sonó al principio como un galimatías, pero al pensarlo cuidadosamente, sus palabras descollaron más bien como una declaración elaborada acerca de alguna faceta de la percepción.

Intenté pensar una buena pregunta que lo hiciera clarificar su argumento, pero no se me ocurrió nada. De un momento a otro me sentía exhausto y no podía formular con claridad mis pensamientos.

Don Juan pareció notar mi fatiga y me dio unas palmaditas suaves.

—Limpia estas plantas aquí —dijo—, y luego las desmenuzas con cuidado y las pones en este frasco.

Me dio un frasco grande de café y se marchó.

Volvió a su casa horas después, al atardecer. Yo había terminado de deshebrar sus plantas y tenido tiempo de sobra para escribir mis notas. Quise hacerle acto seguido algunas preguntas, pero no estaba de humor para responderme. Dijo que se moría de hambre y que primero debía preparar su comida. Encendió un fuego en su estufa de

[57] Ймовірно, тут ідеться про увімкнений внутрішній діалог, що формує нашу картину світу й блокує *бачення* енергії такою, як вона тече у всесвіті. Інший варіант перекладу: "*...а тоді привчаємо наші очі дивитися так, як ми думаємо про речі, на які дивимося*".

with bone-broth stock. He looked in the bags [/bag] of groceries I had brought and took some vegetables, sliced them into small pieces, and dumped them into the pot. Then he lay down [~~down~~] on his mat, kicked off his sandals, and told me to sit closer to the stove so I could feed the fire.

It was almost dark; from where I sat I could see the sky to the west. The edges of some thick cloud formations were tinted with a deep buff, while the center of the clouds remained almost black.

I was going to make a comment on how beautiful the clouds were, but he spoke first.

"Fluffy edges and a thick core," he said, pointing at the clouds.

His statement was so perfectly apropos that it made me jump.

"I was just going to tell you about the clouds," I said.

"Then I beat you to it," he said, and laughed with childlike abandon.

I asked him if he was in a mood to answer some questions.

"What do you want to know?" he replied.

"What you told me this afternoon about controlled folly has disturbed me very much," I said. "I really cannot understand what you meant."

"Of course you cannot understand it," he said. "You are trying to think about it, and what I said does not fit with your thoughts."

"I'm trying to think about it," I said, "because that's the only way I personally can understand anything. For example, don Juan, do you mean that once a man learns to *see*, everything in the whole world is worthless?"

поставив туди горщик із бульйоном на м'ясі з кістками. Він зазирнув у привезені мною пакети з продуктами, дістав звідти трохи овочів, порізав їх на дрібні шматочки й кинув у горщик. Потім він ліг на свою мату, скинув сандалії й велів мені сісти ближче до печі, щоб я міг підтримувати вогонь.

Майже зовсім стемніло; зі свого місця я міг бачити небо на захід від мене. Краї кількох густих хмарових утворень були забарвлені в насичений жовтувато-брунатний колір, тоді як серцевина хмар залишалася майже чорна.

Я збирався відзначити, які прекрасні були хмари, але він заговорив перший.

"Пухкі краї і густа серцевина", — мовив він, указуючи на хмари.

Його зауваження було таке на диво своєчасне й доречне, що змусило мене підскочити.

"Я саме збирався сказати вам про ці хмари", — промовив я.

"Тоді я виграв у тебе", — заявив він і засміявся з дитячою невимушеністю.

Я спитав його, чи він зараз у настрої, щоб відповісти на кілька запитань.

"Що ти хочеш дізнатися?" — відказав він.

"Те, що ви розповіли мені сьогодні вдень про контрольовану дурість, дуже сильно збентежило мене, — сказав я. — Я справді не можу зрозуміти, що ви мали на увазі."

"Звісно, ти не можеш цього зрозуміти, — мовив він. — Ти намагаєшся думати про це, а сказане мною не узгоджується з твоїми думками."

"Я намагаюся думати про це, — відповів я, — бо то єдиний спосіб, у який я особисто можу розуміти будь-що. Наприклад, доне Хуане, чи не хочете ви сказати, що тільки-но людина навчиться *бачити*, усе в цілому світі стає нікчемним?"

tierra y puso una olla con extracto de caldo de hueso. Atisbó en las bolsas de provisiones que yo había llevado y sacó unas verduras, las cortó en trozos pequeños y las echó en la olla. Luego se acostó en su petate, se quitó los huaraches y me indicó sentarme más cerca de la estufa, para alimentar el fuego.

Estaba casi oscuro; desde mi puesto podía ver el cielo hacia el oeste. Las orillas de unas espesas formaciones de nubes estaban teñidas de un color anteado profundo, mientras el centro de las nubes permanecía casi negro.

Iba yo a comentar la belleza de las nubes, pero él habló primero.

—Esponjosas por fuera y apretadas por dentro —dijo señalando las nubes.

Su frase encajaba tan a la perfección que me hizo saltar.

—En este momento yo iba a hablarle de las nubes —dije.

—Entonces te gané —dijo, y rió con abandono infantil.

Le pregunté si estaba de humor para responder algunas preguntas.

—¿Qué quieres saber? —repuso.

—Lo que me dijo usted esta tarde acerca del desatino controlado me ha inquietado muchísimo —dije—. Realmente no puedo entenderlo.

—Claro que no puedes entenderlo —dijo—. Estás tratando de pensarlo, y lo que yo dije no encaja con tus pensamientos.

—Estoy tratando de pensarlo —dije— porque ésa es la única forma en que yo, personalmente, puedo entender cualquier cosa. Por ejemplo, don Juan, ¿dice usted que, cuando uno aprende a *ver*, todo en el mundo entero carece de valor?

"I didn't say worthless. I said unimportant. Everything is equal and therefore unimportant. For example, there is no way for me to say that my acts are more important than yours, or that one thing is more essential than another, therefore all things are equal and by being equal they are unimportant."

I asked him if his statements were a pronouncement that what he had called "seeing" was in effect a "better way" than merely "looking at things". He said that the eyes of man could perform both functions, but neither of them was better than the other; however, to train the eyes only to look was, in his opinion, an unnecessary loss.

"For instance, we need to look with our eyes to laugh," he said, "because only when we look at things can we catch the funny edge of the world. On the other hand, when our eyes *see*, everything is so equal that nothing is funny."

"Do you mean, don Juan, that a man who *sees* cannot ever laugh?"

He remained silent for some time.

"Perhaps there are men of knowledge who never laugh," he said. "I don't know any of them, though. Those I know *see* and also look, so they laugh."

"Would a man of knowledge cry as well?"

"I suppose so. Our eyes look so we may laugh, or cry, or rejoice, or be sad, or be happy. I personally don't like to be sad, so whenever I witness something that would ordinarily make me sad, I simply shift my eyes and *see* it instead of looking at it. But when I encounter something funny I look and I laugh."

"Я не говорив «нікчемним». Я казав «неважливим». Усе є рівне одне іншому[58], а тому неважливе. Наприклад, для мене не існує способу сказати, що мої дії важливіші за твої, або що одна річ суттєвіша за іншу, тому всі речі є рівні одні іншим і, бувши рівними, вони є неважливі."

Я запитав, чи його твердження означають, що те, що він називає «баченням», по суті є «кращим способом», ніж просто «дивлення на речі». Він сказав, що очі людини можуть виконувати обидві функції, але жодна з них не краща за іншу; однак привчати свої очі лише дивитися було, на його думку, даремною втратою.

"Наприклад, нам потрібно дивитися своїми очима для того, щоби сміятися, — мовив він, — бо лише коли ми дивимося на речі, ми можемо схоплювати кумедну грань світу. З іншого боку, коли наші очі *бачать*, усе є таке рівне одне іншому, що ніщо не є смішним."

"Ви хочете сказати, доне Хуане, що чоловік, який *бачить*, ніколи не може сміятися?"

Він деякий час мовчав.

"Можливо, є чоловіки знання, які ніколи не сміються, — мовив він. — Утім, я не знаю жодного з них. Ті, кого я знаю, *бачать* і до того ж дивляться, тому вони сміються."

"Чи може чоловік знання також плакати?"

"Я гадаю, що так. Наші очі дивляться, тож ми можемо сміятися, плакати, радіти, сумувати або почуватися щасливими. Особисто мені не подобається бути сумним, тож щоразу, коли я стаю свідком чогось, що зазвичай мало б мене засмутити, я просто зміщую свої очі й *бачу* це замість того, щоб на це дивитися. Але коли я стикаюсь із чимось кумедним, то дивлюся і сміюся."

—No dije de valor. Dije de importancia. Todo es igual y por lo tanto sin importancia. Por ejemplo, no hay manera de decir que mis actos son más importantes que los tuyos, o que una cosa es más esencial que otra; por lo tanto, todas las cosas son iguales, y al ser iguales carecen de importancia.

Le pregunté si estaba declarando que lo que había llamado "ver" era en efecto una "manera mejor" que el simple "mirar las cosas". Dijo que los ojos del hombre podían realizar ambas funciones, pero ninguna era mejor que la otra; sin embargo, educar los ojos nada más para mirar era, en su opinión, un desperdicio innecesario.

—Por ejemplo, para reír necesitamos mirar con los ojos —dijo—, porque sólo cuando miramos las cosas podemos captar el filo gracioso del mundo. En cambio, cuando nuestros ojos *ven*, todo es tan igual que nada tiene gracia.

—¿Quiere usted decir, don Juan, que un hombre que *ve* nunca puede reír?

Permaneció en silencio un rato.

—Tal vez haya hombres de conocimiento que nunca ríen —dijo—. Pero no conozco ninguno. Los que conozco *ven* y también miran, de modo que ríen.

—¿Lloraría asimismo un hombre de conocimiento?

—Por supuesto. Nuestros ojos miran para que podamos reír, o llorar, o regocijarnos, o estar tristes, o estar contentos. A mí personalmente no me gusta estar triste; por eso, cada vez que presencio algo que por lo común me entristecería, simplemente cambio los ojos y lo *veo* en lugar de mirarlo. Pero cuando encuentro algo gracioso, miro y me río.

[58] Equal (*англ.*) — який нічим не відрізняється від кого-, чого-небудь; рівний, тотожний, однаковий, такий самий.

"But then, don Juan, your laughter is real and not controlled folly."

Don Juan stared at me for a moment.

"I talk to you because you make me laugh," he said. "You remind me of some bushy-tailed rats of the desert that get caught when they stick their tails in holes trying to scare other rats away in order to steal their food. You get caught in your own questions. Watch out! Sometimes those rats yank their tails off trying to pull themselves free."

I found his comparison funny and I laughed. Don Juan had once shown me some small rodents with bushy tails that looked like fat squirrels; the image of one of those chubby rats yanking its tail off was sad and at the same time morbidly funny.

"My laughter, as well as everything I do, is real," he said, "but it is also controlled folly because it is useless; it changes nothing and yet I still do it."

"But as I understand it, don Juan, your laughter is not useless. It makes you happy."

"No! I am happy because I choose to look at things that make me happy and then my eyes catch their funny edge and I laugh. I have said this to you countless times. One must always choose the path with heart in order to be at one's best, perhaps so one can always laugh."

I interpreted what he had said as meaning that crying was inferior to laughter, or at least perhaps an act that weakened us. He asserted that there was no intrinsic difference and that both were unimportant; he said, however, that his preference was laughter, because laughter made his body feel better than crying.

"Але тоді, доне Хуане, ваш сміх справжній і не є контрольованою дурістю."

Дон Хуан якийсь час пильно дивився на мене.

"Я розмовляю з тобою, бо ти викликаєш у мене бажання сміятися, — мовив він. — Ти нагадуєш мені деяких пухнастохвостих щурів із пустелі, які потрапляють у пастку, застрягши хвостом у норі. Вони застромлюють туди свої хвости, намагаючись налякати й прогнати з нори інших щурів, щоб поцупити їхню їжу. Ти ж потрапляєш у пастку своїх власних запитань. Стережися! Намагаючись визволитися з пастки, ці щури іноді відривають свої хвости."

Я знайшов його порівняння кумедним і засміявся. Дон Хуан колись показував мені кілька маленьких гризунів із пухнастими хвостами, які були схожі на тлустих білок; образ одного з цих щокатих пацючків, що відриває собі хвоста, був сумний і водночас відразливо кумедний.

"Мій сміх, як і все, що я роблю, — справжній, — мовив дон Хуан, — але він також є контрольованою дурістю, бо з нього немає користі; він нічого не змінює, і все ж я сміюся."

"Але, як я це розумію, доне Хуане, з вашого сміху є користь. Він робить вас щасливим."

"Ні! Я щасливий, бо обираю дивитися на речі, які роблять мене щасливим, а тоді мої очі схоплюють їхній кумедний бік і я сміюся. Я казав це тобі безліч разів. Щоб бути на висоті, треба завжди обирати стежку із серцем — можливо, тоді людина могтиме завжди сміятися."

Я витлумачив сказане ним у тому сенсі, що плач поступається сміхові або, можливо, принаймні є дією, яка ослаблює нас. Він заперечив, що насправді між ними немає ніякої внутрішньої відмінності й що обидва неважливі; він сказав, однак, що сам віддає перевагу сміхові, бо від сміху його тіло почувається краще, ніж від плачу.

—Pero entonces, don Juan, su risa es genuina, y no desatino controlado.

Don Juan se me quedó mirando un momento.

—Yo hablo contigo porque me haces reír —dijo—. Me haces acordar a unas ratas coludas del desierto que se quedan atracadas cuando meten la cola en agujeros tratando de ahuyentar a otras ratas para robarles la comida. Tú quedas atrapado en tus propias preguntas. ¡Ten cuidado! A veces, esas ratas se arrancan la cola al soltarse.

La comparación me hizo gracia y reí. Don Juan me había enseñado cierta vez unos roedores pequeños, de cola peluda, que parecían ardillas gordas; la imagen de una de esas ratas rechonchas arrancándose la cola a tirones era triste y al mismo tiempo morbosamente chistosa.

—Mi risa, así como todo cuanto hago, es de verdad —dijo don Juan—, pero también es desatino controlado porque es inútil; no cambia nada y sin embargo lo hago.

—Pero según yo lo entiendo, don Juan, su risa no es inútil. Lo hace a usted feliz.

—¡No! Soy feliz porque escojo mirar las cosas que me hacen feliz, y entonces mis ojos captan su filo gracioso y me río. Te lo he dicho incontables veces. Siempre hay que escoger el camino con corazón para estar lo mejor posible, quizá para poder reír todo el tiempo.

Interpreté sus palabras en el sentido de que el llanto era inferior a la risa, o al menos, quizá, un acto que nos debilitaba. El aseveró que no había diferencia intrínseca y que ambas cosas carecían de importancia; dijo, empero, que su preferencia era la risa, porque la risa hacía a su cuerpo sentirse mejor que el llanto.

At that point I suggested that if one has a preference there is no equality; if he preferred laughing to crying, the former was indeed more important.

He stubbornly maintained that his preference did not mean they were not equal; and I insisted that our argument could be logically stretched to saying that if things were supposed to be so equal why not also choose death?

"Many men of knowledge do that," he said. "One day they may simply disappear. People may think that they have been ambushed and killed because of their doings. They choose to die because it doesn't matter to them. On the other hand, I choose to live, and to laugh, not because it matters, but because that choice is the bent of my nature. The reason I say I choose is because I *see*, but it isn't that I choose to live; my will makes me go on living in spite of anything I may *see*.

"You don't understand me now because of your habit of thinking as you look and thinking as you think."

This statement intrigued me very much. I asked him to explain what he meant by it.

He repeated the same construct various times, as if giving himself time to arrange it in different terms, and then delivered his point, saying that by "thinking" he meant the constant idea that we have of everything in the world. He said that "seeing" dispelled

На це я зауважив, що якщо чомусь віддається перевага, то рівності тут немає; якщо він віддає перевагу сміхові над плачем, тоді сміх справді важливіший.

Він уперто стверджував, що його надання переваги не означає, що вони не є рівні один одному; а я наполягав, що нашу дискусію можна логічно розширити до такої постановки питання: якщо речі такі рівні одні іншим, то чому б також не обрати смерть?"

"Багато чоловіків знання так і роблять, — мовив він. — Одного дня вони можуть просто зникнути. Люди можуть подумати, що на них влаштували засідку та вбили за їхні діяння. Вони ж обирають померти, бо для них це не має значення. З іншого боку, я обираю жити, а також сміятися — не тому, що це має якесь значення, а тому, що цей вибір є схильністю моєї вдачі. Причина, чому я кажу, що обираю це, полягає в тому, що я *бачу*, але це не означає, що я обираю жити; моя воля спонукає мене жити далі, не зважаючи на все, що я можу *побачити*."

"Ти не розумієш мене зараз через свою звичку думати так, як ти дивишся, й думати[59] так, як ти думаєш."

Це його твердження дуже сильно заінтригувало мене. Я попрохав його пояснити, що він має на увазі.

Він повторив той самий конструкт кілька разів, ніби даючи собі час сформулювати його іншими словами, а потім пояснив свій довід, сказавши, що під «думанням» він має на увазі сталу ідею, яку ми маємо про все у світі. Він сказав, що «бачення» розвіює цю звичку і що

En este punto sugerí que, si uno tiene preferencia, no hay igualdad; si él prefería la risa al llanto, la primera era sin duda más importante.

Don Juan mantuvo tercamente que su preferencia no quería decir que no fueran iguales, y yo insistí diciendo que nuestra discusión podía extenderse lógicamente al planteamiento de que, si todas las cosas eran supuestamente iguales, ¿por qué no elegir también la muerte?

—Eso hacen muchos hombres de conocimiento —dijo—. Un día desaparecen así no más. La gente piensa que los emboscaron y los mataron a causa de sus hechos. Prefieren morir porque no les importa. En cambio, yo prefiero vivir, y reír, no porque importe, sino porque esa preferencia es la inclinación de mi naturaleza. Si digo que prefiero o escojo es porque *veo*, pero el asunto es que yo no escojo vivir; mi voluntad me hace seguir viviendo a pesar de cuanto pueda *ver*.

Tú no me entiendes ahora a causa de esa costumbre que tienes de pensar así como miras y de pensar así como piensas.

Esta frase me intrigó sobremanera. Le pedí explicar qué quería decir con ella.

Repitió la misma formulación varias veces, como dándose tiempo para organizarla en términos distintos, y luego remachó su argumento diciendo que con lo de "pensar" se refería a la idea constante que tenemos de todo en el mundo. Dijo que "ver" disipaba

[59] В оригіналі «thinking as you think», дослівно «думати під час думання» або «думати так, як ти думаєш» — можливо, що це помилка редагування, бо трьома сторінками раніше в такому самому контексті було вжито формулювання «to *look* as we think». У деяких перекладах, зокрема в німецькому та італійському, в цьому абзаці наведене саме це первісне формулювання. Якщо правильним є первісне формулювання «*looking* as you think», то альтернативні варіанти перекладу будуть такі: *"Ти не розумієш мене зараз через свою звичку думати, коли ти дивишся, й дивитися, коли в цей час думаєш"* або *"Ти не розумієш мене зараз через свою звичку думати так, як ти дивишся й дивитися так, як ти думаєш"*.

that habit and until I learned to "see" I could not really understand what he meant.

"But if nothing matters, don Juan, why should it matter that I learn to *see*?"

"I told you once that our lot as men is to learn, for good or bad," he said. "I have learned to *see* and I tell you that nothing really matters; now it is your turn; perhaps some day you will *see* and you will know then whether things matter or not. For me nothing matters, but perhaps for you everything will. You should know by now that a man of knowledge lives by acting, not by thinking about acting, nor by thinking about what he will think when he has finished acting. A man of knowledge chooses a path with heart and follows it; and then he looks and rejoices and laughs; and then he *sees* and knows. He knows that his life will be over altogether too soon; he knows that he, as well as everybody else, is not going anywhere; he knows, because he *sees*, that nothing is more important than anything else. In other words, a man of knowledge has no honor, no dignity, no family, no name, no country, but only life to be lived, and under these circumstances his only tie to his fellow men is his controlled folly. Thus a man of knowledge endeavors, and sweats, and puffs, and if one looks at him he is just like an [/any] ordinary man, except that the folly of his life is under control. Nothing being more important than anything else, a man of knowledge chooses any act, and acts it out as if it matters to him. His controlled folly makes him say that what he does matters and makes him act as if it did, and yet he knows that it doesn't; so when he fulfils his acts he retreats in peace, and whether his acts were

поки я не навчуся «бачити», я не зможу по-справжньому зрозуміти, що він має на увазі.

"Але якщо ніщо не має значення, доне Хуане, тоді чому мусить мати значення те, щоб я навчився *бачити*?"

"Я вже казав тобі колись, що наша доля як людей — учитися, на благо чи на лихо, — мовив він. — Я навчився *бачити* й кажу тобі, що ніщо насправді не має значення; тепер прийшла твоя черга; можливо, одного дня ти *побачиш* і тоді сам дізнаєшся, має щось значення чи ні. Для мене не існує нічого, що мало б значення, а для тебе, можливо, значущим буде все. Зараз ти вже мав би знати, що чоловік знання живе дією, а не роздумами про дії, і не роздумами, про що він думатиме після того, як закінчить діяти. Чоловік знання обирає стежку із серцем і йде нею; і тоді він дивиться й радіє та сміється; а потім він *бачить* і знає. Він знає, що все його життя закінчиться занадто швидко; знає, що він, як і будь-хто інший, не йде нікуди; він знає, бо *бачить*, що ніщо не є важливішим за будь-що інше. Інакше кажучи, чоловік знання не має ні честі, ні гідності, ні родини, ні імені, ні країни, а має лише життя, яке треба прожити, і за цих обставин його єдиною прив'язкою до інших людей є його контрольована дурість. Тож чоловік знання чимось діяльно займається, упріває та відсапується, і для кожного, хто подивиться на нього, він виглядатиме, як будь-який звичайний чоловік, за винятком того, що дурість його життя перебуває під контролем. Позаяк ніщо не є важливішим за будь-що інше, чоловік знання обирає якусь дію і робить її так, ніби вона має значення для нього. Його контрольована дурість спонукає його казати, що те, що він робить, має значення, і змушує його поводитися таким чином, ніби його дії справді важливі, і все ж він знає, що це не так; тож коли він закінчить діяти, то йде геть зі спокоєм у серці, а чи були

esa costumbre y, mientras yo no aprendiera a "ver", no podría comprender lo que él decía.

—Pero si nada importa, don Juan, ¿por qué va a importar que yo aprenda a *ver*?

—Una vez te dije que nuestra suerte como hombres es aprender, para bien o para mal —repuso—. Yo he aprendido a *ver* y te digo que nada importa en realidad; ahora te toca a ti; a lo mejor algún día *verás* y sabrás si las cosas importan o no. Para mí nada importa, pero capaz para ti importe todo. Ya deberías saber a estas alturas que un hombre de conocimiento vive de actuar, no de pensar en actuar, ni de pensar qué pensará cuando termine de actuar. Por eso un hombre de conocimiento elige un camino con corazón y lo sigue: y luego mira y se regocija y ríe; y luego *ve* y sabe. Sabe que su vida se acabará en un abrir y cerrar de ojos; sabe que él, así como todos los demás, no va a ninguna parte; sabe, porque *ve*, que nada es más importante que lo demás. En otras palabras, un hombre de conocimiento no tiene honor, ni dignidad, ni familia, ni nombre, ni tierra, sólo tiene vida que vivir, y en tal condición su única liga con sus semejantes es su desatino controlado. Así, un hombre de conocimiento se esfuerza, y suda, y resuella, y si uno lo mira es como cualquier hombre común, excepto que el desatino de su vida está bajo control. Como nada le importa más que nada, un hombre de conocimiento escoge cualquier acto, y lo actúa como si le importara. Su desatino controlado lo lleva a decir que lo que él hace importa y lo lleva a actuar como si importara, y sin embargo él sabe que no importa; de modo que, cuando completa sus actos se retira en paz, sin pena ni cuidado

good or bad, or worked or didn't, is in no way part of his concern.

"A man of knowledge may choose, on the other hand, to remain totally impassive and never act, and behave as if to be impassive really matters to him; he will be rightfully true at that too, because that would also be his controlled folly."

I involved myself at this point in a very complicated effort to explain to don Juan that I was interested in knowing what would motivate a man of knowledge to act in a particular way in spite of the fact that he knew nothing mattered.

He chuckled softly before answering.

"You think about your acts," he said. "Therefore you have to believe your acts are as important as you think they are, when in reality nothing of what one does is important. Nothing! But then if nothing really matters, as you asked me, how can I go on living? It would be more [~~more~~] simple to die; that's what you say and believe, because you're thinking about life, just as you're thinking now what *seeing* would be like. You wanted me to describe it to you so you could begin to think about it, the way you do with everything else. In the case of *seeing*, however, thinking is not the issue at all, so I cannot tell you what it is like to *see*. Now you want me to describe the reasons for my controlled folly and I can only tell you that controlled folly is very much like *seeing*; it is something you cannot think about."

He yawned. He lay on his back and stretched his arms and legs. His bones made a cracking sound.

його дії добрі чи погані, успішні чи невдалі, це жодним чином його не турбує."[60]

"З іншого боку, чоловік знання може обрати залишатися повністю байдужим і ніколи не діяти, і поводитися так, ніби бути байдужим справді має для нього значення; він матиме цілковиту слушність також і в цьому випадку, бо це теж буде його контрольована дурість."

Тут я поринув у дуже нелегку спробу пояснити дону Хуану, що мені хотілося б знати, що саме спонукає чоловіка знання діяти певним чином попри той факт, що йому відомо, що ніщо не має значення.

Він тихо засміявся, перш ніж відповісти.

"Ти думаєш про свої дії, — мовив він. — Тому ти маєш вірити, що твої дії такі важливі, якими ти їх вважаєш у своїх думках, тоді як насправді ніщо з того, що робить людина, не є важливим. Ніщо! Але якщо ніщо насправді не має значення, запитав ти мене, тоді як я можу жити далі? Простіше було б умерти; саме це ти кажеш і віриш у це, бо думаєш про життя, так само як думаєш зараз, на що мало б бути схоже *бачення*. Ти хотів, щоб я описав його тобі, щоб ти міг почати думати про нього — так само, як ти чиниш з усім іншим. Однак у випадку *бачення* ні про яке думання взагалі не йдеться, тому я не можу розповісти тобі, на що це схоже — *бачити*. Зараз ти хочеш, щоб я описав мотиви для моєї контрольованої дурості, і я можу сказати тобі лише одне — контрольована дурість дуже схожа на *бачення*; це щось таке, про що ти не можеш думати.

Він позіхнув. Він ліг на спину й потягнувся руками й ногами. Його кістки видали хрускітливий звук.

de que sus actos fueran buenos o malos, o tuvieran efecto o no.

»Por otro lado, un hombre de conocimiento puede preferir quedarse totalmente impasible y no actuar jamás, y comportarse como si el ser impasible le importara de verdad; también en eso será genuino y justo, porque eso es también su desatino controlado.»

En este punto me enredé en un esfuerzo muy complicado por explicar a don Juan mi interés en saber qué motivaría a un hombre de conocimiento a actuar en determinada forma a pesar de saber que nada importaba.

Chasqueó suavemente la lengua antes de responder.

—Tú piensas en tus actos —dijo—. Por eso tienes que creer que tus actos son tan importantes como piensas que son, cuando en realidad nada de lo que uno hace es importante. ¡Nada! Pero entonces, si nada importa en realidad, me preguntaste, ¿cómo puedo seguir viviendo? Sería más sencillo morir; eso es lo que dices y lo que crees, porque estás pensando en la vida, igual que ahora piensas en cómo será *ver*. Querías que te lo describiera para poder ponerte a pensar en ello, igual que haces con todo lo demás. Sólo que, en el caso de *ver*, pensar no es lo fuerte, así que no puedo decirte cómo es *ver*. Ahora quieres que te describa las razones de mi desatino controlado y sólo puedo decirte que el desatino controlado se parece mucho a *ver*; es algo en lo que no se puede pensar.

Bostezó. Se acostó de espaldas y estiró los brazos y las piernas. Sus huesos produjeron un sonido crujiente.

---

[60] Про контрольовану дурість як альтернативну назву *мистецтва вистежування* (*stalking*) дон Хуан також розповідав Кастанеді на лівій стороні, зокрема у восьмій книзі («Сила тиші»): "Ми самі, через наш неактивістський темперамент, називаємо його [вистежування] мистецтвом контрольованої дурості. Ти можеш називати його як завгодно. Проте ми дотримуватимемося терміна *вистежування*, бо легше сказати *вистежувач*, ніж, як це робив мій доброчинець, використовувати громіздку конструкцію *той, хто практикує контрольовану дурість*" (*controlled folly maker*).

"You have been away too long," he said. "You think too much."

He got up and walked into the thick chaparral at the side of the house. I fed the fire to keep the pot boiling. I was going to light a kerosene lantern but the semi-darkness was very soothing. The fire from the stove, which supplied enough light to write, also created a reddish glow all around me. I put my notes on the ground and lay down. I felt tired. Out of the whole conversation with don Juan the only poignant thing in my mind was that he did not care about me; it disturbed me immensely. Over a period of years I had put my trust in him. Had I not had complete confidence in him I would have been paralyzed with fear at the prospect of learning his knowledge; the premise on which I had based my trust was the idea that he cared about me personally; actually I had always been afraid of him, but I had kept my fear in check because I trusted him. When he removed that basis I had nothing to fall back on and I felt helpless.

A very strange anxiety possessed me. I became extremely agitated and began pacing up and down in front of the stove. Don Juan was taking a long time. I waited for him impatiently.

He returned a while later; he sat down again in front of the fire and I blurted out my fears. I told him that I worried because I was incapable of changing directions in midstream; I explained to him that together with the trust I had in him, I had also learned to respect and to regard his way of life as being intrinsically more rational, or at least more functional, than

"Тебе не було тут занадто довго, — мовив він. — Ти забагато думаєш."

Він підвівся й пішов у густий чапараль біля дому. Я підкинув хмизу у вогонь, щоб вариво в горщику кипіло. Я збирався запалити гасовий ліхтар, але напівтемрява була дуже заспокійлива. Полум'я з печі, яке давало достатньо світла, щоб писати, також створювало червонувате сяйво повсюди навколо мене. Я поклав свої нотатки на землю й ліг. Я почувався втомленим. З усієї розмови з доном Хуаном я виніс лише болісне усвідомлення того, що йому до мене байдуже; це безмірно краяло мені серце. Упродовж багатьох років я цілковито довіряв йому. Якби я не мав абсолютної впевненості в ньому, то був би паралізований страхом від перспективи вчитися його знанню; вихідною умовою, на якій я засновував мою довіру, була ідея того, що дон Хуан піклується про мене особисто; насправді я завжди боявся його, але тримав свій страх під контролем, бо довіряв йому. Коли ж він прибрав цю основу, я не мав на що спертися[61] й почувався безпорадним.

Мене охопив дуже дивний неспокій. Я став надзвичайно збуджений і почав ходити взад і вперед перед піччю. Дон Хуан усе не вертався. Я з нетерпінням чекав на нього.

Через деякий час він повернувся; він знову сів навпроти вогню, і я на одному диханні виклав йому всі мої страхи. Я сказав йому, що непокоюся, бо не здатен змінювати напрямки на півдорозі; я пояснив йому, що разом із довірою, яку я мав до нього, я також навчився поважати його спосіб життя й ставитися до нього як до раціональнішого або, принаймні, функціональнішого за своєю природою, ніж

—Te fuiste por un tiempo muy largo. Piensas demasiado.

Se levantó y fue al espeso chaparral a un lado de la casa. Alimenté el fuego para mantener hirviendo la olla. Iba a encender una lámpara de petróleo, pero la semioscuridad era muy confortante. El fuego de la estufa, que daba luz suficiente para escribir, creaba asimismo un resplandor rojizo en mi alrededor. Puse mis notas en el suelo y me acosté. Me sentía cansado. De toda la conversación de don Juan, lo único que punzaba mi mente era que yo no le importaba; eso me producía una inquietud inmensa. Durante un lapso de años yo había depositado en él mi confianza. De no haber confiado en él por entero, el miedo me habría paralizado ante la perspectiva de aprender su conocimiento; la premisa en que mi confianza se basaba era la idea de que yo le importaba en lo personal; de hecho siempre le tuve miedo, pero frené mi temor porque confiaba en él. Cuando él quitó esa base, me dejó sin nada en que apoyarme, y me sentí desvalido.

Una angustia muy extraña se posesionó de mí. Me puse extremadamente agitado y empecé a pasear de un lado a otro frente a la estufa. Don Juan tardaba mucho. Lo esperé con impaciencia.

Regresó un rato después; volvió a sentarse ante el fuego y yo solté atropelladamente mis temores. Le dije que me preocupaba mi incapacidad de cambiar de dirección a mitad de la corriente; le expliqué que, junto con la confianza que le tenía, había aprendido también a respetar su forma de vivir y a considerarla intrínsecamente más racional, o al menos más

[61] Інший варіант перекладу: "*Коли він прибрав цю основу, мені не було куди відступати*".

mine. I said that his words had plunged me into a terrible conflict because they entailed my having to change my feelings. To illustrate my point I told don Juan the story of an old man of my culture, a very wealthy, conservative lawyer who lived his life convinced that he upheld the truth. In the early thirties, with the advent of the New Deal, he found himself passionately involved in the political drama of that time. He was categorically sure that change was deleterious to the country, and out of devotion to his way of life and the conviction that he was right, he vowed to fight what he thought to be a political evil. But the tide of the time was too strong, it overpowered him. He struggled for ten years against it in the political arena and in the realm of his personal life; then the Second World War sealed his efforts into total defeat. His political and ideological downfall resulted in a profound bitterness; he became a self-exile for twenty-five years. When I met him he was eighty-four years old and had come back to his home town to spend his last years in a home for the aged. It seemed inconceivable to me that he had lived that long, considering the way he had squandered his life in bitterness and self-pity. Somehow he found my company amenable and we used to talk at great length.

The last time I saw him he had concluded our conversation with the following: "I have had time to turn around and examine my life. The issues of my time are today only a story; not even an interesting one. Perhaps I threw away years of

мій. Я сказав, що його слова ввергли мене в жахливий конфлікт, бо через них я маю тепер змінити мої почуття. Щоб проілюструвати свою думку, я розповів дону Хуану історію про одного старого чоловіка моєї культури, дуже багатого юриста консервативних поглядів, який прожив усе своє життя з переконанням, що відстоює істину. На початку тридцятих років, із приходом «Нового курсу»[62], він виявився пристрасно втягнутим у політичну драму того часу. Він був категорично впевнений, що ці зміни є шкідливими для його країни, і, бувши відданим своєму способу життя й переконаним у своїй правоті, присягнувся боротися з тим, що він вважав політичним злом. Але хвиля часу була занадто потужна й сильніша за нього. Упродовж десяти років він боровся проти неї на політичній арені та у сфері свого особистого життя; потім Друга світова війна остаточно звела нанівець його зусилля, призвівши до цілковитої поразки. Його політичне й ідеологічне падіння призвело до глибокого почуття гіркоти; він став добровільним вигнанцем на двадцять п'ять років. Коли я познайомився з ним, йому було вісімдесят чотири, він повернувся до рідного містечка, щоб провести свої останні роки в будинку для осіб похилого віку. Мені видавалося незбагненним, що він прожив так довго, зважаючи на його спосіб марнування життя в гіркоті й жалощах до себе. З якихось причин він знайшов моє товариство приємним, і ми проводили багато часу в розмовах.

Востаннє, коли я його бачив, він закінчив нашу бесіду такими словами: "Я мав достатньо часу, щоб озирнутися назад і проаналізувати моє життя. Проблеми мого часу — це сьогодні лише історія; вона навіть не становить інтересу. Можливо, я змарнував роки свого

funcional, que la mía. Dije que sus palabras me habían lanzado a un conflicto terrible porque involucraban la necesidad de cambiar mis sentimientos. Para ilustrar mi argumento, narré a don Juan la historia de un anciano de mi propia cultura: un abogado rico, conservador, que había vivido su vida convencido de sostener la verdad. En los primeros años del treinta, con el advenimiento de la política del presidente Roosevelt se vio envuelto apasionadamente en el drama político de aquella época. Poseía la seguridad categórica de que el cambio era perjudicial al país, y por devoción a su forma de vida y convicción de estar en lo justo, juró combatir lo que consideraba un mal político. Pero la marea de la época era demasiado fuerte; lo avasalló. Pugnó contra ella a lo largo de diez años, en la arena política y en el territorio de su vida personal; luego, la segunda guerra mundial selló sus esfuerzos con la derrota completa. Su caída política e ideológica dio por resultado una profunda amargura; se autoexiló durante veinticinco años. Cuando lo conocí, tenía ochenta y cuatro y había vuelto a su ciudad natal a pasar sus últimos días en un asilo de ancianos. Me parecía inconcebible que hubiese vivido tanto, teniendo en cuenta la forma en que había despilfarrado su vida en amargura y autocompasión. Por algún motivo mi compañía le resultaba amena, y solíamos conversar largamente.

La última vez que lo vi, concluyó nuestra conversación en la forma siguiente: —He tenido tiempo de volver la cara y examinar mi vida. Los asuntos de mi tiempo no son hoy más que una historia, y ni siquiera una historia interesante. Acaso desperdicié años

[62] New Deal (англ.) — «Новий курс» *або* «Новий підхід», політика уряду 32-го президента США Франкліна Рузвелта (1933–1945 рр.), завдяки якій країна швидко вийшла з «Великої депресії».

my life chasing something that never existed. I've had the feeling lately that I believed in something farcical. It wasn't worth my while. I think I know that. However, I can't retrieve the forty years I've lost."

I told don Juan that my conflict arose from the doubts into which his words about controlled folly had thrown me.

"If nothing really matters," I said, "upon becoming a man of knowledge one would find oneself, perforce, as empty as my friend and in no better position."

"That's not so," don Juan said cuttingly. "Your friend is lonely because he will die without *seeing*. In his life he just grew old and now he must have more self-pity than ever before. He feels he threw away forty years because he was after victories and found only defeats. He'll never know that to be victorious and to be defeated are equal.

"So now you're afraid of me because I've told you that you're equal to everything else. You're being childish. Our lot as men is to learn and one goes to knowledge as one goes to war; I have told you this countless times. One goes to knowledge or to war with fear, with respect, aware that one is going to war, and with absolute confidence in oneself. Put your trust in yourself, not in me.

"And so you're afraid of the emptiness of your friend's life. But there's no emptiness in the life of a man of knowledge, I tell you. Everything is filled to the brim."

Don Juan stood up and extended his arms as if feeling things in the air.

"Everything is filled to the brim," he repeated, "and everything is equal. I'm not like your friend who just grew old. When I tell you that nothing matters I don't mean it the way he does. For him, his struggle was

життя в гонитві за чимось таким, що ніколи не існувало. Останнім часом я маю відчуття, що вірив у щось схоже на фарс. Воно не було варте моїх зусиль. Гадаю, що тепер я знаю це. Проте я не можу повернути назад ті сорок років, які я втратив."

Я сказав дону Хуану, що мій конфлікт породжений сумнівами, у які мене ввергли його слова про контрольовану дурість.

"Якщо ніщо насправді не має значення, — сказав я, — тоді, ставши чоловіком знання, хоч-не-хоч виявишся таким же спустошеним, як мій приятель, і аж ніяк не в кращому становищі."

"Це не так, — мовив дон Хуан різким тоном. — Твій приятель почувається самотнім, бо він помре, не *бачачи*. У своєму житті він просто зістарився і зараз, певне, має більше жалю до себе, ніж будь-коли раніше. Він відчуває, що змарнував сорок років, бо прагнув перемог, а знаходив лише поразки. Він уже ніколи не дізнається, що бути переможцем і бути переможеним — це те саме, одне є рівне іншому."

"Тож тепер ти боїшся мене, бо я сказав тобі, що ти є рівний усьому іншому. Ти поводишся по-дитячому. Наша доля як людей — учитися, і до знання йдуть так само, як ідуть на війну; я казав тобі це безліч разів. Людина йде до знання або на війну зі страхом, із повагою, з усвідомленням того, що вона йде на війну, і з абсолютною впевненістю в собі. Покладайся на себе, а не на мене!"

"Отож ти боїшся порожнечі життя свого приятеля. Але в житті чоловіка знання немає ніякої порожнечі, кажу тобі. Усе заповнене по вінця."

Дон Хуан підвівся й витягнув руки, ніби доторкаючись до чогось у повітрі.

"Усе заповнене по вінця, — повторив він, — і все є рівне одне іншому. Я не такий, як твій приятель, що просто зістарився. Коли я кажу тобі, що ніщо не має значення, то маю на думці зовсім не те, що він. Для нього його

de mi vida persiguiendo algo que nunca existió. Últimamente he tenido el sentimiento de que creí en algo que era una farsa. No valía la pena. Creo que ahora lo sé. Y sin embargo no puedo recobrar los cuarenta años que he perdido.

Dije a don Juan que mi conflicto surgía de las dudas a que me habían arrojado sus palabras sobre el desatino controlado.

—Si nada importa en realidad —dije—, al convertirse en hombre de conocimiento uno se hallaría, forzosamente, tan vacío como mi amigo y no en mejor posición.

—No es así —dijo don Juan, cortante—. Tu amigo se siente solo porque morirá sin *ver*. Su vida sólo fue para hacerse viejo y ahora ha de sentirse más mal que nunca. Siente haber desperdiciado cuarenta años porque buscaba victorias y no halló sino derrotas. Jamás sabrá que ser victorioso y ser derrotado son iguales.

»Conque ahora me tienes miedo por haberte dicho que eres igual a todo lo demás. Te estás haciendo el necio. Nuestra suerte como hombres es aprender, y al conocimiento se va como a la guerra; te lo he dicho incontables veces. Al conocimiento o a la guerra se va con miedo, con respeto, sabiendo que se va a la guerra, y con absoluta confianza en sí mismo. Confía en ti, no en mí.

»Conque temes el vacío de la vida de tu amigo. Pero no hay vacío en la vida de un hombre de conocimiento: te lo digo yo. Todo está lleno hasta el borde.»

Don Juan se puso en pie y extendió los brazos como palpando cosas en el aire.

—Todo está lleno hasta el borde —repitió—, y todo es igual. Yo no soy como tu amigo que nada más se hizo viejo. Cuando yo te digo que nada importa, no lo digo como él. Para él, su

not worth his while, because he was defeated; for me there is no victory, or defeat, or emptiness. Everything is filled to the brim and everything is equal and my struggle was worth my while.

"In order to become a man of knowledge one must be a warrior, not a whimpering child. One must strive without giving up, without a complaint, without flinching, until one *sees*, only to realize then that nothing matters."

Don Juan stirred the pot with a wooden spoon. The food was ready. He took the pot off the fire and placed it on an adobe rectangular block, which he had built against the wall and which he used as a shelf or a table. With his foot he shoved two small boxes that served as comfortable chairs, especially if one sat with his back against the supporting beams of the wall. He signaled me to sit down and then he poured a bowl of soup. He smiled; his eyes were shining as if he were truly enjoying my presence. He pushed the bowl gently towards me. There was such a warmth and kindness in his gesture that it seemed to be an appeal to restore my trust in him. I felt idiotic; I tried to disrupt my mood by looking for my spoon, but I couldn't find it. The soup was too hot to be drunk directly from the bowl, and while it cooled off I asked don Juan if controlled folly meant that a man of knowledge could not like anybody any more.

He stopped eating and laughed.

"You're too concerned with liking people or with being liked yourself," he said. "A man of knowledge likes, that's all. He likes whatever or whoever he

боротьба не була варта його зусиль, бо він зазнав поразки; для мене не існує перемоги, поразки чи порожнечі. Усе заповнене по вінця і все є рівне, і моя боротьба була варта моїх зусиль."

"Щоб стати чоловіком знання, треба бути воїном, а не скиглячою дитиною. Треба докладати всіх зусиль, не здаючись, не скаржачись, не вагаючись, поки не *бачитимеш* — лише щоб збагнути тоді, що ніщо не має значення."

Дон Хуан помішав у горщику дерев'яною ложкою. Їжа була готова. Він зняв горщик із вогню й поставив його на прямокутний саманowий блок, який він зладнав при стіні й використовував як полицю або стіл. Він ногою присунув два невеликі ящики, що слугували зручними стільцями, особливо якщо сидіти, притулившися спиною до опорних брусів стіни. Дон Хуан знаком запросив мене сісти, а тоді насипав полумисок супу. Він усміхався; його очі сяяли так, ніби він діставав справжню втіху від моєї присутності. Він обережно підсунув полумисок до мене. У його жесті була така теплота й сердечність, ніби то був заклик відновити мою довіру до нього. Я почувався ідіотом; я спробував позбутися цього настрою, шукаючи свою ложку, але не зміг її знайти. Суп був занадто гарячий, щоб пити його прямо з полумиска, і поки він остигав, я запитав дона Хуана, чи означає контрольована дурість, що чоловік знання більше не може нікого любити.

Він перестав їсти й засміявся.

"Ти занадто переймаєшся тим, щоб любити людей чи щоб самому бути люблениm[63], — мовив він. — Чоловік знання любить, оце й усе. Він любить усе, що хоче, або всіх, кого

lucha no valió la pena porque salió derrotado; para mí no hay victoria, ni derrota, ni vacío. Todo está lleno hasta el borde y todo es igual y mi lucha valió la pena.

»Para convertirse en hombre de conocimiento hay que ser un guerrero, no un niño llorón. Hay que luchar sin entregarse, sin una queja, sin titubear, hasta que uno *vea*, y sólo entonces puede uno darse cuenta que nada importa.»

Don Juan revolvió la olla con una cuchara de madera. La comida estaba lista. Quitó la olla del fuego y la puso en un bloque rectangular de adobe que había construido contra la pared y que usaba como repisa o mesa. Empujó con el pie dos cajones pequeños que servían como sillas cómodas, especialmente si uno se recargaba contra las vigas que soportaban el muro. Me hizo seña de tomar asiento y sirvió un plato de sopa. Sonrió; sus ojos brillaban como si en verdad disfrutara mi presencia. Suavemente deslizó el plato en mi dirección. Había en su gesto tal calor y bondad que parecía estarme pidiendo restaurar mi confianza en él. Me sentí idiota; traté de romper mi pesadumbre mientras buscaba mi cuchara, pero no pude hallarla. La sopa estaba demasiado caliente para beberla del plato, y mientras se enfriaba pregunté a don Juan si desatino controlado quería decir que un hombre de conocimiento ya no podía querer a nadie.

Dejó de comer y rió.

—Te importa demasiado querer a los otros o que te quieran a ti —dijo—. Un hombre de conocimiento quiere, eso es todo. Quiere lo que se le antoja o a quien se le

[63] *to like* (англ.) — подобатися, любити, *to be liked by people* — бути любленим людьми радше у сенсі подобатися їм, викликати в них симпатію, прихильність, схвалення, справляти приємне враження, аніж у сенсі почуття кохання між чоловіком та жінкою (англ. *love*).

wants, but he uses his controlled folly to be unconcerned about it. The opposite of what you are doing now. To like people or to be liked by people is not all one can do as a man."

He stared at me for a moment with his head tilted a little to one side.

"Think about that," he said.

"There is one more thing I want to ask, don Juan. You said that we need to look with our eyes to laugh, but I believe we laugh because we think. Take a blind man, he also laughs."

"No," he said. "Blind men don't laugh. Their bodies jerk a little with the ripple of laughter. They have never looked at the funny edge of the world and have to imagine it. Their laughter is not roaring."

We did not speak any more. I had a sensation of well-being, of happiness. We ate in silence; then don Juan began to laugh. I was using a dry twig to spoon the vegetables into my mouth.

October 4, 1968

At a certain moment today I asked don Juan if he minded talking a bit more about "seeing". He seemed to deliberate for an instant, then he smiled and said that I was again involved in my usual routine, trying to talk instead of doing.

"If you want to *see* you have to let the smoke guide you," he said emphatically. "I won't talk about this any more."

I was helping him clean some dry herbs. We worked in complete silence for a long time. When I am forced into a prolonged silence I always feel apprehensive,

він хоче любити, але використовує свою контрольовану дурість, щоб не перейматися цим. Протилежне тому, що зараз робиш ти. Любити людей чи бути любленим ними — це далеко не все, що ми можемо робити як люди."

Він пильно дивився на мене якусь хвилю, трохи нахиливши голову вбік.

"Подумай про це", — мовив він.

"Є ще одна річ, про яку я хочу запитати, доне Хуане. Ви сказали, що нам потрібно дивитися очима для того, щоб сміятися, але я гадаю, що ми сміємося тому, що думаємо. Візьміть сліпого — він теж сміється."

"Ні, — мовив він. — Сліпі люди не сміються. Їхні тіла трохи сіпаються з уривчастим смішком. Вони ніколи не дивилися на кумедний бік світу, і їм доводиться уявляти його. Їхній смішок — це не заливисте реготання."

Ми більше не говорили. Мене охопило відчуття внутрішнього благополуччя, щастя. Ми їли мовчки; відтак дон Хуан почав сміятися. Я використовував сухий прутик як ложку, щоб вкладати овочі собі до рота.

4 жовтня 1968 року

Сьогодні в певний момент я запитав дона Хуана, чи він не заперечуватиме, якщо ми ще трохи поговоримо про «бачення». Він, здавалося, якусь мить розмірковував, а тоді усміхнувся й сказав, що я знову поринув у свої звичні шаблони поведінки, намагаючись базікати замість того, щоб діяти.

"Якщо ти хочеш *бачити*, то маєш дозволити диму вести тебе, — твердо мовив він. — Я більше не розмовлятиму про це."

Я допомагав йому чистити якісь сухі трави. Ми тривалий час працювали в цілковитій тиші. Коли я змушений довго мовчати, то завжди відчуваю занепокоєння, особливо в

antoja, pero usa su desatino controlado para andar sin pena ni cuidado. Lo contrario de lo que tú haces ahora. Que los otros lo quieran o no lo quieran a uno no es todo lo que se puede hacer como hombre.

Se me quedó viendo un rato, con la cabeza algo ladeada.

—Piénsalo —dijo.

—Hay una cosa más que quiero preguntar, don Juan. Dijo usted que necesitamos mirar con nuestros ojos para reír, pero yo creo que nos reímos porque pensamos. Un ciego también se ríe.

—No —dijo—. Los ciegos no ríen. Sus cuerpos se sacuden un poquito con la oleada de la risa. Jamás han mirado el filo gracioso del mundo y tienen que imaginarlo. Su risa no es rugido.

No hablamos más. Yo experimentaba una sensación de bienestar, de felicidad. Comimos en silencio; luego don Juan empezó a reír. Yo estaba usando una rama seca para llevar las verduras a mi boca.

4 de octubre, 1968

Hoy, en cierto momento, pregunté a don Juan si tenía inconveniente en hablar un poco más sobre "ver". Pareció deliberar un instante; luego sonrió y dijo que de nuevo me hallaba envuelto en mi rutina de costumbre, tratando de hablar en vez de hacer.

—Si quieres *ver* deberás dejar que el humo te guíe —dijo con énfasis—. Ya no voy a hablar de esto.

Yo estaba ayudándole a limpiar unas hierbas secas. Trabajamos un buen rato en silencio completo. Cuando me veo forzado a un silencio prolongado me entra siempre la

especially around don Juan. At a given moment I brought up a question to him in a sort of compulsive, almost belligerent outburst.

“How does a man of knowledge exercise controlled folly when it comes to the death of a person he loves?” I asked.

Don Juan was taken aback by my question and looked at me quizzically.

“Take your grandson Lucio,” I said. “Would your acts be controlled folly at the time of his death?”

“Take my son Eulalio, that’s a better example,” don Juan replied calmly. “He was crushed by rocks while working in the construction of the Pan-American Highway. My acts towards him at the moment of his death were controlled folly. When I came down to the blasting area he was almost dead, but his body was so strong that it kept on moving and kicking. I stood in front of him and told the boys in the road crew not to move him any more; they obeyed me and stood there surrounding my son, looking at his mangled body. I stood there too, but I did not look. I shifted my eyes so I would *see* his personal life disintegrating, expanding uncontrollably beyond its limits, like a fog of crystals, because that is the way life and death mix and expand. That is what I did at the time of my son’s death. That’s all one could ever do, and that is controlled folly. Had I looked at him I would have watched him becoming immobile and I would have felt a cry inside of me, because never again would I look at his fine figure pacing the earth. I *saw* his death instead, and there was no sadness, no feeling. His death was equal to everything else.”

присутності дона Хуана. У якийсь момент я поставив йому запитання, що вихопилося з мене в компульсивному, майже войовничому пориві.

“Як чоловік знання застосовує контрольовану дурість у разі смерті людини, яку він любить?” — спитав я.

Дон Хуан сторопів від мого запитання й здивовано подивився на мене.

“Візьмімо вашого онука Люсіо, — сказав я. — Чи були б ваші дії контрольованою дурістю в момент його смерті?”

“Візьмімо мого сина Еулаліо, це кращий приклад, — спокійно відповів дон Хуан. — Його розчавило камінням під час роботи на будівництві Панамериканського шосе. Мої дії щодо нього в момент його смерті були контрольованою дурістю. Коли я спустився до ділянки підривних робіт, він був майже мертвий, але його тіло було таке сильне, що продовжувало рухатися й дриґати ногами. Я став навпроти нього й сказав хлопцям з дорожньої бригади більше його не чіпати; вони послухалися мене й стояли там навколо мого сина, дивлячись на його понівечене тіло. Я теж стояв там, але не дивився. Я змістив свої очі таким чином, щоб *бачити*, як його осібне життя розпадається на дрібні частинки, розширюється неконтрольовано за свої межі, подібно до імли з кристалів, бо саме в такий спосіб життя і смерть змішуються й розширюються. Ось що я зробив у час смерті мого сина. Це єдине, що взагалі можна зробити, і це є контрольована дурість. Якби я дивився на нього, то спостерігав би, як він стає нерухомим, і відчував би крик усередині мене через те, що ніколи більше не дивитимуся, як його прекрасна постать ступає по землі. Натомість я *бачив* його смерть, і в цьому не було ніякого смутку, ніякого почуття. Його смерть була рівна всьому іншому.”

aprensión, sobre todo en presencia de don Juan. En un momento dado le presenté una pregunta en una especie de arranque compulsivo, casi beligerante.

—¿Cómo ejercita su desatino controlado un hombre de conocimiento en el caso de la muerte de una persona a quien ama?

Tomado por sorpresa, don Juan me miró extrañado.

—Digamos su nieto Lucio —dije—. ¿Serían desatino controlado los actos de usted en caso de que él muriera?

—Digamos mi hijo Eulalio, es mejor ejemplo —repuso con calma don Juan—. Lo aplastó un derrumbe cuando trabajaba en la construcción de la Carretera Panamericana. La manera como actué con él en el momento de su muerte fue desatino controlado. Cuando llegué a la zona de explosivos, casi estaba muerto, pero su cuerpo era tan fuerte que seguía moviéndose y pataleando. Me puse frente a él y les dije a los muchachos de la cuadrilla que ya no lo acarrearan; me obedecieron y se quedaron allí parados alrededor de mi hijo, mirando su cuerpo maltrecho. Yo también me quedé allí parado, pero sin mirar. Cambié mis ojos para *ver* cómo su vida personal se deshacía, se extendía incontrolable más allá de sus límites, como una neblina de cristales, porque así es como la vida y la muerte se mezclan y se expanden. Eso fue lo que hice en la hora de la muerte de mi hijo. Eso es todo lo que uno podría hacer, y es desatino controlado. Si lo hubiera mirado, lo hubiera visto quedarse quieto y habría sentido un grito por dentro, porque ya nunca más miraría su hermosa figura caminando por la tierra. En lugar de eso *vi* su muerte, y no hubo tristeza ni sentimiento. Su muerte era igual a todo lo demás.

Don Juan was quiet for a moment. He seemed to be sad, but then he smiled and tapped my head.

"So you may say that when it comes to the death of a person I love, my controlled folly is to shift my eyes."

I thought about the people I loved myself and a terribly oppressive wave of self-pity enveloped me.

"Lucky you, don Juan," I said. "You can shift your eyes, while I can only look."

He found my statement funny and laughed.

"Lucky, bull!" he said. "It's hard work."

We both laughed. After a long silence I began probing him again, perhaps only to dispel my own sadness.

"If I have understood you correctly then, don Juan," I said, "the only acts in the life of a man of knowledge which are not controlled folly are those he performs with his ally or with Mescalito. Isn't that right?"

"That's right," he said, chuckling. "My ally and Mescalito are not on a par with us human beings. My controlled folly applies only to myself and to the acts I perform while in the company of my fellow men."

"However, it is a logical possibility," I said, "to think that a man of knowledge may also regard his acts with his ally or with Mescalito as controlled folly, true?"

He stared at me for a moment.

"You're thinking again," he said. "A man of knowledge doesn't think, therefore he cannot encounter that possibility. Take me, for example. I say that my controlled folly applies to the acts I performed while in the company of my fellow men; I say that

Дон Хуан якусь хвилю мовчав. Він здавався сумним, але потім усміхнувся й легко стукнув мене по голові.

"Тож можна сказати, що коли йдеться про смерть людини, яку я люблю, моя контрольована дурість полягає в тому, щоб змістити свої очі", — мовив він.

Я подумав про людей, яких любив сам, і жахливо гнітюча хвиля жалю до себе захлеснула мене.

"Щасливий ви, доне Хуане, — сказав я. — Ви вмієте зміщувати свої очі, тоді як я можу лише дивитися."

Він знайшов мої слова кумедними й засміявся.

"Щасливий, авжеж! — мовив він. — Це важка праця."

Ми обоє засміялися. Після тривалого мовчання я знову почав обережно його розпитувати, можливо, лише щоб розвіяти мій власний смуток.

"Якщо я правильно вас зрозумів, доне Хуане, — сказав я, — єдині дії в житті чоловіка знання, що не є контрольованою дурістю, це ті, які він виконує зі своїм союзником або з Мескаліто. Хіба не так?"

"Це так, — мовив він, тихо посміюючись. — Мій союзник і Мескаліто не є на одному рівні з нами, людськими істотами. Моя контрольована дурість стосується лише мене самого та дій, які я роблю, перебуваючи в товаристві інших людей."

"Проте є логічна можливість думати, — сказав я, — що чоловік знання також міг би розглядати свої дії зі своїм союзником або з Мескаліто як контрольовану дурість, вірно?"

Якусь хвилю він пильно дивився на мене.

"Ти знову думаєш, — мовив він. — Чоловік знання не думає, тому він не може стикнутися з цією можливістю. Візьмімо мене, наприклад. Я кажу, що моя контрольована дурість стосується дій, які я робив, перебуваючи в товаристві інших людей; я кажу це, бо

Don Juan guardó silencio unos instantes. Parecía triste, pero entonces sonrió y golpeteó mi cabeza con un dedo.

—Puedes decir que, en el caso de la muerte de una persona a quien amo, mi desatino controlado es cambiar los ojos.

Pensé en la gente que yo amo, y una oleada de pena, terriblemente opresiva, me envolvió.

—Dichoso usted, don Juan —dije—. Usted puede cambiar los ojos, mientras que yo no puedo sino mirar.

Mis frases lo hicieron reír.

—¡Qué dichoso ni qué la chingada! —dijo—. Es trabajo duro.

Ambos reímos. Tras un largo silencio empecé a interrogarlo de nuevo, quizá sólo para disipar mi propia tristeza.

—Entonces, don Juan, si le he entendido correctamente —dije—, los únicos actos en la vida de un hombre de conocimiento que no son desatino controlado son aquéllos que realiza con su aliado o con Mescalito. ¿No es cierto?

—Es cierto —dijo chasqueando la lengua—. Mi aliado y Mescalito no están al nivel de nosotros los seres humanos. Mi desatino controlado se aplica sólo a mí mismo y a los actos que realizo en compañía de mis semejantes.

—Sin embargo —dije—, es una posibilidad lógica pensar que un hombre de conocimiento puede también considerar desatino controlado sus actos con su aliado o con Mescalito, ¿verdad?

Me miró un momento.

—Estás pensando otra vez —dijo—. Un hombre de conocimiento no piensa, por lo tanto no puede encontrarse con esa posibilidad. Aquí estoy yo, por ejemplo. Yo digo que mi desatino controlado se aplica a los actos que realizo en compañía de mis

because I can *see* my fellow men. However, I cannot *see* through my ally and that makes it incomprehensible to me, so how could I control my folly if I don't *see* through it? With my ally or with Mescalito I am only a man who knows how to *see* and finds that he's baffled by what he *sees*; a man who knows that he'll never understand all that is around him.

"Take your case, for instance. It doesn't matter to me whether you become a man of knowledge or not; however, it matters to Mescalito. Obviously it matters to him or he wouldn't take so many steps to show his concern about you. I can notice his concern and I act towards it, yet his reasons are incomprehensible to me."

можу *бачити* інших людей. Проте я не можу *бачити* наскрізь мого союзника, і це робить його незбагненним для мене, тож як я можу контролювати свою дурість, якщо не *бачу* його наскрізь? Зі своїм союзником або з Мескаліто я лише чоловік, котрий знає, як *бачити*, і виявляє, що він спантеличений тим, що *бачить*; чоловік, який знає, що ніколи не зрозуміє всього, що є навколо нього."

"Візьмімо твій випадок, наприклад. Для мене не має значення, станеш ти чоловіком знання чи ні; однак це має значення для Мескаліто. Це явно має значення для нього, бо інакше він не робив би так багато кроків, аби продемонструвати свою небайдужість до тебе. Я в змозі помітити його небайдужість і дію в цьому напрямку, і все ж його мотиви незбагненні для мене."

semejantes; lo digo porque puedo *ver* a mis semejantes. Sin embargo, no puedo *ver* a mi aliado y eso lo hace incomprensible para mí, así que ¿cómo voy a controlar mi desatino si no lo *veo*? Con mi aliado o con Mescalito yo soy solamente un hombre que sabe cómo *ver* y se desconcierta con lo que *ve*; un hombre que sabe que jamás entenderá todo lo que lo rodea.

»Ahí estás tú, por ejemplo. A mí no me importa si te haces o no hombre de conocimiento; sin embargo, a Mescalito le importa. Si no le importara, no daría tantos pasos para mostrar que se ocupa de ti. Yo me doy cuenta de que se ocupa y actúo de acuerdo con eso, pero sus razones me son incomprensibles.»

6

Just as we were getting into my car to start on a trip to central Mexico, on October 5, 1968, don Juan stopped me.

"I have told you before," he said with a serious expression, "that one should never reveal the name nor the whereabouts of a sorcerer. I believe you understood that you should never reveal my name nor the place where my body is. Now I am going to ask you to do the same with a friend of mine, a friend you will call Genaro. We are going to his house; we will spend some time there."

I assured don Juan that I had never betrayed his confidence.

"I know that," he said without changing his serious expression. "Yet I am concerned with your becoming thoughtless."

I protested and don Juan said his aim was only to remind me that every time one was careless in matters of sorcery, one was playing with an imminent and senseless death that could be averted by being thoughtful and aware.

"We will not touch upon this matter any longer," he said. "Once we leave my house we will not mention Genaro, nor will we think about him. I want you to put your thoughts in order now. When you meet him you must be clear and have no doubts in your mind."

"What kinds of doubts are you referring to, don Juan?"

"Any kinds of doubts whatever. When you meet him you ought to be crystal clear. He will *see* you!"

6

5 жовтня 1968 року, у той момент, коли ми сідали в машину, щоб вирушити в подорож до центральної Мексики, дон Хуан зупинив мене.

"Я вже казав тобі раніше, — мовив він із серйозним виразом обличчя, — що ніколи не слід розкривати ані ім'я, ані місцезнаходження мольфара. Я гадаю, ти зрозумів, що ти ніколи не повинен розкривати мого імені та місця, у якому перебуває моє тіло. Тепер я хочу попросити тебе вчиняти так само щодо мого друга, якого ти зватимеш Хенаро. Ми зараз поїдемо до його оселі; ми проведемо там деякий час."

Я запевнив дона Хуана, що ніколи не зраджував його довіри.

"Я знаю це, — мовив він, не змінюючи свого серйозного виразу. — І все ж мене турбує, що ти буваєш нерозважливий."

Я почав заперечувати, але дон Хуан сказав, що його метою було лише нагадати мені: кожного разу, коли хтось стає необачним у мольфарських справах, він грається із навислою над ним безчуттєвою смертю, яку можна відвернути, якщо бути розважливим та усвідомленим.

"Ми більше не будемо торкатися цього питання, — мовив він. — Щойно тільки ми від'їдемо від мого дому, ми не будемо ані згадувати Хенаро, ані навіть думати про нього. Я хочу, щоб ти зараз дав лад своїм думкам. Коли ти зустрінешся з ним, ти мусиш бути чистий і не мати в голові жодних сумнівів."

"Про які сумніви ви говорите, доне Хуане?"

"Про будь-які сумніви взагалі. Коли ти зустрінеш його, то маєш бути кришталево чистий. Він *бачитиме* тебе!"

VI

Justamente cuando subíamos en mi coche para iniciar un viaje al estado de Oaxaca, el 5 de octubre de 1968, don Juan me detuvo.

—Te he dicho antes —dijo con expresión grave— que nunca hay que revelar el nombre ni el paradero de un brujo. Creo que entendiste que nunca debías revelar mi nombre ni el sitio donde está mi cuerpo. Ahora voy a pedirte que hagas lo mismo con un amigo mío, un amigo a quien llamarás Genaro. Vamos a ir a su casa; pasaremos allí un tiempo.

Aseguré a don Juan no haber traicionado jamás su confianza.

—Lo sé —dijo sin alterar su seriedad—. Pero me preocupa que vayas a volverte descuidado.

Protesté, y don Juan dijo que su propósito era únicamente recordarme que, cada vez que uno se descuidaba en asuntos de brujería, estaba jugando con una muerte inminente y sin sentido, la cual podía evitarse siendo precavido y alerta.

—Ya no tocaremos este asunto —dijo—. Una vez que salgamos de mi casa no mencionaremos a Genaro ni pensaremos en él. Quiero que desde ahora pongas en orden tus pensamientos. Cuando lo conozcas debes ser claro y no tener dudas en tu mente.

—¿A qué clase de dudas se refiere usted, don Juan?

—A cualquier clase de dudas. Cuando lo conozcas, debes ser claro como el cristal. ¡El te va a *ver*!

His strange admonitions made me very apprehensive. I mentioned that perhaps I should not meet his friend at all but only drive to the vicinity of his friend's house and leave him there.

"What I've told you was only a precaution," he said. "You've met one sorcerer already, Vicente, and he nearly killed you. Watch out this time!"

After we arrived in central Mexico it took us two days to walk from where I left my car to his friend's house, a little shack perched on the side of a mountain. Don Juan's friend was at the door, as if he had been waiting for us. I recognized him immediately. I had already made his acquaintance, although very briefly, when I brought my book to don Juan. I had not really looked at him at that time, except in a glancing fashion, so I had had the feeling he was as old as don Juan. As he stood at the door of his house, however, I noticed that he was definitely younger. He was perhaps in his early sixties. He was shorter than don Juan and slimmer, very dark and wiry. His hair was thick and greying and a bit long; it ran over his ears and forehead. His face was round and hard. A very prominent nose made him look like a bird of prey with small dark eyes.

He talked to don Juan first. Don Juan nodded affirmatively. They conversed briefly. They were not speaking Spanish so I did not understand what they were saying. Then don Genaro turned to me.

"You're welcome to my humble little shack," he said apologetically in Spanish.

Його дивні застереження викликали в мене лиховісне передчуття. Я зауважив, що, можливо, мені краще взагалі не зустрічатися з його другом, а просто відвезти дона Хуана до його оселі й залишити десь там неподалік.

"Те, що я сказав тобі, було лише пересторогою, — мовив дон Хуан. — Ти вже зустрічався з одним мольфаром, Вісенте, і той ледве не вбив тебе. Будь обачний цього разу!"

Після того як ми дісталися центральної Мексики, нам знадобилося два дні на піший перехід від місця, де ми залишили мою машину, до будинку його друга — невеличкої халупи, що притулилася до схилу гори. Друг дона Хуана стояв у дверях, ніби чекаючи на нас. Я одразу ж упізнав його. Я вже познайомився з ним раніше, хоча й дуже коротко, коли привіз дону Хуану свою книжку. Тоді я не дуже-то дивився на нього, хіба що кинув кілька швидких поглядів, тож мені здалося, що він приблизно одного віку з доном Хуаном. Однак тепер, коли він стояв у дверях свого дому, я зауважив, що він, безсумнівно, молодший. Йому було, можливо, трохи за шістдесят. Він був нижчий на зріст і тендітніший за дона Хуана, дуже темношкірий і жилавий. Його сивіюче волосся було густе й трохи довге; воно спадало йому на вуха й чоло. Обличчя було кругле, з різкими рисами. Дуже виразний ніс робив його схожим на хижого птаха з маленькими темними очима.

Спершу він заговорив до дона Хуана. Дон Хуан ствердно кивнув. Вони перекинулися кількома словами. Вони розмовляли не іспанською, тож я не розумів, що вони кажуть. Тоді дон Хенаро повернувся до мене.

"Ласкаво прошу вас до моєї скромної маленької халупи", — мовив він перепрошувальним тоном іспанською.

Sus extrañas admoniciones me produjeron una gran aprensión. Mencioné que acaso no debía conocer en absoluto a su amigo. Pensé que sólo debía llevar a don Juan cerca de donde aquél vivía y dejarlo allí.

—Lo que te dije fue sólo una precaución —dijo él—. Ya conociste a un brujo, Vicente, y casi te mató. ¡Ten cuidado esta vez!

Cuando llegamos a la parte central de México, nos tomó dos días caminar desde donde dejé mi coche hasta la casa del amigo, una chocita encaramada en la ladera de una montaña. El amigo de don Juan estaba en la puerta, como si nos aguardara. Lo reconocí de inmediato. Ya había tenido contacto con él, aunque brevemente, cuando llevé mi libro a don Juan. Aquella vez no lo había mirado en realidad, sino muy por encima, y tuve la impresión de que era de la misma edad que don Juan. Sin embargo, al verlo en la puerta de su casa advertí que definitivamente era más joven. No tendría muchos años más de los sesenta. Era más bajo y más esbelto que don Juan, muy moreno y magro. Tenía el cabello espeso, veteado de gris y un poco largo; le cubría en parte las orejas y la frente. Su rostro era redondo y duro. Una nariz muy prominente lo hacía parecer un ave de presa con pequeños ojos oscuros.

Habló primero con don Juan. Don Juan asintió con la cabeza. Conversaron brevemente. No hablaban en español, así que no entendí lo que decían. Luego don Genaro se volvió hacia mí.

—Sea usted bienvenido a mi humilde choza —dijo en español y en tono de disculpa.

His words were a polite formula I had heard before in various rural areas of Mexico. Yet as he said the words he laughed joyously for no overt reason, and I knew he was exercising his controlled folly. He did not care in the least that his house was a shack. I liked don Genaro very much.

For the next two days we went into the mountains to collect plants. Don Juan, don Genaro, and I left each day at the crack of dawn. The two old men went together to some specific but unidentified part of the mountains and left me alone in one area of the woods. I had an exquisite feeling there. I did not notice the passage of time, nor was I apprehensive at staying alone; the extraordinary experience I had both days was an uncanny capacity to concentrate on the delicate task of finding the specific plants don Juan had entrusted me to collect.

We returned to the house in the late afternoon and both days I was so tired that I fell asleep immediately.

The third day, however, was different. The three of us worked together, and don Juan asked don Genaro to teach me how to select certain plants. We returned around noon and the two old men sat for hours in front of the house, in complete silence, as if they were in a state of trance. Yet they were not asleep. I walked around them a couple of times; don Juan followed my movements with his eyes, and so did don Genaro.

“You must talk to the plants before you pick them,” don Juan said. He dropped his words casually and repeated his statement three times, as if to catch my attention. Nobody had said a word until he spoke.

Його слова були звичайною формулою ввічливості, яку я вже чув раніше в різних сільських місцевостях Мексики. Однак, вимовляючи цю фразу, він радісно засміявся без жодної видимої причини, і я знав, що він зараз застосовує свою контрольовану дурість. Йому було абсолютно байдуже, що його дім є халупою. Мені дон Хенаро дуже сподобався.

Упродовж наступних двох днів ми ходили в гори, щоб збирати рослини. Дон Хуан, дон Хенаро та я щодня вирушали на світанку. Обидва старі чоловіки йшли разом до якоїсь конкретної, але невизначеної частини гір і залишали мене самого в одній місцевості посеред лісу. Я мав там виняткові відчуття. Я не помічав плину часу й зовсім не тривожився через перебування на самоті; протягом обох днів я мав дивовижний досвід просто-таки вражаючої здатності зосереджуватися на складному завданні пошуку певних рослин, які дон Хуан доручив мені збирати.

Ми поверталися до будинку пізно пополудні, й обидва дні я був такий зморений, що одразу ж засинав.

Третій день, однак, був інакший. Ми всі троє працювали разом, і дон Хуан попросив дона Хенаро навчити мене, як відбирати певні рослини. Ми повернулися близько полудня, й обидва старі чоловіки просиділи кілька годин перед домом у цілковитій тиші, ніби перебували в стані трансу. Однак вони не спали. Я проходив поблизу від них пару разів; дон Хуан слідував очима за моїми рухами, і так само робив дон Хенаро.

“Ти мусиш розмовляти з рослинами, перш ніж зривати їх”, — сказав дон Хуан. Він промовив ці слова буденним тоном і повторив своє твердження тричі, ніби намагаючись захопити мою увагу. Ніхто не зронив жодного слова, аж поки він не заговорив.

Sus palabras eran una fórmula de cortesía que yo había oído antes en diversas áreas rurales de México. Pero al decirlas rió gozoso, sin ninguna razón evidente, y supe que estaba ejerciendo su desatino controlado. No le importaba en lo más mínimo que su casa fuera una choza. Don Genaro me simpatizó mucho.

Durante los dos días siguientes, fuimos a las montañas para recoger plantas. Don Juan, don Genaro y yo salíamos cada día al romper el alba. Los dos viejos se encaminaban juntos a una parte específica, pero no identificada, de las montañas, y me dejaban solo en cierta zona del bosque. Yo tenía allí una sensación exquisita. No advertía el paso del tiempo, ni me daba aprensión el quedarme solo; la experiencia extraordinaria que tuve ambos días fue una inexplicable capacidad para concentrarme en la delicada tarea de hallar las plantas específicas que don Juan me había confiado recoger.

Regresábamos a la casa al caer la tarde, y los dos días mi cansancio me hizo dormirme en el acto.

Pero el tercer día fue distinto. Los tres trabajamos juntos, y don Juan pidió a don Genaro enseñarme cómo seleccionar determinadas plantas. Regresamos alrededor del mediodía y los dos viejos estuvieron sentados frente a la casa horas enteras, en completo silencio, como si se hallaran en estado de trance. Pero no estaban dormidos. Caminé un par de veces alrededor de ellos; don Juan seguía con los ojos mis movimientos, y lo mismo hacía don Genaro.

—Hay que hablar con las plantas antes de cortarlas —dijo don Juan. Dejó caer al descuido sus palabras y repitió la frase tres veces, como para captar mi atención. Nadie había dicho una sola palabra hasta que él habló.

"In order to *see* the plants you must talk to them personally," he went on. "You must get to know them individually; then the plants can tell you anything you care to know about them."

It was late in the afternoon. Don Juan was sitting on a flat rock facing the western mountains; don Genaro was sitting by him on a straw mat with his face towards the north. Don Juan had told me, the first day we were there, that those were their "positions" and that I had to sit on the ground at any place opposite to both of them. He added that while we sat in those positions I had to keep my face towards the south-east and look at them only in brief glances.

"Yes, that's the way it is with plants, isn't it?" don Juan said and turned to don Genaro, who agreed with an affirmative gesture.

I told him that the reason I had not followed his instructions was because I felt a little stupid talking to plants.

"You fail to understand that a sorcerer is not joking," he said severely. "When a sorcerer attempts to *see*, he attempts to gain power."

Don Genaro was staring at me. I was taking notes and that seemed to baffle him. He smiled at me, shook his head, and said something to don Juan. Don Juan shrugged his shoulders. To see me writing must have been quite odd for don Genaro. Don Juan was, I suppose, habituated to my taking notes, and the fact that I wrote while he spoke was no longer odd to him; he could carry on talking without appearing to notice my acts. Don Genaro, however, kept on laughing, and I had to stop writing in order not to disrupt the mood of the conversation.

"Щоб *бачити* рослини, ти мусиш розмовляти з ними особисто, — продовжував він. — Ти мусиш познайомитися з кожною з них окремо; тоді рослини зможуть розповісти тобі все, що ти хочеш про них дізнатися."

Було пізно пополудні. Дон Хуан сидів на плаському камені обличчям до західних гір; дон Хенаро сидів поруч із ним на солом'яній маті, обличчям на північ. Дон Хуан повідомив мені ще в перший день нашого перебування тут, що це — їхні «позиції» і що я маю сидіти на землі в будь-якому місці навпроти них обох. Він додав, що поки ми сидимо в цих позиціях, я маю зберігати положення обличчям на південний схід і дивитися на них лише швидкими поглядами.

"Авжеж, саме так стоїть справа з рослинами, хіба ні?" — мовив дон Хуан і повернувся до дона Хенаро, який погодився з ним підтверджувальним жестом.

Я повідомив йому, що не дотримувався його вказівок, бо почуваюся дещо глупо, коли розмовляю з рослинами.

"Ти не розумієш, що мольфари не жартують, — мовив він суворо. — Коли мольфар намагається *бачити*, він намагається здобути силу."

Дон Хенаро пильно дивився на мене. Я робив нотатки, і це, здавалося, спантеличувало його. Він усміхнувся мені, похитав головою і сказав щось дону Хуану. Дон Хуан знизав плечима. Певне, донові Хенаро було досить дивно бачити, як я пишу. Дон Хуан, я гадаю, звик до мого записування, і той факт, що я роблю нотатки, коли він щось каже, уже не видавався йому чудним; він міг продовжувати говорити, ніби не помічаючи моїх дій. Проте дон Хенаро й далі сміявся, і мені довелося припинити записування, щоб не порушувати загального настрою розмови.

—Para *ver* a las plantas hay que hablarles personalmente —prosiguió—. Hay que llegar a conocerlas una por una; entonces las plantas te dicen todo lo que quieras saber de ellas.

Atardecía. Don Juan estaba sentado en una piedra plana, de cara a las montañas del oeste; don Genaro, junto a él, ocupaba un petate y miraba hacia el norte. Don Juan me había dicho, el primer día que estuvimos allí, que ésas eran las "posiciones" de ambos, y que yo debía sentarme en el suelo en cualquier sitio frente a los dos. Añadió que, mientras nos halláramos sentados en esas posiciones, yo tenía que mantener el rostro hacia el sureste, y mirarlos sólo en breves vistazos.

—Sí, así pasa con las plantas, ¿no? —dijo don Juan y se volvió a don Genaro, quien manifestó su acuerdo con un gesto afirmativo.

Le dije que el motivo de que yo no hubiera seguido sus instrucciones era que me sentía un poco estúpido hablando con las plantas.

—No acabas de entender que un brujo no está bromeando —dijo con severidad—. Cuando un brujo hace el intento de *ver*, hace el intento de ganar poder.

Don Genaro me observaba. Yo estaba tomando notas y eso parecía desconcertarlo. Me sonrió, meneó la cabeza y dijo algo a don Juan. Don Juan alzó los hombros. Verme escribir debe haber sido bastante extraño para don Genaro. Don Juan, supongo, se hallaba acostumbrado a mis anotaciones, y el hecho de que yo escribiera mientras él hablaba ya no le producía extrañeza; podía continuar hablando sin parecer advertir mis actos. Don Genaro, en cambio, no dejaba de reír, y tuve que abandonar mi escritura para no romper el tono de la conversación.

Don Juan affirmed again that a sorcerer's acts were not to be taken as jokes because a sorcerer played with death at every turn of the way. Then he proceeded to relate to don Genaro the story of how one night I had looked at the lights of death following me during one of our trips. The story proved to be utterly funny; don Genaro rolled on the ground laughing.

Don Juan apologized to me and said that his friend was given to explosions of laughter. I glanced at don Genaro, who I thought was still rolling on the ground, and saw him performing a most unusual act. He was standing on his head without the aid of his arms or hands, and his legs were crossed as if he were sitting. The sight was so incongruous that it made me jump. When I realized he was doing something almost impossible, from the point of view of body mechanics, he had gone back again to a normal sitting position. Don Juan, however, seemed to be cognizant of what was involved and celebrated don Genaro's performance with roaring laughter.

Don Genaro seemed to have noticed my confusion; he clapped his hands a couple of times and rolled on the ground again; apparently he wanted me to watch him. What had at first appeared to be rolling on the ground was actually leaning over in a sitting position, and touching the ground with his head. He seemingly attained his illogical posture by gaining momentum, leaning over several times, until the inertia carried his body to a vertical stand, so that for an instant he "sat on his head".

When their laughter subsided don Juan continued talking; his tone was very severe. I shifted the position of my body in order to be at ease and give him all my

Дон Хуан знову заявив, що до дій мольфара не можна ставитися як до жартів, бо мольфар грає зі смертю на кожному повороті шляху. Потім він став розповідати донові Хенаро історію про те, як одного разу вночі я дивився на вогні смерті, що переслідували мене під час однієї з наших поїздок. Ця історія, певне, була надзвичайно кумедна; дон Хенаро качався по землі зі сміху.

Дон Хуан вибачився переді мною і сказав, що його друг схильний до вибухів сміху. Я кинув швидкий погляд на дона Хенаро, котрий, як я думав, досі качається по землі, і побачив, як він виконує геть незвичайну дію. Він стояв на голові взагалі без допомоги рук, а його ноги були схрещені, ніби він сидів у цій позі. Це видовище настільки не відповідало тому, що я очікував побачити, що змусило мене підскочити. Коли я збагнув, що він зараз робить дещо майже неможливе з погляду механіки тіла, він повернувся знову в нормальне сидяче положення. Проте дон Хуан, здавалося, знав справжній підклад цієї справи й відзначив виступ дона Хенаро розкотистим сміхом.

Дон Хенаро, здавалося, помітив моє замішання; він сплеснув руками пару разів і знову став качатися по землі; очевидно, він хотів, щоб я спостерігав за ним. Те, що спочатку було схоже на качання по землі, насправді було нахилянням у сидячому положенні й торканням землі головою. Вочевидь, він досяг своєї нелогічної пози завдяки збільшенню механічного моменту, нахиляючись так кілька разів, поки інерція не підняла його тіло у вертикальне положення, тож якусь мить він «сидів на своїй голові».

Коли їхній сміх затих, дон Хуан продовжив говорити; його тон був дуже суворий. Я змінив положення тіла, щоб сісти зручніше й зосередити всю мою увагу на його словах.

Don Juan volvió a afirmar que los actos de un brujo no debían tomarse como chistes, pues un brujo jugaba con la muerte en cada vuelta del camino. Luego procedió a relatar a don Genaro la historia de cómo una noche, durante uno de nuestros viajes, yo había mirado las luces de la muerte, siguiéndome. La anécdota resultó absolutamente graciosa; don Genaro rodó por el suelo riendo.

Don Juan me pidió disculpas y dijo que su amigo era dado a explosiones de risa. Miré a don Genaro, a quien creí todavía rodando en el suelo, y lo vi ejecutar un acto de lo más insólito. Estaba parado de cabeza sin ayuda de brazos ni piernas, y tenía las piernas cruzadas como si se encontrara sentado. El espectáculo era tan insólito que me hizo saltar. Cuando tomé conciencia de que don Genaro estaba haciendo algo casi imposible, desde el punto de vista de la mecánica corporal, él había vuelto a sentarse en una postura normal. Don Juan, empero, parecía tener conocimiento de lo involucrado, y celebró a carcajadas la hazaña de don Genaro.

Don Genaro parecía haber notado mi confusión; palmoteó un par de veces y rodó nuevamente en el suelo; al parecer quería que yo lo observara. Lo que al principio había parecido rodar en el suelo era en realidad inclinarse estando sentado, y tocar el suelo con la cabeza. Aparentemente lograba su ilógica postura ganando impulso, inclinándose varias veces hasta que la inercia llevaba su cuerpo a una posición vertical, de modo que por un instante "se sentaba de cabeza".

Cuando la risa de ambos aminoró, don Juan siguió hablando; su tono era muy severo. Cambié la posición de mi cuerpo para estar cómodo y darle toda mi atención.

attention. He did not smile at all, as he usually does, especially when I try to pay deliberate attention to what he is saying. Don Genaro kept looking at me as if he were expecting me to start writing again, but I did not take notes any more. Don Juan's words were a reprimand for not talking to the plants I had collected, as he had always told me to do. He said the plants I had killed could also have killed me; he said he was sure they would, sooner or later, make me get ill. He added that if I became ill as a result of hurting plants, I would, however, slough it off and believe I had only a touch of the flu.

The two of them had another moment of mirth, then don Juan became serious again and said that if I did not think of my death, my entire life would be only a personal chaos. He looked very stern.

"What else can a man have, except his life and his death?" he said to me.

At that point I felt it was indispensable to take notes and I began writing again. Don Genaro stared at me and smiled. Then he tilted his head back a little and opened his nostrils. He apparently had remarkable control over the muscles operating his nostrils, because they opened up to perhaps twice their normal size.

What was most comical about his clowning was not so much his gestures as his own reactions to them. After he enlarged his nostrils he tumbled down, laughing, and worked his body again into the same, strange, sitting-on-his-head, upside-down posture.

Don Juan laughed until tears rolled down his cheeks. I felt a bit embarrassed and laughed nervously.

На його обличчі зовсім не було усмішки, що зазвичай з'являється під час розмови зі мною, особливо коли я намагаюся максимально уважно слухати те, що він каже. Дон Хенаро й далі дивився на мене, ніби очікуючи, що я знову почну записувати, але я більше не робив нотаток. Слова дона Хуана були нагінкою за те, що я не розмовляв із рослинами, які збирав, хоча він завжди велів мені робити це. Він сказав, що вбиті мною рослини також могли б убити мене і він упевнений в тому, що раніше чи пізніше вони зроблять так, що я занедужаю. Якщо я захворію через заподіяння шкоди рослинам, додав він, то все одно заперечуватиму цей факт і вважатиму, що в мене лише легка форма грипу.

Вони обоє мали ще один момент веселощів, а тоді дон Хуан знову став серйозний і сказав, що якщо я не думатиму про свою смерть, то все моє життя буде лише особистим хаосом. Він мав дуже суворий вигляд.

"Що ще може мати чоловік, окрім свого життя і своєї смерті?" — мовив він до мене.

Цієї миті я відчув, що мені вкрай потрібно робити нотатки, і знову почав писати. Дон Хенаро пильно дивився на мене й усміхався. Потім він трохи відхилив голову назад і роздув ніздрі. Очевидно, він мав надзвичайний контроль над м'язами, що рухають ніздрі, бо ті стали, мабуть, удвічі ширші за їхній звичайний розмір.

Однак найкомічнішим у клоунаді дона Хенаро були не стільки його жести, скільки його власні реакції на них. Після того як він роздув свої ніздрі, він гепнувся додолу, сміючись, і знову привів своє тіло в ту саму дивну позу сидіння на голові догори ногами.

Дон Хуан сміявся, аж поки сльози не покотилися в нього по щоках. Я почувався дещо збентеженим і нервово засміявся.

No sonrió ni por asomo, como suele hacer, especialmente cuando trato de prestar atención deliberada a lo que dice. Don Genaro seguía mirándome como en espera de que yo empezase a escribir de nuevo, pero ya no tomé notas. Las palabras de don Juan eran una reprimenda por no hablar con las plantas que yo había cortado, como siempre me había dicho que hiciera. Dijo que las plantas que yo maté podrían también haberme matado; expresó su seguridad de que, tarde o temprano, harían que me enfermara. Añadió que si me enfermaba como resultado de dañar plantas, yo, sin embargo, no daría importancia al hecho y creería tener solamente un poco de gripe.

Los dos viejos tuvieron otro momento de regocijo; luego don Juan se puso serio nuevamente y dijo que, si yo no pensaba en mi muerte, mi vida entera no sería sino un caos personal. Se veía muy austero.

—¿Qué más puede tener un hombre aparte de su vida y su muerte? —me dijo.

En ese punto sentí que era indispensable tomar notas y empecé a escribir de nuevo. Don Genaro se me quedó mirando y sonrió. Luego inclinó la cabeza un poco hacia atrás y abrió sus fosas nasales. Al parecer controlaba en forma notable los músculos que operaban dichas fosas, pues éstas se abrieron como al doble de su tamaño normal.

Lo más cómico de su bufonería no eran tanto los gestos de don Genaro como sus propias reacciones a ellos. Después de agrandar sus fosas nasales se desplomó, riendo, y una vez más llevó su cuerpo a la misma extraña posición invertida de sentarse de cabeza.

Don Juan rió hasta que las lágrimas rodaron por sus mejillas. Me sentí algo apenado y reí con nerviosismo.

"Genaro doesn't like writing," don Juan said as an explanation.

I put my notes away, but don Genaro assured me that it was all right to write, because he did not really mind it. I gathered my notes again and began writing. He repeated the same hilarious motions and both of them had the same reactions again.

Don Juan looked at me, still laughing, and said that his friend was portraying me; that my tendency was to open my nostrils whenever I wrote; and that don Genaro thought that trying to become a sorcerer by taking notes was as absurd as sitting on one's head and thus he had made up the ludicrous posture of resting the weight of his sitting body on his head.

"Perhaps you don't think it's funny," don Juan said, "but only Genaro can work his way up to sitting on his head, and only you can think of learning to be a sorcerer by writing your way up."

They both had another explosion of laughter and don Genaro repeated his incredible movement.

I liked him. There was so much grace and directness in his acts.

"My apologies, don Genaro," I said, pointing to the writing pad.

"It's all right," he said and chuckled again.

I could not write any more. They went on talking for a very long time about how plants could actually kill and how sorcerers used plants in that capacity. Both of them kept staring at me while they talked, as if they expected me to write.

"Carlos is like a horse that doesn't like to be saddled," don Juan said. "You have to be very slow with him. You scared him and now he won't write."

"Хенаро не любить, коли пишуть", — мовив дон Хуан як пояснення.

Я відклав свої нотатки вбік, але дон Хенаро запевнив мене, що з моїм писанням усе гаразд, бо йому насправді байдуже до цього. Я знову підняв свої нотатки й почав писати. Він повторив ті самі кумедні рухи, і вони обоє знову відреагували на них так само, як і попереднього разу.

Дон Хуан подивився на мене, досі сміючись, і сказав, що його друг зображає мене; що мені властиво роздувати ніздрі щоразу, коли я пишу; і що, на думку дона Хенаро, намагатися стати мольфаром за допомогою роблення нотаток — це так само абсурдно, як сидіти на голові, тому він і вигадав цю безглузду позу, в якій уся вага його сидячого тіла переноситься на голову.

"Мабуть, ти не вважаєш це кумедним, — мовив дон Хуан, — але лише Хенаро може примудритися ставати на голову в сидячому положенні, і лише ти можеш додуматись до того, щоб учитися бути мольфаром, роблячи нотатки."

Вони обоє знову вибухнули сміхом, і дон Хенаро повторив свій неймовірний трюк.

Він мені подобався. У його рухах було стільки грації та безпосередності.

"Мої вибачення, доне Хенаро", — сказав я, показуючи на свій нотатник.

"Усе гаразд", — мовив він і знову тихо засміявся.

Я більше не міг писати. Вони ще дуже довго говорили про те, як рослини можуть реально вбивати і як мольфари використовують цю їхню здатність. Говорячи, вони обоє пильно дивилися на мене, ніби очікували, що я почну записувати.

"Карлос схожий на коня, що не любить бути осідланим, — мовив дон Хуан. — Ти маєш бути дуже неквапливий із ним. Ти налякав його, і тепер він не писатиме."

—A Genaro no le gusta que escribas —dijo don Juan a guisa de explicación.

Puse mis notas a un lado, pero don Genaro me aseguró que estaba bien escribir, porque en realidad no le importaba. Volví a recoger mis notas y empecé a escribir. El repitió los mismos movimientos hilarantes y ambos tuvieron de nuevo las mismas reacciones.

Don Juan me miró, riendo aún, y dijo que su amigo me estaba imitando; que yo tenía la tendencia de abrir las fosa nasales cada vez que escribía; y que don Genaro pensaba que tratar de llegar a brujo tomando notas era tan absurdo como sentarse de cabeza; por eso había inventado la ridícula postura de reposar en la cabeza el peso de su cuerpo sentado.

—A lo mejor a ti no te hace gracia —dijo don Juan—, pero sólo a Genaro se le puede ocurrir sentarse de cabeza, y sólo a ti se te ocurre aprender a ser brujo escribiendo de arriba abajo.

Ambos tuvieron otra explosión de risa, y don Genaro repitió su increíble movimiento.

Me agradaba. Había en sus actos enorme gracilidad y franqueza.

—Mis disculpas, don Genaro —dije señalando el bloque de notas.

—Está bien —dijo, y rió chasqueando la lengua.

Ya no pude escribir. Siguieron hablando largo rato acerca de la forma en que las plantas podían realmente matar, y de cómo los brujos las usaban en esa capacidad. Ambos me miraban continuamente al hablar, como si esperaran que escribiese.

—Carlos es como un caballo al que no le gusta la silla —dijo don Juan—. Hay que ir muy despacio con él. Lo asustaste y ahora no escribe.

Don Genaro expanded his nostrils and said in a mocking plea, frowning and puckering his mouth. "Come on, Carlitos, write! Write until your thumb falls off."

Don Juan stood up, stretching his arms and arching his back. In spite of his advanced age his body seemed to be powerful and limber. He went to the bushes at the side of the house and I was left alone with don Genaro. He looked at me and I moved my eyes away because he made me feel embarrassed.

"Don't tell me you're not even going to look at me?" he said with a most hilarious intonation.

He opened his nostrils and made them quiver; then he stood up and repeated don Juan's movements, arching his back and stretching his arms but with his body contorted into a most ludicrous position; it was truly an indescribable gesture that combined an exquisite sense of pantomime and a sense of the ridiculous. It enthralled me. It was a masterful caricature of don Juan.

Don Juan came back at that moment and caught the gesture and obviously the meaning also. He sat down chuckling.

"Which direction is the wind?" don Genaro asked casually.

Don Juan pointed to the west with a movement of his head.

"I'd better go where the wind blows," don Genaro said with a serious expression.

He then turned and shook his finger at me.

"And don't you pay any attention if you hear strange noises," he said. "When Genaro shits the mountains tremble."

He leaped into the bushes and a moment later I heard a very strange noise, a deep, unearthly rumble. I did not know what to make of it. I looked at don Juan for a clue but he was doubled over with laughter.

Дон Хенаро роздув свої ніздрі й заговорив жартівливо благальним тоном, морщачись і кривлячи рота: "Ну ж бо, Карлітосе, пиши! Пиши, поки твій великий палець не відпаде."

Дон Хуан підвівся, потягуючись і вигинаючи спину назад. Попри поважний вік, його тіло виглядало дуже сильним і гнучким. Він пішов до кущів біля дому, і я залишився наодинці з доном Хенаро. Той подивився на мене, і я відвів очі, бо він викликав у мене почуття замішання.

"Тільки не кажи мені, що ти навіть не дивитимешся на мене", — мовив він із надзвичайно комічною інтонацією.

Він знову роздув ніздрі й зробив так, що вони затремтіли; потім він підвівся й повторив рухи дона Хуана, вигнувши дугою спину й потягнувшись, але його тіло при цьому перекрутилося у вкрай абсурдній позі; то був справді неописовний рух тіла, що поєднував у собі виняткове чуття пантоміми й відчуття смішного. Він зачарував мене. Це було майстерне пародіювання дона Хуана.

У той момент повернувся дон Хуан і вловив цей жест, а також, очевидно, його значення. Він сів, тихо посміюючись.

"У який бік дме вітер?" — недбало запитав дон Хенаро.

Дон Хуан рухом голови вказав на захід.

"Я краще піду в той бік, куди дме вітер", — мовив дон Хенаро з серйозним виразом обличчя.

Потім він повернувся до мене й застережливо похитав пальцем.

"А ти не звертай уваги, якщо почуєш дивні звуки, — сказав він. — Коли Хенаро хезає, гори тремтять."

Він стрибнув у кущі, й за мить я почув дуже дивний звук — якийсь глибокий, неземний гуркіт. Я не знав, що й думати. Я подивився на дона Хуана, шукаючи підказки, але він зігнувся навпіл від сміху.

Don Genaro expandió sus fosas nasales y dijo en súplica parodiada, frunciendo el ceño y la boca: —¡Ándale, Carlitos, escribe! Escribe hasta que se te caiga el dedo.

Don Juan se levantó, estirando los brazos y arqueando la espalda. Pese a su avanzada edad, su cuerpo se veía potente y flexible. Fue a los matorrales a un lado de la casa y yo quedé solo con don Genaro. El me miró y yo aparté los ojos, porque me hacía sentirme apenado.

—No me digas que ni siquiera vas a mirarme —dijo con una entonación extremadamente cómica.

Abrió las fosas nasales y las hizo vibrar; luego se puso en pie y repitió los movimientos de don Juan, arqueando la espalda y estirando los brazos, pero con el cuerpo contraído en una posición sumamente burlesca; era en verdad un gesto indescriptible que combinaba un exquisito sentido de la pantomima y un sentido de lo ridículo. Era una caricatura maestra de don Juan.

Don Juan regresó en ese momento y captó el gesto, y también la intención. Se sentó riendo por lo bajo.

—¿Qué dirección lleva el viento? —preguntó como si nada don Genaro.

Don Juan señaló el oeste con un movimiento de cabeza.

—Mejor voy a donde sopla el viento —dijo don Genaro con expresión de seriedad.

Luego se volvió y sacudió un dedo en mi dirección.

—Y tú no hagas caso si oyes ruidos raros —dijo—. Cuando Genaro caga, las montañas se estremecen.

Saltó a los matorrales y un momento después oí un ruido muy extraño, un retumbar profundo, ultraterreno. No supe qué interpretación darle. Miré a don Juan buscando un indicio, pero él estaba doblado de risa.

October 17, 1968

I don't remember what prompted don Genaro to tell me about the arrangement of the "other world", as he called it. He said that a master sorcerer was an eagle, or rather that he could make himself into an eagle. On the other hand, an evil sorcerer was a "tecolote", an owl. Don Genaro said that an evil sorcerer was a child of the night and for such a man the most useful animals were the mountain lion or other wild cats, or the night birds, especially the owl. He said that the "brujos liricos", lyric sorcerers, meaning the dilettante sorcerers, preferred other animals — a crow, for example. Don Juan laughed; he had been listening in silence.

Don Genaro turned to him and said, "That's true, you know that, Juan."

Then he said that a master sorcerer could take his disciple on a journey with him and actually pass through the ten layers of the other world. The master, provided that he was an eagle, could start at the very bottom layer and then go through each successive world until he reached the top. Evil sorcerers and dilettantes could at best, he said, go through only three layers.

Don Genaro gave a description of what those steps were by saying, "You start at the very bottom and then your teacher takes you with him in his flight and soon, boom! You go through the first layer. Then a little while later, boom! You go through the second; and boom! You go through the third..."

17 жовтня 1968 року

Я не пам'ятаю, що спонукало дона Хенаро розповісти мені про ієрархічну структуру «іншого світу», як він його називав. Він сказав, що мольфар-майстер[64] — це орел, або, скоріше, що він може перетворюватися на орла. З іншого боку, мольфар-лиходій — це «tecolote», сова. Дон Хенаро повідомив, що мольфар-лиходій є породженням ночі, і для такого чоловіка найкориснішими тваринами є гірський лев чи інші дикі кішки, або нічні птахи, особливо сова. Він сказав, що «brujos liricos» — ліричні брухо, тобто мольфари-дилетанти, — віддають перевагу іншим тваринам, наприклад, вороні. Дон Хуан засміявся; до цього він слухав мовчки.

Дон Хенаро повернувся до нього й промовив: "Це правда, ти ж знаєш це, Хуане."

Потім він сказав, що мольфар-майстер може взяти свого учня в подорож із собою і реально пройти крізь десять шарів іншого світу. Такий майстер — за умови, що він орел, — може почати з найнижчого шару, а потім пройти крізь кожний наступний світ, поки не досягне самої вершини. Мольфари-лиходії та мольфари-дилетанти, сказав він, у кращому разі здатні пройти лише крізь три шари.

Дон Хенаро надав опис того, якими є ці кроки, сказавши: "Ти починаєш у самому низу, а потім твій учитель бере тебе із собою у свій політ, і незабаром — бум! Ти проходиш крізь перший шар. Потім трохи пізніше, бум! Проходиш крізь другий; і бум! Проходиш крізь третій..."

17 de octubre, 1968

No recuerdo qué cosa motivó a don Genaro a hablarme sobre el orden del "otro mundo", como él lo llamaba. Dijo que un maestro brujo era un águila, o más bien que podía convertirse en águila. En cambio, un brujo malo era un tecolote. Don Genaro dijo que un brujo malo era hijo de la noche y que para un hombre así los animales más útiles eran el león de montaña u otros felinos salvajes, o bien las aves nocturnas, el tecolote en especial. Dijo que los "brujos líricos", o simples aficionados, preferían otros animales: el cuervo, por ejemplo. Don Juan rió; había estado escuchando en silencio.

Don Genaro se volvió a él y dijo: —Eso es cierto; tú lo sabes, Juan.

Luego dijo que un maestro brujo podía llevar consigo a su discípulo en un viaje y atravesar literalmente las diez capas del otro mundo. El maestro, siempre y cuando fuera un águila, podía empezar en la capa de abajo y luego atravesar cada mundo sucesivo hasta llegar a la cima. Los brujos malos y los líricos, dijo, sólo podían cuando mucho atravesar tres capas.

Don Genaro describió aquellos pasos diciendo: —Empiezas en el mero fondo y entonces tu maestro te lleva en su vuelo y al rato, ¡pum! Atraviesas la primera capa. Luego, un ratito después, ¡pum! Atraviesas la segunda; y ¡pum! Atraviesas la tercera...

[64] Master (англ.) — майстер, господар, учитель; той, що є головним у чомусь. В іспанському тексті тут ужите слово «maestro» — саме так Пабліто називав Кастанеду в «Другому кільці сили». Альтернативні варіанти перекладу: мольфар-учитель, мольфар-провідник, мольфар-зверхник, мольфар-очільник.

Don Genaro took me through ten booms to the last layer of the world. When he had finished talking don Juan looked at me and smiled knowingly.

"Talking is not Genaro's predilection," he said, "but if you care to get a lesson, he will teach you about the equilibrium of things."

Don Genaro nodded affirmatively; he puckered up his mouth and closed his eyelids halfway.

I thought his gesture was delightful.

Don Genaro stood up and so did don Juan.

"All right," don Genaro said. "Let's go, then. We could go and wait for Nestor and Pablito. They're through now. On Thursdays they're through early."

Both of them got into my car; don Juan sat in the front. I did not ask them anything but simply started the engine. Don Juan directed me to a place he said was Nestor's home; don Genaro went into the house and a while later came out with Nestor and Pablito, two young men who were his apprentices. They all got in my car and don Juan told me to take the road towards the western mountains.

We left my car on the side of the dirt road and walked along the bank of a river, which was perhaps fifteen or twenty feet across, to a waterfall that was visible from where I had parked. It was late afternoon. The scenery was quite impressive. Directly above us there was a huge, dark, bluish cloud that looked like a floating roof; it had a well-defined edge and was shaped like an

Дон Хенаро провів мене через десять бумкань до останнього шару світу. Коли він закінчив говорити, дон Хуан подивився на мене й усміхнувся з розумінням.

"Говоріння не є уподобанням Хенаро, — мовив він, — але якщо ти хочеш дістати урок, він навчить тебе дечого про рівновагу речей."

Дон Хенаро ствердно кивнув головою; він скривив рота, випнувши губи вгору, й напівзаплющив повіки.

Його жест видався мені чудовим.

Дон Хенаро підвівся, і дон Хуан зробив те саме.

"Гаразд, — мовив дон Хенаро. — Тоді рушаймо. Ми можемо поїхати і зачекати на Нестора й Пабліто[65]. Вони вже закінчили роботу. По четвергах вони звільняються рано."

Вони обоє забралися до мене в машину; дон Хуан сів спереду. Я ні про що їх не питав, а просто завів двигун. Дон Хуан скерував мене до місця, де, як він сказав, був Несторів дім; дон Хенаро зайшов у будинок і невдовзі вийшов із Нестором і Пабліто — двома молодими чоловіками, що були його учнями. Усі вони сіли в моє авто, і дон Хуан велів мені їхати дорогою, що вела до гір на заході.

Ми залишили мою машину на узбіччі ґрунтової дороги й рушили пішки уздовж берега річки, ширина якої становила десь п'ятнадцять-двадцять футів, до водоспаду, який було видно з того місця, де я припаркувався. Було пізно пополудні. Краєвид був вражаючий. Просто над нами нависала величезна, темна, синювата хмара, схожа на дах, що пливе; вона мала форму велетенського

En tal forma don Genaro me llevó hasta la última capa del mundo. Cuando hubo terminado de hablar, don Juan me miró y sonrió sabiamente.

—Las palabras no son la predilección de Genaro —dijo—, pero si quieres recibir una lección, él te enseñará acerca del equilibrio de las cosas.

Don Genaro asintió con la cabeza; frunció la boca y entrecerró los párpados.

Su gesto me pareció delicioso.

Don Genaro se puso en pie y lo mismo hizo don Juan.

—Muy bien —dijo don Genaro—. Vamos, pues. Podemos ir a esperar a Néstor y Pablito. Ya terminaron. Los jueves terminan temprano.

Ambos subieron en mi coche, don Juan en el asiento delantero. No les pregunté nada; simplemente eché a andar el motor. Don Juan me guió a un sitio que según dijo era la casa de Néstor; don Genaro entró en la casa y un rato después salió con Néstor y Pablito, dos jóvenes que eran sus aprendices. Todos subieron en mi coche y don Juan me indicó tomar el camino hacia las montañas del oeste.

Dejamos el auto al lado del camino de tierra y seguimos la ribera de un río, que tendría cinco o seis metros de ancho, hasta una cascada visible desde donde me había estacionado. Atardecía. El paisaje era impresionante. Directamente sobre nuestras cabezas había una nube enorme, oscura, azulosa, que parecía un techo flotante; tenía un borde bien definido y la forma de un

[65] Нестор (ісп. Nestor) — воїн-учений із першої партії Карлоса Кастанеди, учень і точна копія дона Вісенте. Пабліто (ісп. Pablito) — чоловік дії з першої партії Карлоса Кастанеди, учень і точна копія дона Хенаро. Перебуваючи на правій стороні, Кастанеда не знав, що вони є воїнами його партії, а сам він є їхнім наґвалем.

enormous half-circle. To the west, on the high mountains of the Cordillera Central, the rain seemed to be descending on the slopes. It looked like a whitish curtain falling on the green peaks. To the east there was the long, deep valley; there were only scattered clouds over the valley and the sun was shining there. The contrast between the two areas was magnificent. We stopped at the bottom of the waterfall; it was perhaps a hundred and fifty feet high; the roar was very loud.

Don Genaro fastened a belt around his waist. He had at least seven items hanging from it. They looked like small gourds. He took off his hat and let it hang on his back from a cord tied around his neck. He put on a headband that he took from a pouch made of a thick wool fabric. The headband was also made of wool of various colors; a sharp yellow was the most prominent of them. He inserted three feathers in the headband. They seemed to be eagle feathers. I noticed that the places where he had inserted them were not symmetrical. One feather was above the back curve of his right ear, the other was a few inches to the front, and the third was over his left temple. Then he took off his sandals, hooked or tied them to the waist of his trousers, and fastened his belt over his poncho. The belt seemed to be made of woven strips of leather. I could not see whether he tied it or buckled it. Don Genaro walked towards the waterfall.

Don Juan manipulated a round rock into a steady position and sat down on it. The other two young men did the same with some rocks and sat down to his left. Don Juan pointed to the place next to him, on his right side, and told me to bring a rock and sit by him.

півкола з чітко окресленими краями. На заході, на високих горах Центральних Кордильєр, дощ, здавалось, опускався по схилах. Він нагадував білясту завісу, що спадала на зелені гірські піки. На схід від нас простяглася довга, глибока долина; над нею виднілися лише поодинокі безладно розкидані хмаринки й сяяло сонце. Контраст між цими двома сторонами був приголомшливий. Ми зупинилися біля підніжжя водоспаду; він був, певне, сто п’ятдесят футів заввишки; його рев був дуже гучний.

Дон Хенаро підперезався паском навколо талії. На паску було щонайменше сім якихось предметів, що звисали з нього. Вони нагадували маленькі гарбузяні баклажки. Він скинув з голови сомбреро й залишив його висіти в себе за спиною на шворці, що трималася навколо шиї. Замість нього він почепив наголовну стрічку, яку дістав із торбинки, зробленої з цупкої вовняної тканини. Стрічка теж була виготовлена з вовняної пряжі різних кольорів; із них особливо впадав у вічі яскраво-жовтий. Він застромив у стрічку три пера. Вони, схоже, були орлині. Я зауважив, що місця, в які він застромив пера, не були розташовані симетрично. Одне перо було над заднім вигином його правого вуха, друге було на кілька дюймів ближче до лоба, а третє — над лівою скронею. Потім він зняв сандалії, почепив або прив’язав їх до штанів на талії і закріпив пасок поверх свого пончо. Пасок, схоже, був зроблений зі сплетених смужок шкіри. Я не міг бачити, зав’язав він його чи застебнув на пряжку. Дон Хенаро рушив до водоспаду.

Дон Хуан установив круглий камінь у стійке положення й сів на нього. Обидва молоді чоловіки зробили те саме з іншими каменями й сіли ліворуч від нього. Дон Хуан указав на місце поруч із собою, з правого боку, і сказав мені принести камінь та сісти біля нього.

gigantesco semicírculo. Hacia el oeste, en las altas montañas de la Cordillera Central, la lluvia parecía estar descendiendo sobre las laderas. Se veía como una cortina blancuzca que caía sobre los picos verdes. Al este se hallaba el valle largo y hondo; sobre él sólo había nubes desparramadas, y el sol brillaba allí. El contraste entre ambas áreas era magnífico. Nos detuvimos al pie de la cascada; tenía quizás unos cuarenta y cinco metros de altura: el rugido era muy fuerte.

Don Genaro se puso un cinturón del que colgaban siete o más objetos. Parecían guajes pequeños. Se quitó el sombrero y dejó que colgara, sobre su espalda, de un cordón atado alrededor de su cuello. Se puso en la cabeza una banda que sacó de un morral hecho de gruesa tela de lana. La banda era también de lana de diversos colores; el que más resaltaba era un amarillo vívido. En la banda insertó tres plumas. Parecían ser plumas de águila. Noté que los sitios donde las insertó no eran simétricos. Una pluma quedó sobre la curva posterior de su oreja derecha, otra unos centímetros más adelante y la tercera sobre la sien izquierda. Luego se quitó los huaraches, los enganchó o ató a la cintura de sus pantalones y aseguró el cinturón por encima de su poncho. El cinturón estaba hecho, al parecer, de tiras de cuero entretejidas. No pude ver si don Genaro lo amarró o si tenía hebilla. Don Genaro caminó hacia la cascada.

Don Juan manipuló una piedra redonda hasta dejarla en una posición firme, y tomó asiento en ella. Los dos jóvenes hicieron lo mismo con otras piedras y se sentaron a su izquierda. Don Juan señaló el sitio junto a él, a su derecha, y me indicó traer una piedra y sentarme a su lado.

"We must make a line here," he said, showing me that the three were sitting in a row.

By then don Genaro had reached the very bottom of the waterfall and had begun climbing a trail on the right side of it. From where we were sitting the trail looked fairly steep. There were a lot of shrubs he used as railings. At one moment he seemed to lose his footing and almost slid down, as if the dirt were slippery. A moment later the same thing happened and the thought crossed my mind that perhaps don Genaro was too old to be climbing. I saw him slipping and stumbling several times before he reached the spot where the trail ended.

I experienced a sort of apprehension when he began to climb the rocks. I could not figure out what he was going to do.

"What's he doing?" I asked don Juan in a whisper.

Don Juan did not look at me. "Obviously he's climbing," he said.

Don Juan was looking straight at don Genaro. His gaze was fixed. His eyelids were half-closed. He was sitting very erect with his hands resting between his legs, on the edge of the rock.

I leaned over a little bit to see the two young men. Don Juan made an imperative gesture with his hand to make me get back in line. I retreated immediately. I had only a glimpse of the young men. They seemed to be as attentive as he was.

Don Juan made another gesture with his hand and pointed to the direction of the waterfall.

I looked again. Don Genaro had climbed quite a way on the rocky wall. At the moment I looked he was perched on a ledge, inching his way slowly to circumvent a

"Ми мусимо утворити тут лінію", — мовив він, показуючи мені, що вони втрьох сиділи в ряд.

На той час дон Хенаро вже дістався до самого підніжжя водоспаду й почав дертися вгору стежкою праворуч від нього. З місця, де ми сиділи, стежка виглядала дуже стрімкою. Уздовж неї росло багато кущів, які він використовував як поруччя. Якоїсь миті він, здавалося, втратив опору й майже зісковзнув униз, ніби ґрунт у нього під ногами був слизький. За хвилю знову сталося те саме, і в мене в голові промайнула думка, що дон Хенаро, мабуть, уже застарий для скелелазіння. Я бачив, як він кілька разів зісковзував й оступався, перш ніж дістався до місця, де закінчувалася стежка.

Я відчув сильне занепокоєння, коли він почав дертися вгору по скелях. Я не міг уявити, що він збирається робити.

"Що він робить?" — пошепки запитав я дона Хуана.

Дон Хуан не глянув на мене. "Очевидно, він лізе вгору", — мовив він.

Дон Хуан дивився прямо на дона Хенаро. Його погляд був фіксований. Повіки були напівзаплющені. Він сидів дуже прямо, поклавши руки між ногами, на край каменя.

Я трохи нахилився, щоб подивитися на двох молодиків. Дон Хуан зробив рукою владний жест, щоб я повернувся в лінію. Я одразу ж подався назад. Я встиг лише мигцем глянути на них. Молоді чоловіки, схоже, були такі самі уважні, як і дон Хуан.

Дон Хуан зробив ще один жест рукою і показав у напрямку водоспаду.

Я знову глянув у той бік. Дон Хенаро вже видерся досить високо по скелястій стіні. У той момент, коли я став дивитися, він обережно, дюйм за дюймом посувався по скельному

—Hay que hacer una línea aquí —dijo, mostrándome que los tres se hallaban sentados en fila.

Para entonces, don Genaro había llegado al pie del desplomadero y había empezado a trepar por una vereda a la derecha de la cascada. Desde donde nos encontrábamos, la vereda se veía bastante empinada. Había muchos arbustos que don Genaro usaba como barandales. En cierto momento pareció perder pie y casi se deslizó hacia abajo, como si la tierra estuviera resbaladiza. Un momento después ocurrió lo mismo, y por mi mente cruzó la idea de que tal vez don Genaro era demasiado viejo para andar escalando. Lo vi resbalar y trastabillar varias veces antes de llegar al punto en que la vereda terminaba.

Experimenté una especie de aprensión cuando empezó a trepar por las rocas. No podía figurarme qué iba a hacer.

—¿Qué hace? —pregunté a don Juan en un susurro.

Don Juan no me miró. —No ves que está trepando —dijo.

Don Juan miraba directamente a don Genaro. Tenía los ojos fijos, los párpados entrecerrados. Estaba sentado muy erecto, con las manos descansando entre las piernas, sobre el borde de la piedra.

Me incliné un poco para ver a los dos jóvenes. Don Juan hizo un ademán imperativo para hacerme volver a la línea. Me retraje de inmediato. Tuve sólo un vislumbre de los jóvenes. Parecían igual de atentos que él.

Don Juan hizo otro ademán y señaló en dirección de la cascada.

Miré de nuevo. Don Genaro había trepado un buen trecho por la pared rocosa. En el momento en que miré se hallaba encaramado en una saliente; avanzaba

huge boulder. His arms were spread, as if he were embracing the rock. He moved slowly towards his right and suddenly he lost his footing. I gasped involuntarily. For a moment his whole body hung in the air. I was sure he was going to fall but he did not. His right hand had grabbed onto something and very agilely his feet went back on the ledge again. But before he moved on he turned to us and looked. It was only a glance. There was, however, such a stylization to the movement of turning his head that I began to wonder. I remembered then that he had done the same thing, turning to look at us, every time he slipped. I had thought that don Genaro must have felt embarrassed by his clumsiness and turned to see if we were looking.

He climbed a bit more towards the top, suffered another loss of footing, and hung perilously on the overhanging rock face. This time he was supported by his left hand. When he regained his balance he turned and looked at us again. He slipped twice more before he reached the top. From where we were sitting, the crest of the waterfall seemed to be twenty to twenty-five feet across.

Don Genaro stood motionless for a moment. I wanted to ask don Juan what don Genaro was going to do up there, but don Juan seemed to be so absorbed in watching that I did not dare disturb him.

Suddenly don Genaro jumped onto the water. It was such a thoroughly unexpected action that I felt a vacuum in the pit of my stomach. It was a magnificent, outlandish leap. For a second I had the clear sensation that I had seen a series of superimposed images of his body making an elliptical flight to the middle of the stream.

виступу, обходячи величезну брилу. Його руки були розведені в сторони, ніби він обіймав скелю. Він повільно рухався праворуч і раптом втратив опору під ногами. Я мимоволі охнув. На якусь мить усе його тіло повисло в повітрі. Я був упевнений, що він зараз впаде, але цього не сталося. Його права рука вхопилася за щось, і його ноги дуже спритно знову стали на виступ. Але перш ніж рушити далі, він обернувся й глянув на нас. То був лише швидкий погляд. Однак у його русі, коли він повертав голову, була така артистичність, що я замислився. Тоді я згадав, що він робив те саме — обертався, щоб глянути на нас, — щоразу, коли зісковзував. Я подумав, що дон Хенаро, певне, почувається збентеженим через свою незграбність й обертається, щоб глянути, чи ми дивимось.

Він іще трохи піднявся до вершини, знову втратив опору під ногами й небезпечно повис на скельному виступі. Цього разу він учепився за нього лівою рукою. Відновивши рівновагу, він обернувся й знову глянув на нас. Він іще двічі зісковзував, перш ніж дістався до вершини. З місця, де ми сиділи, ширина гребня водоспаду становила на око десь двадцять–двадцять п’ять футів.

Якусь хвилю дон Хенаро стояв, не рухаючись. Я хотів запитати дона Хуана, що дон Хенаро збирається там робити, але дон Хуан, здавалося, був настільки поглинутий спостереженням, що я не наважився турбувати його.

Раптом дон Хенаро стрибнув на воду. Це був такий геть неочікуваний учинок, що я відчув порожнечу в сонячному сплетінні. То був вражаючий, дивовижний стрибок. Якусь мить я мав чітке відчуття, що побачив серію накладених одне на одне зображень його тіла, яке здійснює еліптичний політ до середини потоку.

despacio, centímetro a centímetro, para rodear un enorme peñasco. Tenía los brazos extendidos, como abrazando la roca. Se movió lentamente hacia su derecha y de pronto perdió pie. Di una boqueada involuntaria. Por un instante, su cuerpo entero pendió en el aire. Me sentí seguro de que caería, pero no fue así. Su mano derecha había aferrado algo, y muy ágilmente sus pies volvieron a la saliente. Pero antes de seguir adelante se volvió a mirarnos. Fue apenas un vistazo. Había, sin embargo, tal estilización en el movimiento de volver la cabeza, que empecé a dudar. Recordé que había hecho lo mismo, volverse a mirarnos, cada vez que resbalaba. Yo había pensado que don Genaro debía de sentirse apenado por su torpeza y que volteaba a ver si lo observábamos.

Trepó un poco más hacia la cima, sufrió otra pérdida de apoyo y quedó colgando peligrosamente de la salediza superficie de roca. Esta vez se sostenía con la mano izquierda. Al recuperar el equilibrio se volvió nuevamente a mirarnos. Resbaló dos veces más antes de llegar a la cima. Desde donde nos hallábamos sentados, la cresta de la cascada parecía tener de seis a ocho metros de ancho.

Don Genaro permaneció inmóvil un momento. Quise preguntar a don Juan qué iba a hacer don Genaro allá arriba, pero don Juan parecía tan absorto en observar que no me atrevía a molestarlo.

De pronto, don Genaro saltó hacia el agua. Fue una acción tan completamente inesperada que sentí un vacío en la boca del estómago. Fue un salto magnífico, extravagante. Durante un segundo tuve la clara sensación de haber visto una serie de imágenes superpuestas de su cuerpo en vuelo elíptico hasta la mitad de la corriente.

When my surprise receded I noticed that he had landed on a rock on the edge of the fall, a rock which was hardly visible from where we were sitting.

He stayed perched there for a long time. He seemed to be fighting the power of the onrushing water. Twice he hung over the precipice and I could not determine what he was clinging to. He gained his balance and squatted on the rock. Then he leaped again, like a tiger. I could barely see the next rock where he landed; it was like a small cone on the very edge of the fall.

He remained there almost ten minutes. He was motionless. His immobility was so impressive to me that I was shivering. I wanted to get up and walk around. Don Juan noticed my nervousness and told me imperatively to be calm.

Don Genaro's stillness plunged me into an extraordinary and mysterious terror. I felt that if he remained perched there any longer I could not control myself.

Suddenly he jumped again, this time all the way to the other bank of the waterfall. He landed on his feet and hands, like a feline. He remained in a squat position for a moment, then he stood up and looked across the fall, to the other side, and then down at us. He stayed dead still looking at us. His hands were clasped at his sides, as if he were holding onto an unseen railing.

There was something truly exquisite about his posture; his body seemed so nimble, so frail. I thought that don Genaro with his headband and feathers, his dark poncho and his bare feet was the most beautiful human being I had ever seen.

Коли моє здивування відступило, я помітив, що він приземлився на камінь на краю водоспаду — камінь, який було ледь видно з того місця, де ми сиділи.

Він довгий час стояв там, приліпившись на камені. Здавалося, він бореться з потужною силою стрімкої води. Двічі він зависав над прірвою, і я не міг визначити, за що він чіпляється. Він відновив рівновагу й сів навпочіпки на камені. Тоді він знову стрибнув, наче тигр. Я ледве розгледів наступний камінь, на який він приземлився; він був схожий на маленький конус на самому краю водоспаду.

Він залишався там майже десять хвилин. Він був нерухомий. Його незрушність була така вражаюча для мене, що я тремтів. Я хотів підвестися й походити. Дон Хуан помітив мою нервозність і владним тоном велів мені зберігати спокій.

Нерухомість дона Хенаро повергла мене в стан надзвичайного й незбагненного жаху. Я відчував, що якщо він залишатиметься приліпленим до каменя хоч трохи довше, я не зможу себе контролювати.

Несподівано він знову стрибнув, цього разу аж на інший берег водоспаду. Він приземлився на ступні й долоні, як кішка. Якусь хвилю він залишався в положенні навпочіпки, відтак підвівся й глянув у бік водоспаду, на протилежний берег, а потім униз на нас. Він стояв, ніби скам'янілий, дивлячись на нас. Його кисті були стиснуті обабіч тулуба, ніби він тримався за невидиме поруччя.

У його поставі було щось по-справжньому вишукане; його тіло здавалося таким легким у рухах, таким тендітним. Я подумав, що дон Хенаро зі своєю наголовною стрічкою і перами, своїм темним пончо й босими ногами був найпрекраснішою людською істотою, яку я будь-коли бачив.

Al aminorar mi sorpresa, advertí que don Genaro había aterrizado en una piedra al borde de la caída: una piedra apenas visible desde donde nos encontrábamos.

Permaneció largo tiempo allí encaramado. Parecía combatir la fuerza del agua precipitada. Dos veces se inclinó sobre el precipicio y no pude determinar a qué estaba asido. Alcanzó el equilibrio y se acuclilló en la piedra. Luego saltó de nuevo, como un tigre. Mis ojos apenas si percibían la siguiente piedra donde aterrizó; era como un cono pequeño en el borde mismo del despeñadero.

Se quedó allí casi diez minutos. Estaba inmóvil. Su quietud me impresionaba a tal grado que empecé a tiritar. Quería levantarme y caminar por ahí. Don Juan advirtió mi nerviosismo y con tono autoritario me instó a calmarme.

La inmovilidad de don Genaro me precipitó a un terror extraordinario y misterioso. Sentí que, si seguía más tiempo allí encaramado, yo no podría controlarme.

De pronto saltó de nuevo, ahora hasta la otra ribera de la cascada. Cayó sobre los pies y las manos, como un felino. Permaneció acuclillado un momento; luego se incorporó y miró a través del torrente, hacia la otra orilla, y luego hacia abajo, en nuestra dirección. Se estuvo enteramente quieto, mirándonos. Tenía las manos a los lados, ahuecadas como aferrando un barandal invisible.

Había en su postura algo verdaderamente exquisito; su cuerpo parecía tan flexible, tan frágil. Pensé que don Genaro con su banda y sus plumas, su poncho oscuro y sus pies descalzos, era el ser humano más hermoso que yo hubiera visto.

He threw his arms up suddenly, lifted his head, and flipped his body swiftly in a sort of lateral somersault to his left. The boulder where he had been standing was round and when he jumped he disappeared behind it.

Huge drops of rain began to fall at that moment. Don Juan got up and so did the two young men. Their movement was so abrupt that it confused me. Don Genaro's masterful feat had thrown me into a state of profound emotional excitement. I felt he was a consummate artist and I wanted to see him right then to applaud him.

I strained to look on the left side of the waterfall to see if he was coming down, but he was not. I insisted on knowing what had happened to him. Don Juan did not answer.

"We better hurry out of here," he said. "It's a real downpour. We have to take Nestor and Pablito to their house and then we'll have to start on our trip back."

"I didn't even say goodbye to don Genaro," I complained.

"He already said goodbye to you," don Juan answered harshly.

He peered at me for an instant and then softened his frown and smiled.

"He has also wished you well," he said. "He felt happy with you."

"But aren't we going to wait for him?"

"No!" don Juan said sharply. "Let him be, wherever he is. Perhaps he is an eagle flying to the other world, or perhaps he has died up there. It doesn't matter now."

Раптом він зметнув руки вгору, захилив голову й швидким рухом на кшталт бічного сальто підкинув своє тіло вгору ліворуч. Великий камінь, на якому він стояв, мав округлу форму, і коли він стрибнув, то зник за ним.

Цієї миті почали падати величезні краплі дощу. Дон Хуан підвівся, і те саме зробили обидва молоді чоловіки. Їхній рух був такий раптовий, що спантеличив мене. Неймовірне дійство, так майстерно виконане доном Хенаро, повергло мене в стан глибокого емоційного збудження. Я відчував, що він справжній митець, і хотів побачити його просто зараз, щоб поаплодувати йому.

Я напружено вдивлявся у лівий бік від водоспаду, щоб побачити, чи спускається він униз, але його там не було. Я наполегливо намагався дізнатись, що з ним сталося. Дон Хуан не відповідав.

"Нам краще поквапитись і забратися звідси, — мовив він. — Це справжня злива. Ми маємо відвезти Нестора й Пабліто до їхнього дому, а потім вирушити в дорогу назад."

"Таж я навіть не попрощався з доном Хенаро", — поскаржився я.

"Він уже попрощався з тобою", — різко відповів дон Хуан.

Якусь мить він свердлив мене очима, а потім його суворий погляд пом'якшився і він усміхнувся.

"Він також побажав тобі добра, — мовив він. — Він почувався щасливим із тобою."

"Хіба ми не зачекаємо на нього?"

"Ні! — різко відмовив дон Хуан. — Нехай він залишається там, де він є зараз, хоч би де це було. Можливо, він орел, що летить до іншого світу, або, можливо, він щойно помер там нагорі. Це зараз не має значення."

Repentinamente echó los brazos hacia arriba, alzó la cabeza, y con gran rapidez lanzó su cuerpo a la izquierda, en una especie de salto mortal lateral. El peñasco donde había estado era redondo, y al saltar desapareció tras él.

En ese momento empezaron a caer grandes gotas de lluvia. Don Juan se levantó y lo mismo hicieron los dos jóvenes. Su movimiento fue tan abrupto que me confundió. La experta hazaña de don Genaro me había puesto en un estado de profunda excitación emotiva. Sentía que el viejo era un artista consumado y quería verlo en ese mismo instante para aplaudirlo.

Me esforcé por escudriñar el lado izquierdo de la cascada para ver si don Genaro descendía, mas no lo hizo. Insistí en saber qué le había pasado. Don Juan no respondió.

—Más vale que nos vayamos aprisa —dijo—. Está fuerte el aguacero. Hay que llevar a Néstor y Pablito a su casa, y luego tendremos que irnos regresando.

—Ni siquiera le dije adiós a don Genaro —me quejé.

—Él ya te dijo adiós —repuso don Juan con aspereza.

Me observó un instante y luego suavizó el ceño y sonrió.

—También te dio su afecto —dijo—. Le caíste bien.

—Pero ¿no vamos a esperarlo?

—¡No! —dijo don Juan con brusquedad—. Déjalo tranquilo, ahí donde esté. Capaz ya es un águila volando al otro mundo, o capaz ya se murió allá arriba. Ahorita ya no le hace.

October 23, 1968

Don Juan casually mentioned that he was going to make another trip to central Mexico in the near future.

"Are you going to visit don Genaro?" I asked.

"Perhaps," he said without looking at me.

"He's all right, isn't he, don Juan? I mean nothing bad happened to him up there on top of the waterfall, did it?"

"Nothing happened to him; he is sturdy."

We talked about his projected trip for a while and then I said I had enjoyed don Genaro's company and his jokes. He laughed and said that don Genaro was truly like a child. There was a long pause; I struggled in my mind to find an opening line to ask about his lesson. Don Juan looked at me and said in a mischievous tone: "You're dying to ask me about Genaro's lesson, aren't you?"

I laughed with embarrassment. I had been obsessed with everything that took place at the waterfall. I had been hashing and rehashing all the details I could remember and my conclusions were that I had witnessed an incredible feat of physical prowess. I thought don Genaro was beyond doubt a peerless master of equilibrium; every single movement he had performed was highly ritualized and, needless to say, must have had some inextricable, symbolic meaning.

"Yes," I said. "I admit I'm dying to know what his lesson was."

"Let me tell you something," don Juan said. "It was a waste of time for you. His lesson was for someone who can *see*. Pablito and Nestor got the gist of it, although they don't *see* very well. But you, you went

23 жовтня 1968 року

Дон Хуан ніби мимохідь зауважив, що збирається ще раз з'їздити до центральної Мексики в недалекому майбутньому.

"Ви збираєтеся відвідати дона Хенаро?" — запитав я.

"Можливо,"—мовив він, не дивлячись на мене.

"З ним усе гаразд, чи не так, доне Хуане? Я маю на увазі, що з ним не сталося нічого лихого там, на вершині водоспаду?"

"З ним нічого не сталося; він міцний."

Ми якийсь час говорили про його намічену поїздку, а потім я сказав, що мені дуже сподобалося товариство дона Хенаро і його жарти. Він засміявся й сказав, що дон Хенаро справді схожий на дитину. Запала довга пауза; я щосили намагався подумки знайти перші слова, щоб спитати про його урок. Дон Хуан подивився на мене й промовив єхидкуватим тоном: "Тобі до смерті хочеться запитати мене про урок Хенаро, чи не так?"

Я збентежено засміявся. Я був одержимий усім, що сталося на водоспаді. Я знову й знову подумки жував і пережовував усі деталі, які міг пригадати, і моїми висновками було те, що я став свідком неймовірного, дивовижного акту фізичної досконалості. Я гадав, що дон Хенаро, поза всяким сумнівом, є незрівнянним майстром еквілібристики; буквально кожний виконаний ним рух був дуже ритуалізований і, безперечно, мусив мати якесь приховане, символічне значення.

"Так, — сказав я. — Визнаю, мені до смерті хочеться дізнатись, у чому полягав його урок."

"Дозволь мені сказати тобі дещо, — мовив дон Хуан. — Для тебе це було марнування часу. Його урок був для того, хто може *бачити*. Пабліто й Нестор уловили його суть, хоча вони й не *бачать* дуже добре. Але ти, ти прийшов

23 de octubre, 1968

Don Juan mencionó casualmente que iba a hacer otro viaje a México central en un futuro cercano.

—¿Va usted a visitar a don Genaro? —pregunté.

—A lo mejor —dijo sin mirarme.

—Don Genaro está bien, ¿verdad, don Juan? Digo, no le pasó nada malo allá arriba de la catarata, ¿no?

—No le pasó nada; tiene aguante.

Hablamos un rato de su proyectado viaje y luego dije que había gozado mucho de la compañía y los chistes de don Genaro. Se rió y dijo que don Genaro era en verdad como un niño. Hubo una larga pausa; yo pugnaba mentalmente por hallar una frase inicial para inquirir acerca de su lección. Don Juan me miró y dijo en tono malicioso: —Ya te matan las ganas de preguntarme por la lección de Genaro, ¿no?

Reí con turbación. Todo lo ocurrido en la catarata me había estado obsesionando. Daba yo vueltas y más vueltas a todos los detalles que podía recordar, y mis conclusiones eran que había sido testigo de una increíble hazaña de destreza física. Pensaba que don Genaro era, sin lugar a dudas, un incomparable maestro del equilibrio; cada uno de sus movimientos había sido ejecutado con un alto toque ritual y, obviamente, debía de tener algún inextricable sentido simbólico.

—Sí —dije—. Admito que me muero por saber cuál fue su lección.

—Déjame decirte algo —dijo don Juan—. Para ti fue una pérdida de tiempo. Su lección era para alguien que pudiera *ver*. Pablito y Néstor agarraron el hilo, aunque no *ven* muy bien. Pero tú, tú fuiste a mirar.

there to look. I told Genaro that you are a very strange plugged-up fool and that perhaps you'd get unplugged with his lesson, but you didn't. It doesn't matter, though. *Seeing* is very difficult.

"I didn't want you to speak to Genaro afterwards, so we had to leave. Too bad. Yet it would have been worse to stay. Genaro risked a great deal to show you something magnificent. Too bad you can't *see*."

"Perhaps, don Juan, if you tell me what the lesson was I may find out that I really *saw*."

Don Juan doubled up with laughter.

"Your best feature is asking questions," he said.

He was apparently going to drop the subject again. We were sitting, as usual, in the area in front of his house; he suddenly got up and walked inside. I trailed behind him and insisted on describing to him what I had seen. I faithfully followed the sequence of events as I remembered it. Don Juan kept on smiling while I spoke. When I had finished he shook his head.

"*Seeing* is very difficult," he said.

I begged him to explain his statement.

"*Seeing* is not a matter of talk," he said imperatively.

Obviously he was not going to tell me anything more, so I gave up and left the house to run some errands for him.

When I returned it was already dark; we had something to eat and afterwards we walked out to the *ramada*; we had no sooner sat down than don Juan began to talk about don Genaro's lesson. He did not give me any time to prepare myself for it. I did have my notes with me, but it was too dark to write and I did not want to alter the flow of his talk by going inside the house for the kerosene lantern.

туди дивитися. Я говорив Хенаро, що ти дуже дивний закупорений дурень і що, можливо, ти розкупоришся за допомогою його уроку, але цього не сталося. Та це не має значення. *Бачення* — це дуже складна річ."

Я не хотів, щоб ти потім розмовляв із Хенаро, тож нам довелося піти. Це дуже погано. Але було б іще гірше залишатися там. Хенаро сильно ризикував, аби показати тобі дещо дивовижне. Дуже шкода, що ти не можеш *бачити*."

"Можливо, доне Хуане, якби ви розповіли мені, що то був за урок, я міг би з'ясувати, що насправді я *бачив*."

Дон Хуан зігнувся навпіл від сміху.

"Твоя найкраща риса — це ставити запитання", — мовив він.

Він явно збирався знову змінити тему розмови. Ми сиділи, як зазвичай, на майданчику перед його будинком; він раптово підвівся та ввійшов у дім. Я рушив слідом за ним, наполягаючи, щоб він вислухав мій опис того, що я бачив. Я сумлінно дотримувався послідовності подій, як я її пам'ятав. Поки я говорив, дон Хуан продовжував усміхатися. Коли я закінчив, він похитав головою.

"*Бачення* дуже складне", — мовив він.

Я став благати його пояснити своє твердження.

"*Бачення* не є питанням балачок", — мовив він категоричним тоном.

Очевидно, він не збирався нічого більше мені розповідати, тож я здався і вийшов з дому, щоб виконати для нього деякі доручення.

Коли я повернувся, уже споночіло; ми перекусили, а потім вийшли на *рама́ду*; не встигли ми сісти, як дон Хуан почав говорити про урок дона Хенаро. Він узагалі не дав мені часу підготуватися до цього. Хоча я мав при собі мої нотатки, але було занадто темно для писання, і я не хотів переривати плин його мови, пішовши в дім по гасовий ліхтар.

Le dijo a Genaro que eras medio idiota y muy raro, todo atascado, y que a lo mejor te destapabas con su lección, pero no. No importa, de todos modos. *Ver* es muy difícil.

»No quise que hablaras después con Genaro; por eso tuvimos que irnos. Lástima. Pero habría salido peor quedarse. Genaro arriesgó mucho por mostrarte algo magnífico. Qué lástima que no puedas *ver*.»

—Quizá, don Juan, si usted me dice cuál fue la lección, yo descubra que en realidad *vi*.

Don Juan se dobló de risa.

—Tu mejor detalle es hacer preguntas —dijo.

Parecía dispuesto a relegar nuevamente el tema. Como de costumbre, estábamos sentados en el área frente a su casa; de pronto, don Juan se puso en pie y entró. Fui tras él e insistí en describirle lo que yo había visto. Seguí con fidelidad la secuencia de los hechos, según la recordaba. Don Juan sonreía al escucharme. Cuando terminé, meneó la cabeza.

—*Ver* es muy difícil —dijo.

Le supliqué explicar su aseveración.

—*Ver* no es cosa de hablar —dijo imperativamente.

Resultaba obvio que no iba a decirme nada más, de modo que desistí y salí de la casa a cumplir unos encargos suyos.

Al regresar ya era de noche: comimos algo y después salimos a la ramada. Acabábamos de tomar asiento cuando don Juan empezó a hablar sobre la lección de don Genaro. No me dio tiempo de prepararme para ello. Tenía conmigo mis notas, pero estaba demasiado oscuro para escribir, y no quise alterar el fluir de la conversación yendo al interior de la casa por la lámpara de petróleo.

He said that don Genaro, being a master of balance, could perform very complex and difficult movements. Sitting on his head was one of such movements and with it he had attempted to show me that it was impossible to “see” while I took notes. The action of sitting on his head without the aid of his hands was, at best, a freakish stunt that lasted only an instant. In don Genaro’s opinion, writing about “seeing” was the same; that is, it was a precarious maneuver, as odd and as unnecessary as sitting on one’s head.

Don Juan peered at me in the dark and in a very dramatic tone said that while don Genaro was horsing around, sitting on his head, I was on the very verge of “seeing”. Don Genaro noticed it and repeated his maneuvers over and over, to no avail, because I had lost the thread right away.

Don Juan said that afterwards don Genaro, moved by his personal liking for me, attempted in a very dramatic way to bring me back to that verge of “seeing”. After very careful deliberation he decided to show me a feat of equilibrium by crossing the waterfall. He felt that the waterfall was like the edge on which I was standing and was confident I could also make it across.

Don Juan then explained don Genaro’s feat. He said that he had already told me that human beings were, for those who “saw”, luminous beings composed of something like fibers of light, which rotated from the front to the back and maintained the appearance of an egg. He said that he had also told me that the most astonishing part of the egg-like creatures was a set of long fibers that came out of the area

Він сказав, що дон Хенаро, бувши майстром рівноваги, може робити дуже складні й важкі для виконання рухи. Сидіння на своїй голові було одним із таких рухів, і з його допомогою він намагався показати мені, що неможливо «бачити» в той час, коли я роблю нотатки. Дія сидіння на голові без допомоги рук була, в кращому разі, химерним акробатичним трюком, що тривав лише якусь мить. На думку дона Хенаро, писати про «бачення» — це те ж саме; тобто ця дія є непевним прийомом, настільки ж чудернацьким і непотрібним, як і сидіння на своїй голові.

Дон Хуан пильно подивився на мене в темряві й дуже драматичним тоном промовив, що поки дон Хенаро вишебенювався, сидячи на голові, я був на самій межі «бачення». Дон Хенаро зауважив це й повторював свої маніпуляції знов і знов, намарно, бо я одразу ж загубив нитку.

Дон Хуан сказав, що потім дон Хенаро, спонукуваний особистою симпатією до мене, спробував у дуже драматичний спосіб повернути мене на ту межу «бачення». Після дуже ретельного обмірковування, він вирішив показати мені дивовижний акт еквілібристики за допомогою перетинання водоспаду. Він відчував, що водоспад був подібний до тієї межі, на якій я стояв, і був упевнений, що я також зможу перетнути її.

Потім дон Хуан пояснив неймовірний вчинок дона Хенаро. Він сказав, що вже розповідав мені, що для тих, хто «бачить», люди — це світляні істоти, котрі складаються з чогось схожого на волокнинки світла, які перебувають у коловому русі в напрямку спереду-назад й утворюють зовнішню форму у вигляді яйця. Він сказав, що також розповідав мені, що найдивовижнішою частиною яйцеподібних створінь є жмуток довгих волокнин, які виходять

Dijo que don Genaro, siendo un maestro del equilibrio, podía ejecutar movimientos muy complejos y difíciles. Sentarse de cabeza era uno de tales movimientos, y con él había intentado mostrarme que era imposible “ver” mientras uno tomaba notas. La acción de sentarse de cabeza sin ayuda de las manos era, en el mejor de los casos, una treta extravagante que duraba sólo un momento. Según la opinión de don Genaro, escribir acerca de “ver” era lo mismo; es decir, una maniobra precaria, tan curiosa y superflua como sentarse de cabeza.

Don Juan me escudriño en la oscuridad y dijo, en un tono muy dramático, que mientras don Genaro traveseaba sentándose de cabeza, yo estuve al borde mismo de “ver”. Don Genaro, advirtiéndolo, repitió sus maniobras una y otra vez, sin resultado, pues yo perdí el hilo inmediatamente.

Don Juan dijo que después don Genaro, movido por la simpatía personal que me tenía, intentó en una forma muy dramática llevarme de nuevo a ese borde de “ver”. Tras una deliberación muy cuidadosa, decidió mostrarme una hazaña de equilibrio cruzando la cascada. Sintió que la cascada era como la orilla en que yo estaba parado, y confió en que yo también podría realizar el cruce.

A continuación, don Juan explicó la hazaña de don Genaro. Dijo que ya me había indicado que los seres humanos eran, para quienes “veían”, seres luminosos compuestos por una especie de fibras de luz, que giraban del frente a la espalda y mantenían la apariencia de un huevo. También me había dicho que la parte más asombrosa de las criaturas ovoides era un grupo de fibras largas que surgían del área alrededor del

around the navel; don Juan said that those fibers were of the uttermost importance in the life of a man. Those fibers were the secret of don Genaro's balance and his lesson had nothing to do with acrobatic jumps across the waterfall. His feat of equilibrium was in the way he used those "tentacle-like" fibers.

Don Juan dropped the subject as suddenly as he had started it and began to talk about something thoroughly unrelated.

October 24, 1968

I cornered don Juan and told him I intuitively felt that I was never going to get another lesson in equilibrium and that he had to explain to me all the pertinent details, which I would otherwise never discover by myself. Don Juan said I was right, in so far as knowing that don Genaro would never give me another lesson.

"What else do you want to know?" he asked.

"What are those tentacle-like fibers, don Juan?"

"They are the tentacles that come out of a man's body which are apparent to any sorcerer who *sees*. Sorcerers act towards people in accordance to the way they *see* their tentacles. Weak persons have very short, almost invisible fibers; strong persons have bright, long ones. Genaro's, for instance, are so bright that they resemble thickness. You can tell from the fibers if a person is healthy, or if he is sick, or if he is mean, or kind, or treacherous. You can also tell from the fibers if a person can *see*. Here is a baffling problem. When Genaro *saw*

із ділянки навколо пупка; дон Хуан сказав, що ці волокна мають надзвичайну вагу в житті людини. Саме ці волокнини й були секретом рівноваги дона Хенаро, і його урок не мав нічого спільного з акробатичними стрибками через водоспад. Його дивовижний акт еквілібристики полягав у способі, в який він використовував ці «мацакоподібні»[66] волокна.

Дон Хуан обірвав цю тему так само раптово, як почав її, і став говорити про щось зовсім непов'язане з нею.

24 жовтня 1968 року

Я загнав дона Хуана в кут і повідомив йому, що інтуїтивно відчуваю, що ніколи більше не дістану іншого уроку еквілібристики і що він має пояснити мені всі дотичні до нього деталі, яких сам я інакше ніколи не виявлю. Дон Хуан сказав, що я правий у своєму знанні про те, що дон Хенаро вже ніколи не дасть мені ще одного уроку.

"Що іще ти хочеш знати?" — запитав він.

"Що це за мацакоподібні волокна, доне Хуане?"

"Це щупальці, які виходять із людського тіла й добре помітні будь-якому мольфарові, що *бачить*. Мольфари діють щодо людей відповідно до того, як вони *бачать* їхні щупальці. Слабкі люди мають дуже короткі, майже непомітні волоконця; у сильних людей вони яскраві та довгі. Волокна Хенаро, наприклад, такі яскраві, що нагадують ущільнену масу. За цими волокнами можна визначити, здорова людина чи хвора, лиха вона, добра чи підступна. За цими волокнами також можна сказати, чи може людина *бачити*. І ось тут є проблема, що спантеличує. Коли Хенаро

ombligo; don Juan dijo que tales fibras tenían una importancia primordial en la vida de un hombre. Esas fibras eran el secreto del equilibrio de don Genaro y su lección no tenía nada que ver con saltos acrobáticos en la cascada. Su hazaña de equilibrio consistía en la forma en que usaba esas fibras "como tentáculos".

Don Juan se apartó del tema tan repentinamente como lo había traído a cuento, y empezó a hablar de algo sin ninguna relación.

24 de octubre, 1968

Arrinconé a don Juan y le dije que intuitivamente sentía que jamás recibiría otra lección de equilibrio, y que él debía explicarme todos los detalles pertinentes, pues de otro modo nunca podría descubrirlos por mí mismo. Don Juan dijo que yo tenía razón con respecto a que don Genaro no volvería a darme otra lección.

—¿Qué más quieres saber? —preguntó.

—¿Qué son esas fibras como tentáculos, don Juan?

—Son los tentáculos que salen del cuerpo de un hombre y son visibles para cualquier brujo que *ve*. Los brujos actúan con la gente de acuerdo a la forma en que *ven* sus tentáculos. Las personas débiles tienen fibras cortas, casi invisibles; las personas fuertes las tienen largas y brillantes. Las de Genaro, por ejemplo, son tan brillantes que parecen gruesas. Por las fibras se conoce si una persona está sana o está enferma, si es mezquina o bondadosa o traicionera. También se conoce, por las fibras, si una persona puede *ver*. Aquí hay un problema

[66] Tentacles (англ.) — *щупальця* у тварин або *вусики* у рослин.

you he knew, just like my friend Vicente did, that you could *see*; when I *see* you I *see* that you can *see* and yet I know myself that you can't. How baffling! Genaro couldn't get over that. I told him that you were a strange fool. I think he wanted to *see* that for himself and took you to the waterfall."

"Why do you think I give the impression I can *see*?"

Don Juan did not answer me. He remained silent for a long time. I did not want to ask him anything else. Finally he spoke to me and said that he knew why but did not know how to explain it.

"You think everything in the world is simple to understand," he said, "because everything you do is a routine that is simple to understand. At the waterfall, when you looked at Genaro moving across the water, you believed that he was a master of somersaults, because somersaults was all you could think about. And that is all you will ever believe he did. Yet Genaro never jumped across that water. If he had jumped he would have died. Genaro balanced himself on his superb, bright fibers. He made them long, long enough so that he could, let's say, roll on them across the waterfall. He demonstrated the proper way to make those tentacles long, and how to move them with precision.

"Pablito *saw* nearly all of Genaro's movements. Nestor, on the other hand, *saw* only the most obvious maneuvers. He missed the delicate details. But you, you *saw* nothing at all."

"Perhaps if you had told me beforehand, don Juan, what to look for..."

He interrupted me and said that giving me instructions would only have hindered don Genaro. Had I known what was going to take place, my fibers would have been agitated and would have interfered with don Genaro's.

бачив тебе, він знав, достоту як і мій друг Вісенте, що ти можеш *бачити*; коли я *бачу* тебе, я теж *бачу*, що ти можеш *бачити*, хоча сам я знаю, що ти не можеш. Оце так заковика! Хенаро не міг повірити в це. Я казав йому, що ти дивний дурень. Гадаю, він схотів *побачити* це сам і привів тебе до водоспаду."

"Як ви гадаєте, чому я справляю враження, що можу *бачити*?"

Дон Хуан не відповів мені. Він довгий час мовчав. Мені не хотілося більше ні про що його запитувати. Нарешті він заговорив до мене й сказав, що знає чому, але не знає, як це пояснити.

"Ти думаєш, що все у світі легко зрозуміти, — мовив він, — бо все, що ти робиш, — це узвичаєні дії, які нескладно зрозуміти. Біля водоспаду, коли ти дивився, як Хенаро перетинає потік, ти вважав, що він майстер акробатичних стрибків, бо акробатичні стрибки — це все, про що ти міг думати. І ти завжди вважатимеш, що це все, що він тоді робив. Однак Хенаро ніколи не стрибав через той потік. Якби він стрибнув, він би загинув. Хенаро утримував рівновагу за допомогою своїх чудових, яскравих волокон. Він зробив їх довгими, достатньо довгими для того, щоб змогти, скажімо, перекотитися по них через водоспад. Він продемонстрував правильний спосіб, як зробити ці щупальці довгими та як рухати ними з точністю."

"Пабліто *бачив* майже всі рухи Хенаро. Нестор, з іншого боку, *бачив* лише найочевидніші маневри. Він упустив більш тонкі деталі. Але ти, ти не *бачив* узагалі нічого."

"Можливо, якби ви розповіли мені заздалегідь, доне Хуане, що видивлятися..."

Він перервав мене й сказав, що надання мені вказівок лише стало б на перешкоді донові Хенаро. Якби я знав, що відбуватиметься, мої волокна були б збурені та заважали б волокнам дона Хенаро.

desconcertante. Cuando Genaro te *vio* supo, igual que mi amigo Vicente, que podías *ver*; cuando yo te *veo*, *veo* que puedes *ver*, y sin embargo sé muy bien que no puedes. ¡Qué contrariedad! Genaro no podía creerlo. Le dije que eras un sujeto raro. Creo que quiso *verlo* por sí mismo y te llevó a la cascada.

—¿Por qué piensa usted que doy la impresión de que puedo *ver*?

Don Juan no respondió. Permaneció largo rato en silencio. No quise preguntarle nada más. Finalmente me habló y dijo que sabía por qué, pero no cómo explicarlo.

—Piensas que todo el mundo es sencillo de entender —dijo— porque todo cuanto tú haces es una rutina sencilla de entender. En la caída de agua, cuando miraste a Genaro cruzar el agua, creíste que era un maestro de los saltos mortales, porque sólo en eso pudiste pensar. Y eso es todo lo que siempre creerás que hizo. Pero Genaro nunca saltó al cruzar esa agua. Si hubiera saltado, habría muerto. Genaro se equilibró con sus magníficas fibras brillantes. Las alargó lo suficiente para poder, digamos, rodar en ellas hasta el otro lado de la caída de agua. Demostró la manera correcta de alargar esos tentáculos, y la manera de moverlos con precisión.

»Pablito *vio* casi todos los movimientos de Genaro. Néstor, en cambio, sólo *vio* las maniobras más obvias. Se perdió los detalles delicados. Pero tú, tú no *viste* nada de nada.»

—Quizá si me hubiera usted dicho por anticipado qué cosa observar...

Me interrumpió y dijo que el darme instrucciones sólo habría estorbado a don Genaro. De haber yo sabido lo que iba a ocurrir, mis fibras, agitadas, habrían interferido con las de don Genaro.

"If you could *see*," he said, "it would have been obvious to you, from the first step that Genaro took, that he was not slipping as he went up the side of the waterfall. He was loosening his tentacles. Twice he made them go around boulders and held to the sheer rock like a fly. When he got to the top and was ready to cross the water he focused them onto a small rock in the middle of the stream, and when they were secured there, he let the fibers pull him. Genaro never jumped, therefore he could land on the slippery surfaces of small boulders at the very edge of the water. His fibers were at all times neatly wrapped around every rock he used.

"He did not stay on the first boulder very long, because he had the rest of his fibers tied onto another one, even smaller, at the place where the onrush of water was the greatest. His tentacles pulled him again and he landed on it. That was the most outstanding thing he did. The surface was too small for a man to hold onto; and the onrush of the water would have washed his body over the precipice had he not had some of his fibers still focused on the first rock.

"He stayed in that second position for a long time, because he had to draw out his tentacles again and send them across to the other side of the fall. When he had them secured he had to release the fibers focused on the first rock. That was very tricky. Perhaps only Genaro could do that. He nearly lost his grip; or maybe he was only fooling us, we'll never know that for sure. Personally, I really think he nearly lost his grip. I know that, because he became rigid and sent out a magnificent shoot, like a beam of light across the water. I feel that beam alone could have

"Якби ти міг *бачити*, — мовив він, — тобі було б ясно, вже з першого зробленого Хенаро кроку, що він не зісковзувався, коли піднімався по стіні водоспаду. Він відпускав свої щупальці. Він двічі обплітав їх навколо великих каменів і тримався на прямовисній скелі, як муха. Коли він дістався до вершини й був готовий перетнути потік, він зосередив їх на невеликому камені на середині бистрини і, коли вони були там надійно закріплені, він дозволив волокнам притягнути себе. Хенаро жодного разу не стрибав, тому він міг приземлятися на слизькі поверхні невеличких валунів на самому краю води. Його волокна завжди були обгорнуті навколо кожного каменя, який він використовував."

"Він не дуже довго стояв на першому валуні, бо решта його волокон були зачеплені за інший, ще менший камінь у тому місці, де потік води був найсильніший. Його щупальці знову потягнули його, і він приземлився на нього. Це була найвидатніша річ, яку він зробив. Поверхня була занадто мала для того, щоб людина могла втриматися на ній; і бурхливий потік води змив би його тіло в прірву, якби деякі з його волокон не були досі зосереджені на першому камені."

"Він довгий час залишався на цій другій позиції, бо мав знову повитягувати свої щупальці й перекинути їх через потік на інший бік водоспаду. Коли він закріпив їх там, то мав вивільнити волокна, зібрані разом на першому камені. Це був дуже складний маневр. Мабуть, лише Хенаро міг зробити таке. Він ледве не втратив свою хватку; або, можливо, він просто дурив нас — ми ніколи не дізнаємося цього напевне. Особисто я вважаю, що він справді майже втратив контроль. Я знаю це, бо він раптом завмер і викинув із себе назовні дивовижний відросток, подібний до променя світла через воду. Я відчуваю, що,

—Si pudieras *ver* —dijo—, te habría sido evidente, desde el primer paso que Genaro dio, que no estaba resbalando al subir por las peñas. Estaba aflojando sus tentáculos. Dos veces los enredó en las piedras y se sostuvo como una mosca en la mera roca. Cuando llegó arriba y estuvo listo para cruzar el agua, los enfocó sobre una piedra chica en medio de la corriente, y una vez que los tuvo afianzados dejó que las fibras lo jalaran. Genaro jamás saltó; por eso podía aterrizar en las piedras resbalosas en el mero borde del agua. Genaro todo el tiempo tenía las fibras bien enredadas en cada roca que usó.

»No se estuvo mucho tiempo en la primera piedra, porque tenía el resto de sus fibras amarradas a otra, todavía más chica, en el sitio donde mayor era el empellón del agua. Sus tentáculos volvieron a jalarlo y aterrizó en ella. Esa fue la más notable de todas las cosas que hizo. La superficie era demasiado chica para que un hombre se sostuviera, y el empellón del agua habría arrastrado su cuerpo al precipicio si él no hubiera tenido algunas de sus fibras enfocadas todavía en la primera roca.

»Genaro se mantuvo mucho rato en esa segunda posición, porque tenía que sacar otra vez sus tentáculos y mandarlos hasta el otro lado del despeñadero. Después de afianzarlos, tuvo que soltar las fibras enfocadas en la primera roca. Eso era muy arriesgado. Tal vez solamente Genaro es capaz de hacerlo. Casi perdió el control, o a lo mejor nada más se estaba burlando de nosotros: nunca lo sabremos con certeza. En lo personal, pienso que de veras estuvo a punto de perder el equilibrio. Lo sé porque se puso tieso y mandó un brote magnífico, como un rayo de luz cruzando el agua. Me

pulled him through. When he got to the other side he stood up and let his fibers glow like a cluster of lights. That was the one thing he did just for you. If you had been able to *see*, you would have *seen* that.

"Genaro stood there looking at you, and then he knew that you had not *seen*."

можливо, самий лише той промінь і перетягнув його на землю. Коли він дістався до іншого берега, він підвівся й дав своїм волокнам засяяти, немов гроно вогнів. То була одна річ, яку він зробив саме для тебе. Якби ти лишень міг *бачити*, то *побачив* би це.

"Хенаро стояв там, дивлячись на тебе, і тоді він знав, що ти не *бачив*."

parece que tan sólo ese rayo habría bastado para jalarlo al otro lado. Cuando llegó a la orilla, se paró y dejó brillar sus fibras como un racimo de luces. Eso lo hizo solamente para ti. De haber podido *ver*, habrías *visto* eso.

»Genaro estuvo allí parado, mirándote, y entonces supo que no habías *visto*.»

PART TWO

THE TASK OF "SEEING"

ЧАСТИНА ДРУГА

ЗАВДАННЯ «БАЧЕННЯ»

SEGUNDA PARTE

LA TAREA DE "VER"

7

Don Juan was not at his house when I arrived there at midday on November 8, 1968. I had no idea where to look for him, so I sat and waited. For some unknown reason I knew he would soon be home. A short while later don Juan walked into his house. He nodded at me. We exchanged greetings. He seemed to be tired and lay down on his mat. He yawned a couple of times.

The idea of "seeing" had become an obsession with me and I had made up my mind to use his hallucinogenic smoking mixture again. It had been a terribly difficult decision to make, so I still wanted to argue the point a bit further.

"I want to learn to *see*, don Juan," I said bluntly. "But I really don't want to take anything; I don't want to smoke your mixture. Do you think there is any chance I could learn to *see* without it?"

He sat up, stared at me for a moment, and lay down again.

"No!" he said. "You will have to use the smoke."

"But you said I was on the verge of *seeing* with don Genaro."

"I meant that something in you was glowing as though you were really aware of Genaro's doings, but you were just looking. Obviously there is something in you that resembles *seeing*, but isn't; you're plugged up and only the smoke can help you."

"Why does one have to smoke? Why can't one simply learn to *see* by oneself? I have a very earnest desire. Isn't that enough?"

7

Дона Хуана не було в його будинку, коли я приїхав туди всередині дня 8 листопада 1968 року. Я не мав жодного уявлення, де його шукати, тому сів і став чекати. З якоїсь невідомої причини я знав, що він у скорому часі буде вдома. Невдовзі дон Хуан увійшов у свій будинок. Він кивнув мені. Ми обмінялися вітаннями. Він здавався стомленим і ліг на свою мату. Він позіхнув пару разів.

«Бачення» стало для мене нав'язливою ідеєю, і я вирішив знову використати його галюциногенну курильну суміш. Мені було страшенно важко прийняти таке рішення, тому я все ж хотів іще трохи обговорити це питання.

"Я хочу навчитися *бачити*, доне Хуане, — сказав я прямо. — Але я справді не хочу нічого вживати; я не хочу курити вашу суміш. Як ви гадаєте, чи є хоча б якийсь шанс, що я зможу навчитися *бачити* без неї?"

Він підвівся й сів на маті, якусь хвилю пильно роздивлявся на мене, а тоді знову ліг.

"Ні! — мовив він. — Тобі доведеться використовувати дим."

"Але ж ви казали, що я був на межі *бачення* з доном Хенаро."

"Я мав на увазі, що щось у тобі світилося так, ніби ти справді усвідомлював, що робить Хенаро, але ти лише дивився. Очевидно, в тобі є щось таке, що схоже на *бачення*, але не є ним; ти закупорений, і лише дим може допомогти тобі."

"Чому обов'язково потрібно курити? Чому не можна просто навчитися *бачити* самому? Я маю дуже сильне й щире бажання. Хіба цього не досить?"

VII

DON JUAN no estaba en su casa cuando llegué a ella el mediodía del 8 de noviembre de 1968. Como no tenía idea de dónde buscarlo, me senté a esperar. Por alguna razón desconocida, sabía que regresaría pronto. Un rato después, don Juan entró en su casa. Asintió mirándome. Cambiamos saludos. Parecía estar cansado y se tendió en su petate. Bostezó un par de veces.

La idea de "ver" se me había vuelto obsesión, y yo había decidido usar nuevamente la mezcla alucinógena de fumar. Fue terriblemente difícil hacer esa decisión, así que todavía deseaba discutirla un poco.

—Quiero aprender a *ver*, don Juan —dije de sopetón—. Pero en realidad no quiero tomar nada; no quiero fumar su mezcla. ¿Piensa usted que hay alguna posibilidad de que yo aprenda a *ver* sin ella?

Se sentó, se me quedó viendo unos segundos y volvió a acostarse.

—¡No! —dijo—. Tendrás que usar el humo.

—Pero usted dijo que con don Genaro estuve a punto de *ver*.

—Quise decir que algo en ti brillaba como si de verdad te dieras cuenta de lo que Genaro hacía, pero nada más estabas mirando. La verdad es que hay algo en ti que se asemeja a *ver*, pero no es; estás atascado y sólo el humo puede ayudarte.

—¿Por qué hay que fumar? ¿Por qué no puede uno, simplemente, aprender a *ver* por sí mismo? Yo tengo un deseo ferviente. ¿No es bastante?

"No, it's not enough. *Seeing* is not so simple and only the smoke can give you the speed you need to catch a glimpse of that fleeting world. Otherwise you will only look."

"What do you mean by a fleeting world?"

"The world, when you *see*, is not as you think it is now. It's rather a fleeting world that moves and changes. One may perhaps learn to apprehend that fleeting world by oneself, but it won't do any good, because the body decays with the stress. With the smoke, on the other hand, one never suffers from exhaustion. The smoke gives the necessary speed to grasp the fleeting movement of the world and at the same time it keeps the body and its strength intact."

"All right!" I said dramatically. "I don't want to beat around the bush any longer. I'll smoke."

He laughed at my display of histrionics.

"Cut it out," he said. "You always hook onto the wrong thing. Now you think that just deciding to let the smoke guide you is going to make you *see*. There's much more to it. There is always much more to anything."

He became serious for a moment.

"I have been very careful with you, and my acts have been deliberate," he said, "because it is Mescalito's desire that you understand my knowledge. But I know that I won't have time to teach you all I want. I will only have time to put you on the road and trust that you will seek in the same fashion I did. I must admit that you are more indolent and more stubborn than I. You have other views, though, and the direction that your life will take is something I cannot foresee."

"Ні, цього не досить. *Бачення* — це не така проста річ, і лише дим може дати тобі швидкість, якої ти потребуєш, щоб уловити проблиск цього швидкоплинного світу. Інакше ти лише дивитимешся."

"Що ви маєте на увазі під швидкоплинним світом?"

"Коли ти *бачиш*, світ не такий, яким, як ти гадаєш, він є зараз. Це радше швидкоплинний світ, що рухається та змінюється. Мабуть, можна навчитися схоплювати цей швидкоплинний світ самостійно, але з того не вийде нічого хорошого, бо від такого напруження тіло руйнується. Натомість із димом людина ніколи не страждає через виснаження. Дим дає необхідну швидкість, щоб схоплювати швидкоплинний рух світу, і водночас він зберігає тіло та його міць неушкодженими."

"Гаразд! — сказав я драматичним тоном. — Не хочу більше ходити коло та навколо. Я куритиму."

Він засміявся з моєї афектованої заяви.

"Припини це, — мовив він. — Ти завжди чіпляєшся за якісь хибні речі. Зараз ти думаєш, що просто вирішивши дозволити диму вести себе, ти досягнеш *бачення*. Але тут є ще дуже багато чого. Завжди й в усьому є ще дуже багато чого."

На якусь мить він став серйозний.

"Я був дуже обережний із тобою, і мої дії щодо тебе були та є дуже зважені, — мовив він, — бо це є бажанням Мескаліто, щоб ти зрозумів моє знання. Але я знаю, що не матиму часу навчити тебе всього, чого хочу. Я матиму час лише на те, щоб поставити тебе на шлях, і сподіваюся, що ти шукатимеш так само, як шукав я. Мушу визнати, що ти ледачіший і впертіший за мене. Однак ти маєш інший погляд на речі, і напрямок, в якому піде твоє життя, — це щось таке, чого я не можу знати наперед."

—No, no es bastante. *Ver* no es tan sencillo, y sólo el humo puede darte a ti la velocidad que necesitas para echar un vistazo a ese mundo fugaz. De otro modo no harás sino mirar.

—¿Qué quiere usted decir con lo de mundo fugaz?

—El mundo, cuando *ves*, no es como ahora piensas que es. Es más bien un mundo fugaz que se mueve y cambia. Por cierto que uno puede aprender a capturar por sí mismo ese mundo fugaz, pero a ti de nada te servirá, porque tu cuerpo se gastará con la tensión. Con el humo, en cambio, jamás sufrirás de agotamiento. El humo te dará la velocidad necesaria para asir el movimiento fugaz del mundo, y al mismo tiempo mantendrá intactos tu cuerpo y su fuerza.

—¡Muy bien! —dije con dramatismo—. No quiero andarme ya por las ramas. Fumaré.

Don Juan rió de mi arrebato histriónico.

—Párale —dijo—. Siempre te agarras a lo que no debes. Ahora piensas que la simple decisión de dejarte guiar por el humo va a hacerte *ver*. Hay mucho pan por rebanar. En todo hay siempre más de lo que uno cree.

Se puso serio un momento.

—He tenido mucho cuidado contigo, y mis actos han sido deliberados —dijo—, porque es el deseo de Mescalito que comprendas mi conocimiento. Pero ahora sé que no tendré tiempo de enseñarte todo lo que quiero. Nada más tendré tiempo de ponerte en el camino, y confío en que buscarás del mismo modo que yo busqué. Debo admitir que eres más indolente y más terco que yo. Pero tienes otras ideas, y la dirección que seguirá tu vida es algo que no puedo predecir.

His deliberate tone of voice, something in his attitude, summoned up an old feeling in me, a mixture of fear, loneliness, and expectation.

"We'll soon know where you stand," he said cryptically.

He did not say anything else. After a while he went outside the house. I followed him and stood in front of him, not knowing whether to sit down or to unload some packages I had brought for him.

"Would it be dangerous?" I asked, just to say something.

"Everything is dangerous," he said.

Don Juan did not seem to be inclined to tell me anything else; he gathered some small bundles that were piled in a corner and put them inside a carrying net. I did not offer to help him because I knew that if he had wished my help he would have asked me. Then he lay down on his straw mat. He told me to relax and rest. I lay down on my mat and tried to sleep but I was not tired; the night before I had stopped at a motel and slept until noon, knowing that I had only a three-hour drive to don Juan's place. He was not sleeping either. Although his eyes were closed, I noticed an almost imperceptible, rhythmical movement of his head. The thought occurred to me that he was perhaps chanting to himself.

"Let's eat something," don Juan said suddenly, and his voice made me jump. "You're going to need all your energy. You should be in good shape."

He made some soup, but I wasn't hungry.

The next day, November 9, don Juan let me eat only a morsel of food and told me to rest. I lay around all morning but I could not relax. I had no idea what don Juan had in mind, but, worst of all, I

Його розважливий тон, щось у його ставленні викликали в мені старе почуття — суміш страху, самотності й сподівання.

"Незабаром ми дізнаємося, де ти є", — мовив він загадково.

Він більше нічого не сказав. Через деякий час він вийшов із дому. Я пішов слідом за доном Хуаном і став перед ним, не знаючи, чи то мені сісти, чи то дістати з машини кілька пакунків, які я привіз для нього.

"Це буде небезпечно?" — запитав я, просто аби щось сказати.

"Усе є небезпечним", — мовив він.

Схоже, дон Хуан не був схильний розповідати мені щось іще; він зібрав кілька маленьких згортків, що були звалені у купу в кутку, і поклав їх у сітку. Я не пропонував йому своєї допомоги, бо знав, що якби він хотів, щоб я допомагав, то попросив би мене про це. Потім він ліг на свою солом'яну мату. Він велів мені розпружитися й відпочити. Я ліг на свою мату й спробував заснути, але я не був стомлений; минулої ночі я зупинився в мотелі й проспав до полудня, знаючи, що мені залишалося всього три години їзди до оселі дона Хуана. Він теж не спав. Хоча його очі були заплющені, я помітив майже невловимий, ритмічний рух його голови. Мені з'явилася думка, що він, мабуть, наспівує щось сам собі.

"Давай чогось попоїмо", — раптово мовив дон Хуан, і його голос змусив мене підскочити. — Тобі буде потрібна вся твоя енергія. Ти маєш бути в добрій формі."

Він зварив трохи супу, але я не був голодний.

Наступного дня, 9 листопада, дон Хуан дозволив мені з'їсти лише дрібку їжі й велів відпочивати. Я пролежав увесь ранок, але розслабитися так і не зміг. Я не мав жодного уявлення, що дон Хуан мав на думці, але,

El tono deliberado de su voz, algo en su actitud, despertaron en mí un viejo sentimiento: una mezcla de miedo, soledad y expectativa.

—Pronto sabremos como andas —dijo crípticamente.

No dijo nada más. Tras un rato salió de la casa. Lo seguí y me paré frente a él, no sabiendo si sentarme o si descargar unos paquetes que le había traído.

—¿Será peligroso? —pregunté, sólo por decir algo.

—Todo es peligroso —respondió.

Don Juan no parecía dispuesto a decirme ninguna otra cosa; reunió unos bultos pequeños que estaban apilados en un rincón y los puso en una bolsa de red. No ofrecí ayudarlo por saber que si quisiera mi ayuda la habría pedido. Luego se acostó en su petate. Me dijo que me calmase y descansara. Me acosté en mi petate y traté de dormir, pero no estaba cansado; la noche anterior había parado en un motel y dormido hasta mediodía, sabiendo que en sólo tres horas de viaje llegaría a la casa de don Juan. El tampoco dormía. Aunque sus ojos estaban cerrados, noté un movimiento de cabeza rítmico, casi imperceptible. Se me ocurrió la idea de que tal vez canturreaba para sí mismo.

—Comamos algo —dijo de pronto don Juan, y su voz me hizo saltar—. Vas a necesitar toda tu energía. Debes estar en buena forma.

Preparó sopa, pero yo no tenía hambre.

Al siguiente día, 9 de noviembre, don Juan sólo me dejó comer un bocado y me dijo que descansara. Estuve acostado toda la mañana, pero sin poder relajarme. No imaginaba qué tenía en mente don Juan y,

was not certain what I had in mind myself.

We were sitting under his *ramada* around 3.00 p.m. I was very hungry. I had suggested various times that we should eat, but he had refused.

"You haven't prepared your mixture for three years," he said suddenly. "You'll have to smoke my mixture, so let's say that I have collected it for you. You will need only a bit of it. I will fill the pipe's bowl once. You will smoke all of it and then rest. Then the keeper of the other world will come. You will do nothing but observe it. Observe how it moves; observe everything it does. Your life may depend on how well you watch."

Don Juan had dropped his instructions so abruptly that I did not know what to say or even what to think. I mumbled incoherently for a moment. I could not organize my thoughts. Finally I asked the first clear thing that came to my mind: "Who's this guardian?"

Don Juan flatly refused to involve himself in conversation, but I was too nervous to stop talking and I insisted desperately that he tell me about this guardian.

"You'll *see* it," he said casually. "It guards the other world."

"What world? The world of the dead?"

"It's not the world of the dead or the world of anything. It's just another world. There's no use telling you about it. *See* it for yourself."

With that don Juan went inside the house. I followed him into his room.

"Wait, wait, don Juan. What are you going to do?"

He did not answer. He took his pipe out of a bundle and sat down on a straw mat in

найгірше за все, я не був певний, що мав на думці я сам.

Близько третьої години після полудня ми сиділи під його *рамáдою*. Я був дуже голодний. Я кілька разів натякав дону Хуану, що нам слід поїсти, але він відмовлявся.

"Ти не готував своєї суміші три роки, — мовив він зненацька. — Тобі доведеться курити мою суміш, тому вважатимемо, що я зібрав її для тебе. Тобі знадобиться лише якась дрібка. Я наб'ю чашу люльки один раз. Ти викуриш її всю, а тоді відпочиватимеш. Потім прийде страж іншого світу. Ти нічого не будеш робити, лише споглядатимеш за ним. Спостерігай, як він рухається; слідкуй за всім, що він робить. Твоє життя може залежати від того, наскільки добре ти спостерігатимеш."

Дон Хуан випалив свої інструкції так раптово, що я не знав, що сказати чи навіть що подумати. Якусь хвилю я незв'язно щось мурмотів. Я не міг організувати свої думки. Нарешті я поставив перше чітке запитання, що з'явилося у мене в голові: "Хто такий цей охоронець?"

Дон Хуан навідріз відмовився втягуватись у розмову, але я був занадто знервований, щоб замовкнути, і відчайдушно наполягав, аби він розповів мені про цього охоронця.

"Ти *побачиш* його, — мовив він недбало. — Він охороняє той інший світ."

"Який світ? Світ мертвих?"

"Це не світ мертвих чи світ будь-чого ще. Це просто інший світ. Немає жодної користі з розповідання тобі про нього. *Побач* його сам на власні очі."

Із цими словами дон Хуан увійшов у дім. Я послідкував за ним до його кімнати.

"Стривайте, стривайте, доне Хуане. Що ви збираєтеся робити?"

Він не відповів. Він дістав свою люльку з якогось згортка й сів на солом'яну

peor aun, no me hallaba seguro de lo que yo mismo tenía en mente.

A eso de las 3 pm, estábamos sentados bajo su ramada. Yo tenía mucha hambre. Varias veces había sugerido que comiéramos, pero don Juan había rehusado.

—Llevas tres años sin preparar tu mezcla —dijo de repente—. Tendrás que fumar mi mezcla, así que digamos que la he juntado para ti. Sólo necesitarás un poquito. Llenaré una vez el cuenco de la pipa. Te lo fumas todo y luego descansas. Entonces vendrá el guardián del otro mundo. No harás nada más que observarlo. Observa cómo se mueve; observa todo lo que hace. Tu vida puede depender de lo bien que vigiles.

Don Juan había dejado caer sus instrucciones en forma tan abrupta que no supe qué decir, ni siquiera qué pensar. Mascullé incoherencias durante un momento. No podía organizar mis ideas. Finalmente, pregunté la primera cosa clara que me vino a la mente: —¿Quién es ese guardián?

Don Juan se negó, de plano, a participar en conversación, pero yo estaba demasiado nervioso para dejar de hablar e insistí desesperadamente en que me hablara del guardián.

—Ya lo *verás* —dijo con despreocupación—. Custodia el otro mundo.

—¿Qué mundo? ¿El mundo de los muertos?

—No es el mundo de los muertos ni el mundo de nada. Sólo es otro mundo. No tiene caso hablarte de él. *Velo* tú mismo.

Con eso, don Juan entró en la casa. Lo seguí a su cuarto.

—Espere, espere, don Juan. ¿Qué va usted a hacer?

No respondió. Sacó su pipa de un envoltorio y tomó asiento en un petate en el

the center of the room, looking at me inquisitively. He seemed to be waiting for my consent.

"You're a fool," he said softly. "You're not afraid. You just say you're afraid."

He shook his head slowly from side to side. Then he took the little bag with the smoking mixture and filled the pipe bowl.

"I am afraid, don Juan. I am really afraid."

"No, it's not fear."

I desperately tried to gain time and began a long discussion about the nature of my feelings. I sincerely maintained that I was afraid, but he pointed out that I was not panting, nor was my heart beating faster than usual.

I thought for a while about what he had said. He was wrong; I did have many of the physical changes ordinarily associated with fear, and I was desperate. A sense of impending doom permeated everything around me. My stomach was upset and I was sure I was pale; my hands were sweating profusely; and yet I really thought I was not afraid. I did not have the feeling of fear I had been accustomed to throughout my life. The fear which has always been idiosyncratically mine was not there. I was talking as I paced up and down the room in front of don Juan, who was still sitting on his mat, holding his pipe, and looking at me inquisitively; and upon considering the matter I arrived at the conclusion that what I felt instead of my usual fear was a profound sense of displeasure, a discomfort at the mere thought of the confusion created by the intake of hallucinogenic plants.

Don Juan stared at me for an instant, then he looked past me, squinting as if he were struggling to detect something in the distance.

мату в центрі кімнати, допитливо дивлячись на мене. Здавалося, він чекає на мою згоду.

"Ти дурень, — м'яко промовив він. — Ти не боїшся. Ти лише кажеш, що боїшся."

Він повільно похитав головою з боку в бік. Тоді взяв мішечок із курильною сумішшю й набив чашу люльки.

"Я боюся, доне Хуане. Мені справді лячно."

"Ні, це не страх."

Я відчайдушно намагався виграти час і завів довгу дискусію про природу своїх почуттів. Я щиро наполягав, що мені лячно, але він вказав на те, що моє дихання не прискорене й серце б'ється не швидше, ніж зазвичай.

Якийсь час я обмірковував те, що він сказав. Він помилявся; я справді мав багато з тих фізичних змін, які зазвичай пов'язують зі страхом, і я був у розпачі. Відчуття невідворотності долі просочувало все навколо мене. Мій шлунок був розладнаний і я був певен, що зблід; мої долоні рясно пітніли; та все ж насправді я вважав, що не боюся. Я не мав того відчуття страху, до якого призвичаївся впродовж усього свого життя. Того добре знайомого мені страху, що завжди був специфічно моїм, зараз не було. Я говорив, ходячи туди й назад по кімнаті перед доном Хуаном, який досі сидів на маті, тримаючи свою люльку й допитливо дивлячись на мене; і обміркувавши це питання, я дійшов висновку, що те, що я відчував замість свого звичного страху, було глибоким почуттям незадоволення, дискомфорту від самої лише думки про сум'яття, спричинюване вживанням галюциногенних рослин.

Дон Хуан пильно дивився на мене якусь мить, потім перевів погляд кудись позаду мене й примружився, ніби намагаючись розгледіти щось удалині.

centro de la habitación, mirándome inquisitivo. Parecía esperar mi consentimiento.

—Eres medio tonto —dijo con suavidad—. No tienes miedo. Nada más dices que tienes miedo.

Meneó lentamente la cabeza de lado a lado. Luego tomó la bolsita de la mezcla de fumar y llenó el cuenco de la pipa.

—Tengo miedo, don Juan. De veras tengo miedo.

—No, no es miedo.

Traté con desesperación de ganar tiempo e inicié una larga discusión sobre la naturaleza de mis sentimientos. Mantuve con toda sinceridad que tenía miedo, pero él señaló que yo no jadeaba ni mi corazón latía más rápido que de costumbre.

Pensé unos momentos en lo que había dicho. Se equivocaba; yo sí tenía muchos de los cambios físicos que suelen asociarse con el miedo, y me hallaba desesperado. Un sentido de condenación inminente permeaba todo en mi derredor. Tenía el estómago revuelto y la seguridad de estar pálido; mis manos sudaban profusamente; y sin embargo pensé realmente que no tenía miedo. No tenía el sentimiento de miedo al que había estado acostumbrado durante toda mi vida. El miedo que siempre había sido idiosincrásicamente mío no estaba presente. Hablaba caminando de un lado a otro frente a don Juan, que seguía sentado en el petate, sosteniendo su pipa y mirándome en forma inquisitiva; y al considerar el asunto llegué a la conclusión de que lo que sentía, en vez de mi miedo usual, era un profundo sentimiento de desagrado, una incomodidad ante la mera idea de la confusión creada por la ingestión de plantas alucinógenas.

Don Juan se me quedó viendo un instante; luego miró más allá de mí, guiñando como si se esforzara por discernir algo en la distancia.

I kept walking back and forth in front of him until he forcefully told me to sit down and relax. We sat quietly for a few minutes.

“You don’t want to lose your clarity, do you?” he said abruptly.

“That’s very right, don Juan.” I said.

He laughed with apparent delight.

“Clarity, the second enemy of a man of knowledge, has loomed upon you.

“You’re not afraid,” he said reassuringly, “but now you hate to lose your clarity, and since you’re a fool, you call that fear.”

He chuckled.

“Get me some charcoals,” he ordered.

His tone was kind and reassuring. I got up automatically and went to the back of the house and gathered some small pieces of burning charcoal from the fire, put them on top of a small stone slab, and returned to the room.

“Come out here to the porch,” don Juan called loudly from outside.

He had placed a straw mat on the spot where I usually sit. I put the charcoals next to him and he blew on them to activate the fire. I was about to sit down but he stopped me and told me to sit on the right edge of the mat. He then put a piece of charcoal in the pipe and handed it to me. I took it. I was amazed at the silent forcefulness with which don Juan had steered me. I could not think of anything to say. I had no more arguments. I was convinced that I was not afraid, but only unwilling to lose my clarity.

“Puff, puff,” he ordered me gently. “Just one bowl this time.”

I sucked on the pipe and heard the chirping of the mixture catching on fire. I felt an instantaneous coat of ice inside my mouth

Я все ходив уперед-назад перед ним, поки він владно не велів мені сісти й розслабитися. Кілька хвилин ми сиділи мовчки.

“Ти не хочеш утратити своєї ясності, вірно?” — мовив він зненацька.

“Дуже вірно, доне Хуане”, — сказав я.

Він засміявся з явним задоволенням.

“Ясність, другий ворог чоловіка знання, нависла над тобою.”

“Ти не боїшся, — мовив він підбадьорливо, — але зараз страшенно не хочеш утратити своєї ясності, а оскільки ти дурень, то називаєш це страхом.”

Він тихо засміявся.

“Принеси-но мені кілька жарин”, — наказав він.

Його тон був добрий і заспокійливий. Я автоматично підвівся, пішов на задвірок, повибирав із вогнища трохи тліючих жаринок, поклав їх на невелику кам’яну пластину й повернувся до кімнати.

“Виходь сюди на присінок”, — голосно покликав дон Хуан іззовні.

Він розстелив солом’яну мату на тому місці, де я зазвичай сидів. Я поклав жарини поруч із ним, і він подмухав на них, щоб вони розгорілися. Я збирався сісти, але він зупинив мене й велів сісти на правий край мати. Потім він поклав одну жарину в люльку й простягнув її мені. Я взяв її. Я був вражений безмовною силою, з якою дон Хуан керував мною. Я був не в змозі думати ні про що, що я міг би сказати. У мене більше не було жодних аргументів. Я був переконаний, що не боюся, а просто не хочу втрачати своєї ясності.

“Кури, кури, — м’яко наказав він мені. — Цього разу лише одну чашу.”

Я потягнув із люльки й почув потріскування суміші, що займається. Я відчув, як мої рот і ніс миттєво вкрилися всередині шаром

Seguí caminando de un lado a otro enfrente de él hasta que en tono enérgico me indicó tomar asiento y calmarme. Estuvimos sentados en silencio unos minutos.

—No quieres perder tu claridad, ¿verdad? —dijo abruptamente.

—Eso es muy cierto, don Juan —dije.

Rió, al parecer con deleite.

—La claridad, el segundo enemigo de un hombre de conocimiento, ha descendido sobre ti.

»No tienes miedo —dijo con voz reconfortante—, pero ahora odias perder tu claridad, y como eres un idiota, llamas miedo a eso.»

Rió chasqueando la lengua.

—Tráeme unos carbones —ordenó.

Su tono era amable y confortante. Automáticamente me puse en pie y fui a la parte trasera de la casa; saqué algunas brasas del fuego, las puse sobre una pequeña laja y regresé a la habitación.

—Ven aquí a la ramada —llamó desde afuera don Juan, en voz alta.

Había colocado un petate en el sitio donde yo suelo sentarme. Puse los carbones a su lado y él los sopló para activar el fuego. Yo iba a sentarme, pero me detuvo y me dijo que tomara asiento en el borde derecho del petate. Luego metió una brasa en la pipa y me la tendió. La tomé. Me asombraba la silenciosa energía con que don Juan me había guiado. No se me ocurrió nada que decir. Ya no tenía más argumentos. Me hallaba convencido de que no sentía miedo, sino sólo renuencia a perder mi claridad.

—Fuma, fuma —me ordenó con gentileza—. Nada más un cuenco esta vez.

Chupé la pipa y oí el chirriar de la mezcla al encenderse. Sentí una capa instantánea de hielo dentro de la boca y la nariz. Di otra

and my nose. I took another puff and the coating extended to my chest. When I had taken the last puff I felt that the entire inside of my body was coated with a peculiar sensation of cold warmth.

Don Juan took the pipe away from me and tapped the bowl on his palm to loosen the residue. Then, as he always does, he wet his finger with saliva and rubbed it inside the bowl.

My body was numb, but I could move. I changed positions to sit more comfortably.

"What's going to happen?" I asked.

I had some difficulty vocalizing.

Don Juan very carefully put his pipe inside its sheath and rolled it up in a long piece of cloth. Then he sat up straight, facing me. I felt dizzy; my eyes were closing involuntarily. Don Juan shook me vigorously and ordered me to stay awake. He said I knew very well that if I fell asleep I would die. That jolted me. It occurred to me that don Juan was probably just saying that to keep me awake, but on the other hand, it also occurred to me that he might be right. I opened my eyes as wide as I could and that made don Juan laugh. He said that I had to wait for a while and keep my eyes open all the time and that at a given moment I would be able to see the guardian of the other world.

I felt a very annoying heat all over my body; I tried to change positions, but I could not move any more. I wanted to talk to don Juan; the words seemed to be so deep inside of me that I could not bring them out. Then I tumbled on my left side and found myself looking at don Juan from the floor.

He leaned over and ordered me in a whisper not to look at him but to stare fixedly at a point on my mat which was di-

криги. Зробив іще одну затяжку, і крижаний покрив поширився мені в груди. Коли я зробив останню затяжку, то відчув, що все моє тіло цілком вкрилося зсередини дуже специфічним холодним теплом.

Дон Хуан узяв люльку в мене з рук і постукав чашею на своїй долоні, щоб витрусити лишок. Потім, як він завжди робить, послинив пальця й потер ним усередині чаші.

Моє тіло оніміло, але я міг рухатися. Я змінив положення, щоб сісти зручніше.

"Що має статися далі?" — запитав я.

Мені було трохи важко вимовляти слова.

Дон Хуан дуже обережно поклав свою люльку в чохол і загорнув його в довгий шмат тканини. Після цього він сів прямо, обличчям до мене. Мені паморочилося в голові; мої очі мимоволі заплющувалися. Дон Хуан енергійно потрусив мене й наказав не спати. Він сказав, що мені дуже добре відомо, що якщо я засну, то помру. Його слова струсонули мене. Мені спало на думку, що дон Хуан, можливо, сказав це, просто щоб змусити мене не спати, але з іншого боку, мені також подумалося, що він міг бути правий. Я розплющив очі якомога ширше, і це розсмішило дона Хуана. Він сказав, що я маю чекати деякий час, постійно тримаючи очі розплющеними, і що в певний момент я зможу побачити охоронця іншого світу.

Я відчував дуже неприємний жар у всьому тілі; я спробував змінити позу, але вже не міг поворухнутися. Я хотів заговорити до дона Хуана; слова, здавалося, були так глибоко всередині мене, що я не міг видобути їх звідти. Потім я повалився на лівий бік і виявив, що дивлюся на дона Хуана з підлоги.

Він нахилився й пошепки наказав мені не дивитися на нього, а пильно вглядатися в точку на моїй маті, яка була просто в мене

fumada y el recubrimiento se extendió a mi pecho. Cuando hube fumado por última vez sentí que todo el interior de mi cuerpo se hallaba recubierto por una peculiar sensación de calor frío.

Don Juan tomó la pipa de mis manos y golpeó el cuenco contra la palma de la suya, para aflojar el residuo. Luego, como siempre hace, se mojó el dedo de saliva y frotó el interior del cuenco.

Mi cuerpo estaba aterido, pero podía moverse. Cambié de postura para hallarme más cómodo.

—¿Qué va a pasar? —pregunté.

Tuve cierta dificultad para vocalizar.

Con mucho cuidado, don Juan metió la pipa en su funda y la envolvió en un largo trozo de tela. Luego se sentó erguido, encarándome. Yo me sentía mareado; los ojos se me cerraban involuntariamente. Don Juan me movió con energía y me ordenó permanecer despierto. Dijo que yo sabía muy bien que de quedarme dormido moriría. Eso me sacudió. Pensé que probablemente don Juan sólo lo decía para mantenerme despierto, pero por otro lado se me ocurrió también que podía tener razón. Abrí los ojos tanto como pude y eso hizo reír a don Juan. Dijo que yo debía esperar un rato y tener los ojos abiertos todo el tiempo, y que en un momento dado podría ver al guardián del otro mundo.

Sentía un calor muy molesto en todo el cuerpo; traté de cambiar de postura, pero ya no podía moverme. Quise hablar a don Juan; las palabras parecían estar tan dentro de mí que no podía sacarlas. Entonces caí sobre el costado izquierdo y me hallé mirando desde el piso a don Juan.

Se inclinó para ordenarme, en un susurro, que no lo mirara, sino fijase la vista en un punto del petate que estaba directamente

rectly in front of my eyes. He said that I had to look with one eye, my left eye, and that sooner or later I would *see* the guardian.

I fixed my stare on the spot he had pointed to but I did not see anything. At a certain moment, however, I noticed a gnat flying in front of my eyes. It landed on the mat. I followed its movements. It came very close to me, so close that my visual perception blurred. And then, all of a sudden, I felt as if I had stood up. It was a very puzzling sensation that deserved some pondering, but there was no time for that. I had the total sensation that I was looking straight onward from my usual eye level, and what I saw shook up the last fiber of my being. There is no other way to describe the emotional jolt I experienced. Right there facing me, a short distance away, was a gigantic, monstrous animal. A truly monstrous thing! Never in the wildest fantasies of fiction had I encountered anything like it. I looked at it in complete, utmost bewilderment.

The first thing I really noticed was its size. I thought, for some reason, that it must be close to a hundred feet tall. It seemed to be standing erect, although I could not figure out how it stood. Next, I noticed that it had wings, two short, wide wings. At that point I became aware that I insisted on examining the animal as if it were an ordinary sight; that is, I looked at it. However, I could not really look at it in the way I was accustomed to looking. I realized that I was, rather, noticing things about it, as if the picture were becoming more clear as parts were added. Its body was covered with tufts of black hair. It had a long muzzle and was drooling. Its eyes were bulgy and round, like two enormous white balls.

перед очима. Він сказав, що я маю дивитися одним оком, моїм лівим оком, і що раніше чи пізніше я *побачу* охоронця.

Я сфокусував погляд на вказаній ним точці, але нічого там не побачив. Однак у певний момент я зауважив мошку, що літала в мене перед очима. Вона сіла на мату. Я стежив за її рухами. Вона підповзла дуже близько до мене, так близько, що моє візуальне сприйняття розмилося. А тоді, геть несподівано, я відчув, ніби стою на ногах. Це відчуття дуже сильно спантеличило мене, воно заслуговувало на обмірковування, але часу на це не було. Я мав цілковите відчуття, що дивлюся прямо вперед зі свого звичного рівня очей, і те, що я бачив, потрясло буквально кожну жилку мого єства. Не існує жодного іншого способу описати досвідчений мною емоційний струс. Просто навпроти мене, зовсім близько, була гігантська монстроподібна тварина. Щось направду моторошне й велетенське! Навіть у найдикіших літературних фантазіях я ніколи не стикався ні з чим подібним. Я дивився на цього монстра в цілковитому, граничному замішанні.

Перше, що я справді зауважив, були його розміри. Я подумав, з якоїсь причини, що він має бути близько ста футів на зріст. Здавалося, він перебував у вертикальному положенні, хоча я не міг збагнути, як він стоїть. Далі я зауважив, що він має крила, два короткі, широкі крила. У цей момент я усвідомив, що наполегливо намагаюся вивчати звіра, ніби це було звичайне видовище; тобто дивився на нього. Однак насправді я не міг дивитися на нього в той спосіб, у який звик це робити. Я збагнув, що, скоріше, помічаю деякі речі щодо нього, ніби його образ стає чіткішим мірою того, як до нього додаються деталі. Його тіло було вкрите жмутками чорної шерсті. Він мав довге рило, з якого сочилася якась рідина. Його очі були круглі й випуклі, неначе дві величезні білі кулі.

frente a mis ojos. Dijo que yo debía mirar con un ojo, el izquierdo, y que tarde o temprano *vería* al guardián.

Fijé la mirada en el sitio indicado, pero no vi nada. En cierto momento, sin embargo, advertí un mosquito que volaba frente a mis ojos. Se posó en el petate. Seguí sus movimientos. Se acercó mucho a mí; tanto, que mi percepción visual se emborronó. Y entonces, de pronto, sentí como si me hubiera puesto de pie. Era una sensación muy desconcertante que merecía algo de cavilación, pero no había tiempo para ello. Tenía la sensación total de estar mirando al frente desde mi acostumbrado nivel ocular, y lo que veía estremeció la última fibra de mi ser. No hay otra manera de describir la sacudida emocional que experimenté. Allí mismo, encarándome, a poca distancia, había un animal gigantesco y horrendo. ¡Algo verdaderamente monstruoso! Ni en las más locas fantasías de la ficción había yo encontrado nada parecido. Lo miré con desconcierto absoluto y extremo.

Lo primero que en realidad noté fue su tamaño. Pensé, por algún motivo, que debía de tener casi treinta metros de alto. Parecía hallarse en pie, erecto, aunque yo no podía saber cómo se tenía en pie. Luego, noté que tenía alas: dos alas cortas y anchas. En ese punto tomé conciencia de que insistía en examinar al animal como si se tratase de una visión ordinaria; es decir, lo miraba. Sin embargo, no podía realmente mirarlo en la forma en que me hallaba acostumbrado a mirar. Me di cuenta de que, más bien, notaba yo cosas de él, como si la imagen se aclarara conforme se añadían partes. Su cuerpo estaba cubierto por mechones de pelo negro. Tenía un hocico largo y babeaba. Sus ojos eran saltones y redondos, como dos enormes pelotas blancas.

Then it began to beat its wings. It was not the flapping motion of a bird's wings, but a kind of flickering, vibratory tremor. It gained speed and began circling in front of me; it was not flying, but rather skidding with astounding speed and agility, just a few inches above the ground. For a moment I found myself engrossed in watching it move. I thought that its movements were ugly and yet its speed and easiness were superb.

It circled twice in front of me, vibrating its wings, and whatever was drooling out of its mouth flew in all directions. Then it turned around and skidded away at an incredible speed until it disappeared in the distance. I stared fixedly in the direction it had gone because there was nothing else I could do. I had a most peculiar sensation of heaviness, a sensation of being incapable of organizing my thoughts coherently. I could not move away. It was as if I were glued to the spot.

Then I saw something like a cloud in the distance; an instant later the gigantic beast was circling again at full speed in front of me. Its wings cut closer and closer to my eyes until they hit me. I felt that its wings had actually hit whatever part of me was there. I yelled with all my might in the midst of one of the most excruciating pains I have ever had.

The next thing I knew I was seated on my mat and don Juan was rubbing my forehead. He rubbed my arms and legs with leaves, then he took me to an irrigation ditch behind his house, took off my clothes, and submerged me completely, then pulled me out and submerged me over and over again.

Потім він почав бити своїми крилами. Це був не махальний рух пташиних крил, а щось на кшталт мерехтіння, вібрувального дрожу. Він набрав швидкість і почав кружляти переді мною; він не літав, а скоріше ковзав із приголомшливою бистротою і спритністю, лише в кількох дюймах над землею. На якусь мить я був повністю поглинутий спостереженням за тим, як він рухається. Я подумав, що його рухи потворні, і все ж його швидкість і легкість були надзвичайні.

Він описав два кола переді мною, вібруючи своїми крильми, і те, що текло з його пащі, розліталося в усіх напрямках. Потім він розвернувся й ковзнув геть на неймовірній швидкості, поки не зник удалині. Я пильно вдивлявся в тому напрямку, куди він полетів, бо нічого іншого робити не міг. Я мав дуже особливе відчуття важкості, відчуття неспроможності зв'язно організувати свої думки. Я не міг рухатися, не міг піти звідти. Це було так, ніби я був приклеєний до свого місця.

Тоді я побачив щось схоже на хмарину вдалині; за мить цей гігантський звір знову кружляв на повній швидкості переді мною. Його крила розтинали простір дедалі ближче й ближче до моїх очей, аж поки не вдарили мене. Я відчув, що його крила справді вдарили частину мене, яка була там, хоч би що то була за частина. Я заволав з усієї мочі, охоплений чи не найнестерпнішим болем, який лише мав у житті.

Наступне, що я знав, це що я сиджу на своїй маті, а дон Хуан розтирає мені чоло. Він натер мої руки й ноги якимсь листям, потім відтягнув до зрошувального рівчака[67] за своїм домом, зняв мій одяг і повністю занурив мене у воду, потім витяг із води й ще раз занурив, і робив так знову й знову.

Entonces empezó a batir las alas. No era el aleteo de un pájaro, sino una especie de tremor parpadeante, vibratorio. Ganó velocidad y empezó a describir círculos frente a mí; más que volar, se deslizaba, con asombrosa rapidez y agilidad, a unos cuantos centímetros del piso. Durante un momento me hallé abstraído en observarlo. Pensé que sus movimientos eran feos, y sin embargo su velocidad y soltura eran espléndidas.

Dio dos vueltas en torno mío, vibrando las alas, y la baba que caía de su boca volaba en todas direcciones. Luego giró sobre sí mismo y se alejó a una velocidad increíble, hasta desaparecer en la distancia. Miré fijamente en la dirección que había seguido, pues no me era posible hacer nada más. Tenía una peculiarísima sensación de pesadez, la sensación de ser incapaz de organizar mis pensamientos en forma coherente. No podía irme. Era como si me hallara pegado al sitio.

Entonces vi en la distancia algo como una nube; un instante después la bestia gigantesca daba vueltas nuevamente frente a mí, a toda velocidad. Sus alas tajaron el aire cada vez más cerca de mis ojos, hasta golpearme. Sentí que las alas habían literalmente golpeado la parte de mí que estaba en ese sitio, fuera la que fuera. Grité con toda mi fuerza, invadido por uno de los dolores más torturantes que jamás he sentido.

Lo próximo que supe fue estar sentado en mi petate; don Juan me frotaba la frente. Frotó con hojas mis brazos y piernas; luego me llevó a una zanja de irrigación detrás de su casa, me quitó la ropa y me sumergió por entero; me sacó y volvió a sumergirme una y otra vez.

[67] Світлини типового зрошувального каналу (рівчака) в якійському містечку Вікам, де найімовірніше відбувалися ці події, а також самого містечка, вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому, а також у третьому томі «Наґвалізму».

As I lay on the shallow bottom of the irrigation ditch, don Juan pulled up my left foot from time to time and tapped the sole gently. After a while I felt a ticklishness. He noticed it and said that I was all right. I put on my clothes and we returned to his house. I sat down again on my straw mat and tried to talk, but I felt I could not concentrate on what I wanted to say, although my thoughts were very clear. I was amazed to realize how much concentration was necessary to talk. I also noticed that in order to say something I had to stop looking at things. I had the impression that I was entangled at a very deep level and when I wanted to talk I had to surface like a diver; I had to ascend as if pulled by my words. Twice I went as far as clearing my throat in a fashion which was perfectly ordinary. I could have said then whatever I wanted to, but I did not. I preferred to remain at the strange level of silence where I could just look. I had the feeling that I was beginning to tap what don Juan had called "seeing" and that made me very happy.

Afterwards don Juan gave me some soup and tortillas and ordered me to eat. I was able to eat without any trouble and without losing what I thought to be my "power of seeing". I focused my gaze on everything around me. I was convinced I could "see" everything, and yet the world looked the same to the best of my assessment. I struggled to "see" until it was quite dark. I finally got tired and lay down and went to sleep.

Поки я лежав на неглибокому дні зрошувального рівчака, дон Хуан час від часу піднімав мою ліву стопу й м'яко поплескував по її підошві. Через деякий час я відчув лоскіт. Він помітив це й сказав, що зі мною все гаразд. Я вдягнувся, і ми повернулися до його будинку. Я знову сів на свою солом'яну мату й спробував заговорити, але відчув, що не можу зосередитися на тому, що хочу сказати, дарма що мої думки були дуже ясні. Мене вразило, наскільки велика концентрація потрібна для того, щоб говорити. Я також помітив, що для того, щоб сказати щось, я мусив перестати дивитися на речі. У мене було враження, що я загрузнув на дуже глибокому рівні й що коли я хочу говорити, то маю випливти на поверхню, як дайвер; я мав підніматися нагору, ніби витягуваний туди моїми словами. Двічі я просунувся достатньо далеко, щоб прочистити горло в спосіб, який був цілком звичайним. Я міг би сказати тоді все, що захотів би, але не сказав нічого. Я волів залишатися на цьому дивному рівні тиші, де я міг просто дивитися. У мене було відчуття, що я починаю використовувати те, що дон Хуан називав «баченням», і це робило мене дуже щасливим.

Після цього дон Хуан подав мені трохи супу й тортилей[68] і наказав їсти. Я був здатний їсти без жодних проблем і без втрачання того, що я вважав моєю «силою бачення». Я фокусував свій погляд на всьому довкола мене. Я був переконаний, що можу «бачити» все, однак, наскільки я міг оцінювати, світ виглядав таким самим. Я щосили намагався «бачити», поки зовсім не стемніло. Зрештою я втомився, ліг і заснув.

Mientras yo yacía en el fondo, poco profundo, de la zanja, don Juan me jalaba de tiempo en tiempo el pie izquierdo y daba golpecitos suaves en la planta. Tras un rato sentí un cosquilleo. El lo advirtió y dijo que yo estaba bien. Me puse la ropa y regresamos a su casa. Volví a sentarme en mi petate y traté de hablar, pero me sentí incapacitado de concentrarme en lo que quería decir, aunque mis pensamientos eran muy claros. Asombrado, tomé conciencia de cuánta concentración se necesitaba para hablar. También noté que, para decir algo, tenía que dejar de mirar las cosas. Tuve la impresión de que me hallaba enredado en un nivel muy profundo y cuando quería hablar tenía que salir a la superficie como un buceador; tenía que ascender como si me jalaran mis palabras. Dos veces logré incluso aclararme la garganta en una forma perfectamente ordinaria. Pude haber dicho entonces lo que deseaba decir, pero no lo dije. Preferí permanecer en el extraño nivel de silencio donde podía limitarme a mirar. Tuve el sentimiento de que empezaba a conectarme con lo que don Juan llamaba "ver", y eso me hacía muy feliz.

Después, don Juan me dio sopa y tortillas y me ordenó comer. Pude hacerlo sin ningún problema y sin perder lo que yo consideraba mi "poder de ver". Enfoqué los ojos en todo lo que me rodeaba. Estaba convencido de que podía "ver" todo, y sin embargo el mundo se miraba igual, hasta donde me era posible juzgar. Pugné por "ver" hasta que la oscuridad fue completa. Finalmente me cansé y me dormí.

[68] Тортилья (ісп. *tortilla* — «круглий корж», мовою науатль — *tlaxcalli*) — тонкий коржик із кукурудзяного або пшеничного борошна. У Мексиці тортилья — національна страва. Світлина якійських жінок, зайнятих приготуванням тортилей, вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

I woke up when don Juan covered me with a blanket. I had a headache and I was sick to my stomach. After a while I felt better and slept soundly until the next day.

In the morning I was myself again. I asked don Juan eagerly, "What happened to me?"

Don Juan laughed coyly. "You went to look for the keeper and of course you found it," he said.

"But what was it, don Juan?"

"The guardian, the keeper, the sentry of the other world," don Juan said factually.

I intended to relate to him the details of that portentous and ugly beast, but he disregarded my attempt, saying that my experience was nothing special, that any man could do that.

I told him that the guardian had been such a shock to me that I really had not yet been able to think about it.

Don Juan laughed and made fun of what he called an over-dramatic bent of my nature.

"That thing, whatever it was, hurt me," I said. "It was as real as you and I."

"Of course it was real. It caused you pain, didn't it?"

As I recollected my experience I grew more excited. Don Juan told me to calm down. Then he asked me if I had really been afraid of it; he stressed the word "really".

Я прокинувся, коли дон Хуан накрив мене ковдрою. Мені боліла голова, і я відчував нудоту. Через деякий час я почувся краще й міцно проспав до наступного дня.

Вранці я знову був самим собою. Я нетерпляче запитав у дона Хуана: "Що сталося зі мною?"

Дон Хуан засміявся якось сором'язливо. "Ти пішов шукати стража і, певна річ, знайшов його", — мовив він.

"Але що то було, доне Хуане?"

"Охоронець, страж, вартовий іншого світу", — мовив дон Хуан як щось самозрозуміле.

Я мав намір розповісти йому всі деталі про цього химерного й страховидного звіра, але він проігнорував мою спробу, сказавши, що в моєму досвіді не було нічого особливого, що будь-який чоловік може зробити це.

Я сказав йому, що охоронець був для мене таким шоком, що насправді я досі не був здатен думати про нього.

Дон Хуан розсміявся й покепкував із того, що він назвав схильністю моєї вдачі до надмірного драматизму.

"Цей звір[69], хоч би чим він був, ударив мене, — сказав я. — Він був такий же реальний, як ви і я."

"Звісно, він був реальний. Він завдав тобі болю, чи не так?"

Мірою того, як я згадував свій досвід, я дедалі більше збуджувався. Дон Хуан велів мені заспокоїтися. Потім він запитав мене, чи я справді злякався того звіра; він виділив інтонацією слово «справді».

Desperté cuando don Juan me cubrió con una frazada. Tenía jaqueca y estaba mal del estómago. Tras un rato me sentí mejor y dormí tranquilamente hasta el día siguiente.

A la mañana, era de nuevo yo mismo. Ansioso, pregunté a don Juan: —¿Qué cosa me ocurrió?

Don Juan rió, taimado. —Fuiste a buscar al cuidador y claro que lo hallaste —dijo.

—¿Pero qué era, don Juan?

—El guardián, el cuidador, el centinela del otro mundo —dijo don Juan, concretando.

Intenté narrarle los detalles de esa bestia fea y portentosa, pero él hizo caso omiso, diciendo que mi experiencia no era nada especial, que cualquiera podía hacer eso.

Le dije que el guardián había sido para mí un choque tal, que todavía no me era posible pensar realmente en él.

Don Juan rió e hizo burla de lo que llamó una inclinación demasiado dramática de mi naturaleza.

—Esa cosa, fuera lo que fuera, me lastimó —dije—. Era tan real como usted y yo.

—Claro que era real. Te hizo doler, ¿no?

Al rememorar la experiencia creció mi excitación. Don Juan me pidió calma. Luego me preguntó si de veras había tenido miedo del guardián; enfatizó el "de veras".

[69] В оригіналі — «that thing», дослівно — «та штука». Для цілісності викладу необхідно зберігати в перекладі чоловічий рід, тому тут і ще в кількох місцях доводиться вживати іменник чоловічого роду замість інших слів в англійському тексті.

"I was petrified," I said. "Never in my life have I experienced such an awesome fright."

"Come on," he said, laughing. "You were not that afraid."

"I swear to you," I said with genuine fervor, "that if I could have moved I would have run hysterically."

He found my statement very funny and roared with laughter.

"What was the point of making me see that monstrosity, don Juan?"

He became serious and gazed at me.

"That was the guardian," he said. "If you want to *see* you must overcome the guardian."

"But how am I to overcome it, don Juan? It is perhaps a hundred feet tall."

Don Juan laughed so hard that tears rolled down his cheeks.

"Why don't you let me tell you what I saw, so there won't be any misunderstanding?" I said.

"If that makes you happy, go ahead, tell me."

I narrated everything I could remember, but that did not seem to change his mood.

"Still, that's nothing new," he said, smiling.

"But how do you expect me to overcome a thing like that? With what?"

He was silent for quite a while. Then he turned to me and said, "You were not afraid, not really. You were hurt, but you were not afraid."

He reclined against some bundles and put his arms behind his head. I thought he had dropped the subject.

"You know," he said suddenly, looking at the roof of the *ramada*, "every man can *see* the guardian. And the guardian is some-

"Я просто скам'янів! — сказав я. — Ніколи в житті я не відчував такого благоговійного страху."

"Та годі тобі, — мовив він, сміючись. — Ти не був аж такий наляканий."

"Присягаюся вам! — сказав я зі щирим запалом, — якби я міг поворухнутися, то втік би в істериці."

Він знайшов мою заяву дуже кумедною і вибухнув сміхом.

"Навіщо було потрібно змушувати мене бачити це страховисько, доне Хуане?"

Він став серйозний і пильно подивився на мене.

"Це був охоронець, — мовив він. — Якщо ти хочеш *бачити*, то мусиш здолати цього охоронця."

"Але як мені його здолати, доне Хуане? Він, мабуть, сто футів на зріст."

Дон Хуан засміявся так сильно, що по його щоках покотилися сльози.

"Чому б вам не дозволити мені розповісти, що я бачив, щоб не було жодного непорозуміння?" — запитав я.

"Якщо це зробить тебе щасливим, гайда, розповідай мені."

Я розказав усе, що зміг пригадати, але це, здавалося, не змінило його настрою.

"Так само, нічого нового", — мовив він, усміхаючись.

"Але як, по-вашому, я можу здолати істоту, як оця? Чим?"

Він досить довго мовчав. Потім повернувся до мене й мовив: "Ти не боявся — так, щоб по-справжньому. Тобі було боляче, але не лячно."

Він відкинувся назад, спершися спиною об якісь клунки, і заклав руки за голову. Я подумав, що він облишив цю тему.

"Знаєш, — зненацька промовив він, дивлячись на стелю *рамáди*, — кожний чоловік може *побачити* охоронця. І часом охоронець

—Estaba yo petrificado —dije—. Jamás en mi vida he experimentado un susto tan imponente.

—Qué va —dijo, riendo—. No tuviste tanto miedo.

—Le juro —dije con fervor genuino— que de haberme podido mover habría corrido como histérico.

Mi aseveración le pareció graciosa y le causó risa.

—¿Qué caso tenía el hacerme ver esa monstruosidad, don Juan?

Se puso serio y me contempló.

—Era el guardián —dijo—. Si quieres *ver*, debes vencer al guardián.

—¿Pero cómo voy a vencerlo, don Juan? Ha de tener unos treinta metros de alto.

Don Juan rió con tantas ganas que las lágrimas rodaron por sus mejillas.

—¿Por qué no me deja decirle lo que vi, para que no haya malentendidos? —dije.

—Si eso te hace feliz, ándale, dime.

Narré cuanto podía recordar, pero eso no pareció alterar su humor.

—Sigue sin ser nada nuevo —dijo sonriendo.

—¿Pero cómo espera usted que yo venza una cosa así? ¿Con qué?

Estuvo callado un rato. Luego me miró y dijo: —No tuviste miedo, no realmente. Tuviste dolor, pero no tuviste miedo.

Se reclinó contra unos bultos y puso los brazos detrás de la cabeza. Pensé que había abandonado el tema.

—Sabes —dijo de pronto, mirando el techo de la ramada—, cada hombre puede *ver* al guardián. Y el guardián es a veces,

times for some of us an awesome beast as high as the sky. You're lucky; for you it was only a hundred feet tall. And yet its secret is so simple."

He paused for a moment and hummed a Mexican song.

"The guardian of the other world is a gnat," he said slowly, as if he were measuring the effect of his words.

"I beg your pardon."

"The guardian of the other world is a gnat," he repeated. "What you encountered yesterday was a gnat; and that little gnat will keep you away until you overcome it."

For a moment I did not want to believe what don Juan was saying, but upon recollecting the sequence of my vision I had to admit that at a certain moment I was looking at a gnat, and an instant later a sort of mirage had taken place and I was looking at the beast.

"But how could a gnat hurt me, don Juan?" I asked, truly bewildered.

"It was not a gnat when it hurt you," he said, "it was the guardian of the other world. Perhaps some day you will have the courage to overcome it. Not now, though; now it is a hundred-foot-tall drooling beast. But there is no point in talking about it. It's no feat to stand in front of it, so if you want to know more about it, find the guardian again."

Two days later, on November 11, I smoked don Juan's mixture again.

I had asked don Juan to let me smoke once more to find the guardian. I had not asked him on the spur of the moment, but after long deliberation. My curiosity about the guardian was disproportionately greater than my fear, or the discomfort of losing my clarity.

для деяких із нас є моторошною звірюгою зростом аж до неба. Тобі пощастило; для тебе він був лише сто футів заввишки. І все ж його секрет такий простий."

Він на якусь мить замовк і замугикав мексиканську пісеньку.

"Охоронець іншого світу — це мошка", — повільно промовив він, ніби зважуючи ефект своїх слів.

"Перепрошую..."

"Охоронець іншого світу — це мошка, — повторив він. — Те, з чим ти вчора зустрівся, було мошкою; і ця маленька мошка не пропустить тебе, поки ти не здолаєш її."

Якусь мить я не хотів вірити тому, що казав дон Хуан, але, згадавши перебіг мого видіння, мав визнати, що в певний момент я дивився на мошку, а за мить виникло щось на кшталт марева і я дивився на того звіра.

"Але як могла мошка так боляче мене вдарити, доне Хуане?" — запитав я, направду спантеличений.

"Коли те створіння вдарило тебе, то була не мошка, — мовив дон Хуан, — то був охоронець іншого світу. Можливо, одного дня ти матимеш досить мужності, щоб здолати його. Не зараз, однак; зараз це звір зростом у сто футів, з якого сочиться слина. Але немає жодного сенсу говорити про нього. Не є подвигом стояти перед ним, тож якщо ти хочеш дізнатися про нього більше, знайди охоронця знову."

Через два дні, 11 листопада, я знову курив суміш дона Хуана.

Я попрохав дона Хуана дозволити мені покурити ще раз, щоб знайти охоронця. Я прохав його не через якусь раптову спонуку, а після тривалого обмірковування. Моя цікавість щодо охоронця була непропорційно більша, ніж мій страх чи дискомфорт від втрачання ясності.

para algunos de nosotros, una bestia imponente del alto del cielo. Tienes suerte; para ti fue nada más de treinta metros. Y sin embargo, su secreto es tan simple.

Hizo una pausa momentánea y tarareó una canción ranchera.

—El guardián del otro mundo es un mosquito —dijo despacio, como si midiera el efecto de sus palabras.

—¿Cómo dijo usted?

—El guardián del otro mundo es un mosquito —repitió—. Lo que encontraste ayer era un mosquito; y ese mosquito te cerrará el paso hasta que lo venzas.

Por un momento no creí lo que don Juan decía, pero al rememorar la secuencia de mi visión hube de admitir que en cierto momento me hallaba mirando un mosquito, y un instante después tuvo lugar una especie de espejismo y me encontré mirando la bestia.

—¿Pero cómo pudo lastimarme un mosquito, don Juan? —pregunté, verdaderamente confundido.

—No era un mosquito cuando te lastimó —dijo él—; era el guardián del otro mundo. Capaz algún día tengas el valor de vencerlo. Ahora no; ahora es una bestia babeante de treinta metros. Pero no tiene caso hablar de eso. Parársele enfrente no es ninguna hazaña, así que si quieres conocer más a fondo, busca otra vez al guardián.

Dos días más tarde, el 11 de noviembre, fumé nuevamente la mezcla de don Juan.

Le había pedido dejarme fumar de nuevo para hallar al guardián. No se lo pedí en un arranque momentáneo, sino después de larga deliberación. Mi curiosidad con respecto al guardián era desproporcionadamente mayor que mi miedo, o que la desazón de perder mi claridad.

The procedure was the same. Don Juan filled the pipe bowl once and when I had finished the entire contents he cleaned it and put it away.

The effect was markedly slower; when I began to feel a bit dizzy don Juan came to me and, holding my head in his hands, helped me to lie down on my left side. He told me to stretch my legs and relax and then helped me put my right arm in front of my body, at the level of my chest. He turned my hand so the palm was pressing against the mat, and let my weight rest on it. I did not do anything to help or hinder him, for I did not know what he was doing.

He sat in front of me and told me not to be concerned with anything. He said that the guardian was going to come, and that I had a ringside seat to *see* it. He also told me, in a casual way, that the guardian could cause great pain, but that there was one way to avert it. He said that two days before he had made me sit up when he judged I had had enough. He pointed to my right arm and said that he had deliberately put it in that position so I could use it as a lever to push myself up whenever I wanted to.

By the time he had finished telling me all that, my body was quite numb. I wanted to call to his attention the fact that it would be impossible for me to push myself up because I had lost control of my muscles. I tried to vocalize the words but I could not. He seemed to have anticipated me, however, and explained that the trick was in the will. He urged me to remember the time, years before, when I had first smoked the mushrooms. On that occasion I had fallen to the ground and sprung up to my feet again

Процедура була така сама. Дон Хуан один раз набив чашу люльки, а коли я повністю викурив увесь вміст, він почистив її і прибрав.

Ефект був помітно повільніший; коли я почав відчувати легке запаморочення, дон Хуан підійшов до мене і, тримаючи мою голову своїми руками, допоміг мені лягти на лівий бік. Він велів мені витягнути ноги й розпружитися, а тоді допоміг покласти мою праву руку перед корпусом, на рівні грудей. Він повернув мою кисть так, щоб долоня притискалася до мати, і переніс на неї вагу мого тіла. Я не робив нічого, щоб допомогти чи завадити йому, бо не знав, що він робить.

Він сів навпроти мене й велів ні про що не турбуватися. Він сказав, що охоронець невдовзі прийде й що я маю місце в першому ряду, щоб *побачити* його. Він також повідомив мені, ніби мимохідь, що охоронець може завдати дуже сильного болю, але є один спосіб уникнути цього. Він сказав, що два дні тому підняв мене в сидяче положення, коли вирішив, що з мене досить. Він указав на мою праву руку й сказав, що навмисне поклав її в таке положення, аби я міг використати її як важіль, щоб штовхнути себе вгору будь-якої миті, коли захочу.

На той час, коли він закінчив говорити мені все це, моє тіло вже зовсім оніміло. Я хотів привернути його увагу до того факту, що для мене буде неможливо штовхнути себе вгору, бо я вже втратив контроль над моїми м’язами. Я спробував вимовити ці слова, але не зміг. Однак він, здавалося, діяв на випередження, і пояснив, що цей трюк полягає в задіянні волі. Він спонукав мене згадати час, кількома роками раніше, коли я вперше курив гриби. Того разу я впав на землю й знову підняв себе на ноги дією

El procedimiento fue el mismo. Don Juan llenó una vez el cuenco de la pipa, y cuando hube terminado todo el contenido la limpió y la guardó.

El efecto fue marcadamente más lento; cuando empecé a sentirme un poco mareado don Juan se acercó y, sosteniendo mi cabeza en sus manos, me ayudó a acostarme sobre el lado izquierdo. Me dijo que estirara las piernas y me relajara, y luego me ayudó a poner el brazo derecho frente a mi cuerpo, al nivel del pecho. Volteó mi mano para que la palma presionara contra el petate, y dejó que mi peso descansara sobre ella. No hice nada por ayudarlo ni por estorbarlo, pues no supe qué estaba haciendo.

Tomó asiento frente a mí y me dijo que no me preocupara por nada. Dijo que el guardián vendría, y que yo tenía un asiento de primera fila para *verlo*. Añadió, en forma casual, que el guardián podía causar gran dolor, pero que había un modo de evitarlo. Dos días atrás, dijo, me había hecho sentarme al juzgar que yo ya tenía suficiente. Señaló mi brazo derecho y dijo que lo había puesto deliberadamente en esa posición para que yo pudiera usarlo como una palanca con la cual impulsarme hacia arriba cuando así lo deseara.

Cuando hubo terminado de decirme todo eso, mi cuerpo estaba ya adormecido por completo. Quise presentar a su atención el hecho de que me sería imposible empujarme hacia arriba porque había perdido el control de mis músculos. Traté de vocalizar las palabras, pero no pude. Sin embargo, él parecía habérseme anticipado, y explicó que el truco estaba en la voluntad. Me instó a recordar la ocasión, años antes, en que yo había fumado los hongos por vez primera. En dicha ocasión caí al suelo y salté a mis pies

by an act of what he called, at that time, my "will"; I had "thought myself up". He said that was in fact the only possible way to get up.

What he was saying was useless to me because I did not remember what I had really done years before. I had an overwhelming sense of despair and closed my eyes.

Don Juan grabbed me by the hair, shook my head vigorously, and ordered me imperatively not to close my eyes. I not only opened my eyes but I did something I thought was astonishing. I actually said, "I don't know how I got up that time."

I was startled. There was something very monotonous about the rhythm of my voice, but it was plainly my voice, and yet I honestly believed I could not have said that, because a minute before I had been incapable of speaking.

I looked at don Juan. He turned his face to one side and laughed.

"I didn't say that," I said.

And again I was startled by my voice. I felt elated. Speaking under these conditions became an exhilarating process. I wanted to ask don Juan to explain my talking, but I found I was again incapable of uttering one single word. I struggled fiercely to voice my thoughts, but it was useless. I gave up and at that moment, almost involuntarily, I said, "Who's talking, who's talking?"

That question made don Juan laugh so hard that at one point he bobbed on his side.

Apparently it was possible for me to say simple things, as long as I knew exactly what I wanted to say.

"Am I talking? Am I talking?" I asked.

чогось, що він назвав тоді моєю «волею»; я «підняв себе вгору думкою»[70]. Він сказав, що це, фактично, єдиний можливий спосіб підвестися.

Для мене не було жодної користі з того, що він говорив, бо я не пам'ятав, що насправді зробив кілька років тому. Я мав усепоглинаюче відчуття розпачу й заплющив очі.

Дон Хуан схопив мене за волосся, енергійно струсонув мою голову й владно наказав мені не закривати очей. Я не лише розплющив очі, але й зробив дещо таке, що видалося мені приголомшливим. Я справді вимовив: "Я не знаю, як тоді підвівся".

Я був вражений. Ритм мого голосу був якийсь дуже монотонний, але то був явно мій голос, і все ж я щиро вірив, що не міг сказати цього, бо лише хвилину тому був нездатен розмовляти.

Я подивився на дона Хуана. Він відвернув обличчя вбік і засміявся.

"Я не говорив цього", — сказав я.

І знову я був вражений своїм голосом. Я відчув піднесення. Говоріння за таких обставин стало дуже збуджуючим процесом. Я хотів попрохати дона Хуана, щоб він пояснив моє балакання, але знайшов, що знову не здатен вимовити жодного слова. Я щосили намагався артикулювати мої думки, але безуспішно. Я облишив спроби і тієї ж миті, майже мимоволі, сказав: "Хто говорить? Хто говорить?"

Це запитання так сильно насмішило дона Хуана, що в якийсь момент він завалився на бік.

Очевидно, я міг говорити прості речі, коли точно знав, що саме хочу сказати.

"Це я говорю? Це я говорю?" — запитав я.

nuevamente por un acto de lo que él llamó, en ese entonces, mi "voluntad"; me "levanté con el pensamiento". Dijo que ésa era, de hecho, la única manera posible de levantarse.

Lo que decía me resultaba inútil, pues yo no recordaba lo que en realidad había hecho años antes. Tuve un avasallador sentido de desesperación y cerré los ojos.

Don Juan me aferró por el cabello, sacudió vigorosamente mi cabeza y me ordenó, imperativo, no cerrar los ojos. No sólo los abrí, sino que hice algo que me pareció asombroso. Dije: —No sé cómo me levanté aquella vez.

Quedé sobresaltado. Había algo muy monótono en el ritmo de mi voz, pero claramente se trataba de mi voz, y sin embargo creí con toda honestidad que no podía haber dicho eso, porque un minuto antes me hallaba incapacitado para hablar.

Miré a don Juan. El volvió el rostro hacia un lado y rió.

—Yo no dije eso —dije.

Y de nuevo me sobresaltó mi voz. Me sentí exaltado. Hablar bajo estas condiciones se volvía un proceso regocijante. Quise pedir a don Juan que explicara mi habla, pero me descubrí nuevamente incapaz de pronunciar una sola palabra. Luché con fiereza por dar voz a mis pensamientos, pero fue inútil. Desistí y en ese momento, casi involuntariamente, dije: —¿Quién habla, quién habla?

Esa pregunta causó tanta risa a don Juan que en cierto momento se fue de lado.

Al parecer me era posible decir cosas sencillas, siempre y cuando supiera exactamente qué deseaba decir.

—¿Estoy hablando? ¿Estoy hablando? —pregunté.

[70] I had thought myself up (англ.) — дослівно "я подумав себе вгору".

Don Juan told me that if I did not stop horsing around he was going to go out and lie down under the *ramada* and leave me alone with my clowning.

"It isn't clowning," I said.

I was very serious about that. My thoughts were very clear; my body, however, was numb; I did not feel it. I was not suffocated, as I had once been in the past under similar conditions; I was comfortable because I could not feel anything; I had no control whatever over my voluntary system and yet I could talk. The thought occurred to me that if I could talk I could probably stand up as don Juan had said.

"Up," I said in English, and in a flicker of an eye I was up.

Don Juan shook his head in disbelief and walked out of the house.

"Don Juan!" I called out three times.

He came back.

"Put me down," I said.

"Put yourself down," he said. "You seem to be doing very well."

I said, "Down," and suddenly I lost sight of the room. I could not see anything. After a moment the room and don Juan came back again into my field of vision. I thought that I must have lain down with my face to the ground and he had grabbed me by the hair and lifted my head.

"Thank you," I said in a very slow monotone.

"You are welcome," he replied, mocking my tone of voice, and had another attack of laughter.

Then he took some leaves and began rubbing my arms and feet with them.

"What are you doing?" I asked.

"I am rubbing you," he said, imitating my painful monotone.

Дон Хуан сказав мені, що якщо я не припиню дуркувати, він вийде з дому й ляже під *рама́дою*, а мене залишить тут самого з моїм блазнюванням.

"Це не блазнювання", — сказав я.

Я був дуже серйозний щодо цього. Мої думки були дуже ясні; проте моє тіло було онімілим, я не відчував його. Я не задихався, як було одного разу в минулому за подібних обставин; мені було комфортно, бо я не міг нічого відчувати; я не мав жодного контролю над своєю моторно-м'язовою системою, і все ж міг розмовляти. Мені з'явилася думка, що якщо я можу розмовляти, то, ймовірно, можу підвестися, як говорив дон Хуан.

"Вгору!" — сказав я англійською, і в один змиг ока я вже стояв.

Дон Хуан похитав головою, ніби не ймучи віри, і вийшов з дому.

"Доне Хуане!" — тричі вигукнув я.

Він повернувся.

"Покладіть мене вниз", — сказав я.

"Поклади себе сам, — мовив він. — Схоже, ти дуже добре справляєшся."

Я сказав "Униз!" і зненацька кімната зникла з очей. Я не міг бачити нічого. Через якусь мить кімната й дон Хуан знову повернулися в моє поле зору. Я подумав, що, певне, лежав обличчям до землі, а він схопив мене за волосся й підняв мою голову.

"Дякую!" — дуже повільно й монотонно проказав я.

"Прошу", — відповів він, передражнюючи тон мого голосу, і знову зайшовся сміхом.

Потім він узяв якесь листя й почав розтирати ним мої руки й ступні.

"Що ви робите?" — запитав я.

"Розтираю тебе", — мовив він, копіюючи мій страдницький монотонний голос.

Don Juan me dijo que, si no dejaba yo mis juegos, saldría a acostarse bajo la ramada y me dejaría solo con mis payasadas.

—No son payasadas —dije.

El asunto me parecía de gran seriedad. Mis pensamientos eran muy claros; mi cuerpo, sin embargo, estaba entumido: no podía sentirlo. No me hallaba sofocado, como alguna vez anterior bajo condiciones similares; estaba cómodo porque no podía sentir nada; no tenía el menor control sobre mi sistema voluntario, y no obstante podía hablar. Se me ocurrió la idea de que, si podía hablar, probablemente podría levantarme, como don Juan había dicho.

—Arriba —dije en inglés, y en un parpadeo me hallaba de pie.

Don Juan meneó la cabeza con incredulidad y salió de la casa.

—¡Don Juan! —llamé tres veces.

Regresó.

—Acuésteme —pedí.

—Acuéstate tú solo —dijo—. Parece que estás en gran forma.

Dije: —Abajo— y de pronto perdí de vista el aposento. No podía ver nada. Tras un momento, la habitación y don Juan volvieron a entrar en mi campo de visión. Pensé que debía haberme acostado con la cara contra el piso, y que él me había alzado la cabeza agarrándome del cabello.

—Gracias —dije con voz muy lenta y monótona.

—De nada —repuso, remedando mi entonación, y tuvo otro ataque de risa.

Luego tomó unas hojas y empezó a frotarme con ellas los brazos y los pies.

—¿Qué hace usted? —pregunté.

—Te estoy sobando —dijo, imitando mi penoso hablar monótono.

His body convulsed with laughter. His eyes were shiny and very friendly. I liked him. I felt that don Juan was compassionate and fair and funny. I could not laugh with him, but I would have liked to. Another feeling of exhilaration invaded me and I laughed; it was such an awful sound that don Juan was taken aback for an instant.

"I better take you to the ditch," he said, "or you're going to kill yourself clowning."

He put me up on my feet and made me walk around the room. Little by little I began to feel my feet, and my legs, and finally my entire body. My ears were bursting with a strange pressure. It was like the sensation of a leg or an arm that has fallen asleep. I felt a tremendous weight on the back of my neck and under the scalp on the top of my head.

Don Juan rushed me to the irrigation ditch at the back of his house; he dumped me there fully clothed. The cold water reduced the pressure and the pain, by degrees, until it was all gone.

I changed my clothes in the house and sat down and I again felt the same kind of aloofness, the same desire to stay quiet. I noticed this time, however, that it was not clarity of mind, or a power to focus; rather, it was a sort of melancholy and a physical fatigue. Finally I fell asleep.

November 12, 1968

This morning don Juan and I went to the nearby hills to collect plants. We walked about six miles on extremely rough terrain. I became very tired. We sat down to rest, at my initiative, and he began a conversation, saying that he was pleased with my progress.

Його тіло здригалося від сміху. Його очі були сяйливі й дуже приязні. Він мені подобався. Я відчував, що дон Хуан співчутливий, справедливий і кумедний. Я не міг сміятися з ним, але залюбки робив би це. Ще одне почуття приємного збудження охопило мене і я засміявся; це був такий моторошний звук, що дон Хуан на мить сторопів.

"Я краще відведу тебе до рівчака, — мовив він, — інакше ти вб'єш себе своїм блазнюванням."

Він поставив мене на ноги й змусив походити по кімнаті. Мало-помалу я почав відчувати свої ступні, ноги та, зрештою, все моє тіло цілком. Мої вуха лопалися від дивного тиску. Це було схоже на відчуття ноги або руки, що затерпла. Я відчував величезну вагу в карку й під шкірою на маківці.

Дон Хуан стрімко потягнув мене до зрошувального рівчака позаду свого дому; він заштовхав мене туди повністю вдягненим. Холодна вода послабила тиск і біль, поступово, аж поки все минулося.

Я перевдягнувся в домі, сів і знову відчув ту саму своєрідну відстороненість, те саме бажання перебувати в тиші. Однак цього разу я помітив, що то не була ясність розуму чи здатність до концентрації; скоріше це була певного роду меланхолія та фізична втома. Зрештою я заснув.

12 листопада 1968 року

Цього ранку дон Хуан і я вирушили до поближніх пагорбів збирати рослини. Ми пройшли біля шести миль по вкрай нерівній місцевості. Я дуже сильно втомився. З моєї ініціативи ми сіли перепочити, і він почав розмову, сказавши, що задоволений моїм прогресом.

Su cuerpo se sacudía de risa. Sus ojos brillaban, amistosos. Me agradaba verlo. Sentí que don Juan era compasivo y justo y gracioso. No podía reír con él, pero me habría gustado hacerlo. Otro sentimiento de regocijo me invadió, y reí; fue un sonido tan horrible que don Juan se desconcertó un instante.

—Más vale que te lleve a la zanja —dijo—, porque si no te vas a matar a payasadas.

Me puso en pie y me hizo caminar alrededor del cuarto. Poco a poco empecé a sentir los pies, y las piernas, y finalmente todo el cuerpo. Mis oídos reventaban con una presión extraña. Era como la sensación de una pierna o un brazo que se han dormido. Sentía un peso tremendo sobre la nuca y bajo el cuero cabelludo, arriba de la cabeza.

Don Juan me llevó apresuradamente a la zanja de irrigación atrás de su casa; me arrojó allí con todo y ropa. El agua fría redujo gradualmente la presión y el dolor, hasta que desaparecieron por entero.

Me cambié de ropa en la casa y tomé asiento y de nuevo sentí el mismo tipo de alejamiento, el mismo deseo de permanecer callado. Pero esta vez noté que no era claridad de mente ni poder de enfocar; más bien era una especie de melancolía y una fatiga física. Por fin, me quedé dormido.

12 de noviembre, 1968

Esta mañana, don Juan y yo fuimos a los cerros cercanos a recoger plantas. Caminamos unos diez kilómetros sobre terreno extremadamente áspero. Me cansé mucho. Nos sentamos a descansar, a iniciativa mía, y él abrió una conversación diciendo que se hallaba satisfecho de mis progresos.

"I know now that it was I who talked," I said, "but at the time I could have sworn it was someone else."

"It was you, of course," he said.

"How come I couldn't recognize myself?"

"That's what the little smoke does. One can talk and not notice it; or one can move thousands of miles and not notice that either. That's also how one can go through things. The little smoke removes the body and one is free, like the wind; better than the wind, the wind can be stopped by a rock or a wall or a mountain. The little smoke makes one as free as the air; perhaps even freer, the air can be locked in a tomb and become stale, but with the aid of the little smoke one cannot be stopped or locked in."

Don Juan's words unleashed a mixture of euphoria and doubt. I felt an overwhelming uneasiness, a sensation of undefined guilt.

"Then one can really do all those things, don Juan?"

"What do you think? You would rather think you're crazy, wouldn't you?" he said cuttingly.

"Well, it's easy for you to accept all those things. For me it's impossible."

"It's not easy for me. I don't have any more privileges than you. Those things are equally hard for you or for me or for anyone else to accept."

"But you are at home with all this, don Juan."

"Yes, but it cost me plenty. I had to struggle, perhaps more than you ever will. You have a baffling way of getting everything to work for you. You have no idea how hard I had to toil to do what you did yesterday. You have something that helps you every inch of the way. There is no

"Тепер я знаю, що це був я, хто говорив, — сказав я, — але тоді я міг би заприсягтися, що то був хтось інший."

"Звісно, це був ти", — мовив він.

"Як же так сталося, що я не міг упізнати себе?"

"Це саме те, що робить маленький дим. Можна говорити й не зауважувати цього; або ж можна перенестися на тисячі миль і так само цього не помітити. У цей спосіб можна також проходити крізь речі. Маленький дим усуває тіло, і людина стає вільна, як вітер; навіть вільніша за нього, адже вітер може бути зупинений скелею, стіною або горою. Маленький дим робить людину такою ж вільною, як повітря; можливо, навіть іще вільнішою, бо повітря може бути замкнене в гробниці й стати затхлим, але коли комусь допомагає маленький дим, то його неможливо зупинити чи десь замкнути."

Слова дона Хуана викликали в мені суміш ейфорії та сумнівів. Я мав відчуття якогось усеохопного дискомфорту, невизначеної провини.

"То людина справді може робити всі ці речі, доне Хуане?"

"А ти як гадаєш? Чи ти скоріше вважатимеш себе божевільним, так?" — різко промовив він.

"Ну, вам легко прийняти всі ці речі. Для мене це неможливо."

"Мені це нелегко. Я не маю ніяких додаткових переваг відносно тебе. Ці речі однаково важко прийняти тобі або мені чи будь-кому іншому."

"Але ж ви почуваєтеся як удома з усім цим, доне Хуане."

"Так, але це дорого мені коштувало. Я мав боротися, можливо, більше, ніж будь-коли боротимешся ти. Тобі в якийсь незбагненний спосіб вдається робити так, щоб усе працювало на тебе. Ти не маєш жодного уявлення, якої важкої праці коштувало мені зробити те, що ти зробив учора. Ти маєш щось, що допомагає

—Ahora sé que era yo quien hablaba —dije—, pero en esos momentos podría haber jurado que era alguien más.

—Eras tú, claro —dijo—.

—¿Por qué no pude reconocerme?

—Eso es lo que hace el humito. Uno puede hablar sin darse cuenta; uno puede moverse miles de kilómetros y tampoco darse cuenta. Así es también como se pueden atravesar las cosas. El humito se lleva el cuerpo y uno está libre, como el viento; mejor que el viento: al viento lo para una roca o una pared o una montaña. El humito lo hace a uno tan libre como el aire; quizás hasta más libre: el aire se queda encerrado en una tumba y se vicia, pero con la ayuda del humito nada puede pararlo a uno ni encerrarlo.

Las palabras de don Juan desataron una mezcla de euforia y duda. Sentí una incomodidad avasalladora, una sensación de culpa indefinida.

—¿Entonces uno de verdad puede hacer todas esas cosas, don Juan?

—¿Tú qué crees? Preferirías creer que estás loco, ¿no? —dijo, cortante.

—Bueno, para usted es fácil aceptar todas esas cosas. Para mí es imposible.

—Para mí no es fácil. No tengo ningún privilegio sobre ti. Esas cosas son igualmente difíciles de aceptar para ti o para mí o para cualquier otro.

—Pero usted está en su elemento con todo esto, don Juan.

—Sí, pero bastante me costó. Tuve que luchar, quizá más de lo que tú luches nunca. Tú tienes un modo inexplicable de hacer que todo marche para ti. No tienes idea de cuánto hube de esforzarme para hacer lo que tú hiciste ayer. Tienes algo que te ayuda en cada paso del camino. No

other possible explanation for the manner in which you learn about the powers. You did it before with Mescalito, now you have done it with the little smoke. You should concentrate on the fact that you have a great gift, and leave other considerations on the side."

"You make it sound so easy, but it isn't. I'm torn inside."

"You'll be in one piece again soon enough. You have not taken care of your body, for one thing. You're too fat. I didn't want to say anything to you before. One must always let others do what they have to do. You were away for years. I told you that you would come back, though, and you did. The same thing happened to me. I quit for five and a half years."

"Why did you stay away, don Juan?"

"For the same reason you did. I didn't like it."

"Why did you come back?"

"For the same reason you have come back yourself, because there is no other way to live."

That statement had a great impact on me, for I had found myself thinking that perhaps there was no other way to live. I had never voiced this thought to anyone, yet don Juan had surmised it correctly.

After a very long silence I asked him. "What did I do yesterday, don Juan?"

"You got up when you wanted to."

"But I don't know how I did that."

"It takes time to perfect that technique. The important thing, however, is that you know how to do it."

"But I don't. That's the point, I really don't."

"Of course you do."

тобі на кожному дюймі шляху. Не існує жодного іншого можливого пояснення для того способу, в який ти навчаєшся про сили. Ти зробив це раніше з Мескаліто, зараз ти робиш це з маленьким димом. Тобі слід зосередитися на тому факті, що ти маєш великий хист, і залишити осторонь усі інші міркування."

"У вашому викладі це звучить так просто, але насправді це не так. Я весь пошматований усередині."

"Досить скоро ти знову будеш зібраний в одне ціле. Насамперед, досі ти не дбав про своє тіло. Ти занадто гладкий. Раніше я не хотів нічого тобі про це казати. Треба завжди дозволяти іншим робити те, що вони роблять. Тебе не було тут кілька років. Я казав тобі, що ти все ж повернешся, і ти повернувся. Те саме сталося зі мною. Я кидав навчання на п'ять із половиною років."

"Чому ви пішли, доне Хуане?"

"З тієї самої причини, що й ти. Мені це не сподобалося."

"Чому ви повернулися?"

"З тієї ж причини, через яку повернувся ти сам, бо немає іншого способу жити."

Це твердження сильно вразило мене, бо раніше я й сам ловив себе на думці, що, можливо, іншого способу жити немає. Я ніколи нікому не висловлював цієї думки, і все ж дон Хуан правильно сформулював моє припущення.

Після дуже тривалого мовчання я запитав його: "Що я зробив учора, доне Хуане?"

"Ти встав, коли захотів зробити це."

"Але я не знаю, як я це зробив."

"На опанування цієї техніки потрібен час. Однак важливим є те, що ти знаєш, як це зробити."

"Але ж я не знаю. Ось у чому річ, я справді не знаю."

"Звісно, знаєш."

hay otra explicación posible de la manera en que aprendes las cosas de los poderes. Lo hiciste antes con Mescalito, ahora lo has hecho con el humito. Deberías concentrarte en el hecho de que tienes un gran don, y dejar de lado otras consideraciones.

—Lo hace usted sonar muy fácil, pero no lo es. Estoy roto por dentro.

—Te compondrás pronto. Una cosa es cierta, no has cuidado tu cuerpo. Estás demasiado gordo. No quise decirte nada antes. Siempre hay que dejar que los otros hagan lo que tienen que hacer. Te fuiste años enteros. Pero te dije que volverías, y volviste. Lo mismo pasó conmigo. Me rajé durante cinco años y medio.

—¿Por qué se alejó usted, don Juan?

—Por la misma razón que tú. No me gustaba.

—¿Por qué volvió?

—Por la misma razón por la que tú has vuelto: porque no hay otra manera de vivir.

Esa declaración tuvo un gran impacto sobre mí, pues yo me había descubierto pensando que tal vez no había otra manera de vivir. Jamás había expresado a nadie este pensamiento, pero don Juan lo había inferido correctamente.

Tras un silencio muy largo le pregunté: —¿Qué hice ayer, don Juan?

—Te levantaste cuando quisiste.

—Pero no sé cómo lo hice.

—Toma tiempo perfeccionar esa técnica. Pero lo importante es que ya sabes cómo hacerlo.

—Pero no sé. Ese es el punto, que de veras no sé.

—Claro que sabes.

"Don Juan, I assure you, I swear to you..."

He did not let me finish; he got up and walked away.

Later on we talked again about the guardian of the other world.

"If I believe that whatever I have experienced is actually real," I said, "then the guardian is a gigantic creature that can cause unbelievable physical pain; and if I believe that one can actually travel enormous distances by an act of will, then it's logical to conclude that I could also will the monster to disappear. Is that correct?"

"Not exactly," he said. "You cannot will the guardian to disappear. Your will can stop it from harming you, though. Of course if you ever accomplish that, the road is open to you. You can actually go by the guardian and there's nothing that it can do, not even whirl around madly."

"How can I accomplish that?"

"You already know how. All you need now is practice."

I told him that we were having a misunderstanding that stemmed from our differences in perceiving the world. I said that for me to know something meant that I had to be fully aware of what I was doing and that I could repeat what I knew at will, but in this case I was neither aware of what I had done under the influence of the smoke, nor could I repeat it if my life depended on it.

Don Juan looked at me inquisitively. He seemed to be amused by what I was saying. He took off his hat and scratched his temples as he does when he wants to pretend bewilderment.

"Доне Хуане, запевняю вас, присягаюся вам..."

Він не дав мені закінчити; він підвівся й пішов геть.

Пізніше ми знову розмовляли про охоронця іншого світу.

"Якщо я вірю, що все досвідчене мною справді реальне, — сказав я, — тоді охоронець є гігантським створінням, яке може завдати неймовірного фізичного болю; і якщо я вірю, що людина справді може подорожувати на величезні відстані актом волі, тоді логічно зробити висновок, що я також міг би волити[71], щоб цей монстр зник. Вірно?"

"Не зовсім. Ти не можеш волити, щоб охоронець зник. Хоча твоя воля може не дати йому заподіяти тобі шкоду. Звісно, якщо ти колись здійсниш це, дорога буде відкрита для тебе. Ти справді зможеш пройти повз охоронця, і він нічого не зможе вдіяти, навіть несамовито кружляти навколо тебе."

"Як я можу здійснити це?"

"Ти вже знаєш як. Усе, чого ти наразі потребуєш — це практика."

Я сказав йому, що між нами зараз наявне непорозуміння, яке корініться в наших відмінностях у сприйманні світу. Я сказав, що для мене знати щось означає, що я маю бути повністю свідомий того, що роблю, і що я можу повторити з власної волі те, що знаю, але в цьому випадку я ані не був свідомий того, що зробив під впливом диму, ані не зміг би повторити це, якби від того залежало моє життя.

Дон Хуан допитливо дивився на мене. Здавалося, його забавляло те, що я говорив. Він зняв із голови сомбреро й потер собі скроні, як він робить, коли хоче вдати спантеличення.

—Don Juan, le aseguro, le juro...

No me dejó terminar; se puso en pie y se alejó.

Más tarde, hablamos de nuevo sobre el guardián del otro mundo.

—Si creo que lo que he experimentado, sea lo que sea, tiene una realidad concreta —dije—, entonces el guardián es una criatura gigantesca que puede causar increíble dolor físico; y si creo que uno puede en verdad viajar distancias enormes por un acto de la voluntad, entonces es lógico concluir que también podría, con mi voluntad, hacer que el monstruo desapareciera. ¿Correcto?

—No del todo —dijo él—. Tu voluntad no puede hacer que el guardián desaparezca. Puede evitar que te haga daño; eso sí. Por supuesto, si llegas a lograr eso, tienes el camino abierto. Puedes pasar junto al guardián y no hay nada que él pueda hacer, ni siquiera revolotear como loco.

—¿Cómo puedo lograr eso?

—Ya sabes cómo. Nada más te hace falta práctica.

Le dije que sufríamos un malentendido brotado de nuestras diferencias en percibir el mundo. Dije que para mí saber algo significaba que yo debía tener plena conciencia de lo que estaba haciendo y que podía repetir a voluntad lo que sabía, pero en este caso ni tenía conciencia de lo que había hecho bajo la influencia del humo, ni podría repetirlo aunque mi vida dependiera de ello.

Don Juan me miró inquisitivo. Lo que yo decía parecía divertirlo. Se quitó el sombrero y se rascó las sienes, como hace cuando desea fingir desconcierto.

[71] *to will* (англ.) — відіменникове дієслово «волити» від фундаментального концепту вчення дона Хуана *will* (воля). «Волити» означає застосовувати, прикладати свою волю до чогось, здійснювати щось шляхом використання волі.

"You really know how to talk and say nothing, don't you?" he said, laughing. "I have told you, you have to have an unbending intent in order to become a man of knowledge. But you seem to have an unbending intent to confuse yourself with riddles. You insist on explaining everything as if the whole world were composed of things that can be explained. Now you are confronted with the guardian and with the problem of moving by using your will. Has it ever occurred to you that only a few things in this world can be explained your way? When I say that the guardian is really blocking your passing and could actually knock the devil out of you, I know what I mean. When I say that one can move by one's will, I also know what I mean. I wanted to teach you, little by little, how to move, but then I realized that you know how to do it even though you say you don't."

"But I really don't know how," I protested.

"You do, you fool," he said sternly, and then smiled. "It reminds me of the time when someone put that kid Julio on a harvesting machine; he knew how to run it although he had never done it before."

"I know what you mean, don Juan; however, I still feel that I could not do it again, because I am not sure of what I did."

"A phony sorcerer tries to explain everything in the world with explanations he is not sure about," he said, "and so everything is witchcraft. But then you're no better. You also want to explain everything your way but you're not sure of your explanations either."

"Ти направду знаєш, як говорити й нічого не сказати, чи не так? — мовив він, сміючись. — Я говорив тобі, що ти мусиш мати непохитний намір, щоб стати чоловіком знання. Але ти, схоже, маєш непохитний намір заплутувати себе загадками. Ти наполягаєш на поясненні всього, ніби весь світ складається з речей, які можна пояснити. Зараз ти зіткнувся з охоронцем і з проблемою руху шляхом використання своєї волі. Чи спадало тобі хоч колись на думку, що лише дуже небагато речей у цьому світі можна пояснити у твій спосіб? Коли я кажу, що охоронець реально блокує тобі прохід і справді може вибити з тебе диявола[72], я знаю, про що веду мову. Коли я кажу, що людина може рухатися за допомогою своєї волі, я також знаю, про що говорю. Я хотів навчати тебе, мало-помалу, як рухатися, а тоді збагнув, що ти знаєш, як робити це, дарма що сам ти кажеш, ніби не знаєш."

"Але я справді не знаю як," — заперечив я.

"Ти знаєш, дурню, — промовив він суворо, а тоді всміхнувся. — Це нагадує мені один випадок, коли хтось посадив малого Хуліо на комбайн; той знав, як ним керувати, хоча ніколи раніше цього не робив."

"Я розумію, що ви хочете сказати, доне Хуане; та все ж я досі відчуваю, що не зміг би зробити цього знову, бо не впевнений у тому, що саме я зробив."

"Мольфар-шарлатан намагається пояснити все у світі за допомогою пояснень, у яких сам не впевнений, — мовив він, — і тоді все стає відьомством. Але ти нічим не кращий. Ти теж хочеш пояснити все у свій спосіб, але так само не впевнений у своїх поясненнях."

—De veras sabes hablar sin decir nada, ¿no? —dijo, riendo—. Ya te lo he dicho: hay que tener un empeño inflexible para llegar a ser hombre de conocimiento. Pero tú pareces tener el empeño de confundirte con acertijos. Insistes en explicar todo como si el mundo entero estuviera hecho de cosas que pueden explicarse. Ahora te enfrentas con el guardián y con el problema de moverte usando tu voluntad. ¿Alguna vez se te ha ocurrido que, en este mundo, sólo unas cuantas cosas pueden explicarse a tu modo? Cuando yo digo que el guardián te cierra realmente el paso y que podría sacarte el pellejo, sé lo que estoy diciendo. Cuando digo que uno puede moverse con su voluntad, también sé lo que digo. Quise enseñarte, poco a poco, cómo moverse, pero entonces me di cuenta de que sabes cómo hacerlo aunque digas que no.

—Pero de veras no sé cómo —protesté.

—Sí sabes, idiota —dijo con severidad, y luego sonrió—. Esto me hace acordar la vez que alguien puso a aquel muchacho Julio en una máquina segadora; sabía cómo manejarla aunque jamás lo había hecho antes.

—Sé a lo que se refiere usted, don Juan; de cualquier modo, siento que no podría hacerlo de nuevo, porque no estoy seguro de qué cosa hice.

—Un brujo charlatán trata de explicar todo en el mundo con explicaciones de las que no está seguro —dijo—, así que todo sale siendo brujería. Pero tú andas igual. También quieres explicarlo todo a tu manera, pero tampoco estás seguro de tus explicaciones.

[72] *knock smth out of smb* (англ., фразове дієслово) — позбавити когось чогось, що було в ньому до того. Фраза «вибити з тебе диявола/вигнати з тебе біса» може тут означати подолання літунського розуму, який не дає Кастанеді пройти крізь цей бар'єр сприйняття. Альтернативні варіанти перекладу: «може вибити з тебе бісову душу» (убити, позбавити душі) або «може налякати тебе до смерті» (буквально і як метафора).

8

Don Juan asked me abruptly if I was planning to leave for home during the weekend. I said I intended to leave Monday morning. We were sitting under his *ramada* around midday on Saturday, January 18, 1969, taking a rest after a long walk in the nearby hills. Don Juan got up and went into the house. A few moments later he called me inside. He was sitting in the middle of his room and had placed my straw mat in front of his. He motioned me to sit down and without saying a word he unwrapped his pipe, took it out of its sheath, filled its bowl with his smoking mixture, and lit it. He had even brought into his room a clay tray filled with small charcoals.

He did not ask me whether I was willing to smoke. He just handed me the pipe and told me to puff. I did not hesitate. Don Juan had apparently assessed my mood correctly; my overwhelming curiosity about the guardian must have been obvious to him. I did not need any coaxing and eagerly smoked the entire bowl.

The reactions I had were identical to those I had had before. Don Juan also proceeded in very much the same manner. This time, however, instead of helping me to do it, he just told me to prop my right arm on the mat and lie down on my left side. He suggested that I should make a fist if that would give me a better leverage.

I did make a fist with my right hand, because I found it was easier than turning my palm against the floor while lying with

8

Дон Хуан зненацька спитав мене, чи планую я поїхати додому на вихідних. Я сказав, що маю намір виїхати в понеділок уранці. Ми сиділи під його *рамáдою* близько полудня в суботу 18 січня 1969 року, відпочиваючи після тривалої прогулянки поближніми пагорбами. Дон Хуан підвівся й зайшов у дім. Через дуже короткий час він покликав мене всередину. Він сидів у центрі його кімнати й уже розстелив мою солом’яну мату перед своєю. Він знаком велів мені сісти і, не промовивши ані слова, розкрив згорток із люлькою, вийняв її з чохла, набив її чашу своєю курильною сумішшю та розкурив. Він навіть приніс у кімнату глиняну тацю, наповнену невеличкими жаринами.

Дон Хуан не запитував, чи хочу я курити. Він просто вручив мені люльку й велів затягуватися. Я не вагався. Дон Хуан, без сумніву, правильно оцінив мій настрій; моя величезна цікавість щодо охоронця мала бути очевидною для нього. Я не потребував принукування й жадібно викурив цілу чашу.

Реакції, які я мав цього разу, були ідентичні тим, що були в мене раніше. Дон Хуан також діяв значною мірою в той самий спосіб. Цього разу, однак, замість допомогти мені зробити це, він просто велів мені спертися правою рукою на мату й лягти на лівий бік. Він запропонував, щоб я стиснув кисть у кулак, якщо це дасть мені більшу підйомну силу.

Я таки стиснув праву кисть у кулак, бо знайшов, що в цей спосіб легше тримати на ній вагу тіла в лежачому положенні, ніж

VIII

Don Juan me preguntó abruptamente si planeaba irme a casa durante el fin de semana. Dije que mi intención era marcharme el lunes en la mañana. Estábamos sentados bajo su ramada a eso del mediodía del sábado 18 de enero de 1969, descansando tras una larga caminada en los cerros cercanos. Don Juan se levantó y entró en la casa. Unos momentos más tarde, me llamó. Se hallaba sentado a la mitad de su cuarto y había puesto mi petate frente al suyo. Me hizo seña de tomar asiento y sin decir palabra desenvolvió la pipa, la sacó de su funda, llenó el cuenco con la mezcla para fumar, y la encendió. Incluso llevó a su habitación una bandeja de barro llena de carbones pequeños.

No preguntó si yo estaba dispuesto a fumar. Simplemente me pasó la pipa y me dijo que chupara. No titubeé. Al parecer, don Juan había evaluado correctamente mi estado de ánimo; mi curiosidad avasalladora con respecto al guardián debe de haberle sido obvia. Sin necesidad de instancia alguna, fumé ávidamente todo el cuenco.

Las reacciones que tuve fueron idénticas a las que había experimentado antes. También don Juan procedió en forma muy similar. Esta vez, sin embargo, en vez de ayudarme a hacerlo, se limitó a indicarme que apuntalara el brazo derecho sobre el petate y me acostara del lado izquierdo. Sugirió que cerrara el puño si eso mejoraba el apalancamiento.

Cerré, efectivamente, el puño derecho, pues me resultaba más fácil que volver la palma contra el piso yaciendo con el peso

my weight on it. I was not sleepy; I felt very warm for a while, then I lost all feeling.

Don Juan lay down on his side facing me; his right forearm rested on his elbow and propped his head up like a pillow. Everything was perfectly placid, even my body, which by then lacked tactile sensations. I felt very content.

"It's nice," I said.

Don Juan got up hurriedly.

"Don't you dare start with this crap," he said forcefully. "Don't talk. You'll waste every bit of energy talking, and then the guardian will mash you down, like you would smash a gnat."

He must have thought that his simile was funny because he began to laugh, but he stopped suddenly.

"Don't talk, please don't talk," he said with a serious look on his face.

"I wasn't about to say anything," I said, and I really did not want to say that.

Don Juan got up. I saw him walking away towards the back of his house. A moment later I noticed that a gnat had landed on my mat and that filled me with a kind of anxiety I had never experienced before. It was a mixture of elation, anguish, and fear. I was totally aware that something transcendental was about to unfold in front of me; a gnat who guarded the other world. It was a ludicrous thought; I felt like laughing out loud, but then I realized that my elation was distracting me and I was going to miss a transition period I wanted to clarify. In my previous attempt to see the guardian I had looked at the gnat first with my left eye, and then I felt that I had stood up and looked at it with both eyes, but I was not aware how that transition had occurred.

спираючись об підлогу долонею. Я не був сонливий; деякий час я відчував сильне тепло, а потім утратив усі відчуття.

Дон Хуан ліг на бік обличчям до мене; його праве передпліччя спиралося на лікоть і підтримувало голову вгорі, як подушка. Усе було ідеально тихомирне, навіть моє тіло, яке на той час уже не мало тактильних відчуттів. Я почувався дуже задоволеним.

"Це приємно," — сказав я.

Дон Хуан схопився на ноги.

"Не смій починати з цією хрінню, — владно промовив він. — Не розмовляй. Балакаючи, ти розтринькаєш усю свою енергію до краплі, і тоді охоронець розчавить тебе, як ти роздушив би мошку."

Він, певне, знайшов своє порівняння кумедним, бо почав сміятися, але раптово перестав.

"Не розмовляй, прошу тебе, не розмовляй", — мовив він із серйозним виразом обличчя.

"Я й не збирався нічого говорити", — сказав я, і я справді не хотів говорити цього.

Дон Хуан підвівся. Я побачив, як він іде на задвірок. Через якусь мить я помітив, що на мою мату сіла мошка, і це сповнило мене тривогою, якої я ще ніколи раніше не відчував. Це була суміш піднесення, страждання й страху. Я повністю усвідомлював, що переді мною ось-ось розгорнеться дещо трансцендентальне; мошка, котра охороняє інший світ. То була якась безглузда думка; я відчув, ніби голосно сміюся, але потім збагнув, що моє піднесення відволікає мене і я зараз прогавлю стадію переходу, яку хотів прояснити. У моїй попередній спробі побачити охоронця я спершу дивився на мошку лівим оком, а тоді відчув, що вже встав і дивлюся на нього обома очима, але я не був свідомий того, як відбувся той перехід.

sobre la mano. No tenía sueño; sentí calor durante un rato, luego perdí toda sensación.

Don Juan se acostó de lado, encarándome; su antebrazo izquierdo descansaba sobre el codo y apoyaba su cabeza como en un cojín. Reinaba una placidez perfecta, incluso en mi cuerpo, que para entonces carecía de sensaciones táctiles. Me sentía muy a gusto.

—Es agradable —dije.

Don Juan se levantó apresuradamente.

—No vayas a empezar con tus carajadas —dijo con acritud—. No hables. Toda la energía se te va a ir en hablar, y entonces el guardián te aplastará como quien apachurra un mosquito.

Sin duda pensó que su símil era chistoso, pues empezó a reír, pero se detuvo de pronto.

—No hables, por favor no hables —dijo con una expresión seria en el rostro.

—No iba a decir nada —dije, y en realidad no quería decir eso.

Don Juan se puso en pie. Lo vi alejarse hacia la parte trasera de su casa. Un momento después advertí que un mosquito había aterrizado en mi petate, y eso me llenó de un tipo de ansiedad que jamás había experimentado antes. Era una mezcla de exaltación, angustia y miedo. Me hallaba totalmente consciente de que algo transcendental estaba a punto de revelarse frente a mí; un mosco que guardaba el otro mundo. La idea era ridícula; sentí ganas de reír con fuerza, pero entonces me di cuenta de que mi exaltación me distraía y de que iba a perderme un periodo de transición que deseaba clarificar. En mi anterior intento de ver al guardián, primero había mirado al mosquito con el ojo izquierdo, y luego sentí que me había incorporado y lo miraba con ambos ojos, pero no tuve conciencia de cómo ocurrió esa transición.

I saw the gnat whirling around on the mat in front of my face and realized that I was looking at it with both eyes. It came very close; at a given moment I could not see it with both eyes any longer and shifted the view to my left eye, which was level with the ground. The instant I changed focus I also felt that I had straightened my body to a fully vertical position and I was looking at an unbelievably enormous animal. It was brilliantly black. Its front was covered with long, black, insidious hair, which looked like spikes coming through the cracks of some slick, shiny scales. The hair was actually arranged in tufts. Its body was massive, thick and round. Its wings were wide and short in comparison to the length of its body. It had two white, bulging eyes and a long muzzle. This time it looked more like an alligator. It seemed to have long ears, or perhaps horns, and it was drooling.

I strained myself to fix my gaze on it and then became fully aware that I could not look at it in the same way I ordinarily look at things. I had a strange thought; looking at the guardian's body I felt that every single part of it was independently alive, as the eyes of men are alive. I realized then for the first time in my life that the eyes were the only part of a man that could show, to me, whether or not he was alive. The guardian, on the other hand, had a "million eyes".

I thought this was a remarkable finding. Before this experience I had speculated on the similes that could describe the "distortions" that rendered a gnat as a gigantic beast; and I had thought that a good simile

Я бачив, як мошка кружляє колами по маті перед моїм обличчям, і раптом збагнув, що дивлюся на неї обома очима. Вона наблизилася майже впритул; у певний момент я більше не міг бачити її обома очима й змістив погляд на ліве око, яке було на рівні землі. Тієї миті, коли я змінив фокус, я також відчув, що вже випростав своє тіло в повністю вертикальне положення й дивлюся на неймовірно величезного звіра. Він був лискучо-чорний. Його передня частина була вкрита довгою чорною підступною шерстю, яка була схожа на шпичаки, що випиналися з тріщин в якійсь слизькій блискучій лусці. Шерсть була зібрана в жмутки. Його тіло було масивне, товсте й округле. Його крила були широкі й короткі порівняно з довжиною тіла. Він мав два білі вирячені ока й довге рило. Цього разу він більше нагадував алігатора. Він мав щось на кшталт довгих вух або, можливо, рогів, а з його пащі текла слина.

Я з усієї сили намагався фіксувати погляд на звірі, а тоді повністю усвідомив, що не можу дивитися на нього в такий самий спосіб, у який я зазвичай дивлюся на речі. Мені прийшла дивна думка; дивлячись на тіло охоронця, я відчував, що кожна окрема його частина була жива сама по собі, як є живими очі людини. Тоді я вперше в своєму житті збагнув, що очі — це єдина частина людини, яка могла вказати мені на те, жива вона чи ні. Охоронець же мав «мільйон очей».

Я подумав, що це було дивовижне відкриття. До цього досвіду я розмірковував над порівняннями, що могли б описати ті «дисторсії»[73], які робили з мошки гігантського звіра; і подумав, що непоганим порівнянням було

Vi al mosquito girar sobre el petate, frente a mi rostro, y advertí que lo miraba con ambos ojos. Se acercó mucho; en un momento dado ya no pude verlo con los dos ojos y cambié el enfoque a mi ojo izquierdo, que se hallaba al nivel del piso. En el instante en que alteré el enfoque sentí también haber enderezado mi cuerpo hasta cobrar una posición completamente vertical, y me hallé mirando a un animal increíblemente enorme. Era de pelambre negra brillante. Su parte delantera estaba cubierta de pelo largo, negro, insidioso, que daba la impresión de espigones que brotaban por las ranuras de unas escamas lisas y brillosas. De hecho, el pelo se hallaba dispuesto en mechones. El cuerpo era macizo, grueso y redondo. Las alas eran anchas y cortas en comparación con el largo del cuerpo. La criatura tenía dos ojos blancos saltones y una trompa larga. Esta vez semejaba más un lagarto. Parecía tener orejas largas, o acaso cuernos, y babeaba.

Me esforcé por contemplarlo con fijeza y entonces cobré plena conciencia de que no podía mirarlo igual que como miro ordinariamente las cosas. Tuve una idea extraña; mirando el cuerpo del guardián sentí que cada una de sus partes poseía vida independiente, así como están vivos los ojos de los hombres. Advertí entonces, por primera vez en mi existencia, que los ojos de un hombre eran la única parte de su persona capaz de indicarme si estaba vivo o no. El guardián, en cambio, tenía un "millón de ojos".

Consideré que éste era un descubrimiento notable. Antes de esta experiencia, yo había especulado sobre las comparaciones aptas para describir las "distorsiones" que convertían a un mosquito en una bestia gigantesca, y

[73] Distortions (англ.) — дисторсії, викривлення зображень в оптичних системах через нерівномірне збільшення предметів об'єктивом від його середини до країв; *тж*. викривлення сприйняття.

was “as if looking at an insect through the magnifying lens of a microscope”. But that was not so. Apparently viewing the guardian was much more complex than looking at a magnified insect.

The guardian began to whirl in front of me. At one moment it stopped and I felt it was looking at me. I noticed then that it made no sound. The dance of the guardian was silent. The awesomeness was in its appearance: its bulging eyes; its horrendous mouth; its drooling; its insidious hair; and above all its incredible size. I watched very closely the way it moved its wings, how it made them vibrate without sound. I watched how it skidded over the ground like a monumental ice skater.

Looking at that nightmarish creature in front of me, I actually felt elated. I really believed I had discovered the secret of overpowering it. I thought the guardian was only a moving picture on a silent screen; it could not harm me; it only looked terrifying.

The guardian was standing still, facing me; suddenly it fluttered its wings and turned around. Its back looked like brilliantly colored armor; its shine was dazzling but the hue was nauseating; it was my unfavorable color. The guardian remained with its back turned to me for a while and then, fluttering its wings, again skidded out of sight.

I was confronted with a very strange dilemma. I honestly believed that I had overpowered it by realizing that it presented only a picture of wrath. My belief

«ніби коли дивишся на комаху крізь збільшувальну лінзу мікроскопа». Але це було не так. Споглядати охоронця було очевидно набагато складнішою дією, ніж дивитися на збільшену комаху.

Охоронець почав кружляти переді мною. У якусь мить він зупинився і я відчув, що він дивиться на мене. Тоді я зауважив, що він не видавав жодного звуку. Танок охоронця був безгучний. Благоговійний жах викликав його вигляд — його вирячені очі; його моторошна паща; його слинопускання; його підступна шерсть; і, понад усе, його неймовірні розміри. Я дуже уважно спостерігав за тим, як він рухає своїми крилами, як безшумно вібрує ними. Я дивився, як він ковзає над землею, немов гігантський бігун по кризі.

Дивлячись на це кошмарне створіння переді мною, я направду відчував піднесення. Я дійсно вірив, що розгадав таємницю, як його здолати. Я думав, що охоронець — це лише рухоме зображення[74] на німому екрані; він не може завдати мені шкоди; він лише здається застрашливим.

Охоронець завмер у нерухомості, мордою до мене; потім він несподівано змахнув крилами й повернувся до мене задом. Його спина була схожа на панцир із блискучим забарвленням; її полиск засліплював, але відтінок був нудотний; то був неприємний, ворожий[75] мені колір. Деякий час охоронець залишався в цьому положенні, а тоді, затріпотівши крильми, знову ковзнув кудись удалину й зник з очей.

Я зіткнувся з дуже дивною дилемою. Я щиро вірив, що здолав його завдяки усвідомленню того, що це був лише уявний образ[76] люті. Моя віра, можливо, була наслідком

había pensado que un buen símil era “como mirar un insecto a través del lente de aumento de un microscopio”. Pero no era así. Al parecer, ver al guardián era mucho más complejo que mirar un insecto amplificado.

El guardián empezó a girar frente a mí. En cierto momento se detuvo y sentí que me estaba mirando. Noté entonces que no producía sonido alguno. La danza del guardián era silenciosa. Lo imponente estaba en su aspecto: sus ojos saltones; su horrenda boca; su babear; su pelo insidioso; y sobre todo su increíble tamaño. Observé con mucha atención la forma en que movía las alas, cómo las hacía vibrar sin sonido. Observé cómo se deslizaba sobre el piso semejando un monumental patinador sobre hielo.

Mirando esa criatura pesadillesca frente a mí, me sentía en verdad exaltado. Creía realmente haber descubierto el secreto de vencerla. Pensé que el guardián era sólo una imagen en movimiento sobre una pantalla muda; no podía hacerme daño; únicamente parecía aterradora.

El guardián estaba inmóvil, encarándome; de pronto aleteó y dio la media vuelta. Su lomo parecía una armadura de color brillante; el resplandor deslumbraba pero el matiz era repugnante: era mi color desfavorable. El guardián permaneció un rato dándome la espalda y luego, aleteando, volvió a deslizarse hasta que se perdió de vista.

Me vi ante un dilema muy extraño. Honradamente creía haberlo vencido al tomar conciencia de que sólo presentaba una imagen de ira. Mi creencia se debía tal vez a

[74] Moving picture (англ.) — *тж*. кінокартина, фільм.
[75] Unfavorable (англ.) — несприятливий, недобрий, шкідливий; далі в тексті дон Хуан чітко називає цей колір «ворожим» (enemy color).
[76] Picture (англ.) — *тж*. картинка, зображення.

was perhaps due to don Juan's insistence that I knew more than I was willing to admit. At any rate, I felt I had overcome the guardian and the path was free. Yet I did not know how to proceed. Don Juan had not told me what to do in such a case. I tried to turn and look behind me, but I was unable to move. However, I could see very well over the major part of a 180-degree range in front of my eyes. And what I saw was a cloudy, pale-yellow horizon; it seemed gaseous. A sort of lemon hue uniformly covered all I could see. It seemed that I was on a plateau filled with vapors of sulphur.

Suddenly the guardian appeared again at a point on the horizon. It made a wide circle before stopping in front of me; its mouth was wide open, like a huge cavern; it had no teeth. It vibrated its wings for an instant and then it charged at me. It actually charged at me like a bull, and with its gigantic wings it swung at my eyes. I screamed with pain and then I flew up, or rather I felt I had ejected myself up, and went soaring beyond the guardian, beyond the yellowish plateau, into another world, the world of men, and I found myself standing in the middle of don Juan's room.

January 19, 1969

"I really thought I had overpowered the guardian," I said to don Juan.

"You must be kidding," he said.

Don Juan had not spoken one word to me since the day before and I did not

наполягання дона Хуана на тому, що я знаю більше, ніж ладен визнати. Хай там як, я відчував, що здолав охоронця і що шлях був вільний. Але я не знав, як діяти далі. Дон Хуан не казав мені, що робити в такому випадку. Я спробував повернутися й глянути позаду себе, але не був здатен поворухнутись. Проте я міг дуже добре бачити більшу частину сектора в 180 градусів перед моїми очима. І те, що я бачив, було похмурим блідо-жовтим горизонтом; він був немов затягнутий якимсь газом. Щось на кшталт лимонного забарвлення рівномірно вкривало все, що я міг бачити. Здавалося, ніби я стою на плато, заповненому випарами сірки.[77]

Раптом охоронець знову з'явився в якійсь точці на обрії. Він зробив широке коло перед тим як зупинитися навпроти мене; його паща була широко роззявлена, ніби величезна печера; він не мав зубів. Якусь мить охоронець вібрував своїми крильми, а тоді напав на мене. Він направду кинувся на мене, неначе бик, і змахнув своїми гігантськими крилами просто мені в очі. Я заволав від болю, а потім злетів або, скоріше, відчув, що викинув себе вгору й заширяв десь поза охоронцем, поза жовтуватим плато, до іншого світу, світу людей, а тоді виявив, що стою посередині кімнати дона Хуана.

19 січня 1969 року

"Я справді думав, що здолав охоронця", — сказав я дону Хуану.

"Ти, певне, жартуєш", — мовив він.

Дон Хуан не проказав до мене жодного слова з учорашнього дня, та мені було до

la insistencia de don Juan en que yo conocía más de lo que estaba dispuesto a admitir. En todo caso, sentía haber vencido al guardián y tener despejado el camino. Pero no sabía cómo proceder. Don Juan no me había dicho qué hacer en una situación así. Traté de volverme a mirar a mi espalda, pero no pude moverme. Sin embargo, podía ver muy bien la mayor parte de un panorama de 180 grados ante mis ojos. Y lo que veía era un horizonte nebuloso, amarillo pálido; parecía gaseoso. Una especie de tono limón cubría uniformemente todo cuanto me era posible observar. Al parecer me hallaba en una meseta llena de vapores sulfurosos.

De improviso, el guardián volvió a aparecer en un punto del horizonte. Describió un amplio círculo antes de pararse frente a mí; su hocico estaba muy abierto, como una enorme caverna; no tenía dientes. Vibró las alas un instante y luego me embistió. Se lanzó contra mí como un toro, y sus alas gigantescas oscilaron buscando mis ojos. Grité de dolor y luego volé, o más bien sentí haberme disparado hacia arriba, me remonté más allá del guardián, más allá de la meseta amarillenta, hasta otro mundo, el mundo de los hombres, y me encontré de pie a mitad del cuarto de don Juan.

19 de enero, 1969

—Realmente pensé haber vencido al guardián —dije a don Juan.

—Debes de estar bromeando —dijo él.

Don Juan no me había dicho una sola palabra desde el día anterior, y eso no me

[77] Ця картина дуже схожа на описи простору між паралельними лініями в «Другому кільці сили» та «Дарунку Орла».

mind it. I had been immersed in a sort of reverie and again I had felt that if I looked intently I would be able to "see". But I did not see anything that was different. Not talking, however, had relaxed me tremendously.

Don Juan asked me to recount the sequence of my experience, and what particularly interested him was the hue I had seen on the guardian's back. Don Juan sighed and seemed to be really concerned.

"You were lucky that the color was on the guardian's back," he said with a serious face. "Had it been on the front part of its body, or worse yet, on its head, you would be dead by now. You must not try to *see* the guardian ever again. It's not your temperament to cross that plain; yet I was convinced that you could go through it. But let's not talk about it any more. This was only one of a variety of roads."

I detected an unaccustomed heaviness in don Juan's tone.

"What will happen to me if I try to *see* the guardian again?"

"The guardian will take you away," he said. "It will pick you up in its mouth and carry you into that plain and leave you there forever. It is obvious that the guardian knew that it is not your temperament and warned you to stay away."

"How do you think the guardian knew that?"

Don Juan gave me a long, steadfast look. He tried to say something, but gave up as though he was unable to find the right words.

цього байдуже. Я був занурений у якусь мрійливу замисленість і знову мав таке відчуття, що, якщо дивитимуся із фіксованим наміром, то буду здатен «бачити». Але я не бачив нічого відмінного. Мовчання, однак, дуже сильно розслабило мене.

Дон Хуан попросив мене переповісти всю послідовність мого досвіду, а особливо його цікавив колір, який я бачив на спині охоронця. Дон Хуан зітхнув і, здавалося, був направду стурбований.

"Тобі пощастило, що цей колір був на спині охоронця, — мовив він із серйозним виразом обличчя. — Якби він був на передній частині його тіла або, ще гірше, на його голові, ти вже був би мертвий. Ти більше ніколи не повинен робити спроб *побачити* охоронця. Не з твоїм темпераментом перетинати ту рівнину; хоча я й був упевнений, що ти зможеш пройти через неї[78]. Але не будемо більше говорити про це. То була лише одна з безлічі доріг."

Я зауважив якусь незвичну важкість у тоні дона Хуана.

"Що станеться зі мною, якщо я спробую *побачити* охоронця знову?"

"Охоронець забере тебе звідси, — мовив він. — Він схопить тебе в свою пащу й віднесе на ту рівнину і залишить там назавжди. Цілком очевидно, що охоронець знав, що це не для твого темпераменту, і попередив тебе, щоб ти тримався подалі."

"Як, на вашу думку, охоронець знав це?"

Дон Хуан довго й невідривно дивився на мене. Він спробував був щось сказати, але передумав, ніби не спромігся знайти правильних слів.

causaba molestia. Había estado inmerso en una especie de ensoñación, y nuevamente había sentido que de mirar con empeño sería capaz de "ver". Pero no vi nada diferente. El no hablar, sin embargo, me había hecho descansar muchísimo.

Don Juan me pidió referir la secuencia de mi experiencia, y lo que le interesó particularmente fue el color que yo había visto en el lomo del guardián. Don Juan suspiró, al parecer realmente preocupado.

—Tuviste suerte de que el color estuviera en el lomo del guardián —dijo con rostro serio—. Si hubiera estado en la parte delantera de su cuerpo, o peor todavía, en su cabeza, ahora estarías muerto. No debes tratar de *ver* al guardián nunca más. No es tu temperamento cruzar esa llanura; sin embargo, yo estaba convencido de que podrías atravesarla. Pero ya no hablemos de eso. Este era sólo uno de diversos caminos.

Capté una pesadez fuera de lo común en el tono de don Juan.

—¿Qué me pasará si trato de *ver* nuevamente al guardián?

—El guardián te llevará —dijo él—. Te cogerá con la boca y te llevará a esa llanura y te dejará allí para siempre. Es evidente que el guardián supo que no es tu temperamento y te advirtió que te fueras.

—¿Cómo piensa usted que el guardián supo eso?

Don Juan me dedicó una mirada larga y firme. Trató de decir algo, pero desistió como incapaz de hallar las palabras adecuadas.

[78] *go through* (англ.) — *тж.* подолати щось, довести справу до кінця; альтернативні варіанти перекладу "хоча я й був упевнений, що ти впораєшся з цим" або "хоча я й був упевнений, що ти подолаєш це".

"I always fall for your questions," he said, smiling. "You were not really thinking when you asked me that, were you?"

I protested and reaffirmed that it puzzled me that the guardian knew my temperament.

Don Juan had a strange glint in his eye when he said, "And you had not even mentioned anything about your temperament to the guardian, had you?"

His tone was so comically serious that we both laughed. After a while, however, he said that the guardian, being the keeper, the watchman of that world, knew many secrets that a brujo was entitled to share.

"That's one way a brujo gets to *see*," he said. "But that will not be your domain, so there is no point in talking about it."

"Is smoking the only way to *see* the guardian?" I asked.

"No. You could also *see* it without it. There are scores of people who could do that. I prefer the smoke because it is more effective and less dangerous to oneself. If you try to *see* the guardian without the aid of the smoke, chances are that you may delay in getting out of its way. In your case, for instance, it is obvious that the guardian was warning you when it turned its back so you would look at your enemy color. Then it went away; but when it came back you were still there, so it charged at you. You were prepared, however, and jumped. The little smoke gave you the protection you needed; had you gone into that world without its aid you wouldn't have been able to extricate yourself from the guardian's grip."

"Я завжди ловлюся на твої запитання, — мовив він, усміхаючись. — Коли ти питав мене про це, то насправді не думав, чи не так?"

Я заперечив і знову підтвердив, що мене спантеличує те, що охоронцеві відомий мій темперамент.

Дон Хуан мав дивний блиск в очах, коли він промовив: "А ти ж навіть жодним словом не обмовився охоронцеві про свій темперамент, хіба ні?"

Його тон був такий комічно серйозний, що ми обоє засміялися. Однак через деякий час він сказав, що охоронець, бувши стражем, вартовим того світу, володіє багатьма таємницями, які брухо має право дізнатися від нього.

"Це один зі шляхів, яким брухо дістається до *бачення*, — мовив дон Хуан. — Але він не буде твоїм полем діяльності, тож немає сенсу в балачках про нього."

"Чи куріння — єдиний спосіб *побачити* охоронця?" — запитав я.

"Ні. Ти міг би також *бачити* його й без куріння. Є багато людей, які можуть робити це. Я віддаю перевагу димові, бо він ефективніший і менш небезпечний для людини. Якщо ти спробуєш *побачити* охоронця без допомоги диму, існують імовірності, що ти можеш загаятися, забираючись із його шляху. Наприклад, у твоєму випадку є очевидним, що охоронець попереджав тебе, коли повернувся спиною так, щоб ти дивився на ворожий тобі колір[79]. Потім він пішов; але коли він повернувся, ти досі був там, тож він напав на тебе. Однак ти був підготовлений і стрибнув. Маленький дим надав тобі захист, якого ти потребував; якби ти вирушив у той світ без його допомоги, то був би не в змозі вирватися з хватки охоронця."

—Siempre caigo en tus preguntas —dijo sonriendo—. Cuando me preguntaste eso no estabas pensando en realidad, ¿no?

Protesté y volví a afirmar que me desconcertaba el conocimiento que el guardián tenía de mi temperamento.

Don Juan tenía un brillo extraño en los ojos al decir: —Y tú que ni siquiera le mencionaste al guardián nada acerca de tu temperamento, ¿verdad?

Su tono era tan cómicamente serio que ambos reímos. Tras un rato, empero, don Juan dijo que el guardián, siendo el cuidador, el vigía de ese mundo, conocía muchos secretos que un brujo tenía derecho a compartir.

—Esa es una manera en que un brujo llega a *ver* —dijo—. Pero ése no será tu dominio, así que no tiene caso hablar de ello.

—¿Fumar es el único modo de *ver* al guardián? —pregunté.

—No. También podrías *verlo* sin fumar. Hay montones de gente que pueden hacerlo. Yo prefiero el humo porque es más efectivo y menos peligroso para uno. Si tratas de *ver* al guardián sin ayuda del humo, lo más probable es que tardes en quitártele del paso. En tu caso, por ejemplo, es obvio que el guardián te estaba advirtiendo cuando te dio la espalda para que miraras tu color enemigo. Entonces se fue; pero cuando volvió tú seguías allí, así que te embistió. Pero tú estabas preparado y saltaste. El humito te dio la protección que necesitabas; de haberte metido en ese mundo sin su asistencia, no habrías podido librarte de la garra del guardián.

[79] Дон Хуан пояснював Кастанеді концепції сприятливого та ворожого кольорів ще на самому початку учнівства, коли той знайшов потрібне місце на присінку дона Хуана.

"Why not?"

"Your movements would have been too slow. To survive in that world you need to be as fast as lightning. It was my mistake to leave the room, but I didn't want you to talk any more. You are a blabbermouth, so you talk even against your desire. Had I been there with you I would've pulled your head up. You jumped up by yourself, which was even better; however, I would rather not run a risk like that; the guardian is not something you can fool around with."

"Чому ні?"

"Твої рухи були б занадто повільні. Щоб вижити в тому світі, тобі треба бути таким же швидким, як блискавка. Вийти з кімнати було моєю помилкою, але я не хотів, щоб ти й далі розмовляв. Ти балаболка, тож говориш навіть проти свого бажання. Якби я був там із тобою, то смикнув би твою голову вгору. Ти скочив сам, і це було навіть краще; однак я б волів більше так не ризикувати; охоронець — це не те, з чим можна дуркувати."

—¿Por qué no?

—Tus movimientos habrían sido demasiado lentos. Para sobrevivir en ese mundo hay que ser veloz como el rayo. Cometí un error al salirme del cuarto, pero no quería que siguieras hablando. Eres un lengualarga y hablas aunque no quieras. De haber estado allí contigo, te habría subido la cabeza. Saltaste solo y eso fue todavía mejor, pero prefiero no correr esos riesgos; el guardián no es cosa de juego.

9

For three months don Juan systematically avoided talking about the guardian. I paid him four visits during these months; he involved me in running errands for him every time, and when I had performed the errands he simply told me to go home. On April 24, 1969, the fourth time I was at his house, I finally confronted him after we had eaten dinner and were sitting next to his earthen stove. I told him that he was doing something incongruous to me; I was ready to learn and yet he did not even want me around. I had had to struggle very hard to overcome my aversion to using his hallucinogenic mushrooms and I felt, as he had said himself, that I had no time to lose.

Don Juan patiently listened to my complaints.

"You're too weak," he said. "You hurry when you should wait, but you wait when you should hurry. You think too much. Now you think that there is no time to waste. A while back you thought you didn't want to smoke any more. Your life is too damn loose; you're not tight enough to meet the little smoke. I am responsible for you and I don't want you to die like a goddamn fool."

I felt embarrassed.

"What can I do, don Juan? [/!] I'm very impatient."

9

Три місяці дон Хуан систематично уникав розмов про охоронця. Протягом цих місяців я відвідав його чотири рази; він щоразу залучав мене до виконання доручень для нього і, коли я їх виконував, просто велів мені їхати додому. 24 квітня 1969 року, коли я вчетверте був у його будинку, мені нарешті вдалося поговорити з ним; ми саме закінчили вечеряти й сиділи біля його земляної печі. Я сказав йому, що, як на мене, він поводиться дещо невідповідно; я готовий учитися, а він навіть не хоче, щоб я був тут поруч із ним. Мені довелось дуже важко боротися, щоб подолати мою нехіть до використання його галюциногенних грибів, і я відчував, як він сам це казав, що я не маю часу, аби марнувати його.

Дон Хуан терпляче вислухав мої скарги.

"Ти занадто слабкий, — мовив він. — Ти поспішаєш, коли маєш зачекати, але вичікуєш, коли тобі слід поквапитися. Ти забагато думаєш. Зараз ти думаєш, що немає часу на марнування. Ще зовсім недавно ти думав, що більше не хочеш курити. Твоє життя збіса надміру розхлябане; ти недостатньо пругкий, аби зустрітися з маленьким димом. Я відповідаю за тебе й не хочу, щоб ти помер, як розтриклятий дурень."

Я почувався збентеженим.

"Що я можу зробити, доне Хуане? Я дуже нетерплячий."

IX

Durante tres meses, don Juan evitó sistemáticamente hablar del guardián. En dicho lapso le hice cuatro visitas; él me mandaba a realizar encargos y, cuando se hallaban cumplidos, me decía simplemente que regresara a mi casa. El 24 de abril de 1969, la cuarta vez que estuve con él, tuvimos por fin una confrontación, después de cenar, sentados junto a su estufa de tierra. Le dije que me estaba haciendo algo incongruente; yo estaba dispuesto a aprender y él ni siquiera quería tenerme cerca. Yo había tenido que luchar muy duro para superar mi aversión a usar sus hongos alucinógenos y sentía, como él mismo había dicho, que no tenía tiempo que perder.

Don Juan escuchó pacientemente mis quejas.

—Eres demasiado débil —dijo—. Te apuras cuando deberías esperar, pero esperas cuando deberías darte prisa. Piensas demasiado. Ahora piensas que no hay tiempo que perder. "Y hace poco pensabas que no querías volver a fumar. Tu vida es como una pelota desinflada y ahorita no te da para encontrarte con el humito. Yo soy responsable de ti y no quiero que mueras como un idiota.

Me sentí apenado.

—¿Qué puedo hacer, don Juan? Soy muy impaciente.

"Live like a warrior! I've told you already, a warrior takes responsibility for his acts; for the most trivial of his acts. You act out your thoughts and that's wrong. You failed with the guardian because of your thoughts."

"How did I fail, don Juan?"

"You think about everything. You thought about the guardian and thus you couldn't overcome it.

"First you must live like a warrior. I think you understand that very well."

I wanted to interject something in my defense, but he gestured with his hand to be quiet.

"Your life is fairly tight," he continued. "In fact, your life is tighter than Pablito's or Nestor's, Genaro's apprentices, and yet they *see* and you don't. Your life is tighter than Eligio's and he'll probably *see* before you do. This baffles me. Even Genaro cannot get over that. You've faithfully carried out everything I have told you to do. Everything that my benefactor taught me, in the first stage of learning, I have passed on to you. The rule is right, the steps cannot be changed. You have done everything one has to do and yet you don't *see*; but to those who *see*, like Genaro, you appear as though you *see*. I rely on that and I am fooled. You always turn around and behave like an idiot who doesn't *see*, which of course is right for you."

Don Juan's words distressed me profoundly. I don't know why but I was close to tears. I began to talk about my childhood and a wave of self-pity enveloped me. Don Juan stared at me for a brief moment and then moved his eyes away. It was a pene-

"Живи як воїн! Я вже казав тобі, що воїн бере відповідальність за свої дії; за найтривіальніші зі своїх дій. Ти дієш зі своїх думок[80], і це неправильно. Ти зазнав невдачі з охоронцем через твої думки."

"Як я зазнав невдачі, доне Хуане?"

"Ти думаєш про все. Ти думав про охоронця, і тому не зміг подолати його."

"Насамперед ти мусиш жити як воїн. Я гадаю, ти розумієш це дуже добре."

Я хотів уставити щось на свій захист, але він зробив жест рукою, щоб я помовчав.

"Твоє життя вельми зібране, — продовжував він. — Фактично, твоє життя зібраніше, ніж у Пабліто чи Нестора, учнів Хенаро, і все ж вони *бачать*, а ти ні. Твоє життя зібраніше, ніж в Еліхіо, а він, імовірно, *побачить* раніше за тебе. Це спантеличує мене. Навіть Хенаро не може дати собі ради із цим. Ти сумлінно виконував усе, що я велів тобі робити. Усе, чого мій доброчинець навчив мене на першому етапі навчання, я передав тобі. Правило[81] вірне, кроки не можуть бути змінені. Ти робив усе, що слід робити, і все ж ти не *бачиш*; але для тих, хто *бачить*, як Хенаро, ти справляєш таке враження, ніби *бачиш*. Я покладаюся на це і шиюся в дурні. Ти завжди розвертаєшся на 180 градусів й поводишся як ідіот, котрий не *бачить*, що, звісно, так і є в твоєму випадку."

Слова дона Хуана завдали мені глибокої душевної муки. Не знаю чому, але я ледве не заплакав. Я почав говорити про моє дитинство, і хвиля жалю до себе огорнула мене. Дон Хуан пильно дивився на мене якусь коротку мить, а тоді відвів очі. То був пронизливий

—¡Vive como guerrero! Ya te he dicho: un guerrero acepta la responsabilidad de sus actos, del más trivial de sus actos. Tú actúas tus pensamientos y eso está mal. Fallaste con el guardián a causa de tus pensamientos.

—¿Cómo fallé, don Juan?

—Pensando todo. Pensaste en el guardián y por eso no pudiste vencerlo.

»Primero debes vivir como un guerrero. Creo que entiendes eso muy bien.»

Quise intercalar algo en mi defensa, pero él me calló con un ademán.

—Tu manera de vivir es suficientemente templada —prosiguió—. En realidad, es más templada que la de Pablito o la de Néstor, los aprendices de Genaro, y así y todo ellos *ven* y tú no. Tu vida es más compacta que la de Eligio y él probablemente *verá* antes que tú. Eso de veras me confunde. Ni siquiera Genaro puede acabar de entenderlo. Has cumplido fielmente todo lo que te he mandado hacer. Todo cuanto mi benefactor me enseñó, en la primera etapa del aprendizaje, te lo he pasado. La regla es justa, los pasos no pueden cambiarse. Has hecho todo cuanto uno tiene que hacer y sin embargo no *ves*; pero a los que *ven*, como Genaro, les parece que *ves*. Yo me fío de eso y caigo en una trampa. Siempre acabas portándote como un tonto que no *ve*, y por supuesto eso es lo que eres.

Las palabras de don Juan me despertaron una profunda zozobra. Sin saber por qué, me hallaba a punto de llorar. Empecé a hablar de mi niñez y una oleada de pesar me envolvió. Don Juan se me quedó viendo un instante y luego apartó los ojos. Fue una mirada

[80] You act out your thoughts (англ.) — Альтернативні варіанти перекладу: "Твої дії є вираженням твоїх думок", "Ти відтворюєш у діях свої думки" або "Ти дієш так, як ти думаєш".

[81] Різні аспекти Правила докладно розкриваються чи згадуються практично в кожній із перших 9 книжок Кастанеди.

trating glance. I felt he had actually grabbed me with his eyes. I had the sensation of two fingers gently clasping me and I acknowledged a weird agitation, an itching, a pleasant despair in the area of my solar plexus. I became aware of my abdominal region. I sensed its heat. I could not speak coherently any more and I mumbled, then stopped talking altogether.

"Perhaps it's the promise," don Juan said after a long pause.

"I beg your pardon."

"A promise you once made, long ago."

"What promise?"

"Maybe you can tell me that. You do remember it, don't you?"

"I don't."

"You promised something very important once. I thought that perhaps your promise was keeping you from *seeing*."

"I don't know what you're talking about."

"I'm talking about a promise you made! You must remember it."

"If you know what the promise was, why don't you tell me, don Juan?"

"No. It won't do any good to tell you."

"Was it a promise I made to myself?"

For a moment I thought he might be referring to my resolution to quit the apprenticeship.

"No. This is something that took place a long time ago," he said.

I laughed because I was certain don Juan was playing some sort of game with me. I felt mischievous. I had a sensation of elation at the idea that I could fool don Juan, who, I was convinced, knew as little as I did about the alleged promise. I was sure he was fishing in the dark and trying to improvise. The idea of humoring him delighted me.

погляд. Я відчув, що він фактично схопив мене своїми очима. Я мав відчуття, ніби два пальці м'яко стискали мене, і зауважив якесь незрозуміле збудження, свербіння, приємну тугу в ділянці сонячного сплетіння. Я став усвідомлювати ділянку мого живота. Я відчував її теплоту. Я більше не міг зв'язно висловлюватися й замурмотів, відтак взагалі перестав говорити.

"Можливо, це обіцянка", — мовив дон Хуан після довгої паузи.

"Перепрошую..."

"Обіцянка, яку ти дав колись дуже давно."

"Яка обіцянка?"

"Можливо, ти сам зможеш сказати мені це. Ти ж пам'ятаєш її, чи не так?"

"Ні."

"Одного разу ти пообіцяв щось дуже важливе. Я подумав, що, можливо, твоя обіцянка втримує тебе від *бачення*."

"Я не знаю, про що ви говорите."

"Я говорю про обіцянку, яку ти дав! Ти мусиш пам'ятати її."

"Якщо ви знаєте, що то була за обіцянка, чому ви не скажете мені, доне Хуане?"

"Ні. Не буде ніякої користі сказати тобі."

"Чи була це обіцянка, яку я дав собі?"

На якусь мить я подумав, що він, можливо, говорить про моє рішення кинути учнівство.

"Ні. Це дещо таке, що сталося дуже давно," — мовив він.

Я засміявся, бо був упевнений, що дон Хуан грає зі мною в свого роду гру. Я почувався бешкетливо. Я мав відчуття піднесення від думки, що можу пошити в дурні дона Хуана, котрий, я був переконаний, знав про цю гадану обіцянку не більше за мене. Я був певен, що він закидає вудку в темряві й намагається імпровізувати. Ідея розіграти його потішила мене.

penetrante. Sentí que literalmente me había agarrado con los ojos. Tuve la sensación de dos dedos que me asían con suavidad y advertí una agitación extraña, una comezón, una desazón agradable en la zona de mi plexo solar. Estaba tremendamente consciente de mi región abdominal. Percibí su calor. Ya no pude hablar coherentemente; mascullé algo antes de callar por entero.

—Ha de ser la promesa —dijo don Juan tras una larga pausa.

—¿Cómo?

—Una promesa que hiciste una vez, hace mucho.

—¿Qué promesa?

—A lo mejor tú puedes decírmelo. Sí te acuerdas de ella, ¿no?

—No.

—Una vez prometiste algo muy importante. Pensé que quizá tu promesa te evitaba *ver*.

—No sé de qué habla usted.

—¡Hablo de una promesa que hiciste! Tienes que recordarla.

—Si usted sabe cuál fue la promesa, ¿por qué no me lo dice, don Juan?

—No. De nada serviría decirte.

—¿Fue una promesa que me hice a mí mismo?

Por un momento pensé que podría estarse refiriendo a mi decisión de abandonar el aprendizaje.

—No. Esto es algo que pasó hace mucho tiempo —dijo.

Reí, seguro de que don Juan estaba jugando conmigo. Me sentí lleno de malicia. Tuve un sentimiento de exaltación ante la idea de poder engañar a don Juan, quien, me hallaba convencido, sabía tan poco como yo acerca de la supuesta promesa. Sin duda buscaba en la oscuridad y trataba de improvisar. La idea de seguirle la corriente me deleitó.

"Was it something I promised to my grandpa?"

"No," he said, and his eyes glittered. "Neither was it something you promised to your little grandma."

The ludicrous intonation he gave to the word "grandma" made me laugh. I thought don Juan was setting some sort of trap for me, but I was willing to play the game to the end. I began enumerating all the possible individuals to whom I could have promised something of great importance. He said no to each. Then he steered the conversation to my childhood.

"Why was your childhood sad?" he asked with a serious expression.

I told him that my childhood had not really been sad, but perhaps a bit difficult.

"Everybody feels that way," he said, looking at me again. "I too was very unhappy and afraid when I was a child. To be an Indian child [~~child~~] is hard, very hard. But the memory of that time no longer has meaning for me, beyond that it was hard. I had ceased to think about the hardship of my life even before I had learned to *see*."

"I don't think about my childhood either," I said.

"Why does it make you sad, then? Why do you want to weep?"

"I don't know. Perhaps when I think of myself as a child I feel sorry for myself and for all my fellow men. I feel helpless and sad."

He looked at me fixedly and again my abdominal region registered the weird sensation of two gentle fingers clasping it. I moved my eyes away and then glanced back at him. He was looking into the distance, past me; his eyes were foggy, out of focus.

"It was a promise of your childhood," he said after a moment's silence.

"Чи було це щось, що я обіцяв своєму дідусеві?"

"Ні, — мовив він, і його очі засяяли. — І це також не те, що ти обіцяв своїй любій бабусі."

Кумедна інтонація, якої він надав слову «бабуся», змусила мене розсміятися. Я подумав, що дон Хуан наставляє свого роду пастку для мене, але був охочий грати в цю гру до кінця. Я почав перераховувати всіх можливих людей, яким міг пообіцяти щось дуже важливе. Він казав «ні» щодо кожного. Потім він перевів розмову на моє дитинство.

"Чому твоє дитинство було сумне?" — запитав він із серйозним виразом обличчя.

Я сказав йому, що моє дитинство було не те щоб дуже сумне, а, мабуть, трохи важке.

"Кожен має такі відчуття, — мовив він, знову дивлячись на мене. — Я теж був дуже нещасний і боязкий, коли був малий. Бути індіанською дитиною [/індіанцем] важко, дуже важко. Але пам'ять про той час більше не має для мене значення, хоча він і був важкий. Я перестав думати про тяготи мого життя навіть іще до того, як навчився *бачити*."

"Я теж не думаю про своє дитинство", — сказав я.

"Тоді чому воно печалить тебе? Чому тобі хочеться плакати?"

"Я не знаю. Можливо, коли я думаю про себе малого, то відчуваю жаль до самого себе й до всіх інших людей. Я почуваюся безпорадним і сумним."

Він пильно подивився на мене, і знову моя ділянка живота відзначила те дивне відчуття двох пальців, що м'яко стискають її. Я відвів очі, а тоді знову швидко глянув на нього. Він дивився кудись удалину, повз мене; його очі були затуманені, несфокусовані.

"Це була обіцянка з твого дитинства", — мовив він після хвилі мовчання.

—¿Fue algo que le prometí a mi abuelito?

—No —dijo él, y sus ojos brillaron—. Tampoco fue algo que le prometiste a tu abuelita.

La ridícula entonación que dio a la palabra "abuelita" me hizo reír. Pensé que don Juan me estaba poniendo alguna trampa, pero me hallaba dispuesto a jugar el juego hasta el final. Empecé a enumerar todos los posibles individuos a quienes yo habría podido prometer algo de gran importancia. El dijo no cada vez. Luego encaminó la conversación hacia mi niñez.

—¿Por qué fue triste tu niñez? —preguntó con gesto serio.

Le dije que mi infancia no había sido en verdad triste, sino acaso un poco difícil.

—Todo el mundo siente lo mismo —dijo, mirándome de nuevo—. También yo pasé de niño muchas desdichas y temores. Ser un niño indio es duro, muy duro. Pero el recuerdo de aquel tiempo ya no tiene otro significado sino que fue duro. Dejé de pensar en las penalidades de mi vida aún antes de que aprendiera a *ver*.

—Yo tampoco pienso en mi niñez —dije.

—¿Entonces por qué te entristece? ¿Por qué tienes ganas de llorar?

—No sé. Tal vez cuando me recuerdo de niño siento lástima de mí mismo y de todos mis semejantes. Me siento indefenso y triste.

Me miró con fijeza y de nuevo mi región abdominal registró la extraña sensación de dos dedos suaves que la aferraban. Aparté los ojos y luego volví a mirarlo. El miraba la distancia más allá de mí; tenía los ojos nebulosos, desenfocados.

—Fue una promesa de tu niñez —dijo tras un silencio momentáneo.

"What did I promise?"

He did not answer. His eyes were closed. I smiled involuntarily; I knew he was feeling his way in the dark; however, I had lost some of my original impetus to humor him.

"I was a skinny child," he went on, "and I was always afraid."

"So was I," I said.

"What I remember the most is the terror and sadness that fell upon me when the Mexican soldiers killed my mother," he said softly, as if the memory was still painful. "She was a poor and humble Indian. Perhaps it was better that her life was over then. I wanted to be killed with her, because I was a child. But the soldiers picked me up and beat me. When I grabbed onto my mother's body they hit my fingers with a horsewhip and broke them. I didn't feel any pain, but I couldn't grasp any more, and then they dragged me away."

He stopped talking. His eyes were still closed and I could detect a very slight tremor in his lips. A profound sadness began to overtake me. Images of my own childhood started to flood my mind.

"How old were you, don Juan?" I asked, just to offset the sadness in me.

"Maybe seven. That was the time of the great Yaqui wars. The Mexican soldiers came upon us unexpectedly while my mother was cooking some food. She was a helpless woman. They killed her for no reason at all. It doesn't make any difference

"Що я пообіцяв?"

Він не відповів. Його очі були заплющені. Я мимоволі всміхнувся; я знав, що він намацує свій шлях у темряві; однак я вже дещо втратив свій первісний імпульс розіграти його.

"Дитиною я був сама худорба, — продовжив він, — і завжди боявся."

"Я теж", — сказав я.

"Що врізалося мені в пам'ять найбільше, це жах і смуток, які охопили мене, коли мексиканські солдати[82] вбили мою матір, — промовив він м'яко, ніби цей спогад досі був болісний. — Вона була бідна й лагідна індіанка. Мабуть, навіть краще, що її життя обірвалося тоді. Я хотів, щоб мене вбили разом із нею, бо я був зовсім малий. Але солдати підняли мене й побили. Коли я вчепився в тіло матері, вони вдарили мене по пальцях батогом і зламали їх. Я не відчував болю, але більше не міг чіплятися, і тоді вони відтягнули мене від неї."

Він замовк. Його очі досі були заплющені, і я міг вловити дуже легке тремтіння в його губах. Глибокий смуток став охоплювати мене. Образи мого власного дитинства почали затоплювати мою свідомість.

"Скільки років вам було, доне Хуане?" — запитав я, лише щоб якось протидіяти журбі всередині мене.

"Мабуть, сім. То був час великих воєн я́кі[83]. Мексиканські солдати напали на нас несподівано, коли моя мати готувала їжу. Вона була беззахисна жінка. Вони вбили її взагалі без жодної причини. Насправді неважливо, що вона померла саме так, але для

—¿Qué cosa prometí?

No respondió. Tenía los ojos cerrados. Sonreí involuntariamente; sabía que don Juan estaba tentaleando en la oscuridad; sin embargo, había perdido en parte mi ímpetu original de seguirle el juego.

—Yo era un niño flaco —prosiguió—, y siempre tenía miedo.

—También yo —dije.

—Lo que más recuerdo es el terror y la tristeza que se me vinieron encima cuando los soldados yoris mataron a mi madre —dijo suavemente, como si el recuerdo fuera aún doloroso—. Era una india pobre y humilde. Tal vez fue mejor que su vida se acabara entonces. Yo quería que me mataran con ella, porque era un niño. Pero los soldados me levantaron y me golpearon. Cuando me agarré al cuerpo de mi madre, me rompieron los dedos de un fuetazo. No sentí dolor, pero ya no pude cerrar las manos, y entonces me llevaron a rastras.

Dejó de hablar. Sus ojos seguían cerrados y pude percibir un temblor muy leve en sus labios. Una profunda tristeza empezó a invadirme. Imágenes de mi propia infancia inundaban mi mente.

—¿Cuántos años tenía usted, don Juan? —pregunté, sólo por disipar mi tristeza.

—Como siete. Era el tiempo de las grandes guerras yaquis. Los soldados yoris nos cayeron de sorpresa mientras mi madre preparaba algo de comer. Era una mujer indefensa. La mataron sin ningún motivo. No tiene nada que ver el que haya muerto así, en

[82] В іспанському тексті тут і далі — солдати йорі (los soldados yoris), дослівно — солдати-варвари, солдати-нелюди.

[83] Йдеться про війни мексиканців проти я́кі на рубежі XIX–XX століть. Я́кі, що важко піддавалися асиміляції, були відтіснені на інший бік кордону Мексики зі США. Багато індіанців я́кі вже ніколи не повернулися до Мексики й оселилися на півдні штату Аризона. Війна мексиканців з я́кі була однією з останніх воєн, що велися проти індіанців із чіткою метою геноциду. Без певного захисту з боку США народ я́кі міг бути повністю знищений. Світлини геноциду я́кі, пережитого доном Хуаном, вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

that she died that way, not really, and yet for me it does. I cannot tell myself why, though; it just does. I thought they had killed my father too, but they hadn't. He was wounded. Later on they put us in a train like cattle and closed the door. For days they kept us there in the dark, like animals. They kept us alive with bits of food they threw into the wagon from time to time.

"My father died of his wounds in that wagon. He became delirious with pain and fever and went on telling me that I had to survive. He kept on telling me that until the very last moment of his life.

"The people took care of me; they gave me food; an old woman curer fixed the broken bones of my hand. And as you can see, I lived. Life has been neither good nor bad to me; life has been hard. Life is hard and for a child it is sometimes horror itself."

We did not speak for a very long time. Perhaps an hour went by in complete silence. I had very confusing feelings. I was somewhat dejected and yet I could not tell why. I experienced a sense of remorse. A while before I had been willing to humor don Juan, but he had suddenly turned the tables with his direct account. It had been simple and concise and had produced a strange feeling in me. The idea of a child undergoing pain had always been a touchy subject for me. In an instant my feelings of empathy for don Juan gave way to a sensation of disgust with myself. I had actually

мене це має значення. Хоча я й не можу пояснити собі чому; цей факт просто має значення. Я думав, що мого батька вони також убили, але ні. Він був поранений. Потім нас заштовхали в товарні вагони, як худобу, і замкнули двері. Вони тримали нас там багато днів у темряві, немов тварин. Час від часу у вагон кидали дрібку їжі, щоб ми залишалися живими."[84]

"Мій батько помер від ран у цьому вагоні. Він почав марити від болю й гарячки і все повторював мені, що я маю вижити. Він продовжував говорити мені це до останньої миті свого життя."

"Люди подбали про мене; мені дали їжу; стара цілителька вправила зламані кістки моєї кисті. І, як ти можеш бачити, я вижив. Життя не було до мене ані добре, ані погане; життя було важке. Життя є важке, а для дитини воно іноді буває сущим жахом."

Ми дуже довго мовчали. Мабуть, година минула в цілковитій тиші. Я мав дуже плутані почуття. Я був дещо пригнічений, і все ж не міг пояснити чому. Я відчував докори сумління. Ще зовсім недавно я був готовий розіграти дона Хуана, але він раптово обернув ситуацію на власну користь своєю прямою розповіддю. Вона була проста й лаконічна і викликала в мені дивне почуття. Ідея дитини, яка страждає від болю, завжди була для мене чутливою темою[85]. В одну мить мої почуття емпатії до дона Хуана поступилися місцем відчуттю огиди до самого себе. Я фактично робив нотатки так, ніби життя дона Хуана

realidad no importa, pero para mí sí. No puedo decirme por qué, sin embargo; nada más me importa. Creí que también habían matado a mi padre, pero no. Estaba herido. Luego nos metieron en un tren, como reses, y cerraron la puerta. Días y días nos tuvieron allí en la oscuridad, como animales. Nos mantenían vivos con pedazos de comida que de vez en cuando echaban en el vagón.

»Mi padre murió de sus heridas en ese vagón. En el delirio del dolor y la fiebre me decía y me repetía que yo tenía que vivir. Siguió diciéndome eso hasta el último momento de su vida.

»La gente me cuidaba; me daba comida; una vieja curandera me compuso los huesos rotos de la mano. Y como puedes ver, viví. La vida no ha sido ni buena ni mala conmigo; la vida ha sido dura. La vida es dura, y para un niño es a veces el horror mismo.»

Quedamos largo rato sin hablar. Alrededor de una hora transcurrió en silencio completo. Yo experimentaba sentimientos muy confusos. Me sentía algo afligido, pero no podía saber la razón. Experimentaba un sentido de remordimiento. Un rato antes había estado dispuesto a seguirle la corriente a don Juan, pero de pronto él había trastocado la situación con su relato directo. Había sido sencillo y conciso y me había producido un sentimiento extraño. La idea de un niño soportando dolor era un tema al que yo siempre había sido susceptible. En un instante, mis sentimientos de empatía hacia don Juan cedieron el paso a una sensación de disgusto conmigo mismo.

[84] Описувані доном Хуаном події загалом дуже нагадують жахіття, які в першій половині XX ст. чинили гітлерівці та московити, влаштовуючи масові вбивства й депортації цілих народів, зокрема євреїв, циган, українців і кримських татар. Кастанеда неодноразово згадував про геноцид яќі у своїх лекціях, зазначаючи, що коли мексиканці зрозуміли, що вчинили так само, як Гітлер, то повернули індіанців яќі назад на їхні рідні землі. Рашисти ж, на відміну від мексиканців і німців, не лише не розкаялися у своїх страшних злочинах, а навпаки, постійно героїзували їх організаторів і виконавців на державному рівні, що призвело до нових масових убивств, катувань, зґвалтувань і депортацій українців під час нинішньої загарбницької війни московії проти Руси-України.

[85] Є свідчення, що Кастанеда робив грошові пожертви для допомоги дітям (див. інтерв'ю з Мартою Венеґас [Martha Venegas] у збірнику «Свідки наґваля» [*Los testigos del nagual*]).

taken notes, as if don Juan's life were merely a clinical case. I was on the verge of ripping up my notes when don Juan poked my calf with his toe to attract my attention. He said he was "seeing" a light of violence around me and wondered whether I was going to start beating him. His laughter was a delightful break. He said that I was given to outbursts of violent behavior but that I was not really mean and that most of the time the violence was against myself.

"You're right, don Juan," I said.

"Of course," he said, laughing.

He urged me to talk about my childhood. I began to tell him about my years of fear and loneliness and got involved in describing to him what I thought to be my overwhelming struggle to survive and maintain my spirit. He laughed at the metaphor of "maintaining my spirit".

I talked for a long time. He listened with a serious expression. Then, at a given moment his eyes "clasped" me again and I stopped talking. After a moment's pause he said that nobody had ever humiliated me and that was the reason I was not really mean.

"You haven't been defeated yet," he said.

He repeated the statement four or five times so I felt obliged to ask him what he meant by that. He explained that to be defeated was a condition of life which was unavoidable. Men were either victorious or defeated and, depending on that, they be-

було просто клінічним випадком. Я був на межі того, щоб порвати свої нотатки, коли дон Хуан тицьнув мені в литку носком ноги, щоб привернути мою увагу. Він сказав, що «бачить» світіння несамовитості[86] навколо мене і йому цікаво, чи не збираюся я почати гамселити його. Його сміх приніс мені відрадне полегшення. Він сказав, що я схильний до спалахів несамовитого поводження, але що я насправді не злий і що здебільшого моя несамовитість обертається проти мене самого.

"Ви праві, доне Хуане", — сказав я.

"Звісно", — мовив він, сміючись.

Він спонукав мене поговорити про моє дитинство. Я почав розповідати йому про мої роки страху і самотності й занурився в описування йому того, що вважав своєю тяжкою боротьбою за виживання й підтримання мого духу. Він засміявся з метафори «підтримання мого духу».

Я говорив довго. Він слухав із серйозним виразом обличчя. Потім у певний момент його очі знову «стиснули» мене і я перестав говорити. Після короткої паузи він сказав, що ніхто ніколи не принижував мене й саме це було причиною того, що я насправді не був злий.

"Ти досі не був переможений", — мовив він.

Він повторив це твердження чотири або п'ять разів, тож я відчув себе зобов'язаним спитати, що він хоче цим сказати. Він пояснив, що бути переможеним — це стан життя, якого не можна уникнути. Люди є або переможцями, або переможеними і, залежно від

Allí estaba yo, tomando notas, como si la vida de don Juan fuera sólo un caso clínico. Estaba a punto de romper mis notas cuando don Juan me dio un leve puntapié en la pantorrilla para llamar mi atención. Dijo que "veía" a mi alrededor una luz de violencia y que se preguntaba si iba yo a empezar a golpearlo. Su risa fue un alivio delicioso. Dijo que yo era dado a explosiones de conducta violenta, pero que en realidad no era malo y que la mayor parte del tiempo la violencia era contra mí mismo.

—Tiene usted razón, don Juan —dije.

—Por supuesto —dijo, riendo.

Me instó a hablar de mi niñez. Empecé a contarle mis años de miedo y soledad y me metí a describirle lo que yo consideraba mi abrumadora lucha por sobrevivir y conservar mi espíritu. Rió de la metáfora de "conservar mi espíritu".

Hablé largo rato. El escuchaba con expresión grave. Entonces, en un momento dado, sus ojos volvieron a "asirme" y dejé de hablar. Tras una pausa momentánea, don Juan dijo que nadie me había humillado nunca, y que ése era el motivo de que yo no fuera realmente malo.

—Todavía no has sido derrotado —dijo.

Repitió la frase cuatro o cinco veces, de manera que me sentí obligado a preguntarle qué quería decir con ella. Explicó que la derrota era una condición inevitable de la vida. Los hombres eran victoriosos o derrotados y, según eso, se convertían en

[86] Violence (англ.) — несамовитість; шаленість, лють; жорстокість, насильство. Альтернативний варіант перекладу: "Він сказав, що «бачить» світіння насильства навколо мене". Дон Хуан неодноразово відзначав велику схожість Кастанеди з наґвалем Хуліаном, котрий "...був людиною несамовитої вдачі. Він накопичував силу через це почуття" (...was a man of *violent* nature. He stored power *through that feeling*). Оскільки у випадку наґваля Хуліана йшлося скоріше про несамовитість, а не про жорстокість чи насильство, тут у перекладі також вжито саме це слово.

came persecutors or victims. These two conditions were prevalent as long as one did not “see”; “seeing” dispelled the illusion of victory, or defeat, or suffering. He added that I should learn to “see” while I was victorious to avoid ever having the memory of being humiliated.

I protested that I was not and had never been victorious at anything; and that my life was, if anything, a defeat.

He laughed and threw his hat on the floor.

“If your life is such a defeat, step on my hat,” he dared me in jest.

I sincerely argued my point. Don Juan became serious. His eyes squinted to a fine slit. He said that I thought my life was a defeat for reasons other than defeat itself. Then in a very quick and thoroughly unexpected manner he took my head in his hands by placing his palms against my temples. His eyes became fierce as he looked into mine. Out of fright I took an involuntary deep breath through my mouth. He let my head go and reclined against the wall, still gazing at me. He had performed his movements with such a speed that by the time he had relaxed and reclined comfortably against the wall, I was still in the middle of my deep breath. I felt dizzy, ill at ease.

“I *see* a little boy crying,” don Juan said after a pause.

He repeated it various times as if I did not understand. I had the feeling he was talking about me as a little boy crying, so I did not really pay attention to it.

“Hey!” he said, demanding my full concentration. “I *see* a little boy crying.”

цього, вони стають гнобителями або жертвами. Ці два стани є домінуючими, поки людина не «бачить»; «бачення» розвіює ілюзію перемоги, чи поразки, чи страждання. Він додав, що мені слід було б навчитися «бачити», поки я є переможцем, щоб ніколи не мати спогадів про те, як мене принижували.

Я заперечив, сказавши, що ніколи не був переможцем ні в чому; і що моє життя, коли вже на те пішло, є однією суцільною поразкою.

Він засміявся й жбурнув на підлогу своє сомбреро.

“Якщо твоє життя є такою поразкою, наступи на мій капелюх”, — жартома підохотив мене він.

Я прямодушно доводив свою позицію. Дон Хуан став серйозний. Його очі зіщулилися до вузьких щілинок. Він сказав, що я вважаю своє життя поразкою з інших причин, ніж власне сама поразка. Тоді дуже швидким і зовсім несподіваним рухом він узяв мою голову в свої руки, приклавши долоні мені до скронь. Його погляд став лютий, коли він дивився мені в очі. З переляку я зробив мимовільний глибокий вдих через рот. Він відпустив мою голову й відхилився назад, притулившись до стіни й продовжуючи пильно дивитися на мене. Він виконав свої рухи з такою швидкістю, що на той момент, коли він розслабився й зручно сперся об стіну, я досі був на середині мого глибокого вдиху. Я відчував запаморочення, сильний дискомфорт.

“Я *бачу* маленького хлопчика, що плаче”, — мовив дон Хуан після паузи.

Він повторив цю фразу кілька разів, немов я не розумів. Я мав відчуття, ніби він говорить про мене як про хлопчика, що плаче, тож я не звертав на його слова особливої уваги.

“Агов! — мовив він, вимагаючи мого повного зосередження. — Я *бачу* маленького хлопчика, що плаче.”

perseguidores o en víctimas. Estas dos condiciones prevalecían mientras uno no “veía”; el “ver” disipaba la ilusión de la victoria, la derrota o el sufrimiento. Añadió que yo debía aprender a “ver” mientras fuese victorioso, para evitar el tener jamás el recuerdo de una humillación.

Protesté: no era victorioso ni lo había sido nunca, en nada; mi vida era, si acaso, una derrota.

Rió y arrojó al suelo su sombrero.

—Si tu vida es la derrota que dices, pisa mi sombrero —me desafió en broma.

Argumenté sinceramente mi parecer. Don Juan se puso serio. Sus ojos se achicaron hasta convertirse en finas ranuras. Dijo que las razones por las que yo consideraba mi vida una derrota no eran la derrota en sí. Luego, en un movimiento rápido y completamente inesperado, me tomó la cabeza entre las manos colocando sus palmas contra mis sienes. Sus ojos cobraron fiereza al mirar los míos. Asustado, aspiré por la boca, profunda e involuntariamente. Soltó mi cabeza y se reclinó contra la pared, aún escudriñándome. Se había movido con tal rapidez que, cuando se relajó y se recargó cómodamente en la pared, yo seguía a la mitad de mi aspiración profunda. Me sentí mareado, incómodo.

—*Veo* un niño que llora —dijo don Juan tras una pausa.

Lo repitió varias veces, como si yo no comprendiera. Tuve el sentimiento de que su frase se refería a mí, de modo que no le presté verdadera atención.

—¡Oye! —dijo, exigiendo mi concentración total—. *Veo* un niño que llora.

I asked him if that boy was me. He said no. Then I asked him if it was a vision of my life or just a memory of his own life. He did not answer.

"I *see* a little boy," he continued saying. "And he is crying and crying."

"Is he a boy I know?" I asked.

"Yes."

"Is he my little boy?"

"No."

"Is he crying now?"

"He's crying now," he said with conviction.

I thought don Juan was having a vision of someone I knew who was a little boy and who was at that very moment crying. I voiced the names of all the children I knew, but he said those children were irrelevant to my promise and the child who was crying was very important to it.

Don Juan's statements seemed to be incongruous. He had said that I had promised something to someone during my childhood, and that the child who was crying at that very moment was important to my promise. I told him he was not making sense. He calmly repeated that he "saw" a little boy crying at that moment, and that the little boy was hurt.

I seriously struggled to fit his statements into some sort of orderly pattern, but I could not relate them to anything I was aware of.

"I give up," I said, "because I can't remember making an important promise to anybody, least of all to a child."

He squinted his eyes again and said that this particular child who was crying at that precise moment was a child of my childhood.

Я запитав його, чи той хлопчик був мною. Він сказав, що ні. Тоді я спитав, чи це було видіння мого життя, чи просто спогад з його власного життя. Він не відповів.

"Я *бачу* маленького хлопчика, — продовжував говорити дон Хуан. — І він плаче й плаче."

"Чи є він хлопчиком, якого я знаю?" — запитав я.

"Так."

"Це мій маленький син[87]?"

"Ні."

"Він плаче зараз?"

"Він плаче зараз", — мовив він переконано.

Я подумав, що дон Хуан має видіння когось, кого я знаю, хто був маленьким хлопчиком і плакав саме цієї миті. Я озвучив імена всіх дітей, яких знав, але він сказав, що ті діти не мають стосунку до моєї обіцянки, а дитина, яка плаче, дуже важлива для неї.

Твердження дона Хуана здавалися мені незбіжними. Він сказав, що я пообіцяв щось комусь у моєму дитинстві й що дитина, яка плаче саме цієї миті, має важливий стосунок до моєї обіцянки. Я сказав йому, що його слова позбавлені сенсу. Він спокійно повторив, що «бачить» маленького хлопчика, який плаче в цей момент, і що цьому хлопчикові боляче.

Я дуже серйозно намагався підігнати його твердження до якогось впорядкованого патерну, але не міг співвіднести їх ні з чим таким, чого я був свідомий.

"Здаюся, — сказав я, — бо я не можу згадати, щоб давав комусь важливу обіцянку, а тим більше дитині."

Він знову зіщулив очі й мовив, що цей конкретний малюк, який плаче саме цієї миті, є дитиною з мого дитинства.

Le pregunté si ese niño era yo. Dijo que no. Le pregunté entonces si era una visión de mi vida o sólo un recuerdo de la suya. No respondió.

—*Veo* un niño —siguió diciendo—. Llora y llora.

—¿Es un niño que yo conozco? —pregunté.

—Sí.

—¿Es mi niño?

—No.

—¿Está llorando ahora?

—Está llorando ahora —dijo con convicción.

Pensé que don Juan tenía una visión de un niño que yo conocía y que en ese mismo instante estaba llorando. Pronuncié los nombres de todos los niños que conocía, pero él dijo que esos niños no tenían que ver con mi promesa, y que el niño que lloraba era muy importante con relación a ella.

Las aseveraciones de don Juan parecían incongruentes. Había dicho que yo prometí algo a alguien durante mi infancia, y que el niño que lloraba en ese preciso momento era importante para mi promesa. Le dije que sus palabras no tenían sentido. Repitió calmadamente que "veía" a un niño llorar en ese momento, y que el niño estaba herido.

Luché seriamente por dar a sus afirmaciones algún tipo de ilación ordenada, pero no podía relacionarlas con nada de lo cual yo tuviera conciencia.

—No doy en el clavo —dije—, porque no puedo recordar haber hecho a nadie una promesa importante, y menos a un niño.

Achicó de nuevo los ojos y dijo que el niño que lloraba en ese preciso momento era un niño de mi infancia.

[87] Карлтон Джеремі Кастанеда *або* Сі Джей (*англ.* Carlton Jeremy Castaneda *or* C.J.), прийомний син Кастанеди.

"He was a child during my childhood and is still crying now?" I asked.

"He is a child crying now," he insisted.

"Do you realize what you're saying, don Juan?"

"I do."

"It doesn't make sense. How can he be a child now if he was one when I was a child myself?"

"He's a child and he's crying now," he said stubbornly.

"Explain it to me, don Juan."

"No. *You* must explain it to me."

For the life of me I could not fathom what he was referring to.

"He's crying! He's crying!" don Juan kept on saying in a mesmerizing tone. "And he's hugging you now. He's hurt! He's hurt! And he's looking at you. Do you feel his eyes? He's kneeling and hugging you. He's younger than you. He has come running to you. But his arm is broken. Do you feel his arm? That little boy has a nose that looks like a button. Yes! That's a button nose."

My ears began to buzz and I lost the sensation of being at don Juan's house. The words "button nose" plunged me at once into a scene out of my childhood. I knew a button-nose boy! Don Juan had edged his way into one of the most recondite places of my life. I knew then the promise he was talking about. I had a sensation of elation, of despair, of awe for don Juan and his splendid maneuver. How in the devil did he know about the button-nose boy of my childhood? I became so agitated by the memory don Juan had evoked in me that my power to remember took me back to a time when I was eight years old. My mother had left two years before and I had spent the

"Він був дитиною в моєму дитинстві й досі плаче зараз?" — спитав я.

"Він дитина, що плаче зараз", — наполягав він.

"Ви здаєте собі справу, що ви кажете, доне Хуане?"

"Так, здаю."

"Це не має сенсу. Як він може бути дитиною зараз, якщо був нею, коли я сам був малий?"

"Він дитина, і він плаче зараз", — мовив він уперто.

"Поясніть це мені, доне Хуане."

"Ні. *Ти* мусиш пояснити це мені."

Хоч убий, я не міг збагнути, про що він каже.

"Він плаче! Він плаче! — продовжував говорити дон Хуан гіпнотичним тоном. — І він обіймає тебе зараз. Йому боляче! Йому боляче! І він дивиться на тебе. Ти відчуваєш його очі? Він стоїть навколішки та обіймає тебе. Він молодший за тебе. Він підбіг до тебе. Але його рука зламана. Ти відчуваєш його руку? У цього маленького хлопчика ніс схожий на ґудзик. Так! Це ніс-ґудзик!"

Мої вуха почали дзижчати і я втратив відчуття перебування в будинку дона Хуана. Слова дона Хуана «ніс-ґудзик» одразу занурили мене в сцену з мого дитинства. Я знав хлопчика з носом-ґудзиком! Дон Хуан якимось чином проникнув в один із найприхованіших закутків мого життя. Тоді я взнав, про яку обіцянку він говорив. Я мав відчуття піднесення, розпачу, благоговіння перед доном Хуаном і його чудовим маневром. Як у біса він дізнався про хлопчика з носом-ґудзиком із мого дитинства? Я став такий збуджений від спогаду, який дон Хуан пробудив у мені, що моя сила згадування перенесла мене назад у той час, коли я мав вісім років. Моя мати пішла за два роки до того, і я провів найпекельніші

—¿Era niño durante mi niñez y sigue llorando ahora? —pregunté.

—Es un niño que está llorando ahora —insistió.

—¿Se da usted cuenta de lo que dice, don Juan?

—Sí.

—No tiene sentido. ¿Cómo puede ser un niño ahora, si lo fue cuando yo mismo era niño?

—Es un niño y está llorando ahora —dijo con terquedad.

—Explíqueme eso, don Juan.

—No. *Tú* me lo tienes que explicar a mí.

A fe, me resultaba imposible sondear aquello a lo cual se refería.

—¡Está llorando! ¡Está llorando! —siguió diciendo don Juan en tono hipnótico—. Y ahora te abraza. ¡Está herido! ¡Está herido! Y te mira. ¿Sientes sus ojos? Está hincado y te abraza. Es más chico que tú. Vino a ti corriendo. Pero tiene el brazo roto. ¿Sientes su brazo? Ese niño tiene una nariz que parece botón. ¡Sí! Es una nariz de botón.

Mis oídos empezaron a zumbar y perdí la noción de hallarme en la casa de don Juan. Las palabras "nariz de botón" me arrojaron de inmediato en una escena de mi niñez. ¡Yo conocía a un niño con nariz de botón! Don Juan se había colado en uno de los sitios más recónditos de mi vida. Supe entonces de qué promesa hablaba. Experimenté exaltación, desesperación, reverencia temerosa hacia don Juan y su espléndida maniobra. ¿Cómo demonios sabía lo del niño con nariz de botón de mi infancia? El recuerdo evocado en mí por don Juan me agitó a tal grado que el poder de mi memoria me hizo retroceder a un tiempo en el que yo tenía ocho años. Esa fue sin duda la época más atormentada de mi

most hellish years of my life circulating among my mother's sisters, who served as dutiful mother surrogates and took care of me a couple of months at a time. Each of my aunts had a large family, and no matter how careful and protective the aunts were towards me, I had twenty-two cousins to contend with. Their cruelty was sometimes truly bizarre. I felt then that I was surrounded by enemies, and in the excruciating years that followed I waged a desperate and sordid war. Finally, through means I still do not know to this day, I succeeded in subduing all my cousins. I was indeed victorious. I had no more competitors who counted. However, I did not know that, nor did I know how to stop my war, which logically was extended to the school grounds.

The classrooms of the rural school where I went were mixed and the first and third grades were separated only by a space between the desks. It was there that I met a little boy with a flat nose, who was teased with the nickname "Button-nose". He was a first-grader. I used to pick on him haphazardly, not really intending to. But he seemed to like me in spite of everything I did to him. He used to follow me around and even kept the secret that I was responsible for some of the pranks that baffled the principal. And yet I still teased him. One day I deliberately toppled over a heavy standing blackboard; it fell on him; the desk in which he was sitting absorbed some of the impact, but still the blow broke his collarbone. He fell down. I helped him up and saw the pain and fright in his eyes as he looked at me and held on to me. The shock of seeing him in pain, with a mangled arm, was more than I could bear. For years I had viciously battled against my cousins and I

роки свого життя, поперемінно живучи з її сестрами, які старанно намагалися заміняти мені матір і піклувалися про мене впродовж пари місяців за раз. Кожна з моїх тіток мала велику сім'ю, і хоч би яку турботу й захист вони мені надавали, я мав суперничати з двадцятьма двома двоюрідними братами й сестрами. Їхня жорстокість часом була направду вражаюча. Я відчув тоді, що оточений ворогами, і протягом наступних невиносних років я вів запеклу й огидну війну. Зрештою, у якийсь спосіб, що не відомий мені й донині, я спромігся здолати всіх своїх кузенів і кузин. Я справді був переможцем. Я більше не мав суперників, на яких треба було б зважати. Однак я не знав цього, і так само не знав, як припинити мою війну, що логічним чином поширилася на територію школи.

Класи сільської школи, до якої я ходив, були змішані, і перший та третій класи розділяв лише проміжок між партами. Там я й зустрів малюка з приплюснутим носом, якого дражнили прізвиськом «ніс-ґудзик». Він був першокласник. Я нерідко збиткувався з нього, хоча направду робив це без умислу, лише при нагоді. Але він, здавалося, любив мене попри все, що я йому робив. Він усюди ходив за мною і навіть зберігав таємницю, що я був призвідником кількох витівок, які спантеличили директора школи. Однак я все-таки шкилював із нього. Одного дня я навмисно перекинув важку стендову класну дошку; вона впала на нього; парта, за якою він сидів, почасти прийняла удар на себе, та все ж дошка зламала йому ключицю. Він упав. Я допоміг йому підвестися й побачив біль і переляк у його очах, коли він подивився на мене й ухопився за мене. Потрясіння від вигляду малюка зі знівеченою рукою, який страждав від болю, було більшим, ніж я міг витримати. Роками я вів брутальну боротьбу зі своїми братами й

niñez. El carácter dulce y apacible de mis padres no contribuyó de ninguna manera a prepararme para el embate de mis compañeros de escuela y primos de mi edad. Había más de veinte niños con quien vérmelas día a día. Eran fuertes y, sin darse cuenta, absolutamente brutales. Su crueldad llegaba a extremos verdaderamente extravagantes. Yo sentía entonces estar rodeado de enemigos, y en los torturantes años siguientes libré una guerra sórdida y desesperada. Finalmente, por medios que a estas alturas sigo sin conocer, logré someter a todos mis primos. Era en verdad victorioso. Ya no tenía competidores que contaran. Sin embargo, yo no me di cuenta de eso, ni tampoco sabía cómo detener mi guerra, que lógicamente se extendió a los terrenos de la escuela.

Los salones de la escuela rural a la que asistía eran mixtos, y los años primero y tercero estaban separados únicamente por un espacio entre los pupitres. Fue allí donde conocí a un niño de nariz plana, a quien fastidiaban con el apodo "Nariz de botón". Cursaba el primer año. Yo solía ensañarme con él al azar, sin verdadera intención de hacerlo. Pero él parecía simpatizar conmigo a pesar de cuanto le hacía. Solía seguirme a todas partes e incluso guardaba el secreto de que yo era el responsable de algunas de las maldades que desconcertaban al director. Sin embargo, yo seguía molestándolo. Un día derribé a propósito un pesado pizarrón de caballete; cayó sobre él; el pupitre donde se hallaba sentado absorbió parte del impacto, pero así y todo el golpe le rompió la clavícula. Cayó al suelo. Lo ayudé a levantarse y vi el dolor y el susto en sus ojos mientras él me miraba y se me abrazaba. El choque de verlo sufrir con un brazo destrozado fue más de lo que pude soportar. Durante años, yo había batallado sañudamente contra mis

had won; I had vanquished my foes; I had felt good and powerful up to the moment when the sight of the button-nose little boy crying demolished my victories. Right there I quit the battle. In whatever way I was capable of, I made a resolution not to win ever again. I thought his arm would have to be cut off, and I promised that if the little boy was cured I would never again be victorious. I gave up my victories for him. That was the way I understood it then.

Don Juan had opened a festered sore in my life. I felt dizzy, overwhelmed. A well of unmitigated sadness beckoned me and I succumbed to it. I felt the weight of my acts on me. The memory of that little button-nose boy, whose name was Joaquín, produced in me such a vivid anguish that I wept. I told don Juan of my sadness for that boy who never had anything, that little Joaquín who did not have money to go to a doctor and whose arm never set properly. And all I had to give him were my childish victories. I felt so ashamed.

"Be in peace, you funny bird," don Juan said imperatively. "You gave enough. Your victories were strong and they were yours. You gave enough. Now you must change your promise."

"How do I change it? Do I just say so?"

"A promise like that cannot be changed by just saying so. Perhaps very soon you'll be able to know what to do about changing it. Then perhaps you'll even get to *see*."

"Can you give me any suggestions, don Juan?"

"You must wait patiently, knowing that you're waiting, and knowing what you're waiting for. That is the warrior's way. And if it is a matter of fulfilling your promise

сестрами у перших і переміг; я здолав своїх ворогів; я почувався впевненим і сильним аж до того моменту, коли вигляд хлопчика з носом-ґудзиком, який плакав, знищив мої перемоги. Тієї миті я припинив битву. У той спосіб, на який я був здатний, я прийняв рішення ніколи більше не перемагати. Я думав, що його руку доведеться ампутувати, і пообіцяв, що якщо хлопчика вилікують, я ніколи знову не буду переможцем. Я відмовився від усіх своїх перемог задля нього. Саме так я розумів це тоді.

Дон Хуан роз'ятрив давню болісну рану в моєму житті. Я був приголомшений, мені паморочилося в голові. Джерело абсолютного смутку понадило мене, і я піддався йому. Я відчув на собі тягар своїх учинків. Спогад про того малюка з носом-ґудзиком, чиє ім'я було Хоакін, викликав у мені таку інтенсивну душевну муку, що я заплакав. Я розповів дону Хуану про свою гризоту через того хлопця, який ніколи нічого не мав, того малого Хоакіна, який не мав грошей, щоб піти до лікаря, і чия рука так і не зрослася правильно. І все, що я міг йому віддати, були мої дитячі перемоги. Я відчував пекучий сором.

"Будь у спокої, ти, кумедний птаху, — мовив дон Хуан владним тоном. — Ти віддав достатньо. Твої перемоги були сильні, і вони були твої. Ти віддав достатньо. Тепер ти мусиш змінити свою обіцянку."

"Як мені змінити її? Просто сказати, і все?"

"Таку обіцянку, як оця, не можна змінити, просто сказавши це. Можливо, дуже скоро ти будеш здатен дізнатися, що слід зробити, аби змінити її. Тоді, мабуть, ти навіть почнеш *бачити*."

"Чи можете ви дати мені якісь поради, доне Хуане?"

"Ти мусиш терпляче чекати, знаючи, що ти чекаєш, і знаючи, на що ти чекаєш. Це є шлях воїна. І якщо йдеться про виконання твоєї обіцянки, ти мусиш бути свідомий

primos, y había vencido; había sojuzgado a mis enemigos; me había sentido bueno y poderoso hasta el momento en que la figura llorosa del niñito con nariz de botón demolió mis victorias. Allí mismo abandoné la batalla. En todas las formas de que era capaz, me hice el propósito de no triunfar nunca más. Pensé que tendrían que cortarle el brazo, y prometí que si el niño se curaba yo jamás volvería a ser victorioso. Renuncié por él a mis victorias. Así fue como lo comprendí entonces.

Don Juan había abierto una llaga purulenta en mi vida. Me sentí aturdido, acongojado. Un pozo de tristeza sin alivio me llamaba, y sucumbí a él. Sentí sobre mí el peso de mis acciones. El recuerdo de aquel niñito con nariz de botón, cuyo nombre era Joaquín, me produjo una angustia tan vívida que lloré. Hablé a don Juan de mi tristeza por ese niño que jamás tuvo nada, ese Joaquincito que no tenía dinero para ver a un médico y cuyo brazo nunca sanó debidamente. Y todo lo que yo pude darle fueron mis victorias pueriles. Me sentía lleno de vergüenza.

—Déjate de babosadas —dijo don Juan, imperioso—. Diste bastante. Tus victorias eran fuertes y eran tuyas. Diste bastante. Ahora debes cambiar tu promesa.

—¿Cómo la cambio? ¿Lo digo y ya?

—Una promesa de ésas no se cambia nada más con decirlo. Quizá muy pronto puedas saber qué se hace para cambiarla. Entonces a lo mejor hasta llegas a *ver*.

—¿Puede usted darme algunas sugerencias, don Juan?

—Debes esperar con paciencia, sabiendo que esperas y sabiendo qué cosa esperas. Ese es el modo del guerrero. Y si se trata de cumplir tu promesa, debes conocer que la

then you must be aware that you are fulfilling it. Then a time will come when your waiting will be over and you will no longer have to honor your promise. There is nothing you can do for that little boy's life. Only he could cancel that act."

"But how can he?"

"By learning to reduce his wants to nothing. As long as he thinks that he was a victim, his life will be hell. And as long as you think the same your promise will be valid. What makes us unhappy is to want. Yet if we would learn to cut our wants to nothing, the smallest thing we'd get would be a true gift. Be in peace, you made a good gift to Joaquín. To be poor or wanting is only a thought; and so is to hate, or to be hungry, or to be in pain."

"I cannot truly believe that, don Juan. How could hunger and pain be only thoughts?"

"They are only thoughts for me now. That's all I know. I have accomplished that feat. The power to do that is all we have, mind you, to oppose the forces of our lives; without that power we are dregs, dust in the wind."

"I have no doubt that you have done it, don Juan, but how can a simple man like myself or little Joaquín accomplish that?"

того, що виконуєш її. Тоді настане час, коли твоє чекання скінчиться й ти більше не муситимеш дотримуватись своєї обіцянки. Немає нічого, що ти міг би зробити для життя того хлопчика. Лише він сам може скасувати ту дію."

"Але як він може зробити це?"

"Навчившись зводити свої бажання[88] на ніщо. Поки він думає, що був жертвою, його життя буде пеклом. І поки ти думаєш так само, твоя обіцянка буде дійсна. Хотіти[89] чогось — ось що робить нас нещасливими. Однак якби ми навчилися зводити наші бажання на ніщо, то найдрібніша річ, яку ми отримаємо, була б для нас справжнім дарунком. Будь у спокої, ти зробив Хоакінові хороший дарунок. Бути бідним чи хотіти чогось[90] — це лише думка; і так само думкою є ненавидіти чи бути голодним або страждати від болю."

"Я не можу направду повірити в це, доне Хуане. Як голод і біль можуть бути лише думками?"

"Вони є лише думки для мене зараз. То є все, що я знаю. Я здійснив цей неймовірний акт. Затям собі, сила зробити це — то є все, що ми маємо, аби протистояти силам нашого життя; без неї ми оденки, порох на вітрі."

"Я не маю жодних сумнівів, що ви зробили це, доне Хуане, але як може здійснити таке проста людина, як я чи маленький Хоакін?"

estás cumpliendo. Entonces llegará un momento en el que tu espera habrá terminado y ya no tendrás que honrar tu promesa. No hay nada que puedas hacer por la vida de ese niño. Sólo él podría cancelar ese acto.

—¿Pero cómo?

—Aprendiendo a reducir a nada sus necesidades. Mientras piense que fue una víctima, su vida será un infierno. Y mientras tú pienses lo mismo, tu promesa vale. Lo que nos hace desdichados es la necesidad. Pero si aprendemos a reducir a nada nuestras necesidades, la cosa más pequeña que recibamos será un verdadero regalo. Ten paz: le hiciste un buen regalo a Joaquín. Ser pobre o necesitado es sólo un pensamiento; y lo mismo es odiar, o tener hambre, o sentir dolor.

—No puedo creer eso en verdad, don Juan. ¿Cómo pueden ser sólo pensamientos el hambre y el dolor?

—Para mí, ahora, son sólo pensamientos. Eso es todo lo que sé. He logrado esa hazaña. Esa hazaña es poder y ese poder es todo lo que tenemos, fíjate bien, para oponernos a las fuerzas de nuestras vidas; sin ese poder somos basuras, polvo en el viento.

—No dudo que usted lo hay logrado, don Juan, ¿pero cómo puede un hombre común, digamos yo o el Joaquincito, llegar a eso?

---

[88] Wants (англ.) — це слово має значення водночас і бажань, і потреб. В іспанському тексті воно передане саме як потреби (necesidades). Альтернативний варіант перекладу — "Навчившись зводити свої потреби до нуля".

[89] *to want* (англ.) — хотіти, бажати; *тж.* потребувати чогось, мати потребу в чомусь. Інший можливий варіант перекладу — "Потребувати чогось — ось що робить нас нещасливими". У книжці Тайші А́белар «Stalking With The Double» («Вистежування за допомогою двійника») в подібному контексті вжито водночас обидва слова: "You are never needy or wanting because there is nothing that you are lacking" ("Ти ніколи ні в чому не маєш потреби й нічого не бажаєш, бо немає нічого такого, чого б тобі бракувало").

[90] *to be wanting* (англ.) — так само має водночас два значення: хотіти чогось і мати потребу в чомусь.

"It is up to us as single individuals to oppose the forces of our lives. I have said this to you countless times: Only a warrior can survive. A warrior knows that he is waiting and what he is waiting for; and while he waits he wants nothing and thus whatever little thing he gets is more than he can take. If he needs to eat he finds a way, because he is not hungry; if something hurts his body he finds a way to stop it, because he is not in pain. To be hungry or to be in pain means that the man has abandoned himself and is no longer a warrior; and the forces of his hunger and pain will destroy him."

I wanted to go on arguing my point, but I stopped because I realized that by arguing I was making a barrier to protect myself from the devastating force of don Juan's superb feat which had touched me so deeply and with such a power. How did he know? I thought that perhaps I had told him the story of the button-nose boy during one of my deep states of non-ordinary reality. I did not recollect telling him, but my not remembering under such conditions was understandable.

"How did you know about my promise, don Juan?"

"I *saw* it."

"Did you *see* it when I had taken Mescalito, or when I had smoked your mixture?"

"I *saw* it now. Today."

"Did you *see* the whole thing?"

"There you go again. I've told you, there's no point in talking about what *seeing* is like. It is nothing."

I did not pursue the point any longer. Emotionally I was convinced.

"I also made a vow once," don Juan said suddenly.

The sound of his voice made me jump.

"Протистояти силам нашого життя є наш власний вибір як окремих індивідуумів. Я казав це тобі безліч разів: лише воїн може вижити. Воїн знає, що він чекає, і знає, на що чекає; і поки він чекає, то не бажає нічого, тож хоч би яку малість він дістає, це завжди більше, ніж він може прийняти. Якщо йому треба поїсти, він знаходить спосіб, бо не голодний; якщо щось завдає болю його тілові, він знаходить спосіб припинити це, бо не страждає від болю. Бути голодним чи страждати від болю означає, що чоловік піддався цим почуттям і більше не є воїном; і сили його голоду та болю знищать його."

Я хотів і далі обстоювати свою позицію, але зупинився, бо збагнув, що, сперечаючись, я створюю бар'єр, аби захиститися від нищівної сили грандіозного маневру дона Хуана, який так глибоко і так потужно торкнув мене. Як він дізнався? Я подумав, що, можливо, розповів йому історію про хлопчика з носом-ґудзиком під час одного зі своїх глибоких станів незвичайної реальності. Я не пригадував, щоб розказував йому про це, але не пам'ятати за таких обставин було зрозумілою річчю.

"Як ви дізналися про мою обіцянку, доне Хуане?"

"Я *побачив* її."

"Ви *побачили* її, коли я приймав Мескаліто чи коли я курив вашу суміш?"

"Я *побачив* її зараз. Сьогодні."

"Ви *побачили* всю подію?"

"Знову ти за своє. Я ж казав тобі, що немає сенсу в балачках про те, на що схоже *бачення*. То є ніщо."

Я не став розпитувати далі. Емоційно я був переконаний.

"Я також одного разу дав обітницю", — несподівано мовив дон Хуан.

Звук його голосу змусив мене підскочити.

—A nosotros, como individuos, nos toca oponernos a las fuerzas de nuestras vidas. Esto te lo he dicho mil veces: sólo un guerrero puede sobrevivir. Un guerrero sabe que espera y sabe lo que espera, y mientras espera no quiere nada y así cualquier cosita que recibe es más de lo que puede tomar. Si necesita comer halla el modo, porque no tiene hambre; si algo lastima su cuerpo halla el modo de pararlo, porque no siente dolor. Tener hambre o sentir dolor significa que uno se ha entregado y que ya no se es guerrero; las fuerzas de su hambre y su dolor lo destruirán.

Quise seguir discutiendo el tema, pero me detuve al darme cuenta de que con la discusión estaba levantando una barrera para protegerme de la fuerza devastadora de la prodigiosa hazaña de don Juan, que me había tocado tan hondo y con tal poder. ¿Cómo supo? Pensé que tal vez le había contado la historia del niño con nariz de botón durante uno de mis estados profundos de realidad no ordinaria. No recordaba haberlo hecho, pero el olvido bajo tales condiciones era comprensible.

—¿Cómo supo usted de mi promesa, don Juan?

—La *vi*.

—¿La *vio* usted cuando tomé Mescalito, o cuando fumé su mezcla?

—La *vi* hoy. Ahorita.

—¿*Vio* usted todo el episodio?

—Ahí vas otra vez. Ya te dije: no tiene caso hablar de cómo es *ver*. No es nada.

No prolongué más el asunto. Emotivamente me hallaba convencido.

—Yo también hice una vez un juramento —dijo don Juan de repente.

El sonido de su voz me hizo saltar.

"I promised my father that I would live to destroy his assassins. I carried that promise with me for years. Now the promise is changed. I'm no longer interested in destroying anybody. I don't hate the Mexicans. I don't hate anyone. I have learned that the countless paths one traverses in one's life are all equal. Oppressors and oppressed meet at the end, and the only thing that prevails is that life was altogether too short for both. Today I feel sad not because my mother and father died the way they did; I feel sad because they were Indians. They lived like Indians and died like Indians and never knew that they were, before anything else, men."

"Я пообіцяв своєму батькові, що житиму, аби знищити його вбивць. Я носив цю обіцянку із собою роками. Тепер обіцянку змінено. Мене більше не цікавить знищення будь-кого. Я не маю ненависті до мексиканців. Я не маю ненависті ні до кого. Я дізнався, що всі незліченні стежки, якими проходить людина у своєму житті, є рівні одна іншій. Гнобителі та гноблені наприкінці зустрічаються, і єдине, що має перевагу — це що життя в цілому було занадто коротке і для тих, і для інших. Сьогодні я відчуваю смуток не тому, що мої мати й батько померли так, як вони померли; я почуваюся засмученим через те, що вони були індіанцями. Вони жили як індіанці й померли як індіанці, і ніколи не дізналися, що вони були, передусім, людьми."

—Prometí a mi padre que viviría para destruir a sus asesinos. Años enteros cargué con esa promesa. Ahora la promesa está cambiada. Ya no me interesa destruir a nadie. No odio a los yoris. No odio a nadie. He aprendido que los incontables caminos que uno recorre en su vida son todos iguales. Los opresores y los oprimidos se encuentran al final, y lo único que sigue valiendo es que la vida fue demasiado corta para ambos. Hoy no me siento triste porque mis padres murieran como murieron; me siento triste porque eran indios. Vivieron como indios y murieron como indios y nunca se dieron cuenta de que antes que nada eran gente.

10

I went back to visit don Juan on May 30, 1969, and bluntly told him that I wanted to take another crack at "seeing". He shook his head negatively and laughed, and I felt compelled to protest. He told me I had to be patient and the time was not right, but I doggedly insisted I was ready.

He did not seem annoyed with my nagging requests. He tried, nevertheless, to change the subject. I did not let go and asked him to advise me what to do in order to overcome my impatience.

"You must act like a warrior," he said.

"How?"

"One learns to act like a warrior by acting, not by talking."

"You said that a warrior thinks about his death. I do that all the time; obviously that isn't enough."

He seemed to have an outburst of impatience and made a smacking sound with his lips. I told him that I had not meant to make him angry and that if he did not need me there at his house, I was ready to go back to Los Angeles. Don Juan patted me gently on the back and said that he never got angry with me; he had simply assumed I knew what it meant to be a warrior.

"What can I do to live like a warrior?" I asked.

He took off his hat and scratched his temples. He looked at me fixedly and smiled.

"You like everything spelled out, don't you?"

10

Я повернувся відвідати дона Хуана 30 травня 1969 року й без підхідців повідомив йому, що хочу зробити ще одну спробу «побачити». Він похитав головою на знак відмови та засміявся, і я відчув, що мушу заперечити. Він сказав мені, що я маю бути терплячий і що зараз не слушний час, але я вперто наполягав, що готовий.

Схоже, мої надокучливі упрошування зовсім його не дратували. Однак він спробував змінити тему. Я ж не відступався й попрохав його порадити, що мені робити, аби подолати мою нетерпеливість.

"Ти мусиш діяти як воїн", — мовив він.

"Як саме?"

"Діяти як воїн навчаються діючи, а не розмовляючи."

"Ви казали, що воїн думає про свою смерть. Я роблю це весь час; очевидно, цього недосить."

Він, здавалося, мав спалах нетерпіння й цмокнув губами. Я сказав, що зовсім не хотів його гнівити, і якщо я йому зараз не потрібен тут у його домі, то готовий поїхати назад у Лос-Анджелес. Дон Хуан м'яко поплескав мене по спині й сказав, що ніколи не гнівається на мене; він просто вважав, що я знаю, що означає бути воїном.

"Що я можу зробити, аби жити як воїн?" — запитав я.

Він зняв своє сомбреро й потер скроні. Він пильно подивився на мене й усміхнувся.

"Ти любиш, щоб усе було докладно розписане, чи не так?"

X

Volví a visitar a don Juan el 30 de mayo de 1969, y de buenas a primeras le dije que deseaba hacer un nuevo intento por "ver". Meneó la cabeza negativamente y rió, y me sentí impelido a protestar. Me dijo que yo debía ser paciente y que el tiempo no era propicio, pero yo insistí obstinadamente en que me hallaba preparado.

No pareció molestarse con mi insistencia. Sin embargo, trató de cambiar el tema. No cedí, y le pedí consejo acerca de cómo superar mi impaciencia.

—Debes actuar como guerrero —dijo.

—¿Cómo?

—Uno aprende a actuar como guerrero actuando, no hablando.

—Dijo usted que un guerrero piensa en su muerte. Yo hago eso todo el tiempo; por lo visto no es suficiente.

Pareció tener un estallido de impaciencia e hizo con los labios un sonido chasqueante. Le dije que no era mi intención hacerlo enojar, y que si no me necesitaba allí en su casa, estaba dispuesto a regresar a Los Ángeles. Don Juan me dio palmaditas en la espalda y dijo que jamás se enojaba conmigo; sencillamente, había supuesto que yo sabía lo que significaba ser un guerrero.

—¿Qué puedo hacer para vivir como un guerrero? —pregunté.

Se quitó el sombrero y se rascó las sienes. Me miró con fijeza y sonrió.

—Te gusta que todo te lo deletreen, ¿verdad?

"My mind works that way."

"It doesn't have to."

"I don't know how to change. That is why I ask you to tell me exactly what to do to live like a warrior; if I knew that, I could find a way to adapt myself to it."

He must have thought my statements were humorous; he patted me on the back as he laughed.

I had the feeling he was going to ask me to leave any minute, so I quickly sat down on my straw mat facing him and began asking him more questions. I wanted to know why I had to wait.

He explained that if I were to try to "see" in a helter-skelter manner, before I had "healed the wounds" I received battling the guardian, chances were that I would encounter the guardian again even though I was not looking for it. Don Juan assured me that no man in that position would be capable of surviving such an encounter.

"You must completely forget the guardian before you can again embark on the quest of *seeing*," he said.

"How can anyone forget the guardian?"

"A warrior has to use his will and his patience to forget. In fact, a warrior has only his will and his patience and with them he builds anything he wants."

"But I'm not a warrior."

"You have started learning the ways of sorcerers. You have no more time for retreats or for regrets. You only have time to live like a warrior and work for patience and will, whether you like it or not."

"Так працює мій розум."

"Він не має так працювати."

"Я не знаю, як змінитися. Ось чому я прошу вас розповісти мені, що саме я маю робити, аби жити як воїн; якби я знав це, то зміг би знайти спосіб підлаштуватися до цього."

Певне, він вважав мої твердження кумедними; він поплескав мене по спині[91], сміючись.

Я мав відчуття, що він будь-якої миті звелить мені поїхати, тому я швидко сів на свою солом'яну мату лицем до нього й почав ставити йому нові запитання. Я хотів дізнатися, чому я маю чекати.

Він пояснив, що якщо я пробуватиму «бачити» похапцем у безладний спосіб, перш ніж «загою рани», отримані під час битви з охоронцем, то є ймовірність, що я зустріну охоронця знову, навіть попри те, що не шукатиму його. Дон Хуан запевнив мене, що ніхто в цьому становищі не буде в змозі пережити таку зустріч.

"Ти мусиш повністю забути охоронця перш ніж могтимеш знову вдатися до пошуків *бачення*", — мовив він.

"Як може хтось забути охоронця?"

"Щоб забути, воїн має використовувати свою волю і своє терпіння. Фактично, воїн має лише свою волю та своє терпіння, і з їхньою допомогою він вибудовує все, чого хоче."

"Але ж я не воїн."

"Ти почав навчатися шляхам мольфарів. Ти більше не маєш часу на відступи чи на шкодування. Ти маєш час лише на те, щоб жити як воїн і напрацьовувати терпіння й волю, подобається це тобі чи ні."

—Mi mente trabaja en esa forma.

—No hay necesidad de ser así.

—No sé cómo cambiar. Por eso le pido que me diga exactamente qué hacer para vivir como guerrero; si lo supiera, podría hallar un modo de adaptarme a ello.

Debe de haber pensado que mis frases eran humorísticas; me palmeó la espalda mientras reía.

Tuve la impresión de que en cualquier momento me pediría marcharme, de modo que rápidamente tomé asiento en mi petate, frente a él, y empecé a hacerle más preguntas. Quise saber por qué tenía que esperar.

Me explicó que si yo trataba de "ver" a lo loco, antes de "sanar las heridas" que recibí luchando contra el guardián, lo más probable era que volviese a encontrarme con el guardián aunque no anduviera buscándolo. Don Juan me aseguró que nadie en esa posición podría sobrevivir tal encuentro.

—Debes olvidar por completo al guardián antes de embarcarte nuevamente en la empresa de *ver* —dijo.

—¿Cómo es posible olvidar al guardián?

—Un guerrero tiene que usar su voluntad y su paciencia para olvidar. De hecho, un guerrero no tiene más que su voluntad y su paciencia, y con ellas construye todo lo que quiere.

—Pero yo no soy un guerrero.

—Has empezado a aprender las brujerías. Ya no te queda más tiempo para retiradas ni para lamentos. Sólo tienes tiempo para vivir como un guerrero y trabajar por la paciencia y la voluntad, quieras o no quieras.

[91] У своїх перших книжках Кастанеда неодноразово згадує про те, як дон Хуан плескав його по спині. Зміст цих рухів дона Хуана вперше розкривається в «Дарунку Орла» й докладно обговорюється в інструкціях для лівої сторони, викладених у «Вогні зсередини» та пізніших текстах. Не факт, що кожне поплескування по спині обов'язково закінчувалося ударом нагваля й мало на меті переведення учня в стан підвищеного усвідомлення, це також могла бути звичайна манера спілкування дона Хуана з Кастанедою.

"How does a warrior work for them?"

Don Juan thought for a long time before answering.

"I think there is no way of talking about it," he finally said. "Especially about will. Will is something very special. It happens mysteriously. There is no real way of telling how one uses it, except that the results of using the will are astounding. Perhaps the first thing that one should do is to know that one can develop the will. A warrior knows that and proceeds to wait for it. Your mistake is not to know that you are waiting for your will.

"My benefactor told me that a warrior knows that he is waiting and knows what he is waiting for. In your case, you know that you're waiting. You've been here with me for years, yet you don't know what you are waiting for. It is very difficult, if not impossible, for the average man to know what he is waiting for. A warrior, however, has no problems; he knows that he is waiting for his will."

"What exactly is the will? Is it determination, like the determination of your grandson Lucio to have a motorcycle?"

"No," don Juan said softly and giggled. "That's not will. Lucio only indulges. Will is something else, something very clear and powerful which can direct our acts. Will is something a man uses, for instance, to win a battle which he, by all calculations, should lose."

"Then will must be what we call courage," I said.

"No. Courage is something else. Men of courage are dependable men, noble men perennially surrounded by people who flock around them and admire them; yet very few men of courage have will.

"Як воїн напрацьовує їх?"

Дон Хуан довгий час думав, перш ніж відповісти.

"Я гадаю, що немає способу говорити про це, — нарешті мовив він. — А надто про волю. Воля — це щось дуже особливе. Вона приходить загадковим чином. Насправді немає способу розповісти, як її використовують, за винятком того, що результати використання волі є вражаючими. Мабуть, перше, що слід зробити, — це взнати, що волю можна розвинути. Воїн знає це й починає чекати на неї. Твоя помилка в тому, що ти не знаєш, що чекаєш на свою волю."

"Мій доброчинець казав мені, що воїн знає, що він чекає, і знає, на що він чекає. У твоєму випадку, ти знаєш, що чекаєш. Але хоча ти тут зі мною вже багато років, ти досі не знаєш, на що ти чекаєш. Для звичайного чоловіка дуже важко — якщо не неможливо — знати, на що він чекає. Однак воїн не має із цим жодних проблем; він знає, що чекає на свою волю."

"Чим саме є воля? Чи є вона спрямованістю на досягнення мети, як-от наполегливе прагнення вашого онука Люсіо мати мотоцикл?"

"Ні, — м'яко промовив дон Хуан і хихотнув. — То не є воля. Люсіо лише потурає собі. Воля — це щось інше, щось дуже виразне й потужне, що може скеровувати наші дії. Воля — це щось таке, що чоловік використовує, наприклад, щоб перемогти в битві, яку він, за всіма розрахунками, мав би програти."

"Тоді воля, певне, є тим, що ми називаємо мужністю," — сказав я.

"Ні. Мужність — це дещо інше. Чоловіки мужності є надійними людьми, шляхетними особистостями, котрих в усі часи оточують люди, що юрмляться навколо них і захоплюються ними; утім, дуже мало чоловіків мужності

—¿Cómo trabaja un guerrero por ellas?

Don Juan meditó largo rato antes de responder.

—Creo que no hay manera de hablar de eso —dijo por fin—. Y menos de la voluntad. La voluntad es algo muy especial. Ocurre misteriosamente. No hay en realidad manera de decir cómo la usa uno, excepto que los resultados de usar la voluntad son asombrosos. Acaso lo primero que se debe hacer es saber que uno puede desarrollar la voluntad. Un guerrero lo sabe y se pone a esperar. Tu error es no saber que estás esperando a tu voluntad.

»Mi benefactor decía que un guerrero sabe que espera y sabe lo que espera. En tu caso, tú sabes que esperas. Llevas años aquí conmigo, pero no sabes qué estás esperando. Es muy difícil, si no imposible, que el hombre común y corriente sepa lo que está esperando. Pero un guerrero no tiene problemas; sabe que está esperando a su voluntad.»

—¿Qué es exactamente la voluntad? ¿Es determinación, como la determinación de su nieto Lucio de tener una motocicleta?

—No —dijo don Juan suavemente, y soltó una risita—. Eso no es voluntad. Lucio nada más se entrega. La voluntad es otra cosa, algo muy claro y poderoso que dirige nuestros actos. La voluntad es algo que un hombre usa, por ejemplo, para ganar una batalla que, según todos los cálculos, debería perder.

—Entonces la voluntad debe ser lo que llamamos valor —dije.

—No. El valor es otra cosa. Los hombres valientes son hombres dignos de confianza, hombres nobles perennemente rodeados de gente que se congrega en torno suyo y los admira; pero muy pocos hombres valientes

Usually they are fearless men who are given to performing daring common-sense acts; most of the time a courageous man is also fearsome and feared. Will, on the other hand, has to do with astonishing feats that defy our common sense."

"Is will the control we may have over ourselves?" I asked.

"You may say that it is a kind of control."

"Do you think I can exercise my will, for instance, by denying myself certain things?"

"Such as asking questions?" he interjected.

He said it in such a mischievous tone that I had to stop writing to look at him. We both laughed.

"No," he said. "Denying yourself is an indulgence and I don't recommend anything of the kind. That is the reason why I let you ask all the questions you want. If I told you to stop asking questions, you might warp your will trying to do that. The indulgence of denying is by far the worst; it forces us to believe we are doing great things, when in effect we are only fixed within ourselves. To stop asking questions is not the will I'm talking about. Will is a power. And since it is a power it has to be controlled and tuned and that takes time. I know that and I'm patient with you. When I was your age I was as impulsive as you. Yet I have changed. Our will operates in spite of our indulgence. For example, your will

мають волю. Зазвичай вони є безстрашними людьми, схильними до вчинення відважних дій, які вкладаються в рамки здорового глузду; майже завжди мужній чоловік і сам має грізний вигляд та викликає шанобливий страх. Натомість воля має стосунок до вражаючих звершень, які відкидають[92] наш здоровий глузд."

"Чи є воля контролем, який ми можемо мати над собою?" — запитав я.

"Можна сказати, що це певний вид контролю."

"Як ви гадаєте, чи можу я розвивати мою волю, наприклад, відмовляючи собі в певних речах?"

"Таких як ставлення запитань?" — кинув він.

Він промовив це таким єхидкуватим тоном, що я був змушений перестати записувати, аби подивитися на нього. Ми обоє розсміялися.

"Ні, — мовив він. — Відмовляти собі в чомусь є самопотуранням, і я не рекомендую нічого такого роду. Це є причина, чому я дозволяю тобі ставити всі запитання, які ти хочеш. Якби я велів тобі припинити ставити запитання, ти міг би понівечити свою волю, намагаючися зробити це. Самопотурання у відмовлянні від чогось є безсумнівно найгіршим з усіх; воно змушує нас вірити, що ми робимо визначні речі, коли насправді ми лише зафіксовані у своїх межах[93]. Перестати ставити запитання — це не та воля, про яку я говорю. Воля — це сила. І оскільки вона є силою, то потребує контролю й настроювання, а на це йде багато часу. Мені це відомо, і я терплячий із тобою. Коли я був твого віку, то був такий самий імпульсивний, що й ти. Однак я змінився. Наша воля працює попри наше

tienen voluntad. Por lo general son hombres sin miedo, dados a hacer acciones temerarias de sentido común; casi siempre, un hombre valiente es también temible y temido. La voluntad, en cambio, tiene que ver con hazañas asombrosas que desafían nuestro sentido común.

—¿Es la voluntad el dominio que podemos tener sobre nosotros mismos? —pregunté.

—Se puede decir que es una especie de dominio.

—¿Cree usted que yo pueda ejercitar mi voluntad, por ejemplo, negándome ciertas cosas?

—¿Como el hacer preguntas? —interpuso.

Lo dijo en un tono tan malicioso que tuve que dejar de escribir para mirarlo. Ambos reímos.

—No —dijo—. Negarte es una entrega, y no recomiendo ninguna cosa por el estilo. Ese es el motivo de que te deje hacer todas las preguntas que quieres. Si te forzara a parar de preguntar, podrías torcer tu voluntad tratando de obedecer. Entregarse a la negación es el peor de todos los modos de entrega; nos fuerza a creer que estamos haciendo cosas buenas, cuando en efecto sólo estamos fijos dentro de nosotros mismos. Dejar de hacer preguntas no es la voluntad de la que te hablo. La voluntad es un poder. Y como es un poder, tiene que ser controlado y afinado, y eso toma tiempo. Lo sé y soy paciente contigo. A tu edad, yo era igual de impulsivo. Pero he cambiado. Nuestra voluntad opera a pesar de nuestra indulgencia. Por ejemplo, tu

[92] *to defy* (англ.) — кидати виклик; не підкорятися; не піддаватися; не дотримуватися; не виконувати; заперечувати; відкидати; ігнорувати, нехтувати; зневажати.

[93] *...we are only fixed within ourselves* (англ.) — альтернативні варіанти перекладу "ми лише зафіксовані всередині самих себе", "ми лише замкнені в своїй шкаралупі" або "ми лише зосереджені на собі".

is already opening your gap, little by little."

"What gap are you talking about?"

"There is a gap in us; like the soft spot on the head of a child which closes with age, this gap opens as one develops one's will."

"Where is that gap?"

"At the place of your luminous fibers," he said, pointing to his abdominal area.

"What is it like? What is it for?"

"It's an opening. It allows a space for the will to shoot out, like an arrow."

"Is the will an object? Or like an object?"

"No. I just said that to make you understand. What a sorcerer calls will is a power within ourselves. It is not a thought, or an object, or a wish. To stop asking questions is not will because it needs thinking and wishing. Will is what can make you succeed when your thoughts tell you that you're defeated. Will is what makes you invulnerable. Will is what sends a sorcerer through a wall; through space; to the moon, if he wants."

There was nothing else I wanted to ask. I was tired and somewhat tense. I was afraid don Juan was going to ask me to leave and that annoyed me.

"Let's go to the hills," he said abruptly, and stood up.

On the way he started talking about will again and laughed at my dismay over not being able to take notes.

He described will as a force which was the true link between men and the world. He was very careful to establish that the world was whatever we perceive, in any manner we may choose to perceive. Don

самопотурання. Наприклад, твоя воля вже відкриває твій просвіт, мало-помалу."

"Про який просвіт ви говорите?"

"У нас є просвіт; як тім'ячко на голові дитини, що закривається з віком, цей просвіт відкривається мірою того, як людина розвиває свою волю."

"Де цей просвіт?"

"У місці твоїх світляних волокон", — мовив він, вказуючи на свою черевну ділянку.

"Який він на вигляд? Для чого він?"

"Це отвір. Він надає для волі простір, щоб вистрілювати назовні, немов стріла."

"Воля є чимось матеріальним? Або схожа на щось матеріальне?"

"Ні. Я лише сказав так, аби тобі було зрозуміліше. Те, що мольфар називає волею, є сила всередині нас самих. Вона не є думкою або предметом чи бажанням. Припинити ставити запитання — то не є воля, бо для цього потрібно думати й бажати. Воля — це те, що може привести тебе до досягнення мети, коли твої думки кажуть тобі, що ти зазнав поразки. Воля — це те, що робить тебе невразливим. Воля — це те, що переносить мольфара крізь стіну; крізь простір; на місяць, якщо він того хоче."

Більше не було нічого, про що я хотів би запитати. Я був утомлений і трохи напружений. Я боявся, що дон Хуан збирається звеліти мені поїхати, і це дозоляло мені.

"Ходімо в пагорби", — раптово мовив він і підвівся.

Дорогою він знову почав говорити про волю і сміявся з моєї засмученості через те, що я не можу робити нотатки.

Він описав волю як силу, що є справжньою ланкою між людьми й світом. Він дуже скрупульозно пояснив, що світ — це будь-що, що ми сприймаємо, хоч би який спосіб сприймання ми могли обрати. Дон Хуан

voluntad ya está abriendo tu boquete, poco a poco.

—¿De qué boquete habla usted?

—Hay en nosotros una abertura; como la parte blanda de la cabeza de un niño, que se cierra con la edad, esta abertura se abre conforme uno desarrolla su voluntad.

—¿Dónde está?

—En el sitio de tus fibras luminosas —dijo, señalando su área abdominal.

—¿Cómo es? ¿Para qué es?

—Es una abertura. Da un espacio para que la voluntad se dispare, como una flecha.

—¿Es la voluntad un objeto? ¿O es como un objeto?

—No. Sólo dije eso para hacerte entender. Lo que un brujo llama voluntad es un poder dentro de nosotros. No es un pensamiento, ni un objeto, ni un deseo. Dejar de preguntar no es voluntad porque requiere pensamiento y deseo. La voluntad es lo que puede darte el triunfo cuando tus pensamientos te dicen que estás derrotado. La voluntad es lo que te hace invulnerable. La voluntad es lo que manda a un brujo a través de una pared; a través del espacio; a la luna, si él lo quiere.

No había nada más que yo deseara preguntar. Estaba cansado y algo tenso. Temía que don Juan fuera a pedirme que me marchara, y eso me molestaba.

—Vamos a los cerros —dijo abruptamente, y se puso de pie.

En el camino, empezó nuevamente a hablar de la voluntad, y rió de mi desaliento por no poder tomar notas.

Describió la voluntad como una fuerza que era la verdadera liga entre los hombres y el mundo. Tuvo buen cuidado de establecer que el mundo era lo que percibimos, en cualquier manera que podemos elegir

Juan maintained that "perceiving the world" entails a process of apprehending whatever presents itself to us. This particular "perceiving" is done with our senses and with our will.

I asked him if will was a sixth sense. He said it was rather a relation between ourselves and the perceived world.

I suggested that we halt so I could take notes. He laughed and kept on walking.

He did not make me leave that night, and the next day after eating breakfast he himself brought up the subject of will.

"What you yourself call will is character and strong disposition," he said. "What a sorcerer calls will is a force that comes from within and attaches itself to the world out there. It comes out through the belly, right here, where the luminous fibers are."

He rubbed his navel to point out the area.

"I say that it comes out through here because one can feel it coming out."

"Why do you call it will?"

"I don't call it anything. My benefactor called it will, and other men of knowledge call it will."

"Yesterday you said that one can perceive the world with the senses as well as with the will. How is that possible?"

"An average man can 'grab' the things of the world only with his hands, or his eyes, or his ears, but a sorcerer can grab them also with his nose, or his tongue, or his will, especially with his will. I cannot really describe how it is done, but you yourself, for instance, cannot describe to me how you hear. It happens that I am also capable of hearing, so we can talk about what we hear, but not about how we hear.

стверджував, що «сприймання світу» передбачає процес осягання будь-чого, що постає перед нами. Це особливе «сприймання» здійснюється нашими органами чуттів і нашою волею.

Я запитав його, чи не є воля шостим чуттям. Він сказав, що вона є скоріше зв'язком між нами й сприйманим світом.

Я запропонував зупинитися, щоб я міг робити нотатки. Він засміявся й продовжував іти.

Того вечора він так і не відправив мене додому, а наступного дня, коли ми закінчили снідати, сам підняв тему волі.

"Те, що ти сам називаєш волею — це характер і сильне устремління, — мовив він. — Те, що мольфар називає волею, є сила, яка виходить ізсередини та з'єднується зі світом зокола. Вона виходить через живіт, просто тут, де зібрані світляні волокнини."

Він потер свій пупок, щоб показати цю ділянку.

"Я кажу, що вона виходить назовні через оце місце, бо те, як вона виходить, можна відчувати."

"Чому ви називаєте це волею?"

"Я ніяк це не називаю. Мій доброчинець називав це волею, та й інші чоловіки знання називають її волею."

"Учора ви сказали, що світ можна сприймати як органами чуття, так і волею. Як це можливо?"

"Звичайний чоловік може «схоплювати» речі світу лише своїми руками, або своїми очима, або своїми вухами, але мольфар може «схоплювати» їх також своїм носом, чи своїм язиком, чи своєю волею, особливо своєю волею. Я справді не можу описати, як це робиться, але ти сам, наприклад, не можеш описати мені, як ти чуєш. Так вже є, що я також здатен чути, тому ми можемо розмовляти про те, що ми чуємо, але не про те, як ми чуємо. Мольфар використовує

percibirlo. Don Juan sostenía que "percibir el mundo" involucra un proceso de aprehender lo que se presenta ante nosotros. Esta "percepción" particular se lleva a cabo con nuestros sentidos y nuestra voluntad.

Le pregunté si la voluntad era un sexto sentido. Dijo que más bien era una relación entre nosotros mismos y el mundo percibido.

Sugerí que nos detuviéramos para que yo pudiese tomar notas. El rió y siguió caminando.

No me hizo marcharme aquella noche, y al día siguiente, después del desayuno, él mismo trajo a colación el tema de la voluntad.

—Lo que tú llamas voluntad es carácter y disposición fuerte —dijo—. Lo que un brujo llama voluntad es una fuerza que viene de dentro y se prende al mundo de fuera. Sale por la barriga, por aquí, donde están las fibras luminosas.

Se frotó el ombligo para señalar la zona.

Digo que sale por aquí porque uno lo siente salir.

—¿Por qué lo llama usted voluntad?

—Yo no lo llamo nada. Mi benefactor lo llamaba voluntad, y otros hombres de conocimiento lo llaman voluntad.

—Ayer dijo usted que uno puede percibir el mundo con los sentidos así como con la voluntad. ¿Cómo puede ser posible eso?

—Un hombre común nada más agarra las cosas del mundo con las manos, o los ojos, o los oídos, pero un brujo también las agarra con la nariz, o la lengua, o la voluntad, sobre todo con la voluntad. No puedo describir realmente cómo se hace, pero tú mismo, por ejemplo, no puedes describirme cómo oyes. Lo que sucede es que yo también puedo oír, de modo que podemos hablar de lo que oímos, pero no de cómo

A sorcerer uses his will to perceive the world. That perceiving, however, is not like hearing. When we look at the world or when we hear it, we have the impression that it is out there and that it is real. When we perceive the world with our will we know that it is not as 'out there' or as 'real' as we think."

"Is will the same as *seeing*?"

"No. Will is a force, a power. *Seeing* is not a force, but rather a way of getting through things. A sorcerer may have a very strong will and yet he may not *see*; which means that only a man of knowledge perceives the world with his senses and with his will and also with his *seeing*."

I told him that I was more confused than ever about how to use my will to forget the guardian. That statement and my mood of perplexity seemed to delight him.

"I've told you that when you talk you only get confused," he said and laughed. "But at least now you know you are waiting for your will. You still don't know what it is, or how it could happen to you. So watch carefully everything you do. The very thing that could help you develop your will is amidst all the little things you do."

Don Juan was gone all morning; he returned in the early afternoon with a bundle of dry plants. He signaled me with his head to help him and we worked in complete silence for hours, sorting the plants. When we finished we sat down to rest and he smiled at me benevolently.

I said to him in a very serious manner that I had been reading my notes and I still

свою волю для того, щоб сприймати світ. Однак це сприймання не схоже на слухове сприйняття. Коли ми дивимося на світ або коли ми чуємо його, то маємо враження, що він десь там, зокола, поза нами й що він є реальний. Коли ми сприймаємо світ своєю волею, то знаємо, що він не такий вже «поза нами» або ж не такий «реальний», як ми думаємо."

"Воля — це те саме, що й *бачення*?"

"Ні. Воля є силою, енергією. *Бачення* — це не сила, а скоріше спосіб прозирання у речі. Мольфар може мати дуже сильну волю, та все ж може не *бачити*; це означає, що лише чоловік знання сприймає світ своїми чуттями і своєю волею, а також своїм *баченням*."

Я сказав йому, що зараз перебуваю в більшому замішанні, ніж будь-коли раніше, відносно того, як мені використовувати свою волю, щоб забути охоронця. Ця заява та мій стан розгубленості, здавалося, викликали в нього захват.

"Я казав тобі, що коли ти розмовляєш, то лише заплутуєшся, — мовив він і засміявся. — Та принаймні тепер ти знаєш, що чекаєш на свою волю. Ти досі не знаєш, що це таке чи як вона може прийти до тебе. Тому уважно спостерігай за всім, що ти робиш. Те, що може допомогти тобі розвинути твою волю, криється якраз серед усіх тих дрібних речей, які ти робиш."

Дона Хуана не було весь ранок; він повернувся рано пополудні[94] з клунком сухих рослин. Він зробив мені знак головою допомогти йому, і ми кілька годин працювали в цілковитій тиші, сортуючи рослини. Коли ми закінчили, ми сіли відпочити й дон Хуан приязно усміхнувся мені.

Я сказав йому дуже серйозно, що перечитував свої нотатки й досі не можу взяти в

oímos. Un brujo usa su voluntad para percibir el mundo. Pero no es como percibirlo con el oído. Cuando miramos el mundo o cuando lo oímos, tenemos la impresión de que está allí y de que es real. Cuando percibimos el mundo con la voluntad, sabemos que no está tan allí ni es tan real como pensamos.

—¿Es la voluntad lo mismo que *ver*?

—No. La voluntad es una fuerza, un poder. *Ver* no es una fuerza, sino más bien un modo de atravesar cosas. Un brujo puede tener una voluntad muy fuerte y sin embargo quizá no *vea*; eso significa que sólo un hombre de conocimiento percibe el mundo con sus sentimientos y con su voluntad y también con su *ver*.

Le dije que me hallaba más confuso que nunca con respecto a la forma de usar mi voluntad para olvidar al guardián. Esa afirmación y mi perplejidad de ánimo parecieron deleitarlo.

—Ya te he dicho que cuando hablas nada más te confundes —dijo, y rió—. Pero por lo menos ahora sabes que estás esperando a tu voluntad. Todavía no sabes qué es ni cómo podría ocurrirte. Así que vigila con cuidado todo lo que hagas. La cosa misma que podría ayudarte a desarrollar tu voluntad está entre todas las cositas que haces.

Don Juan se fue toda la mañana; regresó en las primeras horas de la tarde con un bulto de plantas secas. Me hizo con la cabeza señal de que lo ayudara, y trabajamos durante horas en silencio completo, separando las plantas. Al terminar nos sentamos a descansar y él me sonrió con benevolencia.

Le dije con mucha seriedad que había esta leyendo mis notas y que aún no podía

[94] Early afternoon (англ.) — час від дванадцятої до третьої години пополудні, перед пізнім пообіддям.

could not understand what being a warrior entailed or what the idea of will meant.

"Will is not an idea," he said.

This was the first time he had spoken to me the whole day.

After a long pause he continued: "We are different, you and I. Our characters are not alike. Your nature is more violent than mine. When I was your age I was not violent but mean; you are the opposite. My benefactor was like that; he would have been perfectly suited to be your teacher. He was a great sorcerer but he did not *see*; not the way I *see* or the way Genaro *sees*. I understand the world and live guided by my *seeing*. My benefactor, on the other hand, had to live as a warrior. If a man *sees* he doesn't have to live like a warrior, or like anything else, for he can *see* things as they really are and direct his life accordingly. But, considering your character, I would say that you may never learn to *see*, in which case you will have to live your entire life like a warrior.

"My benefactor said that when a man embarks on the paths of sorcery he becomes aware, in a gradual manner, that ordinary life has been forever left behind; that knowledge is indeed a frightening affair; that the means of the ordinary world are no longer a buffer for him; and that he must adopt a new way of life if he is going to survive. The first thing he ought to do, at that point, is to want to become a warrior, a very important step and decision. The frightening nature of knowledge leaves one no alternative but to become a warrior.

толк, що означає бути воїном чи що розуміється під ідеєю волі.

"Воля не є ідеєю", — мовив він.

Це вперше за весь день він заговорив до мене.

Після тривалої паузи він продовжив: "Ми є різні, ти і я. Наші характери не схожі. Твоя вдача більш несамовита, ніж моя. У твоєму віці я не був несамовитий, натомість був жадібний[95]; ти — навпаки. Мій доброчинець був схожий на тебе; він би ідеально підійшов тобі як учитель. Він був видатний мольфар, але він не *бачив*; не так, як *бачу* я, чи так, як *бачить* Хенаро. Я розумію світ і живу, керуючись своїм *баченням*. Мій доброчинець, з іншого боку, мав жити як воїн. Якщо чоловік *бачить*, він не має жити як воїн чи як будь-хто ще, бо може *бачити* речі такими, якими вони є насправді, і скеровувати своє життя відповідно. Але, зважаючи на твою вдачу, я б сказав, що ти, можливо, ніколи не навчишся *бачити*, і в такому разі тобі доведеться прожити все своє життя як воїн."

"Мій доброчинець говорив, що коли чоловік стає на стежки мольфарства, він поступово усвідомлює, що звичайне життя назавжди залишилося позаду; що знання є направду застрашливою річчю; що засоби звичайного світу більше не є для нього буфером, який пом'якшує удари; і що він мусить прийняти й дотримуватися нового способу життя, якщо збирається вижити. Перше, що йому слід зробити, в тій точці, — це захотіти стати воїном, дуже важливий крок і рішення. Страхаюча природа знання не залишає жодного іншого вибору, крім як стати воїном."

comprender qué implicaba el ser guerrero ni qué significaba la idea de la voluntad.

—La voluntad no es una idea —dijo.

Era la primera vez que me hablaba en todo el día. Tras una larga pausa continuó:

—Somos distintos, tú y yo. No tenemos el mismo carácter. Tu naturaleza es más violenta que la mía. Yo a tu edad, no era violento, sino malo; tú eres lo opuesto. Mi benefactor era así; habría estado como mandado hacer para maestro tuyo. Era un gran brujo, pero no *veía*; no del modo como yo *veo* o como Genaro *ve*. Yo entiendo el mundo y vivo según lo que *veo*. Mi benefactor, en cambio, tenía que vivir como guerrero. Un hombre que *ve* no necesita vivir como guerrero ni como ninguna otra cosa, porque puede *ver* las cosas como son y dirigir su vida de acuerdo con eso. Pero, teniendo en cuenta tu carácter, yo diría que tal vez nunca aprendas a *ver*, y en ese caso tendrás que vivir como guerrero toda tu vida.

»Mi benefactor decía que, cuando un hombre se embarca en los caminos de la brujería, poco a poco se va dando cuenta de que la vida ordinaria ha quedado atrás para siempre; de que el conocimiento es en verdad algo que da miedo; de que los medios del mundo ordinario ya no le sirven de sostén; y de que si desea sobrevivir debe adoptar una nueva forma de vida. Lo primero que debe hacer, en ese punto, es querer llegar a ser un guerrero, un paso y una decisión muy importantes. La aterradora naturaleza del conocimiento no le permite a uno otra alternativa que la de llegar a ser un guerrero.

[95] Mean (англ.) — скупий, скнарий; низький, підлий, нечесний; дріб'язковий; непривітний; злобливий. У «Колесі часу» Кастанеда наводить слова дона Хуана про те, що наґваль Хуліан скористався саме його жадібністю і хтивістю, щоб втягнути дона Хуана в навчання мольфарству.

"By the time knowledge becomes a frightening affair the man also realizes that death is the irreplaceable partner that sits next to him on the mat. Every bit of knowledge that becomes power has death as its central force. Death lends the ultimate touch, and whatever is touched by death indeed becomes power.

"A man who follows the paths of sorcery is confronted with imminent annihilation every turn of the way, and unavoidably he becomes keenly aware of his death. Without the awareness of death he would be only an ordinary man involved in ordinary acts. He would lack the necessary potency, the necessary concentration that transforms one's ordinary time on earth into magical power.

"Thus to be a warrior a man has to be, first of all, and rightfully so, keenly aware of his own death. But to be concerned with death would force any one of us to focus on the self and that would be debilitating. So the next thing one needs to be a warrior is detachment. The idea of imminent death, instead of becoming an obsession, becomes an indifference."

Don Juan stopped talking and looked at me. He seemed to be waiting for a comment.

"Do you understand?" he asked.

I understood what he had said but I personally could not see how anyone could arrive at a sense of detachment. I said that from the point of view of my own apprenticeship I had already experienced the mo-

"На той час, коли знання стає застрашливою справою, чоловік також усвідомлює, що смерть є незамінною партнеркою, яка сидить поруч із ним на його маті. Кожна дрібка знання, що стає силою, має смерть своєю центральною потугою[96]. Смерть надає остаточний доторк[97], і будь-що, чого вона торкнулася, направду стає силою."

"Чоловік, що слідує стежками мольфарства, стикається із загрозою повного знищення на кожному повороті шляху, і він неминуче починає гостро усвідомлювати свою смерть. Без усвідомлення смерті він був би лише звичайною людиною, залученою у звичайні дії. Йому бракувало б тієї необхідної потуги, тієї необхідної концентрації, яка перетворює звичайний час людини на землі на магічну силу."

"Таким чином, щоб бути воїном, чоловік має бути, перш за все й на повних підставах, гостро свідомий своєї власної смерті. Але переймання смертю змусило б кожного з нас зосередитися на собі, а це висилює людину. Тому наступною річчю, необхідною для того, щоб бути воїном, є відчуженість. Тоді ідея неминучої смерті, замість стати нав'язливою, стає байдужою."

Дон Хуан перестав говорити й подивився на мене. Здавалося, він чекав на якусь репліку з мого боку.

"Тобі це зрозуміле?" — запитав він.

Я зрозумів, що він сказав, але особисто я не міг збагнути, як можна прийти до почуття відчуженості. Я сказав, що з погляду мого власного учнівства я вже досвідчив той момент, коли знання стало такою застрашливою

»Ya cuando el conocimiento se convierte en algo que da miedo, el hombre también se da cuenta de que la muerte es la compañera inseparable que se sienta a su lado en el petate. Cada trocito de conocimiento que se vuelve poder tiene a la muerte como fuerza central. La muerte da el último toque, y lo que la muerte toca se vuelve en verdad poder.

»Un hombre que sigue los caminos de la brujería se enfrenta en cada recodo con la aniquilación inminente, y sin poder evitarlo se vuelve terriblemente consciente de su muerte. Sin la conciencia de la muerte no sería más que un hombre común envuelto en actos comunes. Carecería de la potencia necesaria, de la concentración necesaria que transforman en poder mágico nuestro tiempo ordinario sobre la tierra.

»De ese modo, para ser un guerrero un hombre debe estar, antes que nada y con justa razón, terriblemente consciente de su propia muerte. Pero preocuparse por la muerte forzaría a cualquiera de nosotros a enfocar su propia persona, y eso es debilitante. De modo que lo otro que uno necesita para ser guerrero es el desapego. La idea de la muerte inminente, en vez de convertirse en obsesión, se convierte en indiferencia.»

Don Juan dejó de hablar y me miró. Parecía esperar un comentario.

—¿Entiendes? —preguntó.

Yo entendía lo que había dicho, pero personalmente me resultaba imposible ver cómo podía alguien llegar a un sentido de desapego. Dije que, desde el punto de vista de mi propio aprendizaje, ya había experimen-

[96] Force (англ.) — головне значення також «сила», як і в слова *power*. Слово «потуга» в українському перекладі використане для уникнення вживання двічі слова «сила» на позначення різних за своєю суттю речей.
[97] Touch (англ.) — дотик; зв'язок; штрих; проба на якість; мітка.

ment when knowledge became such a frightening affair. I could also truthfully say that I no longer found support in the ordinary premises of my daily life. And I wanted, or perhaps even more than wanted, I needed, to live like a warrior.

"Now you must detach yourself," he said.

"From what?"

"Detach yourself from everything."

"That's impossible. I don't want to be a hermit."

"To be a hermit is an indulgence and I never meant that. A hermit is not detached, for he willfully abandons himself to being a hermit.

"Only the idea of death makes a man sufficiently detached so he is incapable of abandoning himself to anything. Only the idea of death makes a man sufficiently detached so he can't deny himself anything. A man of that sort, however, does not crave, for he has acquired a silent lust for life and for all things of life. He knows his death is stalking him and won't give him time to cling to anything, so he tries, without craving, all of everything.

"A detached man, who knows he has no possibility of fencing off his death, has only one thing to back himself with: the

справою. Я також міг би з усією правдивістю сказати, що більше не знаходжу підтримки у звичних устоях мого повсякденного життя. І я хотів або, можливо, навіть більше, ніж хотів, — я мав потребу в тому, щоб жити як воїн.

"Тепер ти мусиш відчужитися", — мовив він.

"Від чого?"

"Відчужся від усього[98]."

"Це неможливо. Я не хочу бути відлюдником."

"Бути відлюдником — це самопотурання, і я ніколи не мав цього на увазі. Відлюдник не відчужений, бо він самохітно відмовляється від себе, піддаючись бажанню бути відлюдником[99]."

"Лише ідея смерті робить чоловіка достатньо відчуженим, щоб він був нездатен піддаватися будь-чому. Лише ідея смерті робить чоловіка достатньо відчуженим, щоб він міг не відмовляти собі ні в чому. Однак такий чоловік нічого не жадає, бо він набув мовчазну пристрасть до життя й до всього, що є в житті. Він знає, що його смерть вистежує[100] його й не дасть йому часу зачепитися[101] за щось, тож він пробує, не жадаючи, все з усього."

"Відчужений чоловік, який знає, що він не має можливості одгородитися від своєї смерті, має лише одну річ, на яку він може спертися:

tado el momento en que el conocimiento se convertía en algo atemorizante. También podía decir con toda veracidad que ya no encontraba apoyo en las premisas ordinarias de mi vida cotidiana. Y deseaba, o quizá más que desear, necesitaba, vivir como un guerrero.

—Ahora debes despegarte —dijo don Juan.

—¿De qué?

—Despégate de todo.

—Eso es imposible. No quiero ser un ermitaño.

—Ser ermitaño es una entrega y jamás me referí a eso. Un ermitaño no está despegado, pues se abandona voluntariamente a ser ermitaño.

»Sólo la idea de la muerte da al hombre el desapego suficiente para que sea incapaz de abandonarse a nada. Sólo la idea de la muerte da al hombre el desapego suficiente para que no pueda negarse nada. Pero un hombre de tal suerte no ansía, porque ha adquirido una lujuria callada por la vida y por todas las cosas de la vida. Sabe que su muerte lo anda cazando y que no le dará tiempo de adherirse a nada, así que prueba, sin ansias, todo de todo.

»Un hombre despegado, sabiendo que no tiene posibilidad de poner vallas a su muerte, sólo tiene una cosa que lo respalde: el poder

---

[98] Тут і далі в тексті дон Хуан повідомляє Кастанеді дві фундаментальні складові мольфарської формули з п'яти рядків, що починається словами "Я вже відданий силі, яка вершить мою долю" (I am already given to the power that rules my fate). П'ятий, останній рядок формули звучить так: "Відчужений і безжурний, я промайну стрілою повз Орла, щоб бути вільним" (Detached and at ease, I will dart past the Eagle to be free).

[99] *...willfully abandons himself to being a hermit* (англ.) — альтернативні варіанти перекладу "самохітно віддається буттю відлюдника" *або* "з власного бажання відмовляється від себе, щоб бути відлюдником".

[100] *to stalk* (англ.) — вистежувати, іти крадькома, підкрадатися; похідними цього слова є *stalking* (вистежування) і *stalker* (вистежувач); у московських перекладах ці терміни передаються химерними словами «сталкінг»/«сталкер» без жодного семантичного зв'язку з дієсловом «вистежувати».

[101] *to cling* (англ.) — чіплятися; прилипати; триматися поруч; горнутися. Тут ідеться про ще одну фундаментальну складову мольфарської формули "Я вже відданий силі, яка вершить мою долю". Її другий рядок звучить так: "І я ні за що не чіпляюся, тож я не матиму нічого захищати" (And I cling to nothing, so I will have nothing to defend). Інші дві складові мольфарської формули — не мати думок і не боятися — неодноразово згадуються доном Хуаном від самого початку учнівства Кастанеди.

power of his decisions. He has to be, so to speak, the master of his choices. He must fully understand that his choice is his responsibility and once he makes it there is no longer time for regrets or recriminations. His decisions are final, simply because his death does not permit him time to cling to anything.

"And thus with an awareness of his death, with his detachment, and with the power of his decisions a warrior sets his life in a strategical manner. The knowledge of his death guides him and makes him detached and silently lusty; the power of his final decisions makes him able to choose without regrets and what he chooses is always strategically the best; and so he performs everything he has to with gusto and lusty efficiency.

"When a man behaves in such a manner one may rightfully say that he is a warrior and has acquired patience!"

Don Juan asked me if I had anything to say, and I remarked that the task he had described would take a lifetime. He said I protested too much in front of him and that he knew I behaved, or at least tried to behave, in terms of a warrior in my day-to-day life.

"You have pretty good claws," he said, laughing. "Show them to me from time to time. It's good practice."

I made a gesture of claws and growled, and he laughed. Then he cleared his throat and went on talking.

"When a warrior has acquired patience he is on his way to will. He knows how to wait. His death sits with him on his mat, they are friends. His death advises him, in mysterious ways, how to choose, how to live strategically. And the warrior waits! I

силу його рішень. Він має бути, так би мовити, майстром кожного свого вибору. Він мусить повністю розуміти, що його вибір є його відповідальністю, і щойно тільки він зробив його, то більше не має часу для шкодувань чи перекорів. Його рішення остаточні просто тому, що його смерть не дає йому часу ні за що зачепитися."

"І таким чином, з усвідомленням своєї смерті, зі своєю відчуженістю та з силою своїх рішень воїн організує своє життя стратегічно. Знання про свою смерть веде його та робить його відчуженим і мовчазно пристрасним; сила його остаточних рішень робить його здатним обирати без шкодувань і те, що він обирає, є завжди стратегічно найкраще; і таким чином, він виконує все, що має виконувати, з насолодою і пристрасною ефективністю."

"Коли чоловік поводиться в такий спосіб, можна з повним правом сказати, що він є воїн і набув терпіння!"

Дон Хуан запитав мене, чи маю я щось сказати, і я зауважив, що завдання, яке він описав, забере ціле життя. Він сказав, що я надто багато заперечую йому, та він знає, що я поводжуся, або принаймні намагаюся поводитися відповідно до принципів воїна в моєму повсякденному житті.

"Ти маєш досить добрі пазурі, — мовив він, сміючись. — Показуй їх мені час від часу. Це хороша практика."

Я зробив жест, імітуючи пазурі, і загарчав, а він засміявся. Потім він відкашлявся й продовжив говорити.

"Коли воїн набув терпіння, він є на своєму шляху до волі. Він знає, як чекати. Його смерть сидить із ним на його маті, вони друзі. Смерть радить йому, потаємними способами, як обирати, як жити стратегічно. І воїн чекає! Я б сказав, що воїн учиться без жодного поспіху,

de sus decisiones. Tiene que ser, por así decirlo, el amo de su elección. Debe comprender por completo que su preferencia es su responsabilidad, y una vez que hace su selección no queda tiempo para lamentos ni recriminaciones. Sus decisiones son definitivas, simplemente porque su muerte no le da tiempo de adherirse a nada.

»Y así, con la conciencia de su muerte, con desapego y con el poder de sus decisiones, un guerrero arma su vida en forma estratégica. El conocimiento de su muerte lo guía y le da desapego y lujuria callada; el poder de sus decisiones definitivas le permite escoger sin lamentar, y lo que escoge es siempre estratégicamente lo mejor; así cumple con gusto y con eficiencia lujuriosa, todo cuanto tiene que hacer.

»¡Cuando un hombre se porta de esa manera puede decirse con justicia que es un guerrero y que ha adquirido paciencia!»

Don Juan me preguntó si tenía algo que decir, y señalé que cumplir la tarea que había descrito llevaría toda una vida. Me contestó que yo protestaba demasiado en su presencia, y que él sabía que en mi vida cotidiana me portaba, o al menos trataba de portarme, en términos de guerrero.

—Tienes garras bastante buenas —dijo riendo—. Enséñamelas de vez en cuando. Es buena práctica.

Hice un ademán prensil, gruñendo, y él rió. Después se aclaró la garganta y siguió hablando.

—Cuando un guerrero ha adquirido paciencia, está en camino hacia la voluntad. Sabe cómo esperar. Su muerte se sienta junto a él en su petate, son amigos. Su muerte le aconseja, en formas misteriosas, cómo escoger, cómo vivir estratégicamente. ¡Y el

would say that the warrior learns without any hurry because he knows he is waiting for his will; and one day he succeeds in performing something ordinarily quite impossible to accomplish. He may not even notice his extraordinary deed. But as he keeps on performing impossible acts, or as impossible things keep on happening to him, he becomes aware that a sort of power is emerging. A power that comes out of his body as he progresses on the path of knowledge. At first it is like an itching on the belly, or a warm spot that cannot be soothed; then it becomes a pain, a great discomfort. Sometimes the pain and discomfort are so great that the warrior has convulsions for months, the more severe the convulsions the better for him. A fine power is always heralded by great pain.

"When the convulsions cease the warrior notices he has strange feelings about things. He notices that he can actually touch anything he wants with a feeling that comes out of his body from a spot right below or right above his navel. That feeling is the will, and when he is capable of grabbing with it, one can rightfully say that the warrior is a sorcerer, and that he has acquired will."

Don Juan stopped talking and seemed to await my comments or questions. I had nothing to say. I was deeply concerned with the idea that a sorcerer had to experience pain and convulsions but I felt embarrassed about asking him if I also had to go through that. Finally, after a long silence, I asked him, and he giggled as if he had been anticipating my question. He said that pain was not absolutely necessary; he, for example, had never had it and will had just happened to him.

бо знає, що він чекає на свою волю; і одного дня він доможеться успіху у виконанні чогось, що зазвичай абсолютно неможливо здійснити. Він може навіть не помітити свого надзвичайного вчинку. Але мірою того, як він продовжує робити неможливі дії, або мірою того, як неможливі речі далі трапляються з ним, він стає свідомий факту, що з'являється певна сила. Сила, яка виходить з його тіла мірою того, як він просувається стежкою знання. Спершу вона схожа на свербіння в животі, або відчуття печіння в якійсь точці в тілі, яке не можна послабити; потім вона стає болем, великим дискомфортом. Іноді біль і дискомфорт такі великі, що воїн має конвульсії протягом місяців; чим сильніші ці конвульсії, тим краще для нього. Провісником відмінної сили завжди є сильний біль."

"Коли конвульсії припиняються, воїн помічає, що він має дивні відчуття стосовно речей. Він зауважує, що може фактично торкатися всього, чого забажає, тим почуттям, яке виходить із його тіла з точки просто під його пупком чи прямо над ним. Те відчуття є воля, і коли він здатен схоплювати ним, можна з повним правом сказати, що цей воїн є мольфар, і що він набув волю."

Дон Хуан перестав говорити і, здавалося, чекав на мої коментарі або запитання. Я був глибоко стурбований ідеєю того, що мольфар має досвідчувати біль і конвульсії, але мені було незручно питати в нього, чи я також маю пройти через це. Нарешті, після тривалого мовчання, я спитав його, і він хихотнув, ніби завбачував моє запитання. Він сказав, що біль не є абсолютно необхідний; він, наприклад, ніколи не мав його, і воля просто прийшла до нього.

guerrero espera! Yo diría que el guerrero aprende sin apuro porque sabe que está esperando su voluntad; y un día logra hacer algo que por lo común es imposible de ejecutar. A lo mejor ni siquiera advierte su acto extraordinario. Pero conforme sigue ejecutando actos imposibles, o siguen pasándole cosas imposibles, se da cuenta de que una especie de poder está surgiendo. Un poder que sale de su cuerpo conforme progresa en el camino del conocimiento. Al principio es como una comezón en la barriga, o un calor que no puede mitigarse; luego se convierte en un dolor, en un gran malestar. A veces el dolor y el malestar son tan grandes que el guerrero tiene convulsiones durante meses; mientras más duras sean, mejor para él. Un magnífico poder es siempre anunciado por grandes dolores.

»Cuando las convulsiones cesan, el guerrero advierte que tiene sensaciones extrañas con respecto a las cosas. Advierte que puede tocar cualquier cosa que quiera con una sensación que sale de su cuerpo por un sitio abajo o arriba de su ombligo. Esa sensación es la voluntad, y cuando el guerrero es capaz de agarrar con ella, puede decirse con justicia que es un brujo y que ha adquirido voluntad.»

Don Juan cesó de hablar y pareció esperar mis comentarios o preguntas. Yo no tenía nada que decir. Me preocupaba hondamente la idea de que un brujo debía experimentar dolor y convulsiones, pero me apenaba el preguntarle si también yo tendría que atravesar eso. Finalmente, tras un largo silencio, se lo pregunté, y el soltó una risita, como si hubiera estado esperándolo. Dijo que el dolor no era absolutamente necesario; él, por ejemplo, jamás lo tuvo, y la voluntad simplemente le aconteció.

“One day I was in the mountains,” he said, “and I stumbled upon a puma, a female one; she was big and hungry. I ran and she ran after me. I climbed a rock and she stood a few feet away ready to jump. I threw rocks at her. She growled and began to charge me. It was then that my will fully came out, and I stopped her with it before she jumped on me. I caressed her with my will. I actually rubbed her tits with it. She looked at me with sleepy eyes and lay down and I ran like a son of a bitch before she got over it.”

Don Juan made a very comical gesture to portray a man running for dear life, holding on to his hat.

I told him that I hated to think I had only female mountain lions or convulsions to look forward to, if I wanted will.

“My benefactor was a sorcerer of great powers,” he went on. “He was a warrior through and through. His will was indeed his most magnificent accomplishment. But a man can go still further than that; a man can learn to *see*. Upon learning to *see* he no longer needs to live like a warrior, nor be a sorcerer. Upon learning to *see* a man becomes everything by becoming nothing. He, so to speak, vanishes and yet he’s there. I would say that this is the time when a man can be or can get anything he desires. But he desires nothing, and instead of playing with his fellow men like they were toys, he meets them in the midst of their folly. The only difference between

“Одного дня я був у горах, — мовив він, — і наштовхнувся на пуму[102], самицю; вона була велика й голодна. Я побіг і вона почала переслідувати мене. Я видерся на скельний виступ, а вона зупинилася за кілька футів від мене, готова стрибнути. Я став кидати в неї каміння. Вона загарчала й почала кидатися на мене. Саме тоді моя воля повністю вийшла, і я зупинив нею пуму, перш ніж вона стрибнула на мене. Я попестив її своєю волею. Я направду потер нею її соски. Вона подивилася на мене сонними очима й лягла на землю, а я побіг як сучий син, перш ніж вона оговталась.”

Дон Хуан зробив дуже комічний жест, щоб зобразити чоловіка, який щодуху біжить задля порятунку життя, притримуючи своє сомбреро.

Я сказав йому, що мені ненависна думка, що я маю чекати попереду лише на самиць гірських левів або на конвульсії, якщо я хотітиму волю.

“Мій доброчинець був мольфаром величезної могутності[103], — продовжив дон Хуан. — Він був воїн до мозку кісток. Його воля була справді його найвражаючим досягненням. Але чоловік може піти ще далі; чоловік може навчитися *бачити*. Після того, як він навчиться *бачити*, йому більше немає потреби ані жити як воїн, ані бути мольфаром. Навчившись *бачити*, чоловік стає всім, стаючи нічим. Він, так би мовити, зникає, і все ж він перебуває тут. Я б сказав, що це є час, коли чоловік може бути всім, чим захоче, або отримати будь-що, чого лишень забажає. Але він не бажає нічого, і замість бавитися іншими людьми, немов іграшками, він прилучається до них[104] посеред їхньої дурості. Єдина різниця

—Un día andaba yo en las montañas —dijo— y me encontré con una leona; era grande y tenía hambre. Eché a correr y corrió tras de mí. Me trepé a una peña y ella se paró a unos metros, lista para saltar. Le tiré piedras. Gruñó y empezó a embestirme. Entonces fue cuando mi voluntad acabó de salir, y con ella la detuve antes de que me brincara encima. La acaricié con mi voluntad. Como lo oyes: le restregué las tetas. La leona me miró con ojos dormidos y se echó, y yo corrí como la chingada antes de que se repusiera.

Don Juan hizo un gesto muy cómico para representar a un hombre en carrera frenética, agarrándose el sombrero.

Le dije que odiaba pensar que, de querer voluntad, no tenía más alternativas que leonas de montaña o convulsiones.

—Mi benefactor era un brujo de grandes poderes —prosiguió—. Era un guerrero hecho y derecho. Su voluntad era en verdad su hazaña suprema. Pero un hombre puede ir todavía más allá; puede aprender a *ver*. Al aprender a *ver*, ya no necesita vivir como guerrero, ni ser brujo. Al aprender a *ver*, un hombre llega a ser todo llegando a ser nada. Desaparece, por así decirlo, y sin embargo está allí. Yo diría que éste es el tiempo en que un hombre puede ser o puede obtener cualquier cosa que desea. Pero no desea nada, y en vez de jugar con sus semejantes como si fueran juguetes, los encuentra en medio de su desatino. La única diferencia es que

[102] Puma (англ.) — пума, кугуар, гірський лев. У текстах Кастанеди найчастіше зустрічається остання назва (mountain lion).

[103] *...a sorcerer of great powers* (англ.) — дослівно «мольфар [дуже] великих сил»; альтернативний варіант перекладу «мольфар із дуже великими силами».

[104] *...meets them in the midst of their folly* (англ.) — альтернативні варіанти перекладу “увідповіднюється їм на тлі їхньої дурості” *або* “зустрічається з ними в розпалі їхньої дурості”.

them is that a man who *sees* controls his folly, while his fellow men can't. A man who *sees* has no longer an active interest in his fellow men. *Seeing* has already detached him from absolutely everything he knew before."

"The sole idea of being detached from everything I know gives me the chills," I said.

"You must be joking! The thing which should give you the chills is not to have anything to look forward to but a lifetime of doing that which you have always done. Think of the man who plants corn year after year until he's too old and tired to get up, so he lies around like an old dog. His thoughts and feelings, the best of him, ramble aimlessly to the only [/other] things he has ever done, to plant corn. For me that is the most frightening waste there is.

"We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable new worlds."

"Are there any new worlds for us really?" I asked half in jest.

"We have exhausted nothing, you fool," he said imperatively. "*Seeing* is for impeccable men. Temper your spirit now, become a warrior, learn to *see*, and then you'll know that there is no end to the new worlds for our vision."

між ними полягає в тому, що чоловік, який *бачить*, контролює свою дурість, тоді як інші люди не можуть робити цього. Чоловік, що *бачить*, більше не має активної зацікавленості в інших людях. *Бачення* вже відчужило його абсолютно від усього, що він знав раніше."

"Сама лише ідея бути відчуженим від усього, що я знаю, викликає в мене дріж", — сказав я.

"Ти, певне, жартуєш! Те, що мусило б кидати тебе в дріж — це не мати нічого, на що чекати в майбутньому, крім роблення впродовж усього життя того, що ти завжди робив. Подумай про чоловіка, який із року в рік висаджує кукурудзу, аж поки не стане занадто старий і виснажений, щоб підвестися, і тому він лежить, як старий пес на стерні. Його думки й почуття, найкраще, що він має, безцільно блукають навколо тих єдиних речей, які він будь-коли робив, — вирощування кукурудзи. Для мене це найстрахаюче марнотратство, яке лишень існує."[105]

"Ми люди, і нашою долею є вчитися й бути закинутими в немислимі нові світи."

"Чи справді існують якісь нові світи для нас?" — запитав я напівжартома.

"Ми ще нічого не вичерпали, дурню, — мовив він владним тоном. — *Бачення* існує для бездоганних людей. Загартуй свій дух зараз, стань воїном, навчися *бачити*, і тоді ти знатимеш, що немає кінця новим світам для нашого зору."

un hombre que *ve* controla su desatino, mientras que sus semejantes no pueden hacerlo. Un hombre que *ve* ya no tiene un interés activo en sus semejantes. El *ver* lo ha despegado de absolutamente todo lo que conocía antes.

—La sola idea de despegarme de todo lo que conozco me da escalofríos —dije.

—¡Has de estar bromeando! Lo que debería darte escalofríos es no tener nada que esperar más que una vida de hacer lo que siempre has hecho. Piensa en el hombre que planta maíz año tras año hasta que está demasiado viejo y cansado para levantarse y se queda echado como un perro viejo. Sus pensamientos y sentimientos, lo mejor que tiene, vagan sin ton ni son y se fijan en lo único que ha hecho: plantar maíz. Para mí, ése es el desperdicio más aterrador que existe.

»Somos hombres y nuestra suerte es aprender y ser arrojados a mundos nuevos, inconcebibles.»

—¿Hay de veras algún mundo nuevo para nosotros? —pregunté, medio en broma.

—No hemos agotado nada, idiota —dijo él, imperioso—. *Ver* es para hombres impecables. Templa tu espíritu, llega a ser un guerrero, aprende a *ver*, y entonces sabrás que no hay fin a los mundos nuevos para nuestra visión.

[105] У найбільш розтиражованій російській версії «Софії» цей абзац, крім звичних неточностей і перекручень змісту оригіналу, містить розлогі фантазії-відсебеньки перекладача, через що його обсяг вдвічі більший за авторський текст Кастанеди. У цьому відношенні він є показовим щодо загального підходу московських перекладачів до перекладу книжок Кастанеди, які в їхній інтерпретації є скоріше вільними художніми переказами, ніж автентичним відтворенням оригінального тексту.

11

Don Juan did not make me leave after I had run his errands, as he had been doing lately. He said I could stay, and the next day, June 28, 1969, just before noon he told me I was going to smoke again.

"Am I going to try to *see* the guardian again?"

"No, that's out. This is something else."

Don Juan calmly filled his pipe with smoking mixture, lighted it, and handed it to me. I experienced no apprehension. A pleasant drowsiness enveloped me right away. When I had finished smoking the whole bowl of mixture, don Juan put his pipe away and helped me stand up. We had been sitting facing each other on two straw mats he had placed in the center of his room. He said that we were going for a short walk and encouraged me to walk, shoving me gently. I took a step and my legs sagged. I did not feel any pain when my knees hit the ground. Don Juan held my arm and pushed me up on my feet again.

"You have to walk," he said, "the same way you got up the other time. You must use your will."

I seemed to be stuck to the ground. I attempted a step with my right foot and almost lost my balance. Don Juan held my right arm at the armpit and gently catapulted me forward, but my legs did not support me and I would have collapsed on my face had don Juan not caught my arm and buffered my fall. He held me by the right armpit and

11

Коли я виконав доручення дона Хуана, він не велів мені поїхати, як робив це останнім часом. Він сказав, що я можу залишитися, а наступного дня, 28 червня 1969 року, перед самим полуднем, повідомив мені, що я куритиму знову.

"Я що, спробую знову *побачити* охоронця?"

"Ні, з тим покінчено. Це є дещо інше."

Дон Хуан спокійно набив свою люльку курильною сумішшю, розкурив її і простягнув мені. Я не мав ніяких поганих передчуттів. Приємна сонливість одразу ж огорнула мене. Коли я викурив усю чашу суміші, дон Хуан прибрав свою люльку й допоміг мені підвестися. До цього ми з ним сиділи обличчям один до одного на двох солом'яних матах, які він поклав у центрі своєї кімнати. Він сказав, що ми підемо на коротку прогулянку та спонукав мене йти, м'яко підштовхуючи. Я зробив один крок, і мої ноги підкосилися. Я не відчув ніякого болю, коли мої коліна вдарились об землю. Дон Хуан узяв мене під руку і, штовхнувши вгору, знову поставив мене на ноги.

"Ти маєш іти,— мовив він, — у той самий спосіб, як ти підвівся минулого разу. Ти мусиш використовувати свою волю."

Я був немов приклеєний до землі. Я спробував зробити крок правою ногою і ледве не втратив рівновагу. Дон Хуан узяв мене за праву руку під пахвою та злегка штурхонув мене вперед, але мої ноги не держали мене і я б упав обличчям ниць, якби дон Хуан не схопив моєї руки й не стримав мого падіння. Тримаючи мене попід праву пахву, він притулив

XI

Don Juan no me hizo marcharme después de que cumplí sus encargos, como había dado en hacer últimamente. Dijo que podía quedarme, y al día siguiente, 28 de junio de 1969, me anunció que iba a fumar de nuevo.

—¿Voy a tratar de *ver* otra vez al guardián?

—No, eso ya no. Es otra cosa.

Don Juan llenó sosegadamente su pipa, la encendió y me la entregó. No experimenté aprensión alguna. Una agradable soñolencia me envolvió de inmediato. Cuando hube terminado de fumar todo el cuenco de mezcla, don Juan guardó su pipa y me ayudó a ponerme de pie. Habíamos estado sentados, el uno frente al otro, en dos petates que él colocó en el centro de su cuarto. Dijo que íbamos a dar un paseo y me animó a caminar, empujándome suavemente. Di un paso y mis piernas se doblaron. No sentí dolor cuando mis rodillas dieron contra el piso. Don Juan sostuvo mi brazo y me empujó nuevamente a mis pies.

—Tienes que caminar —dijo— igual que como te levantaste la otra vez. Debes usar tu voluntad.

Yo parecía hallarme pegado al suelo. Intenté dar un paso con el pie derecho y casi perdí el equilibrio. Don Juan asió mi brazo derecho a la altura del sobaco y me aventó con suavidad hacia adelante, pero las piernas no me sostuvieron, y habría caído sobre la cara si don Juan no hubiese tomado mi brazo y amortiguado mi caída. Me sostuvo por el

made me lean on him. I could not feel anything but I was certain that my head was resting on his shoulder; I was seeing the room from a slanted perspective. He dragged me in that position around the porch. We circled it twice in a most painful fashion; finally, I suppose, my weight became so great that he had to drop me on the ground. I knew he could not move me. In a certain way it was as if part of myself deliberately wanted to become lead-heavy. Don Juan did not make any effort to pick me up. He looked at me for an instant; I was lying on my back facing him. I tried to smile at him and he began to laugh; then he bent over and slapped me on the belly. I had a most peculiar sensation. It was not painful or pleasurable or anything I could think of. It was rather a jolt. Don Juan immediately began to roll me around. I did not feel anything; I assumed he was rolling me around because my view of the porch changed in accordance with a circular motion. When don Juan had me in the position he wanted he stepped back.

"Stand up!" he ordered me imperatively. "Stand up the way you did it the other day. Don't piddle around. You know how to get up. Now get up!"

I intently tried to recollect the actions I had performed on that occasion, but I could not think clearly; it was as if my thoughts had a will of their own no matter how hard I tried to control them. Finally the thought occurred to me that if I said "up" as I had done before I would certainly get up. I said, "Up", loud and clear but nothing happened.

Don Juan looked at me with obvious displeasure and then walked around me towards the door. I was lying on my left

мене до себе. Я не міг нічого відчувати, але був упевнений, що моя голова лежить на його плечі; я бачив кімнату з нахиленої перспективи. Він поволік мене в цьому положенні по присінку. Ми двічі з величезним трудом обійшли присінок по колу; зрештою, я гадаю, моя вага стала така велика, що йому довелось опустити мене на землю. Я знав, що він не зможе зрушити мене з місця. Певним чином це було так, ніби якась частина мене навмисно бажала стати важкою, як свинець. Дон Хуан не робив жодних зусиль, щоб підняти мене. Він дивився на мене якусь мить; я лежав на спині обличчям до нього. Я спробував усміхнутися йому і він почав сміятись; потім він нахилився й поплескав мене по животу. Я мав дуже особливе відчуття. Воно не було болісним або приємним чи будь-чим, про що я міг би думати. То був скоріше поштовх. Дон Хуан негайно почав перекочувати мене. Я нічого не відчував; я припускав, що він перекочує мене, бо мій оковид присінку змінювався відповідно до обертового руху. Коли дон Хуан привів мене в те положення, якого хотів, він трохи відступив назад.

"Підводься! — наказав він мені владним тоном. — Підводься так, як ти зробив це кілька днів тому. Не марнуй час на всіляку дурню. Ти знаєш, як встати. Тепер вставай!"

Я старанно намагався згадати ті дії, які виконав того разу, але не міг думати ясно; це було так, ніби мої думки мали свою власну волю, хоч би яких важких зусиль я докладав, щоб контролювати їх. Нарешті мені прийшла думка, що якщо я скажу «вгору», як зробив це раніше, то неодмінно встану. Я сказав «вгору!», голосно й чітко, але нічого не сталося.

Дон Хуан подивився на мене з явним невдоволенням, а тоді пішов навколо мене до дверей. Я лежав на лівому боці й мав повний

sobaco derecho y me hizo reclinarme en él. Yo no sentía nada, pero estaba seguro de que mi cabeza reposaba en su hombro; mi perspectiva de la habitación era sesgada. Me arrastró en esa postura alrededor de la ramada. Dimos dos vueltas en forma por demás penosa; finalmente, supongo, mi peso se hizo tan grande que don Juan tuvo que dejarme caer en el suelo. Supe que no le sería posible moverme. En cierto modo, era como si una parte de mí quisiera deliberadamente hacerse pesada como el plomo. Don Juan no hizo ningún esfuerzo por levantarme. Me miró un instante; yo yacía sobre la espalda, encarándolo. Traté de sonreírle y él empezó a reír; luego se agachó y me golpeó el vientre con la palma de la mano. Tuve una sensación de lo más peculiar. No era dolorosa ni agradable ni nada que se me ocurriera. Fue más bien una sacudida. Inmediatamente, don Juan empezó a rodarme. Yo no sentía nada: supuse que me hacía rodar porque mi visión del pórtico cambiaba de acuerdo con un movimiento circular. Cuando don Juan me tuvo en la posición que deseaba, retrocedió unas pasos.

—¡Párate! —ordenó imperiosamente—. Párate como el otro día. No te andes con tonterías. Sabes cómo pararte. ¡Párate ya!

Apliqué mi atención a recordar las acciones que había ejecutado en aquella ocasión, pero no podía pensar con claridad; era como si mis pensamientos tuviesen voluntad propia por más que yo trataba de controlarlos. Finalmente, se me ocurrió la idea de que si decía "arriba", como había hecho antes, me levantaría sin duda alguna. Dije: —Arriba —claro y fuerte, pero nada sucedió.

Don Juan me miró con disgusto evidente y luego caminó hacia la puerta. Yo estaba acostado sobre el lado izquierdo y tenía a la

side and had a full view of the area in front of his house; my back was to the door, so when he walked around me I immediately assumed he had gone inside.

"Don Juan!" I called loudly, but he did not answer.

I had an overpowering feeling of impotence and despair. I wanted to get up. I said, "Up", again and again, as if that were the magic word that would make me move. Nothing happened. I had an attack of frustration and I went through a sort of tantrum. I wanted to beat my head against the floor and weep. I spent excruciating moments in which I wanted to move or talk and I could not do either. I was truly immobile, paralyzed.

"Don Juan, help me!" I finally managed to bellow.

Don Juan came back and sat in front of me, laughing. He said that I was getting hysterical and that whatever I was experiencing was inconsequential. He lifted my head and, looking straight at me, said that I was having an attack of sham fear. He told me not to fret.

"Your life is getting complicated," he said. "Get rid of whatever it is that's causing you to lose your temper. Stay here quietly and rearrange yourself."

He placed my head on the ground. He stepped over me and all I could perceive was the shuffling of his sandals as he walked away.

My first impulse was to fret again, but I could not gather the energy to work myself into it. Instead, I found myself slipping into a rare state of serenity; a great feeling of ease enveloped me. I knew what the complexity of my life was. It was my little boy. I wanted to be his fa-

огляд ділянки перед його будинком; двері були в мене за спиною, тож коли він обминув мене, я одразу ж припустив, що він увійшов у дім.

"Доне Хуане!", — голосно покликав я, але він не відповів.

Я мав усепоглинаюче почуття безсилля й розпачу. Я хотів підвестися. Я казав «вгору!» знову й знову, ніби то було магічне слово, яке привело би мене в рух. Нічого не сталося. Мене раптом опанувала зневіра і я відчув щось на кшталт спалаху люті. Мені хотілось битися головою об долівку й плакати. Я пережив болісні моменти, у які хотів рухатися чи говорити й не міг робити ні те, ні інше. Я був цілковито недвижний, паралізований.

"Доне Хуане, допоможіть мені!" — нарешті спромігся заволати я.

Дон Хуан повернувся й сів переді мною, сміючись. Він сказав, що я впадаю в істерику і що все досвідчуване мною зараз є безпричинним. Він підняв мою голову і, дивлячись прямо на мене, сказав, що я маю напад несправжнього страху. Він велів мені не накручувати себе.

"Твоє життя стає дедалі складніше, — мовив він. — Позбудься всього, через що ти втрачаєш самовладання. Залишайся тут у спокої та переналаштуй себе."

Він поклав мою голову на землю. Він переступив через мене і все, що я міг сприймати, було човгання його сандалій, коли він ішов геть.

Першим моїм імпульсом було знову почати казитися, але я не зміг зібрати енергію, щоб накрутити себе для цього. Натомість я виявив, що зісковзую в рідкісний стан умиротвореності; чудове відчуття внутрішнього комфорту огорнуло мене. Я знав, у чому полягає складність мого життя. То був мій маленький хлопчик.

vista el área frente a la casa; la puerta quedaba a mi espalda, de modo que cuando don Juan se perdió de vista detrás de mí supuse inmediatamente que había entrado.

—¡Don Juan! —exclamé, pero no respondió.

Tuve un avasallador sentimiento de impotencia y desesperación. Quería levantarme. Dije: —Arriba— una y otra vez, como si ésa fuera la palabra mágica que me haría moverme. No pasó nada. Sufrí un ataque de frustración y tuve una especie de berrinche. Quería golpearme la cabeza contra el piso y llorar. Pasé momentos de tortura deseando moverme o hablar y sin poder hacer ninguna de las dos cosas. Me hallaba en verdad inmóvil, paralizado.

—¡Don Juan, ayúdeme! —logré berrear por fin.

Don Juan regresó y tomó asiento frente a mí, riendo. Dijo que me estaba poniendo histérico y que cuanto me hallara experimentando carecía de importancia. Me alzó la cabeza y, mirándome de lleno, dijo que yo sufría un ataque de falso miedo. Me dijo que no me agitara.

—Tu vida se está complicando —dijo—. Líbrate de lo que te está haciendo perder la compostura. Quédate aquí calmado y recomponte.

Puso mi cabeza en el suelo. Pasó por encima de mí y todo lo que pude percibir fue el arrastrar de sus huaraches mientras se alejaba.

Mi primer impulso fue agitarme de nuevo, pero no pude reunir la energía necesaria para llevarme a ese punto. En vez de ello, me sentí deslizar a un raro estado de serenidad; un gran sentimiento de calma me envolvió. Supe cuál era la complejidad de mi vida. Era mi niño. Más que ninguna otra cosa en el

ther more than anything else on this earth. I liked the idea of molding his character and taking him hiking and teaching him "how to live", and yet I abhorred the idea of coercing him into my way of life, but that was precisely what I would have to do, coerce him with force or with that artful set of arguments and rewards we call understanding.

"I must let him go," I thought. "I must not cling to him. I must set him free."

My thoughts brought on a terrifying feeling of melancholy. I began to weep. My eyes filled with tears and my view of the porch blurred. Suddenly I had a great urge to get up and look for don Juan to explain to him about my little boy; and the next thing I knew, I was looking at the porch from an upright position. I turned around to face the house and found don Juan standing in front of me. Apparently he had been standing there behind me all the time.

Although I could not feel my steps, I must have walked towards him, because I moved. Don Juan came to me smiling and held me up by the armpits. His face was very close to mine.

"Good, good work," he said reassuringly.

At that instant I became aware that something extraordinary was taking place right there. I had the feeling at first that I was only recollecting an event that had taken place years before. At one time in the past I had seen don Juan's face at very close range; I had smoked his mixture and I had had the feeling then that don Juan's face was submerged in a tank of water. It was enormous and it was luminous and it moved. The image had been so brief that I did not have time

Я хотів бути його батьком більше за будь-що інше на цій землі. Мені подобалась ідея формувати його характер, брати його в походи, вчити його «як жити», і все ж я відчував відразу до ідеї примушувати його вести мій спосіб життя, але саме це мені й довелося б робити, змушувати його силою або за допомогою хитромудрої системи аргументів і винагород, яку ми називаємо розумінням.

"Я мушу відпустити його, — подумав я. — Я не повинен чіплятися за нього. Я мушу відпустити його на свободу."

Мої думки викликали в мені жахаюче почуття меланхолії. Я почав ридати. Очі наповнилися слізьми, і мій оковид присінка затуманився. Раптом я відчув величезну спонуку підвестися й відшукати дона Хуана, щоб пояснити йому все про мого маленького хлопчика; наступне, що я знав, це що я дивлюся на присінок з вертикального положення. Я розвернувся на 180º, щоб стати обличчям до будинку, і виявив, що дон Хуан стоїть переді мною. Очевидно, він стояв там позаду мене весь цей час.

Хоча я не міг відчувати своїх кроків, певне, я йшов до нього, бо я рухався. Дон Хуан підійшов до мене, усміхаючись, і взяв мене попід пахви. Його обличчя було дуже близько від мого.

"Хороша, хороша робота," — мовив він підбадьорливо.

Цієї миті я став свідомий того, що просто зараз відбувається щось надзвичайне. Спершу я мав відчуття, що я просто згадую подію, яка мала місце кілька років тому. Якось у минулому я бачив обличчя дона Хуана з дуже близької відстані; я тоді покурив його суміш і мав таке відчуття, що лице дона Хуана було занурене в резервуар із водою. Воно було величезне й світляне і воно рухалося. Образ був такий короткотривалий, що я не мав часу, аби по-справжньому інвентаризувати його.

mundo, yo quería ser su padre. Me gustaba la idea de moldear su carácter y llevarlo a excursiones y enseñarle "cómo vivir", y sin embargo aborrecía la idea de coaccionarlo para que adoptara mi forma de vida, pero eso era precisamente lo que yo tendría que hacer: coaccionarlo por medio de la fuerza o por medio de ese mañoso conjunto de razones y recompensas que llamamos comprensión.

"Debo soltarlo — pensé —. No debo adherirme a él. Debo ponerlo en libertad."

Mis pensamientos evocaron un aterrador sentimiento de melancolía. Empecé a llorar. Mis ojos se llenaron de lágrimas y se nubló mi visión del pórtico. De pronto tuve una gran urgencia de levantarme a buscar a don Juan para explicarle lo de mi niño, y cuando me di cuenta ya estaba mirando el pórtico desde una posición erecta. Me volví hacia la casa y hallé a don Juan parado frente a mí. Al parecer había estado allí detrás todo el tiempo.

Aunque no pude sentir mis pasos, debo haber caminado hacia él, pues me moví. Don Juan se acercó sonriendo y me sostuvo de los sobacos. Su cara estaba muy cerca de la mía.

—Bien, muy bien —dijo alentador.

En ese instante cobré conciencia de que algo extraordinario tenía lugar allí mismo. Tuve al principio la sensación de hallarme tan sólo recordando un evento ocurrido años antes. Una vez había visto yo muy de cerca la cara de don Juan; también entonces bajo los efectos de su mezcla para fumar, tuve la sensación de que el rostro se hallaba sumergido en un tanque de agua. Era enorme y luminoso y se movía. La imagen fue tan breve que no hubo tiempo para

to really take stock of it. This time, however, don Juan was holding me and his face was no more than a foot away from mine and I had time to examine it. When I stood up and turned around I definitely saw don Juan; "the don Juan I know" definitely walked towards me and held me. But when I focused my eyes on his face I did not see don Juan as I am accustomed to seeing him; instead, I saw a large object in front of my eyes. I knew it was don Juan's face, yet that knowledge was not guided by my perception; it was, rather, a logical conclusion on my part; after all, my memory confirmed that the instant before, "the don Juan I know" was holding me by the armpits. Therefore the strange, luminous object in front of me had to be don Juan's face; there was a familiarity to it; yet it had no resemblance to what I would call don Juan's "real" face. What I was looking at was a round object which had a luminosity of its own. Every part in it moved. I perceived a contained, undulatory, rhythmical flow; it was as if the flowing was enclosed within itself, never moving beyond its limits, and yet the object in front of my eyes was oozing with movement at any place on its surface. The thought that occurred to me was that it oozed life. In fact it was so alive that I became engrossed looking at its movement. It was a mesmerizing fluttering. It became more and more engrossing, until I could no longer tell what the phenomenon in front of my eyes was.

I experienced a sudden jolt; the luminous object became blurry, as if something were shaking it, and then it lost its glow and became solid and fleshy. I was then looking at don Juan's familiar dark face. He was smiling placidly. The view of his "real" face lasted an instant and then the

Проте цього разу дон Хуан тримав мене, його обличчя було не більш як за фут від мого і я мав час на те, щоб обдивитися його. Коли я встав і розвернувся, я безперечно бачив дона Хуана; «дон Хуан, якого я знаю» безсумнівно підійшов до мене й узяв мене під руки, щоб підтримати. Але коли я сфокусував погляд на його обличчі, я не побачив дона Хуана так, як звик бачити його; натомість я бачив якийсь великий предмет перед моїми очима. Я знав, що то було лице дона Хуана, однак це знання не керувалося моїм сприйняттям; це був радше логічний умовивід з мого боку; зрештою моя пам'ять підтвердила, що за мить перед тим «дон Хуан, якого я знаю» підтримував мене попід пахвами. Тому дивний світляний предмет переді мною мав бути обличчям дона Хуана; він був мені добре знайомий; і все ж він не мав жодної схожості з тим, що я назвав би «реальним» лицем дона Хуана. Те, на що я дивився, було круглим предметом, який мав свою власну світність. Кожна частина в ньому рухалася. Я сприймав локалізований втримуваний, хвилеподібний, ритмічний потік; це було так, ніби той плин був замкнений у самому собі, ніколи не виходячи за свої межі, і все ж предмет перед моїми очима сочився рухом у кожній точці на його поверхні. Мені прийшла думка, що він сочився життям. Фактично, він був настільки живий, що я поринув у споглядання за його рухом. То був гіпнотичний пульсуючий рух. Він дедалі більше поглинав мене, поки я вже не міг збагнути, що за явище було в мене перед очима.

Я відчув раптовий поштовх; світляний предмет став розмитий, ніби щось його трусило; відтак він утратив своє світіння, став твердий і набув якостей людської плоті. А потім я вже дивився на знайоме темне обличчя дона Хуана. Він безтурботно усміхався. Вигляд його «реального» обличчя зберігався якусь мить, а

evaluarla realmente. Pero esta vez don Juan me sostenía y su rostro no estaba a más de treinta centímetros del mío y tuve tiempo de examinarlo. Al levantarme y darme la vuelta, vi definitivamente a don Juan; "el don Juan que conozco" caminó definitivamente hacia mí y me sostuvo. Pero cuando enfoqué su rostro no vi a don Juan tal como suelo verlo; vi un objeto grande frente a mis ojos. Sabía que era el rostro de don Juan, pero ése no era un conocimiento guiado por mi percepción; era más bien una conclusión lógica por parte mía; después de todo, mi memoria confirmaba que un momento antes "el don Juan que conozco" me sostenía de los sobacos. Por lo tanto, el extraño objeto luminoso frente a mí tenía que ser el rostro de don Juan; había en él cierta familiaridad, pero ningún parecido con lo que yo llamaría el "verdadero" rostro de don Juan. Lo que me encontraba mirando era un objeto redondo con luminosidad propia. Cada una de sus partes se movía. Percibí un fluir contenido, ondulatorio, rítmico; era como si el fluir estuviese encerrado en sí mismo, sin pasar nunca de sus límites, y sin embargo el objeto frente a mis ojos exudaba movimiento en cualquier sitio de su superficie. Pensé que exudaba vida. De hecho, estaba tan vivo que me ensimismé mirando su movimiento. Era un oscilar hipnótico. Se hizo cada vez más absorbente, hasta no serme posible discernir qué era el fenómeno frente a mis ojos.

Experimenté una sacudida súbita; el objeto luminoso se emborronó, como si algo lo sacudiera, y luego perdió su brillo para hacerse sólido y carnal. Me hallé entonces mirando el conocido rostro moreno de don Juan. Sonreía con placidez. La visión de su rostro "verdadero" duró un instante y luego

face again acquired a glow, a shine, an iridescence. It was not light as I am accustomed to perceiving light, or even a glow; rather it was movement, an incredibly fast flickering of something. The glowing object began to bobble up and down again and that disrupted its undulatory continuity. Its shine diminished as it shook, until it again became the "solid" face of don Juan, as I see him in everyday life. At that moment I vaguely realized that don Juan was shaking me. He was also speaking to me. I did not understand what he was saying, but as he kept on shaking me I finally heard him.

"Don't stare at me. Don't stare at me," he kept saying. "Break your gaze. Break your gaze. Move your eyes away."

Shaking my body seemed to force me to dislodge my steady gaze; apparently when I did not peer intently into don Juan's face I did not see the luminous object. When I moved my eyes away from his face and looked at it with the corner of my eye, so to speak, I could perceive his solidity; that is to say, I could perceive a three-dimensional person; without really looking at him I could, in fact, perceive his whole body, but when I focused my gaze, the face became at once the luminous object.

"Don't look at me at all," don Juan said gravely.

I moved my eyes away and looked at the ground.

"Don't fix your gaze on anything," don Juan said imperatively, and stepped aside in order to help me walk.

I did not feel my steps and could not figure out how I performed the act of walking, yet with don Juan holding me by the armpit, we moved all the way to the back of

тоді воно знову набуло світіння, сяйливості, переливчатості. То не було світло, яким я звик сприймати світло, воно не було навіть світінням; скоріше то був рух, якесь неймовірно швидке мерехтіння чогось. Світляний предмет знову швидко затрусився вгору-вниз, і це порушило його хвилеподібну безперервність. Його сяяння зменшувалося мірою того, як він трясся, поки він знову не став «твердим» обличчям дона Хуана, яким я бачу його в повсякденному житті. Цієї миті я якось туманно усвідомив, що дон Хуан термосить мене. Він також говорив мені щось. Я не розумів, що він каже, але мірою того, як він продовжував мене трясти, я нарешті почув його.

"Не витріщайся на мене! Не витріщайся на мене! — знову й знову говорив він. — Відірви погляд. Відірви погляд. Відведи очі вбік".

Певне, струшування мого тіла змусило мене порушити фіксацію мого погляду; очевидно, коли я не вдивлявся пильно в лице дона Хуана, то не бачив світляного предмета. Коли я відвів очі від його обличчя й дивився на нього, так би мовити, кутиком ока, то міг сприймати його твердість; тобто я міг сприймати тривимірну людину; не дивлячись на нього по-справжньому, я міг фактично сприймати все його тіло, але коли я фокусував погляд, його лице одразу ставало світляним предметом.

"Взагалі на мене не дивися", — мовив дон Хуан серйозним тоном.

Я відвів очі вбік і подивився на землю.

"Не фіксуй свій погляд ні на чому", — владно промовив дон Хуан і ступив убік, щоб допомогти мені йти.

Я не відчував своїх кроків і не міг зрозуміти, як саме здійснюю акт ходіння, і все ж разом із доном Хуаном, що тримав мене попід пахву, ми пройшли весь шлях до задвірка

la cara adquirió nuevamente un brillo, un resplandor, una iridiscencia. No era luz como estoy acostumbrado a percibirla, ni siquiera un resplandor; más bien era movimiento, el parpadeo increíblemente rápido de algo. El objeto brillante empezó otra vez a sacudirse de arriba a abajo, y eso rompía su continuidad ondulatoria. Su brillo disminuía con las sacudidas, hasta que de nuevo se volvió la cara "sólida" de don Juan, como lo veo en la vida cotidiana. En ese momento me di cuenta, vagamente, de que don Juan me sacudía. También me hablaba. Yo no comprendía lo que estaba diciendo, pero como siguió sacudiéndome terminé por oírlo.

—No te me quedes viendo. No te me quedes viendo —repetía—. Rompe tu mirada. Rompe tu mirada. Aparta los ojos.

El sacudir de mi cuerpo pareció forzarme a desplantar mi mirada fija; aparentemente no veía el objeto luminoso más que cuando escudriñaba el rostro de don Juan. Al apartar mis ojos de su cara y mirarlo, por así decir, con el rabo del ojo, percibía yo su solidez; esto es, percibía una persona tridimensional; sin mirarlo realmente podía yo, de hecho, percibir todo su cuerpo, pero al enfocar mis ojos el rostro se hacía de inmediato el objeto luminoso.

—No me mires para nada —dijo don Juan con gravedad.

Aparté los ojos y miré el suelo.

—No claves la vista en ninguna cosa —dijo don Juan imperiosamente, y se hizo a un lado para ayudarme a caminar.

Yo no sentía mis pasos ni podía explicarme cómo ejecutaba el acto de caminar, pero, con don Juan sosteniéndome del sobaco, llegamos hasta la parte trasera de

his house. We stopped by the irrigation ditch.

"Now gaze at the water," don Juan ordered me.

I looked at the water but I could not gaze at it. Somehow the movement of the current distracted me. Don Juan kept on urging me in a joking manner to exercise my "gazing powers", but I could not concentrate. I gazed at don Juan's face once again but the glow did not become apparent any more.

I began to experience a strange itching on my body, the sensation of a limb that has fallen asleep; the muscles of my legs began to twitch. Don Juan shoved me into the water and I tumbled down all the way to the bottom. He had apparently held my right hand as he pushed me, and when I hit the shallow bottom he pulled me up again.

It took a long time for me to regain control over myself. When we got back to his house hours later, I asked him to explain my experience. As I put on my dry clothes I excitedly described what I had perceived, but he discarded my entire account, saying that there was nothing of importance in it.

"Big deal!" he said, mocking me. "You saw a glow, big deal."

I insisted on an explanation and he got up and said he had to leave. It was almost five in the afternoon.

The next day I insisted again on discussing my peculiar experience.

"Was it *seeing*, don Juan?" I asked.

He remained quiet, smiling mysteriously, as I kept pressing him to answer me.

"Let's say that *seeing* is somewhat like that," he finally said. "You were gazing at

його дому. Ми зупинилися біля зрошувального рівчака.

"Тепер пильно дивись на воду", — наказав мені дон Хуан.

Я подивився на воду, але не зміг зафіксувати на ній свій погляд. Якимось чином рух потоку відволікав мене. Дон Хуан у жартівливий спосіб продовжував спонукати мене повправлятись у моїй «силі споглядання», та я не міг зосередитися. Я знову став пильно дивитися на обличчя дона Хуана, але світіння більше не з'явилося.

Я почав відчувати дивне свербіння в тілі, неначе відчуття затерплої кінцівки; м'язи моїх ніг почали посмикуватися. Дон Хуан зіштовхнув мене у воду, і я занурився в неї аж до самого дна. Штовхаючи, він, певне, тримав мою праву кисть, і коли я вдарився об мілке дно, він знову потягнув мене вгору.

Мені знадобилося багато часу, щоб відновити контроль над собою. Коли ми повернулися до його дому через кілька годин, я попрохав його пояснити мій досвід. Вдягаючи сухий одяг, я збуджено описав йому те, що сприймав, але він відкинув усю мою розповідь, сказавши, що в ній немає нічого важливого.

"Велике діло! — мовив він, передражнюючи мене. — Ти бачив сяйво, велике діло."

Я наполягав на поясненні, а він підвівся й сказав, що має піти. Була майже п'ята година пополудні.

Наступного дня я знову став наполягати на обговоренні мого дуже особливого досвіду.

"То було *бачення*, доне Хуане?" — спитав я.

Він мовчав, загадково всміхаючись, поки я продовжував тиснути на нього, вимагаючи відповіді.

"Скажімо, *бачення* є дещо схоже на це, — нарешті мовив він. — Ти споглядав моє

su casa. Nos detuvimos junto a la zanja de irrigación.

—Ahora quédate viendo el agua —me ordenó don Juan.

Miré el agua, pero no podía fijar la vista. De algún modo, el movimiento de la corriente me distraía. Don Juan siguió instándome, en son de broma, a ejercitar mis "poderes de contemplación", pero no pude concentrarme. Observé de nuevo el rostro de don Juan, pero el resplandor ya no se hizo evidente.

Empecé a experimentar un extraño cosquilleo en mi cuerpo, la sensación de un miembro dormido; los músculos de mis piernas comenzaron a crisparse. Don Juan me empujó al agua y caí hasta el fondo. Al parecer tenía asida mi mano derecha al empujarme, y cuando toqué el escaso fondo volvió a jalarme hacia arriba.

Me tomó largo tiempo recobrar el dominio de mis acciones. Cuando volvimos a su casa, horas más tarde, le pedí explicar mi experiencia. Mientras me ponía ropa seca describí excitado lo que había percibido, pero él descartó por entero mi relato, diciendo que no contenía nada de importancia.

—¡Gran cosa! —dijo, burlándose—. Viste un resplandor, gran cosa.

Insistí en una explicación y él se puso de pie y dijo que tenía que irse. Eran casi las cinco de la tarde.

Al día siguiente, volví a sacar a colación mi peculiar experiencia.

—¿Eso es *ver*, don Juan? —pregunté.

Permaneció en silencio, con una sonrisa misteriosa, mientras yo seguía presionando en busca de respuesta.

—Digamos que *ver* es un poco como eso —dijo por fin—. Mirabas

my face and saw it shining, but it was still my face. It just happens that the little smoke makes one gaze like that. Nothing to it."

"But in what way would *seeing* be different?"

"When you *see* there are no longer familiar features in the world. Everything is new. Everything has never happened before. The world is incredible!"

"Why do you say incredible, don Juan? What makes it incredible?"

"Nothing is any longer familiar. Everything you gaze at becomes nothing! Yesterday you didn't *see*. You gazed at my face and, since you like me, you noticed my glow. I was not monstrous, like the guardian, but beautiful and interesting. But you did not *see* me. I didn't become nothing in front of you. And yet you did well. You took the first real step towards *seeing*. The only drawback was that you focused on me, and in that case I'm no better than the guardian for you. You succumbed in both instances and didn't *see*."

"Do things disappear? How do they become nothing?"

"Things don't disappear. They don't vanish, if that's what you mean; they simply become nothing and yet they are still there."

"How can that be possible, don Juan?"

"You have the damndest [/damnedest] insistence on talking!" don Juan exclaimed with a serious face. "I think we didn't hit it right about your promise. Perhaps what you really promised was to never, ever stop talking."

Don Juan's tone was severe. The look in his face was concerned. I wanted to laugh but I did not dare. I believed that don Juan was serious, but he was not. He began to laugh. I told him that if I did not talk I got very nervous.

обличчя й бачив, як воно сяє, але то все ще було моє обличчя. Просто так стається, що маленький дим дає змогу споглядати подібним чином. У цьому немає нічого особливого."

"А чим відрізняється *бачення*?"

"Коли ти *бачиш*, у світі більше немає жодних знайомих рис. Усе є новим. Усе ніколи не траплялося раніше. Світ є неймовірний!"

"Чому ви кажете «неймовірний», доне Хуане? Що робить його неймовірним?"

"Ніщо більше не є знайомим. Усе, на що ти дивишся, стає нічим! Учора ти не *бачив*. Ти споглядав моє обличчя і, оскільки я подобаюся тобі, ти помітив моє світіння. Я був не страхітливий, як охоронець, а гарний і цікавий. Але ти не *бачив* мене. Я не став нічим перед тобою. І все ж ти діяв добре. Ти зробив перший реальний крок до *бачення*. Єдиним недоліком було те, що ти сфокусувався на мені, і в цьому випадку я анітрохи не кращий за охоронця для тебе. В обох випадках ти поступився й не *бачив*."

"Речі що, зникають? Як вони стають нічим?"

"Речі не зникають. Вони не щезають, якщо ти це маєш на увазі; вони просто стають нічим і все ж вони досі є тут."

"Як це можливо, доне Хуане?"

"Ти маєш збіса жахливу схильність наполягати на балаканині! — вигукнув дон Хуан із серйозним обличчям. — Гадаю, ми неправильно вирахували твою обіцянку. Мабуть те, що ти насправді пообіцяв, було ніколи, ні в який час не переставати балакати."

Тон дона Хуана був суворий. Його обличчя мало стурбований вираз. Я хотів засміятися, але не наважився. Я гадав, що дон Хуан був серйозний, але він не був. Він почав сміятися. Я сказав йому, що якщо я не говорю, то починаю дуже нервувати.

mi cara y la veías brillar, pero seguía siendo mi cara. Sucede que el humito lo hace mirar así a uno. No es nada.

—¿Pero en qué forma sería distinto *ver*?

—Cuando uno *ve*, ya no hay detalles familiares en el mundo. Todo es nuevo. Nada ha sucedido antes. ¡El mundo es increíble!

—¿Por qué dice usted increíble, don Juan? ¿Qué cosa lo hace increíble?

—Nada es ya familiar. ¡Todo lo que miras se vuelve nada! Ayer no *viste*. Miraste mi cara y, como te caigo bien, notaste mi resplandor. No era yo monstruoso, como el guardián, sino bello e interesante. Pero no me *viste*. No me volví nada frente a tus ojos. De todos modos estuviste bien. Diste el primer paso verdadero hacia *ver*. El único inconveniente fue que te concentraste en mí, y en ese caso yo no soy para ti mejor que el guardián. Sucumbiste en ambos casos, y no *viste*.

—¿Desaparecen las cosas? ¿Cómo se vuelven nada?

—Las cosas no desaparecen. No se pierden, si eso es lo que quieres decir; simplemente se vuelven nada y sin embargo siguen estando allí.

—¿Cómo puede ser eso posible, don Juan?

—¡Me lleva la chingada con tu insistencia en hablar! —exclamó don Juan con rostro serio—. Creo que no dimos bien con tu promesa. A lo mejor lo que de verdad prometiste fue que nunca te ibas a callar la boca.

El tono de don Juan era severo. Su rostro lucía preocupado. Quise reír, pero no me atreví. Pensé que don Juan hablaba en serio, pero no era así. Empezó a reír. Le dije que si yo no hablaba me ponía muy nervioso.

"Let's walk, then," he said.

He took me to the mouth of a canyon at the bottom of the hills. It was about an hour's walk. We rested for a short while and then he guided me through the thick desert underbrush to a water hole; that is, to a spot he said was a water hole. It was as dry as any other spot in the surrounding area.

"Sit in the middle of the water hole," he ordered me.

I obeyed and sat down.

"Are you going to sit here too?" I asked.

I saw him fixing a place to sit some twenty yards from the center of the water hole, against the rocks on the side of the mountain.

He said he was going to watch me from there. I was sitting with my knees against my chest. He corrected my position and told me to sit with my left leg tucked under my seat and my right one bent, with the knee in an upward position. My right arm had to be by my side with my fist resting on the ground, while my left arm was crossed over my chest. He told me to face him and stay there, relaxed but not "abandoned". He then took a sort of whitish cord from his pouch. It looked like a big loop. He looped it around his neck and stretched it with his left hand until it was taut. He plucked the tight string with his right hand. It made a dull, vibratory sound.

He relaxed his grip and looked at me and told me that I had to yell a specific word if I began to feel that something was coming at me when he plucked the string.

"Тоді пройдімося", — мовив він.

Він повів мене до входу в каньйон біля підніжжя пагорбів. Наша прохідка тривала близько години. Ми трохи перепочили, а тоді він повів мене крізь густий пустельний чагарник до водяної западини, тобто до місця, яке, за його словами, було водяною западиною. Воно було таке ж сухе, як і будь-яке інше місце довкола.

"Сядь усередині водяної западини", — наказав він мені.

Я послухався й сів.

"Ви також сядете тут?" — запитав я.

Я побачив, як він готує собі місце, щоб сісти, десь у двадцяти ярдах[106] від центру водяної западини, навпроти виступів гірської породи на схилі гори.

Він сказав, що спостерігатиме за мною звідти. Я сидів, притиснувши коліна до грудей. Він сказав, що я маю виправити свою позу, і велів мені сісти, підібравши ліву ногу під зад і тримаючи праву ногу зігнутою з піднятим угору коліном. Я мав розташувати праву руку збоку уздовж тіла, спершися кулаком об землю, а зігнуту в лікті ліву руку помістити на рівні грудей. Він велів мені сидіти так обличчям до нього й залишатися на місці, бувши розслабленим, але не «в самозабутті». Потім він витяг зі своєї торбини щось на кшталт тонкої білястої вірьовки. Вона мала вигляд великої петлі. Він обмотав її навколо своєї шиї й натягував лівою рукою, поки вона не стала пружною. Він смикнув туго натягнуту шворку правою рукою. Вона видала якийсь глухий вібруючий звук.

Він попустив натяг, глянув на мене й сказав, що я маю голосно викрикнути певне слово, якщо почну відчувати, що на мене щось кидається, коли він смикає шворку.

—Vamos a caminar, pues —dijo.

Me llevó a la boca de una cañada en el fondo de los cerros. Caminamos como por una hora. Descansamos un poco y luego me guió, a través de los densos matorrales del desierto, hasta un ojo de agua; es decir, a un sitio que según él era un ojo de agua. Estaba tan seco como cualquier otro sitio en el área circundante.

—Siéntate en medio del ojo de agua —me ordenó.

Obedecí y tomé asiento.

—¿Va usted también a sentarse aquí? —pregunté.

Lo vi disponer un sitio donde sentarse a unos veinte metros del centro del ojo de agua, contra las rocas en la ladera de la montaña.

Dijo que iba a vigilarme desde allí. Yo estaba sentado con las rodillas contra el pecho. Corrigió mi postura y me dijo que me sentara sobre la pierna izquierda, con la derecha doblada y la rodilla hacia arriba. El brazo derecho debía estar a un lado, con el puño descansando sobre el suelo, mientras mi brazo izquierdo se hallaba cruzado sobre el pecho. Me dijo que lo encarara y que permaneciera allí, relajado pero no "abandonado". Luego sacó de su morral una especie de cordón blancuzco. Parecía un gran lazo. Lo enlazó en torno de su cuello y lo estiró con la mano izquierda hasta que estuvo tenso. Rasgueó la apretada cuerda con la mano derecha. Hizo un sonido opaco, vibratorio.

Aflojó el brazo y me miró y dijo que yo debía gritar una palabra específica si empezaba a sentir que algo se venía a mí cuando él tocara la cuerda.

[106] Ярд (англ. *yard*) — британська та американська міра довжини. 1 ярд = 91,44 см (точно).

I asked what was supposed to come at me and he told me to shut up. He signaled me with his hand that he was going to commence. He did not; instead, he gave me one more admonition. He said that if something came at me in a very menacing way I had to adopt a fighting form that he had taught me years before, which consisted of dancing, beating the ground with the tip of the left foot, while I slapped my right thigh vigorously. The fighting form was part of a defense technique used in cases of extreme distress and danger.

I had a moment of genuine apprehension. I wanted to inquire about the reason for our being there, but he did not give me time and began plucking the string. He did it various times at regular intervals of perhaps twenty seconds. I noticed that as he kept plucking the string he augmented the tension. I could clearly see that his arms and neck were shivering under the stress. The sound became more clear and I realized then that he added a peculiar yell every time he plucked the string. The combined sound of the tense string and the human voice produced a weird, unearthly reverberation.

I did not feel anything coming at me, but the sight of don Juan's exertion and the eerie sound he was producing had me almost in a state of trance.

Don Juan relaxed his grip and looked at me. While he played, his back was turned to me and he was facing the southeast, as I was; when he relaxed, he faced me.

"Don't look at me when I play," he said. "Don't close your eyes, though. Not for anything. Look at the ground in front of you and listen."

Я спитав, що може кинутися на мене, та він велів мені замовкнути. Він подав мені знак рукою, що зараз почне. Він не почав; натомість він дав мені ще одну вказівку. Він сказав, що, якщо щось накинеться на мене в дуже загрозливий спосіб, я маю прийняти бойову форму, якої він мене навчив кілька років тому і яка складалася з танцю, стукання по землі носком лівої ступні з одночасним сильним лясканням по правому стегну. Ця бойова форма була частиною техніки захисту, що застосовувалася у випадках граничної тривоги й небезпеки.

На якусь мить я відчув справжній страх. Я хотів запитати про причину нашого перебування тут, але він не дав мені часу й почав смикати шворку. Він зробив це кілька разів із рівномірними проміжками десь у двадцять секунд. Я зауважив, що, смикаючи шворку, він щоразу збільшує силу натягу. Я міг чітко бачити, що його руки та шия тремтять від напруження. Звук став виразніший, і тоді я збагнув, що щоразу, коли він смикає шворку, то додає якийсь особливий крик. Поєднане звучання туго натягнутої шворки й людського голосу створювало химерну, неземну ревербераціо.

Я не відчував, щоб на мене щось кидалося, але вигляд величезного напруження дона Хуана і той моторошний звук, який він видавав, увели мене майже в стан трансу.

Дон Хуан попустив свою хватку й подивився на мене. Поки він грав, він був повернений до мене спиною й обличчям на південний схід, як і я; коли він розпружився, то повернувся лицем до мене.

"Не дивися на мене, коли я граю, — мовив він. — Проте не заплющуй очей. Ні за що в світі. Дивися в землю перед собою та слухай."

Pregunté qué era lo que se suponía que viniera hacia mí y él me ordenó callarme. Me hizo con la mano seña de que iba a comenzar, pero no lo hizo; antes me dio una indicación más. Dijo que si algo se venía hacia mí de modo muy amenazante, yo debía adoptar la posición de pelea que él me había enseñado años antes: consistía en danzar, golpeando el suelo con la punta del pie izquierdo, mientras se daban palmadas vigorosas en el muslo derecho. La posición de pelea era parte de una técnica defensiva usada en casos de extremo apuro y peligro.

Tuve un momento de aprensión genuina. Quise inquirir el motivo de nuestra presencia allí, pero él no me dio tiempo y empezó a pulsar la cuerda. Lo hizo varias veces, a intervalos regulares de unos veinte segundos. Advertí que, conforme tocaba la cuerda, iba aumentando la tensión. Podía yo ver claramente el temblor que el esfuerzo producía en sus brazos y cuello. El sonido se hizo más claro y entonces me di cuenta de que don Juan añadía un grito peculiar en cada pulsación. El sonido compuesto de la cuerda tensa y de la voz humana producía una reverberación extraña, ultraterrena.

No sentí nada que viniera a mí, pero la visión de los afanes de don Juan y el escalofriante sonido que producía me tenían casi en estado de trance.

Don Juan aflojó los músculos y me miró. Al tocar me daba la espalda y encaraba el sureste, igual que yo; al relajarse me dio la cara.

—No me mires cuando toco —dijo—. Pero no vayas a cerrar los ojos. Por nada del mundo. Mira el suelo enfrente de ti y escucha.

He tensed the string again and began playing. I looked at the ground and concentrated on the sound he was making. I had never heard the sound before in my life.

I became very frightened. The eerie reverberation filled the narrow canyon and began to echo. In fact the sound don Juan was making was coming back to me as an echo from all around the canyon walls. Don Juan must have also noticed that and increased the tension of his string. Although don Juan had changed the pitch, the echo seemed to subside, and then it seemed to concentrate on one point, towards the south-east.

Don Juan reduced the tension of the string by degrees, until I heard a final dull twang. He put the string inside his pouch and walked towards me. He helped me stand up. I noticed then that the muscles of my arms and legs were stiff, like rocks; I was literally soaked in perspiration. I had no idea I had been perspiring so heavily. Drops of sweat ran into my eyes and made them burn.

Don Juan practically dragged me out of the place. I tried to say something but he put his hand over my mouth.

Instead of leaving the canyon the way we had come in, don Juan made a detour. We climbed the side of the mountain and ended up in some hills very far from the mouth of the canyon.

We walked in dead silence to his house. It was already dark by the time we got there. I tried to talk again but don Juan put his hand on my mouth once more.

We did not eat and did not light the kerosene lantern. Don Juan put my mat in his room and pointed at it with his chin. I understood it as a gesture that I should lie down and go to sleep.

Він знову натягнув шворку й почав грати. Я дивився в землю й зосередився на звуці, який він видавав. Ніколи в моєму житті я ще не чув такого звуку.

Мене охопив сильний страх. Моторошна реверберація заповнила вузький каньйон і почала відлунювати. Фактично, звук, який видавав дон Хуан, повертався до мене як відлуння звідусіль навколо стін каньйону. Дон Хуан, певне, також помітив це й збільшив натяг шворки. Хоча дон Хуан змінив висоту звуку, луна, здавалося, почала стишуватись, а тоді немов сконцентрувалася в одній точці в напрямку південного сходу.

Дон Хуан став поступово послаблювати натяг шворки, аж поки я не почув останній глухий звук. Він поклав шворку до торбини[107] й підійшов до мене. Він допоміг мені підвестися. Я зауважив, що м’язи моїх рук і ніг були тверді, як камені; я буквально просякнув потом. Я не мав уявлення, що так сильно пітнів. Мені пекло очі від крапель поту, які рясно стікали в них.

Дон Хуан практично відтягнув мене від того місця, де я сидів. Я спробував щось сказати, але він затулив мені рота своєю долонею.

Замість того, щоб покинути каньйон тим самим шляхом, яким ми зайшли до нього, дон Хуан пішов в обхід. Ми видерлися вгору схилом гори і зрештою опинилися в якихось пагорбах дуже далеко від входу в каньйон.

Ми йшли в мертвій тиші до його будинку. Було вже темно, коли ми дісталися туди. Я ще раз спробував заговорити, але дон Хуан знову затулив мені рота рукою.

Ми нічого не їли й не запалювали гасового ліхтаря. Дон Хуан поклав мою мату в своїй кімнаті й указав на неї підборіддям. Я зрозумів це як жест, що мені слід лягти на неї і спати.

Tensó de nuevo la cuerda y se puso a tocar. Miré al suelo y me concentré en el sonido. Nunca lo había oído en toda mi vida.

Me asusté mucho. La extraña reverberación llenó la cañada estrecha y empezó a resonar. De hecho, el sonido que don Juan producía me llegaba como un eco desde el contorno de los muros de la cañada. Don Juan también debe haber notado eso, y aumentó la tensión de su cuerda. Aunque don Juan había cambiado totalmente el tono, el eco pareció amainar, y luego concentrarse en un punto, hacia el sureste.

Don Juan redujo por grados la tensión de la cuerda, hasta que oí un apagado vibrar final. Metió la cuerda en su morral y vino hacia mí. Me ayudó a incorporarme. Noté entonces que los músculos de mis brazos y piernas estaban tiesos, como piedras; me hallaba literalmente empapado de sudor. No tenía idea de haber transpirado a tal grado. Gotas de sudor caían en mis ojos y los hacían arder.

Don Juan casi me sacó a rastras del lugar. Traté de decir algo, pero me puso la mano en la boca.

En vez de salir de la cañada por donde habíamos entrado, don Juan dio un rodeo. Trepamos la ladera del monte y fuimos a dar a unos cerros muy lejos de la boca de la cañada.

Caminamos hacia la casa en silencio de tumba. Ya había oscurecido cuando llegamos. Traté nuevamente de hablar, pero don Juan volvió a taparme la boca.

No comimos ni encendimos la lámpara de petróleo. Don Juan puso mi petate en su cuarto y lo señaló con la barbilla. Interpreté el gesto como indicación de que me acostara a dormir.

[107] Світлини типових торбинок (мішечків) індіанців я́кі вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

"I have the proper thing for you to do," don Juan said to me as soon as I woke up the next morning. "You will start it today. There isn't much time, you know."

After a very long, uneasy pause I felt compelled to ask him, "What did you have me doing in the canyon yesterday?"

Don Juan giggled like a child.

"I just tapped the spirit of that water hole," he said. "That type of spirit should be tapped when the water hole is dry, when the spirit has retreated into the mountain [/mountains]. Yesterday I, let us say, woke him up from his slumber. But he didn't mind it and pointed to your lucky direction. His voice came from that direction." Don Juan pointed towards the south-east.

"What was the string you played, don Juan?"

"A spirit catcher."

"Can I look at it?"

"No. But I'll make you one. Or better yet, you will make one for yourself some day, when you learn to *see*."

"What is it made of, don Juan?"

"Mine is a wild boar. When you get one you will realize that it is alive and can teach you the different sounds it likes. With practice you will get to know your spirit catcher so well that together you will make sounds full of power."

"Why did you take me to look for the spirit of the water hole, don Juan?"

"You will know that very soon."

"Я маю для тебе дещо, що тобі слід зробити, — мовив дон Хуан, щойно я прокинувся наступного ранку. — Почнеш сьогодні. Часу небагато, ти знаєш."

Після дуже довгої, тривожної паузи я відчув, що мушу запитати його: "Що за дійство ви влаштували зі мною вчора в каньйоні?"

Дон Хуан хихотнув, як дитина.

"Я лише постукався до духа водяної западини, — мовив він. — До духів такого типу слід стукати, коли водяна западина висихає, коли дух забирається всередину гори. Учора я, скажімо так, розбудив духа западини з його дрімотного стану. Але він не мав нічого проти і вказав твій щасливий напрямок. Його голос ішов саме звідти." Дон Хуан указав на південний схід.

"Що то була за шворка, на якій ви грали, доне Хуане?"

"Це духоловка[108]."

"Чи можу я подивитися на неї?"

"Ні. Але я зроблю одну для тебе. Або ще краще, ти зробиш її собі сам одного дня, коли навчишся *бачити*."

"З чого вона зроблена, доне Хуане?"

"Моя — це дикий вепр. Коли ти матимеш свою, ти збагнеш, що вона жива й може навчити тебе різних звуків, які їй подобаються. З практикою ти пізнаєш свою духоловку так добре, що разом ви створюватимете звуки, сповнені сили."

"Навіщо ви взяли мене на пошуки духа водяної западини, доне Хуане?"

"Ти дізнаєшся про це дуже скоро."

—Ya sé lo que te conviene hacer —me dijo don Juan apenas desperté la mañana siguiente—. Vas a empezarlo hoy. No hay mucho tiempo, ya sabes.

Tras una pausa muy larga e incómoda me sentí compelido a preguntarle: —¿Qué me tenía usted haciendo ayer en la cañada?

Don Juan rió como un niño.

—Nada más toqué al espíritu de ese ojo de agua —dijo—. A esa clase de espíritus hay que tocarlos cuando el ojo de agua está seco, cuando el espíritu se ha retirado a la montaña. Ayer, dijéramos, lo desperté de su sueño. Pero no lo tomó a mal y señaló tu dirección afortunada. Su voz vino de esa dirección.— Don Juan señaló el sureste.

—¿Qué era la cuerda que usted tocó, don Juan?

—Un cazador de espíritus.

—¿Puedo verlo?

—No. Pero te haré uno. O mejor aun, tú mismo te harás el tuyo algún día, cuando aprendas a *ver*.

—¿De qué está hecho, don Juan?

—El mío es un jabalí. Cuando tengas uno te darás cuenta de que está vivo y puede enseñarte los diversos sonidos de su gusto. Con práctica, llegarás a conocer tan bien a tu cazador de espíritus, que juntos harán sonidos llenos de poder.

—¿Por qué me llevó usted a buscar el espíritu del ojo de agua, don Juan?

—Eso lo sabrás muy pronto.

[108] Spirit catcher (англ.) — може бути передане українською як «ловець духів» або «ловець Духу». Останній варіант видається більш коректним, адже дон Хуан постійно наголошував на необхідності для Кастанеди шукати саме Дух, тоді як духи різних місцевостей і стихій були лише ширмою в навчанні. Термін «духоловка» поєднує в собі обидва значення, тому для українського перекладу був обраний саме він.

Around 11.30 a.m. we sat under his *ramada*, where he prepared his pipe for me to smoke.

He told me to stand up when my body was quite numb; I did that with great ease. He helped me walk around. I was surprised at my control; I actually walked twice around the *ramada* by myself. Don Juan stayed by my side but did not guide me or support me. Then he took me by the arm and walked me to the irrigation ditch. He made me sit on the edge of the bank and ordered me imperatively to gaze at the water and think of nothing else.

I tried to focus my gaze on the water but its movement distracted me. My mind and my eyes began to wander onto other features of the immediate surroundings. Don Juan bobbed my head up and down and ordered me again to gaze only at the water and not think at all. He said it was difficult to stare at the moving water and that one had to keep on trying. I tried three times and every time I became distracted by something else. Don Juan very patiently shook my head every time. Finally I noticed that my mind and my eyes were focusing on the water; in spite of its movement I was becoming immersed in my view of its liquidness. The water became slightly different. It seemed to be heavier and uniformly greyish green. I could notice the ripples it made as it moved. The ripples were extremely sharp. And then, suddenly, I had the sensation that I was not looking at a mass of moving water but at a picture of water; what I had in front of my eyes was a frozen segment of the running water. The ripples were immobile. I could look at every one of them. Then they began

Близько 11:30 того ж дня ми сиділи під його *рамáдою*, де він приготував свою люльку мені для куріння.

Він велів мені підвестися, коли моє тіло зовсім оніміло; я зробив це з великою легкістю. Він допоміг мені пройтися. Контроль над тілом здивував мене; я справді двічі самостійно обійшов *рамáду*. Дон Хуан тримався збоку від мене, але не вів і не підтримував мене. Потім він узяв мене за руку й повів до зрошувального рівчака. Він посадовив мене на краю рівчака й владним тоном наказав пильно дивитися на воду й ні про що більше не думати.

Я спробував сфокусувати погляд на воді, але її рух відволікав мене. Мій розум та очі почали блукати, чіпляючись за інші деталі обстановки навколо. Дон Хуан погойдав мою голову вгору-вниз і знову наказав мені споглядати лише воду й не думати взагалі. Він сказав, що пильне вдивляння у воду, яка рухається, — це складне завдання, і що потрібно продовжувати спроби. Я спробував тричі, й кожного разу відволікався на щось інше. Дон Хуан щоразу дуже терпляче струшував мою голову. Зрештою я зауважив, що мій розум та очі фокусуються на воді; попри її рух, я поступово занурювався у споглядання її рідинності. Вода стала трохи інша. Здавалося, вона була важча й мала однорідний сірувато-зелений колір. Я міг бачити брижі, які вона створювала під час руху. Ці брижі були надзвичайно виразні. А тоді в мене раптово виникло відчуття, що я дивлюся не на масу рухомої води, а на зображення води; те, що я мав перед очима, було застиглим сегментом води, яка тече. Брижі були нерухомі. Я міг дивитися на кожну з них. Потім вони почали набувати якоїсь зеленої фосфоресценції, і з

A eso de las 11:30 a.m. nos sentamos bajo su ramada, donde él preparó su pipa para que yo fumase.

Me dijo que me levantara cuando mi cuerpo estuviese totalmente adormecido; lo logré con gran facilidad. Me ayudó a caminar un poco. Quedé sorprendido de mi control; pude dar dos vueltas a la ramada por mí mismo. Don Juan permanecía junto a mí, pero sin guiarme ni apuntalarme. Luego, tomándome por el brazo me llevó a la zanja de irrigación. Me hizo sentar en el borde y me ordenó imperiosamente mirar el agua y no pensar en nada más.

Traté de enfocar mi mirada en el agua, pero su movimiento me distraía. Mi mente y mis ojos empezaron a vagar a otros elementos del entorno inmediato. Don Juan me sacudió la cabeza de arriba a abajo y me ordenó de nuevo mirar sólo el agua y no pensar en absoluto. Dijo que quedarse viendo el agua móvil era difícil, y que había que seguir tratando. Intenté tres veces, y en cada ocasión otra cosa me distrajo. Don Juan, con gran paciencia, me sacudía la cabeza. Finalmente noté que mi mente y mis ojos se enfocaban en el agua; pese a su movimiento yo me sumergía en la visión de su liquidez. El agua se alteró levemente. Parecía más pesada, verde grisácea pareja. Me era posible distinguir las ondas que hacía al moverse. Eran ondulaciones extremadamente marcadas. Y entonces tuve de pronto la sensación de no estar mirando una masa de agua móvil sino una imagen del agua; lo que tenía ante mis ojos era un segmento congelado del agua fluyente. Las ondas estaban inmóviles. Podía mirar cada una. Luego empezaron a adquirir una fosfo-

to acquire a green phosphorescence and a sort of green fog oozed out of them. The fog expanded in ripples and as it moved, its greenness became more brilliant until it was a dazzling radiance that covered everything.

I don't know how long I stayed by the irrigation ditch. Don Juan did not interrupt me. I was immersed in the green glow of the fog. I could sense it all around me. It soothed me. I had no thoughts, no feelings. All I had was a quiet awareness, the awareness of a brilliant, soothing greenness.

Being extremely cold and damp was the next thing I became aware of. Gradually I realized that I was submerged in the irrigation ditch. At one moment the water slipped inside my nose, and I swallowed it and it made me cough. I had an annoying itch inside my nose and I sneezed repeatedly. I stood up and had such a forceful and loud sneeze that I also farted. Don Juan clapped his hands and laughed.

"If a body farts, it's alive," he said.

He signaled me to follow him and we walked to his house.

I thought of keeping quiet. In a way, I expected to be in a detached and morose mood, but I really did not feel tired or melancholy. I felt rather buoyant and changed my clothes very rapidly. I began to whistle. Don Juan looked at me curiously and pretended to be surprised; he opened his mouth and his eyes. His gesture was very funny and I laughed quite a bit longer than it called for.

"You're cracking up," he said, and laughed very hard himself.

I explained to him that I did not want to fall into the habit of feeling morose after

них стало виходити щось на кшталт зеленого туману. Туман поширювався брижами, й мірою того, як він рухався, його зеленість ставала дедалі яскравіша, аж поки не перетворилась на сліпуче сяйво, яке залило все.

Я не знаю, як довго я залишався біля зрошувального рівчака. Дон Хуан не переривав мене. Я був занурений у зелене світіння туману. Я міг відчувати його всюди навколо себе. Воно заспокоювало мене. Я не мав ані думок, ані відчуттів. Усе, що я мав, було тихомирне усвідомлення, усвідомлення яскравої заспокійливої зеленості.

Наступне, що я усвідомив, було відчуття надзвичайного холоду й вогкості. Поступово я збагнув, що занурений у зрошувальний рівчак. У якийсь момент вода потрапила мені до носа, я ковтнув її і через це закашлявся. У носі дуже неприємно свербіло, і я кілька разів чхнув. Я підвівся і чхнув так сильно й гучно, що також пукнув. Дон Хуан ляснув у долоні й засміявся.

"Якщо тіло пердить, воно живе!" — мовив він.

Він знаком велів мені йти за ним, і ми пішли до його дому.

Я втримував думку, що маю зберігати мовчання. Певною мірою я очікував, що перебуватиму у відчуженому й похмурому настрої, але насправді я не почувався втомленим чи пригніченим. Я почувався досить бадьорим і швидко перевдягнувся. Я почав насвистувати. Дон Хуан подивився на мене з цікавістю й удав здивування; він роззявив рота й широко розплющив очі. Його жест був дуже кумедний, і я сміявся трохи довше, ніж це відповідало ситуації.

"Ти злітаєш з котушок", — мовив він і сам зайшовся нестримним сміхом.

Я пояснив йому, що не хочу впадати у звичку почуватися пригніченим після використання

rescencia verde, y una especie de niebla verde manó de ellas. La niebla se expandía en ondas, y al moverse abrillantaba su verdor, hasta ser un brillo deslumbrante que todo lo cubría.

No sé cuánto tiempo permanecí junto a la zanja. Don Juan no me interrumpió. Me hallaba inmerso en el verde resplandor de la niebla. Podía sentirlo en todo mi derredor. Me confortaba. No tenía yo pensamientos ni sensaciones. Sólo tenía una tranquila percepción, la percepción de un verdor brillante y apaciguador.

Una gran frialdad y humedad fue lo siguiente de lo que tuve conciencia. Gradualmente me di cuenta de que estaba sumergido en la zanja. En cierto momento el agua se metió en mi nariz, y la tragué y me hizo toser. Tenía una molesta comezón en la nariz, y estornudé repetidamente. Me puse en pie y solté un estornudo tan fuerte que una ventosidad lo acompañó. Don Juan aplaudió riendo.

—Si un cuerpo se pedorrea, es que está vivo —dijo.

Me hizo seña de seguirlo y caminamos a su casa.

Pensé quedarme callado. En cierto sentido, esperaba hallarme en un estado de ánimo solitario y hosco, pero realmente no me sentía cansado ni melancólico. Me sentía más bien alegre, y me cambié de ropa muy rápido. Empecé a silbar. Don Juan me miró con curiosidad y fingió sorprenderse; abrió la boca y los ojos. Su gesto era muy gracioso, y me reí bastante más de lo que venía al caso.

—Estás medio loco —dijo, y rió mucho por su parte.

Le expliqué que no deseaba caer en el hábito de sentirme malhumorado después de

using his smoking mixture. I told him that after he had taken me out of the irrigation ditch, during my attempts to meet the guardian, I had become convinced that I could "see" if I stared at things around me long enough.

"*Seeing* is not a matter of looking and keeping quiet," he said. "*Seeing* is a technique one has to learn. Or maybe it is a technique some of us already know."

He peered at me as if to insinuate that I was one of those who already knew the technique.

"Are you strong enough to walk?" he asked.

I said I felt fine, which I did. I was not hungry, although I had not eaten all day. Don Juan put some bread and some pieces of dry meat in a knapsack, handed it to me, and gestured with his head for me to follow.

"Where are we going?" I asked.

He pointed towards the hills with a slight movement of his head. We headed for the same canyon where the water hole was, but we did not enter it. Don Juan climbed onto the rocks to our right, at the very mouth of the canyon. We went up the hill. The sun was almost on the horizon. It was a mild day but I felt hot and suffocated. I could hardly breathe.

Don Juan was quite a way ahead of me and had to stop to let me catch up with him. He said I was in terrible physical condition and that it was perhaps not wise to go any further. He let me rest for about an hour. He selected a slick, almost round boulder and told me to lie there. He arranged my body on the rock. He told me to stretch my arms and legs and let them hang loose. My back was slightly arched and my

його курильної суміші. Я сказав йому, що після того, як він витягнув мене зі зрошувального рівчака під час моїх спроб зустрітися з охоронцем, я став переконаний, що зможу «бачити», якщо пильно дивитимусь на речі навколо себе достатньо довгий час.

"*Бачення* — це не справа звичайного дивлення й зберігання мовчання, — мовив він. *Бачення* — це техніка, якої треба навчитися. Або, можливо, це техніка, яку дехто з нас уже знає."

Він пильно подивився на мене, ніби даючи зрозуміти, що я є одним із тих, хто вже володіє цією технікою.

"Ти достатньо сильний, щоб пройтися?" — запитав він.

Я сказав, що почуваюся прекрасно, і це справді було так. Я не був голодний, хоча цілий день нічого не їв. Дон Хуан поклав трохи хліба та кілька шматків сушеного м'яса в рюкзак, подав його мені й зробив жест головою, щоб я ішов за ним.

"Куди ми йдемо?" — запитав я.

Він легким рухом голови показав убік пагорбів. Ми попрямували до того самого каньйону, де була водяна западина, але не ввійшли в нього. Дон Хуан видерся на скелі праворуч від нас, при самому вході до каньйону. Ми пішли вгору пагорбом. Сонце було майже на обрії. День не був спекотний, але мені було гаряче і я задихався. Я ледь міг дихати.

Дон Хуан далеко випередив мене й був змушений зупинитися, щоб дати мені змогу наздогнати його. Він сказав, що я в жахливому фізичному стані і що йти далі, мабуть, не буде мудро. Він дав мені відпочити близько години. Він вибрав гладкий, майже круглий валун і велів мені лягти на нього. Він розмістив моє тіло на камені. Він велів мені витягнути руки й ноги і дати їм вільно звисати. Моя спина була злегка вигнута, а шия

usar su mezcla para fumar. Le dije que después de que él me sacó de la zanja de irrigación, durante mis intentos por encontrarme con el guardián, yo había quedado convencido de que podría "ver" si me quedaba mirando el tiempo suficiente las cosas a mi alrededor.

—*Ver* no es cosa de mirar y estarse quieto —dijo él—. *Ver* es una técnica que hay que aprender. O a lo mejor es una técnica que algunos de nosotros ya conocemos.

Me escudriñó como insinuando que yo era uno de quienes ya conocían la técnica.

—¿Tienes fuerzas para caminar? —preguntó.

Dije que me sentía bien, lo cual era cierto. No tenía hambre, aunque no había comido en todo el día. Don Juan puso en una mochila algo de pan y carne seca, me la dio y con la cabeza me hizo gesto de seguirlo.

—¿Dónde vamos? —pregunté.

Señaló los cerros con un leve movimiento de cabeza. Nos encaminamos hacia la misma cañada donde estaba el ojo de agua, pero no entramos en ella. Don Juan trepó por las peñas a nuestra derecha, en la boca misma de la cañada. Ascendimos la ladera. El sol estaba casi en el horizonte. Era un día templado, pero yo sentía calor y sofoco. Apenas podía respirar.

Don Juan me llevaba mucha ventaja y tuvo que detenerse para que yo lo alcanzara. Dijo que me hallaba en pésimas condiciones físicas y que acaso no era prudente ir más allá. Me dejó descansar como una hora. Seleccionó un peñasco liso, casi redondo, y me dijo que me acostara allí. Acomodó mi cuerpo sobre la roca. Me dijo que estirara brazos y piernas y los dejara colgar. Mi espalda se hallaba ligeramente arqueada y mi

neck relaxed, so that my head also hung loose. He made me stay in that position for perhaps fifteen minutes. Then he told me to uncover my abdominal region. He carefully selected some branches and leaves and heaped them over my naked belly. I felt an instantaneous warmth all over my body. Don Juan then took me by the feet and turned me until my head was towards the south-east.

"Now let us call that spirit of the water hole," he said.

I tried to turn my head to look at him. He held me vigorously by the hair and said that I was in a very vulnerable position and in a terribly weak physical state and had to remain quiet and motionless. He had put all those special branches on my belly to protect me and was going to remain next to me in case I could not take care of myself.

He was standing next to the top of my head, and if I rolled my eyes I could see him. He took his string and tensed it and then realized I was looking at him by rolling my eyes way into my forehead. He gave me a snappy tap on the head with his knuckles and ordered me to look at the sky, not to close my eyes, and to concentrate on the sound. He added, as if on second thought, that I should not hesitate to yell the word he had taught me if I felt something was coming at me.

Don Juan and his "spirit catcher" began with a low-tension twang. He slowly increased the tension, and I began to hear a sort of reverberation first, and then a definite echo which came consistently from the [/a] south-easterly direction. The tension increased. Don Juan and his "spirit catcher" were perfectly matched. The string produced a low-range note and don

розслаблена таким чином, щоб голова теж вільно звисала. Він тримав мене в цій позиції приблизно п'ятнадцять хвилин. Потім він велів мені відкрити ділянку живота. Він ретельно вибрав кілька гілочок та листків і купкою посклав їх на мій оголений живіт. Я миттєво відчув тепло в усьому тілі. Після цього дон Хуан узяв мене за ступні й почав розвертати, поки моя голова не опинилася в напрямку південного сходу.

"Тепер давай покличемо духа водяної западини", — мовив він.

Я спробував повернути голову, щоб подивитися на нього. Він із силою втримав мене за волосся й сказав, що я перебуваю в дуже вразливому положенні й у жахливо слабкому фізичному стані і маю залишатися безмовним й нерухомим. Він поклав усе це особливе гілля на мій живіт, щоб захистити мене, і залишатиметься поруч на випадок, якщо я не зможу подбати про себе.

Він стояв біля маківки моєї голови, і якщо я закочував очі, то міг його бачити. Він узяв свою шворку й натягнув її, а тоді зрозумів, що я дивлюся на нього, закочуючи очі на лоба. Він енергійно стукнув мене кісточками пальців по голові й наказав дивитися на небо, не заплющувати очей і сконцентруватися на звуці. Він додав, ніби це щойно спало йому на думку, що я маю без вагань викрикувати те слово, якого він навчив мене раніше, якщо відчую, що на мене щось кидається.

Дон Хуан і його «духоловка» почали зі звуку слабко натягнутої шворки. Він повільно збільшував натяг, і я почав чути спочатку щось на кшталт реверберації, а потім чітке відлуння, яке стійко надходило з напрямку південного сходу. Натяг дедалі збільшувався. Дон Хуан і його «духоловка» бездоганно звучали в унісон. Шворка видавала ноту низького діапазону, а дон Хуан підсилював

cuello relajado, así que mi cabeza colgaba también. Me hizo permanecer en esa postura unos quince minutos. Luego me indicó descubrir mi región abdominal. Eligio cuidadosamente algunas ramas y hojas y las amontonó sobre mi vientre desnudo. Sentí una tibieza instantánea en todo el cuerpo. Don Juan me tomó entonces por los pies y me dio vuelta hasta que mi cabeza apuntó hacia el sureste.

—Vamos a llamar al espíritu ése del ojo de agua. —dijo.

Traté de volver la cabeza para mirarlo. Me detuvo vigorosamente por el cabello y dijo que me encontraba en una posición muy vulnerable y en una condición terriblemente débil y que debía permanecer callado e inmóvil. Me había puesto en la barriga todas esas ramas especiales para protegerme, e iba a permanecer junto a mí por si acaso yo no podía cuidarme solo.

Estaba de pie junto a la coronilla de mi cabeza, y girando los ojos yo podía verlo. Tomó su cuerda y la tensó y entonces se dio cuenta de que yo lo miraba con las pupilas casi hundidas en la frente. Me dio un coscorrón seco y me ordenó mirar el cielo, no cerrar los ojos y concentrarme en el sonido. Añadió, como recapacitando, que yo no debía titubear en gritar la palabra que él me había enseñado si sentía que algo venía hacia mí.

Don Juan y su "cazador de espíritus" empezaron con un rasgueo de baja tensión. Fue aumentándola lentamente, y empecé a oír, primero, una especie de reverberación, y luego un eco definido que llegaba constantemente de una dirección hacia el sureste. La tensión aumentó. Don Juan y su "cazador de espíritus" se hermanaban a la perfección. La cuerda producía una nota de tono bajo y don

Juan magnified it, increasing its intensity until it was a penetrating cry, a howling call. The apex was an eerie shriek, inconceivable from the point of view of my own experience.

The sound reverberated in the mountains and echoed back to us. I fancied it was coming directly towards me. I felt it had something to do with the temperature of my body. Before don Juan started his calls I had been very warm and comfortable, but during the highest point of his calls I became chilled; my teeth chattered uncontrollably and I truly had the sensation that something was coming at me. At one point I noticed that the sky had become very dark. I had not been aware of the sky although I was looking at it. I had a moment of intense panic and I yelled the word don Juan had taught me.

Don Juan immediately began to decrease the tension of his eerie calls, but that did not bring me any relief.

"Cover your ears," don Juan mumbled imperatively.

I covered them with my hands. After some minutes don Juan stopped altogether and came around to my side. After he had taken the branches and leaves off my belly, he helped me up and carefully put them on the rock where I had been lying. He made a fire with them, and while it burned he rubbed my stomach with other leaves from his pouch.

He put his hand on my mouth when I was about to tell him that I had a terrible headache.

We stayed there until all the leaves had burned. It was fairly dark by then. We walked down the hill and I got sick to my stomach.

While we were walking along the irrigation ditch, don Juan said that I had done enough and I should not stay around. I asked

її, збільшуючи її інтенсивність, поки це не стало пронизливим зойком, виючим криком. У найвищій точці то було якесь моторошне надприродне вищання, незбагненне з погляду мого життєвого досвіду.

Звук відбивався в горах і луною повертався до нас. Мені ввижалося, що він іде просто до мене. Я відчував, що він якось пов'язаний із температурою мого тіла. До того як дон Хуан розпочав свої вигукування, мені було дуже тепло й комфортно, але протягом найвищої точки його криків мене охопив озноб; мої зуби неконтрольовано цокотіли і я справді мав відчуття, що на мене щось кидається. У якусь мить я зауважив, що небо стало дуже темне. Перед цим я не усвідомлював неба, хоча й дивився на нього. Я мав момент інтенсивної паніки і загорлав слово, якого дон Хуан навчив мене.

Дон Хуан негайно почав зменшувати напруження своїх моторошних криків, але це не принесло мені ніякого полегшення.

"Затули собі вуха", — владно пробубонів дон Хуан.

Я накрив їх долонями. Через кілька хвилин дон Хуан повністю замовк і підійшов до мене. Прибравши гілля й листя з мого живота, він допоміг мені підвестися й дбайливо посклaдав їх на камені, де я лежав. Він зробив з них багаття і, поки воно горіло, натирав мені живіт іншим листям зі своєї торбини.

Він затулив мені рота долонею, коли я збирався повідомити йому, що маю жахливий головний біль.

Ми залишалися там, поки не згоріло все листя. На той час було вже зовсім темно. Ми рушили вниз пагорбом, і мене знудило.

Коли ми йшли вздовж зрошувального рівчака, дон Хуан сказав, що я зробив достатньо й мені не слід тут залишатися. Я попрохав

Juan la amplificaba, acrecentando su intensidad hasta que era un grito penetrante, un aullido de llamada. El remate fue un chillido ajeno, inconcebible desde el punto de vista de mi propia experiencia.

El sonido reverberó en las montañas y volvió en eco hacia nosotros. Imaginé que venía directamente hacia mí. Sentí que algo tenía que ver con la temperatura de mi cuerpo. Antes de que don Juan iniciara sus llamados yo había sentido tibieza y comodidad, pero durante el punto más alto del clamor me entró un escalofrío; mis dientes castañeteaban fuera de control y tuve en verdad la sensación de que algo venía a mí. En cierto punto noté que el cielo estaba muy oscuro. No me había dado cuenta del cielo aunque lo estaba mirando. Tuve un momento de pánico intenso y grité la palabra que don Juan me había enseñado.

Don Juan empezó inmediatamente a disminuir la tensión de sus extraños gritos, pero eso no me trajo ningún alivio.

—Tápate los oídos —murmuró don Juan, imperioso.

Los cubrí con mis manos. Tras algunos minutos don Juan cesó por entero y vino a mi lado. Después de quitar de mi vientre las ramas y las hojas, me ayudó a levantarme y cuidadosamente las puso en la roca donde yo había yacido. Hizo con ellas una hoguera, y mientras ardía frotó mi estómago con otras hojas de su morral.

Me puso la mano en la boca cuando yo estaba a punto de decirle que tenía una jaqueca terrible.

Nos quedamos allí hasta que todas las hojas ardieron. Ya había oscurecido bastante. Bajamos el cerro y volví el estómago.

Mientras caminábamos a lo largo de la zanja, don Juan dijo que yo había hecho bastante y que no debía quedarme. Le pedí

him to explain what the spirit of the water hole was, but he gestured me to be quiet. He said that we would talk about it some other time, then he deliberately changed the subject and gave me a long explanation about "seeing". I said it was regrettable that I could not write in the darkness. He seemed very pleased and said that most of the time I did not pay attention to what he had to say because I was so determined to write everything down.

He spoke about "seeing" as a process independent of the allies and the techniques of sorcery. A sorcerer was a person who could command an ally and could thus manipulate an ally's power to his advantage, but the fact that he commanded an ally did not mean that he could "see". I reminded him that he had told me before that it was impossible to "see" unless one had an ally. Don Juan very calmly replied that he had come to the conclusion it was possible to "see" and yet not command an ally. He felt there was no reason why not, since "seeing" had nothing to do with the manipulatory techniques of sorcery, which served only to act upon our fellow men. The techniques of "seeing", on the other hand, had no effect on men.

My thoughts were very clear. I experienced no fatigue or drowsiness and no longer had an uncomfortable feeling in my stomach, as I walked with don Juan. I was terribly hungry, and when we got to his house I gorged myself with food.

Afterwards I asked him to tell me more about the techniques of "seeing". He smiled broadly at me and said that I was again myself.

"How is it," I said, "that the techniques of *seeing* have no effect on our fellow men?"

його пояснити, що таке дух водяної западини, але він зробив мені жест мовчати. Він сказав, що ми поговоримо про це іншим часом, а тоді навмисне змінив тему й став надавати мені довге пояснення про «бачення». Я сказав, що це прикро, що я не можу писати в темряві. Він здавався дуже задоволеним і мовив, що більшу частину часу я не приділяю уваги тому, що він має казати, бо так сильно налаштований усе записувати.

Він говорив про «бачення» як про процес, незалежний від союзників і технік мольфарства. Мольфар — це людина, яка може керувати союзником і маніпулювати його силою у своїх інтересах, але той факт, що він має союзника, не означає, що він може «бачити». Я нагадав дону Хуану, як раніше він казав мені, що неможливо «бачити», якщо тільки людина не має союзника. Дон Хуан дуже спокійно відповів, що дійшов висновку, що можливо «бачити» і все ж не мати союзника. За його відчуттями не існує жодної причини, чому це має бути неможливим, адже «бачення» не має жодного стосунку до маніпуляційних технік мольфарства, які слугують лише для здійснення впливу на інших людей. Техніки «бачення», з іншого боку, ніяк не впливають на людей.

Мої думки були дуже ясні. Я зовсім не відчував утоми чи сонливості й більше не мав неприємного відчуття в животі, йдучи з доном Хуаном. Я був страшенно голодний і, коли ми дісталися до його дому, жадібно накинувся на їжу.

Потім я попрохав його розповісти мені більше про техніки «бачення». Він широко всміхнувся мені й сказав, що я знову став самим собою.

"Як це так, — сказав я, — що техніки *бачення* ніяк не впливають на інших людей?"

explicar qué era el espíritu del ojo de agua, pero me hizo gesto de callar. Dijo que hablaríamos de eso algún otro día, luego cambió deliberadamente el tema y me dio una larga explicación acerca de "ver". Dije que era lamentable no poder escribir en la oscuridad. Pareció muy complacido y dijo que la mayor parte del tiempo yo no prestaba atención a lo que él decía a causa de mi decisión de escribirlo todo.

Habló de "ver" como un proceso independiente de los aliados y las técnicas de la brujería. Un brujo era una persona que podía dominar a un aliado y, en esa forma, manipular para su propia ventaja el poder de un aliado, pero el hecho de que dominara un aliado no significaba que pudiera "ver". Le recordé que antes me había dicho que era imposible "ver" si no se tenía un aliado. Don Juan repuso con mucha calma que había llegado a la conclusión de que era posible "ver" sin dominar un aliado. Sentía que no había razón para lo contrario, pues "ver" no tenía nada en común con las técnicas manipulatorias de la brujería, que sólo servían para actuar sobre nuestros semejantes. Las técnicas de "ver", por otra parte, no tenían efecto sobre los hombres.

Mis ideas eran muy claras. No experimentaba fatiga ni soñolencia ni tenía ya malestar de estómago, caminando con don Juan. Tenía mucha hambre, y cuando llegamos a su casa me atraganté de comida.

Después le pedí hablarme más sobre las técnicas de "ver". Sonrió ampliamente y dijo que yo era de nuevo yo mismo.

—¿Cómo es —dije— que las técnicas de *ver* no tienen ningún efecto sobre nuestros semejantes?

"I've told you already," he said. "*Seeing* is not sorcery. Yet one may easily confuse them, because a man who *sees* can learn, in no time at all, to manipulate an ally and may become a sorcerer. On the other hand, a man may learn certain techniques in order to command an ally and thus become a sorcerer, and yet he may never learn to *see*.

"Besides, *seeing* is contrary to sorcery. *Seeing* makes one realize the unimportance of it all."

"The unimportance of what, don Juan?"

"The unimportance of everything."

We did not say anything else. I felt very relaxed and did not want to speak any more. I was lying on my back on a straw mat. I had made a pillow with my windbreaker. I felt comfortable and happy and wrote my notes for hours in the light of the kerosene lantern.

Suddenly don Juan spoke again.

"Today you did very well," he said. "You did very well at the water. The spirit of the water hole likes you and helped you all the way."

I realized then that I had forgotten to recount my experience to him. I began to describe the way I had perceived the water. He did not let me continue. He said that he knew I had perceived a green fog.

I felt compelled to ask, "How did you know that, don Juan?"

"I *saw* you."

"What did I do?"

"Nothing, you sat there and gazed into the water and finally you perceived the green mist."

"Was it *seeing*?"

"Я вже розповідав тобі, — мовив він. *Бачення* не є мольфарством. Щоправда, їх легко сплутати, бо чоловік, який *бачить*, здатен в одну мить навчитися маніпулювати союзником і може стати мольфаром. З іншого боку, чоловік може навчитися певних прийомів, щоб керувати союзником, і, отже, стати мольфаром, та все ж може ніколи не навчитися *бачити*."

"Крім того, *бачення* є протилежним мольфарству. *Бачення* приводить до того, що людина усвідомлює неважливість усього цього."

"Неважливість чого, доне Хуане?"

"Неважливість усього."

Ми більше не промовили жодного слова. Я почувався дуже розслабленим і вже не хотів нічого говорити. Я лежав на спині на солом'яній маті, зробивши подушку зі своєї вітрозахисної куртки[109]. Я почувався затишно й щасливо і протягом кількох годин писав свої нотатки при світлі гасового ліхтаря.

Раптом дон Хуан заговорив знову.

"Сьогодні ти діяв дуже добре, — мовив він. — Ти діяв дуже добре біля води. Ти подобаєшся духові водяної западини і він увесь час тобі допомагав."

Тоді я збагнув, що забув розповісти йому свій досвід. Я почав описувати, як сприймав воду. Він не дав мені продовжити. Йому відомо, сказав він, що я сприймав зелений туман.

Я відчував, що мушу запитати: "Як ви про це дізналися, доне Хуане?"

"Я *бачив* тебе."

"І що я робив?"

"Нічого, ти сидів там і споглядав воду й зрештою став сприймати зелений туман."

"То було *бачення*?"

—Ya te dije —respondió—. *Ver* no es brujería. Pero es fácil confundirnos, porque un hombre que *ve* puede aprender, en menos que te lo cuente, a manipular un aliado y puede hacerse brujo. O también, un hombre puede aprender ciertas técnicas para dominar un aliado y así hacerse brujo, aunque tal vez nunca aprenda a *ver*.

»Además, *ver* es contrario a la brujería. *Ver* le hace a uno darse cuenta de la insignificancia de todo eso.»

—¿La insignificancia dé qué, don Juan?

—La insignificancia de todo.

No dijimos nada más. Me sentía muy calmado y ya no quería hablar. Yacía de espaldas sobre un petate. Había hecho una almohada con mi chaqueta. Me sentía cómodo y feliz y pasé horas escribiendo mis notas a la luz de la lámpara de petróleo.

De pronto don Juan habló de nuevo.

—Hoy estuviste muy bien —dijo—. Estuviste muy bien en el agua. El espíritu del ojo de agua simpatiza contigo y te ayudó en todo momento.

Me di cuenta entonces de que había olvidado relatarle mi experiencia. Empecé a describir la forma en que había percibido el agua. No me dejó continuar. Dijo saber que yo había percibido una niebla verde.

Me sentí compelido a preguntar: —¿Cómo sabía usted eso, don Juan?

—Te *vi*.

—¿Qué hice?

—Nada, estuviste allí sentado mirando el agua, y por fin percibiste la neblina verde.

—¿Fue eso *ver*?

[109] Windbreaker (англ.) — вітронепродувна куртка, штормівка. Тут ужито те саме слово, що й в 11-у розділі «Вчення дона Хуана», де в московських перекладах воно передане як «щіт для защіти от вєтра» (Максімов, Пєлєвін) і «вітрове скло» («Софія») [див. «Нагвалізм», Т. I, стор. 257].

"No. But it was very close. You're getting close."

I got very excited. I wanted to know more about it. He laughed and made fun of my eagerness. He said that anyone could perceive the green fog because it was like the guardian, something that was unavoidably there, so there was no great accomplishment in perceiving it.

"When I said you did well, I meant that you did not fret," he said, "as you did with the guardian. If you had become restless I would have had to shake your head and bring you back. Whenever a man goes into the green fog his benefactor has to stay by him in case it begins to trap him. You can jump out of the guardian's reach by yourself, but you can't escape the clutches of the green fog by yourself. At least not at the beginning. Later on you may learn a way to do it. Now we're trying to find out something else."

"What are we trying to find out?"

"Whether you can *see* the water."

"How will I know that I have *seen* it, or that I am *seeing* it?"

"You will know. You get confused only when you talk."

"Ні. Але то було дуже близько. Ти наближаєшся до нього."

Я дуже розхвилювався. Мені хотілося дізнатись про це більше. Він засміявся й покепкував з мого запалу. Він сказав, що будь-хто може сприймати зелений туман, бо він подібний до охоронця, це щось, що неуникно є там, тож немає ніякого великого досягнення в тому, щоб сприймати його.

"Коли я сказав, що ти діяв добре, я мав на увазі, що ти не відчував занепокоєння, як раніше з охоронцем. Якби ти завівся, мені б довелося трусити твою голову й повернути тебе назад. Хоч би коли чоловік входив у зелений туман, його доброчинець має бути поруч із ним на випадок, якщо туман почне захоплювати його в пастку. Ти можеш самостійно відскочити поза межі досяжності охоронця, але ти не можеш самостійно вирватися з лещат зеленого туману. Принаймні, не на початку. Пізніше ти, можливо, навчишся способу робити це. Зараз ми намагаємося з'ясувати дещо інше."

"Що саме ми намагаємося з'ясувати?"

"Чи можеш ти *бачити* воду."

"Як я знатиму, що *побачив* її або що я *бачу* її?"

"Ти знатимеш це. Ти приходиш в замішання, лише коли розмовляєш."

—No. Pero anduviste muy cerca. Te estás acercando.

Me excité mucho. Quise saber más al respecto. Don Juan rió e hizo burla de mis ansias. Dijo que cualquiera podía percibir la niebla verde porque era como el guardián, algo que inevitablemente estaba allí, de modo que percibirla no era gran hazaña.

—Cuando dije que estuviste bien, me refería a que no te inquietaste —dijo—, como cuando te encontraste con el guardián. Si te hubieras puesto inquieto yo habría tenido que sacudirte la cabeza y regresarte. Siempre que un hombre entra en la niebla verde, su maestro tiene que quedarse con él por si la niebla lo empieza a atrapar. Tú sólo puedes dar el salto y escapar del guardián, pero no puedes escapar por ti mismo de las garras de la niebla verde. Al menos al principio. A lo mejor más tarde aprendes un modo de hacerlo. Ahora estamos tratando de averiguar otra cosa.

—¿Qué estamos tratando de averiguar?

—Si puedes *ver* el agua.

—¿Cómo sabré que la he *visto*, o que la estoy *viendo*?

—Sabrás. Te confundes sólo cuando hablas.

12

Working on my notes I had come across various questions.

"Is the green fog[,] like the guardian, something that one has to overcome in order to *see*?" I asked don Juan as soon as we sat down under his *ramada* on August 8, 1969.

"Yes. One must overcome everything," he said.

"How can I overcome the green fog?"

"The same way you should have overcome the guardian, by letting it turn into nothing."

"What should I do?"

"Nothing. For you, the green fog is something much easier than the guardian. The spirit of the water hole likes you, while it certainly was not your temperament to deal with the guardian. You never really *saw* the guardian."

"Maybe that was because I didn't like it. What if I were to meet a guardian I liked? There must be some people who would regard the guardian I saw as being beautiful. Would they overcome it because they liked it?"

"No! You still don't understand. It doesn't matter whether you like or dislike the guardian. As long as you have a feeling towards it, the guardian will remain the same, monstrous, beautiful, or whatever. If you have no feeling towards it, on the other hand, the guardian will become nothing and will still be there in front of you."

12

У процесі роботи над своїми нотатками в мене виникли різні запитання.

"Чи зелений туман, подібно до охоронця, є чимось таким, що потрібно здолати, щоби *бачити*?" — запитав я дона Хуана, щойно тільки ми сіли під його *рама́дою* 8 серпня 1969 року.

"Так. Людина мусить долати все", — мовив він.

"Як я можу подолати зелений туман?"

"В такий самий спосіб, у який ти мав здолати охоронця, дозволивши йому перетворитися на ніщо."

"Що мені слід робити?"

"Нічого. Для тебе зелений туман є дечим набагато простішим за охоронця. Ти подобаєшся духові водяної западини, тоді як мати справу з охоронцем було явно не для твого темпераменту. Ти ніколи насправді не *бачив* охоронця."

"Можливо, це тому, що він мені не сподобався. А що, якби я зустрівся з охоронцем, якого б уподобав? Певне, той охоронець, якого я бачив, деяким людям видався б прекрасним. Чи здолали б вони його завдяки тому, що він їм сподобався?"

"Ні! Ти досі не розумієш. Немає значення, подобається тобі охоронець чи ні. Поки ти маєш до нього якесь почуття, охоронець залишатиметься таким самим, потворним, прекрасним чи будь-яким іще. Однак якщо ти не матимеш до нього жодних почуттів, охоронець стане нічим і все ж досі буде там перед тобою."

XII

Trabajando en mis notas había tropezado con varias preguntas.

—¿Es la neblina verde, como el guardián, algo que debe vencerse para *ver*? —dije a don Juan apenas nos sentamos ambos bajo su ramada el 8 de agosto de 1969.

—Sí. Hay que vencer a todo eso —respondió.

—¿Cómo puedo vencer a la neblina verde?

—Del mismo modo que debiste vencer al guardián: dejándolo que se vuelva nada.

—¿Qué debo hacer?

—Nada. Para ti, la neblina verde es mucho más fácil que el guardián. Le caes bien al espíritu del ojo de agua, mientras que tus asuntos con el guardián estaban muy lejos de tu temperamento. Nunca *viste* realmente al guardián.

—Quizá porque no me caía bien. ¿Y si encontrara yo un guardián que me gustase? Ha de haber personas a quienes el guardián que yo vi les parecería hermoso. ¿Lo vencerían porque les caería bien?

—¡No! Sigues sin entender. No importa cómo te caiga el guardián. Mientras tengas cualquier sentimiento hacia él, el guardián permanecerá igual, monstruoso, hermoso o lo que fuese. En cambio, si no tienes sentimiento alguno hacia él, el guardián se volverá nada y todavía estará allí frente a ti.

The idea that something as colossal as the guardian could become nothing and still be in front of my eyes made absolutely no sense. I felt it was one of the alogical premises of don Juan's knowledge. However, I also felt that if he wanted to he could explain it to me. I insisted on asking him what he meant by that.

"You thought the guardian was something you knew, that's what I mean."

"But I didn't think it was something I knew."

"You thought it was ugly. Its size was awesome. It was a monster. You know what all those things are. So the guardian was always something you knew, and as long as it was something you knew you did not *see* it. I have told you already, the guardian had to become nothing and yet it had to stand in front of you. It had to be there and it had, at the same time, to be nothing."

"How could that be, don Juan? What you say is absurd."

"It is. But that is *seeing*. There is really no way to talk about it. *Seeing*, as I said before, is learned by *seeing*.

"Apparently you have no problem with water. You nearly *saw* it the other day. Water is your 'hinge'. All you need now is to perfect your technique of *seeing*. You have a powerful helper in the spirit of the water hole."

"That's another burning question I have, don Juan."

"You may have all the burning questions you want, but we cannot talk about the spirit of the water hole in this vicinity. In fact, it is better not to think about it at all.

Ідея того, що щось настільки велетенське, як охоронець, може перетворитися на ніщо і все ще бути в мене перед очима, не мала абсолютно ніякого сенсу. Я подумав, що то був один з алогічних постулатів знання дона Хуана. Однак я також відчував, що якщо він захоче, то зможе пояснити це мені. Я продовжував наполегливо запитувати його, що він має на увазі під цим.

"Ти думав, що охоронець є чимось таким, що ти знаєш, ось що я маю на увазі."

"Але я не думав, що він є чимось таким, що я знаю."

"Ти думав, що він бридкий. Його розмір був страхітливий. Він був монстром. Ти знаєш, що означають усі ці речі. Тому охоронець завжди був чимось таким, що ти знаєш, і оскільки він був чимось таким, що ти знаєш, ти не *бачив* його. Я вже казав тобі — охоронець мав перетворитися на ніщо і все ж він мав стояти перед тобою. Він мав бути там і, водночас, він мав бути нічим."

"Як таке може бути, доне Хуане? Те, що ви кажете — це абсурд."

"Так і є. Але то є *бачення*. Насправді не існує жодного способу говорити про нього. *Баченню*, як я вже казав раніше, навчаються шляхом *бачення*."

"Ти вочевидь не маєш жодних проблем із водою. Ти майже *бачив* її того дня. Вода є твоїм «опорним стрижнем»[110]. Усе, що тобі зараз потрібно, це вдосконалювати свою техніку *бачення*. Ти маєш могутнього помічника в особі духа водяної западини."

"Це ще одне пекуче запитання, яке я маю, доне Хуане."

"Ти можеш мати всі пекучі запитання, які забажаєш, але ми не можемо говорити про духа водяної западини в цій місцевості. Насправді, краще взагалі про нього не думати.

La idea de que algo tan colosal como el guardián pudiera hacerse nada y sin embargo seguir allí carecía en absoluto de sentido. Imaginé que era una de las premisas alógicas del conocimiento de don Juan. Sin embargo, también me parecía que, de querer, él podría explicármela. Insistí en preguntarle qué quería decir con eso.

—Pensaste que el guardián era algo que conocías, eso es lo que quiero decir.

—Pero yo no pensé que fuera algo que yo conocía.

—Pensaste que era feo. Tenía un tamaño imponente. Era un monstruo. Tú conoces todas esas cosas. Así que el guardián fue siempre algo que conocías, y como era algo que conocías, no lo *viste*. Ya te dije: el guardián tenía que volverse nada y sin embargo tenía que seguir parado frente a ti. Tenía que estar allí y tenía, al mismo tiempo, que ser nada.

—¿Cómo puede ser, don Juan? Lo que usted dice es absurdo.

—Sí. Pero eso es *ver*. No hay en realidad ningún modo de hablar sobre eso. *Ver*, como te dije antes, se aprende *viendo*.

»Al parecer no tienes problema con el agua. El otro día casi la *viste*. El agua es tu coyuntura. Ahora sólo necesitas perfeccionar tu técnica de *ver*. Tienes un ayudante poderoso en el espíritu del ojo de agua.»

—Ahí tengo otra preguntota, don Juan.

—Puedes tener todas las preguntotas que quieras, pero no podemos hablar del espíritu del ojo de agua en estos rumbos. De hecho, es mejor no pensar en eso para

[110] Hinge (англ.) — шарнір, підвіс, поворотний стрижень; ключовий елемент, навколо якого все обертається.

Not at all. Otherwise the spirit will trap you and if that happens there is nothing a living man can do to help you. So keep your mouth shut and keep your thoughts on something else.”

Around ten o’clock the next morning don Juan took his pipe out of its sheath, filled it with smoking mixture, then handed it to me and told me to carry it to the bank of the stream. Holding the pipe with both hands, I managed to unbutton my shirt and put the pipe inside and hold it tight. Don Juan carried two straw mats and a small tray with coals. It was a warm day. We sat on the mats in the shade of a small grove of *brea* trees at the very edge of the water. Don Juan placed a charcoal inside the pipe bowl and told me to smoke. I did not have any apprehension or any feeling of elation. I remembered that during my second attempt to “see” the guardian, after don Juan had explained its nature, I had had a unique sensation of wonder and awe. This time, however, although don Juan had made me cognizant of the possibility of actually “seeing” the water, I was not involved emotionally; I was only curious.

Don Juan made me smoke twice the amount I had smoked during previous attempts. At a given moment he leaned over and whispered in my right ear that he was going to teach me how to use the water in order to move. I felt his face very close, as if he had put his mouth next to my ear. He told me not to gaze into the water, but to focus my eyes on the surface and keep them fixed until the water turned into a green fog. He repeated over and over that I had to put all my attention on the fog until I could not detect anything else.

Інакше дух піймає тебе в пастку і, якщо це станеться, немає нічого, що могла б зробити жива людина, щоб допомогти тобі. Тому держи свого рота закритим і втримуй свої думки на чомусь іншому.”

Близько десятої години наступного ранку дон Хуан дістав свою люльку з чохла, набив її курильною сумішшю, відтак вручив її мені й велів віднести на берег потічка. Держачи люльку обома руками, я спромігся розстебнути сорочку, покласти люльку за пазуху й міцно тримати її там. Дон Хуан приніс дві солом’яні мати й невеличку тацю з жаринками. Був теплий день. Ми сіли на матах у затінку гайка з дерев *бреа* біля самого краю води. Дон Хуан поклав одну жаринку до чаші люльки й велів мені курити. Я не мав ані страху, ані відчуття піднесення. Я пригадав, що під час моєї другої спроби «побачити» охоронця, після того як дон Хуан пояснив його природу, я мав унікальне відчуття зачудування й благоговійного страху. Однак цього разу, хоча дон Хуан повідомив мені про можливість поправжньому «побачити» воду, в мене не було жодних емоційних реакцій; я відчував лише цікавість.

Дон Хуан змусив мене викурити вдвічі більшу кількість суміші, ніж я курив під час попередніх спроб. У якийсь момент він нахилився й прошепотів у моє праве вухо, що збирається навчити мене, як використовувати воду для пересування. Я відчував його обличчя дуже близько, ніби його рот був упритул до мого вуха. Він велів мені дивитися не вглиб води, а сфокусувати погляд на її поверхні й утримувати фіксацію очей, поки вода не перетвориться на зелений туман. Він знову й знову повторював, що я маю зосередити всю мою увагу на тумані, поки не втрачу змогу розрізняти щось іще.

nada. Para nada. De lo contrario el espíritu te atrapará, y si eso ocurre no hay manera de que ningún hombre vivo te ayude. De modo que cierra la boca y piensa en otra cosa.

A eso de las 10 de la mañana siguiente, don Juan desenfundó su pipa, la llenó de mezcla para fumar y me la entregó con la indicación de que la llevara a la ribera de la corriente. Sosteniendo la pipa en ambas manos, me las ingenié para desabotonar mi camisa y poner dentro la pipa y apretarla. Don Juan llevaba dos petates y una bandejita con brasas. Era un día soleado. Nos sentamos en los petates, a la sombra de una pequeña arboleda de breas en la orilla misma del agua. Don Juan metió un carbón en el cuenco de la pipa y me dijo que fumara. Yo no tenía ninguna aprensión, ningún sentimiento exaltado. Recordé que al iniciar mi segundo intento por “ver” al guardián, habiendo don Juan explicado su naturaleza, me había embargado una peculiar sensación de maravilla y respeto. Esta vez, sin embargo, aunque don Juan me había dado a conocer la posibilidad de “ver” realmente el agua, no me hallaba involucrado emocionalmente; sólo curiosidad.

Don Juan me hizo fumar dos tantos de lo que había fumado en ocasiones anteriores. En algún momento se inclinó a susurrar en mi oído derecho que iba a enseñarme a usar el agua para moverme. Sentí su rostro muy cercano, como si hubiera puesto la boca junto a mi oreja. Me dijo que no observara el agua, sino enfocara los ojos en la superficie y los tuviera fijos hasta que el agua se tornase una niebla verde. Repitió una y otra vez que yo debía poner toda mi atención en la niebla hasta no discernir ninguna otra cosa.

"Look at the water in front of you," I heard him saying, "but don't let its sound carry you anywhere. If you let the sound of the water carry you I may never be able to find you and bring you back. Now get into the green fog and listen to my voice."

I heard and understood him with extraordinary clarity. I began looking at the water fixedly, and had a very peculiar sensation of physical pleasure; an itch; an undefined happiness. I stared for a long time but did not detect the green fog. I felt that my eyes were getting out of focus and I had to struggle to keep looking at the water; finally I could not control my eyes any longer and I must have closed them, or blinked, or perhaps I just lost my capacity to focus; at any rate, at that very moment the water became fixed; it ceased to move. It seemed to be a painting. The ripples were immobile. Then the water began to fizzle; it was as if it had carbonated particles that exploded at once. For an instant I saw the fizzling as a slow expansion of green matter. It was a silent explosion; the water burst into a brilliant green mist, which expanded until it had enveloped me.

I remained suspended in it until a very sharp, sustained, shrill noise shook everything; the fog seemed to congeal into the usual features of the water surface. The shrill noise was don Juan yelling "Heyyyy!" close to my ear. He told me to pay attention to his voice and go back into the fog and wait there until he called me. I said, "O.K.," in English and heard the cackling noise of his laughter.

"Please, don't talk," he said. "Don't give me any more O.K.s."

"Дивися на воду перед собою, — чув я його слова, — але не дозволяй її звуку нікуди себе віднести. Якщо ти дозволиш звуку води віднести себе, то мені, можливо, ніколи не вдасться знайти тебе й повернути назад. Тепер увійди в зелений туман і слухай мій голос."

Я чув і розумів його з надзвичайною ясністю. Я став зосереджено дивитися на воду й відчув якусь дуже особливу фізичну втіху; свербіння; невизначене щастя. Я вдивлявся так довгий час, але зеленого туману не помічав. Я відчув, що мої очі розфокусовуються, і мав докладати великих зусиль, щоб продовжувати дивитися на воду; врешті-решт я більше не міг контролювати свої очі та, певне, заплющив їх, або кліпнув, або, можливо, просто втратив здатність фокусувати погляд; у всякому разі, саме тієї миті вода раптом застигла; вона перестала рухатись. Вода була ніби намальоване зображення. Брижі були нерухомі. Потім вода почала злегка шипіти; це було так, ніби вона мала карбонізовані частинки, які враз вибухнули бульбашками вуглекислого газу. Якусь мить я бачив це шипіння як повільне розширення зеленої речовини. То був безгучний вибух; вода розірвалася в яскраво-зелений туман, який поширювався, поки не обволік мене.

Я залишався підвішеним у ньому, поки різкий, протяжний, пронизливий звук не струсонув усе; туман неначе загуснув у звичайні риси водної поверхні. Пронизливий звук був криком дона Хуана «Гей-й-й-й!» біля мого вуха. Він велів мені звертати увагу на його голос, повернутися назад у туман і чекати там, поки він мене не покличе. Я сказав «О'кей» англійською та почув квокчучий звук його сміху.

"Будь ласка, не розмовляй, — мовив він. — Позбав мене надалі своїх «О'кеїв»."

—Mira el agua frente a ti —oí que decía—, pero no dejes que su sonido te arrastre a ningún lado. Si dejas que el sonido del agua te arrastre, quizá nunca pueda yo encontrarte y regresarte. Ahora métete en la niebla verde y escucha mi voz.

Lo oía y comprendía con claridad extraordinaria. Empecé a mirar fijamente el agua, y tuve una sensación muy peculiar de placer físico; una comezón; una felicidad indefinida. Miré largo tiempo, pero sin detectar la niebla verde. Sentía que mis ojos se desenfocaban y tenía que esforzarme por seguir mirando el agua; finalmente no pude ya controlar mis ojos y debo haberlos cerrado, o acaso fue un parpadeo, o bien simplemente perdí la capacidad de enfocar; en todo caso, en ese mismo instante el agua quedó fija; cesó de moverse. Parecía una pintura. Las ondas estaban inmóviles. Entonces el agua empezó a burbujear: era como si tuviese partículas carbonadas que explotaban de una vez. Por un instante vi la efervescencia como una lenta expansión de materia verde. Era una explosión silenciosa; el agua estalló en una brillante neblina verde que se expandió hasta rodearme.

Permanecí suspendido en ella hasta que un ruido muy agudo, sostenido y penetrante lo sacudió todo; la niebla pareció congelarse en las formas habituales de la superficie del agua. El ruido era un grito de don Juan: "¡Oooye!", cerca de mi oído. Me dijo que prestara atención a su voz y regresara a la niebla y esperara su llamada Dije: "O.K." en inglés y oí el ruido crepitante de su risa.

—Por favor, no hables —dijo—. Guárdate tus oquéis.

I could hear him very well. The sound of his voice was melodious and above all friendly. I knew that without thinking; it was a conviction that struck me and then passed.

Don Juan's voice ordered me to focus all my attention on the fog but not abandon myself to it. He said repeatedly that a warrior did not abandon himself to anything, not even to his death. I became immersed in the mist again and noticed that it was not fog at all, or at least it was not what I conceive fog to be like. The foglike phenomenon was composed of tiny bubbles, round objects that came into my field of "vision" and moved out of it with a floating quality. I watched their movement for a while, then a loud, distant noise jolted my attention and I lost my capacity to focus and could no longer perceive the tiny bubbles. All I was aware of then was a green, amorphous, foglike glow. I heard the loud noise again and the jolt it gave dispelled the fog at once and I found myself looking at the water of the irrigation ditch. Then I heard it again much closer; it was don Juan's voice. He was telling me to pay attention to him, because his voice was my only guide. He ordered me to look at the bank of the stream and at the vegetation directly in front of me. I saw some reeds and a space which was clear of reeds. It was a small cove on the bank, a place where don Juan steps across to plunge his bucket and fill it with water. After a few moments don Juan ordered me to return to the fog and asked me again to pay attention to his voice, because he was going to guide me so I could learn how to move; he said that once I saw the bubbles I should board one of them and let it carry me.

Я міг чути його дуже добре. Звук його голосу був мелодійний і, насамперед, приязний. Я знав це, не думаючи; то була переконаність, що пронизала мене й потім минула.

Голос дона Хуана наказав мені сфокусувати всю мою увагу на тумані, але не піддаватися йому. Він знову й знову повторював, що воїн не піддається нічому, навіть своїй смерті. Я знову занурився в імлу й відзначив, що це взагалі не туман або, принаймні, не те, на що мав би бути схожий туман у моєму розумінні. Туманоподібне явище складалося з крихітних бульбашок, круглих предметів, які входили в моє поле «зору» й виходили з нього, ніби пливучи. Якийсь час я спостерігав за їхнім рухом, а потім гучний далекий шум струсонув мою увагу і я втратив свою здатність фокусуватися й більше не міг сприймати крихітні бульбашки. Усе, що я тоді усвідомлював — це зелене, аморфне, туманоподібне світіння. Я знову почув гучний шум, поштовх від нього миттєво розвіяв туман, і я виявив, що дивлюся на воду зрошувального рівчака. Відтак я почув його знову набагато ближче; то був голос дона Хуана. Він казав мені уважно дослухатися до нього, бо його голос був мій єдиний провідник. Він наказав мені подивитися на берег потічка й на рослинність просто переді мною. Я побачив кілька очеретин і простір, вільний від очерету. То була невелика заглибина в березі, місце, де дон Хуан переступає через рівчак, щоб занурити в нього цебро й наповнити його водою. Через кілька секунд дон Хуан наказав мені повернутися в туман і знову попросив уважно дослухатись до його голосу, бо він буде скеровувати мене таким чином, щоб я міг навчитись пересуватися; він сказав, що тільки-но я побачу бульбашки, я маю вилізти на одну з них і дозволити їй нести мене.

Podía oírlo bien. El sonido de su voz era melodioso y sobre todo amigable. Supe eso sin pensar; fue una convicción que me llegó y luego pasó.

La voz de don Juan me ordenó enfocar toda mi atención en la niebla, pero sin abandonarme a ella. Dijo repetidas veces que un guerrero no se abandona a nada, ni siquiera a su muerte. Volví a sumergirme en la neblina y advertí que no era niebla en absoluto, o al menos no era lo que yo concibo como niebla. El fenómeno neblinoso se componía de burbujas diminutas, objetos redondos que entraban en mi campo de "visión", y salían de él, desplazándose como si estuviesen a flote. Observé un rato sus movimientos; luego un ruido fuerte y distante sacudió mi atención y perdí la capacidad de enfoque y ya no pude percibir las burbujitas. Sólo tenía conciencia de un resplandor verde, amorfo, como niebla. Oí de nuevo el ruido y la sacudida que me dio hizo desaparecer la niebla inmediatamente, y me hallé mirando el agua de la zanja de irrigación. Entonces volví a oírlo, ahora mucho más cerca; era la voz de don Juan. Me estaba diciendo que le prestara atención, porque su voz era mi única guía. Me ordenó mirar la ribera de la corriente y la vegetación directamente ante mis ojos. Vi algunos juncos y un espacio libre de ellos. Era un recoveco en la ribera, un sitio donde don Juan cruza para sumergir su balde y llenarlo de agua. Tras unos momentos don Juan me ordenó regresar a la niebla y me pidió nuevamente prestar atención a su voz, porque iba a guiarme para que yo aprendiera a moverme; dijo que al ver las burbujas debía abordar una de ellas y dejar que me llevara.

I obeyed him and was at once surrounded by the green mist, and then I saw the tiny bubbles. I heard don Juan's voice again as a very strange and frightening rumble. Immediately upon hearing it I began losing my capacity to perceive the bubbles.

"Mount one of those bubbles," I heard him saying.

I struggled to maintain my perception of the green bubbles and still hear his voice. I don't know how long I fought to do that, when suddenly I was aware that I could listen to him and still keep sight of the bubbles, which kept on passing through, floating slowly out of my field of perception. Don Juan's voice kept on urging me to follow one of them and mount it.

I wondered how I was supposed to do that and automatically I voiced the word, "How". I felt that the word was very deep inside me and as it came out it carried me to the surface. The word was like a buoy that emerged out of my depth. I heard myself saying, "How", and I sounded like a dog howling. Don Juan howled back, also like a dog, and then he made some coyote sounds, and laughed. I thought it was very funny and I actually laughed.

Don Juan told me very calmly to let myself become affixed to a bubble by following it.

"Go back again," he said. "Go into the fog! Into the fog!"

I went back and noticed that the movement of the bubbles had slowed down and they had become as large as basketballs. In fact they were so large and slow that I could examine any one of them in great detail. They were not really bubbles, not like a soap bubble, nor like a balloon, nor any spherical container. They were not contain-

Я послухався його і мене миттєво оточив зелений туман, а тоді я побачив крихітні бульбашки. Я знову почув голос дона Хуана як дуже дивний і страхітливий гуркіт. Почувши його, я одразу ж почав втрачати свою здатність сприймати бульбашки.

"Залізь на одну з тих бульбашок", — почув я його слова.

Я щосили намагався зберігати моє сприйняття зелених бульбашок і все ще чути голос. Не знаю, як довго я бився над цим, коли раптом усвідомив, що можу слухати дона Хуана, не впускаючи з очей бульбашки, які продовжували рухатися повз мене, повільно випливаючи з мого поля сприйняття. Голос дона Хуана й далі спонукав мене послідувати за однією з них і вилізти на неї.

Я запитувався, як я маю зробити це, і автоматично вимовив слово «як». Я відчув, що це слово було дуже глибоко всередині мене і, виходячи назовні, воно винесло мене на поверхню. Слово було неначе буй, що сплив із глибин моєї істоти. Я чув, як вимовляю слово «як», і звучання мого голосу було схоже на виття собаки. Дон Хуан завив у відповідь, також як собака, а потім видав кілька скавучань койота і розсміявся. Я подумав, що це дуже кумедно, і засміявся теж.

Дуже спокійно дон Хуан сказав, щоб я дозволив собі прикріпитися до бульбашки, слідуючи за нею.

"Повертайся назад знову, — мовив він. — Іди в туман! У туман!"

Я повернувся назад і зауважив, що рух бульбашок сповільнився й вони стали завбільшки з баскетбольні м'ячі. Фактично, вони були такі великі й повільні, що я міг розглянути будь-яку з них у найдрібніших деталях. Насправді то були не бульбашки, вони не походили ані на мильні бульки, ані на повітряні кульки, ані на будь-які сферичні ємності. Вони не були

Lo obedecí y de inmediato me rodeó la neblina verde, y luego vi las burbujas diminutas. Oí nuevamente la voz de don Juan como un retumbar extraño y atemorizante. En el momento de oírla, empecé a perder la capacidad de percibir las burbujas.

—Monta una de esas burbujas —lo oí decir.

Pugné por conservar mi percepción de las burbujas verdes y a la vez seguir oyendo la voz. No sé cuánto tiempo me esforcé, pero de pronto me di cuenta de que podía escuchar a don Juan y seguir viendo las burbujas, que aún pasaban despacio, flotantes, por mi campo de percepción. La voz de don Juan seguía instándome a seguir una de ellas y montarla.

Me pregunté cómo se suponía que yo hiciera eso, y automáticamente pronuncié en inglés la palabra "cómo". Sentí que la palabra se hallaba muy dentro de mí y que al ir saliendo me llevaba a la superficie. La palabra era como una boya que surgiera de mi hondura. Me oí decir *how* y me sonó a aullido de perro. Don Juan aulló a su vez, también como perro, y luego hizo como coyote y rió. Me pareció muy gracioso y mi risa en verdad brotó.

Con mucha calma, don Juan me dijo que me adhiriera a una burbuja siguiéndola.

—Regresa otra vez —dijo—. ¡Entra en la niebla! ¡En la niebla!

Al regresar advertí que las burbujas se movían más despacio y que tenían ahora el tamaño de un balón. De hecho, eran tan grandes y lentas que yo podía examinar cualquiera detalladamente. No eran en realidad burbujas: no eran como una burbuja de jabón, ni como un globo, ni como ningún recipiente esférico. No contenían

ers, yet they were contained. Nor were they round, although when I first perceived them I could have sworn they were round and the image that came to my mind was “bubbles”. I viewed them as if I were looking through a window; that is, the frame of the window did not allow me to follow them but only permitted me to view them coming into and going out of my field of perception.

When I ceased to view them as bubbles, however, I was capable of following them; in the act of following them I became affixed to one of them and I floated with it. I truly felt I was moving. In fact I *was* the bubble, or that thing which resembled a bubble.

Then I heard the shrill sound of don Juan’s voice. It jolted me and I lost my feeling of being “it”. The sound was extremely frightening; it was a remote voice, very metallic, as if he were talking through a loudspeaker. I made out some of the words.

“Look at the banks,” he said.

I saw a very large body of water. The water was rushing. I could hear the noise it made.

“Look at the banks,” don Juan ordered me again.

I saw a concrete wall.

The sound of the water became terribly loud; the sound engulfed me. Then it ceased instantaneously, as if it had been cut off. I had the sensation of blackness, of sleep.

I became aware that I was immersed in the irrigation ditch. Don Juan was splashing water in my face as he hummed. Then he submerged me in the ditch. He pulled my head up, over the surface, and let me rest it on the bank as he held me by the back of my shirt collar. I had a most pleasant sensation in my arms and legs. I

вмістищами з певними межами, і все ж були локалізовані, чимось втримувані. Вони також не були круглі, хоча коли я вперше сприймав їх, то міг присягнутися, що вони круглі, а образом, що виник у моїй свідомості, були «бульбашки». Я дивився на них ніби крізь вікно; тобто рама вікна не давала мені змоги слідувати за ними, а дозволяла лише дивитися, як вони входять у моє поле сприйняття і виходять з нього.

Однак коли я перестав бачити їх як бульбашки, я був здатен слідувати за ними; рухаючись слідом за ними, я виявився прикріплений до однієї з них і поплив разом із нею. Я справді відчував, що рухаюся. Фактично я *був* цією бульбашкою або тим, що нагадувало бульбашку.

Потім я почув пронизливе звучання голосу дона Хуана. Воно струснуло мене, і я втратив відчуття, що я є «цим». Звук був украй застрашливий; то був віддалений голос, дуже металічний, ніби дон Хуан говорив через гучномовець. Я розібрав деякі слова.

“Подивися на береги!” — промовляв він.

Я побачив дуже велику масу води. Вода неслася стрімким потоком. Я міг чути шум, який вона створювала.

“Подивися на береги!” — знову наказав мені дон Хуан.

Я побачив бетонну стіну.

Звук води став жахливо гучний; цей звук поглинув мене. Потім він миттєво припинився, ніби його вимкнули. Я мав відчуття чорноти, спання.

Я усвідомив, що занурений у зрошувальний рівчак. Дон Хуан плескав воду мені в обличчя, мугикаючи собі під носа. Потім він повністю занурив мене під воду. Він витяг мою голову нагору, над поверхнею, і дав мені змогу покласти її на берег, тримаючи мене ззаду за комір сорочки. Я мав надзвичайно приємне відчуття в руках і ногах. Я витягнув

nada, pero se contenían. Tampoco eran redondas, aunque al percibirlas por vez primera yo habría podido jurar que lo eran y la imagen que acudió a mi mente fue “burbujas”. Las observaba como si me hallase mirando por una ventana: es decir, el marco de la ventana no me permitía seguirlas, sólo verlas entrar y salir de mi campo de percepción.

Pero cuando dejé de verlas como burbujas fui capaz de seguirlas; en el acto de seguirlas me adherí a una y floté con ella. Sentía realmente estar en movimiento. De hecho, yo *era* la burbuja, o esa cosa que parecía burbuja.

Entonces oí el sonido agudo de la voz de don Juan. Me sacudió, y perdí el sentimiento de ser “aquello”. El sonido era en extremo temible: una voz remota, muy metálica, como si don Juan hablara por un altoparlante. Discerní algunas palabras.

—Mira las orillas —dijo.

Vi un gran cuerpo de aguas. El agua se precipitaba. Se oía su fragor.

—Mira las orillas —me ordenó de nuevo don Juan.

Vi un muro de concreto.

El sonido del agua se hizo terriblemente fuerte; el sonido me envolvió. Entonces cesó instantáneamente, como si lo cortaran. Tuve la sensación de negrura, de sueño.

Me di cuenta de estar echado en la zanja de riego. Don Juan tarareaba salpicando agua en mi rostro. Luego me sumergió en la zanja. Jaló mi cabeza hasta sacarla por encima de la superficie y me dejó descansarla en la ribera mientras él me sostenía por el cuello de la camisa. Tuve una sensación de lo más agradable en los

stretched them. My eyes were tired and they itched; I lifted my right hand to rub them. It was a difficult movement. My arm seemed to be heavy. I could hardly lift it out of the water, but when I did, my arm came out covered with a most astonishing mass of green mist. I held my arm in front of my eyes. I could see its contour as a darker mass of green surrounded by a most intense greenish glow. I got to my feet in a hurry and stood in the middle of the stream and looked at my body; my chest, arms, and legs were green, deep green. The hue was so intense that it gave me the feeling of a viscous substance. I looked like a figurine don Juan had made for me years before out of a datura root.

Don Juan told me to come out. I noticed an urgency in his voice.

"I'm green," I said.

"Cut it out," he said imperatively. "You have no time. Get out of there. The water is about to trap you. Get out of it! Out! Out!"

I panicked and jumped out.

"This time you must tell me everything that took place," he said matter-of-factly, as soon as we sat facing each other inside his room.

He was not interested in the sequence of my experience; he wanted to know only what I had encountered when he told me to look at the bank. He was interested in details. I described the wall I had seen.

"Was the wall to your left or to your right?" he asked.

I told him that the wall had really been in front of me. But he insisted that it had to be either to the left or to the right.

їх. Мої очі були втомлені, і вони свербіли; я підняв праву долоню, щоб потерти їх. Цей рух дався мені нелегко. Моя рука здавалася важкою. Я ледве зміг підняти її над водою, але коли зробив це, то виявилося, що вся рука вкрита якоюсь дивовижною масою зеленого туману. Я тримав руку перед своїми очима. Я міг бачити її контур, як темнішу масу зеленого, оточену надзвичайно інтенсивним зеленкуватим світінням. Я поспішно схопився на ноги, став посередині потічка й подивився на своє тіло; мої груди, руки й ноги були зелені, насичено-зелені. Колір був такий інтенсивний, що викликав у мене відчуття якоїсь в'язкої субстанції. Я виглядав як фігурка, яку дон Хуан зробив для мене багато років тому з кореня дурману[111].

Дон Хуан велів мені вийти з рівчака. Я зауважив імперативність у його голосі.

"Я зелений", — сказав я.

"Припини! — мовив він владним тоном. — Ти не маєш часу. Вилазь звідти. Вода ось-ось упіймає тебе. Вийди з неї! Виходь! Виходь!"

Я запанікував і вистрибнув із рівчака.

"Цього разу ти мусиш розповісти мені все, що відбувалося", — мовив він сухим тоном, щойно ми сіли обличчям один до одного в його кімнаті.

Його не цікавила послідовність мого досвіду; він хотів знати лише, з чим я зіткнувся, коли він велів мені подивитися на берег. Його цікавили деталі. Я описав стіну, яку бачив.

"Стіна була праворуч чи ліворуч від тебе?" — запитав він.

Я сказав йому, що стіна була просто переді мною. Але він наполягав, що вона мала бути або по лівий, або по правий бік від мене.

brazos y las piernas. Los estiré. Los ojos, cansados, me ardían; alcé la mano derecha para frotarlos. Fue un movimiento difícil. Mi brazo pesaba. Apenas pude sacarlo del agua, pero cuando salió estaba cubierto por una asombrosa masa de neblina verde. Puse el brazo frente a mis ojos. Podía ver su contorno: una masa verde más oscura, rodeada por un intenso resplandor verdoso. Rápidamente me incorporé y, parado a media corriente, miré mi cuerpo: pecho, brazos y piernas eran verdes, verde profundo. El matiz era tan intenso que me dio la sensación de una sustancia viscosa. Parecía yo una figurita que don Juan me había hecho años antes con una raíz de datura.

Don Juan me dijo que saliera. Detecté alarma en su voz.

—Estoy verde —dije.

—Deja ya —repuso, imperioso—. No tienes tiempo. Sal de ahí. El agua está a punto de atraparte. ¡Salta! ¡Fuera! ¡Fuera!

Me llené de pánico y salí de un salto.

—Esta vez debes decirme todo lo que ocurrió —dijo, secamente, cuando estuvimos sentados frente a frente en su cuarto.

No le interesó la manera como mi experiencia había transcurrido; sólo quería saber qué había encontrado cuando él me dijo que mirara la orilla. Le interesaban los detalles. Describí el muro que había visto.

—¿Estaba a tu izquierda o a tu derecha? —preguntó.

Le dije que en realidad el muro había estado frente a mí. Pero él insistió en que tenía que ser a la derecha o a la izquierda.

[111] Див. опис фігурки на стор. 128 першого тому «Наґвалізму».

"When you first saw it, where was it? Close your eyes and don't open them until you have remembered."

He stood up and turned my body while I had my eyes closed until he had me facing east, the same direction I had faced when I was sitting in front of the stream. He asked me in which direction I had moved.

I said I had moved onward, ahead, in front of me. He insisted that I should remember and concentrate on the time when I was still viewing the water as bubbles.

"Which way did they flow?" he asked.

Don Juan urged me to recall, and finally I had to admit that the bubbles had seemed to be moving to my right. Yet I was not as absolutely sure as he wanted me to be. Under his probing I began to realize that I was incapable of classifying my perception. The bubbles had moved to my right when I first viewed them, but when they became larger they flowed everywhere. Some of them seemed to be coming directly at me, others seemed to go in every possible direction. There were bubbles moving above and below me. In fact they were all around me. I recollected hearing their fizzing; thus I must have perceived them with my ears as well as with my eyes.

When the bubbles became so large that I was able to "mount" one of them, I "saw" them rubbing each other like balloons.

My excitement increased as I recollected the details of my perception. Don Juan, however, was completely uninterested. I told him that I had seen the bubbles fizzing. It was not a purely auditory or purely visual effect, but something undifferentiated, yet

"Коли ти вперше побачив її, де вона була? Заплющ очі й не розплющуй їх, поки не згадаєш."

Він підвівся і в той час, як я сидів із заплющеними очима, став повертати моє тіло, поки не розвернув мене обличчям на схід, в тому ж напрямку, в якому я дивився, коли сидів перед потічком. Він спитав мене, у якому напрямку я рухався.

Я сказав, що рухався вперед, прямо, просто перед собою. Він наполягав, що я маю згадати й зосередитися на часі, коли ще бачив воду як бульбашки.

"У який бік вони пливли?" — запитав він.

Дон Хуан наполегливо спонукав мене згадувати, і нарешті я був змушений припустити, що бульбашки начебто рухалися в правий бік від мене. Але я не був такий абсолютно впевнений у цьому, як він того від мене хотів. У результаті його наполегливих розпитувань я почав усвідомлювати, що не здатен класифікувати своє сприйняття. Бульбашки рухалися праворуч від мене, коли я вперше побачив їх, але коли вони стали більші, то пливли в усі боки. Деякі з них начебто пливли прямо на мене, інші, здавалося, рухались у всіх можливих напрямках. Були бульбашки, які пропливали над і піді мною. Фактично вони були скрізь навколо мене. Я згадав, як чув їхнє шипіння; тож я, очевидно, сприймав їх і вухами, і очима.

Коли бульбашки стали такі великі, що я вже був здатен «вилізти» на одну з них, я «побачив», як вони труться одна об іншу, немов повітряні кульки.

Моє збудження збільшувалося мірою того, як я згадував деталі свого сприйняття. Однак дона Хуана вони зовсім не цікавили. Я розповів йому, що бачив, як шиплять бульбашки. То не був суто слуховий чи суто візуальний ефект, а щось недиференційоване, і все ж

—Cuando lo viste por primera vez, ¿dónde estaba? Cierra los ojos y no los abras hasta que te acuerdes.

Se puso en pie y, habiendo yo cerrado los ojos, hizo girar mi cuerpo hasta ponerme cara al este, la misma dirección que yo había enfrentado al sentarme frente a la corriente. Me preguntó en qué dirección me había movido.

Dije que había ido hacia adelante, derecho, para enfrente. Insistió en que yo debía recordar y concentrarme en el momento en que aún veía el agua como burbujas.

—¿Para qué lado corrían? —preguntó.

Don Juan me instó a hacer memoria, y finalmente tuve que admitir que las burbujas habían parecido moverse hacia mi derecha. Pero no me hallaba tan absolutamente seguro como él deseaba. Bajo su interrogatorio, empecé a darme cuenta de mi incapacidad para clasificar la percepción. Las burbujas se habían desplazado a la derecha cuando las vi primero, pero al hacerse más grandes fluyeron para todas partes. Algunas parecían venir directamente hacia mí, otras parecían seguir cada dirección posible. Había burbujas que se movían encima de mí y abajo de mí. De hecho, estaban en todo mi derredor. Recordaba haber oído su efervescencia; por lo tanto, debo haberlas percibido auditiva además de visualmente.

Cuando las burbujas crecieron tanto que pude "montar" en una de ellas, las "vi" frotarse una contra otra como globos.

Mi excitación crecía con el recuerdo de los detalles de mi percepción. Pero don Juan no se interesaba en lo más mínimo. Le dije que había visto hervir las burbujas. No era un efecto puramente auditivo ni puramente visual, sino algo indiscriminado y sin

crystal clear; the bubbles rasped against each other. I did not see or hear their movement, I felt it; I was part of the sound and the motion.

As I recounted my experience I became deeply moved. I held his arm and shook it in an outburst of great agitation. I had realized that the bubbles had no outer limit; nonetheless, they were contained and their edges changed shape and were uneven and jagged. The bubbles merged and separated with great speed, yet their movement was not dazzling. Their movement was fast and at the same time slow.

Another thing I remembered, as I recounted my experience, was the quality of color that the bubbles seemed to possess. They were transparent and very bright and seemed almost green, although it was not a hue, as I am accustomed to perceiving hues.

"You're stalling," don Juan said. "Those things are not important. You're dwelling on the wrong items. The direction is the only important issue."

I could only remember that I had moved without any point of reference, but don Juan concluded that since the bubbles had flowed consistently to my right — south — at the beginning, the south was the direction with which I had to be concerned. He again urged me imperatively to recollect whether the wall was to my right or my left. I strained to remember.

When don Juan "called me" and I surfaced, so to speak, I think I had the wall to my left. I was very close to it and was able to distinguish the grooves and protuberances of the wooden armature or mold into which the concrete had been poured. Very thin strips of wood had been used and the pattern they had created was compact. The

кришталево чисте; бульбашки терлися одна об одну. Я не бачив і не чув їхнього руху, я відчував його; я був частиною цього звуку й цього руху.

Розповідаючи про свій досвід, я став глибоко зворушений. Я тримав дона Хуана за руку й трусив нею у виплеску великого збудження. Перед цим я збагнув, що бульбашки не мали ніяких зовнішніх границь; а проте вони містилися в чомусь; їхні краї змінювали форму, були нерівні й мали зазублини. Бульбашки зливалися й розділялися з великою швидкістю, і все ж їхній рух не був запаморочливий. Їхній рух був швидкий і водночас повільний.

Ще однією річчю, яку я згадав, розповідаючи про свій досвід, була якість забарвлення, яку, здавалося, мали бульбашки. Вони були прозорі, дуже яскраві й здавалися майже зеленими, хоча то не був колір, як я звик сприймати кольори.

"Ти тупцяєш на місці, — мовив дон Хуан. — Ці речі не є важливі. Ти зосереджуєш увагу не на тому, що треба. Напрямок — це єдине важливе питання."

Я міг лише пригадати, що рухався без жодної точки відліку, але дон Хуан виснував, що оскільки на початку бульбашки стійко пливли праворуч від мене — на південь, то південь і був той напрямок, яким я маю цікавитися. Він знову настійно спонукав мене згадати, була стіна по правий чи по лівий бік від мене. Я з усіх сил намагався згадати це.

Коли дон Хуан «покликав мене» і я, так би мовити, виринув на поверхню, гадаю, стіна була по лівий бік від мене. Я був дуже близько до неї і був здатен розрізнити виїмки й виступи дерев'яних кріплень чи опалубки, в яку заливали бетон. Для цього використали дуже тонкі й вузькі дошки, і створений ними патерн був щільний. Стіна

embargo claro como el cristal; las burbujas raspaban una contra otra. Yo no veía ni oía su movimiento, lo sentía; yo era parte del sonido y del transcurso.

Al relatar mi experiencia me conmoví en lo más hondo. Tomé el brazo de don Juan y lo sacudí en un ataque de agitación intensa. Me había dado cuenta de que las burbujas no tenían límite externo; sin embargo, estaban contenidas y sus bordes cambiaban de forma y eran disparejos, dentellados. Las burbujas se fundían y separaban con gran velocidad, pero su movimiento no era vertiginoso. Era un movimiento rápido y a la vez lento.

Otra cosa que recordé en el momento del relato fue la calidad cromática que las burbujas parecían tener. Eran transparentes y muy brillantes y se veían casi verdes, aunque no era un color como yo acostumbro a percibir los colores.

—Te estás atascando —dijo don Juan—. Esas cosas no son importantes. Te estás fijando en lo que no vale la pena. La dirección es lo único importante.

Sólo pude recordar que me había movido sin ningún punto de referencia, pero don Juan concluyó que, si las burbujas habían fluido constantemente hacia mi derecha —el sur— al principio, el sur era la dirección que debía interesarme. De nuevo me instó, imperioso, a acordarme de si el muro estaba a mi derecha o a mi izquierda. Luché por hacer memoria.

Cuando don Juan "me llamó" y salí a la superficie, por así decirlo, creo que el muro estaba a mi izquierda. Me hallaba muy cerca de él y pude discernir los surcos y protuberancias del molde o armadura de madera en donde se vertió el concreto. Se habían usado tiras de madera muy delgadas, creando un diseño compacto. El muro era

wall was very high. One end of it was visible to me, and I noticed that it did not have a corner but curved around.

He sat in silence for a moment, as if he were thinking how to decipher the meaning of my experience; he finally said that I had not accomplished a great deal, that I had fallen short of what he expected me to do.

"What was I supposed to do?"

He did not answer but made a puckering gesture with his lips.

"You did very well," he said. "Today you learned that a brujo uses the water to move."

"But did I *see*?"

He looked at me with a curious expression. He rolled his eyes and said that I had to go into the green mist a good many times until I could answer that question myself. He changed the direction of our conversation in a subtle way, saying I had not really learned how to move using the water, but I had learned that a brujo could do that, and he had deliberately told me to look at the bank of the stream so I could check my movement.

"You moved very fast," he said, "as fast as a man who knows how to perform this technique. I had a hard time keeping up with you."

I begged him to explain what had happened to me from the beginning. He laughed, shaking his head slowly as though in disbelief.

"You always insist on knowing things from the beginning," he said. "But there's no beginning; the beginning is only in your thought."

була дуже висока. Один її кінець був видний мені, і я зауважив, що він не мав кута, а заокруглювався.

Він сидів мовчки якусь хвилю, ніби роздумуючи, як розшифрувати значення мого досвіду; нарешті він сказав, що я небагато чого досяг, що мені не вдалося зробити те, чого він від мене очікував.

"Що саме я мав зробити?"

Він не відповів, натомість зробив жест губами, зморщивши їх.

"Ти діяв дуже добре, — мовив він. — Сьогодні ти дізнався, що брухо використовує воду, щоб пересуватися."

"Але чи *бачив* я?"

Він подивився на мене з якимось чудним виразом обличчя. Він закотив очі[112] й сказав, що я маю дуже багато разів увійти в зелений туман, поки сам не зможу відповісти на це запитання. Він трохи змінив напрямок нашої розмови, сказавши, що я насправді не навчився, як пересуватися за допомогою води, але дізнався, що брухо може робити це, і він спеціально велів мені подивитися на берег потоку, щоб я зміг відмітити своє переміщення.

"Ти рухався дуже швидко, — мовив він, — так само швидко, як чоловік, що знає, як виконувати цей прийом. Мені було важко встигати за тобою й триматися поруч."

Я став прохати його пояснити, що відбувалося зі мною із самого початку. Він засміявся, повільно хитаючи головою, ніби не ймучи віри.

"Ти завжди наполягаєш на тому, щоб знати речі від самого початку, — мовив він. — Але немає ніякого початку; будь-який початок існує лише у твоїх думках."

sumamente alto. Uno de sus extremos podía verse, y noté que no tenía esquina, sino que se curvaba para dar vuelta.

Don Juan guardó silencio un instante, como si pensara la forma de descifrar mi experiencia; luego dijo que yo no había logrado gran cosa, que no había colmado sus esperanzas.

—¿Qué debí haber hecho?

En vez de responder hizo un gesto frunciendo los labios.

—Te fue muy bien —dijo—. Hoy aprendiste que un brujo usa el agua para moverse.

—¿Pero *vi*?

Me miró con una expresión curiosa. Alzó los ojos al techo y dijo que yo tendría que entrar en la niebla verde muchas veces hasta poder contestar mi propia pregunta. Cambió sutilmente el curso de nuestra conversación, diciendo que yo no había aprendido en realidad a moverme por medio del agua, pero había aprendido que un brujo puede hacerlo, y él me había hecho mirar la orilla de la corriente con el propósito de que yo ratificara mi movimiento.

—Ibas muy rápido —dijo—, tan rápido como alguien que sabe ejecutar esta técnica. Tuve que apurarme para que no me dejaras atrás.

Le supliqué explicar lo que me había ocurrido desde el principio. Rió, meneando la cabeza lentamente, como incrédulo.

—Tú siempre insistes en saber las cosas desde el principio —dijo—. Pero no hay ningún principio; el principio está sólo en tu pensamiento.

[112] *to roll eyes* (англ.) — закотити, зробити великі очі; *тж.* вертіти, обертати очима.

"I think the beginning was when I sat on the bank and smoked," I said.

"But before you smoked I had to figure out what to do with you," he said. "I would have to tell you what I did and I can't do that, because it would take me to still another point. So perhaps things would be clearer to you if you didn't think about beginnings."

"Then tell me what happened after I sat on the bank and smoked."

"I think you have told me that already," he said, laughing.

"Was anything I did of any importance, don Juan?"

He shrugged his shoulders.

"You followed my directions very well and had no problem getting into and out of the fog. Then you listened to my voice and returned to the surface every time I called you. That was the exercise. The rest was very easy. You simply let the fog carry you. You behaved as though you knew what to do. When you were very far away I called you again and made you look at the bank, so you would know how far you had gone. Then I pulled you back."

"You mean, don Juan, that I really traveled in the water?"

"You did. And very far too."

"How far?"

"You wouldn't believe it."

I tried to coax him into telling me, but he dropped the subject and said he had to leave for a while. I insisted that he should at least give me a hint.

"I don't like to be kept in the dark," I said.

"You keep yourself in the dark," he said. "Think about the wall you saw. Sit down here on your mat and remember every detail of it. Then perhaps you yourself may dis-

"Я думаю, початок був тоді, коли я сів на березі й закурив", — сказав я.

"Але перед тим, як ти закурив, я мав зміркувати, що з тобою робити, — мовив він. — Я мав би розповісти тобі, що я зробив, але не можу вчинити так, бо це знову приведе мене до іншого питання. Тож, мабуть, речі були б ясніші для тебе, якби ти не думав про початки."

"Тоді розкажіть мені, що відбувалося після того, як я сів на березі й закурив."

"Я гадаю, ти вже мені це розповів", — мовив він, сміючись.

"Чи щось із того, що я зробив, було хоч скільки-небудь важливе, доне Хуане?"

Він знизав плечима.

"Ти дуже добре слідував моїм вказівкам і не мав жодних проблем із тим, щоб входити в туман і виходити з нього. Потім ти слухав мій голос і повертався на поверхню щоразу, коли я кликав тебе. Це було вправляння. Усе решта було дуже легким. Ти просто дозволив туману понести себе. Ти поводився так, ніби знав, що тобі робити. Коли ти був дуже далеко, я знову покликав тебе й змусив глянути на берег, щоб ти знав, як далеко дістався. Потім я витяг тебе назад."

"Ви хочете сказати, доне Хуане, що я справді подорожував у воді?"

"Ти подорожував. До того ж дуже далеко."

"Як далеко?"

"Ти не повіриш у це."

Я спробував умовити його розповісти, але він змінив тему й сказав, що мусить піти на деякий час. Я наполягав, що він має принаймні дати мені якийсь натяк.

"Я не люблю, коли мене тримають у темряві", — сказав я.

"Ти сам тримаєш себе в темряві, — мовив він. — Подумай про стіну, яку ти бачив. Сядь отут, на свою мату, і згадай кожну її деталь. Тоді, можливо, ти сам зможеш виявити, як

—Yo pienso que el principio fue cuando fumé junto al agua —dije.

—Pero antes de que fumaras yo tuve que averiguar qué cosa hacer contigo —dijo—. Tendría que decirte lo que hice y no puedo, porque me llevaría a otro asunto más. A lo mejor las cosas se te aclaran si no piensas en principios.

—Dígame entonces qué sucedió después de que me senté y fumé.

—Creo que ya me lo dijiste tú —dijo, riendo.

—¿Tuvo importancia algo de lo que hice, don Juan?

Alzó los hombros.

—Seguiste muy bien mis indicaciones y no tuviste problema para entrar y salir de la niebla. Luego escuchaste mi voz y regresaste a la superficie cada vez que te llamé. Ese era el ejercicio. El resto fue muy fácil. Todo lo que pasó fue que te dejaste llevar por la niebla. Te portaste como si supieras qué hacer. Cuando estabas muy lejos te llamé otra vez y te hice mirar la orilla, para que te dieras cuenta hasta dónde habías llegado. Luego te jalé de vuelta.

—¿Quiere usted decir, don Juan, que realmente viajé en el agua?

—Por cierto. Y bien lejos, además.

—¿Qué distancia?

—No lo vas a creer.

Le rogué que me dijera, pero abandonó el tema y dijo que debía irse un rato. Insistí en que al menos me diera una pista.

—No me gusta que me tengan a oscuras —dije.

—Tú solo te tienes a oscuras —repuso—. Piensa en el muro que viste. Siéntate aquí en tu petate y recuérdalo con todo detalle. A lo mejor así descubres qué

cover how far you went. All I know now is that you traveled very far. I know that because I had a terrible time pulling you back. If I had not been around, you might have wandered off and never returned, in which case all that would be left of you now would be your dead body on the side of the stream. Or perhaps you might have returned by yourself. With you I'm not sure. So judging by the effort it took me to bring you back, I'd say you were clearly in..."

He made a long pause; he stared at me in a friendly way.

"I would go as far as the mountains of central Mexico," he said. "I don't know how far you would go, perhaps as far as Los Angeles, or perhaps even as far as Brazil."

Don Juan returned the next day late in the afternoon. In the meantime I had written down everything I could recollect about my perception. While I wrote, it occurred to me to follow the banks up and down the stream in each direction and corroborate whether I had actually seen a feature on either side that might have elicited in me the image of a wall. I conjectured that don Juan might have made me walk, in a state of stupor, and then might have made me focus my attention on some wall on the way. In the hours that elapsed between the time I first detected the fog and the time I got out of the ditch and went back to his house, I calculated that if he had made me walk, we could have walked, at the most, two and a half miles. So I followed the banks of the stream for about three miles in each direction, carefully observing every feature which might have been pertinent to my vision of the wall. The stream was, as far as I could tell, a plain canal used for irrigation. It was four

далеко ти дістався. Усе, що я зараз знаю, це що ти забрався дуже далеко. Я знаю це, бо мені коштувало жахливих зусиль витягти тебе назад. Якби мене не було поруч, ти міг би загубитися там і вже ніколи не повернутись, і в цьому випадку все, що від тебе залишилося б зараз — це твоє мертве тіло на березі потічка. Або, можливо, ти зміг би повернутися самостійно. З тобою я не впевнений. Тож, судячи із зусиль, яких мені коштувало повернути тебе назад, я б сказав, що ти був очевидно в..."

Він зробив довгу паузу; він пильно дивився на мене приязним поглядом.

"Я, певне, дістався аж до гір центральної Мексики, — мовив він. — Не знаю, як далеко міг забратися ти, можливо, до Лос-Анджелеса або навіть аж до Бразилії."

Дон Хуан повернувся наступного дня пізно пополудні. Тим часом я записав усе, що зміг згадати про своє сприйняття. Поки я писав, мені прийшла думка пройтися вздовж берегів потічка вгору й униз за течією в кожному напрямку та з'ясувати, чи я справді бачив на одному з них якусь характерну деталь, що могла викликати в мене образ стіни. Я мав припущення, що дон Хуан, можливо, змусив мене пройтися, у стані ступору, а потім міг зробити так, щоб я сфокусував свою увагу на якійсь стіні по дорозі. Я вважав, що якщо він змусив мене пройтися, то за ті години, що минули між часом, коли я вперше помітив туман, і часом, коли я вибрався з рівчака й повернувся назад до його дому, ми б змогли пройти щонайбільше дві з половиною милі. Тож я пройшовся вздовж берегів потічка приблизно три милі в кожному напрямку, уважно вивчаючи кожну деталь, яка могла б бути дотична до мого видіння стіни. Наскільки я зміг визначити, потічок був звичайним каналом, який використовували для поливу. Він був від чотирьох до п'яти футів завширшки

distancia recorriste. Lo único que yo sé de momento es que viajaste muy lejos. Lo sé porque me costó muchísimo trabajo regresarte. Si yo no hubiera estado allí, podrías haberte ido para no volver, y todo lo que ahora quedaría de ti sería tu cadáver en la orilla de la corriente. O quizá podrías haber regresado tú solo. Contigo no estoy seguro. Así que, a juzgar por el esfuerzo que me costó traerte, yo diría que seguramente estabas en...

Hizo una larga pausa: me miró con ojos amistosos.

—Yo iría hasta las sierras de Oaxaca —dijo—. No sé hasta dónde irías tú, a lo mejor hasta Los Ángeles, o quizás incluso hasta Brasil.

Don Juan regresó al día siguiente, al atardecer. Mientras tanto, yo había escrito cuanto podía recordar sobre mi percepción. Al escribir, se me ocurrió seguir la ribera corriente abajo y corriente arriba, y corroborar si había visto realmente, en alguno de los lados, un detalle que pudiera haberme provocado la imagen de un muro. Conjeturé que don Juan podía haberme hecho caminar en un estado de estupor, para luego hacerme enfocar mi atención en alguna pared a lo largo del camino. En las horas transcurridas entre el momento en que descubrí la niebla por vez primera y el momento en que salí de la zanja y volvimos a su casa, calculé que no podríamos haber caminado más de cuatro kilómetros. De modo que seguí la corriente durante unos cinco kilómetros en cada dirección, observando cuidadosamente todo lo que hubiese podido relacionarse con mi visión del muro. La corriente era, hasta donde pude juzgar, un simple canal de riego. Tenía de metro a metro y medio de ancho a todo lo

to five feet wide throughout its length and I could not find any visible features in it that would have reminded me or forced the image of a concrete wall.

When don Juan arrived at his house in the late afternoon I accosted him and insisted on reading my account to him. He refused to listen and made me sit down. He sat facing me. He was not smiling. He seemed to be thinking, judging by the penetrating look in his eyes, which were fixed above the horizon.

"I think you must be aware by now," he said in a tone that was suddenly very severe, "that everything is mortally dangerous. The water is as deadly as the guardian. If you don't watch out the water will trap you. It nearly did that yesterday. But in order to be trapped a man has to be willing. There's your trouble. You're willing to abandon yourself."

I did not know what he was talking about. His attack on me had been so sudden that I was disoriented. I feebly asked him to explain himself. He reluctantly mentioned that he had gone to the water canyon and had "seen" the spirit of the water hole and had the profound conviction I had flubbed my chances to "see" the water.

"How?" I asked, truly baffled.

"The spirit is a force," he said, "and as such, it responds only to strength. You cannot indulge in its presence."

"When did I indulge?"

"Yesterday, when you became green in the water."

"I did not indulge. I thought it was a very important moment and I told you what was happening to me."

на всій своїй довжині, і я не зміг знайти у ньому жодних видимих характерних деталей, які б могли нагадувати чи викликати в мене образ бетонної стіни.

Коли дон Хуан пізно пополудні прийшов додому, я вчепився до нього, наполягаючи на тому, щоб прочитати йому мій звіт. Він відмовився слухати й велів мені сісти. Він сів обличчям до мене. Він не всміхався. Здавалося, що він розмірковує, судячи з проникливого погляду його очей, які невідривно дивилися кудись над обрієм.

"Я думаю, що тепер ти вже, певне, усвідомлюєш, — промовив він несподівано дуже суворим тоном, — що все є смертельно небезпечним. Вода така ж згубна, як охоронець. Якщо ти не будеш обачний, вода схопить тебе. Вона мало не зробила це вчора. Але щоб бути впійманим у пастку, чоловік має волити це. Ось у чому твоя проблема. Ти волиш[113] піддатися."

Я не знав, про що він говорить. Його нагінка була така раптова, що я був дезорієнтований. Слабким голосом я попрохав його пояснитися. Він неохоче повідомив, що ходив до водяного каньйону й «бачив» духа водяної западини та має глибоке переконання, що я звів на пси свої шанси «побачити» воду.

"Як?" — запитав я, справді спантеличений.

"Дух — це сила, — мовив він, — і як такий, він відповідає лише на силу. Ти не можеш потурати собі в його присутності."

"Коли я потурав собі?"

"Учора, коли ти став зелений у воді."

"Я не потурав собі. Я думав, що це дуже важливий момент, і повідомив вам, що зі мною відбувається."

largo, y no pude hallar en él ningún aspecto visible que pudiera haberme recordado o impuesto la imagen de una pared de concreto.

Cuando don Juan llegó a su casa al atardecer, lo acosé e insistí en leerle mi relato. Rehusó escuchar y me hizo tomar asiento. Se sentó frente a mí. No sonreía. Parecía estar pensando, a juzgar por la mirada penetrante de sus ojos, que se hallaban fijos por encima del horizonte.

—Creo que ya te habrás dado cuenta —dijo en un tono que de pronto era muy severo— de que todo es mortalmente peligroso. El agua es tan mortal como el guardián. Si no te cuidas, el agua te atrapará. Casi lo hizo ayer. Pero para que lo atrapen, un hombre debe estar dispuesto. Esa es cuestión tuya. Estás dispuesto a entregarte.

Yo no sabía de qué estaba hablando. Su ataque contra mí había sido tan repentino que me hallaba desorientado. Débilmente le pedí explicarse. Mencionó, con desgano, que había ido al monte y había "visto" al espíritu del ojo de agua y tenía la profunda convicción de que yo había malogrado mi oportunidad de "ver" el agua.

—¿Cómo? —pregunté, en verdad desconcertado.

—El espíritu es una fuerza —dijo él—, y como tal, responde a la fuerza. No te puedes entregar en su presencia.

—¿Cuándo me entregué?

—Ayer, cuando te pusiste verde en el agua.

—No me entregué. Pensé que era un momento muy importante y le dije a usted lo que me estaba pasando.

[113] *to be willing* — див. примітку на стор. 176 цього тому.

"Who are you to think or decide what is important? You know nothing about the forces you're tapping. The spirit of the water hole exists out there and could have helped you; in fact it was helping you until you flubbed it. Now I don't know what will be the outcome of your doings. You have succumbed to the force of the water-hole spirit and now it can take you any time."

"Was it wrong to look at myself turning green?"

"You abandoned yourself. You willed to abandon yourself. That was wrong. I have told you this already and I will repeat it again. You can survive in the world of a brujo only if you are a warrior. A warrior treats everything with respect and does not trample on anything unless he has to. You did not treat the water with respect yesterday. Usually you behave very well. However, yesterday you abandoned yourself to your death, like a goddamned fool. A warrior does not abandon himself to anything, not even to his death. A warrior is not a willing partner; a warrior is not available, and if he involves himself with something, you can be sure that he is aware of what he is doing."

I did not know what to say. Don Juan was almost angry. That disturbed me. Don Juan had rarely behaved in such a way with me. I told him that I truly had no idea I was doing something wrong. After some minutes of tense silence he took off his hat and smiled and told me that I had to stay away and not return to his house until I felt I had gained control over my indulging self. He stressed that I had to avoid water and keep it from touching the surface of my body for three or four months.

"Хто ти такий, щоб думати чи вирішувати, що є важливим? Ти нічого не знаєш про сили, до яких стукаєш у двері. Дух водяної западини існує там зокола й міг би тобі допомогти; насправді, він допомагав тобі, поки ти не зіпсував усе. Зараз я не знаю, який буде результат твоїх дій. Ти не встояв перед силою духа водяної западини, і тепер він може схопити тебе в будь-який час."

"То неправильно було дивитися, як я стаю зелений?"

"Ти піддався. Ти волив[114] піддатися. Ось що було неправильно. Я вже казав тобі це й повторю це знову. Ти можеш вижити у світі брухо, лише якщо ти є воїном. Воїн ставиться до всього з повагою і нічого не топче собі під ноги[115], якщо тільки він не має робити це. Вчора ти не поставився до води з повагою. Зазвичай ти поводишся дуже добре. Однак учора ти піддався своїй смерті, як розтриклятий дурень. Воїн не піддається нічому, навіть своїй смерті. Воїн не є згідливим партнером; воїн недоступний, і якщо він вступає у взаємодію з чимось, то можеш бути певен, що він усвідомлює, що робить."

Я не знав, що сказати. Дон Хуан був мало не розгніваний. Це збентежило мене. Дон Хуан рідко поводився так зі мною. Я сказав йому, що справді не мав уявлення, що роблю щось неправильне. Після кількох хвилин напруженої тиші він зняв своє сомбреро, всміхнувся і сказав, що я маю триматися подалі звідси й не вертатися до його дому, поки не відчую, що здобув контроль над своїм самопотураючим «я». Він наголосив, що я маю уникати води й не давати їй торкатися поверхні мого тіла протягом трьох–чотирьох місяців.

—¿Quién eres tú para pensar o decir qué cosa es importante? No sabes nada de las fuerzas que estás tocando. El espíritu del ojo de agua existe allí y podría haberte ayudado; de hecho, te estuvo ayudando hasta que tú lo echaste a perder. Ahora no sé cuál será el resultado de tus acciones. Has sucumbido a la fuerza del espíritu del ojo de agua y ahora puede llevarte en cualquier momento.

—¿Fue un error mirar cómo me volvía verde?

—Te abandonaste. Quisiste abandonarte. Eso estuvo mal. Te lo he dicho y te lo repito. Sólo como un guerrero puedes sobrevivir en el mundo de un brujo. Un guerrero trata todo con respeto y no pisotea nada a menos que tenga que hacerlo. Tú, ayer, no trataste el agua con respeto. Por lo común te portas muy bien. Pero ayer te abandonaste a tu muerte, como un pinche idiota. Un guerrero no se abandona a nada, ni siquiera a su muerte. Un guerrero no es un socio voluntario; un guerrero no está disponible, y si se mete con algo, puedes tener la certeza de que sabe lo que está haciendo.

No supe qué decir. Don Juan estaba casi enojado. Eso me producía inquietud. Rara vez se había portado así conmigo. Le dije que en verdad no tuve ni la menor idea de que estaba cometiendo un error. Tras algunos minutos de silencio tenso, se quitó el sombrero y sonrió y me dijo que debía irme y no regresar a su casa hasta sentir que había ganado control sobre mi deseo de abandonarme. Recalcó que yo debía apartarme del agua y evitar que tocara la superficie de mi cuerpo durante tres o cuatro meses.

[114] *willed* — див. примітку на стор. 176 цього тому.
[115] *does not trample on anything* (англ.) — *тж*. нічим не нехтує, нічого не зневажає.

"I don't think I could go without taking a shower," I said.

Don Juan laughed until tears rolled down his cheeks.

"You can't go without a shower! At times you're so weak I think you're putting me on. But it is not a joke. At times you really have no control and the forces of your life take you freely."

I raised the point that it was humanly impossible to be controlled at all times. He maintained that for a warrior there was nothing out of control. I brought up the idea of accidents and said that what happened to me at the water canal could certainly be classed as an accident, since I neither meant it nor was I aware of my improper behavior. I talked about different people who had misfortunes that could be explained as accidents; I talked especially about Lucas, a very fine old Yaqui man who had suffered a serious injury when the truck he was driving overturned.

"It seems to me it is impossible to avoid accidents," I said. "No man can control everything around him."

"True," don Juan said cuttingly. "But not everything is an unavoidable accident. Lucas doesn't live like a warrior. If he did, he'd know that he is waiting and what he is waiting for; and he wouldn't have driven that truck while he was drunk. He crashed against the rock side of the road because he was drunk and mangled his body for nothing.

"Life for a warrior is an exercise in strategy," don Juan went on. "But you want to find the meaning of life. A warrior doesn't care about meanings. If Lucas lived like a warrior — and he had a chance to, as we all have a chance to — he would set his

"Я не думаю, що зможу так довго обходитися без душу", — сказав я.

Дон Хуан сміявся, поки по його щоках не покотилися сльози.

"Ти не можеш обходитися без душу! Часом ти настільки слабкий, що я думаю, що ти мене розігруєш. Але це не жарт. Іноді ти справді не маєш контролю, і сили твого життя безперешкодно оволодівають тобою."

Я заявив, що для людини неможливо контролювати себе весь час. Він наполягав, що для воїна не існує нічого поза контролем. Тоді я висловив ідею стосовно випадковостей і сказав, що те, що сталося зі мною у рівчаку з водою, можна напевне класифікувати як випадковість, бо я ані не мав цього на думці, ані не усвідомлював свого неправильного поводження. Я говорив про різних людей, з якими трапилися нещасливі випадки, що їх можна було б пояснити як випадковості; зокрема згадав про одного індіанця я́кі на ім'я Люкас, славного старого, котрий дістав серйозну травму, коли перекинулася вантажівка, якою він кермував.

"Мені здається, що неможливо уникнути випадковостей, — сказав я. — Жодна людина не може контролювати все навколо себе."

"Вірно, — різко мовив дон Хуан. — Але не все є неуникною випадковістю. Люкас не живе як воїн. Якби він жив як воїн, то знав би, що чекає і на що саме він чекає; і не кермував би тією вантажівкою, бувши п'яним. Він врізався у скелю збоку дороги, бо був п'яний, і понівечив своє тіло ні за що."

Життя для воїна — це вправляння у стратегії, — продовжував дон Хуан. — Але ти хочеш знайти сенс життя. Воїнові байдуже до сенсів. Якби Люкас жив як воїн — а він мав можливість так жити, бо всі ми маємо її — він організовував би своє життя стратегічно.

—No creo que podría aguantar sin darme una ducha —dije.

Don Juan rió y las lágrimas corrieron por sus mejillas.

—¡No aguantas sin una ducha! A veces eres tan flojo que pienso que estás bromeando. Pero no es un chiste. A veces realmente no tienes ningún control, y las fuerzas de tu vida te agarran con entera libertad.

Aducí que era humanamente imposible estar controlado en todo momento. El sostuvo que para un guerrero no había nada fuera de control. Yo traje a colación la idea de los accidentes y dije que lo ocurrido en la zanja de riego podía sin duda considerarse como tal, pues yo actué sin intención y sin conciencia de mi conducta impropia. Hablé de diversas personas que habían sufrido infortunios explicables como accidentes; me referí en especial a Lucas, un excelente viejo yaqui que resultó herido al volcarse el camión que conducía.

—Me parece que es imposible evitar los accidentes —dije—. Ningún hombre puede controlar todo cuanto lo rodea.

—Cierto —dijo don Juan, cortante—. Pero no todo es un accidente inevitable. Lucas no vive como guerrero. De lo contrario, sabría que está esperando y porque espera, y no habría manejado ese camión estando borracho. Se estrelló contra las peñas porque estaba borracho, y destrozó su cuerpo por nada.

»La vida, para un guerrero, es un ejercicio de estrategia —prosiguió don Juan. —Pero tú quieres hallar el significado de la vida. A un guerrero no le importan los significados. Si Lucas viviera como guerrero —y tuvo su oportunidad, como todos tenemos la nuestra— armaría su

life strategically. Thus if he couldn't avoid an accident that crushed his ribs, he would have found means to offset that handicap, or avoid its consequences, or battle against them. If Lucas were a warrior he wouldn't be sitting in his dingy house dying of starvation. He would be battling to the end."

I posed an alternative to don Juan, using him as an example, and asked him what would be the outcome if he himself were to be involved in an accident that severed his legs.

"If I cannot help it, and lose my legs," he said, "I won't be able to be a man any more, so I will join that which is waiting for me out there."

He made a sweeping gesture with his hand to point all around him.

I argued that he had misunderstood me. I had meant to point out that it was impossible for any single individual to foresee all the variables involved in his day-to-day actions.

"All I can say to you," don Juan said, "is that a warrior is never available; never is he standing on the road waiting to be clobbered. Thus he cuts to a minimum his chances of the unforeseen. What you call accidents are, most of the time, very easy to avoid, except for fools who are living helter-skelter."

"It is not possible to live strategically all the time," I said. "Imagine that someone is waiting for you with a powerful rifle with a telescopic sight; he could spot you accurately five hundred yards away. What would you do?"

Don Juan looked at me with an air of disbelief and then broke into laughter.

"What would you do?" I urged him.

У такому разі, якби він і не міг уникнути аварії, яка розтрощила йому ребра, то знайшов би спосіб якось компенсувати свою ваду, або уникнути її наслідків, або ж боротися з ними. Якби Люкас був воїн, то не сидів би зараз у своїй брудній халупі, вмираючи від голоду. Він бився би до останку."

Я поставив дона Хуана перед альтернативою, використовуючи як приклад його самого, і запитав, якою була б розв'язка, якби з ним стався нещасливий випадок, внаслідок якого він втратив би свої ноги.

"Якщо я нічого не зможу вдіяти і втрачу ноги, — мовив він, — я більше не матиму змоги бути чоловіком, тож я приєднаюся до того, що чекає на мене там зокола."

Він зробив широкий жест рукою, щоб показати на все навкруг себе.

Я став доводити, що він неправильно мене зрозумів. Своїм прикладом я хотів указати на те, що для кожної окремої людини неможливо передбачити всі змінні чинники, сполучені з її повсякденними діями.

"Усе, що я можу тобі сказати, — мовив дон Хуан, — це що воїн ніколи не є доступний; він ніколи не стовбичить на дорозі, чекаючи, щоб його там розтрощило. Таким чином він зводить до мінімуму можливість потрапити в непередбачену ситуацію. Того, що ти називаєш випадковостями чи нещасливими випадками, більшу частину часу дуже легко уникнути, але тільки не дурням, які ведуть безладне життя."

"Неможливо весь час жити стратегічно, — сказав я. — Уявіть, що хтось чатує на вас із потужною рушницею з оптичним прицілом; він зможе точно поцілити у вас із відстані в п'ятсот ярдів. Що ви зробите?"

Дон Хуан подивився на мене з недовірливим виразом обличчя, а тоді вибухнув сміхом.

"Що ви зробите?" — наполягав я.

vida estratégicamente. De ese modo, si no podía evitar un accidente que le destrozara las costillas, habría hallado medios para compensar ese contratiempo, o evitar sus consecuencias, o batallar contra ellas. Si Lucas fuera guerrero no estaría muriéndose de hambre en su casa mugrosa. Estaría batallando hasta el final.»

Planteé a don Juan una posibilidad, usándolo a él mismo como ejemplo, y le pregunté que haría si él tuviese un accidente en el que perdiera las piernas.

—Si no puedo evitarlo, y pierdo las piernas —dijo—, ya no podré ser un hombre, así que me uniré a lo que me está esperando allá.

Hizo un arco con la mano para señalar a todo al derredor.

Argumenté que me malinterpretaba. Yo había querido hacer referencia a la imposibilidad de que cualquier individuo previera todas las variables implicadas en sus acciones de cada día.

—Todo lo que puedo decirte —dijo don Juan— es que un guerrero nunca está disponible; nunca está parado en el camino esperando las pedradas. Así corta al mínimo el chance de lo imprevisto. Lo que tú llamas accidentes son casi siempre muy fáciles de evitar, excepto para los tontos que viven por las puras.

—No es posible vivir estratégicamente todo el tiempo —dije—. Imagínese que alguien lo está esperando con un rifle de alta potencia con mira telescópica; puede darle con exactitud a quinientos metros de distancia. ¿Qué haría usted?

Don Juan me miró con aire de incredulidad y luego se echó a reír.

—¿Qué haría usted? —insistí.

"If someone is waiting for me with a rifle with a telescopic sight?" he said, obviously mocking me.

"If someone is hiding out of sight, waiting for you. You won't have a chance. You can't stop a bullet."

"No. I can't. But I still don't understand your point."

"My point is that all your strategy cannot be of any help in a situation like that."

"Oh, but it can. If someone is waiting for me with a powerful rifle with a telescopic sight I simply will not come around."

"Якщо хтось чекає на мене з рушницею з оптичним прицілом?" — мовив він, явно потішаючися з мене.

"Якщо хтось ховається так, що його зовсім не видно, чатуючи на вас. Ви не матимете жодного шансу. Ви не зможете зупинити кулю."

"Ні. Не зможу. Але я досі не розумію твого аргументу."

"Мій аргумент — це що вся ваша стратегія нічим не зможе зарадити в ситуації, як оця."

"О, ще як зможе! Якщо хтось чатує на мене з потужною рушницею з оптичним прицілом, я просто туди не піду."

—¿Si alguien me está esperando con un rifle de mira telescópica? —dijo, obviamente en son de burla.

—Si alguien está escondido fuera de vista, esperándolo. No tiene usted el menor chance. No puede parar una bala.

—No, no puedo. Pero sigo sin entender lo que quieres decir.

—Quiero decir que toda su estrategia no puede servirle de nada en una situación así.

—Ah, pero sí sirve. Si alguien me está esperando en un sitio con un rifle de alta potencia con mira telescópica, sencillamente no llego a ese sitio.

13

My next attempt at “seeing” took place on September 3, 1969. Don Juan made me smoke two bowls of the mixture. The immediate effects were identical to those I had experienced during previous attempts. I remember that when my body was thoroughly numb, don Juan held me by my right armpit and made me walk into the thick desert chaparral that grows for miles around his house. I cannot recollect what I or don Juan did after we entered the brush, nor can I recall how long we walked; at a certain moment I found I was sitting on top of a small hill. Don Juan was sitting on my left side, touching me. I could not feel him but I could see him with the corner of my eye. I had the feeling that he had been talking to me although I could not remember his words. Yet I felt I knew exactly what he had said, in spite of the fact that I could not bring it back into my clear memory. I had the sensation that his words were like the cars of a train which was moving away and his last word was like a square caboose. I knew what that last word was but I could not say it or think clearly about it. It was a state of half-wakefulness with a dreamlike image of a train of words.

Then very faintly I heard don Juan’s voice talking to me.

“Now you must look at me,” he said as he turned my head to face him. He repeated the statement three or four times.

I looked and detected right away the same glowing effect I had perceived twice

13

Моя наступна спроба «бачити» мала місце 3 вересня 1969 року. Дон Хуан дав мені викурити дві люльки суміші. Негайні ефекти були ідентичні тим, які я досвідчував у попередніх спробах. Я пам’ятаю, що коли моє тіло повністю оніміло, дон Хуан узяв мене попід праву пахву й повів у густий пустельний чапараль, що росте на милі довкола його дому. Я не можу пригадати ані того, що я чи дон Хуан робили, коли ввійшли в чагарник, ані того, як довго ми ходили; у певний момент я виявив, що сиджу на вершині невеликого пагорба. Дон Хуан сидів ліворуч від мене, торкаючись мене. Я не міг його відчувати, але міг бачити краєм ока. Я мав відчуття, що він щось говорив мені, хоча й не міг пригадати його слів. І все ж я відчував, що точно знаю, що він казав, попри той факт, що не можу чітко відновити цього у своїй пам’яті. Я мав таке відчуття, ніби його слова були схожі на вагони потяга, що віддаляється, а останнє слово було як службовий вагон. Я знав, яке було це останнє слово, проте не міг ані вимовити його, ані ясно думати про нього. То був стан напівпробудженості зі сноподібним образом потягу зі слів.

Потім я ледве-ледве почув голос дона Хуана, який говорив до мене.

“Зараз ти мусиш подивитися на мене”, — мовив він, повертаючи мою голову обличчям до себе. Він повторив цю фразу три-чотири рази.

Я подивився й одразу ж помітив той самий ефект сяйва, який уже двічі сприймав раніше,

XIII

Mi siguiente intento de “ver” tuvo lugar el 3 de septiembre de 1969. Don Juan me hizo fumar dos cuencos de la mezcla. Los efectos inmediatos fueron idénticos a los experimentados anteriormente. Recuerdo que, cuando mi cuerpo se hallaba adormecido por completo, don Juan me tomó del sobaco derecho y me condujo al espeso chaparral desértico que se extiende por kilómetros alrededor de su casa. No recuerdo qué hicimos don Juan o yo después de entrar en el matorral, ni cuánto tiempo anduvimos; en determinado momento me descubrí sentado en la cima de un cerrito. Don Juan había tomado asiento a mi izquierda, tocándome. Yo no podía sentirlo, pero lo veía con el rabo del ojo. Tuve la sensación de que me había estado hablando, aunque no lograba recordar sus palabras. De cualquier modo sentía saber exactamente lo que había dicho, pese al hecho de que no me era posible recobrarlo en mi memoria lúcida. Sentía que sus palabras eran como los vagones de un tren que se aleja, y la última era como un cabús cuadrangular. Yo sabía cuál era esa última palabra, pero no podía decirla ni pensar claramente en ella. Era un estado de semivigilia, con la imagen onírica de un tren de palabras.

Entonces oí muy levemente la voz de don Juan que me hablaba.

—Ahora debes mirarme —dijo, volviendo mi rostro hacia el suyo. Repitió la frase tres o cuatro veces.

Al mirar, descubrí de inmediato el mismo efecto de resplandor que dos veces antes

before while looking at his face; it was a mesmerizing movement, an undulatory shift of light within contained areas. There were no definite boundaries to those areas, and yet the waving light never spilled over but moved within invisible limits.

I scanned the glowing object in front of me and immediately it started to lose its glow and the familiar features of don Juan's face emerged, or rather became superimposed on the fading glow. I must have then focused my gaze again; don Juan's features faded and the glow intensified. I had placed my attention on an area which must have been his left eye. I noticed that there the movement of the glow was not contained. I detected something perhaps resembling explosions of sparks. The explosions were rhythmical and actually sent out something like particles of light that flew out with apparent force towards me and then retreated as if they were rubber fibers.

Don Juan must have turned my head around. Suddenly I found myself looking at a ploughed field.

"Now look ahead," I heard don Juan saying.

In front of me, perhaps two hundred yards away, was a large, long hill; its entire slope had been ploughed. Horizontal furrows ran parallel to each other from the bottom to the very top of the hill. I noticed that in the ploughed field there were quantities of small rocks and three huge boulders that interrupted the lineality of the furrows. There were some bushes right in front of me which prevented me from observing the details of a ravine or water canyon at the bottom of the hill. From where I was, the canyon appeared as a deep cut, with green vegetation markedly different from the bar-

дивлячись на його обличчя; це був гіпнотичний рух, хвилеподібна зміна світла в локалізованих ділянках. У цих ділянок не було визначених меж, і все ж коливне світло ніколи не перетікало назовні, а рухалося всередині певного невидимого контуру.

Я став сканувати сяйливий об'єкт переді мною; він одразу ж почав втрачати своє світіння, і знайомі риси обличчя дона Хуана з'явилися або, радше, наклалися на згасаюче сяйво. Тоді я, певне, знову сфокусував свій погляд; риси дона Хуана поблякли, а сяйво стало яскравішим. Я помістив свою увагу на ділянку, яка, певне, була його лівим оком. Я зауважив, що там рух світіння не був втримуваний. Я розрізняв щось, що, мабуть, нагадувало спалахи іскор. Ці спалахи були ритмічні й справді викидали назовні щось схоже на частинки світла, які з явною силою вилітали звідти в моєму напрямку, а потім верталися назад, ніби то були гумові волокна.

Мабуть, дон Хуан повернув мою голову. Раптом я виявив, що дивлюся на зоране поле.

"Тепер дивися вдалину", — почув я слова дона Хуана.

Переді мною, можливо, на відстані двохсот ярдів, був великий, довгий пагорб; увесь його схил був розораний. Горизонтальні борозни тяглися паралельно одна одній від підніжжя до самої вершини пагорба. Я зауважив, що на виораному полі було багато невеликих каменів і три величезні кам'яні брили, які розривали прямі лінії борозен. Просто переді мною росло кілька кущів, які не давали мені змоги роздивитися деталі яру чи водяного каньйону біля підніжжя пагорба. З того місця, де я сидів, каньйон мав вигляд глибокої розпадини із зеленою рослинністю, що помітно відрізнялася від голої поверхні пагорба.

había percibido en su cara; era un movimiento hipnotizante, un cambio ondulatorio de luz dentro de áreas contenidas. No había límites precisos para esas áreas, y sin embargo la luz ondulante no se derramaba: se movía dentro de fronteras invisibles.

Paseé la vista sobre el objeto resplandeciente frente a mí, y en el acto empezó a perder su brillo y los rasgos familiares del rostro de don Juan surgieron, o más bien se superpusieron al resplandor falleciente. Luego debo haber fijado una vez más la mirada: las facciones de don Juan se desvanecieron y el brillo se intensificó. Yo había puesto mi atención en una zona que debía ser, el ojo izquierdo. Advertí que allí el movimiento del resplandor no estaba contenido. Percibí algo como explosiones de chispas. Las explosiones eran rítmicas, y despedían unas como partículas de luz que volaban hacia mí con fuerza aparente y luego se retiraban como si fueran fibras de hule.

Don Juan debe haber hecho girar mi cabeza. De pronto me hallé mirando un campo de labranza.

—Ahora mira al frente —oí decir a don Juan.

Frente a mí, a unos doscientos metros, había un cerro grande y largo; toda la cuesta estaba arada. Surcos horizontales corrían paralelos desde la base hasta la cima del cerro. Noté que en el campo labrado había cantidad de piedras chicas y tres enormes peñascos que interrumpían la rectitud de los surcos. Justamente delante de mí había unos arbustos que me impedían observar los detalles de una barranca o cañada al pie del cerro. Desde donde me hallaba, la cañada parecía un corte profundo, con vegetación verde marcadamente distinta del cerro yermo. El verdor parecían

ren hill. The greenness seemed to be trees that grew in the bottom of the canyon. I felt a breeze blowing in my eyes. I had a feeling of peace and profound quietness. There were no sounds of birds or insects.

Don Juan spoke to me again. It took me a moment to understand what he was saying.

"Do you see a man in that field?" he kept on asking.

I wanted to tell him that there was no man in that field, but I could not vocalize the words. Don Juan took my head in his hands from behind — I could see his fingers over my eyebrows and on my cheeks — and made me pan over the field, moving my head slowly from right to left and then in the opposite direction.

"Watch every detail. Your life may depend on it," I heard him saying over and over.

He made me pan four times over the 180-degree visual horizon in front of me. At one moment, when he had moved my head to face the extreme left, I thought I detected something moving in the field. I had a brief perception of movement with the corner of my right eye. He began to shift my head back to my right and I was capable of focusing my gaze on the ploughed field. I saw a man walking alongside the furrows. He was a plain man dressed like a Mexican peasant; he wore sandals, a pair of light grey pants, a long-sleeved beige shirt, and a straw hat, and carried a light brown bag with a strap over his right shoulder.

Don Juan must have noticed that I had seen the man. He asked me repeatedly if the man was looking at me or if he was coming towards me. I wanted to tell him that the

Цією зеленню, здавалося, були дерева, що росли на дні каньйону. Я чув, як легкий вітерець дме мені в очі. Я мав відчуття спокою та глибокої тиші. Не було жодних звуків птахів чи комах.

Дон Хуан знову заговорив до мене. Мені знадобилась якась хвиля часу, аби зрозуміти, що він каже.

"Ти бачиш чоловіка на тому полі?" — раз у раз запитував він.

Я хотів сказати йому, що на тому полі немає жодної людини, але не зміг вимовити цих слів. Дон Хуан ззаду обхопив руками мою голову — я міг бачити його пальці над своїми бровами та на щоках — і став повільно рухати нею справа наліво, а потім у зворотному напрямку, даючи мені змогу охопити зором усю панораму поля.

"Пильнуй кожну деталь. Від цього може залежати твоє життя", — я чув, як він знову й знову повторює ці слова.

Він змусив мене чотири рази оглянути весь 180-градусний видимий горизонт перед собою. В якусь мить, коли він повернув мою голову обличчям до крайньої точки ліворуч, мені здалося, ніби я помітив, як у полі щось рухається. Я мав швидкоплинне сприйняття руху кутиком свого правого ока. Він почав повертати мою голову праворуч у вихідне положення, і я зміг сфокусувати погляд на виораному полі. Я побачив людину, яка йшла вздовж борозен. То був звичайний чоловік, одягнений як мексиканський селянин; на ньому були сандалії, пара світло-сірих штанів, бежева сорочка з довгими рукавами й солом'яне сомбреро; він ніс якусь світло-брунатну торбину з лямкою через праве плече.

Мабуть, дон Хуан зауважив, що я побачив цього чоловіка. Він знову й знову запитував мене, чи той чоловік дивиться на мене або ж іде до мене. Я хотів повідомити йому, що чоловік

ser árboles que crecían en el fondo de la cañada. Sentí una brisa soplar en mis ojos. Tuve un sentimiento de paz y quietud profunda. No se escuchaban pájaros ni insectos.

Don Juan volvió a hablarme. Me tomó un momento entender lo que decía.

—¿Ves un hombre en ese campo? —preguntaba repetidamente.

Quise decirle que no había nadie en el campo, pero no pude vocalizar las palabras. Desde atrás, don Juan tomó mi cabeza entre sus manos —yo veía sus dedos sobre mi ceño y mis mejillas— y me hizo barrer todo el campo, moviéndome despacio la cabeza de derecha a izquierda y luego en dirección contraria.

—Observa cada detalle. Tu vida puede depender de ello —lo oí decir una y otra vez.

Me hizo recorrer cuatro veces el horizonte visual de 180 grados frente a mí. En cierto momento, cuando había movido mi cabeza hacia la extrema izquierda, creí ver algo que se movía en el campo. Tuve una breve percepción de movimiento con el rabo del ojo derecho. Don Juan empezó a volver mi cabeza hacia la derecha y pude enfocar la mirada en el campo. Vi un hombre caminar a lo largo de los surcos. Era un hombre común vestido como campesino mexicano; llevaba huaraches, pantalones gris claro, camisa beige de manga larga, sombrero de paja y un morral café claro colgado del hombro derecho con una correa.

Don Juan notó, sin duda, que yo había visto al hombre. Me preguntó repetidamente si el hombre me miraba o si venía en mi dirección. Quise decirle que el hombre se

man was walking away and that his back was turned to me, but I could only say, “No”. Don Juan said that if the man turned and came to me I should yell and he would turn my head away in order to protect me.

I had no sense of fear or apprehension or involvement. I coldly watched the scene. The man stopped walking at the middle of the field. He stood with his right foot on a ledge of a large round boulder, as if he were tying his sandal. Then he straightened up, pulled a string from his bag, and wrapped it around his left hand. He turned his back to me and, facing the top of the hill, began scanning the area in front of him. I thought he was scanning because of the way he moved his head, which he kept turning slowly to his right; I saw him in profile, and then he began to turn his whole body towards me until he was looking at me. He actually jerked his head, or moved it in such a way that I knew beyond a doubt that he had seen me. He extended his left arm in front of him, pointing to the ground, and holding his arm in that position he began to walk towards me.

“He’s coming!” I yelled without any difficulty.

Don Juan must have turned my head around, for next I was looking at the chaparral. He told me not to gaze but look “lightly” at things and scan over them. He said that he was going to stand a short distance in front of me and then walk towards me, and that I should gaze at him until I saw his glow.

I saw don Juan moving to a spot perhaps twenty yards away. He walked with such incredible speed and agility that I could hardly believe it was don Juan. He turned around and faced me and ordered me to gaze at him.

іде геть і що він повернений до мене спиною, але зміг сказати лише слово «ні». Дон Хуан сказав, що якщо чоловік змінить напрям руху й піде до мене, я маю закричати, і тоді він поверне мою голову вбік, щоб захистити мене.

Я не мав жодного відчуття страху, занепокоєння чи емоційної залученості. Я спокійно спостерігав за цією сценою. Чоловік зупинився на середині поля. Він поставив праву ногу на виступ великої округлої кам’яної брили, ніби перев’язуючи сандалію. Потім він випростався, витяг зі своєї торбини якусь шворку й намотав її на кисть лівої руки. Він повернувся спиною до мене і, стоячи обличчям до вершини пагорба, почав сканувати поглядом місцевість перед собою. Я подумав, що він сканує місцевість, через те, як він рухав головою, повільно повертаючи її праворуч; я побачив його в профіль, а тоді він почав розвертатися всім тілом у мій бік, аж поки не дійшов своїм поглядом до мене. Він якось дивно смикнув головою або ж зробив нею такий рух, що я знав поза всяким сумнівом, що він побачив мене. Він витягнув ліву руку перед собою, вказуючи нею на землю, і, тримаючи свою руку в такому положенні, рушив у мій бік.

“Він іде сюди!”, — викрикнув я без жодних труднощів.

Дон Хуан, мабуть, повернув мою голову вбік, бо наступної миті я дивився на чапараль. Він велів мені ні на чому не фіксувати погляд, а лише «злегка» дивитися на речі й пробігати по них очима. Він сказав, що зараз стане на невеликій відстані переді мною, а тоді почне до мене підходити, і що я маю пильно вдивлятися в нього, поки не побачу його світіння.

Я бачив, як дон Хуан рухається до місця, можливо, у двадцяти ярдах від мене. Він ішов із такою неймовірною швидкістю й жвавістю, аж мені з трудом вірилося, що це дон Хуан. Він розвернувся, став обличчям до мене й наказав мені пильно дивитися на нього.

alejaba dándome la espalda, pero sólo pude pronunciar: “No.” Don Juan dijo que si el hombre se volvía y se acercaba, yo debía gritar, y él me haría volver la cabeza para protegerme.

No experimenté ningún sentimiento de miedo o aprensión o participación. Observaba fríamente la escena. El hombre se detuvo a medio campo. Quedó parado con el pie derecho en la saliente de un gran peñasco redondo, como si estuviera atando su huarache. Luego se enderezó, sacó de su morral un cordel y lo enredó en su mano izquierda. Me dio la espalda y, enfrentando la cima del cerro, se puso a escudriñar el área ante sus ojos. Supuse que lo hacía por la forma en que movía la cabeza, volviéndola despacio y de continuo a la derecha; lo vi de perfil, y luego empezó a volver todo su cuerpo hacia mí, hasta que estuvo mirándome. Echó la cabeza bruscamente hacia atrás, o la movió de manera que supe, sin lugar a dudas, que me había visto. Extendió al frente su brazo izquierdo, señalando el suelo, y con el brazo en tal postura empezó a caminar hacia mí.

—¡Ahí viene! —grité sin ninguna dificultad.

Don Juan debe haber vuelto mi cabeza, porque después estaba yo mirando el chaparral. Me dijo que no clavara la vista, sino mirara “a la ligera” las cosas, pasándoles los ojos por encima. Dijo que iba a pararse a corta distancia, frente a mí, y luego a caminar en mi dirección, y que yo debía observarlo hasta ver su resplandor.

Vi a don Juan retirarse unos veinte metros. Caminaba con increíble rapidez y agilidad, tanto que yo apenas podía creer que fuera don Juan. Se volvió a encararme y me ordenó mirarlo.

His face was glowing; it looked like a blotch of light. The light seemed to spill over his chest almost to the middle of his body. It was as if I were looking at a light through my half-closed eyelids. The glow seemed to expand and recede. He must have begun to walk towards me because the light became more intense and more discernible.

He said something to me. I struggled to understand and lost my view of the glow, and then I saw don Juan as I see him in everyday life; he was a couple of feet away from me. He sat down facing me.

As I pinpointed my attention on his face I began to perceive a vague glow. Then it was as if his face were criss-crossed by thin beams of light. Don Juan's face looked as if someone were shining tiny mirrors on it; as the light became more intense the face lost its contours and was again an amorphous glowing object. I perceived once more the effect of pulsating explosions of light emanating from an area which must have been his left eye. I did not focus my attention on it, but deliberately gazed at an adjacent area which I surmised to be his right eye. I caught at once the sight of a clear, transparent pool of light. It was a liquid light.

I noticed that perceiving was more than sighting; it was feeling. The pool of dark, liquid light had an extraordinary depth. It was "friendly", "kind". The light that emanated from it did not explode but whirled slowly inward, creating exquisite reflections. The glow had a very lovely and delicate way of touching me, of soothing me, which gave me a sensation of exquisiteness.

Його обличчя випромінювало сяйво; воно мало вигляд плями світла. Здавалося, що це світло переливається через його груди майже до середини його тіла. Це було так, ніби я дивився на світло крізь напівзаплющені повіки. Здавалося, що світіння то розширюється, то відступає. Мабуть, він почав іти до мене, бо світло стало інтенсивнішим і виразнішим.

Він щось мені сказав. Я зробив зусилля, щоб зрозуміти сказане ним, і втратив картинку світіння, а потім побачив дона Хуана так, як бачу його в повсякденному житті; він був за якихось пару футів від мене. Він сів лицем до мене.

Коли я зосередив увагу на його обличчі, то почав сприймати невиразне сяйво. Потім картинка стала такою, ніби на його лице наклалося мереживо тонких променів світла. Обличчя дона Хуана набуло такого вигляду, неначе хтось освічував його відблисками з крихітних дзеркалець; коли інтенсивність світла збільшилась, обличчя втратило свої контури й знову стало аморфним світляним предметом. Я знову сприймав ефект пульсуючих спалахів світла, що випромінювалося з ділянки, яка, певне, була його лівим оком. Я не фокусував на ній своєї уваги, а став цілеспрямовано пильно вдивлятися у суміжну ділянку, що, як я гадав, була його правим оком. Я миттєво вхопив поглядом картинку чистого, прозорого озерця світла. То було рідке світло.

Я відзначив, що моє сприймання було чимось більшим, ніж використання зору; це було відчування. Озерце темного, рідкого світла мало надзвичайну глибину. Воно було «дружнє», «добре». Світло, яке випромінювалось із нього, не вибухало, а повільно закручувалося всередину, створюючи винятково гарні відблиски. Це сяйво в якийсь дуже приємний і делікатний спосіб торкалося й умиротворяло мене, даючи мені відчуття чогось невимовно прекрасного.

Su rostro brillaba: parecía una mancha de luz. La luz se derramaba por el pecho casi hasta la mitad del cuerpo. Era como si yo estuviera mirando una luz a través de párpados entrecerrados. El resplandor parecía expanderse y amainar. Don Juan debe haber empezado a caminar hacia mí, pues la luz se hizo más intensa y mejor discernible.

Me dijo algo. Pugné por comprender y perdí mi visión del resplandor, y entonces vi a don Juan como lo veo todos los días; se hallaba a medio metro de distancia. Tomó asiento encarándome.

Al concentrar mi atención en su rostro empecé a percibir un vago resplandor. Luego fue como si delgados haces de luz se entrecruzaran. El rostro de don Juan se veía como si alguien le echara el cardillo de espejos diminutos; conforme la luz se intensificaba, la faz perdió sus contornos y de nuevo era un objeto brillante amorfo. Percibí una vez más el efecto de explosiones pulsantes de luz emanadas desde un espacio que debe haber sido su ojo izquierdo. No enfoqué allí mi atención, sino que deliberadamente miré una zona adyacente que supuse el ojo derecho. De inmediato capté la visión de un estanque de luz, claro y transparente. Era una luz líquida.

Noté que percibir era más que avistar: era sentir. El estanque de luz oscura y líquida tenía una profundidad extraordinaria. Era "amistoso", "bueno". La luz que emanaba de allí, en vez de estallar, giraba en lento remolino hacia adentro, creando reflejos exquisitos. El resplandor tenía un modo tan bello y delicado de tocarme, de confortarme, que me daba sensación de delicia.

I saw a symmetrical ring of brilliant dashes of light that expanded rhythmically on the vertical plain of the glowing area. The ring expanded to cover nearly all the glowing surface and then contracted to a point of light in the middle of the brilliant pool. I saw the ring expanding and contracting several times. Then I deliberately moved back without losing my gaze and was capable of seeing both eyes. I distinguished the rhythm of both types of light explosions. The left eye sent out dashes of light that actually protruded out of the vertical plain, while the right eye sent out dashes that radiated without protruding. The rhythm of the two eyes was alternating, the light of the left eye exploded outward while the radiating light beams of the right eye contracted and whirled inward. Then the light of the right eye extended to cover the whole glowing surface while the exploding light of the left eye receded.

Don Juan must have turned me around once more, for I was again looking at the ploughed field. I heard him telling me to watch the man.

The man was standing by the boulder looking at me. I could not distinguish his features; his hat covered most of his face. After a moment he tucked his bag under his right arm and began to walk away towards my right. He walked almost to the end of the ploughed area, changed direction, and took a few steps towards the gully. Then I lost control of my focusing and he vanished and so did the total scenery. The image of the desert shrubs became superimposed on it.

I do not recollect how I returned to don Juan's house, nor do I remember what he did to me to “bring me back”. When I woke

Я побачив симетричне кільце яскравих сплесків, що ритмічно розширювалось у вертикальній площині сяючої ділянки. Кільце розширилось так, що охопило майже всю світляну поверхню, а тоді стиснулося до точки світла посередині блискучого озерця. Я бачив, як кільце розширювалося й стискалося кілька разів. Потім я навмисно відсунувся назад, не втрачаючи фіксації свого погляду, і дістав змогу бачити обидва ока. Я розрізнив ритм світляних спалахів обох типів. Ліве око посилало назовні сплески світла, які фактично виривалися з вертикальної площини, тоді як праве око посилало радіальні сплески, що променіли, не виходячи назовні. Ритм двох очей був поперемінний, коли світло лівого ока вихоплювалося назовні, сяючі світлові промені правого ока стискалися й закручувалися всередину. Потім світло правого ока розширювалося, поки не охоплювало цілком всю сяйливу поверхню, а вибухове світло лівого ока відступало.

Дон Хуан, мабуть, повернув мене ще раз, бо я знову дивився на виоране поле. Я почув, як він велить мені спостерігати за чоловіком на ньому.

Чоловік стояв біля кам'яної брили, дивлячись на мене. Я не міг розрізнити його риси; сомбреро закривало більшу частину його обличчя. Через якусь хвилю він підсунув свою торбину під праву руку й рушив у напрямку праворуч від мене. Він дійшов майже до кінця зораної ділянки, змінив напрямок і зробив кілька кроків у бік яру. Потім я втратив контроль над фокусуванням погляду, і чоловік зник, так само як зник увесь пейзаж. На нього наклалася картина пустельних кущів.

Я не пам'ятаю ані того, як вернувся до оселі дона Хуана, ані того, що він робив зі мною, аби «повернути мене назад». Коли я

Vi un anillo simétrico de brillantes rayones de luz expandirse rítmicamente sobre la planicie vertical del área resplandeciente. El anillo creció hasta cubrir casi toda la superficie y luego se contrajo a un punto de luz en medio del charco brillante. Vi el anillo expandirse y contraerse varias veces. Luego me eché atrás cuidando de no perder la visión, y pude ver ambos ojos. Distinguí el ritmo de ambos tipos de explosiones luminosas. El ojo izquierdo despedía rayos de luz que sobresalían de la planicie vertical, mientras los del ojo derecho irradiaban sin proyectarse. El ritmo de ambos ojos alternaba: la luz del ojo izquierdo estallaba hacia afuera mientras los haces radiantes del ojo derecho se contraían y giraban hacia adentro. Luego, la luz del ojo derecho se extendía para cubrir toda la superficie resplandeciente mientras la luz del ojo izquierdo se retraía.

Don Juan debe haberme dado vuelta una vez más, pues de nuevo me hallé mirando el campo de labranza. Lo oí decirme que observara al hombre.

El hombre estaba de pie junto al peñasco, mirándome. Yo no podía discernir sus facciones: el sombrero le cubría la mayor parte de la cara. Tras un momento puso su morral bajo el brazo derecho y empezó a alejarse hacia mi diestra. Caminó casi hasta el final del área labrada, cambió de dirección y dio unos pasos hacia la cañada. Entonces perdí control sobre mi enfoque y el hombre desapareció junto con la escena total. La imagen de los arbustos del desierto se superpuso a ella.

No recuerdo cómo volví a casa de don Juan, ni lo que él hizo para “regresarme”. Al despertar, yacía sobre

up I was lying on my straw mat in don Juan's room. He came to my side and helped me up. I was dizzy; my stomach was upset. Don Juan in a very quick and efficient manner dragged me to the shrubs at the side of his house. I got sick and he laughed.

Afterwards I felt better. I looked at my watch; it was eleven p.m. I went back to sleep and by one o'clock the next afternoon I thought I was myself again.

Don Juan kept asking me how I felt. I had the sensation of being absent-minded. I could not really concentrate. I walked around the house for a while under don Juan's close scrutiny. He followed me around. I felt there was nothing to do and I went back to sleep. I woke up in the late afternoon feeling much better. I found a great many mashed leaves around me. In fact when I woke up I was lying on my stomach on top of a pile of leaves. Their scent was very strong. I remember becoming aware of the scent before I fully woke up.

I wandered to the back and found don Juan sitting by the irrigation ditch. When he saw me approaching he made frantic gestures to make me stop and go back into the house.

"Run inside!" he yelled.

I ran into the house and he joined me a while later.

"Don't ever come after me," he said. "If you want to see me wait for me here."

I apologized. He told me not to waste myself in silly apologies which did not have the power to cancel my acts. He said that he had had a very difficult time bringing me back and that he had been interceding for me at the water.

прокинувся, то лежав на своїй солом'яній маті в кімнаті дона Хуана. Він підійшов до мене й допоміг мені підвестися. Мені паморочилося в голові, шлунок був розладнаний. Дон Хуан дуже швидко й вправно притягнув мене до кущів біля його дому. Мене знудило, і він засміявся.

Після цього я відчув себе краще. Я подивився на свій дзигарок; була одинадцята година вечора. Я повернувся до сну й о першій годині пополудні наступного дня, як мені здалося, вже знову був самим собою.

Дон Хуан раз у раз запитував мене про моє самопочуття. Я відчував себе якимсь розсіяним. Я справді не міг зосередитись. Деякий час я тинявся по дому під пильним наглядом дона Хуана. Він не відходив від мене ні на крок. Я відчув, що мені нема чого робити, і знову ліг спати. Я прокинувся пізно пополудні, почуваючись набагато краще. Я виявив навколо себе багато зім'ятого листя. Насправді, коли я прокинувся, то лежав долічерева на цілій купі листя. Його запах був дуже сильний. Я пам'ятаю, як усвідомив цей запах ще до того, як повністю прокинувся.

Я побрів на задвірок і знайшов там дона Хуана, що сидів біля зрошувального рівчака. Побачивши, як я наближаюся, він став робити несамовиті жести, щоб змусити мене зупинитись і повернутися в будинок.

"Біжи в дім!" — заволав він.

Я забіг у дім, а через деякий час туди зайшов дон Хуан.

"Ніколи не ходи мене шукати,— мовив він.— Якщо хочеш мене побачити, чекай на мене тут."

Я вибачився. Він сказав мені не розтрачувати себе на нікчемні вибачення, які не мають сили скасувати мої вчинки. Він повідомив, що йому з величезним трудом вдалося повернути мене і що він ходив до води поклопотатися за мене.

mi petate en el cuarto de don Juan. El acudió a mi lado y me ayudó a levantarme. Me sentía mareado; tenía el estómago revuelto. En forma muy rápida y eficiente, don Juan me arrastró hasta los arbustos al lado de su casa. Vomité y él rió.

Luego me sentí mejor. Miré mi reloj; eran las 11:00 p.m. Me dormí de nuevo y a la una de la tarde siguiente creí ser otra vez yo mismo.

Don Juan me preguntó repetidamente cómo me sentía. Yo tenía la sensación de hallarme distraído. No podía concentrarme realmente. Caminé un rato por la casa, bajo el escrutinio atento de don Juan. Me seguía a todas partes. Sentí que no había nada que hacer y volví a dormirme. Desperté al atardecer, muy mejorado. En torno mío hallé muchas hojas aplastadas. De hecho, desperté bocabajo encima de un montón de hojas. Su olor era muy fuerte. Recuerdo haber cobrado conciencia de aquel olor antes de despertar por entero.

Fui atrás de la casa y hallé a don Juan sentado junto a la zanja de irrigación. Al ver que me acercaba, hizo gestos frenéticos para detenerme y hacerme volver a la casa.

—¡Corre para adentro! —gritó.

Entré corriendo en la casa y él llegó un instante después.

—No me sigas nunca —dijo—. Si quieres verme espérame aquí.

Me disculpé. El me dijo que no me desperdiciara en disculpas tontas que no tenían el poder de cancelar mis actos. Dijo que había tenido muchas dificultades para regresarme y que había estado intercediendo por mí ante el agua.

"We have to take a chance now and wash you in the water," he said.

I assured him I felt fine. He gazed into my eyes for a long time.

"Come with me," he said. "I'm going to put you in the water."

"I'm fine," I said. "Look, I'm taking notes."

He pulled me up from my mat with considerable force.

"Don't indulge!" he said. "In no time at all you will fall asleep again. Maybe I won't be able to wake you up this time."

We ran to the back of his house. Before we reached the water he told me in a most dramatic tone to shut my eyes tight and not open them until he said to. He told me that if I gazed at the water even for an instant I might die. He led me by the hand and dunked me into the irrigation ditch head first.

I kept my eyes shut as he went on submerging and pulling me out of the water for hours. The change I experienced was remarkable. Whatever was wrong with me before I entered the water was so subtle that I did not really notice it until I compared it with the feeling of well-being and alertness I had while don Juan kept me in the irrigation canal.

Water got into my nose and I began to sneeze. Don Juan pulled me out and led me, with my eyes still closed, into the house. He made me change my clothes and then guided me into his room, had me sit down on my mat, arranged the direction of my body, and then told me to open my eyes. I opened them and what I saw caused me to jump back and grab onto his leg. I experienced a tremendously confusing moment. Don Juan rapped me with his knuckles on the very top of my

"Зараз ми маємо скористатися шансом й спробувати викупати тебе у воді", — мовив він.

Я запевнив його, що почуваюся добре. Він довгий час пильно дивився мені в очі.

"Ходи зі мною, — мовив він. — Я покладу тебе у воду."

"Зі мною все гаразд, — сказав я. — Дивіться, я роблю нотатки."

Він із великою силою потягнув мене вгору й підняв із мати.

"Не займайся самопотуранням! — мовив він. — Ти ось-ось знову заснеш. Можливо, цього разу мені вже не вдасться розбудити тебе."

Ми побігли на задвірок. Перш ніж ми дісталися до води, він надзвичайно драматичним тоном велів мені міцно заплющити очі й не розплющувати їх, поки він не скаже зробити це. Він повідомив мені, що якщо я витріщуся на воду навіть на одну мить, я можу померти. Він підвів мене за руку до рівчака й занурив у воду, почавши з голови.

Я тримав очі заплющеними, поки він упродовж кількох годин занурював і витягав мене з води. Зміна, яку я досвідчив, була разюча. Хай там що було не так зі мною до того, як я опинився у воді, воно було настільки невловне, що я насправді не помічав цього, поки не порівняв із відчуттям внутрішнього благополуччя й алертності, яке я мав, коли дон Хуан тримав мене в зрошувальному рівчаку.

Вода потрапила мені до носа, і я почав чхати. Дон Хуан витяг мене з води й повів, із досі заплющеними очима, у дім. Він допоміг мені перевдягтися, потім відвів мене до своєї кімнати, посадовив на мою мату й повернув обличчям у потрібний бік, а тоді велів розплющити очі. Я розплющив їх і те, що я побачив, змусило мене відскочити назад і схопитись за його ногу. Я пережив мить граничного замішання. Дон Хуан злегка стукнув мене кісточками пальців по маківці. То був

—Ahora tenemos que correr el riesgo y lavarte en el agua —dijo.

Le aseguré que me sentía muy bien. El se quedó largo rato mirándome a los ojos.

—Ven conmigo —dijo—. Voy a meterte en el agua.

—Estoy muy bien —dije—. Mire, estoy tomando notas.

Me jaló de mi petate con fuerza considerable.

—¡No te entregues! —dijo—. Cuando menos lo pienses vas a quedarte dormido otra vez. A lo mejor esta vez ya no podré despertarte.

Corrimos a la parte trasera de su casa. Antes de que llegáramos al agua me dijo, en un tono de lo más dramático, que cerrara bien los ojos y no los abriera hasta que él lo indicase. Me dijo que si miraba el agua, aun por un instante, podría morir. Me llevó de la mano y me echó de cabeza en el canal de riego.

Conservé los ojos cerrados mientras él me sumergía y me sacaba del agua; esto duró horas. Experimenté un cambio notable. Lo que había de mal en mí antes de entrar en el agua era tan sutil que no lo noté hasta comparar ese estado con el sentimiento de bienestar y claridad que tuve mientras don Juan me hizo permanecer en la zanja.

El agua se metió en mi nariz y empecé a estornudar. Don Juan me sacó y me llevó, sin dejarme abrir los ojos, hasta la casa. Me hizo cambiarme de ropa y luego me guió a su cuarto, me condujo a sentarme en mi petate, dispuso la dirección de mi cuerpo y me dijo que abriera los ojos. Los abrí, y lo que vi me hizo saltar hacia atrás y agarrarme de su pierna. Experimenté un momento tremendamente confuso. Don Juan me golpeó con los nudillos en la parte más alta

head. It was a quick blow which was not hard or painful but somehow shocking.

“What is the matter with you? What did you see?” he asked.

Upon opening my eyes I had seen the same scene I had watched before. I had seen the same man. This time, however, he was almost touching me. I saw his face. There was an air of familiarity about it. I almost knew who he was. The scene vanished when don Juan hit me on the head.

I looked up at don Juan. He had his hand ready to hit me again. He laughed and asked if I would like to get another blow. I let go of his leg and relaxed on my mat. He ordered me to look straight ahead and not to turn around for any reason in the direction of the water at the back of his house.

I then noticed for the first time that it was pitch black in the room. For a moment I was not sure whether I had my eyes open. I touched them with my hands to make sure. I called don Juan loudly and told him something was wrong with my eyes; I could not see at all, while a moment before I had seen him ready to hit me. I heard his laughter over my head to my right, and then he lit his kerosene lantern. My eyes adapted to the light in a matter of seconds. Everything was as it always had been: the wattle-and-daub walls of the room and the strangely contorted, dry medicinal roots hanging on them; the bundles of herbs; the thatched roof; the kerosene lantern hanging from a beam. I had seen the room hundreds of times, yet this time I felt [~~I felt~~] there was something unique about it and about myself. This was the first time I did not believe in the final “reality” of my perception. I had been edging towards that feeling and I had

швидкий удар, не важкий і не болючий, але дещо шокуючий.

“Що з тобою? Що ти побачив?” — запитав він.

Розплющивши очі, я побачив ту саму сцену, яку спостерігав раніше. Я побачив того самого чоловіка. Проте цього разу він майже торкався мене. Я побачив його обличчя. Воно було нібито знайоме мені. Я майже знав, хто він такий. Сцена зникла, коли дон Хуан стукнув мене по голові.

Я подивився вгору на дона Хуана. Він тримав руку занесеною над моєю головою, готовий стукнути мене знову. Він засміявся й запитав, чи не хочу я дістати ще один удар. Я відпустив його ногу й розпружився на своїй маті. Він наказав мені дивитися просто перед собою і, хоч би яка була причина, не повертатися в напрямку води на задвірку його дому.

Я тоді вперше зауважив, що в кімнаті стояла непроглядна темрява. Якусь мить я не був упевнений, що тримаю очі розплющеними. Я доторкнувся до них руками, аби пересвідчитися в цьому. Я голосно кликнув дона Хуана й сказав йому, що з моїми очима щось не так; я взагалі нічого не можу бачити, хоча лише за мить перед цим бачив, як він стоїть напоготові стукнути мене. Я почув його сміх над головою праворуч від мене, а тоді він запалив свій гасовий ліхтар. Мої очі призвичаїлися до світла за лічені секунди. Усе було таким, як завжди: обмазані глиною стіни кімнати й химерно покривлені, сухі корінці лікарських рослин, що висіли на них; жмутки трав; солом’яна стеля; гасовий ліхтар, що звисав зі сволока. Я бачив цю кімнату сотні разів, але цього разу я відчував, що було щось унікальне як у ній, так і в мені самому. То було вперше, коли я не вірив в остаточну «реальність» мого сприйняття. Раніше я помалу наближався до цього відчуття й не раз розмірковував

de la cabeza. Fue un golpe rápido, no duro ni doloroso, sino más bien como un choque.

—¿Qué pasa contigo? ¿Qué viste? —preguntó.

Al abrir los ojos yo había visto la misma escena que observé antes. Había visto al mismo hombre. Pero esta vez se hallaba casi tocándome. Vi su rostro. Había en él cierto aire de familiaridad. Casi supe quién era. La escena se desvaneció cuando don Juan me pegó en la cabeza.

Alcé los ojos a don Juan. Tenía la mano lista para pegarme de nuevo. Riendo, preguntó si quería yo otro coscorrón. Solté su pierna y me relajé sobre mi petate. Me ordenó mirar directamente hacia adelante y por ningún motivo volverme en dirección del agua atrás de su casa.

Hasta entonces advertí que el cuarto estaba en tinieblas. Por un instante no estuve seguro de tener abiertos los ojos. Los toqué para asegurarme. Llamé a don Juan en voz alta y le dije que algo andaba mal con mis ojos; no podía yo ver nada, cuando un momento antes lo había visto dispuesto a pegarme. Oí su risa a la derecha, sobre mi cabeza, y luego encendió su linterna de petróleo. Mis ojos se adaptaron a la luz en cuestión de segundos. Todo estaba como siempre: las paredes de ramas y argamasa y las raíces medicinales secas, extrañamente contrahechas, que colgaban de ellas; el techo de paja; la linterna de petróleo colgada de una viga. Yo había visto la habitación cientos de veces, pero ahora sentí que había algo único en ella y en mí mismo. Esta era la primera vez que yo no creía en la “realidad” definitiva de mi percepción. Había estado acercándome con cautela hacia tal sentimiento, y acaso lo había intelectualizado

perhaps intellectualized it at various times, but never had I been at the brink of a serious doubt. This time, however, I did not believe the room was "real", and for a moment I had the strange sensation that it was a scene which would vanish if don Juan rapped me on top of my head with his knuckles.

I began to shiver without being cold. Nervous spasms ran down my spine. My head felt heavy, especially in the area right above my neck.

I complained that I did not feel well and told him what I had seen. He laughed at me, saying that to succumb to fright was a miserable indulgence.

"You're frightened without being afraid," he said. "You saw the ally staring at you, big deal. Wait until you have him face to face before you shit in your pants."

He told me to get up and walk to my car without turning around in the direction of the water, and to wait for him while he got a rope and a shovel. He made me drive to a place where we had found a tree stump. We proceeded to dig it out in the darkness. I worked terribly hard for hours. We did not get the stump out but I felt much better. We went back to his house and ate, and things were again perfectly "real" and commonplace.

"What happened to me?" I asked. "What did I do yesterday?"

"You smoked me and then you smoked an ally," he said.

"I beg your pardon?"

Don Juan laughed and said that next I was going to demand that he start telling me everything from the beginning.

"You smoked me," he repeated. "You gazed into my face, into my eyes. You saw

про це як про інтелектуальну можливість, але ще ніколи не був на межі серйозного сумніву. Проте цього разу я не вірив, що кімната була «реальна», і на якусь мить у мене виникло дивне відчуття, що то була просто сцена, яка зникне, якщо дон Хуан стукне мене кісточками пальців по маківці.

Я затремтів, хоча мені не було холодно. Нервові спазми побігли хребтом униз. У голові відчувалася важкість, особливо в ділянці одразу над шиєю.

Я поскаржився, що почуваюся недобре, і розповів йому про те, що побачив. Він посміявся з мене, кажучи, що піддаватися страху — це нікчемне самопотурання.

"Ти боїшся, не бувши наляканим, — мовив він. — Ти побачив союзника, що дивився на тебе, велике діло. Перш ніж накласти собі у сподні, дочекайся тієї миті, коли зустрінешся з ним віч-на-віч."

Він сказав мені підвестися й іти до моєї машини, не обертаючись у напрямку води, і чекати на нього там, а він тим часом візьме мотузку й лопату. Потім він велів мені їхати до одного місця, де ми раніше знайшли пень. Ми почали викопувати його в темряві. Я працював у поті чола впродовж кількох годин. Ми не викорчували того пня, однак я почувався набагато краще. Ми повернулись до його дому й поїли, а речі знову були цілковито «реальні» й буденні.

"Що зі мною сталося? — запитав я. — Що я робив учора?"

"Ти курив мене, а потім ти курив союзника", — мовив він.

"Перепрошую?"

Дон Хуан засміявся й сказав, що наступне, чого я домагатимусь — це щоб він розповів мені все з початку.

"Ти курив мене, — повторив він. — Ти пильно вдивлявся у моє обличчя, в мої очі.

en diversas ocasiones, pero jamás me había hallado al borde de la duda seria. Ahora, sin embargo, no creí que el cuarto fuera "real", y por un momento tuve la extraña sensación de que se trataba de una escena que desaparecería si don Juan me golpeaba la cabeza con los nudillos.

Empecé a temblar sin tener frío. Espasmos nerviosos recorrían mi espina. Sentía la cabeza pesada, sobre todo en la zona directamente encima de la nuca.

Me quejé de no sentirme bien y dije a don Juan lo que había visto. El se rió de mí, diciendo que sucumbir al susto era una entrega miserable.

—Estás asustado sin tener miedo —dijo—. Viste al aliado que te miraba, gran cosa. Espera a tenerlo cara a cara antes de cagarte en los calzones.

Me indicó levantarme y caminar hacia mi coche sin volverme en dirección del agua, y esperarlo mientras traía una soga y una pala. Me hizo manejar hasta un sitio donde habíamos hallado un tocón de árbol. Nos pusimos a cavar para sacarlo. Trabajé terriblemente duro horas enteras. No sacamos el tocón, pero me sentí mucho mejor. Regresamos a la casa y comimos y las cosas eran de nuevo perfectamente "reales" y comunes.

—¿Qué me sucedió? —pregunté—. ¿Qué hice ayer?

—Me fumaste y luego fumaste un aliado —dijo él.

—¿Cómo dijo?

Don Juan rió y dijo que al rato iba yo a exigirle contar todo desde el principio.

—Me fumaste —repitió—. Me miraste a la cara, a los ojos. Viste las luces que

the lights that mark a man's face. I am a sorcerer, you saw that in my eyes. You did not know that, though, because this is the first time you've done it. The eyes of men are not all alike. You will soon find that out. Then you smoked an ally."

"Do you mean the man in the field?"

"That was not a man, that was an ally beckoning you."

"Where did we go? Where were we when I saw that man, I mean that ally?"

Don Juan made a gesture with his chin to point out an area in front of his house and said that he had taken me to the top of a small hill. I said that the scenery I had viewed had nothing to do with the desert chaparral around his house and he replied that the ally that had "beckoned" me was not from the surroundings.

"Where is it from?"

"I'll take you there very soon."

"What is the meaning of my vision?"

"You were learning to *see*, that was all; but now, you are about to lose your pants because you indulge; you have abandoned yourself to your fright. Maybe you should describe everything you saw."

When I started to describe the way his own face had appeared to me, he made me stop and said that it was of no importance whatsoever. I told him that I had almost *seen* him as a "luminous egg". He said that "almost" was not enough and that *seeing* was going to take me a great deal of time and work.

He was interested in the scene of the ploughed field and in every detail I could remember about the man.

"That ally was beckoning you," he said. "I made you move your head when he came to you not because he was endangering you

Ти бачив світіння, яке позначає людське обличчя. Я мольфар, ти бачив це в моїх очах. Але ти не знав цього, бо робив таке вперше. Очі людей не всі схожі між собою. Незабаром ти з'ясуєш це. Потім ти курив союзника."

"Ви маєте на увазі чоловіка на тому полі?"

"То був не чоловік, то був союзник, який манив тебе."

"Куди ми ходили? Де ми були, коли я побачив цього чоловіка, тобто цього союзника?"

Дон Хуан зробив жест підборіддям, вказуючи на простір перед його домом, і повідомив, що водив мене на вершину невеликого пагорба. Я сказав, що пейзаж, який я бачив, не має нічого спільного з пустельним чапаралем навколо його будинку, а він відповів, що союзник, який «манив» мене, не з цієї місцевості.

"А звідки він?"

"Я дуже скоро відведу тебе туди."

"Що означає моє видіння?"

"Ти вчився *бачити*, от і все; але тепер ти ось-ось залишишся без штанів, бо займаєшся самопотуранням; ти досі піддаєшся своєму страху. Мабуть, тобі слід описати все, що ти бачив."

Коли я почав описувати, як виглядало для мене його обличчя, він зупинив мене й сказав, що це абсолютно не важливо. Я повідомив, що майже *бачив* його як «світляне яйце». Він сказав, що «майже» недостатньо й що *бачення* потребуватиме від мене дуже багато роботи, і на це піде чимало часу.

Його цікавила сцена зораного поля й кожна деталь, яку я міг згадати про того чоловіка.

"Той союзник манив тебе, — мовив він. — Коли він пішов до тебе, я повернув твою голову не тому, що він піддавав тебе небезпеці,

marcan la cara de un hombre. Yo soy brujo: tú viste eso en mis ojos. Pero no lo sabías, porque ésta es la primera vez que lo haces. Los ojos de los hombres no son todos iguales. Pronto lo descubrirás. Luego fumaste un aliado.

—¿Dice usted el hombre en el campo?

—No era hombre, era un aliado que te hacía señas.

—¿A dónde fuimos? ¿Dónde estábamos cuando vi a ese hombre, digo, a ese aliado?

Don Juan señaló con la barbilla un área frente a su casa y dijo que me había llevado a lo alto de un cerrito. Dije que el paisaje que observé no tenía nada en común con el desierto de chaparrales alrededor de su casa, y repuso que el aliado que me había "hecho señas" no era de los alrededores.

—¿De dónde es?

—Te llevaré allí muy pronto.

—¿Qué significa mi visión?

—Estabas aprendiendo a *ver*, eso era todo; pero ahora se te están cayendo los calzones porque te entregas; te has abandonado a tu susto. Capaz sería bueno que describieras todo cuanto viste.

Cuando empecé a describir la apariencia que su propio rostro me había presentado, me detuvo y dijo que eso no tenía ninguna importancia. Le dije que casi lo había *visto* como un "huevo luminoso". Respondió que "casi" no era suficiente, y que *ver* me llevaría mucho tiempo y esfuerzo.

Le interesaban la escena del campo labrado y todos los detalles que pudiera yo recordar del hombre.

—Ese aliado te estaba haciendo señas —dijo—. Cuando vino hacia ti y yo te moví la cabeza, no fue porque te estuviera poniendo

but because it is better to wait. You are not in a hurry. A warrior is never idle and never in a hurry. To meet an ally without being prepared is like attacking a lion with your farts."

I liked the metaphor. We had a delightful moment of laughter.

"What would've happened if you hadn't moved my head?"

"You would've had to move your head yourself."

"And if I didn't?"

"The ally would have come to you and scared you stiff. If you had been alone he might have killed you. It is not advisable for you to be alone in the mountains or the desert until you can defend yourself. An ally might catch you alone there and make mincemeat out of you."

"What was the meaning of the acts he performed?"

"By looking at you he meant he welcomes you. He showed you that you need a spirit catcher and a pouch, but not from this area; his bag was from another part of the country. You have three stumbling blocks in your way that make you stop; those were the boulders. And you definitely are going to get your best powers in water canyons and gullies; the ally pointed out the gully to you. The rest of the scene was meant to help you locate the exact place to find him. I know now where the place is. I will take you there very soon."

"Do you mean that the scenery I saw really exists?"

а тому, що краще зачекати. Ти не поспішаєш. Воїн ніколи не марнує час і ніколи не поспішає. Зустрітися із союзником, не бувши підготовленим — це все одно, що атакувати лева газами зі свого ануса[116]."

Мені сподобалася ця метафора. Ми обоє від душі посміялися.

"Що сталося б, якби ви не повернули мені голову?"

"Тобі довелося б самому повернути її."

"А якби я цього не зробив?"

"Союзник підійшов би до тебе й налякав би до смерті. Якби ти був сам, він міг би вбити тебе. Тобі не бажано бути самому в горах чи пустелі, поки ти не могтимеш сам себе захистити. Союзник може впіймати тебе там самого й зробити з тебе м'ясний фарш."

"Що означали ті дії, які він виконував?"

"Тим, що він дивився на тебе, він дав зрозуміти, що вітає тебе. Він показав тобі, що ти потребуєш духоловку й торбину, але не з цієї місцевості; його торба була з іншої частини Мексики. Ти маєш три камені спотикання на своєму шляху, які змушують тебе зупинятися; ними були ті кам'яні брили. І ти безсумнівно діставатимеш свої найкращі сили у водяних каньйонах та ярах; союзник указав тобі на такий яр. Решта сцени мала на меті допомогти тобі визначити точне розташування того місця, щоб знайти його. Тепер я знаю, де це місце. Дуже скоро я відведу тебе туди."

"Ви хочете сказати, що пейзаж, який я бачив, реально існує?"

en peligro sino porque es mejor esperar. Tú no tienes prisa. Un guerrero nunca está ocioso ni tiene prisa. Encontrarse con un aliado sin estar preparado es como atacar a un león a pedos.

Me gustó la metáfora. Compartimos un delicioso momento de risa.

—¿Qué habría pasado si usted no me mueve la cabeza?

—Habrías tenido que moverla solo.

—¿Y si no lo hacía?

—El aliado habría llegado hasta ti y te habría dado un buen susto. Si hubieras estado solo, habría podido matarte. No es aconsejable que estés solo en las montañas o en el desierto hasta que puedas defenderte. Un aliado podría agarrarte allí solo y hacerte picadillo.

—¿Qué significado tenían sus acciones?

—Al mirarte quería decir que te da la bienvenida. Te enseñó que necesitas un cazador de espíritus y un morral, pero no de estos rumbos; su bolsa era de otra parte del país. Tienes en tu camino tres piedras de tropiezo que te detienen; eran las peñas. Y, definitivamente, vas a sacar tus mejores poderes de cañadas y barrancas; el aliado te señaló la barranca. El resto de la escena era para ayudarte a localizar el sitio exacto donde encontrarlo. Ya sé dónde está ese sitio. Te llevaré allí muy pronto.

—¿Quiere usted decir que el paisaje que vi existe realmente?

[116] Farts (англ.) — кишкові гази, вітри. Дон Хуан також вживає термін *farts* (ісп. *pedos*) для позначення однієї з трьох існуючих категорій людей — *виперднів*. У московських перекладах вони неправильно названі «пердунами» (ті, що пердять), але насправді англійське *farts* означає кишкові гази, що виходять з анусу. Двома іншими категоріями людей за класифікацією мольфарів є *the urines* (*висцяки* — те, що висцяне, сеча) і *the vomits* (*виблюни* — те, що виблюване, блювота).

"Of course."

"Where?"

"I cannot tell you that."

"How would I find that area?"

"I cannot tell you that either, and not because I don't want to but because I simply don't know how to tell you."

I wanted to know the meaning of seeing the same scene while I was in his room. Don Juan laughed and imitated me holding onto his leg.

"That was a reaffirmation that the ally wants you," he said. "He made sure you or I knew that he was welcoming you."

"What about the face I saw?"

"It is a familiar face to you because you know him. You have seen it before. Maybe it is the face of your death. You got frightened but that was your carelessness. He was waiting for you and when he showed up you succumbed to fright. Fortunately I was there to hit you or he would've turned against you, which would have been only proper. To meet an ally a man must be a spotless warrior or the ally may turn against him and destroy him."

Don Juan dissuaded me from going back to Los Angeles the next morning. Apparently he thought I still had not totally recovered. He insisted that I sit inside his room facing the southeast, in order to preserve my strength. He sat to my left, handed me my notebook, and said that this time I had him pinned down; he not only had to stay with me, he also had to talk to me.

"I have to take you to the water again in the twilight," he said. "You're not solid yet and you shouldn't be alone today. I'll keep you company all morning; in the afternoon you'll be in better shape."

"Звісно."

"Де?"

"Я не можу тобі цього сказати."

"Як мені знайти ту місцевість?"

"Цього я також не можу тобі сказати, і не тому, що не хочу, а тому, що я просто не знаю, як тобі про це розповісти."

Я хотів дізнатися, що означало моє бачення тієї самої сцени, коли я був у його кімнаті. Дон Хуан засміявся й зімітував, як я вхопився за його ногу.

"Це було повторне підтвердження того, що союзник хоче тебе, — мовив він. — Він пересвідчився в тому, що ти або я знаємо, що він запрошує тебе до себе."

"А як щодо обличчя, яке я бачив?"

"Воно знайоме тобі, бо ти знаєш його. Ти вже бачив його раніше. Можливо, це обличчя твоєї смерті. Ти злякався, але то було твоє нехлюйство. Він чекав на тебе, та коли він з'явив себе, ти піддався страху. На щастя, я був там, щоб вдарити тебе, інакше він обернувся б проти тебе, і це було б цілком правомірним. Щоб зустрітися із союзником, чоловік має бути бездоганним воїном, інакше союзник може обернутися проти нього й розтрощити його."

Дон Хуан відмовив мене вирушати назад до Лос-Анджелеса наступного ранку. Очевидно, він уважав, що я ще не повністю відновився. Він наполіг на тому, щоб я сів у його кімнаті обличчям на південний схід, аби зберегти мою силу. Він сів ліворуч від мене, вручив мені мого нотатника й сказав, що цього разу я маю його припертим до стінки; він не лише мусить бути поруч мене, але також мусить розмовляти зі мною.

"Я маю відвести тебе до води знову в сутінках, — мовив він. — Ти ще не став твердий, і сьогодні тобі не слід залишатися на самоті. Я складатиму тобі компанію весь ранок; після полудня ти будеш уже в кращій формі."

—Por supuesto.

—¿Dónde?

—No te lo puedo decir.

—¿Cómo hallaría yo ese sitio?

—Tampoco puedo decírtelo, y no porque no quiera sino porque sencillamente no sé cómo decírtelo.

Quise saber el significado de haber visto la misma escena estando en la casa. Don Juan rió e imitó la forma en que me había asido a su pierna.

—Era una reafirmación de que el aliado te quiere —dijo—. Ese era su modo de hacernos saber sin lugar a dudas de que te daba la bienvenida.

—¿Y el rostro que vi?

—Su rostro te es familiar porque lo conoces. Lo has visto antes. Quizás es el rostro de tu muerte. Te asustaste, pero eso fue descuido tuyo. El te esperaba, y cuando se mostró sucumbiste al susto. Por suerte yo estaba allí para pegarte; si no, él se habría vuelto en tu contra, y merecido lo tenías. Para tener un aliado, hay que ser un guerrero sin mancha, o el aliado puede volverse contra uno y destruirlo.

Don Juan me disuadió de volver a Los Ángeles la mañana siguiente. Al parecer, pensaba que aún no me había recuperado por completo. Insistió en que me sentara en su cuarto, mirando al sureste, con el fin de preservar mi fuerza. Se sentó a mi izquierda, me entregó mi cuaderno y dijo que esta vez yo lo tenía agarrado: no sólo debía quedarse conmigo, sino también hablar conmigo.

—Tengo que llevarte otra vez al agua al anochecer —dijo—. Todavía no estás macizo y no deberías quedarte solo hoy. Te haré compañía toda la mañana; en la tarde estarás mejor.

His concern made me feel very apprehensive.

"What's wrong with me?" I asked.

"You've tapped an ally."

"What do you mean by that?"

"We must not talk about allies today. Let us talk about anything else."

I really did not want to talk at all. I had begun to feel anxious and restless. Don Juan apparently found the situation utterly ludicrous; he laughed till the tears came.

"Don't tell me that at a time when you should talk you are not going to find anything to say," he said, his eyes shining with a mischievous glint.

His mood was very soothing to me.

There was only one topic that interested me at that moment: the ally. His face was so familiar; it was not as if I knew him or as if I had seen him before. It was something else. Every time I began to think about his face my mind experienced a bombardment of other thoughts, as if some part of myself knew the secret but did not allow the rest of me to come close to it. The sensation of the ally's face being familiar was so eerie that it had forced me into a state of morbid melancholy. Don Juan had said that it might have been the face of my death. I think that statement had clinched me. I wanted desperately to ask about it and I had the clear sensation that don Juan was holding me back. I took a couple of deep breaths and blurted out a question.

"What is death, don Juan?"

"I don't know," he said, smiling.

"I mean, how would you describe death? I want your opinions. I think everybody has definite opinions about death."

Його занепокоєння дуже сильно стурбувало мене.

"Що зі мною не так?" — запитав я.

"Ти постукався до союзника."

"Що ви хочете цим сказати?"

"Ми не повинні розмовляти сьогодні про союзників. Давай поговоримо про будь-що інше."

Насправді мені взагалі не хотілося розмовляти. Мене почало охоплювати відчуття тривоги й неспокою. Дон Хуан явно знаходив цю ситуацію вкрай абсурдною; він сміявся, поки в нього не виступили сльози.

"Тільки не кажи мені, що в той час, коли тобі слід говорити, ти не знайдеш нічого, що сказати", — мовив він із єхидкуватим блиском в очах.

Його настрій був дуже втішливий для мене.

У той момент мене цікавила лише одна тема: союзник. Його обличчя було таке знайоме; це не було так, ніби я знав його чи вже бачив його раніше. То було дещо інше. Щоразу, коли я починав думати про його обличчя, мій розум зазнавав бомбардування інших думок, ніби якась частина мене знала цю таємницю, але не дозволяла решті мене підібратися до неї впритул. Це відчуття знайомості союзникового обличчя було таке лиховісно-примарне, що ввігнало мене в стан якоїсь хворобливої меланхолії. Дон Хуан сказав раніше, що воно може бути обличчям моєї смерті. Його слова ніби вчепились у мене міцною хваткою. Мені страшенно кортіло запитати про це, і я мав ясне відчуття, що дон Хуан не дає мені цього зробити. Я пару разів глибоко вдихнув і видихнув повітря й нарешті випалив запитання:

"Що таке смерть, доне Хуане?"

"Я не знаю", — мовив він, усміхаючись.

"Я маю на увазі, як би ви описали смерть? Я хочу знати вашу думку. Гадаю, кожен має певну думку про смерть."

Su preocupación me puso muy aprensivo.

—¿Qué anda mal conmigo? —pregunté.

—Topaste un aliado.

—¿Qué quiere usted decir con eso?

—No debemos hablar hoy de aliados. Hablemos de cualquier otra cosa.

Yo no tenía en realidad ningún deseo de hablar. Había empezado a sentirme ansioso e inquieto. A don Juan, al parecer, la situación le resultaba totalmente ridícula; rió hasta que se le saltaron las lágrimas.

—No me salgas con que, ahora que deberías hablar, no vas a hallar nada que decir —dijo, sus ojos brillando con malicia.

Su humor era muy reconfortante.

Un solo tema me interesaba en ese momento: el aliado. Qué familiar su rostro; no era como si yo lo conociese o lo hubiera visto antes. Era otra cosa. Cada vez que empezaba a pensar en ese rostro, mi mente experimentaba un bombardeo de pensamientos ajenos, como si alguna parte de mí mismo conociera el secreto pero no permitiese que el resto de mí se le acercara. La sensación de que el rostro del aliado era familiar resultaba tan extraña que me había forzado a un estado de melancolía mórbida. Don Juan había dicho que podía ser el rostro de mi muerte. Creo que esa frase me tenía sujeto. Quería desesperadamente preguntar acerca de ella y sentía con claridad que don Juan estaba conteniéndome. Llené los pulmones un par de veces y acabé preguntando.

—¿Qué es la muerte, don Juan?

—No sé —dijo él, sonriendo.

—Quiero decir, ¿cómo describiría usted la muerte? Quiero sus opiniones. Creo que todo el mundo tiene opiniones definidas acerca de la muerte.

"I don't know what you're talking about."

I had the *Tibetan Book of the Dead* in the trunk of my car. It occurred to me to use it as a topic of conversation, since it dealt with death. I said I was going to read it to him and began to get up. He made me sit down and went out and got the book himself.

"The morning is a bad time for sorcerers," he said as an explanation for my having to stay put. "You're too weak to leave my room. Inside here you are protected. If you were to wander off now, chances are that you would find a terrible disaster. An ally could kill you on the road or in the bush, and later on when they found your body they would say that you had either died mysteriously or had an accident."

I was in no position or mood to question his decisions, so I stayed put nearly all morning reading and explaining some parts of the book to him. He listened attentively and did not interrupt me at all. Twice I had to stop for short periods of time while he brought some water and food, but as soon as he was free again he urged me to continue reading. He seemed to be very interested.

When I finished he looked at me.

"I don't understand why those people talk about death as if death were like life," he said softly.

"Maybe that's the way they understand it. Do you think the Tibetans *see*?"

"Hardly. When a man learns to *see*, not a single thing he knows prevails. Not a single one. If the Tibetans could *see* they could tell right away that not a single thing is any longer the same. Once we *see*, nothing is known; nothing remains as we used to know it when we didn't *see*."

"Я не знаю, про що ти говориш."

Я мав у багажнику своєї машини «Тибетську книгу мертвих». Мені спало на думку використати її як тему для розмови, оскільки в ній ішлося про смерть. Я сказав, що почитаю йому цю книгу й почав підводитися. Він велів мені сісти, вийшов з кімнати й сам приніс книжку.

"Ранок — поганий час для мольфарів, — мовив він як пояснення, чому я маю залишатися на місці. — Ти занадто слабкий, щоб виходити з моєї кімнати. У ній ти захищений. Якщо ти зараз вийдеш побродити назовні, то цілком можеш стягти там на себе якусь жахливу біду. Союзник може вбити тебе на дорозі чи в кущах, а потім, коли твоє тіло знайдуть, то можуть сказати, що ти помер за загадкових обставин або з тобою стався нещасливий випадок."

Я не був ані в тому становищі, ані в тому настрої, щоб ставити під сумнів його рішення, тому сидів на одному місці майже весь ранок, читаючи й роз'ясняючи йому деякі частини книги. Він слухав уважно й узагалі мене не переривав. Мені двічі доводилось зупинятися на короткі проміжки часу, коли він виходив, щоб принести трохи води та їжі, але щойно він знову був вільний, то спонукав мене продовжувати читання. Здавалося, йому було дуже цікаво.

Коли я закінчив, він подивився на мене.

"Я не розумію, чому ці люди говорять про смерть так, ніби смерть схожа на життя", — м'яко промовив він.

"Може, так вони її розуміють? Як ви думаєте, тибетці *бачать*?"

"Навряд. Коли чоловік навчиться *бачити*, жодна з відомих йому речей не превалює. Жодна. Якби тибетці могли *бачити*, вони б одразу сказали, що жодна річ більше не є тією самою. Коли ми *бачимо*, ніщо не є відомим; ніщо не залишається таким, яким ми його знали, коли не *бачили*."

—No sé de qué estás hablando.

Yo tenía el *Libro tibetano de los muertos* en la cajuela de mi coche. Se me ocurrió usarlo como tema de conversación, ya que trataba de la muerte. Dije que iba a leérselo e hice por levantarme. Don Juan me indicó permanecer sentado y fue él por el libro.

—La mañana es mala hora para los brujos —dijo para explicar el que yo debiera estarme quieto—. Estás demasiado débil para salir de mi cuarto. Aquí adentro estás protegido. Si ahora te echaras a andar, lo más probable es que hallaras un desastre terrible. Un aliado podría matarte en el camino o en el matorral, y luego, cuando encontraran tu cuerpo, dirían que moriste misteriosamente o que tuviste un accidente.

Yo no estaba en posición ni de humor para poner en duda sus decisiones, así que me estuve quieto casi toda la mañana, leyéndole y explicándole algunas partes del libro. Escuchó con atención, sin interrumpirme para nada. Dos veces tuve que parar durante periodos cortos, mientras él traía agua y comida, pero apenas quedaba desocupado nuevamente me urgía a continuar la lectura. Parecía muy interesado.

Cuando terminé, don Juan me miró.

—No entiendo por qué esa gente habla de la muerte como si la muerte fuera como la vida —dijo con suavidad.

—A lo mejor así lo entienden ellos. ¿Piensa usted que los tibetanos *ven*?

—Difícilmente. Cuando uno aprende a *ver*, ni una sola de las cosas que conoce prevalece. Ni una sola. Si los tibetanos *vieran*, sabrían de inmediato que ninguna cosa es ya la misma. Una vez que *vemos*, nada es conocido; nada permanece como solíamos conocerlo cuando no *veíamos*.

"Perhaps, don Juan, *seeing* is not the same for everyone."

"True. It's not the same. Still, that does not mean that the meanings of life prevail. When one learns to *see*, not a single thing is the same."

"Tibetans obviously think that death is like life. What do you think death is like, yourself?" I asked.

"I don't think death is like anything and I think the Tibetans must be talking about something else. At any rate, what they're talking about is not death."

"What do you think they're talking about?"

"Maybe you can tell me that. You're the one who reads."

I tried to say something else but he began to laugh.

"Perhaps the Tibetans really *see*," don Juan went on, "in which case they must have realized that what they *see* makes no sense at all and they wrote that bunch of crap because it doesn't make any difference to them; in which case what they wrote is not crap at all."

"I really don't care about what the Tibetans have to say," I said, "but I certainly care about what you have to say. I would like to hear what you think about death."

He stared at me for an instant and then giggled. He opened his eyes and raised his eyebrows in a comical gesture of surprise.

"Death is a whorl," he said. "Death is the face of the ally; death is a shiny cloud over the horizon; death is the whisper of

"Мабуть, доне Хуане, *бачення* не є однакове для всіх."

"Вірно. Воно не є однакове. Але це не означає, що превалюють значення життя. Коли людина навчиться *бачити*, жодна річ не є тією самою."

"Очевидно, тибетці вважають, що смерть схожа на життя. А як думаєте ви самі, на що схожа смерть?" — запитав я.

"Я не думаю, що смерть схожа на щось, і я гадаю, що тибетці, певне, говорять про щось інше. У всякому разі те, про що вони говорять, не є смертю."

"Як ви вважаєте, про що вони тоді говорять?"

"Мабуть, ти можеш сказати мені це. Ти є той, хто читає."

Я спробував сказати щось іще, але він почав сміятися.

"Можливо, тибетці справді *бачать*, — продовжував дон Хуан, — і в такому разі вони, певне, збагнули, що те, що вони *бачать*, не має взагалі ніякого сенсу, отож вони й написали всю цю купу хріні, бо для них це не робило жодної різниці; але в такому випадку те, що вони написали, аж ніяк не є хрінню."

"Мені насправді байдуже, що там мають сказати тибетці, — сказав я, — але для мене, певна річ, важливо, що маєте сказати ви. Я б хотів почути, що ви думаєте про смерть."

Він якусь хвилю пильно дивився на мене, а потім хихотнув. Він широко розплющив очі й підняв брови в комічному жесті здивування.

"Смерть — це кружіння вихору[117], — мовив він. — Смерть — це обличчя союзника; смерть — це сяюча хмара над обрієм;

—Quizá, don Juan, *ver* no sea lo mismo para todos.

—Cierto. No es lo mismo. Pero eso no significa que prevalezcan los significados de la vida. Cuando uno aprende a *ver*, ni una sola cosa es la misma.

—Los tibetanos piensan, obviamente, que la muerte es como la vida. ¿Cómo piensa usted que sea la muerte? —pregunté.

—Yo no pienso que la muerte sea como nada, y creo que los tibetanos han de estar hablando de otra cosa. En todo caso, no están hablando de la muerte.

—¿De qué cree usted que estén hablando?

—A lo mejor tú puedes decírmelo. Tú eres el que lee.

Traté de decir algo más, pero él empezó a reír.

—Acaso los tibetanos de veras *ven* —prosiguió don Juan—, en cuyo caso deben haberse dado cuenta de que lo que *ven* no tiene ningún sentido y entonces escribieron esa porquería porque todo les da igual, en cuyo caso lo que escribieron no es porquería de ninguna clase.

—En realidad no me importa lo que los tibetanos digan —le dije—, pero sí me importa mucho lo que diga usted. Me gustaría oír qué piensa usted de la muerte.

Se me quedó viendo un instante y luego soltó una risita. Abrió los ojos y alzó las cejas en un gesto cómico de sorpresa.

—La muerte es un remolino —dijo—. La muerte es el rostro del aliado; la muerte es una nube brillante en el horizonte; la muerte

[117] Whorl (англ.) — ролик веретена; завиток; розетка листків на стеблі; взагалі будь-що, схоже на виток або кільце спіралі. У «Вогні зсередини» дон Хуан розповів Кастанеді про накочувальну силу смерті, що приходить у вигляді кілець: "Видці описують [руйнівний аспект накочувальної сили] як нескінченну лінію райдужних кілець або вогняних куль, що безупинно накочуються на живих істот... Накочувальна сила і є смерть". У «Колесі часу» в цій фразі замість *whorl* використане слово *twirl* — вертіння, крутіння, обертання, вихор.

Mescalito in your ears; death is the toothless mouth of the guardian; death is Genaro sitting on his head; death is me talking; death is you and your writing pad; death is nothing. Nothing! It is here yet it isn't here at all."

Don Juan laughed with great delight. His laughter was like a song, it had a sort of dancing rhythm.

"I make no sense, huh?" don Juan said. "I cannot tell you what death is like. But perhaps I could tell you about your own death. There is no way of knowing what it will be like for sure; however, I could tell you what it may be like."

I became frightened at that point and argued that I only wanted to know what death appeared to be like to him; I emphasized that I was interested in his opinions about death in a general sense, but did not care to know about the particulars of anybody's personal death, especially my own.

"I can't talk about death except in personal terms," he said. "You wanted me to tell you about death. All right! Then don't be afraid of hearing about your own death."

I admitted that I was too nervous to talk about it. I said that I wanted to talk about death in general terms, as he himself had done when he told me that at the time of his son Eulalio's death, life and death mixed like a fog of crystals.

"I told you that my son's life expanded at the time of his personal death," he said. "I was not talking about death in general but about my son's death. Death, whatever it is, made his life expand."

I definitely wanted to steer the conversation out of the realm of particulars, and

смерть — це шепіт Мескаліто в твоїх вухах; смерть — це беззуба паща охоронця; смерть — це Хенаро, що сидить на своїй голові; смерть — це я, що говорить; смерть — це ти й твій нотатник; смерть — це ніщо. Ніщо! Смерть тут, і все ж вона зовсім не є тут."

Дон Хуан засміявся з великою насолодою. Його сміх був схожий на пісню, в ньому було щось на зразок танцювального ритму.

"Те, що я кажу, не має жодного сенсу, га? — мовив дон Хуан. — Я не можу розповісти тобі, на що схожа смерть. Але, мабуть, я міг би розповісти тобі про твою власну смерть. Немає способу знати, на що буде схожа твоя смерть напевне; однак я міг би розповісти тобі, якою вона може бути."

Тут я злякався й заперечив, що лише хотів знати, на що смерть видавалася схожою для нього; я підкреслив, що мене цікавить його погляд на смерть у загальному сенсі, але я зовсім не прагну дізнатися про деталі будь-чиєї особистої смерті, а тим паче моєї власної.

"Я не можу говорити про смерть, окрім як в особистих термінах, — мовив він. — Ти хотів, щоб я розповів тобі про смерть. Гаразд! Тоді не бійся почути про свою власну смерть."

Я визнав, що занадто нервуюся, щоб говорити про це. Я сказав, що хочу поговорити про смерть у загальних термінах, як це раніше робив він сам, розповідаючи, що в час смерті його сина Еулаліо життя і смерть змішувалися, як туман із кристалів.

"Я казав тобі, що життя мого сина розширювалося в час його особистої смерті, — мовив він. — Я говорив не про смерть узагалі, а про смерть мого сина. Смерть, хоч би чим вона є, змусила його життя розширитися за свої межі."

Я однозначно хотів відвести нашу розмову від сфери конкретних деталей, і зауважив,

es el susurro de Mescalito en tus oídos; la muerte es la boca desdentada del guardián; la muerte es Genaro sentado de cabeza; la muerte soy yo hablando; la muerte son tú y tu cuaderno; la muerte no es nada. ¡Nada! Está aquí pero no está aquí en todo caso.

Don Juan rió con gran deleite. Su risa era como una canción; tenía una especie de ritmo de danza.

—Mis palabras no tienen sentido, ¿eh? — dijo don Juan —. No puedo decirte cómo es la muerte. Pero quizá podría hablarte de tu propia muerte. No hay manera de saber cómo será de cierto, pero sí podría decirte cómo sea tal vez.

En ese punto me asusté y repuse que yo sólo quería saber lo que la muerte parecía ser para él; recalqué que me interesaban sus opiniones sobre la muerte en un sentido general, pero no buscaba enterarme en detalle de la muerte personal de nadie, y menos de la mía.

—Yo nada más puedo hablar de la muerte en términos personales —dijo él—. Tú querías que te hablara de la muerte. ¡Muy bien! Entonces no tengas miedo de oír tu propia muerte.

Admití que me hallaba demasiado nervioso para hablar de ella. Dije que deseaba hablar de la muerte en términos generales, como él mismo había hecho la vez que me contó que al momento de la muerte de su hijo Eulalio la vida y la muerte se mezclaron como una niebla de cristales.

—Te dije que la vida de mi hijo se expandió a la hora de su muerte personal —repuso—. Yo no hablaba de la muerte en general, sino de la muerte de mi hijo. La muerte, sea lo que sea, hizo expandir su vida.

Yo quería a toda costa sacar la conversación del terreno de lo particular, y

mentioned that I had been reading accounts of people who had died for several minutes and had been revived through medical techniques. In all the cases I had read, the persons involved had made statements, upon reviving, that they could not recollect anything at all; that dying was simply a sensation of blacking out.

"That's perfectly understandable," he said. "Death has two stages. The first is a blackout. It is a meaningless stage, very similar to the first effect of Mescalito, in which one experiences a lightness that makes one feel happy, complete, and that everything in the world is at ease. But that is only a shallow state; it soon vanishes and one enters a new realm, a realm of harshness and power. That second stage is the real encounter with Mescalito. Death is very much like this. The first stage is a shallow blackout. The second, however, is the real stage where one meets with death; it is a brief moment, after the first blackout, when we find that we are, somehow, ourselves again. It is then that death smashes against us with quiet fury and power until it dissolves our lives into nothing."

"How can you be sure that you are talking about death?"

"I have my ally. The little smoke has shown me my unmistakable death with great clarity. This is why I can only talk about personal death."

Don Juan's words caused me a profound apprehension and a dramatic ambivalence. I had a feeling he was going to describe the

що колись читав розповіді людей, які померли на кілька хвилин і яких потім повернули до життя за допомогою реанімаційних процедур. У всіх випадках, про які я читав, після опритомнення ті люди стверджували, що взагалі нічого не можуть згадати; що вмирання було просто відчуттям провалення в чорноту.

"Це цілком природно, — мовив він. — Смерть має дві стадії. Першою є провалення в чорноту. Ця стадія не має значення, вона дуже подібна до першої дії Мескаліто, коли людина досвідчує легкість, завдяки якій вона почувається щасливою, цілісною і має відчуття, що все у світі випромінює спокій та умиротвореність. Але то є лише неглибокий стан; він незабаром зникає, і людина входить до іншої царини, царини суворості й сили. Ця друга стадія є справжньою зустріччю з Мескаліто. Смерть дуже схожа на неї. Перша стадія — це неглибоке провалення в чорноту. Друга, однак, є справжньою стадією, де людина зустрічається зі смертю; це коротка мить, після першого провалення в чорноту, коли ми виявляємо, що, певним чином, ми знову є самими собою. Саме тоді смерть завдає нам нищівних ударів із безмовною люттю й силою, поки не розпорошить наше життя в ніщо."

"Як ви можете бути впевнені, що ви говорите саме про смерть?"

"Я маю свого союзника. Маленький дим показав мені мою непомильну смерть із величезною ясністю. Ось чому я можу говорити лише про чиюсь особисту смерть."

Слова дона Хуана викликали в мене надзвичайно глибоке занепокоєння й драматичну амбівалентність[118]. Я мав відчуття, що зараз

mencioné que había estado leyendo relatos de gente que murió varios minutos y fue revivida a través de técnicas médicas. En todos los casos que leí, las personas involucradas habían declarado, al revivir, que no podían recordar nada en absoluto; que la muerte era simplemente una sensación de oscurecimiento.

—Eso es perfectamente comprensible —dijo él—. La muerte tiene dos etapas. La primera es un oscurecimiento. Es una etapa sin sentido, muy semejante al primer efecto de Mescalito, cuando uno experimenta una ligereza que lo hace sentirse feliz, completo, y todo en el mundo está en calma. Pero ése es sólo un estado superficial; no tarda en desvanecerse y uno entra en un nuevo terreno, el terreno de la dureza y el poder. Esa segunda etapa es el verdadero encuentro con Mescalito. La muerte es muy parecida. La primera etapa es un oscurecimiento superficial. Pero la segunda es la verdadera etapa en que uno se encuentra con la muerte; un breve momento, después de la primera oscuridad, hallamos que, de algún modo, somos otra vez nosotros mismos. Y entonces la muerte choca contra nosotros con su callada furia y su poder, hasta que disuelve nuestras vidas en la nada.

—¿Cómo puede usted tener la certeza de que está hablando de la muerte?

—Tengo mi aliado. El humito me ha enseñado con gran claridad mi muerte inconfundible. Por eso nada más puedo hablar de la muerte personal.

Las palabras de don Juan me ocasionaron una profunda aprensión y una ambivalencia dramática. Tuve el presentimiento de que iba

[118] Ambivalence (англ.) — амбівалентність, подвійність почуття — психічний стан, який характеризується одночасним переживанням протилежних почуттів щодо тих самих осіб, предметів, ситуацій; суперечливе, двоїсте емоційне переживання щодо тієї самої події або предмета.

overt, commonplace details of my death and tell me how or when I was going to die. The mere thought of knowing that made me despair and at the same time provoked my curiosity. I could have asked him to describe his own death, of course, but I felt that such a request would be rather rude and I ruled it out automatically.

Don Juan seemed to be enjoying my conflict. His body convulsed with laughter.

"Do you want to know what your death may be like?" he asked me with childlike delight in his face.

I found his mischievous pleasure in teasing me rather comforting. It almost took the edge off my apprehension.

"O.K., tell me," I said, and my voice cracked.

He had a formidable explosion of laughter. He held his stomach and rolled on his side and mockingly repeated, "'O.K., tell me'", with a crack in his voice. Then he straightened out and sat down, assuming a feigned stiffness, and in a tremulous voice he said, "The second stage of your death may very well be as follows."

His eyes examined me with apparently genuine curiosity. I laughed. I clearly realized that his making fun was the only device that could dull the edge of the idea of one's death.

"You drive a great deal," he went on saying, "so you may find yourself, at a given moment, behind the wheel again. It will be a very fast sensation that won't give you time to think. Suddenly, let's say, you would find yourself driving, as you have done thousands of times. But before you could wonder about yourself, you would notice a strange formation in front of your

він почне описувати відверті, прозаїчні деталі моєї смерті й розповідати мені, як або коли я помру. Сама лише думка, що я знатиму це, викликала в мене розпач й водночас збуджувала мою цікавість. Звісно, я міг би попрохати його, щоб він описав свою власну смерть, але я відчував, що таке прохання буде досить грубим, і я автоматично відмів його.

Здавалося, дон Хуан насолоджувався моїм внутрішнім конфліктом. Його тіло здригалося від сміху.

"Хочеш знати, на що може бути схожа твоя смерть?" — запитав він мене з виразом дитячого задоволення на обличчі.

Я знайшов його пустотливу втіху від дражніння мене досить заспокійливою. Вона майже притлумила гостроту моїх побоювань.

"Гаразд, кажіть мені", — сказав я, і мій голос надломився.

У нього стався просто вражаючий вибух сміху. Він схопився за живіт, перехилився вбік і, передражнюючи мене, повторив надломленим голосом: "Гаразд, кажіть мені." Потім він випростався й сів, напустивши на себе вдавану суворість, і з тремтінням у голосі промовив: "Друга стадія твоєї смерті цілком може бути така."

Його очі вивчали мене з явно непідробленою цікавістю. Я засміявся. Я ясно усвідомлював, що його фіглярство було єдиним засобом, здатним притлумити гостроту ідеї власної смерті.

"Ти багато їздиш машиною, — продовжував він, — тож у якийсь момент можеш виявити себе знову за кермом. Це буде дуже швидке відчуття, яке не дасть тобі часу на роздуми. Скажімо так, раптово ти виявиш, що ведеш машину, як ти робив це тисячі разів. Але перш ніж ти встигнеш запитати себе, що з тобою відбувається, ти помітиш дивне утворення перед своїм лобовим склом. Якщо ти

a describirme los detalles exteriores y vulgares de mi muerte y a decir cómo o cuándo moriría yo. La simple idea de saber eso me hacía desesperar y a la vez picaba mi curiosidad. Desde luego, podría haberle pedido describir su propia muerte, pero sentí que tal petición sería bastante descortés y la cancelé automáticamente.

Don Juan parecía disfrutar mi conflicto. Su cuerpo se retorcía de risa.

—¿Quieres saber cómo podría ser tu muerte? —me preguntó con deleite infantil en el rostro.

Su malicioso placer en acosarme me daba ánimos. Casi mellaba mi aprensión.

—Bueno, dígame —dije, y mi voz se quebró.

Don Juan tuvo una formidable explosión de risa. Agarrándose el estómago, rodó de lado y repitió burlonamente: "Bueno, dígame", con una quebradura en su voz. Luego se enderezó y tomó asiento, asumiendo una tiesura fingida, y con tono trémulo dijo: —La segunda etapa de tu muerte muy bien podría ser como sigue.

Sus ojos me examinaron con curiosidad aparentemente genuina. Reí. Me daba cuenta de que sus bromas eran el único recurso capaz de suavizar la idea de la propia muerte.

—Tú manejas mucho — siguió diciendo—, así que tal vez te encuentres, en un momento dado, nuevamente al volante. Será una sensación muy rápida que no te dará tiempo de pensar. De pronto, digamos, te encuentras manejando, como has hecho miles de veces. Pero antes de que puedas recapacitar, notas una formación extraña frente a tu parabrisas.

windshield. If you looked closer you'd realize that it is a cloud that looks like a shiny whorl. It would resemble, let's say, a face, right in the middle of the sky in front of you. As you watched it, you would see it moving backward until it was only a brilliant point in the distance, and then you would notice that it began moving towards you again; it would pick up speed and in a blink of an eye it would smash against the windshield of your car. You are strong; I'm sure it would take death a couple of whams to get you.

"By then you would know where you were and what was happening to you; the face would recede again to a position on the horizon, would pick up speed and smash against you. The face would enter inside you and then you'd know — it was the ally's face all the time, or it was me talking, or you writing. Death was nothing all the time. Nothing. It was a little dot lost in the sheets of your notebook. And yet it would enter inside you with uncontrollable force and would make you expand; it would make you flat and extend you over the sky and the earth and beyond. And you would be like a fog of tiny crystals moving, moving away."

I was very taken by his description of my death. I had expected to hear something so different. I could not say anything for a long time.

"Death enters through the belly," he continued. "Right through the gap of the will. That area is the most important and sensitive part of man. It is the area of the will and also the area through which all of us die. I know it because my ally has guided me to that stage. A sorcerer tunes his will by letting his death overtake him, and when he is flat and begins to expand, his impeccable will takes over and assembles the fog into one person again."

придивишся до нього уважніше, то збагнеш, що це хмаринка, котра виглядає як світляне кільце спіралі. Вона нагадуватиме, скажімо, якесь обличчя, просто посередині неба перед тобою. Спостерігаючи за нею, ти побачиш, як вона рухається назад, поки не перетвориться лише на яскраву точку вдалині, а потім ти помітиш, що вона знову почала рухатись у твій бік; вона набиратиме швидкість і в один змиг ока вріжеться в лобове скло твого авта. Ти сильний; я впевнений, що смерті доведеться завдати кілька ударів, щоб дістати тебе."

"На цей час ти вже знатимеш, де ти й що з тобою відбувається; обличчя знову відступить до певної позиції на обрії, набере швидкість і вріжеться в тебе зі страшною силою. Обличчя ввійде всередину тебе, і тоді ти знатимеш — воно весь час було лицем союзника; або воно було мною, коли я говорю; або тобою, коли ти пишеш. Смерть була нічим увесь час. Нічим. Вона була маленькою крапкою, що загубилася десь на аркушах твого нотатника. А проте вона ввійде всередину тебе з нестримною силою і змусить тебе розширюватися; вона зробить тебе пласким і розтягне тебе по всьому небу, і по всій землі, і поза ними. І ти будеш схожий на туман із крихітних кристаликів, які відлітатимуть, відлітатимуть удалину."

Мене дуже сильно захопив його опис моєї смерті. Я очікував почути щось зовсім інше. Я не міг нічого сказати довгий час.

"Смерть входить через живіт, — продовжував він. — Прямо крізь просвіт волі. Ця ділянка є найважливіша та найчутливіша частина людини. Це ділянка волі, а також ділянка, крізь яку всі з нас помирають. Я знаю це, бо мій союзник підводив мене до тієї стадії. Мольфар настроює свою волю, дозволяючи своїй смерті схопити його, та коли він стає плаский і починає розширюватись, його бездоганна воля починає працювати й знову збирає туман в одну людину."

Si miras más de cerca verás que es una nube que parece un remolino brillante. Parece, digamos, una cara, allí en medio del cielo, frente a ti. Mientras la miras, la ves moverse hacia atrás hasta que sólo es un punto brillante en la distancia, y luego notas que empieza a moverse otra vez hacia ti; gana velocidad y, en un parpadeo, se estrella contra el parabrisas de tu coche. Eres fuerte; estoy seguro de que la muerte necesitará un par de golpes para ganarte.

»Para entonces ya sabes dónde estás y qué te está pasando; el rostro retrocede otra vez hasta una posición en el horizonte, toma vuelo y choca contra ti. El rostro entra dentro de ti y entonces sabes: era el rostro del aliado, o era yo hablando, o tú escribiendo. La muerte no era nada todo el tiempo. Nada. Era un puntito perdido en las hojas de tu cuaderno. Pero entra en ti con fuerza incontrolable y te expande; te aplana y te extiende por todo el cielo y la tierra y más allá. Y eres como una niebla de cristales diminutos yéndose, yéndose.»

La descripción de mi muerte me afectó mucho. Cuán distinta a lo que yo esperaba oír. Durante un largo rato no pude pronunciar palabra.

—La muerte entra por el vientre —prosiguió don Juan—. Se mete por la abertura de la voluntad. Esa zona es la parte más importante y sensible del hombre. Es la zona de la voluntad y también la zona por la que todos morimos. Lo sé porque mi aliado me guió hasta esa etapa. Un brujo templa su voluntad dejando que su muerte lo alcance, y cuando está plano y empieza a expandirse, su voluntad impecable entra en acción y convierte nuevamente la niebla en una persona.

Don Juan made a strange gesture. He opened his hands like two fans, lifted them to the level of his elbows, turned them until his thumbs were touching his sides, and then brought them slowly together at the center of his body over his navel. He kept them there for a moment. His arms shivered with the strain. Then he brought them up until the tips of his middle fingers touched his forehead, and then pulled them down in the same position to the center of his body.

It was a formidable gesture. Don Juan had performed it with such force and beauty that I was spellbound.

"It is his will which assembles a sorcerer," he said, "but as his old age makes him feeble his will wanes and a moment unavoidably comes when he is no longer capable of commanding his will. He then has nothing with which to oppose the silent force of his death, and his life becomes like the lives of all his fellow men, an expanding fog moving beyond its limits."

Don Juan stared at me and stood up. I was shivering.

"You can go to the bushes now," he said. "It is afternoon."

I needed to go but I did not dare. I felt perhaps more jumpy than afraid. However, I was no longer apprehensive about the ally.

Don Juan said that it did not matter how I felt as long as I was "solid". He assured me I was in perfect shape and could safely go into the bushes as long as I did not get close to the water.

"That is another matter," he said. "I need to wash you once more, so stay away from the water."

Дон Хуан зробив дивний жест. Він розкрив долоні, як два віяла, підняв їх на рівень ліктів, повернув їх так, щоб великі пальці торкалися боків тулуба, а тоді повільно склав їх разом у центрі тіла над пупком. Він тримав їх там якусь хвилю. Його руки тремтіли від напруження. Потім він став піднімати їх, поки кінчики середніх пальців не торкнулися його лоба, а тоді опустив їх униз в тому самому положенні до центру тіла.[119]

Цей жест вселяв благоговійний трепет. Дон Хуан виконав його з такою силою і красою, що я був зачарований.

"Саме воля мольфара збирає його, — мовив він, — але мірою того, як старість робить мольфара слабким, його воля згасає, і неминуче настає мить, коли він більше не здатен керувати своєю волею. І тоді він не має нічого, із чим можна було б протистояти безмовній силі своєї смерті, і його життя, подібно до життів усіх інших людей, стає туманом, що розширюється й виходить за його межі."

Дон Хуан подивився на мене пильним поглядом і підвівся. Я тремтів.

"Тепер ти можеш сходити в кущі", — мовив він. — Полудень уже минув.

Я мав потребу сходити туди, але не наважився. Я почувався, мабуть, більше знервованим, ніж наляканим. Проте занепокоєння щодо союзника я більше не відчував.

Дон Хуан сказав, що немає значення, як я почуваюся, аби лише я був «твердий». Він запевнив мене, що я у відмінній формі й можу безпечно сходити в кущі, якщо тільки не наближатимусь до води.

"То інша справа, — мовив він. — Мені потрібно скупати тебе ще раз, тож поки що тримайся від води подалі."

Don Juan hizo un gesto extraño. Abrió las manos como abanicos, las alzó al nivel de los codos, les dio vuelta hasta que los pulgares tocaron sus flancos, y luego las unió lentamente en el centro del cuerpo, sobre el ombligo. Las retuvo allí un momento. Sus brazos temblaban con la tensión. Luego las subió hasta que las puntas de sus dedos medios tocaron la frente, y las hizo descender a la misma posición sobre el centro del cuerpo.

Fue un gesto formidable. Don Juan lo ejecutó con tal vigor y belleza que quedé fascinado.

—La voluntad es lo que junta al brujo —dijo—, pero conforme la vejez lo debilita su voluntad se apaga, y llega inevitablemente un momento en el que ya no es capaz de dominar su voluntad. Entonces se queda sin nada con qué oponerse a la fuerza silenciosa de su muerte, y su vida se convierte, como las vidas de todos sus semejantes, en una niebla que se expande y se mueve más allá de sus límites.

Don Juan me miró un rato y se puso en pie. Yo tiritaba.

—Puedes ir ya al matorral —dijo—. Es de tarde.

Yo necesitaba ir, pero no me atrevía. Tal vez sentía más sobresalto que miedo. Sin embargo, había desaparecido mi aprensión con respecto al aliado.

Don Juan dijo que no importaba cómo me sintiera siempre y cuando estuviese "sólido". Me aseguró que estaba en perfectas condiciones y que podía ir con seguridad a los matorrales, siempre y cuando no me acercase al agua.

—Ese es otro asunto —dijo—. Necesito lavarte una vez más, así que no te acerques al agua.

[119] Це один з рухів, яких дон Хуан навчав Кастанеду упродовж усього його учнівства і котрі потім дістали назву «магічні паси».

Later on he wanted me to drive him to the nearby town. I mentioned that driving would be a welcome change for me because I was still shaky; the idea that a sorcerer actually played with his death was quite gruesome to me.

"To be a sorcerer is a terrible burden," he said in a reassuring tone. "I've told you that it is much better to learn to *see*. A man who *sees* is everything; in comparison, the sorcerer is a sad fellow."

"What is sorcery, don Juan?"

He looked at me for a long time as he shook his head almost imperceptibly.

"Sorcery is to apply one's will to a key joint," he said. "Sorcery is interference. A sorcerer searches and finds the key joint of anything he wants to affect and then he applies his will to it. A sorcerer doesn't have to *see* to be a sorcerer, all he has to know is how to use his will."

I asked him to explain what he meant by a key joint. He thought for a while and then he said that he knew what my car was.

"It's obviously a machine," I said.

"I mean your car is the spark plugs. That's its key joint for me. I can apply my will to it and your car won't work."

Don Juan got into my car and sat down. He beckoned me to do likewise as he made himself comfortable on the seat.

"Watch what I do," he said. "I'm a crow, so first I'll make my feathers loose."

He shivered his entire body. His movement [/movements] reminded me of a sparrow wetting its feathers in a puddle. He lowered his head like a bird dipping its beak into the water.

"That feels really good," he said, and began to laugh.

Пізніше він схотів, щоб я відвіз його до сусіднього містечка. Я зауважив, що кермування машиною буде для мене бажаною зміною, бо я й досі відчуваю дрож у тілі; ідея того, що мольфар фактично грається зі своєю смертю, викликала в мене якийсь забобонний страх.

"Бути мольфаром — це страшенний тягар, — мовив він заспокійливим тоном. — Я казав тобі, що набагато краще навчитися *бачити*. Чоловік, що *бачить*, є всім; порівняно з ним мольфар — це якийсь похмурий тип."

"Що таке мольфарство, доне Хуане?"

Він довгий час дивився на мене, майже непомітно похитуючи головою.

"Мольфарство — це прикладання своєї волі до ключової ланки, — мовив він. — Мольфарство — це втручання. Мольфар шукає і знаходить ключову ланку будь-чого, на що він хоче подіяти, а тоді прикладає до неї свою волю. Мольфар не має вміти *бачити*, щоб бути мольфаром; усе, що він має знати, — це як використовувати свою волю."

Я попрохав його пояснити, що він має на увазі під ключовою ланкою. Він на якийсь час замислився, а потім сказав, що знає, чим є моє авто.

"Воно очевидно є машиною", — сказав я.

"Я маю на увазі, що твоє авто — це свічки запалювання. Ось що є його ключовою ланкою для мене. Я можу прикласти до неї свою волю, і твоє авто не поїде."

Дон Хуан забрався всередину моєї машини й сів. Зручно вмощуючись на сидінні, він жестом запросив мене зробити те саме.

"Спостерігай за тим, що я роблю, — мовив він. — Я ворона, тож спочатку я розпушу своє пір'я."

Він затрусився всім своїм тілом. Його рухи нагадали мені горобця, що змочує пір'я в калюжі. Він опустив голову, як птах, що занурює свого дзьоба у воду.

"Відчуття направду дуже приємні", — мовив він і почав сміятися.

Más tarde quiso que lo llevara al pueblo vecino. Mencioné que manejar sería una cambio feliz para mí, porque todavía me hallaba estremecido; la idea de que un brujo jugaba literalmente con su muerte me era bastante grotesca.

—Ser brujo es una carga terrible —dijo él en tono tranquilizador—. Te he dicho que es mucho mejor aprender a *ver*. Un hombre que *ve* lo es todo; en comparación, el brujo es un pobre diablo.

—¿Qué es la brujería, don Juan?

Se me quedó mirando un buen rato, sacudiendo la cabeza en forma apenas perceptible.

—La brujería es aplicar la voluntad a una coyuntura clave —dijo—. La brujería es interferencia. Un brujo busca y encuentra la coyuntura clave de cualquier cosa que quiera afectar y luego aplica allí su voluntad. Un brujo no tiene que *ver* para ser brujo; nada más necesita saber usar su voluntad.

Le pedí explicar lo que quería decir con coyuntura clave. Meditó y luego dijo que él sabía lo que mi coche era.

—Es obviamente una máquina —dije.

—Quiero decir que tu coche son las bujías. Esa es para mí su coyuntura clave. Puedo aplicarle mi voluntad y tu coche no funcionará.

Don Juan subió en mi coche y tomó asiento. Me hizo señas de imitarlo mientras se acomodaba en su lugar.

—Observa lo que hago —dijo—. Como soy un cuervo, primero voy a soltar mis plumas.

Hizo temblar todo el cuerpo. Sus movimientos me recordaban a un gorrión que humedeciera sus plumas en un charco. Bajó la cabeza como un pájaro al meter el pico en el agua.

—Qué bien se siente eso —dijo, y empezó a reír.

His laughter was strange. It had a very peculiar mesmerizing effect on me. I recollected having heard him laugh in that manner many times before. Perhaps the reason I had never become overtly aware of it was that he had never laughed like that long enough in my presence.

"A crow loosens its neck next," he said, and began twisting his neck and rubbing his cheeks on his shoulders. "Then he looks at the world with one eye and then with the other."

His head shook as he allegedly shifted his view of the world from one eye to the other. The pitch of his laughter became higher. I had the absurd feeling that he was going to turn into a crow in front of my eyes. I wanted to laugh it off but I was almost paralyzed. I actually felt some kind of enveloping force around me. I was not afraid nor was I dizzy or sleepy. My faculties were unimpaired, to the best of my judgement.

"Turn on your car now," don Juan said.

I turned on the starter and automatically stepped on the gas pedal. The starter began to grind without igniting the engine. Don Juan's laughter was a soft, rhythmical cackle. I tried it again; and again. I spent perhaps ten minutes grinding the starter of my car. Don Juan cackled all that time. Then I gave up and sat there with a heavy head.

He stopped laughing and scrutinized me and I "knew" then that his laughter had forced me into a sort of hypnotic trance. Although I had been thoroughly aware of what was taking place, I felt I was not myself. During the time I could not start my

Його сміх був дивний. Він мав якусь дуже особливу гіпнотичну дію на мене. Я згадав, що вже багато разів чув, як він сміється на такий манер. Причиною, чому я раніше ніколи явно не усвідомлював цього, мабуть, було те, що він ніколи достатньо довго не сміявся як зараз у моїй присутності.

"Потім ворона розпушує свою шию, — мовив він і почав крутити шиєю й тертися щоками об плечі. — Після цього вона дивиться на світ одним оком, а потім іншим[120]."

Його голова струшувалася, коли він нібито зміщував своє дивлення на світ з одного ока на інше. Тон його сміху став вищий. У мене виникло абсурдне відчуття, що він ось-ось перетвориться на ворону просто в мене перед очима. Я хотів відігнати це відчуття сміхом, але був майже паралізований. Я справді відчував щось на кшталт огортаючої сили навколо себе. Я не відчував ані страху, ані запаморочення, ані сонливості. Наскільки я міг судити, мої фізичні й розумові здатності не були порушені.

"Тепер заводь своє авто", — мовив дон Хуан.

Я ввімкнув стартер й автоматично натиснув на педаль газу. Стартер заскреготів, не запалюючи двигуна. Сміх дона Хуана був м'яким, ритмічним ґелґотінням. Я спробував завести двигун знову, потім ще, і ще. Я витратив, мабуть, десять хвилин, крутячи зі скреготом стартер мого авта. Дон Хуан ґелґотів увесь цей час. Тоді я облишив спроби і сидів там з обважнілою головою.

Він перестав сміятися й уважно мене розглядав, і я «знав» тоді, що його сміх увів мене в щось подібне до гіпнотичного трансу. Хоча я повністю усвідомлював, що відбувається, я відчував, що не є самим собою. Упродовж усього часу, коли я не міг завести своє авто, я

Su risa era extraña. Tuvo sobre mí un efecto hipnotizante muy peculiar. Recordé haberlo oído reír de esa manera muchas veces antes. Acaso la razón de que yo jamás hubiera tomado conciencia declarada de ello era que don Juan nunca había reído así el tiempo suficiente en mi presencia.

—Después, el cuervo afloja el pescuezo —dijo, y empezó a torcer el cuello y a frotar las mejillas en sus hombros—. Luego mira el mundo con un ojo y después con el otro.

Sacudió la cabeza mientras, supuestamente, cambiaba su visión del mundo de un ojo a otro. El tono de su risa se hizo más agudo. Tuve la absurda sensación de que iba a convertirse en cuervo delante de mis ojos. Quise disiparla riendo, pero me hallaba casi paralizado. Sentía literalmente una especie de fuerza envolvente que me rodeaba. No tenía miedo, ni estaba mareado o soñoliento. Mis facultades estaban intactas, hasta donde yo podía juzgar.

—Enciende tu coche —dijo don Juan.

Di vuelta a la marcha y automáticamente pisé el acelerador. La marcha empezó a sonar sin encender el motor. La risa de don Juan era un cacareo rítmico y suave. Intenté otra vez, y otra más. Pasé unos diez minutos tratando de encender el motor. Don Juan cacareaba todo el tiempo. Luego desistí y me quedé allí sentado, sintiendo el peso de mi cabeza.

El dejó de reír y me escudriñó y "supe" entonces que su risa me había obligado a entrar en una especie de trance hipnótico. Aunque yo había tenido plena conciencia de lo que ocurría, sentía no ser yo mismo. Durante el tiempo en que no pude arrancar

[120] Про особливості воронячого зору Кастанеда дізнався п'ять років тому з власного досвіду перетворення на ворону, описаного в Розділі 10 «Вчення дона Хуана» (див. «Наґвалізм», том I, стор. 240-241).

car I was very docile, almost numb. It was as if don Juan was not only doing something to my car but also to me. When he stopped cackling I was convinced the spell was over and impetuously I turned on the starter again. I had the certainty don Juan had only mesmerized me with his laughter and made me believe I could not start my car. With the corner of my eye I saw him looking curiously at me as I ground the motor and pumped [the] gas furiously.

Don Juan patted me gently and said that fury would make me "solid" and perhaps I would not need to be washed in the water again. The more furious I could get, the quicker I could recover from my encounter with the ally.

"Don't be embarrassed," I heard don Juan saying. "Kick the car."

His natural everyday laughter exploded, and I felt ridiculous and laughed sheepishly.

After a while don Juan said he had released the car. It started!

був дуже покірливий, майже заціпенілий. Це було так, ніби дон Хуан робив щось не лише з моєю машиною, але й зі мною теж. Коли він перестав ґелґотіти, я був переконаний, що дія його чарів минула, і поривчасто ввімкнув стартер знову. Я мав упевненість, що дон Хуан лише загіпнотизував мене своїм сміхом і змусив мене повірити, що я не можу завести авто. Краєчком ока я бачив, як він із цікавістю дивиться на мене, поки я зі скреготом прокручую двигун і несамовито накачую педаль газу.

Дон Хуан м'яко поплескав мене й сказав, що лють зробить мене «твердим», і, можливо, я не потребуватиму ще однієї процедури купання у воді. Що сильніше я зможу розлютитися, то скоріше оправлюся від моєї зустрічі із союзником.

"Не бентежся, — чув я слова дона Хуана. — Покопай машину ногами!"

Пролунав вибух його звичного природного сміху, і я відчув себе смішним та дурнувато засміявся.

Через деякий час дон Хуан сказав, що відпустив машину. Вона завелася!

mi coche estaba muy dócil, casi insensible. Era como si don Juan no sólo estuviese haciéndole algo al coche, sino también a mí. Cuando dejó de cacarear me convencí de que el hechizo había terminado, e impetuosamente volví a girar la marcha. Tuve la certeza de que don Juan sólo me había mesmerizado con su risa, haciéndome creer que no podía arrancar mi coche. Con el rabo del ojo lo vi mirarme con curiosidad, mientras yo movía la marcha y bombeaba con furia el pedal.

Don Juan me dio palmaditas y dijo que la furia me "amacizaría" y que tal vez no necesitara yo otro baño en el agua. Mientras más enojado pudiera ponerme, más rápido me recuperaría de mi encuentro con el aliado.

—No tengas pena —oí decir a don Juan—. Patea el carro.

Estalló su risa natural, cotidiana, y yo me sentí ridículo y reí con cortedad.

Tras un rato, don Juan dijo que había soltado el coche. ¡El motor arrancó!

14

September 28, 1969

There was something eerie about don Juan’s house. For a moment I thought he was hiding somewhere around the place to scare me. I called out to him and then gathered enough nerve to walk inside. Don Juan was not there. I put the two bags of groceries I had brought on a pile of firewood and sat down to wait for him, as I had done dozens of times before. But for the first time in my years of associating with don Juan I was afraid to stay alone in his house. I felt a presence, as if someone invisible was there with me. I remembered then that years before I had had the same vague feeling that something unknown was prowling around me when I was alone. I jumped to my feet and ran out of the house.

I had come to see don Juan to tell him that the cumulative effect [/effects] of the task of “seeing” was taking its toll on me. I had begun to feel uneasy; vaguely apprehensive without any overt reason; tired without being fatigued. Then my reaction at being alone in don Juan’s house brought back the total memory of how my fear had built up in the past.

The fear traced back to years before, when don Juan had forced the very strange confrontation between a sorcer-

14

28 вересня 1969 року

Оселя дона Хуана справляла дещо моторошне відчуття. На мить я подумав, що дон Хуан ховається десь неподалік, щоб налякати мене. Я гукнув його, а потім набрався достатньо сміливості й увійшов у дім. Дона Хуана там не було. Я поставив на купу дров два пакети з продуктами, які привіз, і сів чекати на нього, як робив це десятки разів раніше. Але вперше за всі роки мого знайомства з доном Хуаном мені було страшно залишатися самому в його домі. Я відчував якусь присутність, ніби хтось невидимий був тут зі мною. Тоді я згадав, що кілька років тому вже мав таке саме невиразне відчуття, що щось невідоме скрадалося довкола мене, коли я був сам. Я схопився на ноги й вибіг із дому.

Я приїхав побачитись із доном Хуаном, щоб розповісти йому, що кумулятивні ефекти завдання «бачити» негативно позначаються на моєму стані. Я почав відчувати внутрішній дискомфорт; якийсь невиразний страх без жодної видимої причини; втому не бувши змореним. А потім моя реакція на самотнє перебування в домі дона Хуана відживила в пам’яті повний спогад про те, як зароджувався мій страх у минулому.

Цей страх сягав своїм корінням подій кількарічної давнини, коли дон Хуан влаштував украй дивне протистояння між однією

XIV

28 de septiembre, 1969

Había algo extraño en la casa de don Juan. Por un momento pensé que estaba escondido en algún sitio para asustarme. Lo llamé en voz alta y luego reuní suficiente valor para entrar. Don Juan no estaba allí. Puse sobre una pila de leña las dos bolsas de comestibles que le había traído y me senté a esperarlo, como había hecho docenas de veces. Pero, por vez primera en mis años de tratar a don Juan, tenía miedo de quedarme solo en su casa. Sentía una presencia, como si alguien invisible estuviera allí conmigo. Recordé haber tenido, años atrás, la misma sensación vaga de que algo desconocido merodeaba en torno mío cuando me hallaba solo. Me levanté de un salto y salí corriendo de la casa.

Había venido a ver a don Juan para decirle que el efecto acumulativo de la tarea de “ver” estaba haciéndose notar. Había empezado a sentirme inquieto; vagamente aprensivo sin ninguna razón declarada; cansado sin tener fatiga. Entonces, mi reacción al estar solo en casa de don Juan hizo volver el recuerdo total de cómo había crecido mi miedo en el pasado.

El miedo se remontaba varios años, a la época en que don Juan había forzado la extrañísima confrontación entre una

ess, a woman he called "la Catalina", and me. It began on November 23, 1961, when I found him in his house with a dislocated ankle. He explained that he had an enemy, a sorceress who could turn into a blackbird and who had attempted to kill him.

"As soon as I can walk I'm going to show you who the woman is," don Juan said. "You must know who she is."

"Why does she want to kill you?"

He shrugged his shoulders impatiently and refused to say anything else.

I came back to see him ten days later and found him perfectly well. He rotated his ankle to demonstrate to me that it was fine and attributed his prompt recovery to the nature of the cast he himself had made.

"It's good you're here," he said. "Today I'm going to take you on a little journey."

He then directed me to drive to a desolate area. We stopped there; don Juan stretched his legs and made himself comfortable on the seat, as if he were going to take a nap. He told me to relax and remain very quiet; he said we had to be as inconspicuous as possible until nightfall because the late afternoon was a very dangerous time for the business we were pursuing.

"What kind of business are we pursuing?" I asked.

мольфаркою — жінкою, яку він називав «ля Каталіна»[121], — і мною. Воно почалося 23 листопада 1961 року, коли я знайшов дона Хуана в його домі з вивихнутою щиколоткою[122]. Він пояснив, що має ворога, мольфарку, яка може обертатися на чорного ґракла[123] і яка намагалася його вбити.

"Щойно тільки я зможу ходити, я покажу тобі, хто ця жінка, — мовив дон Хуан. — Ти мусиш знати, хто вона."

"Чому вона хоче вас убити?"

Він нетерпляче знизав плечима й відмовився сказати щось іще.

Я знову приїхав побачитись із ним через десять днів і знайшов його у відмінному стані. Він покрутив своєю щиколоткою, аби продемонструвати мені, що з нею все гаразд, і пояснив своє швидке одужання природою знерухомлювальної пов'язки, яку він сам собі зробив.

"Добре, що ти тут, — мовив він. — Сьогодні я збираюся взяти тебе в невеличку подорож."

Потім дон Хуан велів мені їхати в якусь безлюдну місцевість, він показував дорогу. Там ми зупинилися; дон Хуан витягнув ноги й зручно вмостився на сидінні, ніби зібрався подрімати. Він велів мені розслабитися й сидіти дуже тихо; він сказав, що до настання ночі ми маємо бути настільки непомітні, наскільки це можливо, бо передвечір'я[124] є дуже небезпечним часом для справи, якою ми займаємося.

"Що це за справа, якою ми займаємося?" — запитав я.

bruja, a quien llamaba "la Catalina", y yo. Empezó el 23 de noviembre de 1961, cuando lo hallé en su casa con un tobillo dislocado. Explicó que tenía una enemiga, una bruja que podía convertirse en chanate y que había intentado matarlo.

—Apenas pueda caminar voy a enseñarte quién es la mujer —dijo don Juan—. Debes saber quién es.

—¿Por qué quiere matarlo?

Alzó los hombros con impaciencia y rehusó decir más.

Regresé a verlo diez días después y lo hallé perfectamente bien. Hizo girar el tobillo para demostrarme que se hallaba curado y atribuyó su pronta recuperación a la naturaleza del molde que él mismo había hecho.

—Qué bueno que estés aquí —dijo—. Hoy voy a llevarte a un viajecito.

Siguiendo sus indicaciones, manejé hasta un paraje desolado. Nos detuvimos allí; don Juan estiró las piernas y se acomodó en el asiento, como si fuera a echar una siesta. Me indicó relajarme y permanecer muy callado; dijo que mientras oscurecía debíamos ser lo más inconspicuo posible, porque el atardecer era una hora muy peligrosa para el asunto que habíamos emprendido.

—¿Qué clase de asunto emprendimos? —pregunté.

---

[121] «ля Каталіна» — мольфарка-видиця, північний вітер, старша соратниця дона Хуана з партії наґваля Хуліана; в «Ученні дона Хуана» Кастанеда вживає її ім'я двічі, обидва рази з малої літери і в лапках, в «Окремій реальності» — тричі, також з малої літери, один раз в лапках (у цьому абзаці) і ще два рази — без лапок.

[122] Кастанеда також розповідав про свій приїзд до дона Хуана цього дня в Розділі 3 «Вчення дона Хуана» (див. «Наґвалізм», том I, с. 116).

[123] [American] blackbird (англ.), *Chanate* або *Zanate mexicano* (ісп.), *Quiscalus mexicanus* (латинська назва) — мексиканський великохвостий ґракл, чорний птах родини *трупіалові* (*Icteridae*), поширений у Центральній Америці, Мексиці та США. Птахів цього виду іноді неофіційно називають воронами, але в дійсності вони не є родичами справжніх ворон, що належать до родини *крукові* (*Corvidae*). У московських та зроблених під їхнім впливом українських перекладах неправильно названий «чорним дроздом» (*Turdus merula*), який узагалі не живе в Новому Світі. Світлини чорного ґракла вміщені в розділі «Ілюстрації» в першому і третьому томах «Наґвалізму».

[124] Late afternoon (англ.) — див. примітку на стор. 26 цього тому.

“We are here to stake out la Catalina,” he said.

When it was fairly dark we slid out of the car and walked very slowly and noiselessly into the desert chaparral.

From the place where we stopped I could distinguish the black silhouette of the hills on both sides. We were in a flat, fairly wide canyon. Don Juan gave me detailed instructions on how to stay merged with the chaparral and taught me a way to sit “in vigil”, as he called it. He told me to tuck my right leg under my left thigh and keep my left leg in a squat position. He explained that the tucked leg was used as a spring in order to stand up with great speed, if it were necessary. He then told me to sit facing the west, because that was the direction of the woman’s house. He sat next to me, to my right, and told me in a whisper to keep my eyes focused on the ground, searching, or rather, waiting for a sort of wind wave that would make a ripple in the bushes. Whenever the ripple touched the bushes on which I had focused my gaze, I was supposed to look up and see the sorceress in all her “magnificent evil splendor”. Don Juan actually used those words. When I asked him to explain what he meant, he said that if I detected a ripple I simply had to look up and see for myself, because “a sorcerer in flight” was such a unique sight that it defied explanations.

There was a fairly steady wind and I thought I detected a ripple in the bushes many times. I looked up each time, prepared to have a transcendental experience, but I did not see anything. Every time the wind blew the bushes don Juan would kick the ground vigorously, whirling around, moving his

“Ми тут для того, щоб стежити за ля Каталіною”, — мовив він.

Коли достатньо стемніло, ми вислизнули з машини і дуже повільно й безгучно зайшли в пустельний чапараль.

З того місця, де ми зупинилися, я міг розрізнити чорний силует пагорбів з обох боків. Ми були в досить широкому каньйоні з пласким дном. Дон Хуан докладно проінструктував мене щодо прийомів злиття з чапаралем і навчив мене способу сидіти «у бдінні», як він це назвав. Він велів мені підібрати праву ногу під ліве стегно, а повністю зігнуту в коліні ліву ногу тримати піднятою вгору зі ступнею на землі, як у положенні навпочіпки. Він пояснив, що підібгана нога використовується як пружина, щоб миттєво підвестися, якщо це буде потрібно. Потім він велів мені сісти обличчям на захід, бо в цьому напрямку була оселя тієї жінки. Він сів поруч, із правого боку від мене, і пошепки велів мені тримати очі сфокусованими на землі, вишукуючи або, скоріше, вичікуючи чогось на кшталт хвилі вітру, від якої по верхівках кущів підуть брижі. Щойно тільки по кущах, на яких я сфокусував свій погляд, підуть брижі, я маю подивитися вгору й зможу побачити там мольфарку в усій її «чудесній лихій красі». Дон Хуан справді використав ці слова. Коли я попрохав його пояснити, що він має на увазі, він сказав, що якщо я помічу брижі на кущах, то маю просто подивитися вгору й побачити все сам, бо «мольфар у польоті» — це настільки унікальне видовище, що не піддається жодному поясненню.

Віяв доволі стійкий вітерець, і мені багато разів здавалося, що я помітив брижі на кущах. Я щоразу дивився вгору, готовий дістати якийсь трансцендентальний досвід, проте нічого там не бачив. Кожен раз, коли кущами проходив вітер, дон Хуан енергійно бив ногою по землі, кружляючи навколо й змахуючи

—Estamos aquí para cazar a la Catalina —dijo él.

Cuando oscureció lo suficiente, bajamos con cautela del coche y nos adentramos muy despacio, sin hacer ruido, en el chaparral desértico.

Desde el sitio donde nos detuvimos, yo podía discernir la silueta negra de los cerros a ambos lados. Estábamos en una cañada llana, bastante ancha. Don Juan me dio instrucciones detalladas sobre cómo permanecer confundido con el chaparral y me enseñó un modo de sentarse “en virgilia”, como él decía. Me dijo que metiera la pierna derecha bajo el muslo izquierdo y pusiese la pierna izquierda como si me hallara en cuclillas. Explicó que la primera se usaba como resorte para levantarse con gran velocidad, si era necesario. Luego me dijo que mirara al oeste, porque para allá quedaba la casa de la mujer. Se sentó junto a mí, a mi derecha, y en un susurro me indicó enfocar los ojos en el suelo, buscando, o más bien esperando, una especie de oleada de viento que produciría un escarceo en los matorrales. Cuando la onda tocara los arbustos en los que yo había fijado la vista, yo debía mirar hacia arriba para ver a la bruja en todo su “magnífico esplendor maligno”. Don Juan usó esas mismas palabras. Cuando le pedí explicar a qué se refería, dijo que, al descubrir una ondulación, yo no tenía más que alzar los ojos y ver por mí mismo, porque “una bruja en vuelo” era un espectáculo único que desafiaba toda explicación.

Había un viento más o menos constante, y muchas veces creí percibir una ondulación en los arbustos. Miré hacia arriba en cada ocasión, preparado a una experiencia trascendente, pero no vi nada. Cada vez que el viento agitaba los matorrales, don Juan pateaba vigorosamente el suelo, dando vueltas,

arms as if they were whips. The strength of his movements was extraordinary.

After a few failures to see the sorceress “in flight” I was sure I was not going to witness any transcendental event, yet don Juan’s display of “power” was so exquisite that I did not mind spending the night there.

At daybreak don Juan sat down by me. He seemed to be totally exhausted. He could hardly move. He lay down on his back and mumbled that he had failed to “pierce the woman”. I was very intrigued by that statement; he repeated it several times and each time his tone became more downhearted, more desperate. I began to experience an unusual anxiety. I found it very easy to project my feelings into don Juan’s mood.

Don Juan did not mention anything about the incident or the woman for several months. I thought he had either forgotten or resolved the whole affair. One day, however, I found him in a very agitated mood, and in a manner that was completely incongruous with his natural calmness he told me that the “blackbird” had stood in front of him the night before, almost touching him, and that he had not even awakened. The woman’s artfulness was so great that he had not felt her presence at all. He said his good fortune was to wake up in the nick of time to stage a horrendous fight for his life. Don Juan’s tone of voice was moving, almost pathetic. I felt an overwhelming surge of compassion and concern.

In a somber and dramatic tone he reaffirmed that he had no way to stop her and that the next time she came near him was going to be his last day on earth. I became

руками, ніби вони були батогами. Сила його рухів була надзвичайна.

Після кількох невдалих спроб побачити мольфарку «в польоті» я був упевнений, що мені не вдасться стати очевидцем жодної трансцендентальної події, однак Донхуанова демонстрація «сили» була така вишукана й майстерна, що я зовсім не заперечував проти того, щоб провести там всю ніч.

На світанку дон Хуан сів поруч зі мною. Він здавався цілковито виснаженим. Він ледве міг рухатися. Він ліг на спину й промурмотів, що йому не вдалося «простромити цю жінку». Я був дуже заінтригований цим твердженням; він повторив його кілька разів, і щоразу його тон ставав дедалі сумніший, дедалі розпачливіший. Я почав відчувати незвичну тривожність. Я виявив, що мені було дуже легко проеціювати мої почуття в настрій дона Хуана.

Упродовж кількох місяців дон Хуан жодним словом не згадував ані про цю подію, ані про ту жінку. Я думав, що він або забув про цю справу, або повністю залагодив її. Проте одного дня я знайшов його в дуже збудженому настрої; і в манері, яка була цілковито незбіжна з його природною незворушністю, він повідомив мені, що «чорний ґракл» стояв перед ним минулої ночі, майже торкаючись його, а він навіть не прокинувся. Вправність тієї жінки була така велика, що він узагалі не відчув її присутності. Він сказав, що його щасливою долею було прокинутися саме вчасно, щоб вступити в моторошну битву за своє життя. Тон голосу дона Хуана був зворушливий, майже жалісний. Я відчув усепоглинаючу хвилю співчуття й тривоги за нього.

Похмурим і драматичним тоном він ще раз підтвердив, що не має способу зупинити її, і коли вона підбереться до нього наступного разу, то буде його останній день на землі.

moviendo los brazos como látigos. La fuerza de sus movimientos era extraordinaria.

Tras algunos intentos fallidos por ver a la bruja “en vuelo”, me sentí seguro de que no iba a presenciar ningún suceso trascendente, pero la demostración de “poder” realizada por don Juan era tan exquisita que no me importó pasar allí la noche.

Al romper el alba, don Juan se sentó junto a mí. Parecía totalmente exhausto. Apenas podía moverse, Se acostó bocarriba y musitó que no había logrado “atravesar a la mujer”. Esa frase me intrigó mucho; él la repitió varias veces, y su tono iba haciéndose más desalentado, más desesperado. Comencé a experimentar una angustia fuera de lo común. Me resultó muy fácil proyectar mis sentimientos en el estado anímico de don Juan.

Don Juan no mencionó el incidente, ni a la mujer, durante varios meses. Pensé que había olvidado, o resuelto, todo ese asunto. Pero cierto día lo hallé muy agitado, y en una forma por entero incongruente con su calma habitual me dijo que el chanate había estado frente a él la noche anterior, casi tocándolo, y que él ni siquiera había despertado. La maña de la mujer era tanta que don Juan no sintió para nada su presencia. Dijo que su buena suerte fue despertar justo a tiempo para iniciar una horrenda lucha por su vida. El tono de su voz era conmovedor, casi patético. Sentí una oleada avasalladora de compasión y cuidado.

En tono dramático y sombrío, volvió a afirmar que no tenía modo de parar a la bruja, y que la siguiente vez que ella se le acercara sería su último día sobre la tierra. El

despondent and was nearly in tears. Don Juan seemed to notice my profound concern and laughed, I thought, bravely. He patted me on the back and said that I should not worry, that he was not altogether lost yet, because he had one last card, a trump card.

"A warrior lives strategically," he said, smiling. "A warrior never carries loads he cannot handle."

Don Juan's smile had the power to dispel the ominous clouds of doom. I suddenly felt elated and we both laughed. He patted my head.

"You know, of all the things on this earth, you are my last card," he said abruptly, looking straight into my eyes.

"What?"

"You are my trump card in my fight against that witch."

I did not understand what he meant and he explained that the woman did not know me and that if I played my hand as he would direct me, I had a better than good chance to "pierce her".

"What do you mean by 'pierce her'?"

"You cannot kill her but you must pierce her like a balloon. If you do that she'll leave me alone. But don't think about it now. I'll tell you what to do when the time comes."

Months went by. I had forgotten the incident and was caught by surprise when I arrived at his house one day; don Juan came out running and did not let me get out of my car.

"You must leave immediately," he whispered with appalling urgency. "Listen carefully. Buy a shotgun, or get one in any way you can; don't bring me your own gun, do you understand? Get any gun, except your own, and bring it here right away."

Я зовсім занепав духом і був на межі сліз. Дон Хуан, схоже, помітив мою глибоку стурбованість і засміявся, як я подумав, із бравадою. Він поплескав мене по спині й сказав, що мені не слід турбуватися, що для нього ще не все втрачене, бо він має одну останню карту, козирну карту.

"Воїн живе стратегічно, — мовив він, усміхаючись. — Воїн ніколи не несе тягаря, з яким не в силах упоратися."

Усмішка дона Хуана мала таку силу, що розігнала зловісні хмари фатуму. Я раптом відчув піднесення, і ми обоє засміялися. Він поплескав мене по голові.

"Знаєш, з усіх речей на цій землі, ти є моєю останньою картою", — мовив він зривисто, дивлячись мені прямо в очі.

"Що?"

"Ти моя козирна карта в моїй битві проти тієї відьми."

Я не зрозумів, що він має на увазі, і він пояснив, що та жінка не знає мене і що якщо я зроблю свій хід у цій грі, виконуючи його вказівки, то матиму більш ніж гарний шанс «простромити її».

"Що ви маєте на увазі під «простромити її»?"

"Ти не можеш убити її, але ти мусиш простромити її, як повітряну кульку. Якщо ти зробиш це, вона дасть мені спокій. Але не думай про це зараз. Я скажу тобі, що робити, коли прийде час."

Минули місяці. Я вже давно забув про той випадок і був заскочений зненацька, коли одного дня під'їхав до його оселі; дон Хуан вибіг із дому й не дав мені вийти з машини.

"Ти мусиш негайно поїхати звідси, — прошепотів він із лякаючою настійністю в голосі. — Слухай уважно. Купи дробовик, або дістань його в будь-який спосіб, у який зможеш; не принось мені твоєї власної рушниці, зрозумів? Дістань будь-яку рушницю, крім своєї, та одразу ж вези її сюди."

abatimiento me puso al borde de las lágrimas. Don Juan pareció advertir mi honda preocupación y rió, según pensé, con valentía. Me palmeó la espalda y dijo que no me apurara, que todavía no se hallaba perdido por completo porque tenía una última carta, un comodín.

—Un guerrero vive estratégicamente —dijo, sonriendo—. Un guerrero jamás lleva cargas que no puede soportar.

La sonrisa de don Juan tuvo el poder de disipar las ominosas nubes de desastre. De pronto me sentí exhilarado, y ambos reímos. Me dio palmaditas en la cabeza.

—Sabes, de todas las cosas en esta tierra, tú eres mi última carta —dijo abruptamente, mirándome a los ojos.

—¿Qué?

—Eres mi carta de triunfo en mi pelea contra esa bruja.

No entendí a qué se refería y me explicó que la mujer no me conocía y que, si jugaba yo mi mano como él me indicaría, tenía una oportunidad más que buena de "atravesarla".

—¿Qué quiere usted decir con "atravesarla"?

—No puedes matarla, pero debes atravesarla como a un globo. Si haces eso, me dejará en paz. Pero no pienses en ello por ahora. Te diré qué hacer cuando llegue el momento.

Pasaron algunos meses. Yo había olvidado el incidente y fui tomado de sorpresa al llegar un día a su casa; don Juan salió corriendo y no me dejó bajar del coche.

—Tienes que irte en el acto —susurró con urgencia aterradora—. Escucha con cuidado. Compra una escopeta, o consigue una como puedas; no me traigas la tuya propia, ¿entiendes? Consigue cualquier escopeta que no sea tuya y traela aquí de inmediato.

"Why do you want a shotgun?"

"Go now!"

I returned with a shotgun. I had not had enough money to buy one but a friend of mine had given me his old gun. Don Juan did not look at it; he explained, laughing, that he had been abrupt with me because the blackbird was on the roof of the house and he did not want her to see me.

"Finding the blackbird on the roof gave me the idea that you could bring a gun and pierce her with it," don Juan said emphatically. "I don't want anything to happen to you, so I suggested that you buy the gun or that you get one in any other way. You see, you have to destroy the gun after completing the task."

"What kind of task are you talking about?"

"You must attempt to pierce the woman with your shotgun."

He made me clean the gun by rubbing it with the fresh leaves and stems of a peculiarly scented plant. He himself rubbed two shells and placed them inside the barrels. Then he said I was to hide in front of his house and wait until the blackbird landed on the roof and then, after taking careful aim, I was supposed to let go with both barrels. The effect of the surprise, more than the pellets, would pierce the woman, and if I were powerful and determined I could force her to leave him alone. Thus my aim had to be impeccable and so did my determination to pierce her.

"Навіщо вам дробовик?"

"Їдь зараз же!"

Я повернувся з дробовиком. Я не мав достатньо грошей, щоб купити якийсь, але мій приятель дав мені свою стару дубельтівку[125]. Дон Хуан не глянув на неї; він пояснив, сміючись, що був різкий зі мною, бо чорна ґраклиха сиділа на даху його дому, і він не хотів, щоб вона[126] побачила мене.

"Коли я виявив на даху чорну ґраклиху, то в мене виникла ідея, що ти міг би принести рушницю й простромити її за допомогою цієї рушниці, — мовив дон Хуан із притиском. — Я не хочу, щоб із тобою щось трапилося, тому й сказав тобі купити рушницю або дістати її в будь-який інший спосіб. Розумієш, після виконання цього завдання ти маєш знищити рушницю."

"Про якого роду завдання ви говорите?"

"Ти мусиш спробувати простромити цю жінку за допомогою свого дробовика."

Дон Хуан велів мені почистити рушницю, натерши її свіжим листям і стеблами якоїсь рослини з дуже специфічним запахом. Сам він натер два патрони і вклав їх у стволи. Потім він сказав, що я маю сховатися навпроти його будинку й чекати, поки чорний ґракл не сяде на покрівлю, а тоді, ретельно прицілившись, вистрілити дуплетом з обох стволів. Більше за шротини жінку простромить ефект несподіванки, і якщо я буду сильний і сповнений рішучості, то можу змусити її дати йому спокій. Тож моє прицілювання має бути бездоганне, так само, як і моя рішучість простромити її.

—¿Para qué quiere usted una escopeta?

—¡Vete ya!

Regresé con una escopeta. No tenía dinero suficiente para comprar una, pero un amigo me había dado su arma vieja. Don Juan no la miró; explicó, riendo, que había sido brusco conmigo porque el chanate estaba en el techo de la casa y él no quería que me viera.

—El hallar al chanate en el techo me dio la idea de que podías traer una escopeta y atravesarlo con ella —dijo don Juan enfáticamente—. No quiero que te pase nada, por eso sugerí que compraras la escopeta o que la consiguieras de cualquier otro modo. Verás: tienes que destruir el arma después de completar la tarea.

—¿De qué clase de tarea habla usted?

—Debes tratar de atravesar a la mujer con tu escopeta.

Me hizo limpiar el arma frotándola con las hojas y los tallos frescos de una planta de olor peculiar. El mismo frotó dos cartuchos y los puso en los cañones. Luego dijo que yo debía esconderme frente a su casa y esperar hasta que el chanate aterrizara en el techo para, después de apuntar con cuidado, descargar ambos cañones. El efecto de la sorpresa, más que las municiones, atravesaría a la mujer, y si yo era fuerte y decidido podía forzarla a dejarlo en paz. De tal modo, mi puntería debía ser impecable, así como mi decisión de atravesarla.

[125] Рушниця, яку роздобув Кастанеда, мала два стволи.

[126] Назва птахи тут і в наступному абзаці передана українською в жіночому роді, бо в англійському тексті після неї іде займенник жіночого роду *her*, що може відноситись як до птахи на даху, так і до «ля Каталіни». Якщо цей займенник позначає в Кастанеди лише «ля Каталіну», тоді стать чорного ґракла, на якого вона перетворюється, із контексту визначити не можна.

"You must scream at the moment you shoot," he said. "It must be a potent and piercing yell."

He then piled bundles of bamboo and fire sticks about ten feet away from the *ramada* of his house. He made me lean against the piles. The position was quite comfortable. I was sort of half-seated; my back was well propped and I had a good view of the roof.

He said it was too early for the witch to be out, and that we had until dusk to do all the preparations; he would then pretend he was locking himself inside the house, in order to attract her and elicit another attack on his person. He told me to relax and find a comfortable position that I could shoot from without moving. He made me aim at the roof a couple of times and concluded that the act of lifting the gun to my shoulder and taking aim was too slow and cumbersome. He then built a prop for the gun. He made two deep holes with a pointed iron bar, planted two forked sticks in them, and tied a long pole in between the forks. The structure gave me a shooting support and allowed me to keep the gun aimed at the roof.

Don Juan looked at the sky and said it was time for him to go into the house. He got up and calmly went inside, giving me the final admonition that my endeavor was not a joke and that I had to hit the bird with the first shot.

After don Juan left I had a few more minutes of twilight and then it became quite dark. It seemed as if darkness had been waiting until I was alone and suddenly it

"Ти мусиш закричати тієї миті, коли стрілятимеш, — мовив він. — Це мусить бути потужний і пронизливий[127] крик."

Потім він посклавдав у купу оберемки бамбукової тростини й хмизу на відстані приблизно десяти футів від *рама́ди* свого дому. Він велів мені спертися на них спиною. Це положення було доволі зручне. Я напівсидів, моя спина мала хорошу опору, і я мав гарний огляд покрівлі.

Він сказав, що для відьми було ще надто рано залишати свою оселю і що до настання густих сутінків ми маємо зробити всі приготування; потім він удасть, ніби зачиняється в домі, щоб привабити її і викликати ще одну атаку на себе. Він велів мені розслабитися й знайти зручне положення, з якого я зможу вистрілити, не поворухнувшись. Він змусив мене пару разів прицілитися на покрівлю і виснував, що я піднімаю рушницю до плеча й наводжу її на ціль занадто повільно й незграбно. Тоді він зладнав підпору для рушниці. Він зробив ломом дві глибокі дірки в землі, вставив у них дві рогатини й прив'язав між розвилками довгу жердину. Ця конструкція забезпечувала мені упор для стрільби й давала змогу весь час тримати рушницю націленою на дах.

Дон Хуан подивився на небо й сказав, що йому вже час іти в дім. Він підвівся та спокійно зайшов у будинок, давши мені останнє застереження, що справа, за яку я взявся, — це не жарт і що я маю влучити у птаху з першого ж пострілу.

Коли дон Хуан пішов, я мав іще кілька хвилин сутінків, а потім стало зовсім темно. Здавалося, ніби темрява тільки й чекала, коли я залишуся сам, а тоді раптово спустилася на

—Tienes que gritar en el momento en que dispares —dijo don Juan—. Debe ser un grito potente y penetrante.

Luego apiló atados de leña y de caña a unos tres metros de la ramada de su casa. Me hizo reclinarme contra ellos. La postura era bastante cómoda. Quedaba yo semisentado; mi espalda tenía un buen apoyo y el techo estaba a la vista.

Don Juan dijo que era demasiado temprano para que la bruja saliera, y que teníamos hasta el anochecer para hacer todos los preparativos; él fingiría entonces encerrarse en la casa, para atraerla y provocar otro ataque sobre su propia persona. Me indicó relajarme y hallar una posición cómoda desde la cual pudiera disparar sin moverme. Me hizo apuntar al techo un par de veces y concluyó que el acto de llevarme la escopeta al hombro y tomar puntería era demasiado lento y engorroso. Entonces construyó un puntal para el arma. Hizo dos agujeros profundos con una barra de hierro puntiaguda, plantó en ellos dos palos ahorquillados y ató una larga pértiga entre ambas horquillas. La estructura me daba apoyo para disparar y me permitía tener la escopeta apuntada hacia el techo.

Don Juan miró al cielo y dijo que era hora de meterse en la casa. Se puso de pie y entró calmadamente, lanzándome la admonición final de que mi empresa no era un chiste y de que tenía que darle al pájaro con el primer disparo.

Después de irse don Juan, tuve unos cuantos minutos más de crepúsculo, y luego oscureció por completo. Parecía como si la oscuridad hubiera estado esperando a que me

[127] Piercing (англ.) — пронизливий; пробивний; тут також може бути перекладене як *простромлюючий* (від ужитого перед цим кілька разів дієслова *to pierce* — простромлювати, проколювати, протикати).

descended on me. I tried to focus my eyes on the roof, which was silhouetted against the sky; for a while there was enough light on the horizon so the line of the roof was still visible, but then the sky became black and I could hardly see the house. I kept my eyes focused on the roof for hours without noticing anything at all. I saw a couple of owls flying by towards the north; the span of their wings was quite remarkable and they could not be mistaken for blackbirds. At a given moment, however, I distinctly noticed the black shape of a small bird landing on the roof. It was definitely a bird! My heart began pounding hard; I felt a buzzing in my ears. I aimed in the dark and pulled both triggers. There was quite a loud explosion. I felt a strong recoil of the gun butt on my shoulder and at the same time I heard a most piercing and horrendous human shriek. It was loud and eerie and seemed to have come from the roof. I had a moment of total confusion. I then remembered that don Juan had admonished me to yell as I shot and I had forgotten to do so. I was thinking of reloading my gun when don Juan opened the door and came out running. He had his kerosene lantern with him. He appeared to be quite nervous.

"I think you got her," he said. "We must find the dead bird now."

He brought a ladder and made me climb up and look on the *ramada*, but I could not find anything there. He climbed up and looked himself for a while, with equally negative results.

"Perhaps you have blasted the bird to bits," don Juan said, "in which case we must find at least a feather."

We began looking around the *ramada* first and then around the house. We

мене. Я намагався сфокусувати погляд на покрівлі, що темним силуетом вимальовувалася на тлі неба; деякий час обрій залишався досить світлим, тож контур даху був досі видимий, але потім небо почорніло, і я міг ледве розрізняти дім. Я не зводив сфокусованого погляду з даху впродовж кількох годин, не помітивши взагалі нічого. Я побачив пару сов, що летіли на північ; розмах їхніх крил був досить примітний, і їх не можна було сплутати з великохвостими ґраклами. Однак у певний момент я чітко розрізнив чорний обрис малої птахи, яка сіла на покрівлю. То безсумнівно була якась пташка! Моє серце важко закалатало; я відчув дзижчання у вухах. Я прицілився в темряву й натиснув на обидва спускові гачки водночас. Пролунав оглушливий вибух. Я відчув сильний відбій приклада в моє плече й водночас почув надзвичайно пронизливий та жахаючий людський зойк. Він був дуже гучний та надприродно моторошний і, як мені здалося, йшов із даху. Я пережив момент повного замішання. Потім я згадав, що дон Хуан наставляв мене закричати під час пострілу, а я забув це зробити. Я саме думав перезарядити рушницю, коли дон Хуан відчинив двері й вибіг з дому. Із собою він мав свій гасовий ліхтар. Він здавався дуже знервованим.

"Я думаю, ти влучив у неї, — мовив він. — Тепер ми мусимо відшукати мертву птаху."

Він приніс драбину й змусив мене вилізти по ній угору й подивитися на *рамáді*, але я нічого не зміг там знайти. Тоді він сам піднявся й деякий час роздивлявся нагорі, з таким самим негативним результатом.

"Мабуть, ти розніс птаху на шматтям, — мовив дон Хуан, — і в такому разі ми мусимо знайти хоча б якусь пір'їну."

Ми почали шукати спершу навколо *рамáди*, а потім навколо всього дому. Присвічуючи

hallara solo para descender de golpe sobre mí. Traté de enfocar los ojos en el techo, que se recortaba contra el cielo; durante un rato hubo en el horizonte suficiente luz para que la línea del techo siguiera visible, pero luego el cielo se ennegreció y apenas pude ver la casa. Durante horas conservé los ojos enfocados en el techo, sin notar nada en absoluto. Vi una pareja de búhos pasar volando hacia el norte; la envergadura de sus alas era notable, y no podía tomárseles por chanates. En un momento dado, sin embargo, vislumbré claramente la forma negra de un pájaro pequeño que aterrizaba en el techo. ¡Era un pájaro, sin lugar a dudas! Mi corazón empezó a golpetear; sentí un zumbido en las orejas. Tomé puntería en la oscuridad y oprimí ambos gatillos. Hubo una explosión muy fuerte. Sentí la violenta patada de la culata contra mi hombro, y al mismo tiempo oí un grito humano de lo más penetrante y horrendo. Era fuerte y sobrecogedor y parecía haber venido del techo. Tuve un momento de confusión total. Entonces recordé que don Juan me había indicado gritar cuando disparara y que había olvidado hacerlo. Estaba pensando en cargar nuevamente mi arma cuando don Juan abrió la puerta y salió corriendo. Llevaba su linterna de petróleo. Parecía muy nervioso.

—Creo que le diste —dijo—. Ahora tenemos que hallar el pájaro muerto.

Trajo una escalera y me hizo subir a buscar sobre la ramada, pero nada pude hallar. El mismo subió y buscó un rato, con resultados igualmente negativos.

—A lo mejor lo hiciste pedacitos —dijo don Juan—, en cuyo caso debemos hallar al menos una pluma.

Empezamos a buscar en torno a la ramada y luego alrededor de la casa. La luz

looked with the light of the lantern until morning. Then we started looking again all over the area we had covered during the night. Around 11:00 a.m. don Juan called off our search. He sat down dejected, smiled sheepishly at me, and said that I had failed to stop his enemy and that now, more than ever before, his life was not worth a hoot because the woman was doubtlessly irked, itching to take revenge.

"You're safe, though," don Juan said reassuringly. "The woman doesn't know you."

As I was walking to my car to return home, I asked him if I had to destroy the shotgun. He said the gun had done nothing and I should give it back to its owner. I noticed a profound look of despair in don Juan's eyes. I felt so moved by it that I was about to weep.

"What can I do to help you?" I asked.

"There's nothing you can do," don Juan said.

We remained silent for a moment. I wanted to leave right away. I felt an oppressive anguish. I was ill at ease.

"Would you really try to help me?" don Juan asked in a childlike tone.

I told him again that my total person was at his disposal, that my affection for him was so profound I would undertake any kind of action to help him.

Don Juan smiled and asked again if I really meant that, and I vehemently reaffirmed my desire to help him.

"If you really mean it," he said, "I may have one more chance."

He seemed to be delighted. He smiled broadly and clapped his hands several times,

собі ліхтарем, ми обстежували кожний закуток до настання ранку. Тоді ми почали знову прочісувати всю територію, яку оглянули за ніч. Близько одинадцятої години дня дон Хуан припинив наші пошуки. Він сів із пригніченим виглядом, якось дурнувато всміхнувся до мене й сказав, що мені не вдалося зупинити його ворога і що тепер, більш ніж будь-коли раніше, його життя не вартує й совиного крику, бо тепер ця жінка, безсумнівно, дійнята до живого і їй аж свербить помститися.

"Але ти в безпеці, — мовив дон Хуан заспокійливо. — Ця жінка тебе не знає."

Поки я йшов до своєї машини, щоб вертатися додому, я спитав у нього, чи треба мені знищити дробовика. Він сказав, що ця рушниця нічого не зробила і мені слід повернути її назад її власнику. Я помітив в очах дона Хуана вираз глибокого розпачу. Я почувся таким зворушеним, що ледве не заплакав.

"Що я можу зробити, щоб допомогти вам?" — запитав я.

"Ти нічого не можеш зробити", — мовив дон Хуан.

Якусь хвилю ми мовчали. Я хотів поїхати просто зараз. Я відчував гнітючий душевний біль і дискомфорт.

"Ти справді готовий спробувати допомогти мені?" — запитав дон Хуан з якоюсь дитячою інтонацією.

Я знову сказав йому, що я весь цілком у його розпорядженні, що моя прихильність до нього така глибока, що я готовий вчинити будь-які дії, аби тільки допомогти йому.

Дон Хуан усміхнувся й знову запитав, чи я справді маю це на думці, і я ще раз із запалом підтвердив своє бажання допомогти йому.

"Якщо ти справді маєш це на думці, — мовив він, — тоді, можливо, в мене є ще один шанс."

Здавалося, дон Хуан був дуже потішений. Він широко всміхнувся й кілька разів сплеснув

de la interna alumbró nuestra búsqueda hasta la mañana. Luego nos pusimos nuevamente a recorrer el área que habíamos cubierto durante la noche. A eso de las 11:00 a.m. don Juan suspendió la busca. Se sentó desalentado, sonriéndome con tristeza, y dijo que yo no había logrado detener a su enemiga y que ahora, más que nunca antes, su vida no valía un centavo porque la mujer estaba sin duda molesta, ansiosa de tomar venganza.

—Pero tú estás a salvo —dijo don Juan dándome ánimos—. La mujer no te conoce.

Mientras me dirigía a mi auto para regresar a casa, le pregunté si debía destruir la escopeta. Respondió que el arma no había hecho nada y que la devolviera a su dueño. Noté una profunda desesperanza en los ojos de don Juan. Eso me conmovió tanto que estuve a punto de llorar.

—¿Qué puedo hacer por ayudarlo? —pregunté.

—No hay nada que puedas hacer —dijo don Juan.

Permanecimos callados un momento. Yo quería irme de inmediato. Sentía una angustia opresiva. Me hallaba a disgusto.

—¿De veras tratarías de ayudarme? —preguntó don Juan en tono infantil.

Le dije de nuevo que mi persona estaba por entero a su disposición, que mi afecto por él era tan profundo que yo emprendería cualquier clase de acción por ayudarlo.

—Si los dices en serio —repuso—, tal vez tenga yo otro chance.

Parecía encantado. Sonrió ampliamente y palmoteó las manos varias veces, como

the way he always does when he wants to express a feeling of pleasure. This change of mood was so remarkable that it also involved me. I suddenly felt that the oppressive mood, the anguish, had been vanquished and life was inexplicably exciting again. Don Juan sat down and I did likewise. He looked at me for a long moment and then proceeded to tell me in a very calm and deliberate manner that I was in fact the only person who could help him at that moment, and thus he was going to ask me to do something very dangerous and very special.

He paused for a moment as if he wanted a reaffirmation on my part, and I again reiterated my firm desire to do anything for him.

"I'm going to give you a weapon to pierce her," he said.

He took a long object from his pouch and handed it to me. I took it and then examined it. I almost dropped it.

"It is a wild boar," he went on. "You must pierce her with it."

The object I was holding was a dry foreleg of a wild boar. The skin was ugly and the bristles were revolting to the touch. The hoof was intact and its two halves were spread out, as if the leg were stretched. It was an awful-looking thing. It made me feel almost sick to my stomach. He quickly took it back.

"You must ram the wild boar right into her navel," don Juan said.

"What?" I said in a feeble voice.

"You must hold the wild boar in your left hand and stab her with it. She is a sorceress and the wild boar will enter her belly and no one in this world, except another sorcerer, will see it stuck in there. This is not an ordinary battle but an affair of sor-

долонями, як він завжди це робить, коли хоче виразити почуття задоволення. Ця зміна його настрою була така вражаюча, що подіяла й на мене. Раптом я відчув, що мій гнітючий настрій і душевний біль минулися без сліду, і життя знову є непояснено захопливим. Дон Хуан сів, і я зробив те саме. Він довгу хвилю дивився на мене, а тоді став дуже спокійно і зважено говорити мені, що насправді я єдина людина, яка може допомогти йому в цей момент, і тому він збирається попросити мене зробити щось дуже небезпечне й дуже особливе.

Він зробив паузу на якусь мить, ніби хотів почути ще одне запевнення з мого боку, і я знову повторив своє тверде прагнення зробити будь-що для нього.

"Я дам тобі зброю, щоб простромити її", — мовив він.

Він дістав зі своєї торбини якийсь довгий предмет і простягнув його мені. Я взяв його, а тоді роздивився на нього. Я мало не впустив його з рук.

"Це вепр, — продовжував він. — Ти мусиш простромити її ним."

Предмет, який я тримав у руках, був висушеною передньою ногою дикого кабана. Її шкіра мала бридкий вигляд, а щетина була відразливою на дотик. Ратиця була ціла, а дві її половинки розходилися в сторони, ніби ногу розтягували. Ця річ виглядала страхітливо. Мене ледве не знудило від неї. Він швидко забрав її назад.

"Ти мусиш всадити вепра просто їй у пуп", — мовив дон Хуан.

"Що?" — сказав я кволим голосом.

"Ти мусиш тримати вепра у своїй лівій руці й проштрикнути її ним. Вона мольфарка, і вепр увійде їй у живіт, і ніхто в цьому світі, крім іншого мольфара, не побачить, що він застромлений туди. Це не звичайна сутичка, а протиборство мольфарів. Небезпека, якій ти

siempre que quiere expresar un sentimiento de placer. Este cambio de humor fue tan notable que también me involucró. Sentí de pronto que el ambiente opresivo, la angustia, habían sido derrotados y la vida era otra vez inexplicablemente estimulante. Don Juan tomó asiento y yo hice lo mismo. Me miró un largo momento y luego procedió a decirme, en forma muy tranquila y deliberada, que yo era de hecho la única persona que podía ayudarlo en ese trance, y que por ello iba a pedirme hacer algo muy peligroso y muy especial.

Hizo una pausa momentánea como si quisiera una reafirmación de mi parte, y nuevamente reiteré mi firme deseo de hacer cualquier cosa por él.

—Voy a darte un arma para atravesarla —dijo.

Sacó de su morral un objeto largo y me lo entregó. Lo tomé y luego lo examiné. Estuve a punto de soltarlo.

—Es un jabalí —prosiguió—. Debes atravesarla con él.

El objeto que yo tenía en la mano era una pata delantera de jabalí, seca. La piel era fea y las cerdas repugnantes al tacto. La pezuña estaba intacta y sus dos mitades se hallaban desplegadas, como si la pata estuviera estirada. Era una cosa de aspecto horrible. Me provocaba un amago de náusea. Don Juan la recuperó rápidamente.

—Tienes que clavarle el jabalí en el mero ombligo —dijo.

—¿Qué? —dije con voz débil.

—Tienes que agarrar el jabalí con la mano izquierda y clavárselo. Es una bruja y el jabalí entrará en su barriga y nadie en este mundo, excepto otro brujo, lo verá clavado allí. Esta no es una batalla común y corriente, sino

cerers. The danger you will run is that if you fail to pierce her she might strike you dead on the spot, or her companions and relatives will shoot you or knife you. You may, on the other hand, get out without a scratch.

"If you succeed she will have a hellish time with the wild boar in her body and she will leave me alone."

An oppressive anguish enveloped me again. I had a profound affection for don Juan. I admired him. At the time of this startling request, I had already learned to regard his way of life and his knowledge as a paramount accomplishment. How could anyone let a man like that die? And yet how could anyone deliberately risk his life? I became so immersed in my deliberations I did not notice that don Juan had stood up and was standing by me until he patted me on the shoulder. I looked up; he was smiling benevolently.

"Whenever you feel that you really want to help me, you should return," he said, "but not until then. If you come back I know what we will have to do. Go now! If you don't want to return I'll understand that too."

I automatically stood up, got into my car, and drove away. Don Juan had actually let me off the hook. I could have left and never returned, but somehow the thought of being free to leave did not soothe me. I drove a while longer and then impulsively turned around and drove back to don Juan's house.

He was still sitting underneath his *ramada* and did not seem surprised to see me.

"Sit down," he said. "The clouds in the west are beautiful. It will be dark shortly. Sit quietly and let the twilight fill you. Do

піддаси себе, полягає в тому, що якщо тобі не вдасться простромити її, вона може прикінчити тебе на місці з одного маху, або ж тебе пристрілять чи заріжуть її компаньйони й родичі. Однак також можливо, що ти заберешся звідти без жодної подряпини."

"Якщо ти впораєшся із завданням, вепр у її тілі перетворить її життя на пекло, і вона дасть мені спокій."

Мене знову охопив якийсь гнітючий душевний біль. Я відчував глибоку прихильність до дона Хуана. Я захоплювався ним. На момент цього приголомшливого прохання я вже навчився ставитися до його способу життя та його знання як до найвизначнішого з усіх можливих досягнень. Хіба може хтось допустити, щоб помер такий чоловік, як він? А проте хіба можна умисне ризикувати своїм життям? Я так глибоко занурився у свої розмисли, що не помітив, що дон Хуан підвівся і стоїть біля мене, поки він не поплескав мене по плечу. Я подивився вгору; він доброзичливо усміхався.

"Тобі слід повернутися, як тільки ти відчуєш, що справді хочеш допомогти мені, — мовив він, — але не раніше. Якщо ти повернешся, я знаю, що ми матимемо зробити. А зараз їдь! Якщо ти не захочеш вертатися, я це теж зрозумію."

Я автоматично підвівся, сів у машину й рушив геть. Дон Хуан фактично зняв мене з гачка. Я міг поїхати звідти й ніколи більше не повернутись, але думка про те, що я можу вільно відбути, чомусь не заспокоювала мене. Я проїхав ще трохи далі, а тоді якийсь внутрішній поштовх змусив мене розвернутися й рушити назад до будинку дона Хуана.

Він досі сидів під своєю *рамáдою* і, схоже, не був здивований побачити мене.

"Сідай, — мовив він. — Хмари на заході прекрасні. Незабаром стемніє. Сиди тихо й дозволь сутінкам наповнити тебе собою.

un asunto de brujos. El peligro que corres es que, si no logras atravesarla, ella te mate allí mismo, o sus compañeros y parientes te den un balazo o una cuchillada. Por otra parte, puede que salgas sin un rasguño.

»Si tienes éxito, ella se sentirá tan mal con el jabalí en el cuerpo que me dejará en paz.»

Una angustia opresiva me envolvió nuevamente. Yo tenía un profundo afecto por don Juan. Lo admiraba. En la época de esta pasmosa petición, ya había aprendido a considerar su forma de vida, y su conocimiento, un logro insuperable. ¿Cómo podía alguien dejar morir a un hombre así? Y sin embargo, ¿cómo podía alguien arriesgar a sabiendas su vida? A tal grado me sumergí en mis deliberaciones que sólo hasta que don Juan me palmeó el hombro advertí que se había puesto de pie y estaba parado junto a mí. Alcé la vista; él sonreía con benevolencia.

—Regresa cuando sientas que de veras quieres ayudarme —dijo—, pero sólo hasta entonces. Si regresas, sabré lo que tendremos que hacer. ¡Vete ya! Si no quieres regresar, también eso lo comprenderé.

Automáticamente me levante, subí en mi coche y me fui. Don Juan me había sacado del aprieto. Podría haberme ido para nunca volver, pero de algún modo la idea de estar en libertad de marcharme no me confortaba. Manejé un rato más y luego, siguiendo un impulso, di la vuelta y regresé a casa de don Juan.

Seguía sentado bajo su ramada y no pareció sorprendido de verme.

—Siéntate —dijo—. Las nubes están hermosas en el poniente. Pronto va a oscurecer. Siéntate callado y deja que el

whatever you want now, but when I tell you, look straight at those shiny clouds and ask the twilight to give you power and calmness."

I sat facing the western clouds for a couple of hours. Don Juan went into the house and stayed inside. When it was getting dark he returned.

"The twilight has come," he said. "Stand up! Don't close your eyes, but look straight at the clouds; put your arms up with your hands open and your fingers extended and trot in place."

I followed his instructions; I lifted my arms over my head and began trotting. Don Juan came to my side and corrected my movements. He placed the leg of the wild boar against the palm of my left hand and made me hold it with my thumb. He then pulled my arms down until they pointed to the orange and dark grey clouds over the horizon, towards the west. He extended my fingers like fans and told me not to curl them over the palms of my hands. It was of crucial importance that I keep my fingers spread because if I closed them I would not be asking the twilight for power and calm, but would be menacing it. He also corrected my trotting. He said it should be peaceful and uniform, as if I were actually running towards the twilight with my extended arms.

I could not fall asleep during that night. It was as if, instead of calming me, the twilight had agitated me into a frenzy.

"I still have so many things pending in my life," I said. "So many things unresolved."

Don Juan chuckled softly.

"Nothing is pending in the world," he said. "Nothing is finished, yet nothing is unresolved. Go to sleep."

Зараз роби все, що хочеш, та коли я скажу, подивися прямо на ті осяяні сонцем хмари й попроси в сутінків, щоб вони дали тобі силу і спокій."

Я просидів обличчям до хмар на заході десь із пару годин. Дон Хуан пішов у дім і залишався там. Коли почало темнішати, він повернувся.

"Настали сутінки, — мовив він. — Підведися! Не заплющуй очей, а дивися прямо на хмари; підніми руки з розкритими долонями й випрямленими пальцями та біжи на місці."

Я виконував його вказівки; я підняв руки над головою й побіг на місці. Дон Хуан підійшов до мене збоку й підкоригував мої рухи. Він приклав ногу вепра до долоні моєї лівої руки й велів мені тримати її великим пальцем. Потім він потягнув мої руки донизу, поки вони не стали спрямовані на помаранчеві й темно-сірі хмари над обрієм, у західному напрямку. Він витягнув мої пальці, як віяла, і велів не згинати їх над долонями. Критично важливим було, щоб я тримав свої пальці розпрямленими, бо, якщо я їх зігну, це буде не прохання в сутінків сили й спокою, а погрожування їм. Він також підправив мій біг на місці. Дон Хуан сказав, що він має бути спокійний і розмірений, ніби я справді біжу назустріч сутінкам із витягнутими вперед руками.

Я не міг заснути тієї ночі. Було так, ніби замість заспокоїти, сутінки збудили мене до нестями.

"Я маю ще так багато незалагоджених справ у моєму житті, — сказав я. — Так багато невирішених речей."

Дон Хуан тихо засміявся.

"Ніщо у світі не очікує вирішення, — мовив він. — Ніщо не є закінченим, але й ніщо не є невирішеним. Іди спати."

crepúsculo te llene. Haz ahora lo que quieras, pero cuando yo te diga, mira de frente a esas nubes brillantes y pídele al crepúsculo que te dé poder y calma.

Durante un par de horas estuve sentado ante las nubes del oeste. Don Juan entró en la casa y permaneció dentro. Cuando oscurecía, regresó.

—Ha llegado el crepúsculo —dijo—. ¡Párate! No cierres los ojos, mira directo a las nubes; alza los brazos con las manos abiertas y los dedos extendidos y trota marcando el paso.

Seguí sus instrucciones; alcé los brazos por encima de la cabeza y empecé a trotar. Don Juan se acercó a corregir mis movimientos. Puso la pata de jabalí contra la palma de mi mano izquierda y me hizo sostenerla con el pulgar. Luego bajó mis brazos hasta hacerlos apuntar hacia las nubes naranja y gris oscuro sobre el horizonte occidental. Extendió mis dedos en abanico y me dijo que no los doblara sobre las palmas. Era de importancia crucial el que yo mantuviese los dedos extendidos, porque si los cerraba no estaría pidiendo al crepúsculo poder y calma, sino que estaría amenazándolo. También corrigió mi trote. Dijo que debía ser apacible y uniforme, como si me hallara corriendo hacia el crepúsculo con los brazos extendidos.

Esa noche no pude dormir. Era como si, en vez de calmarme, el crepúsculo me hubiera agitado hasta el frenesí.

—Tengo todavía tantas cosas pendientes en mi vida —dije—. Tantas cosas sin resolver.

Don Juan chasqueó suavemente la lengua.

—Nada está pendiente en el mundo —dijo—. Nada está terminado, pero nada está sin resolver. Duérmete.

Don Juan's words were strangely soothing.

Around ten o'clock the next morning, don Juan gave me something to eat and then we were on our way. He whispered that we were going to approach the woman around noon, or before noon if possible. He said that the ideal time would have been the early hours of the day, because a witch is always less powerful or less aware in the morning, but she would never leave the protection of her house at those hours. I did not ask any questions. He directed me to the highway and at a certain point he told me to stop and park on the side of the road. He said we had to wait there.

I looked at my watch; it was five minutes to eleven. I yawned repeatedly. I was actually sleepy; my mind wandered around aimlessly.

Suddenly don Juan straightened up and nudged me. I jumped up in my seat.

"There she is!" he said.

I saw a woman walking towards the highway on the edge of a cultivated field. She was carrying a basket looped in her right arm. It was not until then that I noticed we were parked near a crossroads. There were two narrow trails which ran parallel to both sides of the highway and another wider and more trafficked trail that ran perpendicular to the highway; obviously people who used that trail had to walk across the paved road.

When the woman was still on the dirt road don Juan told me to get out of the car.

"Do it now," he said firmly.

I obeyed him. The woman was almost on the highway. I ran and overtook her. I was so close to her that I felt her clothes on my face. I took the wild boar hoof from under my shirt and thrust it at her. I did not

Слова дона Хуана були дивно заспокійливі.

Близько десятої години наступного ранку дон Хуан дав мені щось поїсти, а потім ми вирушили в дорогу. Він прошепотів, що ми підберемося до жінки близько опівдня, або перед полуднем, якщо це буде можливо. Він сказав, що ідеальним часом для нападу є ранні години дня, бо всяка відьма завжди менш сильна або менш усвідомлена вранці, але вона ніколи не вийде з-під захисту свого дому в ці години. Я не ставив жодних запитань. Він скерував мене до шосе і в певний момент велів мені зупинитись і припаркуватися на узбіччі. Він сказав, що ми маємо чекати там.

Я подивився на свій дзиґарок; була за п'ять хвилин одинадцята. Я часто позіхав. Я був направду сонливий; мої думки безцільно блукали.

Раптом дон Хуан випростався й штовхнув мене ліктем. Я підскочив на своєму сидінні.

"Ось вона!" — мовив він.

Я побачив, як якась жінка йде в напрямку до шосе краєм виораного поля. Вона несла кошика, почепленого дужкою на її правій руці. І лише тоді я помітив, що ми були припарковані біля роздоріжжя. Там були два вузькі путівці, які тяглися паралельно трасі по обидва боки від неї, і ще одна, ширша й більш наїжджена ґрунтова дорога, яка йшла перпендикулярно до шосе; було очевидно, що люди, які користувалися нею, мали переходити через мощену трасу.

Коли жінка була ще на ґрунтовій дорозі, дон Хуан велів мені вийти з машини.

"Зроби це зараз," — твердо мовив він.

Я послухався його. Жінка була майже на шосе. Я побіг і випередив її. Я був так близько до неї, що чув її вбрання на своєму обличчі. Я витяг вепрову ратицю з-під сорочки і встромив її в неї. Я не відчув жодного опору

Las palabras de don Juan me apaciguaron extrañamente.

A eso de las diez de la mañana siguiente, don Juan me dio algo de comer y luego nos pusimos en camino. Susurró que íbamos a acercarnos a la mujer a eso del mediodía, o antes si era posible. Dijo que la hora ideal habría sido el principio del día, porque una bruja tiene siempre menos potencia en la mañana, pero la Catalina jamás dejaría a esa hora la protección de su casa. No hice ninguna pregunta. Me dirigió hacia la carretera, y en cierto punto me dijo que parara y me estacionara al lado del camino. Dijo que allí debíamos esperar.

Miré el reloj; eran cinco para las once. Bostecé repetidamente. Me hallaba en verdad soñoliento; mi mente vagaba sin objeto.

De pronto, don Juan se enderezó y me dio un codazo. Salté en mi asiento.

—¡Allí está! —dijo.

Vi a una mujer caminar hacia la carretera por el borde de un campo de cultivo. Llevaba una canasta colgada del brazo derecho. Sólo hasta entonces advertí que nos hallábamos estacionados cerca de una encrucijada. Había dos veredas estrechas que corrían paralelas a ambos lados de la carretera, y otro sendero más ancho y transitado, perpendicular a los otros; obviamente, la gente que usaba ese sendero tenía que cruzar el camino pavimentado.

Cuando la mujer estaba aún en el camino de tierra, don Juan me hizo bajar del coche.

—Hazlo ahora —dijo con firmeza.

Lo obedecí. La mujer estaba casi en la carretera. Corrí y la alcancé. Estaba tan cerca de ella que sentí sus ropas en mi rostro. Saqué de mi camisa la pezuña de jabalí y lancé con ella una estocada.

feel any resistance to the blunt object I had in my hand. I saw a fleeting shadow in front of me, like a drape; my head turned to my right and I saw the woman standing fifty feet away on the opposite side of the road. She was a fairly young, dark woman with a strong, stocky body. She was smiling at me. Her teeth were white and big and her smile was placid. She had closed her eyes halfway, as if to protect them from the wind. She was still holding her basket, looped over her right arm.

I then had a moment of unique confusion. I turned around to look at don Juan. He was making frantic gestures to call me back. I ran back. There were three or four men coming in a hurry towards me. I got into my [/the] car and sped away in the opposite direction.

I tried to ask don Juan what had happened but I could not talk; my ears were bursting with an overwhelming pressure; I felt that I was choking. He seemed to be pleased and began to laugh. It was as if my failure did not concern him. I had my hands so tight around the steering wheel that I could not move them; they were frozen; my arms were rigid and so were my legs. In fact I could not take my foot off the gas pedal.

Don Juan patted me on the back and told me to relax. Little by little the pressure in my ears diminished.

"What happened back there?" I finally asked.

He giggled like a child without answering. Then he asked me if I had noticed the way the woman got out of the way. He praised her excellent speed. Don Juan's talk seemed so incongruous that I could not really follow him. He praised the woman! He said her power was impeccable and she was a relentless enemy.

тупому предметові в моїй руці. Я побачив перед собою швидкоплинну тінь, немов запону; моя голова повернулася праворуч, і я побачив, що жінка стоїть на відстані п’ятдесяти футів від мене на протилежному боці дороги. Вона була досить молода, мала темну шкіру й сильне, кремезне тіло. Вона всміхалася мені. Її зуби були білі й великі, і її усмішка була погідна. Вона напівзаплющила очі, ніби для того, щоб захистити їх від вітру. Вона досі тримала свого кошика, почепленого дужкою на її правій руці.

Тоді я пережив момент виняткового замішання. Я обернувся, щоб глянути на дона Хуана. Він робив якісь несамовиті жести, кличучи мене назад. Я побіг назад. Троє або четверо чоловіків поквапом наближалися до мене. Я застрибнув у машину й помчав у протилежному напрямку.

Я спробував запитати в дона Хуана, що сталося, але не міг говорити; мої вуха розривалися від величезного тиску; я відчував, що задихаюся. Він, здавалося, був задоволений і почав сміятися. Це виглядало так, ніби моя невдача не турбувала його. Мої кисті так міцно вчепилися в кермо, що я не міг ними поворушити; вони були закляклі; мої руки задерев’яніли, і ноги теж. Фактично я не міг зняти ногу з педалі газу.

Дон Хуан поплескав мене по спині й велів мені розпружитися. Мало-помалу тиск у моїх вухах зменшився.

“Що там сталося?” — нарешті запитав я.

Він хихотнув, як дитина, не відповівши. Потім він запитав мене, чи я помітив, у який спосіб ця жінка забралася геть зі шляху. Він став вихваляти її чудову швидкість. Балачка дона Хуана видавалася мені такою невідповідною ситуації, що я направду не міг второпати, про що він говорить. Він розхвалював цю жінку! Він казав, що її сила бездоганна і що вона безжалісний ворог.

No sentí resistencia alguna al objeto romo. Vi una sombra fugaz frente a mí, como un cortinaje; mi cabeza giró hacia la derecha y vi a la mujer parada a quince metros de distancia, en el otro lado del camino. Era una mujer bastante joven, morena, de cuerpo fuerte y rechoncho. Me sonreía. Tenía dientes blancos y grandes y su sonrisa era plácida. Había entrecerrado los ojos, como para protegerlos del viento. Seguía con la canasta colgada del brazo.

Tuve entonces un momento de confusión única. Me volví para mirar a don Juan. El hacía gestos frenéticos, llamándome. Corrí en su dirección. Tres o cuatro hombres se acercaban presurosos. Subí en el coche y hundiendo el acelerador me alejé en dirección opuesta.

Traté de preguntar a don Juan qué había ocurrido, pero no pude hablar; una presión avasalladora hacía reventar mis oídos; sentía asfixiarme. El parecía complacido: empezó a reír. Era como si mi fracaso no le importara. Yo apretaba tanto el volante que no podía mover las manos; estaban congeladas; mis brazos se hallaban rígidos y lo mismo mis piernas. De hecho, no podía quitar el pie del acelerador.

Don Juan me dio palmadas en la espalda y dijo que me calmara. Poco a poco disminuyó la presión en mis oídos.

—¿Qué sucedió allá? —pregunté al fin.

Rió como niño travieso, sin responder. Luego me preguntó si había notado la manera en que la mujer se quitó del paso. Elogió su excelente velocidad. Las palabras de don Juan parecían tan incongruentes que yo no podía en realidad seguir el hilo. ¡Elogiaba a la mujer! Dijo que su poder era impecable, y ella una enemiga despiadada.

I asked don Juan if he did not mind my failure. I was truly surprised and annoyed at his change of mood. He seemed to be actually glad.

He told me to stop. I parked alongside the road. He put his hand on my shoulder and looked piercingly into my eyes.

“Whatever I have done to you today was a trick,” he said bluntly. “The rule is that a man of knowledge has to trap his apprentice. Today I have trapped you and I have tricked you into learning.”

I was dumbfounded. I could not arrange my thoughts. Don Juan explained that the whole involvement with the woman was a trap; that she had never been a threat to him; and that his job was to put me in touch with her, under the [~~the~~] specific conditions of abandon and power I had experienced when I tried to pierce her. He commended my resolution and called it an act of power which demonstrated to the woman that I was capable of great exertion. Don Juan said that even though I was not aware of it, all I did was to show off in front of her.

“You could never touch her,” he said, “but you showed your claws to her. She knows now that you’re not afraid. You have challenged her. I used her to trick you because she’s powerful and relentless and never forgets. Men are usually too busy to be relentless enemies.”

I felt a terrible anger. I told him that one should not play with a person’s innermost feelings and loyalties.

Я запитав дона Хуана, чи йому байдуже до моєї невдачі. Я був щиро здивований і роздосадуваний зміною його настрою. Він, здавалося, справді радів.

Дон Хуан велів мені зупинитися. Я припаркувався на узбіччі дороги. Він поклав долоню на моє плече й подивився мені в очі пронизливим поглядом.

“Усе, що я зробив з тобою сьогодні, було хитрістю[128], — мовив він прямо. — Правило каже, що чоловік знання має заманити свого учня в пастку. Сьогодні я заманив тебе в пастку й хитрістю втягнув тебе у навчання.”

Я був ошелешений. Я не міг впорядкувати свої думки. Дон Хуан пояснив, що вся історія з тією жінкою була пасткою; що вона ніколи не становила для нього загрози; і що його завданням було ввести мене в контакт із нею в особливому стані відчуженості й сили, який я досвідчив, коли намагався простромити її. Він похвалив мою рішучість і назвав це вчинком сили, який продемонстрував тій жінці, що я здатен на велике напруження своїх сил. Дон Хуан сказав, що, хоча я цього й не усвідомлював, усе, що я зробив, — це покрасувався перед нею.

“Ти ніколи не зміг би до неї доторкнутися, — мовив він, — але ти показав їй свої пазурі. Тепер вона знає, що ти не боїшся. Ти кинув їй виклик. Я використав її, щоб упіймати тебе на гачок, бо вона могутня, безжалісна й нічого не забуває. Чоловіки зазвичай занадто поглинуті своїми справами, щоб бути безжалісними ворогами.”[129]

Я відчував страшенний гнів. Я сказав йому, що не можна гратися з найглибиннішими почуттями й відданою прихильністю людини.

Pregunté a don Juan si mi fracaso no le importaba. Su cambio de humor me sorprendía y molestaba. Cualquiera hubiera dicho que se hallaba alegre.

Me dijo que parara. Me estacioné al lado del camino. El puso su mano en mi hombro y me miró penetrantemente a los ojos.

—Todo lo que te he hecho hoy fue una trampa —dijo de buenas a primeras—. La regla es que un hombre de conocimiento tiene que atrapar a su aprendiz. Hoy te he atrapado, y te he hecho una treta para que aprendas.

Quedé atónito. No podía organizar mis ideas. Don Juan explicó que todo el asunto con la mujer era una trampa; que ella jamás había sido una amenaza para él; y que su propia labor fue la de ponerme en contacto con ella, bajo las condiciones específicas de abandono y poder que yo había experimentado al tratar de atravesarla. Encomió mi determinación y la llamó un acto de poder que demostró a la Catalina mi gran capacidad para el esfuerzo. Don Juan dijo que, aunque yo lo ignoraba, no había hecho más que lucirme ante ella.

—Jamás pudiste tocarla —dijo—, pero le enseñaste tus garras. Ahora sabe que no tienes miedo. Le has hecho un desafío. La usé para tenderte la trampa porque esa mujer es poderosa y es incansable y nunca olvida. Los hombres, por lo general, están demasiado ocupados para ser enemigos implacables.

Sentí una ira terrible. Le dije que no había que jugar con los sentimientos y las lealtades más profundos de una persona.

[128] Trick (англ.) — виверт, хитрість, трюк. *Пор*. із назвою третього абстрактного ядра «Хитрощі Духа» (*Trickery of the Spirit*).
[129] Тайша Абелар у книжці «Вистежування за допомогою двійника» («Stalking With The Double») також описує, як Карлос звів її з «ля Каталіною», очевидно, з подібною метою — щоб та продемонструвала Тайші спосіб дій справжнього вистежувача.

Don Juan laughed until tears rolled down his cheeks, and I hated him. I had an overwhelming desire to punch him and leave; there was, however, such a strange rhythm in his laughter that it kept me almost paralyzed.

"Don't be so angry," don Juan said soothingly.

Then he said that his acts had never been a farce, that he also had thrown his life away a long time before when his own benefactor tricked him, just as he had tricked me. Don Juan said that his benefactor was a cruel man who did not think about him the way he, don Juan, thought about me. He added very sternly that the woman had tested her strength against him and had really tried to kill him.

"Now she knows that I was playing with her," he said, laughing, "and she'll hate *you* for it. She can't do anything to me, but she will take it out on you. She doesn't know yet how much power you have, so she will come to test you, little by little. Now you have no choice but to learn in order to defend yourself, or you will fall prey to that lady. She is no trick."

Don Juan reminded me of the way she had flown away.

"Don't be angry," he said. "It was not an ordinary trick. It was the rule."

There was something about the way the woman moved away from me that was truly maddening. I had witnessed it myself: she had jumped the width of the highway in a flick of an eyelash. I had no way to get out of that certainty. From that moment on I focused all my attention on that incident

Дон Хуан сміявся, поки в нього по щоках не покотилися сльози, і я ненавидів його. Я мав непереборне бажання зацідити йому кулаком по пиці й поїхати геть; проте в його сміху був такий дивний ритм, що він майже паралізував мене.

"Не гнівайся так," — мовив дон Хуан заспокійливо.

Потім він сказав, що його дії ніколи не були фарсом, що колись дуже давно він теж поставив на кін своє життя, коли його доброчинець хитрістю заманив його, так само як він заманив мене. Дон Хуан сказав, що його доброчинець був жорстокий чоловік, котрий не думав про нього так, як він, дон Хуан, думає про мене. Він додав дуже суворим тоном, що ця жінка випробовувала свою силу проти нього й справді намагалася вбити його.

"Тепер вона знає, що я грався з нею, — мовив він, сміючись, — і за це вона зненавидить *тебе*. Мені ця жінка нічого не може зробити, але вона відіграватиметься на тобі. Вона ще не знає, скільки сили ти маєш, тож вона приходитиме випробовувати тебе, мало-помалу. Тепер ти не маєш іншого вибору, крім як учитися, щоб захистити себе, інакше ти станеш здобиччю цієї леді. Вона — це вже не хитрість[130]."

Дон Хуан нагадав мені, в який спосіб вона вислизнула від мене.

"Не гнівайся, — мовив він. — Це не були звичайні хитрощі. Це було правило."

У способі, в який ця жінка майнула геть від мене, справді було щось таке, що зводило з розуму. Я сам був свідком цього: вона перестрибнула всю ширину траси в один змиг ока. Я жодним чином не міг відмахнутися від цього незаперечного факту. З того моменту я сфокусував усю свою увагу на цій пригоді й

Don Juan rió hasta que las lágrimas corrieron por sus mejillas, y lo odié. Tuve un deseo avasallador de darle un golpe y marcharme; había en su risa, sin embargo, un ritmo tan extraño que me tenía paralizado casi por entero.

—No te enojes tanto —dijo don Juan apaciguadoramente.

Y dijo que sus actos jamás habían sido una farsa, que también él había puesto en juego su vida mucho tiempo antes, cuando su propio benefactor lo había atrapado igual que él a mí. Don Juan dijo que su benefactor era un hombre cruel que no pensaba en él como el mismo don Juan pensaba en mí. Añadió con mucha severidad que la mujer había probado su fuerza contra él y que en verdad trató de matarlo.

—Ahora sabe que yo estaba jugando con ella —dijo, riendo—, y por eso te odiará a *ti*. A mí no puede hacerme nada, pero se desquitará contigo. Todavía no sabe qué tanto poder tienes, así que vendrá a probarte, poco a poco. Ahora no tienes otra alternativa que aprender para defenderte, o serás presa de esa señora. No es cosa de burla.

Don Juan me recordó la forma en que la mujer se había apartado en un vuelo.

—No te enojes —dijo—. No fue una trampa común. Fue la regla.

Había algo verdaderamente enloquecedor en la forma como la mujer se apartó de mí. Yo mismo lo había presenciado: saltó el ancho de la carretera en un parpadeo. No tenía yo manera de librarme de tal certeza. Desde ese momento, enfoqué toda mi atención en aquel incidente y poco a poco

[130] She is no trick (англ.) — вона не хитрість (не трюк), зі значенням, що хитрістю було лише заманити Кастанеду в протистояння з нею, і тепер він має справжнього ворога.

and little by little I accumulated "proof" that she was actually following me. The final outcome was that I had to withdraw from the apprenticeship under the pressure of my irrational fear.

I came back to don Juan's house hours later, in the early afternoon. He was apparently waiting for me. He came up to me as I got out of my car and examined me with curious eyes, walking around me a couple of times.

"Why the nervousness?" he asked before I had time to say anything.

I explained that something had scared me off that morning and that I had begun to feel something prowling around me, as in the past. Don Juan sat down and seemed to be engulfed in thoughts. His face had an unusually serious expression. He seemed to be tired. I sat by him and arranged my notes.

After a very long pause his face brightened up and he smiled.

"What you felt this morning was the spirit of the water hole," he said. "I've told you that you must be prepared for unexpected encounters with those forces. I thought you understood."

"I did."

"Then why the fear?"

I could not answer.

"That spirit is on your trail," he said. "It already tapped you in the water. I assure you it will tap you again and probably you won't be prepared and that encounter will be your end."

Don Juan's words made me feel genuinely concerned. My feelings were strange, however; I was concerned but not afraid. Whatever was happening to me had not

мало-помалу накопичував «докази» того, що вона справді переслідує мене. Кінцевим результатом цього стало те, що під тиском свого ірраціонального страху я був змушений покинути учнівство.

Я повернувся до будинку дона Хуана через кілька годин, рано пополудні. Він явно мене чекав. Він підступив до мене, поки я виходив із машини, й став роздивлятися на мене з цікавістю в очах, пару разів обійшовши довкола.

"Чому така знервованість?" — запитав він, перш ніж я встиг щось сказати.

Я пояснив, що вранці мене щось налякало й змусило поїхати, і що я почав відчувати, як щось скрадається довкола мене, як це було в минулому. Дон Хуан сів і, схоже, поринув у думки. Його обличчя мало якийсь незвично серйозний вираз. Він здавався втомленим. Я сів поруч із ним і став упорядковувати свої нотатки.

Після дуже тривалої паузи його обличчя просвітліло, і він усміхнувся.

"Те, що ти відчув цього ранку, був дух водяної западини, — мовив він. — Я вже казав тобі, що ти мусиш бути готовий до несподіваних зустрічей із цими силами. Я думав, що ти зрозумів."

"Я зрозумів."

"Тоді чому цей страх?"

Я не зміг відповісти.

"Цей дух іде по твоїх слідах, — мовив він. — Він уже торкнувся тебе у воді. Я запевняю тебе, що він торкнеться тебе знову і ти, можливо, не будеш підготовлений до цього, і та зустріч буде твоїм кінцем."

Слова дона Хуана дуже сильно стурбували мене. Проте мої почуття були якісь дивні; я був стурбований, але не наляканий. Хоч би що зі мною відбувалося, воно не могло

acumulé "evidencia" de que la Catalina en verdad me perseguía. La consecuencia final fue que tuve que abandonar el aprendizaje bajo la presión de mi miedo irracional.

Unas horas después, en las primeras de la tarde, regresé a la casa de don Juan. El parecía haberme estado esperando. Se me acercó cuando bajaba del coche y me examinó con mirada curiosa, caminando en torno mío dos veces.

—¿Por qué los nervios? —preguntó antes de que yo tuviera tiempo de decir nada.

Le expliqué que algo me había ahuyentado esa mañana, y que había empezado a sentir algo que me rondaba, como antes. Don Juan se sentó y pareció sumergirse en pensamientos. Su rostro tenía una expresión inusitadamente seria. Parecía fatigado. Me senté junto a él y ordené mis notas.

Tras una pausa muy larga, su rostro se iluminó y sus labios sonrieron.

—Lo que sentiste en la mañana era el espíritu del ojo de agua —dijo—. Te he dicho que debes estar preparado para encontrarte de repente con esas fuerzas. Creí que entendías.

—Entendí.

—¿Entonces por qué el miedo?

No pude responder.

—El espíritu sigue tu rastro —dijo él—. Ya te topó en el agua. Te aseguro que te topará otra vez, y probablemente no estarás preparado y ese encuentro será tu fin.

Las palabras de don Juan me produjeron genuina preocupación. Lo que sentía era, sin embargo, extraño; me preocupaba, pero no tenía miedo. Lo que me ocurría, fuera lo que

been able to elicit my old feelings of blind fear.

"What should I do?" I asked.

"You forget too easily," he said. "The path of knowledge is a forced one. In order to learn we must be spurred. In the path of knowledge we are always fighting something, avoiding something, prepared for something; and that something is always inexplicable, greater, more powerful than us. The inexplicable forces will come to you. Now it is the spirit of the water hole, later on it'll be your own ally, so there is nothing you can do now but to prepare yourself for the struggle. Years ago la Catalina spurred you, she was only a sorceress, though, and that was a beginner's trick.

"The world is indeed full of frightening things and we are helpless creatures surrounded by forces that are inexplicable and unbending. The average man, in ignorance, believes that those forces can be explained or changed; he doesn't really know how to do that, but he expects that the actions of mankind will explain them or change them sooner or later. The sorcerer, on the other hand, does not think of explaining or changing them; instead, he learns to use such forces by redirecting himself and adapting to their direction. That's his trick. There is very little to sorcery once you find out its trick. A sorcerer is only slightly better off than the average man. Sorcery does not help him to live a better life; in fact I should say that sorcery hinders him; it makes his life cumbersome, precarious. By opening himself to knowledge a sorcerer becomes more vulnerable than the average man. On the one hand his fellow men hate him and fear

викликати в мені моїх колишніх відчуттів сліпого страху.

"Що мені слід робити?" — запитав я.

"Ти надто легко забуваєш, — мовив він. — Стежкою знання йдуть із примусу. Для того, щоб ми вчилися, нас необхідно принукувати до цього. На стежці знання ми завжди б'ємося із чимось, уникаємо чогось, завжди готові до чогось; і це щось є завжди непоясненним, більшим, могутнішим за нас. Непоясненні сили приходитимуть до тебе. Сьогодні це дух водяної западини, пізніше це буде твій власний союзник, тому все, що ти можеш робити зараз, це готуватися до боротьби. Кілька років тому тебе принукувала ля Каталіна, але вона була всього лише мольфарка, і то була хитрість для початківців."

"Світ дійсно сповнений застрашливих речей, а ми — безпорадні створіння, оточені силами, що є непоясненними й несхитними. Звичайний чоловік, у своєму невіданні, вважає, що ці сили можна пояснити або змінити; він насправді не знає, як це зробити, однак сподівається, що дії людства раніше чи пізніше пояснять або змінять їх. Мольфар, з іншого боку, не думає про їх розуміння чи змінення; замість цього він навчається використовувати такі сили, переспрямовуючи себе й приладжуючись до їхнього напрямку. Це його хитрість[131]. У мольфарстві немає нічого особливого, щойно тільки ти дізнаєшся про його хитрість. Мольфар лише в трохи кращому становищі, ніж звичайний чоловік. Мольфарство не допомагає йому жити кращим життям; фактично я мав би сказати, що мольфарство заважає йому; воно обтяжує його життя, робить його небезпечним, непевним. Відкриваючи себе знанню, мольфар стає вразливіший за звичайного чоловіка. З одного боку, інші

fuese, no había podido provocar mis viejos sentimientos de terror ciego.

—¿Qué debo hacer? —pregunté.

—Olvidas con demasiada facilidad —respondió—. El camino del conocimiento se anda a la mala. Para aprender necesitamos que nos echen espuelas. En el camino del conocimiento siempre estamos peleando con algo, evitando algo, preparados para algo; y ese algo es siempre inexplicable, más grande y poderoso que nosotros. Las fuerzas inexplicables vendrán a ti. Ahora es el espíritu del ojo de agua, luego será tu propio aliado, por eso en este momento no tienes otra tarea que el prepararte a la lucha. Hace años la Catalina te espoleó, pero esa era sólo una bruja y esa trampa fue de principiante.

»El mundo está en verdad lleno de cosas temibles, y nosotros somos criaturas indefensas rodeadas por fuerzas que son inexplicables e inflexibles. El hombre común, en su ignorancia, cree que se puede explicar o cambiar esas fuerzas; no sabe realmente cómo hacerlo, pero espera que las acciones de la humanidad las expliquen o las cambien tarde o temprano. El brujo, en cambio, no piensa en explicarlas ni en cambiarlas; en vez de ello, aprende a usar esas fuerzas. El brujo se ajusta los remaches y se adapta a la dirección de tales fuerzas. Ese es su truco. La brujería no es gran cosa cuando le hallas el truco. Un brujo apenas anda mejor que un hombre de la calle. La brujería no lo ayuda a vivir una vida mejor; de hecho yo diría que le estorba; le hace la vida incómoda, precaria. Al abrirse al conocimiento, un brujo se hace más vulnerable que el hombre común. Por un lado, sus semejantes lo odian y le temen y se

[131] Trick (англ.) — *див*. примітку на стор. 291 цього тому.

him and will strive to end his life; on the other hand the inexplicable and unbending forces that surround every one of us, by right of our being alive, are for a sorcerer a source of even greater danger. To be pierced by a fellow man is indeed painful, but nothing in comparison to being touched by an ally. A sorcerer, by opening himself to knowledge, falls prey to such forces and has only one means of balancing himself, his will; thus he must feel and act like a warrior. I will repeat this once more: Only as a warrior can one survive the path of knowledge. What helps a sorcerer live a better life is the strength of being a warrior.

"It is my commitment to teach you to *see*. Not because I personally want to do so but because you were chosen; you were pointed out to me by Mescalito. I am compelled by my personal desire, however, to teach you to feel and act like a warrior. I personally believe that to be a warrior is more suitable than anything else. Therefore I have endeavored to show you those forces as a sorcerer perceives them, because only under their terrifying impact can one become a warrior. To *see* without first being a warrior would make you weak; it would give you a false meekness, a desire to retreat; your body would decay because you would become indifferent. It is my personal commitment to make you a warrior so you won't crumble.

"I have heard you say time and time again that you are always prepared to die. I don't regard that feeling as necessary. I

люди ненавидять його та бояться його і силкуватимуться вкоротити йому життя; з іншого боку, непояснені й несхитні сили, що оточують кожного з нас — просто тому, що ми живі, — є для мольфара джерелом навіть більшої небезпеки. Бути простромленим іншою людиною — це справді боляче, але це ніщо порівняно з тим, що відчуваєш, коли тебе торкається союзник. Відкриваючись знанню, мольфар стає здобиччю для таких сил і має лише один засіб врівноважування себе, свою волю; тому він мусить відчувати й діяти як воїн. Я повторю це ще раз: лише як воїн можна вижити на стежці знання. Те, що допомагає мольфарові жити кращим життям, є сила буття воїном."

"То є моє зобов'язання — навчити тебе *бачити*. Не тому, що я особисто хочу робити так, а тому, що ти був обраний[132]; на тебе мені вказав Мескаліто. Однак, уже через моє особисте прагнення, я мушу навчити тебе відчувати й діяти як воїн. Особисто я вважаю, що бути воїном практичніше за будь-що інше. Ось чому я докладаю зусиль, щоб показати тобі ці сили так, як їх сприймає мольфар, бо лише під їхньою жахаючою дією можна стати воїном. Якщо *бачити*, не ставши спочатку воїном, то це зробить тебе слабким; це дасть тобі хибну згідливість і бажання відступити; твоє тіло скволиться і згниє, бо тобі стане байдуже. Тож це моє особисте рішення — зробити з тебе воїна, щоб ти не розпався на шматтяя."

"Я чув, як ти знову й знову говориш, що завжди готовий померти. Я не вважаю це почуття необхідним. На мою думку, воно є

esfuerzan por acabarlo; por otro lado, las fuerzas inexplicables e inflexibles que a todos nos rodean, por el derecho de que estamos vivos, son para el brujo la fuente de un peligro todavía mayor. Que un semejante lo atraviese a uno duele, cómo no, pero ese dolor no es nada en comparación con el topetazo de un aliado. Un brujo, al abrirse al conocimiento, pierde sus resguardos y se hace presa de tales fuerzas y sólo tiene un medio de equilibrio: su voluntad; por eso debe sentir y actuar como un guerrero. Te lo repito una vez más: sólo como guerrero es posible sobrevivir en el camino del conocimiento. Lo que ayuda a un brujo a vivir una vida mejor es la fuerza de ser guerrero.

»Es mi obligación enseñarte a *ver*. No porque yo personalmente quiera hacerlo, sino porque fuiste escogido; tú me fuiste señalado por Mescalito. Sin embargo, mi deseo personal me fuerza a enseñarte a sentir y actuar como guerrero. Yo personalmente creo que ser guerrero es más adecuado que cualquier otra cosa. Por tanto, he procurado enseñarte esas fuerzas como un brujo las percibe porque sólo bajo su impacto aterrador puede uno convertirse en guerrero. *Ver* sin ser antes un guerrero te debilitaría; te daría una mansedumbre falsa, un deseo de hundirte en el olvido; tu cuerpo se echaría a perder porque te harías indiferente. Mi obligación personal es hacerte guerrero para que no te desmorones.

»Te he oído decir una y otra vez que siempre estás dispuesto a morir. No considero necesario ese sentimiento. Me

[132] Chosen (англ.) — іспанською мовою *escogido* (обраний). Ще на самому початку учнівства дон Хуан повідомив, що Мескаліто вказав йому на Кастанеду як на обраного чоловіка, якого він має навчати своїх таємниць знання і сили (див. «Учення дона Хуана», Розділ 2 [«Нагвалізм, Т. I, стор. 93]). У пізніших книжках в навчанні на лівій стороні дон Хуан докладніше розкрив цю тему, зазначивши, що на Кастанеду йому вказав Дух на автостанції в Ноґалесі за допомогою чітких знаків.

think it is a useless indulgence. A warrior should be prepared only to battle. I have also heard you say that your parents injured your spirit. I think the spirit of man is something that can be injured very easily, although not by the same acts you yourself call injurious. I believe that your parents did injure you by making you indulgent and soft and given to dwelling.

"The spirit of a warrior is not geared to indulging and complaining, nor is it geared to winning or losing. The spirit of a warrior is geared only to struggle, and every struggle is a warrior's last battle on earth. Thus the outcome matters very little to him. In his last battle on earth a warrior lets his spirit flow free and clear. And as he wages his battle, knowing that his will is impeccable, a warrior laughs and laughs."

I finished writing and looked up. Don Juan was staring at me. He shook his head from side to side and smiled.

"You really write everything?" he asked in an incredulous tone. "Genaro says that he can never be serious with you because you're always writing. He's right; how can anyone be serious if you're always writing?"

He chuckled and I tried to defend my position.

"It doesn't matter," he said, "If you ever learn to *see*, I suppose you must do it in your own weird way."

He stood up and looked at the sky. It was around noon. He said there was still time to start on a hunting trip to a place in the mountains.

"What are we going to hunt?" I asked.

"A special animal, either a deer or a wild boar or even a mountain lion."

He paused for a moment and then added, "Even an eagle."

непожиточним самопотуранням. Воїн має бути готовий лише до битви. Я також чув як ти кажеш, що твої батьки понівечили твій дух. Я думаю, що людський дух є дещо таке, що можна дуже легко ушкодити, хоча й не тими діями, які ти називаєш ушкоджувальними. Я вважаю, що твої батьки справді понівечили тебе, зробивши тебе нерішучим, м'якотілим і схильним до самопотурання й зациклювання."

"Дух воїна не зачеплений за самопотурання та скімлення, і так само він не зачеплений за перемоги чи поразки. Дух воїна зачеплений лише за битву, і кожна битва є останньою битвою воїна на землі. Тому її результат дуже мало важить для нього. У своїй останній битві на землі воїн дозволяє своєму духові линути вільно і ясно. І коли він веде свою битву, знаючи, що його воля бездоганна, воїн сміється і сміється."

Я закінчив писати й підвів очі. Дон Хуан пильно дивився на мене. Він похитав головою з боку в бік і всміхнувся.

"Ти справді все записуєш? — запитав він недовірливим тоном. — Хенаро каже, що ніколи не може бути серйозним із тобою, бо ти весь час пишеш. Він правий; як хтось може бути серйозним, якщо ти завжди пишеш?"

Він тихо засміявся, а я спробував захистити свою позицію.

"Це не має значення, — мовив він. — Я припускаю, що якщо ти колись навчишся *бачити*, то, певне, зробиш це у свій власний химерний спосіб."

Він встав і подивився на небо. Було близько полудня. Він сказав, що ми ще маємо час вирушити на полювання до одного місця в горах.

"На кого ми полюватимемо?" — запитав я.

"На особливу тварину, оленя чи вепра, або навіть гірського лева."

Він помовчав якусь хвилю, а потім додав: "Навіть на орла."

parece una entrega inútil. Un guerrero sólo debe estar preparado para la batalla. También te he oído decir que tus padres dañaron tu espíritu. Yo creo que el espíritu del hombre es algo que se daña muy fácilmente, aunque no con las mismas acciones que tú llamas dañinas. Creo que tus padres sí te dañaron, haciéndote indulgente y flojo y dado a quedarte sentado más de la cuenta.

»El espíritu de un guerrero no está engranado para la entrega y la queja, ni está engranado para ganar o perder. El espíritu de un guerrero sólo está engranado para la lucha, y cada lucha es la última batalla del guerrero sobre la tierra. De allí que el resultado le importa muy poco. En su última batalla sobre la tierra, el guerrero deja fluir su espíritu libre y claro. Y mientras libra su batalla, sabiendo que su voluntad es impecable, el guerrero ríe y ríe.»

Terminé de escribir y alcé la vista. Don Juan me miraba. Meneó la cabeza de lado a lado y sonrió.

—¿De veras escribes todo? —preguntó en tono incrédulo—. Genaro dice que nunca puede estar serio contigo porque tú siempre estás escribiendo. Tiene razón; ¿cómo puede uno estar serio si siempre escribes?

Rió por lo bajo, y yo traté de defender mi posición.

—No importa —dijo—. Si algún día aprendes a *ver*, supongo que habrás de hacerlo de ese rarísimo modo.

Se puso de pie y miró el cielo. Era alrededor del mediodía. Dijo que aún había tiempo para salir de cacería a un sitio en las montañas.

—¿Qué vamos a cazar? —pregunté.

—Un animal especial: venado o jabalí, o puede que un puma.

Calló un momento y después añadió: —Hasta un águila.

I stood up and followed him to my car. He said that this time we were going only to observe and to find out what animal we had to hunt. He was about to get in my car when he seemed to remember something. He smiled and said that the journey had to be postponed until I had learned something without which our hunting would be impossible.

We went back and sat down again underneath his *ramada*. There were so many things I wanted to ask, but he did not give me time to say anything before he spoke again.

"This brings us to the last point you must know about a warrior," he said. "A warrior selects the items that make his world."

"The other day when you saw the ally and I had to wash you twice, do you know what was wrong with you?"

"No."

"You had lost your shields."

"What shields? What are you talking about?"

"I said that a warrior selects the items that make his world. He selects deliberately, for every item he chooses is a shield that protects him from the onslaughts of the forces he is striving to use. A warrior would use his shields to protect himself from his ally, for instance.

"An average man who is equally surrounded by those inexplicable forces is oblivious to them because he has other kinds of special shields to protect himself."

He paused and looked at me with a question in his eyes. I had not understood what he meant.

"What are those shields?" I insisted.

"What people do," he repeated.

"What do they do?"

"Well, look around. People are busy doing that which people do. Those are

Я підвівся й пішов за ним до своєї машини. Він сказав, що цього разу ми лише спостерігатимемо й з'ясуємо, на яку тварину ми маємо полювати. Він уже збирався сісти в машину, коли, схоже, щось згадав. Він усміхнувся й сказав, що нашу подорож доведеться відкласти, поки я не дізнаюся дещо таке, без чого наше полювання неможливе.

Ми повернулися й знову сіли під *рамáдою*. Було так багато всього, про що я хотів його розпитати, але він не дав мені часу нічого сказати, заговоривши знову сам.

"Це приводить нас до останнього питання, яке ти мусиш знати про воїна, — мовив він. — Воїн відбирає певні речі, які складають його світ."

"Ти знаєш, що з тобою було не так того дня, коли ти побачив союзника й мені довелося двічі тебе купати?"

"Ні."

"Ти втратив свої щити."

"Які щити? Про що ви говорите?"

"Я сказав, що воїн відбирає певні речі, які складають його світ. Він відбирає їх дуже розважливо, бо кожна річ, яку він обирає, є щитом, котрий захищає його від руйнівних ударів тих сил, які він намагається використовувати. Воїн використовує свої щити, наприклад, щоб захистити себе від свого союзника."

"Звичайний чоловік, який так само оточений цими непоясненними силами, не відає про них, бо має інші види особливих щитів для свого захисту."

Він зробив паузу й подивився на мене із запитанням в очах. Я не зрозумів, що він має на увазі.

"Що це за щити?" — став допоминатися я.

"Те, що роблять люди," — повторив він.

"А що вони роблять?"

"Гаразд, подивися навколо. Люди заклопотані робленням того, що роблять люди. То

Me incorporé y lo seguí hacia mi coche. Dijo que esta vez sólo íbamos a observar, y a descubrir qué animal debíamos cazar. Estaba a punto de subir en el coche cuando pareció recordar algo. Sonrió y dijo que el viaje debía posponerse hasta que yo hubiera aprendido algo sin lo cual nuestra caza sería imposible.

Desandamos nuestros pasos y volvimos a sentarnos bajo la ramada. Había muchas cosas que yo deseaba preguntar, pero él habló de nuevo sin darme tiempo de decir nada.

—Esto nos lleva al último punto que debes saber sobre la vida de un guerrero. Un guerrero elige los elementos que forman su mundo.

El otro día que viste al aliado y tuve que lavarte dos veces, ¿sabes qué cosa te pasaba?

—No.

—Habías perdido tus resguardos.

—¿Qué resguardos? ¿De qué habla usted?

—Dije que un guerrero elige los elementos que forman su mundo. Elige con deliberación, pues cada elemento que escoge es un escudo que lo protege de los ataques de las fuerzas que él lucha por usar. Un guerrero utiliza sus resguardos para protegerse de su aliado, por ejemplo.

»Un hombre común y corriente, igualmente rodeado por esas fuerzas inexplicables, se olvida de ellas porque tiene otras clases de resguardos especiales para protegerse.»

Hizo una pausa y me miró con una pregunta en los ojos. Yo no había entendido a qué se refería.

—¿Qué son esos resguardos? —pregunté.

—Lo que la gente hace —repuso.

—¿Qué hace?

—Bueno, mira a tu alrededor. La gente está ocupada haciendo lo que la gente hace.

their shields. Whenever a sorcerer has an encounter with any of those inexplicable and unbending forces we have talked about, his gap opens, making him more susceptible to his death than he ordinarily is; I've told you that we die through that gap, therefore if it is open one should have his will ready to fill it; that is, if one is a warrior. If one is not a warrior, like yourself, then one has no other recourse but to use the activities of daily life to take one's mind away from the fright of the encounter and thus to allow one's gap to close. You got angry with me that day when you met the ally. I made you angry when I stopped your car and I made you cold when I dumped you into the water. Having your clothes on made you even colder. Being angry and cold helped you close your gap and you were protected. At this time in your life, however, you can no longer use those shields as effectively as an average man. You know too much about those forces and now you are finally at the brink of feeling and acting as a warrior. Your old shields are no longer safe."

"What am I supposed to do?"

"Act like a warrior and select the items of your world. You cannot surround yourself with things helter-skelter any longer. I tell you this in a most serious vein. Now for the first time you are not safe in your old way of life."

"What do you mean by selecting the items of my world?"

"A warrior encounters those inexplicable and unbending forces because he is deliberately seeking them, thus he is always prepared for the encounter. You, on the other hand, are never prepared for it. In fact if those forces come to you they will take you by surprise; the fright will open your

є їхні щити. Щоразу, коли мольфар стикається з будь-якою із цих непоясненних і несхитних сил, його просвіт відкривається, роблячи його вразливішим до його смерті, ніж він є зазвичай; я казав тобі, що ми помираємо крізь цей просвіт, тож якщо він відкритий, слід мати свою волю напоготові заткнути його; тобто, це якщо людина є воїном. Якщо ж хтось не є воїном, от як ти, тоді він не має ніякої іншої ради, крім як використовувати засоби повсякденного життя, щоб відвернути свій розум від викликаного цією зустріччю переляку й тим самим дати своєму просвіту змогу закритися. Ти розлютився на мене того дня, коли зустрівся із союзником. Я розлютив тебе, коли заблокував двигун твого авта, й вистудив тебе, коли занурив тебе у воду. Через одяг на своєму тілі ти змерз іще сильніше. Розлюченість і відчуття холоду допомогли тобі закрити твій просвіт, і ти був захищений. Однак на цьому етапі свого життя ти більше не можеш використовувати ті щити настільки ж ефективно, як звичайний чоловік. Ти забагато знаєш про ці сили, і зараз ти нарешті стоїш на межі того, щоб відчувати й діяти як воїн. Твої старі щити більше не вбезпечують тебе."

"Що мені належить робити?"

"Дій як воїн і відбирай речі свого світу. Ти більше не можеш оточувати себе речами як припало. Я кажу тобі це щоякнайсерйозніше. Тепер ти вперше не є в безпеці у своєму старому способі життя."

"Що ви маєте на увазі під відбиранням речей мого світу?"

"Воїн стикається із цими непояснненими й несхитними силами, бо він навмисно шукає їх, тому він завжди готовий до такої зустрічі. Ти ж, з іншого боку, ніколи не готовий до неї. Фактично, якщо ці сили прийдуть до тебе, вони захоплять тебе розполохом; переляк відкриє твій просвіт, і твоє життя нестримно

Esos son sus resguardos. Cada vez que un brujo se encuentra con cualquiera de esas fuerzas inexplicables e inflexibles de las que hemos hablado, su abertura se ensancha, haciéndolo más susceptible a su muerte de lo que es comúnmente; te he dicho que morimos por esa abertura; por ello, si está abierta, uno tiene que tener la voluntad lista para llenarla; eso es, si uno es guerrero. Si uno no es guerrero, como tú, el único recurso que le queda es usar las actividades de la vida cotidiana para apartar a la mente del susto del encuentro y así permitir que la abertura se cierre. Tú te enojaste conmigo ese día que te encontraste al aliado. Te hice enojar cuando paré tu coche y te enfrié al echarte al agua. El que tuvieras la ropa puesta te dio aún más frío. El enojo y el frío te ayudaron a cerrar tu abertura y quedaste protegido. Pero a esta altura en tu vida ya no puedes usar esos resguardos en forma tan efectiva como un hombre corriente. Sabes demasiado de esas fuerzas y ahora estás por fin al borde de sentir y actuar como guerrero. Tus antiguos resguardos ya no son seguros.

—¿Qué es lo que debería hacer?

—Actuar como guerrero y elegir los elementos de tu mundo. Ya no puedes rodearte de cosas a la loca. Te digo esto de la manera más seria. Ahora, por primera vez, no estás seguro en tu antigua forma de vivir.

—¿A qué se refiere usted con lo de elegir los elementos de mi mundo?

—Un guerrero encuentra esas fuerzas inexplicables e inflexibles porque las anda buscando adrede; así que siempre está preparado para el encuentro. Tú, en cambio, nunca estás preparado. Es más, si esas fuerzas vienen a ti van a tomarte por sorpresa; el susto ensanchará tu abertura y

gap and your life will irresistibly escape through it. The first thing you must do, then, is be prepared. Think that the ally is going to pop in front of your eyes any minute and you must be ready for him. To meet an ally is no party or Sunday picnic and a warrior takes the responsibility of protecting his life. Then if any of those forces tap you and open your gap, you must deliberately strive to close it by yourself. For that purpose you must have a selected number of things that give you great peace and pleasure, things which you can deliberately use to take your thoughts from your fright and close your gap and make you solid."

"What kind of things?"

"Years ago I told you that in his day-to-day life a warrior chooses to follow the path with heart. It is the consistent choice of the path with heart which makes a warrior different from the average man. He knows that a path has heart when he is one with it, when he experiences a great peace and pleasure traversing its length. The things a warrior selects to make his shields are the items of a path with heart."

"But you said I'm not a warrior, so how can I choose a path with heart?"

"This is your turning point. Let's say that before you did not really need to live like a warrior. Now it is different, now you must surround yourself with the items of a path with heart and you must refuse the rest, or you will perish in the next encounter. I may add that you don't need to ask for the

витече крізь нього. Тож перше, що ти мусиш зробити, — це бути готовим. Думай, що союзник вигулькне перед твоїми очима будь-якої миті, і ти мусиш бути напоготові до нього. Зустрітися із союзником — то зовсім не званий вечір чи недільний пікнік, і воїн бере на себе відповідальність захищати своє життя. Тоді якщо будь-яка з цих сил постукає до тебе й відкриє твій просвіт, ти мусиш цілеспрямовано докладати зусиль, щоб самостійно закрити його. Для цього ти мусиш мати певну кількість відібраних тобою речей, які дають тобі велику умиротвореність і втіху, речей, які ти можеш зважено використовувати, щоб відвернути твої думки від твого переляку, закрити свій просвіт і зробити себе твердим."

"Якого роду ці речі?"

"Багато років тому я казав тобі, що у своєму повсякденному житті воїн обирає йти стежкою із серцем[133]. Саме твердий вибір стежки із серцем відрізняє його від звичайного чоловіка. Воїн знає, що якась стежка має серце, коли він є одним цілим із нею, коли він досвідчує великий внутрішній спокій і втіху, проходячи її довжину. Речі, які відбирає воїн, щоб зробити свої щити — це складові елементи стежки із серцем."

"Але ви сказали, що я не воїн, тож як я можу обрати стежку із серцем?"

"Це твоя поворотна точка. Скажімо так, раніше ти справді не мав потреби жити як воїн. Тепер усе інакше, тепер ти мусиш оточити себе складовими елементами стежки із серцем і мусиш відмовитися від усього іншого, або ж ти загинеш у наступній зустрічі. Я можу додати, що тобі більше немає потреби

por ahí se escapará sin remedio tu vida. Entonces, la primera cosa que debes hacer es estar preparado. Piensa que el aliado va a saltar en cualquier momento frente a tus ojos y debes estar listo. Encontrarse con un aliado no es fiesta de domingo ni paseo al campo, y un guerrero toma la responsabilidad de proteger su vida. Luego, si cualquiera de esas fuerzas te topa y ensancha tu abertura, debes luchar deliberadamente por cerrarla tú solo. Para ese propósito deberás haber elegido cierto número de cosas que te den paz y placer, cosas que puedas usar deliberadamente para apartar los pensamientos de tu susto y cerrarte y amacizarte.

—¿Qué clase de cosas?

—Hace años te dije que, en su vida cotidiana, el guerrero escoge seguir el camino con corazón. La consistente preferencia por el camino con corazón es lo que diferencia al guerrero del hombre común. El guerrero sabe que un camino tiene corazón cuando es uno con él, cuando experimenta gran paz y placer al atravesar su largo. Las cosas que un guerrero elige para hacer sus resguardos son los elementos de un camino con corazón.

—Pero usted dice que yo no soy guerrero, de modo que ¿cómo puedo escoger un camino con corazón?

—Este es el empalme de caminos. Digamos que hasta hoy no tenías verdadera necesidad de vivir como guerrero. Ahora es distinto, ahora debes rodearte con los elementos de un camino con corazón y debes rehusar el resto, o de otro modo perecerás en el próximo encuentro. Puedo añadir que ya no nece-

[133] Концепція стежки із серцем, що є однією з ключових у повчаннях дона Хуана для правої сторони, докладно висвітлюється в розділах 5 і 9 «Учення дона Хуана» (див. «Нагвалізм», том I, стор. 165–66, 233-34, 264, 281).

encounter any longer. An ally can now come to you in your sleep; while you are talking to your friends; while you are writing."

"For years I have truly tried to live in accordance with your teachings," I said. "Obviously I have not done well. How can I do better now?"

"You think and talk too much. You must stop talking to yourself."

"What do you mean?"

"You talk to yourself too much. You're not unique at that. Every one of us does that. We carry on an internal talk. Think about it. Whenever you are alone, what do you do?"

"I talk to myself."

"What do you talk to yourself about?"

"I don't know; anything, I suppose."

"I'll tell you what we talk to ourselves about. We talk about our world. In fact we maintain our world with our internal talk."

"How do we do that?"

"Whenever we finish talking to ourselves the world is always as it should be. We renew it, we kindle it with life, we uphold it with our internal talk. Not only that, but we also choose our paths as we talk to ourselves. Thus we repeat the same choices over and over until the day we die, because we keep on repeating the same internal talk over and over until the day we die.

прохати про таку зустріч. Тепер союзник може прийти до тебе уві сні; коли ти розмовляєш із друзями; коли ти пишеш."

"Я вже роками щиро намагаюся жити відповідно до ваших настанов, — сказав я. — Очевидно, досі я робив це недостатньо добре. Як я тепер можу робити це краще?"

"Ти забагато думаєш і говориш. Ти мусиш перестати розмовляти із самим собою."

"Що ви маєте на увазі?"

"Ти забагато розмовляєш із самим собою. Ти не є унікальний у цьому. Кожен із нас робить це. Ми постійно ведемо внутрішню балачку. Подумай про це. Коли ти сам-один, що ти робиш?"

"Я розмовляю із собою."

"Про що ти розмовляєш із собою?"

"Я не знаю; певне, про будь-що."

"Я скажу тобі, про що ми розмовляємо із собою. Ми говоримо про наш світ. Фактично, ми підтримуємо наш світ своєю внутрішньою балачкою."

"Як ми це робимо?"

"Коли ми закінчуємо[134] говоріння із собою, світ завжди є такий, яким йому належить бути. Ми поновлюємо його, ми даємо йому життя, ми підтримуємо його своєю внутрішньою балачкою. Ба більше, ми також обираємо свої стежки відповідно до того, що самі собі говоримо[135]. Так ми знову й знову повторюємо той самий вибір[136] аж до дня своєї смерті, бо продовжуємо раз у раз повторювати ту саму внутрішню балачку, поки не настане день, коли ми помремо."

sitas pedir el encuentro. Ahora, un aliado puede venir a ti mientras duermes; mientras hablas con tus amigos; mientras escribes.

—Durante años he tratado realmente de vivir de acuerdo con sus enseñanzas —dije—. Por lo visto no he sabido hacerlo. ¿Cómo puedo mejorar ahora?

—Piensas y hablas demasiado. Debes dejar de hablar contigo mismo.

—¿Qué quiere usted decir?

—Hablas demasiado contigo mismo. No eres único en eso. Cada uno de nosotros lo hace. Sostenemos una conversación interna. Piensa en eso. ¿Qué es lo que siempre haces cuando estás solo?

—Hablo conmigo mismo.

—¿De qué te hablas?

—No sé; de cualquier cosa, supongo.

—Te voy a decir de qué nos hablamos. Nos hablamos de nuestro mundo. Es más, mantenemos nuestro mundo con nuestra conversación interna.

—¿Cómo es eso?

—Cuando terminamos de hablar con nosotros mismos, el mundo es siempre como debería ser. Lo renovamos, lo encendemos de vida, lo sostenemos con nuestra conversación interna. No sólo eso, sino que también escogemos nuestros caminos al hablarnos a nosotros mismos. De allí que repetimos las mismas preferencias una y otra vez hasta el día en que morimos, porque seguimos repitiendo la misma conversación interna una y otra vez hasta el día en que morimos.

---

[134] *to finish* (англ.) — 1) закінчувати *в значенні* доводити (*або* використовувати) до кінця; доводити до досконалості, до завершеності; 2) закінчувати *в значенні* припинити, покласти край. Ця фраза може мати два протилежні значення: 1) *Коли ми доводимо говоріння із собою до досконалості/до кінця/до завершеного стану, світ завжди є такий, яким йому належить бути* (тобто який він має бути на нашу думку); 2) *Щоразу, коли ми припиняємо говорити до себе, світ завжди є такий, яким йому належить бути* (тобто який він є насправді).

[135] We also choose our paths as we talk to ourselves (англ.) — альтернативний варіант перекладу: "розмовляючи із собою/у той час, як ми розмовляємо із собою, ми також обираємо свої стежки".

[136] *the same choices* (англ.) — тут вжито форму множини, дослівно — «ті самі вибори», альтернативний варіант перекладу: "ми знову й знову повторюємо вибір тих самих речей".

"A warrior is aware of this and strives to stop his talking. This is the last point you have to know if you want to live like a warrior."

"How can I stop talking to myself?"

"First of all you must use your ears to take some of the burden from your eyes. We have been using our eyes to judge the world since the time we were born. We talk to others and to ourselves mainly about what we see. A warrior is aware of that and listens to the world; he listens to the sounds of the world."

I put my notes away. Don Juan laughed and said that he did not mean I should force the issue, that listening to the sounds of the world had to be done harmoniously and with great patience.

"A warrior is aware that the world will change as soon as he stops talking to himself," he said, "and he must be prepared for that monumental jolt."

"What do you mean, don Juan?"

"The world is such-and-such or so-and-so only because we tell ourselves that that is the way it is. If we stop telling ourselves that the world is so-and-so, the world will stop being so-and-so. At this moment I don't think you're ready for such a momentous blow, therefore you must start slowly to undo the world."

"I really do not understand you!"

"Your problem is that you confuse the world with what people do. Again you're not unique at that. Every one of us does that. The things people do are the shields against the forces that surround us; what we do as people gives us comfort and

"Воїн є свідомий цього й прагне зупинити свою балаканину. Це останній момент, який ти маєш знати, якщо хочеш жити як воїн."

"Як я можу зупинити балакання із самим собою?"

"Насамперед, ти мусиш використовувати свої вуха, щоб зняти частину навантаження зі своїх очей. Ми використовуємо наші очі, щоб судити про світ, з того часу, як народилися. Ми розмовляємо з іншими та із собою головним чином про те, що ми бачимо. Воїн усвідомлює це і слухає світ; він слухає звуки світу."

Я відклав свої нотатки. Дон Хуан засміявся й сказав, що не мав на увазі, що мені слід форсувати цю справу, адже слухання звуків світу має здійснюватися гармонійно та з великим терпінням.

"Воїн усвідомлює, що світ зміниться, щойно тільки він перестане говорити сам до себе, — мовив він, — і мусить бути готовий до цього колосального струсу."

"Що ви маєте на увазі, доне Хуане?"

"Світ є такий-і-такий або отакий-і-отакий лише тому, що ми говоримо собі, що це те, чим він є. Якщо ми перестанемо казати собі, що світ є такий-то і такий-то, світ перестане бути таким. Я не думаю, що в даний момент ти готовий до настільки грандіозного потрясіння, отже ти мусиш почати поволі руйнувати створюваний тобою[137] світ."

"Я справді не розумію вас!"

"Твоя проблема в тому, що ти плутаєш світ із тим, що роблять люди. І знову ж таки, ти не є унікальний у цьому. Кожен із нас робить це. Речі, які роблять люди, є щитами проти сил, які оточують нас; те, що ми робимо як люди, дає нам змогу почуватися

»Un guerrero se da cuenta de esto y lucha por parar su habladuría. Este es el último punto que debes saber si quieres vivir como guerrero.»

—¿Cómo puedo dejar de hablar conmigo mismo?

—Antes que nada debes usar tus oídos a fin de quitar a tus ojos parte de la carga. Desde que nacimos hemos estado usando los ojos para juzgar el mundo. Hablamos a los demás, y nos hablamos a nosotros mismos, acerca de lo que vemos. Un guerrero se da cuenta de esto y escucha el mundo; escucha los sonidos del mundo.

Guardé mis notas. Don Juan rió y dijo que no buscaba llevarme a forzar el proceso, que escuchar los sonidos del mundo debía hacerse armoniosamente y con gran paciencia.

—Un guerrero se da cuenta de que el mundo cambiará tan pronto como deje de hablarse a sí mismo —dijo—, y debe estar preparado para esa sacudida monumental.

—¿Qué es lo que quiere usted decir, don Juan?

—El mundo es así-y-así o así-y-asá sólo porque nos decimos a nosotros mismos que esa es su forma. Si dejamos de decirnos que el mundo es así-y-asá, el mundo deja de ser así-y-asá. En este momento no creo que estés listo para un golpe tan enorme; por eso debes empezar despacio a deshacer el mundo.

—¡Palabra que no le entiendo!

—Tu problema es que confundes el mundo con lo que la gente hace. Pero tampoco en eso eres el único. Todos lo hacemos. Las cosas que la gente hace son los resguardos contra las fuerzas que nos rodean; lo que hacemos como gente nos da consuelo y nos

[137] *to undo* (англ.) — дослівно «робити назад», знищувати зроблене або повертати в зворотному напрямку дію того, що зроблене.

makes us feel safe; what people do is rightfully very important, but only as a shield. We never learn that the things we do as people are only shields and we let them dominate and topple our lives. In fact I could say that for mankind, what people do is greater and more important than the world itself."

"What do you call the world?"

"The world is all that is encased here," he said, and stamped [/stomped] the ground. "Life, death, people, the allies, and everything else that surrounds us. The world is incomprehensible. We won't ever understand it; we won't ever unravel its secrets. Thus we must treat it as it is, a sheer mystery!

"An average man doesn't do this, though. The world is never a mystery for him, and when he arrives at old age he is convinced he has nothing [more] to live for. An old man has not exhausted the world. He has exhausted only what people do. But in his stupid confusion he believes that the world has no more mysteries for him. What a wretched price to pay for our shields!

"A warrior is aware of this confusion and learns to treat things properly. The things that people do cannot under any conditions be more important than the world. And thus a warrior treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly."

комфортно і в безпеці; те, що роблять люди, по праву є дуже важливим, однак лише як щит. Ми ніколи не дізнаємося, що ті речі, які ми робимо як люди, є лише щитами, і ми дозволяємо їм домінувати й подавляти наші життя. Фактично я міг би сказати, що для людства те, що роблять люди, є значнішим і важливішим, ніж сам світ."

"Що ви називаєте світом?"

"Світ — це все, що є вміщене тут, — мовив він і тупнув ногою по землі. — Життя, смерть, люди, союзники й усе інше, що оточує нас. Світ є незбагненний. Ми ніколи не зрозуміємо його; ми ніколи не розгадаємо його секретів. Тож ми мусимо ставитися до нього відповідно, вважаючи його тим, чим він є, абсолютною таємницею!"

"Однак звичайний чоловік не робить цього. Світ ніколи не є таємницею для нього, і коли він досягає старого віку, то переконаний, що йому більше немає для чого жити. Старий чоловік не вичерпав світу. Він вичерпав лише те, що роблять люди. Але у своїй дурній омані він вірить, що світ більше не має таємниць для нього. Яку жахливу ціну доводиться платити за наші щити!"

"Воїн є свідомий цієї омани й учиться правильно ставитися до речей. Речі, які роблять люди, за жодних умов не можуть бути важливіші, ніж світ. І тому воїн ставиться до світу, як до безмежної таємниці, а до того, що роблять люди, — як до безмежної дурості."

hace sentirnos seguros; lo que la gente hace es por cierto muy importante, pero sólo como resguardo. Nunca aprendemos que las cosas que hacemos como gente son sólo resguardos, y dejamos que dominen y derriben nuestras vidas. De hecho, podría decir que para la humanidad, lo que la gente hace es más grande y más importante que el mundo mismo.

—¿A qué llama usted el mundo?

—El mundo es todo lo que está encajado aquí —dijo, y pateó el suelo—. La vida, la muerte, la gente, los aliados y todo lo demás que nos rodea. El mundo es incomprensible. Jamás lo entenderemos; jamás desenredaremos sus secretos. Por eso, debemos tratarlo como lo que es: ¡un absoluto misterio!

»Pero un hombre corriente no hace esto. El mundo nunca es un misterio para él, y cuando llega a viejo está convencido de que no tiene nada más por qué vivir. Un viejo no ha agotado el mundo. Sólo ha agotado lo que la gente hace. Pero en su estúpida confusión cree que el mundo ya no tiene misterios para él. ¡Qué precio tan calamitoso pagamos por nuestros resguardos!

»Un guerrero se da cuenta de esta confusión y aprende a tratar a las cosas debidamente. Las cosas que la gente hace no pueden, bajo ninguna condición, ser más importantes que el mundo. De modo que un guerrero trata el mundo como un interminable misterio, y lo que la gente hace como un desatino sin fin.»

15

I began the exercise of listening to the "sounds of the world" and kept at it for two months, as don Juan had specified. It was excruciating at first to listen and not look, but even more excruciating was not to talk to myself. By the end of the two months I was capable of shutting off my internal dialogue for short periods of time and I was also capable of paying attention to sounds.

I arrived at don Juan's house at 9 a.m. on November 10, 1969.

"We should start that trip right now," he said upon my arrival at his house.

I rested for an hour and then we drove towards the low slopes of the mountains to the east. We left my car in the care of one of his friends who lived in that area while we hiked into the mountains. Don Juan had put some crackers and sweet rolls in a knapsack for me. There were enough provisions for a day or two. I had asked don Juan if we needed more. He shook his head negatively.

We walked the entire morning. It was a rather warm day. I carried one canteen of water, most of which I drank myself. Don Juan drank only twice. When there was no more water he assured me it was all right to drink from the streams we found on our way. He laughed at my reluctance. After a short while my thirst made me overcome my fears.

In the early afternoon we stopped in a small valley at the bottom of some lush green hills. Behind the hills, towards the

15

Я почав вправлятися у слуханні «звуків світу» і продовжував робити це протягом двох місяців, як указав дон Хуан. Спершу мені було болісно важко слухати й не дивитися, але ще важче було не розмовляти із самим собою. Під кінець цього двомісячного періоду я був здатен вимикати мій внутрішній діалог на короткі проміжки часу, а також звертати увагу на звуки.

Я приїхав до будинку дона Хуана о дев'ятій годині ранку 10 листопада 1969 року.

"Ми маємо вирушити в цю подорож просто зараз",— мовив він, щойно я прибув до його дому.

Я перепочив десь із годину, а тоді ми поїхали в бік низьких схилів гір на сході. Ми залишили моє авто під наглядом одного з його друзів, який жив у тій місцевості, а самі пішли в гори. Дон Хуан поклав у рюкзак кілька крекерів і здобних булок для мене. Нашого запасу їжі було достатньо на день-два. Я спитав у дона Хуана, чи не треба нам більше харчів. Він заперечливо похитав головою.

Ми йшли весь ранок. День був доволі теплий. Я ніс одну баклажку з водою, більшу частину якої випив сам. Дон Хуан сьорбнув із неї лише двічі. Коли води більше не лишилося, він запевнив мене, що тут цілком можна пити зі струмків, які ми знаходили на нашому шляху. Він посміявся з мого небажання робити це. Дуже скоро спрага змусила мене подолати свої страхи.

Рано пополудні ми зупинилися в невеличкій долині біля підніжжя пагорбів, укритих буйною зеленою рослинністю. За пагорбами,

XV

Inicié el ejercicio de escuchar los "sonidos del mundo" y lo prolongué dos meses, como don Juan había especificado. Al principio resultaba torturante escuchar y no mirar, pero todavía peor era el no hablar conmigo mismo. Al finalizar los dos meses, yo era capaz de suspender mi diálogo interno durante periodos cortos, y también de prestar atención a los sonidos.

Llegué a casa de don Juan a las 9 a.m. del 10 de noviembre de 1969.

—Hay que emprender ese viaje ahora mismo —dijo él a mi llegada.

Descansé una hora y luego viajamos hacia las bajas laderas de las montañas al este. Dejamos mi coche al cuidado de un amigo suyo que vivía en esa zona, mientras nos adentrábamos a pie en las montañas. Don Juan había puesto en una mochila galletas y panes de dulce para mí. Había suficientes provisiones para un día o dos. Pregunté a don Juan si necesitaríamos más. Sacudió la cabeza negativamente.

Caminamos toda la mañana. Era un día algo cálido. Yo llevaba una cantimplora llena, y bebí la mayor parte del agua. Don Juan sólo bebió dos veces. Cuando ya no hubo agua, me aseguró que podía beber de los arroyos que encontrábamos en el camino. Se rió de mi renuncia. Tras un rato corto, la sed me hizo superar los temores.

Poco después del mediodía nos detuvimos en un vallecito al pie de unas exuberantes colinas verdes. Detrás de las

east, the high mountains were silhouetted against a cloudy sky.

"You can think, you can write about what we say or about what you perceive, but nothing about where we are," he said.

We rested for a while and then he took a bundle from inside his shirt. He untied it and showed me his pipe. He filled its bowl with smoking mixture, lighted a match and kindled a small dry twig, placed the burning twig inside the bowl, and told me to smoke. Without a piece of charcoal inside the bowl it was difficult to light the pipe; we had to keep kindling twigs until the mixture caught on fire.

When I had finished smoking he said that we were there so I could find out the kind of game I was supposed to hunt. He carefully repeated three or four times that the most important aspect of my endeavor was to find some holes. He emphasized the word "holes" and said that inside them a sorcerer could find all sorts of messages and directions.

I wanted to ask what kind of holes they were; don Juan seemed to have guessed my question and said that they were impossible to describe and were in the realm of "seeing". He repeated at various times that I should focus all my attention on listening to sounds and do my best to find the holes between the sounds. He said that he was going to play his spirit catcher four times. I was supposed to use those eerie calls as a guide to the ally that had welcomed me; that ally would then give me the message I was seeking. Don Juan told me I should stay in complete alertness, since he had no idea how the ally would manifest himself to me.

у східному напрямку, на тлі захмареного неба виднілися силуети високих гір.

"Ти можеш думати, можеш писати про що ми говоримо чи що ти сприймаєш, але нічого про те, де ми є", — мовив він.

Ми трохи перепочили, а тоді він дістав з-за пазухи якийсь згорток. Він розв'язав його і показав мені свою люльку. Він набив її чашу курильною сумішшю, чиркнув сірником і запалив маленький сухий прутик, поклав палаючого прутика в чашу й велів мені курити. Розкурити люльку без жаринки всередині чаші було важко; нам довелося й далі підпалювати дрібні гілочки, перш ніж суміш розгорілася.

Коли я кінчив курити, він сказав, що ми є тут аби я міг дізнатися, на якого роду дичину мені належить полювати. Він дуже чітко повторив три-чотири рази, що найважливішим аспектом цієї моєї спроби було відшукати певні діри. Він робив наголос на слові «діри» й сказав, що всередині них мольфар може знайти найрізноманітніші послання та вказівки.

Я хотів запитати, якого роду є ці діри; дон Хуан, здавалося, вгадав моє запитання і сказав, що їх неможливо описати й що вони перебувають у царині «бачення». За час нашої розмови він кілька разів повторив, що мені слід сфокусувати всю мою увагу на слуханні звуків і докласти максимум зусиль, щоб знайти діри між звуками. Він сказав, що зіграє на своїй духоловці чотири рази. Мені належало використати ці моторошні кличі як провідника до союзника, що вітав мене раніше; тоді цей союзник дасть мені послання, яке я шукаю. Дон Хуан сказав, що я маю бути в повній алертності[138], оскільки він не має жодного уявлення, як союзник з'явить себе мені.

colinas, hacia el este, las altas montañas se recortaban contra un cielo nublado.

—Puedes quedarte callado pensando, o puedes escribir lo que digamos o lo que percibas, pero nada acerca de dónde estamos —dijo don Juan.

Descansamos un rato y luego sacó un bulto debajo su camisa. Lo desató y me mostró su pipa. Llenó el cuenco con mezcla para fumar, encendió un fósforo y con él una ramita seca, puso la rama ardiente dentro del cuenco y me dijo que fumara. Sin un trozo de carbón dentro del cuenco era difícil encender la pipa; tuvimos que seguir prendiendo ramas hasta que la mezcla empezó a arder.

Cuando terminé de fumar, don Juan me dijo que estábamos allí para que yo descubriera qué clase de presa me correspondía cazar. Repitió con cuidado, tres o cuatro veces, que el aspecto más importante de mi empresa era hallar unos agujeros. Recalcó la palabra "agujeros" y dijo que dentro de ellos un brujo podía encontrar todo tipo de mensajes e indicaciones.

Quise preguntar qué clase de agujeros eran; don Juan pareció haber adivinado mi pregunta y dijo que eran imposibles de describir y se hallaban en el terreno de "ver". Repitió en diversos momentos que yo debía enfocar toda mi atención en escuchar sonidos, y hacer lo posible por hallar los agujeros entre los sonidos. Dijo que él tocaría cuatro veces su cazador de espíritus. Se suponía que yo usara esos extraños clamores como guía para encontrar el aliado que me había dado la bienvenida; ese aliado me entregaría entonces el mensaje que yo buscaba. Don Juan me instó a permanecer muy alerta, pues ni él tenía idea de cómo se me manifestaría el aliado.

[138] Alertness (англ.) — алертність, стан максимальної готовності до дії на тлі внутрішнього спокою; фізична й душевна зібраність, підтягнутість, пильність, здатність моментально перейти до активної дії.

I listened attentively. I was sitting with my back against the rock side of the hill. I experienced a mild numbness. Don Juan warned me against closing my eyes. I began to listen and I could distinguish the whistling of birds, the wind rustling the leaves, the buzzing of insects. As I placed my undivided attention on those sounds, I could actually make out four different types of birds' whistlings. I could distinguish the speeds of the wind, in terms of slow or fast; I could also hear the different rustlings of three types of leaves. The buzzings of insects were dazzling. There were so many that I could not count them or correctly differentiate them.

I was immersed in a strange world of sound, as I had never been in my life. I began to slide to my right. Don Juan made a motion to stop me but I caught myself before he did. I straightened up and sat erect again. Don Juan moved my body until he had propped me on a crevice in the rock wall. He swept the small rocks from under my legs and placed the back of my head against the rock.

He told me imperatively to look at the mountains to the southeast. I fixed my gaze in the distance but he corrected me and said I should not gaze but look, sort of scanning, at the hills in front of me and at the vegetation on them. He repeated over and over that I should concentrate all my attention on my hearing.

Sounds began to be prominent again. It was not so much that I wanted to hear them; rather, they had a way of forcing me to concentrate on them. The wind rustled the leaves. The wind came high above the trees and then it dropped into the valley where

Я уважно слухав. Я сидів спиною до скелястого схилу пагорба. Я відчував легке оніміння. Дон Хуан застеріг мене, щоб я не заплющував очей. Я почав дослухатися і зміг розрізнити свистіння птахів, шелестіння листя від вітру, дзижчання комах. Зосереджуючи свою неподільну увагу на цих звуках, я фактично зміг розібрати чотири різні типи пташиного посвисту. Я міг розрізняти швидкості вітру як повільну чи стрімку; я також міг розчути різне шелестіння трьох типів листя. Розмаїття звуків дзижчання комах приголомшувало. Їх було так багато, що я не міг ані порахувати їхню кількість, ані точно визначити відмінності між ними.

Я був занурений у дивний світ слухового відчуття, як ніколи досі в моєму житті. Я почав поволі сковзати праворуч. Дон Хуан зробив рух, щоб притримати мене, але я сам зупинив сковзання, перш ніж він встиг це зробити. Я випростався й знову сидів прямо. Дон Хуан став пересувати моє тіло, поки не вмостив мене у розколину в скелястій стіні, що тепер надійно підтримувала мою спину. Він повимітав дрібні камінці в мене з-під ніг і притулив мою потилицю до скелі.

Він владним тоном велів мені дивитися на гори на південному сході. Я зафіксував свій погляд вдалині, але він поправив мене й сказав, що мені слід не втуплюватися поглядом в одну точку, а побіжно ковзати очима, ніби скануючи пагорби переді мною та рослинність на них. Він знов і знов повторював, що мені слід сконцентрувати всю мою увагу на моєму слуховому сприйнятті.

Звуки знову почали увиразнюватися. Це було не стільки те, що я хотів чути їх; скоріше, вони якимось чином самі змушували мене концентруватися на них. Вітер шерхотів листям. Вітер приходив звідкись високо над деревами, а тоді опускався вниз у долину, де ми

Escuché con atención. Estaba sentado con la espalda contra el costado rocoso del cerro. Experimentaba un entumecimiento leve. Don Juan me advirtió que no cerrara los ojos. Empecé a escuchar y pude discernir silbidos de pájaro, el viento agitando las hojas, zumbido de insectos. Al colocar mi atención unitaria en esos sonidos, pude distinguir cuatro tipos diferentes de silbidos. Podía diferenciar las velocidades del viento, en términos de lento o rápido; también oía el distinto crujir de tres tipos de hojas. Los zumbidos de los insectos eran asombrosos. Había tantos que no me era posible contarlos ni diferenciarlos correctamente.

Me hallaba sumergido en un extraño mundo sonoro, como nunca en mi vida. Empecé a deslizarme hacia la derecha. Don Juan hizo un movimiento para detenerme, pero me frené antes de que él lo hiciera. Me enderecé y volví a sentarme erecto. Don Juan movió mi cuerpo hasta apoyarme en una grieta en la pared de roca. Despejó de piedras el espacio bajo mis piernas y puso mi nuca contra la roca.

Me dijo, imperativamente, que mirara las montañas hacia el sureste. Fijé la mirada en la distancia, pero él me corrigió y dijo que no me quedara viendo nada, sino que mirase, como recorriendo, los cerros frente a mí y la vegetación en ellos. Repitió una y otra vez que toda mi atención debía concentrarse en mi oído.

Los sonidos recobraron prominencia. No era tanto que yo quisiese oírlos; más bien, tenían un modo de forzarme a concentrarme en ellos. El viento sacudía las hojas. El viento llegaba por encima de los árboles y luego caía en el valle donde

we were. Upon dropping, it touched the leaves of the tall trees first; they made a peculiar sound which I fancied to be a sort of rich, raspy, lush sound. Then the wind hit the bushes and their leaves sounded like a crowd of small things; it was an almost melodious sound, very engulfing and quite demanding; it seemed capable of drowning everything else. I found it displeasing. I felt embarrassed because it occurred to me that I was like the rustle of the bushes, nagging and demanding. The sound was so akin to me that I hated it. Then I heard the wind rolling on the ground. It was not a rustling sound but more of a whistle, almost a beep or a flat buzz. Listening to the sounds the wind was making, I realized that all three of them happened at once. I was wondering how I had been capable of isolating each of them, when I again became aware of the whistling of birds and the buzzing of insects. At one moment there were only the sounds of the wind and the next moment a gigantic flow of other sounds emerged at once into my field of awareness. Logically, all the existing sounds must have been continually emitted during the time I was hearing only the wind.

I could not count all the whistles of birds or buzzings of insects, yet I was convinced I was listening to each separate sound as it was produced. Together they created a most extraordinary order. I cannot call it any other thing but "order". It was an order of sounds that had a pattern; that is, every sound happened in sequence.

Then I heard a unique prolonged wail. It made me shiver. Every other noise ceased

були. Знижуючись, він спершу торкався листя високих дерев; вони видавали специфічний звук, що уявлявся мені чимось на кшталт глибокого, насиченого, витіюватого скреготіння. Після цього вітер досягав кущів, і їхнє листя звучало, немов стовпище маленьких речей; то був майже мелодійний звук, дуже поглинаючий і безмірно вимогливий; здавалося, він був здатний заглушити все інше. Я знайшов його неприємним. Я відчув замішання, бо мені спало на думку, що я такий самий, як цей шелест кущів, надокучливий і прискіпливий. Звук був настільки подібний до мене, що я ненавидів його. Потім я почув, як вітер прокочується по землі. То був не шелесткий звук, він більше нагадував посвист, майже телефонний зумер або монотонне гудіння. Вслухуючись у створювані вітром звуки, я збагнув, що всі три з них лунали одночасно. Я задався питанням, як мені раніше вдавалося їх розділити, аж тут раптом знову став свідомий свистіння птахів і дзижчання комах. У якийсь момент були лише звуки вітру, а наступної миті в моє поле усвідомлення враз увірвався гігантський потік інших звуків. З погляду логіки, всі наявні звуки мали безперервно лунати впродовж усього часу, коли я чув лише вітер.

Я не міг порахувати всі посвисти птахів чи дзижчання комах, однак був переконаний, що слухаю кожен окремий звук у той момент, коли він з'являється. Разом вони створювали найбільш екстраординарний порядок. Я не можу назвати це нічим іншим, крім як «порядком»[139]. То був порядок звуків, що мали певний патерн; тобто всі звуки виникали один за одним у певній послідовності.

Потім я почув унікальне протяжне виття. Від нього мене кинуло в дрож. Усі інші звуки

estábamos. Al caer, tocaba primero las hojas de los árboles altos; hacían un sonido peculiar que me pareció rico, rasposo, exuberante. Luego el viento daba contra los arbustos, cuyas hojas sonaban como una multitud de cosas pequeñas; era un sonido casi melodioso, muy absorbente e impositivo; parecía capaz de ahogar todo lo otro. Me resultó desagradable. Me sentí apenado porque se me ocurrió que yo era como el crujir de los arbustos, regañón y exigente. El sonido era tan semejante a mí que yo lo odiaba. Luego oí al viento rodar en el suelo. No era un crepitar sino más bien un silbido, casi un timbrar agudo o un zumbido llano. Escuchando los sonidos que hacía el viento, advertí que los tres ocurrían al mismo tiempo. Estaba pensando cómo fui capaz de aislarlos, cuando de nuevo me di cuenta del silbar de pájaros y el zumbar de insectos. En cierto instante, sin embargo, sólo había los sonidos del viento, pero al siguiente, otros sonidos brotaron en gigantesco fluir a mi campo de atención. Lógicamente, todos los sonidos existentes deben haberse emitido de continuo durante el tiempo en que yo sólo oía el viento.

No podía contar todos los silbidos de pájaros o zumbidos de insectos, pero me hallaba convencido de que estaba escuchando cada sonido individual en el momento en que se producía. Juntos creaban un orden de lo más extraordinario. No puedo llamarlo otra cosa que "orden". Era un orden de sonidos que tenía un diseño; es decir, cada sonido ocurría en secuencia.

Entonces oí un peculiar lamento prolongado. Me hizo temblar. Todos los

[139] Order (англ.) — порядок, лад, впорядкованість; тут *тж*. можна перекласти як «впорядкована структура».

for an instant, and the valley was dead still as the reverberation of the wail reached the valley's outer limits; then the noises began again. I picked up their pattern immediately. After a moment of attentive listening I thought I understood don Juan's recommendation to watch for the holes between the sounds. The pattern of noises had spaces in between sounds! For example, specific whistles of birds were timed and had pauses in between them, and so had all the other sounds I was perceiving. The rustling of leaves was like a binding glue that made them into a homogeneous buzz. The fact of the matter was that the timing of each sound was a unit in the overall pattern of sounds. Thus the spaces or pauses in between sounds were, if I paid attention to them, holes in a structure.

I heard again the piercing wail of don Juan's spirit catcher. It did not jolt me, but the sounds again ceased for an instant and I perceived such a cessation as a hole, a very large hole. At that precise moment I shifted my attention from hearing to looking. I was looking at a cluster of low hills with lush green vegetation. The silhouette of the hills was arranged in such a way that from the place where I was looking there seemed to be a hole on the side of one of the hills. It was a space in between two hills and through it I could see the deep, dark grey hue of the mountains in the distance. For a moment I did not know what it was. It was as if the hole I was looking at was the "hole" in the sound. Then the noises began again but the visual image of the huge hole remained. A short while later I became even more keenly aware of the pattern of sounds and their order and the arrangement of their pauses. My mind was capable of distinguishing and dis-

на якусь хвилю припинилися й у долині стояла мертва тиша, поки реверберація виття не дісталася зовнішніх меж долини; тоді звуки почалися знов. Я одразу ж віднайшов їхній патерн. По хвилі уважного вслухування мені здалося, що я зрозумів рекомендацію дона Хуана вишукувати діри між звуками. Патерн усього багатозвуччя мав проміжки між звуками! Наприклад, характерні посвисти птахів лунали кожен у певний час і мали паузи між собою, так само як і всі інші сприймані мною звуки. Шелестіння листя було схоже на зв'язувальний клей, завдяки якому вони утворювали однорідний гул. Уся річ була в тому, що час лунання кожного звуку становив окрему одиницю в сукупному патерні звуків. Таким чином, проміжки або паузи між звуками, якщо я звертав на них увагу, були дірами в певній структурі.

Я знову почув пронизливе виття Донхуанової духоловки. Він не струсив мене, але всі звуки знову припинилися на якусь хвилю, і я сприйняв таке припинення як діру, дуже велику діру. У цей конкретний момент я змістив свою увагу зі слухового сприйняття на зорове. Я дивився на групу невисоких пагорбів, укритих буйною зеленою рослинністю. Силует цих узгір'їв мав таку конфігурацію, що з того місця, де я дивився на них, здавалося, ніби з бічної сторони одного з пагорбів є діра. То була якась прогалина між двома пагорбами, і крізь неї я міг бачити насичений темносірий колір гір удалині. Якусь мить я не міг розібрати, що це таке. Було так, ніби діра, на яку я дивився, була «дірою» в слуховому відчутті. Потім звуки почалися знову, але візуальний образ гігантської діри залишився. За короткий час потому я став іще гостріше усвідомлювати патерн звуків, їхній порядок і розміщення їхніх пауз. Мій розум був здатен виділяти величезну кількість окремих звуків і

otros ruidos cesaron un instante, y hubo completo silencio mientras la reverberación del gemido alcanzaba los límites extremos del valle; después recomenzaron los ruidos. De inmediato capté su diseño. Tras escuchar con atención un momento, creí entender la recomendación que don Juan me hizo de buscar agujeros entre los sonidos. ¡El diseño de los ruidos contenía espacios entre un sonido y otro! Por ejemplo, los cantos de ciertos pájaros tenían su tiempo y sus pausas, y de igual manera todos los demás sonidos que yo percibía. El crujir de las hojas era la goma que los unificaba en un zumbido homogéneo. El hecho era que el tiempo de cada sonido formaba una unidad en la pauta sonora general. Así, los espacios o pausas entre sonidos eran, si uno se fijaba, hoyos en una estructura.

Oí nuevamente el penetrante lamento del cazador de espíritus. No me sacudió, pero los sonidos volvieron a cesar un instante y percibí tal cesación como un agujero, un hoyo muy grande. En ese preciso momento mi atención se trasladó del oído a la vista. Me hallaba mirando un conglomerado de cerros con lujuriante vegetación verde. La silueta de los cerros estaba dispuesta de tal manera que desde mi posición se veía un agujero en una de las laderas. Era un espacio entre dos cerros, y a través de él me era visible el tinte profundo, gris oscuro, de las montañas distantes. Por un momento no supe qué cosa era. Fue como si el agujero que miraba fuese el "hoyo" en el sonido. Luego volvieron los ruidos, pero persistió la imagen visual del enorme agujero. Un momento después, cobré una conciencia todavía más aguda de la pauta sonora, de su orden y la disposición de sus pausas. Mi mente era capaz de

criminating among an enormous number of individual sounds. I could actually keep track of all the sounds, thus each pause between sounds was a definite hole. At a given moment the pauses became crystallized in my mind and formed a sort of solid grid, a structure. I was not seeing or hearing it. I was feeling it with some unknown part of myself.

Don Juan played his string once again; the sounds ceased as they had done before, creating a huge hole in the sound structure. This time, however, that big pause blended with the hole in the hills I was looking at; they became superimposed on each other. The effect of perceiving the two holes lasted for such a long time that I was capable of seeing-hearing their contours as they fit one another. Then the other sounds began again and their structure of pauses became an extraordinary, almost visual perception. I began seeing the sounds as they created patterns and then all those patterns became superimposed on the environment in the same way I had perceived the two big holes becoming superimposed. I was not looking or hearing as I was accustomed to doing. I was doing something which was entirely different but combined features of both. For some reason my attention was focused on the large hole in the hills. I felt I was hearing it and at the same time looking at it. There was something of a lure about it. It dominated my field of perception and every single sound pattern which coincided with a feature of the environment was hinged on that hole.

I heard once more the eerie wail of don Juan's spirit catcher; all other sounds stopped; the two large holes seemed to light up and next I was looking again at the ploughed field; the ally was standing there

визначати відмінності між ними. Я фактично міг відстежувати всі звуки від моменту появи до зникнення, тож кожна пауза між звуками була виразною діркою. У певний момент паузи викристалізувалися в моїй свідомості й набули форму свого роду твердої решітки, структури. Я не бачив і не чув її. Я відчував її якоюсь невідомою частиною себе.

Дон Хуан знову заграв на своїй шворці; звуки припинилися, як вони робили це раніше, створюючи гігантську діру в звуковій структурі. Проте цього разу ця велика пауза злилася з дірою в пагорбах, на які я дивився; вони наклалися одна на одну. Ефект сприймання цих двох дір тривав такий довгий час, що я був здатен бачити-чути суміщення їхніх контурів. Потім знову почалися всі інші звуки, а їхня структура пауз стала якимсь екстраординарним, майже візуальним сприйняттям. Я почав бачити, як звуки створюють патерни, а тоді всі ті патерни наклалися на навколишній простір у такий самий спосіб, як я сприймав перед цим суміщення двох великих дір. Я не дивився й не чув так, як був звиклий робити це. Я робив дещо таке, що було чимось цілковито відмінним, але поєднувало в собі риси обох цих способів сприйняття. З якоїсь причини моя увага була сфокусована на великій дірі в пагорбах. Я відчував, що чую її і водночас дивлюся на неї. У ній було щось притягальне. Вона домінувала в моєму полі сприйняття, і кожний окремий звуковий патерн, що відповідав певній деталі довколишньої обстановки, був зачеплений за ту діру, ніби вона була центром, навколо якого все оберталося.

Я ще раз почув моторошне виття духоловки дона Хуана; всі інші звуки припинилися; дві великі діри немовби спалахнули й наступної миті я знову дивився на зоране поле; союзник стояв там, як коли я бачив його на цьому полі

discernir y discriminar un número enorme de sonidos individuales. Me era posible seguir todos los sonidos; así, cada pausa era un hoyo definido. En un momento dado las pausas cristalizaron en mi mente y formaron una especie de malla sólida, una estructura. Yo no la veía ni la oía. La sentía con alguna parte desconocida de mí mismo.

Don Juan tocó su cuerda una vez más; los sonidos cesaron como antes, creando un enorme agujero en la estructura sonora. Esta vez, sin embargo, la gran pausa se confundió con el agujero en las colinas que yo estaba mirando; ambos se sobreimpusieron. El efecto de percibir los dos agujeros duró tanto tiempo que pude ver-oír cómo sus contornos encajaban mutuamente. Luego volvieron a empezar los otros sonidos y su estructura de pausas se convirtió en una percepción extraordinaria, casi visual. Empecé a ver cómo los sonidos creaban diseños y luego todos esos diseños se sobreimpusieron al medio ambiente de la misma manera en que percibí la superposición de los dos grandes agujeros. Yo no miraba ni oía como suelo hacerlo. Hacía algo que era enteramente distinto pero combinaba facetas de ambos procesos. Por algún motivo, mi atención se enfocaba en el gran hoyo en los cerros. Sentía estarlo oyendo y mirando al mismo tiempo. Algo había en él de reclamo. Dominaba mi campo de percepción, y cada pauta sonora aislada, correspondiente a un detalle del entorno, tenía su gozne en aquel agujero.

Oí de nuevo el gemido sobrenatural del cazador de espíritus; cesaron los demás sonidos; los dos grandes agujeros parecieron encenderse y de pronto me hallé mirando nuevamente el campo de labranza; el

as I had seen him before. The light of the total scene became very clear. I could see him plainly, as if he were fifty yards away. I could not see his face; his hat covered it. Then he began to come towards me, lifting up his head slowly as he walked; I could almost see his face and that terrified me. I knew I had to stop him without delay. I had a strange surge in my body; I felt an outflow of “power”. I wanted to move my head to the side to stop the vision but I could not do it. At that crucial instant a thought came to my mind. I knew what don Juan meant when he spoke of the items of a “path with heart” being the shields. There was something I wanted to do in my life, something very consuming and intriguing, something that filled me with great peace and joy. I knew the ally could not overcome me. I moved my head away without any trouble before I could see his entire face.

I began hearing all the other sounds; they suddenly became very loud and shrill, as if they were actually angry with me. They lost their patterns and turned into an amorphous conglomerate of sharp, painful shrieks. My ears began to buzz under their pressure. I felt that my head was about to explode. I stood up and put the palms of my hands to my ears.

Don Juan helped me walk to a very small stream, made me take off my clothes, and rolled me in the water. He made me lie on the almost dry bed of the stream and then gathered water in his hat and splashed me with it.

The pressure in my ears subsided very rapidly and it took only a few minutes to “wash” me. Don Juan looked at me, shook his head in approval, and said I had made myself “solid” in no time at all.

раніше. Вигляд усієї сцени став дуже ясний. Я міг чітко бачити його, ніби він був на відстані п’ятдесяти ярдів від мене. Я не міг бачити обличчя союзника; його затуляло сомбреро. Тоді він рушив у моєму напрямку, повільно підводячи голову мірою того, як наближався до мене; я міг майже бачити його обличчя і це нажахало мене. Я знав, що мушу негайно зупинити його. Дивний хвилеподібний імпульс струснув моє тіло; я відчув вихід «сили» назовні. Я хотів відвернути голову вбік, щоб припинити це видіння, але не зміг цього зробити. У той критичний момент мені прийшла одна думка. Я знав, що мав на увазі дон Хуан, коли говорив про складові елементи «стежки із серцем», які є щитами. Було дещо, що я хотів зробити в моєму житті; щось дуже поглинаюче й інтригуюче; щось, що наповнювало мене великим внутрішнім спокоєм і радістю. Я знав, що союзник не може здолати мене. Я без жодних труднощів відвернув голову вбік, перш ніж зміг повністю побачити його лице.

Я почав чути всі інші звуки; вони раптом стали дуже гучні й різкі, ніби були направду розгнівані на мене. Вони втратили свої патерни й перетворилися на аморфний конгломерат гострих, болісних висків. Під їхнім тиском в мене у вухах задзвеніло. Я відчував, що моя голова ось-ось вибухне. Я підвівся й затулив вуха долонями.

Дон Хуан допоміг мені дійти до якогось зовсім маленького ручаю, змусив мене роздягнутися й закотив мене у воду. Він змусив мене лягти на майже сухе русло ручаю, а тоді став зачерпувати воду в своє сомбреро й розпліскувати її на мене.

Тиск у моїх вухах дуже швидко зменшився, і моє «купання» зайняло лише кілька хвилин. Дон Хуан подивився на мене, кивнув головою на знак схвалення й сказав, що я зробив себе «твердим» напрочуд швидко.

aliado estaba allí de pie, como lo había visto antes. La luz de la escena total se hizo muy clara. Pude verlo perfectamente, como si se hallara a cincuenta metros. No distinguía su cara; el sombrero la cubría. Entonces empezó a acercarse, alzando despacio la cabeza; estuve a punto de ver su rostro y me aterré. Supe que debía pararlo sin demora. Sentí un extraño empellón dentro de mi cuerpo; sentí que brotaba “poder”. Quise mover la cabeza hacia un lado para detener la visión, pero no podía hacerlo. En ese instante crucial una idea acudió a mi mente. Supe a qué se refería don Juan cuando dijo que los elementos de un “camino con corazón” eran escudos. Había algo que yo deseaba realizar en mi vida, algo que me consumía e intrigaba, algo que me llenaba de paz y alegría. Supe que el aliado no podía avasallarme. Moví la cabeza sin ninguna dificultad, antes de ver todo su rostro.

Empecé a oír todos los demás sonidos; de pronto se hicieron muy fuertes y agudos, como si estuvieran airados conmigo. Perdieron sus pautas y se convirtieron en un conglomerado amorfo de chillidos punzantes, dolorosos. Mis oídos empezaron a zumbar bajo la presión. Sentía la cabeza a punto de estallar. Me puse de pie y cubrí mis oídos con la palma de las manos.

Don Juan me ayudó a caminar hasta un arroyo muy pequeño, me hizo quitarme la ropa y me rodó en el agua. Me hizo yacer en el lecho casi seco y luego reunió agua en su sombrero y me roció con ella.

La presión en mis oídos disminuyó con gran rapidez, y sólo se necesitaron unos minutos para “lavarme”, Don Juan me miró, sacudió la cabeza en gesto aprobatorio y dijo que me había puesto “sólido” muy rápidamente.

I put on my clothes and he took me back to the place where I had been sitting. I felt extremely vigorous, buoyant, and clearheaded.

He wanted to know all the details of my vision. He said that the "holes" in the sounds were used by sorcerers to find out specific things. A sorcerer's ally would reveal complicated affairs through the holes in the sounds. He refused to be more specific about the "holes" and sloughed off my questions, saying that since I did not have an ally such information would only be harmful to me.

"Everything is meaningful for a sorcerer," he said. "The sounds have holes in them and so does everything around you. Ordinarily a man does not have the speed to catch the holes, and thus he goes through life without protection. The worms, the birds, the trees, all of them can tell us unimaginable things if only one could have the speed to grasp their message. The smoke can give us that grasping speed. But we must be on good terms with all the living things of this world. This is the reason why we must talk to plants we are about to kill and apologize for hurting them; the same thing must be done with the animals we are going to hunt. We should take only enough for our needs, otherwise the plants and the animals and the worms we have killed would turn against us and cause us disease and misfortune. A warrior is aware of this and strives to appease them, so when he peers through the holes, the trees and birds and the worms give him truthful messages.

"But all this is not important now. What is important is that you saw the ally. That is your game! I've told you that we were going to hunt for something. I thought it was going to be an animal. I figured that you were going to

Я вдягнувся, і він відвів мене до місця, де я сидів перед купанням. Я почувався надзвичайно енергійним, піднесеним і ясномислячим.

Він хотів знати всі деталі мого видіння. Він сказав, що мольфари використовують «діри» у звуках для з'ясування деяких специфічних речей. Через ці діри у звуках союзник мольфара може розкривати дуже складні питання. Він відмовився повідомити про «діри» більш конкретну інформацію і відмахнувся від моїх запитань, сказавши, що позаяк я не маю союзника, то подібна інформація лише зашкодить мені.

"Для мольфара все є змістовним, — мовив він. — Звуки мають діри в собі, так само як і все інше навколо тебе. Зазвичай чоловік не має потрібної швидкості, щоб схоплювати ці діри, і тому він іде по життю без захисту. Черв'яки, птахи, дерева, всі з них можуть розповісти нам неуявленні речі, якби тільки людина змогла мати необхідну швидкість, щоб схопити їхнє послання. Дим може дати нам таку швидкість схоплювання. Але ми мусимо перебувати в добрих стосунках з усією живизною цього світу. Саме це є причина, чому ми мусимо розмовляти з рослинами, яких збираємося вбити, і перепрошувати за заподіяння їм шкоди; так само необхідно чинити й із тваринами, яких ми збираємося вполювати. Ми не повинні брати більше, ніж достатньо для наших потреб, інакше вбиті нами рослини, тварини й черв'яки обернуться проти нас і спричинять нам хворість і нещастя. Воїн є свідомий цього й намагається годити їм, тож коли він зазирає в діри, дерева й птахи і черв'яки дають йому правдиві послання."

"Але зараз усе це неважливе. Що є важливим, так це те, що ти бачив союзника. Ось твоя дичина! Я казав тобі, що ми йдемо полювати на щось. Я думав, то буде якась тварина. Я вважав, що ти побачиш тварину,

Me vestí y me llevó de vuelta al sitio donde estuve sentado. Me encontraba extremadamente vigoroso, alegre y lúcido.

Quiso conocer todos los detalles de mi visión. Dijo que los brujos usaban los "agujeros" de los sonidos para averiguar cosas específicas. El aliado de un brujo revelaba asuntos complicados a través de tales agujeros. Rehusó especificar sobre ellos y se salió de mis preguntas diciendo que, al no tener yo un aliado, tal información sólo me haría daño.

—Todo tiene sentido para un brujo —dijo—. Los sonidos tienen agujeros, lo mismo que todo cuanto te rodea. Por lo general, un hombre no tiene velocidad para pescar los agujeros, y por eso recorre la vida sin protección. Los gusanos, los pájaros, los árboles: todos ellos nos pueden decir cosas increíbles, si llegamos a tener la velocidad necesaria para agarrar su mensaje. El humo puede darnos esa velocidad de agarre. Pero debemos estar en buenos términos con todas las cosas vivientes de este mundo. Por esta razón hay que hablarles a las plantas que vamos a matar y pedirles perdón por dañarlas; igual debe hacerse con los animales que vamos a cazar. Sólo debemos tomar lo suficiente para nuestras necesidades, de otro modo las plantas y los animales y los gusanos que matamos se pondrían en contra nuestra y nos causarían enfermedad y desventura. Un guerrero se da cuenta de esto y hace por aplacarlos; así, cuando mira por los agujeros, los árboles y los pájaros y los gusanos le dan mensajes veraces.

»Pero nada de esto tiene importancia por ahora. Lo importante es que viste al aliado. ¡Esa es tu presa! Te dije que íbamos a cazar algo. Pensé que iba a ser un animal. Calculé que verías el animal que debíamos cazar. Yo

see the animal we had to hunt. I myself saw a wild boar; my spirit catcher is a wild boar."

"Do you mean your spirit catcher is made out of a wild boar?"

"No! Nothing in the life of a sorcerer is made out of anything else. If something is anything at all, it is the thing itself. If you knew wild boars you would realize my spirit catcher is one."

"Why did we come here to hunt?"

"The ally showed you a spirit catcher that he got from his pouch. You need to have one if you are going to call him."

"What is a spirit catcher?"

"It is a fiber. With it I can call the allies, or my own ally, or I can call the spirits of water holes, the spirits of rivers, the spirits of mountains. Mine is a wild boar and cries like a wild boar. I used it twice around you to call the spirit of the water hole to help you. The spirit came to you as the ally came to you today. You could not see it, though, because you did not have the speed; however that day I took you to the water canyon and put you on a rock, you knew the spirit was almost on top of you without actually seeing it. Those spirits are helpers. They are hard to handle and sort of dangerous. One needs an impeccable will to hold them at bay."

"What do they look like?"

"They are different for every man and so are the allies. For you an ally would apparently look like a man you once knew, or like a man you will always be about to know; that's the bent of your nature. You are given to mysteries and secrets. I'm not like you, so an ally for me is something very precise.

"The spirits of water holes are proper to specific places. The one I called to help you is one I have known myself. It has

на яку ми маємо полювати. Сам я побачив вепра; моя духоловка — це вепр."

"Ви хочете сказати, що ваша духоловка зроблена з вепра?"

"Ні! Ніщо в житті мольфара не зроблене з чогось іще. Якщо щось узагалі є чимось, то є сама ця річ. Якби ти знав вепрів, ти збагнув би, що моя духоловка є вепром."

"Чому ми прийшли сюди полювати?"

"Союзник показував тобі духоловку, яку витяг зі своєї торбини. Тобі потрібна така, якщо ти збираєшся кликати його."

"Що таке духоловка?"

"Це така волокнина. З її допомогою я можу викликати всіляких союзників, чи свого власного союзника, або ж я можу викликати духів водяних западин, духів річок, духів гір. Моя духоловка є вепром і кричить, як дикий кабан. Я двічі використовував її поблизу від тебе, щоб викликати духа водяної западини, аби він допоміг тобі. Той дух прийшов до тебе, як сьогодні до тебе прийшов союзник. Але ти не зміг побачити його, бо не мав потрібної швидкості; однак того дня, коли я привів тебе до водяного каньйону й поклав на камінь, ти знав, що дух був майже над тобою, навіть не бачачи його. Ті духи є помічниками. З ними складно мати справу, і в певному сенсі вони є небезпечні. Потрібна бездоганна воля, щоб тримати їх у шорах."

"Які вони на вигляд?"

"Вони є різними для кожної людини, так само, як і союзники. Для тебе союзник, очевидно, виглядає як чоловік, якого ти колись знав, або як чоловік, якого ти завжди ось-ось упізнаєш; такою є нахильність твоєї вдачі. Ти охочий до таємниць і секретів. Я не такий, як ти, тож союзник для мене є чимось дуже певним."

"Духи водяних западин характерні для специфічних місцин. Того духа, що я кликав допомогти тобі, я знаю особисто. Він допомагав

en mi caso vi un jabalí; mi cazador de espíritus es jabalí.»

—¿Quiere usted decir que su cazador de espíritus está hecho de jabalí?

—¡No! Nada en la vida de un brujo está hecho de ninguna otra cosa. Si algo es algo, lo que sea, es la cosa misma. Si conocieras jabalís te darías cuenta de que mi cazador de espíritus es eso.

—¿Por qué vinimos aquí a cazar?

—El aliado sacó de su morral un cazador de espíritus y te lo enseñó. Necesitas tener uno si quieres llamarlo.

—¿Qué es un cazador de espíritus?

—Es una fibra. Con ella puedo llamar a los aliados, o a mi propio aliado, o puedo llamar espíritus de ojos de agua, espíritus de ríos, espíritus de montañas. El mío es jabalí y grita como jabalí. Dos veces lo usé cerca de ti para llamar en tu ayuda al espíritu del ojo de agua. El espíritu vino a ti como el aliado vino hoy a ti. Pero no pudiste verlo, porque no tenías velocidad; así y todo, aquel día que te llevé a la cañada y te puse en una piedra, supiste que el espíritu estaba casi sobre ti, sin necesidad de verlo. Esos espíritus son ayudantes. Son demasiado duros de manejar y medio peligrosos. Se necesita una voluntad impecable para tenerlos a raya.

—¿Qué aspecto tienen?

—Son distintos para cada quien, lo mismo que los aliados. Para ti, al parecer, un aliado tendría el aspecto de alguien que conociste o que siempre estarás a punto de conocer; ésa es la inclinación de tu naturaleza. Eres dado a misterios y secretos. Yo no soy como tú, y para mí un aliado es algo muy preciso.

»Los espíritus de ojos de agua son propios de determinados sitios. El que llamé en tu ayuda es uno que yo conozco.

helped me many times. Its abode is that canyon. At the time I called it to help you, you were not strong and the spirit took you hard. That was not its intention — they have none — but you were lying there very weak, weaker than I suspected. Later on the spirit nearly lured you to your death; in the water at the irrigation canal you were phosphorescent. The spirit took you by surprise and you nearly succumbed. Once a spirit does that, it always comes back for its prey. I'm sure it will come back for you. Unfortunately, you need the water to become solid again when you use the little smoke; that puts you at a terrible disadvantage. If you don't use the water you will probably die, but if you do use it, the spirit will take you."

"Can I use water at another place?"

"It doesn't make any difference. The spirit of the water hole around my house can follow you anywhere, unless you have a spirit catcher. That is why the ally showed it to you. He told you that you need one. He wrapped it around his left hand and came to you after pointing out the water canyon. Today he again wanted to show you the spirit catcher, as he did the first time you met him. It was wise of you to stop; the ally was going too fast for your strength and a direct jolt with him would be very injurious to you."

"How can I get a spirit catcher now?"

"Apparently the ally is going to give you one himself."

"How?"

"I don't know. You will have to go to him. He has already told you where to look for it."

мені багато разів. Його осідком є той каньйон. Коли я того разу покликав його допомогти тобі, ти не був сильний, і дух суворо обійшовся з тобою. Це не був його замір — вони взагалі не мають ніяких замірів, — однак ти лежав там дуже слабкий, слабший, ніж я гадав. Пізніше той дух мало не заманив тебе до твоєї смерті; у воді в зрошувальному рівчаку ти фосфоресціював. Дух захопив тебе розполохом, і ти ледь не помер, піддавшись йому. Коли дух робить таке, він завжди вертається по свою здобич. Я впевнений, що він знову прийде по тебе. На жаль, тобі потрібна вода, щоб знову стати твердим, коли ти використовуєш маленький дим; це ставить тебе в жахливо невигідне становище. Якщо ти не скористаєшся водою, то, ймовірно, помреш, а якщо скористаєшся, тебе схопить дух."

"Чи можу я користуватися водою в якомусь іншому місці?"

"Це не має жодного значення. Дух водяної западини поблизу від мого будинку може слідувати за тобою будь-де, якщо тільки ти не матимеш духоловки. Ось чому союзник показав її тобі. Він сказав тобі, що ти її потребуєш. Він намотав її собі на ліву кисть і пішов до тебе після того, як указав на водяний каньйон. Сьогодні він знову хотів показати тобі духоловку, як того разу, коли ти зустрівся з ним уперше. З твого боку було мудрим учинком зупинитися; союзник рухався занадто швидко для твоєї сили, і пряме зіткнення з ним було б дуже небезпечним для тебе й могло завдати тобі величезної шкоди."

"Як я можу зараз дістати духоловку?"

"Очевидно, союзник збирається сам дати її тобі."

"Як?"

"Я не знаю. Тобі доведеться піти до нього. Він уже сказав тобі, де його шукати."

Me ha ayudado muchas veces. Habita en aquella cañada. Cuando lo llamé en tu ayuda, no eras fuerte y el espíritu te dio duro. No era ésa su intención —no tienen ninguna— pero te quedaste allí tirado, muy débil, más débil de lo que yo suponía. Más tarde, el espíritu casi te jaló a tu muerte; en el agua, en la zanja de riego, estabas fosforescente. El espíritu te tomó por sorpresa y casi sucumbes. Cuando un espíritu hace eso, vuelve siempre en busca de su presa. Estoy seguro de que volverá por ti. Desgraciadamente, necesitas el agua para hacerte sólido de nuevo cuando usas el humito; eso te coloca en una desventaja terrible. Si no usas el agua, probablemente mueras, pero si la usas, el espíritu te llevará.»

—¿Puedo usar el agua de otro sitio?

—No hay diferencia. El espíritu del ojo de agua de por mi casa puede seguirte a cualquier parte, a menos que tengas un cazador de espíritus. Por eso el aliado te lo enseñó. Te dijo que lo necesitas. Lo enredó en su mano izquierda y vino a ti después de señalar la cañada. Hoy quiso enseñarte de nuevo el cazador de espíritus, como la primera vez que lo encontraste. Fue muy sensato que te detuvieras; el aliado iba demasiado rápido para tu fuerza y una sacudida directa con él te sería muy dañina.

—¿Cómo puedo ahora obtener un cazador de espíritus?

—Parece que el mismo aliado te lo va a dar.

—¿Cómo?

—No sé. Tendrás que ir a él. Ya él te dijo dónde buscarlo.

“Where?”

“Up there, on those hills where you saw the hole.”

“Would I be looking for the ally himself?”

“No. But he is already welcoming you. The little smoke has opened your way to him. Then, later on, you will meet him face to face, but that will happen only after you know him very well.”

“Де?”

“Отам угорі, на тих пагорбах, де ти бачив діру.”

“Я що, шукатиму самого союзника?”

“Ні. Але він уже вітає тебе. Маленький дим відкрив тобі шлях до нього. А тоді, пізніше, ти зустрінешся з ним лицем у лице, але це станеться лише після того, як ти дуже добре знатимеш його.”

—¿Dónde?

—Allá arriba, en esos cerros donde viste el hoyo.

—¿Debo ir a buscar al aliado mismo?

—No. Pero él ya te da la bienvenida. El humito te abrió el camino hacia él. Luego, más adelante, lo encontrarás cara a cara, pero eso pasará sólo cuando lo conozcas muy bien.

16

We arrived in the same valley in the late afternoon of December 15, 1969. Don Juan mentioned repeatedly as we moved through the shrubs that directions or points of orientation were of crucial importance in the endeavor I was going to undertake.

"You must determine the right direction immediately upon arriving at the top of a hill," don Juan said. "As soon as you are on the top, face that direction." He pointed to the south-east. "That is your good direction and you should always face it, especially when you're in trouble. Remember that."

We stopped at the bottom of the hills where I had perceived the hole. He pointed at a specific place where I had to sit down; he sat next to me and in a very quiet voice gave me detailed instructions. He said that as soon as I reached the hilltop I had to extend my right arm in front of me with the palm of my hand down and my fingers stretched like a fan, except the thumb, which had to be tucked against the palm. Next I had to turn my head to the north and fold my arm over my chest, pointing my hand also towards the north; then I had to dance, putting my left foot behind the right one, beating the ground with the tip of my left toes. He said that when I felt a warmth coming up my left leg I had to begin sweeping my arm slowly from north to south and then to the north again.

16

Ми прийшли в ту саму долину пізно пополудні 15 грудня 1969 року. Поки ми пробиралися крізь чагарник, дон Хуан раз у раз повторював, що напрямки або орієнтири мають критично важливе значення в тій справі, за виконання якої я візьмуся.

"Ти мусиш визначити правильний напрямок одразу ж як дійдеш до вершини пагорба, — мовив дон Хуан. — Щойно ти опинишся на вершині, повернися обличчям в тому напрямку." Він указав на південний схід. "Це твій хороший напрямок, і тобі слід завжди бути обличчям убік нього, особливо коли ти перебуваєш у скрутному становищі. Пам'ятай це."

Ми зупинилися біля підніжжя пагорбів, де я раніше сприймав діру. Він указав на конкретне місце, де я мав сісти; сам він сів поруч зі мною і дуже тихим голосом дав мені докладні інструкції. Він сказав, що як тільки я досягну вершини пагорба, то маю витягнути перед собою праву руку з поверненою вниз долонею й розчепіреними як віяло пальцями, крім великого пальця, що має бути притиснутий до долоні. Далі я мав повернути голову на північ і зігнути мою руку перед грудьми так, щоб кисть теж указувала на північ; потім я мав танцювати, поставивши ліву ступню позаду від правої та ударяючи її носком по землі. Він сказав, що коли я відчую, як по моїй лівій нозі піднімається вгору тепло, я маю почати повільно проводити рукою з півночі на південь, а тоді знову на північ.

XVI

Llegamos al mismo valle al atardecer el 15 de diciembre de 1969. Mientras cruzábamos los matorrales, don Juan mencionó repetidas veces que las direcciones o puntos de orientación tenían importancia crucial en la empresa que yo iba a emprender.

—Debes determinar la dirección correcta apenas llegues a la punta de un cerro —dijo don Juan—. Nomás te veas en la punta, enfrenta esa dirección —señaló el sureste—. Esa es tu buena dirección y debes encararla siempre, sobre todo cuando andes en dificultades. Recuérdalo.

Nos detuvimos al pie de los cerros donde yo había percibido el hoyo. Señaló un sitio específico en el cual debía sentarme; tomó asiento junto a mí y con voz pausada me dio detalladas instrucciones. Dijo que tan pronto como llegara yo a la cima del cerro, debía extender el brazo derecho frente a mí, con la palma de la mano hacia abajo y los dedos desplegados en abanico, excepto el pulgar, que debía doblarse contra la palma. Luego tenía que volver la cabeza al norte y plegar el brazo contra el pecho, con la mano apuntando también al norte; después tenía que bailar, poniendo el pie izquierdo atrás del derecho, golpeando el suelo con la punta de los dedos izquierdos. Dijo que al sentir que un calor subía por mi pierna, empezara a girar el brazo lentamente de norte a sur, y luego otra vez hacia el norte.

"The spot over which the palm of your hand feels warm as you sweep your arm is the place where you must sit, and it is also the direction in which you must look," he said. "If the spot is towards the east, or if it is in that direction" — he pointed to the south-east again — "the results will be excellent. If the spot where your hand gets warm is towards the north, you will take a bad beating but you may turn the tide in your favor. If the spot is towards the south you will have a hard fight.

"You will need to sweep your arm up to four times at first, but as you become more familiar with the movement you will need only one single sweep to know whether or not your hand is going to get warm.

"Once you establish a spot where your hand gets warm, sit there; that is your first point. If you are facing the south or the north, you have to make up your mind whether you feel strong enough to stay. If you have doubts about yourself, get up and leave. There is no need to stay if you are not confident. If you decide to stick around, clean an area big enough to build a fire about five feet away from your first point. The fire must be in a straight line in the direction you are looking. The area where you build the fire is your second point. Then gather all the twigs you can in between those two points and make a fire. Sit on your first point and look at the fire. Sooner or later the spirit will come and you will see it.

"If your hand does not get warm at all after four sweeping movements, sweep your arm slowly from north to south and then turn around and sweep it to the west. If your hand gets warm on any place towards the west, drop everything and run. Run downhill towards the flat area, and no matter

"Місце, над яким твоя долоня відчує тепло, коли проводитимеш рукою, є місцем, де ти мусиш сісти, а також напрямком, у якому ти мусиш дивитися, — мовив він. — Якщо це місце в східному напрямку або якщо воно в тому напрямку — він знову показав на південний схід, — результати будуть чудові. Якщо місце, де твоя кисть нагрівається, розташоване в північному напрямку, ти дістанеш добрячої хлости, але могтимеш повернути ситуацію на свою користь. Якщо ж це місце в південному напрямку, ти матимеш украй важке зіткнення."

"Спочатку тобі буде потрібно проводити рукою до чотирьох разів, але потім, коли ти станеш обізнаніший із цим рухом, ти потребуватимеш лише одного сканувального поруху, щоб знати, буде твоя кисть нагріватися чи ні."

"Щойно ти визначиш місце, де нагрівається рука, сідай там; це твоя перша точка. Якщо ти сидітимеш обличчям на південь або на північ, то маєш вирішити, чи почуваєшся ти достатньо сильним, щоб залишитися. Як матимеш якісь сумніви щодо себе, вставай і йди звідти. Немає потреби залишатися, якщо ти не впевнений у собі. Якщо вирішиш залишитися там, розчисть ділянку достатніх розмірів, щоб розкласти багаття на відстані приблизно п'яти футів від своєї першої точки. Багаття мусить бути на прямій лінії в тому напрямку, в якому ти дивишся. Ділянка, де ти розкладеш вогнище, є твоєю другою точкою. Потім позбирай увесь хмиз, який лишень зможеш, між цими двома точками й розпали багаття. Сядь на свою першу точку й дивися на вогонь. Раніше чи пізніше дух прийде, і ти побачиш його."

"Якщо твоя кисть узагалі не нагріється після чотирьох сканувальних рухів, повільно проведи рукою з півночі на південь, а потім повернися навкруги й проведи нею в західному напрямку. Якщо твоя кисть нагріється в будь-якому місці західного сектора, кидай усе й тікай. Біжи вниз схилом до будь-якої плаской

—Donde sientas que se te entibia la palma de tu mano mientras mueves el brazo es el sitio en el que debes sentarte, y también la dirección en la que debes mirar —dijo—. Si el sitio queda hacia el este, o si está en esa dirección —señaló de nuevo el sureste—, los resultados serán excelentes. Si el sitio donde tu mano se calienta está para el norte, te darán una buena paliza, pero puedes volver la marea a tu favor. Si el sitio queda para el sur, tendrás una pelea dura.

»Al principio necesitarás pasar el brazo hasta cuatro veces, pero conforme te vayas familiarizando con el movimiento no necesitarás más que una sola pasada para saber si tu mano se va a calentar o no.

»Una vez que localices un sitio donde tu mano es caliente, siéntate allí; ése es tu primer punto. Si estás mirando al sur o al norte, tienes que decidir si te sientes lo bastante fuerte para quedarte. Si tienes dudas, levántate y vete. No hay necesidad de quedarte si no tienes confianza en ti mismo. Si decides seguir allí, limpia un lugar para hacer una hoguera como a metro y medio de tu primer punto. El fuego debe quedar en línea recta en la dirección que estás mirando. El espacio donde enciendes la hoguera es tu segundo punto. Luego recoge todas las ramas que puedas entre los dos puntos y prende la hoguera. Siéntate en tu primer punto y mira el fuego. Tarde o temprano llegará el espíritu y lo verás.

»Si no se te calienta la mano para nada después de cuatro movimientos, gira el brazo despacio de norte a sur, y luego da la vuelta y gíralo hacia el oeste. Si tu mano se calienta en cualquier sitio hacia el oeste, deja todo y echa a correr. Corre cuesta bajo hacia el terreno llano, y no

what you hear or feel behind you, don't turn around. As soon as you get to the flat area, no matter how frightened you are, don't keep on running, drop to the ground, take off your jacket, bunch it around your navel, and curl up like a ball, tucking your knees against your stomach. You must also cover your eyes with your hands, and your arms have to remain tight against your thighs. You must stay in that position until morning. If you follow these simple steps no harm will ever come to you.

"In case you cannot get to the flat area in time, drop to the ground right where you are. You will have a horrid time there. You will be harassed, but if you keep calm and don't move or look you will come out of it without a single scratch.

"Now if your hand does not get warm at all while you sweep it to the west, face the east again and run in an easterly direction until you are out of breath. Stop there and repeat the same maneuvers. You must keep on running towards the east, repeating these movements, until your hand gets warm."

After giving me these instructions he made me repeat them until I had memorized them. Then we sat in silence for a long time. I attempted to revive the conversation a couple of times, but he forced me into silence each time by an imperative gesture.

It was getting dark when don Juan got up and without a word began climbing the hill. I followed him. At the top of the hill I performed all the movements he had prescribed. Don Juan stood by, a short distance away, and kept a sharp look on me. I was very careful and deliberately slow. I tried to feel any perceivable change of temperature, but I could not detect whether or not the palm of my hand became warm. By that time it was fairly dark, yet I was still capa-

ділянки, і хоч би що ти чув або відчував позаду себе, не обертайся. Щойно тільки дістанешся до плаской ділянки, хоч би який ти був наляканий, не біжи далі, впади на землю, зніми свою куртку, зібгай її жужмом навколо пупка й згорнися клубком, підігнувши коліна до живота. Ти також мусиш затулити очі долонями, а твої руки мають бути щільно притиснуті до стегон. Ти мусиш залишатися в цьому положенні до ранку. Якщо ти дотримуватимешся цих простих кроків, з тобою ніколи не станеться нічого лихого."

"У разі, якщо ти не зможеш вчасно добігти до плаской ділянки, падай на землю просто в тому місці, де ти є. Ти матимеш там жахливий час. З тебе вимотають усі жили, але якщо ти зберігатимеш спокій, не будеш рухатися й не дивитимешся, то вийдеш із цієї рахуби без жодної подряпини."

"Тепер, якщо твоя кисть узагалі не нагріється, коли ти проводитимеш нею в західному секторі, повернися обличчям на схід знову й біжи в східному напрямку, аж поки тобі стане дихання. Зупинися там і повтори ті самі кроки. Ти мусиш бігти далі на схід, повторюючи ці рухи, поки кисть твоєї руки не нагріється."

Надавши мені ці інструкції, він змусив мене їх повторювати, поки я їх не запам'ятав. Потім ми довгий час сиділи мовчки. Я пару разів намагався відновити розмову, але кожного разу він владним жестом змушував мене дотримуватися тиші.

Смеркало, коли дон Хуан встав і, не промовивши ані слова, почав підніматися на пагорб. Я пішов за ним. На вершині пагорба я виконав усі рухи згідно з наданими ним раніше інструкціями. Дон Хуан стояв поруч, на невеликій відстані від мене, й пильно спостерігав за мною. Я був дуже уважний і навмисне повільний. Я намагався відчути будь-яку зміну температури, що піддавалася б сприйманню, але не міг визначити, нагрілася долоня моєї руки чи ні. На той час було вже зовсім

voltees, oigas o sientas lo que sea detrás de ti. Tan pronto como llegues al terreno llano, por más asustado que estés, no sigas corriendo, tírate al suelo, quítate la chamarra, hazla bola contra tu ombligo y acurrúcate con las rodillas contra el estómago. También debes cubrirte los ojos con las manos, y los brazos tienen que estar apretados contra los muslos. Debes quedarte en esa posición hasta que amanezca. Si sigues estos pasos sencillos, no sufrirás el menor daño.

»En caso de que no puedas llegar a tiempo al terreno llano, tírate al suelo ahí donde estés. Te va a ir pero muy mal. Te van a acosar, pero si conservas la calma y no te mueves ni miras, saldrás sin un rasguño.

»Ahora, si tu mano no se calienta para nada cuando la muevas hacia el oeste, mira de nuevo al este y corre en esa dirección hasta que te quedes sin aliento. Párate allí y repite las mismas maniobras. Has de seguir corriendo hacia el este, repitiendo estos movimientos, hasta que se te caliente la mano.»

Después de darme estas instrucciones me hizo repetirlas hasta que las memoricé. Luego estuvimos largo rato sentados en silencio. Un par de veces intenté revivir la conversación, pero él me obligó a callar con un gesto imperativo.

Oscurecía cuando don Juan se puso en pie y, sin una palabra, empezó a trepar el cerro. Fui tras él. En la cima, ejecuté todos los movimientos prescritos. Don Juan me observaba atentamente a corta distancia. Actué con mucho cuidado y con lentitud deliberada. Traté de sentir algún cambio perceptible de temperatura, pero no podía descubrir si la palma de mi mano se calentaba o no. Para entonces había oscurecido bastante, pero aún pude correr

ble of running in an easterly direction without stumbling on the shrubs. I stopped running when I was out of breath, which was not too far from my point of departure. I was extremely tired and tense. My forearms ached and so did my calves.

I repeated there all the required motions and again had the same negative results. I ran in the dark two more times, and then, while I was sweeping my arm for the third time, my hand became warm over a point towards the east. It was such a definite change of temperature that it startled me. I sat down and waited for don Juan. I told him I had detected a change in temperature in my hand. He told me to proceed, and I picked all the dry brush I could find and started a fire. He sat to my left a couple of feet away.

The fire drew strange, dancing silhouettes. At times the flames became iridescent; they grew bluish and then brilliantly white. I explained that unusual play of colors by assuming that it was produced by some chemical property of the specific dry twigs and branches I had collected. Another very unusual feature of the fire was the sparks. The new twigs I kept adding created extremely big sparks. I thought they were like tennis balls that seemed to explode in mid-air.

I stared at the fire fixedly, the way I believed don Juan had recommended, and I became dizzy. He handed me his water gourd and signaled me to drink. The water relaxed me and gave me a delightful feeling of freshness.

Don Juan leaned over and whispered in my ear that I did not have to stare at the flames, that I should only watch in the direction of the fire. I became very cold and clammy after watching for almost an hour.

темно, однак я все ж був здатен бігти в східному напрямку, не перечіпаючись за кущі. Я зупинився, коли мені забракло дихання, відбігши не надто далеко від моєї вихідної точки. Я був украй втомлений і напружений. Мої передпліччя боліли, і литки теж.

Я повторив там усі необхідні рухи й знову мав ті самі негативні результати. Я бігав у темряві ще два рази, а тоді, коли проводив рукою втретє, моя кисть нагрілася над точкою в східному напрямку. Зміна температури була така виразна, що це збентежило мене. Я сів і зачекав на дона Хуана. Я повідомив йому, що виявив зміну температури в своїй кисті. Він велів мені продовжувати, і я позбирав усе сухе гілля, яке зміг знайти, й розпалив багаття. Він сів ліворуч від мене на відстані кількох футів.

Вогонь вимальовував дивні танцюючі силуети. Іноді язики полум’я ставали райдужними; відтак вони набували блакитнуватого кольору, який потім змінювався на яскраво-білий. Я пояснював цю незвичайну гру кольорів, виходячи з припущення, що вона створювалася певною хімічною властивістю тих конкретних сухих прутиків і гілок, які я зібрав для багаття. Іншою дуже незвичайною особливістю вогню були іскри. Нове гілля, яке я продовжував підкладати в багаття, створювало надзвичайно великі іскри. Я думав, що вони були як тенісні м’ячі, котрі немовби вибухали на льоту.

Я вдивлявся у вогонь фіксованим поглядом — у спосіб, що, як я вважав, рекомендував мені дон Хуан, і мені запаморочилося в голові. Він простягнув мені свою гарбузяну баклажку з водою й знаком показав мені пити. Вода розслабила мене й дала надзвичайно приємне відчуття свіжості.

Дон Хуан нахилився й прошепотів мені у вухо, що я не маю пильно вдивлятися в полум’я, що мені слід лише спостерігати в напрямку вогню. Після майже години спостереження я дуже сильно змерз і вкрився

hacia el este sin tropezar en los arbustos. Dejé de correr al hallarme sin aliento, lo cual sucedió no demasiado lejos de mi punto de partida. Me encontraba cansado y tenso en extremo. Me dolían los antebrazos y las pantorrillas.

Repetí allí todos los movimientos marcados y obtuve los mismos resultados negativos. Corrí en lo oscuro dos veces más, y entonces, al girar el brazo por tercera vez, mi mano se calentó sobre un punto hacia el este. El cambio de temperatura fue tan definido que me sorprendió. Me senté a esperar a don Juan. Le dije que había percibido un cambio de temperatura en mi mano. Me indicó que procediera, y recogí todas las ramas secas que pude hallar y encendí un fuego. Él se sentó a mi izquierda, a medio metro de distancia.

El fuego trazaba extrañas siluetas danzantes. A ratos las llamas se hacían iridiscentes; se volvían azulosas y luego blanco brillante. Expliqué ese insólito juego de colores asumiendo que lo producía alguna propiedad química específica de las varas y ramas secas que reuní. Otro aspecto muy poco usual del fuego eran las chispas: Las nuevas ramas que yo seguía añadiendo creaban chispas desmesuradas. Pensé que eran como pelotas de tenis que parecían estallar en el aire.

Miré el fuego fijamente, como creía que don Juan me había recomendado, y me maree. El me dio su guaje de agua y me hizo seña de beber. El agua me relajó y me produjo una deliciosa sensación de frescura.

Don Juan se inclinó para susurrarme al oído que no tenía que clavar la vista en las llamas, que sólo observara en la dirección del fuego. Tras casi una hora de observar, sentía yo un gran frío viscoso. En cierto

At a moment when I was about to lean over and pick up a twig, something like a moth or a spot in my retina swept across from right to left between myself and the fire. I immediately recoiled. I looked at don Juan and he signaled me with a movement of his chin to look back at the flames. A moment later the same shadow swept across in the opposite direction.

Don Juan got up hurriedly and began piling loose dirt on top of the burning twigs until he had completely extinguished the flames. He executed the maneuver of putting out the fire with tremendous speed. By the time I moved to help him he had finished. He stomped on the dirt on top of the smoldering twigs and then he nearly dragged me downhill and out of the valley. He walked very fast without turning his head back and did not allow me to talk at all.

When we got to my car hours later I asked him what was the thing I had seen. He shook his head imperatively and we drove in complete silence.

He went directly inside when we arrived at his house in the early morning, and he again hushed me up when I tried to talk.

Don Juan was sitting outside, behind his house. He seemed to have been waiting for me to wake up, because he started talking as I came out of the house. He said that the shadow I had seen the night before was a spirit, a force that belonged to the particular place where I had seen it. He spoke of that specific being as a useless one.

"It only exists there," he said. "It has no secrets of power, so there was no point in remaining there. You would have seen only a fast, passing shadow going back and forth all night. There are other types of beings, how-

холодним липким потом. У певний момент, коли я збирався нахилитись і підняти гілочку, щось схоже на нічного метелика або пляму на сітківці мого ока промайнуло справа наліво між мною та вогнем. Я одразу ж відсахнувся. Я глянув на дона Хуана, і він рухом підборіддя дав мені знак знову дивитися на полум'я. Через якусь мить та сама тінь промайнула в зворотному напрямку.

Дон Хуан поспішно підвівся й почав накидати землю поверх палаючого гілля, поки повністю не збив полум'я. Він виконав увесь маневр гасіння вогню з приголомшливою швидкістю. Коли я зробив перший рух, щоб допомогти йому, він уже все закінчив. Він потоптався по землі над жевріючим гіллям, а тоді практично потягнув мене вниз схилом і далі з долини. Він ішов дуже швидко, не озираючись, і взагалі не дозволяв мені говорити.

Коли через кілька годин ми дісталися до моєї машини, я запитав його, що то була за річ, яку я бачив. Він владно похитав головою, і ми їхали в повній тиші.

Коли ми рано-вранці приїхали до його дому, він одразу ж зайшов усередину, і знову змусив мене мовчати, коли я спробував заговорити.

Дон Хуан сидів надворі, позаду його дому. Здавалося, він чекав, коли я прокинуся, бо почав говорити одразу ж, як я вийшов із будинку. Він сказав, що тінь, яку я бачив минулої ночі, була духом, силою, що належала до того конкретного місця, де я її побачив. Він говорив про неї як про специфічну істоту, з якої немає жодної користі.

"Вона просто існує там, — мовив він. — Вона не має жодних секретів сили, тож не було сенсу там залишатися. Ти бачив би лише, як швидка перебіжна тінь снує взад і вперед усю ніч. Однак є інші типи істот, які можуть

momento en que estaba a punto de agacharme a recoger una vara, algo como un insecto o una mancha en mi retina pasó, cruzando de derecha a izquierda, entre mi persona y el fuego. Inmediatamente me retraje. Miré a don Juan y él me indicó, con un movimiento de barbilla, mirar de nuevo las llamas. Un momento después, la misma sombra cruzó en dirección opuesta.

Don Juan se puso en pie rápidamente y empezó a apilar tierra suelta encima de las ramas ardientes hasta apagar por entero las llamas. Ejecutó la maniobra con velocidad increíble. Cuando me moví para ayudarlo, ya él había acabado de extinguir el fuego. Pisoteó la tierra sobre los rescoldos y luego casi me arrastró cuesta abajo y hacia la salida del valle. Caminaba muy aprisa, sin volver la cabeza, y no me permitió hablar en absoluto.

Cuando llegamos a mi coche, horas después, le pregunté qué era la cosa que vi. Sacudió la cabeza imperativamente y viajamos en completo silencio.

Entró directamente en su casa cuando llegamos a ella en las primeras horas del día, y nuevamente me calló cuando hice por hablar.

Don Juan estaba sentado afuera, detrás de su casa. Parecía haber aguardado mi despertar, pues al salir yo se puso a hablar. Dijo que la sombra de la noche pasada era un espíritu, una fuerza que pertenecía al sitio particular donde yo la vi. Calificó de inútil a ese ser específico.

—Sólo existe allí —dijo—. No tiene secretos de poder; por eso no tenía caso quedarse. Sólo habrías visto una sombra rápida y pasajera yendo de un lado a otro toda la noche. Pero hay otras clases de seres

ever, that can give you secrets of power, if you are fortunate enough to find them."

We ate some breakfast then and did not talk for quite a while. After eating we sat in front of his house.

"There are three kinds of beings," he said suddenly, "those that cannot give anything because they have nothing to give, those that can only cause fright, and those that have gifts. The one you saw last night was a silent one; it has nothing to give; it is only a shadow. Most of the time, however, another type of being is associated with the silent one, a nasty spirit whose only quality is to cause fear and which always hovers around the abode of a silent one. That is why I decided to get out of there fast. That nasty type follows people right into their homes and makes life impossible for them. I know people who have had to move out of their houses because of them. There are always some people who believe they can get a lot out of that kind of being, but the mere fact that a spirit is around the house does not mean anything. People may try to entice it, or they may follow it around the house under the impression that it can reveal secrets to them. But the only thing people would get is a frightful experience. I know people who took turns watching one of those nasty beings that had followed them into their house. They watched the spirit for months; finally someone else had to step in and drag the people out of the house; they had become weak and were wasting away. So the only wise thing one can do with that nasty type is to forget about it and leave it alone."

обдарувати тебе таємницями сили, якщо ти будеш достатньо удачливий, щоб знайти їх."

Потім ми трохи поснідали й досить довго не розмовляли. Після їжі ми сиділи перед його домом.

"Існують три види істот, — раптом промовив він, — ті, що не можуть дати нічого, бо вони не мають нічого, що можна було б дати; ті, що можуть лише викликати страх; і ті, що мають дарунки. Істота, яку ти бачив минулої ночі, була однією з безмовних[140]; вона не має нічого, що дати; вона є лише тінню. Однак із безмовною найчастіше пов'язана істота іншого типу, мерзенний дух, чиєю єдиною властивістю є викликати страх і яка завжди вештається навколо осідку безмовної. Ось чому я вирішив швидко забратися звідти. Істоти цього мерзенного типу слідують за людьми просто в їхні домівки й роблять їхнє життя нестерпним. Я знаю людей, яким через них довелося виїхати зі своїх осель. Завжди є деякі люди, котрі вірять, що можуть багато чого отримати від істоти цього виду, але самий лише факт, що десь у будинку є дух, нічого не означає. Люди можуть намагатися принадити його, або ж вони можуть вистежувати його по всьому дому, гадаючи, що він може відкрити їм таємниці. Однак єдине, що вони отримають, це якийсь страхітливий досвід. Я знаю осіб, котрі почергово чатували на одну з тих мерзенних істот, що прийшла слідом за ними в їхній дім. Вони вистежували цього духа багато місяців; зрештою, іншій людині довелося втрутитися й повитягати їх із цього будинку; вони стали слабкі й марніли на очах. Тож єдина мудра річ, яку можна зробити з духом цього мерзенного типу, — це забути про нього й не чіпати його."

que pueden darte secretos de poder, si tienes la suerte de encontrarlos.

Desayunamos entonces y estuvimos un buen rato sin hablar. Después de comer nos sentamos frente a la casa.

—Hay tres clases de seres —dijo él de pronto—: los que no dan nada porque no tienen nada que dar, los que sólo causan susto, y los que tienen regalos. El que viste anoche era de los silenciosos; no tiene nada que dar; es sólo una sombra. Pero casi siempre hay otro tipo de ser asociado con el silencioso: un espíritu malvado cuya única cualidad es causar miedo y que siempre ronda la morada de un silencioso. Por eso decidí que nos fuéramos cuanto antes. Ese espíritu fastidioso sigue a la gente hasta su casa y le hace la vida imposible. Conozco gente que a causa de ellos ha tenido que irse de su casa. Siempre hay quienes creen que pueden sacarle mucho a esa clase de ser, pero el simple hecho de que haya un espíritu por la casa no significa nada. Luego tratan de atraerlo, o lo siguen por la casa bajo la impresión de que puede revelarles secretos. Pero lo único que sacan es una experiencia espantosa. Conozco unas personas que se turnaban para vigilar a uno de esos seres malvados que los siguió hasta su casa. Meses enteros vigilaron al espíritu; al final, otra gente tuvo que entrar a sacarlos de la casa; se habían debilitado y estaban consumiéndose. Por esa razón lo único prudente que puede hacerse con esa clase de espíritus cargosos es olvidarlos y dejarlos en paz.

[140] Silent (англ.) — безмовний, безсловесний, німий, мовчазний; тут *тж*. може бути вжите у значенні «тихий, безшумний».

I asked him how people enticed a spirit. He said that people took pains to figure out first where the spirit would most likely appear and then they put weapons in its way, in hopes that it might touch the weapons, because spirits were known to like paraphernalia of war. Don Juan said that any kind of gear, or any object, that was touched by a spirit rightfully became a power object. However, the nasty type of being was known never to touch anything, but only to produce the auditory illusion of noise.

I then asked don Juan about the manner in which those spirits caused fear. He said that their most common way of frightening people was to appear as a dark shadow shaped as a man that would roam around the house, creating a frightening clatter or creating the sound of voices, or as a dark shadow that would suddenly lurch out from a dark corner.

Don Juan said that the third type of spirit was a true ally, a giver of secrets; that special type existed in lonely, abandoned places, places which were almost inaccessible. He said that a man who wished to find one of these beings had to travel far and go by himself. At a distant and lonely place the man had to take all the necessary steps alone. He had to sit by his fire and if he saw the shadow he had to leave immediately. He had to remain, however, if he encountered other conditions, such as a strong wind that would kill his fire and would keep him from kindling it again during four attempts; or if a branch broke from a nearby tree. The branch really had to break and the man had

Я запитав його, як люди принаджують певного духа. Він сказав, що спочатку люди докладають усіх зусиль, аби вирахувати, де найімовірніше може з'явитися цей дух, а тоді розкладають зброю на його шляху, в надії, що він, можливо, доторкнеться до цієї зброї, бо духи відомі тим, що полюбляють усілякі воєнні причандали. Дон Хуан сказав, що знаряддя будь-якого роду чи будь-який предмет, якого торкнувся дух, по праву стає предметом сили[141]. Проте відомо, що істоти мерзенного типу ніколи нічого не торкаються, а лише створюють слухову ілюзію шуму.

Тоді я запитав у дона Хуана про спосіб, в який ці духи викликають страх. Він сказав, що їхнім найзвичнішим способом лякати людей було з'являтися як темна примара з обрисами людини, яка бродить по дому, створюючи страхітливий стукіт чи гупання або створюючи звуки голосів, або ж як темна тінь, що зненацька вихопиться назустріч із темного закутка.

Дон Хуан сказав, що духи третього типу — то є справжні союзники, давачі таємниць; духи цього особливого типу існують у необжитих, диких місцях — місцях, що є майже неприступні. Він сказав, що чоловік, який бажає знайти одну з цих істот, має далеко подорожувати і йти сам. У віддаленому й глухому місці чоловік має виконати всі необхідні кроки на самоті. Він має сидіти біля свого багаття, і якщо він побачить тінь, то має одразу ж піти звідти. Однак він має залишитись, якщо стикнеться з іншими обставинами, такими як сильний вітер, що загасить його багаття й не дасть його знову розпалити протягом чотирьох спроб поспіль; або якщо від якогось дерева неподалік відламається гілка. Гілка справді має відламатися, і

Le pregunté cómo atraía la gente a los espíritus. Dijo que primero se ponían a pensar dónde sería más probable que el espíritu apareciera y luego colocaban armas en su camino, con la esperanza de que las tocase, pues era sabido que a los espíritus les gustan los atavíos de guerra. Don Juan dijo que cualquier clase de armamento, cualquier objeto tocado por un espíritu se convertía por derecho en objeto de poder. Sin embargo, se sabía que el tipo avieso de ser nunca tocaba nada, sino sólo producía la ilusión auditiva de ruido.

Pregunté entonces a don Juan en qué forma tales espíritus causan miedo. Dijo que su manera más común de asustar a la gente era aparecer como una sombra oscura, con figura de hombre, que recorría la casa creando un estruendo temible o bien sonido de voces, o como una sombra oscura que de repente se abalanzaba desde un rincón oscuro.

Don Juan dijo que la tercera clase de espíritus era un verdadero aliado, un dador de secretos; ese tipo especial existía en sitios solitarios y abandonados, sitios casi inaccesibles. Dijo que quien deseara hallar a uno de estos seres debía viajar lejos e ir solo. En un sitio distante y solitario, tenía que dar solo todos los pasos necesarios. Tenía que sentarse junto a su hoguera, e irse de inmediato si veía la sombra. Pero debía quedarse si encontraba otras condiciones, como un viento fuerte que matara su fuego y le impidiera encenderlo nuevamente durante cuatro intentos; o si en un árbol cercano se rompía una rama. La rama tenía que romperse en realidad, y había que

[141] Про предмети сили дон Хуан раніше розповідав Кастанеді у «Вченні дона Хуана» (див. «Наґвалізм», том I, стор. 59–62, 255).

to make sure that it was not merely the sound of a branch breaking off.

Other conditions he had to be aware of were rocks that rolled, or pebbles which were thrown at his fire, or any constant noise, and he then had to walk in the direction in which any of these phenomena occurred until the spirit revealed itself.

There were many ways in which such a being put a warrior to the test. It might suddenly leap in front of him, in the most horrendous appearance, or it might grab the man from the back and not turn him loose and keep him pinned down for hours. It might also topple a tree on him. Don Juan said that those were truly dangerous forces, and although they could not kill a man hand to hand, they could cause his death by fright, or by actually letting objects fall on him, or by appearing suddenly and causing him to stumble, lose his footing, and go over a precipice.

He told me that if I ever found one of those beings under inappropriate circumstances I should never attempt to struggle with it because it would kill me. It would rob my soul. So I should throw myself to the ground and bear it until the morning.

"When a man is facing the ally, the giver of secrets, he has to muster up all his courage and grab it before it grabs him, or chase it before it chases him. The chase must be relentless and then comes the struggle. The man must wrestle the spirit to the ground and keep it there until it gives him power."

чоловік має впевнитися, що то не був просто звук гілки, яка розламується.

Іншими обставинами, яких він має бути свідомий, є великі камені, що котяться, або дрібні камінці, що були кинуті в його багаття, чи будь-який постійний шум, і тоді він має йти в тому напрямку, в якому виникло будь-яке з цих явищ, поки дух не з'явить себе.

Є багато способів, у які така істота піддає воїна випробуванню. Вона може зненацька вихопитися перед ним, у якнайстрахітливішій подобі, або вона може схопити чоловіка ззаду і не відпускати його й тримати в такому затиснутому положенні багато годин. Вона також може повалити на нього дерево. Дон Хуан сказав, що ці сили є справді небезпечні, і хоча вони не здатні вбити чоловіка власноруч, вони можуть спричинити його смерть за допомогою страху, або зробивши так, щоб на нього впали якісь предмети, або, зненацька з'явившись перед ним, змусити його оступитися, втратити рівновагу й зірватись у прірву.

Він сказав мені, що якщо я будь-коли знайду одну з таких істот за несприятливих обставин, то мені в жодному разі не слід намагатись боротися з нею, бо вона вб'є мене. Вона вкраде мою душу. Тож я маю повалитися на землю й терпіти до настання ранку.

"Коли чоловік стикається лицем до лиця із союзником, давачем таємниць, він має зібрати всю свою мужність і схопити його, перш ніж той схопить його, або погнатися за союзником, перш ніж той поженеться за ним. Переслідування мусить бути невідступним, а тоді настане черга боротьби. Чоловік мусить притиснути духа до землі[142] й тримати його там, поки той не дасть йому силу."

cerciorarse de que no sólo era el ruido de una rama rota.

Otras condiciones que debían tenerse en cuenta eran piedras que rodaran, o guijarros arrojados al fuego, o cualquier ruido constante, y entonces había que caminar en la dirección en que ocurriera cualquiera de estos fenómenos, hasta que el espíritu se revelara.

Un ser de ésos tenía muchos modos de poner a prueba a un guerrero. Saltaba de pronto a su paso, bajo la apariencia más horrenda, o agarraba al hombre por la espalda y no lo soltaba y lo tenía sujeto en el suelo durante horas. También podía derribarle un árbol encima. Don Juan dijo que ésas eran fuerzas verdaderamente peligrosas, y aunque incapaces de matar a un hombre mano a mano, podían matarlo de susto, o dejarle caer objetos, o al aparecer de pronto para hacerlo tropezar, perder pie y rodar a un precipicio.

Me dijo que si alguna vez encontraba yo uno de esos seres bajo circunstancias inapropiadas, por ningún motivo debía tratar de luchar con él, porque me mataría. Me robaría el alma. De modo que debía tirarme al suelo y soportar hasta el amanecer.

—Cuando un hombre está frente al aliado, el dador de secretos, tiene que reunir todo su valor y agarrarlo antes de que el otro lo agarre a él, o perseguir lo antes de que lo persiga. La persecución ha de ser sin tregua, y luego viene la lucha. El hombre debe derribar por tierra al espíritu y tenerlo allí hasta que le dé poder.

[142] *to the ground* (англ.) — пряме значення цієї словосполуки *до землі*, переносне — *повністю, цілковито, остаточно*. Альтернативний варіант перекладу: *Чоловік мусить боротися з духом до кінця*.

I asked him if these forces had substance, if one could really touch them. I said that the very idea of a "spirit" connoted something ethereal to me.

"Don't call them spirits," he said. "Call them allies; call them inexplicable forces."

He was silent for a while, then he lay on his back and propped his head on his folded arms. I insisted on knowing if those beings had substance.

"You're damn right they have substance," he said after another moment of silence. "When one struggles with them they are solid, but that feeling lasts only a moment. Those beings rely on a man's fear; therefore if the man struggling with one of them is a warrior, the being loses its tension very quickly while the man becomes more vigorous. One can actually absorb the spirit's tension."

"What kind of tension is that?" I asked.

"Power. When one touches them, they vibrate as if they were ready to rip one apart. But that is only a show. The tension ends when the man maintains his grip."

"What happens when they lose their tension? Do they become like air?"

"No, they just become flaccid. They still have substance, though. But it is not like anything one has ever touched."

Later on, during the evening, I said to him that perhaps what I had seen the night before could have been only a moth. He laughed and very patiently explained that moths fly back and forth only around light bulbs, because a light bulb cannot burn their wings. A fire, on the other hand, would burn them the first time they came close to it. He also pointed out that the shadow covered the entire fire. When he mentioned that, I remembered that it was really an

Я запитав його, чи ці сили мають твердоту, якщо до них справді можна доторкнутися. Я сказав, що для мене сама ідея «духа» конотує з чимось етерним, нематеріальним.

"То не називай їх духами, — мовив він. — Називай їх союзниками; називай їх непояснenними силами."

Він деякий час мовчав, потім ліг на спину, зіпершися головою на схрещені руки. Я наполягав на тому, що хочу знати, чи мають ці сили твердоту.

"Ти, трясця, правий, вони мають твердоту, — мовив він після ще однієї хвилі мовчання. — Коли борешся з ними, вони тверді, але це відчуття триває лише якусь мить. Ці істоти розраховують на переляк чоловіка; тож якщо той, хто бореться з однією з них, є воїном, ця істота дуже швидко втрачає свою напругу, тоді як чоловік стає сильніший. Напругу духа справді можна вбирати в себе."

"Якого роду ця напруга?" — запитав я.

"Сила. Коли до них доторкаєшся, вони вібрують, ніби готові розірвати тебе на шмаття. Але то лише вистава. Напруга кінчається, коли чоловік утримує свою хватку."

"Що стається, коли вони втрачають свою напругу? Вони що, стають як повітря?"

"Ні, вони просто стають мляві. Однак вони все ще мають твердоту. Але вона не схожа ні на що з того, до чого ти будь-коли доторкався."

Пізніше, ввечері, я сказав йому, що, мабуть, те, що я бачив минулої ночі, могло бути просто нічним метеликом. Він засміявся й дуже терпляче пояснив, що нічні метелики порхають взад і вперед лише навколо електричних лампочок, бо така лампа не може спалити їхні крильця. Натомість вогонь спалить їх одразу ж, щойно тільки вони підлетять близько до нього. Він також указав на те, що тінь закрила собою все багаття. Коли він зауважив це, я пригадав, що то була справді

Le pregunté si estas fuerzas tenían sustancia, si era posible tocarlas realmente. Dije que la sola idea de un "espíritu" me refería a algo etéreo.

—No los llames espíritus —respondió—. Llámalos aliados; llámalos fuerzas inexplicables.

Quedó un rato en silencio, luego se acostó de espaldas y reclinó la cabeza en los brazos cruzados. Insistí en saber si esos seres tenían sustancia.

—Claro que tienen sustancia —dijo tras otro momento de silencio—. Cuando luchas con ellos son sólidos, pero esa sensación no dura más que un momento. Esos seres confían en el miedo de uno; por eso, si el que lucha con alguno de ellos es un guerrero, el ser pierde su tensión muy aprisa, mientras el hombre cobra más vigor. Uno puede, en verdad, absorber la tensión del espíritu.

—¿Qué clase de tensión es? —pregunté.

—Poder. Cuando uno los toca, vibran como si estuvieran listos a rasgarlo a uno en pedazos. Pero es sólo un alarde. La tensión termina cuando uno mantiene firme la mano.

—¿Qué pasa cuando pierden su tensión? ¿Se vuelven como aire?

—No, sólo se vuelven fláccidos. Todavía siguen teniendo sustancia, pero no es como nada que uno haya tocado jamás.

Más tarde, al anochecer, le dije que tal vez lo que vi la noche anterior pudo ser sólo una polilla. Rió y explicó con mucha paciencia que las polillas vuelan de un lado a otro solamente en torno de los focos de luz eléctrica, porque un foco no puede quemarles las alas. Un fuego, en cambio, las quemaría la primera vez que se le acercaran. También señaló que la sombra cubría todo el fuego. Cuando mencionó eso, recordé que en verdad la sombra era extremadamente grande

extremely large shadow and that it actually blocked the view of the fire for an instant. However, it had happened so fast that I had not emphasized it in my earlier recollection.

Then he pointed out that the sparks were very large and flew to my left. I had noticed that myself. I said that the wind was probably blowing in that direction. Don Juan replied that there was no wind whatsoever. That was true. Upon recalling my experience I could remember that the night was still.

Another thing I had completely overlooked was a greenish glow in the flames, which I detected when don Juan signaled me to keep on looking at the fire, after the shadow had first crossed my field of vision. Don Juan reminded me of it. He also objected to my calling it a shadow. He said it was round and more like a bubble.

Two days later, on December 17, 1969, don Juan said in a very casual tone that I knew all the details and necessary techniques in order to go to the hills by myself and obtain a power object, the spirit catcher. He urged me to proceed alone and affirmed that his company would only hinder me.

I was ready to leave when he seemed to change his mind.

"You're not strong enough," he said. "I'll go with you to the bottom of the hills."

When we were at the small valley where I had seen the ally, he examined from a distance the formation in the terrain that I had called a hole in the hills, and said that we had to go still further south into the distant mountains. The abode of the ally was at the furthermost point we could see through the hole.

I looked at the formation and all I could distinguish was the bluish mass of the dis-

надзвичайно велика тінь і що вона на якусь мить справді повністю затулила від мене багаття. Однак це сталося так швидко, що я не виділив той момент у своїх раніших спогадах.

Потім він указав на те, що іскри були дуже великі й пролітали по лівий бік від мене. Я тоді помітив це сам. Я сказав, що, ймовірно, в тому напрямку віяв вітер. Дон Хуан відповів, що вітру там узагалі не було. Це була правда. Після відновлення в пам'яті свого досвіду, я зміг пригадати, що та ніч була зовсім тиха.

Ще одна річ, яку я повністю випустив з уваги, — це зеленкувате сяйво в полум'ї, яке я помітив, коли дон Хуан дав мені знак продовжувати дивитися на вогонь після того, як тінь уперше перетнула моє поле зору. Дон Хуан нагадав мені про нього. Також він висловився проти того, щоб я називав це тінню. Він сказав, що воно було кругле й більше нагадувало пухир.

Два дні по тому, 17 грудня 1969 року, дон Хуан дуже буденним тоном сказав, що я знаю всі деталі й необхідні прийоми, щоб самостійно піти в пагорби й здобути предмет сили, духоловку. Він наполягав, що я маю далі діяти сам, і стверджував, що його товариство лише заважало б мені.

Я вже був готовий рушати, коли, він, схоже, передумав.

"Ти недостатньо сильний, — мовив він. — Я піду з тобою до підніжжя тих пагорбів."

Коли ми були в невеличкій долині, де я бачив союзника, він здалека уважно оглянув те утворення в місцевості, яке я називав дірою в пагорбах, і сказав, що ми маємо йти ще далі на південь у гори вдалині. Осідок союзника був у найвіддаленішій точці, яку ми могли побачити крізь діру.

Я подивився на це утворення і єдине, що я міг розрізнити, була лише блакитнувата маса

y que durante un momento obstruyó la vista de la hoguera. Sin embargo, aquello sucedió tan rápido que no lo enfaticé en mi primer recuento.

Luego don Juan señaló que las chispas eran muy grandes y volaban hacia mi izquierda. Yo mismo había advertido eso. Dije que probablemente el viento soplaba en esa dirección. Don Juan repuso que no había ningún viento. Eso era verdad. Al rememorar mi experiencia pude recordar que la noche estaba quieta.

Otra cosa que pasé por alto fue un resplandor verdoso en las llamas, que detecté cuando don Juan me hizo seña de seguir mirando el fuego, después de que la sombra cruzó por vez primera mi campo de visión. Don Juan me lo recordó. También objetó que dijera yo sombra. Dijo que era redonda y que más bien parecía una burbuja.

Dos días después, el 17 de diciembre de 1969, don Juan dijo en tono muy casual que yo conocía todos los detalles y las técnicas necesarias para ir solo a los cerros y obtener un objeto de poder, el cazador de espíritus. Me instó a proceder por mí mismo y afirmó que su compañía sólo me serviría de estorbo.

Estaba listo para irme cuando él pareció cambiar de idea.

—No eres lo bastante fuerte —dijo—. Iré contigo hasta el pie de los cerros.

Cuando estuvimos en el vallecito donde vi al aliado, examinó desde cierta distancia la formación topográfica que yo había llamado un hoyo en los cerros, y dijo que teníamos que ir todavía más al sur, a las montañas distantes. La morada del aliado se hallaba en el punto más lejano que podíamos ver por el hoyo.

Miré la configuración y sólo pude discernir la masa azulosa de las montañas.

tant mountains. He guided me, however, in a south-easterly direction and after hours of walking we reached a point he said was “deep enough” into the ally’s abode.

It was late afternoon when we stopped. We sat down on some rocks. I was tired and hungry; all I had eaten during the day was some tortillas and water. Don Juan stood up all of a sudden, looked at the sky, and told me in a commanding tone to take off in the direction that was the best for me and to be sure I could remember the spot where we were at the moment, so I could return there whenever I was through. He said in a reassuring tone [that] he would be waiting for me if it took [me] forever.

I asked apprehensively if he believed that the affair of getting a spirit catcher was going to take a long time.

“Who knows?” he said, smiling mysteriously.

I walked away towards the south-east, turning around a couple of times to look at don Juan. He was walking very slowly in the opposite direction. I climbed to the top of a large hill and looked at don Juan once again; he was a good two hundred yards away. He did not turn to look at me. I ran downhill into a small bowl-like depression between the hills, and I suddenly found myself alone. I sat down for a moment and began to wonder what I was doing there. I felt ludicrous looking for a spirit catcher. I ran back up to the top of the hill to have a better view of don Juan but I could not see him anywhere. I ran downhill in the direction I had last seen him. I wanted to call off the whole affair and go home. I felt quite stupid and tired.

“Don Juan!” I yelled over and over.

далеких гір. Проте він повів мене в південно-східному напрямку, і після багатогодинного переходу ми досягли точки, що була, як він сказав, «достатньо глибоко» в осідку союзника.

Було пізно пополудні, коли ми зупинилися. Ми сіли на якісь камені. Я був стомлений і голодний; усе, що я з’їв цього дня, було кілька тортилей і вода. Дон Хуан зненацька підвівся, глянув на небо й наказовим тоном сказав мені негайно вирушати в напрямку, який є найкращим для мене, і впевнитися в тому, що я можу запам’ятати місце, де ми перебуваємо в цей момент, аби я зміг повернутися сюди, хоч би коли я закінчу. Він сказав підбадьорливим тоном, що чекатиме на мене, навіть якщо [в мене] на це піде ціла вічність.

Я стривожено запитав, чи вважає він, що справа добування духоловки займе довгий час.

“Хто зна?” — мовив він, таємниче всміхаючись.

Я рушив на південний схід, кілька разів обернувшись, щоб глянути на дона Хуана. Він дуже повільно йшов у протилежному напрямку. Я піднявся на вершину великого пагорба й знову подивився на дона Хуана; він був від мене на відстані добрих двох сотень ярдів. Він не обертався, щоб глянути на мене. Я збіг униз у невеличку чашоподібну западину між пагорбів, і раптом відчув, що я тут сам-один. Я сів на якусь хвилю й почав запитуватися, що, власне, я тут роблю. Шукання якоїсь духоловки видалося мені чимось безглуздим. Я бігцем повернувся назад на вершину пагорба, щоб змогти краще бачити дона Хуана, але його ніде не було видно. Я побіг униз у напрямку, в якому бачив його востаннє. Мені хотілось облишити всю цю справу й поїхати додому. Я був утомлений і почувався страшенно глупо.

“Доне Хуане!” — пронизливо кричав я знову й знову.

Sin embargo, él me guió en una dirección hacia el sureste, y tras horas de camino llegamos a un punto que él consideró “bastante adentrado” en la morada del aliado.

Caía la tarde cuando nos detuvimos. Tomamos asiento en unas rocas. Yo estaba cansado y hambriento; en todo el día sólo había tomado agua y algunas tortillas. Don Juan se puso de pronto en pie, miró el cielo y me dijo en tono conminante que echara a andar en la dirección que era mejor para mí, cerciorándome de recordar el sitio donde estábamos en este momento, para volver allí cuando acabara. Dijo en tono tranquilizador que me esperaría así tardase yo toda la eternidad.

Pregunté con aprensión si creía que el asunto de obtener un cazador de espíritus tomaría mucho tiempo.

—Quién sabe —repuso, con una sonrisa misteriosa.

Me alejé hacia el sureste, volviéndome un par de veces para mirar a don Juan. El caminaba muy despacio en dirección opuesta. Trepé hasta la cima de un cerro grande y miré de nuevo a don Juan; se hallaba por lo menos a doscientos metros. No volteó a mirarme. Corrí cuesta abajo metiéndome en una pequeña depresión, como un cuenco entre los cerros, y de pronto me hallé solo. Me senté un momento y empecé a preguntarme que cosa hacía allí. Me sentí ridículo buscando un cazador de espíritus. Corrí de nuevo a la cumbre del cerro para tener una mejor visión de don Juan, pero no pude verlo en ninguna parte. Corrí cuesta abajo en la dirección en que lo vi por última vez. Quería suspender todo el asunto y regresar a casa. Me sentía enteramente estúpido y fatigado.

—¡Don Juan! — grité una y otra vez.

He was nowhere in sight. I again ran to the top of another steep hill; I could not see him from there either. I ran quite a way looking for him but he had disappeared. I retraced my steps and went back to the original place where he had left me. I had the absurd certainty I was going to find him sitting there laughing at my inconsistencies.

"What in the hell have I gotten into?" I said loudly.

I knew then that there was no way to stop whatever I was doing there. I really did not know how to go back to my car. Don Juan had changed directions various times and the general orientation of the four cardinal points was not enough. I was afraid of getting lost in the mountains. I sat down and for the first time in my life I had the strange feeling that there never really was a way to revert back to an original point of departure. Don Juan had said that I always insisted on starting at a point I called the beginning, when in effect the beginning did not exist. And there in the middle of those mountains I felt I understood what he meant. It was as if the point of departure had always been myself; it was as if don Juan had never really been there; and when I looked for him he became what he really was — a fleeting image that vanished over a hill.

I heard the soft rustle of leaves and a strange fragrance enveloped me. I felt the wind as a pressure on my ears, like a shy buzzing. The sun was about to reach some compact clouds over the horizon that looked like a solidly tinted orange band, when it disappeared behind a heavy blanket of lower clouds; it appeared again a moment later, like a crimson ball floating in the mist. It seemed to struggle for a while to get into a patch of blue sky but it was as if the

Його ніде не було видно. Я знову побіг, цього разу на вершину іншого пагорба; звідти я теж не зміг його побачити. Я подолав чималу відстань, бігаючи й видивляючись його, але він зник. Я відновив у пам'яті свої кроки й пішов назад до того місця, де він мене покинув. Я мав абсурдну впевненість, що побачу, як він сидить там, сміючись з моєї непослідовності.

"У що в біса я встряг?" — голосно сказав я.

Я знав тоді, що не існує способу припинити те, що я там робив, хоч би що це було. Я справді не знав, як повернутися до моєї машини. Дон Хуан багато разів змінював напрямок, і самої лише загальної орієнтації за чотирма сторонами світу було недостатньо. Я боявся заблукати в горах. Я сів і вперше в своєму житті мав дивне відчуття, що насправді ніколи немає способу повернутися до первинної відправної точки. Дон Хуан говорив, що я завжди прагну відштовхуватися від точки, яку називаю початком, тоді як у дійсності ніякого початку не існує. І там, посеред тих гір, я відчув, що розумію, що він мав на увазі. Це було так, ніби відправною точкою завжди був я сам; ніби дона Хуана там насправді ніколи не було; і коли я шукав його, він став тим, чим був у дійсності — швидкоплинним образом, який зник за пагорбом.

Я почув м'який шелест листя, і дивний аромат огорнув мене. Я відчував вітер як тиск на мої вуха, схожий на тихе дзижчання. Сонце майже торкнулося щільних хмар над обрієм, які нагадували густо пофарбовану в помаранчевий колір смугу, коли зникло за важкою ковдрою нижчих хмар; воно з'явилося знову через якусь хвилю, немов темно-червона куля, що пливе в тумані. Здавалося, ніби сонце деякий час намагалося дістатись до клаптика блакитного неба, але це було так, немов хмари

No estaba en ningún sitio a la vista. Corriendo, escalé otro empinado cerro; tampoco desde allí pude verlo. Corrí un buen trecho buscándolo, pero había desaparecido. Desanduve mi camino y volví al lugar donde nos separamos. Tuve la absurda certeza de que iba a encontrarlo allí sentado, riendo de mis inconsistencias.

—¿En qué demonios me he metido? —dije en voz alta.

Supe entonces que no había manera de parar lo que estaba haciendo allí, fuera lo que fuese. Realmente no sabía cómo regresar a mi coche. Don Juan había cambiado de dirección varias veces, y la orientación general de los cuatro puntos cardinales no era suficiente. Temí perderme en las montañas. Me senté, y por primera vez en mi vida tuve el extraño sentimiento de que en realidad nunca había manera de regresar a un punto original de partida. Don Juan decía que yo siempre insistía en empezar en un punto que llamaba el principio, cuando de hecho el principio no existía. Y allí entre esas montañas sentí comprender lo que quería decir. Era como si el punto de partida hubiese sido siempre yo mismo; como si don Juan nunca hubiera estado realmente allí; y cuando lo busqué se hizo lo que en verdad era: una imagen fugaz desvaneciéndose tras una colina.

Oí el suave crujir de las hojas y una fragancia extraña me envolvió. Sentía el viento como presión en los oídos, como un zumbido cauto. El sol estaba a punto de alcanzar unas nubes compactas sobre el horizonte, que parecían una banda naranja esmaltada, cuando desapareció tras una pesada cortina de nubes más bajas; apareció de nuevo un momento después, como una bola escarlata flotando en la niebla. Pareció luchar un rato por llegar a un trozo de cielo azul, pero era

clouds would not give the sun time, and then the orange band and the dark silhouette of the mountains seemed to swallow it up.

I lay down on my back. The world around me was so still, so serene and at the same time so alien, I felt overwhelmed. I did not want to weep but tears rolled down easily.

I remained in that position for hours. I was almost unable to get up. The rocks under me were hard, and right where I had lain down there was scarcely any vegetation, in contrast to the lush green bushes all around. From where I was I could see a fringe of tall trees on the eastern hills.

Finally it got fairly dark. I felt better; in fact I felt almost happy. For me the semi-darkness was much more nurturing and protective than the hard daylight.

I stood up, climbed to the top of a small hill, and began repeating the motions don Juan had taught me. I ran towards the east seven times, and then I noticed a change of temperature on my hand. I built a fire and set a careful watch, as don Juan had recommended, observing every detail. Hours went by and I began to feel very tired and cold. I had gathered quite a pile of dry twigs; I fed the fire and moved closer to it. The vigil was so strenuous and so intense that it exhausted me; I began to nod. I fell asleep twice and woke up only when my head bobbed to one side. I was so sleepy that I could not watch the fire any more. I drank some water and even sprinkled some on my face to keep awake. I succeeded in fighting my sleepiness only for brief moments. I had somehow become despondent

не дають йому на це часу, а тоді помаранчева смуга хмар і темний силует гір неначе поглинули його.

Я ліг на спину. Світ навколо мене був такий спокійний, такий тихомирний, і водночас такий чужий, що мене переповнили почуття. Я не хотів плакати, але сльози потекли самі собою.

Я залишався в цьому положенні кілька годин[143]. Я був майже не в змозі підвестися. Каміння піді мною було тверде, і саме там, де я ліг на землю, не було майже ніякої рослинності, тоді як всюди навколо ріс буйний зелений чагарник. З того місця, де я лежав, я міг бачити окрайок високих дерев на східних пагорбах.

Зрештою стемніло. Я відчув себе краще, власне, я почувався майже щасливим. Для мене напівтемрява була більш живильна й захисна, ніж різке денне світло.

Я встав, піднявся на вершину невеликого пагорба й почав повторювати рухи, яких дон Хуан мене навчив. Я бігав на схід сім разів, а тоді помітив зміну температури в моїй кисті. Я розклав багаття й став пильно спостерігати, як рекомендував дон Хуан, примічаючи кожну деталь. Минуло кілька годин, і я почав відчувати сильну втому й холод. Я зібрав досить велику купу сухого гілля; я підкинув у вогонь хмизу й присунувся ближче до нього. Моє нічне пильнування було таке ревне й напружене, що воно виснажило мене; я почав куняти. Я двічі засинав і прокидався лише коли моя голова звалювалася набік. Я був такий сонний, що більше не міг спостерігати за вогнем. Я випив трохи води й побризкав нею собі на обличчя, щоб не засинати. Однак мені вдавалося побороти сонливість лише на короткі моменти. Чомусь я занепав духом і

como si las nubes no le dieran tiempo al sol, y luego la banda naranja y la oscura silueta de las montañas parecieron devorarlo.

Me acosté sobre la espalda. El mundo en mi derredor era tan quieto, tan sereno y al mismo tiempo tan ajeno, que me sentí avasallado. No quería llorar, pero las lágrimas fluyeron sin impedimento.

Permanecí horas en esa postura. Levantarme era casi imposible. Las rocas bajo mi cuerpo eran duras, y allí donde me acosté apenas había vegetación, en contraste con los exuberantes arbustos verdes en todo el contorno. Desde donde me hallaba podía ver una orla de árboles altos en las colinas del este.

Finalmente oscureció bastante. Me sentí mejor; de hecho, casi experimentaba contento. Para mí, la semioscuridad era mucho más sustento y refugio que la dura luz del día.

Me puse en pie, trepé a la cima de un cerro pequeño y empecé a repetir los movimientos que don Juan me enseñó. Siete veces corrí hacia el este, y entonces noté un cambio de temperatura en la mano. Encendí el fuego e inicié una guardia cuidadosa, como don Juan había recomendado, observando cada detalle. Horas pasaron y comencé a sentir mucho frío y cansancio. Había juntado una buena pila de ramas secas; alimenté el fuego y me acerqué más a él. La vigilia era tan ardua e intensa que me agotó; empecé a cabecear. En dos ocasiones me quedé dormido y desperté sólo cuando mi cabeza cayó hacia un lado. Tenía tanto sueño que ya no podía vigilar el fuego. Bebí un poco de agua y rocié otro poco en mi cara para mantenerme despierto. Sólo por breves momentos lograba combatir la somnolencia. Sin saber cómo, me había desanimado e irritado;

[143] Position (англ.) — позиція, положення; стан. Альтернативний варіант перекладу *“Я залишався в цьому стані кілька годин”*.

and irritable; I felt utterly stupid being there and that gave me a sensation of irrational frustration and dejection. I was tired, hungry, sleepy, and absurdly annoyed with myself. I finally gave up the struggle of keeping awake. I added a lot of dry twigs to the fire and lay down to sleep. The pursuit of an ally and a spirit catcher was at that moment a most ludicrous and foreign endeavor. I was so sleepy that I could not even think or talk to myself. I fell asleep.

I was awakened suddenly by a loud crack. It appeared that the noise, whatever it was, had come from just above my left ear, since I was lying on my right side. I sat up fully awake. My left ear buzzed and was deafened by the proximity and force of the sound.

I must have been asleep for only a short while, judging by the amount of dry twigs which were still burning in the fire. I did not hear any other noises but I remained alert and kept on feeding the fire.

The thought crossed my mind that perhaps what woke me up was a gunshot; perhaps someone was around watching me, taking shots at me. The thought became very anguishing and created an avalanche of rational fears. I was sure that someone owned that land, and if that was so they might take me for a thief and kill me, or they might kill me to rob me, not knowing that I had nothing with me. I experienced a moment of terrible concern for my safety. I felt the tension in my shoulders and my neck. I moved my head up and down; the bones of my neck made a cracking sound. I still kept looking into the fire but I did not see anything unusual in it, nor did I hear any [more] noises.

зробився дратівливий; моє перебування тут стало здаватися мені граничним ідіотизмом, і це викликало в мені відчуття глибокої ірраціональної зневіри й пригніченості. Я був утомлений, голодний, сонний і до абсурду роздратований самим собою. Врешті-решт я припинив боротьбу зі сном. Я підкинув у вогонь багато сухого гілля й ліг на землю, щоб поспати. У той момент пошуки союзника й духоловки були для мене вкрай безглуздою і недоречною справою. Я був такий сонний, що не міг навіть думати чи говорити із собою. Я заснув.

Мене раптово розбудив гучний тріск. Здавалося, що цей звук, хоч би чим він був, пролунав просто звідкись над моїм лівим вухом, бо я лежав на правому боці. Я сів повністю пробуджений. Моє ліве вухо дзижчало й було оглушене близькістю та силою того звуку.

Певне, я заснув лише на короткий час, судячи з кількості сухих гілок, які досі горіли в багатті. Я не чув ніяких інших звуків, але залишався пильним і продовжував підкидати хмиз у вогонь.

У голові промайнула думка, що те, що мене розбудило, можливо, було пострілом з рушниці; мабуть, хтось був поблизу, спостерігаючи за мною, стріляючи по мені. Ця думка стала дуже болісною й породила цілу лавину раціональних страхів. Я був упевнений, що хтось володіє цією землею, і якщо це так, він може прийняти мене за крадія та вбити, або він може вбити мене, щоб пограбувати, не знаючи, що я нічого не маю при собі. Я пережив мить жахливого занепокоєння за свою безпеку. Я відчував напругу в плечах і шиї. Я поворушив головою вгору й вниз; кістки моєї шиї видали хрускітливий звук. Я й досі продовжував вдивлятися у вогонь, але не бачив у ньому нічого незвичайного, так само як не чув [більше] жодних звуків.

me sentía un perfecto estúpido por estar allí y eso me daba una sensación irracional de frustración y desaliento. Estaba fatigado, hambriento, con sueño, y absurdamente molesto conmigo mismo. Terminé por abandonar la lucha por mantenerme despierto. Añadí un montón de ramas secas a la hoguera y me acosté a dormir. La búsqueda de un aliado y un cazador de espíritus era en ese momento una empresa de lo más ridículo y extravagante. Tenía tanto sueño que ni siquiera podía pensar ni hablar solo. Me quedé dormido.

Un fuerte crujido me despertó de pronto. Al parecer el ruido, fuera lo que fuera, había sido justamente encima de mi oído izquierdo, pues yo estaba echado sobre el costado derecho. Me senté, completamente despierto. Mi oído izquierdo zumbaba, ensordecido por la proximidad y la fuerza del sonido.

Debo haber dormido sólo un corto rato, a juzgar por la cantidad de ramas secas que aún ardían en el fuego. No oí más sonidos, pero permanecí alerta y seguí alimentando las llamas.

Por mi mente cruzó la idea de que tal vez me había despertado un disparo; tal vez alguien andaba cerca observándome, disparando contra mí. La idea se hizo muy angustiosa y creó una avalancha de miedos racionales. Tuve la seguridad de que alguien era dueño de esa tierra, y siendo así podían tomarme por un ladrón y matarme, o podrían matarme para robarme, ignorando que yo no tenía nada encima. Experimenté un instante de terrible preocupación por mi seguridad. Sentía la tensión en los hombros y en el cuello. Moví la cabeza hacia arriba y hacia abajo; los huesos del cuello crujieron. Seguía mirando el fuego, pero no advertía en él nada fuera de lo común, ni oía más ruidos.

After a while I relaxed quite a bit and it occurred to me that perhaps don Juan was at the bottom of all this. I rapidly became convinced that it was so. The thought made me laugh. I had another avalanche of rational conclusions, happy conclusions this time. I thought that don Juan must have suspected I was going to change my mind about staying in the mountains, or he must have seen me running after him and taken cover in a concealed cave or behind a bush. Then he had followed me and, noticing I had fallen asleep, waked me up by cracking a branch near my ear. I added more twigs to the fire and began to look around in a casual and covert manner to see if I could spot him, even though I knew that if he was hiding around there I would not be able to discover him.

Everything was quite placid: the crickets, the wind roughing the trees on the slopes of the hills surrounding me, the soft, cracking sound of the twigs catching on fire. Sparks flew around, but they were only ordinary sparks.

Suddenly I heard the loud noise of a branch snapping in two. The sound came from my left. I held my breath as I listened with utmost concentration. An instant later I heard another branch snapping on my right.

Then I heard the faint, faraway sound of snapping branches. It was as if someone was stepping on them and making them crack. The sounds were rich and full, they had a lusty quality. They also seemed to be getting closer to where I was. I had a very slow reaction and did not know whether to listen or stand up. I was deliberating what to do when all of a sudden the sound of snapping branches happened all around me. I was engulfed by them so fast that I barely had time to jump to my feet and stomp on the fire.

Через деякий час я трохи розслабився і мені прийшла думка, що за всім цим, мабуть, стоїть дон Хуан. Я швидко став переконаний, що так воно і є. Ця думка змусила мене засміятися. Я мав іще одну лавину раціональних висновків, цього разу дуже вигі́дних. Я подумав, що дон Хуан, певне, підозрював, що я передумаю залишатися в горах, або ж він, можливо, бачив, як я бігав пагорбами, намагаючись його відшукати, і сховався в якійсь прихованій печері чи в кущах. Потім він пішов за мною, а коли помітив, що я заснув, розбудив мене, зламавши гілку біля мого вуха. Я підкинув у вогонь іще хмизу й почав потайки роззиратися довкола, ніби мимохіть кидаючи погляди в різні сторони, щоб побачити, чи я зможу виявити, де він є, хоча й знав, що якщо він ховається десь тут поблизу, то мені не вдасться його знайти.

Усе було цілковито спокійне: цвіркуни, вітер, що ворушив листя дерев на схилах пагорбів навколо мене, м’який тріскотливий звук гілля, що спалахувало у вогні. Навкруги літали іскри, але вони були лише звичайними іскрами.

Раптом я почув гучний звук гілки, що розламалася надвоє. Він донісся звідкись ліворуч від мене. Я затамував подих, вслухаючись із граничною концентрацією. За мить я почув, як інша гілка з тріском зламалася праворуч від мене.

Потім я почув слабкий далекий тріскіт зламуваних гілок. Це було так, ніби хтось наступав на них ногою, від чого вони розламувалися. Звуки були глибокі й насичені, вони мали якусь знадливу якість. Також здавалося, що вони стають ближчі до того місця, де я був. Я мав дуже уповільнену реакцію і не знав, вслухатися мені чи встати. Я розмірковував, що робити, коли раптом тріск зламуваних гілок став долинати звідусіль навколо мене. Ці звуки насунули на мене так швидко, що я ледве встиг скочити на ноги й затоптати багаття.

Tras un rato me sosegué bastante y se me ocurrió que acaso don Juan estaba en el fondo de todo esto. Rápidamente me convencí de que así era. La idea me hizo reír. Tuve otra avalancha de conclusiones racionales, felices esta vez. Pensé que don Juan sospechó que yo iba a cambiar de parecer con respecto a quedarme en las montañas, o me vio correr tras él y se escondió en una cueva oculta o detrás de un arbusto. Luego me siguió y, al verme dormido, me despertó rompiendo una rama cerca de mi oído. Añadí más ramas al fuego y empecé a mirar en torno, en forma casual y encubierta, para ver si podía localizarlo, aun sabiendo que si andaba escondido por ahí no me sería posible descubrirlo.

Todo era completamente plácido: los grillos, el viento que azotaba los árboles en las laderas de los cerros a mi alrededor, el suave sonido crujiente de las varas al encenderse. Volaban chispas, pero eran chispas ordinarias.

De pronto oí el fuerte ruido de una rama al partirse en dos. El sonido procedía de mi izquierda. Contuve el aliento y escuché con la máxima concentración. Un instante después oí que otra rama se quebraba a mi derecha.

Luego percibí el leve sonido lejano de más ramas rotas. Era como si alguien las pisara haciéndolas crujir. Los sonidos eran ricos y plenos, con un matiz de lozanía. Además, parecían irse acercando a mí. Tuve una reacción muy lenta; no sabía si escuchar o levantarme. Deliberaba qué hacer cuando repentinamente el sonido de ramas rotas ocurrió en todo mi derredor. Me envolvió tan rápido que apenas tuve tiempo de saltar a mis pies y pisotear el fuego.

I began to run downhill in the darkness. The thought crossed my mind as I moved through the shrubs that there was no flat land. I kept on trotting and trying to protect my eyes from the bushes. I was halfway down to the bottom of the hill when I felt something behind me, almost touching me. It was not a branch; it was something which I intuitively felt was overtaking me. This realization made me freeze. I took off my jacket, bundled it on my stomach, crouched over my legs, and covered my eyes with my hands, as don Juan had prescribed. I kept that position for a short while and then I realized that everything around me was dead still. There were no sounds of any kind. I became extraordinarily alarmed. The muscles of my stomach contracted and shivered spasmodically. Then I heard another cracking sound. It seemed to have occurred far away, but it was extremely clear and distinct. It happened once more, closer to me. There was an interval of quietness and then something exploded just above my head. The suddenness of the noise made me jump involuntarily and I nearly rolled over on my side. It was definitely the sound of a branch being snapped in two. The sound had happened so close that I heard the rustling of the branch leaves as it was being cracked.

Next there was a downpour of cracking explosions; branches were being snapped with great force all around me. The incongruous thing, at that point, was my reaction to the whole phenomenon; instead of being terrified, I was laughing. I sincerely thought I had hit upon the cause of all that was happening. I was convinced that don Juan was again tricking me. A series of logical conclusions cemented my confidence; I felt elated. I was sure I could catch that foxy old don Juan in another of

Я побіг униз схилом у темряві. Коли я нісся крізь чагарник, у мене в голові промайнула думка, що там ніде немає рівної місцини. Я продовжував бігти, намагаючись захищати очі від кущів. Я був на півшляху до підніжжя пагорба, коли відчув щось позаду себе, воно майже торкалося мене. То не була гілка; то було щось таке, що, як я інтуїтивно відчував, наздоганяло мене. Від усвідомлення цього в мене всередині все похолонуло. Я зірвав із себе куртку, зіжмакав її на животі, припав до землі, підігнувши коліна до живота, й затулив очі долонями, як велів дон Хуан. Деякий час я залишався в цій позі, а потім збагнув, що навколо мене панує мертва тиша. Не було взагалі ніяких звуків. Мене охопила надзвичайна тривога. М'язи живота судомно скорочувалися й тремтіли. Тоді я почув ще один тріск. Здавалося, він виник десь далеко, але був надзвичайно чіткий і виразний. Тріск пролунав іще раз, ближче до мене. На якийсь час запала тиша, а тоді щось вибухнуло просто над моєю головою. Раптовість цього звуку змусила мене мимоволі підскочити, і я мало не перекинувся на бік. То був безсумнівно звук гілки, що розламалася навпіл. Він пролунав так близько, що я почув шелестіння листя на гілці, коли вона ламалася.

Потім була ціла злива тріскотливих звуків; гілки з великою силою розламувалися повсюди навколо мене. Що зовсім не відповідало загальній ситуації, у той момент, була моя реакція на неї; замість бути нажаханим, я сміявся. Я щиро вважав, що знайшов причину всього, що відбувалося. Я був переконаний, що дон Хуан знову застосовує до мене свої трюки. Ціла низка логічних умовиводів зміцнювала мою впевненість; я відчував піднесення. Я був упевнений, що, зможу впіймати цього старого викрутня дона Хуана на якомусь

Eché a correr cuesta abajo en la oscuridad. Mientras cruzaba los arbustos me vino la idea de que no había tierra llana. Iba a la mitad del cerro cuando sentí algo detrás, casi tocándome. No era una rama; era algo que, sentí intuitivamente, me estaba dando alcance. Al darme cuenta de esto me helé. Me quité la chaqueta, la enrollé contra mi estómago, me acuclillé sobre las piernas y me cubrí los ojos con las manos, como don Juan había indicado. Mantuve esa posición un corto rato antes de advertir que todo en torno mío estaba en completo silencio. No había sonidos de ninguna clase. Me entró una alarma extraordinaria. Los músculos de mi estómago se contraían y temblaban espasmódicamente. Entonces oí otro crujido. Parecía venir de lejos, pero era en extremo claro y distinto. Se oyó de nuevo, más cerca. Hubo un intervalo de quietud y luego algo estalló por encima de mi cabeza. La brusquedad del ruido me hizo saltar involuntariamente, y casi rodé sobre el costado. Era definitivamente el sonido de una rama quebrada en dos. El sonido fue tan cercano que oí el rumor de las hojas cuando la rama era partida.

Hubo a continuación un diluvio de explosiones crujientes; en todo el derredor se quebraban ramas con gran fuerza. Lo incongruente, en ese punto, era mi reacción a todo el fenómeno; en vez de hallarme aterrado, reía. Pensaba sinceramente haber dado con la causa de cuanto ocurría. Estaba convencido de que don Juan me engañaba de nuevo. Una serie de conclusiones lógicas cimentaron mi confianza; me sentí jubiloso. Sin duda podría atrapar a ese viejo zorro de don Juan en otra de sus tretas. Andaba cerca de mí rompiendo

his tricks. He was around me cracking branches, and knowing I would not dare to look up, he was safe and free to do anything he wanted to. I figured that he had to be alone in the mountains, since I had been with him constantly for days. He had not had the time or the opportunity to engage any collaborators. If he was hiding, as I thought, he was hiding by himself, and logically he could produce only a limited number of noises. Since he was alone, the noises had to occur in a linear temporal sequence; that is, one at a time, or at most two or three at a time. Besides, the variety of noises also had to be limited to the mechanics of a single individual. I was absolutely certain, as I remained crouched and still, that the whole experience was a game and that the only way to remain on top of it was by emotionally dislodging myself from it. I was positively enjoying it. I caught myself chuckling at the idea that I could anticipate my opponent's next move. I tried to imagine what I would do next if I were don Juan.

The sound of something slurping jolted me out of my mental exercise. I listened attentively; the sound happened again. I could not determine what it was. It sounded like an animal slurping water. It happened again very close by. It was an irritating sound that brought to mind the smacking noise of a big-jawed adolescent girl chewing gum. I was wondering how don Juan could produce such a noise when the sound happened again, coming from the right. There was a single sound first and then I heard a series of slushing, slurping sounds, as if someone were walking in mud. It was an almost sensual, exasperating sound of feet slushing in deep mud. The noises

із його наступних трюків. Він був неподалік від мене, ламав гілля і, знаючи, що я не наважуся підвести очі, міг без жодного ризику вільно робити все, чого забажає. Я виснував, що він має бути сам у горах, оскільки я постійно був із ним упродовж багатьох днів. Він не мав ані часу, ані можливості залучити якихось спільників. Якщо він ховався, як я гадав, то ховався сам і, за логікою, міг створювати лише обмежену кількість звуків. Позаяк він був один, ці звуки мали з'являтися в лінійній часовій послідовності; тобто по одному за раз, або щонайбільше два-три поспіль. Крім того, розмаїтість звуків також мала бути обмежена фізичними можливостями однієї людини. Залишаючись у скоцюрбленому й нерухомому положенні на землі, я був абсолютно впевнений, що весь цей досвід був грою і що єдиним способом зоставатися вищим за це було емоційно відстоgithub від ситуації. Я однозначно мав втіху від цього. Я впіймав себе на тому, що тихо посміююсь при думці, що можу передбачити наступний хід мого суперника. Я спробував уявити, що робив би далі на місці дона Хуана.

Звук чогось, що чвакало, витрусив мене з моїх інтелектуальних вправ. Я уважно дослухався; той самий звук почувся знову. Я не міг визначити, що це було. Звук був такий, ніби якась тварина гучно сьорбає воду. Він пролунав іще раз зовсім поруч. То був якийсь дратівний звук, що викликав у моїй уяві образ дівчинки-підлітка з великою нижньою щелепою, яка плямкає жуйкою. Я задавався питанням, як дон Хуан міг видавати такий звук, аж раптом він пролунав знову праворуч від мене. Спершу то був одиночний звук, а потім я почув цілу серію чвакаючих, сьорбаючих звуків, ніби хтось тьопає по грязюці. То був майже тілесно сприйманий, надзвичайно дратівний звук ніг, що чвакають у глибокому

ramas y, sabiendo que yo no osaría alzar la vista, estaba a salvo y en libertad de hacer lo que quisiera. Calculé que debía estar solo en las montañas, pues yo había andado constantemente con él durante días. No había tenido tiempo ni oportunidad de enrolar colaboradores. Si se hallaba oculto, como yo creía, sólo él se ocultaba, y lógicamente no podría producir más que un número limitado de ruidos. Como estaba solo, los ruidos tenían que ocurrir en una secuencia lineal de tiempo; es decir, uno por uno, o cuando mucho dos o tres por vez. Además, la variedad de sonidos debía también estar limitada a la mecánica de un solo individuo. Agazapado e inmóvil, me sentí absolutamente seguro de que toda la experiencia era un juego y de que la única manera de permanecer por encima de él era desalojar de ese nivel mis emociones. Positivamente lo disfrutaba. Me sorprendí riendo por lo bajo ante la idea de poder anticipar la siguiente tirada de mi oponente. Traté de imaginar qué haría yo en ese momento si fuera don Juan.

El sonido de algo que sorbía me hizo salir, con una sacudida, de mi ejercicio mental. Escuché con atención; el sonido se repitió. No pude determinar qué era. Sonaba como si un animal sorbiera agua. Se oyó de nuevo, muy cerca. Era un sonido irritante que me recordó el chasquido producido por un adolescente de gran quijada al mascar chicle. Me preguntaba cómo podía don Juan producir tal ruido cuando el sonido ocurrió de nuevo, a mi derecha. Primero fue un solo sonido y luego oí una serie de chapoteos y ruidos de succión, como si alguien caminara en el lodo. Era un sonido exasperante, casi sensual, de pies que chapoteaban en fango

stopped for a moment and started once more towards my left, very close, perhaps only ten feet away. Now they sounded as if a heavy person were trotting with rain boots in mud. I marveled at the richness of the sound. I could not imagine any primitive devices that I myself could use to produce it. I heard another series of trotting, slushing sounds towards my rear and then they happened all at once, on all sides. Someone seemed to be walking, running, trotting on mud all around me.

A logical doubt occurred to me. If don Juan was doing all that, he had to be running in circles at an incredible speed. The rapidity of the sounds made that alternative impossible. I then thought that don Juan must have confederates after all. I wanted to involve myself in speculation as to who his accomplices could be but the intensity of the noises took all my concentration. I really could not think clearly, yet I was not afraid, I was perhaps only dumbfounded by the strange quality of the sounds. The slushings actually vibrated. In fact their peculiar vibrations seemed to be directed at my stomach, or perhaps I perceived their vibrations with the lower part of my abdomen.

That realization brought an instantaneous loss of my sense of objectivity and aloofness. The sounds were attacking my stomach! The question occurred to me, “What if it was not don Juan?” I panicked. I tensed my abdominal muscles and tucked my thighs hard against the bundle of my jacket.

The noises increased in number and speed, as if they knew I had lost my confidence, their vibrations were so intense I wanted to vomit. I fought the feeling of nausea. I took deep breaths and began to sing my peyote songs. I got sick and the

багні. Звуки припинилися на мить і почалися знову ліворуч від мене, дуже близько, мабуть, лише за якихось десять футів. Тепер вони лунали так, ніби огрядна людина тюпала гумовими чоботами по багнюці. Я був вражений глибиною звуку. Я не міг уявити жодних простих знарядь, які я сам міг би використати, щоб створити його. Я почув іще одну серію звуків чвакання й тюпання по багну позаду від себе, а тоді вони несподівано залунали всі водночас, з усіх боків. Здавалося, хтось ходив, бігав, тюпав по багнюці всюди навколо мене.

У мене виник логічний сумнів. Якби дон Хуан робив усе це, він мав би бігати колами з неймовірною бистротою. Частота й швидкість звуків робила цей варіант дій неможливим. Тоді я подумав, що дон Хуан, зрештою, мусить мати спільників. Я вже хотів зануритись у розмірковування про те, ким можуть бути його спільники, але інтенсивність звуків захопила всю мою увагу. Я справді не міг чітко мислити, і все ж я не був наляканий, я був, мабуть, лише приголомшений дивною якістю звуків. Ці чвакання направду вібрували. Фактично їхні дуже особливі вібрації були ніби націлені на мій живіт або, можливо, я сприймав їхні вібрації нижньою частиною живота.

Це усвідомлення спричинило миттєву втрату мого почуття об’єктивності й відстороненості. Звуки атакували мій живіт! У мене в голові з’явилося запитання: “Що коли це не дон Хуан?” Я запанікував. Я напружив м’язи живота й щільно притиснув стегна до зібганої жужмом куртки.

Кількість і швидкість звуків зросли, ніби вони знали, що я втратив свою впевненість; їхні вібрації були такі інтенсивні, що в мене виникли позиви до блювання. Я боровся з відчуттям нудоти. Я зробив кілька глибоких вдихів і почав співати свої пейотні пісні. Мене

profundo. Los ruidos cesaron un momento y recomenzaron a mi izquierda, muy cerca, quizás a sólo tres metros. Sonaban como si una persona corpulenta trotara en el lodo con botas de hule. Me maravilló la riqueza del sonido. No me era posible imaginar ningún aparato primitivo que yo mismo pudiera usar para producirlo. Oí otra serie de pasos y chapoteos atrás de mí, y luego se oyeron simultáneamente por todos lados. Alguien parecía caminar, correr, trotar sobre lodo por todo mi derredor.

Se me ocurrió una duda lógica. Para hacer todo eso, don Juan habría tenido que correr en círculos a una velocidad inverosímil. La rapidez de los sonidos clausuraba esa alternativa. Pensé entonces que don Juan, después de todo, debía de tener confederados. Quise ocuparme en especulaciones sobre quiénes serían sus cómplices, pero la intensidad de los ruidos me quitaba toda concentración. En verdad no podía pensar con lucidez, pero no tenía miedo, quizá me hallaba solamente atontado por la extraña calidad de los sonidos. Los chapoteos vibraban, literalmente. De hecho, sus peculiares vibraciones parecían dirigidas a mi estómago, o acaso percibía yo la vibración con la parte baja del abdomen.

Al darme cuenta de eso, perdí instantáneamente mi sentido de objetividad y despego. ¡Los sonidos atacaban mi estómago! Me vino la pregunta: “¿Qué tal si no era don Juan?” Me llené de pánico. Tensé los músculos abdominales y apreté con fuerza los muslos contra el bulto de mi chaqueta.

Los ruidos crecieron en número y velocidad, como si supieran que yo había perdido mi confianza; las vibraciones eran tan intensas que me producían náusea. Luché contra la sensación. Aspiré hondo y empecé a cantar mis canciones de peyote.

slushing noises ceased at once; the sounds of crickets and wind and the distant staccato barking of coyotes became superimposed. The abrupt cessation allowed me a respite and I took stock of myself. Only a short while before I had been in the best of spirits, confident and aloof; obviously I had failed miserably to judge the situation. Even if don Juan had accomplices, it would be mechanically impossible for them to produce sounds that would affect my stomach. To produce sounds of such intensity they would have needed gadgetry beyond their means or their conception. Apparently the phenomenon I was experiencing was not a game and the "another one of don Juan's tricks" theory was only my rude explanation.

I had cramps and an overwhelming desire to roll over and straighten my legs. I decided to move to my right in order to get my face off the place where I had gotten sick. The instant I began to crawl I heard a very soft squeak right above my left ear. I froze on the spot. The squeak was repeated on the other side of my head. It was a single sound. I thought it resembled the squeak of a door. I waited but I heard nothing else, so I decided to move again. No sooner had I started to inch my head to the right when I was nearly forced to jump up. A flood of squeaks engulfed me at once. They were like squeaks of doors at times; at other times they were like the squeaks of rats or guinea pigs. They were not loud or intense but very soft and insidious and produced agonizing spasms of nausea in me. They stopped as they had begun, diminishing gradually until I could hear only one or two of them at a time.

знудило, і чвакальні звуки одразу ж припинилися; скрекіт цвіркунів, шум вітру й далекий уривчастий гавкіт койотів наклалися один на одного. Раптове припинення чвакаючих звуків дало мені змогу трохи передихнути й оцінити своє становище. Ще зовсім недавно я був у прекрасному настрої, упевнений в собі й відсторонений; очевидно, що я зазнав жалюгідної невдачі в оцінці ситуації. Навіть якби дон Хуан мав спільників, для них було б фізично неможливо створювати звуки, які б так діяли на мій живіт. Для створення звуків такої інтенсивності вони потребували б дуже складних технічних пристроїв, котрі їм явно не по кишені й про які вони не мають ані найменшого уявлення. Досвідчуване мною явище явно не було грою, а теорія «ще одного з трюків дона Хуана» була лише моїм недоладним поясненням.

Я мав судоми й непереборне бажання перевернутися й випростати ноги. Я вирішив переміститися праворуч, щоб відсунути обличчя від місця, де мене знудило. Тієї миті, коли я почав відповзати, я почув якесь дуже м'яке рипіння просто над моїм лівим вухом. Я закляк на місці. Рипіння повторилося з іншого боку від моєї голови. То був одиночний звук. Я подумав, що він схожий на рипіння дверей. Я зачекав, але більше нічого не почув, тож вирішив посунутися знову. Щойно я почав повільно пересувати голову праворуч, як ледве не був змушений підскочити вгору. Ціла злива скрипів одразу ж обрушилася на мене. Часом вони нагадували рипіння дверей, а часом були схожі на писк щурів або морських свинок. Ці звуки не були гучні або інтенсивні, а дуже м'які та скрадливі й викликали в мене нестерпні напади нудоти. Вони припинилися так само, як почалися, поступово вщухаючи, аж поки я міг чути лише один-два звуки водночас.

Vomité y los ruidos cesaron en el acto; se sobrelaparon los sonidos de grillos y viento y los distantes ladridos en *staccato* de los coyotes. La abrupta cesación me permitió un respiro, y evalué mi circunstancia. Un corto rato antes me había hallado del mejor humor, confiado y sereno; obviamente, había fallado como un miserable al juzgar la situación. Aunque don Juan tuviera cómplices, sería mecánicamente imposible que produjeran sonidos que afectaran mi estómago. Para producir sonidos de tal intensidad, habrían necesitado aparatos más allá de sus medios y de su concepción. Al parecer, el fenómeno que yo experimentaba no era un juego, y la teoría "otra de las tretas de don Juan" era sólo mi propia explicación rudimentaria.

Tenía calambre y un deseo incontenible de dar la vuelta y estirar las piernas. Decidí moverme a la derecha para quitar la cara del sitio donde vomité. En el instante en que empecé a reptar oí un chirrido muy suave justamente sobre mi oído izquierdo. Me congelé en ese sitió. El chirrido se repitió al otro lado de mi cabeza. Era un sonido suelto. Pensé que parecía el chirrido de una puerta. Esperé, y al no oír nada más decidí moverme de nuevo. Apenas había empezado a hacer la cabeza a la derecha cuando casi me vi forzado a levantarme de un salto. Un torrente de chirridos me cubrió en el acto. Unas veces eran como chirriar de puertas; otras, como chillidos de ratas o cobayos. No eran fuertes ni intensos, sino muy suaves e insidiosos, y me producían torturantes espasmos de náusea. Cesaron como se habían iniciado, disminuyendo gradualmente hasta que sólo uno o dos se oían a la vez.

Then I heard something like the wings of a big bird sweeping over the tops of the bushes. It seemed to be flying in circles over my head. The soft squeaks began to increase again, and so did the flapping wings. Above my head there seemed to be something like a flock of gigantic birds beating their soft wings. Both noises merged, creating an enveloping wave around me. I felt that I was floating suspended in an enormous undulating ripple. The squeaks and the flapping were so smooth I could feel them all over my body. The flapping wings of a flock of birds seemed to be pulling me up from above, while the squeaks of an army of rats seemed to be pushing me from underneath and from around my body.

There was no doubt in my mind that through my blundering stupidity I had unleashed something terrible on myself. I clenched my teeth and took deep breaths and sang peyote songs.

The noises lasted a very long time and I opposed them with all my might. When they subsided, there was again an interrupted "silence" as I am accustomed to perceiving silence; that is, I could detect only the natural sounds of the insects and the wind. The time of silence was for me more deleterious than the time of noises. I began to think and to assess my position, and my deliberation threw me into a panic. I knew that I was lost; I did not have the knowledge nor the stamina to fend off whatever was accosting me. I was utterly helpless, crouched over my own vomit. I thought that the end of my life had come and I began to weep. I wanted to think about my life but I did not know where to start. Nothing of what I had done in my life was really worthy of that last ultimate em-

Потім я почув щось схоже на звук крил великого птаха, що нісся над верхівками кущів. Здавалося, він літає колами над моєю головою. Гучність і частота м'яких скрипів-писків знову почали збільшуватись, і те саме відбувалося з лясканням крил. Було так, ніби ціла зграя гігантських птахів била своїми м'якими крильми в мене над головою. Обидва звуки злилися, створюючи суцільну хвилю, яка огортала мене з усіх боків. Я відчував, що пливу, підвішений у величезній хвилі, яка ритмічно коливається. Скрипи-писки й ляскання були такі м'які, що я міг відчувати їх у всьому своєму тілі. Здавалося, що ляскаючі крила зграї птахів тягнули мене згори, тоді як пищання армії пацюків штовхало мене знизу і з усіх боків навколо мого тіла.

У мене в голові не було жодних сумнівів у тому, що через свою незграбну дурість я накликав на себе щось жахливе. Я стиснув зуби, почав глибоко дихати й заспівав пейотні пісні.

Звуки тривали дуже довгий час, і я чинив їм опір з усієї сили. Коли вони вщухли, знову запала переривчаста «тиша», якою я звик сприймати тишу; тобто я міг розрізнити лише природні звуки комах і вітру. Час тиші був для мене згубніший, ніж час звуків. Я почав думати й оцінювати своє становище, і мої розмисли повергли мене в паніку. Я знав, що пропав; я не мав ані знань, ані життєвої стійкості, щоб відбитись від того, що до мене причепилося, хоч би чим воно було. Скоцюрбившись і притиснувшись до землі над власним блювотинням, я був цілковито безпорадний. Я вважав, що моєму життю настав кінець, і заплакав. Я хотів подумати про своє життя, але не знав, із чого почати. Ніщо з усього зробленого мною в моєму житті не було справді варте того, щоб виділити його в ці останні моменти перед смертю, тож я не

Entonces oí algo como las alas de una gran ave que volara rasando la copa de los arbustos. Parecía describir círculos en torno de mi cabeza. Los suaves chirridos empezaron a aumentar de nuevo, y también el batir de alas. Sobre mi cabeza parecía haber una bandada de aves gigantescas moviendo sus alas suaves. Ambos ruidos se mezclaron, creando en torno mío una oleada envolvente. Me sentí flotar suspendido en un enorme escarceo ondulante. Los chillidos y aleteos eran tan fluidos que los sentía en todo el cuerpo. Las alas en movimiento de una bandada de aves parecían jalarme desde arriba, mientras los chillidos de un ejército de ratas me empujaban desde abajo y en torno de mi cuerpo.

No había duda en mi mente de que, a través de mi estúpida torpeza, me había echado encima algo terrible. Apreté los dientes y respiré hondo y canté canciones de peyote.

Los ruidos duraron mucho tiempo y me opuse a ellos con toda mi fuerza. Cuando amainaron, hubo nuevamente un "silencio" interrumpido, como suelo percibir el silencio; es decir, sólo podía percibir los sonidos naturales de insectos y viento. La hora del silencio me fue más perjudicial que la hora de los ruidos. Empecé a pensar y a evaluar mi posición, y mi deliberación me hundió en pánico. Supe que estaba perdido; carecía del conocimiento y el vigor necesarios para repeler aquello que me acosaba. Me hallaba enteramente inerme, doblado sobre mi propio vómito. Pensé que había llegado el fin de mi vida y me puse a llorar. Quise pensar en mi vida, pero no sabía por dónde empezar. Nada de lo que había hecho en mi vida ameritaba en realidad ese último énfasis definitivo, de modo que no tenía yo nada en qué pensar.

phasis, so I had nothing to think about. That was an exquisite realization. I had changed since the last time I experienced a similar fright. This time I was more empty. I had less personal feelings to carry along.

I asked myself what a warrior would do in that situation and I arrived at various conclusions. There was something about my umbilical region that was uniquely important; there was something unearthly about the sounds; they were aiming at my stomach; and the idea that don Juan was tricking me was utterly untenable.

The muscles of my stomach were very tight, although I did not have cramps any longer. I kept on singing and breathing deeply and I felt a soothing warmth inundating my entire body. It had become clear to me that if I was going to survive I had to proceed in terms of don Juan's teachings. I repeated his instructions in my mind. I remembered the exact point where the sun had disappeared over the mountains in relation to the hill where I was and to the place where I had crouched. I reoriented myself and when I was convinced that my assessment of the cardinal points was correct I began to change my position, so I would have my head pointing in a new and "better" direction, the southeast. I slowly started moving my feet towards my left, inch by inch, until I had them twisted under my calves. Then I began to align my body with my feet, but no sooner had I begun to creep laterally than I felt a peculiar tap; I had the actual physical sensation of something touching the uncovered area of the back of my neck. It happened so fast that I yelled involuntarily and froze again. I tightened my abdominal muscles and began to breathe deeply and sing my peyote songs. A second

мав нічого, про що міг би думати. То було винятково гостре усвідомлення. Я змінився відтоді, як востаннє досвідчив подібний страх. Цього разу я був більш порожній. Я мав менше особистих почуттів, які міг унести із собою.

Я запитував себе, що зробив би воїн у цій ситуації, і приходив до різних висновків. Із моїм животом у ділянці пупка було пов'язане щось винятково важливе; у звуках було щось надприродне; вони цілилися в мій живіт; і ідея того, що дон Хуан розігрував зі мною якісь трюки, була цілковито неспроможна.

М'язи мого живота були дуже напружені, хоча судом я більше не мав. Я продовжував співати й глибоко дихати і відчув, як усе моє тіло наповнює заспокійливе тепло. Мені стало ясно, що якщо я хочу вижити, то мушу діяти відповідно до настанов дона Хуана. Я подумки повторив його вказівки. Я пам'ятав точне місце, де сонце зникло за горами відносно пагорба, на якому я був, і того місця, де я скоцюрбився на землі. Я ще раз зорієнтувався і, упевнившись у правильності мого визначення сторін світу, почав змінювати своє положення так, щоб у підсумку повернутися головою в новому й «кращому» напрямку, на південний схід. Я почав поволі пересувати ступні ніг ліворуч, дюйм за дюймом, поки не вивернув їх убік під литками. Потім за допомогою ступень я став переміщати все тіло, але щойно тільки я почав посуватися вбік, як відчув дуже своєрідний м'який ляпанець; я мав справжнє фізичне відчуття чогось, що торкалося відкритої задньої частини моєї шиї. Це сталося так швидко, що я мимоволі скрикнув і знову закляк на місці. Я напружив м'язи живота і почав глибоко дихати й співати свої пейотні пісні. Через секунду я знову відчув той самий м'який ляпанець по шиї. Я зіщулився. Моя шия була відкрита, і я нічого не міг

Ese reconocimiento fue exquisito. Había cambiado desde la última ocasión en que experimenté un miedo similar. Esta vez me hallaba más vacío. Tenía menos sentimientos personales que llevar a cuestas.

Me pregunté qué haría un guerrero en esa situación, y llegué a diversas conclusiones. Había en mi región umbilical algo de suma importancia; había algo ultraterreno en los sonidos; éstos se dirigían a mi estómago; y la idea de que don Juan me estuviese embromando era insostenible por completo.

Los músculos de mi estómago estaban muy tensos, aunque ya no había retortijones. Seguí cantando y respirando profundamente y sentí una tristeza confortante inundar todo mi cuerpo. Se me había aclarado que para sobrevivir debía proceder en términos de las enseñanzas de don Juan. Repetí mentalmente sus instrucciones. Recordé el punto exacto donde el sol había desaparecido tras las montañas en relación con el cerro donde me hallaba y con el sitio en que me agazapé. Recuperé la orientación y, una vez convencido de que mi determinación de los puntos cardinales era correcta, empecé a cambiar de postura para que mi cabeza apuntara en una dirección nueva y "mejor", el sureste. Lentamente moví los pies hacia la izquierda, pulgada por pulgada, hasta torcerlos bajo las pantorrillas. Luego me dispuse a alinear mi cuerpo con los pies, pero no bien había empezado a reptar lateralmente sentí un toque peculiar; tuve la sensación física concreta de que algo tocaba la zona expuesta de mi nuca. Fue tan repentina que grité involuntariamente y volví a inmovilizarme. Apreté los músculos abdominales y me puse a respirar hondo y a cantar mis canciones de peyote. Un segundo después sentí de nuevo el mismo toque leve en el

later I felt once more the same light tap on my neck. I cringed. My neck was uncovered and there was nothing I could do to protect myself. I was tapped again. It was a very soft, almost silky object that touched my neck, like the furry paw of a giant rabbit. It touched me again and then it began to cross my neck back and forth until I was in tears. It was as if a herd of silent, smooth, weightless kangaroos were stepping on my neck. I could hear the soft thump of their [/the] paws as they stepped gently over me. It was not a painful sensation at all and yet it was maddening. I knew that if I did not involve myself in doing something I would go mad and stand up and run. So I slowly began again to maneuver my body into a new position. My attempt at moving seemed to increase the tapping on my neck. It finally got to such a frenzy that I jerked my body and at once aligned it in the new direction. I had no idea whatsoever about the outcome of my act. I was just taking action to keep from going stark, raving mad.

As soon as I changed directions the tapping on my neck ceased. After a long, anguished pause I heard a distant snapping of branches. The noises were not close any more. It was as if they had retreated to another position far away from me. The sound of snapping branches merged after a moment with a blasting sound of leaves being rustled, as if a strong wind were beating the entire hill. All the bushes around me seemed to shiver, yet there was no wind. The rustling sound and the cracking of branches gave me the feeling that the whole hill was on fire. My body was as tight as a rock. I was perspiring copiously. I began to feel warmer and warmer. For a moment I was utterly convinced that the hill was burning. I did not

зробити, щоб захистити себе. Мене знову легенько ляснули. То був якийсь дуже м’який, майже шовковистий предмет, що доторкнувся до моєї шиї, ніби пухнаста лапа гігантського кролика. Він торкнувся мене знову, а потім почав ляскати по моїй шиї з боку в бік, знову й знову, поки в мене не потекли сльози з очей. Це було так, ніби ціле стадо безмовних, м’яких, невагомих кенгуру наступають на мою шию. Я міг чути м’який глухий звук їхніх лап, коли вони лагідно переступали через мене. Це відчуття зовсім не було болісне, і все ж воно зводило з розуму. Я знав, що якщо я не почну щось робити, то збожеволію, підхоплюся й побіжу. Тож я знову почав повільно переміщати своє тіло в нове положення. Моя спроба пересунутись, здавалося, посилила ляскання по моїй шиї. Зрештою воно досягло такого шаленства, що я рвонувся всім тілом й одним рухом повернув його в новому напрямку. Я не мав жодного уявлення, які наслідки матиме мій вчинок. Я просто робив щось, аби уникнути цілковитого буйного божевілля.

Щойно тільки я змінив напрямок, ляскання по моїй шиї припинилося. Після тривалої болісної паузи я почув віддалений тріск зламуваних гілок. Ці звуки більше не були близькими. Було так, ніби вони відступили в інше місце на великій відстані від мене. За якусь хвилю звук зламуваних гілок злився з вибуховим шелестінням листя, немов сильні пориви вітру вдаряли по всьому пагорбу. Здавалося, всі кущі навколо мене затріпотіли, хоча вітру тут не було. Шелесткий звук і тріскіт гілок викликали в мене відчуття, що весь пагорб був охоплений вогнем. Моє тіло було тверде, як камінь. Я рясно пітнів. Я відчував, що мені стає дедалі гарячіше. Якусь хвилю я був цілковито впевнений, що пагорб палає у вогні. Я не схопився на ноги й не побіг, бо так

cuello. Me hice pequeño. Tenía la nuca descubierta y nada podía hacer para protegerme. Me tocaron de nuevo. Era un objeto muy suave, casi sedoso, el que tocaba mi nuca, como la pata peluda de un conejo gigante. Me tocó de nuevo y después empezó a cruzar mi nuca de un lado a otro hasta ponerme al borde del llanto. Sentía que un hato de canguros silenciosos, lisos, ingrávidos, pisaba mi cuello. Oía el suave golpeteo de sus patas mientras pasaban suavemente sobre mí. No era en absoluto una sensación dolorosa, y sin embargo resultaba enloquecedora. Supe que si no me ocupaba en hacer algo me volvería loco y saldría corriendo. Lentamente, recomencé las maniobras para cambiar la dirección de mi cuerpo. Mi intento de moverme pareció aumentar el golpeteo sobre mi nuca. Finalmente llegó a tal frenesí que jalé mi cuerpo y de inmediato lo alineé en la nueva dirección. No tenía la menor idea sobre las consecuencias de mi acto. Sólo tomaba acción para evitar volverme loco furioso y delirante.

Apenas cambié de dirección, cesó el golpeteo en mi nuca. Tras una larga pausa angustiada oí un lejano crujir de ramas. Los ruidos ya no estaban cerca. Parecían haberse retirado a otra posición, distante de la mía. Tras un momento, el sonido de ramas quebradas se confundió con un estruendo de hojas agitadas, como si un fuerte viento azotara todo el cerro. Todos los arbustos en torno mío parecían sacudirse, pero no soplaba viento. El rumor y los crujidos me dieron la sensación de que el cerro estaba en llamas. Mi cuerpo estaba rígido como una roca. Sudaba copiosamente. Empecé a sentir más y más calor. Por un momento estuve enteramente convencido de que el cerro se quemaba. No eché a correr

jump up and run because I was so numb I was paralyzed; in fact I could not even open my eyes. All that mattered to me at that point was to get up and escape the fire. I had terrible cramps in my stomach which started to cut my intake of air. I became very involved in trying to breathe. After a long struggle I was capable of taking deep breaths again and I was also capable of noticing that the rustling had subsided; there was only an occasional cracking sound. The snapping sound of branches became more and more distant and sporadic until it ceased altogether.

I was able to open my eyes. I looked through my half-closed lids to the ground underneath me. It was already daylight. I waited a while longer without moving and then I started to stretch my body. I rolled on my back. The sun was over the hills in the east.

It took me hours to straighten out my legs and drag myself downhill. I began to walk towards the place where don Juan had left me, which was perhaps only a mile away; by mid-afternoon I was barely at the edge of some woods, still a good quarter of a mile away.

I could not walk any more, not for any reason. I thought of mountain lions and tried to climb up a tree, but my arms could not support my weight. I leaned against a rock and resigned myself to die there. I was convinced that I would be food for mountain lions or other predators. I did not have the strength even to throw a rock. I was not hungry or thirsty. Around noon I had found a small stream and had drunk a lot of water, but the water did not help to restore my strength. As I sat there in utter helplessness

закляк, що був паралізований; насправді я навіть не міг розплющити очей. Усе, що мало для мене значення тієї миті, було встати й тікати від вогню. У мене почалися жахливі спазми в животі, які не давали мені вдихнути достатню кількість повітря. Я повністю зосередився на спробах відновити дихання. Після тривалої боротьби я знову був здатен робити глибокі вдихи, а також зміг помітити, що шелестіння вщухло; лише час від часу чувся одиночний тріск. Звук зламуваних гілок ставав дедалі віддаленіший і спорадичніший, аж поки не припинився зовсім.

Мені вдалося розплющити очі. Крізь напівзакриті повіки я дивився на землю під собою. Вже розвиднілося. Ще деякий час я чекав, не рухаючись, а тоді почав випростовувати тіло. Я перевернувся на спину. Сонце було над пагорбами на сході.

У мене пішло кілька годин на те, щоб розпрямити ноги й потягтися вниз схилом. Я почав іти в напрямку того місця, де мене залишив дон Хуан, до нього була лише десь одна миля; близько середини другої половини дня[144] я ледве дістався краю якогось перелісу, все ще за добру чверть милі від цілі.

Я більше не міг іти, ніщо у світі не змусило б мене рухатися далі. Я подумав про гірських левів і спробував вилізти на дерево, але мої руки не могли втримати моєї ваги. Я притулився до каменя й змирився з тим, що помру тут. Я був переконаний, що стану поживою для гірських левів чи інших хижаків. Я не мав сили навіть кинути камінь. Я не відчував ані голоду, ані спраги. Близько полудня я знайшов маленький струмочок і випив багато води, але вода не допомогла мені відновити сили. Сидячи там у цілковитій безпорадності,

porque estaba tan tieso que me hallaba paralizado; de hecho, ni siquiera podía abrir los ojos. Todo lo que me importaba entonces era ponerme en pie y huir del fuego. Tenía calambres terribles que empezaron a cortarme el aire. Me concentré en tratar de respirar. Tras una larga pugna pude al fin aspirar hondo nuevamente, y asimismo notar que el rumor había amainado; sólo había un ocasional sonido crujiente. El sonido de ramas quebradas se hizo cada vez más distante y esporádico, hasta cesar por entero.

Pude abrir los ojos. Entre párpados entrecerrados miré el suelo debajo de mí. Ya había luz diurna. Esperé otro rato sin moverme y luego comencé a estirar mi cuerpo. Rodé boca arriba. El sol estaba encima de los cerros, al este.

Tardé horas en enderezar mis piernas y arrastrarme ladera abajo. Eché a andar rumbo al sitio donde don Juan me dejó, que se hallaba como a kilómetro y medio; al mediar la tarde, iba apenas a la orilla de un bosque, y faltaba aún la cuarta parte del recorrido.

No podía caminar más, por ningún motivo. Pensé en leones de montaña y traté de subir a un árbol, pero mis brazos no soportaron mi peso. Reclinado contra una roca, me resigné a morir allí. Me hallaba convencido de que sería pasto de pumas o de otros merodeadores. No tenía fuerza ni para lanzar una piedra. No tenía hambre ni sed. A eso del mediodía había hallado un arroyito y bebí en abundancia, pero el agua no ayudó a restaurar mi vigor. Sentado allí, en el colmo de la desesperanza,

[144] Ймовірно, тут усе ж ідеться про середину першої половини дня (до полудня), бо в наступному абзаці Кастанеда опівдні знаходить струмок.

I felt more despondent than afraid. I was so tired I did not care about my fate and I fell asleep.

I woke up when something shook me. Don Juan was leaning over me. He helped me sit up and gave me water and some gruel. He laughed and said that I looked wretched. I tried to tell him what had happened but he hushed me up and said that I had missed my mark, that the place where I was supposed to meet him was about a hundred yards away. Then he half carried me downhill. He said he was taking me to a large stream and was going to wash me there. On the way he plugged my ears with some leaves he had in his pouch and then he blindfolded me, putting one leaf on each eye and securing them both with a piece of cloth. He made me take off my clothes and told me to place my hands over my eyes and ears to make sure I could not see or hear anything.

Don Juan rubbed my entire body with leaves and then dumped me in a river. I felt it was a large river. It was deep. I was standing and I could not touch the bottom. Don Juan was holding me by the right elbow. At first I did not feel the coldness of the water, but little by little I began to feel chilled, and then the cold became intolerable. Don Juan pulled me out and dried me with some leaves that had a peculiar scent. I put on my clothes and he led me away; we walked a good distance before he took the leaves off my ears and my eyes. Don Juan asked me if I felt strong enough to walk back to my car. The weird thing was that I felt very strong. I even ran up the side of a steep hill to prove it.

On the way to my car I stayed very close to don Juan. I stumbled scores of times and he laughed. I noticed that his laughter was

я почувався більше пригніченим, ніж наляканим. Я так утомився, що мені було байдуже до моєї долі, і я заснув.

Я прокинувся, коли щось почало мене трусити. Наді мною схилився дон Хуан. Він допоміг мені сісти й дав води та якоїсь рідкої каші. Він засміявся і сказав, що я маю жалюгідний вигляд. Я спробував розповісти йому, що трапилося, але він велів мені мовчати й сказав, що я проминув потрібне місце і що ми мали зустрітися приблизно за сто ярдів звідси. Потім він майже поніс мене вниз схилом. Він сказав, що веде мене до великої річки й збирається викупати мене в ній. Дорогою він заткнув мені вуха якимось листям, яке мав у своїй торбині, а тоді зав’язав мені очі, поклавши по одному листку на кожне око й закріпивши обидва листка шматком тканини. Він змусив мене зняти одяг і велів затулити долонями очі й вуха, щоб бути впевненим, що я не зможу нічого побачити й почути.

Дон Хуан розтер усе моє тіло листям, а тоді занурив мене в річку. Я відчував, що це велика ріка. Вона була глибока. Я стояв і не міг торкнутися дна. Дон Хуан тримав мене за правий лікоть. Спершу я не відчував холодності води, але поступово почав мерзнути, а потім холод став нестерпний. Дон Хуан витяг мене з річки й обтер насухо якимось листям, що мало специфічний запах. Я вдягнувся, і він повів мене звідти; ми пройшли добрячу відстань перш ніж він витягнув листя в мене з вух і зняв його з моїх очей. Дон Хуан запитав, чи почуваюся я достатньо сильним, щоб піти назад до моєї машини. Дивною річчю було те, що я почувався дуже сильним. Я навіть пробігся вгору схилом крутого пагорба, щоб довести це.

Дорогою до машини я тримався дуже близько до дона Хуана. Я безліч разів спотикався, а він сміявся. Я зауважив, що його сміх викликав

sentía más pesar que miedo. Estaba tan cansado que no me importaba mi destino, y me dormí.

Desperté cuando algo me sacudió. Don Juan se inclinaba sobre mí. Me ayudó a enderezarme y me dio agua y atole. Dijo, riendo, que me veía muy mal. Traté de narrarle lo ocurrido, pero me hizo callar y dijo que yo había fallado el tiro, que el sitio donde quedamos de encontrarnos estaba como a cien metros de distancia. Luego, medio llevándome a cuestas, me condujo cuesta abajo. Dijo que me llevaba a una corriente grande y que iba a lavarme allí. En el camino, me tapó las orejas con hojas que traía en su morral y luego me cubrió los ojos, poniendo una hoja sobre cada uno y asegurando ambas con un trozo de tela. Me hizo quitarme la ropa y me ordenó poner las manos sobre los ojos y oídos para asegurarme de que no podía ver ni oír nada.

Don Juan frotó todo mi cuerpo con hojas y luego me echó a un río. Sentí que era un río grande. Era profundo. Yo estaba de pie y no tocaba fondo. Don Juan me sostenía por el codo derecho. Al principio no sentí la frialdad del agua, pero poco a poco me fue calando y por fin se hizo intolerable. Don Juan me jaló a tierra y me secó con unas hojas de aroma peculiar. Me vestí y él me condujo; caminamos una buena distancia antes de que me quitara las hojas de los oídos y los ojos. Me preguntó si tenía fuerzas para caminar de regreso a mi coche. Lo extraño era que me sentía muy fuerte. Incluso ascendí corriendo una ladera empinada para demostrarlo.

En el camino a mi coche, fui muy cerca de don Juan. Tropecé veintenas de veces; él se reía. Noté que su risa era especialmente

especially invigorating and it became the focal point of my replenishing; the more he laughed the better I felt.

The next day I narrated to don Juan the sequence of events from the time he left me. He laughed all the way through my account, especially when I told him that I had thought it was one of his tricks.

"You always think you're being tricked," he said. "You trust yourself too much. You act like you know all the answers. You know nothing, my little friend, nothing."

This was the first time don Juan had called me "my little friend". It took me aback. He noticed it and smiled. There was a great warmth in his voice and that made me very sad. I told him that I had been careless and incompetent because that was the inherent bent of my personality; and that I would never understand his world. I felt deeply moved. He was very encouraging and asserted that I had done fine.

I asked him for [~~for~~] the meaning of my experience.

"It has no meaning," he replied. "The same thing could happen to anyone, especially someone like you who has his gap already opened. It is very common. Any warrior who's gone in search of allies would tell you about their doings. What they did to you was mild. However, your gap is open and that is why you're so nervous. One cannot turn into a warrior overnight. Now you must go home and don't return until you're healed and your gap is closed."

у мені якийсь особливий приплив енергії і став центральною точкою мого підживлення; що більше він сміявся, то краще я почувався.

Наступного дня я розповів дону Хуану послідовність подій із того моменту, коли він залишив мене. Він сміявся впродовж усієї моєї розповіді, особливо коли я сказав, що думав, що то був один з його трюків.

"Ти завжди думаєш, що з тобою розігрують якісь трюки, — мовив він. — Ти занадто довіряєш самому собі. Ти дієш так, ніби знаєш усі відповіді. Ти не знаєш нічого, мій малий друже, нічого."

Дон Хуан уперше назвав мене «малим другом». Його слова захопили мене розполохом. Він помітив це й усміхнувся. У його голосі було дуже багато теплоти, і це викликало в мені глибокий смуток. Я сказав йому, що був недбалий і нетямущий, бо то є внутрішня нахильність моєї особистості; і що я, певне, ніколи не зрозумію його світу. Я почувався глибоко зворушеним. Він був дуже розрадливий і стверджував, що я діяв добре.

Я запитав його про значення мого досвіду.

"Він не має значення, — відповів дон Хуан. — Те саме може статись із будь-ким, особливо з кимось як ти, чий просвіт уже відкрився. Це дуже звичайна річ. Будь-який воїн, що вирушив на пошуки союзників, міг би повідати тобі про те, що вони виробляють. З тобою ще м'яко обійшлися. Однак твій просвіт відкритий, і тому ти такий знервований. Неможливо перетворитися на воїна за одну ніч. Зараз ти мусиш поїхати додому, і не вертайся, поки не оправишся, а твій просвіт не закриється."

vigorizante, y se convirtió en el punto focal de mi recuperación; mientras más reía él, mejor me sentía yo.

Al día siguiente, narré a don Juan el curso de los eventos desde la hora en que me dejó. No dejó de reír durante todo mi recuento, especialmente cuando le dije que había creído que era otra de sus tretas.

—Siempre piensas que te están engañando —dijo—. Confías demasiado en ti mismo. Actúas como si conocieras todas las respuestas. No conoces nada, mi amiguito, nada.

Esta era la primera vez que don Juan me llamaba "mi amiguito". Me tomó por sorpresa. Lo advirtió y sonrió. Había en su voz un gran calor, y eso me puso muy triste. Le dije que era descuidado e incompetente porque tal era la inclinación inherente de mi personalidad; y que nunca me sería posible comprender su mundo. Me sentía hondamente conmovido. El me dio ánimos y aseveró que me había portado muy bien.

Le pregunté el significado de mi experiencia.

—No tiene significado —dijo—. Lo mismo podría pasarle a cualquiera, especialmente a alguien como tú que ya tiene la abertura ensanchada. Es muy común. Cualquier guerrero que haya salido en busca de aliados te puede hablar de lo que hacen. Lo que te hicieron a ti no fue nada. Pero tu abertura está de par en par y por eso andas tan nervioso. No se convierte uno en guerrero de la noche a la mañana. Ahora debes irte a tu casa, y no regreses hasta que sanes y estés cerrado.

17

I did not return to Mexico for months; I used the time to work [on] my field notes and for the first time in ten years, since I started the apprenticeship, don Juan's teachings began to make real sense. I felt that the long periods of time I had to stay away from the apprenticeship had had a very sobering and beneficial effect on me; they had allowed me the opportunity to review my findings and to arrange them in an intellectual order proper of my training and interest. The events that took place on my last visit to the field, however, pointed to a fallacy in my optimism about understanding don Juan's knowledge.

I made the last entry in my field notes on October 16, 1970. The events that took place on that occasion marked a transition. They not only closed a cycle of instruction, but they also opened a new one, which was so very different from what I had done thus far that I feel this is the point where I must end my reportage.

As I approached don Juan's house I saw him sitting in his usual place under his *ramada* in front of the door. I parked in the shade of a tree, took my briefcase and a bag of groceries out of the car and walked towards him, greeting him in a loud voice. I

17

Я не повертався до Мексики кілька місяців; я використав увесь цей час для роботи над своїми польовими нотатками, і вперше за десять років, відколи я почав своє учнівство, Донхуанові повчання почали набувати для мене реального сенсу. Я відчував, що тривалі періоди часу, протягом яких я мав залишатися осторонь від навчання, мали дуже протверезливий і благотворний вплив на мене; вони давали мені змогу проаналізувати отримані мною відомості[145] й систематизувати їх в інтелектуальному порядку, який відповідав моєму навчанню та інтересам. Однак події, що мали місце під час мого останнього виїзду в поле, засвідчили помилковість мого оптимізму щодо розуміння знання дона Хуана.

Я зробив останній запис у моїх польових нотатках 16 жовтня 1970 року. Події, що відбулися тоді, ознаменували певний перехідний момент. Вони не лише закінчили черговий цикл навчання, але також відкрили новий, який так сильно відрізнявся від усього, що я робив досі, що, за моїм відчуттям, це є та точка, де я мушу закінчити свій репортаж.

Під'їжджаючи до будинку дона Хуана, я побачив, як він сидить на своєму звичайному місці під *рама́дою* перед дверима. Я припаркувався в тіні дерева, дістав із машини свій портфель і сумку з продуктами й пішов до нього, голосно вітаючись. Потім я помітив,

XVII

No regresé a México en varios meses; aproveché el tiempo para trabajar en mis notas de campo y por primera vez en diez años, desde que inicié el aprendizaje, las enseñanzas de don Juan empezaron a cobrar verdadero sentido. Sentí que los largos periodos en que debía ausentarme del aprendizaje habían tenido sobre mí un efecto calmante y benéfico; me daban la oportunidad de revisar mis hallazgos y de ponerlos en un orden intelectual adecuado a mi preparación e interés. Sin embargo, los sucesos acontecidos en mi última visita al campo señalaban una falacia en mi optimismo de comprender el conocimiento de don Juan.

El 16 de octubre de 1970 escribí las últimas páginas de mis notas de campo. Los eventos que entonces tuvieron lugar marcaron una transición. No sólo cerraron un ciclo de enseñanza, sino que también abrieron otro, tan distinto de lo que yo había hecho hasta allí que, tengo el sentimiento, éste es el punto en el que debo terminar mi reportaje.

Al acercarme a la casa de don Juan lo vi sentado en su sitio de costumbre, bajo la ramada frente a la puerta. Me estacioné a la sombra de un árbol y fui hacia él, saludándolo en alta voz. Noté entonces que no estaba solo. Había otro

[145] *to review findings* (англ.) — перевіряти, переглядати, аналізувати, подивитися новим поглядом на висновки, знахідки, отриману інформацію; альтернативний варіант перекладу: "вони давали мені змогу переглянути мої висновки".

then noticed that he was not alone. There was another man sitting behind a high pile of firewood. Both of them were looking at me. Don Juan waved and so did the other man. Judging from his attire he was not an Indian but a Mexican from the Southwest. He was wearing Levis, a beige shirt, a Texan cowboy hat and cowboy boots.

I talked to don Juan and then looked at the man; he was smiling at me. I stared at him for a moment.

"Here's little Carlos," the man said to don Juan, "and he doesn't speak to me any more. Don't tell me that he's cross with me!"

Before I could say anything they both broke up laughing and only then did I realize that the strange man was don Genaro.

"You didn't recognize me, did you?" he asked, still laughing.

I had to admit that his attire had baffled me.

"What are you doing in this part of the world, don Genaro?" I asked.

"He came to enjoy the hot wind," don Juan said. "Isn't that right?"

"That's right," don Genaro echoed. "You've no idea what the hot wind can do to an old body like mine."

I sat down between them.

"What does it do to your body?" I asked.

"The hot wind tells extraordinary things to my body," he said.

He turned to don Juan, his eyes glittering.

"Isn't that so?"

Don Juan shook his head affirmatively.

що він не сам. За високою купою дров сидів іще один чоловік. Вони обоє дивилися на мене. Дон Хуан помахав рукою, і той інший чоловік зробив те саме. Судячи з його вбрання, він був не індіанець, а мексиканець з Південного Заходу[146]. На ньому були джинси-лівайзи, бежева сорочка, техаський ковбойський капелюх і ковбойські чоботи.

Я заговорив до дона Хуана, а потім глянув на того чоловіка; він усміхався мені. Якусь хвилю я пильно дивився на нього.

"Ось Карлітос[147], — сказав чоловік дону Хуану, — і він більше не розмовляє зі мною. Тільки не кажи, що він сердитий на мене!"

Перш ніж я зміг щось сказати, вони обоє вибухнули сміхом, і лише тоді я збагнув, що тим дивним чоловіком був дон Хенаро.

"Ти не впізнав мене, чи не так?" — запитав він, досі сміючись.

Я мав визнати, що його вбрання збило мене з пантелику.

"Що ви робите в цій частині світу, доне Хенаро?" — запитав я.

"Він приїхав насолодитися гарячим вітром, — мовив дон Хуан. — Вірно?"

"Вірно, — луною відповів дон Хенаро. — Ти не уявляєш, що може зробити гарячий вітер для такого старого тіла, як у мене."

Я сів між ними.

"І що ж він робить із вашим тілом?" — запитав я.

"Гарячий вітер розповідає моєму тілу дивовижні речі", — мовив дон Хенаро.

Він повернувся до дона Хуана, його очі блищали.

"Хіба не так?"

Дон Хуан ствердно хитнув головою.

hombre sentado tras una alta pila de leña. Ambos me miraban. Don Juan agitó la mano y lo mismo hizo el otro. A juzgar por su atavío, no era indio, sino mexicano del suroeste de los Estados Unidos. Llevaba pantalones de mezclilla, una camisa beige, un sombrero tejano y botas de vaquero.

Hablé a don Juan y luego miré al hombre; me sonreía. Me le quedé viendo un momento.

—Aquí está Carlitos —dijo el hombre a don Juan— y ya no me habla. ¡No me digas que está enojado conmigo!

Antes de que yo pudiera decir algo, ambos se echaron a reír, y sólo entonces me di cuenta de que el extraño era don Genaro.

—No me reconociste, ¿verdad? —preguntó, aún riendo.

Tuve que admitir que su vestuario me desconcertó.

—¿Qué hace usted por estas partes del mundo, don Genaro? —pregunté.

—Vino a disfrutar el aire caliente —dijo don Juan—. ¿Verdad?

—Verdad —repitió don Genaro—. No tienes idea de lo que el aire caliente puede hacerle a un cuerpo viejo como el mío.

—¿Qué le hace a su cuerpo? —pregunté.

—El aire caliente le dice a mi cuerpo cosas extraordinarias —respondió.

Se volvió hacia don Juan, los ojos brillantes.

—¿Verdad?

Don Juan meneó la cabeza afirmativamente.

[146] Терміном «Південний Захід» фахівці з індіанських культур позначають регіон, що включає всю Аризону й частину штатів Каліфорнія, Юта, Колорадо, Нью-Мексико, а також частини мексиканських штатів Сонора й Чіуауа.

[147] Little Carlos (англ.) — малий Карлос, в іспанському тексті *Carlitos*.

I told them that the time of the hot Santa Ana wind [/winds] was the worst part of the year for me, and that it was certainly strange that don Genaro would come to seek the hot wind while I was running away from it.

"Carlos can't stand the heat," don Juan said to don Genaro. "When it gets hot he becomes like a child and suffocates."

"Suffo what?"

"Suffo... cates."

"My goodness!" don Genaro said, feigning concern, and made a gesture of despair which was indescribably funny.

Don Juan explained to him next that I had been away for months because of an unfortunate incident with the allies.

"So, you've finally encountered an ally!" don Genaro said.

"I think I did," I said cautiously.

They laughed loudly. Don Genaro patted me on the back two or three times. It was a very light tapping which I interpreted as a friendly gesture of concern. He rested his hand on my shoulder as he looked at me, and I had a feeling of placid contentment, which lasted only an instant, for next don Genaro did something inexplicable to me. I suddenly felt that he had put the weight of a boulder on my back. I had the sensation that he had increased the weight of his hand, which was resting on my right shoulder, until it made me sag all the way down and I hit my head on the ground.

"We must help little Carlos," don Genaro said and gave a conspiratorial look at [/to] don Juan.

Я сказав їм, що сезон гарячих вітрів Санта-Ана[148] був найгіршою порою року для мене і що, безсумнівно, було дивним, щоб дон Хенаро приїжджав шукати гарячий вітер, тоді як я тікав від нього.

"Карлос не переносить жари, — мовив дон Хуан до дона Хенаро. — Коли западає спека, він стає немов дитина й задихається."

"Зади... що?"

"Зади... хається."

"Боже мій!" — промовив дон Хенаро, вдаючи стурбованість, і зробив неописовно кумедний жест розпачу.

Потім дон Хуан пояснив йому, що мене не було тут кілька місяців через прикрий інцидент із союзниками.

"То ти нарешті зустрівся із союзником!" — мовив дон Хенаро.

"Думаю, що так", — обережно сказав я.

Вони голосно засміялися. Дон Хенаро два-три рази поплескав мене по спині. Це було дуже легке поплескування, яке я витлумачив як дружній жест турботи. Дивлячись на мене, він поклав руку на моє плече, і я мав відчуття тихого задоволення, яке тривало лише одну мить, бо далі дон Хенаро зробив зі мною щось непояснення. Я раптово відчув, що він поклав мені на спину вагу кам'яної брили. Я мав відчуття, ніби він збільшив вагу своєї долоні, яка лежала на моєму правому плечі, аж поки вона змусила мене зігнутись до самого низу, і я вдарився головою об землю.

"Ми мусимо допомогти Карлітосу", — мовив дон Хенаро й кинув на дона Хуана змовницький погляд.

Les dije que la época de los cálidos vientos de Santa Ana era para mí la peor parte del año, y que resultaba sin duda extraño que don Genaro viniese a buscar el aire caliente mientras que yo huía de él.

—Carlos no aguanta el calor —dijo don Juan a don Genaro—. Cuando hace calor se pone como niño y se sofoca.

—¿Seso qué?

—Se so... foca.

—¡Válgame! —dijo don Genaro, fingiendo preocuparse, e hizo un gesto desesperado en forma indescriptiblemente graciosa.

A continuación, don Juan le explicó que yo me había ido varios meses a causa de un revés con los aliados.

—¡Conque por fin te encontraste con un aliado! —dijo don Genaro.

—Creo que así fue —repuse cauteloso.

Rieron a carcajadas. Don Genaro me palmeó la espalda dos o tres veces. Fue un contacto muy ligero, que interpreté como gesto amistoso de interés. Mirándome, dejó descansar la mano sobre mi hombro y tuve una sensación de contento plácido, que sólo duró un instante, porque al siguiente don Genaro me hizo algo inexplicable. De pronto sentí que me había puesto en la espalda el peso de un peñasco. Tuve la impresión de que aumentaba el peso de su mano, que reposaba en mi hombro derecho, hasta que me hizo doblarme por completo y me golpeé la cabeza en el piso.

—Hay que ayudar a Carlitos —dijo don Genaro, y lanzó una mirada cómplice a don Juan.

[148] Santa Ana (ісп.) — «свята Анна», сильні сезонні вітри, які приходять із пустелі Мохаве й долають високі прибережні гори південної Каліфорнії, несучись над районом Лос-Анджелеса з нестерпною люттю і спекою. Характерні для південної Каліфорнії (США), північної Нижньої Каліфорнії (Мексика) та суміжних територій.

I sat up straight again and turned to don Juan, but he looked away. I had a moment of vacillation and the annoying thought that don Juan was acting as if he were aloof, detached from me. Don Genaro was laughing; he seemed to be waiting for my reaction.

I asked him to put his hand on my shoulder once more, but he did not want to do it. I urged him at least to tell me what he had done to me. He chuckled. I turned to don Juan again and told him that the weight of don Genaro's hand had nearly crushed me.

"I don't know anything about it," don Juan said in a comically factual tone. "He didn't put his hand on my shoulder."

With that both of them broke up laughing.

"What did you do to me, don Genaro?" I asked.

"I just put my hand on your shoulder," he said innocently.

"Do it again," I said.

He refused. Don Juan interceded at that point and asked me to describe to don Genaro what I had perceived in my last experience. I thought he wanted me to give a bona fide description of what had happened to me, but the more serious my description became the more they laughed. I stopped two or three times but they urged me to go on.

"The ally will come to you regardless of your feelings," don Juan said when I had finished my account. "I mean, you don't have to do anything to lure him out. You may be sitting twiddling your thumbs, or thinking about women and then suddenly, a tap on your shoulder, you turn around and the ally is standing by you."

"What can I do if something like that happens?" I asked.

Я знову сів, випрямив спину й повернувся до дона Хуана, але він дивився кудись убік. Я пережив мить нерішучості з дратівною думкою, що дон Хуан поводиться так, ніби він зовсім сторонній мені і йому немає до мене діла. Дон Хенаро сміявся; здавалося, він чекав на мою реакцію.

Я попрохав його ще раз покласти руку мені на плече, але він не схотів робити цього. Я наполягав, щоб він хоча б сказав мені, що він зі мною зробив. Він тихо засміявся. Я знову повернувся до дона Хуана й сказав йому, що вага руки дона Хенаро мало не розчавила мене.

"Я нічого не знаю про це, — мовив дон Хуан комічним тоном, ніби повідомляючи важливий факт. — Він не клав своєї руки мені на плече."

Тут вони обоє вибухнули сміхом.

"Що ви зі мною зробили, доне Хенаро?" — запитав я.

"Я просто поклав руку на твоє плече", — мовив він невинним тоном.

"Зробіть це знову", — сказав я.

Він відмовився. Дон Хуан втрутився у цей момент і попросив мене розповісти дону Хенаро про те, що я сприймав у моєму останньому досвіді. Я подумав, що він хоче, аби я надав сумлінний опис усього, що зі мною трапилося, але що серйозніший ставав мій опис, то більше вони сміялися. Я двічі чи тричі спинявся, однак вони спонукали мене продовжувати.

"Союзник прийде до тебе незалежно від твоїх почуттів, — мовив дон Хуан, коли я закінчив свою розповідь. — Я маю на увазі, ти не маєш робити щось для того, щоб виманити його. Ти можеш сидіти, б'ючи байдики, або думаючи про жінок, аж раптом — поплескування по твоєму плечу, ти обертаєшся, а поруч із тобою стоїть союзник."

"Що я можу зробити, якщо станеться щось таке?" — запитав я.

Erguí de nuevo la espalda y me volví hacia don Juan, pero él apartó los ojos. Tuve un momento de vacilación y la molesta idea de que don Juan actuaba como desapegado, desentendido de mí. Don Genaro reía; parecía aguardar mi reacción.

Le pedí ponerme otra vez la mano en el hombro, pero no quiso hacerlo. Lo insté a que por lo menos me dijera qué me había hecho. Chasqueó la lengua. Me volví nuevamente a don Juan y le dije que el peso de la mano de don Genaro casi me había aplastado.

—Yo no sé nada de eso —dijo don Juan en un tono cómicamente objetivo—. A mí no me puso la mano en el hombro.

—¿Qué me hizo usted, don Genaro? —pregunté.

—Nada más te puse la mano en el hombro —dijo con aire de inocencia.

—Vuélvalo a hacer —dije.

Se negó. Don Juan intervino en ese punto y me pidió describir a don Genaro lo que percibí en mi última experiencia. Pensé que deseaba una descripción seria de lo que me había ocurrido, pero mientras más serio me ponía más risa les daba. Me interrumpí dos o tres veces, pero me instaron a continuar.

—El aliado viene a ti sin que tus sentimientos cuenten —dijo don Juan cuando hube terminado mi relato—. Digo, no tienes que hacer nada para llamarlo. Puedes estar allí sentado rascándote la panza, o pensando en mujeres, y entonces, de repente, te tocan el hombro, te volteas y el aliado está de pie junto a ti.

—¿Qué puedo hacer si ocurre algo así? —pregunté.

"Hey! Hey! Wait a minute!" don Genaro said. "That's not a good question. You shouldn't ask what can you do, obviously you can't do anything. You should ask what can a warrior do?"

He turned to me, blinking. His head was slightly tilted to the right, and his mouth was puckered.

I looked at don Juan for a cue whether the situation was a joke, but he kept a solemn face.

"All right!" I said. "What can a warrior do?"

Don Genaro blinked and made smacking sounds with his lips, as if he were searching for a right word. He looked at me fixedly, holding his chin.

"A warrior wets his pants," he said with Indian solemnity.

Don Juan covered his face and don Genaro slapped the ground, exploding in a howling laughter.

"Fright is something one can never get over," don Juan said after the laughter had subsided. "When a warrior is caught in such a tight spot he would simply turn his back to the ally without thinking twice. A warrior cannot indulge, thus he cannot die of fright. A warrior allows the ally to come only when he is good and ready. When he is strong enough to grapple with the ally he opens his gap and lurches out, grabs the ally, keeps him pinned down and maintains his stare on him for exactly the time he has to, then he moves his eyes away and releases the ally and lets him go. A warrior, my little friend, is the master at all times."

"What happens if you stare at an ally for too long?" I asked.

"Гей! Гей! Зачекай хвильку! — мовив дон Хенаро. — Це неправильне запитання. Тобі не слід питати, що ти можеш зробити, — адже очевидно, що ти не можеш зробити нічого. Тобі слід запитати: що може зробити воїн?"

Він повернувся до мене, кліпаючи. Його голова була трохи нахилена праворуч, а рот був скривлений.

Я подивився на дона Хуана в пошуках підказки, чи не є все це якимось жартом, але він зберігав незворушний вираз обличчя.

"Гаразд, — сказав я. — Що може зробити воїн?"

Дон Хенаро кліпнув і зацмокав губами, ніби підшукуючи правильне слово. Він пильно дивився на мене, тримаючись за підборіддя.

"Воїн засцикає свої штани", — промовив він з індіанською врочистістю.

Дон Хуан затулив обличчя руками, а дон Хенаро ляснув долонею по землі, і обоє вибухнули гомеричним сміхом.

"Страх є чимось таким, що ніколи не можна переступити, — мовив дон Хуан, коли сміх ущух. — Коли воїн зненацька опиняється в такій небезпечній ситуації, він, не думаючи двічі, просто повертається до союзника спиною. Воїн не може потурати собі, тож він не може померти від переляку. Воїн дозволяє союзникові прийти, лише коли він перебуває в хорошій формі й готовий до цього. Коли він достатньо сильний, щоб зчепитися із союзником, то відкриває свій просвіт, робить різкий обманний рух, хапає союзника, міцно тримає його в затиснутому положенні й невідривно дивиться на нього саме стільки часу, скільки він має це робити, а тоді відводить очі, розтискає свою хватку й дозволяє союзникові піти. Воїн, мій малий друже, завжди повністю контролює ситуацію."

"Що станеться, якщо дивитися на союзника занадто довго?" — запитав я.

—¡Espera! ¡Espera! ¡Un momento! —dijo don Genaro—. Esa no es buena pregunta. No debes preguntar qué puedes hacer tú: por supuesto que no puedes hacer nada. Debes preguntar qué puede hacer un guerrero.

—¡Está bien! —dije—. ¿Qué otra cosa puede hacer un guerrero?

Don Genaro parpadeó y chasqueó los labios, como buscando una palabra exacta. Me miró con fijeza, la mano en la barbilla.

—Un guerrero se mea en los calzones —dijo con solemnidad indígena.

Don Juan se cubrió el rostro y don Genaro dio palmadas en el suelo, estallando en una risa ululante.

—El susto es algo que uno no puede nunca superar —dijo don Juan cuando la risa se calmó—. Cuando un guerrero se ve en tales aprietos, sencillamente le vuelve la espalda al aliado sin pensarlo dos veces. Un guerrero no se entrega; por eso no puede morir de susto. Un guerrero permite que el aliado venga sólo cuando él ya está listo y preparado. Cuando es lo bastante fuerte para forcejear con el aliado, ensancha su abertura y va para afuera, agarra al aliado, lo tiene sujeto y le clava la vista exactamente el tiempo que necesita; luego hace los ojos a un lado y suelta al aliado y lo deja ir. Un guerrero, mi amiguito, es alguien que siempre manda.

—¿Qué sucede si uno mira demasiado tiempo a un aliado? —pregunté.

Don Genaro looked at me and made a comical gesture of outstaring.

"Who knows?" don Juan said. "Maybe Genaro will tell you what happened to him."

"Maybe," don Genaro said and chuckled.

"Would you please tell me?"

Don Genaro got up, cracked his bones stretching his arms, and opened his eyes until they were round and looked crazy.

"Genaro is going to make the desert tremble," he said and went into the chaparral.

"Genaro is determined to help you," don Juan said in a confidential tone. "He did the same thing to you at his house and you almost *saw*."

I thought he was referring to what had happened at the waterfall, but he was talking about some unearthly rumbling sounds I had heard at don Genaro's house.

"By the way, what was it?" I asked. "We laughed at it, but you never explained to me what it was."

"You have never asked."

"I did."

"No. You have asked me about everything else except that."

Don Juan looked at me accusingly.

"That was Genaro's art," he said. "Only Genaro can do that. You almost *saw* then."

I told him that it had never occurred to me to associate "seeing" with the strange noises I had heard at that time.

"And why not?" he asked flatly.

"*Seeing* means the eyes to me," I said.

He scrutinized me for a moment as if there were something wrong with me.

"I never said that *seeing* is a matter of the eyes alone," he said and shook his head in disbelief.

Дон Хенаро глянув на мене й зробив кумедний жест витріщання очей.

"Хто зна? — мовив дон Хуан. — Можливо, Хенаро розповість тобі, що сталося з ним."

"Можливо", — промовив дон Хенаро й тихо засміявся.

"Розповісте мені, будь ласка?"

Дон Хенаро підвівся, хруснув суглобами, потягнувши руки, і так широко розплющив очі, що вони стали зовсім круглі й набули божевільного вигляду.

"Хенаро збирається змусити пустелю трястися", — мовив він і зайшов у чапараль.

"Хенаро рішуче налаштований допомогти тобі, — мовив дон Хуан довірчим тоном. — Він зробив для тебе цю саму штуку в себе вдома, і ти майже *бачив*."

Я думав, він каже про те, що сталося на водоспаді, але він говорив про неземні гуркітливі звуки, які я чув в оселі дона Хенаро.

"До речі, що то було? — запитав я. — Ми сміялися з цього, але ви так і не пояснили мені, що сталося."

"Ти ніколи не питав."

"Я питав."

"Ні. Ти запитував мене про що завгодно, тільки не про це."

Дон Хуан осудливо дивився на мене.

"То було мистецтво Хенаро, — мовив він. — Лише Хенаро може робити таке. Ти тоді майже *бачив*."

Я сказав йому, що мені ніколи не спадало на думку пов'язувати «бачення» з тими дивними звуками, які я чув тоді.

"А чому ні?" — сухо запитав він.

"*Бачення* означає для мене очі", — сказав я.

Він уважно роздивлявся на мене якусь хвилю, ніби зі мною щось було негаразд.

"Я ніколи не казав, що в *баченні* задіяні самі лише очі", — мовив він і недовірливо похитав головою.

Don Genaro me miró de hito en hito e hizo un gesto cómico como forzándome a bajar los ojos.

—Quién sabe —dijo don Juan—. Tal vez Genaro te cuente lo que le pasó a él.

—Tal vez —dijo don Genaro, y chasqueó la lengua.

—¿Me lo cuenta, por favor?

Don Genaro se puso en pie, estiró los brazos haciendo crujir los huesos, y abrió los ojos hasta tenerlos redondos, con aspecto de locura.

—Genaro va a hacer temblar el desierto —dijo y se adentró en el chaparral.

—Genaro está decidido a ayudarte —dijo don Juan en tono de confidencia—. Te hizo lo mismo en su casa y estuviste a punto de *ver*.

Pensé que se refería a lo ocurrido en la cascada, pero hablaba de unos extraños sonidos retumbantes que oí en casa de don Genaro.

—A propósito, ¿qué era? —pregunté—. Nos reímos, pero usted nunca me explicó qué cosa era.

—Nunca habías preguntado.

—Sí pregunté.

—No. Me has preguntado de todo menos de eso.

Don Juan me miró acusadoramente.

—Ese es el arte de Genaro —dijo—. Sólo Genaro puede hacer eso. Casi *viste* entonces.

Le dije que nunca se me había ocurrido asociar el "ver" con los extraños ruidos que oí entonces.

—¿Y por qué no? —preguntó, contundente.

—*Ver*, para mí significa los ojos —dije.

Me escudriñó un momento como si algo anduviera mal conmigo.

—Yo nunca dije que *ver* fuera asunto nada más de los ojos —dijo, sacudiendo la cabeza con incredulidad.

"How does he do it?" I insisted.

"He has already told you how he does it," don Juan said sharply.

At that very moment I heard an extraordinary rumble.

I jumped up and don Juan began to laugh. The rumble was like a thunderous avalanche. Listening to it, I had the funny realization that my inventory of experiences in sound comes definitely from the movies. The deep thunder I heard resembled the sound track of a movie when the whole side of a mountain falls into a valley.

Don Juan held his sides as if they hurt from laughing. The thunderous rumble shook the ground where I stood. I distinctly heard the thump of what seemed to be a monumental boulder that was rolling on its sides. I heard a series of crushing thumps that gave me the impression that the boulder was rolling inexorably towards me. I experienced a moment of supreme confusion. My muscles were tense; my whole body was ready for fleeing.

I looked at don Juan. He was staring at me. I then heard the most frightening thump I had ever heard in my life. It was as if a monumental boulder had landed right behind the house. Everything shook, and at that moment I had a most peculiar perception. For an instant I actually "saw" a boulder the size of a mountain right behind the house. It was not as if an image had been superimposed on the scenery of the house I was looking at. It was not the view of a real boulder either. It was rather as if the noise was creating the image of a boulder rolling on its monumental sides. I was actually "seeing" the noise. The inexplicable character of my perception threw me into the

"Як він це робить?" — наполягав я.

"Він уже казав тобі, як він це робить", — різко промовив дон Хуан.

Просто цієї миті я почув якийсь надзвичайний, неописовний гуркіт.

Я підскочив угору, а дон Хуан почав сміятися. Гуркіт був схожий на оглушливе сходження лавини. Слухаючи його, я мав кумедне усвідомлення, що джерелом мого інвентарного списку звукових досвідів однозначно є кінофільми. Глибоке гримотіння, яке я чув, нагадувало саундтрек з одного фільму, коли цілий схил гори обрушується в долину.

Дон Хуан тримався за боки, ніби вони боліли в нього від сміху. Громоподібний гуркіт трусив землю, де я стояв. Я виразно чув глухий звук від ударів чогось, що, здавалося, було велетенською кам'яною брилою, яка котилася, б'ючись об землю своїми боками. Я чув серію розтрощувальних ударів, які створили у мене враження, що кам'яна брила невідхильно котиться в напрямку до мене. Я пережив момент граничного сум'яття. Мої м'язи були напружені; все моє тіло було готове кинутися навтіки.

Я глянув на дона Хуана. Він пильно дивився на мене. А тоді я почув найбільш страхаючий звук удару, який будь-коли чув у своєму житті. То було ніби гігантська кам'яна брила впала на землю просто за домом. Усе затрусилося, і в цей момент я мав украй незвичайне сприйняття. Протягом якоїсь миті я дійсно «бачив» кам'яну брилу завбільшки з гору просто позаду будинку. Це не було так, ніби якесь зображення наклалося на краєвид із будинком, на який я дивився. Це також не була картина реально існуючої брили. Це радше було так, ніби то звук створював образ кам'яної брили, яка суне вперед, перекочуючись на своїх гігантських боках. Я фактично «бачив» той звук. Непояснення природа мого

—¿Cómo hace don Genaro esos ruidos? —insistí.

—Ya te dijo cómo los hace —dijo don Juan, cortante.

En ese momento oí un retumbar extraordinario.

Me incorporé de un salto y don Juan se echó a reír. El retumbar era como un tumultuoso alud. Escuchándolo, me hizo gracia enterarme de que mi inventario de experiencias sonoras procede claramente del cine. El hondo trueno que escuchaba me parecía la banda sonora de una película donde todo el costado de una montaña cayera en un valle.

Don Juan se agarraba las costillas, como si le dolieran de reír. El atronador retumbar sacudía el suelo bajo mis pies. Oí claramente los golpes de lo que parecía ser un peñasco monumental rodando sobre sus costados. Oí una serie de golpes demoledores que me dieron la impresión de que el peñasco rodaba inexorablemente hacia mí. Experimenté un instante de confusión suprema. Mis músculos estaban tensos; todo mi cuerpo se disponía a la fuga.

Miré a don Juan. Me observaba. Oí entonces el golpe más tremendo que había percibido en mi vida. Era como si un peñasco gigantesco hubiera caído allí atrás de la casa. Todo se cimbró, y en ese momento tuve una peculiar percepción. Por un instante "vi" en verdad un peñasco del tamaño de una montaña, allí mismo, tras la casa. No era como si una imagen se sobrelapara a la casa y el paisaje que yo tenía enfrente. Tampoco fue la visión de un peñasco real. Fue más bien como si el ruido creara la imagen de un peñasco rodando sobre sus monumentales costados. Yo estaba "viendo" el sonido. El carácter inexplicable de mi percepción me arrojó a las

depths of despair and confusion. Never in my life would I have conceived that my senses were capable of perceiving in such a manner. I had an attack of rational fright and decided to flee for my life. Don Juan held me by the arm and ordered me imperatively not to run away and not to turn around either, but face the direction in which don Genaro had gone.

I heard next a series of booming noises, which resembled the sound of rocks falling and piling on top of each other, and then everything was quiet again. A few minutes later don Genaro came back and sat down. He asked me if I had "seen". I did not know what to say. I turned to don Juan for a cue. He was staring at me.

"I think he did," he said and chuckled.

I wanted to say that I did not know what they were talking about. I felt terribly frustrated. I had a physical sensation of wrath, of utter discomfort.

"I think we should leave him *here* to sit alone," don Juan said.

They got up and walked by me.

"Carlos is indulging in his confusion," don Juan said very loudly.

I stayed alone for hours and had time to write my notes and to ponder on the absurdity of my experience. Upon thinking about it, it became obvious to me that from the very moment I saw don Genaro sitting under the *ramada* the situation had acquired a farcical mood. The more I deliberated about it the more convinced I became that don Juan had relinquished the control over to don Genaro and that thought filled me with apprehension.

сприйняття повергла мене у глибокий відчай і замішання. Ніколи в житті я не міг би уявити собі, що мої органи чуттів здатні сприймати в такий спосіб. Я мав напад раціонального страху й вирішив щодуху бігти звідти, рятуючи своє життя. Дон Хуан схопив мене за руку й владним тоном наказав мені не тікати й не обертатися, а сидіти обличчям у тому напрямку, куди пішов дон Хенаро.

Далі я почув серію гуркітливих звуків, які нагадували вигрім каменів, що падали й нагромаджувалися купою один на одному, а тоді все знову стихло. Через кілька хвилин дон Хенаро повернувся назад і сів. Він запитав мене, чи я «бачив». Я не знав, що сказати. Я повернувся до дона Хуана за підказкою. Він пильно дивився на мене.

"Я думаю, що так", — мовив він і тихо засміявся.

Я хотів сказати, що не знаю, про що вони говорять. Я почувався страшенно роздосадуваним. Я мав фізичне відчуття гніву, граничного дискомфорту.

"Я гадаю, нам слід залишити його *тут*, щоб він посидів на самоті", — мовив дон Хуан.

Вони підвелися й пройшли повз мене.

"Карлос потурає собі у власному замішанні", — дуже голосно промовив дон Хуан.

Я залишався наодинці багато годин і мав час, щоб написати свої нотатки й поміркувати над абсурдністю мого досвіду. Під час розмислів про нього мені стало очевидним, що від тієї самої миті, коли я побачив дона Хенаро, який сидів під *рамáдою*, ситуація набула якогось блазенського забарвлення. І чим більше я розмірковував про це, тим більш переконаним я ставав, що дон Хуан передав важелі керування дону Хенаро, і ця думка сповнила мене лиховісним передчуттям.

profundidades de la confusión y la desesperanza. Jamás en mi vida habría concebido que mis sentidos fueran capaces de percibir en tal forma. Tuve un ataque de susto racional y decidí correr como si en ello fuera mi vida. Don Juan me agarró el brazo y me ordenó vigorosamente no correr ni volver el rostro, sino enfrentar la dirección en que don Genaro se había ido.

Oí después una serie de estampidos, parecida al ruido de rocas cayendo y apilándose unas sobre otras, y luego todo quedó en silencio otra vez. Pocos minutos más tarde, don Genaro regresó y tomó asiento. Me preguntó si había "visto". No supe qué decir. Me volví hacia don Juan buscando una indicación. El me observaba.

—Creo que sí —dijo, y chasqueó la lengua.

Quise decir que no sabía de qué hablaban. Me sentía terriblemente frustrado. Tenía una sensación física de ira, de incomodidad plena.

—Creo que debemos dejarlo *aquí* sentado solo —dijo don Juan.

Se levantaron y pasaron junto a mí.

—Carlos se está entregando a su confusión —dijo don Juan en voz muy alta.

Me quedé solo varias horas y tuve tiempo de escribir mis notas y de meditar en mi absurda experiencia. Al pensarlo, se me hizo obvio que, desde el primer momento en que vi a don Genaro bajo la ramada, la situación había adquirido un tono de farsa. Mientras más deliberaba, más me convencía de que don Juan había entregado el control a don Genaro, y esa idea me llenaba de aprensión.

Don Juan and don Genaro returned at dusk. They sat down next to me, flanking me. Don Genaro drew closer and almost leaned on me. His thin and frail shoulder touched me lightly and I experienced the same feeling I had had when he tapped me. A crushing weight toppled me over and I tumbled onto don Juan's lap. He helped me to sit up straight and asked me [~~me~~] in a joking tone if I was trying to sleep on his lap.

Don Genaro seemed to be delighted; his eyes shone. I wanted to weep. I had the feeling I was like an animal that had been corralled.

"Am I frightening you, little Carlos?" don Genaro asked and seemed really concerned. "You look like a wild horse."

"Tell him a story," don Juan said. "That's the only thing that calms him."

They moved away and sat in front of me. Both of them examined me with curiosity. In the semidarkness their eyes seemed glassy, like enormous dark pools of water. Their eyes were awesome. They were not the eyes of men. We stared at each other for a moment and then I moved my eyes away. I noticed that I was not afraid of them, and yet their eyes had frightened me to the point that I was shivering. I felt a most uncomfortable confusion.

After a moment of silence don Juan urged don Genaro to tell me what had happened to him at the time he had tried to outstare his ally. Don Genaro was sitting a few feet away, facing me; he did not say anything. I looked at him; his eyes seemed to be four or five times the size of ordinary human eyes; they were shining and had a compelling attraction. What seemed to be the light of his eyes dominated everything around them. Don Genaro's body seemed to have shriveled and looked more like the body of a feline. I noticed a movement

Дон Хуан і дон Хенаро повернулися в сутінках. Вони сіли поруч зі мною, по обидва боки від мене. Дон Хенаро підсунувся ближче й майже притулився до мене. Його худорляве й тендітне плече злегка торкнулося мене, і я досвідчив те саме відчуття, яке я мав, коли він поплескав по моєму плечу. Розчавлювальна вага повалила мене і я впав на коліна дона Хуана. Він допоміг мені знову сісти прямо й запитав жартівливим тоном, чи не намагаюся я поспати в нього на колінах.

Дон Хенаро, здавалося, був у захваті; його очі сяяли. Мені хотілося плакати. Я мав відчуття, що я немов тварина, яку загнали в обору.

"Я лякаю тебе, Карлітосе? — запитав дон Хенаро з виразом щирої стурбованості. — Ти виглядаєш, як необ'їжджений кінь."

"Розкажи йому якусь історію, — мовив дон Хуан. — Це єдине, що заспокоює його."

Вони відсунулися й сіли навпроти мене. Обоє з цікавістю уважно роздивлялися на мене. У напівтемряві їхні очі здавалися склуватими, як величезні озера з темною водою. Їхні очі вселяли благоговійний страх. Вони не були очима людей. Якусь хвилю ми дивилися впритул один на одного, а тоді я відвів погляд. Я зауважив, що не боюся їх, і водночас їхні очі налякали мене такою мірою, що мене пробирав дрож. Я відчував украй некомфортне замішання.

По хвилі мовчання дон Хуан попросив дона Хенаро розповісти, що з ним сталося, коли він намагався передивитися свого союзника. Дон Хенаро сидів на відстані пари футів обличчям до мене; він нічого не казав. Я глянув на нього; його очі, здавалося, були в чотири-п'ять разів більші за звичайні людські; вони сяяли й мали якусь непереборну притягальну силу. Те, що здавалося світлом його очей, домінувало над усім навколо. Тіло дона Хенаро немов зіщулилося й скоріше нагадувало котяче. Я зауважив рух його

Don Juan y don Genaro volvieron al crepúsculo. Se sentaron junto a mí, flanqueándome. Don Genaro se acercó más y casi se recargó contra mí. Su hombro delgado y frágil me tocó levemente y tuve la misma sensación de cuando me puso la mano. Un peso aplastante me derribó y caí en el regazo de don Juan. El me ayudó a enderezarme y preguntó en son de broma si trataba yo de dormir en sus piernas.

Don Genaro parecía deleitado; le brillaban los ojos. Quise llorar. Me sentí como un animal encorralado.

—¿Te estoy asustando, Carlitos? —preguntó don Genaro, al parecer con preocupación genuina—. Tienes los ojos de caballo loco.

—Cuéntale un cuento —dijo don Juan—. Eso es lo único que lo calma.

Se apartaron y tomaron asiento frente a mí. Ambos me examinaron con curiosidad. En la penumbra sus ojos se veían vidriosos, como enormes estanques de agua oscura. Esos ojos eran impresionantes. No eran ojos humanos. Nos miramos un momento y luego aparté la vista. Advertí que no les tenía miedo, y sin embargo sus ojos me habían asustado hasta ponerme a temblar. Sentí una confusión muy incómoda.

Tras un rato de silencio, don Juan instó a don Genaro a contarme lo que le pasó la vez que trató de clavarle la vista a su aliado. Don Genaro estaba sentado a corta distancia, dándome la cara; no dijo nada. Lo miré; sus ojos parecían cuatro o cinco veces más grandes que los ojos humanos comunes; brillaban y tenían un influjo irresistible. Lo que parecía ser la luz de sus ojos dominaba todo en torno a éstos. El cuerpo de don Genaro se veía disminuido, y más bien parecía el cuerpo de un felino. Noté un movimiento de

of his cat-like body and became frightened. In a completely automatic way, as if I had been doing it all my life, I adopted a "fighting form" and began beating rhythmically on my calf. When I became aware of my acts I got embarrassed and looked at don Juan. He was peering at me as he does ordinarily; his eyes were kind and soothing. He laughed loudly. Don Genaro made a purring sound and stood up and went inside the house.

Don Juan explained to me that don Genaro was very forceful and did not like to piddle around and that he had been just teasing me with his eyes. He said that, as usual, I knew more than I myself expected. He made a comment that everyone who was involved with sorcery was terribly dangerous during the hours of twilight and that sorcerers like don Genaro could perform marvels at that time.

We were quiet for a few minutes. I felt better. Talking to don Juan relaxed me and restored my confidence. Then he said that he was going to eat something and that we were going for a walk so that don Genaro could show me a technique for hiding.

I asked him to explain what he meant by a technique for hiding. He said he was through with explaining things to me because explaining only forced me to indulge.

We went inside the house. Don Genaro had lit the kerosene lantern and was chewing a mouthful of food.

After eating, the three of us walked into the thick desert chaparral. Don Juan walked almost next to me. Don Genaro was in front, a few yards ahead of us.

It was a clear night, there were heavy clouds, but enough moonlight to render the surroundings quite visible. At one

котоподібного тіла й злякався. Цілком автоматично, ніби я робив так усе моє життя, я прийняв «бойову форму» й почав ритмічно бити по своїй литці. Коли я усвідомив свої дії, я збентежився й глянув на дона Хуана. Він пильно дивився на мене, як він робить зазвичай; його очі були добрі й заспокійливі. Він голосно засміявся. Дон Хенаро видав якийсь муркітливий звук, підвівся і зайшов у дім.

Дон Хуан пояснив мені, що дон Хенаро має дуже велику силу й не любить розмінюватися на дрібниці, і що він просто дражнив мене своїми очима. Він сказав, що, як і зазвичай, я знаю більше, ніж я сам вважаю.[149] Він зауважив, що кожен, хто практикує мольфарство, є страшенно небезпечний у години сутінків і що мольфари, подібні до дона Хенаро, можуть у цей час творити дива.

Ми кілька хвилин мовчали. Я почувся краще. Розмова з доном Хуаном розслабила мене й відновила мою впевненість. Потім він сказав, що збирається щось попоїсти і що ми підемо прогулятися, аби дон Хенаро зміг показати мені техніку ховання.

Я попрохав його пояснити, що він має на увазі під технікою ховання. Він сказав, що більше не буде мені нічого пояснювати, бо пояснення лише спонукають мене до самопотурання.

Ми ввійшли в дім. Дон Хенаро вже запалив гасовий ліхтар і жував із повним ротом їжі.

Поївши, ми втрьох зайшли в густий пустельний чапараль. Дон Хуан ішов майже поруч зі мною. Дон Хенаро був попереду, в кількох ярдах від нас.

Ніч була ясна; попри густі хмари, місячного світла було достатньо, щоб розрізняти деталі навколишньої місцевості. У якийсь

su cuerpo gatuno y me asusté. De una manera totalmente automática, como si lo hubiera hecho siempre, adopté una "forma de pelea" y empecé a golpearme rítmicamente la pantorrilla. Al notar mis actos, me avergoncé y miré a don Juan. Me escudriñaba como suele; sus ojos eran bondadosos y confortantes. Rió con fuerza. Don Genaro dejó oír una especie de ronroneo, se levantó y entró en la casa.

Don Juan me explicó que don Genaro era muy enérgico y no le gustaba andarse con boberías, y que sólo había estado tomándome el pelo con sus ojos. Dijo que, como de costumbre, yo sabía más de lo que yo mismo esperaba. Comentó que todo el que tuviera que ver con la brujería era terriblemente peligroso durante las horas de crepúsculo, y que brujos como don Genaro podían ejecutar maravillas en tales momentos.

Estuvimos callados unos minutos. Me sentí mejor. Hablar con don Juan me calmó y restauró mi confianza. Luego, él dijo que iba a comer algo y que saldríamos a caminar para que don Genaro me enseñase una técnica para esconderse.

Le pedí explicar a qué se refería con lo de técnica para esconderse. Dijo que ya no iba a explicarme nada, porque las explicaciones sólo me forzaban a ser indulgente.

Entramos en la casa. Don Genaro había encendido la lámpara de petróleo y masticaba un bocado de comida.

Después de comer, los tres salimos al espeso chaparral desértico. Don Juan iba casi junto a mí. Don Genaro caminaba al frente, unos metros por delante.

La noche era clara; había nubes densas, pero suficiente luz de luna para que los alrededores fueran visibles. En determinado

[149] Див. примітку на стор. 57 цього тому.

moment don Juan stopped and told me to go ahead and follow don Genaro. I vacillated; he pushed me gently and assured me it was all right. He said I should always be ready and should always trust my own strength.

I followed don Genaro and for the next two hours I tried to catch up with him, but no matter how hard I struggled I could not overtake him. Don Genaro's silhouette was always ahead of me. Sometimes he disappeared as if he had jumped to the side of the trail only to reappear again ahead of me. As far as I was concerned, this seemed to be a strange and meaningless walk in the dark. I followed because I did not know how to return to the house. I could not understand what don Genaro was doing. I thought he was leading me to some recondite place in the chaparral to show me the technique don Juan had talked about. At a certain point, however, I had the peculiar sensation that don Genaro was behind me. I turned around and caught a glimpse of a person some distance behind me. The effect was startling. I strained to see in the darkness and I believed I could make out the silhouette of a man standing perhaps fifteen yards away. The figure was almost merged with the bushes; it was as if he wanted to conceal himself. I stared fixedly for a moment and I could actually keep the silhouette of the man within my field of perception even though he was trying to hide behind the dark shapes of the bushes. Then a logical thought came to my mind. It occurred to me that the man had to be don Juan, who must have been following us all the time. The instant I became convinced that that was so, I also realized I could no longer isolate his silhouette; all I had in front of me was the undifferentiated dark mass of the desert chaparral.

момент дон Хуан зупинився; він велів мені йти вперед і слідувати за доном Хенаро. Я вагався; він м'яко підштовхнув мене й запевнив, що все гаразд. Він сказав, що я завжди маю бути готовий і завжди маю довіряти своїй власній силі.

Я пішов за доном Хенаро й протягом наступних двох годин намагався наздогнати його, та, хоч яких зусиль я докладав, мені не вдавалося наблизитись до нього. Силует дона Хенаро завжди був попереду від мене. Іноді він зникав, ніби відстрибував зі стежки вбік, лише щоб знову з'явитися попереду. Що стосується мене, то мені все це здавалося дивною і позбавленою сенсу прогулянкою в темряві. Я йшов слідом, бо не знав, як повернутися назад до будинку. Я не міг зрозуміти, що робить дон Хенаро. Я думав, що він веде мене до якогось потаємного місця в чапаралі, щоб показати мені техніку ховання, про яку говорив дон Хуан. Проте в певний момент я мав дуже особливе відчуття, що дон Хенаро був позаду від мене. Я обернувся й мигцем побачив якусь людину на деякій відстані ззаду. Ефект був приголомшливий. Я щосили напружував зір, намагаючись бачити в темряві, і мені здавалося, що я можу розгледіти силует чоловіка, який стоїть на відстані, можливо, п'ятнадцяти ярдів від мене. Його постать майже зливалася з кущами; це було так, ніби він хотів сховатися. Якусь мить я пильно дивився й дійсно міг втримувати силует чоловіка в межах мого поля сприйняття, хоча він і намагався сховатися за темними обрисами кущів. Тоді мені з'явилася одна логічна думка. У голові промайнуло, що тим чоловіком мав бути дон Хуан, який, певне, йшов слідом за нами весь цей час. Тієї ж миті, коли до мене прийшло переконання, що все було саме так, я також збагнув, що більше не можу розрізнити його силует; усе, що я мав перед собою, була невиразна темна маса пустельного чапаралю.

momento, don Juan se detuvo y me dijo que siguiera adelante, sobre los pasos de don Genaro. Vacilé; él me empujó con suavidad y me aseguró que todo estaba bien. Dijo que siempre debía estar listo y que siempre debía confiar en mi propia fuerza.

Seguí a don Genaro y durante dos horas traté de alcanzarlo, pero por más que pugnaba no podía hacerlo. La silueta de don Genaro estaba siempre delante de mí. A veces desaparecía como si hubiera saltado a un lado del camino, sólo para reaparecer de nuevo ante mí. En lo que a mí tocaba, ésta parecía una extraña caminata nocturna sin sentido. Seguía adelante porque no sabía regresar a la casa. No podía comprender qué estaba haciendo don Genaro. Pensé que me guiaba a algún sitio recóndito del chaparral para enseñarme la técnica de que don Juan hablaba. En cierto momento, sin embargo, tuve la peculiar sensación de que don Genaro estaba a mis espaldas. Volviéndome, vislumbré a una persona atrás de mí, a cierta distancia. El efecto fue una sacudida. Me esforcé por ver en la oscuridad y creí discernir la silueta de un hombre parado a unos quince metros. La figura casi se confundía con los arbustos; era como si quisiera ocultarse. Miré fijamente por un momento y pude mantener la silueta del hombre dentro de mi campo de percepción, aunque el otro trataba de esconderse entre las formas oscuras de los arbustos. Entonces vino a mi mente una idea lógica. Se me ocurrió que el hombre tenía que ser don Juan, quien sin duda nos había venido siguiendo todo el tiempo. En el instante en que me convencí de que así era, también advertí que ya no podía aislar la silueta; frente a mí sólo había la masa oscura, indiferenciada, del chaparral.

I walked towards the place I had seen the man, but I could not find anybody. Don Genaro was nowhere in sight either, and since I did not know my way I sat down to wait. A half hour later, don Juan and don Genaro came by. They called my name out loud. I stood up and joined them.

We walked to the house in complete silence. I welcomed that quiet interlude, for I felt completely disoriented. In fact, I felt unknown to myself. Don Genaro was doing something to me, something which kept me from formulating my thoughts the way I am accustomed to doing. This became evident to me when I sat down on the trail. I had automatically checked the time when I sat down and then I had remained quiet as if my mind had been turned off. Yet I sat in a state of alertness I have never experienced before. It was a state of thoughtlessness, perhaps comparable to not caring about anything. The world seemed to be, during that time, in a strange balance; there was nothing I could add to it and nothing I could subtract from it.

When we arrived at the house don Genaro rolled out a straw mat and went to sleep. I felt compelled to render my experiences of the day to don Juan. He did not let me talk.

October 18, 1970

"I think I understand what don Genaro was trying to do the other night," I said to don Juan.

I said that in order to draw him out. His continual refusal to talk was unnerving me.

Don Juan smiled and shook his head slowly as if agreeing with what I had said. I

Я пішов до того місця, де побачив чоловіка, але не зміг нікого знайти. Дона Хенаро теж ніде не було видно, і позаяк я не знав дороги, то сів чекати. Через півгодини дон Хуан і дон Хенаро пройшли повз мене. Вони голосно вигукнули моє ім’я. Я встав і приєднався до них.

Ми йшли до будинку в повній тиші. Я подумки вітав цю безмовну інтерлюдію, бо відчував себе цілковито дезорієнтованим. Фактично, я почувався незнаним самому собі. Дон Хенаро робив щось зі мною, щось таке, що не давало мені формулювати свої думки в той спосіб, як я звик це робити. Це стало очевидним для мене, коли я сидів на стежці. Коли я сів, то машинально подивився час на годиннику, а потім перебував у цілковитій внутрішній тиші, ніби мій розум вимкнули. Однак я сидів у такому стані алертності, якого ніколи раніше не досвідчував. То був стан бездумності, можливо, порівнянний із настроєм, коли взагалі нічим не переймаєшся. Протягом усього цього часу світ, здавалося, перебував у якійсь дивній рівновазі; не було нічого, що я міг би додати до нього, і нічого, що я міг би від нього відняти.

Коли ми прийшли до будинку, дон Хенаро розстелив солом’яну мату й ліг спати. Я відчував, що обов’язково маю розповісти дону Хуану про свої досвіди цього дня. Він не дозволив мені говорити.

18 жовтня 1970 року

"Гадаю, я розумію, що дон Хенаро намагався зробити позаминулої ночі", — заговорив я до дона Хуана.

Я сказав це, щоб витягти його на розмову. Його постійне відмовляння балакати нервувало мене.

Дон Хуан усміхнувся й повільно захитав головою, ніби погоджуючись зі сказаним

Caminé hacia el sitio donde había visto al hombre, pero no encontré a nadie. Don Genaro tampoco estaba a la vista, y como ignoraba el camino me senté a esperar. Media hora después, don Juan y don Genaro se acercaron. Gritaban mi nombre. Me levanté y me uní a ellos.

Regresamos a la casa en completo silencio. Me agradó ese interludio de quietud, pues me hallaba enteramente desconcertado. De hecho, me sentía desconocido de mí mismo. Don Genaro me estaba haciendo algo, algo que me impedía formular mis pensamientos en la forma en que acostumbro. Esto se me hizo evidente cuando me senté en el camino. Había mirado automáticamente a mi reloj, y luego permanecí en calma, como si mi mente estuviese desconectada. Pero me hallaba en un estado de alerta que jamás había experimentado. Era un estado de no pensar, acaso comparable a no preocuparse por nada. Durante ese tiempo, el mundo pareció hallarse en un extraño equilibrio; no había nada que yo pudiera añadirle y nada que pudiese restarle.

Cuando llegamos a la casa, don Genaro desenrolló un petate y se durmió. Me sentí compelido a transmitir a don Juan mis experiencias del día. No me dejó hablar.

18 de octubre, 1970

—Creo comprender lo que don Genaro trataba de hacer la otra noche —dije a don Juan.

Se lo dije para sacarle prenda. Su continua negación a hablar estaba destruyendo mis nervios.

Don Juan sonrió y asintió lentamente, como de acuerdo conmigo. Yo habría

would have taken his gesture as an affirmation except for the strange glint in his eyes. It was as if his eyes were laughing at me.

"You don't think I understand, do you?" I asked compulsively.

"I suppose you do... you do, in fact. You do understand that Genaro was behind you all the time. However, understanding is not the real point."

His statement that don Genaro had been behind me all the time was shocking to me. I begged him to explain [it].

"Your mind is set to seek only one side of this," he said.

He took a dry twig and moved it in the air. He was not drawing in the air or making a figure; what he did resembled the movements he makes with his fingers when he cleans the debris from a pile of seeds. His movements were like a soft prodding or scratching the air with the twig.

He turned and looked at me and I shrugged my shoulders automatically in a gesture of bafflement. He drew closer and repeated his movements, making eight points on the ground. He circled the first point.

"You are here," he said. "We are all here; this is feeling, and we move from here to here."

He circled the second, which he had drawn right above number one. He then moved his twig back and forth between the two points to portray a heavy traffic.

"There are, however, six more points a man is capable of handling," he said. "Most men know nothing about them."

He placed his twig between points one and two and pecked on the ground with it.

"To move between these two points you call understanding. You've been doing that all your life. If you say you understand my knowledge, you have done nothing new."

мною. Я прийняв би його жест за підтвердження, якби не дивний блиск у його очах. Це було так, ніби його очі сміялися з мене.

"Ви не вважаєте, що я розумію, чи не так?" — запитав я компульсивно.

"Я гадаю, що ти розумієш..., що ти справді розумієш. Ти дійсно розумієш, що Хенаро був позаду тебе весь час. Проте розуміння не є направду важливим питанням."

Його твердження про те, що дон Хенаро весь час був позаду мене, шокувало мене. Я став благати дона Хуана пояснити [це].

"Твій розум налаштований шукати лише один бік цього", — мовив він.

Він узяв сухого прутика й почав рухати ним у повітрі. Він не малював у повітрі й не окреслював якусь фігуру; те, що він робив, нагадувало рухи, які він робить пальцями, коли вибирає сміття з купки насіння. Його рухи були схожі на м'яке штрикання чи дряпання повітря прутиком.

Дон Хуан повернувся й глянув на мене, а я машинально знизав плечима, показуючи цим жестом своє спантеличення. Він підсунувся ближче й повторив свої рухи, зробивши вісім точок на землі. Він обвів колом першу точку.

"Ти тут, — мовив він. — Усі ми тут; це є відчуття, і ми рухаємося звідси сюди."

Він обвів колом другу точку, яку намалював прямо над першою. Потім він став рухати своїм прутиком взад і вперед між цими двома точками, щоб зобразити дуже інтенсивний рух.

"Однак є ще шість точок, з якими людина здатна мати справу, — мовив він. — Більшість людей нічого не знають про них."

Він помістив прутика між першою та другою точками й тицьнув ним у землю.

"Рух між цими двома точками ти називаєш розумінням. Ти робиш це все своє життя. Якщо ти кажеш, що розумієш моє знання, то не робиш нічого нового."

tomado su gesto como una afirmación, a no ser por el extraño brillo de sus ojos. Era como si sus ojos se rieran de mí.

—Usted no cree que comprendo, ¿verdad? —pregunté impulsivamente.

—Yo creo que sí... efectivamente sí. Comprendes que Genaro iba detrás de ti todo el tiempo. Sin embargo el truco no está en comprender.

La afirmación de que don Genaro estuvo a mis espaldas todo el tiempo me impresionó. Le supliqué explicarla.

—Tu mente está empeñada en buscar un solo lado a todo esto —dijo.

Tomó una vara y la movió en el aire. No dibujaba en el aire ni trazaba una figura; los movimientos recordaban a los que hace con los dedos al limpiar una pila de semillas. Parecía picar o rascar suavemente el aire con la vara.

Se volvió a mirarme y yo alcé los hombros automáticamente, en gesto de desconcierto. El se acercó y repitió sus movimientos, haciendo ocho puntos en el suelo. Encerró el primero en un círculo.

—Tú estás aquí —dijo—. Todos estamos aquí; éste punto es la razón, y nos movemos de aquí a aquí.

Circundó el segundo punto, que había puesto justo encima del número uno. Luego movió la vara de un punto a otro, imitando un tráfico intenso.

—Sólo que hay otros seis puntos que un hombre es capaz de manejar —dijo—. Casi nadie sabe de ellos.

Puso su vara entre los puntos uno y dos y picoteó con ella el suelo.

—Al acto de moverse entre estos dos puntos lo llamas entendimiento. En eso has andado toda tu vida. Si dices que entiendes mi conocimiento, no has hecho nada nuevo.

He then joined some of the eight points to the others with lines; the result was a long trapezoid figure that had eight centers of uneven radiation.

"Each of these six remaining points is a world, just like feeling and understanding are two worlds for you," he said.

"Why eight points? Why not an infinite number, as in a circle?" I asked.

I drew a circle on the ground. Don Juan smiled.

"As far as I know there are only eight points a man is capable of handling. Perhaps men cannot go beyond that. And I said handling, not understanding, did you get that?"

His tone was so funny I laughed. He was imitating or rather mocking my insistence on the exact usage of words.

"Your problem is that you want to understand everything, and that is not possible. If you insist on understanding you're not considering your entire lot as a human being. Your stumbling block is intact. Therefore, you have done almost nothing in all these years. You have been shaken out of your total slumber, true, but that could have been accomplished anyway by other circumstances."

After a pause don Juan told me to get up because we were going to the water canyon. As we were getting into my car don Genaro came out from behind the house and joined us. I drove part of the way and then we walked into a deep ravine. Don Juan picked a place to rest in the shade of a large tree.

"You mentioned once," don Juan began, "that a friend of yours had said, when the two of you saw a leaf falling from the very top of a sycamore, that that same leaf will not fall again from that same sycamore ever in a whole eternity, remember?"

I remembered having told him about that incident.

Потім він з'єднав лініями деякі з восьми точок з іншими; результатом була видовжена трапецоїдна фігура, що мала вісім центрів, із яких виходила неоднакова кількість променів.

"Кожна з цих шести точок, що залишилися, є одним зі світів, так само, як відчування й розуміння є двома світами для тебе", — мовив він.

"Чому вісім точок? Чому не нескінченна кількість, як у колі?" — запитав я.

Я намалював на землі коло. Дон Хуан усміхнувся.

"Наскільки я знаю, є лише вісім точок, з якими людина здатна мати справу. Певне, люди не можуть вийти за ці межі. І я сказав «мати справу», а не «розуміти», ти зауважив це?"

Його тон був такий кумедний, що я засміявся. Він імітував або, скоріше, передражнював моє наполягання на точному вживанні слів.

"Твоя проблема в тому, що ти хочеш усе зрозуміти, а це неможливо. Якщо ти наполягаєш на розумінні, то не розглядаєш свою долю як людини в усій її повноті. Твій камінь спотикання такий самий, що й раніше. Тому ти не зробив практично нічого за всі ці роки. Тебе витрусило з твоєї тотальної дрімливиці, це правда, але цього можна було б досягти так чи інак під дією інших обставин."

Після паузи дон Хуан велів мені підвестися, бо ми вирушали до водяного каньйону. Коли ми сідали в моє авто, з-за дому вийшов дон Хенаро й приєднався до нас. Частину шляху я проїхав машиною, а потім ми пішки прийшли в глибоку ущелину. Дон Хуан обрав місце для нашої зупинки в тіні великого дерева.

"Ти колись згадував, — почав дон Хуан, — що один твій приятель сказав, коли ви обоє побачили, як із самої верхівки платана падає листок, що цей самий листок ніколи в цілій вічності не впаде знову з цього самого платана, пам'ятаєш?"

Я пригадав, що колись розповів йому про той випадок.

Luego trazó rayas uniendo algunos puntos con otros; el resultado fue un trapezoide alargado que tenía ocho centros de radiación dispareja.

—Cada uno de estos otros seis puntos es un mundo, igual que la razón y el entendimiento son dos mundos para ti —dijo

—¿Por qué ocho puntos? ¿Por qué no un número infinito, como en un círculo?—pregunté.

Tracé un círculo en el suelo. Don Juan sonrió.

—Hasta donde yo sé, nada más hay ocho puntos que un hombre es capaz de manejar. Quizá los hombres no puedan pasar de ahí. Y dije manejar, no entender, ¿no?

Su tono fue tan gracioso que reí. Estaba imitando, o más bien remedando mi insistencia en el uso exacto de las palabras.

—Tu problema es que quieres entenderlo todo, y eso no es posible. Si insistes en entender, no estás tomando en cuenta todo lo que te corresponde como ser humano. La piedra en la que tropiezas sigue intacta. Así pues, no has hecho casi nada en todos estos años. Se te ha sacado de tu profundo sueño, cierto, pero eso podría haberse logrado de todos modos con otras circunstancias.

Tras una pausa, don Juan dijo que me levantara porque íbamos a la cañada. Cuando subíamos en mi coche, don Genaro salió de detrás de la casa y se nos unió. Manejé parte del camino y luego echamos a andar adentrándonos en una hondonada profunda. Don Juan eligió un sitio para descansar a la sombra de un árbol grande.

—Una vez mencionaste —empezó don Juan— que un amigo tuyo dijo, cuando los dos vieron una hoja caer desde la punta de un encino, que esa misma hoja no volverá a caer de ese mismo árbol nunca jamás en toda una eternidad, ¿te acuerdas?

Recordé haberle hablado de ese incidente.

“We are at the foot of a large tree,” he continued, “and now if we look at that other tree in front of us we may see a leaf falling from the very top.”

He signaled me to look. There was a large tree on the other side of the gully; its leaves were yellowish and dry. He urged me with a movement of his head to keep on looking at the tree. After a few minutes’ wait, a leaf cracked loose from the top and began falling to the ground; it hit other leaves and branches three times before it landed in the tall underbrush.

“Did you see it?”

“Yes.”

“You would say that the same leaf will never again fall from that same tree, true?”

“True.”

“To the best of your understanding that is true. But that is only to the best of your understanding. Look again.”

I automatically looked and saw a leaf falling. It actually hit the same leaves and branches as the previous one. It was as if I were looking at an instant television replay. I followed the wavy falling of the leaf until it landed on the ground. I stood up to find out if there were two leaves, but the tall underbrush around the tree prevented me from seeing where the leaf had actually landed.

Don Juan laughed and told me to sit down.

“Look,” he said, pointing with his head to the top of the tree. “There goes the same leaf again.”

I once more saw a leaf falling in exactly the same pattern as the previous two.

When it had landed I knew don Juan was about to signal me again to look at the top of the tree, but before he did I looked up. The leaf was again falling. I realized then that I had only seen the first leaf cracking loose, or, rather, the first time the leaf fell I saw it from the instant it became de-

“Ми біля підніжжя великого дерева, — продовжував він, — і зараз, якщо подивимося на оте інше дерево перед нами, ми зможемо побачити, як із самої його верхівки падає листок.

Він жестом велів мені дивитися. На іншому боці каньйону стояло велике дерево; його листя було пожовкле й сухе. Рухом голови він спонукав мене й далі дивитися на те дерево. Через кілька хвилин чекання з верхівки дерева відірвався листок і почав падати вниз; він тричі вдарився об інші листки й гілки, перш ніж приземлився у високому підліску.

“Ти бачив його?”

“Так.”

“Ти кажеш, що цей самий листок ніколи знову не впаде з цього самого дерева, вірно?”

“Вірно.”

“Відповідно до твого розуміння це так і є. Але то лише відповідно до твого розуміння. Дивися знов.”

Я машинально подивився й побачив, як падає листок. Він дійсно вдарився об ті самі листки й гілки, що й попередній. Це було так, ніби я дивився телевізійний повтор моменту. Я стежив очима за хвилеподібним опусканням листка, поки він не впав на землю. Я підвівся, щоб з’ясувати, чи були там два листки, але високий підлісок навколо дерева не давав мені побачити, де саме приземлився цей листок.

Дон Хуан засміявся й велів мені сісти.

“Дивися, — мовив він, указуючи рухом голови на верхівку дерева. — Там знову падає той самий листок.”

Я ще раз побачив листок, який повторював той самий патерн падіння, що й у двох попередніх.

Коли він опустився на землю, я знав, що дон Хуан зараз знову дасть мені знак дивитися на верхівку дерева, але перш ніж він зробив це, я сам глянув угору. Листок падав ізнову. Тоді я збагнув, що бачив, як відірвався лише перший листок, або, вірніше, коли цей листок падав уперше, я бачив його з тієї миті,

—Estamos al pie de un árbol grande —prosiguió—, y si ahora miramos ese otro árbol de enfrente, puede que veamos una hoja caer desde la punta.

Me hizo seña de mirar. Había un árbol grande del otro lado de la barranca; tenía las hojas secas y amarillentas. Con un movimiento de cabeza, don Juan me instó a seguir mirando el árbol. Tras algunos minutos de espera, una hoja se desprendió de la punta y empezó a caer al suelo; golpeó otras hojas y ramas tres veces antes de aterrizar en la crecida maleza.

—¿La viste?

—Sí.

—Tú dirías que la misma hoja nunca volverá a caer de ese mismo árbol, ¿verdad?

—Verdad.

—Hasta donde tu entendimiento llega, eso es verdad. Pero nada más hasta donde tu entendimiento llega. Mira otra vez.

Miré, automáticamente, y vi caer una hoja. Golpeó las mismas hojas y ramas que la anterior. Era como ver una repetición instantánea en la televisión. Seguí la ondulante caída de la hoja hasta que llegó al suelo. Me levanté para averiguar si había dos hojas, pero los altos matorrales en torno al árbol me impidieron ver dónde había caído exactamente la hoja.

Don Juan rió y me dijo que me sentara.

—Mira —dijo, señalando con la cabeza la punta del árbol. —Ahí va otra vez la misma hoja.

Nuevamente vi caer una hoja, en la misma trayectoria exacta de las dos anteriores.

Cuando aterrizó, supe que don Juan estaba a punto de indicarme de nuevo la punta del árbol, pero antes de que lo hiciera levanté la cabeza. La hoja caía una vez más. Me di cuenta entonces de que sólo había visto desprenderse la primera hoja, o mejor dicho, la primera vez que vi caer la hoja la vi

tached from the branch; the other three times the leaf was already falling when I lifted my head to look.

I told that to don Juan and I urged him to explain what he was doing.

"I don't understand how you're making me see a repetition of what I had seen before. What did you do to me, don Juan?"

He laughed but did not answer and I insisted that he should tell me how I could see that leaf falling over and over. I said that according to my reason that was impossible.

Don Juan said that his reason told him the same, yet I had witnessed the leaf falling over and over. He then turned to don Genaro.

"Isn't that so?" he asked.

Don Genaro did not answer. His eyes were fixed on me.

"It is impossible!" I said.

"You're chained!" don Juan exclaimed. "You're chained to your reason."

He explained that the leaf had fallen over and over from that same tree so I would stop trying to understand. In a confidential tone he told me that I had the whole thing pat and yet my mania always blinded me in [/at] the end.

"There's nothing to understand. Understanding is only a very small affair, so very small," he said.

At that point don Genaro stood up. He gave a quick glance to don Juan; their eyes met and don Juan looked at the ground in

коли він відділився від гілки; усі інші три рази листок уже падав, коли я підводив голову, щоб подивитися.

Я сказав про це дону Хуану й настійно попрохав його пояснити, що він робить.

"Я не розумію, як ви робите, що я бачу повторення того, що побачив раніше. Що ви зі мною зробили, доне Хуане?"

Він засміявся, однак не відповів, і я й далі наполягав на тому, що він має розповісти мені, як я міг бачити, що той листок падає знов і знов. Я сказав, що з погляду мого розуму[150] це є неможливим.

Дон Хуан сказав, що його розум говорить йому те саме, і все ж я був свідком того, як листок падав знову й знову. Потім він обернувся до дона Хенаро.

"Хіба не так?" — запитав він.

Дон Хенаро не відповідав. Його очі невідривно дивилися на мене.

"Це неможливо!" — сказав я.

"Ти прикутий! — вигукнув дон Хуан. — Ти прикутий до свого розуму."

Він пояснив, що цей листок знову й знову падав із того самого дерева для того, щоб я облишив свої спроби зрозуміти. Довірчим тоном він повідомив мені, що я прекрасно знаю все це, однак врешті-решт моя манія завжди засліплює мене[151].

"Тут нема чого розуміти. Розуміння — це лише дуже дрібна річ, зовсім крихітна", — мовив він.

У цей момент дон Хенаро підвівся. Він кинув швидкий погляд на дона Хуана; їхні очі зустрілись і дон Хуан втупився в землю

desde el instante en que se separó de la rama; las otras tres veces la hoja ya estaba cayendo cuando alcé la cara para mirar.

Dije eso a don Juan y le pedí explicar lo que hacía.

—No entiendo cómo me está usted haciendo ver una repetición de lo que vi antes. ¿Qué me hizo, don Juan?

Rió sin responder, e insistí en que me dijera cómo podía yo ver esa hoja cayendo una y otra vez. Dije que de acuerdo a mi razón eso era imposible.

Don Juan repuso que su razón le decía lo mismo, pero que yo había sido testigo del caer repetido de la hoja. Luego se volvió a don Genaro.

—¿No es cierto? —preguntó.

Don Genaro no respondió. Sus ojos estaban fijos en mí.

—¡Es imposible! —dije.

—¡Estás encadenado! —exclamó don Juan—. Estás encadenado a tu razón.

Explicó que la hoja había caído vez tras vez del mismo árbol para que yo abandonase mis intentos de entender. En tono de confidencia me dijo que yo sabía lo que estaba pasando, pero mi manía siempre me cegaba al final.

—No hay nada que entender. El entendimiento es sólo un asunto pequeño, pequeñísimo —dijo.

En ese punto don Genaro se puso en pie. Lanzó una rápida mirada a don Juan; los ojos de ambos se encontraron y don Juan miró el

[150] Reason (англ.) — тут раціональний розум. Докладніше про це дон Хуан розповідає Кастанеді в «Історіях сили». Цей термін не слід плутати із термінами «mind» (розум і свідомість) та «good sense» (здоровий ґлузд).
[151] Альтернативний варіант перекладу: "я назубок знаю все про цю подію, однак моя манія завжди засліплює мене наприкінці". Цією фразою (як і багатьма іншими подібними твердженнями, що Кастанеда сам усе знає) дон Хуан натякає на те, що цей досвід був частиною уроку Кастанеди в стані підвищеного усвідомлення, де йому все було ясно і де він уже багато чого навчився, і що, повернувшись на праву сторону, він усе забув і знову став твердолобий.

front of him. Don Genaro stood in front of me and began swinging his arms at his sides, back and forth in unison.

"Look, little Carlos," he said. "Look! Look!"

He made an extraordinarily sharp, swishing sound. It was the sound of something ripping. At the precise instant the sound happened, I felt a sensation of vacuity in my lower abdomen. It was the terribly anguishing sensation of falling, not painful, but rather unpleasant and consuming. It lasted a few seconds and then it subsided, leaving a strange itch in my knees. But while the sensation had lasted I experienced another unbelievable phenomenon. I saw don Genaro on top of some mountains that were perhaps ten miles away. The perception lasted only a few seconds and it happened so unexpectedly that I did not have time really to examine it. I cannot recall whether I saw a man-size figure standing on top of the mountains, or a reduced image of don Genaro. I cannot even recall whether or not it was don Genaro. Yet at that moment I was certain beyond any doubt that I was seeing him standing on top of the mountains. However, the moment I thought that I could not possibly see a man ten miles away the perception vanished.

I turned around to look for don Genaro, but he was not there.

The bafflement I experienced was as unique as everything else that was happening to me. My mind buckled under the strain. I felt utterly disoriented.

перед собою. Дон Хенаро став навпроти мене й почав махати розведеними в сторони руками, синхронно взад і вперед.

"Дивись, Карлітосе!" — мовив він. — Дивись! Дивись!

Він видав надзвичайно різкий, свистячий звук. Це був звук чогось, що розривається. Тієї ж миті, коли з'явився цей звук, у мене виникло відчуття порожнечі в нижній частині живота. То було страшенно тяжке відчуття падіння, не болісне, але досить неприємне й поглинаюче. Воно тривало кілька секунд, а потім ущухло, залишивши по собі дивне свербіння в моїх колінах. Але поки це відчуття тривало, я досвідчив інший неймовірний феномен. Я побачив дона Хенаро на верхів'ї гірської гряди, до якої було, мабуть, десять миль. Це сприйняття тривало лише кілька секунд і з'явилося так несподівано, що я насправді не мав часу розібратись у ньому. Я не можу відтворити в пам'яті, чи я бачив якусь постать розміром із людину, що стояла на вершині тих гір, чи зменшене зображення дона Хенаро. Я навіть не можу згадати, був то дон Хенаро чи ні. І все ж у той момент я був упевнений, що бачу, як він стоїть на верхів'ї гір. Однак тієї миті, коли я подумав, що ніяк не міг би побачити людину на відстані десяти миль, це сприйняття зникло.

Я обернувся, щоб пошукати дона Хенаро, але його тут не було.

Спантеличення, якого я зазнав, було таке ж виняткове, як і все інше, що відбувалося зі мною. Мій розум угинався від перевантаження. Я почувався цілковито дезорієнтованим[152].

suelo frente a él. Don Genaro se paró ante mí y empezó a agitar los brazos a los costados, hacia adelante y hacia atrás, al unísono.

—Mira, Carlitos — dijo —. ¡Mira! ¡Mira!

Hizo un ruido extraordinariamente agudo, cortante. Era el sonido de un desgarramiento. En el preciso instante de oírlo, sentí un vacío en la parte baja del abdomen. Era la sensación, terriblemente angustiosa, de caer: no dolorosa, pero desagradable y aniquiladora. Duró unos cuantos segundos y luego se apagó, dejando una extraña comezón en mis rodillas. Pero mientras duraba la sensación experimenté otro fenómeno inverosímil. Vi a don Genaro encima de unas montañas que estaban a unos quince kilómetros de distancia. La percepción duró sólo algunos segundos, y ocurrió tan inesperadamente que no tuve en realidad tiempo para examinarla. No recuerdo si vi una figura del tamaño de un hombre parada encima de las montañas, o una imagen reducida de don Genaro. Ni siquiera me acuerdo de si era o no don Genaro. Pero en aquel momento estuve seguro, sin ningún lugar a dudas, de que lo estaba viendo de pie encima de las montañas. Sin embargo, la percepción se desvaneció en el instante en que pensé que era imposible ver a alguien a quince kilómetros.

Me volví en busca de don Genaro, pero no estaba allí.

El desconcierto sufrido fue tan peculiar como todo lo demás que me ocurría. Mi mente se doblegaba bajo la tensión. Me sentía enteramente desorientado.

[152] Це контрольоване переміщення дона Хенаро в наґвалі було одним із його практичних уроків для демонстрації Кастанеді того, що далеко не все у світі можна осягнути розумом. Кастанеда ще двічі згадує про цей досвід в «Оповідях сили» в розділах «Побачення зі знанням» і «Стратегія мольфара». Переконати «розум» Кастанеди дону Хенаро тоді не вдалося, однак його стрибок викликав у Кастанеди настільки потужну тілесну реакцію, що він наполегливо попрохав дона Хуана надалі проводити такі демонстрації лише після того, як він зніме з себе весь одяг.

Don Juan stood up and made me cover the lower part of my abdomen with my hands and press my legs tightly against my body in a squat position. We sat in silence for a while and then he said that he was truly going to refrain from explaining anything to me, because only by acting can one become a sorcerer. He recommended that I leave immediately, otherwise don Genaro would probably kill me in his effort to help me.

"You are going to change directions," he said, "and you'll break your chains."

He said that there was nothing to understand about his or about don Genaro's actions, and that sorcerers were quite capable of performing extraordinary feats.

"Genaro and I are acting from here," he said and pointed to one of the centers of radiation in his diagram. "And it is not the center of understanding, yet you know what it is."

I wanted to say that I did not really know what he was talking about, but he did not give me time and stood up and signaled me to follow him. He began to walk fast and in no time at all I was puffing and sweating trying to keep up with him.

When we were getting inside the car I looked around for don Genaro.

"Where is he?" I asked.

"You know where he is," don Juan snapped at me.

Before I left I sat down with him, as I always do. I had an overwhelming urge to ask for explanations. As don Juan says, explanations are truly my indulgence.

"Where's don Genaro?" I asked cautiously.

"You know where," he said. "Yet you fail every time because of your insistence on understanding. For example, you knew the

Дон Хуан підвівся й велів мені сісти навпочіпки, закрити долонями нижню частину живота й щільно притиснути ноги до корпусу. Якийсь час ми сиділи мовчки, а потім він сказав, що справді збирається утриматись від пояснювання мені будь-чого, бо лише діючи можна стати мольфаром. Він порекомендував мені негайно поїхати, інакше дон Хенаро цілком може мене вбити, намагаючись допомогти мені.

"Ти невдовзі зміниш напрямок, — мовив він, — і розірвеш свої ланцюги."

Він сказав, що немає чого розуміти в його діях чи в діях дона Хенаро, і що мольфари цілком здатні робити надзвичайні, дивовижні речі.

"Хенаро і я діємо звідси, — мовив він і вказав на один із центрів на своїй діаграмі, з якого виходили промені. — Це не є центр розуміння, а втім, ти знаєш, що це таке."

Я хотів сказати, що насправді не знаю, про що він говорить, але він не дав мені на це часу, підвівся й зробив знак слідувати за ним. Він почав іти швидко, і дуже скоро я вже захекувався й пітнів, намагаючись не відставати від нього.

Коли ми сідали в машину, я подивився навколо в пошуках дона Хенаро.

"Де він?" — запитав я.

"Ти знаєш, де він", — різко відповів дон Хуан.

Перш ніж поїхати, я посидів із ним, як я завжди це роблю. Я мав непереборне бажання попрохати в нього пояснень. Як каже дон Хуан, пояснення справді є моїм самопотуранням.

"Де дон Хенаро?" — обережно запитав я.

"Ти знаєш, де, — мовив він. — І все ж ти щоразу зазнаєш невдачі через своє наполягання на розумінні. Наприклад, позаминулої

Don Juan se puso en pie e hizo que me cubriera con las manos la parte baja del abdomen y que, en cuclillas, apretara las piernas contra el cuerpo. Estuvimos un rato sentados en silencio, y luego él dijo que en verdad iba a abstenerse de explicarme cualquier cosa, porque sólo actuando puede uno hacerse brujo. Recomendó que me fuera de inmediato; de otro modo, don Genaro probablemente me mataría en su esfuerzo por ayudarme.

—Vas a cambiar de dirección —dijo— y romperás tus cadenas.

Dijo que nada había que entender en sus acciones o en las de don Genaro, y que los brujos eran muy capaces de realizar hazañas extraordinarias.

—Genaro y yo actuamos desde aquí —dijo, y señaló uno de los centros de radiación de su diagrama—. Y no es el centro de la razón; pero tú sabes qué cosa es.

Quise decir que yo de veras no sabía de qué me hablaba, pero sin darme tiempo se incorporó y me hizo seña de seguirlo. Empezó a caminar aprisa, y en muy poco tiempo yo sudaba y resollaba tratando de mantenerme a la par.

Cuando subíamos en el coche, miré en torno buscando a don Genaro.

—¿Dónde está? —pregunté.

—Tú sabes dónde está —repuso don Juan con cierta brusquedad.

Antes de marcharme estuve sentado con él, como de costumbre. Tenía un deseo urgente de pedir explicaciones. Como dice don Juan, las explicaciones son mi verdadera manía.

—¿Dónde está don Genaro? —inquirí con cautela.

—Tú sabes dónde —dijo él—. Pero siempre fallas por tu insistencia en comprender. Por ejemplo, la otra noche

other night that Genaro was behind you all the time; you even turned around and saw him.”

“No,” I protested. “No, I didn’t know that.”

I was truthful at that. My mind refused to intake that sort of stimuli as being “real”, and yet, after ten years of apprenticeship with don Juan my mind could no longer uphold my old ordinary criteria of what is real. However, all the speculations I had thus far engendered about the nature of reality had been mere intellectual manipulations; the proof was that under the pressure of don Juan and don Genaro’s acts my mind had entered into an impasse.

Don Juan looked at me and there was such sadness in his eyes that I began to weep. Tears fell freely. For the first time in my life I felt the encumbering weight of my reason. An indescribable anguish overtook me. I wailed involuntarily and embraced him. He gave me a quick blow with his knuckles on the top of my head. I felt it like a ripple down my spine. It had a sobering effect.

“You indulge too much,” he said softly.

ночі ти знав, що дон Хенаро весь час був позаду тебе; ти навіть обернувся й побачив його.”

“Ні, — запротестував я. — Ні, я не знав цього.”

Я казав правду. Мій розум відмовлявся приймати сенсорно-сприйняттєві стимули[153] такого роду як «реальні», та все ж, після десяти років учнівства в дона Хуана, мій розум більше не міг підтримувати мої старі звичайні критерії того, що є реальним. Однак усі витворені мною дотепер спекуляції про природу реальності були всього лише інтелектуальними маніпуляціями; доказом цьому було те, що під тиском дій дона Хуана й дона Хенаро мій розум зайшов у глухий кут.

Дон Хуан подивився на мене, і в його очах був такий смуток, що я заплакав. Сльози текли рясним і нестримним потоком. Уперше в житті я відчув важкий тягар свого розуму. Мене охопила неописовна душевна мука. Я мимоволі голосно застогнав і обійняв його. Він швидко стукнув мене кісточками пальців по маківці. Я відчув його удар, як хвилю, що пробігла вниз по моєму хребту. Він мав протверезливий ефект.

“Ти забагато потураєш собі”, — м’яко промовив він.

sabías que Genaro iba detrás de ti todo el tiempo; hasta volteaste y lo viste.

—No — protesté —. No, no sabía eso.

Hablaba con veracidad. Mi mente rehusaba considerar “reales” ese tipo de estímulos, y sin embargo, tras diez años de aprendizaje con don Juan, ya no podía sostener mis viejos criterios ordinarios de lo que es real. Así y todo, las especulaciones que yo había engendrado hasta entonces sobre la naturaleza de la realidad eran simples manipulaciones intelectuales; la prueba era que, bajo la presión de los actos de don Juan y don Genaro, mi mente había entrado en un callejón sin salida.

Don Juan me miró, y en sus ojos había tal tristeza que comencé a llorar. Las lágrimas fluyeron libremente. Por primera vez en mi vida sentí el gravoso peso de mi razón. Una angustia indescriptible se abatió sobre mí. Chillé involuntariamente, abrazando a don Juan. El me dio un rápido golpe de nudillos en la cima de la cabeza. Lo sentí descender como una ondulación por mi espina dorsal. Tuvo un efecto apaciguador.

—Te das por las puras —dijo suavemente.

[153] Stimuli (англ.) — речі, явища або події, сприймані органами чуття; стимулювальні сигнали, подразники, стимули.

EPILOGUE

Don Juan slowly walked around me. He seemed to be deliberating whether or not to say something to me. Twice he stopped and seemed to change his mind.

"Whether or not you return is thoroughly unimportant," he finally said. "However, you now have the need to live like a warrior. You have always known that, now you're simply in the position of having to make use of something you disregarded before. But you had to struggle for this knowledge; it wasn't just given to you; it wasn't just handed down to you. You had to beat it out of yourself. Yet you're still a luminous being. You're still going to die like everyone else. I once told you that there's nothing to change in a luminous egg."

He was quiet for a moment. I knew he was looking at me, but I avoided his eyes.

"Nothing has really changed in you," he said.

ЕПІЛОГ

Дон Хуан повільно ходив навколо мене. Здавалося, він розмірковує, сказати мені щось чи ні. Двічі він зупинявся та, схоже, передумував.

"Повернешся ти чи ні — зовсім неважливо, — нарешті мовив він. Однак тепер ти маєш потребу жити як воїн. Ти завжди знав це, просто зараз ти опинився в такому становищі, коли маєш використовувати щось, чим раніше нехтував. Але тобі довелося боротися за це знання; воно не було просто подароване тобі; воно не було просто передане тобі у спадок. Тобі довелося вибивати його із самого себе. Однак ти й досі є світляною істотою. Ти й досі йдеш до своєї смерті, як і всяка інша людина. Колись я казав тобі, що немає нічого, що можна було би змінити у світляному яйці."

Якусь хвилю він мовчав. Я знав, що він дивиться на мене, але уникав його очей.

"Ніщо справді не змінилося в тобі", — мовив він.

EPÍLOGO

Don Juan caminó despacio en torno mío. Parecía deliberar si decirme algo o no. Dos veces se detuvo y pareció cambiar de idea.

—El que regreses o no carece por entero de importancia —dijo al fin—. De todos modos ya tienes la necesidad de vivir como guerrero. Siempre has sabido cómo hacerlo; ahora estás simplemente en la posición de tener que usar algo que antes desechabas. Pero tuviste que luchar por este conocimiento; no te lo dieron así nomás, no te lo pasaron así nomás. Tuviste que sacártelo a golpes. Sin embargo, eres todavía un ser luminoso. Todavía vas a morir como todos los demás. Una vez te dije que no hay nada que cambiar en un huevo luminoso.

Calló un momento. Supe que me miraba, pero esquivé sus ojos.

—Nada ha cambiado realmente en ti —dijo.

ADDITIONAL MATERIALS CHRONOLOGICALLY OR THEMATICALLY RELATED TO *A SEPARATE REALITY*

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ, ХРОНОЛОГІЧНО АБО ТЕМАТИЧНО ПОВ’ЯЗАНІ З *«ОКРЕМОЮ РЕАЛЬНІСТЮ»*

MATERIALES ADICIONALES RELACIONADOS CRONOLÓGICAMENTE O TEMÁTICAMENTE CON *UNA REALIDAD APARTE*

CARLOS CASTANEDA

THE WHEEL OF TIME

THE SHAMANS OF ANCIENT MEXICO, THEIR THOUGHTS ABOUT LIFE, DEATH AND THE UNIVERSE

QUOTATIONS FROM *A SEPARATE REALITY*

A warrior knows that he is only a man. His only regret is that his life is so short that he can’t grab onto all the things that he would like to. But for him, this is not an issue; it’s only a pity.

Feeling important makes one heavy, clumsy and vain. To be a warrior one needs to be light and fluid.

When they are *seen* as fields of energy, human beings appear to be like fibers of light, like white cobwebs, very fine threads that circulate from the head to the toes. Thus to the eye of a seer, a man looks like an egg of circulating fibers. And his arms and legs are like luminous bristles, bursting out in all directions.

The seer *sees* that every man is in touch with everything else, not through his hands, but through a bunch of long fibers that shoot out in all directions from the center of his abdomen. Those fibers join a man to his surroundings; they keep his balance; they give him stability.

КАРЛОС КАСТАНЕДА

КОЛЕСО ЧАСУ

ШАМАНИ ДАВНЬОЇ МЕКСИКИ, ЇХНІ ДУМКИ ПРО ЖИТТЯ, СМЕРТЬ І ВСЕСВІТ

ЦИТАТИ З «ОКРЕМОЇ РЕАЛЬНОСТІ»[154]

Воїн знає, що він лише людина. Єдина прикрість для нього — це що його життя таке коротке, що він не зможе доторкнутися до всіх речей, до яких хотів би доторкнутись. Але для нього це не проблема; просто шкода, що так є.

Відчування себе важливим робить людину важкою, незграбною і суєтною. Щоб бути воїном, потрібно бути легким і плинким.

Коли *бачиш* людей як поля енергії, вони видаються схожими на волокна світла, на біле павутиння, дуже тонкі нитки, які циркулюють від голови до пальців ніг. Тож для ока видця людина має вигляд яйця з волокнинок, що перебувають у коловому русі. А її руки й ноги схожі на світляні щетинки, які вириваються з нього в усі сторони.

Видець *бачить*, що будь-яка людина перебуває в контакті з усім іншим, не через руки, а через жмуток довгих волокнин, що виходять в усіх напрямках із центру її живота. Ці волокнини з’єднують людину з усім, що її оточує; вони підтримують її рівновагу; вони надають їй стабільності.

CARLOS CASTANEDA

LA RUEDA DEL TIEMPO

LOS CHAMANES DEL ANTIGUO MÉXICO Y SUS PENSAMIENTOS ACERCA DE LA VIDA, LA MUERTE Y EL UNIVERSO

CITAS DE *UNA REALIDAD APARTE*

Un guerrero sabe que es sólo un hombre. Su único pesar es que su vida es tan corta que no le permite asir todas las cosas que quisiera. Pero, para él, eso no es un problema; es sólo una lástima.

Sentirse importante lo hace a uno pesado, torpe y banal. Para ser un guerrero se necesita ser liviano y fluido.

Cuando los seres humanos se *ven* como campos de energía, parecen fibras de luz, como telarañas blancas, con *hebras* muy finas que circulan desde la cabeza hasta la punta de los pies. De ese modo, ante el ojo del vidente, un hombre aparece como un huevo de fibras que circulan. Y sus brazos y piernas son como cerdas luminosas que brotan en todas direcciones.

El vidente *ve* que cada hombre está en contacto con todo lo que le rodea, pero no a través de sus manos, sino mediante un montón de largas fibras que brotan en todas direcciones desde el centro de su abdomen. Esas fibras unen al hombre con lo que le rodea; conservan su equilibrio; le dan estabilidad.

[154] Наведені Карлосом Кастанедою цитати в «Колесі часу» іноді досить сильно відрізняються від первісних формулювань у тексті «Окремої реальності»; також є зміни в термінології, зокрема один із базових концептів мольфарства «воля» (англ. *will*) замінений на інший базовий концепт «намір» (англ. *intent*).

When a warrior learns to *see* he *sees* that a man is a luminous egg whether he's a beggar or a king and [that] there's no way to change anything; or rather, what could be changed in that luminous egg? What?

A warrior never worries about his fear. Instead, he thinks about the wonders of *seeing* the flow of energy! The rest is frills, unimportant frills.

Only a crackpot would undertake the task of becoming a man of knowledge of his own accord. A sober-headed man has to be tricked into doing it. There are scores of people who would gladly undertake the task, but those don't count. They are usually cracked. They are like gourds that look fine from the outside and yet they would leak the minute you put pressure on them, the minute you filled them with water.

When a man is not concerned with *seeing*, things look very much the same to him every time he looks at the world. When he learns to *see*, on the other hand, nothing is ever the same every time he *sees* it, and yet it is the same. To the eye of a seer, a man is like an egg. Every time he *sees* the same man he *sees* a luminous egg, yet it is not the same luminous egg.

The shamans of ancient Mexico gave the name *allies* to inexplicable forces that acted upon them. They called them *allies* because they thought they could use them to their hearts' content, a notion that proved nearly fatal to those shamans, because what they called an *ally* is a being without corporeal essence that exists in the universe. Modern-day shamans call them *inorganic beings*.

Коли воїн *навчиться* бачити, він *бачить*, що людина — це світляне яйце, жебрак то чи король, і [що] не існує способу змінити щось; або, радше, що можна змінити в тому світляному яйці? Що?

Воїн ніколи не переймається своїм страхом. Замість цього він думає про дива *бачення* плину енергії! Усе решта — то відволікальна дурня, неважливі надмірності.

Лише схибнутий братиметься за завдання стати людиною[155] знання з власної волі. Того ж, хто має тверезий розум, доводиться хитрощами втягувати в цю справу. Існує сила-силенна людей, які охоче взялися б за це завдання, але вони не рахуються. То зазвичай безумці з тріщиною в макітрі. Вони як гарбузяні баклажки, що зовні мають добрий вигляд, але починають протікати тієї ж хвилини, як прикладеш до них тиск, тієї ж хвилини, як наповниш їх водою.

Коли людина не має справи з *баченням*, речі виглядають для неї більш-менш однаковими щоразу, коли вона дивиться на світ. З іншого боку, коли вона навчиться *бачити*, ніщо ніколи не є тим самим щоразу, коли вона *бачить* його, і все ж воно таке саме. Для ока видця, людина схожа на яйце. Щоразу, коли він *бачить* ту саму людину, він *бачить* світляне яйце, однак воно не є тим самим світляним яйцем.

Шамани давньої Мексики дали найменння *союзники* непоясненним силам, які діяли на них. Вони називали їх *союзниками*, бо вважали, що можуть використовувати їх так, як їм заманеться, і це уявлення виявилося мало не згубним для тих шаманів, позаяк те, що вони називали *союзником*, — це істота без тілесної сутності, яка існує у всесвіті. Сучасні шамани називають їх *неорганічними істотами*.

Cuando un guerrero aprende a *ver*, *ve* que un hombre, ya sea mendigo o rey, es un huevo luminoso, y no hay manera de cambiar nada; o mejor dicho, ¿qué podría cambiarse en ese huevo luminoso? ¿Qué?

Un guerrero nunca se preocupa de su miedo. En vez de eso, ¡piensa en las maravillas de *ver* el flujo de la energía! El resto son adornos, adornos sin importancia.

Sólo un chiflado emprendería por cuenta propia la tarea de hacerse hombre de conocimiento. A un hombre cuerdo hay que engañarlo. Hay montones de gente que acometerían con gusto la tarea, pero ésos no cuentan. Casi siempre están rajados. Son como cántaros que por fuera se ven en buen estado, pero que comenzarían a gotear en el momento en que los sometieras a presión y los llenaras de agua.

Cuando un hombre no se preocupa por *ver*, las cosas le parecen más o menos lo mismo cada vez que mira el mundo. En cambio, cuando aprende a *ver*, ninguna cosa es igual cada vez que la *ve*, y sin embargo es la misma. Para el ojo de un vidente, un hombre es como un huevo. Cada vez que *ve* a un mismo hombre, *ve* un huevo luminoso, pero no es el mismo huevo luminoso.

Los chamanes del México antiguo dieron el nombre de *aliados* a unas fuerzas inexplicables que actuaban sobre ellos. Los llamaron *aliados* porque pensaron que podrían servirse de ellos para su satisfacción, un concepto que resultó ser casi fatal para aquellos chamanes, porque lo que ellos llamaban *aliados* son seres sin esencia corpórea que existen en el universo. Los chamanes de hoy en día los llaman *seres inorgánicos*.

[155] Man of knowledge (англ.) — див. примітку » на стор. 353 першого тому «Наґвалізму».

To ask what function the allies have is like asking what we men do in the world. We are here, that's all. And the allies are here like us; and maybe they were here before us.

The most effective way to live is as a warrior. A warrior may worry and think before making any decision, but once he makes it, he goes on his way, free from worries or thoughts; there will be a million other decisions still awaiting him. That's the warriors' way.

A warrior thinks of his death when things become unclear. The idea of death is the only thing that tempers our spirit.

Death is everywhere. It may be the headlights of a car on a hilltop in the distance behind. They may remain visible for a while, and disappear into the darkness as if they had been scooped away; only to appear on another hilltop, and then disappear again.

Those are the lights on the head of death. Death puts them on like a hat and then shoots off on a gallop, gaining on us, getting closer and closer. Sometimes it turns off its lights. But death never stops.

A warrior must know first that his acts are useless, and yet, he must proceed as if he didn't know it. That's a shaman's *controlled folly*.

The eyes of man can perform two functions: one is *seeing* energy at large as it flows in the universe and the other is "looking at things in this world." Neither of these functions is better than the other; however, to train the eyes only to look is a shameful and unnecessary loss.

Запитувати, яку функцію мають союзники, — це як запитувати, що ми, люди, робимо у світі. Я справді не знаю. Ми є тут, оце й усе. І союзники є тут так само, як ми; і, можливо, вони були тут до нас.

Найефективніший спосіб жити — це жити як воїн. Воїн може непокоїтися й роздумувати до того, як прийняти якесь рішення, але щойно він прийняв його, він іде своїм шляхом, вільний від занепокоєнь чи думок; попереду на нього чекає ще мільйон інших рішень. Це є шлях воїна.

Воїн думає про свою смерть, коли речі стають неясні. Ідея смерті — це єдине, що загартовує наш дух.

Смерть є повсюди. Вона може бути передніми фарами автомобіля на вершині пагорба далеко позаду. Вони можуть залишатися видимими деякий час, а потім зникнути в темряві, ніби щось висмикнуло їх геть; лише щоб з'явитися на вершині іншого пагорба, а відтак щезнути знову.

То є вогні на голові смерті. Смерть вдягає їх, як сомбреро, а потім пускається учвал, наздоганяючи нас, підбираючись усе ближче й ближче. Іноді вона вимикає свої вогні. Але смерть ніколи не зупиняється.

Воїн насамперед мусить знати, що його дії марні, і все ж він мусить продовжувати діяти так, ніби не знає цього. То є *контрольована дурість* шамана.

Очі людини можуть виконувати дві функції: однією з них є *бачення* сукупного потоку енергії, як вона лине в усесвіті, а іншою — «дивлення на речі в цьому світі». Жодна з цих функцій не є краща за іншу; однак привчати свої очі лише дивитися є ганебною та непотрібною втратою.

Preguntar cuál es la función de los aliados es como preguntar qué hacemos los hombres en el mundo. Aquí estamos: eso es todo. Y los aliados están aquí como nosotros; y puede que estuvieran antes que nosotros.

El modo más eficaz de vivir es vivir como un guerrero. Puede que un guerrero piense y se preocupe antes de tomar una decisión, pero una vez que la ha tomado, prosigue su camino libre de preocupaciones o pensamientos; todavía habrá un millón de decisiones esperándolo. Ése es el camino del guerrero.

Un guerrero piensa en su muerte cuando las cosas pierden claridad. La idea de la muerte es lo único que templa nuestro espíritu.

La muerte está en todas partes. Acaso esté en los faros de un coche que alumbran tras de nosotros desde lo alto de una colina distante. Pueden permanecer visibles por un rato y entonces desaparecer en la oscuridad como si se los hubiera tragado la tierra, para aparecer sobre otra colina y luego desaparecer de nuevo.

Ésas son las luces que lleva la muerte sobre su cabeza. La muerte se las pone por sombrero y se lanza al galope, ganándonos terreno, acercándose más y más. A veces apaga sus luces. Pero la muerte nunca se detiene.

Un guerrero, primero debe saber que sus actos son inútiles y, a pesar de ello, proceder como si no lo supiera. Ése es el *desatino controlado* del chamán.

Los ojos del hombre pueden realizar dos funciones: una es *ver* la energía en general, tal como fluye en el universo, y la otra es «mirar las cosas de este mundo». Ninguna de ellas es mejor que la otra; sin embargo, educar los ojos sólo para mirar es un lamentable e innecesario desperdicio.

A warrior lives by acting, not by thinking about acting, nor by thinking about what he will think when he has finished acting.

A warrior chooses a path with heart, any path with heart, and follows it; and then he rejoices and laughs. He knows because he *sees* that his life will be over altogether too soon. He *sees* that nothing is more important than anything else.

A warrior has no honor, no dignity, no family, no name, no country; he has only life to be lived, and under these circumstances, his only tie to his fellow men is his controlled folly.

Nothing being more important than anything else, a warrior chooses any act, and acts it out as if it mattered to him. His controlled folly makes him say that what he does matters and makes him act as if it did, and yet he knows that it doesn't; so when he fulfills his acts, he retreats in peace, and whether his acts were good or bad, or worked or didn't, is in no way part of his concern.

A warrior may choose to remain totally impassive and never act, and behave as if being impassive really mattered to him; he would be rightfully true at that too, because that would also be his controlled folly.

There's no emptiness in the life of a warrior. Everything is filled to the brim. Everything is filled to the brim, and everything is equal.

Воїн живе дією, а не роздумами про вчинення дій, і не роздумами, про що він думатиме, коли закінчить діяти.

Воїн обирає стежку із серцем, будь-яку стежку із серцем, і йде нею; а тоді він радіє та сміється. Він знає, бо він *бачить*, що його життя закінчиться дуже скоро. Він *бачить*, що ніщо не є важливішим за будь-що інше.

Воїн не має ні честі, ні гідності, ні родини, ні імені, ні країни; він має лише життя, яке треба прожити, і за цих обставин його єдиною сполучною ланкою з іншими людьми є його контрольована дурість.

Позаяк ніщо не є важливішим за будь-що інше, воїн обирає якусь дію і виконує її так, ніби вона має значення для нього. Його контрольована дурість спонукає його казати, що те, що він робить, має значення, і змушує його поводитися таким чином, ніби його дії важливі, і все ж він знає, що це не так; тож коли він закінчить діяти, то йде геть зі спокоєм у серці, а чи були його дії добрі або погані, успішні або невдалі, це жодним чином його не турбує.

Воїн може обрати залишатися повністю байдужим і ніколи не діяти, і поводитися так, ніби бути байдужим справді має для нього значення; він матиме цілковиту слушність також і в цьому випадку, бо це теж буде його контрольована дурість.

У житті воїна немає порожнечі. Усе заповнене по вінця. Усе заповнене по вінця, і все є рівне одне іншому.

Un guerrero vive de actuar, no de pensar en actuar ni de pensar qué pensará cuando haya actuado.

Un guerrero elige un camino con corazón, cualquier camino con corazón, y lo sigue, y luego se regocija y ríe. Sabe, porque *ve*, que su vida se acabará demasiado pronto. Sabe, porque *ve*, que nada es más importante que lo demás.

Un guerrero no tiene honor, ni dignidad, ni familia, ni nombre, ni patria; sólo tiene vida por vivir y, en tales circunstancias, su único vínculo con sus semejantes es su desatino controlado.

Puesto que ninguna cosa es más importante que otra, un guerrero elige cualquier acto y lo actúa como si le importara. Su desatino controlado le lleva a decir que lo que él hace importa y le lleva a actuar como si importara, y sin embargo él sabe que no es así; de modo que, cuando completa sus actos, se retira en paz, sin preocuparse en absoluto de si sus actos fueron buenos o malos, si dieron resultado o no.

Un guerrero puede optar por permanecer totalmente impasible y no actuar jamás, y comportarse como si realmente le importara ser impasible. También eso sería genuinamente correcto, pues también ése sería su desatino controlado.

No hay vacío en la vida de un guerrero. Todo está lleno a rebosar. Todo está lleno a rebosar y todo es igual.

An average man is too concerned with liking people or with being liked himself. A warrior likes, that's all. He likes whatever or whomever he wants, for the hell of it.

A warrior takes responsibility for his acts, for the most trivial of his acts. An average man acts out his thoughts, and never takes responsibility for what he does.

The average man is either victorious or defeated and, depending on that, he becomes a persecutor or a victim. These two conditions are prevalent as long as one does not *see*. *Seeing* dispels the illusion of victory, or defeat, or suffering.

A warrior knows that he is waiting and what he is waiting for; and while he waits he wants nothing and thus whatever little thing he gets is more than he can take. If he needs to eat he finds a way, because he is not hungry; if something hurts his body he finds a way to stop it, because he is not in pain. To be hungry or to be in pain means that the man is not a warrior; and the forces of his hunger and pain will destroy him.

Denying oneself is an indulgence. The indulgence of denying is by far the worst; it forces us to believe that we are doing great things, when in effect we are only fixed within ourselves.

Intent is not a thought, or an object, or a wish. *Intent* is what can make a man succeed when his thoughts tell him that he is defeated. It operates in spite of the warrior's indulgence. *Intent* is what makes him invulnerable. *Intent* is what sends a shaman through a wall, through space, to infinity.

Звичайна людина занадто переймається тим, щоб любити людей чи щоб самій бути любленою. Воїн любить, оце й усе. Він любить усе, що хоче, або всіх, кого він хоче любити, — просто так, без жодних в біса прихованих мотивів.

Воїн бере відповідальність за свої дії; за найтривіальніші зі своїх дій. Звичайна людина діє, керуючись своїми думками, і ніколи не бере на себе відповідальності за те, що вона робить.

Звичайна людина є або переможцем, або переможеним і, залежно від цього, вона стає гнобителем або жертвою. Ці два стани превалюють, поки людина не *бачить*. *Бачення* розвіює ілюзію перемоги, чи поразки, чи страждання.

Воїн знає, що він чекає, і знає, на що чекає; і поки він чекає, то не бажає нічого, тож хоч би яку малість він дістає, це завжди більше, ніж він може взяти. Якщо йому треба поїсти, він знаходить спосіб, бо не голодний; якщо щось завдає болю його тілові, він знаходить спосіб припинити це, бо не страждає від болю. Бути голодним чи страждати від болю означає, що людина не є воїном; і сили її голоду та болю знищать її.

Відмовляти собі в чомусь є самопотуранням. Самопотурання у відмові від чогось є безсумнівно найгіршим з усіх; воно змушує нас вірити, що ми робимо визначні речі, коли насправді ми лише зафіксовані у своїх межах.

Намір не є думкою або предметом чи бажанням. *Намір* — це те, що може привести людину до досягнення мети, коли її думки кажуть їй, що вона зазнала поразки. Він діє попри воїнове самопотурання. *Намір* — це те, що робить воїна невразливим. *Намір* — це те, що переносить шамана крізь стіну, крізь простір, у нескінченність.

El hombre corriente se preocupa demasiado por querer a otros o por ser querido por los demás. Un guerrero quiere; eso es todo. Quiere lo que se le antoja o a quien se le antoja, sin más, porque sí.

Un guerrero acepta la responsabilidad de sus actos, hasta del más trivial de sus actos. El hombre corriente actúa según sus pensamientos y nunca asume la responsabilidad por lo que hace.

El hombre corriente es o un ganador o un perdedor y, dependiendo de ello, se convierte en perseguidor o en víctima. Estas dos condiciones prevalecen mientras uno no *ve*. *Ver* disipa la ilusión de la victoria, la derrota o el sufrimiento.

Un guerrero sabe que espera y sabe lo que espera; y mientras espera no desea nada, y así cualquier casa que recibe, por pequeña que sea, es más de lo que puede tomar. Si necesita comer, encuentra el modo porque no tiene hambre; si algo lastima su cuerpo, encuentra el modo de pararlo porque no tiene dolor. Tener hambre o tener dolor significa que el hombre no es un guerrero, y las fuerzas de su hambre y de su dolor lo destruirán.

Negarse a sí mismo es una entrega. Entregarse a la negación es, con mucho, la peor de las entregas; nos fuerza a creer que estamos haciendo algo valioso, cuando de hecho sólo estamos fijos dentro de nosotros mismos.

El *intento* no es un pensamiento, ni un objeto, ni un deseo. El *intento* es lo que puede hacer triunfar a un hombre cuando sus pensamientos le dicen que está derrotado. Actúa aun a pesar de que el guerrero se haya entregado. El *intento* es lo que lo hace invulnerable. El *intento* es lo que envía a un chamán a través de una pared, a través del espacio, al infinito.

When a man embarks on the warriors' path he becomes aware, in a gradual manner, that ordinary life has been left forever behind. The means of the ordinary world are no longer a buffer for him; and he must adopt a new way of life if he is going to survive.

Every bit of knowledge that becomes power has death as its central force. Death lends the ultimate touch, and whatever is touched by death indeed becomes power.

Only the idea of death makes a warrior sufficiently detached so that he is capable of abandoning himself to anything. He knows his death is stalking him and won't give him time to cling to anything, so he tries, without craving, all of everything.

We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable new worlds. A warrior who *sees* energy knows that there is no end to the new worlds for our vision.

"Death is a twirl; death is a shiny cloud over the horizon; death is me talking to you; death is you and your writing pad; death is nothing. Nothing! It is here, yet it isn't here at all."

The spirit of a [/the] warrior is not geared to indulging and complaining, nor is it geared to winning or losing. The spirit of a warrior is geared only to struggle, and every struggle is a warrior's last battle on earth. Thus the outcome matters very little to him. In his last battle on earth a warrior lets his spirit flow free and clear. And as he wages his battle, knowing that his *intent* is impeccable, a warrior laughs and laughs.

Коли людина стає на стежку воїнів, то поступово усвідомлює, що звичайне життя назавжди залишилося позаду. Засоби звичайного світу більше не є для неї буфером, який пом'якшує удари; і вона мусить прийняти й дотримуватися нового способу життя, якщо збирається вижити.

Кожна дрібка знання, що стає силою, має смерть своєю центральною потугою. Смерть надає остаточний доторк, і будь-що, чого вона торкнулася, направду стає силою.

Лише ідея смерті робить воїна достатньо відчуженим, щоб він був здатен відмовитися від будь-чого. Він знає, що його смерть вистежує його й не дасть йому часу зачепитися за щось, тож він пробує, не жадаючи, все з усього.

Ми люди, і нашою долею є вчитися й бути закинутими в немислимі нові світи. Воїн, який *бачить* енергію, знає, що немає кінця новим світам для нашого зору.

"Смерть — це кружіння вихору[156]; смерть — це сяюча хмара над обрієм; смерть — це я, що говорить до тебе; смерть — це ти й твій нотатник; смерть — це ніщо. Ніщо! Вона тут, і все ж вона зовсім не є тут."

Дух воїна не зачеплений за самопотурання та скімлення, і так само він не зачеплений за перемоги чи поразки. Дух воїна зачеплений лише за битву, і кожна битва є останньою битвою воїна на землі. Тому її результат дуже мало важить для нього. У своїй останній битві на землі воїн дозволяє своєму духові линути вільно і ясно. І коли він веде свою битву, знаючи, що його *намір* бездоганний, воїн сміється і сміється.

Cuando un hombre se embarca en el camino del guerrero, poco a poco se va dando cuenta de que la vida ordinaria ha quedado atrás para siempre. Los medios del mundo ordinario ya no le sirven de sostén y debe adoptar un nuevo modo de vida para sobrevivir.

Cada pizca de conocimiento que se convierte en poder tiene a la muerte como fuerza central. La muerte da el toque definitivo; todo lo que la muerte toca, en verdad se vuelve poder.

Sólo la idea de la muerte da al hombre el desapego suficiente para ser capaz de no abandonarse a nada. Un hombre así sabe que su muerte lo está acechando y que no le dará tiempo para aferrarse a nada; así que prueba, sin ansias, todo de todo.

Somos hombres, y nuestro destino es aprender y ser arrojados a mundos nuevos e inconcebibles. Un guerrero que *ve* la energía sabe que no hay fin a los nuevos mundos que se abren a nuestra visión.

«La muerte es un remolino; la muerte es una nube brillante en el horizonte; la muerte soy yo hablándote; la muerte sois tú y tu cuaderno de notas; la muerte no es nada. ¡Nada! Está aquí, pero no está aquí en absoluto.»

El espíritu de un guerrero no está hecho a la entrega y a la queja, ni está hecho a ganar o perder. El espíritu de un guerrero está hecho sólo a la lucha, y cada lucha es la última batalla del guerrero sobre la Tierra. Por eso el resultado le importa muy poco. En su última batalla sobre la tierra, el guerrero deja fluir su espíritu libre y claro. Y mientras se entrea a su batalla, sabiendo que su *intento* es impecable, un guerrero ríe y ríe.

[156] Twirl (англ.) — вертіння, крутіння, обертання, вихор. Див. тж. примітку на стор. 268 цього тому.

We talk to ourselves incessantly about our world. In fact we maintain our world with our internal talk. And whenever we finish talking to ourselves about ourselves and our world, the world is always as it should be. We renew it, we rekindle it with life, we uphold it with our internal talk. Not only that, but we also choose our paths as we talk to ourselves. Thus we repeat the same choices over and over until the day we die, because we keep on repeating the same internal talk over and over until the day we die. A warrior is aware of this and strives to stop his internal talk.

Ми безупинно розмовляємо із собою про наш світ. Фактично, ми підтримуємо наш світ своєю внутрішньою балачкою. І коли ми закінчуємо говоріння із собою про самих себе і наш світ, світ завжди є такий, яким йому належить бути. Ми поновлюємо його, ми знов і знов даємо йому життя, ми підтримуємо його своєю внутрішньою балачкою. Ба більше, ми також обираємо свої стежки відповідно до того, що самі собі говоримо. Так ми знову й знову повторюємо той самий вибір аж до дня своєї смерті, бо ми продовжуємо раз у раз повторювати ту саму внутрішню балачку, поки не настане день, коли ми помремо. Воїн є свідомий цього й прагне зупинити свою внутрішню балаканину.[157]

Nos hablamos incesantemente a nosotros mismos acerca de nuestro mundo. De hecho, mantenemos nuestro mundo con nuestro diálogo interno. Y cuando dejamos de hablarnos sobre nosotros mismos y nuestro mundo, el mundo es siempre como debería ser. Con nuestro diálogo interno lo renovamos, lo encendemos de vida, lo sostenemos. No sólo eso, sino que también escogemos nuestros caminos al hablarnos a nosotros mismos. De ahí que repitamos las mismas elecciones una y otra vez hasta el día en que morimos, porque continuamos repitiendo el mismo diálogo interno una y otra vez hasta el preciso momento de la muerte. Un guerrero es consciente de ello y lucha por detener su diálogo interno.

The world is all that is encased here: life, death, people, and everything else that surrounds us. The world is incomprehensible. We won’t ever understand it; we won’t ever unravel its secrets. Thus we must treat the world as it is: a sheer mystery.

Світ — це все, що вміщене тут: життя, смерть, люди й усе інше, що оточує нас. Світ є незбагненний. Ми ніколи не зрозуміємо його; ми ніколи не розгадаємо його секретів. Тож ми мусимо ставитися до світу відповідно, вважаючи його тим, чим він є: абсолютною таємницею.

El mundo es todo lo que hay aquí encerrado: la vida, la muerte, la gente y todo lo demás que nos rodea. El mundo es incomprensible. Jamás lo entenderemos; jamás desentrañaremos sus secretos. Por eso, debemos tratarlo como lo que es: un absoluto misterio.

The things that people do cannot under any conditions be more important than the world. And thus a warrior treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly.

Речі, які роблять люди, за жодних умов не можуть бути важливіші, ніж світ. І тому воїн ставиться до світу, як до безмежної таємниці, а до того, що роблять люди, — як до безмежної дурості.

Las cosas que la gente hace no pueden, bajo ninguna condición, ser más importantes que el mundo. De modo que un guerrero trata el mundo como un misterio interminable, y lo que la gente hace, como un desatino sin fin.

[157] Див. примітки на стор. 300 цього тому.

COMMENTARY ON *A SEPARATE REALITY*

In the quotations drawn from "A Separate Reality", the mood that the shamans of ancient Mexico affixed to all their *intentional* endeavors begins to show with remarkable clarity. Don Juan himself pointed out to me in talking about those old shamans that the aspect of their world which was of supreme interest to modern practitioners was the razor-sharp awareness that those shamans had developed about the universal force they called *intent*. They explained that the link each of those men had with such a force was so neat and clean that they could affect things to their hearts' content. Don Juan said that the *intent* of those shamans, developed to such a keen intensity, was the only aid modern practitioners had. He put it in more mundane terms, and said that modern-day practitioners, if they were honest with themselves, would pay whatever price to live under the umbrella of such an *intent*.

Don Juan asserted that anyone who showed even the slightest interest in the world of the shamans of antiquity was immediately drawn into the circle of their razor-sharp *intent*. Their *intent* was, for don

КОМЕНТАР ДО «ОКРЕМОЇ РЕАЛЬНОСТІ»

У наведених тут цитатах, витягнутих із «Окремої реальності», починає з дивовижною ясністю проявлятися настрій, що його шамани давньої Мексики прикладали до всіх своїх *інтенціональних*[158] починань. Розповідаючи про цих давніх шаманів, сам дон Хуан вказував мені на те, що аспектом їхнього світу, котрий становить найвищий інтерес для сучасних практикувальників, є бритвенно гостре усвідомлення, яке ці шамани розвинули щодо універсальної вселенської сили, котру вони називали *наміром*. Вони пояснювали, що єднальна ланка, яку кожен із тих людей мав із цією силою, була така довершена й чиста, що вони могли впливати на речі, як їм лишень заманеться. Дон Хуан говорив, що *намір* тих шаманів, розвинений до такого величезного ступеня, являє собою єдину допомогу й підтримку, яку мають сучасні практикувальники. Він сформулював це більш прозаїчними словами й сказав, що сучасні практикувальники, якщо вони є чесні з самими собою, заплатять будь-яку ціну, щоб жити під захистом[159] такого *наміру*.

Дон Хуан стверджував, що кожен, хто проявляє навіть найменший інтерес до світу шаманів давнини, негайно втягується в коло їхнього бритвенно гострого *наміру*. Для дона Хуана їхній *намір* являв собою дещо

COMENTARIO SOBRE *UNA REALIDAD APARTE*

En las citas extraídas de *Una realidad aparte* empieza a evidenciarse con notable claridad el sentido de ánimo que los chamanes del México antiguo plasmaron en todos sus empeños de *intento*. El propio don Juan me señaló, en nuestras conversaciones sobre aquellos antiguos chamanes, que un aspecto de su mundo que resultaba de supremo interés para los modernos practicantes era la afiladísima conciencia que esos chamanes habían desarrollado sobre la fuerza universal que llamaban *intento*. Explicaba que el vínculo que cada uno de esos hombres tenía con dicha fuerza era tan limpio y nítido que podían influir en las cosas a placer. Don Juan decía que el *intento* de esos chamanes, desarrollado con tal afilada intensidad, era la única ayuda con la que contaban los practicantes modernos. Lo expresó en términos más mundanos al decir que los practicantes modernos, si fueran honestos consigo mismos, estarían dispuestos a pagar cualquier precio por el hecho de vivir al amparo de un *intento* semejante.

Don Juan afirmaba que cualquiera que mostrara el más leve interés por el mundo de los chamanes de la antigüedad era inmediatamente atraído al círculo de su afiladísimo *intento*. El *intento* de aquellos chamanes era,

[158] Intentional (англ.) — тут ужито в значенні прикметника від терміну *намір* (*intent*), одного з фундаментальних концептів системи пізнання шаманів давньої Мексики й наґвалізму в цілому.
[159] Under the umbrella (англ.) — під парасолькою, в захистку; альтернативний варіант перекладу: "сучасні практикувальники віддадуть усе, щоб жити під парасолькою такого *наміру*".

Juan, something incommensurable that none of us could successfully fight away. Besides, he reasoned, there was no necessity to fight away such an *intent*, because it was the only thing that counted; it was the essence of the world of those shamans, the world which modern-day practitioners coveted more than anything imaginable.

The mood of the quotations from "A Separate Reality" is not something that I arranged on purpose. It is a mood that surfaced independent of my aims and wishes. I could even say that it was contrary to what I had in mind. It was the mysterious coil of the wheel of time hidden in the text of the book that had suddenly been activated, and it snapped into a state of tension: a tension that dictated the direction of my endeavors.

At the time of writing *A Separate Reality*, as far as my feelings about my work were concerned, I could truthfully assert that I thought that I was happily involved in doing anthropological fieldwork, and my feelings and thoughts were as far away from the world of the shamans of antiquity as anything could be. Don Juan had a different opinion. Being a seasoned warrior, he knew that I couldn't possibly extricate myself from the magnetic pull of the *intent* that those shamans had created [/magnetic pull that the *intent* of those shamans had created]. I was drowning in it, whether or not I believed in it or wished for it.

This state of affairs brought about a subliminal anxiety on my part. It was not an anxiety I could define or pinpoint,

незмірне, чому ніхто з нас не може успішно протидіяти у спробах позбутися його. Крім того, доводив він, немає жодної потреби відштовхувати від себе такий *намір*, бо він є єдиною річчю, яка має значення; він є сутністю світу тих шаманів, світу, якого сучасні практикувальники жадають більше, ніж будь-що уявленне.

Настрій наведених тут цитат з «Окремої реальності» не є чимось таким, що я вибудував навмисне. Це настрій, який виринув на поверхню незалежно від моїх цілей і бажань. Я міг би навіть сказати, що він був протилежний тому, що я мав на думці. То було сховане в тексті книжки таємниче кільце колеса часу, яке раптово було приведене в дію, і воно прокрутилося в певний стан напруженості: напруженості, що диктувала напрямок моїх зусиль.

Якщо говорити про мої відчуття стосовно моєї праці в час написання «Окремої реальності», я міг правдиво стверджувати, що думав, що мені пощастило зануритись у справжню антропологічну польову роботу, і мої почуття й думки були настільки далекі від світу шаманів давнини, наскільки це взагалі можливо. Дон Хуан мав інший погляд на це. Бувши досвідченим воїном, він знав, що я вже ніяк не зможу вивільнитися від магнетичної притяжної сили *наміру*, створеного тими шаманами[160]. Я дедалі глибше занурювався в нього незалежно від того, вірив я у нього чи ні, хотів я цього чи ні.

Цей стан речей викликав у мене якусь сублімінальну[161] тривогу. То не було занепокоєння, яке я міг би визначити або зафіксувати,

para don Juan, algo inconmensurable que ninguno de nosotros podía cancelar. Por otra parte, razonaba, no había necesidad de cancelar un *intento* semejante, ya que era la única cosa que importaba: era la esencia del mundo de aquellos chamanes, un mundo que los modernos practicantes codiciaban más que cualquier otra cosa imaginable.

El sentido de ánimo que emana de las citas de *Una realidad aparte* no es algo que yo arreglara a propósito. Ese talante afloró con independencia de mis deseos y objetivos. Incluso podría decir que era lo opuesto a lo que tenía en mente. Era el misterioso resorte de la *rueda del tiempo* que, oculto en el texto del libro, se había activado súbitamente adquiriendo un estado de tensión: una tensión que dictaba la dirección de mis esfuerzos.

Mientras escribía *Una realidad aparte* podía afirmar, con toda honestidad, que estaba felizmente involucrado en un trabajo de campo antropológico, al menos en lo que concernía a mis sentimientos acerca de mi trabajo. De hecho, mis sentimientos y pensamientos se encontraban tan alejados del mundo de los chamanes de la antigüedad como los del que más. Don Juan tenía una opinión diferente. Siendo un guerrero experimentado, sabía que yo no tenía ninguna posibilidad de sustraerme al magnetismo del *intento* que aquellos chamanes habían creado. Ya estaba inmerso en él, al margen de lo que creyera o deseara.

Ese estado de cosas desencadenó en mí una ansiedad subconsciente. No era una ansiedad que pudiera definir o localizar; ni

[160] Тут наявні дві дещо відмінні версії анлійського тексту, другу версію можна перекласти так: "він знав, що мені жодним чином не вдасться вивільнитися від магнетичного тяжіння, яке створив *намір* тих шаманів".

[161] Subliminal (англ.) — сублімінальний; такий, що виникає в результаті процесів, не усвідомлюваних індивідуумом; що сприймається чи впливає на розум людини, коли сама людина не усвідомлює цього; іноді перекладається як «підсвідомий».

or was even aware of. It permeated my acts without the possibility of my consciously dwelling on it, or seeking an explanation. In retrospect, I can only say that I was deadly afraid, although I couldn't determine what I was afraid of.

I tried many times to analyze this sensation of fear, but I would immediately get fatigued, bored. I would instantaneously find my inquiry groundless, superfluous, and I would end up abandoning it. I asked don Juan about my state of being. I wanted his advice, his input.

"You are just afraid," he said. "That's all there is to it. Don't look for mysterious reasons for your fear. The mysterious reason is right here in front of you, within your reach. It is the *intent* of the shamans of ancient Mexico. You are dealing with their world, and that world shows its face to you from time to time. Of course, you can't take that sight. Neither could I, in my time. Neither could any one of us."

"You're talking in riddles, don Juan!"

"Yes, I am, for the moment. It will be clear to you someday. At the present, it's idiotic to try to talk about it, or explain anything. Nothing of what I'm trying to show you would make [any] sense. Some inconceivable banality would make infinitely more sense to you at this moment."

He was absolutely right. All my fears were triggered by some banality, of which I was ashamed at the time, and am ashamed of now. I was afraid of demoniacal possession. Such a fear had been encrusted in me very early in life. Anything that was inexplicable was naturally, something evil, something malignant that aimed at destroying me.

чи якого я був хоча б свідомий. Цей неспокій пронизував мої дії без жодної можливості для мене свідомо зосередити на ньому свою увагу чи спробувати знайти якесь пояснення. Згадуючи про це сьогодні, я можу лише сказати, що я був смертельно наляканий, хоча й не міг визначити, чого саме я боявся.

Я багато разів намагався проаналізувати це відчуття страху, але мене миттєво охоплювали втома й знудження. Я одразу ж знаходив своє самокопання безпідставним і непотрібним, і врешті-решт облишав його. Я запитав дона Хуана про мій внутрішній стан. Я хотів його поради, його підказки.

"Ти просто боїшся, — мовив він. — Ось і все, річ лише в цьому. Не шукай потаємних причин свого страху. Єдина потаємна причина лежить просто перед тобою, у межах твоєї досяжності. То є *намір* шаманів давньої Мексики. Ти маєш справу з їхнім світом, і цей світ час від часу показує тобі своє лице. Звісно, ти не можеш прийняти те, що бачиш. Я також не міг прийняти цього, у свій час. Ніхто з нас не зміг би."

"Ви говорите загадками, доне Хуане."

"Так, я говорю загадками, поки що. Одного дня все це стане ясним для тебе. Зараз то є ідіотизмом намагатися говорити про це чи пояснювати щось. Ніщо з того, що я намагаюся відкрити тобі, не матиме [жодного] сенсу. Якась химерна банальність матиме нескінченно більший сенс для тебе в цей момент."

Він був абсолютно правий. Усі мої страхи були викликані однією банальною річчю, якої я соромився тоді й соромлюся зараз. Я боявся демонічної одержимості. Цей страх сформувався в мені ще в ранні роки життя. Будь-що непояснение було, звісно, чимось лихим, чимось пагубним, що мало на меті знищити мене.

siquiera estaba consciente de ella. Impregnaba mis actos sin darme la posibilidad de detenerme conscientemente en ella o de buscarle una explicación. Volviendo la vista atrás, sólo puedo decir que estaba mortalmente asustado, aunque no podía determinar qué era lo que me asustaba.

Intenté analizar muchas veces esa sensación de temor, pero inmediatamente me sentía fatigado, aburrido. Al momento encontraba infundadas y superfluas mis indagaciones, y terminaba abandonándolas. Le pregunté a don Juan sobre mi estado de ánimo. Quería su consejo, su opinión.

—Sólo estás asustado —dijo—. Eso es todo. No busques razones misteriosas para tu miedo. La razón misteriosa está justo delante de ti, a tu alcance. Es el *intento* de los chamanes del México antiguo. Estás tratando con su mundo, y ese mundo te muestra su rostro de vez en cuando. Por supuesto, no soportas esa visión. Tampoco yo podía soportarla en mi época. Ninguno de nosotros la podía soportar.

—¡Me está hablando con enigmas, don Juan!

—Sí, de momento. Algún día te resultará claro. Por ahora es una estupidez intentar hablar de ello o darte explicaciones. Nada de lo que estoy intentando mostrarte tendría sentido. Cualquier banalidad inconcebible tendría infinitamente más sentido para ti en este momento.

Don Juan tenía razón. Todos mis temores estaban provocados por una banalidad de la que me avergonzaba entonces y todavía me avergüenzo ahora: tenía miedo a ser poseído por el demonio. Tales temores me habían sido inculcados desde una edad muy temprana. Cualquier cosa inexplicable era, naturalmente, algo diabólico, algo maligno que buscaba destruirme.

The more poignant don Juan's explanations of the world of the ancient shamans became, the greater my sensation of needing to protect myself. This sensation was not something that could be verbalized. It was, rather than the need to protect the self, the need to protect the veracity and the undeniable value of the world in which we human beings live. To me, my world was the only recognizable world. If it was threatened, there was an immediate reaction on my part, a reaction that manifested itself in some quality of fear that I will be forever at a loss to explain; this fear was something one must feel in order to grasp its immensity. It was not the fear of dying or of being hurt. It was, rather, something immeasurably deeper than that. It was so deep that any shaman practitioner would be at a loss trying even to conceptualize it.

"You have come, in a roundabout way, to stand directly in front of the *warrior*," don Juan said.

At that time, he emphasized to no end the concept of the warrior. He said that the warrior was of course, much more than a mere concept. It was a way of life, and that way of life was the only deterrent to fear, and the only channel which a practitioner could use to let the flow of his activity move on freely. Without the concept of the warrior, the stumbling blocks on the path of knowledge were impossible to overcome.

Що діткливіші[162] ставали Донхуанові пояснення світу давніх шаманів, то сильнішим було моє відчуття потреби захистити себе. Це почуття не було чимось таким, що можна виразити словами. То була навіть не стільки потреба захистити своє «я», скільки потреба захистити істинність і незаперечну цінність світу, в якому живемо ми, люди. Для мене мій світ був єдиним упізнаваним світом. Якщо йому загрожувала небезпека, у мене негайно виникала реакція, реакція, що проявлялася в певній якості страху, який я ніколи не буду в змозі пояснити; цей страх був чимось таким, що необхідно відчути самому, аби осягнути його безмірність. То не був страх помирати чи бути ураженим болем. То було, скоріше, щось незмірно глибше за це. Це відчуття було таке глибоке, що будь-який практикувальник шаманізму зайде в глухий кут, навіть намагаючись якось концептуалізувати його.

"Кружним шляхом, ти прийшов до тієї точки, де постав прямо перед *воїном*"[163], — мовив дон Хуан.

У той час він без кінця наголошував на важливості концепту воїна. Він говорив, що воїн, звісно, був дечим значно більшим, ніж просто концептом. То був спосіб життя[164], і цей спосіб життя був єдиним стримувальним чинником для страху, і єдиним каналом, який практикувальник міг використовувати, щоб дати змогу потокові своїх дій вільно линути. Без концепту воїна було неможливо подолати камені спотикання на стежці знання.

Cuanto más profundas eran las explicaciones de don Juan acerca del mundo de los antiguos chamanes, mayor era mi sensación de que necesitaba protegerme. Esa sensación no era algo que pudiera expresarse con palabras. Más que una necesidad de proteger el yo, se trataba de la necesidad de proteger la veracidad y el innegable valor del mundo en el que vivimos los seres humanos. Mi mundo era para mí el único mundo reconocible. Si ese mundo era amenazado se producía en mí una reacción inmediata, una reacción que se manifestaba en una clase de miedo que nunca sabré explicar; un miedo que hay que haber sentido para poder captar su inmensidad. No era miedo a la muerte o al dolor. Era, más bien, algo inconmensurablemente más profundo que eso. Era tan profundo que cualquier practicante de chamanismo sería incapaz tan siquiera de conceptualizarlo.

—Has llegado, tras un rodeo, a ponerte justo enfrente del *guerrero* — dijo don Juan.

Por aquel entonces ponía muchísimo énfasis en el concepto de guerrero. Decía que ser un guerrero era, por supuesto, mucho más que un mero concepto. Era un modo de vida, y ese modo de vida era lo único que podía detener el miedo y el único canal del que podía servirse un practicante para dejar circular libremente el flujo de su actividad. Sin el concepto de guerrero era imposible superar los obstáculos del camino del conocimiento.

[162] Poignant (англ.) — болісний, дошкульний, діткливий; який зачіпає за живе, завдає душевного болю, дуже сильно вражає, змушуючи відчувати глибокий смуток.
[163] Наведений вище переклад є майже дослівним. Альтернативні варіанти перекладу: "Ти манівцями дістався впритул до поняття *воїна*" або "ти дійшов до тієї точки, в якій безпосередньо опинився перед необхідністю бути *воїном*".
[164] Way of life (англ.) — досл. *шлях життя*, так само як *way of knowledge* у підназві «Вчення дона Хуана» можна перекласти і як *шлях знання*, і як *спосіб знання/пізнання*.

Don Juan defined the *warrior* as the fighter par excellence. It was a mood facilitated by the *intent* of the shamans of antiquity; a mood into which any man could enter.

"The *intent* of those shamans," don Juan said, "was so keen, so powerful, that it would solidify the structure of the warrior in anyone who tapped it, even though they might not be aware of it."

In short, the warrior was, for the shamans of ancient Mexico, a unit of combat so tuned to the fight around him, so extraordinarily alert that in its [/his] purest form, he needed nothing superfluous to survive. There was no necessity to make gifts to a warrior, or to prop him up with talk or actions, or to try to give him solace and incentive. All of those things were included in the structure of the warrior itself. Since that structure was determined by the *intent* of the shamans of ancient Mexico, they made sure that anything foreseeable would be included. The end result was a fighter who fought alone and drew from his own silent convictions all the impulse he needed to forge ahead, without complaints, without the necessity to be praised.

Personally, I found the concept of the warrior fascinating, and at the same time, one of the most frightening things I had ever encountered. I thought it was a concept that, if I adopted it, would bind me into servitude, and wouldn't give me the time or the disposition to protest or examine or complain. Complaining had been my lifelong habit, and truthfully, I would have fought tooth and nail not to give it up. I thought that complaining was the sign of a sensitive, courageous, forthright

Дон Хуан визначав *воїна* як незрівнянного бійця. Це був певний настрій, задіянню якого сприяв *намір* шаманів давнини; настрій, в який може увійти будь-яка людина.

"*Намір* тих шаманів, — говорив дон Хуан, — був такий гострий, такий потужний, що він ущільнював і зміцнював структуру воїна в кожному, хто доторкнувся до нього, не зважаючи на те, що ця людина могла навіть не усвідомлювати цього."

Коротко кажучи, для шаманів давньої Мексики воїн являв собою певну бойову одиницю, настільки настроєну на битву навколо себе, настільки надзвичайно алертну, що в своїй найчистішій формі він не потребував нічого додаткового для того, щоб вижити. Не було жодної потреби робити воїнові якісь дарунки, або надавати йому підтримку словами чи діями, або намагатися дати йому розраду й заохочувальний стимул. Усе це вже було включене в саму структуру воїна. Позаяк ця структура визначалася *наміром* шаманів давньої Мексики, вони подбали про те, щоб до неї було включене все, що лишень можна передбачити. Кінцевим результатом був боєць, який бореться сам-один і дістає з власних безмовних переконань усі спонуки, необхідні йому для того, щоб наполегливо просуватися вперед, без ремствування чи потреби у схваленні.

Особисто я знаходив концепцію воїна дуже притягальною і водночас однією з найстрахаючих речей, з якими я будь-коли стикався. Я вважав її концепцією, котра, якщо я прийму й застосовуватиму її на практиці, зобов'яже мене до рабського слідування їй і не даватиме мені ані часу, ані змоги відмагатися чи аналізувати чи ремствувати. Ремствування було моєю звичкою впродовж усього життя і, правду кажучи, я був готовий боротися на смерть, аби не відмовитися від нього. Я вважав нарікання й жаління ознакою чутливої, сміливої й щиросердої людини,

Don Juan definía al *guerrero* como un luchador por excelencia. Era un estado de ánimo, un talante propiciado por el *intento* de los chamanes de la antigüedad; un ánimo en el que cualquier hombre podía introducirse.

—El *intento* de aquellos chamanes —dijo don Juan — era tan agudo, tan poderoso, que solidificaba la estructura de guerrero en quienquiera que lo pulsara, aun cuando no fuera consciente de ello.

Para los chamanes del México antiguo, el guerrero era, en síntesis, una unidad de combate tan afinada para la lucha en su entorno, tan extraordinariamente alerta que, en su forma más pura, no necesitaba nada superfluo para sobrevivir. Un guerrero no tenía necesidad de regalos, ni de ser apoyado con palabras o con actos, ni de recibir consuelo o incentivos. Todas esas cosas estaban incluidas en la propia estructura del guerrero. Dado que tal estructura estaba determinada por el *intento* de los chamanes del México antiguo, aquellos chamanes se aseguraron de incluir en ella cualquier cosa previsible. El resultado final era un luchador que luchaba solo y que extraía de sus propias silenciosas convicciones todo el impulso que precisaba para seguir adelante, sin quejas, sin necesidad de reconocimiento.

Personalmente, encontraba fascinante el concepto de guerrero, al tiempo que me parecía una de las cosas más aterradoras con las que jamás me había topado. Pensaba que, de adoptar ese concepto, llegaría a esclavizarme sin tener el tiempo o la disposición para protestar, analizar o quejarme. Quejarme había sido un hábito de toda mi vida y, la verdad, habría luchado con uñas y dientes con tal de no renunciar a él. Pensaba que quejarse era propio de un hombre sensible, valiente y directo que no

man who has no qualms in stating his facts, his likes and dislikes. If all of that was going to turn into a fighting organism, I stood to lose more than I could afford.

These were my inner thoughts. And yet, I coveted the direction, the peace, the efficiency of the warrior. One of the great aids that the shamans of ancient Mexico employed in establishing the concept of the warrior was the idea of taking our death as a companion, a witness to our acts. Don Juan said that once that premise is accepted, in whatever mild form, a bridge is formed which extends across the gap between our world of daily affairs, and something that is in front of us, but has no name; something that is lost in a fog, and doesn't seem to exist; something so terribly unclear that it cannot be used as a point of reference, and yet, it is there, undeniably present.

Don Juan claimed that the only being on earth capable of crossing over that bridge was the warrior: silent in his struggle, undetainable [/undeterminable] because he has nothing to lose, functional and efficacious, because he has everything to gain.

яка без жодних вагань і задніх думок висловлює свої аргументи, свої погляди, усе, що їй подобається і що ні. Якщо все це мало перетворитися на якийсь воюючий організм, я пожертвував би більшим, ніж міг собі дозволити.

Ось такі думки крутилися в моїй голові. І все ж я жадав мати цілеспрямованість, внутрішній спокій, ефективність воїна. Одним із найвагоміших допоміжних засобів, використовуваних шаманами давньої Мексики для побудови концепту воїна, була ідея приймання нашої смерті як товариша й попутника[165], як свідка наших дій. Дон Хуан говорив, що тільки-но індивідуум прийме цей постулат, хоч би в якій пом'якшеній формі, одразу ж утворюється місток, що простягається через прірву[166] між нашим світом повсякденних справ і дечим, що лежить просто перед нами, але не має назви; дечим, що є загублене в тумані та, як нам здається, не існує; дечим таким жахливо неясним, що його не можна використовувати як певну точку відліку чи орієнтир, і все ж воно є там, незаперечно присутнє.

Дон Хуан стверджував, що єдиною істотою на землі, здатною перейти через цей місток, є воїн: безмовний у своїй боротьбі, нестримний, бо йому немає чого втрачати, практичний та ефективний, бо він має все для досягнення успіху[167].

titubea en defender sus actos ni en decir lo que le gusta y lo que le disgusta. Si todo eso iba a convertirse en un organismo luchador, corría el riesgo de perder más de lo que podía soportar.

Eso era lo que pensaba por dentro. Y, sin embargo, codiciaba la dirección, la paz, la eficiencia del guerrero. Una de las grandes ayudas que emplearon los chamanes del México antiguo para establecer el concepto de guerrero fue la idea de tomar nuestra muerte como compañera, como testigo de nuestros actos. Don Juan decía que en cuanto se acepta esta premisa, por muy livianamente que sea, se tiende un puente que salva el abismo entre nuestro mundo de los asuntos cotidianos y algo que tenemos enfrente y que no tiene nombre; algo que está perdido en una niebla, que parece no existir; algo tan tremendamente difuso que no puede utilizarse como punto de referencia, pero que está allí, innegablemente presente.

Don Juan afirmaba que el único ser de la Tierra capaz de cruzar ese puente era el guerrero: silencioso en su lucha, imparable porque no tiene nada que perder, práctico y eficaz porque tiene todo que ganar.

---

[165] Companion (англ.) — товариш, компаньйон, партнер, помічник, попутник.

[166] Gap (англ.) — *тж*. має значення прощілина, щілина (як у словосполуці *crack between the worlds*).

[167] Тут в англійському тексті обігрується протиставлення *he has nothing to lose... he has everything to gain* — дослівно "він не має нічого, щоб втратити... він має все, що(б) здобути". Кінцеву частину цієї фрази також можна перекласти "бо він має здобути все" чи "бо йому належить здобути все".

DON JUAN THE SORCERER

KPFA Radio Interview with Carlos Castaneda by Theodore Rozak (full text)

October 1968 (alternatively dated 30 January 1969), 37 min.

Transcript of audio file made by *lo infinito*'s team

[*Theodore Roszak's introduction*] For six years from 1960 to 1966, Carlos Castaneda served as an apprentice to a Yaqui Indian brujo, or sorcerer, named don Juan. During those years, Mr. Castaneda was a graduate student in anthropology at the University of California at Los Angeles. His experiences with don Juan led him into a strange world of shamanistic lore and psychedelic experience and adventures in what Mr. Castaneda calls 'states of nonordinary reality', some of which were frightening in the extreme, and all of which are fascinating in the extreme.

His experiences with don Juan are recounted in a book which has been published this year by the University of California Press called *The Teachings of don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. Mr. Castaneda is with us here at KPFA today and has agreed to discuss the book and his experiences with don Juan.

ДОН ХУАН МОЛЬФАР

Інтерв'ю Теодора Розака з Карлосом Кастанедою на «Радіо Пасифіка» (повний текст)

Жовтень 1968 року (інше датування — 30 січня 1969 року), 37 хвилин

Аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*

[*Вступ Теодора Розака*] Протягом шести років, із 1960-го до 1966-го, Карлос Кастанеда був учнем брухо, або мольфара з індіанського народу я́кі на ім'я дон Хуан. У ті роки пан Кастанеда був студентом антропології в магістратурі Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. Те, що він досвідчував із доном Хуаном, привело його в химерний світ шаманістичного знання й психоделічного досвіду, випробувань та пригод у тому, що сам пан Кастанеда називає «станами незвичайної реальності», деякі з яких були гранично жахаючі, і всі з яких мають надзвичайну притягальну силу.

Його досвіди з доном Хуаном переповідаються в книжці, яка цього року вийшла друком у видавництві Каліфорнійського університету під назвою «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Пан Кастанеда сьогодні прийшов до нас у студію «Кей.Пі.Еф.Ей.» і погодився обговорити з нами цю книжку та свої досвіди з доном Хуаном.

DON JUAN EL BRUJO

Entrevista radial de Theodore Roszak a Carlos Castaneda, Pacifica Radio
(Traducción de Viento del Oeste)

Octubre de 1968 (otra fecha es 30 de enero de 1969), 37 min.

Transcripción del archivo de audio realizado por el equipo de *lo infinito*

[*Introducción de Theodore Roszak*] Durante seis años, desde 1960 hasta 1966, Carlos Castaneda sirvió como aprendiz de un brujo indio yaqui, llamado don Juan. Durante esos años, el Sr. Castaneda fue un estudiante de posgrado en Antropología en UCLA. Sus experiencias con don Juan lo llevaron a un extraño mundo de tradiciones chamánicas y experiencias psicodélicas y aventuras en lo que el Sr. Castaneda llama estados de realidad no ordinaria, algunos de los cuales eran aterradores en extremo y todos fascinantes en extremo.

Sus experiencias con don Juan se relatan en un libro que ha sido publicado este año por la editorial de la Universidad de California titulado «Las enseñanzas de don Juan: una forma yaqui de conocimiento». El Sr. Castaneda está hoy con nosotros aquí en KPFA y ha aceptado discutir el libro y sus experiencias con don Juan.

Theodore Roszak (T.R.): Let me begin by asking you how you managed to meet this remarkable personality, don Juan, and can you give us some idea what sort of a person he is?

Carlos Castaneda (C.C.): I met don Juan in a... in... in a rather... fortuitous manner. I was doing... at the time in 1960, I was doing... I was collecting ethnographic data on the uses of medicinal plants among the Arizona Indians. And a friend of mine who was my guide on the... that enterprise... knew about don Juan. He knew that don Juan was a very... learned man in the uses of plants and he intended to introduce me to him, but we never got around to... to do that.

One day... when I was about to return to Los Angeles... we happened to see him at a bus station, and... my friend went and talked to him, and then he... introduced me to... to the man and I began to... to... tell him that my interest was plants, and that, especially... about peyote, because somebody had told me that this old man was very learned in the uses of peyote. And we talked for... for about 15 minutes while he was waiting for his bus, or rather *I* did all the talking and he didn't say anything at all. He kept on staring at me from time to time and that made me very uncomfortable because I didn't know anything about peyote, and he seemed to have seen through me.

After about 15 minutes, you know, he got up and said that perhaps I could come to his house sometime where we could talk with more ease, and he just left. And... I thought that the... the attempt to meet him was a failure because I didn't get anything out of him. And my friend thought that it was very common to get a reaction like that from the old man be-

Теодор Розак (ТР): Дозвольте мені розпочати із запитання, як вам вдалося зустріти цю видатну особистість, дона Хуана, і чи можете ви дати нам уявлення про те, що він за людина?

Карлос Кастанеда (КК): Я зустрів дона Хуана досить випадково[168]. Я робив... у той час, у 1960 році я збирав етнографічні дані про способи використання лікарських рослин серед індіанців Аризони. І мій товариш, який був моїм гідом у цій роботі, знав про дона Хуана. Він знав, що дон Хуан дуже добре обізнаний із використанням рослин, і мав намір познайомити мене з ним, але ми так і не наблизилися до реалізації цього наміру.

Одного дня, коли я вже збирався повертатися до Лос-Анджелеса, ми раптом випадково побачили його на автобусній станції, і мій друг пішов і заговорив із ним, а потім відрекомендував мене цьому чоловікові, і я почав розповідати йому, що цікавлюся рослинами й особливо пейотом, бо хтось казав мені раніше, що цей старий дуже добре знається на використанні пейоту. І ми розмовляли десь 15 хвилин, поки він чекав на свій автобус, або, скоріше, говорив лише я, а він узагалі нічого не казав. Він продовжував пильно позирати на мене час від часу, і від цього я почувався дуже некомфортно, бо нічого не знав про пейот, і було схоже, що він бачить мене наскрізь.

Приблизно через 15 хвилин він підвівся й сказав, що, можливо, я міг би якось приїхати до нього додому, де ми зможемо побалакати більш невимушено, і просто пішов. І я думав, що моя спроба познайомитися з ним не вдалася, бо я не зміг нічого з нього витягти. Мій друг вважав, що така реакція з боку старого була цілком звичайною

Theodore Roszak (T.R.): Permítame comenzar preguntándole cómo se las arregló para conocer a esta notable personalidad, don Juan, y ¿Puede darnos alguna idea de qué clase de persona es él?

Carlos Castaneda (C.C.): Conocí a don Juan de una manera bastante fortuita. Estaba haciendo, en ese momento en 1960, estaba recolectando datos etnográficos sobre el uso de plantas medicinales entre los indios de Arizona. Y un amigo mío, que fue mi guía en esa empresa, sabía de don Juan. Sabía que don Juan era un hombre muy instruido en el uso de plantas y tenía la intención de presentármelo, pero nunca llegó a hacerlo.

Un día, cuando estaba a punto de regresar a Los Ángeles, lo vimos en una estación de autobuses y mi amigo se acercó a hablar con él. Luego me presentó al señor y comencé a decirle que mis intereses eran las plantas y eso, sobre todo el peyote, porque alguien me había dicho que este viejo era muy culto en el uso del peyote. Y hablamos durante unos 15 minutos mientras él esperaba su autobús, o mejor dicho, yo hablé todo y él no dijo nada. Seguía mirándome de vez en cuando y eso me incomodaba mucho porque yo no sabía nada sobre el peyote y él parecía haber visto a través de mí.

Después de unos 15 minutos se levantó y dijo que tal vez podría ir a su casa en algún momento donde pudiéramos hablar con más facilidad, y simplemente se fue. Y pensé que el intento de conocerlo fue un fracaso porque no saqué nada de él. Y mi amigo pensó que era muy común tener una reacción así del anciano porque

[168] Fortuitous (англ.) —див. примітку на стор. 11 цього тому.

cause he was very eccentric. But I... I returned again and... or perhaps a month later, and I began to... search for him. I didn't know where he lived, but I... I found out later where... where his house was and I came to... to see him.

He... at first, you know, I approached him as a... as a friend. I... I... I liked... for some reason I liked the way he looked at me at the gas... at the... at the bus depot. There was something very peculiar about the way he... he stares at people. And he does not stare... usually he does not look at anybody straight in the eyes, but sometimes he... he does this... that, and it's very remarkable. And it... it was more *that* stare which made me go to see him than my interest in anthropological work. So I came various times and we developed a sort of friendship. He has a great sense of humor and that eased the things up.

T.R.: About how old a man was he when you met him?

C.C.: Oh, he was in his late 60's, perhaps 69, or something like that.

T.R.: Now, you identify him in the book as a *brujo*. Can you give us some idea what this means and to what extent don Juan is connected, if at all, with some sort of an ethnic background, a tribal background or is he pretty much of a lone wolf?

C.C.: Well... the... the word *brujo*'s a Spanish conception, and it could be translated in various ways. In English could... could render as sorcerer, or witch, medicine man or herbalist or curer, and of course as the technical word ‛shaman'. Don Juan does not relate or does not define himself in any of those ways. He thinks of himself that perhaps he is a man of knowledge.

T.R.: That's the term he uses, "man of knowledge"?

C.C.: He uses ‛a man of knowledge' or ‛one who knows'. And he uses that inter-

річчю, бо він був дуже ексцентричний. Однак я повернувся знову десь через місяць і став його розшукувати. Я не знав, де він живе, але пізніше дізнався, де був його дім, і приїхав побачитись із ним.

Спершу я ставився до нього як до приятеля. Чомусь мені сподобалося те, як він дивився на мене на автостанції. Було щось дуже особливе в тому, як він роздивляється на людей. Він не дивиться пильно, зазвичай він не дивиться ні на кого прямо в очі, але іноді він робить так, і це щось абсолютно дивовижне. І скоріше це був *той* пильний погляд, що змусив мене приїхати побачитися з ним, ніж мій інтерес до антропологічної роботи. Тож я приїжджав до нього багато разів, і в нас склалися свого роду дружні стосунки. Він має чудове почуття гумору, і це значно полегшувало справу.

ТР: Скільки років йому приблизно було, коли ви його зустріли?

КК: Йому було десь під сімдесят, можливо, шістдесят дев'ять або щось таке.

ТР: Тепер, ви ідентифікуєте його в книжці як *брухо*. Чи можете ви дати нам якесь уявлення, що це означає і наскільки дон Хуан за своїм походженням пов'язаний, якщо взагалі пов'язаний, з якоюсь етнічною спільнотою, з якимсь племенем, чи він певною мірою самотній вовк?

КК: Гаразд, слово *брухо* — це іспанське поняття, і його можна перекласти різними способами. Англійською мовою його можна передати як мольфар, або відьмак, знахар чи травник, або цілитель і, звісно, як технічний термін — «шаман». Дон Хуан не відносить себе до жодної з цих категорій, або ж не визначає себе в жоден із цих способів. Він думає про себе, що, можливо, він є чоловік знання.

ТР: Це той термін, який він використовує, «чоловік знання»?

КК: Він використовує терміни «чоловік знання» або «той, хто знає». І він вживає їх як

era muy excéntrico. Pero volví de nuevo quizás un mes después y comencé a buscarlo. No sabía dónde vivía, pero luego me enteré de dónde estaba su casa y fui a verlo.

Él, al principio, ya sabes, me acerqué a él como amigo. Me gustó, por alguna razón, me gustó la forma en que me miró en la estación de autobuses. Había algo muy peculiar en la forma en que mira a la gente. Y no mira fijamente, por lo general no mira a nadie directamente a los ojos, pero a veces lo hace y es muy notable. Y fue más esa mirada, lo que me hizo ir a verlo, que mi interés por el trabajo antropológico. Así que fui varias veces y desarrollamos una especie de amistad. Tiene un gran sentido del humor y eso facilitó las cosas.

T.R.: ¿Aproximadamente cuántos años tenía él, cuando usted lo conoció?

C.C.: Oh, tenía más de sesenta, sesenta y nueve o algo así.

T.R.: Ahora, usted lo identifica en el libro como un brujo. ¿Puede darnos una idea de lo que esto significa y hasta qué punto don Juan está conectado, si es que lo está, con algún tipo de origen étnico, u origen tribal, o es más o menos un lobo solitario?

C.C.: La palabra brujo en la concepción española, podría traducirse de varias formas en inglés. Podría traducirse hechicero, brujo, curandero o herbolario, y, por supuesto, la palabra técnica chamán. Don Juan no se relaciona o no se define a sí mismo de ninguna de esas formas. Piensa de sí mismo, que tal vez sea un hombre de conocimiento.

T.R.: ¿Ese es el término que usa, hombre de conocimiento?

C.C.: Utiliza «hombre de conocimiento» o «el que sabe». Él usa eso

changeably. In as far as his tribal... allegiances, I think he... don Juan is very much... I think his emotional ties are with the Yaquis of Sonora since his father was a Yaqui from one of the towns in... in Sonora, from the Yaqui town. But his mother was from Arizona. Thus he has sort of a divided origin which makes him very much of a marginal man. Then... at the present he... he has family in Sonora, but he doesn't live there. He lives there part of the time, perhaps I should say.

T.R.: Does he have any formal livelihood? How does he earn his way in the world?

C.C.: I... I wouldn't be... able to... to... to discuss that, rather... I... I don't think that I could at the moment.

T.R.: Now, I wonder... one point I'd like to clear up — it's something that I wondered about as I read the book. The book consists in large part of recordings of your own experiences in using the herbs and mushrooms and so on and that don Juan introduced you to, and then long conversations with don Juan. How were you able, just as a technical problem, how were you able to keep track of your experiences over such a long period of time. How were you able to record all of this?

C.C.: It seems difficult, but since one of the items of the learning process is recapitulation of whatever you experience, in order to remember everything that happened, I... I had to make mental notes of all the steps, of all the things that I... I saw, all the events that occurred during the... the... the states of, let's say, expanded consciousness or whatever. And then it was easy to translate them into writing after, because I had them all... meticulously... filed, sort of, in the... in... in... in my mind.

взаємозамінні синоніми. Що стосується його відданості якомусь племені, я думаю, що дон Хуан має сильний емоційний зв'язок з індіанцями я́кі з Сонори, оскільки його батько був я́кі з одного із міст у Сонорі, з якійського міста. Але його мати була родом з Аризони. Тож він має щось на кшталт роздільного походження, що робить його дуже значною мірою маргінальним чоловіком. Потім... зараз він має родину в Сонорі, але він там не живе. Мабуть, мені слід сказати, що він живе там частину часу.

ТР: Чи має він якусь офіційну роботу чи джерело доходів? Як він заробляє на свій шлях у світі?

КК: Я не можу обговорювати цю тему, вірніше, я не думаю, що можу робити це зараз.

ТР: Мені цікаво... я хотів би прояснити один момент — це те, про що я запитував себе, коли читав вашу книжку. Вона складається значною мірою із записів ваших досвідів, пов'язаних із використанням трав, грибів тощо, з якими вас познайомив дон Хуан, а потім наводяться довгі розмови з доном Хуаном. Як вам вдавалося, суто з технічного погляду, як ви були здатні фіксувати ваші досвіди протягом такого тривалого періоду часу? Як вам вдавалося записувати все це?

КК: Це здається складним, але оскільки одним із елементів процесу навчання є перепроживання[169] всього досвідчуваного вами, щоб пам'ятати все, що відбувалося, я мав робити ментальні нотатки про всі кроки, всі речі, які я бачив, усі події, що сталися під час станів, скажімо так, розширеної свідомості абощо. А тоді вже було легко переложити їх на папір у письмовій формі після того, бо я ретельно зберігав усі їх у своїй голові, щось цього роду. Так я діяв під час проходження

indistintamente. En cuanto a sus lealtades tribales, creo que él, don Juan, es muy... creo que sus lazos emocionales son con los yaquis de Sonora ya que su padre era un yaqui de uno de los pueblos de Sonora, uno de los pueblos yaquis. Pero su madre era de Arizona. Por lo tanto, tiene una especie de origen dividido que lo convierte en un hombre muy marginal. Actualmente tiene familia en Sonora, pero no vive allí. Vive allí parte del tiempo, quizás debería decir.

T.R.: ¿Tiene algún medio de vida formal? ¿Cómo se gana el camino en el mundo?

C.C.: No podría...discutir eso, más bien no creo que pueda en este momento.

T.R.: Un punto que me gustaría aclarar, es algo sobre lo que me preguntaba mientras leía el libro. El libro consistió en gran parte, de registros de sus propias experiencias en el uso de hierbas y hongos y demás, que don Juan le presentó, y largas conversaciones con don Juan. ¿Cómo pudo — solo como un problema técnico —, cómo pudo realizar un seguimiento de sus experiencias durante un período de tiempo tan largo? ¿Cómo pudo registrar todo esto?

C.C.: Parece difícil, pero como uno de los ítems del proceso de aprendizaje es la recapitulación de lo que experimentas, para recordar todo lo que sucedió, tuve que tomar notas mentales de todos los pasos, de todas las cosas que vi, todos los eventos que ocurrieron durante los estados de, digamos, conciencia expandida o lo que sea. Y luego fue fácil trasladarlos por escrito después, porque los tenía todos meticulosamente archivados, en cierto modo, en mi mente. Así

[169] Recapitulation (англ.) —див. примітку на стор. 114 цього тому.

That's... as the... expe... the experience itself goes, but then the questions and answers I simply wrote them down... [while I was...]

T.R.: Were you able to take notes while you were...

C.C.: Not at the very beginning of our... relation, you see, I never took any notes. I took notes in the covert manner. I had a pad of... of paper inside my pockets, you know, my... big pockets of my jacket and I used to write inside my pockets. It's... it's a technique, you know, ethnographers use sometimes to take covert notes. And then, of course, you have to work very hard to decipher (*chuckles*) the way they're written. But it has to be done very quickly, you see, very fast. As soon as they... as soon as you have time, you cannot postpone anything. You cannot let it go for the next day, [it's somewhat cause] you lose everything. Since I think I work compulsively, I was capable of writing down everything that took place... very, very shortly after the events themselves.

T.R.: There I must say that many of the dialogues are extremely fascinating documents. Don Juan, as you record his remarks, has a certain amount of eloquence and imagination.

C.C.: Don Juan's a... he's very... he's very artful with the use of words and he thinks of himself as a... as a talker, although he doesn't like to talk. But he thinks that talking is his predilection, as other men of knowledge have all the predilections like that — movement, balance. *His* is talking. Thus it was my good fortune to find a man that would have the same predilection (*chuckles*) that I have.

власне самих досвідів, але що стосується запитань і відповідей, то я просто записував їх [у той час як я...].

ТР: Ви могли робити нотатки, коли ви були...

КК: Ні, на самому початку наших стосунків я ніколи не робив жодних нотаток [відкрито]. Я робив нотатки у прихований спосіб. Я мав блок паперу в кишенях, знаєте, у великих кишенях моєї куртки, і я зазвичай писав усередині кишень[170]. Це техніка, яку іноді використовують етнографи, щоб робити приховані нотатки. А потім, звісно, ви маєте дуже важко працювати, щоб розшифрувати (*сміється*) те, як вони написані. Але це потрібно зробити дуже швидко, бачте, дуже швидко. Щойно вони... Щойно тільки ви маєте час, ви не можете нічого відкладати на потім. Ви не можете відкласти це на наступний день, [бо тоді] ви втрачаєте все. Оскільки я, на мою думку, працюю компульсивно, я був здатний записувати все, що відбувалося, дуже, дуже скоро після самих подій.

ТР: Тут я мушу сказати, що багато діалогів є надзвичайно захопливими документами. Дон Хуан, як ви подаєте його зауваження, володіє неабияким красномовством та уявою.

КК: Дон Хуан дуже вправний у використанні слів і він вважає себе говоруном, хоча й не любить балакати. Але він вважає, що говоріння — це його уподобання, оскільки всі інші люди знання мають такі уподобання — рухання, балансування. Його ж уподобанням є говоріння. Тож мені пощастило знайти чоловіка, який має таке саме уподобання, що і я (*сміється*).

es como va la experiencia en sí, pero luego las preguntas y respuestas simplemente las escribí.

T.R.: Pudo tomar notas mientras estaba...

C.C.: No, al comienzo de nuestra relación, nunca tomé notas. Tomé notas de manera encubierta. Tenía un bloc de papel dentro de mis bolsillos, ya sabes, grandes bolsillos en mi chaqueta. Solía escribir dentro de mis bolsillos. Es una técnica que los etnógrafos usan a veces para convertir notas y luego, por supuesto. tienes que trabajar muy duro para descifrar la forma en que están escritos. Pero hay que hacerlo muy rápido, muy rápido. Tan pronto como tengas tiempo; no puedes posponer nada. No puedes dejarlo pasar para el día siguiente, porque lo pierdes todo. Como creo que trabajo compulsivamente, fui capaz de anotar todo lo que sucedió muy, muy poco tiempo después de los hechos.

T.R.: Debo decir que muchos de los diálogos son documentos extremadamente fascinantes. Don Juan, como usted registra en sus comentarios, tiene cierta elocuencia e imaginación.

C.C.: Bueno, una cosa, es muy ingenioso con las palabras habituales y se considera a sí mismo un conversador, aunque no le gusta hablar. Pero él piensa que hablar es su predilección, ya que otros hombres de conocimiento tienen otras predilecciones como el movimiento, o el equilibrio. La suya es estar hablando. Esa es mi buena suerte de encontrar un hombre que tenga la misma predilección que yo.

[170] В інтерв'ю журналу «Боулдер» колега Кастанеди по УКЛА Хосе Куеяр згадує про вміння Кастанеди непомітно робити нотатки в кишені куртки: "Він міг це робити. Він демонстрував нам своє вміння. Він використовував нотатник для стенографування й виробив власну систему скоропису. Багато антропологів так роблять" (див. «Нагвалізм», Т. I, стор. 412).

T.R.: Now, one of the things that's most impressive about the book is the remarkable chances that you seem to have taken under don Juan's tutelage; that is, he introduced you to various chemical substances, some of which, clearly I suppose could have been fatal if they had not been used carefully. How did you manage to work up sufficient trust in this man to down all of the concoctions that he put before you?

C.C.: (*chuckles*) The... the... the way the book is presented, you know, seems... to heighten some sort of dramatic sequence, which is, I'm afraid... not true in real life. The... there are enormous gaps in between, in which ordinary things took place, that are not included. I didn't include them in the book because they do not pertain to the system I wanted to portray. So I... I just simply took them away, you see. And that means... that... that means that the gaps between those very height states of... you know... whatever it is... since they are removed, it seems that it's a continuous, crescendos, is kind of sequence leading to a very dramatic... solution.

But in... in... in real life it was a very simple matter because it took years in between, and... it took months... [and there were...] months passed in between them, and... and in the meantime we did all sort... all kinds of things. We even went on hunting. He told me how to trap things, set traps for a... very old, very old, old ways of setting up traps, and how to catch rattlesnakes. And he told me how to prepare rattlesnakes, in fact. And... so that eases up, you see, the... the... the dis... the distrust or the fear.

T.R.: I see. So there was a chance for you to build up a tremendous amount of confidence in this man.

C.C.: Yes, we spent a lot of time together. And then, he never told me what he

ТР: Одна з речей, які чи не найбільше вражають у вашій книжці, це ті дивовижні можливості, якими ви, схоже, скористалися під опікою дона Хуана; тобто він познайомив вас із різними хімічними речовинами, деякі з яких, як я гадаю, явно могли бути фатальними, якби ними не користувалися з великою обачністю. Як вам вдалося проникнутись достатньою довірою до цього чоловіка, щоб ковтати все те зілля, яке він ставив перед вами?

КК: (*сміється*) Те, як усе це представлене в книжці, схоже, створює свого роду драматичну послідовність, яка, боюся, не відповідає тому, що відбувалося в реальному житті. Між описаними подіями є величезні інтервали, під час яких мали місце звичайні речі, не включені до книжки. Я не включив їх, бо вони не мають стосунку до тієї системи, яку я хотів представити. Тож я просто прибрав їх звідти, розумієте. І це означає, що часові проміжки між тими дуже високими станами... хоч би що то було... оскільки вони видалені, то здається, що ті стани слідують безперервно, як крещендо, свого роду послідовність подій, що веде до дуже драматичної розв'язки.

Але в реальному житті то була дуже проста справа, бо насправді між цими подіями минали роки... минали місяці... між ними проходили місяці, і в цей час ми робили найрізноманітніші речі. Ми навіть ходили на полювання. Він розповідав мені, як заманювати в пастку різну живизну, як ставити пастки на... дуже-дуже старі способи наставляння пасток[171], і як ловити гримучих змій. І він також розповідав мені, як готувати гримучих змій. Тож, розумієте, усе це значною мірою згладжує недовіру чи страх.

ТР: Я розумію. Тож ви мали змогу проникнутися величезною довірою до цього чоловіка.

КК: Так, ми проводили багато часу разом. Крім того, він ніколи не казав мені, що він

T.R.: Ahora, una de las cosas más impresionantes del libro son las notables oportunidades que usted parece haber corrido bajo la tutela de don Juan; es decir, le presentó varias sustancias químicas, algunas de las cuales, claramente supongo, podrían haber sido fatales si no se hubieran utilizado con cuidado. ¿Cómo se las arregló para generar suficiente confianza en este hombre para bajarse todos los brebajes que le puso delante?

C.C.: La forma en que los libros lo presentan parece realzar algunas secuencias dramáticas, lo cual, me temo, no es la verdadera vida real. Hay enormes lagunas intermedias en las que ocurrieron cosas ordinarias, que no están incluidas. No las incluí en el libro porque no pertenecían al sistema que quería presentar, así que simplemente las eliminé. Y eso significa que los intervalos entre esos estados alterados, ya sabes, lo que sea, al eliminarlos, hace que aparezcan crescendos continuos en una especie de secuencia, que conducen a una solución muy dramática

Pero en la vida real fue un asunto muy simple porque tomó años en el medio, pasaron meses entre ellos, y mientras tanto hacíamos todo tipo de cosas. Incluso fuimos a cazar. Me dijo cómo atrapar cosas, poner trampas, formas muy antiguas de tender una trampa y cómo atrapar serpientes de cascabel. Me dijo cómo preparar serpientes de cascabel, de hecho. Y eso alivia, ves, la desconfianza o el miedo.

T.R.: Ya veo. Así que tenía la oportunidad de desarrollar una enorme confianza en este hombre.

C.C.: Sí, pasamos mucho tiempo juntos. De todos modos, nunca me dijo lo que iba a

[171] Світлина типових якійських пасток у формі кліток вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

was gonna do, anyways. And by the time I realized, I was already too deep into... then again to... to turn... turn back.

T.R.: Now, the heart of the book, at least as far as my reading was concerned, certainly the most fascinating part of the book, has to do with your experiences with what you term 'nonordinary reality', and many of these experiences as you recount them have a great deal of cogency to them; that is, they are experiences that seem to come very close to demonstrating the validity of practices like divination, and then on the other hand you have experiences that, at that time, seemed to have been tremendously vivid experiences of flight and of being transformed into various animal forms, and often you suggest a sense of some ultimate revelation taking place. What sense do you make of these experiences now as you look back on them all? What seems to have been valid about them and how was don Juan, do you feel, able to... seem to control or predict what these experiences would be?

C.C.: Well, in as far as making sense out of them, I think... as a... as... as an anthropologist I... I could... the way I had done it, I could use them as grounds for... set up a... let's say, problem in anthropology. But that doesn't mean that I understand them or use them in any... in any... any way. I could just employ them to make... to construct a system, perhaps. But if I would view them from the point of view of a non-European man, maybe shaman or perhaps a Yaqui... there I think the... the... the... the experiences are, or... or they are... they are designed to produce the... the... the knowledge that reality of consensus is only a... a... a very small segment of the total range of

збирається робити. І в той момент, коли я розумів, що відбувається, то був уже занадто глибоко залучений у це, щоб повернутися назад.

ТР: Гаразд, серцевину вашої книжки, принаймні, за моїми враженнями від читання, безперечно, найзахопливішу її частину, становлять ваші досвіди з тим, що ви називаєте «незвичайною реальністю», і багато з цих досвідів мають велику переконливість; тобто вони є досвідами, що, як видається, підходять дуже близько до демонстрації валідності таких практик, як ворожіння[172], а потім, з іншого боку, ви маєте досвіди, що в той час, здавалося, були надзвичайно живими досвідами польоту й трансформації в різні тваринні форми, і ваші описи нерідко створюють відчуття, що в них має місце якесь найвище одкровення. Який сенс мають усі ці досвіди для вас зараз, коли ви дивитеся на них із відстані часу? Що, як вам здається, було в них достовірним, і як дон Хуан, за вашими відчуттями, міг здогадно контролювати або передбачати, якими будуть ці досвіди?

КК: Ну, якщо говорити про те, який сенс мають ці досвіди, то як антрополог, я думаю, що, зважаючи на той спосіб, в який я робив це, я міг би використовувати їх як основу для того, щоб поставити, скажімо, певну проблему в антропології. Але це не означає, що я розумію їх або використовую їх у якийсь спосіб. Я можу просто використати їх, мабуть, для створення, побудови певної системи. Але якби я розглядав їх із погляду не-європейця, можливо, з погляду шамана чи якогось індіанця я́кі, то, я думаю, ці досвіди покликані виробити знання, що реальність консенсусу є лише дуже малим сегментом повного діапазону того, що ми могли б відчувати як реальне. Якби ми змогли навчитися кодувати реальність

hacer. En el momento en que me di cuenta, ya estaba demasiado metido para dar marcha atrás.

T.R.: Ahora, el corazón del libro, al menos en lo que respecta a mi lectura, sin duda la parte más fascinante del libro, tiene que ver con sus experiencias con lo que usted llama realidad no ordinaria, y muchas de estas experiencias, tal como usted las cuenta, tienen mucha fuerza para ellos; es decir, son experiencias que parecen acercarse mucho a demostrar la validez de prácticas como la adivinación, y luego por otro lado usted tiene experiencias que, en su momento, parecen haber sido experiencias tremendamente vívidas de vuelo, y de ser transformado en varias formas animales, y a menudo sugiere la sensación de que está teniendo lugar una revelación última. ¿Qué sentido le da a estas experiencias ahora que las mira hacia atrás? ¿Qué parece haber sido válido acerca de ellas y cómo siente usted que don Juan fue capaz de controlar o predecir cuáles serían estas experiencias?

C.C.: Bueno, en cuanto hacer sentido de ellas, si pienso como un antropólogo, pienso que de la forma en que lo he hecho, podría usarlas como base para, digamos, plantear un problema en antropología, pero eso no significa nada. No significa que las entienda o las use de alguna manera. Quizás podría emplearlas para construir un sistema. Pero si las veo desde el punto de vista de un hombre no europeo, tal vez un chamán o tal vez un yaqui, creo que las experiencias están diseñadas para producir el conocimiento de que la realidad del consenso, es solo un segmento muy pequeño de la realidad, del rango total de lo que podríamos sentir como real. Si pudiéramos aprender a codificar la

[172] Див. примітку про впійманого крадія книжок із бібліотеки УКЛА завдяки Кастанедовому досвіду ворожіння з травою диявола та ящірками (Наґвалізм, Т. І, стор. 179).

what we could feel as real. If we could learn to code reality or stimuli the way a shaman does, perhaps we could elongate our range of what we call real.

T.R.: What you mean by that, how do you say a shaman like don Juan code stimuli?

C.C.: For instance, in the... the idea that a man could actually turn into a cricket or a mountain lion or a bird, is to me, this's person... my personal... conclusion, it's... it's... it's a way of... of intaking a stimuli and readapting it. I... I suppose the stimuli is there, anybody who would take a hallucinogenic plant or a... a... a chemical, you know, produced in a laboratory, I think would [be] experience more or less the same 'distortion', in quotes, of course distortion of reality. But the... the shamans, I think, have learned through usage in... in thousands of years, perhaps, of practice, they have learned to reclassify the stimuli and... and code it in a different way. We... the only way we have to code it is as hallucination, madness. That's our system of codification. We cannot conceive that one could turn into a crow, for instance.

T.R.: This was your experience under don Juan's tutelage?

C.C.: Yes. I cannot... as a... as a European I can't, [I] refuse to believe that one could do it, you see, [do] that. But...

T.R.: But it was a tremendously vivid experience when you had it...

C.C.: Well it was... it was... I could say, you know, and it was real, that's my... my only way of... describing it. But... but... now you see that thing's over, if I would be allowed to analyze it, I think, you know, what he was trying to do was to teach me another way

або сенсорно-сприйняттєві стимули[173] в такий спосіб, як це робить шаман, то, мабуть, змогли б розширити наш діапазон того, що ми називаємо реальним.

ТР: Що ви маєте на увазі під цим, як саме шамани, подібні до дона Хуана, кодують стимули?

КК: Наприклад, ідея того, що людина може по-справжньому перетворитися на цвіркуна або на гірського лева чи птаха, є для мене... це мій особистий висновок... це спосіб прийманя певних сенсорно-сприйняттєвих стимулів та їхньої реадаптації. Я гадаю, що ці стимули є тут, будь-яка людина, що прийме галюциногенну рослину або хімічну речовину, створену в лабораторії, досвідчуватиме більш-менш таке саме «викривлення сприйняття», в лапках, звісно — викривлення сприйняття реальності. Але я думаю, що шамани шляхом використання... мабуть, за тисячі років практики, навчилися рекласифікувати сенсорно-сприйняттєві стимули й кодувати їх по-іншому. Єдиний спосіб, який ми маємо для їхнього кодування, — це як галюцинація, божевілля. Такою є наша система кодування. Для нас неможливо збагнути, щоб хтось міг перетворитися, наприклад, на ворону.

ТР: Це був ваш досвід під опікою дона Хуана?

КК: Так. Я не можу... як європеєць я не можу, я відмовляюся вірити, що хтось міг би робити це, [робити] такі речі. Але...

ТР: Але то був надзвичайно живий досвід, коли ви мали його...

КК: Ну, я міг би сказати, що він був реальний, це мій єдиний спосіб описати його. Але зараз, коли вся та історія вже закінчилася, якби мені можна було проаналізувати її, я думаю, те, що він намагався зробити, — це навчити мене іншого способу кодувати

realidad o los estímulos, de la forma en que lo hace un chamán, tal vez podríamos ampliar nuestro rango de lo que llamamos real.

T.R.: ¿Qué quiere decir con eso de «cómo un chamán como don Juan codifica los estímulos»?

C: Por ejemplo, la idea de que un hombre pueda convertirse en un grillo o en un puma o en un pájaro, es para mí, y esta es mi conclusión personal, una forma de tomar un estímulo y readaptarlo. Supongo que el estímulo está ahí, cualquiera que tome una planta alucinógena o un químico producido en un laboratorio, creo que experimentará más o menos la misma distorsión. Lo llamamos distorsión de la realidad. Pero los chamanes, creo, han aprendido a través del uso en miles de años, quizás, de práctica, han aprendido a reclasificar los estímulos, codificándolos de una manera diferente. La única forma que tenemos nosotros de codificarlo es como alucinación, o locura. Ese es nuestro sistema de codificación. No podemos concebir que uno pueda convertirse en cuervo, por ejemplo.

T.R.: ¿Esta fue su experiencia bajo la tutela de don Juan?

C.C.: Sí. Como europeo, me niego a creer que se pueda hacerlo. Pero...

T.R.: Pero fue una experiencia tremendamente vívida cuando la tuvo...

C.C.: Bueno, es difícil de decir, era real, esa es mi única forma de describirlo. Pero ahora que pasó, si me permitieran analizarlo, creo, ya sabes, lo que estaba tratando de hacer, era enseñarme otra forma de codificar la realidad, otra forma

[173] Stimuli (англ.) — стимули; див. примітку на стор. 357 цього тому.

of... coding reality, another way of putting it into... into... a... a... a propitious frame that could again turn into a different interpretation.

T.R.: I thought the passage in the book where these very different orientations toward reality that you had, and don Juan had, the point at which it came through at least most clearly to me, was the point in which you question him about your own experience of apparent flight. And you finally came around to asking if you had been chained to a rock, would you still... would don Juan still feel...

C.C.: Fly...

T.R.: ...that you had flown, and his answer was, in that case you would have flown with the chain and the rock.

C.C.: Yeah (*chuckles*). And he... he... he alludes, you know, that... I think what he... he means... what he meant to say is that... one never really changes, you see. As a European my... my mind is set, my cognitive units are set, in a sense. I would admit only a total change. For me to change would mean that... that a person mutates *totally* into a bird, and that's the only way I could... I could understand it. But I think what he means is something else, something much more sophisticated than that. My... my... my system's very rudimentary, I see, it's not a... it lacks the... the sophistication that don Juan has, but I... I... I cannot pinpoint actually what he means [like] things he... what he means that one never changes really, and there's something else, another process is... taking place.

T.R.: Yes, it is difficult to focus on this. I think I remember don Juan's line was, you flew as a man flies.

C.C.: Yeah, yeah...

T.R.: But he insisted that you flew.

реальність, іншого способу вставити її в підходящу рамку, що, знов-таки, могло б перетворитися на іншу інтерпретацію.

ТР: Я подумав, що тим пасажем у книжці, де ці дуже різні погляди на реальність, які мали ви й дон Хуан, тим місцем, де ці відмінності проявилися найясніше, принаймні для мене, був момент, коли ви розпитуєте його про свій власний досвід польоту, гаданого чи справжнього. І ви, врешті-решт, запитуєте його, що якби ви були прикуті ланцюгом до каменя, чи ви так само... чи відчував би дон Хуан так само...

КК: Що я літаю...

ТР: ...що ви літали, і його відповіддю було, що в такому разі ви б літали разом із тим ланцюгом і тим каменем.

КК: (*сміється*) Він натякає... Я думаю, він хотів сказати цим... що людина насправді ніколи не змінюється. Як європеєць мій... розум є заздалегідь обумовлений, мої коґнітивні одиниці є заздалегідь встановлені, у певному сенсі. Я міг би визнати лише повну зміну. Для мене змінитися означало б, що людина *повністю* мутує в птаха, і це єдиний спосіб, у який я міг би зрозуміти це[174]. Але я думаю, що насправді він має на увазі щось інше, щось набагато складніше й витонченіше, ніж це. Моя система дуже рудиментарна, як я це бачу, їй бракує тієї складності, тієї витонченості, які має дон Хуан, але я насправді не можу точно визначити, що він має на увазі під цими речами... що він хоче сказати тим, що людина насправді ніколи не змінюється, і тут є щось інше, має місце якийсь інший процес.

ТР: Так, на цьому важко сфокусуватися. Здається, я пам'ятаю, що дон Хуан стверджував, що ви літали так, як літає людина.

КК: Так, так...

ТР: Але він наполягав на тому, що ви літали.

de ponerla en un marco propicio que pudiera convertirse en una interpretación diferente.

T.R.: Pensé que el pasaje del libro donde estas orientaciones muy diferentes hacia la realidad que usted tuvo, y tuvo don Juan, el punto en el que me llegó más claramente, fue el punto en el que usted pregunta sobre su propia experiencia de vuelo aparente. Y finalmente le llega a preguntar a don Juan, que si le hubiera encadenado a una roca, aún usted sentiría...

C.C.: Que yo vuelo...

T.R.: ...que había volado, y la respuesta de él fue: en ese caso habrías volado con la cadena y la roca.

C.C.: Él alude, ya sabes, eso, creo que lo que quiere decir, lo que quiso decir es que uno nunca cambia realmente. Como europeo, mi mente está establecida, mis unidades cognitivas están establecidas en cierto sentido. Solo admitiría un cambio total. Para mí, cambiar significaría que una persona muta totalmente en un pájaro, y esa es la única forma en que podría entenderlo. Pero creo que lo que él quiere decir es otra cosa, algo mucho más sofisticado que eso. Mi sistema es muy rudimentario, verán, carece de la sofisticación que tiene don Juan, pero no puedo precisar realmente lo que quiere decir, cosas como lo que quiere decir que uno nunca cambia realmente, ahí hay algo más, otro proceso está teniendo lugar.

T.R.: Sí, es difícil concentrarse en esto. Creo recordar que la frase de don Juan era, «volaste como vuela un hombre».

C.C.: Sí, sí...

T.R.: Pero insistió en que usted voló.

[174] Див. примітку про перетворення Кастанеди на ворону на стор. 252 першого тому «Наґвалізму».

C.C.: Yes, yeah.

T.R.: And there’s another remarkable statement he makes. It is in a discussion of the reality of the episode. He says, “that is all there is in reality, what you *felt*.”

C.C.: Uh-huh, uh-huh... yeah. He... this... this... don Juan’s a very sophisticated thinker, really, it’s... it’s not easy to... to... come to grips with him. You see, I had tried various times, you know, to... to... sort of wrestle with him intellectually and he always... he always comes the... the victor, you know. He’s very artful. And the... the... he posed once the idea to me that... the whole, the totality of the universe is... it’s just perception. And it’s how we perceive things. And there are no facts, only interpretations. And those are merely... I’m merely quoting him, you see, paraphrasing him as close as I can. And perhaps he’s right in essence, [it’s all I have, perhaps so (*inaudible*)], and he’s right (*chuckles*) in essence as... the facts are nothing else but interpretations that our brain makes of stimuli. So that — if that’s such — whatever I felt was, of course, the important thing.

T.R.: Well, now one of the aspects of what we normally call ‛reality’ that seems most important to us is that of coherence or consistency from experience to experience, and I was impressed by the fact that the experiences you had under peyote seemed to have in your recordings a remarkable coherence from experience to experience. I’d like to question you about this. There is an image that appeared in the experiences which you called ‛Mescalito’. And it seems as if this image appears again and again with great consistency, that the general sense of the experience, the sound of it, the feel of it, is very much the same from time to time. Am I accurate in saying that?

C.C.: Yes, very, very much.

КК: Так.

ТР: І він робить ще одне примітне твердження. Це є в обговоренні реальності того епізоду. Він каже: “Усе, що є насправді — це те, що ти *відчував*”.

КК: Угу, угу, так. Дон Хуан дуже витончений мислитель, справді, з ним нелегко полемізувати й намагатися переконати його в чомусь. Розумієте, я багато разів пробував, скажімо так, боротися з ним інтелектуально, і він завжди виходить переможцем. Він дуже розумний і вправний. Одного разу він висунув ідею, що геть усе, вся сукупність всесвіту є просто сприйняттям. І це те, як ми сприймаємо речі. І тут немає жодних фактів, є лише інтерпретації. І вони є лише... Я просто цитую його зараз, розумієте, передаючи його слова настільки точно, як можу. І, можливо, він має рацію по суті, [то є все, що я маю, мабуть так (*нерозбірливо*)], і він, по суті, правий (*сміється*), оскільки всі факти є ніщо інше як інтерпретації, котрі наш мозок робить із сенсорносприйняттєвих стимулів. Тож — якщо це так — хай там що я відчував, було, безперечно, важливою річчю.

ТР: Ну, зараз один із аспектів того, що ми зазвичай називаємо «реальністю», який здається нам найважливішим, — це зв’язність або узгодженість подій від досвіду до досвіду, і я був вражений тим фактом, що досвіди, які ви мали під дією пейоту, як видавалося, мали у ваших записах дивовижну зв’язність і послідовність від одного досвіду до іншого. Я б хотів запитати вас про це. Є образ, який з’являвся в тих досвідах, котрий ви назвали «Мескаліто». І здається, ніби цей образ з’являється знову й знову з такою великою узгодженістю, що загальне відчуття досвіду, його звучання, його атмосфера є дуже подібними від одного випадку до іншого. Я правий, кажучи це?

КК: Так, дуже, дуже правий.

C.C.: Sí.

T.R.: Hay otra declaración notable que él hace. Está en una discusión sobre la realidad del episodio. Él dice, «eso es todo lo que hay en realidad, lo que sentiste».

C.C.: Ajá. Sí, él, don Juan es un pensador muy sofisticado, en realidad, no es fácil asimilarlo. Verás, había intentado varias veces luchar con él intelectualmente y siempre salió vencedor. Es muy ingenioso. Una vez me planteó la idea de que el Todo, es decir, la totalidad del universo, es solo percepción. Es cómo percibimos las cosas. «Y no hay hechos, solo interpretaciones». Y simplemente lo estoy parafraseando lo más cerca que puedo. Y quizás tenga razón, los hechos no son más que interpretaciones que nuestro cerebro hace de los estímulos. De modo que todo lo que yo sentía, era por supuesto lo importante.

T.R.: Ahora, uno de los aspectos de lo que normalmente llamamos realidad que nos parece más importante, es el de la coherencia o consistencia de una experiencia a otra, y me impresionó el hecho de que las experiencias que usted tuvo bajo el peyote, parecían tener en sus registros, una coherencia notable de una experiencia a otra. Me gustaría preguntarle sobre esto. Hay una imagen que apareció en las experiencias, a la que usted llamó mescalito. Y parece que esta imagen aparece una y otra vez con gran coherencia, que el sentido general de la experiencia, el sonido de la misma, la sensación, es muy similar de vez en vez. ¿Soy exacto al decir eso?

C.C.: Sí, mucho, mucho.

T.R.: Well, how do you make sense of that fact?

C.C.: Well, I'd... it's either that... There I had two interpretations. Mine be that it's a product of the indoctrination I went through, those long periods of discussions and... where instruction was given.

T.R.: Well now, did don Juan ever tell you how Mescalito was to look?

C.C.: No, no, no not that level. Once I constructed, I think, the composite in my mind, the idea that it was a homogeneous and totally a... a protector and a very sturdy deity, may have held *me* to maintain that... that... mental composite, or perhaps the deity exists outside of ourselves as he says. Completely outside of... of... of... of *me*, as a man, as a... as a feeler, and all it does is manifest itself.

T.R.: Now, I thought your description of this image, of Mescalito, was very vivid and very impressive. Do you think you could possibly, just to draw out one aspect of the book, describe what this figure seemed like to you?

C.C.: Well, it was truly an anthropomorphic composite as you say. It was not truly a man, but it was not... it would look like a cricket, and... it was very... very large, perhaps larger than a man. And... it looked somehow like the... like the surface of a... of a cactus, the peyote cactus. And... there was the... the... the... the top looked like a pointed head, but it had human features in the sense of eyes and... and a face. But it was not quite human either. It was something different about it. And the movements, of course, were quite extraordinary because it hopped.

T.R.: Now, when you described this experience to don Juan, how did he deal with it? Was this the right image, or...

ТР: Гаразд, а який сенс це має особисто для вас?

КК: Ну, тут одне з двох... Я маю дві інтерпретації цього. Моя інтерпретація така, що це є результат індоктринації, через яку я пройшов, тих тривалих періодів обговорень і... де надавалося навчання.

ТР: Гаразд, хіба дон Хуан коли-небудь казав вам, як має виглядати Мескаліто?

КК: Ні, ні, ні, не на такому рівні. Щойно тільки я сконструював цей, я гадаю, складений образ у моїй свідомості, ідея того, що він є чимось гомогенним і цілковито... захисником і дуже сильним божеством, можливо, змушувала *мене* стверджувати, що цей складений ментальний образ, або, можливо, божество існує поза нами, як він каже. Цілковито поза *мною* як тим, хто відчуває, і все, що він робить, це з'являє себе.

ТР: Я вважав ваш опис цього образу, Мескаліто, дуже живим, яскравим і дуже вражаючим. Як ви гадаєте, чи могли б ви, лише щоб окреслити в загальних рисах один аспект своєї книжки, описати, який вигляд ця постать мала для вас?

КК: Ну, то був справді антропоморфний складений образ, як ви кажете. То не був направду чоловік, але він і не був... він виглядав скоріше як цвіркун, і він був дуже, дуже великий, мабуть, більший за людину. І він мав вигляд, дещо схожий на поверхню кактуса, кактуса пейот. І його верхівка виглядала, як загострена голова, але він мав людські риси в сенсі очей та обличчя. Але воно теж було не зовсім людське. У ньому було щось інше[175]. І, звісно, його рухи були досить екстраординарні, бо він стрибав.

ТР: Коли ви описали цей досвід дону Хуану, як він потрактував його? Був це правильний образ чи...

T.R.: Bueno, ¿cómo le da sentido a ese hecho?

C.C.: Bueno, tendría dos interpretaciones. La mía es producto del adoctrinamiento por el que pasé, esos largos períodos de discusiones, donde se me dio instrucción.

T.R.: ¿Don Juan le dijo cada vez cómo se vería mescalito?

C.C.: No, no a ese nivel. Una vez que construí, creo, el compuesto en mi mente, la idea de que era una deidad homogénea y totalmente protectora y muy robusta, entonces esa idea puede haberme hecho sostener que, ese compuesto mental, o tal vez la deidad, existe fuera de nosotros mismos. Como él dice. Es decir, existe completamente fuera de mí como hombre, como «sentidor», y todo lo que hace es manifestarse.

T.R.: Ahora, creo que su descripción de esta imagen, de mescalito, fue muy vívida y muy impresionante. ¿Cree que podría, solo para resaltar un aspecto del libro, describir el look de esta figura?

C.C.: Fue realmente un compuesto antropomórfico como dices. No era realmente un hombre, pero parecía un grillo, y era muy grande, quizás más grande que un hombre. De alguna manera se parecía a la superficie de un cactus, el cactus peyote. Y esa era la parte superior que parecía una cabeza puntiaguda, pero tenía rasgos humanos en el sentido de ojos y rostro. Pero tampoco era del todo humano. Había algo diferente en él y los movimientos, por supuesto, eran bastante extraordinarios porque brincaba.

T.R.: Ahora, cuando le describió esta experiencia a don Juan, ¿Él cómo la manejó? ¿Fue ésta la imagen correcta?

[175] Див. художнє зображення Мескаліто в розділі «Ілюстрації» у першому томі «Наґвалізму».

C.C.: No, no, no. He didn't care at all about my description of the form. He's not interested at all. I never told him what the form, he discarded it all. I wrote it down because it was quite remarkable for *me* as the man who experienced it. It was just extraordinary. It was truly a shocking experience. Thus I recorded everything that I experienced, but insofar as telling him, he didn't want to hear about it. He said that it was unimportant. All he wanted to hear was whether I had... how close he let me come. And this anthropomorphic composite, at the time I saw it, you know, let me come very close, I nearly touched him. And that, in don Juan's... system, I suppose, was... a... a... a very good turn. And he was interested in knowing whether I... I... I... whether I was frightened or not. And I was very frightened. But insofar as the form, he never made any... any comment, or he didn't even show any interest in it.

T.R.: I'd like to ask about one particular set of experiences. We don't have to go into them in detail here. I think we might simply tempt the listeners to look at the book and read the actual details of the experiences. But your final experience with don Juan is one of extreme fearfulness. Why do you think he led you into this final situation, at least final in your relationship with him in which, I mean, he very literally seemed to scare the hell out of you. What was the purpose of that. It seemed almost as you record it, it seemed at points almost deliberate cruelty. What do you think he was up to when he did that?

C.C.: When... he had previous to that last experience, [to do it (*inaudible*)], or right before it, he taught me... some position that... it's... it's... it's proper of shamans to adopt at moments of great crises... at the

КК: Ні, ні, ні. Йому взагалі було байдуже до мого опису форми. Його вона зовсім не цікавила. Я ніколи не розповідав йому, якою була ця форма, він відмів усе це. Я записав її, бо вона була дуже незвичайна для *мене* як чоловіка, що досвідчив це. То було щось справді екстраординарне. То був дійсно шокуючий досвід. Тож я занотував усе, що досвідчив, але коли справа дійшла до розповідання йому, то він не схотів слухати про це. Він сказав, що це неважливе. Усе, що він хотів почути, це чи мав я... як близько він дозволив мені підійти. А цей антропоморфний складений образ, у той час, коли я його бачив, дозволив мені підійти дуже близько, я мало не торкався його. І це, в системі дона Хуана, я гадаю, було дуже добрим поворотом справи. І йому було цікаво знати, був я наляканий чи ні. А я був дуже наляканий. Однак що стосується форми, він ніколи не робив жодних коментарів, і навіть не виявляв жодного інтересу до неї.

ТР: Я хотів би запитати про одну специфічну серію досвідів. Ми не маємо зараз детально заглиблюватися в них. Я думаю, ми могли б просто заохотити слухачів самим зазирнути в книжку й прочитати фактичні деталі тих досвідів. Але ваш останній досвід із доном Хуаном — це досвід граничної настраханості. Чому, на вашу думку, він увів вас у цю фінальну ситуацію, принаймні, фінальну у ваших стосунках із ним, тобто в якій він, здається, буквально довів вас до відчування пекельного жаху. Яка була мета цього. У певні моменти те, як ви це занотували, видається майже навмисною жорстокістю. На вашу думку, яку мету він переслідував, коли робив усе це?

КК: Перед цим останнім досвідом, [до того, як зробити це (*нерозбірливо*)], або безпосередньо перед цим, він навчив мене певній позиції, яку шаманам властиво приймати в моменти найбільш критичних ситуацій... у

C.C.: No, no. No le importaba en absoluto mi descripción de la forma. Es que no le interesa en absoluto. Nunca le dije cuál era la forma, lo descartó todo. Lo escribí porque fue bastante notable para mí como el hombre que lo experimentó. Fue simplemente extraordinario. Fue realmente una experiencia impactante. Pero mientras recordaba todo lo que viví, en la medida en que se lo iba contando, él no quiso escucharlo. Dijo que no era importante. Todo lo que quería escuchar era si lo había hecho, y qué tan cerca me dejó acercarme a este compuesto antropomórfico en el momento en que lo vi, ya sabes, me dejó acercarme mucho y casi tocarlo. Y eso, en el sistema de don Juan, supongo, fue un muy buen giro. Y estaba interesado en saber si estaba asustado o no. Y yo estaba muy asustado. Pero en cuanto a la forma, nunca hizo ningún comentario, ni siquiera mostró interés en ella.

T.R.: Me gustaría preguntar sobre un conjunto particular de experiencias. No tenemos que entrar en ellas en detalle aquí. Creo que simplemente podríamos tentar a los oyentes a mirar el libro y leer los detalles reales de las experiencias. Pero su experiencia final con don Juan es de un miedo extremo. ¿Por qué cree que lo llevó a esta situación final, al menos final en su relación con él en la que, quiero decir, literalmente lo asustó muchísimo? ¿Cuál fue el propósito de eso? Parecía tal como usted lo registra, casi una crueldad deliberada, por momentos. ¿Qué cree que estaba haciendo él, cuando hizo eso?

C.C.: Antes de tener ese último incidente, o justo antes, me enseñó una posición que es propia de los chamanes adoptar, en momentos de grandes crisis, el momento de su muerte, tal vez. Es

time of their death, perhaps. It's a form that they would adopt. And it's... it's something that they would use, it's... it's... it's... it's a sort of validation, it's... it's the signature let's say that, or... or the proof that they have been *men*. Before they die they will face their death and do this dancing. And then they... they will yell at death and die.

And I... I asked don Juan, you know, what... what could be so important, you know, what... since we all have to die, what difference does it make whether we dance or we cry or we scream or yell or run. And he felt, you know, that... that... the question was very stupid because by having a form a man could validate his existence, he could really... reaf... reaffirm that he was a man, because essentially that's all we have. The rest is unimportant. And at that very last moment, you see, the only thing that could... a man could do was to reassert that he was a man.

So he taught me this form and in the course of the... the event, this very frightening set of... circumstances, or actions, I was... forced nearly to... to exercise this form and use it. It brought a great amount of... vigor to me. And the event ended up there, 'successfully', in quotes, I was successful in... in... perhaps... staying away from... death, or something of that order. The next day, the next night he took me into the bushes, and what I was gonna do was... he was gonna teach me how to perfect this form, until it was neat. And in the course of teaching me, I found myself alone. And that's when the... this horrendous fear (*chuckles*) attacked me really. And I think what he (*chuckles*) had in mind was... for me to use this form, this position, this posture that he had taught me. And he deliberately scared me, I suppose, in order for me to test that.

T.R.: I see...

момент їхньої смерті, можливо. Це форма, яку вони мають прийняти. І вона є чимось таким, що вони використовують, це свого роду валідація, автограф, скажімо так, або доказ того, що вони були *людьми*. Перед тим, як померти, вони зустрінуться зі своєю смертю віч-на-віч і виконуватимуть цей танець. А тоді вони пронизливо закричать своїй смерті й помруть.

І я запитав дона Хуана, знаєте, що... що може бути таким важливим... оскільки ми всі маємо померти, яка різниця, танцюємо ми чи плачемо, кричимо, волаємо чи біжимо. І для нього це запитання було дуже дурне, бо, маючи певну форму, індивідуум міг ствердити своє існування, він міг дійсно ще раз заявити, що він людина, бо по суті, це все, що ми маємо. Усе решта є неважливим. І в цей найостанніший момент, єдине, що може зробити людина, це ще раз заявити, що вона є людиною.

Тож він навчив мене цієї форми, і в ході тієї події, того дуже страхаючого набору обставин, або дій, я був практично змушений виконувати цю форму та використовувати її. Це принесло мені величезну силу, енергію. І подія там закінчилася, «успішно», у лапках, я досяг успіху в тому, що, можливо, уникнув смерті або чогось такого роду. Наступного дня, пізно ввечері, він повів мене в чагарник, де я мав зробити... де він збирався навчити мене, як удосконалити цю форму, поки вона не буде повністю відточена. І в ході цього навчання я раптом виявив, що опинився сам. І саме тоді цей жахливий страх (*сміється*) справді вразив мене. І я думаю, що він (*сміється*) мав на думці зробити так, щоб я застосував цю форму, цю позицію, цю стійку, якої він мене навчив. І він навмисно налякав мене, мабуть, для того, щоб я випробував її.

ТР: Я розумію...

una forma que adoptarían. Y es algo que usarían, es una especie de validación, o una firma, para demostrar que han sido hombres. Antes de morir, se enfrentarán a la muerte y harán este baile. Y luego le gritarán a la muerte y morirán.

Y entonces le pregunté a don Juan qué podría ser tan importante, ya sabes, ya que todos tenemos que morir, qué diferencia hay entre bailar o llorar o gritar o correr, y sintió que la pregunta era muy estúpida porque al tener una forma en que un hombre podría validar su existencia, realmente podría reafirmar que era un hombre, porque esencialmente eso es todo lo que tenemos. El resto carece de importancia. Y en el último momento, lo único que podía hacer un hombre era reafirmar que era un hombre.

Así que entonces me enseñó esa forma y en el transcurso del evento, en ese conjunto de circunstancias o acciones tan aterradoras, casi me vi obligado a ejercer esa forma y usarla. Esto me trajo una gran cantidad de vigor. Y el evento terminó ahí, «exitosamente». Tuve éxito. Y quizás me mantuvo alejado de la muerte, o algo así. Al día siguiente, a la noche siguiente, me llevó al monte, y lo que iba a hacer era enseñarme cómo perfeccionar esta forma, hasta que la sepa bien. Y mientras me enseñaba, de pronto me encontré solo. Y fue entonces cuando el miedo horrendo me atacó de verdad. Creo que lo que él tenía en mente era que yo usara esta forma, esta posición, esta postura que él me había enseñado. Y me asustó deliberadamente, supongo, para que pudiera probar eso.

T.R.: Entiendo...

C.C.: And that was my failure, of course, because I... I really succumbed to fear. Instead of standing and facing my death, as, you know, as I was supposed to as a... as a, let's say, apprentice of this way of knowledge, I became a thorough European man and I (*chuckles*) succumbed to fear.

T.R.: How did things actually end then between you and don Juan?

C.C.: They... they ended that night I think, you know, I suffered a total ego collapse because the fear was just too great... for my resources. And it took hours to pull me back. And it seems that... we came to an impasse where I never talk ever again about... about his knowledge. That's almost three years ago, over three years ago. Almost three [years]...

T.R.: You feel then he had finally led you up to an experience that was beyond your capacity to grapple with?

C.C.: I... I think so, I think so. The... I exhausted my resources. And I couldn't go beyond that, and it's... it's coherent with the American Indian idea that knowledge is power, you see, you cannot play around with it. And every new step to say is a... is a... is a... is a trial and you have to prove that you're capable of going beyond that.

T.R.: I see...

C.C.: So that was my... that was my end.

T.R.: Yes, and yet over the six-year period don Juan led you through a great number of terribly trying and difficult experiences.

C.C.: Yeah, I should... I should say, I... I would... But... he does not think that I have... that I'm finished by some... I don't know, for some strange reason he doesn't... he has never acted as though I'm through. He always thinks that this is... this is a period of clarification.

КК: І це, звісно, було моєю помилкою, моєю невдачею, бо я справді піддався страху. Замість того, щоб триматись і дивитися в очі моїй смерті, що я мав би робити як, скажімо, учень цього способу пізнання, я став типовим європейцем і (*сміється*) піддався страху.

ТР: Як у дійсності все закінчилося тоді між вами та доном Хуаном?

КК: Я думаю, все закінчилося тієї ночі, розумієте, я пережив повний колапс еґо, бо той страх був занадто сильний для моїх ресурсів. І на те, щоб витягнути мене назад, пішли години. І здається, що ми зайшли в глухий кут, де я ніколи більше не розмовляю про його знання. Це було майже три роки тому, більше трьох років тому. Майже три [роки]...

ТР: Ви відчуваєте, що він зрештою привів вас до досвіду, який ви були просто не в змозі подужати?

КК: Я так думаю, я так думаю. Я вичерпав свої ресурси. І я не зміг переступити через цей досвід і піти далі, а це узгоджується з ідеєю американських індіанців про те, що знання є силою, ви не можете мати з ним справу легковажно, просто задля розваги. Кожен новий крок, скажімо так, є випробуванням, і ви маєте довести, що ви здатні йти далі.

ТР: Я розумію...

КК: Тож це був мій... це був мій кінець.

ТР: Так, і все ж за ті шість років дон Хуан провів вас через велику кількість страшенно суворих і важких досвідів.

КК: Так, я маю сказати, що мав би... Але він не вважає, що зі мною покінчено через... я не знаю, з якоїсь дивної причини він не... він ніколи не поводився так, ніби для мене це кінець навчання. Він завжди думає, що для мене це є період уяснення собі певних речей.

C.C.: Y ese fue mi fracaso por supuesto, porque realmente sucumbí al miedo en lugar de estar de pie y enfrentar mi muerte como se suponía que debía hacer como, digamos, aprendiz de esta forma de conocimiento. Me convertí en un hombre europeo completo y sucumbí al temor.

T.R.: ¿Cómo terminaron realmente las cosas entre usted y don Juan?

C.C.: Terminaron esa noche, creo, ya sabes, sufrí un colapso total del ego porque el miedo era demasiado grande para mis recursos. Y me tomó horas traerme de regreso. Y parece que llegamos a un callejón sin salida en el que nunca más volví a hablar de su conocimiento. Eso fue hace casi 3 años, hace más de 3 años.

T.R.: ¿Siente que finalmente él lo llevó a una experiencia que estaba más allá de su capacidad de lidiar?

C.C.: Eso creo. Agoté mis recursos y no pude ir más allá de eso y es coherente con la idea de los indios americanos de que el conocimiento es poder. Mira, no puedes jugar con eso. Verás, cada nuevo paso es una prueba y tienes que demostrar que eres capaz de ir más allá.

T.R.: Entiendo...

C.C.: Así que ese fue mi final.

T.R.: Sí, y durante un período de 6 años don Juan lo guió a través de una gran cantidad de experiencias terriblemente difíciles y penosas.

C.C.: Sí, debería decir, me gustaría. Pero a él no le hace nada que yo no haya terminado, no sé, por alguna extraña razón, nunca ha actuado como si yo hubiera terminado. Siempre piensa que éste es un período de clarificación.

T.R.: Did he ever make it really clear to you what it was about you that led him to select you for this vigorous process?

C.C.: Well, he... he... guides his acts by indications, by omens. If he sees something that is extraordinary, some event that he cannot incorporate into his... possibly his categorization scheme, if... if it doesn't fit in it, he calls it a... a portentous event or... or an extraordinary event and he considers that to be an omen. When I first took that... cactus, *Lophophora williamsii*, the peyote, I played with a dog. It... it was a very remarkable experience in which this dog and I understood each other very well. And... that was interpreted by don Juan as a... as an omen, that the deity, Mescalito, peyote, had played with me, which was an event that he had never witnessed in his life. Nobody has ever... in his... in his knowledge, nobody has ever played with the deity. He told me that it's... it was extraordinary, and something was pointing *me* out, and he interpreted it as... that [if] I was the right person to transmit his knowledge, or part of it, or whatever.

T.R.: Well now, after spending six years in apprenticeship to don Juan, what, may I ask, what difference this great adventure has made to you personally?

C.C.: Well it has... certainly it has given me a different outlook in life. It's enlarged my... my sense of how important *today* is, I suppose. I... I think, you know, I... I have... I'm the product, of course, of my socialization. I, like any other person of the Western world, I... I have lived very much for tomorrow, all my life. I... sort of saved myself up for... for another great future, something of that order. And it's only... it was only, with the... of course, with the terrible impact of don Juan's teachings that I came to realize how important it is to... to be *here* and *now*.

ТР: Чи він колись давав вам чіткі роз'яснення, що саме у вас спонукало його обрати вас для цього процесу, який потребує докладання таких величезних зусиль?

КК: Ну, він скеровує свої дії відповідно до певних вказівок, знаків. Якщо він бачить щось дуже незвичайне, якусь подію, котру він не може вписати у свою, можливо, схему категоризації, якщо вона не вкладається в неї, він називає її знаменням або надзвичайною подією та вважає її знаком. Коли я вперше прийняв цей кактус, *Lophophora williamsii*, пейот, я грався із собакою. То був украй незвичайний досвід, в якому цей собака і я дуже добре розуміли один одного. І це було витлумачено доном Хуаном як знак, що те божество, Мескаліто, пейот, гралося зі мною, що було подією, якої він ніколи не бачив у своєму житті. Наскільки він знав, ніхто ніколи не грався із цим божеством. Він сказав мені, що то було щось надзвичайне, і щось вказувало на *мене*, і він інтерпретував це [таким чином], що я був саме тією людиною, якій він має передати своє знання, або його частину, абощо.

ТР: Гаразд, зараз, після проведення шести років в учнівстві в дона Хуана, дозвольте запитати, що саме ця велика пригода змінила у вас особисто?

КК: Ну, безсумнівно, вона дала мені інший погляд на життя. Я гадаю, вона значно посилила моє відчуття того, наскільки важливий *сьогоднішній день*. Я думаю, знаєте... безперечно я є продукт моєї соціалізації. Як і будь-яка інша людина західного світу, я дуже багато жив завтрашнім днем, усе моє життя. Я ніби весь час беріг себе для якогось іншого великого майбутнього, щось на кшталт цього. І лише, звісно, завдяки жахливому впливу повчань дона Хуана, я прийшов до усвідомлення того, наскільки важливо бути *тут* і *зараз*.

T.R.: ¿Alguna vez él le dejó realmente en claro qué fue lo que lo llevó a seleccionarlo a usted para este proceso vigoroso?

C.C.: Bueno, él guía sus actos por indicaciones, por presagios. Si ve algo que es extraordinario, algún evento que no puede incorporar a su esquema de categorización, o que no encaja en él, lo llama evento portentoso, un evento extraordinario y lo considera un presagio. Cuando tomé por primera vez ese cactus, el peyote, jugué con un perro. Fue una experiencia muy notable en la que este perro y yo nos entendimos muy bien. Y eso fue interpretado por don Juan como un presagio, que la deidad, mescalito, peyote, había jugado conmigo, y que era un evento que nunca había presenciado en su vida. Nadie, que él sepa, nunca ha jugado con la deidad, me dijo. Eso fue extraordinario, y algo me estaba señalando, y lo interpretó como que yo era la persona indicada para transmitir su conocimiento, o parte de él o lo que sea.

T.R.: Bueno, ahora, después de pasar seis años como aprendiz de don Juan, ¿puedo preguntar, qué diferencia ha hecho para usted esta gran aventura personalmente?

C.C.: Bueno, ciertamente me ha dado una perspectiva diferente en la vida. Supongo que ha ampliado mi sentido de lo importante que es el hoy. Creo, ya sabes, soy producto de mi socialización, yo, como cualquier otra persona del mundo occidental, vivo mucho para el mañana, y toda mi vida. Me reservo para un gran futuro, algo por el estilo. Y es solo, fue solo con él, por supuesto con el terrible impacto de la enseñanza de don Juan, que me di cuenta de lo importante que es estar aquí, ahora.

And it... it... it renders the... the idea of entering into states to call... I call [of] 'nonordinary reality'. Instead of dis... instead of disrupting the states of ordinary reality, they rendered them very meaningful. I didn't suffer any disruption or any disillusion... of what goes on today. I don't think it's a farce. While I could say that I... I would have tended to think that it was a farce before. I thought that I was disillusioned as a... I was an artist... [shudder (*inaudible*)] do... do some work in art, and... I felt, you know, that there... something was missing... with my time, something was wrong. But as I see it, you know, there's nothing wrong. Today I... I can not conceive what's wrong anymore. 'Coz it was vague, to begin with, I never thought exactly what was wrong. And I alluded that there was a great area, that it was better than today. And I think that has been dispelled completely.

T.R.: I see... Do you have any plans of ever seeking out don Juan again?

C.C.: No, no, I... I see him as a friend. I see him all the time. I still...

T.R.: Oh, you still do see him?

C.C.: Yes I do. I... I'm with him. I have been with him lots of times since the... the last experience I narrate in the book. But as far as seeking his teachings, I don't think I... I would. I sincerely think that I... (*chuckles*) I don't have the mechanics.

T.R.: One final question: you make a heroic effort in the book to make sense of don Juan's world view. Do you have any idea of whether don Juan took any interest or takes any interest in your world view, the one you're calling that of a European man?

І це представляє ідею входження у стани, які я називаю «станами незвичайної реальності». Замість того, щоб руйнувати стани звичайної реальності, вони робили їх дуже змістовними. Я не зазнав жодного краху чи руйнування ілюзій щодо того, що відбувається сьогодні. Я не думаю, що то є фарс. Тоді як я можу сказати, що радше мав схильність вважати це фарсом раніше. Я думав, що розчарований як... я був митцем... [бррр!], котрий робить щось у мистецтві[176], і відчував, що моєму часові чогось бракує, що з ним щось не так. Але, як я бачу це зараз, немає нічого, що було б не таке, як мало б бути. Сьогодні я більше не можу думати, ніби з ним щось негаразд. Бо це було щось дуже туманне; почнімо з того, що я ніколи не думав, що саме з ним не так. І я неясно уявляв собі, що є якась велика царина, що вона є кращою, ніж сьогоднішній день. І я думаю, що тепер це повністю розвіялося.

ТР: Я розумію... Чи маєте ви плани колись шукати зустрічей із доном Хуаном знову?

КК: О ні, ні, я бачуся з ним як із другом. Я бачуся з ним увесь час. Я досі...

ТР: То ви справді досі бачитеся з ним?

КК: Так, бачуся. Я є з ним. Я був із ним багато разів після останнього досвіду, про який розповідаю в книжці. Але що стосується того, щоб шукати його вчення, я не думаю, що робитиму це. Я щиро вважаю, що я (*сміється*) не маю потрібної для цього механіки.

ТР: Останнє запитання: ви робите героїчні зусилля у вашій книжці, щоб зробити світогляд дона Хуана зрозумілим, надати йому сенсу. Як ви гадаєте, чи дон Хуан проявляв або ж проявляє зараз якийсь інтерес до вашого світогляду, який ви називаєте властивим європейцям?

Y esto hace que la idea de entrar en estados de lo que yo llamo realidad no ordinaria, en lugar de interrumpir los estados de la realidad ordinaria, los hace muy significativos. No sufrí ninguna interrupción o desilusión por lo que sucede hoy en día. No creo que sea una farsa. Aunque diré que antes solía pensar que era una farsa. Pensaba que estaba desilusionado como artista por no hacer un trabajo de arte, y sentí, ya sabes, que algo faltaba en mi tiempo, que algo andaba mal. Pero, como lo veo ahora, nada está mal. Hoy ya no puedo concebir que está mal. Porque era vago para empezar, y nunca pensé exactamente qué era lo que estaba mal. Pero aludía a que había una gran área que era mejor que la del hoy. Y creo que eso se ha disipado por completo.

T.R.: Ya veo. ¿Tiene planes de volver a buscar a don Juan?

C.C.: No. Lo veo como un amigo. Lo veo todo el tiempo.

T.R.: Oh, ¿todavía lo ve?

C.C.: Sí, lo hago. Estoy con él, he estado con él muchas veces desde la última experiencia que escribo en el libro. Pero en cuanto a buscar sus enseñanzas, no creo que lo haga. Sinceramente creo que no tengo la mecánica.

T.R.: Una pregunta final: Usted hace un esfuerzo heroico en el libro para darle sentido a la visión del mundo de don Juan. ¿Tiene alguna idea de si don Juan se interesó o se interesa en su mundo, el que usted llama el de un europeo?

[176] Світлина однієї з мистецьких робіт Кастанеди — теракотового бюста його батька — вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

C.C.: Well... no, I think he's versed, don Juan's very versed in what we, the Europeans, stand for. He's not handicapped, in that sense, he makes use... he's a warrior and he makes use of his... he sets his life as... as in a strategic... game, and he makes use of everything that he can, he's very versed in that. My effort to make sense of his world is... it's my own way of... let's say, paying back to him for... for this grand opportunity. I think... if... no... if I don't make the effort to render his world as a coherent phenomena, it'll go by, the way it has for hundreds of years, as a nonsensical activity, when it is not nonsensical, it's not fraudulent, it's a very serious endeavor.

T.R.: Yes... Well the outcome of your experiences with don Juan is a really fascinating book and, after reading it myself, I can certainly recommend it to the Pacifica audience. It is an adventure in a very different world than we ordinarily live in. I'd like to thank you, Mr. Castaneda, for making this time available to talk about the book and about your adventures. This is Theodore Roszak.

C.C.: Thank you.

КК: Ну... ні, я думаю, що він обізнаний, дон Хуан дуже добре розуміється на тому, що ми, європейці, собою являємо. У цьому сенсі він зовсім не є обмежений, він воїн і організує своє життя як у стратегічній грі, і він використовує все, що тільки може, він дуже досвідчений у цьому. Мої зусилля зробити його світ зрозумілим — це мій власний спосіб, скажімо так, відплатити йому за цю грандіозну можливість. Я думаю, якщо я не докладатиму зусиль, щоб представити його світ як узгоджене, внутрішньо зв'язне й логічно послідовне явище, він пройде повз нас, як це було впродовж століть раніше, як якась беззмістовна, безглузда діяльність, тоді як вона аж ніяк не є безглуздою, то не є шахрайство, то є дуже серйозна справа.

ТР: Так... Гаразд, кінцевим результатом ваших досвідів із доном Хуаном стала справді захоплива книжка і, прочитавши її особисто, я, безперечно, можу рекомендувати її аудиторії «Радіо Пасифіка». Це пригода у світі, дуже відмінному від того, в якому ми зазвичай живемо. Я хотів би подякувати вам, пане Кастанеда, за те, що ви виділили цей час на розмову про книжку й про ваші пригоди. З вами був Теодор Розак.

КК: Дякую вам.

C.C.: Bueno, no, creo que él ya está versado, don Juan es muy versado en lo que nosotros los europeos, representamos. No tiene minusvalía ninguna, en ese sentido, él hace uso, es un guerrero y hace uso de la suya, pone su vida como en un juego de estrategia, hace uso de todo lo que puede, es muy versado en eso. Mi esfuerzo por darle sentido a su mundo, es mi propia manera de, digamos, pagarle por esta gran oportunidad. Creo que si no hago el esfuerzo de hacer que su mundo sea un fenómeno coherente, el fenómeno seguirá como lo ha hecho durante cientos de años, como una actividad sin sentido para nosotros, cuando no es un absurdo, o una tontería, no es un asunto fraudulento, es un esfuerzo muy serio.

T.R.: Sí. Bueno, el resultado de sus experiencias con don Juan es un libro realmente fascinante y, después de leerlo yo mismo, ciertamente puedo recomendarlo a la audiencia del Pacífico. Es una aventura en un mundo muy diferente al que habitualmente vivimos. Me gustaría agradecerle, Sr. Castaneda, por disponer de este tiempo para hablar sobre el libro y sus aventuras. Aquí, Theodore Roszak.

C.C.: Gracias

DON JUAN'S TEACHINGS: FURTHER CONVERSATIONS WITH CARLOS CASTANEDA

CARLOS CASTANEDA'S 196[8] LECTURE HOSTED BY JANE HELLISOE (FULL TEXT)

May 17, 1969 (alternatively dated March 1968, or 1971)

[*Tape-recorded lecture by Carlos Castaneda at UCLA or at Shambala Book Store in Berkeley shortly after The Teachings of Don Juan was published*]

Transcript of audio file made by *lo infinito*'s team

[*Jane Hellisoe's introduction*] I'm Jane Hellisoe of the University of California Press, and I have here today Carlos Castaneda, the author of *The Teachings of Don Juan*. I'm assuming that most of you have read the book, you all look like you have (*laughter*). So I think I'll just turn it over to Carlos and I let it go from there. Carlos...

Carlos Castaneda (C.C.): O.K. Maybe you like to ask me something that you want to know?

Student (ST): [How you met (*inaudible*)] don Juan?

C.C.: The... the way I... got to know [him] was very... it was fortuitous type of affair. I was not interested in... in finding

УЧЕННЯ ДОНА ХУАНА: ПОДАЛЬШІ РОЗМОВИ З КАРЛОСОМ КАСТАНЕДОЮ

ЛЕКЦІЯ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ 196[8] РОКУ З ВЕДУЧОЮ ДЖЕЙН ГЕЛЛІСОУ (ПОВНИЙ ТЕКСТ)

17 травня 1969 року (інші датування — березень 1968 року або 1971 рік)

[*Записана на магнітофон лекція Карлоса Кастанеди в УКЛА або в книгарні «Шамбала» в Берклі незабаром після публікації книжки «Вчення дона Хуана»*]

Аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*

[*Вступ Джейн Геллісоу*] Я Джейн Геллісоу з видавництва Каліфорнійського університету, і в нас тут сьогодні Карлос Кастанеда, автор «Учення дона Хуана». Я гадаю, що більшість із вас читали цю книжку, всі ви маєте такий вигляд, ніби читали (*сміх у залі*). Тож, мабуть, я одразу надам слово Карлосу, і нехай він сам говорить із вами. Карлосе...

Карлос Кастанеда (КК): Гаразд. Можливо, ви хотіли б запитати мене про щось, що ви хочете дізнатися?

Студент (СТ): [Як ви познайомилися (*нерозбірливо*)] з доном Хуаном?

КК: Те, як я познайомився з ним, було дуже... було випадковим[177] збігом обставин. Мене не цікавило знайти те, що він знає, бо я

LAS ENSEÑANZAS DE DON JUAN: NUEVAS CONVERSACIONES CON CARLOS CASTANEDA

CONFERENCIA DE CARLOS CASTANEDA PRESENTADA POR JANE HELLISOE (Traducción de internet)

17 de mayo de 1969 (otras fechas son marzo de 1968 o 1971)

[*La cinta de Carlos Castaneda dando una conferencia en UCLA o en la librería Shambala en Berkeley poco después de que se publicara Las enseñanzas de Don Juan*]

Transcripción del archivo de audio realizado por el equipo de *lo infinito*

Soy Jane Hellisoe de la Universidad de prensa de California, y tengo aquí hoy, Carlos Castaneda, autor del libro Las enseñanzas de Don Juan. Estoy asumiendo que la mayoría de ustedes han leído el libro, que todos tienen que tienes. Así que creo que acaba de darle la vuelta a Carlos y se deja ir desde allí. Carlos...

Carlos Castaneda (C.C.): OK. Quizás te gusta preguntarme algo que desea saber?

Estudiante (EST): ¿Cómo conoció a don Juan?

C.C.: La forma en que, uh, llegué a conocerlo, era muy uh, tipo muy fortuita de aventura. No, no estaba interesado en

[177] Fortuitous (англ.) —див. примітку на стор. 11 цього тому.

what he knew, because I didn't know what he knew. I was interested in collecting plants. And I met him in Arizona. There was an old man that lived somewhere around there in the hills, that knew a great deal about plants. And that was my interest, to collect information on plants. And... I... we went one day, this friend and myself, we went to look for him. And we were misguided by the Yuma Indians and we wound up in the hills and never found the old man.

It... it was later on when I was at the end of this first trip that I'd made to Arizona, at the end of the summer, and I was ready to go back to Los Angeles, that... I was waiting in the bus stop and the old man walked in. And that's how I met him (*laughter*). I... talked to him for about a year, I used to go [on visits to] him, periodically I visited him, because I... I liked him, he's very friendly and very consistent. It's very nice to be around him. He has a great sense of humor. And I... I liked him, very much. And that [starts *or* was (*inaudible*)] my first *guiding* thought, you know, I used to go seek his council, may be because he is very humorous, very funny. But I never suspected that he knew anything beyond the... the... the... being knowledgeable in the uses of plants for medicinal purposes.

ST: Did you have a sense that he knew how to live?

C.C.: No, no, I didn't. I... I thought he was fine, there was something... there was something strange about... about him. 'Coz anybody could tell that, you know, there's something very... very strange. I... there are two people that I had taken down to the... to the field, with me, and that... they... they've known him. They... they've found that... that... he's...

не знав, що саме він знає. Мене цікавило збирання рослин. І я зустрівся з ним в Аризоні. Десь там у навколишніх пагорбах жив один старий, який багато знав про рослини. І саме в цьому полягав мій інтерес, у збиранні інформації про рослини. І одного дня ми з моїм другом вирушили на його пошуки. Індіанці юма ввели нас в оману й скерували в невірному напрямку, і кінець-кінцем ми опинилися десь далеко в пагорбах, але так і не знайшли того старого.

І лише потім, коли ця моя перша поїздка до Аризони вже добігала кінця — то було наприкінці літа — і я вже був готовий повертатися в Лос-Анджелес, я чекав на автобусній станції, аж раптом цей старий увійшов туди. Ось як я зустрівся з ним (*сміх у залі*). Я спілкувався з ним близько року, я зазвичай приїжджав до нього, періодично відвідував його, бо він мені подобався, він дуже товариський і дуже послідовний. Дуже приємно просто бути поруч із ним. Він має чудове почуття гумору. І він мені дуже сподобався. І це було для мене першою *спрямівною* думкою, я часто приїжджав до нього по пораду, мене цікавила його думка, можливо, тому що він дуже жартівливий, дуже забавний. Але я ніколи й гадки не мав, що він знає щось крім того, що був добре обізнаний із застосуванням рослин для цілительства.

СТ: Чи мали ви відчуття, що він знає, як жити?

КК: Ні, ні, не мав. Я... я вважав його славним чоловіком, і було щось... у ньому було щось дивне. Бо будь-хто міг би сказати, що в ньому є щось дуже, дуже дивне. Є двоє людей, яких я взяв якось із собою в поле, і вони... вони познайомилися з ним. Вони... вони знайшли, що він має дуже чіпкі очі, коли він дивиться на вас, бо здебільшого

encontrar lo que sabía, porque yo no sabía lo que sabía. Yo estaba interesado en la recogida de las plantas. Y me encontré con él en Arizona. Había un viejo hombre que vivía en algún lugar alrededor de ellos colinas, que sabía mucho acerca de las plantas. Y ese fue mi interés, para recopilar información sobre las plantas. Y uh, uh, nos fuimos un día este amigo y yo fuimos a buscarlo. Y estábamos mal guiados por los indios de Yuma y en las colinas y nunca encontramos al viejo.

Um, que era más adelante, cuando yo estaba en el final de este primer viaje que hago a Arizona, al final del verano y yo estaba listo para volver a Los Ángeles, que estaba esperando en la parada de autobús y el viejo el hombre entró. Y así es como me encontré con él. Uh, hablé con él durante aproximadamente un año, solía visitarlo, periódicamente que yo le visite, porque me gusta, que es muy amable y muy consistente. Es muy agradable estar cerca de él. Él tiene un gran sentido del humor... y me gusta, y mucho. Y eso es fue mi primer pensamiento guía, solía ir a buscar su consejo porque muy gracioso y muy divertido. Pero nunca sospeché que no sabía nada, más allá de conocimiento en el uso de plantas con fines medicinales.

EST: ¿Ha tenido la sensación de que él sabía cómo vivir?

C.C.: No, no, no tuve el sentido... que no podía responder (?) Había algo extraño en él, pero nadie podría decir que usted sabe, hay algo muy uh, muy extraño. Hay dos personas que he tomado hasta el campo, conmigo, y que lo conocen. Ellos encontraron que los que... tiene los ojos muy inquietantes cuando él te mira, porque

he has very haunting eyes when he looks at you, because most of the time he squints [as zorro, curious (*inaudible*)]; for those [things] he seems to be shifty. You would say that he's a shifty-looking man. 'Coz he's not looking, except sometimes when he looks, he's very... whenever he looks he's very forceful. You could acknowledge that he's looking at you.

And... but I never knew that he... he knew anything beyond that, I... I had no idea. When I went to do my fieldwork, I always... I parted from the point of view that I was the 'anthropologist', in quotes, doing the fieldwork with... *Indians*, you know (*laughter*). And I was a... (*chuckles and shows something*) (*laughter*) And they... they... they were... I was the one who knew... most everything (*laughter*) and... they didn't. But, of course, that's a great... it was a great culture shock to find out that I didn't know anything. It's... it's a great feeling — that of... of really arriving to sense of a... a... humbleness. Because we are [cut as] we're the winners, we are the conquerors, you know, and whatever we do is great, is logical, it's... it's magnificent. We are the only ones who are capable of anything noble, that's in the back of our mind. We cannot avoid that, we can not avoid that. And whenever we tumble down from that *stand*, I feel it's great.

ST: What country are you from?

C.C.: I'm from Brazil, I was born in Brazil. My grandparents are Italian.

ST: Do you still think that he manipulated you into... last, you know, in the last part of your book, into the situation [with witch where (*inaudible*)] you supposedly were in danger of losing your soul?

C.C.: (*chuckles*) Well, there... there... there are two explanations, you see. I prefer

він позирає краєчком ока [як лисиця[178], випитливо (*нерозбірливо*)]; через це він видається хитруном. Ви б сказали, що він має лукавий погляд. Бо він не дивиться [прямо в очі], хіба що іноді, а коли він дивиться, він дуже... його погляд дуже сильний. Ви могли б непомильно засвідчити, що він дивиться на вас.

Але я ніколи не знав, що він знає щось крім цього, я не мав жодного уявлення. Коли я їхав робити свої польові дослідження, я завжди... я виходив із точки зору, що я «антрополог», у лапках, який займається польовою роботою з *індіанцями*, знаєте (*сміх у залі*). І я був... (*сміється і щось показує*) (*сміх у залі*). І вони були... Я був той, хто знає майже все (*сміх у залі*), а вони — ні. Але, звісно, то був великий культурний шок, відкрити для себе, що я нічого не знаю. Це неймовірне відчуття, коли ти справді приходиш до настрою смиренності. Бо ми [маємо установку], що ми переможці, ми завойовники, і хоч би що ми робили, воно завжди є видатне, логічне, воно величне. Ми єдині, хто здатен на щось шляхетне, це вкорінене в нашій свідомості. Ми не можемо уникнути цього, ми не можемо ухилитися від цього. І хоч би коли ми впали зі свого п'єдесталу, позбулися цього *погляду*, я гадаю, це чудово.

СТ: З якої ви країни?

КК: Я з Бразилії, я народився в Бразилії. Мої дідусь і бабуся італійці.

СТ: Чи ви досі думаєте, що він за допомогою якихось маніпуляцій, в останній частині вашої книжки, увів вас у ситуацію [з відьмою, в якій (*нерозбірливо*)] вам здогадно загрожувала небезпека втратити свою душу?

КК: (*сміється*) Ну, тут є два пояснення. Я волію думати, що він скеровував мене

la mayoría de las veces se entrecierra o que parece ser sospechosa. Se podría decir que él es un hombre de aspecto sospechoso. Él no está mirando, excepto a veces cuando mira, él está muy, cada vez que se ve que es muy contundente. Se podía reconocer que él está mirando.

Y yo... Pero nunca supe que él sabía nada más allá de eso. No tenía ni idea. Cuando fui a hacer mi trabajo de campo, siempre... partí desde el punto de vista de que yo era el antropólogo, entre comillas, haciendo el trabajo de campo con uh, indio, ya sabes. Y fueron uh, yo era el que más sabía todo y uh no lo hicieron. Pero, por supuesto, que era un gran choque cultural para descubrir que no sabía nada. Es una gran sensación de que de llegar, un sentido de uh, humildad. Debido a que somos los ganadores, los conquistadores, ya sabes, y todo lo que hacemos es grande, es lógico, que es, es magnífica. Nosotros sólo los que son capaces de cualquier cosa noble, que está en el fondo de nuestra mente. No podemos evitar eso, no podemos evitar eso. Y cada vez que se caían de que el soporte, que siente que es genial.

EST: ¿De qué país eres?

C.C.: Soy de Brasil, naci en Brasil. Mis abuelos son italianos.

EST: Uh, ¿todavía cree que se manipula en la última parte de su libro en una situación en la que supuestamente en peligro de perder su alma?

C.C.: Allí, hay dos explicaciones, ya ves, yo prefiero pensar, que me estaba

[178] Zorro ['zɒrəʊ] (англ.) — собакоподібна лисиця, що живе в лісах і саванах Південної Америки; в іспанській мові це слово означає лисицю взагалі.

to think that he was cueing me. It makes me feel comfortable to think that this was an experience resulting from his manipulation of social cues. But maybe this witch was impersonating him. Every time I am in UCLA, of course I defend the position that he was manipulating me. That's very cohe... coherent, cogent to the... the... the... the... pursual of academia. And whenever I am in the field, I think they were impersonating him (*laughter*). And... and that [I] think is coherent with what goes... what takes place there. That's a very diffic... it's a difficult transition to make. If you are going to be dwelling in the University, if I would be a teacher, if I know that I'm gonna be a teacher all my life, I could say anything, you know, and it's nice (*chuckles*). But I... I may wind up again in the field, very soon... (*laughter*). Why, I made up my mind. I... I... I am going to go back, maybe at the end of this month, and... I'm very serious about that.

ST: Could you describe the nature of your communication with don Juan since you wrote the book?

C.C.: We're very good friends... He... he's... he's capable always to... to... to baffle me, by kidding me. He never takes anything seriously. I am very serious in the sense of... like, I think that I have withdrawn from this apprenticeship. And I'm very serious about that, I believe that... that I have.

ST: He doesn't believe that you [left *or* are off (*inaudible*)]?

C.C.: No! (*laughter*)

ST: Do you find that your approach to reality, or whatever, is any different since meeting don Juan? Or how [did you perceive reality (*inaudible*)]?

C.C.: Oh yes, yes, very different... very different as such (*laughter*).

шляхом подавання сигналів. Мені комфортно вважати, що цей досвід був результатом його маніпулювання соціальними сигналами. Але, можливо, та відьма видавала себе за нього. Щоразу, коли я перебуваю в УКЛА, я, звісно, обстоюю позицію, що він маніпулював мною. Це дуже узгоджується з академічним середовищем, є незаперечним фактом із погляду науковців. Та щоразу, коли я перебуваю в полі, я думаю, що вона видавала себе за нього (*сміх у залі*). І я думаю, що це узгоджується з тим, що відбувається... що має місце там. То є перехід, який важко робити. Якщо ви збираєтеся жити в університеті, якби я був викладачем, якби я знав, що збираюся бути викладачем усе моє життя, я міг би казати будь-що, і це чудово (*сміється*). Але я можу знову опинитися в полі, дуже скоро... (*сміх у залі*). Чому[179], я вже прийняв рішення. Я збираюся повернутися туди, можливо, наприкінці цього місяця, і я дуже серйозно ставлюся до цього.

СТ: Чи не могли б ви описати характер вашого спілкування з доном Хуаном після того, як ви написали книжку?

КК: Ми дуже добрі друзі. Він має здатність завжди збивати мене з пантелику, кепкуючи з мене. Він ніколи нічого не сприймає всерйоз. Я дуже серйозний у тому сенсі, що... як, наприклад, я думаю, що покинув учнівство в нього. І я дуже серйозно ставлюся до цього, я вірю, що покинув учнівство.

СТ: Він не вірить, [що ви покинули (*нерозбірливо*)]?

КК: Ні! (*сміх у залі*)

СТ: Чи вважаєте ви, що ваш підхід до реальності абощо став якимсь іншим із тих пір, як ви зустріли дона Хуана? Або те, як [ви сприймали реальність (*нерозбірливо*)]?

КК: О так, так, він став дуже іншим, він дуже змінився як такий (*сміх у залі*).

pre-escucha. Me hizo sentir cómodo a pensar que se trataba de una experiencia resultante de estas manipulaciones o las señales sociales. Pero tal vez esta bruja era él haciéndose pasar. Cada vez que estoy en la UCLA, por supuesto, que pretende la posición que estaba, me manipulando. Eso es muy coherente, convincente de la prosecución de la academia. Pero cuando estoy en el campo, creo que lo estaban suplantando. Y eso es incoherente con lo que tiene lugar allí. Eso es una transición muy difícil de hacer. Si usted va a habitar en una universidad, si iba a ser un maestro, si sé que voy a ser un maestro de toda la vida, yo podría decir lo que sabe, y es agradable, pero puede terminar de nuevo en el campo, muy pronto. Yo uh, hice a la idea. Voy a volver, tal vez más tarde al final de este mes, y uh, soy muy serio sobre eso.

EST: ¿Podría describir la naturaleza de su comunicación con don Juan, ya que escribió el libro?

C.C.: Somos muy buenos amigos. Él uh, uh, uh él, que es capaz siempre me deflector mí, por mi broma. Él nunca toma nada en serio. Soy muy serio en el sentido como, siento que me he retirado de este aprendizaje. Y soy muy serio sobre eso, yo creo que tengo.

EST: ¿Él no te cree?

C.C.: No...

EST: ¿Le parece que su acercamiento a uh, uh realidad, o lo que sea, es diferente desde que conoció a don Juan?

C.C.: O sí, sí, muy diferente. Muy diferente como tal.

[179] Очевидно, це запитання у відповідь на сміх в аудиторії.

ST: In what way?

C.C.: Well I... I don't take things too seriously anymore (*laughter, applause*).

ST: Why did you write the second part of the book?

C.C.: Why? Essentially, I'm concerned with rescuing something that has been lost for five hundred years, because it's superstition, we all know that... it's superstition, and it's been taken as such. Therefore, in order to render it... serious, to go beyond the... the... the... the [delation (*inaudible*)], but there must be something that could be distilled from the [delation (*inaudible*)] period. And to me, the only way to do it, is by presenting it seriously, in the... the format of a social [distortion *or* discussion (*inaudible*)]. Otherwise, it remains in the... in the level of an oddity.

We have in the back of our minds the idea that only *we* could be logical, only we could be sublime, noble. Somehow I think... maybe I'm speaking for myself alone, but I... I... that's... that's the ethnocentric character of... of our actions. In social science you see that. Every social scientist goes to the field with... *loaded* with the idea that... that he's going to examine something [in *known*]. And though... that's absurd, I think, [this *known*]. So... in... in that sense, you see, the... I... I cannot... I cannot the... I cannot escape that.

ST: Don Juan in the book, it's mentioned that he asked you never to reveal the name that Mescalito gave to you...

C.C.: Yeah...

ST: ...or to reveal the circumstances thanks to that... under which you met...

C.C.: Yeah...

...yet you wrote this whole book [disarraying *or* relaying (*inaudible*)] don Juan's knowledge to anyone who would read it.

C.C.: I asked him about that. I wanted to know... before I ever endeavored in writing

СТ: Як саме?

КК: Ну, я більше не сприймаю речі занадто серйозно (*сміх, оплески*).

СТ: Чому ви написали другу частину своєї книжки?

КК: Чому? По суті, я займаюся порятунком чогось такого, що було втрачене на п'ятсот років, бо то є забобон, ми всі знаємо, що це забобон, і саме так його сприймали. Тож щоб зробити його серйозною річчю, піти далі, ніж [таврування (*нерозбірливо*)], але має бути щось, що можна було б виокремити з періоду [таврування (*нерозбірливо*)]. І для мене єдиним способом це зробити є представити його серйозно, у форматі соціальної [дисторсії *або* дискусії (*нерозбірливо*)]. Інакше це залишиться на рівні дивацтва.

Ми маємо вкорінену в нашій свідомості ідею, що лише *ми* можемо бути логічними, лише ми можемо бути величними, шляхетними. Чомусь мені здається... можливо, я говорю тільки за себе, але то є етноцентричний характер наших учинків. У суспільних науках ви бачите це. Кожен соціолог іде в поле *навантажений* ідеєю, що він збирається досліджувати щось [у царині *відомого* (*нерозбірливо*)]. Тоді як це абсурд, [на мою думку, вважати це *відомим* (*нерозбірливо*)]. Тож у цьому сенсі я не можу уникнути цього.

СТ: У вашій книжці згадується, що дон Хуан просив вас ніколи не розкривати ім'я, яке Мескаліто повідомив вам...

КК: Так...

СТ: ...і не розкривати обставин, за яких ви зустрілися...

КК: Так...

СТ: ...і все ж ви написали цілу книжку [яка розкриває (*нерозбірливо*)] знання дона Хуана кожному, хто її прочитає.

КК: Я запитував його про це. Я хотів знати... щоразу, перш ніж писати про такі речі, я

EST: ¿De qué manera?

C C:Bueno, yo no tomo las cosas demasiado en serio nunca más.

EST: ¿Por qué escribió la segunda parte de su libro?

C.C.: ¿Por qué? En esencia, estoy preocupado por rescatar algo que se ha perdido durante quinientos años, a causa de la superstición, todos sabemos eso. Es la superstición, y se ha tomado como tal. Por lo tanto, con el fin de hacerla, serio, ir más allá de la revelación, que tiene que haber algo que podría ser destilado a partir del período de la revelación. Y para mí, la única manera de hacerlo, es mediante la presentación en serio, en el formato de la posición socialista. De lo contrario, se mantiene en el nivel de rareza.

Tenemos en el fondo de nuestra mente, la idea de que pudiéramos ser lógico, sólo nosotros podría ser sublime, noble. De alguna manera, creo que, tal vez estoy hablando por mí solo, pero eso es el final del carácter de nuestras acciones. En las ciencias sociales que se ve eso. Cada científico social va al campo, cargado con la idea de que él va examinar algo y saber. Y bueno, eso no es justo, por lo que um, en ese sentido, no puedo escapar de eso.

EST: Don Juan en el libro, mencionó que él le pidió no revelar el nombre que Mescalito dio a usted...

C.C.: Sí...

EST: ...o para revelar las circunstancias en las que se encontraron,

C.C.: Sí...

EST: ...sin embargo, que escribió este libro entero de don Juan a cualquier persona que lo lea.

C.C.: Le pregunté sobre eso. Yo quería saber antes de que yo nunca, nunca, por

something like that, I asked him if this was alright. I didn't reveal anything that... that was not... permitted. I [did this as... (*inaudible*)] I was interested in the logical system. It's a system of logical thought. It takes a long time... took a long time for me to discover that this was a system as exhaustive as... the [best *or* backed (*inaudible*)] presented in this... in the wor... in my world. But this... this... what is appealing, is the order. And whatever I reveal in it has nothing to do with the things that were, let's say, taboo. I reveal only the order, only the system. So as to make us realize that the Indians are... are... are... are very... very... tenacious, they are... they are persistent people and as intelligent as... as anybody.

ST: Why did you leave?

C.C.: Why did I leave? I got too frightened. There... there... there is this assumption in all of us I think that... we could give ourselves agreement that this is real. Any... I'm sure that [very few] must have taken psychedelic substances like LSD or something like that, and the distortion that you suffer under the influence [of] psychedelics... yeah... is accountable, by saying, "I'm seeing such and such and that... that and that, or this and that *because* I have taken something." That's in the back of our mind — always. So anything could be... let's say, accounted for in a... in a... in a... in a... in a strange way. But whenever you begin to lose that security, I think that's time to quit (*laughter*). There I... that's my feeling, you know.

ST: But you haven't really quit.

C.C.: That's the problem! Yeah... (*laughter*)

ST: You had several visions that you said they were more or less clairvoyant visions, that told you about the past, things that you supposedly couldn't know about. [All of these (*inaudible*)] visions [are] examples of great [persistence] because they [support (*inaudible*)] the books...

запитував його, чи це правильно з мого боку. Я не розкривав нічого недозволеного. Я [робив це (*нерозбірливо*)], бо мене цікавила його логічна система. То є система логічної думки. Мені знадобилося багато часу, щоб я зрозумів, що ця система така ж всеохопна, як [найкращі *або* підтримувані (*нерозбірливо*)] системи, представлені в моєму світі. Але те, що принаджує в ній, це порядок. І все, що я розкриваю в ньому, не має жодного стосунку до речей, які були, скажімо так, табу. Я розкриваю лише цей порядок, лише систему. Щоб привести нас до усвідомлення того, що індіанці мають дуже міцну хватку, вони дуже стійкі й наполегливі люди і такі ж розумні, як будь-хто з нас.

СТ: Чому ви пішли?

КК: Чому я пішов? Я надто сильно злякався. У всіх нас, я гадаю, є така підспудна впевненість, що ми можемо надавати самим собі згоду, що оце є реальне. Я впевнений, що [дуже мало хто з вас] вживав психоделічні речовини, такі як ЛСД чи щось подібне, і викривлення сприйняття, якого ви зазнаєте під впливом психоделіків, завжди можна пояснити, кажучи: "Я бачу оце й оце, або оте й оте, *бо* я щось прийняв". Ця думка вкорінена в нашу свідомість — вона завжди є там. Тож будь-що можна, скажімо так, пояснити в якийсь дивний спосіб. Але коли ви починаєте втрачати цю впевненість, це відчуття безпеки, я думаю, тоді настає час піти (*сміх у залі*). Так я це відчуваю.

СТ: Але ж ви насправді не покинули.

КК: Ось у чому проблема! (*сміх у залі*) Так...

СТ: Ви мали кілька видінь, про які ви сказали, що вони були більш або менш ясновидницькі; вони розповідали вам про минуле, про речі, яких ви здогадно не могли знати. [Усі ці (*нерозбірливо*)] видіння [є] прикладами великої [персистентності], бо вони [підкріплюють (*нерозбірливо*)] книжки...

escrito algo así, le pregunté si estaba bien. No revelé todo lo que no estaba permitido. No lo hice. Yo estaba interesado en el sistema lógico. Es un sistema de pensamiento lógico. Se tarda mucho tiempo, tomó un largo tiempo para mí descubrir, que se trataba de un sistema de exhaustiva, el mejor, se presenta en este, mi mundo. Esto es lo que es atractivo, está a la orden. Y lo que sea, revelar en ella, no tiene nada que ver con las cosas que eran, digamos, un tabú. Revelo sólo el orden, sólo el sistema. Por lo tanto, como para darnos cuenta de que los indios son muy, muy tenaz, que son personas persistentes y tan inteligente como nadie.

EST: ¿Por que te fuiste?

C.C.: ¿Por qué me fui? Tengo demasiado miedo. No es este supuesto en todos nosotros, que uh, nosotros mismos podríamos damos acuerdo que esto es real. Estoy seguro de que muchos seres humanos han tomado sustancias psicodélicas como el LSD, o algo por el estilo, la distorsión que sufre, en virtud de este psicodélico, es responsable, al decir que estoy viendo tal y tal, y que y que, o esta presente y eso porque he tomado algo, eso es en el fondo de nuestra mente — siempre. Por lo tanto, cualquier cosa podría ser, digamos, representó de una manera extraña. Pero, cada vez que usted comienza a perder que la seguridad, creo que es hora de dejar de fumar. Ese es mi miedo.

EST: Pero en realidad no ha dejar de fumar.

C.C.: Ese es el problema.

EST: Que varias visiones que usted ha dicho que eran visiones más o menos clarividente, que contó sobre el pasado, las cosas que supuestamente no sabía nada, aparte de las visiones o ejemplos que informaron en los libros.

C.C.: Yeah... yeah...

ST: ...Did you ever check to find out if what you saw was true or not?

C.C.: (*chuckles*) Well, that's sort of funny, you know, and there must be something. I've been involved in hunting treasures, lately. [A] Mexican came to me and... and... and told me that there was a house that... had belonged to a man who appa... apparently stored a lot of money and never used a bank, ever in his life. And he figured either calculated that there was... there was at least a hundred thousand dollars. And he asked me if I could discover (*chuckles*) where the money was. [Sort of make (*inaudible*)] "That's an interesting proposition, yeah." (*laughter*) [Zoom!]

So... I followed this... ritual. It was a minor ritual that 'produces', in quotes, a vision, not as clear as a divination procedure. But it's a vision that could be interpreted. A fire that has to be made to attract whatever it is that has to be attracted.

So this bunch of about... [there were] four people and I, they did all the ritual, they followed me, they trusted in me (*chuckles*), I suppose. And... and we were waiting for a vision but nothing came, at all. And then, the... the... the fact was that everybody was looking for this treasure *under* the house — because the house's on [this hill (*inaudible*)], very high — underneath the house, and then dug up the whole house. And... the guy who was digging up, was bitten by a black spider, [well you know], black widows, spiders. And it was disastrous, they never found anything.

So then I came into the picture and I... I have this vision, I have this dream. A dream in which the owner of the house was pointing to the ceiling. And I said, "Aha! It's not in the basement, it's in the ceiling." And we went one

КК: Так... так...

СТ: ...Ви коли-небудь намагалися з'ясувати, було побачене вами правдою чи ні?[180]

КК: (*сміється*) Ну, це досить кумедно, і тут мусить щось бути. Не так давно я займався пошуком скарбів. До мене прийшов мексиканець і розповів, що є один будинок, який належав чоловікові, котрий, певне, накопичив чимало грошей і ніколи в житті не користувався банком. І за його уявленням або підрахунком, там було щонайменше сто тисяч доларів. І він запитав мене, чи можу я дізнатися (*сміється*), де саме лежать ті гроші. [Немов підвищення в чині (*нерозбірливо*)]. "Це цікава пропозиція, так" (*сміх у залі*). [Різкий зліт угору!]

Тож я провів цей ритуал. То був невеличкий ритуал, який «створює», в лапках, видіння, не таке ясне, як процедура ворожіння. Але то є видіння, яке можна витлумачити. Вогонь, який потрібно розпалити, щоб притягнути все, що має бути притягнуте.

Тож увесь цей гурт, [там було] четверо чоловік і я, вони зробили весь ритуал, вони наслідували мене, вони довіряли мені (*сміється*), я гадаю. І... ми чекали на видіння, але нічого не прийшло, взагалі. А тоді... річ у тім, що всі шукали цей скарб *під* домом — бо будинок стоїть на [цьому пагорбі (*нерозбірливо*)], дуже високому — спочатку під будинком, а потім перерили весь дім. І... того хлопця, що копав, вкусив чорний павук, [ну знаєте], чорні вдови, павуки. І то був цілковитий провал, вони так і не знайшли нічого.

А тоді на сцену вийшов я, і я маю це видіння, я маю цей сон. Сон, в якому власник будинку вказував на стелю. І я сказав: "Ага! Гроші не під підлогою, а десь у стелі". І одного дня ми пішли туди й спробували знайти їх

C.C.: Sí...

EST:¿Alguna vez se comprueba para saber lo que viste era verdad o no?

C.C.: Bueno, eso es una especie de divertido ya sabes, tiene que haber algo. He estado involucrado en la caza tesoros últimamente. Un mexicano vino a mí y me dijo que había una casa que uh, pertenecía a un hombre que al parecer almacena una gran cantidad de dinero y nunca se utiliza un banco, nunca, en toda su vida. Él figura y calcula que había por lo menos $100.000 dólares y le preguntó si podía descubrir dónde estaba el dinero. Así que pensé que es una propuesta interesante.

Así que, um he seguido este ritual. Era un ritual menor que se produce entre comillas, una visión, no es tan claro como un procedimiento de adivinación. Pero es una visión que podría ser interpretado. Un fuego que tiene que hacerse para atraer lo que sea que tiene que ser atraído.

Por lo que este grupo de cuatro personas y yo, que hicieron todo el ritual que me siguieron confiaban en mí, supongo y esperamos para una visión, pero no salió nada en absoluto. Y luego estaba el hecho de que todo el mundo estaba buscando este tesoro debajo de la casa, la casa en la siguen, muy alto, debajo de la casa y ellos y desenterró toda la casa. Y bueno, el tipo que estaba excavando, fue mordido por una araña negro, una araña viuda negra arañas. Y fue desastroso, nunca encontraron nada.

Entonces me encontré en el cuadro, tengo esta visión, tengo este sueño. Un sueño en el que el propietario de la casa estaba apuntando hacia el techo. Y dije, «Uh, ja! No está en el sótano, que se encuentra en el techo.» Y nos fuimos,

[180] Див. примітку про впійманого крадія книжок із бібліотеки УКЛА завдяки Кастанедовому досвіду ворожіння з травою диявола та ящірками (Нагвалізм, Т. I, стор. 179).

day and tried to find it in the ceiling, but we didn't, we couldn't find anything (*laughter*).

It was... it was disastrous though, because one of the Mexicans [is] very big, he weighs about 315 pounds. He's a big moose (*laughter*). And the... there's a small hatch to go into the ceiling. And the... the... it's an old house constructed in the 20's probably and it's very slim, you see, and the ceiling's paper thin. So I was kind of walking on the beams and this guy got very suspicious, he thought that we were gonna cheat him out (*chuckles*) of his money if we've found it. And he came into the ceiling, he came up, [perhaps it's the apex part of all that (*inaudible*)], and then he came [on the roof (*inaudible*)]. He walked up to where I was — I was in the center of the house, in the center of the [roof], because that's the place that I thought he had pointed, in my vision, of course. And the guy stood by me and he went through the ceiling (*laughter*). And he got hooked, you know, and the... his legs were [hanging], and the upper part was... (*shows something*) like this.

ST: Did don Juan make any... restrictions or [were there (*inaudible*)] any regulations about the circumstances in which you could use the incantation with questions of selfish [reasoning and nature, or something like that (*inaudible*)]?

C.C.: Yeah, yeah, very good, very good. Yeah. I went to see don Juan, and I told him about this failure, and how, you know, [it's varied (*inaudible*)], and he said it was... it was very natural, you see, it's... it's... whatever is left of a man, guards whatever he's hiding. I have my notes, you know that I took them in the field, that I treasure a great deal. I've become very possessive of my notes. And don Juan says, "Will you leave your notes for any idiot to... to... to get?" No, I won't! That's the point (*chuckles*). And he says, "What's the difference? The

у стелі, але не знайшли, ми нічого не змогли знайти (*сміх у залі*).

Ця пригода скінчилася катастрофою, бо один із тих мексиканців дуже великий, він важить близько 315 фунтів. Він здоровий лось (*сміх у залі*). Там є маленький люк, щоб вийти на стелю. Це старий дім, збудований імовірно у 20-х роках, і він дуже тонкий, розумієте, і його стеля тонка як папір. Тож я намагався ходити по бантинах, а цей хлопець став дуже підозрілий, він думав, що ми збираємося його обдурити (*сміється*) й привласнити собі його гроші, якщо знайдемо їх. Тож він поліз угору, піднявся, [це, мабуть, є кульмінація усієї події (*нерозбірливо*)], а тоді ступив [на дах (*нерозбірливо*)]. Він пішов туди, де стояв я — а я стояв у центрі будинку, в центрі [даху], бо це те місце, на яке, як я думав, указав власник дому, — у моєму видінні, звісно. А хлопець став біля мене й провалився крізь стелю (*сміх у залі*). Він зачепився й повис там, знаєте, його ноги висіли, а верхня частина була... (*щось показує*) отак.

СТ: Чи робив дон Хуан якісь... застереження або ж були якісь правила щодо обставин, у яких ви могли використовувати ворожіння із запитаннями егоїстичної [природи й міркувань або чогось на кшталт цього (*нерозбірливо*)]?

КК: Так, так, дуже добре, дуже добре. Ага. Я приїхав побачитися з доном Хуаном і розповів йому про цю свою невдачу та як [обернулася ситуація (*нерозбірливо*)], і він сказав, що то було дуже природно, розумієте. Те, що залишається від людини, охороняє те, що вона переховує. Я маю мої нотатки, ви знаєте, що я брав їх із собою в поле, що я дуже їх ціную та зберігаю як скарб. У мене розвинулося дуже власницьке ставлення до моїх нотаток. І дон Хуан каже: "Хіба ти залишиш свої нотатки, щоб їх міг узяти собі якийсь ідіот?" Ні, не залишу! Ось у чому суть (*сміється*). І він каже:

un día, tratamos de encontrar en el techo, pero no lo hicimos. No hemos podido encontrar nada.

Fue desastroso sin embargo, porque uno de los mexicanos, muy grande, que pesa alrededor de 315 libras. Él es un gran alce. Hay una pequeña escotilla hacia el techo y su una casa antigua construida en los años 20, probablemente, y el documento de techos delgada. Así que yo estaba caminando un poco sobre las vigas y este tipo tiene muy sospechoso que pensaba que íbamos a hacer trampas fuera de su dinero, que nunca hicimos. Y entró en la escena, se le ocurrió. Se acercó a donde yo estaba, yo estaba en el centro de la casa, centro de la habitación, ya que es el lugar pensé que se había señalado en mi visión, puso a mi lado y se fue a través del techo. Se hizo adicto ya sabes, las piernas estaban colgando en la parte superior.

EST: ¿Hizo don Juan hace ninguna restricción uh o cualquier regulación que las circunstancias en las que Se pregunta?...

C.C.: Sí, bueno muy bueno. Fui a ver a don Juan, y yo le dije que este fracaso. ¿Y cómo sabes muy, y dijo que era muy natural, lo que queda de un hombre, los guardias lo que se esconde. Tengo mis notas, que sé que tomé en el campo que atesoro mucho. Me he vuelto muy posesivo con mis notas. Y don Juan dice, «va a dejar a sus notas para cualquier idiota para llegar?» No, no lo hará. Ese es el punto. Y ¿cuál es la diferencia? Un chico ama a su dinero. Y no va a dejar que un idiota como yo viene conseguirlo. Por lo tanto, se establece todo tipo de trampas y obstáculos.

guy loves his money. [And then (*inaudible*)] he's not gonna let to the idiot like me come and get it. Therefore, he sets all kinds of... of traps and... and [destruction]."

That's the turning point in my approach with don Juan. From then on, I've never been able to think that I could... trip him. [Again] he... he flipped me, intellectually. I thought that that piece was very neat, and very... very simple and coherent. And from then on, I was not ever able to think of myself as a... a student of anthropology, the... the... the... the University student coming to look down on... on an Indian. He completely destroyed, dislodged my affiliation to the intellectual man may be. [Like that].

ST: He made you think of yourself as a man?

C.C.: He made me think of myself as a man who doesn't know anything, in relation to what *he* knows. But I don't know what he means. All I... [I've given] you is what he gave to me. I don't know how fear could be vanquished. Because I haven't vanquished it myself. I have an idea, that perhaps is a... app... app... applicable. I'd like to go into the field and test it. But that's another story, that's very different.

ST: Did *he* vanquish fear? And did he vanquish it entirely?

C.C.: [Vanquished fear]? He had, he had.

ST: Entirely?

C.C.: It's... it... it looks like it's very simple to do it (*laughter*). But it's... it's a... once you have the mechanics, I suppose, it's very... he is parting at all times from a different point of view. His set... he... like a... a... a... whatever is between the phenomena that I am experiencing and me, there's always an intermediate, it's a set of expectations, motivations, language, [things...] this is... name it.

"А в чому відмінність? Той хлопець любить свої гроші. [Тож] він не дозволить якомусь ідіоту, як я, прийти й узяти їх. Тому він наставляє всілякі пастки і [влаштовує руйнації]".

Це поворотний момент у моєму ставленні до дона Хуана. Відтоді я вже ніколи не міг подумати, що можу збити його з пантелику. [Знов-таки], він поклав мене на лопатки, інтелектуально. Я подумав, що його погляд на речі є дуже точний та ясний, і дуже простий та логічно послідовний. Відтоді я вже ніколи не міг думати про себе як про студента антропології, студента університету, який приїздить туди, щоб дивитися зверху вниз на якогось там індіанця. Він повністю зруйнував, розбив моє уявлення про себе як про інтелектуала, можливо. [Щось на кштalt цього].

СТ: Він змусив вас думати про себе як про людину?

КК: Він змусив мене думати про себе як про людину, яка нічого не знає відносно того, що *він* знає. Але я не знаю, що він має на увазі. Усе, що я [даю] вам, це те, що він дав мені. Я не знаю, як можна перемогти страх. Тому що я сам досі не здолав його. Я маю одну ідею, яка, можливо, є застосовною. Я хотів би поїхати в поле й перевірити її. Але це вже інша історія, це дещо зовсім інше.

СТ: А *він* переміг страх? І чи він подолав його повністю?

КК: Чи він переміг страх? Так, він переміг його.

СТ: Повністю?

КК: На перший погляд здається, що це дуже просто зробити (*сміх у залі*). Але це... коли ви маєте потрібну механіку, я гадаю, що це дуже... він завжди виходить з іншої точки зору. Його набір... він... подібно до того, як... хоч би що було між явищами, які я досвідчую, і мною, там завжди є проміжна ланка, це набір очікувань, мотивацій, мови, [речей]... то є... назвіть це, як хочете. Він є

Ese es el punto de inflexión en mi acercamiento con don Juan. A partir de entonces, nunca he sido capaz de pensar que yo podría tropezar. Me volteado intelectualmente. Pensé que esa pieza era muy ordenado, muy simple y coherente. A partir de entonces, yo no era capaz alguna vez de pensar en mí como el estudiante de Antropología del estudiante de la Universidad de venir a mirar hacia abajo en un indio. Él completamente destruida desalojado mi afiliación al hombre intelectual.

EST: ¿Él le hizo pensar a sí mismo como un hombre?

C.C.: Me hizo pensar en mí mismo como un hombre que no sabe nada, en relación con lo que sabe. Pero no sé lo que quiere decir. Todo lo que le he dado es lo que me dio. No sé cómo podría ser vencido el miedo. Porque no he vencido yo mismo. Tengo una idea, que tal vez aplicable. Me gusta ir al campo y probarlo. Pero eso es otra historia que es muy diferente.

EST: ¿Se vencer el miedo?

C.C.: Bueno, él tiene. Sí...

EST: ¿Enteramente?

C.C.: Sí... parece que es muy simple. Una vez que tenga la mecánica, supongo, que está despidiendo en todo momento desde un punto de vista diferente. Se puso como uh, lo que esté entre los fenómenos y que estoy experimentando, y yo, siempre hay un intermedio, que es un conjunto de expectativas, motivaciones, el lenguaje, lo que sea. Es ahí, es todo un conjunto.

It's there, this is a whole set. And that's my... my... my... heritage as a European to use the set which is common to all of us. That's why we understand each other.

But don Juan has a different set, an entirely different. Thus the incapacity to understand him. Very difficult to understand what he's talking about. Like when he says that one could conquer fear.

There's anoth... an... an... an... an interesting idea that [has] occurred to me now, and that... which I would like to test in the field. I have attended recently a peyote meeting. It was a gathering [in... in signaled date (*inaudible*)] at which I just took water to them. I didn't participate. I just went there to... to watch, to observe. Because I... I have this... I have arrived to the conclusion that the consensus, the agreement that he gave me and I've... I've narrated in this book, [is] a private agreement, special, between the teacher and the student.

But something else takes place. We have the collective agreement, a whole bunch of people agree upon things which cannot be seen, ordinarily. But I always thought that this agreement consisted in *cueing* the others. Therefore, there must be a leader I thought that could cue, you know, by twisting the eye, you know, something like that, you know, twist of the fingers, and therefore, they all say that they have agreed. Because one gives the cue.

They believe that, for instance, in the matters of peyote, anybody who intakes peyote hears a buzzing in the ears. However the Indians believe that there're seventeen types of buzzing. And each one then corresponds to a precise nature of the visitation. The deity, Mescalito, comes in a specific way. And it announces it by buzzing. So there must be an agreement among them — eight, ten people — as to what buzzing is it in the first place, and then the nature of it.

там, то є повний набір. І це моя спадщина як європейця, — використовувати той набір, що є спільний для всіх нас. Тому ми й розуміємо один одного.

Але дон Хуан має інший набір, цілковито інший. Звідси й моя нездатність зрозуміти його. Дуже важко зрозуміти, про що він говорить. Наприклад, коли він каже, що можна перемогти страх.

Зараз мені спала на думку інша... одна цікава ідея, котру... яку я хотів би перевірити в полі. Нещодавно я був присутній на пейотній зустрічі. Це було зібрання [у... у сповіщену мені дату (*нерозбірливо*)], на якому я лише подавав їм воду. Я не брав у ньому участі. Я пішов туди, просто щоб дивитися, спостерігати. Бо я дійшов висновку, що той консенсус, згода, яку він дав мені, і про яку я розповів у цій книжці, [є] особливою приватною згодою між учителем та його учнем.

Але тут має місце щось інше. Ми маємо колективну згоду, велика кількість людей погоджується щодо речей, які не можна побачити, у звичайний спосіб. Але я завжди думав, що ця згода полягає в подаванні сигналів іншим учасникам. Тож мусить бути лідер, думав я, котрий міг би подавати сигнали, знаєте, скошуючи очі, щось таке, згинаючи пальці, і тому всі кажуть, що вони погодилися. Бо один із них подає відповідний сигнал.

Що стосується пейоту, вони вважають, наприклад, що, кожен, хто приймає пейот, чує дзижчання у вухах. Однак індіанці вважають, що є сімнадцять типів дзижчання. І кожен із них відповідає певній природі з'явлення. Божество, Мескаліто, приходить в особливий спосіб. І він сповіщає про свій прихід дзижчанням. Тож має бути згода між ними — вісьмома, десятьма людьми — насамперед стосовно того, що це за дзижчання, а потім щодо його природи.

Pero esa es mi, mi herencia de la europea. Para utilizar el conjunto que es común a todos nosotros. Es por eso que entenderse entre sí.

Pero don Juan tiene un conjunto diferente, totalmente diferente. Esa es la incapacidad para entenderlo. Muy difícil de entender lo que está hablando. Cuando dice que uno puede vencer el miedo.

Hay una idea interesante que me ocurrió ahora, que me gustaría probar en el campo. He asistido recientemente a una reunión peyote. Fue una reunión, que acaba de tomar agua para ellos. No he participado. Acabo de ir allí para ver, de observar. Porque tengo esto he llegado a la conclusión de que el consenso del acuerdo que él me dio, que narra en este libro, un acuerdo privado, especial entre el maestro y el alumno.

Sino otra cosa se lleva a cabo. Hay un convenio colectivo, un montón de gente está de acuerdo en las cosas que no se pueden ver, ordinariamente. Pero me pareció que este acuerdo consistía en pre-escucha los otros. Por lo tanto, tiene que haber un líder que pensé que podría cue, ya sabes, torciendo el ojo, ya sabes, algo por el estilo, ya sabes, giro de los dedos, y por lo tanto, que todos dicen que han acordado. Debido a que uno da la señal.

Creen que por ejemplo en materia de peyote, cualquiera que ingestas peyote escucha un zumbido en los oídos. Sin embargo los indios creen que allí unas diecisiete tipos de zumbido. Y cada uno, entonces responderá entonces a una naturaleza exacta de la visita. La deidad Mescalito, viene de una manera específica. Y anuncia que, por el zumbido. Tiene que haber un acuerdo entre ellos diez personas en cuanto a qué zumbido es en primer lugar y luego la naturaleza de la misma.

How is the lesson gonna be? Is it gonna be a ferocious lesson, very dramatic, or it's gonna be very mild, 'amenable', quotes, — depends on what… what is the… I suppose the *mood* of the deity. But I thought that the… this… this agreement was accomplished by means of a code.

So I went... I... I asked don Juan to... if I could drive them, I... I... I... I took my car and drove a whole bunch of people. And I made myself available in that [form]. And then I could serve, I've said, you know, brin... bringing water to them. So I watched. And I couldn't detect any code, at all. However in my effort to watch, I got involved, very deeply involved, and at that moment, I flipped. And I walked *into* this experience 'as though', in quotes, I had taken peyote, and which I didn't.

This is my... stand, O.K.? I think what they do, is they *hold* judgement. They drop this set. And they are capable of getting the phenomena in a different level. They are capable of viewing it, in a… at the level that is different from what *I* do ordinarily, the way I do it ordinarily. So if I drop this set, this... this... [so] whatever it is that is interfering, intermediate... the intermediate set between the phenomena and me, I'll arrive to this area of a special agreement. Therefore, it's very simple for them to arrive to that.

I thought that the experience, quotes, 'distorted' the whole... a whole series of days — five, six days in which they intaked peyote. I thought that last day was the only day in which they agreed. But then [if] they agree every day? I don't know. I have to go and find out, you see. I... I don't know. I... I know that it's possible to hold judgement.

ST: So that girl asked you a question about fear, and vanquishing fear entirely...

C.C.: Yeah...

ST: ...Like any, [perhaps] as I read it, and as I understand it, I mean, as far as fear

Який буде його урок? Чи буде це якийсь жахливий, лютий урок, дуже драматичний, чи він буде дуже м'який, «лагідливий», у лапках, — залежить від того, я гадаю, яким є *настрій* цього божества. Але я думав, що ця згода досягається за допомогою якогось коду.

Тож я поїхав... я запитав дона Хуана, чи можу я їх відвезти, я взяв свою машину й відвіз цілий гурт людей. І я зробив так, щоб бути там у цій [формі]. А тоді я міг би допомагати, сказав я, приносячи їм воду. Тож я спостерігав. І я не зміг виявити взагалі ніякого коду. Однак, намагаючись спостерігати, я втягнувся, дуже глибоко залучився, і в той момент у мені щось ніби перевернулося. І я увійшов *у* цей досвід «немов», у лапках, я прийняв пейот, тоді як я цього не робив.

Це моя позиція, гаразд? Я думаю, що вони *спиняють* судження. Вони відкидають цей набір. І вони здатні схоплювати явища на іншому рівні. Вони здатні бачити це на рівні, відмінному від того, що *я* роблю зазвичай, від того способу, в який я це роблю зазвичай. Тож якщо я відкину цей набір, хоч би який він був, що заважає, що є проміжною ланкою, проміжним набором між явищами та мною, я прийду до цієї царини особливої згоди. Отже, їм дуже просто приходити до цього.

Я думав, що цей досвід «викривив сприймання», у лапках, цілої серії днів — п'яти, шести днів, у які вони вживали пейот. Я думав, що останній день був єдиним днем, коли вони погодилися між собою. Але що як вони погоджувалися кожного дня? Я не знаю. Я маю поїхати туди й дізнатися. Я не знаю. Я знаю, що є можливим утримуватися від суджень.

СТ: Отже, ця дівчина поставила вам запитання про страх і подолання страху повністю…

КК: Так...

СТ: Як і будь-хто інший, [мабуть], коли я читаю це і як я це розумію, я маю на увазі,

¿Cómo es la lección va a ser? ¿Va a una lección feroz, muy dramática, muy suave, dócil, depende de lo que es el, uh, supongo que el estado de ánimo de la deidad. Eso, pensé que este acuerdo se llevó a cabo por medio de un código.

Así que fui Le pregunté a don Juan para que pudiera conducirlos, tomé mi coche y conduje un montón de gente. Me hice disponibles en esa forma. Y entonces podría servir, dije, ya sabes, con lo que el agua para ellos. Así que he visto. Y no podía detectar cualquier código, en absoluto. Sin embargo, en mi esfuerzo para ver, me involucré, muy profundamente involucrados, y en ese momento, me da la vuelta. Entré en esta experiencia, que había tomado el peyote, que no lo hice.

Esta es mi posición, OK? Creo que lo que hacen, es que poseen juicio. Que haya que dejar este conjunto. Y su capacidad de obtener los fenómenos en un nivel diferente. Su capacidad de ver que, en un nivel de lo que hago normalmente, la forma en que lo hago normalmente. Así que si me cae este conjunto, lo que sea que está interfiriendo, intermedia, el conjunto intermedio entre los fenómenos y yo, llego a esta área del convenio especial. Por lo tanto, es muy sencillo para ellos para llegar a eso.

Me pareció que la experiencia en la distorsionada toda una serie de días, cinco o seis días en los que el consumo de peyote. Me pareció que el último día fue el único día en el que están de acuerdo. Pero están de acuerdo todos los días. No lo sé. Tengo que ir a buscar a cabo. Yo sé que es posible llevar a cabo el juicio.

EST: Esa chica se hizo una pregunta sobre el miedo, vencer el miedo por completo...

C.C.: Sí...

EST: En cualquier, como lo leí, ni entiendo yo, como me refiero, por lo que el

is no longer your enemy, does it mean you don't have it anymore, right? Because he said the man of knowledge goes to knowledge — and this could be anywhere along the line even after you vanquished fear [then] — with fear, respect, wide-awake and... what's the fourth thing, so you almost tell that fear is [not at all] your enemy, isn't that?

C.C.: No, maybe... maybe... though however perhaps we are afraid only because we are judging. That's another possibility — that once we drop the prejudgment, [more] what's there to fear? At the moment, like... he used to cure, years ago, that's before I met him. Today he's not interested anymore in curing or bewitching, he says. He says that he's beyond... beyond company or solitude. So, he just exists... he lives in central Mexico.

ST: [Exists, well], what does he do with his time, [what]?

C.C.: Maybe he flies... (*laughter*). That's I don't know. I really don't know. I really don't know. I always feel, I project in him, and I say, "Poor little old man, what does he do with his time?" (*laughter*) But that's *me*, you see — I, poor little old man, what do (*chuckles*) I do with my time? (*laughter*) But that's a different set, you see, he has his different system, completely.

ST: Somewhere [in your] book you've mentioned that you smoked mushrooms somewhere in the state of Chihuahua. I just wanted to ask, what were the names of those mushrooms that you smoked? (*laughter*)

C.C.: You know, the... the mushrooms belonged to the *Psilocybe* family. I'm sure of that. And they grow in central Mexico. Then you make a journey to central Mexico, you collect them, and then you take them to wherever you live. And wait for a year,

коли страх більше не є вашим ворогом, чи означає це, що ви його більше не маєте, вірно? Бо він сказав, що чоловік знання йде до знання — і це може бути де завгодно на всьому шляху, навіть після того, як ви подолали страх — зі страхом, із повагою, повністю пробуджений і... що там четверте, тож ви практично кажете, що страх зовсім не є вашим ворогом, чи не так?

КК: Так, можливо, хоча, однак, ми боїмося, мабуть, лише тому, що робимо судження. То є інша можливість — що тільки-но ми відкинемо заздалегідь сформовані судження, чого тоді нам боятися? У даний час, як... багато років тому він займався цілительством, це було ще до того, як я зустрів його. Сьогодні його більше не цікавить ані цілительство, ані ворожіння, каже він. За його словами, він перебуває поза межами товариства чи самотності. Тож він просто існує... він живе в центральній Мексиці.

СТ: [Існує, гаразд], а що він робить зі своїм часом, [що]?

КК: Може, він літає... (*сміх у залі*). Цього я не знаю. Я дійсно не знаю. Я справді не знаю. Я завжди відчуваю, я проеціюю в нього й кажу: "Бідний стариганчик, що він робить зі своїм часом?" (*сміх у залі*) Але це *я*, розумієте, це я бідний стариганчик, що я роблю (*сміється*) зі своїм часом? (*сміх у залі*) Але то є інший набір, розумієте, він має свою систему, зовсім інакшу.

СТ: В якомусь місці [у вашій] книжці ви згадуєте, що курили гриби десь у штаті Чіуауа. Я лише хотів спитати, як називалися ті гриби, що ви курили? (*сміх у залі*)

КК: Ті гриби належали до родини *Psilocybe*. Я в цьому впевнений. І вони ростуть у центральній Мексиці. Тож ви мандруєте до центральної Мексики, збираєте їх, а потім відвозите туди, де ви живете. І чекаєте рік, перш ніж вони стануть придатними для

miedo ya no es tu enemigo, no significa que usted no tiene más. Porque dijo que el conocimiento del hombre-de-va al conocimiento, y esto podría estar en cualquier lugar a lo largo de la línea, incluso después de haber conquistado el miedo. Temerá, el respeto, despierto y las cuatro cosas, por lo que el miedo ya no es su enemigo, ¿no es cierto?

C.C.: No, tal vez, tal vez, aunque tal vez tenemos miedo sólo porque están juzgando. Esa es otra posibilidad. Una vez que se nos cae el prejuicio, lo que hay que temer? Por el momento, como uh se utiliza para curar. Hace años, eso es antes de conocerlo. Hoy en día, él no está interesado más en el curado o hechizo. Dice que está más allá de la empresa o la soledad. Por lo tanto, sólo existe... que vive en el centro de México.

EST: ¿Qué hace con su tiempo?

C.C.: Tal vez él vuela... No sé. Realmente no sé. Me siento, me siento siempre, lo proyectado, y digo, pobre viejo, ¿qué hace con su tiempo? Pero ese soy yo, ves, yo, pobre viejo, ¿qué hago con mi tiempo? Pero eso es una serie diferente, se ve, que tiene un sistema diferente, por completo.

EST: Que fumó setas en el estado de Oaxaca. Me pregunto lo que los nombres de los hongos.

C.C.: Los hongos pertenecen a la familia de Psilocybe. Estoy seguro de eso. Y crecen en el centro de México. A continuación, hacer un viaje al centro de México. Se les recoge y luego se toman a donde usted vive. Y esperar un año,

before they are useable. And... and... they spend a year inside of a gourd. And after that they are... they are... they are utilized.

ST: Were these the ones... were they from Oaxaca?

C.C.: They're [from] central Mexico, that area, yeah, Oaxaca. There're... there're... there're... there're fourteen species of *Psilocybe*.

ST: Could you tell us about the need and nature for a secrecy in mystical teachings such as don Juan's?

C.C.: Well, I don't know. He feels like the... the... the... In order to return from one of those 'trips', in quotes, you had to have a... a great degree of help and knowledge, without which you don't return. Maybe he's right, maybe he's right. Maybe you... you need, the... the... the... the... not... not... not so much the... the encouragement of the all of friendly men telling you, "Everything is all right, Joe, don't fear it." There's more than that. Maybe you need... an... another type of knowledge that would render the experience utilizable, meaningful. And that cracks your mind, you see, that... that really busts you.

ST: Do you discourage someone from using these drugs [then as there is a catch... (*inaudible*)]...

C.C.: I do! I do! I don't think they should. Because, perhaps we would get to know more about it. Otherwise, we become a spearhead. And the spearheads burn, period.

ST: Do you know [this], what psychoactive substances are in *Datura*?

C.C.: The... the... the... the atropine, and... I don't know the... the... the... hy... hyoscyamine. And... there are other two more really sub... sub... substances that somebody

використання. І вони проводять рік усередині посудини з гарбуза. А вже після цього їх використовують.

СТ: Чи були ці гриби з Оахаки?

КК: Вони [з] центральної Мексики, [з] того регіону, так, [з] Оахаки. Існує чотирнадцять видів грибів *Psilocybe*.

СТ: Чи не могли б ви розповісти нам про необхідність і характер дотримання секретності в містичних ученнях, таких як Донхуанове?

КК: Ну, я не знаю. Він вважає, що аби повернутися назад із подібної «подорожі», в лапках, необхідно мати велику міру допомоги та знання, без яких ви не повернетеся. Можливо, він правий, можливо, він правий. Можливо, ви потребуєте не стільки підбадьорення всіх тих доброзичливців, які кажуть вам: "Усе гаразд, Джо, не бійся цього". Тут є щось більше, ніж це. Можливо, ви потребуєте знання іншого типу, яке зробить цей досвід змістовним, придатним для використання. І це розколює ваш розум, це справді приструнчує вас, приборкує ваш норов.

СТ: Тоді чи відраджуєте ви інших вживати ці наркотики [бо вони можуть завести в пастку (*нерозбірливо*)]...

КК: Так! Так, відраджую! Я не думаю, що їм слід робити це. Бо, мабуть, ми мали б дізнатися більше про це. Інакше ми стаємо застрільниками. А застрільники спалюються вогнем, і крапка.

СТ: Чи знаєте ви [це], які психоактивні речовини є в дурмані?

КК: Атропін і... я не знаю... гіосціамін. Насправді є ще дві речовини, які хтось називав Металодином[181], але ніхто не знав, що таке Металодин. Вони дуже токсичні,

antes de que sean utilizables. Pasan un año en el interior de una calabaza. Y que se utilizan.

EST: ¿Fueron estos los que en los que desde Oaxaca?

C.C.: Su del centro de México, esa zona, sí, Oaxaca. Son catorce especies de Psilocybe.

EST: ¿Podría decirnos acerca de la necesidad y la naturaleza de mantener el secreto y las enseñanzas místicas tales como Don Juan?

C.C.: No lo sé. Él siente que con el fin de volver de uno de los viajes, entre comillas, que tenía que tener un alto grado de ayuda y el conocimiento, sin la cual no regresa. Tal vez tiene razón, tal vez tiene razón, tal vez usted necesita, no tanto el fomento de la amistad hombre diciendo «OK, Joe, de que todo, no lo haga.» Más que eso. Tal vez necesita otro tipo de conocimiento, que haría que la experiencia utilizable, significativa. Y que las grietas de su mente, que realmente te revienta.

EST: ¿Se desanima a alguien de usar estos medicamentos?

C.C.: Lo hago, lo hago. No creo que deberían. Porque, tal vez llegaría a saber más sobre él. De lo contrario, se convierten en puntas de lanza. Y puntas de lanza queman, y punto.

EST: ¿Sabe lo que las sustancias psicoactivas en la datura?

C.C.: La atropina, hiosciamina y... Y hay dos sustancias más, algo así como un tal escopolamina, pero nadie sabe cuál fue la escopolamina. Es muy tóxico, terrible-

[181] Металодин — алкалоїд пропанової групи, до якої також входять гіосціамін та гіосцин. Ці алкалоїди отримують із деяких рослин родини пасльонових, до яких належить і *Datura*.

called Metalodine, but nobody [knew] what Metalodine was. They’re very toxic, terribly toxic. Very, very, very harmful plant, [you should know that (*inaudible*)].

ST: Strychnine?

C.C.: No, the... the strychnine is... The peyote contains strychnine, eight types of [that stuff (*inaudible*)].

ST: Were there other [instances *or* Indians (*inaudible*)] don Juan considered to be as equal as [*Psilocybe*??? (*inaudible*)]...

C.C.: Yeah, yeah... I know two...

ST: ...if used, or were they [just] equal as [*Datura*??? (*inaudible*)], [other than parts of the use to feel alright (*inaudible*)]?

C.C.: Well... You know... Don Juan likes [to] insist that his predilection is talking. He likes to talk. There are other men whose... who... who have another type of predilections. There’s... there’s a man who... gives lessons in... in waterfalls. His predilection is that of balance and movement. And... the other one that I know dances, and he accomplishes the same thing.

ST: What about mushrooms [in their world look??? (*inaudible*)]?

C.C.: No, no, there are no hallucinogenic mushrooms.

ST: Muscaria...

C.C.: Muscaria —[that’s not in all world though (*inaudible*)].

ST: [... muscaria grows ... (*inaudible*)]

C.C.: [... (*inaudible*)] That’s the... the... Yeah [... (*inaudible*)] You can say that it is... Yeah, yeah, that’s so...

ST: Well, *Datura* is growing all over Berkeley as a [wild] grass plant.

C.C.: Well, it’s... it’s a plant that grows anywhere, in the... in the... in the... in the... in the... anywhere in the United States. But the... the... the intake of *Datura* produces a

жахливо токсичні. Дуже, дуже, дуже шкідлива й небезпечна рослина, [ви маєте знати це (*нерозбірливо*)].

СТ: Стрихнін?

КК: Ні, стрихнін — це... Пейот містить стрихнін, вісім видів [цієї речовини (*нерозбірливо*)].

СТ: Чи були інші [приклади *або* індіанці (*нерозбірливо*)], яких дон Хуан вважав рівними [*Psilocybe*??? (*нерозбірливо*)]...

КК: Так, так... Я знаю двох...

СТ: ...якщо їх використовували, чи вони були [просто] такі, як [дурман??? (*нерозбірливо*)], [за винятком частин, які використовують, щоб добре почуватися? (*нерозбірливо*)]

КК: Ну, ви знаєте, дон Хуан полюбляє наполягати на тому, що його нахильністю є говоріння. Йому подобається говорити. Є інші люди, котрі мають інші типи нахильностей. Є один чоловік, який дає уроки на водоспадах. Його нахильністю є втримання рівноваги і рух. Інший відомий мені чоловік танцює, і він досягає того ж самого.

СТ: А як щодо грибів [у їхньому світогляді??? (*нерозбірливо*)]?

КК: Ні, ні, там немає галюциногенних грибів.

СТ: Мускарія...

КК: Мускарія — [це не в усьому світі (*нерозбірливо*)].

СТ: [Мускарія росте... (*нерозбірливо*)]

КК: [... (*нерозбірливо*)] Це... так... Так [... (*нерозбірливо*)] Можна сказати, що вона... Так, так, це так...

СТ: Гаразд, дурман росте по всьому Берклі як бур’ян.

КК: Ну, це рослина, яка росте скрізь... будь-де, будь-де в Сполучених Штатах. Але вживання *дурману* викликає дуже жахливе запалення передміхурової залози. Тому його

mente tóxico. Muy central, muy perjudicial en ese sentido.

EST: ¿Estricnina?

C.C.: No, la estricnina es... El peyote contiene ocho tipos de estricnina.

EST: ...don Juan consideraba tan igual como...

C.C.: Sí, sí... sé dos...

EST: ¿Había otros hombres de conocimiento consideran como don Juan?

C.C.: Sí, don Juan le gusta pensar que su predilección está hablando. Le gusta hablar. Hay otros hombres que tiene otro tipo de predilección. Hay un hombre que da clases en las cascadas. Su predilección es el equilibrio y el movimiento. Y el otro que yo conozca los bailes y se consigue el mismo efecto.

EST: ¿Qué pasa con las setas en su libro?

C.C.: No hay hongos alucinógenos.

EST: Muscaria...

C.C.: Mascaría que no está en viejo mundo, aunque.

EST: Muscaria crece...

C.C.: Sí... Se puede decir que es... Sí, sí, así es...

EST: Sí, sí... Datura está creciendo en todo Berkeley.

C.C.: Bueno, es una planta que crece en cualquier lugar, en los Estados Unidos. La ingesta de Datura produce una terrible inflamación de las glándulas proxic. No es

very terrible inflammation of the prostate gland. So it's... it's... it's not desirable to... to use it. So... it's... it's a very toxic thing.

ST: Did it happen to you [when you used it]?

C.C.: No, no after it's prepared, you know, I think it loses toxins. The... the American Indians I think learned a great deal in manipulating plants. And how they learned? Perhaps like don Juan says you could arrive to a direct knowledge of complex procedures. Directly. Via tapping this, whatever... whatever you tap.

ST: Could you say some more about that first experience, that finding of good and bad [spot, and] what is your interpretation of its meaning... Do you see any meaning in terms of good and bad or good and evil, or just, or...

C.C.: No, no I don't know. All... I... I've never interpreted it in any way, except again as a state of a special ordinary reality. He again I think manipulated me. And... or perhaps it's possible to see colors. I have a friend who reported [though the (*inaudible*)] tree that he saw. "Magenta", he said. That was the only thing that he saw. He... he tried to do this and... at night, and... he was capable of arriving to this... distortion of color, whatever.

ST: One thing I noticed while reading the book is that all these experiences [take their place] at night. [And it isn't meant for good things, the night].

C.C.: No, I think night's very friendly. The night is very friendly, very amenable. It's warmer, that's for a one, for some reason (*chuckles*). And the darkness is a cover-

небажано використовувати. Тому це дуже токсична річ.

СТ: Чи траплялося таке з вами [коли ви використовували його]?

КК: Ні, ні, після того, як його приготували, я гадаю, він втрачає токсини. На мою думку, американські індіанці дізналися дуже багато про те, як маніпулювати й поводитися з рослинами. А як вони навчилися? Можливо, як каже дон Хуан, ви можете прийти до прямого знання складних процедур. Безпосередньо. Доторкаючись до цього, хоч би чим було те, до чого ви доторкаєтеся.[182]

СТ: Чи не могли б ви розповісти трохи більше про той перший досвід, той пошук хорошого й поганого [місця, і] якою є ваша інтерпретація його значення... Чи бачите ви якесь значення в категоріях хорошого й поганого чи доброго та лихого, або справедливого, або...

КК: Ні, ні, я не знаю. Я ніколи не інтерпретував це в жодний спосіб, хіба що, знову-таки, як стан особливої звичайної реальності. Знову ж, я гадаю, він маніпулював мною. Або, можливо, можна бачити кольори. [Утім,] я маю приятеля, котрий розповідав про дерево, яке він бачив. «Насичений пурпуровий колір», — сказав він. То було єдине, що він бачив. Він намагався зробити це і... вночі, і... він був здатен прийти до цієї дисторсії кольору, абощо.

СТ: Читаючи книжку, я помітив одну річ: усі ваші досвіди [мають місце] вночі. [А ніч — то не для добрих речей].

КК: Ні, я думаю, що ніч є дуже дружня. Ніч дуже дружня, дуже лагідлива. Вона є теплішою, з якоїсь причини (*сміється*). А темрява — то є покрив, вона дуже... вона

deseable utilizar la misma. Así uh, es una planta muy tóxica.

EST: ¿Le pasó a usted?

C.C.: No, no después de su preparado, pierde su toxicidad. Los indios de América del pienso aprendido mucho en la manipulación de las plantas. Y cómo aprendieron, tal vez como don Juan dijo que podría llegar a un conocimiento directo de los procedimientos complejos directamente a través tocando todo lo que toca.

EST: ¿Qué es lo que ves ningún significado en términos de bueno y malo o bueno y malo o...?

C.C.: No, no lo sé. Ellos interpretaron en modo alguno, una vez más como un estado de realidad ordinaria especial. De nuevo me lleva a pensar que manipula y uh, o tal vez es posible ver los colores. Tengo un amigo que se informó, aunque para mí que me vio magenta, dice. Eso fue lo único que dijo, trató de hacerlo por la noche, y, uh, que era capaz de llegar a esta distorsión de los colores, lo que sea.

EST: Una cosa que me llamó la atención de la lectura del libro, todas estas experiencias tienen lugar por la noche.

C.C.: No, creo que la noche es muy amable, muy susceptible. Es más caliente, por alguna razón. Y la oscuridad es una cubierta, es como una manta. Muy

[182] Via tapping this, whatever you tap (англ.) — альтернативний варіант перекладу: *"Використовуючи це, хоч би чим було те, що ви використовуєте"*.

ing, it's very... it's like a blanket. Very, very nice. And on the other hand, the daytime is very active, it's too busy. And it's... it's not... conducive to... to... to... to the feeling needed for anything like that. I like the night, I don't know why, maybe... maybe I'm an owl or something like that. I have... I like it very much, it's very amenable to me. I turn the lights in my house off all the time. And I... I feel very fine, for some reason, I feel very comfortable when it's dark, and I feel very restless when there's much light.

ST: Could you tell us more about Mescalito?

C.C.: Like what, what, how?

ST: I don't know...

C.C.: (*chuckles*) That is...

ST: Well, I'm just interested in... First of all, American Indians have a god that is not called Mescalito, it's called something else...

C.C.: They have different names, yes.

ST: [... (*inaudible*)]

ST: [What it is (*inaudible*)], Mescalito?

C.C.: Mescalito is circumlocution, that he uses, like to say, Little Joe, Little Billy — circumlocutions to mean William.

ST: Is he one god, or is he like a thousand million... forms...

C.C.: That's *power*, it's a teacher, it's not god, it's a teacher. It's a teacher that lives outside of yourself. You never men... name... you never mention it by name. Because the name that he gives [it] to you is personal. And therefore, you use the circumlocution "Mescalito". Neither word "peyotle". Because peyotle means something else. It's not applicable to that. It's a... it's a word that has been borrowed by Spaniards.

схожа на ковдру. Дуже, дуже приємна. Натомість денний час дуже активний, він занадто сповнений різними справами. І він не є сприятливий відчуттю, необхідному для чогось такого. Я люблю ніч, не знаю чому, можливо, я сова чи щось подібне. Мені вона дуже подобається, вона дуже лагідлива до мене. Я вимикаю світло у своєму будинку весь час. І я чомусь почуваюся дуже добре, я почуваюся дуже комфортно, коли навколо темно, і дуже неспокійно, коли багато світла.

СТ: Не могли б ви розповісти нам більше про Мескаліто?

КК: Наприклад, що, що саме?

СТ: Я не знаю...

КК: (*сміється*) Тобто...

СТ: Ну, я просто цікавлюся... Насамперед, американські індіанці мають бога, якого звуть не Мескаліто, його називають якось інакше...

КК: Вони мають різні імена, так.

СТ: [... (*нерозбірливо*)]

СТ: [Що це таке (*нерозбірливо*)], Мескаліто?

КК: Мескаліто — це іносказання, перифраз, який він використовує, подібно до того, як говорити «Малий Джо», «Малий Біллі» — перифрази, що означають «Вільям».

СТ: Він є один бог, чи він як тисяча мільйонів форм...

КК: Це сила, це вчитель, він не є бог, він учитель. Він є вчитель, який живе поза тобою. Ви ніколи не називаєте його на ім'я, бо те ім'я, яке він повідомляє вам, є особистим. І тому ви вживаєте це ім'я-замінник «Мескаліто». Не слово «пейотль», бо «пейотль» означає дещо інше. Воно не застосовне до цього. Це слово, що було запозичене іспанцями.

agradable. Por otro lado, durante el día es muy activo, que es demasiado ocupado. No es propicio para la sensación de algo por el estilo. Me gusta la noche, no sé por qué, tal vez estoy búho, algo por el estilo. Me gusta mucho, es muy susceptible a mí. Enciendo las luces en mi casa fuera todo el tiempo. Me siento muy divertido, por alguna razón, es muy cómodo, está oscuro, y muy agitado cuando hay mucha luz.

EST: ¿Podría decir más sobre Mescalito?

C.C.: ¿Como qué, qué, cómo?

EST: No lo sé...

C.C.: Es decir...

EST: En primer lugar, de todos los indios americanos tienen un dios no se llama Mescalito, se llama otra cosa...

C.C.: Ellos tienen diferentes nombres, sí.

EST: [... (*inaudible*)]

EST: ¿Qué es Mescalito?

C.C.: Mescalito es un circunloquio, que utiliza, le gusta decir, el pequeño Joe, el pequeño Billy. Circunloquio es en el sentido de William.

EST: ¿Es uno de, un dios, o es como mil millones de dioses?

C.C.: Ese es el poder, es un maestro. Es un maestro que vive fuera de ti mismo. Nunca se menciona por su nombre. Debido a que el nombre que se le da es personal. Por lo tanto, se utiliza el nombre de *peyotle*. Debido *peyotle* significa otra cosa. No es aplicable a eso. Es una palabra que se ha utilizado por los españoles.

Peyotle is a state, very much like... like *Datura* in... in Mexicans, and the Spanish used in Mexico. *Datura* is called *toloache*. And *toloache* is... is the... the... people say *toloache*, but that's not... not [very] accurate... *Toloache*'s a state of knowledge, related to the *Datura*. But it's not the plant, it's a state of knowledge. And so is [another] word *Ololiúqui*, that the... the... Sahagún, that Spanish... priest... was very concerned with. And people have identified *Ololiúqui* as the... the... the... the seeds of a *Morning Glory*. But that's not... it's... it belongs to the *Datura* also. But it's again... it's another... it's a state, state of knowledge.

ST: Does don Juan or any of the other brujos have any difficulties with the Church, because of this?

C.C.: Well, I suppose they do. They... they couldn't care less one way or the other. They are capable of short-circuiting the works of the domineering... the dominant society. Which is very, very, very appealing, to me at least, to be able to short circ... short-circuit them and render them meaningless, and useless, and harmless. You see, don Juan is not trying to fight anybody, therefore nobody fights with him. He's very capable, he's a hunter. He's a... he's a hunter, he's a capable man, he does everything himself. He's a...

ST: Do you mean he hunts animals [to eat them (*inaudible*)]?

Пейотль[183] — то є стан, дуже подібно до *Datura* у мексиканців та в іспанській мові в Мексиці. Дурман, або *Datura* називають *толоаче*. А *толоаче* — це... люди кажуть *толоаче*, але то є... не [дуже] правильно... *Толоаче* — це стан знання, пов'язаний із дурманом. Але то не є рослина, то є стан знання. Так само [ще одне] слово *Ололюкві*, яким дуже сильно цікавився Сааґун, той іспанський священик. І люди ідентифікують *Ололюкві* як насіння іпомеї[184]. Однак це стосується й дурману також. Але знов-таки, це інше, це стан, стан знання.

СТ: Чи має дон Хуан або хтось з інших брухо якісь проблеми із церквою через це?

КК: Ну, я гадаю, що так. Їм до цього абсолютно байдуже, так чи інакше. Вони здатні закорочувати, зривати все роблення й дії панівного суспільства. Що є дуже, дуже, дуже привабливим, принаймні для мене, бути здатним закоротити їх і зробити їх позбавленими сенсу, непожиточними й нешкідливими. Розумієте, дон Хуан не намагається ні з ким битися, тому ніхто не бореться з ним. Він дуже вмілий, він мисливець. Він мисливець, він вправний чоловік, він усе робить сам.

СТ: Ви маєте на увазі, що він полює на тварин [щоб їсти їх (*нерозбірливо*)]?

Peyotle es un estado, muy parecido a la datura, en el mexicano, el uso español en México. Datura se llama toloache. Toloache es un pueblo dicen toloache es un estado de conocimiento, en relación con la datura. No es la planta, que es un estado de conocimiento. *Ololiúqui*, Sahagún, el sacerdote español estaba muy preocupado con. Y la gente ha identificado como las semillas de la campanilla. Pero que pertenece a la datura también. Pero una vez más que es un estado, estado de los conocimientos.

EST: Hace don Juan o cualquiera de los otros brujos tienen alguna dificultad con la Iglesia, debido a su...

C.C.: Bueno, supongo que lo hacen. A ellos les importa menos de un modo u otro. Son capaces de cortocircuitar las obras de la sociedad dominante. Que es muy, muy atractivo para mí, al menos, ser capaz de corto circuito de ellas y hacerlas sin sentido, e inútil, y sencillos. Usted ve, don Juan no está tratando de enfrentar a cualquiera, por lo tanto, nadie con él. Es muy capaz, él es un cazador. Él es un cazador, que es un hombre capaz, que hace todo por sí mismo.

EST: Él caza animales para la alimentación?

---

[183] *Peyote* — іспанська назва, яка походить від слова *peyōtl* у мові науатль, або ацтекській.

[184] Morning Glory — досл. ранкове сяйво, ранкова пишнота (*бот.* іпомея, берізка) — витка рослина, яку часто культивують через її ефектні квіти у формі труби, які зазвичай розкриваються рано вранці та в'януть до полудня. Деякі види сімейства берізкових (такі як *Turbina corymbosa*), відомі вмістом психоактивних речовин, і їхнє насіння здавна використовується шаманами корінних народів Америки в ритуальних практиках. У своїй фундаментальній праці «Загальна історія справ Нової Іспанії» (1547–1577 рр.) Бернардіно де Сааґун навів різні відомості про *Turbina corymbosa*, зокрема такі: "Є трава, яка називається *коатль шошоукві* (*coatl-xoxouhqui*), і вона дає насіння, яке називається *ололюкві*. Це насіння одурманює і зводить з розуму. Його дають випити, щоб завдати шкоди тим, кому бажають зла, а ті, хто з'їдає його, їм здається, що вони бачать образи й страшні речі. Його дають з'їсти або випити мольфари або ті, хто ненавидить когось, щоб заподіяти тому шкоду. Ця трава цілюща, і її насіння використовують від подагри, його перемелюють і прикладають до хворого місця".

C.C.: Well, in [meaning] way, metaphorically, and... you know in a... in a... in a... in a literally way. He's a... he... he hunts in his own way. And... and he's a warrior, meaning he's... he's al... alert, on his toes, consistently. He never lets anything go beyond by him. The... and this... this is a great argument that I have with his grandson. His grandson says "my grandfather is feeble-minded." I... I said, you know what, "Perhaps, you're wrong. Do you think that you could have sneaked up on him?" And the young guy, Fernando, says, "No, my grand... you cannot sneak up my grandfather, he's a brujo." (*laughter*)

And it is absurd, you know. How could you say that he's feeble-minded and then you say that you could not sneak up on him. [But] that's the idea, you see. He maintains everybody, under this... this... this sort of control. He's never let me out of his sight. I'm always within... within his... his view. And it's an automatic process, unconscious. He's not aware of it, but I'm always there, at all times, you know, [it's his set (*inaudible*)]. He is very alert.

ST: Do you think that don Juan knows enough about the culture which you come from... to be able to understand how difficult it is [to use it] to pull yourself out of it...

C.C.: Yeah...

ST: ... Do you think he really understand [how] difficult [that is]?

C.C.: Oh, I think so. I think he does. Don Juan is not... is not an Ishi. He is not an isolated man. He is a hunter, a warrior. His

КК: Ну, з погляду [значення], метафорично і, знаєте, буквально також. Він полює у свій власний спосіб. І він воїн, тобто він постійно перебуває в стані алертності, постійно навшпиньках, напоготові. Він ніколи нічому не дозволяє пройти повз його увагу. І щодо цього я серйозно сперечаюся з його онуком. Його онук каже: "Мій дід несповна розуму." Я сказав йому знаєте що: "Можливо, ти не правий. Як гадаєш, ти зміг би непомітно підкрастися до нього?" І цей молодий хлопець, Фернандо[185], каже: "Ні, до мого діда не можна непомітно підкрастися, він брухо" (*сміх у залі*).

І це абсурд, знаєте. Як ти можеш говорити, що він несповна розуму, а потім ти кажеш, що не зміг би непомітно підкрастися до нього. Але, розумієте, саме в цьому полягає ідея. Він тримає всіх під такого роду контролем. Він ніколи не випускає мене з очей. Я завжди перебуваю в його полі зору. І це автоматичний процес, несвідомий. Він не усвідомлює цього, але я завжди там, у будь-який час, знаєте, [це його набір (*нерозбірливо*)]. Він дуже алертний.

СТ: Чи вважаєте ви, що дон Хуан достатньо знає про культуру, з якої ви походите, щоб бути здатним зрозуміти, як важко [використовувати це (*нерозбірливо*)], щоб вирватися з неї...

КК: Так...

СТ: ...Ви думаєте, він справді розуміє, [наскільки] [це] важко?

КК: О, я так думаю. Я думаю, він розуміє. Дон Хуан — це не Іші[186]. Він не ізольована людина. Він є мисливець, воїн. Його

C.C.: Muchas maneras, metafóricamente, y um, de manera literal. Él caza a su manera. Es un guerrero, lo que significa que alerta de forma consistente en puntas de pie. Él nunca deja nada fuera de ella, por él. Hay una gran discusión que tengo con su nieto. Su nieto dice mi abuelo es débiles mentales. Dije usted sabe quizá estás equivocado. ¿Usted cree que podría sorprender a él? Y el chico joven, Fernando, no, mi abuelo, no se puede colarse en el abuelo, que es un brujo.

Es absurdo, ya sabes, ¿cómo podría usted que es débil de mente y luego se dijo que no se podía acercarse sigilosamente a él. Esa es la idea, que se ve, que mantiene a todo el mundo, en virtud del presente este tipo de control. Nunca me deja fuera de su vista. Estoy siempre dentro de su punto de vista. Y es un proceso automático, inconsciente. Él no es consciente de ello, pero estoy siempre ahí, en todo momento. Es muy alerta.

C.C.: No está aislado hombre. Él es un cazador, un guerrero. Su vida es un juego de estrategia. Él es capaz de

[185] Онук дона Хуана вперше з'являється як персонаж у другій книжці Кастанеди «Окрема реальність» під іменем Люсіо. Проте у своїх публічних виступах невдовзі після опублікування «Вчення» Кастанеда, говорячи про онука дона Хуана, називає його Фернандо. Дуже ймовірно, що в наведених у першому томі «Нагвалізму» іспаномовних нотатках дон Хуан говорить саме про нього, кажучи, що Фернандо сам не знає, де він є.

[186] Див. *Ishi in Two Worlds: A Biography of the Last Wild Indian in North America*, by Theodora Kroeber (Теодора Кребер «Іші у двох світах: біографія останнього дикого індіанця в Північній Америці»).

life is a game of a strategy. He is capable of rounding up his armies, and... and using them in a most efficient way. The most efficacious way. He's not a guy who cuts corners. But his... his great motto is *efficacy*. And that's totally opposed to my motto. My motto is waste (*laughter*). Like all of us, unfortunately. You see, and then I get caught in tremendous upheavals of meaning. And... and... and things have split me. And I begin to whine, (*whines*) "Ooooh, why, why, why, how, how did it happen to me?" But you know, [if I have a life]... if... if I would be able to live like don Juan, I could [set] my life in a... in a way of a... a strategy, set my armies strategically.

Like he says, "Then if you lose, all you lose is a battle. That's all." And you're very happy at that. But not with me, because if I lose, because they took me, you know, they raped me, you know, I've been taken in my furor, you know, no end to my fury. Because I... I... I was not prepared for it. But what would happen if I was prepared? Then I was just defeated, and defeat is not so bad. But to be raped, that's terrible, that's horrendous, and that's what we all do. By what? We are raped by cigarettes. We cannot stop smoking, ah, you know. Or people are raped by food, they can't stop eating (*laughter*). I have my own (*chuckles*)... my own quirks, you know, and I get [as] raped by... by certain things. I cannot mention them (*laughter*). That I do, then I'd be weak and feeble, you know, and helpless.

Don Juan thinks that... he feels that that's an indulgence that he cannot afford to. And he's not indulgent at all. He does not indulge, and yet his life is very harmonious, terribly funny, and... and... and great! And I... and I... I pondered, you know, how in the devil can he do it? And [I think] it's

життя — це гра стратегії. Він здатний зібрати разом свої армії і використати їх максимально ефективно. У найефективніший спосіб. Він не з тих хлопців, що зрізають кути й ідуть навпростець. Але його велике гасло — це ефективність. І то є повна протилежність моєму гаслу. Моїм гаслом є марнотратство (*сміх у залі*). Як і в усіх нас, на жаль. Розумієте, а тоді я потрапляю в колосальні зміщення значень. І речі розщеплюють мене. І я починаю скиглити (*скиглить*) "Оooo, чому, чому, чому, як, як це зі мною сталося?" Але знаєте, якби я був здатен жити, як дон Хуан, я міг би [організувати] своє життя відповідно до певної стратегії, розташувати мої армії стратегічно.

Як він каже: "Тоді, якщо ти програєш, усе, що ти програєш, це лише одна битва. Це все." І ти дуже щасливий від цього. Але зі мною не так, бо якщо я програю, через те що мною скористалися, мене схопили, зґвалтували, знаєте, я поринаю в лють, моїй розлюченості немає краю. Бо я не був готовий до цього. Але що сталося б, якби я був готовий? Тоді я просто зазнав би поразки, а поразка не така вже й погана. Але бути зґвалтованим — це страшенно відразливо, це жахливо, і це те, що ми всі робимо. Чим саме? Нас ґвалтують цигарки. Ми не можемо кинути палити, ну, ви знаєте. Або людей ґвалтує їжа, вони не можуть зупинитися й перестати їсти (*сміх у залі*). Я маю свої власні (сміється) примхи, знаєте, і [мене] так само ґвалтують певні речі. Я не можу назвати їх (*сміх у залі*). Це речі, які я роблю, а тоді я стаю слабкий, немічний і безпорадний.

Дон Хуан вважає... він відчуває, що то є самопотурання, якого він не може собі дозволити. І він узагалі ні в чому не потурає собі. Він не потурає собі, і все ж його життя дуже гармонійне, страшенно втішне, радісне, і прекрасне! І я розмірковував, знаєте, як, у біса, він може робити це? І я [гадаю], то є завдяки

reunir a sus ejércitos, y utilizarlos de manera más eficiente. La forma más eficaz. No es un tipo que corta esquinas. Pero su gran lema es eficaz. Y eso es totalmente opuesta a mi lema. Mi lema es los residuos, al igual que todos nosotros, por desgracia. Ya ves, me atrapan en tremendos trastornos de significado. Y las cosas que me separaron. Comienzo a quejarse. Ya sabes, ¿por qué, por qué, cómo ha sucedido a mí? Pero si pudiera ser capaz de vivir como don Juan, pude configurar mi vida en forma de estrategia, puse mis ejércitos estratégicamente.

Como él dice, entonces, si se pierde, todo se pierde es una batalla. Eso es todo. Es usted muy feliz en eso. Pero no conmigo, porque si pierdo me llevaron, me violaron, me han llevado, en mi furor. Ya sabes, no hay fin a mi ira. Debido a que no estaba preparado para ello. Pero ¿qué pasaría si yo estaba preparado? Entonces se me acaba de vencer, y la derrota no es tan malo. Pero para ser violada, eso es terrible, eso es horrible, y eso es lo que todos hacemos. Por uno, que son violadas por los cigarrillos. No podemos dejar de fumar, ah, usted sabe, las personas son violadas por los alimentos, no pueden dejar de comer. Tengo mis propias peculiaridades, que son violadas por ciertas cosas, no puedo hablar de ellos. Débil y débil, e impotente.

Don Juan piensa que, y se siente eso, es un lujo, y no puede permitirse el lujo. Y él no está en absoluto indulgente. Él no se entrega, y sin embargo, su vida es muy armonioso. Terriblemente divertido, y grande. Y reflexioné, la forma en que el diablo puede hacerlo? Y piensa que es

by cutting his indulgence to... to... to nothing. And yet he lives very well. He doesn't *deny* himself anything. *There's* the trick. That's the funny trick, and so it's... it's... it is an almost a semantic manipulation.

Like he says he's in his sixties [years] old and he likes girls. He says that the reason why he likes girls is because when he was young he took one *Datura* with the lizards, and the lizards bit him nearly to death. And he was sick for three months. He was in coma for... weeks and then his teacher told him not to worry about it, because from then on he was going to be virile until the day he dies. He says the lizards do that, you know, if they bite you too hard, you become very virile. So I asked him, "How could I get a couple of bites?" (*chuckles*) (*laughter*). He said, "You'd need more than a couple of bites for that." So but... but... he's... he's very... he's not frugal of... in the sense of denial, denial, but yet he doesn't indulge. Maybe [that's what makes] sense.

ST: Could you tell us a little more about the position of the Yaquis [and how they become ... (*inaudible*)]

C.C.: The Yaquis? The Yaquis are Christians, Catholics, nominal Catholics. They... they allowed the Catholic missionaries to come in 1773, voluntarily. And after 80 years of... catholization, they killed all the missionaries (*laughter*). And no other missionaries have ever come to the Yaquis (*laughter*).

And then they involved themselves in this war against the Mexicans, after the independence of Mexico. The Yaquis have been in war with the Mexican army for 100 years, of solid war! Solid! They raided the Mexican towns, they killed them. And finally, in 1908, at the beginning of the cen-

повному відсіканню його самопотурання, до нуля. І все ж він живе дуже добре. Він не *відмовляє* собі ні в чому. *Ось* у чому вся хитрість увесь трюк. Це кумедний трюк, і тому це майже семантична маніпуляція.

Наприклад, як коли він каже, що йому за шістдесят [років] і йому подобаються дівчата. Він каже, що причина, чому йому подобаються дівчата, полягає в тому, що в юності він прийняв одну порцію *Datura* з ящірками, і ящірки покусали його мало не до смерті. І він хворів три місяці. Він був у комі кілька тижнів, а потім його вчитель сказав йому не хвилюватися з цього приводу, бо відтепер він матиме чоловічу силу аж до дня своєї смерті. Він каже, ящірки роблять це, знаєте, якщо вони дуже сильно покусають вас, ви дістаєте дуже велику чоловічу потенцію. Тож я запитав його: "Як я можу й собі отримати пару укусів?" (*сміється*) (*сміх у залі*). Він сказав: "Тобі для цього знадобилося б більше, ніж пара укусів". Але при цьому він не є скупердягою в сенсі самообмеження, відмовляння собі в чомусь, і все ж він не потурає собі. Можливо, [саме в цьому] сенс.

СТ: Не могли б ви розповісти нам трохи більше про становище індіанців я́кі [та як вони стали... (*нерозбірливо*)].

КК: Я́кі? Я́кі — це християни, католики, номінально католики. Вони дозволили католицьким місіонерам прийти в 1773 році, добровільно. А після 80 років католичення вони повбивали всіх місіонерів (*сміх у залі*). І жодні інші місіонери ніколи не приходили до я́кі (*сміх у залі*).

А потім вони втяглися в цю війну проти мексиканців, після здобуття Мексикою незалежності. Я́кі вели війну з мексиканською армією впродовж 100 років, безперервну війну! Безперервну! Вони здійснювали набіги на міста мексиканців, вони вбивали їх. І ось нарешті в 1908 році, на початку століття,

mediante la reducción de su indulgencia para nada. Y sin embargo, vive muy bien. No niega a sí mismo nada, ahí está el truco. Ese es el truco divertido. Su una manipulación semántica normal.

Como él dice que es de unos sesenta años y le gustan las chicas. Se dice que la razón por la que le gustan las chicas, porque cuando era joven tomó una con datura, con los lagartos y las lagartijas le mordió casi hasta la muerte. Y estaba enfermo durante tres meses. Se encontraba en un estado de coma durante semanas y luego su maestro le dijo que no se preocupe por eso, porque a partir de ese momento, que iba a ser viril hasta el día en que murió. Él dice que los lagartos hacen eso. Ya sabes, que mordían usted demasiado duro, usted se convierte en muy viril. Así que le pregunté, «¿cómo podría conseguir un par de picaduras?» El dijo, «lo que se necesita más de un par de picaduras.» Él no es frugal en sentido de negación, pero no se entrega. Tal vez eso no tiene sentido.

EST: ¿Me podría decir más sobre los yaquis?

C.C.: Los yaquis? Los yaquis son cristianos, católicos, católicos nominales. Permitieron que los misioneros católicos que vienen en 1773, de manera voluntaria. Y después de 80 años de colonización, mataron a todos los misioneros. Y no hay misioneros ha llegado nunca.

Ellos se involucraron en esta guerra contra los mexicanos. Después de la independencia de México. Los yaquis han estado en guerra con el ejército mexicano durante 100 años, de la guerra sólida. Sólido. Asaltaron los pueblos de México, los mataron. Y, por último, en 1908, a principios

tury, Mexico decided to put an end to this nonsense. And he round [them] up, he send there, you know, huge troops, armies, round up the Indians, put them [then] in trains and boats and ship them to the south, to Oaxaca, Veracruz and Yucatan, dispersed them completely. And that was the only way to stop them.

And then in 1940... after the w... you know, I... 1947, after the war, and after what Hitler has done with populations, you know, masses of people in Mexico being the... the avant-garde of democracy in Latin America, they couldn't stand the thing that they've done the same thing to the Yaquis. So they rounded the Yaquis again (*laughter*), brought them back, and they are again in Sonora now.

So... they are seasoned warriors, they are very, very, very aggressive people. It's inca... it's in... inconceivable that don Juan could enter into that society. It's... it's... it's a closed circuit. They're very aggressive. They wouldn't trust me, because I'm a Mexican. They... they see me as a Mexican. They would trust an American, much, much better, much easier. They hate Mexicans, they call them the *Yoris*. Which means, you know, pigs or something like that. [It's] because they have been so oppressed...

ST: Could you speak a little about don Juan as brujo or don Juan as diablero, what is he?

C.C.: It's the same thing. Brujo it's a diablero, those are two Spanish words to denominate, to design the... the... designate the same thing. Don Juan does not want to use that because it's... it's a... it... it connotes a sense of evilness. So he uses the word *man of knowledge*, it's a Mazatec

Мексика вирішила покласти край цьому навіженству. І він[187] оточив [їх], він відправив туди величезні війська, цілі армії, він оточив індіанців, зігнав їх в одне місце, [а потім] повантажив їх у потяги та човни й відправив на південь, до Оахаки, Веракруса і Юкатану, він повністю розпорошив їх. І це був єдиний спосіб їх зупинити.

А потім у 1947 році, після війни й після всього того, що Гітлер вчиняв із людьми, з цілими народами, знаєте, маси людей у Мексиці, що була тоді авангардом демократії в Латинській Америці, вони не могли змиритися з тим фактом, що мексиканці зробили те саме з індіанцями я́кі. Тож вони знову зігнали індіанців я́кі в одне місце (*сміх у залі*), відвезли їх назад, і вони знову в Сонорі зараз.

Тож вони досвідчені воїни, вони дуже, дуже, дуже агресивні люди. То є незбагненне, що дон Хуан зміг увійти до цієї спільноти. Це замкнута система. Вони дуже агресивні. Вони б не довіряли мені, бо я мексиканець. Вони сприймають мене як мексиканця. Вони б довіряли американцеві, набагато, набагато краще, набагато легше. Вони ненавидять мексиканців, називають їх *йорі*. Що означає, знаєте, свині або щось подібне. [Це] тому, що їх так пригноблювали...

СТ: Чи могли б ви трохи розповісти про дона Хуана як брухо чи про дона Хуана як діаблеро, хто він?

КК: Це те саме. Брухо — це діаблеро, то є два іспанські слова для позначення того самого, вони означають ту саму річ. Дон Хуан не хоче використовувати ці слова, бо вони мають певну конотацію зі злом. Тому він використовує термін «чоловік знання», це масатекський термін.

de siglo, México decidió poner fin a este disparate. Ellos los redondean, el envío de tropas, enormes ejércitos, completan el número de indios los pusieron en los trenes en los barcos y enviarlos al sur, a Oaxaca, Veracruz y Yucatán, los dispersaron por completo y eso fue sólo el modo de detenerlos.

Y luego, en 1940, después de la guerra, dice, masas de personas en México siendo la vanguardia de la democracia de América Latina, no podían soportar las cosas que hicieron a los yaquis. Por lo que redondean los yaquis de nuevo, los devolvieron, están de nuevo en Sonora ahora.

Son guerreros experimentados, son personas muy, muy, muy agresivos. Es inconcebible que don Juan pudiera entrar en esa sociedad. Es un circuito cerrado. Es muy agresivo. Ellos no confía en mí, porque soy un mexicano. Me ven como mexicano. Ellos confiaban en un americano, mucho mejor, mucho más fácil. Odian a los mexicanos, que ellos llaman el Yoris. Lo que significa cerdos, algo por el estilo. Debido a que han sido tan oprimidos...

EST: ¿Sabe usted acerca de don Juan como brujo o don Juan como diablero?

C.C.: Es lo mismo. Un brujo es un diablero, esos son dos palabras en español, para denominar a diseñar, que significan la misma cosa. Don Juan no quiere usar ese porque connota un sentido de maldad. Así que se usa la palabra hombre del conocimiento, que es un término mazateca. Llegué

[187] Очевидно, йдеться про Порфіріо Діаса (Porfirio Díaz), президента й диктатора Мексики з 1876 до 1911 року.

term. I con... I... I concluded that whatever he... he learned from a Mazatec, because *man of knowledge* is *one who knows*. And *one who knows* is a Mazatec term. A brujo, a sorcerer is *one who knows*.

[*Here happened something that caused general laughter, may be Castaneda made a gesture or someone made an inaudible remark.*]

I hope that I'll arrive to that, you know, I... I... I doubt very much that my... my... make-up is the one that is required to make a man of knowledge. I don't think I have the backbone...

ST: But does don Juan agree with that?

C.C.: No, he never told me that, you know. He thinks that I have a very bad... probably... [fray *or* frame (*uncertain*)] I do things because I get bored, which is pretty bad, terrible, it's suicidal nearly. He presented me the example of a man who was courageous. He found a woodcarver, that... you know, was very interested to... in the idea of taking peyote.

Don Juan took me to Sonora as a... as a show, so that he could convince his grandson that it was very desirable to take peyote. That it would change his life. His grandson is very han... very handsome chap, terribly handsome. And he wants to be a movie star (*laughter*). And he wants me to bring him to Hollywood. And he always asks me, his name is Fernando, he always asks me, he says, "Do you think I'm handsome, Carlos?" I say, "You're really handsome." And then he says, "Do you think that I... I... I could, you know, work in the movies as a chief in a, you know, cowboy movie or something?" And he would, he

Я виснував, що він навчався в індіанця масатека, бо *чоловік знання* — це *той, хто знає*. А *той, хто знає*, — це масатекський термін. Брухо, мольфар — це *той, хто знає*.

[*Тут сталося щось, що викликало загальний сміх, можливо, Кастанеда зробив якийсь жест або хтось вимовив якусь нечутну репліку*.]

Я сподіваюся, що я до цього прийду; я дуже сумніваюся, що моя натура є тією, яка потрібна для продукування чоловіка знання. Я не думаю, що я маю достатньо міцний хребет, потрібну твердість характеру...

СТ: Але чи згоден із цим дон Хуан?

КК: Ні, він ніколи не казав мені цього. Він думає, що я маю дуже погану... мабуть... [зношеність *або* основу (*нерозбірливо*)] Я роблю речі, бо мені стає нудно, що дуже погано, жахливо, це мало не суїцидально. Він показав мені приклад сміливого, мужнього чоловіка. Він знайшов різьбяра по дереву, якого дуже цікавила ідея прийняти пейот[188].

Дон Хуан узяв мене до Сонори, щоб показати мене й змогти переконати свого онука, що йому дуже бажано прийняти пейот. Що це може змінити його життя. Його онук дуже вродливий, ставний хлопець, страшенно гарний. І він хоче бути кінозіркою (*сміх у залі*). І він хоче, щоб я привіз його до Голівуду. І він завжди питає мене, його звуть Фернандо, він завжди питає мене, він каже: "Як ти вважаєш, Карлосе, я красень?" Я кажу: "Ти справдешній красень". А тоді він каже: "Як ти гадаєш, я міг би зніматися в кіно в ролі вождя племені, у ковбойському фільмі чи чомусь такому?" І він міг би, він

a la conclusión de que todo lo que había aprendido de un mazateca, porque el hombre-de-conocimiento es el que sabe. Y uno que lo sabe es un término mazateca. Un brujo, un hechicero, es el que sabe.

Espero que llegue a eso. Dudo mucho que el maquillaje es el que se requiere para hacer un conocimiento del hombre. Yo no creo que tenga la columna vertebral.

EST: Bueno, ¿Tiene don Juan de acuerdo con eso?

C.C.: No, nunca me dijo que, ya sabes. Él piensa que tengo una muy mala probablemente franca. Yo creo porque me aburro, que es bastante malo, terrible, casi suicida. Me presentó el ejemplo de un hombre que fue valiente. Encontró un tallador de madera, que estaba muy interesado en la idea de tomar peyote.

Don Juan me llevó a Sonora como un espectáculo, para que pudiera convencer a su nieto que se fue muy deseable tomar peyote. Que cambiaría su vida. Su nieto es tío muy guapo, terriblemente guapo. Quiere ser una estrella de cine. Él quiere que le traiga a Hollywood. Y siempre me pregunta, su nombre es Fernando, él siempre me pregunta, ¿cree que soy guapo Carlos? Eres muy guapo. Y luego dice, no creo que pudiera trabajar en el cine como director en una película de vaqueros o algo? Él, que sería un magnífico jefe. Él quiere que lo lleve a Hollywood.

[188] Можливо, тут ідеться про Еліхіо, якого в книжці Кастанеда назвав фермером. Дон Хуан казав про нього Кастанеді таке: "Щоб бути воїном, ти маєш бути кришталево чистий, як Еліхіо. Ось перед тобою чоловік мужності!" В останній частині цієї лекції, що досі ніколи не публікувалася жодною мовою, також цілком імовірно йдеться про Еліхіо–різьбяра масок.

would be a magnificent chief. So he... he wants me to take him to Hollywood. He says, "You just take me to the door, and leave me there (*laughter*). [As a gift (*inaudible*)]!"

[But that we weren't able to do (*inaudible*)]... I never had the opportunity bring him to the door. But... however don Juan is... has the intention to turn his grandson to the use of peyote. And he failed every time. He took me one day as a show, and I told them my experiences. There were about eight Indians there listening, [and] they... they say, you know, that... "What is it, peyote causes madness, it causes insanity." Don Juan says, "But that's not true, if that would be so, look at Carlos, he isn't [off his nut again (*inaudible*)]." [They answered (*inaudible*)], "Maybe he should be" (*laughter*).

ST: Do you think that you could have found the level of [understanding] which you found now, by intaking the drugs without don Juan... [without the lead of] don Juan?

C.C.: No, I am... I am... I am very... emphatic about that. I would be lost. I... I've just talked to Timothy Leary (*chuckles*). And he's flipped (*laughter*). I'm sorry, I... that's my personal feeling. He cannot concentrate, and that's absurd.

ST: Is that the difference between him and don Juan...

C.C.: That's it!

ST: ...that don Juan can concentrate?

C.C.: He could pinpoint things. And he would exhaustively laugh at things, and... and kick one subject until [it's dead]. I don't know why, [he's] very amenable to do that. He has a sense of humor. What he lacks is the tragedy of a Western man. We're tragic figures. We're sublime beings... groveling in mud (*laughter*). Don Juan is not. He's not a sublime being. He told me himself.

був би чудовим вождем. Тож він хоче, щоб я привіз його до Голівуду. Він каже: "Лише підведи мене до дверей і залиш мене там. (*сміх у залі*). [Як подарунок (*нерозбірливо*)]!"

[Але ми не змогли цього зробити (*нерозбірливо*)]... Мені ніколи не випадала нагода привести його до дверей. Однак дон Хуан має намір привернути свого онука до вживання пейоту. І щоразу він зазнає невдачі. Одного дня він привів мене до них як живий приклад, і я розповів їм про свій досвід. Там було приблизно вісім індіанців, які слухали мою розповідь, [і] вони сказали: "Та що це таке, пейот викликає божевілля, від нього стають несповна розуму". Дон Хуан каже: "Але ж це неправда, якби це було так, подивіться на Карлоса, [знов-таки, він не божевільний (*нерозбірливо*)]". [Вони відповіли (*нерозбірливо*)], "Можливо, він мав би ним бути" (*сміх у залі*).

СТ: Як ви гадаєте, чи могли б ви досягти того рівня [розуміння], який маєте зараз, приймаючи наркотики без дона Хуана... [без керівництва] дона Хуана?

КК: Ні, я дуже категоричний щодо цього. Я би пропав. Я оце щойно розмовляв із Тімоті Лірі (*сміється*). І він вольтонутий (*сміх у залі*). Я перепрошую, це моє особисте відчуття. Він не може концентруватися, і це абсурд.

СТ: Чи саме в цьому полягає відмінність між ним і доном Хуаном...

КК: Саме так!

СТ: ...що дон Хуан може концентруватися?

КК: Він може загострювати свою увагу на речах, точно ідентифікувати й визначати їх. Він здатен без упину сміятися з речей, розбирати й довбати одну тему, поки [від неї нічого не залишиться]. Я не знаю чому, [в нього] це виходить дуже м'яко. Він має почуття гумору. Чого в нього немає, то це трагедії західної людини. Ми трагічні постаті. Ми величні й пихаті істоти, що плазують у багні (*сміх у залі*). Дон Хуан не такий. Він не є пихатою істотою. Він сам мені це казав.

Él dice que me lleve a la puerta, y me dejó allí.

Nunca he tenido la oportunidad de llevarlo a la puerta. Pero uh, sin embargo don Juan tiene la intención de convertir a su nieto al uso de peyote. Y falló cada vez. Y me llevó un día como un espectáculo, y les dijo a mis experiencias, había ocho indios y su escucha. Dijeron que, el peyote, provoca la locura, provoca la locura. Don Juan dice, «pero eso no es verdad, si eso fuera así, mira Carlos, no está loco.» Ellos dijeron, tal vez debería ser.

EST: ¿Crees que podría haber encontrado el nivel de comprensión que ha encontrado ahora, por intaking los medicamentos sin don Juan?

C.C.: No, soy muy contundente al respecto. Estaría perdido. Acabo de hablar con Timothy Leary. Y se volcó. Lo siento, es mi opinión personal. Él no puede concentrarse, y eso es absurdo.

EST: Es que la diferencia entre él y don Juan?

C.C.: ¡Eso es todo!

EST: ...que don Juan puede concentrarse?

C.C.: Don Juan se puede concentrar. Eso es. Se podría establecer claramente las cosas. Él exhaustiva podría reírse de las cosas, y lanzar un sujeto hasta su muerte. No sé por qué, es muy susceptible de hacer eso. Él tiene un sentido del humor. Lo que le falta es la tragedia de un hombre occidental. Estamos figuras trágicas. Somos seres sublimes... arrastrarse en el fango. Don Juan no lo es. Es un ser sublime. Me dijo a sí mismo.

I... I had a great discussion with him once about dignity. And I said that I have dignity and if... if I'm going to live without dignity, I'll blow my head off. And I *mean* it. And I... I don't know how I mean it, but I *do* mean it. And he says, for that, "That's nonsense, [entire (*inaudible*)]. I don't understand what's dignity, since I have no dignity. I have... I am an Indian, I have only life." [Something claiming (*inaudible*)], eh?

And I... I... I argued with him, I said, "Listen, please! I want so desperately, don Juan, [to understand all this (*inaudible*)]. What I mean by dignity, is what had happened to the... to the Indians when the Spaniards came. They actually forced them to live a life that had no dignity. They forced them to take the path without heart." And he said, "That's not true. The Spaniards rounded up the Indians who had dignity. Only the Indians who had already dignity." Maybe he's right. They never round him up (*laughter*).

What bothered me very much about don Juan is the way he looked at me. I told don Juan when I met him, this guy introduced me to him... he didn't introduce me to him, he said, "That's the man I've told you about." And I went to... to don Juan myself and I said, "My name is so and so." And in Spanish my name means "a spider", Charley Spider (*laughter*). [When] I said that... [when] I said that I'm Charley Spider he cracked up, "Ooooh!" (*laughter*), [taking me as an idiot (*inaudible*)]. So... Now it was an entry, that was a very good entry. So then, you know, I and the guy, you know, we... we sort of kidded around for a while. [And] he couldn't believe that anybody could [be named] a "spider". [In Spaniards I've heard the name meaning the same as mine. So funny! But I've never read it (*inaudible*)].

Одного разу я мав із ним велику дискусію про гідність. І я сказав, що я маю гідність, і якщо я житиму без гідності, я рознесу собі голову. І я *маю це на думці*. Я не знаю, як я це собі уявляю, але я справді маю на увазі саме це. А він каже на те: «Це нісенітниця, [повна (*нерозбірливо*)]. Я не розумію, що таке гідність, бо я не маю гідності. Я індіанець, я маю лише життя." [Яке сильне твердження (*нерозбірливо*)], га?

І я вступив із ним у суперечку, я сказав: "Послухайте, будь ласка! Я так відчайдушно хочу, доне Хуане, [зрозуміти все це (*нерозбірливо*)]. Під гідністю я маю на увазі те, що сталося з індіанцями, коли прийшли іспанці. Вони фактично змусили їх жити життям, яке не мало гідності. Вони змусили їх стати на стежку без серця." А він сказав: "Це неправда. Іспанці приборкали індіанців, які мали гідність. Лише тих індіанців, котрі вже мали гідність." Можливо, він правий. Його вони ніколи б не приборкали (*сміх у залі*).

Що мене дуже сильно непокоїло відносно дона Хуана, це те, як він дивився на мене. Я сказав дону Хуану, коли познайомився з ним, той хлопець відрекомендував мене йому, вірніше, він не відрекомендував мене йому, він сказав: "Ось той чоловік, про якого я тобі розповідав". І я сам підійшов до дона Хуана й сказав: "Мене звуть так і так". А іспанською моє ім'я означає «павук», Чарлі Спайдер (*сміх у залі*). [Коли] я сказав, що я Чарлі Спайдер[189], він мало не луснув від сміху: «Оооо!» (*сміх у залі*), [прийнявши мене за ідіота (*нерозбірливо*)]. Отже, то була його перша дія, дуже гарна перша дія. Тож потім ми обоє ще якийсь час жартували із цього. І він не міг повірити, що комусь можна [дати ім'я] «павук». [В іспанців я чув ім'я, яке означало те саме, що й моє. Так кумедно! Але я ніколи не бачив його написаним (*нерозбірливо*)].

Tenía una gran discusión con él una vez acerca de la dignidad. Y le dije que lo que tengo dignidad y si voy a vivir sin dignidad, voy a volarme la cabeza. Lo digo en serio. No me refiero a la forma en que ella, pero me refiero a él. Dijo, eso no tiene sentido, no entiendo sobre la dignidad, no tengo dignidad, yo soy un indio, sólo tengo la vida. Pero ese es su soporte.

Y discutir con él, le dije escucha, por favor, quiero tan desesperadamente, de entender, lo que quiero decir con dignidad, lo que les pasó a los indios cuando llegaron los españoles? En realidad les obligan a vivir una vida que no tenía dignidad. Se les obligó a tomar el camino que no tenía corazón. Y entonces él dijo, eso no es cierto. Los españoles reunieron a los indios que habían dignidad. Sólo los indios que ya tenía dignidad. Tal vez tiene razón. Ellos nunca lo redondean hacia arriba.

Le dije a don Juan cuando lo conocí, su tipo que me presentó, dijo mi nombre es tal y tal. En español me llamo Araña, la Araña Charley. Si le dije que mi nombre es Charley Araña. Había grieta hacia arriba. Nosotros bromeamos alrededor.

[189] Див. примітку про ім'я «Чарлі Спайдер» на стор. 422 першого тому «Нагвалізму».

After that, then I thought that that was my golden opportunity to, you see, to make my entry. And I said, "Listen, I understand (*chuckles*) that you know a great deal about peyote. I do too, I know a great deal about peyote! Maybe it'd be, you know, to our mutual benefit if we get together and talk about it." (*laughter*) That was my presentation. I mean, [I'm used to] that (*chuckles*), you know... like... as for... as formal presentation, and I've been using it over and over (*laughter*).

So he looked at me, he really looked at me in a very funny way I cannot portray. But I *knew* at that moment, that... that he knew that I didn't know anything (*laughter*) and I was just throwing the bull, you know, completely bluffing him. That's what bothered me very much, that I've never been looked at, that way, ever. That was enough for me to be very interested in going to see him. Nobody had ever looked at me in that way. Yes...

ST: I would like to know, like [there is this opinion] that don Juan has, that all of us, we not do it, surely, intake all of these things, without the guidance of a teacher or whatever. If that's not great, and his knowledge is hard to [take], then like what meaning is that for like people who don't have a person like don Juan? [Without this guidance (*inaudible*)]?

C.C.: [The guidance]? That's the real problem. I think, it's... that's... it's an untenable position. You see I... I placed myself in... in that position, by myself, you see, that's an untenable position. I wouldn't know. It's... it's like a... when I went to see him... when the book came out, I took it to him, and the... the... the... I... I... I got a book, you know, and I... I... I pretended that it was the first book that ever came out of the presses, you know, and I wanted to take it to don Juan.

Після цього я подумав, що це моя золота можливість, зробити свій хід. І я сказав: "Послухайте, мені відомо (*сміється*), що ви багато чого знаєте про пейот. Я теж, я багато знаю про пейот! Можливо, це принесло б користь нам обом, якби ми зібралися разом і поговорили про нього" (*сміх у залі*). То була моя презентація. Я маю на увазі, [я звик робити] це (*сміється*), знаєте, як офіційне представлення себе, і я використовую цей прийом знову й знову (*сміх у залі*).

Тож він подивився на мене, він справді подивився на мене в дуже дивний спосіб, який я не можу описати. Але я *знав* у той момент, що він знає, що я нічого не знаю (*сміх у залі*), що я просто ляпаю язиком і брешу, як москаль, знаєте, цілковито блефую. Мені не давало спокою те, що на мене так ще ніколи не дивилися, ніколи. Цього було достатньо, щоб мені дуже хотілося побачитися з ним іще. Ніхто ніколи не дивився на мене в такий спосіб. Прошу...

СТ: Я хотів би знати, наприклад, [якщо дон Хуан вважає], що всім нам не слід і, безсумнівно, ми не робимо цього, приймати всі ці речі без керівництва вчителя чи будь-кого іншого. Якщо то є зовсім не добре, і його знання важко [дістати], тоді яке значення всього цього для людей, котрі не мають такої людини, як дон Хуан? [Без цього проводу (*нерозбірливо*)]?

КК: [Без проводу]? То є справжня проблема. Я думаю, що це неприйнятне становище. Розумієте, я сам ставив себе в таке положення, розумієте, і воно є неспроможним. Я не знаю. Це як... коли я приїхав до нього, коли вийшла друком моя книжка, я привіз її йому, і... я отримав книжку, знаєте, і почувався й поводився так, ніби то була перша книжка в світі, що будь-коли вийшла з друку, знаєте, і я хотів привезти її дону Хуану.

Después de eso, descubrí que era mi oportunidad de oro para hacer mi entrada. Y dije, «escucho, entiendo que usted sabe mucho acerca de peyote. Yo también, yo sé mucho sobre el peyote, tal vez para nuestro beneficio mutuo podríamos reunirnos y hablar.» Esa fue mi presentación, es decir, mi presentación formal, he usado una y otra vez.

Y él me miraba, de una manera muy divertida, no puedo describir. Pero yo sabía en ese momento, que él sabía que yo no sabía nada. Sólo estaba tirando el toro, ya sabes, lo farol completamente. Eso es lo que me molestó mucho, nunca be estado miraba de esa manera, nunca. Eso fue suficiente para mí estar muy interesado en ir a verle. Nunca nadie me miraba de esa manera.

EST: La guía de un maestro. ¿Qué pasa con las personas que no tienen una persona como don Juan?

C.C.: Ese es el verdadero problema. Creo, que es una posición insostenible. Me coloqué en esa posición, por mí mismo, una posición insostenible. No sabría. Es como uh... cuando fui a verlo, um, por ejemplo, cuando salió el libro, lo llevé a él. Tengo un libro, y fingí que era el primer libro que jamás salió de las prensas, que conoces, y quería llevarlo a don Juan.

Maybe it was the first book, I don't know, perhaps it was. I wanted to believe that it was, anyway. And I took it to him, and I... I gave it, I... and it was very difficult to get... to reach him in the first place, 'coz he was way up in the central part of Mexico. I had to wait for a couple of days. And then finally he came down to town and I gave him the book. I said, "Don Juan, look, I finished this book." And he looked [at it], sort of, "Very nice book." He looked he said, "It's a nice book." And I said, in a state of passion I said, "I want you to have it! I want you to keep it!" And he says, "What can I do with a book? (*laughter*) Do you know what we do with paper in Mexico?" (*laughter*)

While I was, in that time, seeing him he told me... there was a [hole *or* whole (*uncertain*)] of... of group of people in... in this town that were maybe the... the leftover of what's... what's a larger colony of [pit-dwellers (*inaudible*)] eating mushrooms there, by themselves. And, you know, I told don Juan that there's a group of people that were eating mushrooms, and... and, "Would you want to see them?" And he says, "No, I've seen them already."

And he told me that one day he was walking, collecting — at the end of the year they collect the mushrooms that wouldn't be served. He doesn't use them, but he still collects them ritually. I don't know what he does with the mixture, but he still does it. And he and another man, a Mazatec Indian, don Genaro, who is also man of knowledge, they were involved in collecting mushrooms. And the... the process of collecting mushrooms is a very sacred, profound, amenable ritual.

Можливо, це була перша книжка, я не знаю, можливо, так і було. Хай там як, я хотів вірити, що вона була першою. І я привіз її йому, і я вручив її, і насамперед було дуже важко дістатися до нього, бо він був десь далеко в центральній частині Мексики. Мені довелося чекати пару днів. І ось нарешті він спустився з гір у місто, і я дав йому книжку. Я сказав: "Доне Хуане, дивіться, я закінчив цю книжку." І він глянув [на неї], типу: "Дуже гарна книжка." Він подивився і сказав: "Це файна книжка." А я сказав, у стані пристрасті: "Я хочу, щоб ви її мали! Я хочу, щоб ви залишили її собі." А він каже: "Що я можу робити з книжкою? (*сміх у залі*) Ти знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці?"[190] (*сміх у залі*)

Коли я бачився з ним тоді, він розповів мені... в тому містечку був барліг групи людей — можливо, вони були рештками більшої колонії [наркоманів, що мешкали в копанках (*нерозбірливо*)], які вживали там гриби, самі по собі. І, знаєте, я сказав дону Хуану, що там є група людей, котрі їдять гриби і... і я спитав: "Чи не хочете ви побачити їх?" А він каже: "Ні, я вже бачив їх раніше."

І він розповів мені, як одного дня він ішов, збирав гриби — наприкінці року вони збирають гриби, які потім не використовуватимуться. Він не використовує їх, але все одно збирає їх у ритуальних цілях. Я не знаю, що дон Хуан робить із сумішшю, проте він досі робить її. І він та ще один чоловік, індіанець масатек, дон Хенаро, що також є чоловіком знання, вони саме займалися збиранням грибів. А процес збирання грибів — то є дуже священний, складний, відповідальний ритуал.

Tal vez fue el primer libro, no sé, tal vez fue. Yo quería creer que era, de todos modos, y lo llevé a él, me dio lo que era muy difícil llegar a él en primer lugar, porque era camino hacia arriba en la parte central de México, tuve que esperar para una pareja de días. y, finalmente, él mismo descendió a la ciudad y le dio el libro. Le dije: «Don Juan mira he terminado un libro,» y parecía dije, «muy agradable», dijo, «un buen libro», y en un estado de pasión me dijeron: «Yo quiero que tengas que quiere que para mantener, quiero que lo tiene.» el dijo, «¿qué puedo hacer con un libro, ¿sabes lo que hacemos con el papel en México?»

[190] На цій фразі дона Хуана обривається поширена в інтернеті англійська розшифровка аудіозапису, опублікована Девідом Крісті.

And they were walking there and all of a sudden, from behind a bush came the guy (*shrieks*). He was naked (*chuckles*), a long hair, and he was naked and stoned! (*laughter*) And he… and he began… he hailed the two… group of the two old men and he began to talk to them in glossolalia — tongues (*babbles*), communicating with them! And as he communicated with them for a while, he just took off and then went downhill, screaming.

And... don Juan thought that that was terrible (*chuckles*). He... he couldn't see the sense of it. He couldn't conceive how could this man grab one of these mushrooms and eat it. It requires... then again, [he could have his (*inaudible*)] set. Personalistic set whether as a brujo, or as a... what? As a... as a Yaqui Indian, I don't know, what. But he's inter... his pulling is "interfering set", you don't do that. Those mushrooms are very powerful. They require a... a... a great deal of knowledge to manipulate.

And there is another very interesting point. Don Juan maintained that there is a level to which you could tap or attach yourself, a level you could tap — that means *direct knowledge*. The equivalent of learning very complex manipulations without being taught.

ST: I'd like to know what...

C.C.: What?

ST: ...what is your hope for the impact that your book would have... what kind of things people would do...

C.C.: I never thought... I never thought of the impact, because I... I never thought anybody was gonna read it!

ST: You wrote the book for yourself?

C.C.: No, I wrote the book because I wanted to get a PhD (*laughter*). I wasn't too pretentious. And then... and then I wrote... I wrote... I wrote my *notes* for myself, because

І вони йшли там, аж раптом звідкись із-за кущів вийшов хлопець (*голосно кричить*). Він був голий (*сміється*), довговолосий і під кайфом! (*сміх у залі*) І він почав... він окликнув двох старих і почав говорити до них, видаючи якусь глосолалію, нечленовані звуки! (*імітує нерозбірливу мову*) — так він спілкувався з ними! Потім, «поговоривши» з ними якийсь час у такий спосіб, він раптом підскочив, а тоді побіг униз пагорбом, репетуючи.

На думку дона Хуана, це було жахливо (*сміється*). Він не міг побачити в цьому сенс. Він не міг збагнути, як той чоловік міг просто схопити один із цих грибів і з'їсти його. Це вимагає... знову ж таки, [він міг би мати свій (*нерозбірливо*)] набір. Персоналістичний набір, чи то як брухо, чи то як що? Як індіанець я́кі, я не знаю. Але його зривання грибів — це «набір втручання», а так не можна робити. Ті гриби дуже сильні. Вони вимагають дуже багато знань, щоб мати з ними справу.

І є ще один дуже цікавий момент. Дон Хуан стверджував, що існує рівень, до якого можна доторкнутися або прикріпитися, рівень, на який можна вийти — мається на увазі *пряме знання*. Еквівалент того, що ви дізнаєтеся про дуже складні маніпуляції без якогось навчання.

СТ: Я хочу знати, на який...

КК: Що?

СТ: ...на який вплив вашої книжки ви сподіваєтеся... Якого роду речі робитимуть люди...

КК: Я ніколи не замислювався... я ніколи не думав про вплив, бо ніколи не думав, що хтось її читатиме!

СТ: То ви написали цю книжку для себе?

КК: Ні, я написав цю книжку, бо хотів здобути докторський ступінь (*сміх у залі*). Я не мав якихось великих амбіцій. І в той час я писав свої *польові нотатки* для себе, бо це

it was natural, you know, the... the... the... it was natural to write, my training was as an anthropologist, it was right natural to write anything that took place. But whatever took place was so bizarre, that I could not write it in any other form than in the form that I'd written. Because I couldn't add anything to it. So I was not interested in what... what... what would be the impact because I never thought that the... the notes would go beyond a group of people, perhaps three or four, interested in... in the subject of shamanism. And then it occurred to me, that... that maybe at large I would write the whole of it.

ST: Maybe don Juan is an expert in drug addict tradition and culture, and there you're a Western man...

C.C.: Yeah...

ST: ...relate that drugs [are as serious things as] culture of life, Western time...

C.C.: Yeah...

ST: I mean [that there're (*inaudible*)] differences between [things when you (*inaudible*)]...

C.C.: Perhaps...

ST: ...bring yourself in the [mix... (*inaudible*)].

C.C.: Perhaps... you know, don Juan is a pragmatic man. His... his endeavors as a sorcerer are pragmatic. And he... he handles powers. On the other hand, I as a westerner, I could... I could have an entry into whatever is taking place maybe... [never to (*inaudible*)] be seen. And there I'm not handling anything, except for visionary [escape in] the feeling of feeling good.

That's very different. Don Juan is handling power. He is a warrior. He's capable to sum... summing up his life at any given moment. And I... and that excites me very much. I like to think that I could live by that

було природно, розумієте, для мене було природно писати, я вчився на антрополога, для мене було цілком природно занотовувати все, що відбувалося. Але все, що відбувалося, було таке дивне, що я не міг писати про це в будь-якій іншій формі, ніж так, як написав. Бо я не міг нічого до цього додати. Тож мене не цікавило, який буде вплив, бо я ніколи не думав, що мої нотатки вийдуть за межі певної групи людей, можливо, трьох–чотирьох, яких цікавитиме тема шаманізму. А потім мені спало на думку, що, можливо, я докладно напишу про все це в книжці.

СТ: Можливо, дон Хуан є експертом у традиціях і культурі вживання наркотиків, і ось ви, західна людина...

КК: Так...

СТ: ...розповідаєте, що наркотики [—це такі ж серйозні речі, як] культура життя, західний час...

КК: Так...

СТ: Я маю на увазі [що існують (*нерозбірливо*)] відмінності між [речами, коли ви (*нерозбірливо*)]...

КК: Можливо...

СТ: ...наважуєтеся на [це змішування... (*нерозбірливо*)].

КК: Можливо... ви знаєте, дон Хуан — прагматичний чоловік. Його поривання й зусилля як мольфара є прагматичні. І він має справу й керує силами. З іншого боку, я як представник західної цивілізації, я міг би отримати доступ до того, що відбувається, можливо, [що ніколи не має бути (*нерозбірливо*)] побаченим. І там я нічим не керую, крім візіонерської [втечі у] відчуття гарного самопочуття.

Це дуже різні речі. Дон Хуан керує силою. Він воїн. Він здатний будь-якої миті підбити підсумок усього свого життя. І це дуже сильно хвилює мене. Мені подобається думати, що я також міг би так жити, знаєте,

too, you know, like... I have no... if I would have no loose ends. Nothing hanging. [And I'd be (*inaudible*)] able to be concise, like some of my life now. But... I... I... I'm not like that, of course.

ST: To what degree do you think that his ability to handle this power has derived solely from his taking [... drugs (*inaudible*)]? Do you think it's a result of this taking drugs or his taking drugs is [perhaps solely his own way to ... (*inaudible*)]

C.C.: No, taking drugs [has solely been seeking a state (*inaudible*)]. The... the... the... I think taking drugs is... is... has been designed to jolt the apprentice out of the security of... of... of... of the knowledge that this is real... of whatever's the reality, the Yaqui reality, or the European reality. In order for us to be jolted out of [us], out of *that*, I think we need something very powerful, a real kick. And then comes the rationale. Once you are... you are dislodged from it, don Juan uses the mechanics, the... the... the system. And it's my statement that the end result of that system is... is this capacity to withhold judgment. Set... another set to interpret reality. I... I... you see, the manipulation of power is very important in the idea of a man of knowledge.

ST: What's more important to you, the words that don Juan gave you or the sort of osmosis that you felt for them.

C.C.: I don't know. Both things are very important. Very important, I just couldn't tell them apart. I don't think so.

ST: Are there many young Yaquis who still have a desire to become brujos?

C.C.: Yeah. Yeah. There's one, I've just met one, not too long ago, very recently. He made a mask for me. For

ніби я не маю вільних кінців. Нічого, що було б у підвішеному стані, нічого незакінченого. І я міг би бути точним і зібраним, як деякі моменти мого життя зараз. Але я не такий, звісно.

СТ: Якою мірою, на вашу думку, його здатність мати справу й керувати цією силою походить виключно з його [вживання наркотиків (*нерозбірливо*)]? Як ви вважаєте, вона є результатом вживання ним наркотиків чи його вживання наркотиків є лише його власним способом ... (*нерозбірливо*)]?

КК: Ні, вживання наркотиків [є виключно намаганням увійти в певний стан (*нерозбірливо*)]. Я думаю, що приймання наркотиків має на меті витрусити учня з відчуття безпеки, яке дає йому знання, що це є реальним, хоч би що було цією реальністю, реальність я́кі чи європейська реальність. Для того, щоб нас витрусило з нас самих, із *цього*, я гадаю, ми потребуємо чогось дуже потужного, справжнього удару. А вже тоді приходить раціональне обґрунтування. Коли ви вже вибиті звідти, дон Хуан використовує свою механіку, свою систему. І то є моє твердження, що кінцевим результатом цієї системи є ця здатність утримуватися від суджень. Інший набір для інтерпретації реальності. Бачите, маніпулювання силою дуже важливе в ідеї чоловіка знання.

СТ: Що для вас важливіше: слова, які дон Хуан говорив вам, чи процес поступового осягнення їх вами?

КК: Я не знаю. Обидві речі дуже важливі. Дуже важливі, я просто не зміг би відділити їх одне від іншого. Я не думаю, що зміг би.

СТ: Чи багато є молодих я́кі, котрі досі мають бажання стати брухо?

КК: Так. Так. Є один, я щойно зустрів одного, не так давно, зовсім недавно. Він зробив маску для мене. Для одного приятеля, я

a friend. I wanted to give him a gift. And I asked don Juan for... for the [cebid (*inaudible*)], a very... precarious, difficult to handle, a gift that he'd be worthy of... of having. And don Juan said, "Give him a woman (*laughter*). That's he needs one." So I... I figured that I couldn't possibly (*chuckles*) give him a woman, so I said, "What would be second best?" (*laughter*)

[So he... So he said that's a] mask, but it had to be a special mask, and he sent me to this young guy. Up in the [skicks??? (*inaudible*)], no man's land, to look for him and ask him for a vision. And the... this young guy was very, very funny, very abrupt, strange man. And he told me that he would do it. And... well, it took about eight, nine months for him to have a vision and to execute it. And his mask broke four times until he finally finished. And it is truly one of the most astounding pieces of work. It's in Columbia University. There I... I gave it. To see it at... in the dark is something... shocking! It is so simple, he did it with... with la... with stone, sandstone. He rubbed the thing with a stone until it was perfect. It's white, it's not painted. And that's the original, the traditional shamanistic mask of the Yaquis. It has incrustations of lizards that have special meaning.

ST: What is it made of?

C.C.: Tree, of a tree, of a *brea* called a *mesquite tree*. A white tree [core]... hard, they make beams for houses of it. And it's truly as a chalking. And I went to see the... the guy to... to... to get the mask from him, because I knew it was finished. And I wanted to be friends with him, and he cut me

хотів зробити йому подарунок. І я попрохав дона Хуана дістати мені [цебіда[191] (*нерозбірливо*) — тварину] дуже ненадійну, небезпечну, з якою важко впоратися — подарунок, якого мій приятель був гідний. І дон Хуан сказав: "Подаруй йому жінку. (*сміх у залі*) Це те, що йому потрібне". Тож я подумав, що ніяк не можу (*сміється*) подарувати йому жінку, тому я спитав: "А який другий найкращий варіант?" (*сміх у залі*).

[Тож він сказав, що це] маска, але то мала бути особлива маска, і він відправив мене до цього молодого хлопця. Високо в [... (*нерозбірливо*)], у безлюдну місцевість, шукати його й попрохати його про видіння. І цей молодий хлопець був дуже, дуже чудний, дуже різкий, дивний чоловік. Він сказав мені, що зробить це. Ну, йому знадобилося приблизно вісім–дев'ять місяців, щоб мати видіння й втілити його. І його маска ламалася чотири рази, поки він нарешті не закінчив її. І то є справді один із найдивовижніших людських витворів. Вона зараз у Колумбійському університеті[192]. Я подарував йому цю маску. Побачити її в темряві — це щось шокуюче! Вона така проста, він зробив її за допомогою каменю, пісковика. Він натирав її каменем, поки вона не стала досконала. Вона біла, не фарбована. І це оригінальна, традиційна шаманська маска я́кі. Вона інкрустована ящірками, що мають особливе значення.

СТ: З чого вона зроблена?

КК: З деревини, з дерева *бреа*, яке вони називають *мескітовим* деревом. У нього біла [серцевина], дуже тверда, з нього роблять сволоки для хат. І воно справді як крейдоване. І я пішов до цього хлопця, щоб отримати від нього маску, бо я знав, що він уже закінчив її. І я хотів із ним приятелювати, але він відшив

[191] Цебід — примат родини Cebidae, до якої входить більшість мавп Нового Світу.
[192] Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою під час польових досліджень, зберігаються в кількох музеях США. Світлини якійських масок із колекції Кастанеди в музеї Фаулера в УКЛА вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

off, he didn't... he didn't want me. At all. Not because he was threatened by me, but he didn't... he didn't... He is very strange.

He... learned carving by himself. He used to make charcoal by burning, you know, pieces of chunks of wood. And then the special... they make sort of a [pyre] and kind of what, I don't know... they put... mud on top of it and then they... they... they lit it up and it burns. But somehow the ha... the hard, the big trunks would not burn all the way and there was a core left. Sometimes very funny core because [as it is open], you know, it has a very, very intricate designs that were left without burning.

And this guy began, I understand, this what don Juan told me, began carving by scratching the... the... the charcoal from the hard pieces of wood that had not been burned, and with the heat [aid] they had become very hard. The heat hardens the wood, certain woods. And then he would polish them and keep them for a while, then throw them away! And I saw three of those things that he [threw out of his house] when I went to get the mask. And they were magnif... gig... gigantic things, not [at all] big, monumental in the sense of... [they are small but they are] massive, beautiful, beautiful, and they had been hand-rubbed until they were oily. Beautiful things, I asked if he would give it to me, or I wanted to give him a rifle for them. I said I'd trade them for a rifle. 'Coz I know that Yaquis like rifles to hunt rabbits. And the guy says "No, for I... I cannot use the rifle. I don't kill anything." And then he turned around and left me there. With my rifle...

Well, thank you very much.

мене, він не хотів мене. Зовсім. Не тому, що я становив для нього якусь загрозу, але він не... Він дуже дивний.

Він навчився різьблення по дереву самостійно. Він робив деревне вугілля, спалюючи великі шматки деревини. А крім того є особлива технологія, вони роблять щось на кшталт [поховального багаття] і щось таке, я не знаю... вони кладуть на нього грязюку, а потім підпалюють усе це й воно горить. Але якимсь чином тверді, великі стовбури не згоряють до кінця й серцевина залишається неушкоджена. Іноді це дуже чудернацька серцевина, бо [коли її вскривають], вона має дуже, дуже складні візерунки, які залишилися неушкоджені вогнем.

І той хлопець почав, як я розумію, це те, що сказав мені дон Хуан, він почав своє різьблення по дереву з того, що зішкрябував деревне вугілля з твердих шматків деревини, які не згоріли, а від високої температури ставали дуже тверді. Висока температура зміцнює деревину, деякі види деревини. А потім він полірує їх і зберігає якийсь час, а потім викидає їх геть! І я бачив три з таких речей, які він [викинув зі свого дому], коли я прийшов до нього за маскою. І то були чудові... гігантські... гігантські речі, [зовсім] не великі, монументальні в сенсі... [що вони маленькі, але вони] масивні, прекрасні, надзвичайно гарні, і їх натирали вручну, поки вони не стали оліїстими. Надзвичайно красиві речі, я спитав, чи не віддасть він їх мені, я хотів дати йому за них рушницю. Я сказав, що обміняв би їх на рушницю. Бо я знаю, що я́кі люблять рушниці, щоб полювати на кролів. А хлопець каже: "Ні, я не можу користуватися рушницею. Я нічого не вбиваю." А тоді він розвернувся й залишив мене там. З моєю рушницею...

Гаразд, дуже вам дякую.

APPREHENDING THE FLEETING WORLD

CARLOS CASTANEDA'S LECTURE, 1969 (FULL TEXT)

Transcript of audio file made by *lo infinito*'s team

PART I: LECTURE

I... I suppose you... some of you have read the book that I've written, so I thought... perhaps I should give you a background — the things that I did not include in the book. Perhaps that would be a good way to start.

I... I... I have critics... that they have... you know, criticized me for not including the *cultural milieu* in which this thing took place. And I didn't do... I didn't do that because I was not sure where to place it.

The... the person with whom I work is a Yaqui Indian. The Yaquis live in North-Western Mexico. They are a very peculiar group of people. There are nineteen thousand of them today. And they have lived where they are today since before the Spaniards came to the New World.

The... around the... I think it was around 1718 that they *voluntarily* — no, 1680, around the 1680 — they *voluntarily* allowed the mis-

СПРИЙМАТИ ШВИДКОПЛИННИЙ СВІТ

ЛЕКЦІЯ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ 1969 РОКУ (ПОВНИЙ ТЕКСТ)

Аудіозапис розшифрований/транскрибований командою *lo infinito*

ЧАСТИНА ПЕРША: ЛЕКЦІЯ

Я гадаю, що дехто з присутніх тут прочитав мою книжку, тому я подумав, що, можливо, мені слід розповісти вам про її підґрунтя — про речі, які я не включив до неї. Мабуть, було б непогано почати саме із цього.

Ви знаєте, є люди, які критикують мене за те, що я не включив до книжки *культурне середовище*, в якому все це мало місце. А я не зробив цього, бо не був упевнений, куди саме його помістити.

Людина, з якою я працюю, є індіанцем я́кі. Я́кі живуть у північно-західній Мексиці. Вони є дуже особливою групою людей, що налічує сьогодні дев'ятнадцять[193] тисяч осіб. І вони жили там, де живуть сьогодні, ще з часів до прибуття іспанців до Нового Світу.

Я гадаю, близько 1718 року — ні, це було приблизно в 1680 році — вони *добровільно* дозволили місіонерам прийти до

[193] За даними англомовної Вікіпедії 2022 року, загальна кількість індіанців я́кі становить приблизно 40 000 осіб, з яких 16 240 (дані за 2019 р.) проживають у Мексиці в штатах Сонора, Сіналоа, Чіуауа, Дуранго, Наяріт, Юкатан і Халіско, а 22 412 (дані за 2003 р.) проживають у США в штатах Аризона, Каліфорнія, Невада, Юта, Колорадо, Небраска, Техас і Нью-Мексико.

sionaries to come to Sonora, and *voluntarily* underwent missionization with them. And they kept the Spanish missionaries for 80 years. And then one day they burnt the churches and killed them off (*laughter*). And ever since that time they've been on their own.

Made them very strange... and they are make a very strange concoction of the Catholicism of that... that time, 1600s, and whatever was ancestral to them. And today it's... it's nearly an impossibility to untangle that, to... to disentangle that... that syncretic process [for that severe result (*inaudible*)]. But at any rate, they involved themselves, after they were... the missionaries were expelled, in a... in a very — what would be the word?... — all... let's say, in total war against the Western man. And they have [held] one hundred years, for instance, of solid warfare.

After Mexico gained its independence, they inherited the Yaqui problem. And they coped with it finally in... around the turn of the century by coming... moving, you see, in full force, the Mexican forces, and taking the total Yaqui population, and putting them in trains and boats, and shipping them outside of Sonora. They... they shipped them to Southern Mexico, to the states of Yucatan, and Oaxaca, and Veracruz.

Don Juan was very young at that time. Don Juan is the... the man I work [with, a shaman I've known (*inaudible*)]. He was very young at that time, he was a child. And he was caught in this... mishmash, and he and his father were shipped to Veracruz, and then later he moved to Oaxaca. So it's very... like... the... the... I feel today that if I wanna place this... this shamanistic tradition in a cultural milieu I would have to make ag... again a sort of a... I would have to mix whatever it's Yaqui and something in central Mexico.

Сонори й навернути себе в католицьку віру. І вони толерували іспанських місіонерів протягом 80 років. А потім одного дня вони спалили всі церкви й повбивали їх усіх (*сміх у залі*). І відтоді вони завжди були самі по собі.

Що зробило їх дуже дивними... і вони створили дуже дивну суміш із католицизму того часу, 1600-х років, й усього того, що було успадковане ними від предків. І сьогодні вже практично неможливо розплутати, з'ясувати той синкретичний процес [що призвів до такого серйозного результату (*нерозбірливо*)]. Але в усякому разі, після того, як вони позбулися місіонерів, вони втягнулися в дуже — як краще це назвати?... — скажімо, в тотальну війну проти західної людини. І протягом ста років, до прикладу, вони вели безперервні військові дії.

Після того, як Мексика здобула незалежність, мексиканці успадкували проблему я́кі. І вони нарешті розв'язали її на рубежі століть, прийшовши... перемістивши, депортувавши їх, із застосуванням усієї військової потуги мексиканської армії. Увесь народ я́кі повантажили в потяги й човни та виселили їх за межі Сонори. Вони вислали їх на південь Мексики, до штатів Юкатан, Оахака й Веракрус.

Дон Хуан був тоді дуже молодий. Дон Хуан — це чоловік, з яким я працюю, [шаман, з яким я познайомився (*нерозбірливо*)]. Він був тоді дуже молодий, він був дитиною. І він потрапив у цю жахливу м'ясорубку, він та його батько були депортовані у Веракрус, а потім пізніше він переселився до Оахаки. Тому дуже ймовірно... я відчуваю сьогодні, що якби я схотів помістити цю шаманістичну традицію в певне культурне середовище, я був би змушений знов-таки зробити свого роду... мені довелося б поєднати те, що є якійським, із чимось у центральній Мексиці.

Don Juan learned his tradition, or whatever... whatever I call his tradition, he learned his knowledge of sorcery in Oaxaca. Therefore he goes every year to Oaxaca in order to collect some hallucinogenic mushrooms that are very important in elucidating his knowledge. Those... those mushrooms do not grow in Sonora. They grow exclusively in Oaxaca. And the... the whole tradition of mushrooms, the mushroom cult, comes from that area.

The... They... He uses also the... a cactus, *Lophophora williamsii* — it's the peyote, commonly known as peyote, which grows in the northern part of Mexico. And it's my belief that don Juan has make again, like taking perhaps the Yaqui format or syncretism. Since the Yaquis already have made the syncretic process amalgamating Catholicism and whatever was ancestral to them.

Perhaps this... this is a facility for them, at one level, to intake from different areas and make a conglomerate. And perhaps his knowledge is... it... it could be classified as belonging in essence to the Yaquis. It's the Yaquis' spirit. The Yaquis, like I was saying, and perhaps I should continue this, they're... they're warriors. And... at the... at the... at the turn of the century they were defeated by the Mexican forces. In... in... in actual battles, and after they've lost the battles, then they were... they... they were disintegrated as a nation.

They stayed in central Mexico for... for forty years. And then at the... at the... after the war... [new] Mexico is sort of a herald of democracy among us Latins, Latin nations, and... what was very critical at the time after the war was what had happened in Europe. Hitler moving populations, you see, displacing them. And then all of a sudden the... the... the Mexicans realized that they had done the same thing with the Yaquis.

Дон Хуан навчався своєї традиції, хоч би чим було те, що я називаю його традицією, він дістав своє знання мольфарства в Оахаці. Тому він щороку вирушає до Оахаки для збирання деяких галюциногенних грибів, які є дуже важливі з погляду висвітлення його знання. Ці гриби не ростуть у Сонорі. Вони ростуть винятково в Оахаці. І ціла традиція грибів, увесь культ грибів, походить із того регіону.

Він також використовує кактус, *Lophophora williamsii* — це пейот, він загальновідомий як пейот, що росте в північній частині Мексики. І на мою думку, дон Хуан знову зробив щось на кшталт узяття якійського формату, або синкретизму. Адже я́кі раніше вже проходили цей синкретичний процес поєднання католицизму й усього того, що було успадковане ними від предків.

Можливо, це їхнє вміння, своєрідний засіб для них на певному рівні — робити запозичення з різних сфер й утворювати з них певний конгломерат. І можливо його знання... можна було б класифікувати як приналежне у своїй основі індіанцям я́кі. То є якійський дух. Індіанці я́кі, як я вже казав, і, мабуть, мені слід розвинути цю думку, вони є воїни. І на рубежі століть вони були переможені, розбиті мексиканською армією. У справжніх запеклих битвах, і після того, як вони програли ці битви, вони були дезінтегровані як народ.

Вони залишалися в центральній Мексиці протягом сорока років. А потім, після війни... [нова] Мексика стала своєрідним форпостом демократії серед нас, латиноамериканців, латиноамериканських націй, а після цієї війни надзвичайно велике значення мало те, що сталося в Європі. Гітлер переміщував величезні маси людей із місць їхнього проживання. І тоді раптом мексиканці збагнули, що вони достоту так само вчинили з я́кі.

So they brought them back again to Sonora (*laughter*). They... they round them up again and... back to... to this reservation, sort of, it's a large area that they constructed as a reservation. And... they... shhhh! they have maintained, you see, their... their original land, the... the... the Mexican government allowed them to come back again to the core of their ancestral land. And it's composed of eight towns. And they... they have... by... by that time, you see, the Yaquis [were (*inaudible*)] gone forty years and Mexicans have encroached on their land, they have, yeah, subdivided it, it... it was open for... colonization or something like that.

And now you have the problem, you see, of Mexican populations living next to... to Yaqui population. They did not mix, and the Yaquis are very... they say, famous for their sense of aloofness. It's very hard to get to them, very hard to know them, very hard to work with them. It's especially hard for me, because although I come from Latin America, you know, I'm... I'm... I look like a Mexican... To them, I'm a Mexican, and they call them *Yoris*. And it's a very despective term... you see, it's terribly... it's a... it's a terrible word. And it's very difficult for me to get... it would be easier for an American anthropologist, for a... for a... for a Saxon... for an Anglo-Saxon anthropologist (*chuckles*) to come to the Yaqui land than it is for me. For me, it's nearly an impossibility.

And the only way that I have half-ways enter into it, it's through the auspices of don Juan and his son. And they half-way tolerate me. They don't know what I'm doing, anyways. You know, they... they... they have this weird... conception that I... I may

Тож вони повернули їх назад до Сонори (*сміх у залі*). Вони знову зібрали їх разом... у цій своєрідній резервації — це величезна територія, котру вони облаштували як резервацію. І таким чином, вони знову отримали свою первісну землю, мексиканський уряд дозволив їм повернутися до серцевини землі їхніх предків. Вона складається з восьми міст. Розумієте, на той час, поки я́кі сорок років поневірялися по різних краях, мексиканці вже загарбали їхню землю, вони розподілили її, адже вона була відкрита для колонізації або чогось на кшталт цього.

І тепер, як бачите, ми маємо проблему з мексиканським населенням, що живе поруч із індіанцями я́кі. Вони не змішуються, і я́кі дуже... як кажуть, відомі своєю замкнутістю. Дуже важко дістатися до них, дуже важко зазнайомитися з ними, дуже важко працювати з ними. Це особливо важко для мене[194] — бо хоча я родом із Латинської Америки, на вигляд я схожий на мексиканця... для них, я є мексиканець, а вони називають їх «йорі». Це дуже зневажлива назва... розумієте, це жахливе слово. І для мене дуже складно отримати... американському антропологові, англосаксонському антропологові (*сміється*) було б легше приходити на землю я́кі, ніж мені. Для мене це взагалі майже неможливо.

І єдиний спосіб, який я мав, щоб хоч частково увійти до їхнього середовища — це під заступництвом дона Хуана та його сина. І вони до певної міри терплять мене. Так чи інакше, вони не знають, що я там роблю. Вони мають цю дивну ідею, що я, можливо,

[194] Уже навіть із цієї однієї причини Кастанеда не міг звертатися до індіанців я́кі на «ти» — він узагалі не зміг би встановлювати з ними контакт і діставати якусь етнографічну інформацію, спілкуючись зі своїми потенційними інформаторами без належної поваги.

be a spy from an American mining company (*laughter*) that has been... And the funny thing is that that mining company's... has been trying to get into Sonora to... to exploit the... the copper ores of some of the Yaqui mountains... since 1947, the time (*chuckles*) [when] the Yaquis came back. And the... the... the... the strange story is that there's no mining company that ever tried to exploit the ores. It's just an illusion of the Yaqui mind. But anyway, I'm the spy (*chuckles*) of that imaginary company.

So they... they... they tolerate me in some way. You know they [think]... by now I think I don't bother them too much. But it's... it's terribly hard to... to get to know the Yaquis. And I think it's the result... the... the reason for it is their endemic... warfare against the Western man. But that's the Yaquis' spirit. They're... they're... they're... they're truly warriors. And... and... and... and not soldiers, because they are not disciplined, in that sense. It's another concept.

And what I have been trying to do, then, with the book that I published, and the whole work that I've done, is trying to get into the *cognitive system* — first of all, of don Juan, because that was the person I worked with — and see if by doing that, I would have been able to determine, let's say, a *cognitive map* for what is the Yaquis' spirit. Whatever don Juan talks about as a... as the spirit, a warrior's spirit.

But I... I did not have that aim in mind when I went to do my fieldwork. This is a *post facto*, upon reconsidering, finishing my fieldwork. And sitting on my desk, I have reconsidered the whole process and I have said, "This is a very good thing if I... if I would try to look for a cognitive map." It's a... it's a... it's totally a *post facto* rationale.

є шпигуном однієї гірничодобувної американської компанії (*сміх у залі*). І кумедна річ полягає в тому, що та гірничодобувна компанія намагається проникнути до Сонори для розробки мідної руди в горах я́кі ще з 1947 року, тобто (*сміється*) відколи я́кі повернулися. І, дивна історія — насправді немає ніякої гірничодобувної компанії, що коли-небудь намагалася видобувати тут руду. Це лише ілюзія розуму я́кі. Але хай там як, я є шпигун (*сміється*) тієї уявлюваної компанії.

Тож вони толерують мене до певної міри. Знаєте, вони думають... Я гадаю, що досі не завдавав їм занадто багато клопотів. Але жахливо важко пізнати індіанців я́кі. І я думаю, що це результат... що причиною цього є їхня системна війна проти західної людини. Але такий є дух я́кі. Вони справжні воїни. Але не солдати, тому що вони не підпорядковуються дисципліні, у цьому сенсі. То є інший концепт.

І те, що я намагався зробити, опублікувавши свою книжку, та й узагалі вся виконана мною робота — це спроба проникнути в *систему пізнання* (насамперед, дона Хуана, бо він був тією людиною, з якою я працював) і побачити, чи, роблячи це, я буду в змозі визначити, так би мовити, *когнітивну мапу* для того, що є якійським духом. Хоч би чим було те, про що дон Хуан говорить як про дух, дух воїна.

Але я зовсім не мав цієї мети на думці, коли їхав проводити мої польові дослідження. Це сталося *постфактум*, уже після завершення, обмірковування й перегляду моєї польової роботи. І сидячи за письмовим столом, я переосмислив увесь процес і сказав собі: "Було б дуже добре, якби я спробував знайти когнітивну мапу." І це міркування з'явилося повністю постфактум.

What… what… what happened to me in the field is something else. I went to… my interest in don Juan is a... was a fortuitous affair. I was interested in collecting medicinal plants. When I was an undergraduate... as an undergraduate student. And I conceived that the way to move in the ladder, you see, of... of a scholarship is to publish, of course. And I felt (*chuckles*) that the easiest way to get something publishable would be to collect medicinal plants. Very clever, eh? (*laughter*)

And... well, all you have to do is record a name, procure and dry a specimen, have it identified in the botanical garden and write whatever they say about it (*laughter*). I thought I was a very clever young man (*laughter*). But... And that was my interest, but I didn't know any Indians, second problem (*laughter*). I knew a guy who know Indians though — which, in my mind, was as good as knowing an Indian (*laughter*). I was unsophisticated, let's say it that way.

So I... I had a friend — very good friend of mine — who lived in A... in Arizona at that time. And he claimed, you know, that he knew a great deal about Indians and plants. So I went to... I paid him a visit one summer and I stayed with him for a long time. And I collected eight of *his* plants, of course, and his descriptions. And he says, "You could check this with any Indian around here. And they'd tell you [that] whatever I'm telling you, it's this... it's that what they do with them." And then he said to me at that time: "There is, however, one old fogey, some crony that lives somewhere around there that knows a great deal about peyote. And perhaps, you know, you'd [go and] talk to him, maybe we should go and look him up."

Те, що сталося зі мною в полі, є чимось іншим. Я поїхав у... мій інтерес до дона Хуана виник цілком випадково[195]. Мене цікавило збирання лікарських рослин. Я тоді ще вчився на бакалавра. І я раптом збагнув, що для просування драбиною, розумієте, наукової кар'єри треба щось опублікувати, звісно. І я відчував, що (*сміється*) найпростіший спосіб дістати щось придатне для друку — це збирати лікарські рослини. Дуже розумно, га? (*сміх у залі*)

Тож усе, що ви маєте зробити — це записати назву, дістати й висушити зразок, ідентифікувати його в ботанічному саду й занотувати все, що вам про нього розкажуть (*сміх у залі*). Я вважав себе дуже розумним юнаком (*сміх у залі*). І саме в цьому полягав мій інтерес, але я не знав жодного індіанця — то була моя друга проблема (*сміх у залі*). Утім, я був знайомий із хлопцем, який знав індіанців — що в моєму розумінні було так само добре, як знати якогось індіанця (*сміх у залі*). Я був дуже наївний, скажімо так.

Отже, я мав друга, дуже доброго товариша, який жив тоді в Аризоні. І він стверджував, що багато знає про індіанців і про рослини. Тож одного літа я приїхав до нього й залишався з ним протягом тривалого часу. І я зібрав вісім *його* рослин, звісно, і занотовував його описи. Він казав: "Ти можеш перевірити це в будь-якого місцевого індіанця. І вони скажуть тобі, що все, що я тобі розповідаю — це те, що вони роблять із ними." А потім він якось сказав мені: "Є тут, однак, один старий дивак, мій давній знайомий, що живе десь у цій місцевості, який багато знає про пейот. Мабуть, ти схотів би поїхати й поговорити з ним, можливо, нам варто було би з'їздити пошукати його."

[195] Fortuitous (англ.) — див. примітку на стор. 11 цього тому.

So we drove around, you know, and asked for directions and they misled us deliberately. And we wound up in some hills [out there in] no man's land. And by that time, [it was] about time to go home for me, so I gave it up, you know, it was nonsense to look for this old fogey that knew a great deal about peyote. And so... I was about to take the bus to go home when this old man walked into the Greyhound depot (*laughter*) and this friend (*chuckles*) of mine says "That's the Indian! That old man!" And he went and talked to him.

This friend of mine have this... you know, this strange relation. He pretends to speak Spanish, things of glossolalia, you see, he just talks in tongues (*laughter*). And then, over a [period] of years... you know, at first it was a joke, you know, and I... I tagged along, you know, telling him, you know, answering him in Spanish when he's just, you know, giving me these [*jussinoless*??? (*inaudible*)], talking in tongues to me, pretending that it was Spanish, so somebody else could hear and then think that he speaks Spanish. So at first it was a joke, but then he believed that he is speaking Spanish (*laughter*). He got (*chuckles*) to really believe that. And he's embarrassed me to no end, I tell you. Sometimes he hits me, you know, with people I... you know, important people perhaps that I... I don't want to fool around with and he speaks to me in the "Spanish". Horrendous! (*laughter*)

And that day, he hit me with that, he made a... he [announced (*inaudible*)] his... his [pitch]. He went and talked to this old man, in the "Spanish". And the old guy laughed, you know (*laughter*). I was listening there, you know.

Тож ми об'їздили все навколо, розпитували місцевих мешканців, і вони навмисно показували нам невірний напрямок. І зрештою ми опинилися десь серед пагорбів у зовсім безлюдній місцевості. І тоді мені вже був час повертатися додому, тож я вирішив облишити ці пошуки. Було просто безглуздо шукати далі того старого дивака, який багато знав про пейот. І я вже мав скоро сісти в автобус, щоб їхати додому, коли раптом цей старий увійшов до приміщення Ґрейгаундської[196] автостанції, і мій товариш (*сміється*) сказав: "Це той індіанець! Той старий!" Тоді він підійшов до індіанця й заговорив до нього.

Цей мій друг має одну дивну особливість. Він вважає, що вміє говорити іспанською, хоча насправді видає лише якусь глосолалію, нечленовані звуки. Він просто белькоче щось нерозбірливе (*сміх у залі*). А потім, із плином часу... спершу це було ніби як жарт, і я навіть підігрував йому, відповідаючи йому іспанською, коли він вевекав мені щось незрозуміле нібито на іспанській мові, так що хтось інший міг би почути його й подумати, що він говорить іспанською. Отже, спершу це був жарт, але потім він став вважати, що справді говорить іспанською (*сміх у залі*). Він дійсно повірив (*сміється*), що його вевекання — то є іспанська мова. І він ставить мене у вкрай незручне становище. Іноді він діймає мене до живого, коли я спілкуюся з важливими для мене людьми, з якими я зовсім не хочу дуркувати, а він починає говорити зі мною своєю «іспанською». Це жахливо! (*сміх у залі*)

І того дня, він знову вразив мене цим, він зробив... він [оголосив (*нерозбірливо*)] свій... свій хід. Він підійшов до цього старого й забелькотів йому щось своєю «іспанською» мовою. І старий засміявся (*сміх у*

[196] Greyhound Lines, Inc. (*англ.*) — «Ґрейгаунд Лайнс, Інк.» (корпорація, відома просто як «Ґрейгаунд») керує найбільшим міжміським автобусним сполученням у Північній Америці, обслуговуючи тисячі напрямків.

And it was pretty funny what he said, it was... preposterous, you know, he was making up words. And... and then he... he left me, he... he "talked" to... to the Ind..., 'talked' [in] quotes, he "talked" to the old Indian in the "Spanish", and he turned around and left! And there I was standing with this old man. And he was laughing, you know, and it was very funny, I... I liked him. You know, he was... I've known that he had a nice sense of humor (*laughter*).

And then I made *my* [pitch], my anthropo... anthropologist [pitch], at that point. I... I... I... I decided that perhaps that was a man I could turn into a *key informant* (*laughter*). [And by what]... how do you proceed without any experience, so I... I decided that the only way to do it would be to sell myself to him and tell him that I knew a great deal about peyote. And I told that. I said, "Listen," I said, "I know all there is to know about peyote. Perhaps it'd be, you know, convenient for *you*, it'd be advantageous to you if you... if you talk to me!" (*laughter*)

And the... the guy just looked at me, he just looked at me and laughed! But... there was something very peculiar about the way he looked. That was... that was quite exciting, I thought. Do you see, you know, I'm... I'm a little persistent, perhaps because I'm short, [you see that (*inaudible*)] (*laughter*). [Then you really (*inaudible*)]... You know, you either crash or you learn (*chuckles*) very funny mechanics, you see. So I'm very persistent, and I'm... I'm not dissuaded too easily. You have to clobber me on the head to dissuade me.

But this guy *stopped* me by *looking* at me! That was weird! (*laughter*) Oh! There was something (*chuckles*) wrong there, and I... I felt... I've recorded, my... rather, my *body* recorded something wrong. Very weird. You see, I'm not given to... I'm not a mystic

залі). Я слухав, і те, що він вевекав, було досить кумедне, безглузде, він просто вигадував слова. А потім він залишив мене — він «поговорив», у лапках, зі старим індіанцем «іспанською», а тоді розвернувся й пішов! І ось уже я стою поруч із цим старим. А той сміявся, знаєте, і це було дуже кумедно, він сподобався мені. Я зрозумів, що цей чоловік має прекрасне почуття гумору (*сміх у залі*).

І тоді я зробив *мій* хід, мій хід антрополога, у цьому місці. Я вирішив, що, можливо, то є чоловік, з якого я міг би зробити свого *ключового інформатора* (*сміх у залі*). Але що ви робите, коли не маєте ніякого досвіду? Тож я вирішив, що єдиний спосіб зробити це полягатиме в тому, щоб якось продати себе йому й повідомити, що я великий знавець пейоту. І я сказав це. Я сказав: "Я знаю все, що лишень можна знати про пейот. Можливо, це буде корисним для вас, дуже вигідним для вас, якщо ви поговорите зі мною!" (*сміх у залі*)

А цей старий просто подивився на мене, він лише подивився на мене й зайшовся сміхом! Але було щось дуже особливе в тому, як він подивився. Я подумав, що то був дуже хвилюючий погляд. Бачте, я є дещо наполегливий, можливо, через мій малий зріст, [ви це бачите (*нерозбірливо*)] (*сміх у залі*). [Тоді ви справді (*нерозбірливо*)]... Ви або зазнаєте повного краху, або опановуєте (*сміється*) дуже цікаву механіку. Тож я дуже настирливий, заповзятливий, і мене не так легко відшити. Ви маєте добряче хряснути мене по голові, щоб змусити відмовитися від моїх намірів.

Але цей старий *зупинив* мене, лише *подивившись* на мене. Це було щось дивне! (*сміх у залі*) О! Тут явно було (*сміється*) щось не так, і я відчув... я відзначив, скоріше, моє тіло відзначило щось зовсім незвичне. Щось дуже дивне. Знаєте, я не схильний... я

man, you see, at all. I'm very pragmatic. I proceed in specific ways. And I'm not [get] scared that easily. But how could this guy stop me just looking — that was something strange. And then he... he said: "Yes, yes, perhaps you could come [and] see me sometime, you know, and we could talk in my house." And then... he [then again], this time he says, "Oh! There's my bus!" He just got out, there was no bus out there, he just said that to me (*laughter*). [I couldn't... (*inaudible*)]... He cut me off! (*laughter*)

So I came back to see him, because he interested [me]. Personally. It was an interest... a personalistic interest. And I came back, you know, in... in six months later, I came back and... and... and... and looked him up, and he had moved from Arizona to Sonora. And I... I found him, and we got to talk, you know, he... he was very amenable, a very amenable man.

There is some very peculiar sensation of control about him that I noticed at that time. It's very nice to be around don Juan. I don't know what it is, but he makes me feel complete, very nice, concise. There's no loose ends. There's no fretting, no excitation — unnecessary excitation. Yet he's capable of exerting himself dramatically, to a fantastic point, which is the opposite of what I find in my time, of what I am — I fret, and I'm... I've been described by a friend of mine as being "as nervous as a cockroach."

Perhaps he's right, you see, I'm very nervous, and [again] there's no conciseness about me. Perhaps that's the reason why I like don Juan, I like his touch. And I came to see him over and over for a period of the year. And I had developed in... in... in... in this year this singsong, this slogan. Every time I saw him I said, "When are you gonna teach me about peyote?" And he would laugh, you

зовсім не містик. Я дуже прагматичний. Я дію та досягаю свого специфічними способами. І мене не так просто злякати. Але те, як цей старий зміг зупинити мене самим лише своїм поглядом — то було щось дивне. А потім він мовив: "Так, так, може, ви якось приїдете до мене додому, і ми поговоримо там." А тоді... знов-таки... він сказав: "О! Ось мій автобус!" Він просто вийшов з автостанції, там не було ніякого автобуса, він сказав мені це лише для годиться! Він просто відшив мене!

Тож я повернувся, щоб побачитись із ним, бо він цікавив мене. Особисто. То був дуже особистий інтерес. І я повернувся через півроку й став розшукувати його, а він за цей час уже встиг перебратися з Аризони до Сонори. Та я знайшов його, і ми почали спілкуватися, і він виявився дуже лагідливим, дуже приємним чоловіком.

У ньому є якесь дуже особливе відчуття контролю, яке я відзначив у той час. Дуже приємно просто бути поруч із доном Хуаном. Я не знаю, як це описати, але він змушує мене почуватися прекрасно, повним, цілісним, зібраним. Немає жодних вільних кінців, нічого незакінченого. Немає ніяких турбот чи занепокоєння, ніякого хвилювання — непотрібного хвилювання. Утім, він здатен на драматичне напруження всіх своїх сил аж до фантастичної межі, що є протилежністю тому, що я знаходжу в моєму часі, тому, чим я є. Я непокоюся, хвилююся, і один мій приятель описав мене, сказавши, що я «знервований, як тарган».

Мабуть, він правий, я дуже нервовий, і знов-таки, мені бракує зібраності, зосередженості. Мабуть, саме тому мені подобається дон Хуан, мені подобається його манера поведінки. І я знову й знову приїжджав до нього впродовж року, і за цей рік у мене виробився цей речитатив, цей слоган. Щоразу, як я бачився з ним, я бубонів ту саму фразу: "То коли ж ви будете навчати мене

know, discard my question. Until one day he took me up, [with that], and that was the beginning of this strange thing that was this... this apprenticeship. Apprenticeship... to his knowledge, or I... I became an apprentice not, not, not quite of... *his* apprentice of him, but it's an... an apprenticeship to a system, to a way of being. And... after four years I withdrew from it, because it became threatening, [became] too... too... anguishing.

And the... the... the... as... perhaps you know — ones who have read this book that I've written — don Juan used three hallucinogenic plants in order to teach his knowledge. Now, he used the... the... the... the... the cactus, *Lophophora williamsii* — it was called peyote, Jimson weed — it's a [word (*inaudible*)] of *Datura* plants, and [those] hallucinogenic mushrooms — one of the species, one of fourteen species of hallucinogenic mushrooms that grow in central Mexico. They belong to the genus *Psilocybe*.

Now, what the... what... the reason for my withdrawal as I see it today was very simple. We have a picture of the world that has been given to us through processes of socialization. And then we have a preconception already ingrained in us of what the world is like; and we call that reality, the reality of everyday life. It's the world taken for granted that we assume it's there. And what's more, we assume that we could give ourselves consensus on the elements of our world from now to the day we die. And I — like for instance, taking this to... to an extreme — I don't need anybody anymore to be a person, a social entity. I could be [it] all by myself.

And I have myself and the *idea* of the group. You — you're absent; I'm all by myself in the universe, in the world, in the world. All I need is the idea of you and that serves as... that allegedly makes a group, meaning I could

про пейот?” А він лише сміявся й ігнорував моє запитання. Аж поки одного дня він не взяв мене під свою опіку, і це стало початком тієї дивної речі, якою було це учнівство, навчання його знанню. Я став учнем, але не власне *його* учнем, то було навчання певної системи, способу буття. І через чотири роки я відмовився від учнівства, бо воно почало становити загрозу для мене, стало занадто болісним.

І як ви, мабуть, знаєте — ті з вас, хто прочитали мою книжку, — дон Хуан використовував три галюциногенні рослини для навчання мене свого знання. Отже, він використовував кактус, *Lophophora williamsii*, відомий як пейот, дурман — це одна з назв рослин *Datura*, а також ті галюциногенні гриби — один із видів, один із чотирнадцяти видів галюциногенних грибів, що ростуть у центральній Мексиці. Вони належать до роду *Psilocybe*.

Причина моєї відмови від учнівства, як я бачу це сьогодні, була дуже проста. Ми маємо картину світу, що була дана нам через процеси соціалізації. А ще ми маємо заздалегідь сформоване й міцно вкорінене в нас уявлення про те, чим є світ; і ми називаємо це реальністю, реальністю повсякденного життя. Це світ, який ми приймаємо як щось самозрозуміле, як щось, що є там. Більше того, ми вважаємо, що можемо надавати самим собі консенсус, погоджуватися щодо елементів нашого світу від цього часу й до дня, коли ми помремо. І я — наприклад, якщо довести це до граничного ступеня — я більше не потребую нікого, щоб бути людиною, соціальною одиницею, я можу бути нею цілком самостійно, без сторонньої допомоги.

І я маю самого себе та *ідею* групи. Ви — вас немає; я сам-один у всесвіті, у світі. Усе, що мені потрібне — то є ідея про вас, і вона слугує... вона здогадно створює групу. Це означає, що я можу надавати самому собі

give myself consensus because I have already learned all the consensus that came from you, the group, at one time in my lif... lif... processes of socialization, my growing up.

And at this time I'm an adult, I... I... I assume that I need nobody else to tell me what is real. So the... the... the... the... the force of the world taken for granted is... is... is tremendous. We never doubt that. However, under... under... very precarious times, sometimes perhaps — circumstances, very precarious circumstances — we get to doubt. And that is a blast. And what happened to me was precisely that. Don Juan had steered me, he had guided me to this edge and then I think he pushed me. And I went all... all... I went all the way.

And I began to doubt, I began to, let's say, to lose the certainty that... the way... the... the world of everyday life is something I could account for. And that of course is madness, that's really sheer insanity. And before I've lost my mind (*chuckles*) I thought, "I'd better quit!" (*laughter*) And I did — I withdrew from the apprenticeship, voluntarily, and I never came to see don Juan anymore.

And after that I had time then to sit around and... and... and rehash my notes and 'arrange' them, in... in quotes — the... the 'arrangement' is not mine. The arrangement is inherently... I... I presume it is... I wish it would be [a list (*inaudible*)], the inherent order for some cognitive units which guided don Juan in order to present his system as a coherent unit. And... I... I'd... I saw don Juan later after I had... I... I hadn't... I didn't see him for nearly three years, and after the book was published I paid him a visit because I wanted to show (*chuckles*) him the book because I had told him that I was going to write one.

консенсус, бо я вже вивчив увесь консенсус, який надійшов від вас, групи, у певний час мого жит... моїх процесів соціалізації, мого дорослішання.

І в цей час я вже дорослий, я припускаю, що не потребую більше нікого для того, щоб казати мені, що є реальне. Отже, сила світу, який сприймається як щось самозрозуміле, величезна. Ми ніколи не ставимо цього під сумнів. Однак у дуже небезпечно хисткий час, іноді, можливо, за вкрай непевних критичних обставин — ми починаємо сумніватися. І то є немов вибух. Зі мною сталося саме таке. Дон Хуан скеровував мене, він підвів мене до цього краю, а потім, я гадаю, штовхнув мене. І я пройшов увесь цей шлях.

І я почав сумніватися, я почав, скажімо так, втрачати впевненість, що світ повсякденного життя є чимось таким, що я можу пояснити. І то є, звісно, божевілля, то справді є чистісіньке безумство. І перш ніж я втратив свій розум (*сміється*), я подумав: "Мені краще піти!" (*сміх у залі*) І я зробив це — я добровільно відмовився від учнівства й ніколи більше не приїжджав побачитись із доном Хуаном.

І після цього я мав час, щоб посидіти над своїми нотатками, переглянути й «упорядкувати» їх (у лапках) — бо це «впорядкування» не моє. Це «впорядкування» за своєю суттю... я припускаю, що воно є... я хочу, щоб воно було [переліком (*нерозбірливо*)], внутрішнім порядком для деяких коґнітивних одиниць, якими керувався дон Хуан, щоб представити свою систему як одне послідовне й зв'язне ціле. І потім я зустрівся з доном Хуаном... я не бачив його протягом майже трьох років, а коли була опублікована книжка, я відвідав дона Хуана, бо хотів показати (*сміється*) йому цю книжку, бо я казав йому, що збираюся написати її.

So I... I... I... went to central Mexico. I didn't... I couldn't have a way to let him know that I was [there], or letting him know that I was coming to see him. But I did... I found him. And he was in this town in central Mexico, and he... and I took the book and I showed it to him. And he looked at it and he liked it, and you know, flipped the pages, and then I got a surge of pride and I said, "I want you to have it!" And don Juan says, "I'd better not, you know what we do with paper in Mexico?" (*laughter*) [That] was his... his opinion of the book! (*chuckles*) I thought it was great. I thought it was a lovely touch (*laughter*).

Тож я приїхав до центральної Мексики. Я не мав, не міг мати жодного способу повідомити його про те, що я там, або що я їду побачитися з ним. Але я зробив це — я знайшов його. І він був у цьому містечку в центральній Мексиці, і я дістав мою книжку й показав йому. Він подивився на неї і вона йому сподобалася, він швидко прогорнув сторінки, і тоді мене охопила хвиля гордощів і я сказав: "Я хочу, щоб ви залишили її собі!" А дон Хуан сказав: "Я краще не робитиму цього, ти ж знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці?" (*сміх у залі*) Така була його думка про мою книжку! (*сміється*) Я подумав, що це просто чудово. Я подумав, що це прекрасний підхід! (*сміх у залі*)

So ever since that... that... that time, you see, I... I have... felt, you know, that... perhaps, you know, my fear of losing my mind was a little bit... a little bit of an exaggeration. And of course, you know, under... under certain circumstances, you know, we would tend to exaggerate [ours (*inaudible*)], you know, our importance dramatically. And the... that was one of the occasions, for me. I felt, you know, that I was losing something terribly important — my mind (*laughter*). So... (*chuckles*) and... and then I felt compelled to withdraw. But later on, you see, with... with... with three years in between, I changed many of my views.

Отже, відтоді мені почало здаватися, що, можливо, мій страх втратити розум був дещо перебільшений. І, звісно, ви знаєте, за певних обставин ми також схильні драматично перебільшувати нашу важливість. І для мене це був якраз один із таких випадків. Я відчував, що втрачаю щось страшенно важливе — мій розум (*сміх у залі*). Тож... (*сміється*) А потім я відчув, що мушу відмовитися від подальшого навчання. Але пізніше, протягом цього трирічного проміжку часу, я змінив багато своїх поглядів.

So I have come back again, you know, to see don Juan, to visit him, not again... not... not to participate in his... in his apprenticeship, but rather to... to... to... to talk to him. But it's very difficult to talk to a... to a sorcerer, you see — you're playing... you're playing with fire. So he hooked me again, you know, into... into (*chuckles*) following his... his way of being... [or probably (*inaudible*)]... I could say perhaps that what's enticing about him is that his view of the world is very exciting. It's... it's... it's... it's so new, it's so... I feel like it's so... so much more functional, perhaps more rational than mine.

Тож я повернувся знову, щоб побачити дона Хуана, відвідати його, але, знов-таки, не для того, щоб брати участь у навчанні в нього — скоріше, лише щоб поспілкуватися з ним. Але дуже важко спілкуватися з мольфаром: ви граєтесь із вогнем. Тож він знову підчепив мене на гачок, щоб я (*сміється*) слідував його способу буття [або, можливо (*нерозбірливо*)]... Я міг би сказати, мабуть, що те, що надзвичайно приваблює в ньому — це його погляд на світ, який дуже захопливий. Він такий новий... Я відчуваю, що його бачення світу значно функціональніше, мабуть, раціональніше, ніж моє.

And in the... in the... in the lapse of time between when I withdrew from the... completely from the apprenticeship until the time I went back to see him again, I grew a little tired of rehashing myself again, 'coz that's what I'm condemned to do if I'm left to my own devices. I rehash my meaning over and over and I come up with same... with the same result. I'm looking at myself and I'm very boring, when it comes to that, terribly boring. So I got tired, you know, looking at me (*laughter*).

And perhaps that's one of the very key factors of this point why I... I... I went back to see... to see don Juan. And he hooked me with a... with an abstract this time. The first time, you know, there was... I... I... I had no idea of what he was doing. This time I willfully or willingly I have let him guide me. He is interested at this point, quotes: "[of] teaching me the difference between 'looking' at the world and 'seeing'." He makes a semantic difference between "looking" and "seeing". Now, his interest is, as I see it, in giving me a series of memories of [column blank (*inaudible*)].

Now, when he says for instance that one... or that... that a sorcerer could turn into a crow, he's giving me a unit of meaning "turning into a crow" for which I have no equivalent. And his... his... his teachings consist in forcing me to acquire — and I say "to acquire" — a series of memories of turning into a crow, that is. And the... the... the presupp... supp... sop... it's presupposed that at a given moment my brain is going to assemble all those units and turn them into what in... in... in... in a phenomenological jargon we could call it a "gloss".

І в проміжку між тим часом, коли я повністю відмовився від учнівства, й до мого повернення, щоб побачити його знову, я встиг трохи втомитися від постійного переосмислювання самого себе без якихось суттєвих змін. Бо це те, на що я приречений, якщо залишаюся зі своїми власними схемами. Я знову й знову переглядаю своє значення з тим самим результатом. Я дивлюся на себе, і бачу великого зануду, якщо говорити про це, жахливо скучну людину. Тож я втомився, знаєте, дивитись на себе (*сміх у залі*).

І, мабуть, то є один із ключових факторів цього питання, чому я повернувся, щоб побачити дона Хуана. І цього разу він упіймав мене на гачок абстрактного. Знаєте, спершу це було... я уявлення не мав про те, що він робить. Цього ж разу я свідомо, з власної волі дозволив йому вести мене. Він зацікавлений зараз (лапки) "у навчанні мене різниці між «дивленням» на світ і «баченням»." Він проводить семантичну відмінність між «дивленням» і «баченням». Отже, його інтерес, як я його розумію, полягає в наданні мені серії спогадів [з чистого аркуша (*нерозбірливо*)].

Тепер, коли він говорить, наприклад, що хтось... що мольфар може перетворитися на ворону, він надає мені одиницю значення «перетворення на ворону», для якої я не маю ніякого еквівалента. Тобто його навчання полягає в тому, щоб змусити мене набути серію спогадів про перетворення на ворону. Передбачається, що в певний момент мій мозок має зібрати всі ті одиниці й перетворити їх на те, що на феноменологічному жаргоні ми могли б назвати «глосою»[197].

[197] Тайша А́белар, розповідаючи в одному зі своїх інтерв'ю про глоси, означила їх як «інтерпретаційні структури».

Example: I say to you "tree" and apparently I make sense. However, if you ask me what I mean by a tree, I [would] spend the rest of my life trying to figure out what I mean by a tree. And all I could give you is a series of historical facts about the tree, historical facts that I have learned as I grew up. I could give you the... the... the... the anatomy of the tree, the... the... the words, name it.

But the assumption is that I have never apprehended the phenomena "tree". It may be there, but it looks that [it's in here (*inaudible*)], because I am interpreting. And I am interpreting the phenomena "tree" through a set of concise pre-ordained mechanics, pre-ordained units. I've been learnt to... I've been... I've been taught to perceive "tree". And at this point my assumption is that I... I've... I have never seen it. Perhaps I've seen "tree" once, twice.

But I could tell you in all sincerity that I have never seen elephant. Because when... when did I see an elephant when I was, you see, two years old, six months old — never! The... the... the... the gloss "elephant" has come to me fully formed. Now, through what processes I could say "elephant" and really make sense? Well, we really don't know that. We have not been concerned with that yet in social sciences, we're beginning to now. Like, the... the gloss "elephant" to me is an addition, not the gloss "tree" because it's obvious that I saw trees... when I was what? Two days old, three days old, or whatever, before I learned the gloss "tree".

I have seen the gloss "room" before it became a gloss. And my assumption is that at a certain time in my life I may have walked into room and even may have known the other as "room" but I didn't know the total gloss "room". It required a series of memories of walls, chairs, floor,

Приклад: Я кажу вам «дерево» і, очевидно, я маю сенс. Однак, якщо ви запитаєте мене, що я маю на увазі під «деревом», я можу витратити решту свого життя, намагаючись з'ясувати, що ж я маю на увазі під «деревом». І все, що я можу дати вам, це низку історичних фактів про дерево, історичних фактів, які я дізнався, поки зростав. Я можу дати вам анатомію дерева, слова, назвіть це, як хочете.

Але припущення полягає в тому, що я ніколи не сприймав це явище — «дерево». Воно може бути там, але виглядає, [ніби воно тут (*нерозбірливо*)], бо я інтерпретую. І я інтерпретую явище «дерево» через певний набір чітких наперед визначених одиниць, наперед визначеної механіки. Я навчився... мене навчили сприймати «дерево». І в даний момент я виходжу з припущення, що ніколи не бачив його. Можливо, я бачив «дерево» один раз, двічі.

Але я можу сказати вам з усією відвертістю, що ніколи не бачив слона. Тому що коли я міг побачити слона у віці двох років, шести місяців — ніколи! Глоса «слон» прийшла до мене вже повністю сформована. Тож за допомогою яких процесів я можу сказати «слон» і при цьому справді мати сенс? Ми дійсно не знаємо цього. Нас досі не цікавило це в соціальних науках, ми лише зараз починаємо цим цікавитися. Імовірно, глоса «слон» для мене є чимось доданим, але не глоса «дерево», бо ж очевидно, що я бачив дерева, коли мені виповнилося два дні, три дні, хоч скільки, перш ніж я вивчив глосу «дерево».

Я бачив глосу «кімната» перш ніж вона стала глосою. І моє припущення полягає в тому, що в певний момент часу в моєму житті я міг зайти до кімнати й навіть міг знати щось інше як «кімнату», але ще не знав глоси «кімната» повністю. Щоб зробити цю глосу повною, потрібно було мати

ceiling — to complete the gloss. And what don Juan is doing, as I see it, is giving me again the processes of *glossing*. He's teaching me the mechanics of *glossing*. And that's the thesis... the theses that I wanted to... to throw out for a feedback.

Now, my point of... my... my crucial point is this: in his effort to teach me to "see" don Juan says that "seeing" consists in training your eyes, of course through the uses of hallucinogenic plants... The hallucinogenic plants allegedly give you the speed to apprehend, quotes, 'a fleeting world'. Without the hallucinogenic plants, you would degenerate, your body would deteriorate. You could do it, in the terminology of the... the... let's say, the... the quest of the American Indian, quest for visions, you could do that.

Don Juan took me already for ten days to the desert out there, and [there] ten days I... [I wasn't being capable] of seeing anything (*chuckles*), I promise you (*laughter*). And it was just a... a horrendous experience because I was tired, the fatigue. And I'm weak, you see, I... I don't have the stamina of an Indian. So I think I collapsed after the second day. But the thing prolonged itself for... for... for... for ten days. And I found that I... I suffered a tremendous loss of... I lost weight in the first place and... losing of moisture in the tissues, it's deleterious, [I] tell you that, to... to... to health.

And don Juan says that, on the other hand, with the use of a hallucinogenic plant you suffer no deterioration, but you have to know what you're looking for, like to use a hallucinogenic plant for enlightenment is absurd, in don Juan's terms. To use it for kicks... it's a crime to yourself because it does something to you that is irre... irreparable. And he would never venture in... in... in... in... into anything like it.

серію спогадів про стіни, стільці, підлогу, стелю. І як я розумію, те, що робить дон Хуан, це дає мені знову процеси *формування глос*. Він навчає мене механіки *створення глос*. Це є ті тези, щодо яких я хотів би почути вашу думку.

Тепер, моїм критично важливим питанням є таке: у своїх намаганнях навчити мене «бачити» дон Хуан каже, що «бачення» полягає в тренуванні ваших очей, звісно, за допомогою використання галюциногенних рослин. Галюциногенні рослини здогадно дають вам потрібну швидкість для сприймання (лапки) «швидкоплинного світу». Без галюциногенних рослин матиме місце деградація, ваше тіло зруйнується. Ви могли б робити це в термінології, скажімо, пошуків американських індіанців, їхнього пошуку видінь, ви могли б робити це.

Дон Хуан уже брав мене на десять днів у тамтешню пустелю... і протягом десяти днів там [я не зміг] побачити нічого (*сміється*), запевняю вас. Для мене то був лише жахливий досвід, бо я дуже сильно втомився, виснажився. Я слабкий, бачте, я не маю витривалості, стійкості індіанців. Тож, на мою думку, я повністю знесилився вже після другого дня. Але наш похід тривав десять днів. І я виявив, що я зазнав величезної втрати... насамперед я втратив вагу, і зневоднення організму, я втратив вологу в тканинах — кажу вам, це має руйнівний вплив на здоров'я.

І дон Хуан каже, що, з іншого боку, при використанні галюциногенних рослин ви не зазнаєте ніякого погіршення, але ви маєте знати, що саме ви шукаєте. Наприклад, використання галюциногенних рослин для просвітлення є абсурдним із погляду дона Хуана. Використовувати їх для втіхи, приємних переживань — це злочин щодо самого себе, бо вони роблять із вами дещо таке, що вже не можна виправити. І він ніколи б не займався нічим подібним.

And I asked him, you know, what would be his feeling about taking LSD. And he... I... you know, there was some of that I have procured... So he could watch [it and smell it (*inaudible*)] "Uh!", he says, "It's terrible! Take it away!" And he didn't want anything to do with it because he had no... no rationale for it. He didn't have direction for it. On the other hand with plants he presumes to have a very exact direction, exact procedures that he has commanded — and he feels [there] at home, he's been safe. So the... the aid of a hallucinogenic plant is essential in "seeing" because it allows you the speed to apprehend this fleeting world.

But what is this "fleeting world"? What... what's he talking about? I say that he is talking about a process of *reglossing*. He's teaching me to gloss the same way that my progenitors and my fellow men taught me as a child the ordinary glosses. The... the... the... the... the... I suppose there is an infinite number of glosses, for like the gloss "room". It's either an infinite number of concrete glosses that we use, or it's a pattern of glossing that we have learned and then we apply it to everything we perceive. Either way, but... don Juan, what he's doing now, as I say, as a social scientist that is, I say that he's teaching me to regloss.

But he alluding that one could "see" — he is alluding that there's possible to see an ultimate reality. And that of course we know it cannot be true. At least we, the social scientists, know that that's a bunk (*laughter*) — that there is an ultimate reality. And... and... and... and I... I... I don't know at this... at this moment, probably the end result of it. All I could tell you is that I'm... I'm going to try to... apprehend what he calls the "fleeting world", and see that

Я запитував його, як він ставиться до прийому ЛСД. Я дістав трохи й привіз йому... Тож він мав змогу побачити й понюхати його. "О! — мовив він, — Це жахливо! Забери це геть!" І він не хотів нічого мати з ним, бо він не мав ніякого підґрунтя щодо поводження з ним. Він не мав напрямку, ніяких приписів стосовно цього. Тоді як щодо рослин, на його думку, існує дуже точний напрямок, приписи, точні процедури, якими він володіє — і тут він почувається в себе вдома, у безпеці. Тож допомога галюциногенних рослин важлива для «бачення», бо вони дозволяють вам мати необхідну швидкість для сприймання цього швидкоплинного світу.

Але що то за «швидкоплинний світ»? Про що він говорить? Я кажу, що він говорить про процес *переформування глос*, створення нових структур інтерпретацій. Він учить мене створювати глоси в такий самий спосіб, як мої батьки й усі люди навколо навчали мене звичайних глос, коли я був дитиною. Я припускаю, що існує нескінченна кількість глос, подібних до глоси «кімната». Це або нескінченна кількість конкретних глос, які ми використовуємо, або ж це патерн створення глос, якого ми навчилися, і потім ми застосовуємо його до всього, що сприймаємо. І в першому, і в другому випадку... як соціолог я кажу: те, що дон Хуан зараз робить, — це навчає мене наново створювати глоси.

Але кажучи, що людина може «бачити», він говорить про те, що можливо бачити остаточну реальність. І, звісно, ми знаємо, що цього насправді не може бути. Принаймні ми, соціологи, знаємо, що то є дурниця, пусті слова (*сміх у залі*) — що існує якась остаточна реальність. І зараз, у цей момент, я не знаю, мабуть, кінцевого результату цього. Усе, що я можу вам сказати — це що я збираюся спробувати сприймати те, що він називає «швидкоплинним світом», і, можливо, побачити або

perhaps, or... or find out whether it *is* really a process of reglossing, and I hope that I'd be... sober enough to realize that that's a process of reglossing or, if there is a possibility of "seeing"... of... quotes 'seeing' or apprehending an... an irreducible reality.

Ludwig Wittgenstein in... in... in... in... in his life, you know, attempted to... to... to resolve the problem. And he found... as I think Wittgen... he talked about language, the... the trappings of natural language. And I think Wittgenstein's dilemma was that he arrived to an edge, that he was in impasse. You have the phenomenon there that you want to describe. Is the phenomenon [and] the description — two things, or is the description part of the phenomenon? For as a social scientist, as an anthropologist, I'm going to study primitive cultures. But what... what can you say about my description and my conclusions about the primitive culture I'm trying to study? Is it part of the primitive culture or is it a phenomenon in itself?

Wittgenstein never resolved the problem. He felt, you see, the trappings of... of language, and he called it "natural language" as opposed to philosophical syntax. It was the time [when]... at which... the idea was that perhaps we could develop a language which was *exact*, a language of philosophers. And we would be able to agree without doubt about what we're talking about in terms of philosophizing. And that seems to be an impossibility. The... the question is that we use language and the meaning of language as arbitrary.

So we are filled with *words* in Wittgenstein's terms and there is nothing in here except *vocalizations*. So is that all I am? Just words? According to Wittgenstein that's all we are. Words, words, words, words. And he... he saw no possibility of breaking or flipping through this barrier of natural language. However, don Juan, very strangely you see, being, coming

з'ясувати, чи це справді *є* процес створення глос наново. Я сподіваюся, що матиму достатньо тверезості для усвідомлення того, що то є процес нового створення глос, або чи існує можливість «бачення», в лапках, чи сприймання якоїсь нескоротної, неспрощуваної реальності.

Людвіґ Вітґенштайн у своєму житті намагався розв'язати цю проблему. І він знайшов... на мою думку, він говорив про мову, про атрибути й пастки природної мови. Я гадаю, що дилема Вітґенштайна полягала в тому, що він підійшов до самісінького краю, що він опинився в глухому куті. Ви маєте явище, яке хочете описати. Питання: явище та його опис — це дві окремі речі, чи опис є частиною явища? Бо як соціолог, як антрополог, я йду вивчати первісні культури. Але що ви можете сказати про мій опис і мої висновки про первісну культуру, яку я намагаюся вивчати? Чи є вони частиною цієї первісної культури, чи становлять окреме, самостійне явище?

Вітґенштайн так і не розв'язав цієї проблеми. Він відчував пастки мови, і називав її «природною мовою» на противагу філософському синтаксису. То був час, коли вивчалася ідея можливості створення мови, що була б *точною*, мови філософів. І ми без тіні сумніву могли б погоджуватися щодо того, про що ми говоримо, з погляду філософствування. Та це виглядає неможливим. Питання полягає в тому, що ми використовуємо мову й значення мови як щось довільне, умовне.

Отже, ми наповнені *словами* в розумінні Вітґенштайна, і тут усередині немає нічого, крім *вокалізацій*. Тож, чи це все, чим я є? Лише слова? Згідно із Вітґенштайном, це все, що ми собою являємо. Слова, слова, слова, слова. І він не бачив ніякої можливості зламати або перестрибнути через цей бар'єр природної мови. Однак дон Хуан

from the outside, you see, I... I... I [... we should tend to believe that, you see, (*inaudible*)] that only us the Europeans are capable of rational thought. We're the only ones who *think*, the rest of them are just greasy Indians, you know (*laughter*). Nothing. But... we have not considered them seriously, and it's... it's a very strange... development.

I have... I have read... In fact, you know, I have finished this manuscript on "seeing" and I liked to... to start it by quoting... an inquisitor, a Spanish inquisitor that came to the New World in 1572. And he wrote a... wrote [a] fantastic treatise in how to exterminate idolatry. And he says that the... the... the American Indians they did... they claimed to... to have powers to divine... with the aid of some diabolic seeds. They really succeeded in divining things, he said, and to his knowledge... he... he... he cites three cases in which he really corroborated this divination power. And then he concludes with a parenthetical statement. He says, "However, the Lord Jesus Christ is missing in this system and I must conclude that it's the work of the Devil and must be exterminated." And he throws that out of the window.

But oddly enough, we do the same thing today with our scientific method, and the idea that trivial models equivalent to "how many angels sit in the head of a pin" should be thrown out because they are meaningless. And then by some process unknown to me we lump everything that is being done by non-Europeans in the realm of the trivial models and out they go. Like what the American Indian has done. We don't take it seriously, not really we call [it

дуже дивним чином, бувши... прийшовши ззовні... Розумієте, ми маємо бути схильні вважати, що лише ми, європейці, здатні до раціонального мислення. Що ми єдині, хто *мислить*, усі решта — то лише якісь брудні індіанці (*сміх у залі*). Ніщо. Але... ми досі не сприймаємо їх серйозно, і це дуже дивна обставина.

Я читав... Я фактично закінчив цей рукопис про «бачення»[198], і хотів почати його цитатою одного іспанського інквізитора, котрий прибув до Нового Світу в 1572 році. І він написав фантастичний трактат про те, як знищити ідолопоклонство. І він каже там, що американські індіанці стверджували, що мають силу ворожити, віщувати за допомогою якогось диявольського насіння. Він каже, що вони справді досягли успіхів у передбаченні речей за допомогою ворожіння, і йому було відомо... він наводить три випадки, у яких він особисто засвідчив цю силу ворожіння. А потім він підсумовує написане таким побіжним зауваженням: "Проте Господь наш Ісус Христос відсутній у цій системі, і я мушу зробити висновок, що то є робота диявола і її необхідно знищити." І він викидає це з вікна.

Але досить дивним чином, ми робимо сьогодні те саме, використовуючи наш науковий метод й ідею про те, що тривіальні моделі, подібні до того, "скільки янголів сидять на кінчику шпильки", мають бути відкинуті, бо вони є безглузді. А потім через певний невідомий мені процес ми змішуємо до купи все зроблене не-європейцями в царині тривіальних моделей і відкидаємо це геть. Як, наприклад, те, що роблять американські індіанці. Ми не сприймаємо це серйозно, не те, щоб ми

[198] Очевидно, йдеться про другу книжку Кастанеди, «Окрему реальність», яка у французькому перекладі має назву *Voir* («Бачення»). За свідченням деяких джерел, її рукопис був практично закінчений вже на момент виходу друком «Учення дона Хуана».

an] oddity, but not as serious as Kant. Not as serious as Husserl [or as] Wittgenstein. Never, never.

And my proposition was that perhaps... maybe we should attempt to take them seriously. Like what don Juan is posting to me as a man. You see, the... the... the crux of the matter is that I am a man who's going to die. I cannot avoid that. Therefore my very short period of consciousness is *terribly* important to me. And as "a man who's going to die" — this don Juan... don Juan is posting to me — is monumental. Because perhaps he's giving me the opportunity of breaking the barriers of natural language.

Don Juan... I have been criticized for this book that I've written... it says that... it's hardly believable that a... that a... that an Indian would speak that way. Perhaps me who concocted all this. I mean, did he really say that? That was the question. And I... I say: he... he said that. It's very simple. Don Juan deals with an area he calls "seeing". An area of ambiguity from the standpoint of natural language. In... in that area of ambiguity, there are no glosses that he could use to describe or to analyze. If there are no glosses at his disposal, he has to make use of *metaphor* — therefore, *art*, in order to convey meaning.

And therefore he speaks beautifully — because he doesn't know what else to do with that area he calls, quotes, 'seeing'. And maybe that's... *that* is the crux of the matter, in... in terms of... of the trappings of natural language. Perhaps if we arrive to that area for which we have no gloss we'll be able to (*sound of coin landing*) flip the... the... the... the coin. Bypass the impasse that... that... that... that supposedly has finished all the philosophers. Because they all arrived to the same vicious circle. Some of them are

називали це чимось химерним, але зовсім не так серйозно, як Канта. Не так серйозно, як Гуссерля чи Вітґенштайна. Ніколи, ніколи.

І моєю пропозицією щодо цього було, що, мабуть, нам слід спробувати поставитися до них серйозно. Як, наприклад, до того, що дон Хуан оголошує мені як людині. Розумієте, суть питання в тому, що "я є людина, яка має померти". Я не можу уникнути цього. Тому мій дуже короткий період свідомості *страшенно* важливий для мене. І застанова "я є людина, яка має померти" — а саме її оголошує мені дон Хуан, — вона є монументальна. Бо, можливо, він надає мені змогу подолати бар'єри природної мови.

Мене критикували за цю книжку, яку я написав, буцімто то є дуже мало правдоподібним, щоб якийсь індіанець міг так говорити. Мабуть, я сам вигадав усе це. Я маю на увазі, чи він справді казав це? Ось у чому полягало питання. І я стверджую: він казав це. Це дуже просто. Дон Хуан має справу з певною сферою, яку він називає «баченням». З погляду природної мови то є сфера невизначеності, неясності. У тій сфері невизначеності немає глос, які він міг би використати для опису чи аналізу. Якщо він не має у своєму розпорядженні ніяких глос, він змушений використовувати *метафору*, тобто *мистецтво*, щоб передати значення.

І тому він говорить так красиво — бо він не знає, що іще робити з тією цариною, яку називає «баченням», у лапках. І, можливо, саме *це* є суть проблеми з погляду пасток природної мови. Можливо, якщо ми дістанемося до тієї царини, для якої ми не маємо глос, нам вдасться (*звук падіння монети*) перевернути монетку й побачити її зворотній бік. Обійти цю безвихідь, цей глухий кут, що здогадно прикінчив усіх філософів. Бо всі вони потрапили в те саме зачароване коло. Деякі з них досить «мудрі», у лапках, щоб

'wise' — quotes, 'wise' enough — to say "let us stop here, and let's just consider our gains." And Santayana calls that — he says: "I know that what I'm doing is right because of animal faith." And that's the end of it.

But he does not want go beyond that because he knows that he will be again, you know, in a vicious circle going around and around without any solution. And I say that that extends from the fact that he — or all of us — we are rehashing glosses that we know so very well. Maybe it's high time to 'see', quotes, or to envision life from the point of view of an alien culture that has given us a solution which is non-European. Perhaps don Juan has given me a series of shamanistic glosses — or maybe not! Maybe what he's teaching me to do is to *degloss*. So that's the... the thesis that I wanted to propose to you for your examination. [We'll] see what you'll say about. Now maybe if you ask me some questions you'll have my moral void. Perhaps...

сказати: "Зупинімося тут і лише розглядаймо наші здобутки." І Сантаяна[199] означив це, коли сказав: "Я знаю, що те, що я роблю, є правильним, через мою тваринну віру[200]". І на цьому все закінчується.

Але він не хоче піти далі за ці межі, бо знає, що інакше знову опиниться в зачарованому колі, й без кінця ходитиме ним без жодного розв'язку, без виходу. І я кажу, що причина цього криється в тому факті, що він — або всі ми — ми перефразовуємо, видозмінюємо глоси, які так добре знаємо. Можливо, нарешті настав час «побачити», у лапках, або візуалізувати життя з погляду чужої нам культури, яка дає нам вихід, рішення, що є неєвропейським. Можливо, дон Хуан дав мені низку шаманістичних глос — а може й ні! Можливо, те, що він учить мене робити — це *позбутися глос*, звільнитися від інтерпретаційних структур. Отже це є теза, яку я хотів запропонувати вам для вивчення. Подивимося, що ви про це скажете. Можливо, якщо ви поставите мені кілька запитань, вам вдасться спростувати мої твердження. Можливо...

[199] Сантаяна, Джордж (*ісп*. Jorge Augustin Nicolás Ruiz de Santayana, 1863–1952 рр.), іспанський філософ і письменник. Його роботи включають «Скептицизм і тваринна віра», 1923 р., «Царини буття» (1924 р.) й «Останній пуританин» (1935 р.).

[200] Animal faith (англ.) — тваринна віра, інстинктивна впевненість, що не має розумного підґрунтя.

PART II: QUESTIONS & ANSWERS SESSION

Student (ST): You characterize don Juan as a man living roughly in an alien culture as his people and his way of life doesn't predominate in Mexico. But he's able to live within that roughly speaking alien culture. Now when you've gone down there, you've said that he teaches you to rehash glosses or perhaps get you to a point where you don't have to make glosses, you just have the experience. And you characterize this as more exciting and perhaps more rational than your own way of life...

Carlos Castaneda (C.C.): Yes, yes.

ST: ...Now, did he teach you anything, that is, did in fact... you said that you went away from it even though it was more exciting and more rational. But have you learned to experience things in a different way?

C.C.: No, no, no, no, no... I'm... no...

ST: Would you like to?

C.C.: Well, I would like to! I would like to but you see... the... the... the... the... at a certain level the power of natural language is so, is so exuberant that...

ST: But why... if he can live in an alien culture that's he presumably has some contact with certain [things (*inaudible*)] that you have...

C.C.: Yeah. Perhaps...

ST: ...but you haven't yet [... (*inaudible*)].

C.C.: You see, maybe... maybe the trick is that... you see he doesn't have to contend with the richness of my world. My world is super rich — I have the victories of the scientific method to back me up (*laughter*) in the... in the... in the back of my mind. Like I

ДРУГА ЧАСТИНА ЛЕКЦІЇ: ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ.

Студент (СТ): Ви характеризуєте дона Хуана як чоловіка, що живе певним чином у чужорідній культурі, бо його народ і його спосіб життя не є домінантними в Мексиці. Але він здатний жити в цій, грубо кажучи, чужорідній культурі. Тепер, коли ви занурилися в неї, ви кажете, що він навчає вас видозмінювати глоси або, можливо, веде вас до тієї точки, в якій вам уже не потрібно створювати глоси, де ви маєте лише досвід. І ви кажете, що це захопливіше і, можливо, раціональніше, ніж ваш власний спосіб життя...

Карлос Кастанеда (КК): Так, так.

СТ: Отже, чи він навчав вас чогось, тобто, чи справді... ви сказали, що покинули це, хоча це було захопливішим і раціональнішим. Але чи навчилися ви досвідчувати речі в інший спосіб?

КК: Ні, ні, ні, ні, ні... Я... ні...

СТ: А ви хотіли б цього?

КК: Ну, я би хотів! Я хотів би, але ви розумієте... на певному рівні сила природної мови настільки потужна, що...

СТ: Але чому... якщо він може жити в чужорідній культурі, це означає, що він, імовірно, має якийсь контакт із певними [речами (*нерозбірливо*)], що ви маєте...

КК: Так. Можливо...

СТ: ...але ви досі не [...(*нерозбірливо*)].

КК: Розумієте, можливо, хитрість у тому, що... йому немає потреби змагатися з багатством мого світу. Мій світ надзвичайно багатий — мене підтримують усі перемоги наукового методу (*сміх у залі*), це вкорінене в моїй свідомості. Як, наприклад, я розповідав

was telling some friends today. When I get... when I arrive to states of... of great fatigue or real fatigue or... or... or when my... my *maze* disintegrates, borrowing Dr. Waltz's terminology, what do I do? I become very religious. But like for instance don Juan had shown me, in a... in a very pragmatic, dramatic way, this deity called *Mescalito*, that inhabits the peyote buttons, or rather that you see through the aid of the peyote buttons. I even touched it! It's [parallel (*inaudible*)] like... like this blackboard to me (*knocks at the blackboard*). It should be proper to say that I'm affiliated with it, because [it... this happened only (*inaudible*)] yesterday, you know, very recently. But no! Whenever I am very tired I become what I call a *Jesus boy*.

I fall to my knees and I become totally catholic! I confess my sins or... the works, the works (*laughter*). There's a friend who [has written] a song based on this, the... the... the name of the song is "When the potatoes are hot, I am a Jesus boy" (*laughter*). And this (*chuckles*)... and that's... that's... that's the thing, you see: I cannot break away from the... the trappings of natural language. Maybe an Indian has more facility than I have.

ST: [I'm getting mere (*inaudible*)] the initial ground, are you structurally similar to a Socratic model [in view (*inaudible*)] of a similarity [of your actual model (*inaudible*)] with the Socratic model seeking [its own] realities, the Socratic realities, [something like that (*inaudible*)].

C.C.: No, no, no, no-no-no, I have not made any relationship at all.

ST: But do you see this relationship?

C.C.: I... I... I refuse to see at this point any relationship because I... I... I... I become... you know, if I... if I never... never... if I start comparing, I lose tonality, and I become... let's say, a... a... a... a biased ethnographer.

сьогодні друзям. Коли я доходжу до станів великої втоми чи цілковитої виснаженості, або коли мій *стан заплутаності* розпадається, в термінах доктора Волца, то що я роблю? Я стаю дуже релігійний. Але, до прикладу, дон Хуан показав мені в дуже прагматичний, драматичний спосіб це божество, яке називають Мескаліто, що живе в бутонах пейоту, або, радше, яке ви бачите завдяки допомозі бутонів пейоту. Я навіть торкався його! Він був від мене на такій відстані, як ось ця класна дошка (*стукає по дошці*). Було би правильно сказати, що я тісно пов'язаний із ним, бо це сталося лише вчора, знаєте, зовсім недавно. Але ні! Щоразу, коли я дуже втомлений, я стаю тим, що я називаю «хлопчик Ісуса».

Я падаю навколішки і стаю ревним католиком! Я сповідуюся в моїх гріхах або... у моїй роботі, моїй роботі! (*сміх у залі*) Є один товариш, який написав на основі цього пісню, вона називається "Коли картопля гаряча, я відданий хлопчик Ісуса". (*сміх у залі*) І, знаєте (*сміється*), річ саме в цьому: я не можу вирватися з атрибутів і пасток природної мови. Мабуть, індіанці мають більше можливостей, ніж я.

СТ: [Я хочу зрозуміти (*нерозбірливо*)] початкове підґрунтя, чи є ви структурно подібні до Сократової моделі [з огляду на схожість вашої фактичної моделі із сократівською моделлю, що шукає свої власні реальності, сократівські реальності, [щось подібне до цього (*нерозбірливо*)]?

КК: Ні, ні, ні, я взагалі не встановлював ніякого взаємозв'язку.

СТ: Але чи бачите ви цей зв'язок?

КК: Я відмовляюся бачити в цей момент будь-який зв'язок, бо... я стаю, знаєте, якщо я ніколи... якщо я починаю порівнювати, я втрачаю тональність і стаю, скажімо так, упередженим етнографом.

ST: But aren't you really comparing when you're [talking about Wittgenstein with his trappings of natural language (*inaudible*)]...

C.C.: Wittgenstein, yes, yes, yes...

ST: [...the trappings of natural language, which in this case is... it's exactly...]

C.C.: I only assess, you know, I think it's a li... I... I... I don't know how to... I haven't done what you are proposing there but [till] now, I wouldn't know how... Wittgenstein attracted me.

ST: And yet you were relating to his [...(*inaudible*)], [wouldn't you]? [...educating about real language (*inaudible*)]

C.C.: The only person who ever talked to me about [gear (*inaudible*)] real language is Ludwig Wittgenstein. That's why I like him (*laughter*). You see, that's the reason why I have brought it. Otherwise I wouldn't even... I wouldn't even bring him into this picture. But he's the only one who gave me the clue, the entry to this. Because otherwise I had to accept that my conclusions about... my work, are not part of the phenomena. They are... they are aside of it, and they are truth, they are truthful, they... they could really give me, let's say, the entry to understand the phenomenon. But are they really... have my conclusions really given me an entry to understand anything? I doubt at this point. There was a time in which I would have defended that point, but at this point, thanks to Ludwig Wittgenstein (*chuckles*), I'm in a terrible mess (*laughter*). Yes...

ST: Have you ever considered that trappings of natural language are almost the same as traps of the egocentricity of the Western man?

C.C.: Yes! Certainly, certainly! I was in fact talking today a lot about. And don Juan's te... don Juan's been telling me this for years, the idea that I have to lose *importance*. Like, the importance of myself is

СТ: Але хіба ви насправді не порівнюєте, коли [говорите про Вітґенштайна з його пастками природної мови (*нерозбірливо*)]...

КК: Вітґенштайн, так, так, так...

СТ: ...[пастками природної мови, яка в даному випадку є... це в точності... (*нерозбірливо*)]

КК: Я лише оцінюю, знаєте, я думаю, що це... Я не знаю, як... Я не робив того, про що ви зараз кажете, але я [до цього часу] не знав би як... Вітґенштайн принадив мене.

СТ: І все ж ви посилалися на його [...(*нерозбірливо*)], [чи не так]? [...реальну мову (*нерозбірливо*)]

КК: Єдина людина, яка коли-небудь розповідала мені про реальну мову — це Людвіг Вітґенштайн. Ось чому він мені подобається (*сміх у залі*). І саме це є причиною того, чому я згадую його в цьому контексті. В іншому випадку я б навіть не включив його в цю картину. Але він єдиний, хто дав мені ключ, доступ до цього. Бо в іншому разі я мав би визнати, що мої висновки про... мою роботу, не є частиною цього явища. Вони є окремі від нього, і вони є істиною, вони істинні й дійсно можуть дати мені, скажімо, доступ до розуміння цього явища. Але чи дійсно вони є... чи дійсно мої висновки дають мені доступ до розуміння чогось? Я сумніваюся, в даний момент. Був час, коли я захищав би ту позицію, але в даний момент, завдяки Людвіґові Вітґенштайну (*сміється*), я в жахливо скрутному становищі, у цілковитій плутанині (*сміх у залі*). Прошу...

СТ: Чи ви коли-небудь замислювалися про те, що пастки природної мови є майже такі самі, що й пастки еґоцентризму західної людини?

КК: Так! Безперечно, безперечно! Я насправді багато говорив сьогодні про це. І дон Хуан казав мені про це протягом багатьох років, про ідею, що я маю позбутися *важливості*. Наприклад, моя самоважливість тісно

intimately related — in my case, that it's perhaps not in yours — but in my case, to whining. I whine like a devil. You know, all my life would be in whining, (*whines*) "Oh, oh, oh, nothing is right, everything is wrong", you know, this kind of anxiety attached to this. [There are] things that are not dis... not... not in the best terms for me. And I think that's very closely related to the idea... that *egocentric* involvement. That I'm involved with my importance. Not only ethnocen... Do you say egocentric or ethnocentric?

ST: [Egocentric]

Tough! See! That's... and... and... and don Juan insists that the... the... the proper way is to lose importance, to lose the sense of importance. And he claims to have lost completely the sense of importance about his *ego*. And yet he's capable of functioning in the world. And he functions in the world via another unit of meaning, that is truly incomprehensible to me. Although he has attempted to explain it to me. He calls it "controlled folly". [Then] he says that the only way he could involve with his fellow men is through the means of controlled folly.

And he... he told me this in 1964, and I never... never... never... hit upon the idea until now. Now, 1969, only four or five months ago, I've read my notes, my old notes, and I went back to ask him. I said, "But what is controlled folly?" And he nearly fell back laughing and he (*sound of hitting something*) hit his leg, and says, "I'm so glad that you asked me about that, after so many years! (*laughter*) Although if... if you have never asked me, it wouldn't have mattered." Yes, "Yet," he says, "I pretend I act as though it is important and it matters. And yet I know that it doesn't matter. *That* is controlled folly," he says (*laughter*).

пов'язана — в моєму випадку, можливо, у вашому випадку це не так — але в моєму випадку вона пов'язана зі скигленням. Я скиглю як диявол. Ви знаєте, усе моє життя було суцільним скигленням: "Ох, ох, ніщо не таке, як має бути, усе неправильне, усе не так", з відповідним занепокоєнням, яке додається до цього. Є речі, що якісь не такі, не найкращі для мене. І на мою думку, це дуже тісно пов'язане з ідеєю *еґоцентричного* залучення. Те, що я занурений у свою важливість. Не лише етноцен... Ви кажете «еґоцентричний» чи «етноцентричний»?

СТ: «Еґоцентричний».

КК: Круто! Дивіться! Дон Хуан наполягає на тому, що правильний шлях — це втратити важливість, втратити відчуття важливості. І він стверджує, що повністю позбувся відчуття важливості свого *еґо*. І все ж він здатний функціонувати в світі. І він функціонує в світі через іншу одиницю значення, що є справді незбагненна для мене. Хоча він і намагався пояснити її мені. Він називає її «контрольованою дурістю». Він каже, що єдиний спосіб, у який він може взаємодіяти з іншими людьми, полягає у використанні контрольованої дурості.

Він розповів мені це ще в 1964 році, але я ніколи не відкривав для себе цієї ідеї аж до цього часу. Тепер, у 1969 році, лише чотири–п'ять місяців тому, я прочитав мої записи, мої старі нотатки, і я повернувся, щоб запитати його. Я спитав: "Але що таке контрольована дурість?" І він мало не впав на спину від сміху, він ляснув себе по нозі (*звук ляскання по чомусь*) і промовив: "Я такий радий, що ти запитав мене про це, після стількох років! Хоча, якби ти ніколи не запитав мене, це не мало б жодного значення". Так, "І все ж, — сказав він, — я вдаю, що дію так, ніби це важливо і має значення. Хоча й знаю, що це не має значення. *Ось що* таке контрольована дурість." (*сміх у залі*)

So it is... it is... it is sort of gibberish (*chuckles*) for me. And that's the idea, he says, that he deliberately involves himself in an act, and he acts it truthfully. Not... not in a phony way. He... he acts, and when he retreats from the act, he has no pains, no anguish. I do the opposite. I involve myself in an act and if it doesn't work to my satisfaction... Knives! (*laughter*) [Ruffle] (*laughter*) The psychiatrist! (*laughter*). Sir...

ST: Did don Juan have a teacher?

C.C.: Yes, yes, yes.

ST: And he learned these things from his teacher?

C.C.: That's... that's the assumption... That's the assumption.

ST: Because the things that you're saying, definitely need [obviously (*inaudible*)] certain context and yet there's no method suggested. And [you truly mean] that as you are saying that you yourself are looking for a method or [what] is it a method that you can us suggest, as far as...

C.C.: No, [I see] the method... I... I... All I have... although I have worked with don Juan for nearly nine years now, all I have... I have caught are glimpses of this methodology. By the time I'll learn quotes 'to see', I will have the full-fledged method. Meaning in my terms perhaps, I will have acquired all the mechanics of glossing as a shaman, let's put it that way, so we [would (*inaudible*)] make ourselves happy. Or... or perhaps as... as... as an anthropologist (*chuckles*) does. Or... or perhaps, you know, I... [we] have learned [now (*inaudible*)] what he pretends to... to... to... to... the prete... the... the... what he pretends is that one could apprehend as I said this ultimate reality. And once you do it, everything fits in place. Then the methodology will be self-evident.

Отже, для мене це щось геть безглузде (*сміється*), цілковита нісенітниця. І ідея, про яку він каже, полягає в тому, що він свідомо залучається до якоїсь дії і виконує її щиро, по-справжньому. Не прикидаючись, не як обман. Він діє, а коли відходить від дії, то не має душевного болю, ніяких страждань. Я ж роблю навпаки. Я беруся до якоїсь дії, і якщо вона не спрацьовує так, щоб я був задоволений, тоді... Ножі! (*сміх у залі*) Сум'яття! (*сміх у залі*) Психіатр! (*сміх у залі*) Пане...

СТ: Чи дон Хуан мав учителя?

КК: Так, так, так.

СТ: І він дізнався всі ці речі від свого вчителя?

КК: Це припущення. Це лише припущення.

СТ: Бо ті речі, про які ви говорите, безумовно потребують певного контексту, тоді як не був запропонований жодний метод. І [ви справді маєте це на увазі], бо ви кажете, що самі шукаєте якийсь метод, тож що то за метод, який ви можете нам запропонувати, якщо казати...

КК: Ні, я бачу цей метод... Усе, що я маю... Хоча я працюю з доном Хуаном уже протягом майже дев'яти років, усе, що я вловив — це проблиски цієї методології. На той час, коли я навчуся «бачити», у лапках, я вже матиму повноцінний метод. Це означає, можливо, в моїх термінах, що я вже отримаю всю механіку побудови глос, як це роблять шамани, скажімо так, щоб ми [могли (*нерозбірливо*)] бути задоволені. Або, можливо, як... як це робить антрополог (*сміється*). Або, можливо, ми вже [зараз (*нерозбірливо*)] дізналися, що він має на увазі... а він має на увазі, що можна сприймати, як я вже казав, цю остаточну реальність. І щойно тільки ви зробите це, все стане на своє місце. Тоді методологія буде самоочевидна.

ST: [... when is that (*inaudible*)]?

C.C.: I... I... I don't know, I have no idea. Yes, please...

ST: In your book it seemed that don Juan talked that Mescalito was very fond of you, and wanted you to see him...

C.C.: Yeah...

ST: ...Mescalito wanted you to see him...

C.C.: Yeah...

ST: ...And yet [probably (*inaudible*)] you say you don't feel that you have understood Mescalito or that you are naturally inclined [for] understanding the things that don Juan was trying to teach you. Why do you think that don Juan said that Mescalito liked you so much?

C.C.: Well, I don't know. Like... perhaps like again we are going back to this idea of controlled folly. I asked don Juan, in order to explain this, I asked don Juan if controlled folly meant that his acts were the acts of an actor, there are no sincerity in them. And he... he says, "My acts are the acts of an actor but they are sincere." And then I said... I... I [probed a little for insist by (*inaudible*)], "When do you exercise this... this folly?" And he says, "All the time." I said, "With whom?" He says, "With everybody!" (*chuckles, laughter*) [That's I had it (*inaudible*)] really weird. Then I said, "Do you mean that you don't care whether I live or die, whether I learn or not, whether I flip?" He says, "No, I don't care!" And that really struck me, you know, like a ton of bricks because I have... you know, being... [certainly (*inaudible*)] European, [cushioned/coshery/cautionary (*inaudible*)] European, I have learned to move in terms of being liked or disliked. If somebody likes me, personally, I feel fine (*chuckles*), you know, gorgeous, if they dislike me, oh! Terror! And... and I... I believed that don Juan *liked* me personally.

СТ: [...коли це (*нерозбірливо*)]?

КК: Я не знаю, я не маю жодного уявлення. Так, прошу...

СТ: У вашій книжці дон Хуан, здається, казав, що Мескаліто дуже вподобав вас і хотів, щоб ви з ним зустрілися...

КК: Так...

СТ: ...Мескаліто хотів, щоб ви побачились із ним...

КК: Так...

СТ: ...І все ж ви кажете, що, [можливо,] не відчуваєте, що розумієте Мескаліто, або що ви маєте природну схильність до розуміння речей, яких дон Хуан намагався вас навчити. Як ви гадаєте, чому дон Хуан сказав, що ви так сильно сподобалися Мескаліто?

КК: Ну, я не знаю. Схоже на те, що ми, можливо, знову повертаємося до цієї ідеї контрольованої дурості. Я запитав у дона Хуана — щоб пояснити це, — я спитав дона Хуана, чи означає контрольована дурість, що його дії є акторською грою, що в них немає щирості. І він сказав: "Мої дії — це акторська гра, але вони щирі". І тоді я [спробував трохи прозондувати його підхід] і запитав: "Коли ви застосовуєте цю дурість?" І він відповів: "Увесь час". Я спитав: "Із ким?" Він сказав: "З усіма!" (*сміється*, *сміх у залі*) Це вже справді було щось химерне. Тоді я запитав: "Чи не хочете ви сказати, що вам однаково житиму я чи помру, навчуся я чи ні, чи я схибнуся розумом?" Він відповів: "Так, мені однаково". І що справді вразило мене, немов тонна цегли, бо бувши [безперечним (*нерозбірливо*)] європейцем, [зручно вмощеним/справжнім/застережливим (*нерозбірливо*)] європейцем, я навчився діяти з огляду на те, подобаюся я чи не подобаюся. Якщо я подобаюся комусь, особисто, я почуваюся прекрасно (*сміється*), просто чудово, але якщо я не подобаюся, о! Жах! І я вважав, що *подобаюся* дону Хуану особисто. Тому я

Therefore, I trusted him. And upon learning that he *didn't* really care, you know, this... this... this... this's horrendous, neurosis set on me. There I had really... I felt really lost. And I said, "But why do you want to teach me then?" And he says, "I don't! I don't care! It's not my doings, it's... you were pointed out to me by this deity contained in peyote." And he says, "I don't know his reasons, he must have some reasons for it".

Therefore, it's... it's none of his business with don Juan — don Juan's business is to *acknowledge* this supernatural omen and proceed according to his beliefs, you see, that he had to transmit it. But the... the... it's not... not... not really his *will*, it's not his volition. And the reason why I... I... I... I'm not, let's say... perhaps the trappings of the European... my European socialization — our... [or let it be (*inaudible*)], my Western man socialization — are so profound, that there's no way to break them, except intellectually. Now, if I... if I knew that I would have spent my life in a classroom, teaching, and never again [in dark of] the desert, I could say anything I want. But you see, after I talk to you, next week I'm going to see don Juan. And I'll [be] again smack[ed] against something. The [tremendo]. And I cannot lie, you see, I... I... I would feel... I feel incapacity to construct anything of my own. And if I don't understand, if I'm not... if I have no affinity to the deities he's talking about, I'd better say that I have no affinity to them, because this is something that is very, very... natural for me. Maybe I didn't answer the question, did I? (*laughs*) Yes...

ST: You said that he does not care about himself or about you or about other people and that the acts that he's going through and does are a sort of absurd happenings. Like maybe the 20th century literature presents

довіряв йому. А дізнавшись, що йому насправді *байдуже* до мене, мене охопив страхітливий, невротичний настрій. Я почувався справді втраченим. І я спитав: "Але чому тоді ви хочете вчити мене?" І він відповів: "Я не хочу! Мені байдуже до цього! То не мої власні дії, на тебе мені вказало це божество, що міститься в пейоті". Він сказав: "Я не знаю його мотивів, певне, він має якісь причини для цього".

Тож для дона Хуана — це зовсім не його справа; справою дона Хуана є *визнати* цей надприродний знак і діяти відповідно до своїх переконань, розумієте, що він має передати це. Але насправді то не є його *воля*, то не є його бажання. І причина, чому я не... скажімо... можливо, пастки європейської... моєї європейський соціалізації — нашої... [або нехай буде так (*нерозбірливо*)], моєї соціалізації західної людини — такі глибокі, що не існує жодного способу розірвати їх, крім як інтелектуально. Тепер, якби я знав, що проведу все своє життя в аудиторії як викладач, і ніколи знову не повернуся в темряву пустелі, я міг би казати все, що захочу. Але знаєте, після цієї моєї розмови з вами, наступного тижня я збираюся зустрітися з доном Хуаном. І я знову зіткнуся там віч-на-віч із чимось жахливим, неймовірним. І я не можу брехати, я відчуваю неспроможність вигадувати чи витлумачувати щось від себе. І якщо я не розумію, якщо я не маю спорідненості чи взаємної прихильності з божествами, про які він розповідає, я краще так і скажу, що не маю спорідненості з ними, бо це дещо таке, що є дуже, дуже природним для мене. Можливо, я не відповів на поставлене запитання? (*сміється*) Прошу...

СТ: Ви сказали, що йому байдуже до себе або до вас чи інших людей, і що всі дії, які він виконує і робить, є свого роду безсенсовими подіями. Можливо, подібно до того, як література XX століття представляє

happenings that are observed that you can't explain but they do happen...

C.C.: Yes...

ST: ...What really mean... has anything any meaning to him, how about the whole world, like a unity, like [an entirety]?

C.C.: No, no, I think, you know, maybe, you know, maybe we could find, let's say, an attempt to an explanation in the... in the mythology of the Siberian, from where the word "shamanism" comes, and then allegedly the total syndrome of shamanism maybe a... a... a... [alluded as to happen (*inaudible*)] in Siberia. They have the tale, you know, where the shaman goes to the netherworld, before he becomes a shaman, finds there a spirit helper, a spirit helper that kills him, dismembers him and boils or eats or — different processes — the flesh out of his bones. And when the bones are cleaned of flesh, he assembles [them] back and pulls the man again into the world as a [numb] man. What... [would be it be], perhaps, pertinent... [what would be it be] to explain that in terms of *meaning*? What would happen to a sorcerer if he robs allegiance to meaning? If he learns to substract allegiance, he becomes a dehumanized person. No longer a human being in the terms [as we'd understand], rather no longer a *person*, no longer a social entity. What makes us social entities is that we believe that the meaning of certain things are... are important to us. We are [allying] to meaning. Otherwise you wouldn't... couldn't function, we say.

However, don Juan has no allegiance to meaning. He may have an allegiance to a super order, I don't know that. I really have no idea, my judgment would be that he... his allegiance is to the... to the super order, the shamanistic super order. But I have probed him in that line and he says that that's not

спостережувані події, які ви не можете пояснити, але вони справді відбуваються...

КК: Так...

СТ: Що ж тоді має значення... чи щось узагалі має для нього якесь значення, як щодо всього світу як єдиного цілого, як [сукупності]?

КК: Ні, ні, я думаю... можливо, ми могли би знайти, скажімо, спробу пояснення цього в міфології мешканців Сибіру, звідки походить слово «шаманізм» — і тоді здогадно вся сукупність характерних ознак шаманізму, можливо... має місце в Сибіру. Вони мають ту історію, знаєте, де шаман вирушає в потойбічний світ, перш ніж він стане шаманом, знаходить там духа-помічника — якогось духа-помічника, що вбиває його, розчленовує його і варить в окропі або з'їдає, або — різні процеси — відділяє плоть від кісток. І коли кістки очищені від плоті, він складає [їх] назад і затягує того чоловіка знову у світ вже як знечулену людину. Як можна було б якимось чином адекватно пояснити це в термінах *значення*, *смислу*? Що станеться з мольфаром, якщо він позбудеться відданості значенню? Якщо він навчиться усувати цю залежність від смислу, то стане знелюдненою персоною. Він більше не буде людиною в термінах того [як ми це розуміємо], перестане бути *особою*, соціальною одиницею. Соціальними одиницями нас робить саме наше переконання в тому, що значення певних речей є дуже важливе для нас. Ми єднаємося, перебуваємо в союзі зі значенням. В іншому разі, кажемо ми, ви просто не змогли би функціонувати.

Однак дон Хуан не має відданості значенню. Можливо, він має відданість якомусь найвищому порядку, я не знаю цього. Я справді не маю уявлення, моє судження було б таке, що він відданий цьому найвищому порядку, шаманістичному суперпорядку. Але я зондував ґрунт у цьому

so, that he has no allegiance, that nothing... nothing is more important than anything else. And he says that nothing is more important, I say, when he said that, I said, "Do you mean that everything is worthless?" — because that's my cognitive reaction. If something is not important, something is equally important — that means that [it's] worthless. And he says, "No, I didn't mean worthless, I mean unimportant. Things were unimportant because they were equal." That's only through the... through the [auspices] of controlled folly he could embark himself in interaction. That's [the mea... (*inaudible*)] it's a very difficult thing, I have not really understood what he... he meant. I have... I'm... I'm rendering as exact as possible what *he* said, in the hope that I'll be able to come up with something. [Yes, please...]

ST: What's your birth date?

C.C.: What's my what? (*laughter*)

ST: [Birth date (*inaudible*)]

C.C.: Oh, I... I... I was... I was described by... by this astrologer as a... as a... what's called "a structure freak"! I'm a Capricorn. He says Capricorns are structure freaks. Weak men but strong women (*laughter*). [They could that... (*inaudible*)] (*chuckles*) Yes...

ST: All you're doing is exercising folly right now?

C.C.: No! I'm very serious because I... I really would like to get...

ST: But you say you did understand something, you played the [whole rap] understanding [steer requirements] [and if] you understand, [I ain't] understand it...

C.C.: No-no-no...

напрямку, розпитуючи його, і він каже, що це не так, що він узагалі не має відданості чомусь і ніщо для нього не є важливішим, ніж будь-що інше. І коли він сказав, що ніщо не є важливішим, я запитав його: "Ви маєте на увазі, що геть усе є нікчемним, нічого не вартим?" — бо такою є моя коґнітивна реакція. Якщо щось не є важливим, щось є рівноважливим, це означає, що воно нічого не варте. І він відповів: "Ні, я не мав на увазі «нічого не варте», я маю на увазі неважливе. Речі є неважливі, бо вони є рівні одні іншим". Тож він може розпочинати якусь взаємодію лише в рамках контрольованої дурості. Це дуже складна річ, я справді досі не розумію, що він має на увазі. Я зараз якомога точніше передаю те, що *він* казав, у надії, що мені вдасться збагнути щось. Так, прошу…

СТ: Яка ваша дата народження?

КК: Моя що? (*сміх у залі*)

СТ: [Дата народження...]

КК: О, цей астролог[201] описав мене як щось, що називають «структурний фрік»[202]. Я Козеріг. Він каже, що Козероги є структурними фріками. Слабкі чоловіки, але сильні жінки (*сміх у залі*). [Вони можуть... (*нерозбірливо*)] (*сміється*).

СТ: Усе, що ви робите — це вправляєтеся в контрольованій дурості просто зараз?

КК: Ні! Я дуже серйозний, бо я справді хотів би отримати...

СТ: Але ви кажете, що все ж зрозуміли щось, ви [стільки розводилися про] розуміння [керівних вимог], [і якщо] ви розумієте, [а самі кажете:] "Я не розумію цього"...

КК: Ні-ні-ні...

[201] Імовірно, Кастанеда говорить тут про Тімоті Лірі. У книжці «Магічна подорож із Карлосом Кастанедою» Маргарет Кастанеди є такий пасаж: «"Який ваш знак зодіаку?" — запитав Тім Лірі. Карлос пробурмотів щось про те, що він Козеріг. Лірі кивнув і глузливо посміхнувся. "Структурний фрік", — сказав він.»

[202] Freak (анг.) — потвора; *тж*. наркоман; збоченець; фрік (людина, що вирізняється яскравим, незвичайним, екстравагантним зовнішнім виглядом і зухвалою, найчастіше епатажною, поведінкою; фрік має неординарний світогляд, що є результатом відмови від соціальних стереотипів.

ST: ...then you're exercising folly.

C.C.: No-no-no, no-no! You see, I really don't understand, *how* one could really guide this. Intellectually, of course, I do the same thing that you do. I understand what don Juan's saying. He's verbalizing something that is very neat to me. However, let me proceed then and embark myself with controlled folly and I fall flat on my face. Because I cannot rob importance to things. I become passionately involved.

ST: Consciously you may not be doing, but subconsciously you must be [doing it... (*inaudible*)]

C.C.: But... I... I... don't... you see... consciously I still can't...

ST: You keep saying that still [anyway (*inaudible*)] you can['t] tell us the truth. Yet, a lot of the patterns of your language fall together with patterns of your life experience.

C.C.: They are or they aren't?

ST: They are.

C.C.: Maybe I didn't... I didn't explain it correctly. To...

ST: [I did it! (*inaudible*)] (*laughter*)

C.C.: For... (*chuckles*) for me to know something means that I could *repeat* that at any given moment. And if I want to proceed exercising controlled folly I couldn't even go to the corner; I get trapped in meaning *immediately* upon my, let for instance what... what... I... I cannot even conceive, sincerely, I cannot conceive one instance in which I did not find the... the... the instance meaningful. That's what I meant to say. [Easy that (*inaudible*)].

ST: Let's [define the stand (*inaudible*)] as in controlled... [you've been in (*inaudible*)] like [the] controlled folly might be making an arbitrary choice to the act [and its] following... [of all] the consequences of that, from then on.

СТ: ...тоді ви зараз вправляєтеся в дурості.

КК: Ні-ні-ні, ні, ні! Знаєте, я дійсно не розумію *як* можна насправді керувати цим. Звісно, інтелектуально я роблю те саме, що й ви. Я розумію, що каже дон Хуан. Він вербалізує дещо таке, що є для мене дуже чітким і витонченим. Однак дайте мені потім продовжити й почати застосовувати контрольовану дурість самому, і я пошиюся в дурні. Бо я не можу позбавити речі їхньої важливості. Я стаю пристрасно залученим.

СТ: Можливо, що свідомо ви цього не робите, але підсвідомо ви, певне, [робите це... (*нерозбірливо*)]

КК: Але я не... розумієте... свідомо я досі не можу...

СТ: Ви продовжуєте стверджувати, що [хай там як (*нерозбірливо*)] досі не можете повідомити нам істину. І все ж багато патернів вашої мови збігаються з патернами вашого життєвого досвіду.

КК: Збігаються чи не збігаються?

СТ: Збігаються.

КК: Можливо, я не пояснив це правильно. Для...

СТ: [Я зробив це! (*нерозбірливо*)] (*сміх у залі*)

КК: (*сміється*) Для мене знати щось означає, що я можу *повторити* це будь-якої конкретної миті. Але якби я захотів почати практикувати контрольовану дурість, я не зміг би дійти навіть до першого повороту; я одразу ж потрапляю в пастку значення після мого... до прикладу що... що... Я навіть не можу уявити, кажу це щиро, я не можу уявити собі хоча б один випадок, у якому я не знайшов би цей випадок змістовним для мене. Ось що я хотів сказати. [Це просто (*нерозбірливо*)].

СТ: Давайте [визначимо позицію (*нерозбірливо*)] як у контрольованій... [з ваших слів випливає (*нерозбірливо*)], що контрольована дурість може бути робленням довільного вибору дії [та її] подальших... [усіх] наслідків цього, від того моменту й надалі.

C.C.: Something like that. Although the... the... the... it's arbitrary in the sense that [it] follows... Let's say don Juan has already a *cognitive system* that allows him to choose. I don't know what it is. I have no idea of what... what he guide... what guides don Juan to make a choice. He says that his guide is that he wants to take a *path with heart*, in whatever he does. Whatever the choice is, has to be a *path with heart*, meaning an alternative that is amenable to him. An alternative with which he could identify without harassment to himself. And then he follows it because this... the... it... it cannot be... it cannot lead anywhere, anyways. [See... see...] Yes... yes... yes...

ST: [You're certain it is arbitrary (*inaudible*)]?

C.C.: Yeah, yeah...

ST: [How it thus ends up (*inaudible*)]? (*laughter*)

C.C.: Oh! That's very good! (*laughs*) Great!

ST: May I [ask a (*inaudible*)] question?

C.C.: Yes (*still laughing*).

ST: [Would you let make a clearance (*inaudible*)]?

ST: [You earlier... you said in lecture that he... that he did arbitrarily (*inaudible*)]. You said at first that you gave it up because... [of]... you were going mad... of horror... going mad [because of horrible witch as you called it (*inaudible*)]. Then you've reconsidered and [when you came] back again, you tried this again. The question is, why is it... [that's] the question of the end of this, [in the whole to be what is ... (*inaudible*)] free so to speak.

C.C.: Well that... the... I cannot decide that, you know, I'm already... I have already learned to understand the world in the specific terms.

КК: Щось на кшталт цього. Хоча вибір є довільний у сенсі дотримання... Скажімо так, дон Хуан уже має *когнітивну систему*, яка дозволяє йому обирати. Я не знаю, що це за система. Я не маю жодного уявлення, що саме скеровує дона Хуана на те, щоб зробити якийсь вибір. Він каже, що його провідником є те, що він хоче йти *стежкою із серцем* у всьому, що він робить. Незалежно від того, який є вибір, він має бути *стежкою із серцем*, означаючи якусь альтернативу, що є підхожою і приємною для нього. Альтернативу, з якою він може ототожнити себе без порушення спокою чи занепокоєння для себе. І тоді він слідує нею, бо вона так чи інак не може привести нікуди. Так, прошу...

СТ: [Ви впевнені, що це є довільним (*нерозбірливо*)]?

КК: Так, так...

СТ: [Як тоді це закінчується (*нерозбірливо*)]? (*сміх у залі*)

КК: О! Це дуже добре! (*сміється*) Прекрасно!

СТ: Чи можу я [поставити (*нерозбірливо*)] запитання?

КК: Так (*досі сміється*).

СТ: [Ви дозволите зробити роз'яснення (*нерозбірливо*)]?

СТ: [Раніше ви вже говорили на лекції, що він діяв довільно (*нерозбірливо*)]. Ви спершу казали, що покинули навчання, бо божеволіли... від жаху... божеволіли [через ту жахливу відьму, як ви це називали (*нерозбірливо*)]. Але потім ви передумали й [коли повернулися], то спробували це знову. Запитання полягає в тому, чому... питання про те, щоб у кінці цього [загалом бути (*нерозбірливо*)] вільним, так би мовити.

КК: Ну, я не можу цього вирішувати, знаєте, я вже навчився розуміти світ у певних термінах. І кожного разу, коли ви починаєте

And whenever you start losing the certainty, the accountability of the everyday life reality, you are mad. That's what I've been taught. And I had to [repeat (*inaudible*)] exactly...

ST: [Repeating it, you say that it's an arbitrary thing... (*inaudible*)]

C.C.: Well, I... I don't know what... I don't know how... how... Do you... do you mean to say that perhaps we could set up an arbitrary rationale?

ST: What I'm talking about is [non-arbitrary reason what you're really talking about... (*inaudible*)]

C.C.: Yeah, I... it is madness, you see, from a strict...

ST: [From your... from your own level (*inaudible*)]?

C.C.: And that's the only le... the only level I have, you see, the European level.

ST: So that's not true, [it's... it's connotating with what you've been taught... really (*inaudible*)].

C.C.: Intellectually I do, emotionally I'm still... I'm still in Europe, [cushioned (*inaudible*)] in Europe in fact. Yes...

ST: Well, the implications are that [when you were stand (*inaudible*)] anthropologist [to enter into (*inaudible*)] this field situation, you started [up/out] with your [backed hypotheses] and with your methods pre-formed now with your glosses and [facts/praxis/practice (*inaudible*)]... and if you are going in the field with these methods to gain data, to fulfill hypotheses you'll of course find it, and you'll find it in several years be not touched by the culture or a person you're dealing with and [come back], what you're attempting to do is to sink into his world, the worldview. Now what happens if you succeed entirely sinking into his worldview, to your models, would you be able to communicate [to] us, [at all, you know]...

втрачати впевненість, контрольованість реальності повсякденного життя, ви є божевільний. Ось чого мене навчили. І я мав точно [повторити (*нерозбірливо*)]...

СТ: [Повторюючи це, ви кажете, що то є щось довільне... (*нерозбірливо*)]

КК: Ну, я не знаю, що... Я не знаю як... Ви хочете сказати, що, можливо, ми могли би встановлювати якесь довільне обґрунтування?

СТ: Я кажу про те, що [ви насправді говорите про відсутність будь-яких причин... (*нерозбірливо*)]

КК: Так, я... це божевілля, знаєте, в точному...

СТ: [З вашого... з вашого власного рівня (*нерозбірливо*)]?

КК: А це єдиний рівень, що я маю, розумієте, рівень європейця.

СТ: Тоді це не правда... [це... це конотує з тим, чого вас навчили... насправді (*нерозбірливо*)].

КК: Інтелектуально я роблю це, емоційно я фактично досі в Європі, [зручно вмощений (*нерозбірливо*)] у Європі. Прошу...

СТ: Виглядає так, що [коли ви як (*нерозбірливо*)] науковець-антрополог [опинилися в (*нерозбірливо*)], цій польовій ситуації ви починали з вашими готовими гіпотезами й вашими наперед сформованими методами, з вашими глосами і [фактами/практиками (*нерозбірливо*)]... І якщо ви вирушаєте в поле з цими методиками, щоб дістати інформацію, яка б задовольняла вашим гіпотезам, ви, звісно, знаходите її, і через кілька років виявляєте, що на вас не вплинула ця культура або людина, з якою ви маєте справу, і повертаєтеся, а те, що ви намагаєтеся робити — це зануритися в його світ, його світогляд. Тепер, якщо вам вдасться повністю зануритися в його бачення світу, що станеться з вашими моделями, чи будете ви взагалі в змозі повідомити нам, знаєте...

C.C.: Well, certainly...

ST: ...the same processes [that] he does [for its external (*inaudible*)] model will somehow translate, you know, your facsimile of what he's trying to say?

C.C.: Perhaps, perhaps if we want to be truly scientific, think of this possibility: perhaps if... if... if we could map a system of glossing which is proper of us, the Europeans, and then a system of glossing which is proper of the culture we're studying, and see where they overlap, maybe that's the only thing that could be assessed, is that overlap. Because I go already with my concep... preconceptions, the prejudgment about the world is set in me, my glosses are there. And I go and go [on] and judge the glosses of people alien to me through my own glosses — that's absurdity.

ST: Will you end up with two sets of glosses that you can use...

C.C.: And perhaps you could overlap them. You could overlap them perhaps somehow. Maybe there's a... it's a way of overlapping them. And call that overlap the only thing that could be assessible. That's it, that's the... the... the... the proposition, you see, in... in fact, you know, it's an exciting, and at least to me, it's an exciting... alternative in anthropology. Yes...

ST: What [are] some of your speculations as to why Mescalito pointed to [you]?

C.C.: (*laughs*) Maybe because I'm short and brown (*laughter*). I don't know! (*laughs*) Yes...

ST: I have not read your book, [whereas (*inaudible*)]...

C.C.: [Darn/Devil]! (*laughter*)

ST: ...I've just heard about its [title/topics] on this afternoon...

C.C.: Oh! (*laughter*)

КК: Ну, звісно...

СТ: ...ті самі процеси, які він робить, [бо його зовнішня (*нерозбірливо*)] модель якимось чином транслюватиме, знаєте, ваше факсиміле того, що він намагається сказати?

КК: Можливо, можливо, якщо ми хочемо бути по-справжньому науковими, подумайте про таку можливість: можливо, якби ми могли скласти мапу системи глосування, яка властива нам, європейцям, а відтак мапу системи глосування, яка властива досліджуваній нами культурі, і побачити, де вони перекриваються одна одною, можливо, це перекривання — то єдина річ, що може бути піддана аналізу й оцінці. Бо я йду вже зі своїми наперед сформованими поглядами, в мене вже заздалегідь складене судження про світ, мої глоси є там. І я йду і йду далі, і роблю судження про глоси чужих мені людей через мої власні глоси — це абсурд.

СТ: Чи в кінцевому підсумку ви матимете два набори глос, які зможете використовувати...

КК: І, можливо, ви могли б накласти їх одна на одну, ви могли б перекрити їх, мабуть, якимось чином. Можливо, існує... це є спосіб їх перекривання. І назвіть це перекривання єдиною річчю, яка може бути доступна для аналізу й оцінки. Тобто, це насправді пропозиція, знаєте, це захоплива, принаймні для мене, це захоплива альтернатива в антропології. Прошу...

СТ: Які ваші припущення стосовно того, чому Мескаліто вказав на вас?

КК: (*сміється*) Можливо, тому що я малий на зріст і маю темну шкіру (*сміх у залі*). Я не знаю! (*сміється*) Прошу...

СТ: Я не читав вашої книжки [тоді як (*нерозбірливо*)]...

КК: [Прокляття/Трясця!] (*сміх у залі*)

СТ: ...Я почув про її [назву/тему] сьогодні після полудня...

КК: О! (*сміх у залі*)

ST: ...and so I don't know... (*laughter*) Certainly, I don't know a lot of features of this man's life, but I'd like to ask you a question about it — you seem attracted to his way of life, [it's yet the ways (*inaudible*)]...

C.C.: Yeah...

ST: ...and he's a man who knows something about your way of life...

C.C.: Oh, yes, yes.

ST: ...and he seems to not to do anthropological research say in America or other places because [of] what he knows, he knows enough, [in his own way. He's enough for an interesting... (*inaudible*)]

C.C.: Oh, no, no, he's not a European, he's not interested in assessing... [onto... (*inaudible*)]

ST: Well, one question — would you like to universalize his behavior? ['Coz] if he behaves as a human being, it's a part of your conceptions [of] human beings' behavior, [as it's concerned yet (*inaudible*)]. It's up to whether you'd like, for example, him to be President of Mexico, or President of America...

C.C.: No...

ST: ...What's if he promises for example...

C.C.: President of the World! (*laughter*) No, no, no-no-no. He can't... That's only...

ST: ...What would happen if Mescalito would told him that he had a mission, you say, to teach in America, well how long would he [last] outside of the [loon] Indian?

C.C.: Oh, not... not even two hours. However... (*laughter*) however, don Juan says that, you know... I... I... he says that his life is an exercise in strategy. As opposed to mine, which is an exercise in meaning. I don't watch, you see, my [unity as] I... I don't set up my... my life in strategical terms. That's why I get clobbered every turn of the way. I haven't even gotten my PhD yet (*chuckles*), I... I doubt that they'd give it to

СТ: ...тож я не знаю багатьох особливостей життя цього чоловіка, але я хотів би поставити вам запитання про це — вас, здається, приваблює його спосіб життя, [і водночас це шляхи... (*нерозбірливо*)]

КК: Так...

СТ: ...і він є людина, яка знає дещо про ваш спосіб життя...

КК: О, так, так.

СТ: ...і він, схоже, не проводить ніяких антропологічних досліджень, скажімо, в Америці чи в інших місцях, бо з того, що він знає, він знає достатньо [у свій власний спосіб. Він має досить для цікавого... (*нерозбірливо*)].

КК: О, ні, ні, він не європеєць, він не зацікавлений в оцінюванні [... (*нерозбірливо*)]

СТ: Гаразд, одне запитання — чи не хотіли б ви універсалізувати його поведінку? Бо якщо він поводиться як людина, це частина ваших уявлень про поводження людей. Чи не хотіли б ви, наприклад, щоб він став президентом Мексики або президентом Америки...

КК: Ні...

СТ: ...А що як він пообіцяє, наприклад...

КК: Президентом Світу! (*сміх у залі*). Ні, ні, ні-ні-ні. Він не може... Це лише...

СТ: Що сталося б, якби Мескаліто сказав йому, що він має місію, скажімо, навчати в Америці, як довго він протримався б за межами світу [неотесаних індіанців?]

КК: О, навіть менше, ніж дві години (*сміх у залі*). Однак дон Хуан каже, що його життя є вправлянням у стратегії. На відміну від мого, що є вправлянням у значенні, у змісті. Я не дивлюся на мою єдність як... Я не організовую своє життя в стратегічному плані. Ось чому я дістаю прочуханку на кожному повороті шляху. Я досі навіть не здобув свій докторський ступінь (*сміється*), я сумніваюся, що мені його дадуть (*сміх у*

me (*laughter*). There's an example, you see, of... (*chuckles*) of complete... idiocy, in the sense of... of not really setting up my... my world in strategic terms. For don Juan that's unthinkable. Don Juan would... if he would tackle the problem of 'disseminating his knowledge', quotes, he would tackle it from the point of view of a strategist. Not a saint, not a philosopher — just a strategist, plain strategist. I asked him once, "You who live so strategically, what would happen to you if somebody's waiting for you with a powerful rifle with a telescopic sight, you see, [and angry, willing to anguish you (*inaudible*)], you have no chance!" And he says, "I won't come around." (*laughter*)

So that was it, you see, and he gave me a... a very exciting unit of meaning: *not to be accessible*. Think about that, because he... I am accessible. I get stuck my neck and they chop it! And that's what we do, we... we stand on the way, we... we... we... we're left to be clobbered. Don Juan is not accessible, [the whole] "not to be on the road" is the Spanish translation, you know, of what... what he... what he had said, not to be... not to place yourself on the road. So I suppose that he... he will not... I... I don't think he's got to be, I mean so (*chuckles*) really to be the President of Mexico, but if he does I think... I suppose he would proceed, ag... again, in... in... in a strategic manner.

ST: Is that because [when] people have strategies only when they have [ends fixed (*inaudible*)]...

C.C.: No, no.

ST: ...They know what they [want and (*inaudible*)] then the only question remains is to me it's [extension of their ends]. When people don't have ends, then they look around for ends, [because they need... (*inaudible*)]

залі). Це один із прикладів (*сміється*) повного ідіотизму, в сенсі того, що, я насправді не налаштовую мій світ у термінах стратегії. Для дона Хуана це немислимо. Якби дон Хуан вирішував завдання «поширення своїх знань», у лапках, то він вирішував би його з точки зору стратега. Не святого, не філософа — лише як стратег, чистий стратег. Я запитав його одного разу: "Ви, хто живе так стратегічно, що сталося б з вами, якби хтось чекав на вас із потужною рушницею з оптичним прицілом, знаєте, [дуже злий на вас, готовий змусити вас страждати (*нерозбірливо*)] ви не матимете жодних шансів!" А він каже: "Я просто не з'явлюся поблизу." (*сміх у залі*).

Тож ішлося саме про це, розумієте, і він дав мені дуже захопливу одиницю значення: *не бути доступним*. Подумайте про це, бо він... я є доступний. Я підставляю свою шию і її рубають! І це те, що ми робимо, ми... ми стоїмо на дорозі, ми... ми залишаємося тут, щоб нас лупцювали. Дон Хуан не є доступний. «Не стовбичити на дорозі» — це переклад його слів з іспанської, як він каже це, — не бути... не ставити себе на дорогу. Тому я думаю, що він не буде... я не думаю, що він (*сміється*) справді став би президентом Мексики, але якби він став ним, я думаю... я гадаю, що він діяв би, знову ж таки, у стратегічний спосіб.

СТ: Чи це тому, що люди мають стратегії, лише коли вони мають [фіксовані цілі (*нерозбірливо*)]...

КК: Ні, ні.

СТ: ...Вони знають, чого [хочуть, і (*нерозбірливо*)], тоді для мене залишається тільки одне запитання: це [розширення їхніх кінцевих цілей]. Коли люди не мають цілей, вони шукають собі цілі навколо, [бо потребують... (*нерозбірливо*)]

C.C.: Yeah, that's that you are telling me what I know.

ST: [Because it's natural for (*inaudible*)] an ordinary language for us...

C.C.: You.. you're telling me the European rationales. And that's what I know as a European, and we're rehashing [at] the same thing. I think don Juan means something entirely different.

But I... I... I see I'm holding you back here. While as the... and... and... and... and then... Please, I mean... I mean is only... then... look... because I... I don't have anything to do... (*laughter*) [you're] very, very busy (*laughs*). So if you... you... you wanna leave, I mean, please... or if you want to stay you could ask me. I'm... I'm... I'm yours... So...Yes, yes lady there.

ST: Would he would like to teach that of... [that the matters... why he took his... (*inaudible*)]

C.C.: He would like to teach what?

ST: ...Why would he want to teach?

C.C.: I don't think he would want to. This is... in my case it's something for... fortuitous, and it... it... it's a very... it's a lucky chance. And I... I don't think he would... he would take it up... I'm in a doubt very much. Yes...

ST: You've said he was talking about LCD...

C.C.: Yes.

ST: ...Did you [make clear (*inaudible*)] that he [did carried (*inaudible*)] any dialogue about any other hallucinogenic exercises...

C.C.: No, no-no-no-no. He... he doesn't know any hallucinogenic...

ST: ...like, such as marihuana, or...

C.C.: No, no, no. He doesn't know marihuana either. No.

КК: Ні, ви кажете мені зараз те, що я знаю.

СТ: [Бо це природно для (*нерозбірливо*)] звичайної мови для нас...

КК: Ви розповідаєте мені європейські обґрунтування. І це те, що я знаю як європеєць, і ми зараз перефразовуємо й повторюємо одне й те саме. Я думаю, дон Хуан має на увазі щось зовсім інше.

Але я... я бачу, що затримую вас тут. Тоді, будь ласка... я лише маю на увазі... дивіться... бо мені немає чого робити... (*сміх у залі*) а ви дуже-дуже зайняті (*сміється*). Тому якщо ви... якщо ви хочете піти, я маю на увазі, будь ласка... або якщо ви хочете залишитися, ви можете запитувати мене. Я... я весь ваш... Отже... Так, прошу пані, ось там...

СТ: Чи хоче він навчати цього... [цих речей... чому він узявся за...? (*нерозбірливо*)]

КК: Він хоче навчати чого?

СТ: ...Навіщо він хоче навчати?

КК: Я не думаю, що він цього хоче. У моєму випадку це щось... випадкове[203], і це дуже... це щасливий шанс. І я не думаю, що він би сам по собі взявся за це... Я дуже сумніваюся в цьому. Прошу...

СТ: Ви сказали, що він говорив із вами про ЛСД...

КК: Так.

СТ: Чи ви [мали з ним (*нерозбірливо*)] якісь розмови про будь-які інші вправляння з галюциногенами...

КК: Ні, ні-ні-ні-ні. Він не знає ніяких галюциногенних...

СТ: ...такими, як марихуана, або...

КК: Ні, ні, ні. Він нічого не знає про марихуану також. Ні.

[203] Fortuitous (англ.) —див. примітку на стор. 11 цього тому.

ST: [Perhaps you had been saying that (*inaudible*)] you were trying to analyze that cognitive process [with] the cognitive process...

C.C.: Yeah...

ST: ...possibly don Juan could do this [with his seeking (*inaudible*)] realities...

C.C.: No, he... he... he... he doesn't, he... he is not trying to analyze anything. He is not trying to analyze what he has experienced, because simply he... I think, like I said, he... he has no natural language to cover it. So for him remain phenomena in themselves.

ST: Do you think don Juan would be saying that it wasn't possible to analyze his cognitive process...

C.C.: No... no... no. That's my folly, purely mine. Yet you know, I... I... I wouldn't know how to stop, that's my... my... my problem.

ST: But if folly is free, [I mean] the concept of folly [as] free, [we arrive then only at equality of things you are calling controlled folly in question (*inaudible*)]...

C.C.: I suppose... I suppose so. [And what you are trying now to tell me is (*inaudible*)] a good... I... I wouldn't tell it to [you]. You tell it to me. I'll think of it. As to [the equality of things in terms (*inaudible*)] like that. I don't know. Yes, yes...

ST: [You said that (*inaudible*)] don Juan had encountered other than Yaqui shamans, are they going around?

C.C.: [They are all... they are alike (*inaudible*)], I have met a Mazatec shaman. I know a Yaqui shaman, the man who has only one arm. And... and... and I know now a Mazatec in the central area of Mexico who's even better than don Juan. He's more

СТ: [Можливо, ви говорили про те, що (*нерозбірливо*)] ви намагаєтеся аналізувати той коґнітивний процес [за допомогою] коґнітивного процесу...

КК: Так...

СТ: ...можливо, дон Хуан міг робити це [шляхом пошуку (*нерозбірливо*)] реальностей...

КК: Ні, він цього не робить, він не намагається нічого аналізувати. Він не намагається аналізувати те, що досвідчує, просто тому, що він... я думаю, як я вже казав, він не має природної мови, щоб охопити це. Тож для нього залишаються тільки явища в собі.

СТ: Ви думаєте, дон Хуан сказав би, що неможливо аналізувати його коґнітивний процес...

КК: Ні... ні... ні. Це моя дурість, чисто моя дурість. Але розумієте, я просто не знаю, як зупинитися, ось у чому моя... моя проблема.

СТ: Але якщо дурість є вільна, [я маю на увазі] концепт дурості [як] вільної, [тоді ми приходимо лише до рівності речей, які ви називаєте цією контрольованою дурістю (*нерозбірливо*)]...

КК: Я гадаю, що так. [І те, що ви зараз намагаєтеся мені сказати, є (*нерозбірливо*)] хорошим... Я б не сказав цього [вам]. Ви кажете це мені. Я подумаю про це. Щодо [рівності речей у таких термінах (*нерозбірливо*)]. Я не знаю. Так, прошу...

СТ: [Ви казали, що (*нерозбірливо*)] дон Хуан стикався із шаманами з інших племен (не я́кі), їх там багато?

КК: [Вони всі... вони схожі (*нерозбірливо*)]. Я познайомився із шаманом-масатеком[204]. Я знаю шамана я́кі, чоловіка, що має лише одну руку. І тепер я знаю ще одного масатека в центральній частині Мексики, який навіть кращий за дона Хуана. Він

[204] Імовірно, Кастанеда говорить про Хенаро Флореса, який був масатеком.

knowledgeable, he is, quotes, 'of a higher order', and he may very well be, it's a very astounding man. He's 65 years old.

ST: [And there are other, other than those ... (*inaudible*)]

C.C.: Yeah!

ST: [...the order, structure, and society of people of some sort... (*inaudible*)]

C.C.: They... they do get together, [at peyote (*inaudible*)] meetings, [they are all at (*inaudible*)] those peyote... People who attend those peyote meetings, they're all shamans.

Professor: I wonder if we shouldn't drop the meeting [to a close]... That's if you want... want to leave, please leave, or you may stay and then you're talking for a while, you are welcome too.

C.C.: Thank you.

(storm of applause ☺)

більш знаючий, він (у лапках) «вищого порядку»[205], і він цілком може бути такий, це просто дивовижний чоловік. Йому 65 років.

СТ: [А ще є інші, окрім тих, що ... (*нерозбірливо*)]

КК: Так!

СТ: [...порядок, структура і спільнота людей певного роду... (*нерозбірливо*)]

КК: Вони справді збираються разом, [на пейотових (*нерозбірливо*)] зустрічах, [вони всі на (*нерозбірливо*)] тих пейотних... люди, котрі відвідують ці пейотові зібрання, вони всі шамани.

Викладач: Я гадаю, що нам слід закінчити цю зустріч. Тобто, якщо ви хочете піти, будь ласка, вийдіть, або ви можете залишитися й поспілкуватись якийсь час, ласкаво просимо також.

КК: Дякую вам.

(бурхливі оплески ☺)

[205] Можливо, тут ідеться про Сільвіо Мануеля, наймогутнішого воїна в партії дона Хуана, хоча в той час Кастанеда начебто взаємодіяв із ним лише на лівій стороні.

DIGBY DIEHL

SEPARATE REALITY OF YAQUI MYSTICISM

The Los Angeles Times (Los Angeles, California), Jul 11, 1971, Page 45

[*Digby Diehl, (1940–2017) was an American journalist, critic and prolific author who over the decades wrote for the Los Angeles Times, the New York Times, Esquire, People magazine and Cosmopolitan*.]

I first heard of Carlos Castaneda in 1967 when my friend Atlee Arnold was an editor at the University of California Press. Atlee brought home a manuscript which fascinated and obsessed him like no other book he had ever edited. As we spent many evenings together reading aloud *The Teachings of Don Juan* (U of C: $5.95) I completely shared Atlee's excitement about this extraordinary book. Here was a young anthropologist, back like some character in the "Arabian Nights" from five years as a Yaqui Indian sorcerer's apprentice, telling us that every childhood dream of twilight—

ДІҐБІ ДІЛ

ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ ЯКІЙСЬКОГО МІСТИЦИЗМУ

«Лос-Анджелес Таймс» (Лос-Анджелес, Каліфорнія), 11 липня 1971 року, стор. 45

[*Дігбі Діл (1940–2017 рр.) — американський журналіст, критик і плідний автор, який протягом десятиліть писав для «Лос-Анджелес Таймс», «Нью-Йорк Таймс», журналів «Есквайєр», «Піпл» і «Космополитен»*.]

Вперше я почув про Карлоса Кастанеду в 1967 році, коли мій друг Атлі Арнолд[206] був редактором видавництва Каліфорнійського університету. Атлі приніс додому рукопис, який так зачарував і захопив його, як жодна інша книжка, яку він коли-небудь редагував. Оскільки ми проводили разом багато вечорів, читаючи «Вчення дона Хуана» вголос, я цілковито поділяв захоплення Атлі щодо цієї незвичайної книжки. У ній молодий антрополог, котрий, подібно до якогось персонажа з казок «Тисяча й однієї ночі», після п'ятирічного учнівства в мольфара-індіанця з народу я́кі, розповідав нам про те, що всі дитячі

[206] У спогадах Маргарет Раньян Кастанеди є такі рядки: "Навіть один із працівників К'юбека, Атлі Арнолд (молодий редактор, що познайомився з Карлосом багато років тому в Лос-Анджелеському міському коледжі, коли вони обоє ще були тамтешніми студентами), став говорити про цього хлопця Карлоса Кастанеду. За словами Атлі, той рукопис був шедевром." (Див. «Нагвалізм», Том І, стор. 420-21.)

ghosts, spirits, magic, visions, the crack between the worlds—existed as a “separate nonordinary reality” which could be experienced through Indian shamanism.

As anthropology, it was an unparalleled breakthrough because no Western man had ever been allowed to participate so fully in essentially neolithic rites. As human experience, it was a refreshing and thrilling alternative to the depressing war and materialism which weighed heavily on readers’ minds; it offered the nonreligious possibility of larger spiritual dimensions to the universe. As a book, it soared with the poetic simplicity of Castaneda’s direct, evocative reportage of his talks with the guru-like don Juan, his visions under the influence of various herbs, his sensations of flying like a crow.

Sorcery Apprentice

Now, Castaneda has delivered another installment on his continuing apprenticeship in sorcery, *A Separate Reality* (Simon & Schuster; $6.95), and the results are equally remarkable. In this book, Castaneda’s reportage is more subjective, his descriptions of tutelage under don Juan are more vivid, and his experiences are even more amazing.

Although he has remained aloof from the public eye for both personal and professional reasons, Castaneda agreed to meet me near UCLA and to discuss his work. He is a stocky, Latin man in his 30s, who talks with great animation in a Spanish accent.

“What anthropologists did initially was library work,” he started by way of explain-

сни про сутінковий світ — привидів, духів, магію, видіння, тріщину між світами — існують як «окрема незвичайна реальність», яку можна відчути через індіанське шаманство.

З погляду антропології це був безпрецедентний прорив, оскільки жодна західна людина ніколи раніше не була допущена до настільки повної участі у, по суті, неолітичних ритуалах. З погляду людського досвіду це була освіжаюча і захоплива альтернатива гнітючій війні й матеріалізму, під потужним впливом яких перебувала свідомість читачів; у книжці пропонувалася нерелігійна можливість розширення духовних вимірів Усесвіту. Як книжка, вона підносилася завдяки поетичній простоті прямолінійного, експресивного репортажу Кастанеди про його розмови з подібним до гуру доном Хуаном, про його видіння під впливом різних рослин, його відчуття від літання як ворона.

Учень мольфара

Тепер Кастанеда представив іще одну частину про своє подальше навчання мольфарства, книжку «Окрема реальність» («Саймон енд Шустер»; 6,95$), і результати є такі ж вражаючі. У цій книжці оповідь Кастанеди більш суб’єктивна, його описи перебування в навчанні у дона Хуана є яскравіші, а його переживання є навіть іще дивовижніші.

Не зважаючи на те, що Кастанеда тримався осторонь від уваги громадськості як з особистих, так і з професійних причин, він погодився зустрітися зі мною біля Каліфорнійського університету й обговорити свою роботу. Він кремезний латиноамериканець років тридцяти, який жваво говорить з іспанським акцентом.

“Робота, якою спочатку займалися антропологи, була бібліотечною, — розпочав він,

ing his own methodology. "The armchair anthropologists read accounts of missionaries and so forth. Then came the bright idea of field work, direct observation of other cultures. And recently, much work has been done by participant-observers, who try to join in the experience of another culture without shedding their European identity.

"In my experiences with don Juan, I am trying to gain genuine 'membership' in the culture of Indian sorcery. And by attempting a long process of re-socialization and initiation, I am learning to see a new reality which I could not see previously because of the limitations of my European membership. Our lives are circumscribed by everyday demands. However, when you transport yourself to a desolate area and begin to exercise abilities you didn't realize that you had, a new reality opens up to you."

пояснюючи власну методологію. — Кабінетні антропологи читали звіти про місіонерів тощо. Потім прийшла блискуча ідея польової роботи, прямого спостереження інших культур. А останнім часом велику роботу проводять спостерігачі-учасники, які намагаються долучитися до досвіду іншої культури без втрати своєї європейської ідентичності."

"На основі свого пережитого досвіду з доном Хуаном я намагаюся домогтися істинної «приналежності» до культури індіанського мольфарства. І, намагаючись пройти довгий процес ресоціалізації та ініціації, я вчуся бачити нову реальність, яку я не міг бачити раніше через обмеження, пов'язані з моєю європейською приналежністю. Наше життя окреслюється колом повсякденних потреб. Але коли ви переноситесь у пустельну місцевість і починаєте вправлятися в здібностях, існування яких у собі ви не усвідомлювали, перед вами відкривається нова реальність".

SPECIAL UNDERSTANDING

Castaneda is convinced that the phenomena described in his books were accessible only because he shared in the membership of sorcery. "It is not a hallucination that belongs only to me. I believe that the events I tell about can be verified, but they require a special cultural understanding."

Castaneda has faith in the actual possibility of spirits and of magic in the shamanistic tradition. "We depend upon intellectualization for our practical actions and don Juan depends upon magic. All things being equal, they work equally well. I think it would be arrogant to assume that there are not forces in the universe which we don't

ОСОБЛИВЕ РОЗУМІННЯ

Кастанеда переконаний, що описані в його книжках феномени були доступні йому лише тому, що він поділяв членство у мольфарстві. "Це не галюцинація, яка виникала тільки в мене. Я вважаю, що події, про які я розповідаю, можна перевірити, але вони потребують особливого культурного розуміння".

Кастанеда вірить у реальну можливість існування духів та магії в шаманській традиції. "Ми залежимо від інтелектуалізації наших фактичних дій, а дон Хуан покладається на магію. За всіх інших однакових умов ці фактори діють однаково добре. Я вважаю, що було б надто самовпевнено припускати, що у Всесвіті не існує сил, які ми не розуміємо за

understand with our scientific method. I have experienced some of these 'magical' phenomena and feel that this system of sorcery is as valid as our system of science."

Now completing another book of experiences with don Juan, Castaneda hopes to express some of the philosophical framework in his apprenticeship. "Don Juan has tried in various ways to interrupt the flow of receptivity which arcs between the objective 'I' and the mirror-like subjective 'me.' He has done this by having me stare for hours at horizons during twilight or with the help of psychotropic drugs. In this manner he teaches me to see the crack between the worlds, to 'see' in his special use of the term."

The rest of us, in the words of Merleau-Ponty, are condemned to meaning.

Digby Diehl

допомогою наших наукових методів. Я сам досвідчив деякі з цих «магічних» явищ і відчуваю, що ця система мольфарства є такою ж валідною, як і наша система науки".

Тепер, завершуючи ще одну книжку про досвіди з доном Хуаном, Кастанеда сподівається сформулювати деякі філософські рамки свого учнівства. "Дон Хуан намагався різними способами перервати потік сприйнятливості, який з'єднує об'єктивне «я» та дзеркальне суб'єктивне «я». Він робив це, змушуючи мене годинами пильно дивитися вдалину в сутінках, або за допомогою психотропних засобів. Таким чином він навчає мене бачити тріщину між світами, «бачити» — в його особливому використанні цього терміну".

Решта з нас, кажучи словами Мерло-Понті, приречені на пошук значення.

Дігбі Діл

CONVERSATIONS WITH YOAWIMA

RICHARD DE MILLE INTERVIEWS BARBARA MYERHOFF

R. de Mille (ed.), *The Don Juan Papers*, 1980, pp. 336–354

[*Barbara Gay [Siegel] Myerhoff (1935–1985) studied anthropology at UCLA around the same time as Carlos Castaneda. Along with Peter Furst, she was one of the first anthropologists to accompany the Mexican Huichol Indians on their desert pilgrimage to "hunt" for peyote, a hallucinogenic cactus. To prepare for this, Barbara decided to take peyote under the supervision of a Huichol shaman named Ramón Medina Silva. The interview with Barbara Myerhoff, a close friend of Castaneda, is almost the only truly valuable text in all of de Mille's "debunking" writings (at least the part thereof with Barbara's direct speech). Despite the extremely biased and one-sided nature of the questions, this interview allows you to learn many interesting details about how Carlos Castaneda behaved in his everyday life and practiced controlled folly in his relationships with fellow men. Given de Mille's very far from objective approach to his criticism against Castaneda, it should be borne in mind that some of the wording of Barbara's answers may well be, intentionally or subconsciously, adapted to de Mille's desire to portray Castaneda as an academic trickster similar to himself. This interview is preceded by a de Mille's introductory text, written in his usual manner of mixing some real facts with gossip, rumors and outright insinuations.*]

Barbara G. Myerhoff and Carlos Castaneda met in the spring of 1966. He had been writing about don Juan for several years. Her article on the shaman of Rincon was about to be published. Friends thought they would have a lot to say to one another and had been urging

РОЗМОВИ З ЙОАВІМОЮ

РІЧАРД ДЕ МІЛЛЬ БЕРЕ ІНТЕРВ'Ю В БАРБАРИ МАЄРГОФФ

Р. де Мілль (ред.), «Записки про дона Хуана», 1980 рік, стор. 336–354

[*Барбара Ґей [Зіґель] Маєргофф (1935–1985) вивчала антропологію в Каліфорнійському університеті, Лос-Анджелес, приблизно в той самий час, що і Карлос Кастанеда. Разом із Пітером Ферстом вона була однією з перших антропологів, які супроводжували мексиканських індіанців уїчолів під час їхнього паломництва пустелею для «полювання» на пейот, галюциногенний кактус. Аби підготуватися до цього, Барбара вирішила прийняти пейот під наглядом уїчольського шамана на ім'я Рамон Медіна Сільва. Інтерв'ю з Барбарою Маєргофф, близькою подругою Кастанеди, є чи не єдиним справді цінним текстом в усій «викривальній» писанині де Мілля (принаймні його частина з прямою мовою Барбари). Попри вкрай упереджений та однобокий характер запитань, це інтерв'ю дає змогу дізнатися багато цікавих деталей про те, як Карлос Кастанеда поводився у своєму повсякденному житті й практикував контрольовану дурість у стосунках з іншими людьми. З огляду на дуже далекий від об'єктивності підхід де Мілля до критики Кастанеди, слід зважати на те, що деякі формулювання відповідей Барбари цілком можуть бути, навмисне чи підсвідомо, підігнані під прагнення де Мілля зобразити Кастанеду шахраєм від науки, подібним до нього самого. Цьому інтерв'ю передує вступний текст автора, написаний у його звичній манері змішування деяких справжніх фактів із плітками, чутками й відвертими інсинуаціями.*]

Барбара Маєргофф і Карлос Кастанеда познайомилися навесні 1966 року. На той час він писав про дона Хуана вже протягом кількох років. Її стаття про шамана з Рінкона ось-ось мала вийти друком. Друзі вирішили, що вони матимуть багато чого розповісти одне одному, і протягом кількох місяців спонукали їх зустрітися. Їхні

them for months to get together The friends were right. Barbara was a talented, hard-working graduate student, destined to write praiseworthy books, head a department of anthropology, and appear in *People* magazine. Carlos was a brilliant, corner-cutting misfit, an academic illusionist on his invisible way to being a best-selling author, a famous hoaxer, and half a face on the cover of *Time*. Each of them could see a stretch of hard road ahead before reaching a Ph.D.

In those days some five-hundred students were struggling in statistical anonymity to earn advanced degrees in the UCLA anthropology department. Despite encouragement from particular faculty members, Barbara was like most of the five-hundred in distrusting the academic establishment, fearing failure, and feeling alone in the crowd. It was therefore deeply reassuring to find another student with interests like her own, who had been to unnamable places and befriended a most unusual man, more unusual even than the shaman of Rincon. They met for the first time in Haines Hall and talked for about ten hours. Enthusiastically Carlos approved of Barbara's dissertation topic. Patiently he helped her understand the world of the shamans: a world where people turned into crows, flew through the air while chained to a heavy rock, hurled words at each other, saw with double vision, sought the crack between the worlds, and hoped to defeat the four enemies of a man of knowledge. Though Barbara was delighted by that world, Carlos admitted being frightened of it. He told her it must be easier for a woman to face it.

In the summer of that year Barbara went to Guadalajara, where she spent many days in a little hut on the outskirts of the city tape-recording songs, chants, stories, and explanations of myth and ritual given by Ramón Medina, who was at that time preparing himself to be a *Wixárika mara'akame,* or Huichol shaman-priest. One afternoon the regime was pleasantly interrupted by an excursion into the country. The party included half a dozen Huichol adults and

друзі були праві. Барбара була обдарована, дуже працьовита студентка магістратури, якій судилося написати гідні найвищих похвал книжки, очолити кафедру антропології й бути згадуваною в журналі «Піпл». Карлос був блискучим диваком, нерозбірливим у методах досягнення цілей, ілюзіоністом від науки на своєму незримому шляху до того, щоб стати автором бестселерів, знаменитим ошуканцем, і з'явитися на обкладинці журналу «Тайм» із зображенням лише половини обличчя. Кожен із них міг бачити попереду довгу й важку дорогу до здобуття докторського ступеня.

У ті дні близько п'ятисот студентів змагалися в статистичній анонімності за присудження їм учених ступенів на кафедрі антропології УКЛА. Не зважаючи на заохочення з боку окремих викладачів університету, Барбара, як і більша частина цих п'ятисот здобувачів, не дуже довіряла цьому науковому закладу, боялася провалити захист і почувалася самотньою в цьому натовпі. Тому для неї було великою втіхою знайти ще одного студента з інтересами, подібними до її власних, який побував у місцях, що не могли бути названі, й мав дружні стосунки з найбільш незвичайним чоловіком, ще незвичайнішим, ніж шаман із Рінкону. Уперше вони зустрілися в Гейнс-Голлі й проговорили близько десяти годин. Карлос зі схвальним ентузіазмом поставився до теми дисертаційної роботи Барбари. Він терпляче допомагав їй зрозуміти світ шаманів — світ, де люди перетворюються на ворон, літають крізь повітря, бувши прикутими до важезного каменя, жбурляють словами один в одного, бачать подвійним зором, шукають прощілину між світами й сподіваються перемогти чотирьох ворогів чоловіка знання. Хоча Барбара була зачарована тим світом, Карлос визнавав, що сам він відчуває перед ним страх. Він казав їй, що жінці, певне, простіше стикатися з ним лицем до лиця.

Улітку того року Барбара вирушила до Гвадалахари, де провела багато днів у маленькій халупі на околиці міста, записуючи на магнітофон пісні, речитативи, розповіді й пояснення міфу й ритуалу, які надавав Рамон Медина, котрий тоді готувався стати *Віксарика мара'акаме,* шаманом-жерцем уїчолів. Одного дня цей режим роботи був приємно порушений екскурсією за місто. Серед її учасників було півдюжини дітей і дорослих із племені уїчоль та антрополог Пітер

children and anthropologist Peter Furst, also of UCLA. As Barbara tells it:

Ramón led us to a steep barranca, cut by a rapid waterfall cascading perhaps a thousand feet over jagged, slippery rocks. At the edge of the fall Ramón removed his sandals and told us that this was a special place for shamans. We watched in astonishment as he proceeded to leap across the waterfall, from rock to rock, pausing frequently, his body bent forward, his arms spread out, his head thrown back, entirely birdlike, poised motionlessly on one foot. He disappeared, reemerged, leaped about, and finally achieved the other side. We outsiders were terrified and puzzled but none of the Huichols seemed at all worried.

Next day Ramón explained that a shaman must keep his balance while crossing the narrow bridge to the other world, so that he will not fall into the abyss and be eaten by terrible animals. Marching two fingers confidently up his violin bow, he illustrated in miniature the shaman's equilibrium once more. If Barbara had felt any doubt that Ramón would soon be a full-fledged *mara'akame*, the waterfall demonstration and the supernatural explanation quite dispelled it. In August, when she returned to UCLA, she told Carlos about her shaman balancing birdlike on the waterfall.

"Oh!" said Carlos in surprise. "That's just like don Genaro." He proceeded to describe Genaro's now well known waterfall levitations, an unmistakable counterpart of Ramón's shamanic leaps and postures. Barbara was elated. Carlos's authoritative confirmation was just what she had hoped for.

Ферст[207], також з УКЛА. Ось як Барбара розповідає про цю подію:

"Рамон привів нас до крутої глибокої ущелини, прорізаної бурхливим водоспадом, що каскадами звергався вниз, мабуть, по тисячі футів нерівного слизького каміння. На краю водоспаду Рамон зняв свої сандалії й сказав нам, що це є особливе місце для шаманів. Ми з подивом спостерігали за тим, як він почав стрибками перетинати водоспад, з каменя на камінь, часто спиняючись із нахиленим уперед корпусом, широко розкинутими в сторони руками й відкинутою назад головою. Він був цілковито подібний до птаха, який нерухомо стояв на одній нозі, втримуючи рівновагу. Він зникав з очей, з'являвся знову й стрибав далі, поки нарешті не дістався до протилежного берега. Ми, сторонні спостерігачі, були нажахані й збентежені, але ніхто з уїчолів зовсім не здавався стурбованим."

Наступного дня Рамон пояснив, що, переходячи вузьким містком до іншого світу, шаман мусить утримувати свою рівновагу, щоб не зірватися в безодню й не стати поживою для страшних звірів. Упевнено пройшовшись двома пальцями вгору по смичку своєї скрипки, він іще раз проілюстрував у мініатюрі рівновагу шамана. Якщо Барбара й мала раніше якісь сумніви стосовно того, що Рамон невдовзі стане повноцінним *мара'акаме*, то ця наочна демонстрація на водоспаді й екстраординарне пояснення повністю їх розвіяли. У серпні, повернувшись до УКЛА, вона розповіла Карлосу про те, як її шаман, ніби птах, утримував рівновагу на водоспаді.

"О! — здивовано вигукнув Карлос. — Це достоту як дон Хенаро!" Він почав описувати їй добре відомі зараз левітації Хенаро на водоспаді, безпомилковий аналог шаманських стрибків і поз Рамона. Барбара відчувала піднесення. Авторитетне підтвердження від Карлоса було саме тим, на що вона сподівалася.

[207] Пітер Ферст (англ. *Peter T. Furst*), видатний американський антрополог, що займався польовими дослідженнями уїчолів. Автор численних наукових праць і книжок про місце галюциногенів у житті індіанців, якот «Люди Пейоту: історія, релігія та виживання індіанців-уїчолів» (*People of the Peyote: Huichol Indian History, Religion, and Survival*) і «Плоть богів: ритуальне використання галюциногенів» (*Flesh of the Gods: The Ritual Use of Hallucinogens*). Як і більшість інших серйозних учених, Пітер Ферст не зважав на псевдонаукові «викривальні» потуги де Мілля, проте коли його репутацію спробував поставити під сумнів його колега-антрополог Джей Файкс, Ферст достойно відповів на безпідставні звинувачення недобросовісного науковця (див. статтю «Файкс проти Ферста» на стор. 554 цього тому).

The winter of 1966–67 found Barbara again in Mexico, making the annual Huichol pilgrimage to the land of the Ancient Ones, where peyote was hunted as though it were a deer and gathered as though it were grain.

"Now I will tell you of the maize and the peyote and the deer," Ramón said. "These things are one. They are a unity. They are our life. They are ourselves"—a symbolic paradox that would be celebrated in Barbara's illuminating book *Peyote Hunt*. Early in the pilgrimage she was given a Huichol name, Yoawima Uimari, which means Growing Purple Maize Girl, "an affectionate but not especially sacred appellation." When she had proved her worth as a pilgrim, she received a second Huichol name, too sacred for use in the title of this chapter.

For more than a year Barbara and Carlos saw each other often, sympathizing in their common academic travail, sharing the Indian lore that fascinated them, urging each other to greater efforts and ultimate success. After *The Teachings* was published, in 1968, she saw less of him. In October of that year she defended her dissertation, which contained a report of Ramón on the waterfall.

For the spring of 1970 Peter Furst organized a series of lectures at UCLA on the ritual use of hallucinogens. His own lecture included his eyewitness account of Ramón's demonstration of shamanic balance. Carlos Castaneda dropped in at the Latin American Center and offered to present an eye-witness account of don Genaro's corresponding but more spectacular demonstration. Furst accepted the offer. Castaneda presented his account in the 1970 lecture series and in *A Separate Reality*, published in 1971. Furst's *Flesh of the Gods*, published in 1972, took note of Castaneda's "strikingly similar" account, and Barbara Myerhoff's *Peyote Hunt*, published in 1974, gratefully acknowledged his contribution to her understanding of shamanism and mentioned his "strikingly similar" episode of virtuosic balance.

Зиму 1966–67 років Барбара знову проводить у Мексиці, здійснюючи щорічне паломництво уїчолів до землі Древніх Людей, де на пейот полювали, ніби він був оленем, і збирали його, ніби він був зерном.

"Зараз я розповім тобі про кукурудзу й про пейот і про оленя, — мовив Рамон. — Ці речі є одне. Вони є неподільні. Вони є наше життя. Вони є ми самі" — символічний парадокс, який буде відзначений у просвітницькій книжці Барбари «Полювання на пейот». На початку цього паломництва їй дали уїчольське ім'я *Йоавіма Уїмарі*, яке означає «Зростаюча Пурпурова Кукурудзяна Дівчина», «пестливе, але не надто священне ім'я». Коли ж вона довела свої чесноти як прочанки, то дістала друге уїчольське ім'я, занадто священне для використання в назві цього розділу.

Більше року Барбара й Карлос часто бачилися, симпатизуючи одне одному в їхній спільній науковій роботі, ділячись індіанським знанням, яке зачаровувало їх, і спонукаючи одне одного докладати більше зусиль для досягнення максимального успіху. Після того як у 1968 році було опубліковане «Вчення», Барбара вже рідше бачилася з ним. У жовтні того ж року Барбара захистила дисертацію, яка містила розповідь про Рамона на водоспаді.

Навесні 1970 року Пітер Ферст організував в УКЛА серію лекцій про ритуальне використання галюциногенів. Його власна лекція включала його розповідь очевидця Рамонової демонстрації шаманської рівноваги. Карлос Кастанеда завітав до Латиноамериканського центру й запропонував надати звіт очевидця аналогічної, але більш видовищної демонстрації дона Хенаро. Ферст прийняв цю пропозицію. Кастанеда надав свій звіт у серії лекцій 1970 року та в «Окремій реальності», що вийшла друком у 1971 році. У «Плоті богів» Ферста, опублікованій в 1972 році, відзначалася «разюче схожа» розповідь Кастанеди, а Барбара Маєргофф у своєму «Полюванні на пейот», надрукованому в 1974 році, висловила Кастанеді щиру подяку за його внесок у її розуміння шаманізму й також згадувала його «приголомшливо подібний» епізод віртуозної рівноваги.

Having closely examined Castaneda's account, I said in *Castaneda's journey* the similarity was a little too striking to escape suspicion, but I had no clue to a startling anachronism documented for the first time here. In the separate, narrative reality, Carlos first met don Genaro on April 2, 1968, the day he tried to give a copy of *The Teachings* to don Juan. On October 17 of that narrative year he saw Genaro balance on the waterfall. In the ordinary world of calendars and committee meetings, however, Barbara was concurrently defending her dissertation, page 94 of which told how she had been astonished by Ramón's agile leaps at the edge of the chasm. Though Castaneda had said in 1966 Ramón was "just like don Genaro," Carlos would not set eyes on Genaro for another two years—a virtuosic display of precognition in a supposedly failed apprentice recently withdrawn in dismay from the reality-breaching experiments of his demanding tutor.

While writing *Castaneda's Journey* I tried to elicit comments from Barbara, but she would say nothing, fearing my inquiry might be just one more misconceived attempt to belittle a man toward whom she felt not only gratitude but admiration and affection. On the surface, this was the typical reluctance of the Castaneda partisan, and I found it unsurprising. What did surprise me was Barbara's change of heart when she had read *Castaneda's Journey*, in which she was relieved to find a more or less sympathetic treatment of her friend but startled by some convincing evidence that he was operating on a plane of reality quite different from the one where fieldwork is usually done. She wrote to me, suggesting we compare viewpoints.

A year went by before we got together, a delay I attribute not to my formidability but to Barbara's discomfort in redefining an important friendship and to her difficulty in recon-

Уважно вивчивши розповідь Кастанеди, я зазначив у «Подорожі Кастанеди», що ця подібність є дещо надміру вражаюча, щоб не викликати підозри, але я тоді не мав жодного ключа до розгадки задокументованої тут уперше приголомшливої хронологічної розбіжності. В окремій, наративній реальності Карлос уперше зустрів дона Хенаро 2 квітня 1968 року[208], того дня, коли він намагався подарувати дону Хуану примірник «Учення». 17 квітня того року в його розповіді він побачив демонстрацію рівноваги Хенаро на водоспаді. У звичайному світі календарів і засідань учених рад Барбара тоді як раз захищала свою дисертацію, на сторінці 94 якої розповідається, як вона була вражена спритними стрибками Рамона на краю прірви. Хоча Кастанеда сказав у 1966 році, що Рамон був «достоту як дон Хенаро», Карлос уперше побачить Хенаро лише через два роки — віртуозний вияв провидства в учня, що начебто зазнав невдачі в навчанні й нещодавно покинув його, наляканий експериментами свого вимогливого вчителя, які руйнували реальність.

Коли я писав «Подорож Кастанеди», я намагався дістати від Барбари якісь коментарі, але вона нічого мені не відповіла, побоюючись, що мої розпитування можуть бути лише ще однією недоброчесною спробою принизити людину, до якої вона відчувала не просто вдячність, а захоплення й глибоку прихильність. Зовні це виглядало як типова відмова з боку прибічника Кастанеди й не здалося мені чимось дивним. Що справді здивувало мене, то це різка зміна настрою Барбари після того, як вона прочитала «Подорож Кастанеди», у якій із полегшенням виявила більш-менш співчутливе ставлення до свого друга, але була вражена деякими переконливими свідченнями того, що той діяв у площині реальності, цілковито відмінній від сфери, де зазвичай виконується польова робота. Вона написала мені, запропонувавши порівняти наші точки зору.

Минув рік, перш ніж ми зустрілися, і я пов'язую цю затримку не зі своєю грізністю, а з незручністю, яку відчувала Барбара від переоцінки важливої для неї дружби, і з труднощами, через які

[208] Кастанеда вперше зустрівся з Хенаро Флоресом невдовзі після своїх перших відвідин дона Хуана. Коли Кастанеда намагався подарувати дону Хуану примірник «Учення», дон Хенаро вже близько семи років був його доброчинцем. Де Мілль тут укотре під виглядом фактів подає неправдиві відомості.

ciling personal loyalties with professional obligations. If one's colleague or dear friend turns out to be a hoaxer, what should one do? Polar reactions are easy: stubbornly assert the authenticity of don Juan, or angrily fling Castaneda into the ashcan. What takes both insight and courage is to assimilate the contradictions, weighing personal and social costs against public and private benefits and coming to terms at last with the conflict. Like Paul Riesman, Barbara Myerhoff is one of the few Castaneda subscribers to display impeccable equilibrium while crossing the bridge of second thoughts to a balanced judgment of Trickster-Teacher instead of falling into the chasm of emotional turmoil, where one is chewed up by the jaguars of resentment or swallowed by the anaconda of rationalization.

The interview that follows is condensed from transcripts of two long conversations. Except for minor rearrangements, the topics came up in the order given here. As one does in conversation, we both called Castaneda "Carlos," though of course most of the time we were talking about the actual person Barbara had known, not the legendary Carlos of the don Juan books. My first question was whether she still felt some reluctance to talk about Carlos for the record.

Barbara G. Myerhoff (BGM): I really have never talked about him in public before, largely because the subject seemed so ripe for dissension and controversy, and I thought there was so much value in what he was doing. I didn't want to simply debunk it.

RdeM: You felt a conflict about it?

BGM: Yes, between my loyalty to Carlos — and to some of my friends at UCLA who were involved with him—and my profession as an anthropologist.

RdeM: What made you change your mind about discussing it?

вона проходила, намагаючись примирити особисту відданість із професійними обов'язками. Що робити людині, якщо раптом виявиться, що її колега чи близький друг є ошуканцем? Дуже простими є полярні реакції: вперто доводити автентичність дона Хуана або гнівно жбурнути Кастанеду в кошик для сміття. Необхідні водночас проникливість і мужність, щоб ретельно вивчити протиріччя, оцінити особисті й суспільні затрати в зіставленні з громадською та приватною користю, і врешті-решт змиритися з наявністю суперечності. Подібно до Пола Рісмана, Барбара Маєргофф є одним із дуже небагатьох прибічників Кастанеди, які продемонстрували бездоганну рівновагу, перетинаючи місток переоцінки своїх поглядів до зваженого судження про Вчителя-Шахрая, замість зірватися в безодню емоційного безладу, де їх зжерли б ягуари обурення чи проковтнули б анаконди раціоналізації.

Наведене нижче інтерв'ю є стислою версією запису двох наших тривалих розмов. За винятком незначних перестановок, усі теми обговорювалися в тому порядку, в якому вони тут наведені. Як і зазвичай у розмові, ми обоє називали Кастанеду «Карлосом», хоча, звісно, ми в основному говорили про реальну людину, яку знала Барбара, а не про легендарного Карлоса з книжок про дона Хуана. Моїм першим запитанням було, чи вона досі відчуває нехіть до розмови про Карлоса для запису.

Барбара: Насправді я ніколи не говорила про нього публічно, значною мірою тому, що ця тема видавалася мені готовим ґрунтом для чвар і суперечок, і я вважала, що в тому, що він робить, є так багато цінного. Я не хотіла просто заперечувати це.

РдМ: Ви відчували якийсь внутрішній конфлікт щодо цього?

Барбара: Так, між моєю відданістю Карлосу й деяким із моїх друзів в УКЛА, які були пов'язані з ним — і моїм професійним обов'язком як антрополога.

РдМ: Що змусило вас змінити свою думку щодо обговорення цього?

BGM: Your book, which put the whole thing in a new light. I began to see Carlos as doing a kind of massive, half humorous teaching operation, and I thought he wouldn't mind my talking about him, because I think he really *wants* comment from those he has fooled.

RdeM: If that's so, why did it take you a whole year to get round to talking to me?

BGM: For a long time it was hard for me to make my peace with the foolishness I felt about being so naive, about being completely taken in.

RdeM: You felt foolish.

BGM: Yes, and on a lot of levels, personal to professional. But then I thought about how I had really only had delight and amusement from Carlos and, in the long run, enlightenment, which is more than you get from most people. So I decided it was okay to feel foolish.

RdeM: Most people who play a trick on you don't give you pleasure and information as a compensation

BGM: That's right.

RdeM: I suppose his biggest trick on you was feeding your waterfall story right back to you.

BGM: That was a very interesting incident. I mean, it never crossed my mind that his description of don Genaro on the waterfall proved anything except that I was doing good fieldwork because I had come up with an observation and interpretation so much like his. When he said, "Oh, that's just like don Genaro," it was very validating for me.

RdeM: How do you feel about it now?

BGM: The feeling of validation remains, the feeling that we were both talking about the same serious and important manifestation of Mexican shamanism.

Барбара: Ваша книжка, яка подає все це в новому світлі. Я почала бачити Карлоса як людину, котра здійснює якесь масштабне, напівжартівливе навчання, і подумала, що він не заперечуватиме проти того, щоб я говорила про нього, бо я гадаю, що він справді *хоче* почути коментарі від людей, яких увів в оману.

РдМ: Якщо це так, чому вам знадобився цілий рік, щоб нарешті поговорити зі мною?

Барбара: Протягом тривалого часу мені було важко змиритися з почуванням себе дурепою через те, що я була така наївна, через те, що мені цілковито замилили очі.

РдМ: Тож ви почувалися дурепою.

Барбара: Так, причому на багатьох рівнях, від особистого до професійного. А тоді я подумала про те, як насправді мала від Карлоса лише втіху й радість та, в кінцевому підсумку, просвітлення[209], що є більшим, ніж ви дістаєте від більшості людей. Тож я вирішила, що з почуванням себе дурепою все гаразд.

РдМ: Більшість людей, які обманюють вас, не дають вам утіхи та інформації як відшкодування.

Барбара: Це вірно.

РдМ: Я гадаю, його найбільшим трюком із вами було повернення вам вашої ж історії про водоспад.

Барбара: То був дуже цікавий випадок. Я хочу сказати, що мені жодного разу не спало на думку, що його опис дона Хенаро на водоспаді засвідчував іще щось, крім факту виконання мною доброї польової роботи, бо я мала дуже подібні спостереження та інтерпретацію. Коли він сказав "О, це достоту як дон Хенаро", то було дуже вагоме підтвердження для мене.

РдМ: Які ваші відчуття щодо цього зараз?

Барбара: Відчуття підтвердження достовірності залишається, те відчуття, що ми обоє говорили про той самий серйозний і важливий прояв мексиканського шаманізму.

[209] Enlightenment (англ.) — *тж*. поінформованість, обізнаність.

RdeM: Even though his part of it was made up on the spot, the feeling of mutual understanding and significance remains.

BGM: Yes.

RdeM: He must have a remarkable ability to resonate to things people tell him.

BGM: Oh, he does.

RdeM: The stories he makes up exactly fit the person he is talking to.

BGM: They're mirrors. It's happened over and over. So many people describe their conversations with Carlos, saying, "I know just what he's talking about." But each one tells you something different, something that is part of his or her own world, which Carlos has reflected. "It's all really sexual," they say, or "it's all psychological," or "mystical" or "shamanic" or whatever they're into. His allegories, the stories he tells, seem to validate everybody.

RdeM: Paul Radin said Trickster was everything to every man.

BGM: Exactly. You remember the dedication in *The Teachings*: "For don Juan— and for the two persons who shared his sense of magical time with me." It's completely anonymous. Anybody who had known Carlos in the sixties could put himself or herself into that dedication, and a lot of us did.

RdeM: In *Castaneda's Journey* I called Carlos a Rorschach man, a man on whom people project their inner worlds.

BGM: That's right, and the first day we met he did it with me. I was telling him about the sprinklers on the VA-hospital lawn near UCLA. They're that old-fashioned kind that send sprays whipping around, sparkling in the sun. I told him

РдМ: Навіть попри те, що його частина цього була вигадана з ходу, відчуття взаєморозуміння й значимості залишається.

Барбара: Так.

РдМ: Він, певне, має чудову здатність резонувати з тими речами, які йому розповідають?

Барбара: О, він такий.

РдМ: Історії, які він вигадує, точно відповідають людині, з якою він розмовляє.

Барбара: Вони є дзеркалами. Це траплялося знову й знову. Так багато людей описують свої розмови з Карлосом, кажучи "Я знаю, про що саме він говорить". Але кожен розповідає вам щось відмінне, щось таке, що є частиною його чи її власного світу, який віддзеркалює Карлос. "Це все справді сексуально", — кажуть вони, або: "Це все психологічне", або "містичне", або "шаманське", чи будь-яке інше, чим вони захоплюються. Здається, що його алегорії, ті історії, які він розповідає, підтверджують слушність кожного.

РдМ: Пол Радін[210] казав, що Ошуканець є всім для кожної людини.

Барбара: Це точно. Пам'ятаєте присвяту в «Ученні»: "Дону Хуану — і ще двом людям, які ділили зі мною його відчуття магічного часу". Вона цілковито анонімна. Кожен, хто був знайомий із Кастанедою в 60-х роках, міг вважати, що ця присвята адресована йому чи їй, і багато хто з нас так і робив.

РдМ: У «Подорожі Кастанеди» я назвав Карлоса «людиною Роршаха» — тим, на кого люди проеціюють свої внутрішні світи.

Барбара: Вірно, і в перший же день нашого знайомства він зробив це зі мною. Я розповідала йому про розбризкувачі води на газоні шпиталю для ветеранів біля УКЛА. Вони того старомодного зразка, що б'ють швидкими обертальними струменями, котрі яскраво виблискують

[210] Пол Радін (Paul Radin, 1883–1959 рр.) — американський антрополог-культуролог і фольклорист початку XX століття, який спеціалізувався на мовах і культурах корінних американських індіанців.

about driving down the freeway and being dazzled by the beauty of the sunlight on the whirling water, and almost feeling I was being drawn into it, and then he described it to me from above, the way he had seen it as a crow, when he was flying over it.

RdeM: Right after you had said it.

BGM: Yes (laughing). We saw a lot of each other toward the end of that summer, because we were both working every day in the library. And this is where my feeling of deep gratitude and affection for him comes in, because my father was dying of cancer, very horribly, and Carlos was kind and very helpful to me. We were two vulnerable, pitiful, impotent, confused little creatures together in that horrible time and place.

RdeM: How was he kind? He let you talk about it, and he understood?

BGM: More than that. He was genuinely giving and consoling. He talked to me about things I didn't know anything about. About death "being with you, beside you on the mat."

RdeM: He helped you to cope with the impending death of your father.

BGM: Yes, very much. And I helped him too. He was struggling — and I really think he was; I don't think that part was bull. He was struggling with the idea, as he put it, that he was somewhat crazy. He kept saying he was struggling with madness. I never saw him look so miserable. He didn't think he was going to make it through UCLA. He had lost his little boy. Many of his colleagues and associates on campus were cold, stuffy, positivist types. He wasn't being well treated. Every day he'd come chugging up to the campus with his briefcase, and no matter how poor he was and in the hottest weather he always wore proper, three-piece, dark flannel suits. All day, every day, he'd sit from nine to five in

на сонці. Я розповіла йому, як проїжджала повз автострадою й була зачарована красою сонячного світла на бризках води, що завихрювалися, і була на грані відчуття, ніби втягуюсь у них, а тоді він описав мені це згори, як він бачив їх як ворона, коли літав над ними.

РдМ: Одразу ж після того, як ви це сказали.

Барбара: Так (сміється). Ми зустрічалися багато разів наприкінці того літа, бо ми обоє щодня працювали в бібліотеці. Саме тоді й виникло моє почуття глибокої вдячності й прихильності до нього, тому що мій батько помирав від раку, це був суцільний жах, а Карлос був такий добрий до мене й дуже допомагав мені. Ми були два ранимі, жалісливі, безпомічні й загнані в безвихідь маленькі створіння разом у тому жахливому часі й місці.

РдМ: Як саме проявлялася його доброта? Він давав вам змогу говорити про це, і він вас розумів?

Барбара: Більше ніж це. Він щиро давав і втішав. Він розповідав мені про речі, про які я нічого не знала. Про те, як смерть "перебуває поруч із тобою, на твоїй маті".

РдМ: Він допомагав вам упоратися з навислою над вашим батьком смертю?

Барбара: Так, дуже. І я йому також допомагала. Він боровся — і я справді так вважаю; я не думаю, що то був обман. Він боровся з ідеєю, як він стверджував, що він був дещо божевільний. Він знову й знову казав, що бореться з божевіллям. Я ніколи не бачила його таким жалюгідним. Він не думав, що зможе закінчити навчання в УКЛА. Він утратив свого маленького хлопчика. Багато хто з його колег і знайомих в університеті були холодні, обмежені типи з позитивістським мисленням. До нього ставилися не надто добре. Кожного дня він плентав до кампусу зі своїм портфелем, і хоч би який він був бідний та яка жахлива спека надворі, він завжди носив строгі темні фланелеві костюми-трійки. Щодня він цілий день, з дев'ятої до п'ятої,

one of those little carrells in the library writing his book, looking like a business man.

RdeM: Did you ever get any idea how he made a living?

BGM: He told me some stuff. He had investments or something like that.

RdeM: No job?

BGM: I think he had a part-time job coding in a research project for the ethnomethodologists, at the Neuropsychiatric Institute. He used to go down there often.

RdeM: Were you married during that period?

BGM: Oh yes. But my husband and I were both absorbed in our dissertations, and we didn't have much left over for each other. Carlos seemed so lonely and wretched and panic-stricken himself that I found consolation in his company.

RdeM: Did you ever feel physically attracted to him?

BGM: Yes, but not in the usual way. He was not an ordinary man. He was a pixie.

RdeM: Well, how did you feel attracted to him?

BGM: It's hard to put into words. It wasn't a simple erotic man-woman bond. It was as though we entered a bubble of pretending and playfulness together. It was an intimacy made out of impossibility and weirdness. And it was an escape from the ordeal we were going through.

RdeM: Was it like children playing together?

BGM: Uh-huh. There was a lot of poking and giggling. Romping almost. We had a kind of omnipotent, aggrandized view of ourselves, which we also laughed at.

RdeM: While at the same time you felt miserable, wretched, powerless...

сидів в одному з тих невеличких відсіків для наукової роботи в бібліотеці, пишучи свою книжку, маючи вигляд бізнесмена.

РдМ: Чи мали ви якесь уявлення, як він заробляв собі на життя?

Барбара: Він розповідав мені дещо. Він мав якісь інвестиції або щось таке.

РдМ: Він не мав ніякої роботи?

Барбара: Здається, він працював позаштатно на етнометодологів у якомусь дослідницькому проєкті, в Інституті нейропсихіатрії. Він часто туди ходив.

РдМ: Ви були заміжня в той час?

Барбара: О, так. Але мій чоловік і я, ми обоє були повністю поглинені своїми дисертаціями, і нам залишалося зовсім небагато часу одне на одного. Карлос здавався таким самотнім, нещасним і пройнятим панікою, що в його товаристві я знаходила розраду.

РдМ: Чи відчували ви колись, що вас фізично тягне до нього?

Барбара: Так, але не в звичний спосіб. Він не був звичайний чоловік. Він був ельф.

РдМ: Гаразд, тоді який саме потяг до нього ви відчували?

Барбара: Дуже важко виразити це словами. То не був простий еротичний зв'язок між чоловіком і жінкою. То було ніби ми разом опинилися в якійсь химерній бульбашці фантазій та грайливості. То була близькість, утворена з неможливості й химерності. І це було втечею від тяжких випробувань, через які ми тоді проходили.

РдМ: Чи було це схоже на те, як діти граються разом?

Барбара: Еге ж. Там було багато стусанів і хихотіння. Майже дитячий гармидер. Ми мали щось на кшталт відчуття всемогутності, звеличеного погляду на самих себе, з якого ми теж сміялися.

РдМ: І водночас ви почувалися нікчемними, жалюгідними, безсилими...

BGM: Yes. We kept telling each other *we* were the serious, important, imaginative, powerful ones, and all those others, those idiots who were torturing us, were the crazy ones. We said one day we'd show them, and our biographers would laugh at them as we were laughing. It was a grand conceit. You can imagine the fun we had years later when we met and told each other it had come true. In a way. More for him than for me, of course. But we exulted in the partial realization of our childish vision of omnipotence. By then we had both completed our degrees and published our books.

RdeM: When did you first see the manuscript of *The Teachings?*

BGM: That August. He was so disgusted with it he threatened to bum it. I took it home with me for a few days and told him I was going to xerox it and keep a copy. I was afraid he might actually destroy it. We went over a lot of it together. I remember telling him it was pointless to put in that awful "Structural Analysis." And the term "sorcerer," which I felt he misused. And "Yaqui," for which there seemed no cultural justification. I didn't like the name "don Juan," which I thought was too much like the literary prototype and therefore confusing. Since it was only a pseudonym, he could easily have changed it. I wanted him to call the book *A Path with Heart*, and leave out "sorcerer" and "Yaqui" altogether. We argued endlessly about those things, but he went ahead and did everything his own way. I think history has proved my criticisms right, but that's another story. Anyway, it was the beginning of a long and curious

Барбара: Так. Ми продовжували казати один одному, що *ми* серйозні, важливі, могутні й наділені багатою уявою, а всі ті інші, ті ідіоти, які нас мордували, були несповна розуму. Ми казали, що одного дня ми їм покажемо, і наші біографи сміятимуться з них так само, як ми сміємося зараз. Ви можете уявити собі втіху, яку ми мали через роки, коли зустрілися й розповіли одне одному, що все це справдилося. У певному сенсі. Більше для нього, ніж для мене. Але ми були в захваті від цієї часткової реалізації нашого дитинячого уявлення про всемогутність. На той час ми обоє вже здобули наші наукові ступені й опублікували свої книжки.

РдМ: Коли ви вперше побачили рукопис «Учення»?

Барбара: У серпні того року. Він був такий незадоволений ним, що погрожував його спалити. Я на кілька днів забрала рукопис із собою додому й сказала йому, що зроблю ксерокопію й залишу її в себе. Я боялася, що він справді може його знищити. Ми багато обговорювали цей рукопис. Я пам'ятаю, як казала йому, що було безглуздо включати до нього той жахливий «Структурний аналіз». А ще про термін «мольфар», який він, за моїми відчуттями, використовував неправильно. І про назву «я́кі», котра, як виглядало, вживалася там неправомірно з культурологічного погляду. Мені не подобалося ім'я «дон Хуан» — на мою думку, воно було занадто сильно подібне до літературного типажу й тому викликало замішання. Оскільки це був усього лише псевдонім, він міг би легко змінити його. Я хотіла, щоб він назвав свою книгу «Стежка із серцем» і викинув з неї всіх цих «мольфарів» і «я́кі». Ми без кінця сперечалися про ці речі, але він і далі робив усе у свій власний спосіб. Я гадаю, що час показав справедливість моєї критики, але то вже інша історія. У будь-якому разі, це

friendship. Later we would have sporadic, intense meetings every six months or so, when we'd talk all day or through the night.

RdeM: How did Carlos meet Ramón?

BGM: It was in the spring [of 1971]. Ramón had come up to Los Angeles to exhibit his yarn paintings at the Museum of Natural History, and he and Lupe [his wife] were staying at my house in the San Fernando Valley. They were camping in my son's bedroom. Literally. They moved all the furniture to the sides of the room and built a little cooking fire in the middle of the room.

RdeM: How could they do that?

BGM: They used a little metal sheet. And they threw their trash and orange peels all over the room. It was a mess like you would not believe. My son couldn't fathom what was going on.

RdeM: How old was he?

BGM: Three. He was astonished. Anyway, I told Carlos, and he was eager to meet Ramón. He had often talked about taking me down to meet don Juan—in fact, we'd made two dates to do it, which didn't come off—and I had said, "One day you must meet Ramón." We'd always done this "comparing of our shamans." So Carlos came right out. I was glad to have him there, because I was teaching full time and couldn't be with Ramón and Lupe as much as I wanted.

Ramón was an incredible trickster. Each morning that I drove him to USC, just when we'd get to the freeway interchange, where you have to pay close attention to the merging traffic, he'd begin

був початок тривалої й цікавої дружби. Пізніше ми мали спорадичні інтенсивні зустрічі раз на півроку чи близько того, коли ми розмовляли цілий день або всю ніч без перерви.

РдМ: Як Карлос познайомився з Рамоном?

Барбара: Це було навесні [1971 року]. Рамон раніше приїхав до Лос-Анджелеса, щоб виставити свої виткані картини в Музеї природничої історії. Він і Люпе [його дружина] жили в моєму будинку в долині Сан-Фернандо; вони розбили табір у спальні мого сина. Буквально. Вони відсунули всі меблі до стін, а в центрі кімнати спорудили невелике вогнище для приготування їжі.

РдМ: Як вони змогли зробити це?

Барбара: Вони використали невеликий металевий лист. А сміття й апельсинові шкуринки розкидали по всій кімнаті. Там був просто неймовірний гармидер. Мій син не міг зрозуміти, що відбувається.

РдМ: Скільки років йому було?

Барбара: Три. Він був приголомшений. Хай там як, я повідомила Карлоса, і той запалав бажанням зустрітися з Рамоном. Він часто говорив про те, як візьме мене з собою до дона Хуана — насправді, ми двічі призначали дати, щоб зробити це, але цього так ніколи й не сталося, — і я сказала йому: "Одного дня ти мусиш познайомитися з Рамоном". Ми постійно робили це «порівнювання наших шаманів». Тож Карлос одразу приїхав до мене. Я була рада його відвідинам, бо цілими днями викладала й не могла проводити з Рамоном і Люпе стільки часу, як мені хотілося.

Рамон був неймовірний штукар. Щоранку я відвозила його до Університету південної Каліфорнії[211], і саме коли ми діставалися до місця злиття з головною дорогою, де необхідно дуже уважно дивитися за рухом машин у потоці, він

[211] USC (University of Southern California) — Університет південної Каліфорнії, приватний дослідницький університет у Лос-Анджелесі, в якому Барбара Маєргофф очолювала кафедру антропології та заснувала Центр візуальної антропології.

to tell me some ethnographic tidbit that put several other things into place that I'd wanted to know, and I'd be caught between the need to learn and the need to survive. Very much like don Juan's trickster style of teaching, which is one of the most valid things Carlos has portrayed. It's typical of North American and Central American shamans.

Ramón's certainty of his own powers was very impressive to see. I gave a party for him at my house, and when it was over and the guests were taking gracious leave of him, he said, very nicely without any arrogance, that it had been a pleasure for all of them to meet him.

RdeM: What happened when he and Carlos met?

BGM: They saw each other!

RdeM: What did they see?

BGM: The same kind of person. We had dinner in a funny little Mexican restaurant, and they started to laugh at once and didn't stop. They both saw the world from some lofty position that made it look ridiculous.

Being around the two of them was like entering a separate reality. They really saw and believed and dwelt in another realm. Once I walked with Ramón through the May Company [a big department store] when he was dressed in very ordinary American clothes because he had sold all his Indian clothing to buy tape recorders and transistor radios. People stopped and stared at him. He looked like a Mexican fruitpicker, but he had a presence that was extraordinary. Talk about the glance of kings! There are people who have this sense of another realm, and they move differently through this realm because of it. Carlos and Ramón had that.

починав розповідати мені цікаві етнографічні відомості, які могли пояснити деякі інші до кінця не зрозумілі речі, що були дуже мені цікаві, тож я опинялася пійманою між потребою діставати нові знання й потребою вижити. Це було дуже схоже на Донхуанів стиль навчання за допомогою хитрощів і трюків, що є однією з найцінніших речей, змальованих Карлосом. Це є типовим для шаманів Північної й Центральної Америк.

Рамонова впевненість щодо власних сил була дуже вражаюча. Я влаштувала для нього вечірку в своєму домі, і коли вона закінчилася й гості почали ввічливо прощатися з ним, він дуже мило сказав, без жодної зарозумілості, що то була велика втіха для всіх них зустрітися з ним.

РдМ: Що сталося, коли він і Карлос зустрілись?

Барбара: Вони побачили один одного!

РдМ: Що саме вони побачили?

Барбара: Той самий тип людини. Ми обідали в одному кумедному мексиканському ресторанчику, і вони раптом почали сміятися й не зупинялися. Вони обоє бачили світ з якоїсь високої позиції, що надавала йому смішного вигляду.

Перебувати поруч із ними двома було ніби входження в окрему реальність. Вони справді бачили й вірили й жили в якомусь іншому світі. Якось я ходила з Рамоном по «Мей Компені» [великий універмаг], коли він був вбраний у дуже звичайний американський одяг, бо раніше продав усе своє індіанське вбрання, щоб купити магнітофони й транзисторні радіоприймачі. Люди зупинялися й роздивлялися на нього. Він виглядав як звичайний мексиканський збирач фруктів, але при цьому мав якусь екстраординарну поставу — щось на кшталт королівського блиску! Є люди, які мають це відчуття іншого світу, і тому вони інакше проходять крізь цей світ. Карлос і Рамон мали його.

RdeM: What else happened between them?

BGM: They capered around a lot, playing like children. They exchanged gifts. One day Carlos took Ramón to a "power spot" he had discovered in the Santa Monica Mountains. Carlos wanted to know if Ramón really *saw* it as a power spot. Ramón agreed that it was a wonderful power spot. He started jumping up and down and farting, and he said, "I'll show you what a power spot it is!" And, in Carlos's words, he took a crap in it. He had been unhappy that there was no place at my house to go to the bathroom. That is, there was a bathroom, but he thought it was not a proper place to defecate. He was reluctant to use my garden, and so he had been very uncomfortable. Carlos's power spot was a marvelous solution. If Carlos had taken himself too seriously, he might have been offended. He had invited Ramón up there in a very serious mood, to validate the power spot, and here was Ramón using it for a toilet. Carlos thought that was absolutely hilarious, and afterwards he would tell this funny story on himself.

RdeM: Did you hear the story from Ramón too, or just from Carlos?

BGM: Just from Carlos.

RdeM: So you don't know whether it really happened that way.

BGM: True, I don't. And then there was another strange episode. Some time after Ramón was murdered in Mexico, Lupe phoned Peter Furst, or a relative of hers phoned him, to say she was all right and everything had at last gotten back to normal. Carlos went down there looking for her, and when he came back he was very agitated and upset. He said people were after her, and she was terrified and afraid to

РдМ: Що ще відбувалося між ними?

Барбара: Вони багато пустували разом, граючи немов діти. Вони обмінювалися подарунками. Одного дня Карлос повів Рамона до «місця сили», яке знайшов у горах Санта-Моніки. Карлос хотів дізнатися, чи Рамон справді *побачить* його як місце сили. Рамон погодився, що то є чудове місце сили. Він почав стрибати вгору-вниз і пердіти, і сказав: "Я покажу тобі, що це за місце сили!" І, за словами Карлоса, він випорожнився на ньому. Його дуже засмучувало те, що в моєму будинку не було місця, куди можна піти справити потребу. Тобто там була вбиральня, але він вважав, що вона не є правильним місцем для дефекації. Він дуже неохоче погоджувався використовувати для цього мій садок, і тому відчував великий дискомфорт. Карлосове місце сили було чудовим розв'язанням проблеми. Якби Карлос сприймав себе занадто серйозно, його це могло б образити. Він запросив туди Рамона, перебуваючи в дуже серйозному настрої, аби підтвердити, що то є справді місце сили, аж ось Рамон використовує його як туалет. Карлос вважав, що це було страшенно кумедним, і потім сам розповідав цю смішну історію про себе.

РдМ: А ви чули цю історію також від Рамона, чи лише від Карлоса?

Барбара: Лише від Карлоса.

РдМ: Отже, ви не знаєте, чи все це дійсно відбувалося саме так?

Барбара: Ваша правда, не знаю. А тоді був іще один дивний випадок. Через деякий час після того, як Рамон був убитий у Мексиці, Люпе подзвонила Пітеру Ферсту, чи це хтось із її родичів зателефонував йому, аби повідомити, що з нею все гаразд і все нарешті повернулося до нормального стану. Карлос поїхав туди, шукаючи її, а коли повернувся, то був дуже схвильований і засмучений. Він сказав, що якісь люди переслідують її, і вона

go out of the house. Just the opposite of what Peter had heard.

RdeM: Do you think he really did go down there to find her?

BGM: He could have.

RdeM: Or he could have made it all up.

BGM: Yes, but why would he make up such a story? Let's suppose he invents things all the time. Why would he invent that particular story? And why would he be upset? He seemed alarmed and afraid. I think he told it to me over the phone.

RdeM: I don't know why he would make up the story, but I also don't know why he would come back with a story that doesn't match what other people say. Did you ever have any confirmation of his story?

BGM: No, but at that time nobody had any reason to doubt him, you understand. So many things he said and wrote about seemed so right. One reason people get so upset when you call him a hoaxer is that he teaches in a concrete if allegorical form. His story comes to them as direct experience. *Zap!* It hits them, and they know it's right.

RdeM: It has the certainty of art rather than the dubiousness of fact.

BGM: Exactly. So you are attacking not just him but their own private experience, which has truth value for them. The form he teaches in is essential. It's as important as the content. His allegory. His mirroring. He gives us in a concrete form things we had abstractly conceptualized but didn't know how to articulate or use. He does that beautifully. That's where he's a gifted teacher.

RdeM: Some writers, including me and Joyce Carol Oates, have interpreted the Structural Analysis as a parody of social science.

нажахана й боїться виходити з дому. Цілковито протилежне тому, що почув Пітер.

РдМ: Ви гадаєте, він справді їздив туди, щоб знайти її?

Барбара: Він міг це зробити.

РдМ: Чи він міг усе це вигадати?

Барбара: Так, але навіщо йому вигадувати таку історію? Припустімо, він увесь час щось вигадує. Чому він вигадав цю конкретну історію? І чому він був засмучений? Він здавався стривоженим і наляканим. Гадаю, він розповів мені про це по телефону.

РдМ: Я не знаю, навіщо йому вигадувати цю історію, але я також не знаю, чому він повернувся з розповіддю, яка не узгоджувалася з тим, що казали інші люди. Чи мали ви коли-небудь підтвердження його історії?

Барбара: Ні, але в той час ніхто не мав жодних причин не довіряти йому. Так багато речей, про які він говорив і писав, видавалися такими правдивими. Одна з причин, чому люди так засмучуються, коли ви називаєте його ошуканцем, полягає в тому, що він навчає у конкретній, хай навіть й алегоричній формі. Його оповідь приходить до них як безпосередній досвід. *Бац*! Вона зачіпає їх, і вони знають, що це правда.

РдМ: Вона має скоріше достовірність мистецтва, аніж сумнівність факту.

Барбара: Абсолютно вірно. Тож ви нападаєте не лише на нього, але на їхній власний приватний досвід, який має для них правдиву вагу. Дуже важливою є та форма, у якій він навчає. Вона така сама важлива, як і зміст. Його алегорія. Його віддзеркалення. Він подає нам у конкретній формі ті речі, які ми раніше абстрактно концептуалізували, але не знали, як їх сформулювати чи використовувати. Він робить це просто чудово. Саме в цьому він проявляє себе як талановитий учитель.

РдМ: Деякі автори, зокрема я та Джойс Керол Оутс, витлумачили «Структурний аналіз» як пародію на соціологію.

BGM: I hope it is! (laughing)

RdeM: Well, it must be. It’s much too arch and insistent and repetitive to be sincere. It’s a punishment for anybody who would take it seriously.

BGM: That’s very well put.

RdeM: Lawrence Watson was no doubt sincere when [according to Castaneda] he helped write it, but Carlos was just playing one of his many tricks on colleagues.

BGM: And then he acknowledged Larry’s help in print.

RdeM: Sure he did. He likes to rub it in. One interesting item in the Structural Analysis was a rather ironical admission that the mushrooms don Juan smoked wouldn’t burn.

BGM: I wondered about that. But why would he admit it?

RdeM: Maybe somebody questioned the feasibility of smoking mushroom dust, but he already had it in his manuscript where faculty members had read it, so he covered his aspirations by saying the dust was merely ingested.

BGM: (laughing) When I first met Arnold Mandell, he threw me with the theory that Carlos had cooked up the Structural Analysis with some graduate students as a joke.

RdeM: Watson had just finished his graduate work, but I don’t think he was in on the joke. The joke was on him, along with the rest of the community of gullible scholars.

Барбара: Я сподіваюся, що він є пародією! (сміється)

РдМ: Ну, він має бути нею. Занадто вітіюватий, настирливий і повторюваний, щоб бути щирим. Він є карою для будь-кого, хто прийматиме його всерйоз.

Барбара: Це дуже влучне формулювання.

РдМ: Лоренс Ватсон[212], безсумнівно був щирий, коли [за словами Кастанеди] допомагав у його написанні, але Карлос тоді просто розігрував зі своїми колегами один зі своїх трюків.

Барбара: А потім він висловив Ларрі вдячність безпосередньо в самій книжці.

РдМ: Звісно, він зробив це. Він полюбляє нагадувати людям про їхні помилки. Одним із цікавих моментів у «Структурному аналізі» було досить іронічне припущення, що гриби, які курив дон Хуан, не горіли.

Барбара: Я також загадувалася над цим питанням. Але навіщо йому було потрібне це припущення?

РдМ: Можливо, хтось поставив під сумнів можливість курити грибний порох, але він уже мав це в тій частині рукопису, яку прочитали члени кафедри, тож він захистив свої претензії, зазначивши, що той порох просто ковтають.[213]

Барбара: (сміючись) Коли я вперше зустрілася з Арнолдом Менделлом, він збентежив мене теорією, що Карлос разом із кількома студентами магістратури зварганили «Структурний аналіз» як жарт.

РдМ: Ватсон тоді щойно закінчив свою дипломну роботу, але я не думаю, що він брав участь у цьому задля жарту. Жарт був зіграний із ним та з рештою легковірних членів наукової спільноти.

---

[212] Лоренс Ватсон (англ. Lawrence Watson) — викладач на кафедрі антропології УКЛА, який сприяв Кастанеді в його роботі над «Ученням дона Хуана». Кастанеда окремо згадував його у своїх подяках до «Вчення», зазначивши, що той надав йому «безцінну допомогу в проясненні мого аналізу».

[213] Про ковтання курильної суміші разом із димом Кастанеда написав у розділі 10 «Учення дона Хуана» (див. «Нагвалізм», Том I, стор. 238-39), тож ця заява де Мілля є його черговою брехнею-маніпуляцією.

BGM: The last time I saw Carlos, I said something about how much I wanted from life, and Carlos said: “Don Juan would say, ‘We are peegs for life!’” I remember laughing to myself and thinking: “*Pigs* for *life?* Don Juan would *never* say *that*!” Because don Juan was basically ascetic. So it struck me even then as some part of Carlos speaking. He used the don Juan accent, but the phrase was definitely his own, it seemed to me.

RdeM: But you still thought there was such a person as don Juan.

BGM: I’m not sure there isn’t. There may very well have been, in the beginning, an experience with a concrete person. Otherwise, why would Carlos have said to me, “Come down. Meet him. Come with me”? I’m still not convinced he was completely lying to me, all of the time.

RdeM: I think I want you to believe he was.

BGM: I know you do.

RdeM: Because I think I see him truly, and I want you to see him the same way.

BGM: Well, Richard, I have to tell you, there is still an element of mystery in it for me. Because I find things in it that convince me. Even the waterfall episode was not just Carlos reflecting me back to me. There was something besides.

RdeM: Margaret Castaneda told me she didn’t believe a word of the don Juan story, but she was sure something of the kind had happened to Carlos earlier in his life, which he was dramatizing in the don Juan books. She was very interested in

Барбара: Останнього разу, коли я бачилася з Карлосом, я сказала щось про те, як багато чого хотіла від життя, і Карлос відповів: “Дон Хуан сказав би: «Ми сви-и-ині пожиттєво».” Я пам’ятаю, як подумки засміялася й подумала: “*Свині пожиттєво*? Дон Хуан *ніколи* б не сказав *цього*.” Тому що дон Хуан по суті був аскетом. Тож навіть тоді мене вразили ці слова Карлоса. Він використав акцент дона Хуана, але сама фраза була безперечно його власна, так мені здалося.

РдМ: Але ви досі вважали, що є така людина, як дон Хуан.

Барбара: Я не впевнена, що його не існує. Цілком можливо, що на самому початку був якийсь досвід із конкретною людиною. В іншому разі, чому б Карлос казав мені: “Поїхали. Зустрінься з ним. Їдь зі мною”? Я досі не переконана, що він цілковито брехав мені, увесь цей час.

РдМ: Гадаю, я хочу, аби ви вважали, що він таки брехав.[214]

Барбара: Я знаю, що ви цього хочете.

РдМ: Бо я думаю, що бачу його в істинному світлі, і хочу, аби ви бачили його так само.

Барбара: Гаразд, Річарде, я маю повідомити вам, що в усьому цьому досі є якась частка таємниці для мене. Бо я знаходжу в цьому певні речі, які переконують мене. Навіть той епізод на водоспаді не був випадком, коли Карлос просто віддзеркалив і повернув мені мене саму. Там було щось іще, крім цього.

РдМ: Маргарет Кастанеда сказала мені, що не вірить жодному слову історії про дона Хуана, але вона впевнена, що щось подібного роду сталося з Карлосом раніше в його житті, а потім він виклав це в драматичній формі у книжках про дона Хуана. Вона дуже цікавилася духовними

[214] Цією і наступною репліками де Мілль чітко демонструє, що його справжнім бажанням було не з’ясувати істину, як це мав би робити сумлінний науковець, а нав’язати іншим свою думку й змусити всіх повірити в те, що вигідно йому самому.

spiritual experiences, and was sure he had had some. Another instance, I think, of people looking into the Rorschach man for their own deep sources.

BGM: Perhaps, then, I look into him for the mystery I need and you look into him for the clarity you need.

RdeM: Touché.

BGM: Or perhaps I just don't want to re-examine my original judgments.

RdeM: If you came round to my point of view, would you lose something valuable?

BGM: I don't know. I've considered the worst possibility, and I no longer find it odious—that I was completely taken in and a fool.

RdeM: Not everybody who is completely taken in is a fool. If the deceiver is very clever, he doesn't deceive only fools. There's a whole profession based on that, called magicians.

BGM: All right. But there's a part of me that's not content with a psychological explanation of what Carlos is doing. Somehow from my experiences of fieldwork I get a feeling he is building on an exchange with another person. I'm not ready to give that up.

RdeM: If the source he's drawing on is made vague enough, one would never have to give it up. It recedes into inaccessibility.

BGM: Maybe it's an archetypal figure, that trickster-teacher, but it doesn't come only from inside Carlos. That's my feeling.

RdeM: Why doesn't it?

BGM: Because over and over he reveals in himself qualities that don't match don Juan: inflatedness, narrowness, rationalizing, rigidity.

RdeM: Pearl Pollard Curran wrote four million words in the name of Patience

досвідами й була впевнена, що він мав деякі. Іншим прикладом, я гадаю, є люди, котрі намагаються вирозуміти людину Роршаха в пошуку своїх власних глибоких джерел.

Барбара: Тоді, можливо, я намагаюся вирозуміти його задля таємниці, якої я потребую, а ви — задля ясності, яка потрібна вам.

РдМ: В яблучко!

Барбара: Або можливо, я просто не хочу переглядати свої первісні судження.

РдМ: Чи втратите ви щось цінне, якщо приймете мою точку зору?

Барбара: Не знаю. Я розглядала найгіршу можливість, і більше не знаходжу її огидною — тобто, що мене повністю обманули й пошили в дурні.

РдМ: Не кожен, кого обманули, є дурнем. Якщо ошуканець дуже розумний, він обманює не лише дурнів. Є ціла професія, що ґрунтується на цьому, і таких людей називають магами.

Барбара: Гаразд. Але якась частина мене не задовольняється психологічним поясненням того, що робить Карлос. Якимось чином зі свого досвіду польової роботи я маю відчуття, що в основі його роботи лежать стосунки з іншою людиною. Я не готова відмовитися від цього.

РдМ: Якщо джерело, на яке він спирається, оповите досить густим туманом, від нього й не потрібно відмовлятися. Воно саме піде в небуття через його недоступність.

Барбара: Можливо, той учитель-спритник є архетипною постаттю, але він не є виключно плодом уяви Карлоса. Це моє відчуття.

РдМ: Чом би й ні?

Барбара: Бо він знову й знову розкриває в собі якості, що не відповідають дону Хуану: чванливість, обмеженість, раціоналізація, негнучкість.

РдМ: Перл Поллард Каррен написала чотири мільйони слів від імені Цінності

Worth, a disembodied spirit from the seventeenth century There was no plausible explanation of where all this jumbled up archaic material could come from, and it looked very much as though an external source named Patience Worth were furnishing it through Mrs. Curran. An alternative explanation was that Mrs. Curran's personality had split into two parts.

BGM: What you say is entirely plausible. Don Juan is clearly the "Other" for Carlos.

RdeM: How do you feel about that interpretation?

BGM: It appeals to me, because I have a hard time reconciling the Carlos I knew, or think I knew, with the one who is supposed to be a hardboiled, manipulative deceiver. Don Juan may be a subpersonality, or a personification of a part of Carlos that was underdeveloped and could be developed and manifested in the stories. That seems much more plausible to me than the swindler theory.

RdeM: What swindler theory?

BGM: The conscious, careful, diabolical plan to write fake field notes for eight years, get them published by the University Press, add two best selling volumes, and get an anthropology Ph.D. for the whole megillah.

RdeM: Doesn't sound like the sort of thing one could work out in advance.

BGM: It sure doesn't! (laughing)

RdeM: As a long-range plan it's preposterous.

BGM: He's got to be improvising as he goes along.

RdeM: His need to perform the fantasy is so intense that he foists it little by little on everyone around him.

Терпіння, безтілесного духа із XXVII століття. Не існувало жодного правдоподібного пояснення, звідки міг з'явитися цей безладно змішаний архаїчний матеріал, і виглядало дуже схоже на те, ніби зовнішнє джерело на ім'я Цінність Терпіння надавало його через пані Каррен. Альтернативним поясненням було роздвоєння особистості пані Каррен.

Барбара: Те, що ви говорите, дуже можливе. Дон Хуан є безсумнівно «Іншим» для Карлоса.

РдМ: І що ви думаєте про таку інтерпретацію?

Барбара: Вона приваблива для мене, бо мені дуже важко узгодити того Карлоса, якого я знала чи думала, що знаю, з тією постаттю, котру вважають закоренілим, маніпулятивним шахраєм. Дон Хуан може бути субособистістю, або персоніфікацією тієї частини Карлоса, яка була недостатньо розвинена, але могла розвинутися й проявитися в його оповідях. Мені це видається значно правдоподібнішим, ніж теорія про шахрайство.

РдМ: Яка теорія про шахрайство?

Барбара: Свідомий, ретельно розроблений диявольський план писати фейкові польові нотатки протягом восьми років, опублікувати їх в університетському видавництві, додати до них іще два бестселери й здобути ступінь доктора антропології за весь цей масив текстів.

РдМ: Це не схоже на план, який можна розробити заздалегідь.

Барбара: Звісно, що ні! (сміється)

РдМ: Як далекосяжний план це повне безглуздя.

Барбара: Він має постійно імпровізувати, йдучи своїм шляхом.

РдМ: Його потреба втілювати в життя свою фантазію така сильна, що він потроху нав'язує її кожному навколо себе.

BGM: Doesn't that sort of shoot down your UCLA conspiracy theory?

RdeM: In general, yes. Most of the professors who tolerated or endorsed his fantasies could have been duped by his perfect performance, but I still think one or two of them must have been a little more canny than that.

BGM: People are not as canny as you would like them to be, Richard. I endorsed his fantasies, and I'm not exceptionally stupid. The main difference—if you'll excuse my saying so—between you and his academic supporters is not canniness but skepticism. They were ready to believe. You were ready to doubt. As it turned out, you had more points on your side. Maybe that was just luck.

RdeM: Maybe it was luck, or maybe it was the fact that I had some prior experience with charlatans. Most of us have never met a person like Carlos Castaneda.

BGM: That's true.

RdeM: But you have had this unusual experience.

BGM: And I was bowled over by it.

RdeM: Did you ever visit Carlos where he lived?

BGM: Yes. During the time when my father was dying. Carlos was living about two blocks from the hospital, and I would frequently stop off there on my way back. He brewed me a special tea, from an herb called *angelita*, and we would exhort one another to courage. I felt he was very supportive, in a genuine, simple way.

RdeM: You found him always to have this gentle, healing quality?

BGM: When you could pin him down. Or when he came around. But if you had Expectation One, forget it. He was not someone you could count on to be there when you needed him.

Барбара: Хіба це не спростовує вашу теорію змови в УКЛА?

РдМ: Загалом так. Більшість викладачів, які толерували або підтримували його фантазії, могли бути так само обдурені його досконалою грою, але я й досі вважаю, що один-два з них, певне, були трохи розсудливіші, щоб так просто попастися на його вудку.

Барбара: Люди не такі розсудливі, як вам би того хотілося, Річарде. Я підтримувала його фантазії, а я не є винятково дурною. Головна відмінність між вами та його прихильниками-науковцями — якщо ви пробачите мені ці слова — полягає не в розсудливості, а в скептицизмі. Вони були готові повірити. Ви були готові сумніватися. Як виявилося, ви мали більше очок на свою користь. Можливо, це була просто удача.

РдМ: Можливо, то була удача, або можливо то був факт, що я вже мав раніше певний досвід із шарлатанами. Більшість із нас ніколи не зустрічали такої людини, як Карлос Кастанеда.

Барбара: Це правда.

РдМ: Але ви мали такий незвичайний досвід.

Барбара: І він привів мене в замішання.

РдМ: Ви коли-небудь відвідували Карлоса в його помешканні?

Барбара: Так. У той час, коли вмирав мій батько, Карлос жив приблизно в двох кварталах від лікарні, і я часто заходила до нього на зворотньому шляху. Він заварював для мене особливий чай із рослини під назвою *анхеліта*, і ми напучували одне одного бути мужніми. Я відчувала, що він намагається всіляко підтримати мене, і робить це щиро й природно.

РдМ: Ви завжди знаходили в ньому цю добру, цілющу якість?

Барбара: Коли вдавалося притиснути його. Або коли він сам заходив. Але якщо ви покладали на нього головну надію, забудьте про це. Він був не та людина, на присутність якої поруч можна було розраховувати, коли він був вам потрібен.

RdeM: Did he ever show any hostility toward you?

BGM: Never. But on one occasion he showed fear, or something like it. Revulsion perhaps. I went to see him at another place he lived, in Westwood, to give him a costume that had belonged to Ramón. This was after Ramón had been murdered. I was visibly pregnant, and Carlos could tell from the timing that the child had been conceived while Ramón was living in my house. Or maybe I told him about it. Anyway, the idea seemed to terrify him.

RdeM: He thought it was Ramón's child?

BGM: No, but for him I think it was something like stealing Ramón's soul. He drew back aghast.

RdeM: Just like a woman, to steal the shaman's soul.

BGM: Well, it was spooky. He recoiled from me. I had never felt anything like that from him before, and I left very quickly. Up to that point he had often called me a *brujo*, and I had always thought it was flattering, but on this occasion I didn't feel like a sorcerer. I was very upset about Ramón's death.

RdeM: This was your second child?

BGM: Yes. And I had an interesting episode with Carlos and my first child, another incident when he was a great friend to me. He came to visit me when my child was three months old, and had colic. Carlos sat there a long, long time watching me feed the baby. Three spoons of cereal into the mouth, two spoons out. You know how boring that is for anyone who is not a smitten mother, which I was, but Carlos was fascinated by it and kept whispering: "He's a warrior. *A warrior*! He's impeccable! You have to raise him to be *impeccable*!" Some of our long nights talking were about child rearing.

РдМ: Чи він коли-небудь проявляв до вас ворожість?

Барбара: Ніколи. Але одного разу він виказав страх або щось таке. Можливо, то була відраза. Я прийшла побачитися з ним в іншому помешканні, де він жив, у Веcтвуді, щоб віддати йому костюм, який належав Рамону. То було після вбивства Рамона. Я була вагітна, це було добре помітно, і Карлос цілком міг вирахувати, що дитина була зачата в той час, коли Рамон жив у моєму домі. Або, можливо, я сама сказала йому про це. У всякому разі, мені здалося, що ця гадка вжахнула його.

РдМ: Він подумав, що це дитина Рамона?

Барбара: Ні, але я гадаю, що для нього це було щось на кшталт крадіжки душі Рамона. Він відсахнувся, нажаханий.

РдМ: Дуже по-жіночому, вкрасти душу шамана.

Барбара: Так, він відскочив від мене, ніби від привида. Я ніколи не бачила його в такому стані й дуже швидко пішла. До того моменту він часто називав мене «брухо», і я завжди вважала це компліментом, але тоді я зовсім не почувалася мольфаркою. Я була дуже засмучена смертю Рамона.

РдМ: Це була ваша друга дитина?

Барбара: Так. А ще я мала цікавий епізод із Карлосом і моєю першою дитиною, ще один випадок, коли він був мені прекрасним другом. Він прийшов відвідати мене, коли моїй дитині було три місяці й вона мала коліки. Карлос сидів там дуже-дуже довго, спостерігаючи за тим, як я годую дитину. Три ложки каші до рота — дві назад. Ви знаєте, наскільки набридливе це заняття для всіх, крім люблячої матусі, якою я була, але Карлос був зачарований ним і не переставав шепотіти: "Він воїн. *Воїн*! Він бездоганний! Ти маєш виховати його так, щоб він був *бездоганним*!" Деякі з наших тривалих нічних розмов були присвячені вихованню дітей. Карлос дав мені

He gave me some of the strangest advice anybody has ever gotten. Some of it wasn't bad, but it was wild. He told me how impeccable my son was, which of course I wasn't averse to hearing. Then I complained to him about how the baby had colic and I hadn't slept much for three months, and he said: "Leave him to me." And I said: "What are you going to do?" And he said: "Don't ask. Leave the room." So I left the room, and left my baby with him, until he called me back. He wouldn't tell me what he had done, and I didn't press him, but the baby never had colic again... Now, of course, you know what happens to babies at three months.

RdeM: They give up colic?

BGM: They give up colic. On the other hand, from that *day* the baby never had colic again. Well, that delighted me. Carlos used to say: "You must never want to be with your children when they don't want to be with you. You must never be too available. They must seek you out." He was very big on that, and it so happened it was good advice for me, because I was overly seeking. Then I remember at the San Diego Anthropology meetings [in November 1970] he told me the story of scaring his little boy into good behavior. You remember what don Juan said about hiring somebody to pop out and scare the little boy. Carlos told me to do that. He told me he had done it. He told it to me as something he had done at the zoo. He told me lots of things I subsequently read in his books.

RdeM: Did he visit your classroom and talk to your students?

кілька найдивніших порад, які лишень хтось діставав будь-коли. Одні з них були непогані, але інші звучали дико. Він казав мені, який бездоганний мій син і, звісно, то не були слова, які викликали в мені негативну реакцію. Потім я поскаржилася йому на те, що в дитини коліки і я вже три місяці зовсім мало сплю, а він мовив: "Залиш його мені". Я спитала: "Що ти збираєшся робити?" Він сказав: "Не став запитань. Вийди з кімнати". Тож я вийшла з кімнати і залишила своє дитя з ним, поки він не покликав мене назад. Він не розповів мені, що зробив, а я не наполягала на цьому, але в дитини більше ніколи не було колік... Вам, звісно, відомо, що стається з немовлятами в три місяці?

РдМ: У них минаються коліки?

Барбара: У них минають коліки. З іншого боку, з того *дня* в моєї дитинки вже ніколи не було колік. Ну, це мене дуже тішило. Карлос, бувало, казав: "Ніколи не треба хотіти бути зі своїми дітьми, коли вони не хочуть бути з тобою. Ніколи не треба бути занадто доступним. Вони мусять докласти зусиль, щоб знайти тебе". Він дуже легко давав подібні поради, і так сталося, що це було добре напучування для мене, бо я надміру турботлива матуся. Ще я пам'ятаю, як на антропологічній конференції в Сан-Дієго [в листопаді 1970 року] він розповів мені історію про те, як за допомогою переляку навчав свого маленького хлопчика добре поводитися. Ви пам'ятаєте, що дон Хуан сказав про необхідність найняти когось[215], хто зненацька вискочить і налякає маленького хлопчика. Карлос запропонував мені зробити таке. Він сказав, що раніше сам зробив це. Він розповів мені, як вчинив так у зоопарку. Він розповідав мені багато речей, про які я потім прочитала в його книжках.

РдМ: Чи приходив він коли-небудь до вашої аудиторії, щоб поспілкуватися з вашими студентами?

[215] Кастанеда розповідав про це у вступі до «Подорожі до Істлану», але не вказував, що сам робив таке зі своїм сином.

BGM: Yes. He had just finished the manuscript of *A Separate Reality*. And he was superb. He did something I've seen only a few great teachers do. He gave the students an understanding of the provisional nature of reality. "You only see *this* chair once. After that you gloss. You see *chair*, instead of wood, shape, black. Only once do you have the first experience." And then in the USC cafeteria, amidst the din, he tried to teach me to listen to silence instead of noise, to "find the holes between the sounds." At that time I was playing with a chamber music group, and the fellow who played the oboe kept saying to me: "You're not *listening* to the rests. You're treating them as if they were absent instead of being part of the music." In his aphoristic language, Carlos was teaching me the same thing. It was delightful having him as a teacher. He was at his best then.

RdeM: Beyond the time when you brought him the costume, did you ever see him off balance?

BGM: Only once, at a meeting in San Francisco. My husband saw Carlos across the room and hailed him with the quite ingenuous but outrageous comment that he was growing stout. Carlos was definitely not amused, just for a blink he lost his cool. It was droll to see that little flicker of mortality in him, when he was already such a famous man.

RdeM: You said Carlos used to call you a *brujo*.

BGM: Until he saw me pregnant, yes. Never after that.

RdeM: You mean *bruja*, don't you?

BGM: No, he called me a *brujo*. It was one of his most charming and affectionate terms.

Барбара: Так. Він саме закінчив рукопис «Окремої реальності». І Карлос був просто неперевершений. Він зробив дещо таке, що я бачила лише у виконанні дуже небагатьох видатних викладачів. Він дав студентам розуміння умовної природи реальності. "Ви бачите *цей* стілець лише один раз. Після цього ви використовуєте глосу. Ви бачите *стілець*, а не деревину, форму, чорність. Лише один єдиний раз ви маєте перший досвід". А потім у кав'ярні Університету південної Каліфорнії, посеред гамору, він намагався навчити мене слухати тишу замість шуму, «знаходити дірки між звуками». У той час я грала в камерному ансамблі, і мій колега-гобоїст часто говорив мені: "Ти не *слухаєш* решту виконавців. Ти ставишся до них, ніби вони відсутні, замість того, щоб бути частиною музики". Своєю афористичною мовою Карлос учив мене того самого. То була справжня втіха мати його своїм учителем. Тоді він проявляв усе найкраще в собі.

РдМ: Крім того випадку, коли ви привезли йому костюм, чи бачили ви ще колись, щоб він втратив самовладання?

Барбара: Лише одного разу, на зборах у Сан-Франциско. Мій чоловік здалека побачив Карлоса в залі й голосно привітав його цілком простодушною, але образливою реплікою, що той стає дедалі огряднішим. Карлосу це явно не сподобалося, на якусь коротку мить він утратив свою незворушність. Було кумедно побачити в ньому цей невеличкий проблиск звичайного смертного, коли він уже був таким знаменитим чоловіком.

РдМ: Ви сказали, що Карлос нерідко називав вас «брухо»?

Барбара: Так, поки він не побачив мене вагітною. І ніколи після того.

РдМ: Ви маєте на увазі «бруха»[216], чи не так?

Барбара: Ні, він називав мене саме «брухо». Це було одне з його найприємніших слів для вираження глибокої прихильності.

[216] Bruja (ісп.) — форма жіночого роду слова *brujo* (брухо, мольфар).

RdeM: He made you a male, his brother in sorcery.

BGM: No, we were both sexless. Sexless playmates. I felt he was disappointed in me for getting pregnant and having children. Though he was fascinated by my feeding the baby, it also made him uneasy. When I saw him at the meetings in New York [November 1971], I was so pregnant it was ludicrous. I had gained 44 pounds. Carlos was standing in the lobby, and I came up behind him. He turned around and almost recoiled, he was so shocked. The time he cured my son of colic I had the feeling it was his way of getting control of the situation, of restructuring it in his own terms, so he would feel comfortable with it. And it was very strange while he was there. Although I was the mother, I kept feeling, what are two children like me and Carlos doing here in the presence of this baby?

One of our funniest capers was at the meetings in Seattle [November 1968]. We were terribly bored in a deadly session and wanted to escape. I remember the two of us laughing and skipping arm in arm out of the hotel. It was a Sunday morning, and no one was around, so we went up to the top of the Space Needle

РдМ: Тож він робив вас чоловіком, своїм собратом по мольфарству.

Барбара: Ні, ми обоє були безстатеві. Безстатеві товариші по грі. Я відчувала, що він розчарований тим, що я вагітна й маю дітей. Не зважаючи на те, що він був такий зачарований, коли я годувала свою дитину, це водночас викликало в нього почуття дискомфорту. Коли я зустрілася з ним на конференції в Нью-Йорку [листопад 1971 року], я була вже на такому періоді вагітності, що виглядала смішною. Я набрала 44 фунти ваги. Карлос стояв у холі, я підійшла до нього ззаду. Він озирнувся й ледве не відскочив, настільки він був шокований. Того разу, коли він вилікував мого сина від колік, я мала відчуття, що це був його спосіб відновити контроль над ситуацією, реструктурувати її в його власних термінах, щоб він міг почуватися в ній комфортно. І це було дуже дивно, поки він був там. Хоча я була матір'ю, я постійно мала відчуття нерозуміння, що такі дві дитини, як я та Карлос, роблять тут у присутності цього малюка.

Одна із наших найкумедніших витівок сталася на конференції в Сієтлі[217] [листопад 1968 року]. Нам було страшенно нудно на смертельно нецікавому засіданні й хотілося втекти звідти. Я пам'ятаю, як ми обоє, взявшись за руки й сміючись, вискочили з готелю. Був недільний ранок, жодної людини навколо, тож ми попрямували до вежі Спейс-нідл[218] і зайшли до ліфта,

[217] Ідеться про 67-у щорічну конференцію Американської антропологічної асоціації, Сієтл, штат Вашингтон, 21-24 листопада 1968 р., де Кастанеда виступив із науковою доповіддю «The didactic uses of hallucinogenic plants: An examination of a system of teaching» (Використання галюциногенних рослин у дидактичних цілях: дослідження системи навчання). Автореферат цієї доповіді Кастанеди вміщений у першому томі «Наґвалізму» на стор. 395. На цій конференції також виступав Майкл Гарнер.

[218] Space Needle (англ.) — «Космічна голка», оглядова вежа в Сієтлі, штат Вашингтон, збудована в 1962 р. Вважається іконою всього Тихоокеанського північного заходу й визначною пам'яткою Сієтла. Висота вежі 184 м, на висоті 160 м над землею розташований оглядовий майданчик. Відвідувачі можуть дістатися до вершини «Космічної голки» на ліфтах, які рухаються зі швидкістю 16 км/год, завершуючи підйом за 41 секунду. Світлина «Космічної голки» вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

and took a ride. We had a fantasy of flying off into the distance and never coming back. We kept whispering to each other: "What if it keeps going? What if it just *keeps ongoing*?"

RdeM: Was Carlos considered odd in graduate school?

BGM: Pretty odd. He was constantly flouting the rules and barely getting away with it. He had handfuls of incompletes. He was always disappearing and coming back. Yet he always looked *exactly* the same. He behaved with an almost rigid regularity.

RdeM: One of his committee members thought he was psychologically very fragile and might have a psychotic break at any moment.

BGM: I never saw any sign of it.

RdeM: Even when he kept telling you he thought he was going crazy?

BGM: He didn't mean crazy-psychotic. He meant he was under so much pressure he couldn't stand it.

RdeM: The normal graduate school experience.

BGM: (laughing) Well, we both felt that way.

RdeM: To be a person who complains about being driven crazy is usually to be a sane person.

BGM: I agree. But I have to tell you at the same time he was truly uncomfortable with his mental state. He was in a panic and somewhat disoriented. He felt helpless.

RdeM: His back was against the wall.

щоб піднятися на самий верх. Ми фантазували, як полетимо вдалечінь за межі вежі й ніколи не повернемося назад. Ми весь час шепотіли одне одному: "Що, як кабінка підніматиметься далі? Що, як вона просто буде *рухатися вище й вище*?"

РдМ: Чи Карлоса вважали диваком у магістратурі?

Барбара: Його вважали досить дивним. Він постійно глузував із правил і балансував на межі їх порушення. Мав декілька хвостів. Постійно кудись зникав і знову з'являвся. І все ж він завжди мав *достоту* той самий вигляд. Він дотримувався майже непорушного порядку в своїй поведінці.

РдМ: Один із членів його [дисертаційного] комітету вважав, що психологічно він був дуже нестійкий і будь-якої миті міг мати психотичний спалах.

Барбара: Я ніколи не бачила жодних ознак цього.

РдМ: Навіть коли він знову й знову казав вам, що гадає, що божеволіє?

Барбара: Він не мав на увазі психотичне божевілля. Він мав на увазі, що перебуває під таким величезним тиском, який не може витримувати.

РдМ: Звичайний досвід навчання в магістратурі.

Барбара: (сміється) Так, ми обоє тоді так почувалися.

РдМ: Той, хто скаржиться на настання божевілля, зазвичай є психічно здоровою людиною.

Барбара: Я згодна. Але я маю сказати вам, що водночас він почувався справді некомфортно через свій психічний стан. Він був у паніці й дещо дезорієнтований. Він почувався безпорадним.

РдМ: Був притиснутий спиною до стіни.

BGM: Right. One of the most delightful moments was on the balcony of Haines Hall, where the anthropology department was on the third floor, and sociology on the second. That's where the whole drama was played out. That was the scene of the crime. We were standing on the balcony one day at four o'clock on a Friday afternoon having a very heavy conversation about the craziness of the place and how we would someday get out of it and how the two of us were sort of secret, gifted, oppressed, wonderful maniacs, who would one day turn the place upside down. A little grandiose, I admit. And as we were saying these things—we were almost the same height as I recall, so it was a fuming conspiracy of two little creatures—but as we were saying these things, a crow flew overhead. Cawing. And it was like a sign. No doubt about it. And the two of us were—I remember being in goose pimples. "It's an *omen*!" Carlos said. Suddenly we knew for sure we were right and they were wrong.

Another thing I remember... am I taking too much of your time?... Because these things come back in little dibs and dabs.

RdeM: They're worth whatever time they take.

BGM: Well, they really are, and I've never written any of this down. A funny thing happened when I saw him in San Francisco. He came up to me, and he pinched me, and he said: "*Oh!* You're so *trim!* You're so *lean!* You're in such *good condition!*" And I laughed about that a lot.

Барбара: Так. Один із найпрекрасніших моментів стався на балконі Гейнс-Голу[219], на третьому поверсі якого була кафедра антропології, а на другому — кафедра соціології. Саме там розгорталася вся ця драма. То було місце злочину. Якось у п'ятницю ми стояли на цьому балконі о четвертій годині після полудня і мали дуже важку розмову про божевілля цього місця й про те, як одного дня ми виберемося звідси, і про те, що ми були чимось на кшталт скритних, обдарованих, зневажених і прекрасних маніяків, які колись перевернуть тут усе з ніг на голову. Визнаю, це було дещо претензійним. І коли ми казали всі ті речі — як я пригадую, ми були майже одного зросту, тож це була гнівна таємна змова двох маленьких істот — над нашими головами пролетіла ворона. Вона каркала. І то був ніби знак. Ми не мали жодних сумнівів щодо цього. І ми обоє — я пам'ятаю це — вкрилися гусячою шкірою. «Це *знак*!» — промовив Карлос. Несподівано ми взнали напевно, що ми праві, а вони помиляються.

Ще одна річ, яку я пам'ятаю... я забираю занадто багато вашого часу?... Бо ці речі приходять на згадку крихта по крихті.

РдМ: Вони вартують будь-якої кількості часу, потрібного на їхнє згадування.

Барбара: Ну, вони справді вартують цього, а я ж ніколи не занотовувала жодного з цих випадків. Одна кумедна річ трапилася, коли я побачила його в Сан-Франциско. Він підійшов до мене, ущипнув і сказав: "*О*! Ти така *підтягнута*! Така *струнка*! Ти в такій *гарній формі*!" І я багато сміялася з цих його

[219] Haines Hall (англ.) — Гейнс-Голл, великий триповерховий корпус УКЛА, де на кафедрі антропології навчався й працював Карлос Кастанеда. Також там навчалися Тайша А́белар і Флоринда Доннер-Ґрау. Просто через галявину від Гейнс-Голлу була розташована будівля бібліотеки Поувела, в підвальному приміщенні якої розміщувалося видавництво Каліфорнійського університету — «Юніверсіті оф Каліфорнія Прес», де вийшла друком перша книжка Кастанеди. Світлини Гейнс-Голлу й бібліотеки Поувела вміщені в розділі «Ілюстрації» в першому томі «Наґвалізму».

It seemed so important to him that I was thin again, and now in *Second Ring of Power* we have La Gorda [Fatso].

RdeM: Who weighed 220 pounds until don Juan shrank her to 115.

BGM: I had lost 44 pounds since he saw me pregnant.

RdeM: So you could be a child with him again.

BGM: I think so. And something else he might have gotten from me. As a child I had double vision, and it wasn't until I was about eleven that I found out everybody didn't have it. I could let one eye wander off, and the images would separate, and when I wanted to I could converge them again. Carlos was very interested in that.

RdeM: In *Ixtlan* don Juan talks about forcing the eyes to see the same image separately and says the lack of image convergence gives a double perception of the world. That sounds like your wandering eye.

BGM: Yes it does.

RdeM: So maybe crossing the eyes isn't an old mesoamerican mystical technique after all.

BGM: Maybe not. William Blake wrote a poem about double vision. And these people in *Second Ring* are devastatingly un-Indian. It's hard to find an Indian in any of Carlos's books.

RdeM: Not even don Juan?

BGM: Most conspicuously don Juan. Carlos's most sympathetic readers admit don Juan's an eclectic. They say he's traveled, he's been around.

RdeM: Ramón had traveled and been around, so what's the difference?

BGM: Well! How much time do you have? An Indian is a man with a speci-

слів. Йому видавалося таким важливим, що я знову схудла, а тепер у «Другому кільці сили» ми маємо ля Ґорду [Товстуху].

РдМ: Яка важила 220 фунтів, поки дон Хуан не змусив її схуднути до 115.

Барбара: Я скинула 44 фунти відтоді, як він бачив мене вагітною.

РдМ: Тож ви знову могли бути з ним дитиною.

Барбара: Я гадаю, що так. І він, мабуть, міг узяти в мене ще дещо. Коли я була дитиною, то мала подвійний зір, і лише десь у віці одинадцяти років я зрозуміла, що далеко не кожен має його. Я могла зміщувати одне око, дозволяючи йому блукати, і тоді картинки розділялися, а коли я хотіла, то могла знову звести їх докупи. У Карлоса це викликало дуже великий інтерес.

РдМ: В «Істлані» дон Хуан говорить про те, що можна змусити очі бачити ту саму картинку окремо, і каже, що ця відсутність збіжності зображення дає подвійне сприйняття світу. Це схоже на ваш блукаючий погляд одним оком.

Барбара: Так, схоже.

РдМ: Тоді, можливо, зведення очей до перенісся все ж не є древньою мезоамериканською таємничою технікою.

Барбара: Можливо, не є. Вільям Блейк написав вірша про подвійний зір. І ті люди в «Другому кільці сили» абсолютно не схожі на індіанців. У будь-якій із книжок Карлоса взагалі важко знайти індіанця.

РдМ: Навіть дон Хуан не індіанець?

Барбара: Щодо дона Хуана це найочевидніше. Найприхильніші до Карлоса читачі визнають, що дон Хуан — еклектична постать. Кажуть, він багато подорожував і багато чого пережив.

РдМ: Рамон також багато подорожував і багато чого пережив, то в чому ж відмінність?

Барбара: Гаразд! Скільки ви маєте часу? Індіанець — це людина з певною, багатою й

fic, rich, coherent set of beliefs. Don Juan has no Indian culture. You never see any other people, you never hear any traditional stories or customs. And another thing. If Carlos is so identified with Mexican Indian tradition, why does he take two beautiful indigenous concepts like *nagual* and *tonal* and fool around with them? As if they didn't have their own reality in other people's thought systems. That offends me. It really does.

RdeM: He turned them into Zen Buddhism.

BGM: Whatever he did with them. Did you know he lived in San Diego?

RdeM: He did?

BGM: For a while. In a basement room.

RdeM: He told you this?

BGM: Yes. In a friend's house. I thought it was rather a long commute to UCLA, but those things never seemed to bother him.

RdeM: Not when he could go back and forth to Mexico in the blink of an eye.

BGM: Maybe that's it. Anyway, he said he gradually emptied the room out. First he got rid of the bed. Then he got rid of the books. Until there was nothing left but him and the typewriter. And he had these confrontations with something coming into the room—foxes or the moon or something. A light would come in through the barred window and terrify him. And he would struggle and wrestle with it. But he overcame it by giving up all his normal habits. He gave up food. He gave up sleeping. Honing himself, so to

логічно послідовною системою вірувань. Дон Хуан не має індіанської культури. Ви ніколи не бачите інших людей, ніколи не чуєте жодних традиційних історій і не знаходите жодних традиційних звичаїв. І ще одна річ. Якщо вже Карлос так солідаризується із традицією мексиканських індіанців, чому він бере два такі прекрасні тубільні концепти, як *наґваль* і *тональ*, і настільки несерйозно поводиться з ними? Так, ніби вони не мають своєї власної реальності у світоглядах інших людей? Це ображає мої почуття. Справді ображає.

РдМ: Він перетворив їх на дзен-буддизм.

Барбара: Хай там що він зробив із ними. Ви знали, що він жив у Сан-Дієго?

РдМ: Справді?

Барбара: Деякий час. У напівпідвальній кімнаті.

РдМ: Він сам сказав вам це?

Барбара: Так. У будинку свого приятеля. Я вважала, що то було досить далеко для щоденних поїздок в УКЛА[220], але такі речі, здавалося, ніколи його не турбували.

РдМ: Особливо коли він міг з'їздити до Мексики й назад як оком змигнути.

Барбара: Можливо, ви попали в точку. В усякому разі, він казав, що поступово спорожнив кімнату. Спершу він позбувся ліжка. Потім позбувся книжок. Аж поки там не залишилося нічого, крім нього й друкарської машинки. І він мав ці конфронтації з чимось, що проникало до його кімнати — то були лисиці або місяць чи щось іще. Світло могло потрапити всередину крізь ґратчасте вікно й нажахати його. І він напружено боровся з цим. Та він подолав це, відмовившись від усіх своїх нормальних звичок. Він відмовився від їжі. Відмовився від сну. Він відшліфовував себе, так би мовити. І, на

[220] Сан-Дієго (англ. *San Diego*) — місто на південному заході США в Південній Каліфорнії на кордоні з Мексикою. На півдні з ним межує мексиканське місто Тіхуана, на заході — узбережжя Тихого океану, на сході — гори Сан-Ісідро. Це восьме за розміром місто США з населенням 1,3 мільйона осіб (2010 р.); Відстань від Сан-Дієго до Лос-Анджелеса становить близько 200 км, поїздка автомобілем займає приблизно 2,5 години.

speak. And I thought it was all rather shocking. But he was training himself in asceticism. He has a profound ascetic streak, if I had to give you a psychological interpretation, I might say he's a tragically isolated man, struggling for discipline, dominated by his will, animus-possessed, anima-terrified, seeking impeccability, seeking passion with control. Willful asceticism. He was merciless with himself. Though he indulged himself by not giving in to the system, at the same time he sternly made himself give up personal relationships. Maybe he really wanted to give them up, but I felt it was a struggle. Made himself give up the little boy. Made himself be there in the library every single day, perfectly dressed in the dark suit, with the briefcase, everything in order, a narrow, determined quality. I suspect it's getting fiercer and deeper as he gets older. At the same time, he always wanted to escape into a world of joyful play. His imagination was so well developed that all he needed was one accomplice like me or Ramón, and he could get right *into* that other world of fun he yearned for.

[Barbara reads to me out of the book she is writing, *Number Our Days*, about a community of aged Jewish immigrants in Venice, California. The passage relates a dream in which Carlos Castaneda appeared to her and told her how to understand the old people.]

Even if Carlos's model of fieldwork is too idealized to be applied exactly as he describes it, just having somebody talking about it is good for anthropology. One reason I'm grateful to him is that he taught me to put myself into my reports and helped me dare to do it. First-person

мою думку, все це було досить шокуючим. Але він вправлявся в аскетизмі. Він має глибоко аскетичну рису характеру. Якби я мала дати вам психологічну інтерпретацію, то могла б сказати, що це трагічно усамітнений чоловік, який щосили бореться за дисципліну, повністю підпорядкований своїй волі, одержимий своєю мотивацією дії, нажаханий своєю внутрішньою сутністю, який прагне бездоганності, прагне контрольованої пристрасті. Цілеспрямований аскетизм. Він був безжалісний щодо самого себе. Хоча він і потурав собі в тому, що не піддається системі, але водночас був непохитний у тому, щоб змушувати себе відмовитися від особистих стосунків. Можливо, він справді хотів їх розірвати, але я відчувала, що для нього це була боротьба. Він змушував себе відмовитися від свого маленького хлопчика. Змушував себе щодня бути там у бібліотеці, бездоганно вдягнений у темний костюм, із портфелем, усе в повному порядку, в усьому дотримана ретельна, точно визначена якість. Я підозрюю, що з віком ця його риса стає несамовитішою та глибшою. Водночас він завжди хотів утекти у світ веселої гри. Його уява була так добре розвинена, що все, чого він потребував, — це партнер, як я або Рамон, і він міг увійти прямо *в* цей інший світ веселощів, якого жадав.

[Барбара читає мені уривок із книжки, яку зараз пише, «Порахувати наші дні», про спільноту старих євреїв-іммігрантів у Венеції, Каліфорнія. У цьому уривку розповідається про сон, у якому до Барбари з'явився Карлос Кастанеда та розповів їй, як розуміти старих людей.]

Навіть якщо модель польової роботи Карлоса занадто ідеалізують, щоб її можна було застосовувати достоту в такому вигляді, як він її описує, навіть просто знайти когось, із ким можна розмовляти на подібні теми, — це вже добре для антропології. Однією з причин, чому я йому вдячна, є те, що він навчив мене вкладати саму

reports used to be very bad form in anthropology, but if you don't know what's happening to the fieldworker you miss half the process. Or maybe most of it. Another good thing he's done is show how someone obscure and ordinarily overlooked may have a message of great value to give the world. My father was such a person, and so are the old people in *Number Our Days*.

RdeM: Nobody would have heard about don Juan's teachings if Carlos hadn't gone out into the desert and listened to him for ten years.

BGM: Exactly.

RdeM: And the fact that the don Juan books are a transparent fraud doesn't invalidate the model?

BGM: No, it doesn't. The model is the same, and the message is needed. It says: "Look around. There are people here with things to say in ordinary simple language that may be well worth listening to." Anthropology can listen to them. It's a profoundly humanistic endeavor. That's one reason why I like it.

себе в мої звіти й допоміг мені наважитися робити це. Раніше звіти від першої особи вважалися дуже поганим тоном в антропології, але якщо ви не знаєте, що відбувається з польовим дослідником, ви упускаєте половину всього процесу. Або навіть більшу його частину. Ще одна добра річ, яку він зробив, — це показав, як нічим не примітна людина, на яку зазвичай просто не звертають уваги, може повідомити світові щось таке, що має величезну цінність. Мій батько був таким чоловіком, і саме такими людьми є старі в моїй книжці «Порахувати наші дні».

РдМ: Ніхто не почув би про науки дона Хуана, якби Карлос не вирушив у пустелю й не вислуховував його впродовж десяти років.

Барбара: Саме так.

РдМ: І той факт, що книжки про дона Хуана є очевидною фальшивкою, не робить цю модель недійсною?

Барбара: Ні, не робить. Модель залишається та сама, і месидж так само потрібен. Він каже: "Подивіться навколо. Там є люди, які можуть цілком звичайними словами розповісти про речі, про які варто послухати". Антропологія може дослухатися до них. Це глибоко гуманістична сфера діяльності. Ось одна з причин, чому вона мені подобається.

ERNESTO QUIROGA SANDOVAL

YAQUI HISTORY AS TOLD BY THE INDIANS THEMSELVES

[*Native Americans are the true experts about Indian travels and ways of life. The Yaqui people have used oral traditions to pass their rich history from one generation to the next. This is the history of the Yaqui as told by Ernesto Quiroga Sandoval, Historian, Pascua Yaqui Tribe. In general, the Yaquis' struggle against Spanish invaders resembles a lot the 400-year struggle of the Ukrainian (Rus) people against Moscovia (known today under the stolen name Russia), except that the Mexicans did not steal their history, culture, and the name itself. The other events in the Yaquis' and Ukrainians' history are remarkably similar — mass killings, deportations, forced assimilation, etc. Even the name of the most famous and respected leader of the Yaqui resistance was **Juan Bandera** (aka Banderas) — the same as that of the most prominent Ukrainian fighter against the Moskovian & Nazi regimes — **Stepan Bandera**. Thus, the history of the two peoples really impresses with its similarities.*]

The Creator made ocean animals and allowed some to emerge onto land. Some

ЕРНЕСТО КІРОҐА САНДОВАЛЬ

ІСТОРІЯ НАРОДУ Я́КІ, ЯК ЇЇ РОЗПОВІДАЮТЬ САМІ ІНДІАНЦІ.

[*Корінні американці є справжніми експертами з питань подорожей і способу життя індіанців. Народ я́кі використовував усні традиції, щоб передавати свою багату історію від одного покоління до іншого. Це історія я́кі, розказана Ернесто Кіроґою Сандовалєм, істориком із племені паскуа я́кі. Загалом описувана ним боротьба я́кі з іспанськими загарбниками дуже нагадує 400-річну боротьбу українців-русів із Московією (відомою сьогодні під украденим іменем «росія»), хіба що мексиканці не цупили в я́кі їхню культуру, історію і навіть саму назву. А в іншому всі події в історії народу я́кі та українців надзвичайно схожі — масові вбивства, депортації, примусова асиміляція тощо. Навіть ім'я найвідомішого та найшанованішого лідера якійського опору було **Хуан Бандера** (тж. Бандерас) — достоту таке саме, що й у найвидатнішого українського борця з московським і нацистським режимами — **Степана Бандери**[221]. Тож історія обох народів справді вражає своєю подібністю*.]

Творець зробив морських тварин і дозволив деяким вийти на сушу. Дехто з них

[221] Світлини лідерів якійського та руського (українського) опору Хуана і Степана Бандери вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

evolved into a short human form: the Surem. These are the early ancestors of the Yaquis. The Surem lived in a time out of mind and were a peace-loving, gentle people who had no need for government. Life in the Sonoran desert was a harmonious perfection for the Surem until God spoke through a little tree and prophesied about new horticultural techniques, Christianity, savage invaders, and disunity. The Surem became frightened about parts of this message and transformed into taller, defensive farming people called Yaquis (Hiakim) or Yo'emem (The People).

The Yaquis were well accustomed to the many parts of North America. By 552 AD, Yaquis were living in family groups along the Yaqui River (Yoem Vatwe) north to the Gila River, where they gathered wild desert foods, hunted game and cultivated corn, beans, and squash. Yaquis traded native foods, furs, shells, salt, and other goods with many indigenous groups of central North America. Among these groups are the Shoshone, the Comanche, the Pueblos, the Pimas, the Aztecs, and the Toltec. Yaquis roamed extensively in pre-Columbian times and sometimes settled among other native groups like the Zunis.

It is said, "We had been told in a revelation from Heaven, that God had given to the Yaquis a homeland around the Yaqui River." The Yaquis trained themselves to fight, withstand pain, and die if necessary to protect God-given land and family life. By 1414, the Yaquis were organized into autonomous, yet unified, cultural and military groups.

перетворився на малу людську форму: Сурем[222]. Вони були ранніми предками я́кі. Суреми жили в незапам'ятні часи й були миролюбним, лагідним народом, котрий не мав жодної потреби в тому, щоб ним хтось керував. Життя в пустелі Сонора було досконало гармонійним для Суремів, аж поки Бог не заговорив із ними через деревце й не провістив нові методи садівництва, християнство, жорстоких загарбників і відсутність єдності. Суреми були налякані деякими частинами цього послання й перетворилися у вищих на зріст фермерів-воїнів, званих я́кі (Hiakim) або Yo'emem (Народ).

Я́кі були добре знані в багатьох частинах Північної Америки. У 552 році після Р.Х. я́кі вже жили сімейними групами вздовж річки Я́кі (Yoem Vatwe) на північ від річки Ґіла, де вони збирали в пустелі дикорослі їстівні рослини, полювали на дичину й вирощували кукурудзу, боби та гарбузові культури. Я́кі торгували своїми харчовими продуктами, хутром, черепашками, сіллю та іншими товарами з багатьма корінними групами в центральній частині Північної Америки. Серед цих груп були *шошони*, *команчі*, *пуебло*, *піма*, *ацтеки* й *тольтеки*. У доколумбові часи індіанці я́кі багато мандрували й іноді оселялися серед інших автохтонних груп, таких як *суніс*.

Самі вони розповідають про це так: "Нам сказали в одкровенні з Небес, що Бог дав якійському народу батьківщину навколо річки Я́кі". Я́кі навчалися воювати, витримувати біль і навіть померти, якщо буде необхідно захистити Богом дану землю і життя своїх сімей. До 1414 року я́кі вже організувалися в автономні, але єдині культурні й військові групи.

[222] Про суремів є досить багато згадок у книжці Флоринди Доннер-Ґрау «Життя у сновидстві», а Армандо Торрес у своїй книжці «Вселенське павутиння» зазначає, що суреми досі живуть у горах Бакатете в Сонорі та є «неорганічними істотами іншого світу».

In 1533, the Yaquis saw the first white men: a Spanish military expedition searching for slaves. The Spanish who initiated warfare were soundly defeated, but took thousands of Yaqui lives. Between 1608 and 1610 the Spanish repeatedly attacked the Yaqui people. The Yaquis proved they could raise a fighting force of 7,000 within a few hours to successfully defend Yaqui land and cultural integrity.

Nevertheless, the Yaquis preferred peace. They asked the Jesuits to enter Yaqui villages to do missionary work and economic development. Most of the 60,000 Yaquis settled into eight sacred towns or “pueblos” and built churches: La Navidad del Senor de Vikam, Santa Rosa de Vahkom, La Asuncion de Nuestra Senora de Rahum, Espiritu Santo (Ko’okoim), Santa Barbara de Wiivisim, San Ignacio de Torim, San Miguel de Veenem, and La Santisima Trinidad de Potam.

Silver was discovered in the Yaqui River Valley around 1684. The Spanish, who treasured the silver stone, began moving into the area, began taking sacred Yaqui land, and treated the Yaqui people disrespectfully.

In 1740, the Yaqui allied with the neighboring Mayo tribe to force the Spanish out of the God-given Indian lands. For the next 190 years, the Yaqui people continued to fight the Spanish, and then the Mexicans (after they won their independence from Spain).

Juan Banderas was one Yaqui leader who tried to unite the Mayo, Opata, and Pima tribes with the Yaqui tribe in attempt to force the Mexicans out of Indian country. He was caught with an Opata chief in 1833 and was executed.

У 1533 році я́кі побачили перших білих людей: це була іспанська військова експедиція, що прийшла захоплювати індіанців у рабство. Іспанці, котрі розпочали війну, зазнали нищівної поразки, але я́кі заплатили за перемогу тисячами життів своїх людей. У 1608-1610 роках іспанці постійно здійснювали напади на народ я́кі. Я́кі довели, що вони можуть мобілізувати 7000 воїнів протягом декількох годин, щоб успішно захищати свою територіальну й культурну цілісність.

Проте я́кі прагнули жити мирним життям. Вони запросили єзуїтів до своїх поселень, щоб ті могли вести свою місіонерську діяльність і сприяли економічному розвитку. Більша частина з 60 000 я́кі оселилися у восьми священних містах або «пуебло» й побудували в них костьоли: Ля-Навідад-дель-Сеньйор-де-Вікам, Санта-Роса-де-Вахом, Ля-Асунсьйон-де-Нуестра-Сеньйора-де-Рахум, Еспіріту-Санто (Ко’окоїм), Санта-Барбара-де-Віівісім, Сан-Ігнасіо-де-Торім, Сан-Міґель-де-Веенем і Ля-Сантісіма-Тринідад-де-Потам.

Близько 1684 року в долині річки Я́кі були знайдені поклади срібла. Іспанці, які дуже високо цінували срібне каміння, почали масово переселятися в цей регіон, захоплюючи священні землі я́кі та зневажливо ставлячись до самих індіанців.

У 1740 році я́кі об’єдналися із сусіднім племенем майо, щоб змусити іспанців піти зі своїх, Богом даних індіанських земель. Протягом наступних 190 років народ я́кі вів безперервні війни з іспанцями, а потім із мексиканцями (після здобуття Мексикою незалежності від Іспанії).

Хуан Бандерас очолив повстанський рух я́кі й намагався об’єднати разом племена я́кі, майо, опата і піма, прагнучи вигнати мексиканських загарбників з індіанських земель. У 1833 році його схопили разом із вождем племені опата і стратили.

By this time, the Yaqui people had suffered greatly. Many Yaquis left the Rio Yaqui area to fight in the Vakatetteve Mountains; others relocated to Yaqui communities in Arizona. Many more died in battles or were executed. In 1868, 600 Yaqui men, women, and children were captured near Vahkom Pueblo by Mexican state and federal troops. Their arms (bows and arrows and rifles) were taken, and 450 were locked in a church. During the night, the church was shelled. 120 of the people inside were massacred. But still, the Yaquis continued to believe in and fight for the right to land, autonomy, and freedom from harassment.

The Mexican government tried various tactics to defeat the Yaquis. Many were killed. Mexican troops would occupy Yaqui pueblos to keep watch over them. Yaquis were also deported to work as slaves in many distant areas of Mexico, as Yucatan, Oaxaca, Vera Cruz, Mexico City, and Guadalajara. The deportation of Yaquis extended past the borders of Mexico to include Bolivia, the islands of the Caribbean, and the United States.

The Yaquis continued to resist subjugation. By 1887, the Mayo tribe had stopped fighting. Smallpox disease had killed off many members of the Yaqui tribe so that only 4,000 Yaquis remained in the Rio Yaqui area. There were yet Yaqui who continued to battle the Mexicans. These were led by Cajeme, meaning “He Who Does Not Drink”, and Juan Maldonado, who was also called Tetabiakte, “Rolling Stone”. The Yaquis in Arizona sent guns and supplies to help the battle.

Significant Yaqui relocation occurred from the United States to Sonora and from

На той час народ я́кі вже дуже сильно страждав. Багато я́кі покинули басейн Ріо-Я́кі, щоб воювати в горах Вакатеттеве[223]; інші переселилися до громад я́кі в Аризоні. Ще багато загинули в боях або були страчені. У 1868 році війська штату Мехіко разом із федеральними військами захопили 600 чоловіків, жінок та дітей я́кі біля пуебло Ваком. У них забрали зброю (луки, стріли та рушниці) і замкнули в церкві 450 людей. Упродовж усієї ночі церкву обстрілювали. 120 людей всередині було замордовано. Але я́кі все одно продовжували вірити й боротися за право на землю, автономію та свободу від цькування.

Мексиканський уряд пробував різні тактики, щоб перемогти я́кі. Багато кого було вбито. Мексиканські війська окупували пуебло я́кі, щоб наглядати за ними. Індіанців я́кі також депортували й примушували до рабства в багатьох віддалених регіонах Мексики, таких як Юкатан, Оахака, Вера-Крус, Мехіко та Гвадалахара. Депортація я́кі поширювалася за межі Мексики, включаючи Болівію, острови Карибського басейну та Сполучені Штати.

Я́кі продовжували чинити опір поневоленню. До 1887 року плем’я майо припинило боротьбу. Віспа знищила багатьох членів племені я́кі, тож лише 4000 із них залишилися в долині Ріо-Я́кі. Деякі я́кі ще продовжували битися з мексиканцями. Ними керували Кахеме, що означає «Той, хто не п’є», і Хуан Мальдонадо, якого також називали Тетабіакте, «Камінь, що котиться». Я́кі з Аризони надсилали рушниці та припаси для допомоги в битві.

Протягом 1880-х років відбулося значне переселення я́кі зі Сполучених Штатів до

[223] Vakatetteve (якійська мова), Bacatete (ісп.) — священні для я́кі гори Бакатете, згадувані Кастанедою в польових нотатках (див. «Наґвалізм», Том І, стор. 382), а також у книзі Флоринди Доннер «Життя у сновидстві». Найімовірніше, значна частина подій, описаних Кастанедою в його книжках, відбувалася в цих горах та поблизу від них. Світлини гір Бакатете вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому, а також у третьому томі «Наґвалізму».

Sonora to the United States during the 1880s. In 1897, a peace treaty was signed at Ortiz, Sonora between the Yaqui people and the Mexican government. But, after two years, war and deportation of Yaquis continued.

Yaqui families lived in the Gila and Santa Cruz River valleys since time immemorial. Around the turn of the century, these families, encouraged by farmers, politicians, and internal preferences, began moving into larger communities. Guadalupe took early form in 1880. Old Pascua Village was established in 1903. The Sonoran Governor Izabal had a policy to arrest and deport both peaceful and rebel Yaquis. This forced Yaquis to relocate to the Arizona communities and to join old family groups already in residence. Many Yaqui families moved to escape the violence of the 1910-1920 Mexican Revolution.

In 1916, Mexico had a constitutional governor named Adolpho de la Huerta, who was one-quarter Yaqui. He made the first attempts to restore Yaqui land and stop the bloodshed. But, the next president, Alvaro Obregon, changed the policy, and the Yaqui-Mexican wars continued.

The last Indian battle with the U.S. Cavalry happened on January 8, 1918, at Arivaca. Troop E of the Tenth Cavalry, intercepted a group of American Yaquis on their way to render aid to Yaquis of Sonora, who were in the midst of unrelenting war. The Yaquis fought their last major battle at Cerro del Gallo (Hill of the Rooster) in 1927. They were defeated physically, and Mexican garrisons were established in all Yaqui pueblos and villages. But, even now, Yaquis say that morally, they are still undefeated.

In 1939, Mexican President Cardenas changed the attitude about the Yaquis. He granted the Yaqui tribe official recognition and title to their land.

Сонори та із Сонори до Сполучених Штатів. У 1897 році в Ортісі, Сонора, народ я́кі та мексиканський уряд підписали мирний договір. Але через два роки війна та депортація я́кі продовжилися.

Сім'ї я́кі жили в долинах річок Ґіла та Санта-Крус із незапам'ятних часів. На рубежі століть ці сім'ї, заохочені фермерами, політиками та внутрішніми уподобаннями, почали переселятися до більших громад. Ґвадалупе сформувалося в 1880 році. Село Старий Паскуа було засноване в 1903 році. Губернатор Сонори Ісабаль проводив політику арештів і депортації як мирних я́кі, так і повстанців. Це змусило я́кі переселятися до аризонських громад і приєднуватися до старих сімейних груп, що вже там мешкали. Багато сімей я́кі переїхали, щоб уникнути жорстокої Мексиканської революції 1910–1920 років.

У 1916 році Мексика мала конституційного губернатора на ім'я Адольфо де ля Уерта, що був на одну чверть я́кі. Він зробив перші спроби відновити землі я́кі й зупинити кровопролиття. Але наступний президент Альваро Обреґон змінив політику, і війна я́кі з Мексикою продовжилася.

Останній бій індіанців із кавалерією США стався 8 січня 1918 року в Арівакі. Підрозділ «E» Десятої кінноти перехопив групу американських я́кі, що йшли на підмогу до я́кі в Сонорі, котрі опинилися в епіцентрі безжальної війни. Остання велика битва я́кі відбулася на Серро-дель-Ґальо (Пагорб Півня) в 1927 році. Вони були фізично розгромлені, і в усіх містах і селах я́кі були встановлені мексиканські гарнізони. Але навіть зараз я́кі кажуть, що морально вони досі не переможені.

У 1939 році Президент Мексики Карденас змінив ставлення до я́кі. Він надав племені я́кі офіційне визнання та право власності на їхні землі.

The autonomous Arizona villages became larger, and by 1952, were surrounded by urban communities. In 1964, with the aid of Congressman Morris K. Udall, the Pascua Yaquis were recipients of 202 acres of desert land where Indian identity and sovereignty can be asserted and maintained.

On September 18, 1978, the Pascua Yaqui Tribe of Arizona became federally recognized: the Pascua Pueblo of the Pascua Yaqui Indian Reservation officially came "into being". The Pascua Yaquis have a status similar to other Indian tribes of the United States. This status makes the Yaqui eligible for specific services due to trust responsibility that the United States offers Native American peoples who have suffered land loss.

EDITORIAL NOTE: Human Rights groups have asked that the United States and Mexico honor treaties which are supposed to permit travel across the US-Mexico border for tribal members. They have had difficulties attending events between the two modern nations. Every time immigration efforts increase on the US-Mexican border, the Yaqui, Tohono O'odham, Cocopah and the Kickapoo find it more difficult to reach each other.

YAQUI CULTURE

For non-Yaquis it is difficult to fully grasp the blend of ancient Yaqui beliefs and the religion taught to them by Jesuit priests in the 1500s, but they successfully melded the two into a unique belief system that includes their beloved deer dancer.

Автономні села в Аризоні розросталися, і до 1952 року були оточені урбанізованими поселеннями. У 1964 році за допомоги конгресмена Морріса К. Удалла я́кі в Паскуа отримали 202 акри пустельних земель, де можна було утверджувати й підтримувати ідентичність і суверенітет індіанців.

18 вересня 1978 року плем'я паскуа я́кі з Аризони отримало федеральне визнання: пуебло Паскуа в резервації індіанців паскуа я́кі офіційно з'явилося «на світ». Паскуа я́кі мають статус, подібний до інших племен корінних американців у США. Цей статус надає я́кі право на отримання конкретних послуг завдяки відповідальності, що Сполучені Штати беруть на себе стосовно корінних народів, котрі втратили свої землі.

РЕДАКЦІЙНА ПРИМІТКА: Правозахисні групи попросили Сполучені Штати та Мексику дотримуватися договорів, що мають дозволити подорожування через кордон між США та Мексикою для членів племінних народів. Вони стикаються з труднощами, щоб відвідати спільні події у двох різних сучасних країнах. Щоразу, коли на американо-мексиканському кордоні посилюється спротив імміграції, індіанцям я́кі, тохоно оодам, кокопа та кікапу стає важче дістатися одне до одного.

КУЛЬТУРА Я́КІ

Для не-я́кі важко повністю зрозуміти поєднання давніх вірувань я́кі та релігії, якої їх навчали священики-єзуїти в 1500-х роках, але вони успішно перетворили їх на унікальну систему вірувань, що включає їхнього улюбленого танцівника-оленя[224].

[224] Світлини танцівників-оленів вміщені в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

Worldwide, the Yaquis may be best known for these men highly trained in an ancient religious ceremony in which the dancer wears a headdress depicting a deer's head and whose steps imitate movements of a deer.

The deer dancer is prominent in the Pascua Yaqui logo and Tribal symbol. The successful merger of ancient Yaqui traditions with Catholicism allows the deer dancer to remain a central feature of the spiritual lives of today's Pascua Yaqui Tribe of Arizona. Pascua is Spanish for Easter, and it is during the Easter season that the deer dancer is most prominent, participating in ceremonies that depict events of this holy period.

Flowers are important to the Yaquis' daily lives and ceremonies. They combine the ancient belief that the deer dancer is from a flower-filled spiritual world of natural beauty with the belief that Christ's grace is symbolized by flowers that grew from blood that fell from Jesus' wounds during the crucifixion. Flowers are believed to be powerful weapons against evil and are a prevailing symbol seen in elaborately embroidered floral designs on traditional Yaqui clothing.

Ernesto Quiroga Sandoval

Я́кі є, напевно, найбільш відомі у світі завдяки цим чоловікам, що ретельно навчаються древнього релігійного обряду, в якому танцівник носить головний убір із зображенням голови оленя і чиї кроки імітують рухи оленя.

Танцівник-олень є визначним символом паскуа я́кі та символом племені. Успішне злиття давніх традицій я́кі з католицизмом дозволяє танцівнику-оленю залишатися центральною рисою духовного життя теперішнього якійського племені паскуа з Аризони. «Паскуа» іспанською означає «Великдень», і саме під час великоднього сезону танцівник-олень є ключовою фігурою, що бере участь у церемоніях, котрі зображають події цього священного періоду.

Квіти є важливі для повсякденного життя й обрядів я́кі. Вони поєднують давні вірування про те, що танцівник-олень походить зі сповненого квітами духовного світу природної краси, і віру в те, що з крові, яка впала з ран Ісуса під час розп'яття, виросли квіти — символ Христового милосердя. Вважається, що квіти є потужною зброєю проти зла. Символіка квітів переважає у вишукано вишитих квіткових візерунках на традиційному одязі я́кі.

Ернесто Кірога Сандоваль

VIC OLVIR

NORTH AMERICA'S MOST PERSECUTED PEOPLE

Instauration (FL), Volume 12, Issue 5, 1 April 1987, pp. 8–10

[*Vic Olvir was a very peculiar regular columnist in the Instauration magazine — political journal published by Wilmot Robertson from December 1975 to February 2000.*]

[...] Little is known of the Yaquis before 1533. In that year a Spaniard named Guzman was leading a party of soldiers in a search for slaves along the coast of the Sea of Cortez, when he came upon a river tribe in full battle dress, who warned him not to set foot on their land. Guzman defied the warning, and he and his troops were soundly beaten, escaping with their lives only by virtue of their armor, which shielded them from the shower of arrows. One of the soldiers later reported that these Indians showed greater fighting qualities than any other tribe encountered in New Spain.

This people lived on 900 square miles of floodplain along the Yaqui River. The desirability of their land was a chief factor in the centuries of turmoil the Yaquis were to face, first with the Spaniards and later with the Mexicans.

The Spaniards tried unsuccessfully on three separate occasions to defeat the Yaquis — the final time with a force of 4,000. Although they were able to maintain their independence, after some decades of casual contact with the Spaniards, the Yaquis became

ВІК ОЛВІР

НАЙБІЛЬШ ПЕРЕСЛІДУВАНИЙ НАРОД ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

«Інсторейшн» (Флорида), том 12, число 5, 1 квітня 1987 р., стор. 8–10

[*Вік Олвір був дуже неординарним регулярним колумністом у журналі «Інсторейшн» — політичному часописі, який видавав Вілмот Робертсон із грудня 1975 року по лютий 2000 р.*]

[...] До 1533 року про я́кі було мало що відомо. У той рік загін солдатів, очолюваний іспанцем на ім'я Гусман, у пошуках рабів уздовж узбережжя моря Кортеса, натрапив на річкове плем'я, вбране у бойові строї, яке застерегло, щоб вони не ступили й кроку на їхні землі. Гусман знехтував попередженням. Він і його військо були розбиті й урятувалися лише завдяки своїй броні, що захистила від потоку стріл. Один із солдатів пізніше повідомив, що ці індіанці продемонстрували кращі бойові навички, ніж будь-яке інше плем'я, яке траплялося їм у Новій Іспанії.

Цей народ жив у заплаві площею 900 квадратних миль уздовж річки Я́кі. Привабливість їхніх земель була головною причиною того беззаконня, з яким я́кі доводилося мати справу протягом століть. Спочатку з іспанцями, а згодом із мексиканцями.

Іспанці тричі безуспішно намагалися перемогти я́кі — останній раз силами 4000 солдатів. Не зважаючи на те, що я́кі вдалося зберегти незалежність, через кілька десятиліть періодичних контактів з іспанцями вони зацікавилися деякими аспектами релігії, що

intrigued with certain aspects of the religion preached by the Jesuits and were perhaps equally intrigued with the new vegetable and fruit crops that the priests were cultivating.

The Jesuits converted the Yaquis, but, as may be imagined, the Christianity they retain to this day contains many traces of their original nature worship; it's hardly the Catholicism practiced in Vatican City. The priests did, however, help to protect the Yaquis from Spanish aggression, both cultural and military, and organized them into eight towns.

In 1735 the Spaniards decided to "open" the Indian land to settlement. This, combined with an increasing arrogance on the part of the Jesuits, led to the first Yaqui uprising in 1740. One of the loudest grievances of the Yaqui leader, Muni, was the appropriation of Yaqui land by "mestizos and mulattoes."

Once the rebellion was put down, the Yaquis never again revolted against the Spanish Crown. Instead, they went to work in the fields and mines. The great value placed upon their labor gave them a modicum of bargaining power in their fight to retain their identity and part of their lands.

Before the successful Mexican War of Independence in 1821, the Bourbon monarchy was content to exploit their labor, but pretty much left them undisturbed on their land, to follow their traditional way of life. At this time the Yaquis were still the strongest and most unified people in northwestern Mexico. But the centripetal and integrative forces unleashed by the newly independent Mexican nation could not bypass the tribe. The exultant Mexican revolutionaries decided that the Yaquis had to be part of this newly formed mestizo conglomeration.

проповідували єзуїти. А також, можливо, були не менш заінтриговані новими овочевими й фруктовими культурами, що їх вирощували священики.

Єзуїти навернули я́кі. Але те християнство, що вони сповідують і донині, містить слід їхнього оригінального поклоніння природі. Це навряд чи той католицизм, що культивує Ватикан. У свою чергу священики допомогли захистити я́кі від іспанської як культурної, так і військової агресії та організували я́кі у вісім міст.

У 1735 році іспанці вирішили «відкрити» землі індіанців для заселення. У 1779 році це, разом зі зростаючою пихою єзуїтів, призвело до першого повстання я́кі. Одне з найбільш гучних невдоволень якійського лідера Муні[225] було викликане привласненням «метисами й мулатами» земель я́кі.

Після придушення цього повстання я́кі більше ніколи не чинили опору Іспанській Короні. Натомість вони пішли працювати на полях та в шахтах. Те, що їхню працю високо цінували, давало я́кі трохи переваг у їхній боротьбі за збереження своєї самоідентичності й частини своїх земель.

До успішного завершення мексиканської війни за незалежність у 1821 році монархія Бурбонів радо експлуатувала їхню працю, але майже не турбувала я́кі на їхніх землях та у веденні притаманного їм способу життя. У цей час я́кі все ще були найсильнішим та найбільш об'єднаним народом північної Мексики. Однак доцентрові та інтеграційні сили, що були вивільнені новою незалежною мексиканською нацією, не могли обійти стороною це плем'я. Мексиканські революціонери вирішили, що я́кі мають належати до новоствореного конгломерату метисів.

[225] Історію про героїчну боротьбу Калісто Муні з іспанськими загарбниками дон Хуан розповідав Кастанеді у 8-й книзі («Сила тиші») як ілюстрацію стрибка думки мольфарів у незбагненне.

The Yaquis did not want to be mestizoized, did not ask for citizenship, and when given it, did not acknowledge it, often refusing to pay taxes or serve in the military. Their word for themselves was *yoemem*, which, according to Edward H. Spicer (*The Yaquis: A Cultural History*, Tucson, 1980) was "the word which embodied the Yaqui sense of being the real and essentially human beings of their region." Their word for white non-Indians was *yorim*, which by the late 19th century "had the meaning of everything evil and inhuman that could be attributed to men and women."

The Yaquis refused Mexican "civilization." When it was forced upon them, they resorted to arms. Indeed, from the founding of the independent Mexican state in 1821 up to the outbreak of the 1910 Mexican Revolution, the Yaquis, under a succession of charismatic leaders, were engaged in almost continual guerrilla warfare, using their sacred Bacatete Mountains as a base. They not only battled the central government, but also the *hacendados* (large landholders) and a variety of "civilizers" who schemed to steal their land and to transform the tribe into raceless mestizos.

The fighting qualities of the Yaqui were superb, at least equal to those of the Apache, a fact made more remarkable as the Yaqui were basically a pastoral rather than a hunting people. A British observer noted that they were "miners, gold-diggers, pearl-divers, agriculturalists and artisans; and in the arts of peace, by far the most industrious and useful of all the other tribes in Sonora."

Я́кі не хотіли бути сприйманими як метиси, не просили громадянства, а коли його отримували, — не визнавали, часто відмовлялися сплачувати податки та служити в армії. Самих себе вони називали «йоемем» (*yoemem*), що за словами Едварда Г. Спайсера («Я́кі: культурна історія», Тусон, 1980 р.), було "словом, в якому втілювалося відчуття я́кі бути справжньою людиною свого краю". Словом для білих не-індіанців було «йорім»[226], і до кінця дев'ятнадцятого століття "мало значення всього злого та нелюдського, що можна приписати чоловікам та жінкам".

Я́кі відмовилися від «мексиканської» цивілізації, а коли їм її нав'язали, — взялися за зброю. Від заснування незалежної мексиканської держави в 1821 році до початку Мексиканської революції в 1910 році, під керівництвом харизматичних лідерів я́кі вели майже безупинні партизанські війни, використовуючи гори Бакатете як свою базу. Вони воювали не тільки із центральним урядом, а також із «асендадос» — великими землевласниками та різноманітними «цивілізаторами», що планували вкрасти їхні землі та перетворити плем'я на безрасових метисів.

Бойові якості я́кі були приголомшливі, вони щонайменше не поступалися апачам. А ще більш вражаючим цей факт робило те, що я́кі в основному були пастухами, а не мисливцями. Британський дослідник зазначив, що вони були "гірниками, копачами золота, шукачами перлів, землеробами й ремісниками; і в мирних ремеслах, безумовно найбільш працьовитими й корисними серед інших племен Сонори".

[226] Yorim (якійська мова), у текстах Кастанеди дон Хуан називає мексиканців «Yori» (варвари, нелюди), аналог українських слів «кацапи» і «рашисти» для позначення варварів-московитів. Див. тж. примітку на стор. 89 цього тому.

A Mexican physician, Manuel Balbas, who closely observed the tribe at the beginning of this century, had some interesting comments. They were, he wrote (*Recuerdos del Yaqui*, Mexico, 1927), "always ready for war." Nevertheless, the tribe "dresses better than the generality of Indians... One never sees a Yaqui, even in most difficult situations... naked and in tatters, as is general among other tribes of the country." Balbas shared the opinion of other observers as to the intelligence of the Yaquis. It was, he said, "perhaps superior to that of all other Indians of the country... The Yaqui, when not at war, is honorable and, as a worker, is tireless when he cares to work. His output is equal to double or triple that [of] any Indian who inhabits the interior of our country..."

The glowing praise Balbas heaped upon the Yaquis was tempered by his opinion of them as "primitive" and "obstinate," that is to say, he was annoyed by their absurd and stubborn refusal to function as an orderly part of a disorderly mestizo republic. Many Yaquis fought desperately for a separate state, on the site of their ancestral lands. As much as the American reservation system has been maligned, the Yaquis would have welcomed it as manna from heaven, as time wore on and the Mexicans gobbled up huge chunks of their territory.

Balbas wrote, "Their desire is to remain completely removed from the government of the 'Yori' in order to enjoy a semi-savage life with absolute liberty and independence." But he spoke for the corrupt junta in Mexico City when he stated: "Every government has the obligation and the duty to civilize and cause to progress the people it governs. The Yaqui tribe is semi-savage. It is necessary to civilize it..."

Мексиканський лікар Мануель Бальбас, який уважно спостерігав за племенем я́кі на початку цього століття, зробив кілька цікавих зауважень. Він писав (у «Спогадах про я́кі», Мехіко, 1927 р.), що я́кі були "завжди готові до війни" і, тим не менш, завжди "одягалися краще, ніж більшість індіанців, та, навіть у самих скрутних ситуаціях, я́кі ніколи не бачили голими чи в лахміттях, як зазвичай це могло бути серед інших племен у цій країні". Бальбас поділився думкою з іншими дослідниками щодо інтелекту я́кі. Він сказав, що той "напевно, вищий ніж у будь-яких інших індіанців у країні... Коли не воюють, я́кі шанобливі та працьовиті, невтомно займаються роботою. Їхня працездатність удвічі чи втричі більша, ніж в інших індіанців, що населяють країну".

Тим не менш, щедрі похвали Бальбаса на адресу я́кі були розбавлені його думкою про них, як про «примітивних» та «непоступливих». Він був роздратований їхньою абсурдною та впертою відмовою функціонувати, як упорядкована частина безладної республіки метисів. Багато я́кі боролися за незалежну окрему державу на землі своїх предків. І хоч наскільки американська система резервацій була критикована, я́кі вітали б її як манну небесну, бо з часом мексиканці поглинули величезні частини їхніх територій.

Бальбас писав: "Їхнім бажанням є залишатися повністю відстороненими від уряду «йорі», щоб насолоджуватися напівдиким життям з абсолютною свободою та незалежністю". Але він говорив від імені корумпованої хунти в Мехіко, коли заявляв, що "кожний уряд має зобов'язання та обов'язок цивілізувати й сприяти прогресу людей, якими керує. Плем'я я́кі — напівдике, і його необхідно цивілізувати..."

This talented, aboriginal people (many, though obviously of Mongoloid origin, are long-headed with nicely chiselled features) wanted no part of Balbas's "civilization." They consciously rejected the mestizo ideal (then as now considered aesthetically desirable by the Mexican government) as inferior.

Behind the Mexican wish to see a proud people reduced to a mass of dependent mongrels was the lust for Yaqui land. In this struggle, the state, initially, "was a poor match for the more unified Yaquis. It employed both military and political measures in its attempt to pacify and integrate the rebellious Yaquis" (*Yaqui Resistance and Survival*, Evelyn Hu-DeHart, Madison, WI, 1984). The Mexicans, wrote Hu-DeHart, "found it difficult to understand that the Yaquis preferred to have no land at all rather than to see their land usurped and divided into private lots."

The Yaqui guerrilla bands, operating mainly from the mountains, fought a long and bitter war against the encroachments of Yori and mestizo upon their piece of fertile earth. Then, shortly after the dawn of the 20th century, the Mexican government decided on a policy of virtual genocide to put an end to the Yaqui problem once and for all. (Hu-DeHart calls it "The Final Solution.") In 1902–1908, the government deported between 10,000 and 15,000 Yaquis (out of a total of about 30,000) to the "brutal henequen plantations of Yucatan [as far from Sonora as it is possible to get in Mexico] where few survived the rigors of virtual slave labor. More than any military campaign, deportation eventually broke down the spirit of the Yaquis, who could not sustain the resistance when they were physically dispersed and their families wantonly torn apart."

Цей талановитий аборигенний народ (багато з них вочевидь монголоїдного походження, довгоголові, з красивими виразними рисами обличчя) не хотів жодної частини «цивілізації» Бальбаса. Вони свідомо відмовлялися від ідеалу метисів, який і тепер вважається мексиканським урядом таким, що естетично бажаний, як від неповноцінного.

За мексиканським бажанням побачити, як гордий народ перетвориться на залежних напівкровок, була жага отримати землі я́кі. Спочатку держава "була слабким супротивником більш об'єднаним у цій боротьбі я́кі. Але вона приймала як військові, так і політичні міри у своїх спробах утихомирити та інтегрувати бунтівних я́кі" («Спротив та виживання я́кі», Евелін Гу-ДеГарт, Медісон, 1984 р.). Гу-ДеГарт писала: "Мексиканцям було важко зрозуміти, чому я́кі віддадуть перевагу ідеї не мати землі взагалі, ніж бачити свої землі узурпованими та розділеними на приватні ділянки".

Партизанські загони я́кі, що діяли переважно з гір, вели довгу та запеклу боротьбу проти посягань йорі та метисів на їхні родючі землі. Відтак, на початку двадцятого сторіччя, щоб покласти край проблемі я́кі раз і назавжди (Гу-ДеГарт називає це «остаточним розв'язанням»), мексиканський уряд вирішив провести політику фактичного геноциду. У 1902–1908 роках уряд депортував близько 10–15 тисяч я́кі (від сукупних 30 тисяч) на "суворі плантації аґави в Юкатані [якнайдалі від Сонори, наскільки це можливо в межах Мексики], де мало хто пережив важку рабську працю. Саме депортація, більше за будь-яку воєнну кампанію, надломила дух я́кі, котрі не могли продовжувати опір, бувши фізично розпорошеними, тоді як їхні сім'ї були безпричинно силоміць роз'єднані".

This murderous campaign was directed not only against the warrior families, but also against the Yaquis peaceably working on the large ranches. Wealthy landowners protested the elimination of their valuable labor force, but to little avail. Between the executions and the mass deportations, the Yaqui population was drastically reduced. Some, however, escaped to Arizona. Today large colonies of Yaquis are to be found in Tucson and Phoenix.

The Yaquis who remained in Sonora and managed to escape the wrath of Porfirio Diaz were encouraged by the coming of the 1910 Mexican Revolution. Many Yaquis fought valiantly under revolutionary leaders, who often made grand speeches about returning the Yaqui land to its rightful owners. The ultimate effect of the revolution, though, was to bring about a quantum increase in official corruption and land-grabbing, and to accelerate mestizoization.

In the early 1920s the National Agricultural Credit Bank built dams and canals in Yaqui country, expropriating the water and also colonizing the land. When the Yaquis complained to their former commander, Obregon, he sent a large force against them. Yet another bloody massacre of Yaquis ensued. (Obregon, after all his fine speeches and promises to the tribe, purchased a large hacienda on Yaqui land after the revolution.) At this time (1927) more deportations of Yaquis were ordered by the new government. Once more, some Yaquis escaped to their holy Bacatete Mountains. (Those who came down again were drafted into the Mexican Army.)

The Mexican government used the Agricultural Credit Bank as a weapon against Yaqui obstinacy. Credit was extended to the Yaquis to buy back their ancestral water, but

Ця вбивча кампанія була спрямована не тільки проти родин воїнів, але й проти тих я́кі, хто мирно працював на великих ранчо. Заможні землевласники протестували проти вилучення їхньої цінної робочої сили, однак безрезультатно. Через страти та масові депортації популяція я́кі різко скоротилася. Частина рятувалася втечею до Аризони. Сьогодні найбільші колонії я́кі можна знайти в Тусоні та Фініксі.

Ті я́кі, що залишилися в Сонорі й спромоглися уникнути жорстокості Порфіріо Діаса, були підбадьорені приходом мексиканської революції 1910 року. Багато я́кі відважно билися під керівництвом революційних лідерів, котрі часто у своїх гучних промовах наголошували на поверненні земель я́кі її законним власникам. Однак кінцевим наслідком революції стало значне зростання корупції урядовців, привласнення земель та прискорення «метисизації».

На початку 1920-х років Національний Аграрний кредитний банк побудував дамби та канали на територіях я́кі, експропріювавши воду, а також колонізувавши землі. Коли я́кі поскаржилися своєму колишньому командиру Обреґону, той відправив проти них велике військо. Відбулася ще одна кривава різанина я́кі. (Не дивлячись на всі свої промови та обіцянки, після революції Обреґон привласнив велику гасієнду на землях я́кі). У 1927 році новий уряд видав розпорядження депортувати індіанців я́кі. І знову, як і колись, частина я́кі знайшла порятунок у своїх священних горах Бакатете. (А тих, хто спускався, знов-таки призивали до мексиканської армії).

Уряд Мексики використав Аграрний кредитний банк як зброю проти впертих я́кі. У рамках угоди, за якою я́кі дозволили вирощувати обмежену кількість культур на

as part of the bargain the tribe had to agree to farm only certain cash crops. In this way they were forced to integrate into the larger Mexican economy. By deliberately undermining the traditional social dynamics of Yaqui life, by depersonalizing the nature of their labor and by introducing the alien concept of money and credit, the bank, over a course of decades, seemed to succeed where the Mexican armies and the Spaniards had failed: to eject the tribe from its land. Slowly but surely the Yaquis began to lose their "ethnic cohesion and the extraordinary historical ability to unite and mobilize for self-preservation when seriously challenged by an outside force" (Hu-DeHart).

In the eyes of President Luis Echeverria, prime gringo hater and champion of the world's dispossessed (a pose he dearly loved to strike), the tactics of the Agricultural Credit Bank, while praiseworthy, were taking too much time. The demise of the Yaquis was going too slowly. In November 1976, a week before he left office, Echeverria ruthlessly confiscated over 250,000 acres of Yaqui communal land and distributed it to thousands of landless mestizos, the choicest parcels being reserved for El Presidente's greedy cronies, the wealthy landowners of the Yaqui Valley.

Today some Yaquis still live in their eight traditional towns, just south of the Yaqui River. The 1960s saw them besieged by "American hippies," whom they have learned to detest and who have been wandering around in search of Carlos Castaneda's mythical Yaqui sorcerer, don Juan. As time goes on, more and more Yaquis have been drifting into Mexican cities, particularly those in Sonora, to become part of the flotsam of mestizo urban life.

продаж, їм було надано кредит на викуп води їхніх предків. У такий спосіб вони були вимушені інтегруватися в економіку Мексики. Підривом традиційної соціальної динаміки життя я́кі, знеособивши природу їхньої праці та нав'язавши концепцію грошей і кредиту, банку вдалося досягнути успіху там, де зазнали невдачі іспанці й мексиканські війська: вигнати плем'я зі своєї землі. Повільно, але впевнено, я́кі почали втрачати свою "етнічну згуртованість та екстраординарну історичну здатність об'єднуватися й мобілізовуватися задля самозбереження в часи викликів серйозних зовнішніх сил" (Гу-ДеГарт).

В очах головного ненависника ґрінґо й захисника знедолених світу (сторону яких він любив приймати) президента Луїса Ечеверії, тактика Аграрного кредитного банку, хоч і була гідна похвали, забрала багато часу, а занепад я́кі відбувався занадто повільно. У листопаді 1976 року, за тиждень до того, як він покине свій пост, Ечеверія безжально конфісковує понад 250 тисяч акрів землі спільноти я́кі та роздає її тисячам безземельних метисів. Найкращі ділянки було зарезервовано за жадібними, заможними землевласниками долини я́кі, друзями Ель-Президенте.

Сьогодні частина я́кі все ще живе у своїх восьми традиційних містечках[227] на південь від річки я́кі. У 1960-х роках вони зненавиділи «американських гіпі», що їм надокучали, блукаючи довкола в пошуках легендарного якійського Кастанедового мольфара, дона Хуана. З часом усе більше й більше я́кі переселялися до мексиканських міст (переважно до тих, що в Сонорі), щоб стати частиною населення метисів.

[227] Мапа восьми якійських міст вміщена в розділі «Ілюстрації» в кінці цього тому.

Spicer believes that the Yaquis will endure. “We maintain that a people’s awareness of their experience through time — their historical understanding of themselves — is the basis of [their] enduring qualities.” Hu-DeHart is less optimistic: “[H]istory no longer seems on the side of the Yaqui people... For the first time, Yaquis have become totally dispensable and, hence, absolutely vulnerable.”

[...] In any case, in the whites’ dealings with the Indians during the conquest of the American West, there were many (well-publicized) tragedies. Greed and stupidity had their way. But the greatest crimes ever perpetrated against an indigenous people on this continent were not committed by whites north of the Rio Grande, but by the mestizo masses south of it, the very same mestizos who now sanctimoniously preach to us about the “human rights of defenseless minorities.”

Vic Olvir

Спайсер вірить, що я́кі вистоять. “Ми вважаємо, що усвідомлення людьми свого досвіду через певний час, їхнє історичне розуміння самих себе, є фундаментом [їхньої] витривалості”. Ху-ДеГарт дає менш оптимістичні прогнози: “Здається історія більше не на стороні народу я́кі... Чи не вперше я́кі стали абсолютно замінюваними, без кого можна обійтися, та, як наслідок, абсолютно вразливими”.

[...] Так чи інак, під час завоювання Американського Заходу в стосунках білих із індіанцями сталося багато (широковідомих) трагедій. Жадібність і дурість зробили своє. Та найбільші злочини, будь-коли скоєні проти корінного населення на цьому континенті, були вчинені не білими на північ від Ріо-Гранде, а метисами на південь від Ріо-Гранде. Тими самими метисами, котрі зараз блюзнірно проповідують нам про «права беззахисних меншин».

Вік Олвір

JEAN BASSETT JOHNSON

THE ELEMENTS OF MAZATEC WITCHCRAFT

Etnologiska Studier, vol. 9, 1939, Göteborg, pp. 128–150

University of California, Berkeley, November 1938

INTRODUCTION

The present short study proposes to give a body of new data collected recently from a little known group inhabiting a portion of the northeastern corner of the state of Oaxaca, Mexico. In addition to these data, a limited amount of comparative material will be presented, with the purpose of pointing out the general unity of witchcraft beliefs and practices in the region conceived as a cultural entity. The new data were collected during the summer of 1938 by a small party of which the writer was a member. Thanks are due the *Instituto Panamericano de Geographía e Historia* of Mexico for financial assistance.

The Mazatecs number, according to the latest census figures, 55,343 individuals. The percentage of monolinguality is 81.76. In the entire Republic this figure is exceeded only by that of the Choles, who have a monolinguality of more than 89 percent.[1] There are two dialects spoken in the Mazatec territory, the so-called Mazateco-

ДЖІН БАССЕТТ ДЖОНСОН

ЕЛЕМЕНТИ МАСАТЕКСЬКОГО[228] МОЛЬФАРСТВА

Етнологічні студії, том 9, 1939 р., Ґетеборґ, с. 128–150

Університет Каліфорнії, Берклі, листопад 1938 року

ВСТУП

У цьому короткому дослідженні пропонується представити сукупність нових даних, зібраних недавно від маловідомої групи, що населяє частину північно-східного кута штату Оахака, Мексика. На додаток до цих даних буде представлено обмежену кількість порівняльного матеріалу з метою вказати на загальну єдність мольфарських[229] вірувань і практик у цьому регіоні, представлених як культурна даність. Ці нові дані були зібрані протягом літа 1938 року невеликою партією, членом якої був автор цієї роботи. Висловлюємо подяку Панамериканському інституту географії та історії Мексики за фінансову підтримку.

Чисельність масатеків, згідно з даними останнього перепису населення, становить 55343 особи. Частка монолінгвальності становить 81,76%. У всій Республіці цю цифру перевищує лише показник чолів, в яких одномовність становить понад 89 відсотків.[1] На території масатеків говорять двома діалектами, так званому діалекті масатеків-пополока й

---

[228] Кастанеда зазначав, що вчителем дона Хуана був індіанець масатек, а доброчинець Кастанеди дон Хенаро Флорес сам був масатеком. Описувані в перших двох книжках суто магічні практики мають чимало спільних рис із наведеними в цій роботі практиками масатекських брухо.

[229] Witchcraft (англ.) — відьомство, чаклунство, знахарство, відання; однак в іспаномовних джерелах до цієї роботи згадуються саме *brujos* (брухо, мольфари) і *brujería* (брухерія, мольфарство), а сам Бассетт Джонсон перекладає іспанське слово *brujería* як *witchcraft*.

Popoloca dialect, and the Mazateco-Huautla dialect, called Izcateco by Belmar.[2] Roughly speaking, the former dialect is spoken by those who inhabit the hot, low-lying *tierra caliente*, while the latter is found in the cooler, mountainous, coffee-growing region known as the *tierra templada*.

[1] Census figures supplied by Mr. B. Bevan. See also »The Chinantec».

[2] Belmar, p. 1.

In territories adjacent to the Mazatec are found Chinantec, Aztec, Mixtec, Cuicatec, and Zapotec-speaking peoples. These share with the Mazatec and with each other a basic complex of traits relating to every phase of life. This is most apparent in the several cases of »border» towns inhabited by two language groups. Because witchcraft is present and practiced extensively throughout the entire region, and because the data, although scant enough, are comparatively full for that phase of life, some of those data will be briefly presented here.

The following information on the practice of curing by witchcraft was obtained in the Mazatec town of Huautla de Jimenez.[3] The *brujo* (witch) was first contacted through the good offices of Sr. D. José Dorantes, a Mazatec merchant of Huautla. The pretext given to the *brujo* was that one of the members of the party had a sick relative in Mexico City. After nearly a week's delay the *brujo* agreed to take the case, and after several discussions with us as to the nature of the ailment, he arranged a meeting with us. The meeting took place at his home on Saturday, July 16, and lasted from ten P.M.

діалекті масатеків-уаутля, що його Бельмар називає «іскатеко».[2] Грубо кажучи, на першому діалекті говорять ті, хто населяє спекотну, низинну *tierra caliente*[230], тоді як другий діалект знаходимо в більш прохолодному, гірському регіоні, де вирощують каву, відомому як *tierra templada*[231].

[1] Дані перепису, надані паном Б. Беваном. Див. також «Чінантеки».

[2] Бельмар, с. 1.

На територіях, прилеглих до масатеків, живуть народи, що говорять мовами чінантеків, ацтеків, міштеків, куїкатеків і сапотеків. Вони поділяють із масатеками та одні з одними основний комплекс рис, що відносяться до кожної фази життя. Це найбільш очевидно в досить багатьох випадках «прикордонних» міст, населених двома мовними групами. Оскільки мольфарство присутнє й широко практикується в усьому регіоні, та оскільки дані, хоча й досить мізерні, є порівняно повними для цієї фази життя, деякі з цих даних будуть коротко представлені тут.

Наступна інформація про практику лікування за допомогою мольфарства була отримана в масатекському місті Уаутля-де-Хіменес.[3] З *брухо*[232] (мольфаром) уперше зконтактувалися завдяки сприянню сеньйора Д. Хосе Дорантеса, масатекського торговця з Уаутля. Підставою для зустрічі, яку повідомили *брухо*, було те, що один із членів партії мав хвору родичку в Мехіко. Після майже тижневої затримки *брухо* погодився взятися за цю справу, і після кількох обговорень з нами характеру нездужання він домовився про зустріч із нами. Зустріч відбулася в нього вдома в суботу, 16 липня, і тривала з

[230] Tierra caliente (ісп.) — тьерра кальєнте, гаряча земля.

[231] Tierra templada (ісп.) — тьерра темплада, земля помірного (м'якого) клімату.

[232] Brujo (ісп.) — мольфар, відун, знахар, брухо. Саме цим терміном дон Хуан і видці його лінії називали себе іспанською мовою.

to two A.M. There were eight people present at the ceremony, including the members of the party, Sr. Dorantes, the *brujo*, and his wife. The *brujo's* wife was apparently asleep, although she occasionally sat up and interjected a remark.

[3] I am indebted to Louise Lacaud, Irmgard Weitlaner-Johnson, and Bernard Bevan for their generosity in permitting me to use this material, of which they were the principal collectors.

The *brujo* is an old man, certainly at least seventy years of age. Aside from wearing high, buttoned shoes and a wide brimmed felt hat, he appears like other townspeople. He has a slight case of *pinto*, and is somewhat palsied. He speaks no Spanish.

The *brujo* sat in front of a small low table. Above the table were two of the customary religious prints in color. On the table was a Mixtec basket containing six eggs. Also neatly arranged on the table were 48 maize kernels, a candle, a red paper package containing *tobaco molido*, scissors, white cotton string, a *guaje* (gourd vessel) also containing *tobaco molido*, a small square of bark paper, a paper parcel of copal, and a large red and blue *guacamaya* feather.

On a wall shelf to the left of the table stood a night light and a lighted candle; and a large number of large mushrooms, wrapped in banana leaves. There were also two dried orchids, and a short staff en-

десятої вечора до другої години ночі. На обряді були присутні вісім чоловік, зокрема члени партії, сеньйор Дорантес, *брухо* та його дружина. Дружина *брухо*, очевидно, спала, хоча час від часу сідала й вставляла якесь зауваження.

[3] Я вдячний Луїзі Лако, Ірмгард Вайтланер-Джонсон та Бернару Бевану за їхній великодушний дозвіл використовувати цей матеріал, головними збирачами якого вони були.

Брухо старий, йому безсумнівно не менш як сімдесят років. Якщо не брати до уваги високих черевиків на ґудзиках і крислатого фетрового капелюха, він виглядає як будь-які інші містяни. У нього легкий випадок шкірного захворювання *пінта*[233], і він частково паралізований. Він не говорить іспанською.

Брухо сидів перед маленьким низьким столиком. Над столом висіли дві звичайні кольорові релігійні гравюри. На столі стояв міштекський кошик, в якому було шість яєць. Також на столі були акуратно розкладені 48 кукурудзяних зернин[234], свічка, червоний паперовий пакунок з *тобако моліδо*[235], ножиці, біла бавовняна шворка, *гуахе* (посудина з гарбуза), в якій також був *тобако моліδо*, маленький квадратик паперу з кори, паперовий пакунок із копалом і велике червоне й синє перо самиці *ґуакамайо*[236].

На настінній полиці ліворуч від столу стояли нічник і запалена свічка; і велика кількість великих грибів, загорнутих у бананове листя. Там також були дві висушені орхідеї та короткий ціпок, обплетений висушеними

[233] Pinto (ісп.) — ураження шкіри, в результаті чого шкіра вкривається пігментними плямами; шкірний невенеричний трепаноматоз, ендемічний для держав Латинської Америки, з ураженням слизових оболонок, але без залучення у процес внутрішніх органів, кісток і суглобів.
[234] Про мольфування із 48 кукурудзяними зернинами дон Хуан розповідає Кастанеді у вступі до «Вчення дона Хуана».
[235] Tobaco molido (ісп.) — імовірно, йдеться про мелений тютюн.
[236] Guacamayo (ч.р.), guacamaya (ж.р.) — *ісп*. червоний ара; гуакамайо.

twined with dried yellow flowers. Under the table was a goblet shaped copal burner, of the usual size and shape.

Procedure

1. The *brujo* asked the symptoms of the disease, although not in great detail, as these had already been explained at former meetings.

2. He chewed three mushrooms, and a stick of some unknown substance.

3. He took the six eggs from the basket, and placed them in two rows on the table. There were two turkey eggs, two speckled hen eggs, and two plain white hen eggs.

4. He invoked St. Peter and St. Paul, followed by a large number of other saints and local *virgenes*, including those of Guadalupe, *La Soledad de Oaxaca*, and the Virgin of Chihuahua.

5. He instructed the relative of the sick person to place a piece of copal in her right hand, while she repeated the name of the sick person. She then placed the pieces of copal in the burner and,

6. The *brujo* added copal dust and lit it.

7. He asked where the patient was born and where the afterbirth was buried. He said that disease came from a dry wind, *aire*.

8. He made the sign of the Cross and invoked the spirit of the sick person.

9. He invoked large numbers of saints in a rambling repetitive prayer not unlike a litany, which was followed by an invocation of the *dueños*, (*reyes*) of the rocks, rivers, mountain, thunder, earth, stars, plants, sun, moon, and *la'a*, a species of mountain-dwelling dwarf.

10. He then prayed directly to God, saying »King of — — —?», and to San Anto-

жовтими квітами. Під столом була курильниця для копалу у вигляді кубка звичайного розміру й форми.

Процедура

1. *Брухо* розпитав про симптоми захворювання, хоча й не дуже докладно, оскільки їх уже пояснювали на попередніх зустрічах.

2. Він зжував три гриба й паличку якоїсь невідомої речовини.

3. Він вийняв шість яєць із кошика й поклав їх у два ряди на столі. Там були два яйця індички, два крапчасті курячі яйця та два звичайні білі курячі яйця.

4. Він закликав святого Петра й святого Павла, а слідом за ними велику кількість інших святих і місцевих непорочних дів, у тому числі Діву Марію Ґвадалупську, *Ля Соледад де Оахака* й Діву Марію Чіуауа.

5. Він дав родичці хворої вказівку вкласти шматочок копалу в її праву руку, в той час як вона повторювала ім'я хворої. Потім вона поклала шматочки копалу в курильницю і,

6. *Брухо* додав копалового пилу й запалив його.

7. Він запитав, де народилася пацієнтка й де був похований її послід дитини. Він сказав, що хвороба прийшла від сухого вітру, *aire*.

8. Він перехрестився й звернувся до духу хворої.

9. Він звернувся до великої кількості святих у незв'язній повторюваній молитві, схожій на літанію, за якою послідувало звернення до *духів-володарів* (*reyes*) скель, річок, гір, грому, землі, зірок, рослин, сонця, місяця й *ла'а*, одного з видів гномів, що мешкають у горах.

10. Потім він помолився безпосередньо Богу, сказавши: “Король... ... ...?”, і до Святого

nio, a prayer of supplication. He picked up the maize kernels.

11. He made four twisting signs over the table, as if about to cast dice, and saying, »In the name of the Father, Son, Holy Ghost, and Blessed Trinity».

12. He scattered the 48 kernels over the table. Some fell on the dirt floor, were picked up and laid on the edge of the table. Pausing a little, as though in deep concentration, he read the pattern, and divined as follows; 1st throw — »Confusion — — »science» is uncertain if it can assist».

13. More prayers, much as above, but comparatively short. 2nd throw — »Still confused, but a little clearer».

14. Long prayers, with further invocations of everybody already mentioned; prayers to the chief saints, and to God, Son, and Trinity, etc. He implored them for aid as though he were already supported by the lesser saints, that is, on the intercession principle. »San — — says, and San — — says», etc.

3rd throw — »Possible hope».

4th throw — »Death. I can see the funeral. The spirits are not with me, but hope is not entirely lacking».

5th throw — »If you believe and have faith, there is hope».

6th throw — »She is already much better, but you must have faith in me».

7th throw — »She is now well, and you can send a telegram to prove it!»

The old man said that he had cured since he was thirteen years old, and was now over seventy. He added that the science he practiced was very old, came from the *antepasados*, and descended from father to son.

Антонія, з молитвою-благанням. Він узяв у руку кукурудзяні зернини.

11. Він зробив чотири обертальні жести над столом, ніби збираючись кинути кості, і промовляючи: “В ім’я Отця, Сина, Святого Духу й Пресвятої Трійці”.

12. Він кинув 48 зернин на стіл, так що вони безладно порозкочувалися по ньому. Деякі впали на земляну підлогу, їх підняли й поклали на край столу. Зробивши невелику паузу, ніби в глибокій зосередженості, він прочитав одержаний візерунок і став примовляти наступне: 1-й кидок: “Плутанина... ... ... «наука» не певна, чи може вона допомогти”.

13. Іще молитви, стільки ж, як і раніше, але порівняно короткі. 2-й кидок — “Досі заплутане, але трохи ясніше”.

14. Довгі молитви з подальшими зверненнями до всіх уже згаданих раніше; молитви до головних святих, а також до Бога, Сина й Трійці тощо. Він молив їх про допомогу так, ніби його вже підтримали менші святі, тобто за принципом інтерцесії[237]. “Святий ... ... каже, а Святий ... ... каже” тощо.

3-й кидок — “Можлива надія”.

4-й кидок — “Смерть. Я можу бачити похорон. Духи не зі мною, але надія не зовсім відсутня”.

5-й кидок — “Якщо ви віруєте і маєте віру, то є надія”.

6-й кидок — “Їй уже набагато краще, але ви мусите вірити в мене”.

7-й кидок — “Вона тепер здорова, і ви можете надіслати телеграму, щоб довести це!”

Старий сказав, що він зціляє з тринадцяти років, а зараз йому вже більше сімдесяти. Він додав, що наука, яку він практикує, дуже древня, що вона походить від *antepasados*[238] і передається від батька до сина. Протягом

[237] Intercession (англ.) — заступництво, посередництво.
[238] *Antepasados* (ісп.) — антепасадос, предки.

During the ceremony he burned copal three times, at first on the floor between his legs, and later holding the burner in his hand. He smoked a cigar between invocations and casting the maize.

The *brujo* said that every word spoken with sincerity was heard by Heaven, and that all the objects on the table represented the Powers, which are like a bank upon which one could draw, if one had something upon which to draw. He said that he was able to draw upon the Powers, even though unable to read, write, or speak other languages.[4]

[4] The above is Sr. Dorantes very free translation of the *brujo's* explanation.

Questioned as to the significance of the objects upon the table, the *brujo* said that the prayer is written on the bark paper with the *guacamaya* feather. To further aid the cure, he said that he would pray in the church and burn candles. Questioned again as to whether we could do anything further to aid the cure, he promised instructions later. The following evening he brought six little parcels of eggs, *cacao*, copal, feathers, and bark paper. Each parcel was separately wrapped in brown paper, and contained an egg, two or three *cacao* beans, copal, and a tiny feather wrapped in a small piece of bark paper. These were to be buried in the patio of the home of the patient, oriented east and west.

In addition to the above method of curing by intercessory prayer, maize divination, and egg parcels, the widespread practice of curing by suction is very common in the Mazatec region. A type of witchcraft is

обряду він тричі спалював копал, спершу на підлозі між ногами, а потім — тримаючи курильницю в руці. Він курив сигару між заклинаннями й киданням кукурудзяних зернин.

Брухо сказав, що кожне слово, промовлене зі щирістю, було почуте Небесами, і що всі предмети на столі представляли Сили, що є подібні до банку, де можна отримувати кошти, якщо ти маєш у ньому капітал, який можеш використовувати. Він сказав, що може використовувати Сили, хоча й не вміє читати, писати й розмовляти іншими мовами.[4]

[4] Наведений вище текст є дуже вільним перекладом пояснення *брухо*, який зробив сеньйор Дорантес.

Коли його запитали про значення предметів на столі, *брухо* сказав, що молитва написана на папері з кори пером *ґуакамайї*. Він сказав, що аби ще більше допомогти зціленню, він молитиметься в церкві й запалюватиме свічки. Коли йому знову поставили запитання, чи можемо ми зробити щось іще, щоб допомогти лікуванню, він пообіцяв надати вказівки пізніше. Наступного вечора він приніс шість невеличких пакунків з яйцями, *какао*, копалом, перами й папером із кори. Кожен пакунок був окремо загорнутий у коричневий папір і містив яйце, два-три боби *какао*, копал і якесь крихітне перо, загорнуте в маленький шмат паперу з кори. Усе це потрібно було закопати в патіо[239] дому пацієнта з орієнтацією схід-захід.

На додачу до описаного вище методу лікування за допомогою молитви-клопотання, ворожіння на кукурудзяних зернинах і пакунків з яйцями, широко розповсюджена практика лікування висмоктуванням[240] є вельми

[239] Patio (ісп.) — патіо, внутрішній дворик, часто оточений галереями; поширені в країнах Латинської Америки.
[240] Про висмоктування зачаклованої зернини з тіла жертви дон Хуан також розповідає Кастанеді у вступі до «Вчення дона Хуана».

also practiced in church by a body of professional *brujos*, either male or female, whose practices strongly resemble those of the Aztec *huehuete*. Their procedure consists of praying or interceding for or against a person. These *brujos* have a special method of diagnosis and treatment of disease, which consists principally of »laying on hands». They also bless and sell bunches of shrubs which they rub over the images of the saints. By this means, some of the magical power of the saints becomes resident in the shrubs. The services of the magic prayer-makers, exclusive of the cost of the candles with which they must be supplied, is nominal. Depending upon such factors as the type of the case, and the length of the prayer demanded, the service may cost anywhere from ten or fifteen centavos to one or two pesos. This is much cheaper than the charges of the *brujos* who divine with maize and make the egg parcels; their charge is seldom less than five or six pesos.

In addition to the above methods, which may cause sickness or death as well as cure, there is another type of »black» witchcraft practiced by a particular type of *brujo*. This practice consists of an invocation and spell which causes a piece of rope or vine to become a serpent when it is thrown in the direction of the enemy. It then goes to the enemy and destroys him.

From the town of San Cristóbal Mazatlan, the legendary capital of the Mazatecs, comes the information concerning an especial type of supernatural enchantment. This is caused by dwarfs of the mountains, the *la'a*, little old men who appear at twelve noon and midnight. They have the faces of little boys, but they are old and very strong. They seize upon a passerby, throw him down, and put a strong spell on him. There

поширена в регіоні масатеків. Певний різновид мольфарства також практикується в церкві групою професійних *брухо*, як чоловіків, так і жінок, чиї ритуали сильно нагадують практику ацтекського *уеуете*. Їхня процедура складається з моління або клопотання за якусь людину чи проти неї. Ці *брухо* мають особливий метод діагностики й лікування хвороби, який головним чином полягає в «покладанні рук». Вони також благословляють і продають жмутки чагарникового віття, яким вони натирають образи святих. Таким чином частина магічної сили цих святих переходить у віття. Вартість послуг проказувачів магічних молитов, за винятком вартості свічок, якими їх необхідно забезпечити, є номінальною. Залежно від таких факторів, як вид справи й необхідна тривалість молитви, послуга може коштувати від 10–15 сентаво до 1–2 песо. Це набагато дешевше, ніж витрати *брухо*, які ворожать на кукурудзі й роблять пакунки з яйцями; їхні витрати рідко бувають менші за 5–6 песо.

На додачу до вказаних вище методів, що можуть спричинювати хворобу або смерть, а також зцілювати, існує інший тип «чорного» мольфарства, яке практикують *брухо* певного типу. Ця практика складається із заклинань та замовлянь, які призводять до того, що шматок мотузки або виноградної лози перетворюється на змію, коли його кидають у бік ворога. Потім він прямує до ворога й знищує його.

З міста Сан-Крісто́баль-Масатлан, легендарної столиці масатеків, надходить інформація щодо особливого типу надприродних чарів. Це спричинене гномами гір, *ла'а*, маленькими стариганями, які з'являються о дванадцятій годині дня та опівночі. Вони мають обличчя маленьких хлопчиків, але вони старі й дуже сильні. Вони хапають перехожого, кидають його на землю й накладають на нього сильне закляття. Існує особливий тип

is an especial type of *brujería* (witchcraft) to cure this sort of enchantment; if one is not speedily cured, one will die.

There is yet another type of dwarf, namely, the *chikushí*, who live in caves in the mountains. People go to the caves and make sacrifices to them; if one is ill, one sacrifices a turkey.

The use of the parcel with the egg, copal, etc., is found in Mazatlan, although the bark paper is not ordinarily used. In its place the corn husk is used, known by its Aztec name, *tolomaxtle*. The bark paper, however, is known in Mazatlan, and comes from a tree bearing the Aztec names of *Yulusuchil*, *Yuluxuchil*, *Soloxuchil*, and *Xoloxochil*. In the Mazatec dialect of Mazatlan, the tree is called *tishú*. The meaning of the apparatus of curing was given as follows: *cacao* represents wealth, eggs represent strength, the feather represents the witness (Sp. *testigo*), and the bark paper or corn husk represents the vow, (Sp. *promesa*).

Mushrooms are also eaten by the *brujos* of Mazatlan, as is general throughout the entire Mazatec area. Many varieties are eaten, among which the most common are the following:

1. *Hongitos de San Ysidro*, the »little mushrooms of San Ysidro», which are called in Mazatec *steyí* and *tsami'yé*.

2. *Desbarrancadera*, in Mazatec, *tsamikíshu*. These are very small mushrooms.

3. The *tsamikíndi*, which are smallest of all the narcotic mushrooms eaten by the *brujos*.[5]

[5] See R. E. Schultes, for identifications of the mushrooms.

брухерії[241] (мольфарства) для лікування такого роду чарів; якщо людину швидко не вилікувати, вона помре.

Існує ще один тип гномів, а саме *чікуші*, які живуть в печерах у горах. Люди йдуть до печер і роблять їм жертвоприношення[242]; якщо хтось хворий, то приносить у жертву індичку.

Використання пакунка з яйцем, копалом тощо зустрічається в Масатлані, хоча папір із кори зазвичай не використовується. Замість нього використовують листя з качана кукурудзи, відоме за своєю ацтекською назвою, *толомакстле*. Однак папір із кори відомий у Масатлані й походить від дерева, що носить ацтекські назви Юлусучіл, Юлушучіл, Солошучіл і Шолошочіл. На масатекському діалекті Масатлану це дерево називається *тішу*. Нам було дане таке значення знарядь для цілительства: *какао* уособлює багатство, яйця символізують силу, перо означає свідка (ісп. *testigo*), а папір із кори або листя з качана кукурудзи представляють обітницю (ісп. *promesa*).

Брухо з Масатлану також їдять гриби, що є поширеною практикою взагалі на всій території масатеків. У їжу вживають багато різних видів, серед яких найпоширенішими є такі:

1. *Онгітос де Сан-Ісідро*, «маленькі гриби Сан-Ісідро», що масатекською мовою звуться *стеї́* і *тсамі'є́*.

2. *Десбарранкадера*, масатекською мовою — *тсамікі́шу*. Це дуже маленькі гриби.

3. *Тсамікі́нді*, що є найменшими з усіх наркотичних грибів, які їдять *брухо*.[5]

[5] Ідентифікацію грибів див. у роботі Р.Е. Шултеса.

[241] Brujería (ісп.) — мольфарство, відання, знахарство, брухері́я. Саме цим терміном дон Хуан і видці його лінії називали своє знання іспанською мовою.

[242] На шанобливе ставлення індіанців до печер неодноразово вказується в цьому тексті. Дон Хуан також завжди заходив до печери, виказуючи повагу до неї, і так само сідав в автомобіль Кастанеди. Зокрема, у «Другому кільці сили» Кастанеда написав: "[Ля Ґорда] забралася в машину, як у підземний хід. Вона немов заповзала в неї. Так зазвичай робив дон Хуан, я бачив це багато разів. ... [Дон Хуан] пояснив, що машина є печерою й що в печери треба входити саме так, якщо ми збираємося їх використовувати. Як природним, так і штучним печерам властивий їхній внутрішній дух, і до цього духу слід наближатися з повагою. Заповзання — єдиний спосіб продемонструвати цю повагу".

While the *brujo* is under the influence of the narcotic mushroom, it is the mushroom which speaks, and not the *brujo*. During this time, the *brujo* stays with his patient. They are alone in a corner of the house. The *brujo* sings, dances, and prays while under the influence of the mushroom. He would go mad if he took more than six mushrooms, and the patient would die. The *brujo* calls upon all the saints, and tells where the harm befell the patient. He then orders the egg, copal, etc., to be buried in the house, oriented east and west. *Aguardiente* is frequently buried with the parcel. The patient must go on a diet for fifty days, and practice continence during this time. The lack of a cure is attributed to a breach of these restrictions. Both sexes practice witchcraft throughout the region. Certain persons are able to send the »spirit» of a man into a deer; when the deer is killed, the man dies.

Methods of maize divination vary with the individual diviner. The reading of the pattern of the cast maize is generally the basis for the divination. In Mazatlan there is an extraordinary variation of this: the maize kernels are thrown upon twenty cards bearing animal pictures. The pattern is interpreted from a *cuaderno*, a notebook which may be obtained in any store.[6]

[6] The material referring to Mazatlan was made available through the courtesy of Miss Louise Lacaud and Mr. B. Bevan. Dr. Alfonso Caso has suggested that the cards used in this type of divination may represent the hitherto undiscovered Mazatec *tonalamatl*, which is reported to consist of twenty animal names. See Bauer, p. 865.

Поки *брухо* перебуває під впливом наркотичного гриба, говорить саме цей гриб, а не *брухо*. Протягом цього часу *брухо* залишається зі своїм пацієнтом. Вони перебувають самі в кутку будинку. *Брухо* співає, танцює і молиться, поки перебуває під впливом гриба. Він би збожеволів, якби прийняв більше шести грибів, і пацієнт помер би. *Брухо* закликає всіх святих і розповідає, де сталося лихо з пацієнтом. Потім він наказує закопати яйце, копал тощо в будинку з орієнтацією схід-захід. Нерідко *аґуардієнте*[243] закопують разом із пакунком. Пацієнт мусить сісти на дієту на п’ятдесят днів і протягом цього часу практикувати утримання. Відсутність зцілення пояснюється порушенням цих обмежень. Обидві статі практикують мольфарство по всьому регіону. Деякі особи здатні спрямувати «дух» людини в оленя; коли оленя вбито, ця людина помирає.

Методи ворожіння на кукурудзі варіюються в залежності від кожного окремого ворожія. Читання візерунка кинутих зернин кукурудзи здебільшого є основою для ворожіння. У Масатлані є одна дуже незвичайна його варіація: кукурудзяні зернини кидають на двадцять карток із зображеннями тварин. Візерунок витлумачується за допомогою *куадерно*, нотатника, якого можна дістати в будь-якій крамниці.[6]

[6] Матеріал щодо Масатлану було подано завдяки люб’язності пані Луїзи Лако та пана Б. Бевана. Доктор Альфонсо Касо висловив припущення, що використовувані в цьому виді ворожіння карти можуть представляти невиявлений досі масатекський *тоналаматль*, котрий, як повідомляють, складається з двадцяти назв тварин. Див. Бауер, стор. 865.

[243] *Aguardiente* (ісп.) — ординарний алкогольний напій, що виробляється в Центральній та Південній Америці шляхом дистиляції пива, отриманого після ферментації соку цукрової тростини або меляси; міцний трунок, отриманий в результаті алкогольної ферментації та подальшої дистиляції сусла. Міцність становить від 28 до 60%.

Throughout the whole of the Mazatec area, the articles of witchcraft, save the mushrooms, are sold openly in the markets. The entire complex, that is, eggs, feathers, copal, *cacao*, and bark paper, are generally sold together. They are quite expensive: large feathers cost from twenty to fifty *centavos*, bark paper about thirty *centavos* for a piece 4" x 6", while *cacao* and copal are usually sold two beans or pieces for one *centavo*. There are two grades of bark paper, the coarse, which is cheaper, and the fine grade, which is more expensive.

From the Mazateco-Popoloca towns of S. Pedro Ixcatlan and San José Independencia comes the following information regarding curing and witchcraft.[7]

[7] Material collected by Irmgard Weitlaner-Johnson. Her informant was Sr. Mauricio Vista, a native of S. Pedro Ixcatlan, now serving as *Secretario Municipal* in S. José Independencia.

»The witch puts down a *petate*, and over it a white cotton cloth. Around the sheet he places small antique figures.[8] Then he casts the maize three or four times and divines according to the pattern. Sometimes the pattern says that it is necessary to kill two chickens. They kill the chickens and throw them upon the cloth. If they jump around a great deal, the person will get better. Then they make a broth (of the chickens), and call in four witnesses, who eat the broth at the corners of the cloth. Afterward, they take a leaf of *cacao*, and put in eggs, and make a parcel with *cacao* and a little feather of the *guacatamaya*. *Cacao* indicates money which the patient pays. Also they put in a stem of bamboo, which indicates *aguardiente*. The

На всій території масатеків предмети мольфарства, за винятком грибів, відкрито продають на ринках. Увесь набір, тобто яйця, пір’я, копал, *какао* й папір із кори здебільшого продаються разом. Вони досить дорогі: великі пір’їни коштують від двадцяти до п’ятдесяти *сентаво*, папір із кори — близько тридцяти сентаво за один шматок розміром 4 x 6 дюймів, тоді як *какао* та копал зазвичай продаються по два боби або шматки за один *сентаво*. Існує два сорти паперу з кори: грубий папір, дешевший, і тонкий папір, дорожчий.

З міст масатеків-пополока Сан-Педро-Ішкатлан і Сан-Хосе-Індепенденсіа надходить така інформація стосовно цілительства й мольфарства.[7]

[7] Матеріал, зібраний Ірмгард Вайтланер-Джонсон. Її інформатором був сеньйор Маурісіо Віста, уродженець Сан-Педро-Ішкатлан, котрий зараз працює *секретарем муніципалітету* в Сан-Хосе-Індепенденсіа.

“Мольфар кладе *петате*[244], а поверх нього білу бавовняну тканину. Навколо цього простирадла він розміщує маленькі старовинні фігурки.[8] Потім він три–чотири рази кидає кукурудзу й ворожить відповідно до візерунка. Іноді візерунок говорить, що необхідно вбити двох курчат. Вони забивають курчат і кидають їх на тканину. Якщо вони багато стрибатимуть навколо, людині покращає. Потім (із курчат) роблять бульйон і запрошують чотирьох свідків, котрі їдять бульйон у кутках тканини. Потім беруть листок *какао*, і кладуть у нього яйця, і роблять пакунок із *какао* та маленьким пером *ґуакамайї*. *Какао* символізує гроші, які платить пацієнт. Також кладуть стебло бамбука, яке означає *аґуардієнте*[245]. Яйце

[244] Petate (ісп.) — петате, невеличка мата, плетений килимок.
[245] Див. примітку на стор. 517 цього тому.

egg indicates strength. They wrap up the eggs, etc., in parcels, and bury them where there are crossroads, or where the sick person is, or they hide them. The bones of the chickens are buried. They use 24 kernels of maize. They take them from the middle of the ear; the ear has twelve rows of kernels. The witch speaks his own (special) language».

[8] Such a figure is preserved in the Municipal offices in S. José Independencia. It is a copal censer of Mixtec origin, with three legs and a long handle, now missing.

»They have in the center of the cloth a little figure, and they cast shells sometimes. Then they kneel down in an especial way around the little figure».

»In order to make rain, the witch goes to the mountains, where there are springs. He enters a cave, praying. He brings one or two turkeys. When he enters the cave, it thunders, because the spirits are angry. It is said that the thunder is caused by little old men. The witch sprinkles water about so that it will rain. He leaves the birds alive there, as a token of payment. Chickens also are taken».

»When witches are curing, they call upon the »Lord of the mountains, of the earth, of the water, of the sun, etc.»

»When a person dies, they collect a seed called »*Alegria*», and put a little bunch of them with the corpse. This indicates money in the other world, so that the dead person will not die of hunger».

»To find a lost animal or object, one takes some mushrooms at night. One commences to speak (after falling asleep). It is not permitted to keep an animal around which might cry out and disturb the sleeper,

уособлює силу. Яйця і т. ін. загортають у пакунки й закопують їх там, де є перехрестя, або де перебуває хвора людина, або ж їх ховають. Кістки курчат закопують у землю. Використовують 24 кукурудзяні зернини. Їх беруть із середини качана; качан має дванадцять рядів зернин. Мольфар говорить своєю власною (особливою) мовою.”

[8] Така фігурка зберігається в муніципальному управлінні в Сан-Хосе-Індепенденсіа. Це курильниця для копалу міштекського походження, з трьома ніжками й довгою ручкою, наразі відсутня.

“У центрі тканини вони мають маленьку фігурку, також іноді туди кидають лушпиння. Потім вони в особливий спосіб стають навколішки навколо маленької фігурки.”

“Щоб зробити дощ, мольфар вирушає в гори, де є джерела. Він входить до печери[246], молячись. Він приносить одну або дві індички. Коли він входить у печеру, вона гримить, бо духи розгнівані. Кажуть, що грім викликають маленькі старигані[247]. Мольфар розбризкує навколо воду, щоб пішов дощ. Він залишає там птахів живими на знак оплати. Курчат теж беруть.”

“Коли мольфари лікують, вони закликають «Володаря гір, землі, води, сонця тощо».”

“Коли людина помирає, вони збирають насіння, називане «*Алегріа*»[248], і кладуть невеликий жмуток цього насіння разом із трупом. Це означає гроші в іншому світі, щоб небіжчик не помер там з голоду.”

“Щоб знайти загублену тварину або предмет, потрібно прийняти кілька грибів уночі. Людина починає говорити (після того, як засне). Не дозволяється тримати поблизу тварину, яка може закричати й потривожити

[246] Див. примітку на стор. 516 вище.
[247] Маленькі старі люди, *ла'а*, гноми гір (див. стор. 512, 515, 526).
[248] Alegria (ісп.) — алегрія, радість, веселощі.

who goes on speaking while another person listens. The sleeper tells where the lost animal or thing is, and the next day there it is when they go to find it. In addition to the mushrooms, some people use a seed called »*Semilla de la Virgen*», others use »*Hierba Maria*».»

»The people also fear the Masters of the earth, who live underground. Each place also has its spirit, and these spirits are able to kill those who have annoyed them.»

»At night, persons' real names are not said. They are called by the name of any object whatsoever, for example, »chair», »table», etc. If real names were used, one would become ill — the masters of the mountains would take one's fortune, cause one to become ill, and one would die.»

»When the owl cries in the night, someone is going to die». »Witches powder the claws of the *tigre* and make a drink of it, which they give to the sick person whom they are curing».

From the foregoing data, the essential unity and cohesiveness of the witchcraft beliefs and practices in the Mazatec territory is readily seen; and it is also possible to show a similar unity between the practices of the Mazatecs and those of peoples in adjoining regions. It will not be difficult to show that practically every element, viewed singly in its occurrence among the Mazatecs, also occurs among the majority of the other groups, although the significance of any given element may vary to a considerable degree as it is traced from group to group.

To the south and east, immediately adjoining the Mazatec territory, are the Cuicatecs. They are a small group, numbering 9,221; only 62.29 percent of the group are

сплячого, що продовжує говорити, поки інша людина слухає. Сплячий каже, де знаходиться загублена тварина або річ, і тоді наступного дня вони йдуть її шукати. На додачу до грибів деякі люди використовують насіння під назвою «*Semilla de la Virgen*», інші використовують «*Hierba Maria*»[249]."

"Люди також бояться Господарів землі, які живуть під землею. Кожне місце також має свого духа, і ці духи здатні вбивати тих, хто їх дратує."

"Вночі справжні імена людей не вимовляються. Їх називають ім'ям якого-небудь предмета, наприклад, «стілець», «стіл» тощо. Якби використовувалися справжні імена, людина захворіла б — господарі гір забрали б собі її статок, змусили б її занедужати, і вона б померла."

"Коли сова кричить уночі, хтось помре". "Мольфари товчуть на порох пазурі *тигра* й роблять із цього напій, котрий вони дають хворій людині, яку вони лікують".

З наведених вище даних легко побачити істотну єдність, зв'язність і узгодженість вірувань і практик мольфарства на території масатеків; також можна виявити подібну єдність між практиками масатеків і практиками народів у прилеглих регіонах. Неважко буде показати, що практично кожний елемент, який розглядається відокремлено в його поширенні у масатеків, також зустрічається серед більшості інших груп, хоча значення будь-якого даного елемента може значною мірою варіюватись, як це простежується від групи до групи.

На півдні та сході, безпосередньо примикаючи до території масатеків, живуть куїкатеки. Вони становлять невеличку групу, яка налічує 9221 особу; лише 62,29 відсотка цієї групи є

[249] *Semilla de la Virgen* (ісп.) — семійа де ля Вірхен, сім'я Діви; *Hierba Maria* (ісп.) — йєрба Марія, трава Марія.

mono-lingual. Those who are known as witches have a certain knowledge of the herbs of the fields, and are equipped with bits of cork, crystals, marbles, beans, feathers, little idols of stone, herbs, etc. The witches practice as doctors and diviners, and earn honoraria, and it is believed that they can cause sickness in other persons by their black arts. In order to cause a person to become ill, they take a gift to the »Lord of the mountain», which consists of a chicken, eggs, bamboo tubes of *tepache*, candles, and copal. These the witches leave on the mountain. In order to cure, they suck, and extract from the patient beans, hairs, fishbones, etc. In cases of serious illness, they also take a gift to the »Lord of the mountain», and if the patient dies, the witches disclaim the fault, saying that the *aire* was very strong.

They believe in the evil eye. — In Teutila they believe in *naguales*, and in the owl as a bird of evil omen. — He who carries with him a *guacamaya* feather will have luck with women. — *Pisiete* is prepared in the following manner in Teutila: a leaf of fresh tobacco is well ground, mixed with a handful of lime, and sometimes a clove of garlic is added. This is sprinkled about where they work, in order to repel serpents or other venomous creatures. The same preparation serves to bewitch an enemy. The powdered *pisiete* is taken in the mouth and blown toward the enemy; it is believed that thus the enemy becomes sick or dies. If the bewitched one notices that someone has blown toward him, he can protect himself by drawing a line in the earth and spitting in the line, this being sufficient to protect him from danger.

монолінгвальними. Ті, кого називають мольфарами, мають певні знання про польові трави й оснащені шматочками корка, кристалами, крем'яхами, бобами, пір'їнами, маленькими кам'яними бовванами, лікарськими травами тощо. Мольфари практикують як лікарі та ворожії, і заробляють гонорари, і вважається, що вони можуть викликати хвороби в інших людей своїм чорним мистецтвом. Щоб наслати на людину хворобу, вони приносять дарунок «Володарю гори», який складається з курки, яєць, бамбукових трубочок з *тепаче*, свічками й копалом. Усе це мольфари залишають на горі. Щоби зцілювати, вони висмоктують і витягують із пацієнта боби, волосся, риб'ячі кістки тощо. У випадках серйозної хвороби вони також приносять дарунок «Володареві гори», а якщо пацієнт помирає, мольфари не визнають своєї провини, кажучи, що айре[250] був дуже сильний.

Вони вірять у погане око (пристріт)[251]. — У Теутілі вірять у *наґвалів* і в сову як птаху лихої призвістки. Тому, хто носить із собою перо *ґуакамайї*, щаститиме з жінками. — *Пісієте* готують у Теутілі таким чином: листок свіжого тютюну добре подрібнюють, змішують зі жменею вапна, а іноді додають зубок часнику. Цю суміш розбризкують навколо місця, де вони працюють, щоб відлякувати змій або інших отруйних істот. Таке саме зілля слугує для того, щоб зачаклувати ворога. Подрібнене на порох *пісієте* беруть у рота й видувають в напрямку ворога; вважається, що таким чином ворог захворює або помирає. Якщо зачаклований помітить, що хтось дмухнув у його бік, він може захистити себе, накресливши лінію на землі й плюнувши в цю лінію, цього буде достатньо, щоб захистити його від небезпеки.

[250] *Aire* (ісп.) — айре, сухий вітер (див. тж. стор. 512).
[251] Дон Хуан розповідав Кастанеді про свого вчителя наґваля Хуліана, що той міг своїм поглядом насилати на людину хворобу.

Concerning agricultural sacrifice among the Cuicatecs, it is stated that in San Andrés Teotilalpam they still sacrifice animals in the fields in order to obtain a good harvest. Dogs [and] turkeys are the victims. The dogs are burned alive, and the turkeys are decapitated, and the seed and agricultural implements are sprinkled with their blood.[9]

[9] Adan, E., p. 149 et seq. »Hay entre ellos de cierta habilidad y conocimiento en el manejo de las yerbas del campo, llamados brujos, — su equipo profesional consiste en bagatelas, como tapones de corcho, cristales, canicas, frijoles, plumas, idolitas de piedra, yerbas, etc. Estos individuos fungen, cobrando honorarios, como medicos y adivinos, y se cree que tienen poder para producir, por medio de su arte, enfermedades en otras personas. — Para enfermar a un enemigo llevan al »Señor del Cerro» un presente que consta de una gallina, canutos de tepache, vela y copal que los brujos dejan en el cerro. Para curar dan chupetones y extraen del cuerpo del paciente, frijoles, cabellos, espinas de pescado, etc. En casos de enfermedades graves llevan también presente al «Señor del Cerro» y, si el enfermo se muere, los brujos se disculpan diciendo que no tenia remedio, que el aire era muy fuerte». «Creen en el mal de ojo, — en Teutila creen en los naguales, y en la lechuza como ave de mal agüero. — El que lleva consigo una pluma de guacamaya tiene suerte con las mujeres. — El pisiete lo preparan en Teutila de la siguiente manera: se coge una hoja de tabaco fresco, se muele bien, mezclándola con una puñado de cal y, algunas veces, se le agrega un diente de ajo; esto se riega donde trabajan, para ahuyentar a las víboras o cualquier bicho venenoso (es cierto que se ahuyentan). Esta misma preparación del pisiete sirve para hacer daño a los enemigos: se coge polve pisiete en la boca y se sopla a la persona enemiga; se cree que con esto adquiere enfermedad o se muere. Hay

Щодо сільськогосподарських жертвопринесень серед куїкатеків, то зазначається, що в Сан-Андрес-Теотілалпамі вони досі приносять у жертву тварин на полях, щоб отримати добрий урожай. Жертвами є собаки [та] індики. Собак спалюють живцем[252], індиків обезголовлюють, а насіння та сільськогосподарські знаряддя окроплюють їхньою кров'ю.[9]

[9] Е. Адан, с. 149 і далі. "Серед них є певна майстерність і знання в поводженні з польовими травами, їх називають мольфарами (брухо), — їхнє професійне оснащення складається з таких дрібних речей, як корки, кристали, крем'яхи, боби, пір'їни, кам'яні бовванчики, лікарські трави тощо. Ці індивідууми виконують за плату функції лікарів і ворожіїв, і вважається, що вони здатні викликати хвороби в інших людей за допомогою свого мистецтва. — Щоб наслати хворобу на ворога, вони приносять «Володареві гори» дарунок, котрий складається з курки, трубочок з тепаче, свічкою та копалом, які мольфари залишають на горі. Для лікування вони смокчуть і витягують з тіла пацієнта боби, волосся, риб'ячі кістки тощо. У випадках серйозних захворювань вони також відносять дарунок «Володарю гори», а якщо хвора людина помирає, мольфари вибачаються, кажучи, що немає ліків, що *айре* був дуже сильний". "Вони вірять у погане око, — У Теутілі вірять у наґвалів, а в сову — як птаха поганої призвістки. — Той, хто носить перо ґуакамайї, удачливий із жінками. — Пісієте готують у Теутілі так: беруть свіжий листок тютюну, добре його подрібнюють, змішавши зі жменею вапна та, іноді, додають зубок часнику; цю суміш розпорошують там, де вони працюють, щоб відлякати змій чи будь-яких отруйних створінь (то є правда, що вони проганяють їх геть). Те саме зілля *пісієте* слугує для того, щоб завдати шкоди ворогам: порошок *пісієте* набирають у рота й дмухають ним на ворожу людину; вважається, що з цим вона дістає хворобу або помирає. Існує спосіб захистити

[252] Собаки в індіанців перебувають на найнижчому соціальному щаблі, їхнє життя взагалі нічого не вартує, Кастанеда навіть згадував на одній із лекцій про ототожнення себе із собакою індіанця в контексті позбування самоважливості.

manera de defenderse, or sea la contra del pisiete: si el atacado llegase a notar que lo han soglado, inmediatamente raya la tierra y escupe en la raya, siendo suficiente para que no le pase nada. — En S. Andrés Teotilalpam sacrifican todavía animales en los campos para obtener buena cosecha: perros y guajolotes son las victimas; a los perros los queman vivos y a los guajolotes los degüellan y rocian la semilla e instrumentos de labranza con la sangre.»

The *pisiete* mentioned above figured in the curing ceremony described from Huautla de Jimenez; it was also prescribed by the *brujo* as a part of the treatment, and was to be administered to the patient by »pricking it in the veins». We listed the substance as *tobaco molido*. Starr, in his »Notes upon the Huautla district», states that »*Pisiete* is a green powder of the leaves of a plant. It is universally carried in little gourds which are fastened on the girdle. — It is used by the people to take away fatigue and also in *brujería*. In *brujería* it is used a) to protect against witchcraft and b) to cause witchcraft. It is used in *brujería* before the sun rises; a pinch is placed between the lower lip and the teeth, a sip of wine is taken, and formulae repeated. — It was impossible to gain the formulae».[10]

[10] Starr, p. 74.

Bauer also mentions the use of *pisiete* among the Mazatecs[11], as does Seler, who renders it by the proper Aztec name, *picietl*.[12]

[11] Bauer, p. 862

[12] Seler, «Zauberei».

Sacrifice to ensure fertility of the fields also occurs among the Mazatecs, according to Starr,[13] and according to the same author, similar practices occur among the Mixe[14]. Parsons, speaking of the Zapotec,

себе, тобто протистояти *пісієте*: якщо атакованому вдасться помітити, що в його бік дмухнули, він негайно креслить лінію на землі й плює на цю лінію, чого достатньо, щоб із ним нічого не трапилося. — У Сан-Андрес-Теотілалпамі досі приносять у жертву тварин на полях, щоб отримати добрий урожай: жертвують собак та індиків; собак спалюють живими, індиків забивають, а насіння та сільськогосподарські знаряддя окроплюють їхньою кров'ю".

Згадуване вище *пісієте* фігурувало в церемонії цілительства, описаній в Уаутля-де-Хіменес; *брухо* також призначали його як частину лікування, і його слід було вводити пацієнту, «вколюючи його у вени». Ми занесли цю речовину до списку як *тобако молідо*. Старр у своїх «Нотатках про округ Уаутля» зазначає, що "*Пісієте* — це зелений порошок із листя якоїсь рослини. Його повсюдно носять у маленьких гарбузяних баклажках, які кріпляться на паску. — Люди використовують його, щоб позбутися втоми, а також у *брухерії*. У *брухерії* він використовується а) для захисту від мольфування та б) для здійснення мольфування. Його використовують у *брухерії* до сходу сонця; між нижньою губою та зубами кладуть щіпку, роблять ковток вина й повторюють певні формули. — Ці формули було неможливо отримати".[10]

[10] Старр, стор. 74.

Бауер також згадує використання *пісієте* серед масатеків[11], як і Зелер, який подає його під власною назвою ацтеків, *пісіетль*.[12]

[11] Бауер, стор. 862

[12] Зелер, «Мольфарство».

Жертвоприношення для забезпечення родючості полів також трапляються серед масатеків, згідно зі Старром[13], і за твердженням того ж автора, подібні практики трапляються серед індіанців міхе[14]. Говорячи

states that »At Santo Domingo in time of drought an offering of turkeys and bread is made to the Earth — the turkeys are killed on the mountain, Cerro Pelón, for the blood to soak into the ground — four turkeys, two male, two female».[15] And, »Within a few miles of the town of Villa Alta we found among the Zapotec plenty of evidence to show the survival of ancient religious rites. Among certain pre-Cortesian ruins on the top of a hill venerated as »the hill which is good», we noticed curious holes in the ground, in the pedestal of a cross, and in the base of an ancient stone wall. In these holes we found eggs, flowers, little circles or rings of bread, *cacao* beans, and other objects deposited as offerings. Moreover, a strong odor of blood and the peculiar blackness and consistency of the earth within the holes pointed to a sacrifice recently performed. Large piles of turkney feathers which lay scattered around proved conclusively that turkeys had been the victims».[16]

[13] Starr, p. 78. Decapitated turkeys or sheep are used.

[14] Starr, p. 55. Decapitated turkeys or chickens are used at Quesaltepec and Alotepec. While the blood is sprinkled, a formula is said.

[15] Parsons, p. 216.

[16] Bevan, p. 65.

Gillow remarks that the Mixes sacrifice in caves,[17] and Beals reports similar practices among the same group. Cave sacrifice is a feature of wide distribution and considerable significance. Among the Tlaxcallans there are »rain-bringers, Kiatlaske or Tesitlaske», who bring gifts to the caverns of Malintze.[18] The Aztecs went to »a cave of the Cú called Topico» in procession, where they left the skins of certain sacrificed victims as offerings.[19] The Cuicatecs also sacrifice in caves,[20] while the Mitla farmers

про сапотеків, Парсонс стверджує, що “в Санто-Домінго під час посухи приносять у жертву Землі індиків та хліб — індиків убивають на горі Серро Пело́н, щоб кров просочилася в землю — чотири індики, два самця, дві самиці”.[15] Та, “в межах кількох миль від міста Вілья-Альта ми виявили серед сапотеків велику кількість доказів, які свідчать про збереження дотепер древніх релігійних обрядів. Серед певних докортесівських руїн на вершині пагорба, вшановуваного як «пагорб, що є хороший», ми помітили цікаві діри в землі, в основі хреста і в фундаменті старовинної кам’яної стіни. У цих отворах ми знайшли яйця, квіти, маленькі кружечки або кільця хліба, боби *какао* та інші предмети, покладені як жертвоприношення. Більш того, сильний запах крові та дуже своєрідна чорнота й консистенція ґрунту в цих дірах указували на нещодавнє принесення жертви. Великі купи індичого пір’я, розкидані навколо, остаточно довели, що жертвами були саме індики”.[16]

[13] Старр, стор. 78. Використовують обезголовлених індиків або овець.

[14] Старр, стор. 55. У Кесальтепеку й Алотепеку використовують обезголовлених індиків або курчат. Поки відбувається скроплювання кров’ю, вимовляється певна формула.

[15] Парсонс, стор. 216.

[16] Беван, стор. 65.

Ґіллоу зауважує, що індіанці міхе роблять жертвопринесення в печерах[17], а Білс повідомляє про подібні практики серед тієї ж групи. Печерне жертвоприношення є ознакою широкого розповсюдження та великого значення. Серед Тласкалланів є «ті, хто приносить дощ, Кіатласке або Тесітласке», які приносять дарунки в печери Малінце.[18] Ацтеки ходили в процесії до «печери Ку, називаної Топіко», де залишали шкури певних принесених жертв як підношення.[19] Куїкатеки також приносять жертви в печерах[20],

sacrifice to Lightning in his cave in the mountain region to the north of Mitla.[21] Another custom widespread throughout Southern Mexico is the worship of and sacrifice to the mountain deities, known to the Mazatecs as the »*Senor del Cerro*». The »Lords of the Mountains» play an important role in witchcraft,[22] and indeed are the central figure in Cuicatec witchcraft; he lives on the *Cerro Chere*.[23]

[17] Gillow, Chap. 10.

[18] Starr, p. 21.

[19] Sahagun, Book II, Chap. I., p. 53.

[20] Information from Messrs. R. J. Weitlaner and B. Bevan. In S. Andrés Teotilalpam, *aguardiente* is placed in bamboo tubes and sacrificed in caves.

[21] Parsons, p. 211. Dr. Parsons mentions other cave shrines of the Zapotec.

[22] Bauer, p. 858.

[23] Information from Mr. R. J. Weitlaner.

тоді як фермери Мітли приносять жертви Блискавці в її печері в гірському регіоні на північ від Мітли.[21] Інший звичай, поширений по всій південній Мексиці, — це поклоніння й жертвопринесення гірським божествам, відомим масатекам як «*сеньйор дель Серро*». «Володарі гір» відіграють важливу роль у мольфарстві[22] й справді є центральною фігурою в мольфарстві куїкатеків; він живе на *Серро-Чере*.[23]

[17] Ґіллоу, розділ 10.

[18] Старр, стор. 21.

[19] Саагун, книга II, розділ I, стор. 53.

[20] Інформація від панів Р. Дж. Вайтланера та Б. Бевана. У Сан-Андрес-Теотілалпамі, *агуардієнте* поміщають в бамбукові трубки й приносять у жертву в печерах.

[21] Парсонс, стор. 211. Доктор Парсонс згадує інші печерні місця поклоніння сапотеків.

[22] Бауер, стор. 858.

[23] Інформація від пана Р. Дж. Вайтланера.

The »Lords of the Mountains» are particularly important in the selection of witches, for not everyone can be a witch; special talents and gifts belong thereto, which the »Lords of the Mountains» grant only to their favorites. Such gifts are the power to work miracles, and a kind of bodily invulnerability or resistance. So that they may prove themselves, the incipient witches must voluntarily, and more frequently, involuntarily, undergo ordeals. If people are doubtful that the candidate is worthy to be a witch, the candidate may be seized by several sturdy fellows and assaulted with *machetes*. If he lives, nothing can equal the devout worship with which the proven witch is honored.[24]

[24] Bauer, p. 861—862.

«Володарі гір» особливо важливі при відборі мольфарів, адже не кожен може бути мольфаром; їм належать особливі здібності й таланти, якими «Володарі гір» обдаровують лише своїх улюбленців. Такими дарунками є сила творити дива та певна тілесна невразливість або опірність. Щоб вони могли проявити себе, кандидати в мольфари мусять добровільно, а частіше в примусовому порядку, проходити випробування[253]. Якщо люди сумніваються, що кандидат гідний бути мольфаром, кілька дужих одноплемінників можуть схопити його й накинутися на нього з *мачете*. Якщо він залишиться живий, ніщо не зможе зрівнятися з благоговійним поклонінням, яким вшановують мольфара, що пройшов випробування.[24]

[24] Бауер, стор. 861–862.

[253] Ця інформація узгоджується з підходом дона Хуана, який перед початком учнівства Кастанеди влаштував йому (єдиному з усіх своїх учнів) два випробування — відшукати його оселю, а потім знайти хороше місце на присінку (*сітіо*).

The belief in cave and mountain dwelling dwarfs is almost as widespread as the custom of cave sacrifice, and in some instances, is connected with it. Parsons mentions a type of dwarf among the Zapotec which closely resembles the description of the *la'a* among the Mazatec.

Divining with maize is universal in Southern Mexico, and innumerable variations in details exist. The number of kernels employed is the most variable factor, and consequently has a purely arbitrary significance in the several cases.

Divination with chickens or turkeys seems to have a somewhat more limited distribution. Data are available which show that this type of divination occurs not only among the Mazatec, but also among the Chinantec[25], and among the Zapotec of Mitla, where the *bruja* kills a chicken upon a cross drawn upon the ground; if it dies with its head toward the east, the patient will recover.[26]

[25] Information from Sr. Ismail Aguirre, Ojitlan, Oax.

[26] Parsons, p. 120.

Віра в гномів, що мешкають у печерах та горах, майже настільки ж поширена, як і звичай печерних жертвоприношень, а в деяких випадках пов'язана з ними. Парсонс згадує один тип гномів у сапотеків, що дуже нагадує опис *ла'а* в масатеків.

Ворожіння з кукурудзою є універсальним у південній Мексиці, й існують незліченні варіації деталей. Кількість використовуваних кукурудзяних зернин є найбільш змінним фактором і, отже, має суто довільне значення в багатьох випадках.

Ворожіння з курчатами чи індиками, як видається, має дещо обмеженіше поширення. Наявні дані, які показують, що цей тип ворожіння зустрічається не лише в масатеків, але й у чінантеків[25], а також серед сапотеків з Мітли, де *бруха*[254] вбиває курку на хресті, намальованому на землі; якщо вона помирає головою на схід, пацієнт одужає.[26]

[25] Інформація від сеньйора Ісмаїла Агірре, Охітлан, Оахака.

[26] Парсонс, стор. 120.

Parcels of various objects, such as eggs, copal, feathers, *cacao*, etc., are buried for various purposes among the Cuicatec[27], the Mixe[28], and the Zapotec. The offering generally has the purposes of warding off or curing illness, or of satisfying the earth. Starr, however, states that the Mazatec bewitch others by taking three feathers and three *cacao* beans to a *brujo*, who buries them on the property of the victim before sunrise.[29] Bauer records in detail two cases of the use of the curing parcel among the Mazatec, one from the Mazateco-Popoloca district around the Rio Tonto, and the other

Пакунки з різноманітними предметами, такими як яйця, копал, пір'їни, *какао* тощо, закопують для різних цілей серед куїкатеків[27], індіанців міхе [28] та сапотеків. Здебільшого жертвоприношення має на меті відвести або вилікувати хворобу чи ублаготворити землю. Однак Старр стверджує, що масатеки зачакловують інших, приносячи три пір'їни й три боби *какао* до *брухо*, який закопує їх на землі жертви до сходу сонця.[29] Бауер докладно фіксує два випадки використання лікувального пакунка в масатеків, один на території масатеків-пополока навколо Ріо-Тонто, а інший — в Уаутля. У першому випадку одне

[254] Bruja (ісп.) — бруха, мольфарка.

from Huautla. In the former case, one egg, seven pieces of white bark paper, seven pieces of brown bark paper, seven colored parrot feathers, many *cacao* beans and pieces of copal were grouped around the egg with a corn husk or a banana leaf, and tied around both ends with the inner bark of a tree. While the bundle is being prepared, the witch repeats the necessary prayers — and the person then buries it in a convenient place, in the fields, or in the house. In the fields, it is frequently buried in the four corners and in the middle, and serves to keep drouth away, and ensure a good harvest. The bundle may be used for good or evil.[30]

[27] Information from Messrs. Weitlaner and Bevan.

[28] Gillow, Chap. 10. For Zapotec, see Parsons, pp. 120, 121, 301.

[29] Starr, p. 78.

[30] Bauer, p. 860.

яйце, сім шматочків білого паперу з кори, сім шматочків коричневого паперу з кори, сім кольорових пір’їн папуги, багато бобів *какао* та шматочків копалу були згруповані навколо яйця за допомогою листя з качана кукурудзи або бананового листка й обв’язані навколо обох кінців внутрішньою корою якогось дерева. Поки готується згорток, мольфар повторює необхідні молитви — а потім людина закопує його в зручному місці, десь у полі або в будинку. На місцевості його часто закопують у чотирьох кутах і посередині, і він слугує для того, щоб відводити посуху й забезпечити гарний врожай. Цей згорток можна використовувати з доброю чи лихою метою.[30]

[27] Інформація від панів Вайтланера та Бевана.

[28] Ґіллоу, розділ 10. Щодо сапотеків, див. Парсонс, стор. 120, 121, 301.

[29] Старр, стор. 78.

[30] Бауер, стор. 860.

According to the Huautla practice described by Bauer, the bundle must be made where the witch does his work, that is, at the bedside of the patient. The egg is placed on the floor so that the pointed end points toward the patient. Five *cacao* beans and five tiny feather bundles are grouped on each side of the egg. The feathers are tiny, not large, as those at Rio Tonto; they are wrapped in a tiny piece of the fibrous bark of the mulberry tree, so that only the ends of the feathers protrude, and tied with bark string. The ten *cacao* beans and the ten feather bundles are equally separated on both sides of the egg, so that the points of the feathers lie next to the point of the egg. The witch then lights ten copal pieces and prays. After this, he wraps the parcel in a banana leaf, and buries it loosely under the bed of the patient, without stamping the

Відповідно до практики в Уаутля, описаної Бауером, згорток треба робити там, де мольфар виконує свою роботу, тобто біля ліжка хворого. Яйце кладуть на підлогу так, щоб загострений кінець був спрямований на пацієнта. П’ять бобів *какао* і п’ять жмутків крихітних пір’їн складають разом із кожного боку яйця. Пір’їни крихітні, не великі, як у Ріо-Тонто; їх загортають у малесенький шматочок волокнистої кори шовковиці, так що виступають лише кінчики пір’їн, і перев’язують шворкою з кори. Десять бобів *какао* й десять жмутків пір’я однаково розділені по обидва боки яйця, так що кінчики пір’їн лежать поруч із гострим кінцем яйця. Потім мольфар запалює десять шматочків копалу й молиться. Після цього він загортає пакунок у банановий листок і закопує його під ліжком пацієнта, засипаючи пухким ґрунтом і не втрамбовуючи його щільно.

earth down tightly. There it remains until the sick person recovers, when it is dug up, wrapped in fresh banana leaves, and buried again near the house, or hung up in a nearby tree to ward off evil spirits. The bark paper represents clothing, the white type, shirts, the brown, the outer garments; the feathers represent decoration, the *cacao*, money. Bauer also noticed the occurence of soul-loss among the Mazatec; the soul is recaptured in a large jar at the place of its loss, as among the Zapotec.[31]

[31] Bauer, pp. 860—861.

Там він залишається доти, поки хвора людина не одужає; коли його викопують, то загортають у свіже бананове листя й знову закопують біля будинку, або підвішують на сусідньому дереві, щоб відганяти злих духів. Папір із кори символізує одяг, папір білого кольору означає спіднє, коричневого — верхній одяг; пір'я уособлює оздобу, *какао* — гроші. Бауер також відзначив випадки втрати душі[255] у масатеків; душу схоплюють назад у велику банку на місці її втрати, як і в сапотеків.[31]

[31] Бауер, стор. 860—861.

The Mazatec share with all the surrounding peoples the general belief in the *nagual* in some form or another. According to Diaz, the territory of the Mazatec was known as the »Land of the deer», because there were great numbers of tame deer which were venerated as gods, and could not be hunted.[32] In former times, each *cacique* took for himself a sacred animal which was honored as a god.[33] The general nagual belief extends to the Quiches of Guatemala.[34] The Mazatec also share the general Central American belief in the owl (Sp. *tecolote*, *lechuza*), as a bird of evil omen.

[32] Diaz, p. 31.
[33] Bauer, p. 858.
[34] La Farge and Byers, p. 141.

Масатеки поділяють з усіма навколишніми народами загальну віру в *нагваля* в тій чи іншій формі. За словами Діаса, територія масатеків була відома як «Країна оленів», бо там була велика кількість приручених оленів, котрих вшановували як богів, і на них не можна було полювати.[32] У минулі часи кожен *касік*[256] брав собі священну тварину, яку шанували як бога.[33] Загальна віра в наґваля поширюється аж до кічесів Гватемали.[34] Масатеки також поділяють загальну віру мешканців Центральної Америки в сову[257] (ісп. *tecolote*, *lechuza*), як птаха лихої призвістки.

[32] Діас, стор. 31.
[33] Бауер, стор. 858.
[34] Ла Фардж та Байєрс, стор. 141.

Copal is used by the Mazatec not only in witchcraft and curing, but in all other religious ceremonies as well, a trait likewise shared with Central America generally. The Zapotecs, in addition to using

Копал використовується масатеками не лише в мольфарстві та цілительстві, а й в усіх інших релігійних обрядах, що також є спільною рисою для Центральної Америки в цілому. Сапотеки, на додачу до використання

[255] Останній досвід Кастанеди у «Вченні дона Хуана» був пов'язаний саме із відвоюванням втраченої душі.
[256] Cacique (ісп.) — касік, назва вождів індіанських племен у Латинській Америці чи іспаномовних країнах Карибського басейну.
[257] Криком сови дон Хуан позначав себе, коли вчив Кастанеду ході сили, а дон Хенаро називав словом *tecolote* мольфара-лиходія.

copal in the above mentioned ways, also bury it, as do the Mazatec, and use it in a peculiar form of divination as well. The copal is burned in a bowl of water, and thus a significant figure is formed on its under side.[35]

[35] Parsons, p. 120.

Cacao in *brujería* invariably has the connotation of wealth, undoubtedly because of its Pre-Conquest use as a medium of exchange. Among the Zapotec, *cacao* is offered to the earth, and at various shrines, while the Mazatec interr it with the dead.[36]

[36] Bauer, p. 859.

Plumes of brilliantly colored tropical birds, principally the *quetzal* and the *guacamaya*, were an essential part of every religious ceremony of the Aztecs.[37] The merchants and the travelers went to the greatest pains to »find out where the feathers (plumes), and the precious stones can be had.»[38] In ancient times, plumes were similarly used by the Zapotec, as well as by the groups further to the south. Seler gives interesting details concerning the connection of the *guacamaya* plume with the Aztec calendar and gods.[39]

[37] Sahagun, Book I, Feathers were also used in curing, p. 230.

[38] Sahagun, Book I, p. 42.

[39] Seler, »Das Tonalamatl», p. 35 »Das Wort cueçaün oder Cuetzalin heisst allerdings Feuerflamme, oder *Llama de fuego*, wie Sahagun in seinem spanischen Texte übersetzt. Mit demselben Worte bezeichnet man aber auch die langen rothen Federn des Schwanzes und des Flügels des Vogels *Alo*, d. h. des rothen Guacamayo. (Vgl. Sahagun I cap. 2 pp 2) Es ist also diese Devise des Windgottes nichts anderes als der Flügel des rothen Guacamayo. Der rothe Guacamayo is der Vogel der Sonne, der Xilohuela copijcha, wie die Zapoteken sagen, der Cuetzaltonameyotl, wie es auf Mexikanisch heisst, d. h., »der rothe Papagei, der Abglanz der Sonne»,

копалу зазначеними вище способами, ще й закопують його, як це роблять масатеки, а також використовують його в специфічній формі ворожіння. Копал спалюють у полумиску з водою, і таким чином на його нижній стороні утворюється знаменна фігура.[35]

[35] Парсонс, стор. 120.

Какао в *брухерії* незмінно має конотацію багатства, безперечно, через те, що до Конкісти воно використовувалося як засіб обміну. У сапотеків *какао* приносять у жертву землі та в різних місцях поклоніння, тоді як масатеки закопують його в землю разом із мертвими.[36]

[36] Бауер, стор. 859.

Пір’я яскраво забарвлених тропічних птахів, головним чином *кетцаля* та *ґуакамайї*, було невід’ємною частиною кожної релігійної церемонії ацтеків.[37] Торговці та мандрівники докладали величезних зусиль, щоб “з’ясувати, де можна дістати пір’я (оперення) та дорогоцінне каміння”.[38] У стародавні часи пір’їни подібним чином використовувалися сапотеками, а також групами далі на південь. Зелер подає цікаві деталі про зв’язок оперення *ґуакамайї* з ацтекським календарем і богами.[39]

[37] Сааґун, книга I, пір’я також використовувалося в цілительстві, стор. 230.

[38] Сааґун, книга I, стор. 42.

[39] Зелер, «Тоналаматль», стор. 35: “Слово *cueçaün* або *Cuetzalin* означає полум’я вогню, або *Llama de fuego*, як Сааґун перекладає його у своєму іспанському тексті. Це ж слово також використовується для позначення довгих червоних пір’їн хвоста й крил птаха *Ало*, тобто червоного ґуакамайо (див. Сааґун I, розділ 2, сторінка 2). Отже, цей девіз бога вітру — то є не що інше, як крило червоного ґуакамайо. Червоний ґуакамайо — сонячний птах, *хілоуела копіхча*, як кажуть сапотеки, *кетцальтонамейотль*, як його називають мексиканці, тобто «червоний папуга, відображення сонця», брат Кетцальтототля.

der Bruder des Quetzaltototl. »Der Guacamayo und der Quetzalvogel sind die beiden Himmelsvögel, die im Wiener Codex (Blatt 17) zu sehen sind, einen Ballspielplatz das Symbol der vier Bewegungen (nahui olin), d. i. das Symbol des Himmels, auf den Fittigen tragend. Mit seinem Schmuck, dem cuetzaltonameyotl, wird am Tage nahui olin das Bild des Sonnengottes geschmückt. Der rothe Guacamayoflügel charakterisirt also Quetzalcoatl als den Gott der vier Bewegungen (nahui olin), d. h. der vier Richtungen, oder des Himmels». For the place of the *guacamaya* in the calendar, see p. 17, et seq.

Ґуакамайо і птах кецаль — то є два небесні птахи, яких можна побачити у Віденському кодексі (арк. 17), майданчик для гри в м'яч, символ чотирьох рухів (науї олін), тобто символ неба, що тримає на кінцівках. Його прикрасою, кетцальтонамейотлем, образ бога сонця оздоблюється в день науї олін. Таким чином, червоне крило ґуакамайо характеризує Кетцалькоатля як бога чотирьох рухів (науї олін), тобто чотирьох напрямків, або неба”. Про місце ґуакамайї в календарі див. стор. 17 і далі.

Paper must have been a commodity desired second only to plumes and precious stones. Its only use among the Aztecs was ceremonial, and it was indispensable as an article of adornment. It was used in penitential rites, as crowns for the images of gods, the god of the merchants was covered with paper, and paper was covered with *ulli*, liquid rubber, and used in sacrifices. The victims were frequently covered and clothed with paper, priests customarily wore undergarments of paper, it was burned with copal, and offered with plumes. Copal was frequently kept in paper pouches, and it was variously painted for different ceremonies. There were many grades and types of paper, known by various names, (*amateteuitl*, *tetenitl*, etc.), and tremendous quantities were used. In certain feasts for Vitzilopuchtli, the god of war, pieces of paper 20 fathoms long, 1 fathom wide, and 1 finger thick were used.[40] The paper was made from several plants. *Maguey* paper was perhaps the most common, while those types of paper made from the bark of trees were more costly. The *amate* tree supplied the bark for most of the true bark paper.

[40] Sahagun, pp. 32, 40, 41, 46, 61, 68, 72, 73, 85, 87, 94, 95, 110 etc.

Певне, папір був бажаним товаром, поступаючись лише пір’ю і коштовному камінню. Його єдине використання в ацтеків було церемоніальним, і він був незамінний як одна з прикрас. Його використовували в жалобних ритуалах, як корони для зображень богів, бога торговців накривали папером, а папір покривали *уллі*, рідкою гумою, і використовували в жертвоприношеннях. Жертв часто накривали папером та вдягали в нього, жерці зазвичай носили паперову нижню білизну, його спалювали з копалом і приносили в жертву з пір’їнами. Копал нерідко тримали в паперових торбинках, і його по-різному фарбували для різних церемоній. Було багато сортів і типів паперу, відомих під різними назвами (*аматетеуїтль*, *тетенітль* тощо), і він використовувався у величезних кількостях. У певних вшануваннях Вітцілопучтлі, бога війни, використовувалися шматки паперу довжиною 20 морських сажнів[258], шириною 1 морський сажень і товщиною 1 палець.[40] Папір виготовляли з багатьох рослин. Папір із *агави* був, мабуть, найпоширеніший, тоді як види паперу з кори дерев коштували дорожче. Дерево *амате*[259] постачало кору для більшої частини справжнього паперу з кори.

[40] Саагун, стор. 32, 40, 41, 46, 61, 68, 72, 73, 85, 87, 94, 95, 110 тощо.

[258] 1 морський сажень = 6 футів = 1,829 метра.
[259] Amate (ісп.) — амате, мексиканська смоковниця.

Starr refers to modern bark paper-making among the Otomís. The bark is beaten with a stone, and is made by the women with some attempt at secrecy. It is used only for *brujería*, and little figures are cut from it.[41] Today the paper is known as *cua-ámatl* in Aztec. Lopez y Fuentes describes its use as follows, »— He observed that the earth in the patio had been recently removed, and — digging, he disenterred three little figures of *cua-ámatl*, completely stuck through with spines. Moreover, he took out three eggs, painted black, and three *cempoalxóchitl*, the flower of death.»[42]

[41] Starr, p. 81.

[42] Lopez y Fuentes, p. 120— »El dia anterior, en el patio de su casa, observó que la tierra estaba recientemente removida y, — se puso a cavar en el mismo sitio, desenterrando tres muñecos de cua-ámatl, papel de madera, todos atravesados por espinas. Además, extrajó tres huevos de gallina, pintados de negro, y tres cempoalxóchitl, la flor de muerto.»

Стагг розповідає про сучасне виготовлення паперу з кори в індіанців отомі. Кору відбивають каменем, і це роблять жінки з деяким намаганням тримати свою роботу в таємниці. Папір використовують лише для *брухерії*, і з нього вирізають маленькі фігурки.[41] Сьогодні цей папір відомий як *cua-ámatl* ацтекською мовою. Лопес-і-Фуентес описує його використання так: “— Він помітив, що ґрунт у патіо нещодавно зрушували, і — копаючи, він видобув три маленькі фігурки *куа-аматль*, повністю пронизані шипами. Більше того, він дістав три яйця, пофарбовані в чорний колір, і три *семпоалшочітля*, квітки смерті”.[42]

[41] Старр, стор. 81.

[42] Лопес-і-Фуентес, стор. 120 — “Напередодні в патіо свого будинку він помітив, що землю нещодавно зрушували, і — він почав копати на тому ж місці, розкопавши три ляльки з *куа-аматль*, деревного паперу, усі пронизані шипами. Крім того, він видобув три курячі яйця, пофарбовані в чорний колір, і три *семпоалшочітля*, квітки мертвих”.

Mr. Rodney Gallop has observed and collected similar figures of bark paper among the Otomi of the state of Puebla.[43] Parsons reports one occurrence of the use of the *muñeco* in bewitching among the Zapotec,[44] but so far as is now known the bark paper is made in the *rancherías*, and brought to town to be sold in the markets. The entire tree is cut down, the trunk conveniently sectioned, and the bark beaten until it lifts away from the wood. No especial beater is used; any hard stick of wood will serve.

[43] Personal communication.

[44] Parsons, p. 141.

Пан Родні Галлеп спостерігав і збирав подібні фігурки із паперу з кори в індіанців отомі штату Пуебла.[43] Парсонс повідомляє про один випадок використання *муньєко* для мольфування в сапотеків[44], але, наскільки зараз відомо, папір із кори виготовляють у *ранчеріях* і привозять до міста для продажу на ринках. Спилюють усе дерево цілком, у зручний спосіб розрізають стовбур на секції та відбивають кору, поки вона не відійде від деревини. При цьому не використовують якийсь особливий інструмент для відбивання; для цього придасться будь-яка міцна дерев’яна палиця.

[43] Особисте спілкування.

[44] Парсонс, стор. 141.

The use of various magical plants to find lost objects is not restricted to the Mazatec alone; the Zapotec use a plant called »*ba-*

Використання різних магічних рослин для пошуку загублених предметів не обмежується лише масатеками; сапотеки використовують

dor, the little children»[45], which is administered in the same way as *yerba Maria* by the Mazatec. The leaf is beaten well, and a tea made thereof. It is probable that the Chinantec use it, since it is well known to those who live in the vicinity of Ojitlan.[46] The Aztecs used narcotic plants in a similar way.[47]

[45] Parsons, p. 312.

[46] Information from Sr. Ismail Aguirre, Ojitlan, Oax.

[47] Brinton, p. 14, quotes from the *Confesionario* of Nicolas de León, »Hast thou drunk *peyotl*, or hast thou given it to others to drink, in order to find out secrets, or to discover where lost or stolen articles were?»

The use of a semi-divine mushroom seems to be today confined exclusively to the Mazatec territory, although in former times it undoubtedly had a much wider distribution. The Aztecs knew these mushrooms under the Nahuatl term, *teonanacatl*, »divine mushroom». Siméon, deriving his information from Sahagun, states the following, »Teonanacatl. Espéce de petit champignon qui a mauvais gout, enivre et cause des hallucinations; il est médicinal contre les fièvres et la goutte».[48] Further data on this most interesting feature of Mazatec witchcraft are scanty. Apparently the Zapotec do not use mushrooms, and the Cuicatec, although they know of their use among their neighbors, do not themselves employ mushrooms.[49]

[48] Siméon, p. 436.

[49] Information from Mr. R. J. Weitlaner, who also states that narcotics are used for divination by the Otomi of Pahuatlan, Sierra de Hidalgo, Puebla, and particularly in the towns of Sta. Ana Tlachichilco and S. Pablito, near Pahuatlan.

The wide distribution and similarity of the idea of intercession with the saints and

рослину під назвою «*бадор*, маленькі діти»[45], яку вживають у такий самий спосіб, як масатеки вживають *йербу Марію*. Листок добре відбивають, і з нього роблять чай. Цілком імовірно, що чінантеки використовують його, бо він добре відомий тим, хто живе поблизу Охітлану.[46] Ацтеки вживали наркотичні рослини подібним чином.[47]

[45] Парсонс, стор. 312.

[46] Інформація від сеньйора Ісмаїла Агірре, Охітлан, Оахака.

[47] Брінтон, сторінка 14, цитати зі «Сповідальні» (*Confesionario*) Ніколаса де Леона, "Чи ти пив *пейотль*, чи ти давав його іншим пити, щоб дізнатися секрети або взнати, де були загублені або вкрадені речі?"

Схоже, що використання напівбожественного гриба сьогодні обмежується виключно територією масатеків, хоча в колишні часи воно, безперечно, мало набагато ширше розповсюдження. Ацтеки знали ці гриби під назвою мовою науатль, *теонанакатль*, «божественний гриб». Сімеон, відомості якого ґрунтуються на інформації від Сааґуна, стверджує таке: "Теонанакатль. Вид дрібних грибів, які неприємні на смак, одурманюють і викликають галюцинації; це лікарський засіб проти гарячки та подагри".[48] Інші дані про цей надзвичайно цікавий елемент масатекського мольфарства є вкрай мізерні. Очевидно, сапотеки не вживають грибів, а куїкатеки, хоча й знають про їх використання серед своїх сусідів, самі не використовують гриби.[49]

[48] Сімеон, стор. 436.

[49] Інформація від пана Р. Дж. Вайтланера, який також стверджує, що наркотики використовуються для ворожіння індіанцями отомі з Пауатлана, Сьєрра-де-Ідальго, Пуебла й, зокрема, у містах Ста. Ана Тлачічілко і С. Пабліто, поблизу Пауатлана.

Широке розповсюдження та схожість ідеї інтерцесії зі святими та душами, до

souls, who are addressed by persons knowing the »Words of Power», in the Middle American area is highly significant. Furthermore, it is generally believed that the saints and souls may be coerced into doing evil as well as good. This pattern of invocatory ceremonialism revolves about the principle of magical coercion of the gods, and is perhaps one of the most fundamental Middle American traits.

Conclusions

In dealing with the non-material aspects of modern Middle American cultures, there are found three comparatively distinct strata, firstly, the European overlay, more or less completely acculturated to the indigenous mass, secondly, the great body of indigenous beliefs and practices which exhibit some sort of a fundamental unity throughout the entire area, and thirdly, variations and especial local developments of these indigenous beliefs among the individual groups. A fourth and minor group is formed of variations upon of the European overlay.

Nowhere, naturally, does the European overlay appear so obviously as in the more superficial aspects of the religious life. In the beginnings of the process, the acculturation was forced, but after the first great cut into the pattern of aboriginal theopathy, acculturation proceeded almost without conscious effort. Thus the Catholic saints have fallen heir to the attributes of their pagan predecessors, and in religious tales which have been told by the aborigines for two or more centuries there is seen the final product of this process of acculturation, which strove to express unfamiliar action in a familiar locale and idiom. Then, too, the

яких звертаються люди, які знають «Слова сили», на території Середньої Америки є надзвичайно значимим. Крім того, загальноприйнято вважати, що святих та душі можна примусити робити зло так само, як і добро. Ця модель закличного церемоніалізму обертається навколо принципу магічного примусу богів і, мабуть, є однією з найбільш фундаментальних рис Середньої Америки.

Висновки

За результатами роботи з нематеріальними аспектами сучасної середньоамериканської культури знайдено три порівняно виразні пласти, по-перше, європейський шар, більш-менш повністю акультурований масі корінного населення, по-друге, великий корпус тубільних вірувань та звичаїв, які демонструють певного роду фундаментальну єдність по всій території, по-третє, варіації та особливості місцевого розвитку цих тубільних вірувань серед окремих груп. Четверту й меншу групу складають варіації після європейського нашарування.

Природно, європейське нашарування ніде не проявляється так очевидно, як у більш поверхневих аспектах релігійного життя. На початку цього процесу акультурація була примусовою, але після першого великого вклинювання в модель аборигенної теопатії, акультурація протікала майже без свідомих зусиль. Таким чином, католицькі святі стали спадкоємцями атрибутів своїх язичницьких попередників, а в релігійних оповідях, які розказують аборигени протягом останніх двох або більше століть, можна побачити кінцевий продукт цього процесу акультурації, який намагався виразити незнайомі дії в знайомій місцевій специфіці та мові. Тоді, також,

Huautla *brujo's* explanation of the bark paper and the feather in the curing apparatus seems to be an obvious and traditional rationalization, a reconciliation of the old to the new, which represents a completed line of acculturation. Yet, curiously enough, the other three articles of the curing parcel retain their aboriginal connotation.

A few examples of fundamental aboriginal beliefs have already been mentioned; were the data sufficient, it would be possible to multiply them almost indefinitely. A basic fact concerning them, however, is readily perceived, namely, that in the relation of belief to demonstration of that belief, the belief is the constant, while the manifestation is the variable. A case in point is the ceremony preliminary to the well known Totonac game of *Volador*, as it is played in Papantla. Here, »an old woman, the so-called *bruja* (witch) makes offerings of copal, *aguardiente*, and a fowl, which are placed in the hole when the pole is put in position».[50]

[50] Fewkes, p. 249.

All the basic elements of the curing parcel as occurring among the Mazatec were known to most of the groups of Middle America, but so far as is now known, only the Mazatec use them all in the characteristic manner previously described. This indicates, perhaps, not only an ancient and continued diffusion, but a high degree of selective acculturation as well. The difference in the sum total of culture in all its aspects, from group to group in Middle America, was comparatively so small as to permit readily the diffusion and acceptance of almost any given culture trait. While this does not hold for the calendar with all its complicated ramifications, or for highly

пояснення *брухо* Уаутля щодо паперу з кори й пір'я в інструментарії цілительства видається очевидною і традиційною раціоналізацією, примиренням старого з новим, яке представляє собою закінчену лінію акультурації. Однак, як не дивно, інші три предмети пакунка для зцілення зберігають свою аборигенну конотацію.

Декілька прикладів фундаментальних вірувань аборигенів уже згадувалися тут; якби цих даних було достатньо, їхню кількість можна було б збільшувати майже необмежено. Однак із легкістю сприймається основний факт, що стосується їх, а саме: що у відношенні віри до демонстрації цієї віри, віра є сталою величиною, тоді як її прояв — змінною. Наочним прикладом цього може слугувати церемонія, яка передує відомій грі «Воладор» індіанців тотонаків, яка проводиться в Папантлі. Тут "стара жінка, так звана *бруха* (мольфарка), робить жертвопідношення з копалу, *агуардієнте* і свійської птиці, які поміщають в отвір, коли стовп поставлений у потрібне положення».[50]

[50] Ф'юкс, стор. 249.

Усі основні елементи лікувального пакунка, що зустрічаються в масатеків, були відомі більшості груп Середньої Америки, але, наскільки це відомо зараз, лише масатеки використовують їх усі в описаний вище характерний спосіб. Можливо, що це свідчить не лише про давнє й тривале поширення, але також і про високий ступінь вибіркової акультурації. Різниця в сукупній сумі культури в усіх її аспектах, від групи до групи в Середній Америці, була порівняно настільки мала, що дозволяла легке поширення й приймання практично будь-якої даної культурної риси. Хоча це й не стосується календаря з усіма його складними розгалуженнями або високотехнологічних

technical processes, yet it is particularly applicable in the realm of non-material culture of an unsophisticated nature.

Concerning the mechanics of this widespread and continuous diffusion, Sahagun remarks that the merchants among the Aztecs »travelled over the whole land, bartering, trading, buying in some place and selling in another what they had purchased. They also travel through towns, along the seashore, and in the interior. There isn't a place they do not visit — they are very sly in their deals with strangers in learning their languages, as well as in their tactics».[51] A second great center of trading and of »travellers» was and is the Zapotecan area. Thus was long range diffusion effected; but of greater significance in the long run was the great volume of short range trading, that is, between village and village, and between directly adjoining localities, as is the custom today.

[51] Sahagun, Book I, p. 41.

In such a way, both material objects, and to a lesser extent, their non-material aspects as well, were diffused, but were always incorporated into the body of the recipient culture with great variability and a high degree of adaptive acculturation. For example, the Mazatec have a simplified agricultural calendar, shorn of the greater part of its mythological significance, while the nearby Cuicatec, and the central and northwestern Chinantec have none, although they know of its use among their neighbors. The Mazatec curing parcel, with all its elements, then, seems to represent a very localized adoption and fusion of certain fundamental elements of great antiquity and wide distribution in Middle America.

процесів, однак це особливо застосовне в царині нематеріальної культури простої природи.

Стосовно механіки цього широкого й тривалого розповсюдження, Саагун зауважує, що торговці в ацтеків “подорожували по всій території, обмінюючи, торгуючи, купуючи в одному місці й продаючи в іншому те, що вони придбали. Вони також подорожують містами, вздовж узбережжя та у внутрішніх регіонах. Немає жодного місця, де б вони не побували — вони дуже спритні у своєму поводженні з чужоземцями у вивченні їхніх мов, а також у своїй тактиці”.[51] Другим великим центром торгівлі й «мандрівників» була і є територія сапотеків. Таким чином здійснювалося поширення на далекі відстані; але важливіше значення в довгостроковій перспективі мав великий обсяг торгівлі на короткі відстані, тобто між селом і селом, а також між безпосередньо прилеглими населеними пунктами, як це є звичним сьогодні.

[51] Саагун, книга I, стор. 41.

Таким чином, як матеріальні речі, так і (меншою мірою) їхні нематеріальні аспекти, були розповсюджені, але завжди були інкорпоровані в корпус культури реципієнта з великою варіабельністю й високим ступенем адаптивної акультурації. Наприклад, масатеки мають спрощений сільськогосподарський календар, позбавлений більшої частини свого міфологічного значення, тоді як сусідні до них куїкатеки, а також центральні та північно-західні чінантеки не мають жодного календаря, хоча вони й знають про його використання у своїх сусідів. Тож видається, що лікувальний пакунок масатеків з усіма його елементами представляє собою дуже локалізоване прийняття й злиття деяких фундаментальних елементів великої давнини та має широке розповсюдження в Середній Америці.

BIBLIOGRAPHY

Adán, Elfego, *Los Cuicatecos Actuales*. An. Mus. Nac. Epoca 4 a, Tom. I, Mexico, 1922.

Belmar, F. *Lengua Mazateca*. Oaxaca, 1892.

Brinton, D. G., *Nagualism*. Proc. Am. Phil. Soc. vol. 33–34, 1894–95.

Bevan, Bernard, *The Chinantec and their Habitat*. Inst. Panamericano de Geo. e Hist. Mexico, 1938.

Bauer, Wilhelm, *Heidentum und Aberglaube unter den Maçateca-Indianern*. Zts. für Eth. vol. 40, 1908. pages 857–865.

Diaz, B. del Castillo, *A True History of the Conquest of New Spain*, *The Conquest of New Spain*, vol V, Ser. II, Vol XL, London, 1915 The Hakluyt Soc. trans. A. P. Maudslay.

Fewkes, W. J., *Certain Antiquities of Eastern Mexico* 25th Ann. Rep., B.A.E.

G. Lopez y Fuentes, *El Indio*, Mexico 1935.

Gillow, Bishop E., *Apuntes Históricos*, Mexico 1889.

Krickeberg, W., *Los Totanaca* trans. P. Aguirre, Sec. de Educación Pub. Mexico, 1933.

LaFarge, O. and Byers, D., *The Year Bearer's People*. Mid. Am. Ser. Pub. 3 Tulane Univ. 1931.

Parsons, E. C., *Mitla*. Univ. of Chicago press, 1936.

Sahagun, Fray B. de, *A History of Ancient Mexico*. Trans. Fanny R. Bandalier Fiske, Univ., 1932 (First four books only).

Schultes, Richard Evans, *Plantae Mexicanae II*. Botanical Museum Leaflets, vol. 7, no. 3, pp. 37–54, 1939.

Seler, Ed., *Zauberei im alten Mexiko*. Gesammelte Abhandlungen, Band II, no. 5, pages 78–86.

-//- *Das Tonalamatl*. Ext. du Compte Rendu du Congrès Int. des Américanistes. 7e ses. Berlin 1888.

Siméon, Rémi, *Dictionnaire de la Lengue Nauhuatl ou Mexicaine*. Paris 1885.

Starr, F. *Notes upon the Ethnography of Southern Mexico*. Proc. Davenport Acad. of Sciences, vol. VIII 1899–1900.

БІБЛІОГРАФІЯ

Адан, Ельфеґо, «Сучасні куїкатеки». *An. Mus. Nac. Epoca 4 a, Tom. I*, Мехіко, 1922 р.

Бельмар, Ф. «Масатекська мова». Оахака, 1892 р.

Брінтон, Д. Г., «Наґвалізм». *Proc. Am. Phil. Soc*. том 33–34, 1894–95 рр.

Беван, Бернард, «Чінантеки та середовище їхнього існування». Панамериканський інститут географії та історії Мексики, 1938 р.

Бауер, Вільгельм, «Язичництво та забобони в індіанців масатеків». *Zts. für Eth.*, том. 40, 1908 р., стор. 857–865.

Діас, Б. дель Кастильо, «Справжня історія завоювання Нової Іспанії, Завоювання Нової Іспанії», т. V, сер. II, том XL, Лондон, 1915 р. *The Hakluyt Soc.* пер. А. П. Модслей.

В. Дж. Ф'юкс, «Деякі старожитності східної Мексики», 25-й щорічний звіт, *B.A.E.*

Ґ. Лопес-і-Фуентес, «Індіанець», Мехіко, 1935 р.

Ґіллоу, Бішоп Е., «Історичні записки», Мехіко, 1889 р.

Крікберг, В., «Тотанаки», пер. П. Агірре, *Sec. de Educación Pub*. Мехіко, 1933 р.

Лафарж, О. та Байєрс, Д., «Народ носіїв року». *Mid. Am. Ser. Pub. 3*, Туланський ун-т., 1931 р.

Парсонс, Е. С., «Мітла». Вид-во Чиказького ун-ту, 1936 р.

Саагун, Фрей Б. де, «Історія давньої Мексики». Переклад Фанні Р. Бандальєр Фіске, Унів., 1932 р. (лише перші чотири книги).

Шултес, Річард Еванс, «Мексиканські рослини II». Листки Ботанічного музею, том 7, число 3, стор. 37–54, 1939 р.

Зелер, Ед, «Мольфарство в давній Мексиці». *Gesammelte Abhandlungen, Band II, no. 5*, стор. 78–86.

-//- «Тоналаматль». *Ext. du Compte Rendu du Congrès Int. des Américanistes. 7e ses*. Берлін, 1888 р.

Сімеон, Ремі, «Словник мови науатль або мексиканської мови». Париж, 1885 р.

Старр, Ф. «Записки про етнографію південної Мексики». *Proc. Davenport Acad. of Sciences*, том VIII, 1899–1900 рр.

Bonnie Glass-Coffin

Balancing on Interpretive Fences or Leaping into the Void: Reconciling Myself with Castaneda and *The Teachings of Don Juan*.

In B. Hearne & R. S. Trites (Eds.). *A Narrative Compass: Stories that Guide Women's Lives*, (pp. 57–67). Urbana, IL: University of Illinois Press (2009).

[*Bonnie Glass-Coffin is a professor of anthropology at Utah State University. Her research interests include historical transformations and contemporary dynamics in Peruvian shamanism, and her teaching interests comprise Cultural Anthropology, Ethnographic Methods, Medical Anthropology, Anthropology of Religion, Shamanism, Applied Anthropology, Interfaith Leadership, Experiential Pedagogies*.]

Since the late 1980s I have written, as an anthropologist, about shamanism in northern Peru. Much of what I have written has focused on the changes that occur in shamanic beliefs and practices when worlds collide. Like the Andean concept of the *tinku*, which describes the tremendous energies unleashed when two rivers crash together violently, the *tinku* of colliding worlds has brought new forms and new meanings to Peruvian shamanism over the last five hundred years. Sometimes my focus has been on historical transformations that occurred on Peru's north coast as a result of colonial "collisions" between indigenous, European, and even African agents restructuring meaning in a world changed by conquest. At other times, my

Бонні Ґласс-Коффін

Балансування на інтерпретативних огорожах або стрибання в порожнечу: моє примирення себе з Кастанедою і «Вченням дона Хуана».

Надруковано в: Б. Гірн і Р.С. Трайтс (редактори). «Наративний компас: історії, що скеровують життя жінок», (с. 57–67). Урбана, Іллінойс: вид-во університету Іллінойсу, 2009 р.

[*Бонні Гласс-Коффін є професором антропології в Університеті штату Юта. Її дослідницькі інтереси включають історичні трансформації та сучасну динаміку перуанського шаманізму, а викладацькі інтереси охоплюють культурну антропологію, етнографічні методи, медичну антропологію, антропологію релігії, шаманізм, прикладну антропологію, інтер-релігійне лідерство, досвідну педагогіку*.]

Починаючи з кінця 80-х рр., я як антрополог писала про шаманізм у північному Перу. Багато що з написаного мною фокусується на змінах, що виникають у шаманських віруваннях і практиках при зіткненні світів. Подібно до андського концепту *tinku*, який описує величезну енергію, що вивільнюється, коли дві стрімкі річки бурхливо зливаються разом, *tinku* світів, що зіткнулися, приносить перуанському шаманізму нові форми й нові смисли протягом останніх п'ятисот років. Іноді я фокусувалася на історичних трансформаціях, які відбулися на північному узбережжі Перу в результаті колоніальних «зіткнень» між представниками місцевих, європейських і навіть африканських культур, що реструктурували смисли в світі, зміненому конкістою. В інший

Bonnie Glass-Coffin

focus has been on paradigmatic transformations that result when Peruvian shamanism is considered through a gendered lens. I have also written about the changes that occur when shamanic and anthropological worlds collide and shamanic healers are catapulted into the limelight of exotic "otherness" as a result of the researcher's gaze. And I have most frequently written about the very personal psychological and social transformations that occurred in my life as a result of my prolonged contact with Peruvian shamanic worlds.

In all my years of study, reflection, and attention to these transformative processes, however, I have never before focused on the most fundamental element of transformation that underlies and informs the reason shamanism emerged in ancient times and the reason it continues to thrive today. Because the defining characteristic of a shamanic practitioner is his or her direct access to the normally unseen worlds of spirit and divine power as well as the ability to channel that knowledge for the good of a human community, I am discussing, of course, the spiritual transformation and consciousness of that connection to the world of the unseen.

One reason I've never written about these human-spirit connections is that I've never before had access to that space in which such conversations and experiences occur. Like many anthropologists investigating religious phenomena, I have interpreted informants' accounts of interactions, revelations, and spiritual experiences even while unable to perceive their connections to unseen worlds firsthand. I have viewed my role as that of interpreter and culture-broker, working across phenomenological divides in ways that make unknowable encounters with the unseen understandable

час я зосереджувалася на парадигматичних трансформаціях, які виникають, коли перуанський шаманізм розглядається крізь гендерну лінзу. Я також писала про зміни, що виникають, коли стикаються шаманський та антропологічний світи і шаманські цілителі стрімко стають центром уваги в світлі своєї екзотичної «іншості» з погляду дослідника. І ще я дуже часто писала про дуже особисті психологічні й соціальні трансформації, які відбувалися в моєму житті в результаті мого тривалого контакту з перуанськими шаманськими світами.

Однак протягом усіх років вивчення, обмірковування й зосередження уваги на трансформаційних процесах, я досі не фокусувалася на найбільш фундаментальному елементі трансформації, який лежить в основі й продовжує давати життя шаманізму від давнини до наших днів. Бо визначальна характеристика практикувальника шаманізму — це його або її здатність прямого доступу до невидимих світів духу й божественної сили, а також здатність каналізувати це знання на благо людської спільноти; я кажу, звісно, про духовну трансформацію та усвідомлення цього зв'язку зі світом невидимого.

Однією з причин, чому я ніколи не писала про ці зв'язки людини й духу, є те, що раніше в мене ніколи не було доступу до цього досвіду. Як і багато антропологів, котрі досліджують релігійні феномени, я інтерпретувала розповіді інформаторів про взаємодії, одкровення й духовні досвіди навіть бувши нездатною безпосередньо сприймати їхні зв'язки з невидимими світами. Я бачила свою роль у тому, щоб бути інтерпретатором і культурним посередником, опрацьовуючи різні феноменологічні вододіли таким чином, щоб зробити незбагненні зустрічі з невидимим доступними для

even in the absence of experience. I have inscribed shamanic encounters with an "as if" qualifier that defines and categorizes what I've learned in terms of metaphor, symbol, and the inscription of cultural meanings onto differing planes of reality. More observer than participant, translator than advocate, patient than initiate, until recently I had never had the privilege of "seeing beyond the veil" that separates human and spirit worlds in spite of two decades of attending shamanic rituals and working closely with more than a dozen Peruvian *curanderos* (both male and female) on the coast and in the highlands and jungles of Peru.

Along the way I have ingested gallons of the psychoactive San Pedro cactus (*Echinopsis pachanoi*), more than enough *ayahuasca* (*Banasteriopsis caapi*) to "cross over," and even had the fearful experience of descending to the depths of consciousness with the toxic scopolamine-based *misha* additives that Peruvian shaman guides sometimes use in their teachings. But until recently, I had never perceived the *realities* of unseen worlds firsthand. That is not to say that I hadn't had a lot of strange hallucinations, seen pretty colors, or experienced the neurological effects of psycho-actives. Even with all the altered states I'd had with shamanic guides, however, I never really understood how worlds connect because I had never "seen" the connections as they do. My lack of shamanic prowess had become the butt of more than the occasional joke among the healers with whom I worked, and explanations for my turpitude ranged from fear of letting go control, to the immorality of an impure heart, to insincerity in my desire to share discourse with nonhuman familiars, with every imaginable explanation in between.

розуміння навіть за відсутності досвіду. Я фіксувала шаманські зустрічі за допомогою класифікатора «ніби», який описує й категоризує те, що я дізналася, мовою метафор, символів та вписування культурних значень у різні площини реальності. Більше спостерігачка, ніж учасниця; трансляторка, ніж захисниця; об'єкт впливу, ніж посвячена, до недавнього часу я ніколи не мала привілею «бачити по той бік завіси», що розділяє світи людини й духу, попри відвідування шаманських ритуалів і тісної роботи з більш як дюжиною Перуанських *курандеро* (чоловіків і жінок) протягом двох десятків років на узбережжі, високогір'ях і в джунглях Перу.

За цей час я прийняла кілька галонів психоактивного кактуса Сан-Педро (*Echinopsis pachanoi*), більш ніж достатньо *аяуаски* (*Banasteriopsis caapi*), щоб здійснити «перехід», і навіть мала лякаючий досвід занурення в глибини свідомості за допомогою токсичних добавок *misha* на основі скополаміна, які перуанські шаманські провідники іноді використовують у своєму вченні. Але до недавнього часу я ніколи не сприймала *реальності* невидимих світів безпосередньо. Це не означає, що я не мала багато дивних галюцинацій, не бачила гарних кольорів і не досвідчувала неврологічні ефекти психоактивних речовин. Навіть із усіма зміненими станами свідомості, які я мала із шаманськими провідниками, я ніколи по-справжньому не розуміла, як сполучаються між собою світи, бо ніколи не «бачила» тих зв'язків, як це роблять вони. Відсутність у мене шаманської вправності стала об'єктом далеко не поодиноких жартів між цілителями, з якими я працювала, і пояснення моєї ганебної поведінки варіювалися від страху відпустити контроль до розбещеності мого нечистого серця й нещирості мого бажання ділитися моїм спілкуванням із нелюдськими фамільярами, з усіма можливими поясненнями між ними.

In many regards my experiences as an ethnographer of shamanism, my difficulties of abandoning the role of translator/interpreter in favor of finally crossing over to a world inaccessible to most, and the pity expressed by my teachers are reminiscent of Carlos Castaneda's tales of sorcery and shamanism first published in the late 1960s. Between 1968 and 1998 Castaneda wrote eleven books about his experiences as a sorcerer's apprentice. His first four, written between 1968 and 1974, discuss his early years of apprenticeship and the period in which Castaneda most obviously struggled with the issues relevant to this essay. They include *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*, *Journey to Ixtlan: The Lessons of Don Juan*, and *Tales of Power*.[1]

[1] Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* (Berkeley: University of California Press, 1968); Carlos Castaneda, *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* (New York: Simon and Schuster, 1971); Carlos Castaneda, *Journey to Ixtlan: The Lessons of Don Juan* (New York: Simon and Schuster, 1972); Carlos Castaneda, *Tales of Power* (New York: Simon and Schuster, 1974).

Even according to Richard de Mille, who was among his most acerbic critics, Castaneda's books were groundbreaking because they manifested "for laymen as well as professionals the rift between those anthropologists who... 'regard anthropology primarily as a humanity and those who regard it primarily as a science'."[2] Unlike most ethnographic monographs, Castaneda's first book, published also as a UCLA master's thesis for a degree in anthropology, became a best-seller. Together with his next three publi-

Багато в чому мої досвіди як етнографа шаманізму, мої труднощі в облишенні ролі транслятора/тлумача на користь остаточного переходу в недосяжний для більшості світ і жаль, висловлюваний моїми вчителями, нагадують оповіді Карлоса Кастанеди про мольфарство й шаманізм, які були вперше опубліковані в кінці 60-х років. Між 1968 і 1998 роками Кастанеда написав одинадцять книжок про свої досвіди як учня мольфара. Перші чотири книжки, написані між 1968 і 1974 роками, описують ранні роки його учнівства й період, коли Кастанеда найбільш очевидно стикався й боровся з проблемами, що є релевантними до цього нарису. До них належать «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», «Подорож до Істлану: науки дона Хуана» і «Оповіді про силу».[1]

[1] Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» (Берклі: Університет Каліфорнії, 1968 р.); Карлос Кастанеда, «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном» (Нью-Йорк: «Саймон енд Шустер», 1971 р.); Карлос Кастанеда, «Подорож до Істлану: науки дона Хуана» (Нью-Йорк: «Саймон енд Шустер», 1972 р.); Карлос Кастанеда, «Оповіді про силу» (Нью-Йорк: «Саймон енд Шустер», 1974 р.).

Навіть за словами Річарда де Мілля, котрий був серед його найбільш різких критиків, книжки Кастанеди були новаторськими, бо вони наочно показали "як неспеціалістам, так і фахівцям разючу відмінність між тими антропологами, котрі «розглядають антропологію насамперед як людей, і тими, хто розглядає її насамперед як науку»."[2] На відміну від більшості етнографічних монографій, перша книжка Кастанеди, опублікована також як дисертація на здобуття магістерського ступеня з антропології в УКЛА, стала бестселером. Згідно із проілюстрованою на обкладинці

cations, its appeal, according to a *Time Magazine* cover story about his work, was in Castaneda's ability to present an alternative to rationalism and logical-positivism where animals talk and sorcerers fly "not as fiction but as unembellished documentary fact."[3]

[2] Richard de Mille, *The Don Juan Papers: Further Castaneda Controversies* (Santa Barbara: Ross-Erikson Publishers, 1980), 115.

[3] "Don Juan and the Sorcerer's Apprentice," *Time Magazine,* March 5, 1973.

It is precisely the criticism that Castaneda's books are, in fact, fiction rather than ethnography that has fueled the controversy surrounding his work for so many years. In anthropology, even though Don Juan's separate reality could be accepted as "true" (as long as it is bracketed by the caveat that truth is culturally relative), the discipline can only continue its claim on scientific objectivity and external validity if Castaneda did the fieldwork and if Don Juan existed "out there" in the desert rather than as an allegory about the nature of reality. Although no one has yet challenged the authenticity of my fieldwork as Richard de Mille and others did of Castaneda's, I have found the similarities between his life story, academic training, approach to narrative production, and passion for making ethnography available to popular audiences as problematic as it has been formative since the beginning of my own academic sojourn.[4]

[4] See especially Richard de Mille, *Castaneda's Journey: The Power and the Allegory* (Santa Barbara: Capra Press, 1976) and *The Don Juan Papers: Further Castaneda Controversies*, ed. Richard de Mille (Santa Barbara: Ross-Erikson Publishers, 1980). Because I was trying to turn my dissertation into a book, I was quite

заголовною статтею в журналі «Тайм», ця книжка разом із трьома наступними завдячує своєю чарівністю здатності Кастанеди представити альтернативу раціоналізму й логіко-позитивізму, де тварини розмовляють і мольфари літають "не як вигадка, а як неприкрашений документальний факт."[3]

[2] Річард де Мілль, «Статті про дона Хуана: продовження полеміки щодо Кастанеди», (Санта-Барбара: вид-во «Росс-Еріксон», 1980 р.), с. 115.

[3] «Дон Хуан і учень мольфара», журнал «Тайм», 5 березня 1973 р.

Саме критика, що проголошує, ніби книжки Кастанеди насправді є скоріше вигадкою, а не етнографією, підживлює суперечки навколо його роботи протягом стількох років. В антропології, навіть попри те, що окрему реальність дона Хуана можна приймати як «правдиву» (допоки в дужках наводиться застереження про те, що в культурному відношенні правда є відносною), ця дисципліна може продовжувати претендувати на наукову об'єктивність і зовнішню валідність, лише якщо Кастанеда займався польовою роботою і якщо дон Хуан існував «десь там» у пустелі, а не як алегорія про природу реальності. Хоча ніхто поки що не ставив під сумнів справжність моєї польової роботи, як Річард де Мілль та інші робили це відносно Кастанедової, я знаходжу подібності між його життєвою історією, академічною підготовкою, підходом до створення оповіді й пристрастю до того, щоб зробити етнографію доступною широкій аудиторії так само проблематичними, як і сприяючими розвитку від початку мого власного академічного шляху.[4]

[4] Див. особливо Річард де Мілль, «Подорож Кастанеди: сила та алегорія» (Санта-Барбара: «Капра Прес», 1976 р.) та «Статті про дона Хуана: продовження полеміки щодо Кастанеди», під ред. Річарда де Мілля (Санта-Барбара: видавництво «Росс-Еріксон», 1980 р.). Оскільки я намагалася перетворити мою дисертацію на книжку, я цілком

conscious of the burden of Castaneda's legacy on my own scholarly production — so much so, that I entitled one of my first articles "Portrayals of Experience in Ethnography: Situated Knowledge or Castaneda's Revenge," *Anthropology UCLA* 20 (1993): 105–25.

According to de Mille and other Castaneda skeptics, this enigmatic figure was so committed to erasing his own personal history that he claimed to be Brazilian, Argentine, and even Chicano over the course of his career. But he was actually born in Cajamarca, Peru, in 1925 as Carlos Arana Castaneda. After migrating to the United States, he studied anthropology at UCLA from the late 1950s until filing his dissertation in 1973. Among his peers were Barbara Myerhoff, Peter Furst, and Douglas Sharon. All three of these scholars were also working on dissertations about Latin American shamanism during Castaneda's tenure in the program. Myerhoff's work was with Huichol shamans in Central Mexico, Furst studied West Mexican shamanism and archaeology, and Sharon was working on the life history of a north Peruvian shaman named Eduardo Calderon. Castaneda's dissertation committee changed over time but included such names as Walter Goldschmidt, Jacques Maquet, Douglass Price-Williams, and Johannes Wilbert. His decision to study Yaqui sorcery happened quite by accident at an Arizona bus station where he claims to have met a remarkable teacher, known to millions of his readers as Don Juan Matus. The dissertation that eventually resulted was the subject of great controversy because it appeared in print as *Journey to Ixtlan* before it was filed as an "unpublished" dissertation manuscript called "Sorcery: A Description of the World."[5]

[5] Castaneda, *Journey to Ixtlan*.

Bonnie Glass-Coffin

усвідомлювала тягар Кастанедової спадщини на своїй власній науковій роботі — так сильно, що назвала одну з моїх перших статей «Зображення досвіду в етнографії: ситуаційне знання або помста Кастанеди», «Антропологія УКЛА», число 20 (1993 р.), стор. 105–25.

За словами де Мілля та інших скептиків щодо Кастанеди, ця загадкова постать була настільки віддана стиранню власної особистої історії, що протягом своєї кар'єри він заявляв, що є бразильцем, аргентинцем і навіть чикано. Але насправді він народився в Кахамарці, Перу, в 1925 році як Карлос Аранья Кастанеда. Емігрувавши до Сполучених Штатів він із кінця 50-х років вивчав антропологію в УКЛА й захистив докторську дисертацію в 1973 році. Серед його колег-однокурсників були Барбара Маєргофф, Пітер Ферст і Дуглас Шарон. Усі ці троє науковців також працювали над дисертаціями про латиноамериканський шаманізм під час Кастанедового перебування в університетській програмі. Маєргофф працювала з шаманами племені уїчоль у центральній Мексиці, Ферст вивчав шаманізм та археологію західної Мексики, а Шарон працював над історією життя шамана з Північного Перу на ім'я Едуардо Кальдерон. Члени дисертаційного комітету Кастанеди з часом змінювалися, але включали в себе такі імена, як Волтер Ґолдшмідт, Жак Маке́, Дуглас Прайс-Вільямс і Йоганнес Вілберт. Його рішення вивчати якійське мольфарство було прийняте досить випадково на автостанції в Аризоні, де, за його твердженнями, він зустрів незвичайного вчителя, відомого мільйонам читачів як дон Хуан Матус. Дисертація, що з'явилася в результаті цього, була предметом великих суперечок, бо вийшла друком як «Подорож до Істлану» ще до її подання для захисту як «неопублікованого» дисертаційного рукопису під назвою «Мольфарство: один із описів світу».[5]

[5] Кастанеда, «Подорож до Істлану».

The discrepancies between this rendition of his first years working with Don Juan and his earlier account of the same period (*Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*) led many to question whether his narrative was based on the "external" realities of ethnographic fieldwork at all.[6] It has even been suggested that the ethnographic material upon which he based his narrative was "collected" in the folklore archives at UCLA, from conversations with peers like Myerhoff, and even from his memories of healing and sorcery as practiced and recounted during childhood years in his native Cajamarca, Peru.

[6] Castaneda, *The Teachings of Don Juan.*

I provide some of this detail from Castaneda's life history because of how much overlap there is in our personal and academic formations. While I am not a native of Peru, my interest in sorcery and healing arose from early experiences of living with a Peruvian family in Trujillo, although the family was originally from Cajamarca. Like Castaneda, I also chose to study shamanism and sorcery only after abandoning an interest in ethnobotany and plant remedies. Like his encounter with Don Juan, it was a conversation I also chanced to have while traveling that changed my world. On that spring day in 1975, while bumping along dusty mountain roads in the high Andes, my traveling companion and best friend (with whom I felt I shared bonds of understanding that went far below the onion-skin of culture) had casually commented that she was celebrating that day the anniversary of her grandmother's death. When I asked with sympathy of what affliction the woman had perished, my friend replied, "Oh, she was killed because a neighbor contracted for her

Розбіжності між цим описом перших років роботи Кастанеди з доном Хуаном і його більш ранньою розповіддю про той самий період часу («Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі») привели багатьох до запитання, чи його оповідь узагалі ґрунтується на «зовнішніх» реаліях етнографічної польової роботи.[6] Навіть висловлювалося припущення, що етнографічний матеріал, на якому він основував свою розповідь, був «зібраний» у фольклорних архівах УКЛА, із розмов з колегами, такими як Маєргофф, і навіть із його спогадів про практики цілительства й мольфарства, про які йому розповідали в дитинстві в його рідній Кахамарці, Перу.

[6] Кастанеда, «Вчення дона Хуана».

Я наводжу тут деякі деталі з життєвої історії Кастанеди, щоб показати, як багато є збігів у певних аспектах нашого з ним життя в особистому та академічному плані. Не зважаючи на те, що я не була корінною мешканкою Перу, мій інтерес до мольфарства й цілительства виник із ранніх досвідів життя з перуанською сім'єю в Трухільо, хоча ця родина походила з Кахамарки. Як і Кастанеда, я також обрала вивчати шаманізм і мольфарство після того, як облишила своє зацікавлення в етноботаніці й рослинних лікарських засобах. Як і його зустріч із доном Хуаном, під час однієї поїздки мені також пощастило мати розмову, яка змінила мій світ. Того весняного дня в 1975 році, трясучись на вибоїнах курних путівців андського високогір'я, моя супутниця й найкраща подруга (з якою, за моїми відчуттями, я поділяла глибоке взаєморозуміння, котре сягало значно глибше цибулинного шару культури), раптом мимохідь сказала, що сьогодні була річниця смерті її бабусі. Коли я з емпатією поцікавилася, від якої недуги вона померла, моя подруга відповіла: «О, її вбили, бо сусід замовив її смерть у місцевої відьми». Ще за мить до цих її слів я ніколи не почувалася

Bonnie Glass-Coffin

death with a local witch.” In the moment before that utterance I had never felt closer to another human being, but as she spoke, the chasm that opened between us was so wide that I wondered if I could ever truly see her world. Like Castaneda’s fateful meeting with Don Juan in a southwestern desert, I felt my life’s path shift in a single instant. I was just eighteen years old.

It was seven more years before I finished college, married, moved to Los Angeles, and began formal study in a graduate program at UCLA. I was living in Los Angeles by chance while my husband attended graduate school. I was bored with low-paying jobs and asked a professor who taught at the campus where I lived as a residence hall director what graduate program in anthropology he might recommend. He mentioned UCLA and a professor named Johannes Wilbert who had studied with Warao shamans in Venezuela for more than thirty years.

When I called his office, one of his graduate research assistants, Don Joralemon, picked up the telephone. There was a long silence on the other end of the line as I briefly explained my interests and my hopes to return to Peru and maybe even to Trujillo to study shamanism. Then, in a rush, he told me that although his professor had focused his research in Venezuela, both he and a recent graduate of the program, Doug Sharon, had worked with shamans in Trujillo for their respective projects. Six months later I met Johannes Wilbert and was invited to become his student. It was only then that I learned Castaneda had walked these same halls. And though my participation in Wilbert’s weekly seminars (required of all students whose dissertation committees he chaired) occurred long after that of Castaneda, Myerhoff, Furst, and

такою близькою до іншої людини, але поки вона говорила, між нами розверзлася прірва такої ширини, що я стала запитувати себе, чи зможу я колись по-справжньому бачити її світ. Подібно до доленосної зустрічі Кастанеди з доном Хуаном у південно-західній пустелі, я відчула, що стежка мого життя змінила напрямок в одну мить. Мені було лише вісімнадцять.

Минуло ще сім років, перш ніж я закінчила коледж, одружилася, переїхала до Лос-Анджелеса й почала офіційне навчання на магістерській програмі УКЛА. Я перебивалася випадковими заробітками в Лос-Анджелесі, поки мій чоловік навчався в магістратурі. Мені набридли низькооплачувані роботи, і я попросила одного викладача, який викладав у кампусі, де я жила як директор студентського гуртожитку, порекомендувати мені магістерську програму з антропології. Він сказав мені про УКЛА й про викладача на ім’я Йоганнес Вілберт, який навчався в шаманів варао у Венесуелі понад тридцять років.

Коли я подзвонила в його офіс, мені відповів один із його наукових помічників-аспірантів, Дон Йоралемон. З протилежного боку дроту була глибока тиша, поки я стисло пояснювала мої інтереси й сподівання повернутися в Перу і, можливо, навіть у Трухільо для вивчення шаманізму. Потім він поспіхом повідомив мені, що хоча його професор зосередив свої дослідження на Венесуелі, і він, і недавній випускник програми, Дуг Шарон, працювали з шаманами в Трухільо для своїх відповідних проєктів. Через півроку я зустрілася з Йоганнесом Вілбертом і була запрошена бути його студенткою. Лише тоді я дізналася, що Кастанеда ходив цими самими залами. І хоча я стала брати участь у щотижневих семінарах Вілберта (обов’язкових для всіх студентів, чиї дисертаційні комітети він очолював), через довгий час після Кастанеди, Маєргофф,

Sharon, veiled references to "the time of Castaneda" still sometimes floated in the air at those weekly Thursday meetings. Like Castaneda, I also chose Douglass Price-Williams to serve on my committee. And some of Castaneda's peers, including Douglas Sharon and Peter Furst, became mentors and good friends.

Aside from these correspondences, however, Castaneda's works have influenced me because of the topic of my research, because of my humanistic orientation to the discipline, because of an affinity for popular writing, and, most important, because of a felt need to write myself into my ethnographic reports in order to be faithful to the symbol systems I have tried to represent. My dissertation research asked, "Does the gender of the healer influence the way that sorcery-caused illness is conceptualized or the way that therapy is structured?" and focused on the lives of five female shamans living on the coast and in the highlands of northern Peru. It was designed to compare with Sharon's and Joralemon's research on the symbol systems of male Peruvian shamans.

What I found significant was the admonition (expressed by three of the five women) that power-to-heal sorcery is neither based on transcending everyday experience nor accomplished by a shaman on the patient's behalf. Instead, healing can only be claimed when filtered through experience. It requires internalizing a message and, through acting upon it, being transformed. That insight shaped my decision to report the results of my research through the lens of experience. Like Castaneda, I felt a need to write the ethnographer into the story in order to be faithful to the symbol systems being represented.

Ферста й Шарона, завуальовані посилання на «час Кастанеди» досі іноді лунали в повітрі на тих щочетвергових зібраннях. Як і Кастанеда, я також обрала Дугласа Прайс-Вільямса бути членом мого комітету. А деякі колеги Кастанеди, зокрема Дуглас Шарон і Пітер Ферст, стали моїми наставниками й добрими друзями.

Однак, окрім цих збігів, праці Кастанеди вплинули на мене через тему мого дослідження, через мою гуманістичну орієнтацію на дисципліну, через прихильність до писання для широкого загалу і, найголовніше, через відчування потреби вписувати саму себе у свої етнографічні звіти, щоб бути вірною символічним системам, які я намагалася представити. У моєму дисертаційному дослідженні ставилося запитання: "Чи впливає стать цілителя на те, як концептуалізується хвороба, спричинена мольфуванням, або на спосіб структурування терапії?", і воно фокусувалося на житті п'яти шаманок, що мешкали на узбережжі та на високогір'ях північного Перу. Його метою було порівняння з дослідженнями Шарона та Йоралемона щодо систем символів перуанських шаманів-чоловіків.

Що я знайшла вагомим, то це зауваження (висловлене трьома з п'яти жінок), що мольфування, яке має силу зцілення, не ґрунтується на виході за межі повсякденного досвіду та не здійснюється шаманом від імені пацієнта. Натомість заявляти про зцілення можна лише тоді, коли має місце фільтрування через досвід. Воно вимагає інтерналізації послання і, через дію на нього, трансформації. Цей інсайт надав форми моєму рішенню розповісти про результати мого дослідження крізь призму досвіду. Як і Кастанеда, я відчувала потребу вписати етнографа в оповідь, щоб бути вірною системам символів, що наводяться.

Bonnie Glass-Coffin

The results, including my first book, *The Gift of Life: Female Spirituality and Healing in Northern Peru*, and several articles, have earned me both praise and condemnation by peers."[7] Those worried that anthropology might never overcome its status as the "softest" of the sciences because of problems inherent in making other humans the object of its gaze grow squeamish when they read works like mine. Those more comfortable with acknowledging the worth of our humanistic legacy have applauded it as honest, accessible, and even groundbreaking. For my part, I have tried not to he pigeonholed as postmodern or as a Castaneda "wannabe."

[7] Bonnie Glass-Coffin, *The Gift of Life: Female Spirituality and Healing in Northern Peru* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1998).

Результати, включно з моєю першою книжкою «Дарунок життя: жіноча духовність і цілительство в північному Перу» і кількома статтями заслужили як похвалу, так і осуд з боку моїх колег.[7] Ті, хто переживає, що антропологія ніколи не зможе подолати свій статус «найпоблажливішої» з усіх наук через проблеми, властиві для неї через те, що вона робить інших людей об'єктом свого розгляду, кривляться від огиди при читанні праць, подібних до моєї. Ті ж, кому комфортніше визнати цінність нашої гуманістичної спадщини, аплодували їй як чесній, доступній для розуміння й навіть новаторській. Зі свого боку, я намагалася, щоб мені не приклеювали таких ярликів, як «постмодерністка» або «хоче бути схожою на Кастанеду».

[7] Бонні Ґласс-Коффін, «Дарунок життя: жіноча духовність і зцілення в північному Перу» (Альбукерке: вид-во університету Нью-Мексико, 1998 р.).

I hope to keep a foot on each side of the materialist-idealist or scientist-humanist divide. With research projects and ethnographic production ranging from applied anthropology and community development to health-care decision making and archive-based ethnohistory, I have often stumped those who think my contributions are easy to label. Neither inherently materialist nor postmodernist, I believe anthropological theories and methods are tools that should be thought of as part of a "suitcase" of options. I have repeatedly asserted that their application to any investigation ought to be informed by the requirements of the topic under consideration rather than taken as a badge of honor to be worn forevermore. My proclivity toward what Clifford Geertz has termed "thick description" as well as authorial engagement, however, is apparent in much of what I write.[8]

[8] Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays* (New York: Basic Books, 1973)

Я сподіваюся міцно стояти ногами на кожній стороні матеріалістично-ідеалістичного або науково-гуманістичного вододілу. Своїми дослідницькими проєктами й етнографічною роботою від прикладної антропології та розвитку громад до прийняття рішень у галузі охорони здоров'я та етноісторії на основі архівних даних, я нерідко спантеличую тих, хто вважає, що на мою роботу можна легко навісити ярлик. Не бувши за своєю суттю ані матеріалісткою, ані постмодерністкою, я вважаю, що антропологічні теорії і методи є інструментами, які слід розглядати як частину «валізи» можливих варіантів. Я неодноразово стверджувала, що їхнє застосування до будь-якого дослідження має зумовлюватися вимогами теми, що вивчається, а не сприйматися як знак пошани, який слід повісити назавжди. Однак моя схильність до того, що Кліффорд Ґіртц назвав «товстим описом», а також авторським залученням, є очевидною в значній частині того, що я пишу.[8]

[8] Кліффорд Ґіртц, «Інтерпретація культур: вибрані есеї» (Нью-Йорк: «Бейсік букс», 1973 р.)

And so, after some circumnavigation and discussion of how I came to adopt the particular textual registers that have marked my work, I come back to the question of why I've never written about spiritual transformation at its core. While Castaneda claimed to his mentor don Juan (at least in the first four books) that he didn't really "get it" and/or that he wasn't ready to make the leap (until the last days of his apprenticeship with don Juan), my reticence, at some level, has been as much about legitimacy as access. In the debates that swirl around how to take his prose, as fact or fiction, description or dream, ethnography or mysticism disguised as dialog in order to boost sales, what other explanation can be given for why don Juan's existence matters?

De Mille has effectively argued that without the legitimacy of a flesh-and-blood other as Socratic foil, Castaneda would have bombed as a wordsmith and author. But as ethnography, can such focus on personal transformation ever be valid or reliable? Even if it is, as is certainly the case when a transformation experience is understood in terms of how an informant's testimony changes his status as a believer within a religious community, isn't cultural context important? How, then, should we take transformation experiences that occur in isolation from grounding communal forces?

Castaneda clung tightly to the role of ethnographer in his first books, perhaps due to confusion about which community he best served. Fear of being labeled deviant rather than diviner by fellow anthropologists must have contributed to the malaise he experienced during his student years. Even now, in spite of all the new ground gained in anthropology because of

Отже, після деякого загального огляду й обговорення того, як я прийшла до прийняття певних текстуальних реєстрів, що позначають мою роботу, я повертаюся до питання, чому я ніколи не писала про духовну трансформацію в її осерді. Тоді як Кастанеда заявляв своєму наставникові дону Хуану (принаймні в перших чотирьох книжках), що він не міг насправді «схопити це» та/або що він не був готовий зробити стрибок (аж до останніх днів його учнівства в дона Хуана), моя стриманість, на певному рівні, була пов'язана як з легітимністю, так і з доступом. У дискусіях навколо того, як сприймати його прозу — як факт чи вигадку, опис чи сон, етнографію чи містицизм, замаскований під діалог із метою збільшення продажів, яке ще можна дати пояснення, чому існування дона Хуана має значення?

Де Мілль фактично стверджував, що без легітимізації [дона Хуана] в плоті й крові як постаті, подібної до Сократа, Кастанеда досяг би неймовірного успіху як літератор і письменник. Але як етнографія, чи може такий фокус на особистій трансформації бути хоч колись валідним чи достовірним? Навіть якщо він є таким, як це, безсумнівно, має місце, коли досвід трансформації розуміється з погляду того, як свідчення інформатора змінюють його статус як віруючого в межах певної релігійної громади, хіба не є важливим культурний контекст? Як тоді нам ставитися до досвідів трансформації, котрі відбуваються ізольовано від общинних сил, що дають йому обґрунтування?

Кастанеда міцно тримався ролі етнографа у своїх перших книжках, можливо, через дезорієнтованість щодо того, якій спільноті він більше служить. Страх, що колеги-антропологи скоріше повісять на нього ярлик ненормального, а не ворожія, також міг посприяти відчуттю дискомфорту й тривоги, яке він мав у студентські роки. Навіть зараз, не зважаючи на свій новий статус в антропології, здобутий завдяки

Bonnie Glass-Coffin

the narrative risks he took, we still ask whether it is acceptable for anthropologists to claim conversion experiences while "on the job." If anthropologists do agree to participate fully in their humanity while on the clock, what form should their descriptions take? How can they construct those bridges between internal states and descriptions of something beyond ourselves if we are to remain loyal to the disciplinary mandate of describing humankind?

These questions have often plagued me while shaping my decisions about what to write and what to ignore. They are decisions that have become all the more urgent now that I have, after many years of studying how shamans intercede with spirit worlds, finally "gotten it" in spiritual terms. After years of straining to see across the chasm between ontological realities that I had first noticed at eighteen, on the day after my forty-ninth birthday in West Palm Beach, Florida, I finally understood firsthand the human-spirit connection that had long eluded me.

It is somewhat ironic that my first "ah-ha" moment and my first ability to perceive the world that keeps shamanic healers committed to their work came while working in suburban Florida rather than in Peru. In 1994 I published my concerns about embracing shamanic lessons outside of cultural context, wondering about authorship and the problems of co-opting when seekers claim "ancient" wisdom as their own.[9] It is also ironic because I spent so many years of study with more seemingly "authentic" others. Like Castaneda's perpetual association with don Juan, I had, after all, spent almost two decades with a shamanic mentor whose life

взятим на себе оповідним ризикам, ми досі запитуємо, чи прийнятно для антропологів заявляти про досвіди перетворення чи навернення до іншої системи переконань, перебуваючи «на роботі». Якщо антропологи погоджуються брати повну участь у вивченні своєї людської природи в робочий час, в якій формі мають бути представлені їхні описи? Як вони можуть побудувати ті мости між внутрішніми станами й описами чогось поза нами, якщо ми хочемо залишатися вірними дисциплінарному мандату опису людства?

Ці запитання часто турбували мене під час формування моїх рішень щодо того, що писати, а що ігнорувати. Саме такі рішення стали набагато актуальніші зараз, коли я, після багатьох років вивчення того, як шамани комунікують із духовними світами, нарешті «схопила це» в духовному плані. Після стількох років напруження всіх сил, щоб бачити по той бік прірви між онтологічними реальностями, які я вперше помітила у вісімнадцятирічному віці, у наступний день після мого сорока дев'ятого дня народження у Вест-Палм-Біч, штат Флорида, я нарешті сама зрозуміла зв'язок між людиною і духом, який так довго вислизав від мене.

Дещо іронічно, що мій перший момент «ага!» і моя перша здатність сприймати світ, який тримає відданих своїй роботі цілителів-шаманів, настав під час роботи в передмістях Флориди, а не в Перу. У 1994 році я опублікувала свої занепокоєння щодо приймання шаманських уроків поза культурним контекстом, задаючись питаннями авторства й проблемами кооптації, коли деякі шукачі заявляють про «древню» мудрість як про свою власну.[9] Це іронічно також тому, що я провела стільки років навчання зі, здавалося б, більш «автентичними» іншими. Подібно до дуже тривалого зв'язку Кастанеди з доном Хуаном, я, зрештою, провела майже двадцять років із шаманською наставницею, чиє життя

and work were firmly rooted in the cultural context of her birth. When the leap was made and the veil was parted, however, my moment of awakening came not with my mentor or any other healer with whom I had worked in Peru but with Oscar Miro-Quesada.

[9] Bonnie Glass-Coffin, “Anthropology, Shamanism and the ‘New Age,’” *Chronicle of Higher Education*, June 15, 1994, A48.

Miro-Quesada, a shamanic healer and Peruvian by birth, apprenticed with coastal and highland Peruvian master healers even though he has lived and practiced in the United States since the 1980s. Thus, Miro-Quesada is at least as versed in clinical and transpersonal psychology, learned while pursuing graduate programs at American universities, as he is with the traditions of his homeland. His special gift, and one that has made me rethink my earlier criticisms of shamanic-healing-out-of-cultural-context, is his ability and commitment to adapt Peruvian traditions to resonate with the needs and spiritual orientations of U.S. seekers. He has worked diligently to create new sociocultural foundations of community and context for spiritual growth without co-opting the power or the privilege of native healers.[10]

[10] For an introduction to Miro-Quesada’s work and vision see www.mesaworks.com.

On the day of my awakening I had trekked to his home in Florida to interview him for a book project. When we met the previous September I expressed interest in documenting how his adaptations of Peruvian traditions meet the needs of U.S. seekers. His response to my request was bracketed by a question: “Sure, I’m happy to have these transfor-

та діяльність були міцно вкорінені в культурному контексті її народження. Однак коли цей стрибок був зроблений і завісу було відкрито, мій момент пробудження настав не з моєю наставницею чи з будь-якою іншою цілителькою, з якими я працювала раніше в Перу, а з Оскаром Міро-Кесадою.

[9] Бонні Ґласс-Коффін, «Антропологія, шаманізм і Нью-Ейдж», у «Хроніка вищої освіти», 15 червня 1994 р., A48.

Міро-Кесада, шаманський цілитель і перуанець за походженням, навчався в майстрів цілительства з узбережжя й високогір’їв Перу, хоча жив і практикував у США з 1980-х років. Таким чином, Міро-Кесада принаймні настільки ж добре обізнаний із клінічною та трансперсональною психологією, які він вивчав під час навчання в магістратурі в американських університетах, як і з традиціями своєї батьківщини. Його особливим даром, який, зокрема, змусив мене переосмислити мою ранішу критику шаманського цілительства поза культурним контекстом, є його здатність та відданість адаптуванню перуанських традицій, щоб вони резонували з потребами й духовною орієнтацією американських шукачів. Він старанно працював над створенням нових соціокультурних підвалин спільноти й контексту для духовного зростання, не кооптуючи собі силу чи привілеї корінних цілителів.[10]

[10] Для ознайомлення з роботою та баченням Міро-Кесади див. сайт www.mesaworks.com.

У день мого пробудження я поїхала до його дому у Флориді, щоб узяти в нього інтерв’ю для книжкового проєкту. Коли ми бачилися минулого вересня, я висловила зацікавленість у документуванні того, як його адаптування перуанських традицій відповідає потребам американських шукачів. Його відповідь на моє прохання містила в собі одне запитання в дужках: “Звісно, я радий, що ці

Bonnie Glass-Coffin

mations be the subject of your ethnography, but before I do, are you also willing to be transformed?”

So on that day in February, in response to his call for my transformation, and in a ceremony designed to encourage my rebirth, I ingested *ayahuasca* (the vine of the dead). On that day, during our first shamanic ritual together, I finally saw beyond the veil and came face to face with the power and awe-inspiring awareness of a truly animated cosmos. As I communed with this plant medicine, convinced that it was a good day to die and be reborn, I finally experienced first-hand the spiritual connections and transformative moment that illuminates and embodies.

In a particularly clear-headed moment I had walked outdoors and sat in silence. There, beneath a waning gibbous moon on a cool Florida winter night, the scene before me was completely ordinary except that every plant, from the tallest coconut palm to the smallest blade of grass, acknowledged and honored my presence. Like a crowd of well-wishers at an acceptance speech, all turned toward me in unison when I appeared, bowing in respect. When I returned the nod, the gesture was repeated; when I looked away, the undulations of stem and flower, of bark and frond, became less focused, marked by private conversations and shared whispers between the plants in closest proximity to one another. But when I returned my gaze the coordinated movements were repeated. Bowing and swaying like schools of fish or flocks of geese on a common flyway, the multitudes repeatedly bowed and I reciprocated. We were equals honoring one another.

трансформації стануть предметом вашої етнографічної роботи, але перш ніж я зроблю це, чи не бажаєте ви також пройти трансформацію?”

Отже, того лютневого дня, у відповідь на його заклик до мого перетворення, та на церемонії, призначеній для заохочення мого другого народження, я прийняла *аяуаску* (рослину мертвих). Того дня, під час нашого першого спільного шаманського ритуалу, я нарешті побачила по той бік завіси й зіткнулася віч-на-віч із силою та благоговійним усвідомленням справді живого й наділеного душею космосу. У той час як я спілкувалася з цією цілющою рослиною, бувши переконана, що то був гарний день, щоб померти й народитися вдруге, я нарешті безпосередньо досвідчила духовні зв’язки й перетворювальний момент, який осяює та з’єднує в одне ціле.

В якусь особливо ясну мить я вийшла надвір і сіла в тиші. Там, під опуклим ущербним місяцем прохолодної флоридської зимової ночі, сцена переді мною була абсолютно звичайною, за винятком того, що кожна рослина, від найвищої кокосової пальми до найменшої травинки, визнавала й вшановувала мою присутність. Як натовп доброзичливців на вітальній промові, всі вони повернулися в унісон у мій бік, коли я з’явилася, і шанобливо вклонилися мені. Коли я відповіла їм поштивим поклоном, вони повторили свій жест; коли я відвела погляд убік, хвилеподібні рухи стебел і квіток, стовбурів і кори, гілок і листя стали менш сфокусовані, позначені приватними розмовами та перешіптуваннями між рослинами, що перебували найближче одна від одної. Але коли я повернула погляд, скоординовані рухи відновилися. Вклоняючись і погойдуючись, як зграйки риб чи табуни гусей у польоті, безліч усього цього без кінця знову й знову вклонялося, і я відповідала їм тим самим. Ми були рівні одне одному та вшановували одне одного.

As this polite greeting continued I suddenly realized what I had been writing about for many years: All life is co-created as willing humans interact in reverence with the Ground of Being that sustains us. This co-creation is reflected and nourished by the ways in which we interact with one another, care for the material world that provides for us, and relate to a firmament that inspires and humbles us as we journey. I learned that night that "as ye sow, so shall ye reap." Literally. I realized that if we want to change international polities, we would do well to start by honoring the earth as mother of us all. While this stance might be thought of as cliche (yes, we should plant and harvest organically, stop polluting the rivers, and make efforts to slow global warming), what I learned when I peeked behind the veil that night was more profound. Because we are all related and part of a giant web of belonging, the way we honor each element of creation, with offerings, thanksgiving, and prayer, has repercussions that are felt on many levels, from tectonic movements to pan-national awakenings. All life vibrates when the string is plucked, regardless of which note is played.

The implications of that awareness for my life from this point forward are profound—personally, socially, politically, and professionally, inverting cause and effect in significant ways. Just as Castaneda eventually abandoned academic detachment, I have also had to rethink how to report what I know in a way that better honors the validity of mainly hidden truths. To begin with, I've dropped the "as ifs" and the "likes" from my explanations of spirit, magic, sorcery, and soul. To some this is heresy, and

Поки тривало це ввічливе вітання, я раптом збагнула те, про що писала впродовж багатьох років: усе життя створюється спільними зусиллями, оскільки люди з відкритим серцем шанобливо взаємодіють із Землею Буття, яка підтримує і живить нас. Це співтворення відображається і підживлюється в ті способи, в які ми взаємодіємо одне з одним, турбуємося про матеріальний світ, який нас забезпечує, і є пов'язані з небесами, що надихають і впокорюють нас протягом нашої подорожі. Тієї ночі я дізналася, що "як посієш, так і пожнеш". Буквально. Я збагнула, що якщо ми хочемо змінити міжнародну політику, нам добре було б почати з того, щоб шанувати землю як матір усіх нас. Хоча цю позицію можна сприймати як кліше (так, нам слід органічно садити й збирати урожай, припинити забруднення річок і докладати зусиль, щоб уповільнити глобальне потепління), те, що я дізналася, коли зазирнула за завісу тієї ночі, було глибшим. Оскільки ми всі пов'язані між собою та є частиною гігантської мережі спільності, спосіб, у який ми вшановуємо кожен елемент творення за допомогою підношень, висловлення подяки й молитов, має наслідки, які відчуваються на багатьох рівнях, від тектонічних рухів до загальнонаціональних пробуджень. Усе життя вібрує, коли смикають за цю струну, незалежно від того, яку ноту на ній грають.

Наслідки цього усвідомлення для мого життя від цього моменту й надалі є глибокими — особисто, соціально, політично й професійно, з дуже значною зміною мого уявлення про причину та наслідок. Подібно до того, як Кастанеда врешті-решт облишив наукову відстороненість, я також мала переосмислити, як повідомляти про те, що я знаю, у спосіб, який би дозволяв краще відзначати достовірність переважно прихованих істин. Почнімо з того, що я перестала вживати слова «ніби» та «подібно» у своїх поясненнях духу, магії, мольфарства і душі.

Bonnie Glass-Coffin

the new conventions of intersubjectivity that it requires challenge the matter-of-fact reporting that characterized even Castaneda's work.

But I am convinced we need new ways to bridge the ethnographer's most hallowed method, which we call "participant observation" when writing about spiritual states and personal transformation. The ironic juxtaposition of writing from a perspective of connection while attempting to maintain distance and scientific objectivity is schizophrenic, especially if one takes the reporting commitments of both sides of that mandate at all seriously. Perhaps the irony of meeting both requirements is best recognized if we call that method another, more fitting, name. Instead of participant observation, perhaps we should label this rather unhealthy practice for what it truly is, "the act of cutting one's feet to smithereens on the razor sharp fence as one vacillates between reporting about and falling off the world."

Since that first night, when I saw palm trees and crabgrass bow before me and reciprocate to my davvening, when I understood the reason that Native American oratories so often end with the phrase "all my relations" and finally realized the profoundly significant implications of those connections, I have been faced with new challenges as I consider my future as an anthropologist and author. Some changes I make willingly, like owning my experiences as I move from the role of patient to that of gnostic initiate and accept my birthright as full member of an earth-honoring spiritual community. Others I fear but cannot reject, wondering only whether the record of my adventures with a family that includes plants and animals, rocks and

Для декого це єресь, і нові домовленості щодо інтерсуб'єктивності, якої це вимагає, кидають виклик фактичній оповіді, що була характерною ознакою навіть Кастанедової роботи.

Але я переконана, що ми потребуємо нових шляхів, щоб навести місток із найбільш цькованим методом етнографів, який ми називаємо «учасницьким спостереженням», коли ми пишемо про духовні стани й особисту трансформацію. Іронічне протиставлення письмового викладу з погляду з'єднання в той час, як намагаєшся зберегти дистанцію та наукову об'єктивність, є шизофренічним, особливо якщо взагалі серйозно сприймати зобов'язання обох сторін цього мандату щодо надання належних звітів. Мабуть, іронію дотримання обох вимог найкраще розпізнати, якщо ми назвемо цей метод іншою, більш підхожою назвою. Можливо, замість «учасницького спостереження» ми маємо назвати цю досить нездорову практику тим, чим вона є насправді: «акт різання ніг на дрібне шмаття на бритвенно гострій огорожі, коли ти вагаєшся між повідомлянням про світ і падінням із нього».

З тієї першої ночі, коли я побачила, як пальми та повзучий бур'ян вклоняються мені та відповідають на мої молитви, коли я зрозуміла причину, чому промови корінних американців так часто закінчуються фразою «і всі мої зв'язки», і нарешті зрозуміла глибоко значущі приховані значення цих зв'язків, я зіткнулася віч-на-віч із новими викликами для себе як автора й антрополога, котрими я себе вважала і в майбутньому. Деякі зміни я роблю охоче, як визнання своїми власних досвідів, коли я переходжу від ролі пацієнта до ролі гностичного посвяченого та приймаю своє право народження як повноправного члена духовної спільноти, що вшановує землю. Інших змін я боюся, але не можу відкинути, задаючись лише питанням про те, чи можливо колись надати записам моїх пригод із сім'єю, яка включає рослини й

trees, can ever be made palatable to my academic peers.

With all these changes in my life, I am quite certain of only one thing. I can no longer straddle the fence of participant or observer, impassioned subject or detached recorder, wounding the feet that must carry me forward to my destiny. Like Castaneda, I have finally leaped off the cliff of authorial indecision. Whether I am deemed dangerously deviant or shamanically gifted in the accounts I finally render will depend on how well I am able to mediate between those worlds to which I now have access and the needs of a community of readers willing to be served. The time has come for new beginnings, and whether or not my academic peers concur matters little. I have finally reconciled myself to the ambiguous legacy left by Castaneda. In seeing beyond the veil, I have replaced anthropological detachment with engagement and embraced the understanding that comes through surrendering to the unknown. In being transformed, I have received the clarity of a wider vision. My path is now illuminated by that understanding rather than by knowledge alone.

Bonnie Glass-Coffin
Professor of Anthropology
Utah State University

тварини, камені та дерева, такого вигляду, щоб їх змогли перетравити мої колеги-науковці.

З усіма цими змінами в моєму житті, я впевнена лише в одному. Я більше не можу вести подвійну гру на огорожі й вагатися у виборі ролі учасника або спостерігача, пристрасного суб'єкта або відстороненого реєстратора, ранячи свої ноги, які мусять вести мене вперед до моєї долі. Як і Кастанеда, я нарешті стрибнула з бескиду авторської нерішучості. Вважатимуть мене небезпечно ненормальною чи шаманськи обдарованою в тих звітах, які я нарешті надаю, залежатиме від того, наскільки добре я зможу виконувати роль медіатора між тими світами, до яких я зараз маю доступ, і потребами спільноти читачів, які бажають бути задоволеними. Настав час нових починань, і чи мої колеги-науковці поділяють цю думку не має великого значення. Я нарешті змирилася з неоднозначною спадщиною, яку залишив Кастанеда. Бачачи по той бік завіси, я замінила антропологічну відстороненість безпосереднім залученням та обрала розуміння, що виникає через віддавання себе невідомому. Проходячи трансформацію, я дістала ясність ширшого бачення. Тепер моя стежка освітлюється скоріше цим розумінням, ніж самим лише знанням.

Бонні Ґласс-Коффін,
професор антропології,
Університет штату Юта

SIMON ROMERO

PEYOTE'S HALLUCINATIONS SPAWN REAL-LIFE ACADEMIC FEUD

[Fikes vs. Furst: Two Academics Slug it Out Over Castaneda's Reportage]

The New York Times, Sept. 16, 2003, Section F, Page 2 (The National edition)

[*Jay Courtney Fikes is an American anthropologist who became famous for his criticism of Carlos Castaneda, although it was the latter's books that inspired him to study anthropology. In the course of his field studies of Huichol Indians, Fikes, influenced by de Mille's insinuations, became suspicious as to veracity of Castaneda's accounts and started to look for any inconsistencies he believed to be in his books. Soon, he openly joined de Mille in fierce criticism of Castaneda, mistakenly believing that don Juan was supposed to be a typical Yaqui tribal shaman, and therefore his description in Castaneda's books did not correspond to reality. However, while very few serious anthropologists paid attention at that time to the profane criticism of Castaneda by de Mille (who did not have an appropriate education and was completely ignorant in this field), the similar groundless accusations by their anthropologist colleague did not remain unpunished. The academic community condemned the Fikes' unfair criticism and he was shut out of all respected American universities and scientific publishing houses, that forced him to teach at a second-rate university in Turkey, from where he continued his attacks on Castaneda. Ironically, the profane and fraudulent criticisms by de Mille and Fikes served later as the basis for negative attitude to Castaneda by many other (mostly armchair) scholars who did not bother to delve deeper into the subject of their criticism*.]

САЙМОН РОМЕРО

ПЕЙОТНІ ГАЛЮЦИНАЦІЇ ПОРОДЖУЮТЬ РЕАЛЬНУ ВОРОЖНЕЧУ В АКАДЕМІЧНИХ КОЛАХ

[Файкс проти Ферста: двоє вчених чубляться через репортаж Кастанеди]

«Нью-Йорк Таймс», 16 вересня 2003 року, розділ F, стор. 2 (Національне видання)

[*Джей Кортні Файкс (англ. Jay Courtney Fikes) — американський антрополог, що став відомий завдяки критиці Карлоса Кастанеди, хоча саме книжки останнього надихнули його на вивчення антропології. У ході своїх польових досліджень індіанців уїчоль Файкс, під впливом інсинуацій де Мілля, став виношувати підозри щодо правдивості звітів Кастанеди й почав вишукувати будь-які невідповідності, котрі, на його думку, були в його книжках. Невдовзі він уже відкрито приєднався до де Мілля з несамовитою критикою Кастанеди, помилково вважаючи, що дон Хуан мав бути типовим племінним шаманом я́кі, а тому його опис у книжках Кастанеди не відповідає дійсності. Проте якщо мало хто з серйозних антропологів звертав у той час увагу на профанську критику Кастанеди з боку де Мілля (який не мав відповідної освіти і був цілковитим невігласом у цій сфері), то подібні безпідставні закиди з боку їхнього колеги-антрополога не залишилися безкарними. Наукова спільнота засудила недобросовісну критику Файкса й перед ним зачинилися двері всіх шанованих американських університетів і наукових видавництв, через що він був змушений викладати в другорядному університеті в Туреччині, звідки й продовжив свої нападки на Кастанеду. За іронією долі, профансько-шахрайська критика Кастанеди з боку де Мілля та Файкса згодом послужила основою для негативного ставлення до Кастанеди з боку багатьох інших (переважно «кабінетних») науковців, які не потрудилися глибше розібратися в предметі своєї критики*.]

In the 1960's and 70's, Carlos Castaneda captivated millions of readers with his tales of self-discovery under the influence of peyote, jimson weed and other hallucinogens.

His writings have always been controversial among anthropologists. After all, he claimed to have flown and grown a beak, among other things, in his transformation into a sorcerer under the tutelage of don Juan Matus, a Yaqui Indian shaman he said he met at a bus station in 1960 in Nogales, Ariz., while an anthropology graduate student.

But rarely has the profession witnessed anything as fierce as a feud between two anthropologists — one a former associate of Mr. Castaneda, the other a harsh critic — that has now reached the New Mexico Supreme Court.

What began as a disagreement over the authenticity of research into peyote rituals has evolved into a take-no-prisoners legal battle between the two experts on the Huichol Indians of northern Mexico. The court is expected to rule soon on whether a jury should hear each one's accusations that the other is out to destroy his reputation and career.

The two experts, Dr. Peter T. Furst, a former chairman of the anthropology department at the State University of New York at Albany, and Dr. Jay Courtney Fikes, a professor of anthropology at Yeditepe University in Istanbul, have been sparring since the 1980's. That was when Dr. Fikes began questioning the accuracy and legitimacy of Dr. Furst's reports on rituals among the Huichols.

Dr. Fikes, now 51, said that Dr. Furst and another anthropologist, Dr. Barbara Myerhoff, helped Mr. Castaneda fabricate descriptions of rituals. He accused Dr.

У 1960-х та 70-х роках Карлос Кастанеда підкорив мільйони читачів своїми оповідями про відкриття самого себе під впливом пейоту, дурману та інших галюциногенів.

Його праці завжди вважалися контроверсійними в колі антропологів. Зрештою, серед іншого, він стверджував, що літав і відростив дзьоба під час свого перетворення на мольфара під проводом дона Хуана Матуса, шамана з індіанського народу я́кі, котрого, за його словами, він зустрів на автостанції в Ноґалесі (Аризона) у 1960 році, бувши тоді студентом магістратури факультету антропології.

Але рідко коли ця професія буває свідком чогось настільки несамовитого, як ворожнеча між двома антропологами — один з яких є колишнім колегою пана Кастанеди, а інший є його суворим критиком — яка тепер дійшла аж до Верховного Суду штату Нью-Мексико.

Те, що розпочалося як незгода стосовно достовірності дослідження ритуалів із пейотом, перетворилося на юридичну баталію між двома експертами з життя індіанців північномексиканського племені уїчоль. Очікується, що суд незабаром визначить, чи мають присяжні заслухати їхні взаємні звинувачення в намірі зруйнувати кар'єру та репутацію один одного.

Два фахівці, колишній голова катедри антропології Університету штату Нью-Йорк в Олбані, д-р Пітер Т. Ферст, і викладач антропології Університету Єдітепе в Стамбулі, д-р Джей Кортні Файкс, чубляться між собою ще з 1980-х років. Саме тоді д-р Файкс почав ставити під сумнів достовірність і легітимність звітів д-ра Ферста про ритуали серед уїчолів.

Д-р Файкс, якому зараз 51 рік, заявляв, що д-р Ферст та інший антрополог, д-р Барбара Маєргофф, допомогли пану Кастанеді сфабрикувати описи ритуалів. Він звинувачував д-ра Ферста в

Furst of exaggerating or misrepresenting practices like waterfall jumping and peyote enemas, eventually organizing the accusations into a 1993 book, *Carlos Castaneda: Academic Opportunism and the Psychedelic Sixties*.

Those tales, he says, allowed Mr. Castaneda to become a literary celebrity and Dr. Furst and Dr. Myerhoff to advance their careers. (Dr. Myerhoff died in 1985 after teaching at the University of Southern California.)

Dr. Furst, who knew Mr. Castaneda when the two were anthropology graduate students at the University of California at Los Angeles, responded with lengthy letters to potential employers and publishers of Dr. Fikes, ridiculing his thinking and credentials, calling him "paranoid" and an "overprivileged white anthropologist".

The dispute has brought renewed attention to the already shaky foundations of Mr. Castaneda's best-selling accounts of shamanism, which made him a cult figure — the subject of a cover story in *Time* magazine in 1973 that explored the popular fascination with don Juan Matus, hallucinogenic mushrooms and the mind-bending influence of the Mexican desert.

Starting with *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* in 1968, Mr. Castaneda's 10 books, which include *Journey to Ixtlan* and *A Separate Reality*, have sold eight million copies in 17 languages. Several remain in print and available in the *New Age* sections of many

хибному висвітленні та перебільшеннях в описах таких практик, як стрибання через водоспад й промивання шлунку за допомогою пейоту. Зрештою, у 1993 році він організував свої звинувачення в книжку «Карлос Кастанеда: академічний опортунізм і психоделічні шістдесяті».

За його словами, такі казочки дозволили пану Кастанеді стати літературною знаменитістю, а докторам Ферсту й Маєргофф — піднятися кар'єрними сходами. (Д-р Маєргофф померла в 1985 році, а до того викладала в Університеті південної Каліфорнії.)

Д-р Ферст[260], який знав пана Кастанеду ще з часів, коли вони обоє були студентами антропології в магістратурі Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі, відповів на це довгими листами до потенційних роботодавців і видавців д-ра Файкса, висміюючи його спосіб мислення, професійну підготовку й кваліфікацію, називаючи його «параноїком» і «суперпривілейованим білошкірим антропологом».

Ця суперечка знову привернула увагу до й без того хисткого фундаменту розповідей Кастанеди про шаманізм, котрі стали бестселерами та зробили його культовою постаттю — його портрет був надрукований на обкладинці журналу «Тайм» у 1973 році, що присвятив йому цілу статтю, в якій досліджував популярне захоплення доном Хуаном Матусом, галюциногенними грибами та запаморочливим впливом мексиканської пустелі.

Починаючи з «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», що вийшло друком у 1968 р., десять книжок пана Кастанеди, серед яких «Подорож до Істлану» й «Окрема реальність», були перекладені сімнадцятьма[261] мовами й розпродані в кількості 8 мільйонів примірників. Багато з них досі друкуються й продаються в багатьох

[260] Див. примітку на стор. 466 цього тому.
[261] На сьогодні відомо про друковані переклади книжок Кастанеди щонайменше 34 різними мовами.

bookstores. Mr. Castaneda died in Los Angeles in April 1998. His life was so secret that his obituary did not appear for two months.

"It's really unfortunate that an argument like this has reached this level," said Dr. Kathleen R. Martin, chairwoman of the ethics committee of the American Anthropological Association and a professor at Florida International University. "Anthropologists reach different conclusions all the time about the people they study, but it's rare for this kind of animosity to develop."

Dr. Furst, 81, who is retired and living in Santa Fe, remains the more prominent of the two men within the anthropology profession after a long career in American universities. Dr. Fikes, on the other hand, said he had been unable to find work in recent years in the United States, choosing instead to teach anthropology in Turkey.

"I've suffered a lot at Furst's hand; it's like being blacklisted", said Dr. Fikes, who won a limited victory this year when the New Mexico Court of Appeals reversed a previous decision to dismiss the case. "In the meantime, the Castaneda legacy is still working its magic."

Indeed, Mr. Castaneda's influence may have waned over the years but it never disappeared. By the time of Mr. Castaneda's death from liver cancer five years ago, believers in his writings had even begun to practice Tensegrity, a series of meditation movements that Mr. Castaneda described as helpful in attaining higher consciousness. Still, many things about him are in question, including the year and place of his birth, his marital status and the authenticity of his work.

книгарнях у секції літератури Нью-Ейдж. Пан Кастанеда помер у Лос-Анджелесі в квітні 1998 р. Його життя було настільки секретне, що некролог не друкували протягом двох місяців.

"Дуже прикро, що подібна суперечка вийшла аж на такий рівень, — зазначила д-р Кетлін Р. Мартін, голова комітету з питань етики Американської антропологічної асоціації та професор Флоридського Міжнародного університету. — Антропологи повсякчас доходять різних висновків щодо людей, яких вони вивчають, але рідко коли це переростає в таку ворожнечу".

Д-р Ферст, якому вже виповнився 81 рік і який після тривалої кар'єри в американських університетах вийшов на пенсію та мешкає в Санта-Фе, досі залишається найшанованішим із цих двох у середовищі антропологів. Д-р Файкс, з іншого боку, заявив, що в останні роки не міг знайти роботу в США, обравши натомість викладати антропологію в Туреччині.

"Я дуже сильно постраждав від рук Ферста, це ніби потрапити до чорного списку, — заявив д-р Файкс, який отримав обмежену перемогу в цьому році, коли Апеляційний суд Нью-Мексико скасував попереднє рішення про припинення справи. — Тим часом спадщина Кастанеди досі продовжує свою магічну дію".

Справді, хоча вплив пана Кастанеди, можливо, й зменшився після стількох років, проте він ніколи не зникав. На момент смерті пана Кастанеди від раку печінки п'ять років тому його послідовники вже почали практикувати Тенсеґріті — серії медитативних рухів, які пан Кастанеда називав корисними для досягнення вищого рівня свідомості. Утім, багато питань щодо нього досі не з'ясовані, зокрема рік та місце народження, сімейний стан й автентичність його праць.

Depending on when he was talking and to whom, Mr. Castaneda sometimes said he was born in Sao Paulo, Brazil, in 1935, although immigration records indicated he was born in Cajamarca, Peru, in 1923. Unsuccessful efforts to find don Juan Matus in the Sonoran Desert covering parts of northern Mexico and Arizona led some experts to question whether he ever existed, or whether Mr. Castaneda based him on a composite of different individuals.

Into these allegations of fantasy and deceit came the quarrel between Dr. Furst and Dr. Fikes, which has been in New Mexico's legal system since Dr. Fikes sued Dr. Furst in 1996 for defamation, arguing that his rival had embarked on a quest to discredit him to publishing houses and universities.

These efforts by Dr. Furst are not disputed. Reacting to advance galleys of Dr. Fikes's book on Mr. Castaneda in 1992, Dr. Furst warned the editor of Madison Books of Lanham, Md., against publishing the book, calling into question Dr. Fikes's qualifications as an anthropologist and threatening to sue for defamation of character and slander.

"It is about what I expected — a tissue of undocumented suspicions, allegations, ludicrous 'hypotheses,' half-truths and misrepresentations of the facts, events and relationships, all in line with his consuming obsession with some deep, dark conspiracy centered on Carlos Castaneda and U.C.L.A.", Dr. Furst wrote.

Madison Books subsequently declined to publish the book, which Dr. Fikes eventually published in Canada in 1993. In another letter written in 1995, Dr. Furst sought to convince the director of a proposed Hu-

Залежно від того, з ким і коли він спілкувався, пан Кастанеда інколи казав, що народився в 1935 році в Сан-Паулу, Бразилія, тоді як у його імміграційних записах вказано, що він народився 1923 року в Кахамарці, Перу. Невдалі спроби знайти дона Хуана Матуса в пустелі Сонора, яка охоплює частини північної Мексики та Аризону, привели деяких фахівців до запитання, чи існував він узагалі, чи пан Кастанеда створив його як збірний образ різних людей.

Саме із цих бездоказових тверджень про обман та фантазії й виникла суперечка між д-ром Ферстом та д-ром Файксом, що перебуває в правовій системі штату Нью-Мексико відтоді, як у 1996 році д-р Файкс подав до суду на д-ра Ферста за наклеп, стверджуючи, що його опонент дискредитував його перед видавництвами й університетами.

Ці зусилля д-ра Ферста не ставляться під сумнів. У 1992 році, реагуючи на попередні коректурні гранки Файксової книжки про пана Кастанеду, д-р Ферст застеріг редактора видавництва «Медісон Букс оф Ленгем, Мд.» проти друку цієї книжки, а також поставив під сумнів кваліфікацію д-ра Файкса як антрополога й пригрозив подати позов за дефамацію людини та наклеп.

"У ній [книжці] ідеться про те, чого я й очікував: плетиво документально непідтверджених підозр, звинувачень, глузливих «гіпотез», напівправди, викривлених фактів, подій і стосунків, — усе в дусі його одержимості якоюсь глибокою, темною конспірологією довкола Карлоса Кастанеди та УКЛА", — писав доктор Ферст.

Як наслідок, видавництво «Медісон букс» відмовилося друкувати книжку д-ра Файкса, яку він урешті-решт опублікував у 1993 році в Канаді. В іншому листі від 1995 року д-р Ферст спробував переконати директора програми

ichol assistance program at the University of New Mexico that Dr. Fikes was an unworthy choice as cultural anthropologist for the project, calling Dr. Fikes a “sloppy researcher” and a “lousy anthropologist.”

“You are perfectly free to share this letter with Fikes”, Dr. Furst said. “Having been at the receiving end of his unhealthy suspicions, his fanaticism, his disrespect, and his paranoid fantasies for so many years, I am fresh out of good will or charity.”

The Huichol project never materialized, inciting Dr. Fikes to sue Dr. Furst for lost income of about $45,000 in addition to unspecified damages related to a loss of professional opportunities in the United States.

In an interview this weekend, Dr. Furst said he had had negligible, if any, influence on Mr. Castaneda and added that Dr. Fikes’s attacks had “little grounding in reality.”

“What’s disgusting is that I’ve been a victim of Fikes all these years and my victimizer turns around and sues me”, Dr. Furst said.

His lawyer, Michael Brennan of Albuquerque, said he hoped the State Supreme Court would soon put an end to the dispute.

“Fikes has set out on a quixotic approach”, said Mr. Brennan, though he added that he had advised his client to stop writing letters about Dr. Fikes.

“That’s not something I would have done”, he said.

Simon Romero

допомоги уїчолям в Університеті Нью-Мексико, що д-р Файкс недостойний бути обраним як антрополог-культуролог для цього проєкту, назвавши д-ра Файкса «недбалим дослідником» та «низькопробним антропологом».

“Ви абсолютно вільні поділитися цим листом із доктором Файксом, — зазначив доктор Ферст. — Бувши стільки років об’єктом його нездорових підозр, фанатизму, неповаги, параноїдальних фантазій, я й досі стою на позиціях доброї волі та милосердя”.

Проєкт щодо уїчолів так і не був утілений в життя, що спонукало д-ра Файкса подати до суду на д-ра Ферста через утрачений дохід у розмірі 45000 доларів США на додачу до точно не встановлених збитків, пов’язаних із втратою професійних можливостей у США.

У своєму інтерв’ю цими вихідними д-р Ферст зазначив, що якщо й мав якийсь вплив на пана Кастанеду, то цей вплив був зовсім незначний, і додав, що атаки д-ра Файкса “насправді не мають під собою міцного підґрунтя”.

“Що огидно, це те, що всі ці роки я був жертвою Файкса, і мій же переслідувач тепер позивається до суду”, — зазначив доктор Ферст.

Його адвокат Майкл Бреннан з Альбукерке заявив, що сподівається, що Верховний Суд штату незабаром покладе край цій суперечці.

“Файкс демонструє якийсь донкіхотський підхід”, — зазначив пан Бреннан, хоча й додав, що порадив своєму клієнтові припинити писати листи про д-ра Файкса.

“Це не те, що я робив би”, — додав він.

Саймон Ромеро

CRITICISM | КРИТИКА | CRÍTICA

REVIEWS FOR *A SEPARATE REALITY*

REVIEWS AND SPECIFIC MENTIONS IN *PUBLISHERS' WEEKLY* (1971–72)

Publishers' Weekly, January 25, 1971, Vol. 199, No. 4 [the first known printed mentions of *A Separate Reality* in periodicals]

Section: PUBLISHERS' ADVANCE SHEETS (page 142)

Simon and Shuster (May)
A SEPARATE REALITY: Further Conversations with Don Juan by Carlos Castaneda. $5.95

Section: PW SPRING HIGHSPOTS (p. 208)

Simon & Shuster
A SEPARATE REALITY: Further Conversations with Don Juan by Carols Castaneda ($5.95) resumes the examination of the use of drugs in the mystical religious practices of the Yaqui Indians begun in the author's "Teachings of Don Juan." Excerpt will be featured on the cover of *Esquire*.

TITLE INDEX TO ADVERTISED BOOKS

Page 307. Separate Reality. C. Castaneda. S&S

AUTHOR INDEX TO ADVERTISED BOOKS

Page 318. Castaneda, C. Separate Reality. S&S

РЕЦЕНЗІЇ НА «ОКРЕМУ РЕАЛЬНІСТЬ»

РЕЦЕНЗІЇ ТА СПЕЦИФІЧНІ ЗГАДУВАННЯ В «ЩОТИЖНЕВИКУ ВИДАВЦІВ» (1971–72 рр.)

«Щотижневик видавців», 25 січня 1971 р., том 199, число 4 [перші відомі друковані згадування «Окремої реальності» в періодиці]

Розділ: ЗАПЛАНОВАНІ ПУБЛІКАЦІЇ ВИДАВЦІВ (стор. 142)

«Саймон енд Шустер» (травень)
«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ: подальші розмови з доном Хуаном», Карлос Кастанеда. 5,95$.

Розділ: КНИЖКОВІ ПРИНАДИ НАСТУПНОЇ ВЕСНИ (стор. 208)

«Саймон енд Шустер»
«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ: подальші розмови з доном Хуаном» Карлоса Кастанеди (5,95$) поновлює дослідження використання наркотиків у містичних релігійних практиках індіанців я́кі, розпочаті в авторовому «Вченні дона Хуана». Уривок буде проанонсований на обкладинці журналу «Есквайєр».

ПОКАЖЧИК ТИТУЛІВ ДЛЯ РЕКЛАМОВАНИХ КНИЖОК

Сторінка 307. «Окрема реальність», К. Кастанеда, «Саймон енд Шустер»

ПОКАЖЧИК АВТОРІВ ДО РЕКЛАМОВАНИХ КНИЖОК

Стор. 318. К. Кастанеда, «Окрема реальність», «Саймон енд Шустер»

Publishers' Weekly, February 01, 1971, Vol. 199, No. 5, p.3

FULL-PAGE ADVERTISEMENT:

A SEPARATE REALITY: Further Conversations with Don Juan

In *A Separate Reality*, Carlos Castaneda resumes his examination of the use of drugs in the mystical religious practices of the Yaqui Indians, the subject of his best-selling *The Teachings of Don Juan*, which *The New York Times* hailed as "an extraordinary spiritual and psychological document" and *Publishers' Weekly* predicted "will become a classic."

A Separate Reality is at once a fascinating report on a strange and colorful culture; a dramatic, often frightening account of a daring spiritual adventure; and a highly provocative consideration of the effects of hallucinogenic drugs. May, $6.95

BY CARLOS CASTANEDA, author of *The Teachings of Don Juan*.

PUBLISHED BY SIMON AND SHUSTER

«Щотижневик видавців», 01 лютого 1971 р., том 199, число 5, стор. 3

ПОВНОСТОРІНКОВА РЕКЛАМА:

«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ: подальші розмови з доном Хуаном»

В «Окремій реальності» Карлос Кастанеда поновлює своє дослідження використання наркотиків у містичних релігійних практиках індіанців я́кі, що було темою його бестселера «Вчення дона Хуана», котрий часопис «Нью-Йорк Таймс» назвав «видатним духовним і психологічним документом», а «Щотижневик видавців» передбачив, що він «стане класикою».

«Окрема реальність» є водночас чарівною розповіддю про дивну й колоритну культуру; драматичним, часто лякаючим описом сміливої духовної подорожі; і дуже провокативним розглядом ефектів галюциногенних наркотиків. Травень, 6,95$.

КАРЛОС КАСТАНЕДА, автор «Учення дона Хуана».

ОПУБЛІКОВАНО «САЙМОН ЕНД ШУСТЕР»

Publishers' Weekly, March 22, 1971, Vol. 199, No. 12, p. 48

Section: PW Forecasts — Nonfiction — May 7

A SEPARATE REALITY: Further Conversations with Don Juan. Carlos Castaneda. S&S, $5.95

In 1960 the author met an old Indian *brujo* (sorcerer) in an Arizona border town. His "The Teachings of Don Juan" grew out of his intimate friendship with this remarkable Yaqui whose "teachings" were inspired by the controlled use of peyote and mescal. In 1968 Castaneda revisited his friend, with some trepidation, in the hope

«Щотижневик видавців», 22 березня 1971 р., том 199, число 12, стор. 48

Розділ: Прогнози «Щотижневика видавців» — Нехудожня література — 7 травня

«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ: подальші розмови з доном Хуаном». Карлос Кастанеда. «Саймон енд Шустер», 5,95$.

У 1960 році автор зустрів старого індіанського *брухо* (мольфара) в прикордонному аризонському містечку. Його «Вчення дона Хуана» виникло з його близької дружби із цим видатним я́кі, джерелом «учення» котрого було контрольоване використання пейоту і мескалю. У 1968 році Кастанеда знову відвідав свого друга, з певним хвилюванням,

of deepening his own spiritual understanding — of learning to "see" in old Juan's sense — through long conversations and through whatever visions might come to him by inhaling Juan's pipe for the "little smoke." Readers of the first book who were spellbound by the extraordinary "fantasia" that Castaneda wove about his original experiences with don Juan will be no less enthralled by the sequel. Here are frontiers of consciousness such as few writers—and even Aldous Huxley was more speculative than genuinely penetrating—have evoked in such humanly absorbing and credible terms.

у надії поглибити своє власне духовне розуміння — навчитися «бачити» в сенсі старого Хуана — шляхом довгих розмов і шляхом будь-яких видінь, які б могли прийти йому від вдихання «маленького диму» з люльки дона Хуана. Читачі першої книжки, яких причарувала екстраординарна «фантазія», що її Кастанеда вплів у свої оригінальні досвіди з доном Хуаном, будуть не менш захоплені продовженням. Тут є горизонти свідомості, які мало хто з авторів — і навіть Олдос Гакслі був радше спекулятивний, ніж по-справжньому проникливий — накреслили такими по-людськи глибокими словами, що заслуговують на довіру.

Publishers' Weekly, September 13, 1971, Vol. 200, No. 11, p. 68

Section: PW Forecasts — Paperbacks — Nonfiction — October

A SEPARATE REALITY: Further Conversations With Don Juan. Carlos Castaneda. S&S Touchstone, $2.95

An "underground" best seller, "The Teachings of Don Juan" continues both in the University of California Press hardcover and the Ballantine edition (349,500 reported sold by Ballantine since April 1969). This is the sequel, which should reach the same ever-widening audience. It is the author's account of his growing relationship with don Juan, the Yaqui Indian who taught him the uses of mystical perception and vision, partly through drugs but primarily by a supremely difficult and demanding effort of will. An authentic, well-written, extraordinary study of consciousness-expansion, taken seriously by many psychologists, anthropologists and literary critics.

«Щотижневик видавців», 13 вересня 1971 р., том 200, число 11, стор. 68

Розділ: Прогнози «Щотижневика видавців» — Видання у м'якій обкладинці — Нехудожня література — жовтень

«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ: подальші розмови з доном Хуаном». Карлос Кастанеда. «Саймон енд Шустер»/«Тачстоун», 2,95$.

«Андеграундний» бестселер, «Учення дона Хуана» продовжує друкуватися як у твердій оправі видавництвом Каліфорнійського університету, так і у виданні «Баллантайн» («Баллантайн» повідомив про 349500 проданих примірників із квітня 1969 р.). Ця книжка є його продовженням, що має на меті охопити ту саму постійно зростаючу аудиторію. Це авторів опис розвитку його стосунків із доном Хуаном, індіанцем я́кі, котрий навчив його використанню містичного сприйняття та бачення, частково за допомогою наркотиків, але переважно шляхом надзвичайно складного й напруженого зусилля волі. Автентичне, добре написане, видатне дослідження розширення свідомості, сприйняте всерйоз багатьма психологами, антропологами й літературними критиками.

Publishers' Weekly, September 20, 1971, Vol. 200, No. 12, p. 35

Section: TIPS

Two books from Simon & Schuster's Spring list have recently passed the 25,000-copies-sold mark. "How to Survive in Your Native Land" by James Herndon and "A Separate Reality" by Carlos Castaneda sold 1300 and 3000, respectively, in the month of August.

«Щотижневик видавців», 20 вересня 1971 р., том 200, число 12, стор. 35

Розділ: ПОРАДИ (КНИЖКИ, НА ЯКІ ВАРТО ЗВЕРНУТИ УВАГУ)

Дві книжки з весняного переліку «Саймон енд Шустер» нещодавно перетнули позначку в 25 тис. проданих примірників. «Як вижити на вашій рідній землі» Джеймса Герндона та «Окрема реальність» Карлоса Кастанеди були продані у серпні в кількості 1300 і 3000 примірників, відповідно.

Publishers' Weekly, September 27, 1971, Vol. 200, No. 13, p. 102

Section: SELECTED TITLES FROM THE WORLD'S LEADING PUBLISHERS

GREAT BRITAIN — The Bodley Head

A SEPARATE REALITY by Carlos Castaneda (Oct., £2.50) is subtitled "Further Conversations with Don Juan" and is concerned with mystical sensation and "non-ordinary reality" in the manner of the author's previous book, "The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge."

Simon and Shuster is U.S. publisher.

«Щотижневик видавців», 27 вересня 1971 р., том 200, число 13, стор. 102

Розділ: ОБРАНІ НАЗВИ КНИЖОК ВІД ПРОВІДНИХ СВІТОВИХ ВИДАВНИЦТВ

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ — «Бодлі Гед»

«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ» Карлоса Кастанеди (жовтень, 2,50£) має підзаголовок «Подальші розмови з доном Хуаном» і стосується містичного відчуття й «незвичайної реальності» в стилі попередньої книжки автора, «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі».

«Саймон енд Шустер» є американським видавництвом.

Publishers' Weekly, February 07, 1972, Vol. 201, No. 6, p.85

Section: TRADE NEWS — PAPERBACK NEWS

Retail response to "A Separate Reality" by Carlos Castaneda has been enormous, according to *Simon and Schuster*. The *Touchstone* quality paper edition went into a 25,000-copy second printing following the rapid depletion of the 75,000 copies printed initially. Reorders during the first week of publication were 9000.

«Щотижневик видавців», 07 лютого 1972 р., том 201, число 6, стор. 85

Розділ: НОВИНИ КНИЖКОВОГО РИНКУ — ВИДАННЯ У М'ЯКІЙ ОБКЛАДИНЦІ

Реакція роздрібної торгівлі на «Окрему реальність» Карлоса Кастанеди за інформацією «Саймон енд Шустер» була колосальною. Видання «Тачстоун» у паперовій обкладинці вийшло другим накладом у 25 тис. примірників після швидкого вичерпання першого друку в 75 тис. примірників. Повторні замовлення протягом першого тижня публікації склали 9 тис. примірників.

REVIEW BY LEE ASH

Library Journal, vol. XCVI (May 1, 1971), p. 1630

Two years ago I reviewed Castaneda's *The Teachings of Don Juan: a Yaqui Way of Knowledge* (LJ, March 1, 1969) as "a very satisfactory and mature study of the effects of hallucinogenic drugs and their relationship to tribal and individual sorcery among American Indians of the Yaqui culture." Now the author tells of subsequent visits with don Juan, a Yaqui shaman, and of the restudying of his own further trancelike experiences and their meaning.

Although the story no longer seems to have the same quality of objectivity that marked the first book (apparently a revised dissertation in anthropology), it may have an even wider appeal to thoughtful members of society, and of the youth culture in particular. (However, it does seem that it would be difficult, if not confusing, to attempt this book without knowledge of the first one.)

As an expression of the wisdom and development of the spirit it is a beautiful presentation well written, but not easy reading. One is struck by the cogency of these so-called simple, primitive men who have not been caught up in the irregularities of nature and of the mind by the burden of technologies. The reader learns, as the author did, the values—if not the techniques—of "seeing," as don Juan "sees"; and he learns about the magnificance of real "freedom" in its most complex forms.

Lee Ash
Library Consultant & Editor of
American Notes & Queries

РЕЦЕНЗІЯ ЛІ ЕША

«Лайбрері Джорнел», том XCVI (1 травня 1971 року), стор. 1630

Два роки тому в своїй рецензії я охарактеризував «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» Кастанеди («Лайбрері Джорнел», 01 березня, 1969 р.), як "дуже задовільне та зріле дослідження ефектів галюциногенних наркотиків та їхнього стосунку до племінного й індивідуального мольфарства серед американських індіанців якійської культури."[262] Тепер автор розповідає про подальші візити до дона Хуана, шамана я́кі, та про нове вивчення його власних подальших трансоподібних досвідів і їхнього значення.

Хоча оповідь уже ніби не має тієї самої об'єктивної якості, що нею відзначалася перша книжка (напевно, переглянута дисертація з антропології), вона може бути навіть привабливіша для мислячих членів суспільства, й зокрема для молодіжної культури. (Однак видається, що буде важко братися за цю книжку, не знаючи першої, або вона навіть викличе спантеличення в такому разі.)

Як вираження мудрості й розвитку духу вона є чудово написаною оповіддю, але не легким читанням. Вас приголомшує переконливість тих так званих простих, примітивних людей, які не були впіймані у безладдя природи та розуму, викликані тягарем технологій. Читач дізнається, як і автор у свій час, про цінності чи навіть техніки «бачення», як «бачить» дон Хуан; а також дізнається про велич справжньої «свободи» в її найскладніших формах.

Лі Еш,
бібліотечний консультант і редактор журналу
«Американські нотатки й запити»

[262] Рецензія Лі Еша на «Вчення дона Хуана» вміщена в розділі «Критика» в першому томі «Наґвалізму».

THE EDUCATION OF A SHAMAN

REVIEW BY ROGER JELLINEK

The New York Times, May 14, 1971, Page 37

[*Roger Jellinek (born 1938) is a well-known Mexican and American journalist, publisher and literary agent, long-time editor/chief editor of various divisions of The New York Times, president of Jellinek & Murray Literary Agency*]

When Carlos Castaneda's first book, "The Teachings of Don Juan," came out from the University of California Press in 1968, the few reviews it received were enthusiastic about its literary quality but somewhat wary of its subject. The book has since become an underground best seller in its Ballantine paperback edition. Its vivid evocations of the hallucinogenic visions that Castaneda experienced in his apprenticeship to a Yaqui Indian shaman in northwestern Mexico appealed particularly to the hippie drug and guru culture.

But Castaneda's deliberate withholding of his personal interpretation (except for a dutifully appended "structural analysis" that is almost a parody of academic procedure) seemed to many reviewers to make the book unnecessarily enigmatic and even irresponsible; and it undoubtedly permitted faddish drug users and other romantics to find a pleasing and uncritical confirmation of their sentimental fantasies. In the introduction to

НАВЧАННЯ ШАМАНА

РЕЦЕНЗІЯ РОДЖЕРА ДЖЕЛЛІНЕКА

«Нью-Йорк Таймс», 14 травня 1971 р., стор. 37

[*Роджер Джеллінек (англ. Roger Jellinek, р.н. 1938) — відомий мексиканський та американський журналіст, видавець і літературний агент, багаторічний редактор/головний редактор різних підрозділів часопису «Нью-Йорк Таймс», президент літературної агенції «Джеллінек енд Мюррей»*]

Коли перша книжка Карлоса Кастанеди «Вчення дона Хуана» вийшла друком у видавництві Каліфорнійського університету в 1968 році, ті кілька рецензій, які вона отримала, були сповнені ентузіазму щодо її літературної якості, але дещо обережні щодо її теми. Відтак вона стала андеґраундним бестселером в її виданні у м'якій обкладинці від «Баллантайн». Її яскраві описи галюциногенних видінь, які Кастанеда досвідчував під час учнівства в шамана індіанського народу я́кі в північно-західній Мексиці, були особливо привабливі для культури гіпі з її наркотиками та гуру.

Але свідоме утримання Кастанеди від своєї особистої інтерпретації (окрім старанно доданого «структурного аналізу», який є майже пародією на академічну процедуру) видавалося багатьом рецензентам чимось таким, що робило книжку невиправдано загадковою і навіть несерйозною; і це, безсумнівно, дало змогу дивакуватим споживачам наркотиків й іншим романтикам знаходити приємне та некритичне підтвердження їхнім сентиментальним фантазіям.

his new book Castaneda explains that "the system I recorded was incomprehensible to me, thus the pretense to anything other than reporting about it would be misleading and impertinent... I, as the perceiver, recorded what I perceived, and at the moment of recording I endeavored to suspend judgment."

'Nonordinary Reality'

Castaneda wrote the first book as an academic observer (he was a Ph.D. candidate in anthropology at U.C.L.A.). A compulsive note taker, he tried to write down exactly what he heard and saw as don Juan introduced him to the discipline of knowledge of what Castaneda calls "non ordinary reality." He did not feel irrevocably committed to don Juan, and when the experiment came to a terrifying crisis and temporary breakdown, a shaken Castaneda withdrew from the apprenticeship. But he continued to visit don Juan, and three years later in 1968 he was once again mysteriously and forcefully persuaded that he still had a vocation as a shaman. It is this new cycle that Castaneda describes in this book.

Don Juan, who was always certain that Castaneda would return to his vocation, sets himself to teach him how to become a "man of knowledge." His disciple learns the distinction between looking and seeing, a kind of total perception of "a separate reality." He will use this power of seeing to gain knowledge of another cosmos. This will at first require the mediation of drugs, but gradually it will be a matter of will. Don Juan warns Castaneda that each glimpse of this knowledge makes him highly vulnerable to forces that can kill him, if he does not obey his instructions and learn how to control them. Until he can, don Juan urges Castaneda to take the "warrior's way," clear himself of conflicts, avoid indulgence of his partial knowledge, temper his will, objectify his life and live it strategically, aware that death is his partner, and yet be indifferent to it.

У вступі до своєї нової книжки Кастанеда пояснює, що "описувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була б недоречною й уводила б читачів в оману... Як сприймач я занотовував те, що сприймав, і під час записування намагався втримуватися від будь-яких суджень".

«Незвичайна реальність»

Кастанеда написав першу книжку як спостерігач-науковець (він був кандидатом на здобуття докторського ступеня з антропології в УКЛА). Компульсивний дописувач, він намагався занотувати саме те, що чув і бачив, коли дон Хуан знайомив його з дисципліною знання того, що Кастанеда називає «незвичайною реальністю». Він не почувався незворотньо відданим дону Хуану, і коли цей експеримент дійшов до жахливої кризи й тимчасового психічного розладу, зворушений Кастанеда відмовився від подальшого учнівства. Але він продовжував відвідувати дона Хуана, й три роки потому в 1968 році був знову загадково й наполегливо переконаний, що він і досі має шаманське покликання. Саме цей новий цикл Кастанеда описує в цій книжці.

Дон Хуан, який завжди був упевнений, що Кастанеда повернеться до свого покликання, береться навчати його тому, як стати «чоловіком знання». Його учень дізнається про різницю між дивленням і баченням, таким собі тотальним сприйманням «незвичайної реальності». Він застосовуватиме цю силу бачення для отримання знання про інший космос. Це спершу потребуватиме допомоги наркотиків, але поступово стане справою волі. Дон Хуан застерігає Кастанеду, що кожен проблиск цього знання робить його вкрай вразливим до сил, які можуть його вбити, якщо Кастанеда не слідуватиме його інструкціям і не навчиться контролювати ті сили. Доки він не зможе робити це, дон Хуан спонукає Кастанеду стати на «шлях воїна», очистити себе від конфліктів, уникати самопотурання у своєму частковому знанні, загартовувати свою волю, об'єктивізувати своє життя й проживати його стратегічно, усвідомлюючи, що смерть є його партнером, і попри це бути байдужим до неї.

It sounds grimly ascetic. But don Juan assures Castaneda that, "There's no emptiness in the life of a man of knowledge, I tell you. Everything is filled to the brim." A man of knowledge plays. He "lives by acting... he chooses a path with heart and follows it; and then he looks and rejoices and laughs; and then he sees and knows... nothing is more important than anything else." A man of knowledge is free. He "has no honor, no dignity, no family, no name, no country, but only life to be lived." Don Juan, in his 70's, has been a man of knowledge at least 50 years.

Це звучить як щось зловісно аскетичне. Але дон Хуан запевняє Кастанеду, що "В житті чоловіка знання немає пустоти, кажу я тобі. Усе заповнене до країв". Чоловік знання грає в певну гру. Він "живе дією... він обирає стежку із серцем і слідує їй; і тоді він дивиться й тішиться і сміється; а потім він бачить і знає... ніщо не є важливіше за будь-що інше". Чоловік знання є вільний. Він "не має честі, гідності, родини, імені, країни, а має лише життя, яке треба прожити". Дон Хуан на своєму восьмому десятку був чоловіком знання щонайменше 50 років.

Elicits Consistencies

Castaneda takes up the challenge of the warrior's way, and once again describes a sequence of amazing visions, bewildering encounters with other shamans and fearful confrontations with powers that he can barely comprehend. Though his vocation is obviously favored by the powers that be —to the continued astonishment of don Juan, whose own path was far more difficult—Castaneda often despairs as he struggles against "the encumbering weight of my reason." The cycle comes to an end as he reaches an impasse, but don Juan only tells him, "You are going to change directions, and you'll break your chains."

One can't exaggerate the significance of what Castaneda has done. He is describing a shamanistic tradition, a prelogical cultural form that is no one knows how old. It has been described often—Mircea Eliade's 1964 survey of shamanism around the world has a bibliography of some 50 pages. But it seems that no other outsider, and certainly not a "Westerner," has ever participated in its mysteries from within; nor has any one described them so well. An alien adventurer stumbling on a Christian communion

Виявляє внутрішню цілісність, узгодженість і послідовність

Кастанеда приймає виклик шляху воїна й знову описує низку вражаючих видінь, бентежних зустрічей з іншими шаманами та страхітливих конфронтацій із силами, які він ледве може осягнути розумом. Хоча ці сили очевидно прихильно ставляться до його покликання — на постійний подив дона Хуана, чия стежка була набагато важча — Кастанеда часто впадає у відчай під час боротьби з «важким тягарем мого розуму». Цикл підходить до завершення, коли він опиняється в безвиході, але дон Хуан лише каже йому "Ти невдовзі зміниш напрямки та розіб'єш свої кайдани".

Неможливо перебільшити значення зробленого Кастанедою. Він описує шаманістичну традицію, дологічну культуральну форму, вік якої нікому невідомий. Її часто описували — огляд світового шаманізму Мірчі Еліаде[263] в 1964 році має бібліографію десь у 50 сторінок. Але видається, що жоден інший сторонній і, напевно, жодна «західна людина» ніколи не брали участі в її таємницях зсередини; і ще ніхто не описував їх так добре. Чужинцю-мандрівнику, який потрапив на християнський ритуал причащання, можна пробачити,

[263] Мірча Еліаде (рум. Mircea Eliade, 1907–1986 Чикаго) — румунський академік, письменник, історик релігій, філософ-релігієзнавець і дослідник міфології, професор Чиказького університету з 1957 року, громадянин США з 1966 року; автор понад 30 наукових, літературних і філософських праць, перекладених 18 мовами світу. З його робіт із історії релігії найвідомішими є праці, присвячені шаманізму, йозі, космогонічним міфам і «примітивним» релігійним віруванням.

rite might be forgiven if he did not pay attention to the niceties of transsubstantiation and drank the wine in one gulp, assuming that his ecstatic inebriation was the point. But Castaneda understood his opportunity; he did not try to validate what he found by imposing his own rational categories, but instead tried to elicit the internal consistencies, the grammar of don Juan's language.

"A Separate Reality" is extraordinary in every sense of the word, and much more than a sequel. While it has the same intelligent modesty, graceful modulation and narrative skill as the first book, Castaneda here abandons his frustrating reticence. As he comes closer to don Juan in his struggle through his mystical obstacle course, their relationship takes on another dimension. The book ceases to be simply phenomenological reportage. The anthropologist's rescue of an alien language from oblivion becomes a moving personal quest, an auto biography. At the end Castaneda decides that he can take notes no longer.

"I sat in a state of alertness I have never experienced before. It was a state of thoughtlessness, perhaps comparable to not caring about anything. The world seemed to be during that time, in a strange balance; there was nothing I could add to it and nothing I could subtract from it." Anthropology's loss has become literature's prize.

Roger Jellinek
The NY Times Editor

якщо той не звернув уваги на витонченості транссубстанціації і випив вино залпом, вважаючи, що метою було його екстатичне сп'яніння. Але Кастанеда зрозумів свою нагоду; він не намагався валідизувати те, що знайшов, шляхом накладання власних раціональних категорій, а натомість спробував виявити внутрішню цілісність, граматику Донхуанової мови.

«Окрема реальність» є екстраординарною в усіх сенсах цього слова, та є чимось набагато більшим, ніж просто продовження. Хоч вона має такі самі інтелігентну сором'язливість, витончену модуляцію та оповідацьку вправність, як і перша книжка, в ній Кастанеда облишає свою попередню досадну стриманість. Мірою зближення з доном Хуаном у своїй боротьбі з подолання своїх містичних перешкод, їхні взаємини набувають іншого виміру. Книжка вже не є просто феноменологічним репортажем. Рятування антропологом чужої мови від забуття стає зворушливим особистим квестом, автобіографією. Наприкінці Кастанеда вирішує, що більше не може робити нотатки.

"Я сидів у стані алертності, якої ніколи досі не досвідчував. То був стан безмислення, можливо, порівнянний із повною відсутністю турботи про щось. Протягом усього цього часу світ, здавалося, перебував у якійсь дивній рівновазі; не було нічого, що я міг би додати до нього, і нічого, що я міг би від нього відняти". Антропологічний програш став літературним виграшем.

Роджер Джеллінек,
редактор «Нью-Йорк Таймс»

REVIEW BY BRAD DARRACH

YAQUI SORCERER'S FAILED APPRENTICE

Life, May 14, 1971, Vol. 70, No. 18, p. 20

[*Brad Darrach (real name Henry Bradford Darrach Jr.; 1921–1997) was a journalist and film critic. A 1942 graduate of the University of Pennsylvania, he joined "Time Inc." in 1945 after working for "The Baltimore Sun" and "The Providence Journal". Darrach wrote for "Time Inc." magazines including "Time", "Life", and "People"*.]

One day while he was waiting for a Greyhound bus somewhere in Arizona a young man met a sorcerer. No kidding. The sorcerer was an old Yaqui Indian named don Juan and the young man was a Brazilian named Carlos Castaneda who was taking his doctorate in anthropology at UCLA. Inspired by that casual meeting in 1961, Castaneda spent seven years as the sorcerer's apprentice and has written two volumes about his weird and probably unparalleled experiences. In *The Teachings of Don Juan* (1968), a surprise best seller (325,000 copies) in paperback, Castaneda described his harrowing descent into the Stone Age mind. In *A Separate Reality* his adventure dramatically broadens to disclose in the trampled culture of the American Indian a secret spiritual tradition that produces men of profound character and eerie psychological powers.

Now pushing 80, don Juan is white-haired and wrinkled but wonderfully nimble, alert and gay, a swarthy Merlin whose magic derives from "direct knowledge of the world," won

РЕЦЕНЗІЯ БРЕДА ДАРРЕКА

НЕВДАЛИЙ УЧЕНЬ МОЛЬФАРА Я́КІ

«Лайф», 14 травня 1971 р., том 70, число 18, стор. 20

[*Бред Даррек (англ. Brad Darrach, автонім — Генрі Бредфорд Даррек-молодший, англ. Henry Bradford Darrach Jr.; 1921–1997 рр.) — американський журналіст і кінокритик. Випускник Пенсильванського ун-ту 1942 р., він приєднався до «Тайм Інк.» у 1945 р. після роботи в «Балтимор Сан» і «Провіденс Джорнел». Даррек писав для часописів «Тайм Інк.», включаючи «Тайм», «Лайф» і «Піпл»*.]

Одного дня, поки він чекав на Ґрейгаундський автобус десь в Аризоні, молодий чоловік зустрів мольфара. Без жартів. Мольфаром був старий індіанець я́кі на ім'я дон Хуан, а молодим чоловіком — бразилець на ім'я Карлос Кастанеда, що вчився в докторантурі з антропології в УКЛА. Натхнений тією випадковою зустріччю в 1961 році, Кастанеда провів сім років як учень мольфара й написав дві праці про свої дивні та, можливо, безпрецедентні досвіди. В «Ученні дона Хуана» (1968 р.), несподіваному бестселері (325 тис. проданих примірників) у виданні в м'якій обкладинці, Кастанеда описав своє страхаюче занурення в розум кам'яного віку. В «Окремій реальності» його пригода драматично розширюється й розкриває в нехтуваній культурі американських індіанців таємну духовну традицію, що продукує людей глибокої проникливості та з надприродними психологічними силами.

Зараз на своєму восьмому десятку, дон Хуан сивий та зі зморшками, але дивовижно жвавий, алертний і веселий, смуглий Мерлін, магія якого походить із «прямого знання світу», здобутого за

with the help of three natural hallucinogens—all mortally dangerous, according to don Juan, unless used with ritual precautions. *Mescalito* (peyote), which Castaneda experienced as a roaring "stick of light," engulfed him with "a great surge of wisdom." *Yerba del diablo* (jimson weed) filled him with erotic frenzy and delusions of power. *Humito* (a mushroom, probably *Psylocebe mexicana*), which don Juan calls "the smoke of diviners," caused his head to be transformed feature by feature into a crow and fly away.

Unnerved by four years of these experiences, Castaneda took a recess from wizard school and wrote his first book, but in 1968 the work entered an even more arduous phase. Most people, don Juan explained, merely look at the world as a physical object; a "man of knowledge" is able to "see" its "real" nature. To induce visions of this sort in a "very strange plugged-up fool" of an American, don Juan had to "disarrange [his] certainty that our 'common sense' views of the world are final."

After a heavy dose of smoke to "speed" his perceptions, Castaneda was suddenly confronted by a winged monster 100 feet high and covered with tufts of black hair. Common sense told him it was just a tiny gnat grotesquely magnified by hallucination; but in the "real" world it represented Castaneda's fear of "knowledge." To overcome this fear, he was instructed to become "a warrior" and play a game with death. As death tries to enter the "gap" in the region of his navel, the warrior shoots the "luminous fibers of his will" out through the gap and holds death back. These same fibers, visible to initiates, enabled a wizard friend of don Juan to walk across a roaring waterfall and transport himself 10 miles in the flick of an eye.

Too weak in will for such diversions, Castaneda was advised to find a guardian spirit. But spirits are wild and must be captured as Jacob captured the angel —no trifling matter. During a solitary all-night vigil in the mountains, Castaneda was attacked by squeaking, slurping, neck-tapping, gap-jabbing demons that almost drove him insane with terror.

допомогою трьох природних галюциногенів — усі з них смертельно небезпечні, згідно з доном Хуаном, якщо тільки їх не застосовувати з ритуальними застереженнями. *Мескаліто* (пейот), що його Кастанеда досвідчив як ревучий «стовп світла», огорнув його «великою хвилею мудрості». *Yerba del diablo* (трава диявола, дурман) сповнила його еротичним безумством та оманою сили. *Humito* (гриб, вірогідно *Psylocebe mexicana*), який дон Хуан називає «димом віщунів», спричинив покрокову трансформацію його голови у ворону, після чого він полетів геть.

Збентежений чотирма роками тих досвідів, Кастанеда перервав своє навчання в школі чарівників і написав свою першу книжку, але в 1968 році його робота ввійшла в іще енергійнішу фазу. Більшість людей, пояснював дон Хуан, просто дивляться на світ як на фізичний об'єкт; «чоловік знання» здатен «бачити» його «реальну» природу. Щоб викликати подібні видіння в «дуже дивному закупореному дурневі», яким був цей американець, дон Хуан мав "розладнати [його] впевненість, що наше бачення світу з позицій «здорового глузду» є остаточним".

Після дуже сильної дози диму для «пришвидшення» його сприйняттів, Кастанеда раптово зіштовхнувся з крилатим монстром у 100 футів заввишки, вкритим жмутками чорної шерсті. Здоровий глузд казав йому, що то була лише крихітна мошка, гротескно збільшена галюцинацією; але в «реальному» світі він являв собою Кастанедів страх «знання». Щоб перемогти цей страх, він дістав вказівки стати «воїном» і грати в гру зі смертю. Поки смерть намагається увійти в «просвіт» у ділянці його пупка, воїн викидає назовні «світляні волокна своєї волі» крізь цей просвіт і стримує смерть. Ті самі волокна, видні посвяченим, уможливили друга-чарівника дона Хуана перетнути бурхливий водоспад і перемістити себе на 10 миль в один змиг ока.

Маючи заслабку волю для таких маневрів, Кастанеда дістав пораду знайти духа-захисника. Але духи дикі і їх треба захоплювати силою, як Іаков захопив янгола — це не абищо. Пильнуючи всю ніч на самоті в горах, Кастанеда був атакований демонами, які видавали схожі на хрускіт і плямкання звуки, стукали його по шиї, завдавали ударів у просвіт і ледь не звели його з розуму від жаху. І про

And just in case he still doubted the reality of the "real" world, don Juan put on an awesomely casual display of his powers. Turning to a nearby tree, he made the same leaf follow the same path as it fell over and over again from the same twig to the same spot on the ground. "It is impossible!" Castaneda gasped. "You're chained to your reason," don Juan shot back. "If you insist on understanding, you're not considering your entire lot as a human being. Understanding is only a very small affair."

After almost a decade of spiritual struggle, the author as a sorcerer's apprentice ranks just a little higher than Mickey Mouse. He is undismayed. Unlike the psychedelic public that considers his first volume more important than the Bible or even *Naked Lunch*, Castaneda is no chaser of bizarre experiences. He is a hardheaded social scientist who took drugs in order to investigate psychosocial phenomena. His sanity lends to even his most lurid experiences the force of data. It compels us to believe that don Juan is one of the most extraordinary figures in anthropological literature, a neolithic sage. It helps us to accept, from the continent we stole, a mysterious gift of wisdom.

Brad Darrach

всяк випадок, якщо він досі сумнівався в реальності того «реального» світу, дон Хуан виконав ще одну страхітливо вражаючу демонстрацію своєї сили. Повернувшись до найближчого дерева, він змусив той самий листок летіти донизу тим самим шляхом, поки він падав знову й знову з тієї самої гілки на те саме місце на землі. "Це неможливо!" — сказав Кастанеда, роззявивши рота від подиву. "Ти прикутий до свого раціонального розуму, — парирував дон Хуан. — "Якщо ти наполягаєш на розумінні, то не береш до уваги всю свою долю як людської істоти. Розуміння — то є лише дуже дрібна річ".

Після майже десятиріччя духовної боротьби, автор як учень мольфара перебуває на рівні, лише трохи вищому за Мікі Мауса. Він не впадає в розпач. На відміну від психоделічної публіки, яка вважає його перший том важливішим за Біблію чи навіть «Голий ланч»[264], Кастанеда не ганяється за химерними досвідами. Він твердолобий науковець-соціолог, який приймав наркотики задля дослідження психологічних феноменів. Його розсудливість надає навіть найприголомшливішим його досвідам силу фактів. Це змушує нас вважати, що дон Хуан є однією з найекстраординарніших постатей в антропологічній літературі, таким собі неолітичним мудрецем. Це допомагає нам прийняти таємничий дарунок мудрості від вкраденого нами континенту.

Бред Даррек

[264] «Голий ланч» — роман американського письменника Вільяма Сьюарда Барроуза (*англ.* William Seward Burroughs, 1914–1997 рр.), написаний ним у 1959 році. Книжка побудована як низка слабо пов'язаних між собою маленьких оповідань. Барроуз заявляв, що глави призначені для читання в будь-якому порядку. Читач стежить за розповіддю наркомана Вільяма Лі, який бере собі різні псевдоніми, від США до Мексики, і зрештою до Танжера та сноподібної Інтерзони. «Голий ланч» традиційно вважається етапним твором американської літератури XX століття та однією з ключових книжок біт-покоління поруч із романом «У дорозі» Керуака та «Криком» Аллена Гінзберга. Книжка входить до списків «100 найкращих англомовних романів із 1923 по 2005 рік» за версією «Тайм» і «100 найкращих романів» за версією «Новітньої бібліотеки». Український переклад роману від видавництва «Komubook» побачив світ 2016 року.

REVIEW BY FRANK L. RYAN

Best Sellers (The Semi-Monthly Book Review published by the University of Scranton), Scranton, Pennsylvania, Vol. 31, No. 4, May 15, 1971

"Sanctity." I realize that I'm not being particularly original when I point out that there is a strong contemporary suspicion, sometimes bordering on contempt, of ordinary existence. By ordinary existence I mean not only that existence which consists of work, the spectre of mortgages, and a car that chews up money, but also the life of reason. Often, those who view this existence suspiciously give the appearance of a pursuit of sanctity and I often get the impression that the highways are crowded with ragged mendicants who have thrown down the idols of the market place and that behind every hedge there are penitents adjusting their hair shirts and strengthening their scourges. In such an atmosphere it is inevitable that some of these pilgrims search, often with little diligence, for new routes into what is usually referred to as the heart of reality. In this instance it is an attempt to understand and present the teachings of don Juan, a Yaqui way of knowledge.

In his pursuit of this way of knowledge the author placed himself in the hands of don Juan, an elderly Yaqui Indian living remote from civilization. The training consisted not only of instructions by and dialogue with don Juan but also of physical acts (lying down in a specific way, gazing fixedly at one object or at nothing), immersion in water, and, significantly, the smoking of peyote, an hallucinogen made from dried mushrooms and other plants.

There are several major features to the goals of the disciple and a description of them must begin with emphasizing that in the Yaqui way of

РЕЦЕНЗІЯ ФРЕНКА Л. РАЙАНА

«Бестселери» (Щопівмісячний книжковий огляд, видається Скрентонським університетом), Скрентон, Пенсильванія, 15 травня 1971 року, том 31, число 4

«Святість». Я розумію, що не є особливо оригінальний, коли вказую на наявність сильної сучасної підозри, яка інколи межує зі зневагою, щодо звичайного існування. Під звичайним існуванням я маю на увазі не лише те, яке складається з роботи, примари іпотеки та автомобіля, що пожирає гроші, а й життя на основі раціонального розуму. Нерідко ті, хто дивиться на це існування підозріло, справляють враження пошуку святості, і мені часто здається, що автостради переповнені одягненими в лахи жебраками, які скинули ідолів ринку, і що за кожною огорожею є розкаювані грішники, що поправляють свої волосяниці й зміцнюють свої батоги. У такій атмосфері неминуче, що деякі із цих прочан шукають, часто з невеликою старанністю, нові шляхи до того, що зазвичай називають серцем реальності. У даному випадку це спроба зрозуміти й представити вчення дона Хуана, шлях знання індіанців я́кі.

У своєму пошуку цього шляху знання автор віддав себе в руки дона Хуана, літнього індіанця я́кі, що живе далеко від цивілізації. Навчання складалося не лише з інструкцій дона Хуана та діалогу з ним, але й із фізичних дій (лежання в певний спосіб, пильного вдивляння в один предмет або ні на що), занурення у воду та, що важливо, куріння пейоту, галюциногену, виготовленого із сушених грибів та інших рослин.

Є кілька головних рис у цілях цього учня, і їх опис потрібно починати з наголошування на тому, що в якійському способі пізнання роль розуму

knowledge the role of reason in man's life is considerably diminished in importance. The Yaqui search, which the author calls a science, does not deny reason but views it as inferior to another faculty which man is capable of perfecting, that of seeing. Seeing is not merely the perception of the physical world nor is it the culmination of rational thought. It is, rather, a condition which is reached only after long and disciplined effort. Once this condition is reached things are seen in a different way. Don Juan, for example, sees man as a sort of egg-shaped object with tentacle-like filaments radiating from the center. Seeing is fundamentally an act of the will which, in turn, is developed through arduous training. In this ideal state of seeing the material world, the anguished concern of nearly every man, is altered. It does not become transcended in the traditional sense but instead becomes one to the see-er. No one thing is any more important than any other thing for it is the distinction among things which leads to man's anguish. This is the purest state of knowing to which the disciple can aspire. One who attains it is a "warrior," one who does not fret or has anguish, one who expects and accepts all.

Within this world which is "seen" and "known" are strange things, allies for example. Allies are beings which take various shapes (stones, coyotes, men) and which when once recognized can become agents for help or destruction. Deaths or injuries which authorities ascribe to accident are, don Juan assures us, the work of allies whom the victims could not cope with. Another notable element in this world is its guardian, a monster of horrible appearance who must be subdued by the will of the see-er before he can enter that other world. All this is achieved through instructions and physical exercises but principally through smoking of the peyote for it is through the smoking that the disciple acquires the necessary speed by which to catch a glimpse of the fleeting world beyond.

Castaneda uses a modified journal form to present his experiences but the lengthy dialogues and the extended descriptions of environment and encounters with the reality beyond fit the journal form awkwardly. A traditional journal would have

в житті людини має значно зменшену вагу. Пошук я́кі, що його автор називає наукою, не заперечує розуму, але розглядає його як нижчу здатність порівняно з іншою, котру людина здатна вдосконалювати, — здатністю бачити. Бачення — це не просто сприймання фізичного світу і не кульмінація раціонального мислення. То є скоріше стан, якого досягають лише після тривалих і дисциплінованих зусиль. Щойно тільки цей стан досягнутий, індивідуум бачить речі інакше. Дон Хуан, наприклад, бачить людину як щось на зразок яйцеподібного предмета зі схожими на щупальця нитками, котрі виходять з її центра. Бачення — це у своїй основі акт волі, яка, своєю чергою, розвивається шляхом наполегливого навчання. У цьому ідеальному стані бачення матеріальний світ, що викликає болісне занепокоєння майже в кожної людини, змінюється. Він не стає трансцендентним у традиційному сенсі, а натомість стає одним із видцем. Жодна річ не є більш важливою за будь-яку іншу річ, оскільки саме відмінність між речами призводить до страждань людини. Це найчистіший стан знання, якого може прагнути учень. Той, хто досягає його, є «воїном» — тим, хто не журиться й не страждає, тим, хто очікує всього і приймає все.

У цьому світі, який «бачать» і «знають», є низка дивних речей, наприклад, союзники. Союзники — це істоти, котрі приймають різні форми (каменів, койотів, людей) і котрі, коли їх розпізнають, можуть стати діючими силами для допомоги чи знищення. Дон Хуан запевняє, що смерть або травмування, які державні органи приписують нещасливим випадкам, — це робота союзників, з якими жертви не змогли впоратися. Іншим гідним уваги елементом у цьому світі є його охоронець, монстр жахливого вигляду, якого необхідно здолати волею видця, перш ніж він зможе увійти в той інший світ. Усього цього досягають за допомогою інструкцій і фізичних вправ, але головним чином за допомогою куріння пейоту, оскільки саме завдяки цьому курінню учень набуває необхідної швидкості, щоб зловити проблиск швидкоплинного світу за межами звичайного.

Кастанеда використовує модифіковану форму щоденника, щоб представити свої досвіди, але довгі діалоги й розширені описи навколишньої обстановки та зустрічей з іншою реальністю незграбно підходять для щоденникової форми.

been a more persuasive form in which to present the element with which Castaneda is actually concerned but which, like most modern searchers he never names—sanctity. Indeed, at certain points the Yaqui search is similar to that profound stillness which T. S. Eliot presents in "Ash Wednesday." But as noble as the Yaqui search sounds at times it cannot completely beat down the questions which its arch foe, reason, asks. For example, what of these tentacles which extend from the body of man? They are not symbolic or visionary but, according to don Juan, are physical. In fact, don Genaro, another Yaqui "knower," uses them to perform an incredibly rigorous and hazardous piece of rock climbing, and when such events are presented one expects them to square with the science of anatomy. And though don Juan diminishes the importance of the smoking of peyote by stressing that it is merely the *means* of *meeting* the unknown world, it is difficult to achieve a description of the results which will distinguish the hallucinations from the realities. Thus, I read of the Yaqui suspension of desire and anxiety with some uneasiness, preferring the road to sanctity suggested by Dostoevsky in "Notes from the Underworld." There, man's value emerges from his efforts to cope with the world about him and to bring to that world with unflagging zeal, even rancor, the scrap of value which he has and the world lacks.

Contrastive statements from "Hamlet" sum up the spirit in which books like this can be approached. On one hand there is Hamlet's statement on the limitations of our reason, namely that there are more things on heaven and earth than Horatio's philosophy ever dreamed of. On the other hand there is Horatio's response to the possibility of things beyond his philosophy, "So have I heard and do in part believe."

Frank L. Ryan
Stonehill College

Традиційний щоденник був би більш переконливою формою для представлення того елементу, що насправді цікавить Кастанеду, але котрий, як і більшість сучасних дослідників, він ніколи не називає — святість. Дійсно, в певних моментах пошук я́кі схожий на той глибокий спокій, котрий Т. С. Еліот подає в «Попільній середі». Але хай там як шляхетно часом звучить пошук я́кі, він не може повністю заглушити запитання, котрі ставить його заклятий ворог, розум. Наприклад, як щодо цих щупальців, котрі виходять із тіла людини? Вони не символічні й не візіонерські, але, згідно з доном Хуаном, вони є фізичні. Фактично дон Хенаро, ще один якійський «чоловік знання», використовує їх для виконання неймовірно напруженого й небезпечного скелелазіння, і коли представлені такі події, очікується, що вони узгоджуватимуться з анатомічною наукою. І хоча дон Хуан применшує важливість куріння пейоту, наголошуючи, що це лише *засіб зустрічі* з невідомим світом, важко досягти опису результатів, який відрізняв би галюцинації від реальності. Тож я з деяким дискомфортом читав про якійське утримання від бажань і занепокоєння, віддаючи перевагу шляху до святості, запропонованому Достоєвським у «Записках із підпілля». Там цінність людини виникає з її зусиль впоратися з навколишнім світом і принести в цей світ із невпинним завзяттям, навіть потаємною ненавистю, ту дрібку цінності, яку він має і якої бракує світові.

Контрастні висловлювання з «Гамлета» підсумовують дух, у якому можна підходити до таких книжок. З одного боку, є висловлювання Гамлета про обмеженості нашого розуму, а саме, що на небі й на землі існує більше речей, ніж ті, про які філософія Горацію будь-коли мріяла. З іншого боку, є відповідь Горацію на можливість речей, що виходять за межі його філософії: "Я так чув і частково вірю в це".

Френк Л. Райан,
Стоунгілський коледж

REVIEW BY ROBERT KIRSCH

TWO PROBES OF THE INDIANS' INNER SPACE

"A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan" by Carlos Castaneda (Simon and Schuster, $6.95) & "The Death of the Great Spirit: An Elegy for the American Indian," by Earl Shorris (Simon and Schuster, $6.95)

The Los Angeles Times (Los Angeles, California), May 30, 1971

The age of exploration is not over; it has simply entered another phase. Perhaps some of the motives, and certainly the terrain, have changed. The era of discovery and conquest, filled with dreams of wealth and power, has given way to the epoch of rediscovery. Pained with anomie, corroded by doubt, men have attempted to penetrate inner space or other cultures seeking new knowledge and meaning.

An anthropologist, motivated by a desire to understand other ways of knowing, apprentices himself to an Indian sorcerer, comes back from that strange and mysterious journey humbled and inadequate. A reporter, deeply moved by a desire to enter the world of the American Indian, wanders through the reservations and city slums, to find them defeated and displaced, ends up writing an elegy, an antiquarian filled with nostalgia, guilt and despair.

Carlos Castaneda's *A Separate Reality: Further Conversations With Don Juan* (Simon & Schuster; $6.95) is a sequel to his powerful "The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge." Castaneda's social science, his rational, intellectual, Western mind can be witness to the magic, to the extended reality and sensorium of don Juan, but ultimately his observations break on the rock of that mind. To write his sequel, he must retreat to the explorer's log, to journalism.

Try as he might, he reached an impasse:

РЕЦЕНЗІЯ РОБЕРТА КІРША

ДВА ЗОНДУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ ІНДІАНЦІВ

«Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном» Карлоса Кастанеди («Саймон енд Шустер»; 6,95$) та «Смерть Великого Духу: елегія американським індіанцям» Ерла Шорріса («Саймон енд Шустер»; 6,95$)

«Лос-Анджелес Таймс» (Лос-Анджелес, Каліфорнія), 30 травня 1971 р.

Вік досліджень не закінчився; він просто ввійшов в іншу фазу. Можливо, деякі з мотивів та, напевно, територія змінилися. Ера відкриттів та завоювань, сповнена мріями про багатство та силу, поступилась місцем епосові повторного відкриття. Відчуваючи біль від аномії, підточені сумнівами, люди намагалися проникнути у внутрішній світ або в інші культури в пошуках нового знання та значення.

Антрополог, мотивований бажанням зрозуміти інші шляхи пізнання, йде в учнівство до індіанського мольфара, повертається з цієї дивної та загадкової подорожі присмирений та неадекватний. Під глибоким впливом бажання увійти до світу американських індіанців, репортер вештається резерваціями та міськими нетрями, щоб знайти їх переможеними й переміщеними, закінчує написанням елегії, антикварій, сповнений ностальгією, провиною та відчаєм.

«Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном» Карлоса Кастанеди («Саймон енд Шустер»; 6,95$) є продовженням його потужного «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Кастанедова соціологія, його раціональний, інтелектуальний західний розум можуть бути свідком магії, розширеної реальності та сенсоріуму дона Хуана, але, зрештою, його спостереження ламають скелю того розуму. Щоб написати своє продовження, він має відступити до журналу дослідника, до журналістики.

Не зважаючи на всі його зусилля, він потрапив у безвихідне становище:

"For the first time in my life I felt the encumbering weight of my reason." The miracles and visions, the supernatural experiences in the power of don Juan were experienced by Castaneda, but "my mind refused to intake that sort of stimuli as being 'real,' and yet, after 10 years of apprenticeship with don Juan my mind could no longer uphold my old ordinary criteria of what is real."

READ AS A REPORTAGE

Accordingly, Castaneda concludes:

"Obviously... any event that occurred within this alien system of sensible interpretation could be explained or understood only in terms of the units of meaning proper to that system. This work is, therefore, a reportage and should be read as a reportage. The system I recorded is incomprehensible to me, thus the pretense to anything other than reporting about it would be misleading and impertinent.

"In this respect I have adopted the phenomenological method and have striven to deal with sorcery solely as phenomena that were presented to me. I, as the perceiver, recorded what I perceived, and at the moment of recording I endeavored to suspend judgment."

Ironically, if Castaneda the anthropologist takes refuge in reportage, the reporter, Earl Shorris in his *The Death of the Great Spirit: An Elegy for the American Indian* (Simon & Schuster; $6.95) does not hesitate to make judgments of right and wrong. If Castaneda is reminiscent of Herodotus who reports but will not always vouch, Shorris is another Tacitus, transported in admiration for the Teutonic tribes who can by example restore Rome.

Each book is fascinating and compelling, filled with detail and a sense of life. But there is another area of interest. To put it clumsily: the exploration explores the explorer. Each writer gives of himself, Castaneda explicitly, for he is part, an essential part, of the transaction, a modern man in our own form, drawn to the *brujo*, don Juan, by "an inexplicable curi-

"Уперше в житті я відчув важкий тягар свого раціонального розуму". Кастанеда досвідчував дива та видіння, надприродні досвіди в Донхуановій силі, але "мій розум відмовлявся приймати сенсорно-сприйняттєві стимули такого роду як «реальні», та все ж, після 10 років учнівства в дона Хуана, мій розум більше не міг підтримувати мої старі звичайні критерії того, що є реальним".

ЧИТАТИ ЯК РЕПОРТАЖ

Відповідно, Кастанеда доходить такого висновку:

"Вочевидь... будь-яку подію, що мала місце в рамках цієї чужорідної системи чуттєвої інтерпретації, можна пояснити або зрозуміти лише в термінах одиниць значення, властивих цій системі. Отже, ця робота є репортажем і читати її треба саме як репортаж. Записувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була б недоречною й уводила б в оману."

"У цьому відношенні я застосовував феноменологічний метод і намагався ставитися до мольфарства виняткою як до явищ, що були мені представлені. Як сприймач я занотовував те, що сприймав, і під час записування намагався втримуватися від суджень."

Іронія полягає в тому, що якщо Кастанеда-антрополог знаходить прихисток у репортажі, репортер Ерл Шорріс у своїй книжці «Смерть Великого Духу: елегія американським індіанцям» («Саймон енд Шустер»; 6,95$) без вагань робить судження про правильне й неправильне. Якщо Кастанеда нагадує Геродота, який доповідає, але не завжди ручається, Шорріс — це ще один Тацит, що перебуває в захваті Тевтонськими племенами, які можуть своїм прикладом відновити Рим.

Кожна книжка є чарівною і захоплюючою, сповненою деталями та сенсом життя. Але там є й інша сфера зацікавленості. Якщо це незграбно висловити: дослідження досліджує дослідника. Кожен письменник дає щось від себе, і Кастанеда очевидним чином (бо він є частиною, суттєвою частиною) цієї справи, являє собою сучасну людину в нашій власній формі, яку тягне до *брухо*, дона

osity... almost an obsession." He is seeking wisdom, even a personal salvation, compelled by a man whose sage and deep visage gives Castaneda, both a "strange delight" and a "strange discomfort." Don Juan is a memorable character with a superb sense of humor, a natural teacher.

"SEPARATE REALITY"—AN ATTEMPT AT SUSPENDED JUDGMENT.

Castaneda reveals his own need:

"Don Juan and I became friends... I found his manner very reassuring and his sense of humor superb; but above all I felt there was a silent consistency about his acts, a consistency which was thoroughly baffling to me... His mere company forced me to make a tremendous reevaluation of my models of behavior. I had been reared, perhaps like everyone else, to have a readiness to accept man as an essentially weak and fallible creature. What impressed me about don Juan was the fact that he did not make a point of being weak and helpless and just being around him insured an unfavorable comparison between his way of behaving and mine."

Shorris generously praises "Castaneda (as) the only writer who has understood Indian thinking well enough to produce important communication between two worlds." He is excessive. Surely Theodora Kroeber did as much in "Ishi".

This excess is the flaw in Shorris' book. There is a certain arrogance underlying his approach, eclipsed to be sure by his righteous anger. Most of us share, I think, his rage at the injustices which have been committed against the Indians. But he is locked into them, ranting equally against the lovers of the Indians, whose crime against them is to smother them with help, against the bigots and the killers, against the bureaucrats and the Indians who have compromised with 20th-century America. He is fierce, so that his anger spills over against the Indian

Хуана, через «непояснену цікавість... майже одержимість». Він шукає мудрості, навіть особистого спасіння, спонукуваний до цього чоловіком, чий мудрий та глибокий образ надає Кастанеді «дивну насолоду» й «дивний дискомфорт» водночас. Дон Хуан є незабутнім персонажем із чудовим почуттям гумору, природним учителем.

«ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ» — СПРОБА ВІДМОВИ ВІД СУДЖЕНЬ.

Кастанеда відкриває свою власну потребу:

"Ми з доном Хуаном стали друзями... Я знаходив його манеру поведінки дуже переконливою, а почуття гумору — просто незрівнянним; але насамперед я відчував якусь приховану послідовність у всіх його діях, і ця послідовність цілковито спантеличувала мене... Саме лише його товариство змушувало мене робити величезну переоцінку моїх моделей поведінки. Як, певне, і будь-хто інший, я був вихований таким чином, щоб із готовністю сприймати людину як загалом слабке та схильне до помилок створіння. У доні Хуані мене вражало саме те, що він зовсім не справляв враження слабкого й безпомічного, і саме лише перебування поруч із ним неминуче призводило до дуже невигідного для мене порівняння його способу поводження з моїм".

Шоріс щедро хвалить "Кастанеду (як) єдиного автора, котрий достатньо зрозумів мислення індіанців, щоб створити важливу комунікацію між двома світами". З його боку то є перебір. Безперечно, Теодора Кребер зробила так само багато в «Іші»[265].

Цей перебір є вадою в книжці Шоріса. В основі його підходу є деяка самовпевненість, затьмарена, напевно, його праведним гнівом. Думаю, більшість із нас поділяють його лють щодо несправедливостей, які чинили стосовно індіанців. Але він на них зациклився, однаково виступаючи проти любителів індіанців, чий злочин проти них полягає в придушенні їх допомогою, проти фанатиків і вбивць, проти бюрократів й індіанців, які пішли на компроміс з Америкою XX сторіччя. Він такий лютий, що його злість виливається на індіанця, який одружився з білою жінкою, або на індіанця (ніби він

[265] Див. *Ishi in Two Worlds: A Biography of the Last Wild Indian in North America*, by Theodora Kroeber (Теодора Кребер «Іші у двох світах: біографія останнього дикого індіанця в Північній Америці»).

who has married a white woman, or the Indian (as if he could help it) as the product of tribal intermarriage and intermarriage with the whites, against the Indian reformer who sends her child to the best white school, against those Indians whose Native American Church he sees "as Indian as a Navaho's pickup truck or a wrecked car beside a Pomo's house or the suicide of a Quinnalt boy."

I cannot fault much of Shorris' writing. He is intelligent and erudite, capable of evoking episode and setting, personality and event But at the end of his book I distrust his righteousness as much as that of the missionaries he excoriates. Shorris has found what he considers an irreducible truth, that the rich and balanced life of the many tribes prior to the wars of conquest and extermination are irreplaceable.

True, but not true enough. Shorris writes with the zeal of the true believer. Though he writes about people, his empathy is with a people. Principle is one thing, day-to-day survival is another. The people in these pages, witch doctors and student leaders, tribal business managers and actors, are struggling to keep their identity. It is nothing that can be automatically legislated.

There is something very revealing in the preface. Shorris tells us that he doesn't generally admire personal journalism "and I thought it best to keep the book entirely free of it."

In the event, he hasn't. The book is filled with his personal response, disguised in a magisterial voice. In that preface is a most revealing passage. He was moved by the treatment an Oglala Sioux gave his 8-year-old son, their kindness and hospitality.

"I was prepared for something quite different. We were strangers, representatives of the people who had made war on the Indians for 300 years and now hold them in poverty and subjugation. I could not imagine either their capacity to forgive or their fondness for children."

The point is clearer as we read. Shorris is not an Indian; he has taken their case like an advocate, emotionally and intellectually. If he were an Indian, the book might have had the humane dimension it lacks.

міг якось зарадити цьому) як продукту міжплемінного шлюбу й змішаного шлюбу з білими, на індіанську реформаторку, яка відправляє свою дитину до найкращої школи для білих, на тих індіанців, чию Тубільну Американську Церкву він бачить "такою ж індіанською, як і вантажівку-пікап індіанця навахо або розбиту автівку біля домівки індіанців помо чи як самогубство хлопчика з індіанського племені квіннолтів".

Я не можу прискіпуватися до багато чого з написаного Шорісом. Він розумний та ерудований, здатний відображати епізод і загальне тло, особистість і подію. Але наприкінці його книжки я не довіряю його праведності так само, як і праведності місіонерів, яких він паплюжить. Шоріс знайшов те, що він вважає нескоротною істиною, що багате й збалансоване життя багатьох племен до загарбницьких воєн і винищення є незамінним.

Це так, але не зовсім. Шоріс пише із запалом істинно віруючого. Хоча він пише про людей, його емпатія на боці певного народу. Принцип — то одне, а щоденне виживання — то є інше. Люди на тих сторінках, знахарі й студентські лідери, племінні бізнес-менеджери й актори, борються за збереження своєї ідентичності. То не є щось, що можна автоматично узаконити.

У передньому слові є дещо дуже показове. Шоріс розповідає нам, що він загалом не захоплюється особистою журналістикою "і я вважав за краще зберегти книжку повністю вільною від неї".

Зрештою, він цього не зробив. Його книжка наповнена його особистими реакціями, замаскованими під авторитетний голос. У тій передмові є дуже показовий пасаж. Він був зворушений ставленням індіанців оґлала сіу до його восьмирічного сина, їхньою добротою та гостинністю.

"Я був готовий до чогось зовсім іншого. Ми були чужинцями, представниками народу, який ходив війною на індіанців протягом 300 років і тепер тримав їх у бідності й підпорядкуванні. Я не міг уявити ані їхньої здатності пробачати, ані їхньої любові до дітей."

Цей момент стає ясніший мірою читання книжки. Шоріс не індіанець; він узявся за їхню справу як адвокат, емоційно та інтелектуально. Якби він був індіанцем, книжка могла б мати людський вимір, якого їй бракує.

Argues for Guilty Verdict

He cites Rousseau (in a section overlooked by most readers) and Levi-Strauss; he tells a score of stories, recounts the atrocities, has a good word only for a few white allies. He is making a case, a final argument for a guilty verdict. But guilt has been acknowledged; it has proven an insufficient force for justice. How can you turn the clock back except in books of philosophy?

There are some impressive chapters here, an account of the ritual cure of a sick man by an Indian medicine man; the experience at Alcatraz, the Rough Rock Demonstration School, an interview with Sun Bear, but the key words are pathetic and despair. Indian efforts at renaissance are deprecated, if not in places mocked. For Shorris, the Indians are doomed by history.

"It is impossible for men of Western culture to help Indians except by destroying them as Indians and resurrecting them in a new culture. The destruction is quick—the crystal is delicate—but the resurrection is slow, for the Indian has seen the options, and chooses, perhaps unconsciously at first, to be shattered rather than obliterated."

Shorris has written an elegy but I cannot believe that his prognosis is correct. He is too certain, too much a purist to recognize that rebirth and metamorphosis are inevitable. He has no sense of humor. "A man," he writes, "who seeks to save Indian traditions, who claims to glory in them, makes jokes about 'Indian Time.'" I trust that humor more than all the wild wailings of elegy.

And I don't think he understands something that Castaneda does; that pity is the inevitable hallmark of a supposed superiority. Castaneda comes back from his exploration with a sense of real respect, if not the total understanding he sought, for don Juan, his works and his being. Truly, in the words of don Juan, he begins to see. We cannot ask much more from an explorer. Shorris returns, spade in hand, ready to bury his vision of a golden age, because those who have survived physically do not measure up to his standards of the elect. How Calvinist can you get?

Robert Kirsch

Наполягає на вердикті винності

Він цитує Руссо (в частині, яку більшість читачів пропускають) і Лєві-Строса; він оповідає багато історій, пригадує жорстокість, має добре слово лише для декількох білих союзників. Він веде справу, фінальний аргумент для засуджувального вердикту. Але вину визнали; вона виявилася недостатньою силою для правосуддя. Яким чином можна повернути годинник назад, крім як у філософських книжках?

Тут є кілька вражаючих розділів, опис ритуального зцілення хворого чоловіка індіанським знахарем; досвід в Алькатрасі, демонстраційна школа Раф Рок, інтерв'ю із Сонячним Ведмедем, але ключові слова — це жалісність і розпач. Індіанські спроби відродження засуджуються, якщо місцями навіть не висміюються. Для Шоріса індіанці приречені історією.

"Для людини західної культури неможливо допомогти індіанцям, окрім як знищенням їх як індіанців та відродженням їх у новій культурі. Знищення є швидке — кристал ніжний — але відродження повільне, бо індіанці бачать варіанти й обирають, можливо, спершу й несвідомо, бути розкиданими замість того, щоб бути стертими з лиця землі."

Шоріс написав елегію, але я не можу повірити, що його прогноз вірний. Він занадто впевнений, занадто пуристичний, щоб визнати, що відродження й метаморфоза невідворотні. Він не має почуття гумору. "Людина, — пише він, — яка прагне врятувати індіанські традиції, яка заявляє про славу в них, жартує про «Індіанський час». Я довіряю тому гумору більше, ніж усім диким голосінням елегії".

І я не думаю, що він розуміє щось, що розуміє Кастанеда; що жалість є неминучою ознакою гаданої вищості. Кастанеда повертається зі свого дослідження з відчуттям реальної поваги, якщо не повного розуміння, якого він шукав, до дона Хуана, його дій та його буття. Воістину, словами дона Хуана, він починає бачити. Ми не можемо вимагати чогось значно більшого від дослідника. Шоріс повертається з лопатою в руці, готовий закопати своє бачення золотого віку, бо ті, хто вижили фізично, не відповідають його стандартам обраних. Наскільки великим кальвіністом ви можете стати?

Роберт Кірш

YAQUIS ESCAPE REASON'S BONDS

REVIEW BY JOHN S. BRUSHWOOD

The Kansas City Times (Kansas City, Missouri), Jun 17, 1971

[*John S. Brushwood (1920–2007) was the Roy A. Roberts Professor (professor emeritus) of Latin American Literature at the University of Kansas. He was considered one of the most important U.S. scholars of Latin American literature. Brushwood held degrees from Randolph-Macon College, the University of Virginia, Columbia University and an honorary Doctor of Letters degree from Randolph-Macon. He was the author of numerous books about Mexican literature and Latin American Literature.*]

A Yaqui Indian sorcerer called simply "don Juan" picks up a twig and marks eight points in the dust. Carlos Castaneda, his American apprentice, stares at the dry Mexican earth as his teacher circles one of the points and says, "We are here. We are all here; this is feeling, and we move from here to here." So saying, don Juan circles a second point directly above the first. Then using the twig to indicate much movement between them, he explains that the second point is understanding.

However, the purpose of the diagram is to illustrate that "there are six more points a man is capable of handling." Feeling and understanding are two ways of knowing reality. The old *brujo* claims there are six others —exactly six. That has been his experience.

Я́КІ ВИРИВАЮТЬСЯ З ПУТ РОЗУМУ

РЕЦЕНЗІЯ ДЖОНА С. БРАШВУДА

«Канзас-Сіті Таймс» (Канзас-Сіті, Міссурі), 17 червня 1971 р.

[*Джон С. Брашвуд (1920–2007 рр.) — почесний професор під патронатом Роя А. Робертса, викладач латиноамериканської літератури в Канзаському університеті. Він вважався одним із найвпливовіших американських науковців у царині латиноамериканської літератури. Брашвуд мав наукові ступені коледжу Рендолф-Мейкон, Вірджинського університету, Колумбійського університету, а також почесний ступінь доктора гуманітарних наук Рендольф-Мейкону. Він був автором численних книжок про мексиканську й латиноамериканську літературу.*]

Мольфар-індіанець я́кі, котрого звуть просто «дон Хуан», піднімає гілочку й накреслює нею вісім точок на землі. Карлос Кастанеда, його американський учень, витріщається на сухий мексиканський ґрунт, поки його вчитель обводить колом одну з точок і каже: "Ми тут. Ми всі тут; це відчуття, і ми рухаємося звідси сюди." Кажучи так, дон Хуан обводить колом другу точку прямо над першою. Тоді, використовуючи гілочку для позначення великого руху між ними, він пояснює, що ця друга точка є розумінням.

Однак метою цієї діаграми є показати, що "є ще шість точок, з якими людина здатна мати справу". Відчуття й розуміння є двома способами пізнання реальності. Старий *брухо* стверджує, що є шість інших — рівно шість. Такий був його досвід.

Carlos Castaneda understands that the old man's knowledge is of particular interest at a time when more and more people are searching for some perception of reality that goes beyond awareness of tangible objects. Don Juan does not define the six unfamiliar ways of knowing since it would be meaningless to try it in terms of the two ways we know. "A Separate Reality" is an account of Castaneda's efforts to "experience" the knowledge of don Juan.

The old man does his best to help, but he is often frustrated, and occasionally angered, by what he regards as Castaneda's imprisonment within rationality. Carlos wants to "understand" everything. Don Juan does not deny the validity of rational understanding; he simply regards it as one way of knowing.

The conversations and lessons between the two men often refer to a special kind of *seeing*. The use of drugs is part of the process. Indeed, the author's first information about don Juan was that "he knows about peyote." Indeed he does. For him, it is one of a large number of medicinal herbs. It serves as a trigger to the perception of a "separate reality"; but it is only a trigger—and not always a beneficial one at that. The old brujo controls and supervises its use. He tolerates the discomfort it causes, in exchange for its rewarding effects. There is absolutely nothing about ingesting hallucinogens that suggests a lark. Far from it. Neither is their use an escapist device. They are a difficult beginning to a difficult process—learning to *see*.

Don Juan differentiates *seeing* from sorcery. He explains that a sorcerer does not have to *see*; he simply has to use his will. *Seeing* is an act which allows perceived objects to be described as different from the way they appear when they are *looked at*. On one occasion another brujo leaps incredible distances, from rock to rock, across a river just above the falls. At any rate, that is what Carlos, the apprentice, *looks at*. Don Juan *sees* the man "roll" from one place to the other on some luminous rods that protrude from his body. Don Juan tells Carlos what he sees, on this occasion and on certain other occasions. He is unable, however, to explain what happens.

Карлос Кастанеда розуміє, що знання старого є особливо цікавим у час, коли дедалі більше людей шукають певного сприйняття реальності, яке виходить за межі усвідомлення матеріальних предметів. Дон Хуан не визначає ті шість незнайомих способів пізнання, бо це не мало б сенсу з погляду двох шляхів, які ми знаємо. «Окрема реальність» є описом спроб Кастанеди «досвідчити» знання дона Хуана.

Старий робить усе можливе, щоб допомогти, але він нерідко розчаровується й інколи навіть через те, що вважає ув'язненням Кастанеди в межах раціональності. Карлос хоче «зрозуміти» все. Дон Хуан не відкидає валідності раціонального розуміння; він просто вважає його одним зі способів знати.

Розмови та уроки між двома чоловіками нерідко стосуються особливого типу *бачення*. Використання наркотиків є частиною цього процесу. Справді, першою інформацією автора про дона Хуана було те, що "він знає про пейот". Він дійсно знає. Для нього це одна з великої кількості лікарських трав. Він слугує як тригер до сприймання «окремої реальності»; але то є лише тригер — і не завжди благотворний у цьому. Старий брухо контролює та наглядає за його використанням. Він толерує дискомфорт, який той спричиняє, в обмін на його винагороджувальні ефекти. У споживанні галюциногенів немає абсолютно нічого, що наводило б на думку про веселий жарт. Аж ніяк. Також їх використання не є ескапістським засобом. Вони є важким початком важкого процесу — навчання *баченню*.

Дон Хуан розрізняє *бачення* та мольфарство. Він пояснює, що мольфар не мусить *бачити*; він просто має використовувати свою волю. *Бачення* є актом, який дозволяє описувати сприймані об'єкти як відмінні від того, якими вони видаються, коли на них *дивляться*. Одного разу інший брухо перестрибує неймовірні відстані, з каменя на камінь, через річку прямо над водоспадом. Принаймні, це те, на що Карлос, учень, *дивиться*. Дон Хуан *бачить*, як чоловік «перекочується» з місця на місце на певних світляних стрижнях, які виходять із його тіла. Дон Хуан каже Кастанеді про те, що бачить, у цьому випадку й у деяких інших випадках. Однак він не може пояснити, що відбувається.

Following his natural, rational inclination, Castaneda writes the account as objectively as possible. It is in the form of a diary, but it is not a clinical report. Castaneda is a good narrator and infuses his account with the warm friendship between Carlos and don Juan. We come to know the personalities of each, and to appreciate how the friendship is tested by the frustration of two people trying to break the barrier between realities.

One of the most difficult points for Carlos (and for the rational reader) to understand is don Juan's teaching that if one sees, nothing is important or unimportant. That is, everything is equal. In truth, don Juan doesn't act that way. If Carlos were to point out this discrepancy, don Juan very likely would accuse him of thinking again.

So the apprentice often meets impasse, and so does the reader. Carlos's account of what happens is, therefore, descriptive rather than explanatory. Any rational reader will have to wonder, from time to time, if the whole thing is a hoax. Still there is no doubt about the sincerity of Carlos as he is portrayed in the book.

"A Separate Reality" is the sequel to a book about an earlier period of study with don Juan, "The Teachings of Don Juan." In the new book, Castaneda goes back to the past experience only twice—once in the preface, and again in a flashback pertinent to his progress in the task of *seeing*. The flashback concerns the reality of movement and space—a woman's location changes without visible movement. It reinforces the incident of the brujo crossing the river. Together, these two events prepare Castaneda's reader for his most dramatic experience—one which is not entirely satisfactory, but which may well inspire further effort and perhaps another book. He may find it impossible, however, to communicate further with readers who are imprisoned in rationality.

John S. Brushwood

Слідуючи своїй природній, раціональній нахильності, Кастанеда пише свій звіт якомога об'єктивніше. Він складений у формі щоденника, але то не є клінічний звіт. Кастанеда гарний оповідач, він наповнює свою оповідь теплою дружбою між Карлосом і доном Хуаном. Ми знайомимося з особистостями кожного й доходимо розуміння того, як їхня дружба випробовується розчаруванням двох людей, що намагаються подолати бар'єр між реальностями.

Одним із найскладніших для розуміння моментів як для Карлоса, так і для раціонального читача, є повчання дона Хуана про те, що якщо людина бачить, ніщо не є важливим чи неважливим. Тобто все є рівним одне іншому. Насправді дон Хуан не діє в такий спосіб. Якби Карлос відзначив цю невідповідність, дон Хуан, дуже вірогідно, звинувачував би його в тому, що той знову думає.

Тож учень нерідко заходить у глухий кут, і читач також. Тому розповідь Карлоса про те, що відбувається, є скоріше описовою, а не пояснювальною. Будь-якому раціональному читачеві час від часу доведеться замислюватись, чи не є все це містифікацією. Однак немає сумнівів у щирості Карлоса, як він зображений у книжці.

«Окрема реальність» є продовженням книжки про раніший період навчання в дона Хуана — «Вчення дона Хуана». У своїй новій книжці Кастанеда повертається до минулого досвіду лише двічі — один раз у передмові й іще раз у ретроспективній сцені, дотичній до його прогресування в завданні *бачити*. Той спогад стосується реальності руху й простору — змін у місцезнаходженні однієї жінки без видимого руху. Він підсилює випадок із брухо, який перетинає річку. Разом ці дві події підготовляють Кастанедового читача до його найдраматичнішого досвіду — того, що не є цілком задовільний, але який цілком може надихнути на подальші зусилля та, можливо, на ще одну книжку. Однак він може виявити неможливим подальше спілкування з читачами, ув'язненими в раціональності.

Джон С. Брашвуд

MORE CONVERSATIONS WITH DON JUAN

REVIEW BY DONOVAN BESS

The San Francisco Examiner (San Francisco, California), Jun 20, 1971

This book has been yearned for by those who read "The Teachings of Don Juan," the record of an anthropologist so thorough in his inquiries that he ended up getting stoned on potent psychedelic cocktails mixed in collaboration with don Juan, a Yaqui Indian magician-mystic. The "Teachings" already is a metaphysical classic. Even critics who deplored Carlos Castaneda's experiences as "hallucinations" or "self-hypnosis" praised the literary strength of the work and the integrity of its author.

Now, amid the splashes of international fame, comes the sequel, magnified and strobe-lighted by the great New York house of Simon and Schuster. The jacket design by Roger Hane tries to imitate Salvador Dali but succeeds instead in giving you a foretaste of how unnourishing is this second serving of the great "man of knowledge" who was Castaneda's teacher.

Don Juan's indigenous system of knowledge (uncannily akin to Buddhist teachings) again is presented, and in new settings. But the author this time seems to be left out of it, like a boy locked out of his house.

The style, which had the freshness of "Huckleberry Finn," now seems forced and affected; even leaving an impression that Castaneda might have undertaken some of his new experiences in Mexico in order to keep up his reputation for bravery. If such egocentric thoughts were in the young professor's mind, as he returned to the scary scene, is it not likely that don Juan would toy with his earnest, North American guest simply out of a sense of cosmic fun?

БІЛЬШЕ РОЗМОВ ІЗ ДОНОМ ХУАНОМ

РЕЦЕНЗІЯ ДОНОВАНА БЕССА[266]

«Сан-Франциско Ігземінер» (Сан-Франциско, Каліфорнія), 20 червня 1971 р.

Цієї книжки прагнули ті, хто читав «Учення дона Хуана», розповідь антрополога, настільки скрупульозного в своїх наукових дослідженнях, що він у підсумку досвідчував на собі наркотичні ефекти потужних психоделічних коктейлів, змішуваних у співпраці з доном Хуаном, індіанським магом-містиком із народу я́кі. «Вчення» вже є метафізичною класикою. Навіть ті критики, що огуджували досвіди Карлоса Кастанеди як «галюцинації» або «самогіпноз», високо оцінили літературну силу цієї праці й добросовісність її автора.

Тепер, посеред бризок міжнародної слави, приходить продовження, піднесене й підсвічене великим нью-йоркським видавництвом «Саймон енд Шустер». Дизайн обкладинки Роджера Гейна намагається імітувати Сальвадора Далі, але натомість йому вдається дати вам передчуття того, наскільки непоживним є це друге з'явлення великого «чоловіка знання», яким був учитель Кастанеди.

Тубільна система Донхуанового знання (жахливо схожа на буддійські вчення) подається знову, і вже в нових декораціях. Але цього разу автор, здається, залишився осторонь неї, як хлопчик, замкнений у своєму домі.

Стиль, який мав свіжість «Геклбері Фінна», тепер видається силуваним й афектованим, навіть залишаючи враження, що Кастанеда міг узятися до деяких із його нових досвідів у Мексиці задля збереження своєї репутації сміливця. Якщо такі еґоцентричні думки були в розумі молодого викладача університету, коли він повернувся на цю жахаючу сцену, хіба не є ймовірним, що дон Хуан грався зі своїм серйозним північноамериканським гостем просто задля космічної розваги?

[266] Донован Бесс також є автором рецензії на «Вчення дона Хуана», яка вміщена у першому томі «Наґвалізму».

Dun Juan and a comrade-in-sorcery, don Genaro, do indeed perform mystical hijinks that seem to be trying to tell Castaneda: If you could stop being a compulsive note-taker you might learn more... If you could let go of some of your west European academic dogma, if you cleaned the conceptualizations out of your mind, you might sink or fly or swim or sparkle or shrink into a condition of being in which your mind and your body (one within the other) would produce new organs by which to push beyond its present limits.

Don Juan and don Genaro laugh at Castaneda in the way that some people laugh at prat-falls.

The Scared Kid

At the end of the first book, Castaneda convinced us that he did not dare return to the terrible and beautiful scene of sorcery through drugs, ritual, belief and perseverance. But when he makes his return, as described in the sequel, we find him playing the scared little kid again: he shrinks from using the far-travelling smoking mixture until he is coaxed like a child into doing so. And when he smokes, his other-dimensional adventures seem self-centered or beside the point.

Castaneda somehow does not dig out enough of the mysterious and transcendental knowledge of these two old Indians. Perhaps he is not suited temperamentally to understand enough of that knowledge to write about it fully. Or, if he understands, perhaps he has lost the verbal skills required to give us a better rendering of it.

Donovan Bess

Дон Хуан та його товариш-по-мольфарству, дон Хенаро, дійсно виконують хвацькі містичні витівки, якими ніби намагаються сказати Кастанеді: якби ти зміг припинити бути компульсивним записувачем, то міг би навчитись більшого... Якби ти міг викинути з голови деякі зі своїх західноєвропейських академічних догм, якби ти вичистив концептуалізації зі свого розуму, то міг би зануритися чи залетіти чи заплисти чи заіскритися чи зіщулитися в стан буття, в якому твій розум і твоє тіло (одне в іншому) виробили б нові органи, за допомогою яких можна виштовхнути себе за їхні існуючі межі.

Дон Хуан і дон Хенаро сміються з Кастанеди так, як деякі люди сміються з падінь на дупу.

Наляканий малюк

Наприкінці першої книжки Кастанеда переконав нас, що він не наважився повернутись на жахливу й прекрасну сцену мольфарства через наркотики, ритуал, віру й наполегливість. Але коли він повертається, як описано в цьому продовженні, ми знову бачимо його в ролі наляканого малюка: він ухиляється від використання курильної суміші для далеких подорожей, аж поки його не спонукають, як дитину, зробити це. І коли він курить, здається, що його іншовимірні пригоди зосереджені на собі або ж якісь невідповідні.

Кастанеда чомусь не видобуває достатнього обсягу загадкового й трансцендентального знання від тих двох старих індіанців. Можливо, за своїм темпераментом він не підходить для достатнього розуміння того знання, щоб повноцінно написати про нього. Або, якщо він розуміє, можливо, він втратив вербальні навички, необхідні для надання нам кращого його опису.

Донован Бесс

CASTANEDA REVISITED

ПОВЕРНЕННЯ КАСТАНЕДИ

CARLOS CASTANEDA: A MAN HUNG BETWEEN TWO WORLDS

КАРЛОС КАСТАНЕДА: ЧОЛОВІК, ЩО ЗАВИСНУВ МІЖ ДВОХ СВІТІВ

REVIEW BY LAWRENCE LIPTON

РЕЦЕНЗІЯ ЛОРЕНСА ЛІПТОНА[267]

Los Angeles Free Press, July 2, 1971, pp. 34, 47, 48, 50

«Лос-Анджелес Фрі Прес», 2 липня 1971 року, стор. 34, 47, 48, 50.

CROW IMPROVISATION
[Crow Improvises]

There was this man
Who took the sun in one hand, a leaf in the other —
The spark that jumped burned out his name.
So he took his lavender-bag ancestors under one arm
And his twisting dog under the other —
The spark that flash-thumped fused his watch of all things,
And left a black orifice instead of a time-sense.
So he took the battle of the Somme in one hand
And a sleeping tablet in the other —
The spark that blasted blew the valves of his laugh.

ІМПРОВІЗАЦІЯ ВОРОНИ
[Ворона імпровізує]

Був колись цей чоловік,
Який узяв сонце в одну руку, листок в іншу —
Іскра, що проскочила, випалила його ім’я.
Тоді він узяв свій лавандовий мішечок із предками під одну пахву,
А свого вертливого собаку під іншу —
Іскра, що спалахнула-вдарила, стопила його бачення всіх речей,
І залишила чорний отвір замість відчуття часу.
Тоді він узяв битву на річці Сомм[268] в одну руку,
А снодійну пігулку в іншу —
Іскра, що розірвалася, продула клапани його сміху.

[267] Лоренс Ліптон — автор рецензій на дві перші книжки Кастанеди, був особисто знайомий із Кастанедою. Докладніше про нього див. у примітці до першого тому «Нагвалізму» на стор. 494.
[268] Битва 1916 року на обох берегах річки Сомм у Франції — одна з найкровопролитніших битв в історії людства, в якій було вбито й поранено більше 1 мільйона чоловік.

So he took the humane-killed skull of a horse in one hand

And a baby's fairy-bait molar in the other —

The spark that banged burned out his weeper.

So he leaned one hand on a gravestone

With his jolly roger in the other —
The spark that clouted cloaked him all in Iguana.
So he rested a dead vole in one hand
And grasped Relativity in the other —
The spark that gored through gouged out his wordage.
So in one hand he caught a girl's laugh — all there was of it,
In the other a seven-year honeymoon — all that he remembered —
The spark that crashed through coked up his gonads.

So in one hand he held a sham-dead spider,

With the other he reached for the Bible —
The spark that thunderbolted blanched his every whisker.

So he took his birth-sneeze in one hand

And his death-chill in the other
And let the spark scour him to ashes.

And so the smile not even Leonardo
Could have fathomed
Flew off into the air, the rubbish heap of laughter,
Screams, discretions, indiscretions etcetera.

(From *Crow. From the Life and Songs of the Crow*, by Ted Hughes)

Тоді він узяв череп гуманно вбитого коня в одну руку,
І дитячий кутній зуб для принадження фей в іншу —
Іскра, яка вибухнула, випалила в ньому те, що спонукало його до плачу.
Тоді він сперся однією рукою на могильний камінь,
Тримаючи в іншій Веселого Роджера —
Іскра, що вдарила з ляскотом, вкрила його цілком машкарою Ігуани.
Тоді він узяв однією рукою мертву польову мишу,
А іншою схопив Відносність —
Іскра, що пронизала його наскрізь, вибила з нього всі слова.
Тоді однією рукою він зловив дівочий сміх — увесь цілком —
А іншою — семирічний медовий місяць — усе, що він пам'ятав —
Іскра, що з тріскотом пробила наскрізь, закоксувала його гонади.
Тоді в одну руку він узяв павука, що прикинувся мертвим,
А іншою дотягнувся до Біблії —
Іскра, що вдарила громовицею, вибілила все його волосся на обличчі.
Тоді він узяв в одну руку свій перший пчих після народження,
А свій холодок смерті — в іншу
І дозволив іскрі стерти себе на попіл.

І тоді усмішка, яку навіть Леонардо
Не зміг би збагнути,

Злетіла в повітря, сміттєву купу сміху,

Зойків, обачностей, необачностей тощо.

(Зі збірки Тед Г'юза[269] «Ворона. З життя й пісень Ворони».)

[269] Тед Г'юз (англ. *Ted Hughes*, 1930–1998 рр.) — видатний англійський поет і перекладач, британський поет-лауреат із 1983 року й до дня смерті, автор рецензії на «Окрему реальність» Кастанеди, (вміщена на стор. 644–647 цього тому).

"I am a crow. I am teaching you how to become a crow. When you learn that, you will stay awake, and you will move freely; otherwise you will always be glued to the ground, wherever you fall."

Sunday, February 7, 1965

My second attempt with the smoke took place about midday on Sunday, January 31. I woke up the following day in the early evening. I had the sensation of possessing an unusual power to recollect whatever don Juan had said to me during the experience. His words were imprinted on my mind. I kept on hearing them with extraordinary clarity and persistence. During this attempt another fact became obvious to me: my entire body had become numb soon after I began to swallow the fine powder, which got into my mouth every time I sucked the pipe. Thus I not only inhaled the smoke, but also ingested the mixture...

...From that point on I could only see and hear. I could repeat every word don Juan had said. I followed each one of his directions. They seemed clear, logical and easy. He said that my body was disappearing and only my head was going to remain, and in such a condition the only way to stay awake and move around was by becoming a crow. He commanded me to make an effort to wink, adding that whenever I was capable of winking I would be ready to proceed. Then he told me that my body had vanished completely and all I had was my head; he said the head never disappears because the head is what turns into a crow.

He ordered me to wink. He must have repeated this command, and all his other commands countless times, because I could remember all of them with extraordinary clarity. I must have winked because he said I was ready and ordered me to straighten up my head and put it on my chin. He said that in the chin were the crow's legs. He commanded me to feel the legs and observe that they were coming out slowly. He then said that I was not solid yet, that I had to grow a tail, and that the tail would come out

"Я ворона. Я вчу тебе, як стати вороною. Коли ти цього навчишся, то залишатимешся пробудженим і зможеш вільно пересуватися; в іншому разі ти завжди будеш приклеєний до землі там, де впадеш."

Неділя, 7 лютого 1965 року

Моя наступна спроба з димом відбулася близько полудня в неділю, 31 січня. Я прокинувся наступного дня надвечір. Я мав таке відчуття, ніби володію якоюсь незвичайною силою згадувати все, що казав мені дон Хуан протягом усього досвіду. Його слова були закарбовані в моєму мозку. Вони продовжували лунати у мене в голові з надзвичайною ясністю й наполегливістю. Протягом цієї спроби для мене став очевидним іще один факт: усе моє тіло заціпеніло невдовзі після того, як я почав ковтати дрібний порошок, що потрапляв мені до рота при кожній затяжці. Таким чином, я не лише вдихав дим, але також ковтав суміш...

...Із цього моменту я міг лише дивитися й слухати. Я міг би повторити кожне слово, вимовлене доном Хуаном. Я виконував кожну з його вказівок. Вони видавалися мені зрозумілими, логічними і нескладними. Він сказав, що моє тіло зникає й залишиться тільки моя голова, і за таких умов єдина можливість зберегти ясність розуму й пересуватися — це стати вороною. Він скомандував мені робити зусилля, щоб кліпнути, додавши, що коли я буду в змозі кліпати, то буду готовий продовжувати. Потім він повідомив, що моє тіло вже повністю зникло й усе, що я маю, — це моя голова; він сказав, що голова не може зникнути, бо саме вона перетворюється на ворону.

Він наказав мені кліпати. Цю й усі інші свої команди він, мабуть, повторював безліч разів, бо я можу згадати кожну з них із надзвичайною ясністю. Очевидно, я кліпав, бо він повідомив, що я готовий, і наказав мені випростати голову й покласти її на підборіддя. Він сказав, що підборіддя — це лапи ворони. Він скомандував мені відчути лапи й спостерігати, як вони повільно з'являються. Потім він сказав, що я ще не став твердий, що мені потрібно відростити хвоста і що цей хвіст з'явиться з моєї шиї. Він наказав

of my neck. He ordered me to extend the tail like a fan, and to feel how it swept the floor.

Then he talked about the crow's wings, and said they would come out of my cheekbones. He said it was hard and painful. He commanded me to unfold them. He said they had to be extremely long, as long as I could stretch them, otherwise I would not be able to fly. He told me the wings were coming out and were long and beautiful, and that I had to flap them until they were real wings.

He talked about the top of my head next and said it was still very large and heavy, and its bulk would prevent my flying. He told me that the way to reduce its size was by winking; with every wink my head would become smaller. He ordered me to wink until the top weight was gone and I could jump freely. Then he told me I had reduced my head to the size of a crow, and that I had to walk around and hop until I had lost my stiffness.

There was one last thing I had to change, he said, before I could fly. It was the most difficult change, and to accomplish it I had to be docile and do exactly as he told me. I had to learn to see like a crow. He said that my mouth and nose were going to grow between my eyes until I had a strong beak. He said that crows see straight to the side, and commanded me to turn my head and look at him with one eye. He said that if I wanted to change and look with the other eye I had to shake my beak down, and that that movement would make me look through the other eye. He ordered me to shift from one eye to the other. And then he said I was ready to fly, and that the only way to fly was to have him toss me into the air.

I had no difficulty whatsoever eliciting the corresponding sensation to each one of his commands. I had the perception of growing bird's legs, which were weak and wobbly at first. I felt a tail coming out of the back of my neck and wings out of my cheekbones. The wings were folded deeply. I felt them coming out by degrees. The process was hard but not painful. Then I winked my head down to the size of a crow. But

мені розпустити хвоста, як віяло, й відчути, як він підмітає підлогу.

Потім він заговорив про воронячі крила і сказав, що вони виростуть із моїх вилиць. Він зазначив, що це буде важкий і болісний процес. Він скомандував мені розгорнути їх. Він сказав, що вони мають бути надзвичайно довгі, такі довгі, як я тільки спроможуся їх витягнути, інакше я не зможу літати. Він сказав мені, що крила вже з'являються, і вони довгі та прекрасні, і що я маю махати ними, поки вони не стануть справжніми крилами.

Далі він заговорив про верхню частину моєї голови й повідомив, що вона ще дуже велика й важка і її маса не дасть мені змоги літати. Він сказав мені, що її розміри можна зменшити за допомогою кліпання; із кожним новим кліпанням моя голова зменшуватиметься. Він наказав мені кліпати доти, поки вага вгорі не зникне і я зможу вільно стрибати. Потім він повідомив мені, що я вже зменшив мою голову до розмірів голови ворони і тепер я маю походити й пострибати, поки не позбудуся скутості рухів.

Він сказав, що мені залишилося змінити ще одну річ, перш ніж я зможу полетіти. Це була найскладніша зміна, і щоб здійснити її, я маю виявити тямущість і робити все в точності так, як він мені казатиме. Я маю навчитися бачити, як ворона. Він повідомив, що мій рот і ніс ростимуть у мене між очима, поки не утворять сильний дзьоб. Він сказав, що ворони бачать перпендикулярно в кожний бік, і скомандував мені повернути голову й подивитися на нього одним оком. Далі він повідомив, що якщо я захочу змінити перспективу й бачити другим оком, я маю просто труснути дзьобом униз, і завдяки цьому руху дивитимуся вже іншим своїм оком. Він наказав мені поперемінно дивитися лівим і правим оком. А потім він сказав, що я готовий до польоту і єдиний спосіб полетіти полягає в тому, щоб він підкинув мене в повітря.

Я не мав жодних труднощів із тим, щоб викликати відповідне відчуття для кожної його команди. Я сприймав, як ростуть пташині лапи, які спершу були слабкі й хисткі. Я відчував, як із задньої частини шиї виростає хвіст, а з вилиць — крила. Крила були складені дуже глибоко. Я відчував, як вони поступово розгортаються назовні. Цей процес був важкий, але не болісний. Потім за допомогою кліпання я зменшив свою голову до

the most astonishing effect was accomplished with my eyes. My bird's sight!

When don Juan directed me to grow a beak, I had an annoying sensation of lack of air. But it was not until don Juan directed me to see laterally that my eyes actually were capable of having a full view to the side. I could wink one eye at a time and shift the focusing from one eye to the other. But the sight of the room and all the things in it was not like an ordinary sight. Yet it was impossible to tell in what way it was different. Perhaps it was lopsided, or perhaps things were out of focus. Don Juan became very big and glowy. Something about him was comforting and safe. Then the images blurred; they lost their outlines, and became sharp abstract patterns that flickered for a while.

"The Teachings of Don Juan,"
University of California Press,
Paperback Ballantine Books, Inc., 95 cents.

Hallucination, visual and auditory, is the poetry of oral, preliterate cultures.

That is the first clue to an understanding of Castaneda's first book, *The Teachings of Don Juan.*

It is also the first clue to his second book, *A Separate Reality*. *Further Conversations with Don Juan*. Plus a second consideration: It dramatizes the mythopoeic reality versus the rational reality. To Castaneda, these are "separate" realities. As he sees it, neither reality is any more real than the other reality — they co-exist.

And there is one other essential clue. Don Juan is not a shaman, he is a brujo, a witchman. Don Juan teaches and practices a kind of black magic; the shaman practices white magic. White magic concerns itself with the knowledge and practice of tribal morality, history and tribal mythology. Black magic is the art of controlling and manipulating the amoral forces of powers which are neither good nor bad; they are "allies" or "enemies" depending on how you learn to master them. That is what don Juan means by "a man of knowledge."

The shaman is the mythmaker, the poet-prophet of the tribe; the witchman is the medicine man, "doctor" of the tribe. The shaman

розмірів воронячої. Але найдивовижніший ефект стався з моїми очима. Мій зір став пташиним!

Коли я під керівництвом дона Хуана відрощував дзьоб, то мав неприємне відчуття, ніби мені бракувало повітря. Проте мої очі стали здатні на повний панорамний огляд лише після того, як дон Хуан велів мені дивитися вбік. Я міг кліпати ними по черзі й поперемінно змінювати фокусування з одного ока на інше. Але вигляд кімнати й усіх речей у ній не був звичний для мене. І все ж було неможливо визначити, чим саме він відрізнявся. Можливо, він був якийсь нахилений, або ж речі вийшли з фокуса. Дон Хуан став дуже великий і світляний. Щось у ньому було заспокійливе й безпечне. Потім усі образи затуманилися; вони втратили свої чіткі контури й перетворилися на контрастні абстрактні візерунки, що мерехтіли якийсь час.

«Учення дона Хуана»,
«Юніверсіті оф Каліфорнія Прес»,
«Баллантайн Букс, Інк.», видання у м'якій обкладинці, 95 центів.

Галюцинація, візуальна та слухова, є поезією усних, дописемних культур.

То є перший ключ до розуміння першої книжки Кастанеди «Учення дона Хуана».

Це також перший ключ до його другої книжки «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном». Плюс друге міркування: вона драматизує міфопоетичну реальність порівняно з раціональною реальністю. Для Кастанеди то є «окремі» реальності. Як він це бачить, жодна з реальностей не є реальніша за іншу — вони співіснують.

І тут є ще один інший суттєвий ключ. Дон Хуан не шаман, він є брухо, відьмак. Дон Хуан навчає та практикує певний вид чорної магії; шаман практикує білу магію. Біла магія має справу зі знанням та практиками племінної моральності, історії та племінної міфології. Чорна магія є мистецтво контролю й маніпулювання неморальною міццю тих сил, які не є ані добрими, ані поганими; вони є «союзниками» або «ворогами» залежно від того, як ви навчаєтесь підпорядковувати їх собі. Саме це дон Хуан має на увазі під «чоловіком знання».

Шаман є міфотворцем, поетом-пророком племені; відьмак є цілителем, «лікарем» племені. Шаман слугує племені в цілому;

serves the tribe as a whole; the witchman serves those who employ him to drive out evil spirits and perform acts which can only be driven out with powers of darkness. His, like the shaman, is an esoteric knowledge known only to initiates.

Most of the criticisms and analyses of these books have failed to take into account those paradoxes and dichotomies. Castaneda would simply call them different ways of knowing. To anyone who is still hung up on "the conflict between science and religion" *both* of these ways of knowing are superstitions. Neither are realities in his world.

To make my point clear I have chosen the two quotations at the head of this review. The first is from one of the most gifted poets of our time, Ted Hughes. The second is from Castaneda, a brilliant anthropologist who dared to apprentice himself to a witchman of the Yaqui Indians, in an unprecedented effort to see his world as he sees it. To bring his rationally trained, scientific approach to bear on the mythopoeic approach. Ted Hughes' approach is the poet trying to recapture the preliterate mythopoeic way of knowing in poetic metaphor. Both quotations happen to deal with the crow's world, which makes the juxtaposition enlightening.

Castaneda gave himself wholly to each way of knowing in turn. It is his ability to do this which makes these books timely, perhaps epochal.

Castaneda's unrelenting inner struggle between his rational scientific training and his determination to penetrate the mysteries of don Juan's way of knowledge in the deepest possible manner make for drama of the highest poetic and intellectual order. He tries to make the most of both worlds — *in turn* — and present them as he experiences each *in turn*, without prejudgment, lovingly and with respect. He accepts don Juan's outbursts of impatience and occasional abuse even insult, as part of his apprenticeship. This aspect of his experience is especially noticeable in *A Separate Reality*. He endures hardships and dangers to life and limb, and not infrequently to his sanity. Such devotion is not found in any anthropologist known to me. It goes far and beyond the call of duty.

відьмак слугує тим, хто наймає його для виконання дій та виганяння злих духів, які можна вигнати лише силами темряви. В нього, як і в шамана, езотеричне знання, відоме лише посвяченим.

Більшість критики та аналізів цих книжок не спромоглися взяти до уваги ці парадокси й дихотомії. Кастанеда просто назвав би їх іншими шляхами знання. Для будь кого, хто все ще застряг на «конфлікті між наукою та релігією» *обидва* ці шляхи знання є марновірством. Жоден із них не є реальностями його світу.

Аби краще прояснити свою точку зору, я обрав дві цитати на початку цієї рецензії. Перша від одного з найобдарованіших поетів нашого часу, Теда Г'юза. Друга від Кастанеди, видатного антрополога, який наважився на власне учнівство у відьмака індіанців я́кі в безпрецедентній спробі побачити його світ так, як бачить його він. Щоб за допомогою свого раціонально сформованого наукового підходу мати справу з міфопоетичним підходом. У Теда Г'юза підхід поета, який намагається відтворити поетичною метафорою дописемний міфопоетичний спосіб знати. Так сталося, що обидві цитати мають справу зі світом ворони, що робить це протиставлення просвітлюючим.

Кастанеда повністю віддавався кожному способу знати по черзі. Саме його здатність робити таке й робить ці книжки дуже вчасними, навіть епохальними.

Неослабна внутрішня боротьба Кастанеди між його раціональною науковою освітою та його рішучістю проникнути до загадок шляху знання дона Хуана найглибшим із можливих способів створюють драму найвищого поетичного й інтелектуального порядку. Він намагається взяти максимум від обох світів — *по черзі* — та презентувати їх мірою того, як він досвідчує кожен із них *по черзі*, без упередження, з любов'ю та з повагою. Він приймає сплески нетерплячості дона Хуана та подеколи його зловживання, навіть образи, як частину свого учнівства. Цей аспект його досвіду особливо помітний в «Окремій реальності». Він стійко переносить труднощі й небезпеки життю та своєму фізичному, а нерідко й психічному здоров'ю. Такої відданості не знаходиш у жодного відомого мені антрополога. Це виходить далеко за межі професійних обов'язків.

The most striking difference between the first book and the second is the frequency with which don Juan warns him of dangers to his life. These instances are too numerous to mention, but here are a few examples, of necessity out of context but sufficiently typical.

"Don Juan's words were a reprimand for not talking to the plants I had collected, as he had always told me to do. He said the plants I had killed could also have killed me; he said he was sure they would, sooner or later, make me ill. He added that if I became ill as a result of hurting plants, I would, however, laugh it off and believe I had only a touch of the flu..."

"Don Juan affirmed again that a sorcerer's acts were not to be taken as jokes because a sorcerer played with death at every turn of the way..."

"What I've told you was only a precaution," he (don Juan) said. "You've met one sorcerer already, Vicente, and he nearly killed you. Watch out this time!"

Don Juan was full of dire warnings. Danger and death lurked at every turn. After one of his drug-induced experiences, an encounter with a water spirit, Castaneda told don Juan he had traveled a considerable distance. As he related it, a green fog enveloped him and he "mounted" it on don Juan's instruction, and seemed to be "carried" a long distance before don Juan was able to "pull him back." In a similar experience don Juan told him, he had traveled "as far as the mountains of central Mexico. "I don't know how far you would go," said don Juan, "perhaps as far as Los Angeles, or perhaps even as far as Brazil." In the literature of astral voyaging this is called "teleportation," and it is interpreted literally.

'YOU THINK TOO MUCH, YOUR NOTE-TAKING IS FOOLISHNESS'

Like everything else in the other reality it is fraught with deadly peril. "If I had not been around," he tells Castaneda, "you might have wandered off and never returned, in which case all that would be left of you now would be your dead body on the side of the stream...

Найвражаюча відмінність між першою та другою книжками полягає в частоті, з якою дон Хуан попереджає Кастанеду про небезпеки його життю. Ці випадки занадто численні, аби згадувати їх усі, але ось декілька прикладів, із необхідності поза контекстом, але достатньо типові.

"Слова дона Хуана були доганою за те, що я не розмовляв із рослинами, які зібрав, як він завжди велів мені робити. Він сказав, що рослини, які я вбив, також могли вбити мене; він сказав, що впевнений, що раніше чи пізніше вони зроблять мене хворим. Він додав, що якщо я захворію внаслідок заподіяння шкоди рослинам, я, однак, не сприйматиму цього серйозно й вважатиму, що маю лише легкий грип."

"Дон Хуан знову підтвердив, що дії мольфарів не слід сприймати як жарти, бо мольфар грає зі смертю на кожному повороті шляху..."

"Те, що я тобі сказав, було лише пересторогою, — мовив він (дон Хуан). — "Ти вже зустрів одного мольфара, Вісенте, і він ледь не вбив тебе. Цього разу будь обережний!"

Дон Хуан був сповнений серйозних попереджень. Небезпека та смерть чаїлися на кожному повороті. Після одного з його ініційованих наркотиками досвідів, зустрічі з духом води, Кастанеда сказав донові Хуану, що він промандрував значну відстань. Як він розповів про це, зелений туман огорнув його і він «заліз» на нього за вказівкою дона Хуана, і його ніби «перенесло» на велику відстань перш ніж дон Хуан зміг «витягнути його назад». У схожому досвіді дон Хуан сказав йому, що він промандрував «аж до гір центральної Мексики». "Я не знаю, як далеко ти би дістався, — мовив дон Хуан, — можливо аж до Лос-Анджелеса, або може навіть до Бразилії. У літературі про астральні подорожі це називають «телепортацією», і її інтерпретують буквально.

"ТИ ЗАБАГАТО ДУМАЄШ, ТВОЄ ЗАНОТОВУВАННЯ — ЦЕ ДУРІСТЬ".

Як і все інше в іншій реальності, це загрожує смертельною небезпекою. "Якби я не був поруч, — повідомляє він Кастанеді, — ти міг би піти й ніколи не повернутися, і в такому разі все, що зараз залишилося б від тебе, було б твоє мертве тіло біля потоку..."

"I think you must be aware by now, that everything is mortally dangerous. The water is as deadly as the guardian. (Your ally is as dangerous as your guardian. Even the friendliest spirit may turn on you without warning and kill you. L.L.) If you don't watch out the water will trap you. It nearly did that yesterday. But in order to be trapped a man has to be willing. There's your trouble. You're willing to abandon yourself." Don Juan lost no opportunity to fault his apprentice with lousing things up, being too stupid or too rational, too pushy or too cowardly, constantly reminding him of his ignorance.

"Who are you to think or decide what is important? You know nothing about the forces you're tapping. (This after five years, or was it seven years? of apprenticeship? L.L.) *The spirit of the water hole exists out there and could have helped you; in fact it was helping you until you flubbed it. Now I don't know what will be the outcome of your doings. You have succumbed to the force of the water-hole spirit and now it can take you any time... You can survive in the world of the brujo only if you are a warrior. A warrior treats everything with respect and does not trample on anything unless he has to. You did not treat the water with respect yesterday. Usually you behave very well. However, yesterday, you abandoned yourself to your death, like a goddamned fool..." He stressed that I had to avoid water and keep it from touching the surface of my body for three or four months.*

On one occasion Castaneda was so fed up with all this fault-finding and abuse that he confesses he felt like punching his teacher in the nose and going back home never to return. One wonders how he endured don Juan's belittlements as long as he did. There is an account of one episode when don Juan teamed up with some fellow brujos to stage practical jokes and put-ons at his expense of the most insulting kind, calling his apprentice "poor little Carlos," to hold him up to ridicule.

"Я думаю, що тепер ти вже, певне, усвідомлюєш, що все є смертельно небезпечним. Вода така ж згубна, як і охоронець. (Твій союзник настільки ж небезпечний, як і твій охоронець. Навіть найдружелюбніший дух може повернутися проти тебе без попередження й убити тебе. Л.Л.). Якщо ти не будеш обачний, вода схопить тебе. Вона мало не зробила це вчора. Але щоб бути впійманим у пастку, чоловік має волити це. Ось у чому твоя проблема. Ти волиш піддатися." Дон Хуан не втрачав нагоди звинуватити свого учня в тому, що той усе зіпсував, що він занадто дурний чи занадто раціональний, занадто настирливий чи занадто легкодухий, постійно нагадуючи Кастанеді про його необізнаність.

"Хто ти такий, щоб думати чи вирішувати, що є важливим? Ти нічого не знаєш про сили, до яких стукаєш у двері. (Це після п'яти чи семи років учнівства? Л.Л.). *Дух водяної западини існує там зокола й міг би тобі допомогти; насправді, він допомагав тобі, поки ти не зіпсував усе. Зараз я не знаю, який буде результат твоїх дій. Ти не встояв перед силою духа водяної западини, і тепер він може схопити тебе в будь-який час... Ти можеш вижити у світі брухо, лише якщо ти є воїном. Воїн ставиться до всього з повагою і нічого не топче собі під ноги, якщо тільки він не має робити цього. Вчора ти не поставився до води з повагою. Зазвичай ти поводишся дуже добре. Однак учора ти піддався своїй смерті, як розтриклятий дурень..." Він наголосив, що я маю уникати води й не давати їй торкатися поверхні мого тіла протягом трьох-чотирьох місяців.*

Одного разу Кастанеда був настільки ситий усім цим вишукуванням його промахів і закидами щодо неправильного поводження, що він зізнається, що хотів ударити свого вчителя в ніс та поїхати назавжди додому. Дивно, як він зміг витримувати приниження від дона Хуана настільки довго. Є опис одного епізоду, коли дон Хуан згуртувався з деякими знайомими брухо, щоб організувати вправні розіграші та жарти з нього, називаючи свого учня «бідним малим Карлосом», аби підняти його на глузи.

But Castaneda's determination to succeed in plumbing the depths of "the separate reality" was so great that he put up with everything, counting his ego-wounds at his teacher's hands as not too great a price to pay for his unique project. And I, for one, am inclined to agree with him. Much of the material brought back by anthropologists and Christian missionaries in the past consisted of similar put-ons.

Don Juan's repeated warnings — "you think too much, your constant note-taking is foolishness." It is characteristic of preliterate cultures that their culture-bearers, the "dreamers of the tribe," the tribal historians and poets, are suspicious of writing as a kind of devil-work, a kind of blasphemy. When the first anthropologists attempted to record, commit to writing, the esoteric secrets of the tribal ritual, they often found themselves stymied by these suspicions of tribal informers, who tried to mislead, put them on, as we say. Perhaps don Juan often displayed just such hostility to Castaneda's persistent probings and rational analyses. Don Juan's fellow brujos went into gales of laughter when Castaneda produced his notebook and began taking notes. Don Juan continually warns him against thinking too much, talking too much. It offends the powers of the other reality and makes true "seeing," true understanding impossible. In this respect it resembles Oriental mysticism. It prevents proper meditation. For example: it short circuits visionary experience. One must empty the mind of all thought, all language. One must blank out the physical senses in order to give the powers of the other world free and unimpeded entry. The two worlds exclude one another. One must give himself over completely to one world or the other. Hence the "separate reality."

Before the reader jumps to the conclusion that don Juan is a mere trickster, playing a game of one-upmanship with Castaneda, he should ponder the following passage:

"It is my commitment to teach you to see. Not because I personally want to do so but because you were chosen; you were pointed out to me by Mescalito, (peyote). I am compelled by my personal desire, however, to teach you to feel and act like a warrior."

Але рішуче прагнення Кастанеди мати успіх у проникненні в таємниці глибин «окремої реальності» було таке велике, що він терпляче зносив усе, вважаючи рани своєму его від рук його вчителя не занадто великою ціною за свій унікальний проєкт. І що стосується мене, то я схильний погодитись із ним. Значна частина матеріалів, принесених антропологами та християнськими місіонерами в минулому, складалася з подібних кпинів.

Постійні попередження дона Хуана — "ти забагато думаєш, твоє постійне занотовування є дурістю." Дописемним культурам притаманне, що їхні носії культури, «мрійники племені», племінні історики й поети підозріло ставляться до письма як до роботи диявола, свого роду богохульства. Коли перші антропологи намагалися зафіксувати, переложити на письмо езотеричні секрети племінного ритуалу, вони нерідко опинялися в глухому куті через ці підозри племінних інформаторів, які намагалися ввести їх в оману, розіграти, як ми кажемо. Можливо, дон Хуан часто демонстрував саме таку ворожість щодо постійних Кастанедових розпитувань і раціонального аналізу. Приятелі-брухо дона Хуана заходилися реготом, коли Кастанеда витягував свого нотатника й починав записувати. Дон Хуан постійно застерігає його від надмірного думання, надмірного балакання. Це ображає сили іншої реальності та унеможливлює справжнє «бачення», справжнє розуміння. У цьому відношенні то нагадує орієнтальний містицизм. Це перешкоджає належній медитації. Наприклад: це закорочує, зриває візіонерський досвід. Необхідно очистити розум від усіх думок, усього мовлення. Необхідно відключити фізичні органи чуття, щоб надати вільний і безперешкодний вхід силам іншого світу. Ці два світи виключають один одного. Потрібно віддати себе повністю одному чи іншому світові. Звідси й «окрема реальність».

Перш ніж читач дійде поспішного висновку, що дон Хуан є просто ошуканцем, який грає з Кастанедою в гру «чиє зверху», йому слід обміркувати наступний уривок:

"То є моє зобов'язання — навчити тебе бачити. Не тому, що я особисто хочу робити так, а тому, що ти був обраний; на тебе мені вказав Мескаліто (пейот). Однак, уже через моє особисте прагнення, я мушу навчити тебе відчувати й діяти як воїн."

"Warrior" is a word that don Juan defines over and over again in The Teachings of Don Juan and again in A Separate Reality. He sums up his meaning of the word in this book.

"The spirit of a warrior is not geared to indulging and complaining, nor is it geared to winning or losing. The spirit of a warrior is geared only to struggle, and every struggle is a warrior's last battle on earth. Thus the outcome matters very little to him. In his last battle on earth a warrior lets his spirit flow free and clear. And as he wages his battle, knowing that his will is impeccable, a warrior laughs and laughs."

Again the futility of writing:

"I finished writing and looked up. Don Juan was staring at me. He shook his head from side to side and smiled.

"You really write everything? he asked in an incredulous tone. "Genaro (a fellow brujo. L.L.) says that he can never be serious with you because you are always writing. He's right; how can anyone be serious if you're always writing?

He chuckled and I tried to defend my position.

"It doesn't matter," he said. "If you ever learn to see, I suppose you must do it in your own weird way."

But perhaps the fullest treatment of the role of the warrior is articulated in the following passage:

"The world is indeed full of frightening things and we are helpless creatures surrounded by forces that are inexplicable and unbending. The average man, in ignorance, believes that those forces can be explained or changed; he doesn't really know how to do that, but he expects that the actions of mankind will explain them or change them sooner or later. The sorcerer, on the other hand does not think of explaining or changing them; instead, he learns to use such forces by redirecting himself and adapting to their direction. That's his trick. There is very little to sorcery once you find out its trick. A sorcerer is only slightly better off than the average man. Sorcery does not help him to live a

«Воїн» є словом, яке дон Хуан визначає знов і знов у «Вченні дона Хуана» й знову в «Окремій реальності». Він підсумовує своє розуміння значення цього слова в цій книжці.

"Дух воїна не зачеплений за самопотурання та скімлення, і так само він не зачеплений за перемогу чи поразку. Дух воїна зачеплений лише за битву, і кожна битва є останньою битвою воїна на землі. Тому її результат дуже мало важить для нього. У своїй останній битві на землі воїн дозволяє своєму духові линути вільно і ясно. І коли він веде свою битву, знаючи, що його воля бездоганна, воїн сміється і сміється."

І знову про нікчемність письма:

Я закінчив писати й підвів очі. Дон Хуан пильно дивився на мене. Він похитав головою з боку в бік і всміхнувся.

"Ти справді все записуєш? — запитав він недовірливим тоном. — Хенаро (приятель-брухо. Л.Л.) каже, що ніколи не може бути серйозним із тобою, бо ти весь час пишеш. Він правий; як хтось може бути серйозним, якщо ти завжди пишеш?"

Він тихо засміявся, а я спробував захистити свою позицію.

"Це не має значення, — мовив він. — Я припускаю, що якщо ти колись навчишся бачити, то, певне, зробиш це у свій власний химерний спосіб."

Але, можливо, найповніше трактування ролі воїна сформульоване в наступному пасажі:

"Світ дійсно сповнений застрашливих речей, а ми — безпорадні створіння, оточені силами, що є непоясненними й несхитними. Звичайний чоловік, у своєму невіданні, вважає, що ці сили можна пояснити або змінити; він насправді не знає, як це зробити, однак сподівається, що дії людства раніше чи пізніше пояснять або змінять їх. Мольфар, з іншого боку, не думає про їх розуміння чи змінення; замість цього він навчається використовувати такі сили, переспрямовуючи себе й приладжуючись до їхнього напрямку. Це його хитрість. У мольфарстві немає нічого особливого, щойно тільки ти дізнаєшся про його хитрість. Мольфар лише в трохи кращому становищі, ніж звичайний чоловік. Мольфарство не допомагає йому жити кращим

better life; in fact I should say that sorcery hinders him; it makes his life cumbersome, precarious. By opening himself to knowledge a sorcerer becomes more vulnerable than the average man. On the one hand his fellow men hate him and fear him and will strive to end his life; on the other hand the inexplicable and unbending forces that surround every one of us, by right of our being alive, are for a sorcerer a source of even greater danger. To be pierced by a fellow man is indeed painful, but nothing in comparison to being touched by an ally. A sorcerer, by opening himself to knowledge falls prey to such forces and has only one means of balancing himself, his will; thus he must feel and act like a warrior. I will repeat this once more: only as a warrior can one survive the path of knowledge. What helps a sorcerer live a better life is the strength of being a warrior."

Both the white magic of the tribal shaman (and his successor the High Priest of the Temple) and the black magic of the witch share this fear and dread of the "higher powers." The vestments of the priest, the breastplate, was protection against the deity's omnipotent power. To look on the face of God was to risk instant death, or at the least blindness.

"I will make all my goodness pass before you, and will proclaim before you my name 'The Lord'; and I will be gracious to whom I will be gracious, and I will show mercy on whom I will show mercy. But," he said, "you cannot see my face; for man shall not see me and live." Exodus, 33:20.

Now Nadab and Abi'hu, the sons of Aaron, each took his censer, and put fire on it, and laid incense on it, and offered unholy fire before the Lord, such as he had not commanded them. And fire came forth from the presence of the Lord and devoured them, and they died before the Lord. Leviticus, 10:1-2.

This concept, "the fear and trembling," is widespread in the world's scriptures and mythologies. Little wonder that the "heathen" so often were open to conversion to Christianity.

життям; фактично я маю сказати, що мольфарство заважає йому; воно обтяжує його життя, робить його небезпечним, непевним. Відкриваючи себе знанню, мольфар стає вразливіший за звичайного чоловіка. З одного боку, інші люди ненавидять його та бояться його і силкуватимуться вкоротити йому життя; з іншого боку, непоясненні й несхитні сили, що оточують кожного з нас — просто тому, що ми живі, — є для мольфара джерелом навіть більшої небезпеки. Бути простромленим іншою людиною — це справді боляче, але це ніщо порівняно з тим, що відчуваєш, коли тебе торкається союзник. Відкриваючись знанню, мольфар стає здобиччю для таких сил і має лише один засіб врівноважування себе, свою волю; тому він мусить відчувати й діяти як воїн. Я повторю це ще раз: лише як воїн можна вижити на стежці знання. Те, що допомагає мольфарові жити кращим життям, є сила буття воїном."

Як і біла магія племінного шамана (і його послідовника Верховного Жерця Храму), так і чорна магія відьмака поділяють цей страх і боязнь «вищих сил». Убрання жерця, нагрудник, був захистом проти всемогутньої сили божества. Поглянути на обличчя Бога означало ризикувати миттєво померти, або принаймні осліпнути.

"Я проведу всю милість мою перед лицем твоїм і проголошу ім'я моє перед тобою — Господь, і милуватиму, кого милувати, і милосердуватимусь, над ким милосердуватись. Але, — мовив він, — не можна тобі бачити лице моє: бо не житиме вже людина, що бачила лице моє." (Книга «Вихід», 33:20).[270]

"І взяли сини Аронові, Надаб і Абігу, кожен кадильницю свою та положили жару в них, і посипали на жар кадила та й почали приносити перед Господом огонь чужий, чого він їм не заповідав. І вийшло сперед Господа полум'я та й пожерло їх, і померли вони перед Господом." (Книга «Левіт», 10:1-2).[271]

Ця концепція, «страх і тремтіння», є поширеною в світових священних писаннях та міфологіях. Не дивно, що «язичники» так часто були відкриті для прийняття християнства. Їм була знайома ця

[270] Переклад Пантелеймона Куліша
[271] Переклад Пантелеймона Куліша

The idea was familiar to them. Divine power, whether it was used to white magic or black magic, was nothing to be trifled with. In some tribal cultures, to be outcast by the deific powers could kill a man from sheer fright, and often did. There are authenticated reports of this phenomenon even today. Lethal fears, under other names, are present in western cultures to a much greater extent than psychologists and therapists are prone to admit. The primal scream, birth traumas and a dozen other mysterious terrors torment modern man. Therapies are devised, become fads and fade away, while amateur witchmen enrich themselves. We may well ponder the words of don Juan: "The world is indeed full of frightening things and we are helpless creatures surrounded by forces that are inexplicable and unbending."

ідея. Божественна сила, незалежно від того, використовувалась вона для білої чи для чорної магії, не була тим, до чого можна було ставитися несерйозно. У деяких племінних культурах вигнання божественними силами могло вбити людину самим лише страхом, і нерідко вбивало. Існують підтверджені повідомлення про це явище навіть сьогодні. Смертельні страхи, під іншими іменами, наявні в західних культурах набагато ширше, ніж психологи й терапевти схильні визнавати. Первісний крик, родові травми й дюжина інших загадкових жахів мучать сучасну людину. Терапії створюються, стають модними та згасають, тоді як відьмаки-аматори збагачуються. Ми можемо добре обміркувати слова дона Хуана: "Світ дійсно сповнений застрашливих речей, а ми — безпорадні створіння, оточені силами, що є непоясненними й несхитними".

Rediscovering long-lost lifeways

Відкриваючи заново давно загублені життєві шляхи

It may well be a realization of this fact that has kept Carlos Castaneda bound to this arduous and dangerous apprenticeship, in an effort to rediscover new-old long-forgotten lifeways. An alternative to the scientific/technological world view, or at least a synthesis of the best of *both* views, the rational and the mythopoeic.

A new/old way of *seeing*, a new/old way of knowing, a fresh approach to become "a man of knowledge."

If it was the usual note-book, analysis, classification (familial patterns, taboos, etc) and an academic paper on the subject submitted toward a Masters or a PhD degree, dressed up in the proper terminology of the trade. If that was all, there would be no danger except perhaps the danger of "jungle fever," Montezuma's revenge (dysentry) and tzetze flies. The hazards of conventional anthropology "field trips" (a name also given to botanical and animal research), may also include such labors of the soul as ingesting native cuisine, like rat meat, snake biglets, and hors d'oeuvres, and insect tidbits, and pretending to relish them: a point of intercultural etiquette, not without a touch of self-conscious noblesse oblige, that goes with the job.

І цілком може бути, що розуміння цього факту прив'язало Карлоса Кастанеду до цього складного й небезпечного учнівства, у спробі заново відкрити нові-старі давно забуті життєві шляхи. Альтернатива науковому/технологічному світогляду, або принаймні синтез найкращого з *обох* поглядів, раціонального й міфопоетичного.

Новий/старий шлях *бачення*, новий/старий спосіб знати, свіжий підхід, щоб стати «чоловіком знання».

Якби ж то це був звичайний нотатник, аналіз, класифікація (сімейні діаграми, табу тощо) і наукова робота на певну тему для здобуття ступеня магістра або доктора наук, загорнуті у відповідну термінологію професії. Якби це було все, тоді не було б небезпеки, окрім, можливо, небезпеки «лихоманки джунглів», помсти Монтесуми (дизентерія) і мух цеце. Загрози звичайних антропологічних «польових поїздок» (назва, також надавана ботанічним дослідженням і дослідам над тваринами) можуть також включати такі душевні муки, як споживання місцевої кухні, наприклад, м'яса щура, зміїних біглетів і закусок, ласощів із комах, а також імітацію смакування ними: аспект міжкультурного етикету, не без нальоту самоусвідомлюваного ситуативного обов'язку, що додається до професії.

The literature of anthropology abounds in touching accounts of such trials and sacrifices. Castaneda makes no mention of them, except to say that he carried his own home food with him on his visits to don Juan and, perhaps, I presume, his own bottled water, and if he suffered any loss of face on that account he makes no mention of it. Castaneda's occupational hazards are of a different sort. He submitted himself to the world of mythopoeic man, body and soul, without doubting or criticizing — until later reflection, analysis and study, translating the language of magic into the terminology of orthodox anthropology. Even so, *The Teachings of Don Juan* did not win him a doctorate from the UCLA anthropology department. He had to write a more conventional thesis, on what he terms "special consensus," in the hope of meeting the academic requirements.

To fully appreciate the extent of Castaneda's departure from formal anthropology as an academic discipline it is necessary to try and imagine Robert H. Lowie apprenticing himself to a shaman of the Northern Maidu American Indian tribe and undergoing the ritual disciplines of visionary visitations from the spirit world, master tribal medicine and the magical art of inflicting defeat on the enemy in time of war.

"An aptitude for religious experiences was the stepping-stone to social prominence. To all intents and purposes, the shamanistic leader of the secret organization was the most eminent person in the community. He regulated the ceremonial life of the people, adjusted disputes, insured a good corn crop, warded off disease and by his magical powers inflicted condign punishment of the enemy; indeed he himself often led the war parties in person. Over and above all these things, he was the authority on tribal mythology and lore, and it was his duty to instruct the people on these lofty topics." (*Primitive Society*, by Robert H. Lowie, Liveright Pub. Corp. 1947.)

I am not suggesting that he was obliged to actually achieve the shamanship or even try for it; indeed it would have been impossible to do so. But nowhere in his book is there any indication that he even tried to win the confidence of

Антропологічна література сповнена зворушливих описів таких випробувань і жертв. Кастанеда про них не згадує, окрім як каже, що він брав свою власну домашню їжу із собою при відвідуванні дона Хуана і, можливо, я припускаю, свою власну бутильовану воду, і якщо через це він якось втратив обличчя, то він про це не згадує. Професійні небезпеки Кастанеди іншого роду. Він присвятив себе світові міфопоетичного чоловіка, тілом і душею, без сумнівів чи критикування — аж до останнього міркування, аналізу й вивчення, перекладаючи мову магії в термінологію ортодоксальної антропології. Не зважаючи на це, «Вчення дона Хуана» не здобуло йому докторського ступеня від антропологічного факультету УКЛА. Він мусив написати більш звичну дисертацію про те, що він називає «особливим консенсусом», в надії задовольнити академічні вимоги.

Щоб повністю оцінити, наскільки Кастанеда відійшов від формальної антропології як академічної дисципліни, потрібно спробувати уявити Роберта Г. Лоуї в учнівстві у шамана американських індіанців північного племені майду, і як він проходить ритуальні дисципліни візіонерських з'явлень із духовного світу, опановує племінну медицину й магічне мистецтво наслання поразки на ворога під час війни.

"Здатність до релігійних досвідів була трампліном до високого соціального становища. Для всіх намірів і цілей шаманістичний лідер таємної організації був найвидатнішою особою в спільноті. Він регулював обрядове життя людей, залагоджував суперечки, забезпечував добрий урожай кукурудзи, відганяв хвороби і своїми магічними силами насилав заслужене покарання ворогові; насправді, часто він сам особисто очолював військові загони. Крім усіх цих речей, він був авторитетом із племінної міфології та знання, і його обов'язком було навчати людей цих високих тем." («Первісне суспільство», Роберт Г. Лоуї, «Ліврайт Паб. Корп.», 1947 р.)

Я не хочу сказати, що він був зобов'язаний фактично досягти шаманського статусу чи навіть спробувати зробити це; насправді то було би неможливо. Але ніде в його книжці немає жодної вказівки на те, що він хоча б намагався заслужити довіру такого

such a shaman sufficiently to observe at close hand what it was like to prepare oneself for it, or to experience any part of it himself — as Castaneda did, for example, in learning how to "become" a crow, or to win an ally or to "see" Mescalito. For Lowie it was enough to *observe* and record and report, without any further involvement except to classify what he had learned and collate the information with reports by other anthropologists in the same general field.

Paul Radin's *The World of Primitive Man* is a classic of the subject. Here he set himself to exploring much of the ground which Castaneda explores, but again, without any greater personal involvement than good academic scholarship required. His approach was sympathetic, even empathetic, but he never permits himself to forget that he is an observer from another culture recording and appraising what he sees and hears, always in terms of his own Western, White, educated habits of thought and action. He seems to relish instances when his own values, his own "truths" are confirmed by some primitive (the very word is a derogatory value judgment) informant for example that man makes his gods and unmakes them.

'The god of whom I speak is dead,' said a Maori witness in a native land court of New Zealand. The court replied, 'Gods do not die.' 'You are mistaken,' continued the witness, 'Gods do die unless there are *tohungas* (priests) to keep them alive.' And in one of the Maori myths one deity is represented as addressing another deity in the following fashion:

'When men no longer believe in us, we are dead'." A Fiji Islander told an investigator that 'A thing has *mana* (i.e., it is endowed with magic power), when it works; it has not *mana* when it doesn't work.' In Eddystone Island, in Melanesia, it was said of a certain native that he was a spirit, a deity, when he said, 'Go, for you will catch fish,' and he caught fish. Then he possessed *mana*. But if he was not successful then he had no *mana*. What functions, consequently exists." (*The World of Primitive Man*, by Paul Radin, Grove Press, 1960.)

шамана достатньою мірою для того, щоби зблизька спостерігати, як це воно є — готуватися до цього, або щоб самому досвідчити будь-яку частину цього процесу — як зробив Кастанеда, наприклад, навчаючись, як «стати» вороною, або перемогти союзника, або «побачити» Мескаліто. Для Лоуї було достатньо *спостерігати* й записувати і повідомляти без будь-якого подальшого залучення, окрім як класифікування того, що він дізнався, й порівнювання цієї інформації зі звітами інших антропологів у тій самій загальній царині.

«Світ первісної людини» Пола Радіна є класикою цієї теми. Тут він поставив собі на меті дослідити здебільшого ті самі основи, які досліджує Кастанеда, але знов-таки, без більшого особистого залучення, ніж того вимагало академічне знання. Його підхід був доброзичливий, навіть емпатичний, але він ніколи не дозволяє собі забути, що він є спостерігачем з іншої культури, який записує та оцінює те, що бачить і чує, завжди в термінах своїх власних звичок мислення та дій освіченої західної білої людини. Він ніби смакує випадки, коли його власні цінності, його власні «істини» підтверджуються якимось примітивним (саме це слово є принизливим оціночним судженням) інформатором, наприклад, що людина створює своїх богів і розвінчує, знищує їх.

"Бог, про якого я веду мову, мертвий", — сказав свідок майорі в суді тубільних земель Нової Зеландії. Суд відповів: "Боги не вмирають". "Ви помиляєтеся", — продовжував свідок, — "Боги таки вмирають, якщо немає *тохунґас* (жерців), щоб підтримувати їх живими". І в одному з міфів майорі є опис звернення одного божества до іншого наступним чином:

"Коли люди більше не вірять у нас, ми мертві". Один острів'янин із Фіджі сказав досліднику, що "Річ має *ману* (тобто вона наділена магічною силою), коли вона працює; вона не має *мани*, коли вона не працює." На острові Еддістоун у Меланезії про певного тубільця казали, що він є духом, божеством, коли він говорив комусь "Іди, бо ти зловиш рибу", і той зловив рибу. Тоді він володів *маною*. Але якщо він не мав успіху, тоді він не мав *мани*. Те, що функціонує, як наслідок, існує." («Світ первісної людини», Пол Радін, «Гроув Прес», 1960 р.)

Radin is careful to point out, in conclusion, that “our present data obviously represents only a fraction of what once existed, or of what could still be obtained if attention were specifically directed to the subject... let me emphasize the fact that it is not contended for one moment that what is contained in this book represents the viewpoint of the average man, or that of the overwhelming majority of any primitive community. It is the thinker we have been describing and predominantly the thinker.” (*Primitive Man as Philosopher*, by Paul Radin, Dover, 1957.)

Castaneda picks up where Radin leaves off, adding the element of *participatory anthropology* to the literature of the subject. It is more than an added dimension to anthropological method; it is a wholly new approach. That is why reviewers have either been overwhelmed by the book’s demand for a new critical approach and praise it fulsomely, for fear of appearing obtuse, or dismiss it, as one reviewer did, as being so much “bullshit.” How is one to comment on a brujo who crosses a treacherous waterfall by exuding rope-like filaments from his navel and propelling himself from rock to rock? Whether hand-over-hand or like a tightrope walker is not explained. Don Juan refuses to explain it or even discuss it. His apprentice failed to “see” how it happened, and that’s the end of the matter. He had failed the test of seeing as a man of knowledge sees. The educated, intelligent reviewer prefers to think that perhaps *everything* all the seemingly supernatural events Castaneda describes in both books are nothing more than hallucinations induced by the psychedelic drugs don Juan administered to his apprentice before he “saw” the events. That the whole story is in the nature of a dream book and that the author, knowingly or unknowingly, has been taken in by don Juan. And how is one to pass on the validity of dreams, no matter how convincing and real they seemed at the time to the dreamer?

Castaneda is nothing if not skeptical, and the drama of both books is in the contest between don Juan and himself, and within the author’s own mind at every step of the apprenticeship, rationality contending with the irrational, two worlds, two realities meeting head-on in continual conflict.

Радін обережно відзначає, у висновку, що “наші теперішні дані явно відображають лише частину того, що колись існувало, або того, що можна було би ще отримати, якби увага спеціально спрямовувалася на певний предмет... дозвольте мені підкреслити один факт: аж ніяк не стверджується, що те, що міститься в цій книжці, відображає погляд пересічної людини, або погляд переважної більшості будь-якої первісної спільноти. Ми описували саме мислителя й у першу чергу мислителя.” («Первісна людина як філософ», Пол Радін, «Довер», 1957 р.)

Кастанеда починає там, де зупиняється Радін, додаючи елемент *учасницької антропології* до літератури на цю тему. То є дещо більше, ніж доданий вимір до антропологічного методу; то є повністю новий підхід. Ось чому рецензенти були або приголомшені тим, що ця книжка потребувала нового критичного підходу й надміру розхвалювали її, боячись видатися нетямущими, або зневажливо відгукувалися про неї, як зробив один оглядач, вважаючи її цілковитою «ахінеєю». Як можна коментувати дії брухо, котрий перетинає підступний водоспад, випускаючи вірьовкоподібні волокна зі свого пупка й перетягуючи себе з каменя на камінь? Перебирав він при цьому руками чи йшов як канатоходець, у книжці не пояснюється. Дон Хуан відмовляється пояснити або навіть обговорювати це. Його учень не зміг «побачити», як це відбулося, і по всьому. Він провалив тест на бачення у спосіб, як бачить чоловік знання. Освічений, розумний рецензент воліє думати, що, мабуть, *усі* надприродні на вигляд події, описані Кастанедою в обох книжках, є ніщо більше, ніж галюцинації, спричинені психоделічними наркотиками, що їх дон Хуан давав своєму учневі перед тим, як він «бачив» певні події. Що вся ця історія носить характер сонника і що автор, знаючи або не знаючи про це, був обдурений доном Хуаном. І як можна встановлювати валідність сновидінь, хоч би якими переконливими та реальними видавалися вони тоді сновидцеві?

Сам Кастанеда налаштований скептично, і драма обох книжок полягає у змаганні між доном Хуаном і ним, та в розумі самого автора на кожному кроці учнівства, суперечка раціонального з ірраціональним, два світи, дві реальності, що зустрічаються лоб у лоб у постійному конфлікті.

Participatory anthropology at that depth is unknown among professionals. I do not rule out the possibility that adventurous wandering amateurs may have achieved it but their published reports, if any, are fugitive and scattered. Scholar-authors like D. H. Lawrence made a try at something like participatory anthropology, but while they experienced briefly certain rituals and ceremonials, (in Mexico and among the Hopis), it went no deeper than the emotional level; never deep enough to arouse conflicts and demand commitments of the sort that Castaneda opened himself up to in his apprenticeship to don Juan. Artistic and literary imagination, with the help of a little scholarship, and living for a while among people of a different culture, imitating their lifestyle in clothing, food, some sexual exchange perhaps at the physical level (like Gaugin in Tahiti); such experiences can result in a degree of understanding on the rational level, but still remain far from the kind of inter-culturation that participatory anthropology requires.

AN AGONIST OF THE HUMAN DILEMMA

Lawrence never came to grips with such a concept as don Juan's detachment and "controlled folly," that life and death are equally "nothing," that "a man who *sees* has no longer an active interest in his fellow men. *Seeing* has already detached him from absolutely everything he knew before."

"The sole idea of being detached from everything I know gives me the chills," Castaneda said. "We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable new worlds," don Juan replied "Are there any new worlds?" I asked half in jest. "We have exhausted nothing, you fool," he said imperatively. "*Seeing* is for impeccable men. Temper your spirit now, become a warrior, learn to *see*, and then you'll know that there is no end to the new worlds for our vision." And there, in one breath-length don Juan had thrown into doubt and disarray Castaneda's whole Western world of Judeo-Christian

Учасницька антропологія такої глибини невідома у професіоналів. Я не виключаю можливості, що схильні до пригод мандрівні аматори могли її досягти, але їхні опубліковані доповіді, якщо такі були, є недовговічні й розпорошені. Автори-науковці, як то Д. Г. Лоренс, пробували щось на кшталт учасницької антропології, але хоча вони мали короткий досвід із певними ритуалами та обрядами (в Мексиці та серед хопі), вони не занурювалися глибше за емоційний рівень; ніколи достатньо глибоко, щоб викликати конфлікти й вимагати відданості того типу, якій відкрив себе Кастанеда в його учнівстві в дона Хуана. Художня й літературна уява, з допомогою деякої освіченості, та життя певний час серед людей іншої культури, імітуючи їхній стиль життя в одязі, їжі, можливо, у певних статевих відносинах на фізичному рівні (як Ґоґен на Таїті); такі досвіди можуть привести до певного ступеня розуміння на раціональному рівні, але все ж залишаються далекими від типу інтеркультурації, якої вимагає учасницька антропологія.

АҐОНІСТ ЛЮДСЬКОЇ ДИЛЕМИ

Лоренс ніколи не зрозумів такого концепту, як Донхуанові відчуженість і «контрольована дурість», що життя й смерть є рівною мірою «нічим», що "чоловік, який *бачить*, більше не має активної зацікавленості в інших людях. *Бачення* вже відчужило його абсолютно від усього, що він знав раніше."

"Від самої ідеї про відчуженість від усього, що я знаю, в мене холоне кров", — сказав Кастанеда. "Ми люди, і нашою долею є вчитися й бути закинутими в немислимі нові світи", — відповів дон Хуан. "А є нові світи?", — спитав я напівжартома. "Ми ще нічого не вичерпали, дурень ти", — мовив він категоричним тоном. — "*Бачення* для бездоганних чоловіків. Тепер загартуй свій дух, стань воїном, навчися *бачити*, і тоді ти знатимеш, що немає кінця новим світам для нашого зору." І ось, на одному подиху, дон Хуан піддав сумніву й розладнав увесь Кастанедів західний світ іудейсько-християнських цінностей, і заразом увесь

values, and with it the whole liberal Weltanschauung of modern man as well; around him lay the realities he had always relied upon to "shore up against my ruin," to borrow a line from T.S. Eliot. Hung between two worlds!

One recalls the Chinese conundrum: Am I a man dreaming he is a butterfly, or a butterfly dreaming he is a man?

I told him that we were having a misunderstanding that stemmed from our differences in perceiving the world. I said that for me to know something meant that I had to be fully aware of what I was doing and that I could repeat what I knew at will, but in this case I was neither aware of what I had done under the influence of the smoke (the magic mushroom and other psychedelic substances. L.L.) nor could I repeat it if my life depended on it.

Don Juan looked at me inquisitively. He seemed to be amused by what I was saying. He took off his hat and scratched his temples as he does when he wants to pretend bewilderment.

"You really know how to talk and say nothing, don't you?' he said, laughing. 'I have told you, you have to have an unbending intent in order to become a man of knowledge. But you seem to have an unbending intent to confuse yourself with riddles. You insist on explaining everything as if the whole world were composed of things that can be explained. Now you are confronted with the guardian and with the problem of moving by using your will. Has it ever occurred to you that only a few things in this world can be explained your way? When I say that the guardian (the "guardian of the other world" L.L.) is really blocking your passing and could actually knock the devil out of you, I know what I mean. When I say that one can move by one's own will, I also know what I mean. I wanted to teach you, little by little, how to move, but then I realized that you know how to do it, even though you say you don't."

"But I really don't know how," I protested.

ліберальний *Weltanschauung*[272] сучасної людини; навколо нього лежать реальності, на які він завжди покладався, аби «зміцнитися проти моєї руйнації», якщо запозичити рядок з Т. С. Еліота. Зависнув між двох світів!

Можна пригадати китайське запитання-парадокс: "Чи є я людиною, якій сниться, що вона метелик, чи я метелик, якому сниться, що він людина?"

Я сказав йому, що між нами зараз наявне непорозуміння, яке коріниться в наших відмінностях у сприйманні світу. Я сказав, що для мене знати щось означає, що я маю бути повністю свідомий того, що роблю, і що я можу повторити з власної волі те, що знаю, але в цьому випадку я ані не був свідомий того, що зробив під впливом диму (магічний гриб та інші психоделічні речовини. Л. Л.), ані не зміг би повторити це, якби від того залежало моє життя.

Дон Хуан допитливо дивився на мене. Здавалося, його забавляло те, що я говорив. Він зняв із голови сомбреро й потер собі скроні, як він робить, коли хоче вдати спантеличення.

"Ти направду знаєш, як говорити й нічого не сказати, чи не так? — мовив він, сміючись. — Я говорив тобі, що ти мусиш мати непохитний намір, щоб стати чоловіком знання. Але ти, схоже, маєш непохитний намір збивати себе з пантелику загадками. Ти наполягаєш на поясненні всього, ніби весь світ складається з речей, які можна пояснити. Зараз ти зіткнувся з охоронцем і з проблемою руху шляхом використання своєї волі. Чи спадало тобі хоч колись на думку, що лише дуже небагато речей у цьому світі можна пояснити у твій спосіб? Коли я кажу, що охоронець («охоронець іншого світу» Л. Л.) реально блокує тобі прохід і справді може вибити з тебе бісову душу, я знаю, про що веду мову. Коли я кажу, що людина може рухатися за допомогою своєї волі, я також знаю, про що говорю. Я хотів навчати тебе, малопомалу, як рухатися, а тоді збагнув, що ти знаєш, як робити це, дарма що сам ти кажеш, ніби не знаєш."

"Але я справді не знаю як," — запротестував я.

[272] Weltanschauung (*нім.*, *філос.*) — світогляд

"You do, you fool,' he said sternly, and then smiled. 'It reminds me of the time when someone put that kid Julio on a harvesting machine; he knew how to run it although he had never done it before."

"I know what you mean, don Juan, however, I still feel sure that I could not do it again, because I am not sure of what I did."

"A phony sorcerer tries to explain everything in the world with explanations he is not sure about,' he said, 'and so everything is witchcraft. But then you're no better. You also want to explain everything your way but you're not sure of your explanations either."

Stalemate? Perhaps, yet there it is: the most voluminously documented treatment in depth of the claims upon human consciousness by the rational view of the world and the mythopoeic view. The oldest and the newest riddle in the history of the mind.

My mind refused to intake that sort of stimuli as being "real," and yet, after ten years of apprenticeship with don Juan my mind could no longer uphold my ordinary criteria of what is real. However, all the speculations I had thus far engendered about the nature of reality had been mere intellectual manipulations; the proof was that under the pressure of don Juan and don Genaro's acts my mind had entered an impasse.

Impasse? Stalemate? After ten years of apprenticeship. Two books, and more to come.

He had "seen" the head of the "illuminated" man of knowledge as a luminous egg. He had witnessed seemingly impossible miracles; he had experienced visions that were as "real" as anything in the waking or undrugged state. He had seen Mescalito face to face, as Moses had seen God face to face, and who was to say there was any definable difference between the myth of Jehovah and the myth of Mescalito? Perhaps *all* was equally real, perhaps all was equally hallu-

"Ти знаєш, дурню, — мовив він суворо, а тоді всміхнувся. — Це нагадує мені один випадок, коли хтось посадив малого Хуліо на комбайн; той знав, як ним керувати, хоча ніколи раніше цього не робив."

"Я розумію, що ви маєте на увазі, доне Хуане; і все ж я досі відчуваю впевненість, що не зміг би зробити цього знову, бо не впевнений у тому, що саме я зробив."

"Мольфар-шарлатан намагається пояснити все у світі за допомогою пояснень, у яких сам не впевнений, — мовив він, — і тоді все стає відьомством. Але ти нічим не кращий. Ти теж хочеш пояснити все у свій спосіб, але так само не впевнений у своїх поясненнях."

Патова ситуація? Можливо, хоча ось що це є: найоб'ємніше задокументоване глибинне трактування тверджень про людську свідомість за допомогою раціонального світогляду й міфопоетичного погляду. Найдавніша та найновіша загадка в історії розуму.

Мій розум відмовлявся приймати сенсорно-сприйняттєві стимули такого роду як «реальні», і все ж, після десяти років учнівства в дона Хуана, мій розум більше не міг підтримувати мої старі звичайні критерії того, що є реальним. Однак усі витворені мною дотепер спекуляції про природу реальності були всього лише інтелектуальними маніпуляціями; доказом цьому було те, що під тиском дій дона Хуана й дона Хенаро мій розум зайшов у глухий кут.

Глухий кут? Пат? Після десяти років учнівства. Дві книжки, і будуть іще інші.

Він «бачив» голову «просвітленого» чоловіка знання як світляне яйце. Він був свідком, здавалося б, неможливих чудес; він досвідчував видіння, які були такі ж «реальні», як і все в стані бадьорості або в стані без впливу наркотиків. Він бачив Мескаліто віч-на-віч, як Мойсей бачив Бога лицем до лиця, і хто скаже, що була якась визначна різниця між міфом про Єгову й міфом про Мескаліто? Можливо, *все* було рівною мірою реальне, Можливо, *все* було рівною мірою галюцинація?

cination? Maya. Of what use is terminology when neither one term nor another can be conclusively defined, when the nature of the "real" remains, after all, a profound mystery?

"Don Juan slowly walked around me. He seemed to be deliberating whether or not to say something to me. Twice he stopped and seemed to change his mind.

"Whether or not you return is thoroughly unimportant," he finally said. "However, you now have the need to live like a warrior. You have always known that, now you're simply in the position of having to make use of something you disregarded before. But you had to struggle for this knowledge; it wasn't just given to you; it wasn't just handed down to you. You had to beat it out of yourself. Yet you're still a luminous being. You're still going to die like everyone else. I once told you that there's nothing to change in a luminous egg."

"He was quiet for a moment I knew he was looking at me, but I avoided his eyes.

'Nothing has really changed in you,' he said."

The Greeks had a word for it: *agon*. A contest, a struggle between the protagonist and antagonist. Our word agony is derived from *agon*. Castaneda is an agonist of the human dilemma. When his work is completed we shall need a new category in the Nobel prize awards, something that combines literature, history, philosophy, magic, religion and the mystery of the unknown, perhaps unknowable. My candidate for that award will be Carlos Castaneda.

Lawrence Lipton

Майа[273]. Яка користь від термінології, коли жоден із термінів не можна чітко визначити, коли природа «реального» залишається, зрештою, глибокою таємницею?

Дон Хуан повільно ходив навколо мене. Здавалося, він розмірковує, сказати мені щось чи ні. Двічі він зупинявся та, схоже, передумував.

"Повернешся ти чи ні — зовсім неважливо, — нарешті мовив він. Однак тепер ти маєш потребу жити як воїн. Ти завжди знав це, просто зараз ти опинився в такому становищі, коли маєш використовувати щось, чим раніше нехтував. Але тобі довелося боротися за це знання; воно не було просто подароване тобі; воно не було просто передане тобі у спадок. Тобі довелося вибивати його із самого себе. Однак ти й досі є світляною істотою. Ти й досі йдеш до своєї смерті, як і всяка інша людина. Колись я казав тобі, що немає нічого, що можна було би змінити у світляному яйці."

Якусь хвилю він мовчав. Я знав, що він дивиться на мене, але уникав його очей.

"Ніщо справді не змінилося в тобі", — мовив він.

Греки мали для цього окреме слово: *аґон*. Змагання, боротьба між протаґоністом та антаґоністом. Наше слово «агонія» походить від грецького *аґон*. Кастанеда є аґоністом людської дилеми. Коли його робота буде завершена, ми потребуватимемо нової категорії для нагородження Нобелівською премією, чогось, що поєднає літературу, історію, філософію, магію, релігію і таємницю невідомого, можливо непізнаваного. Моїм кандидатом на таку нагороду буде Карлос Кастанеда.

Лоренс Ліптон

[273] Мая, Майа (*санскр*. माया, māyā, букв. «не це») — філософська категорія в індуїзмі, яка постулює, що світ речей, явищ і людей — це лише ілюзія. Майа також є індуїстською богинею ілюзії, уособленням ідеї, що матеріальний світ ілюзорний.

REVIEW BY [MARGARET KOCH]

Santa Cruz Sentinel (Santa Cruz, California), Jul 13, 1971

This is a continuation of Castaneda's experiences with don Juan, the Yaqui Indian brujo — medicine man, sorcerer and shaman.

In 1968 Castaneda published *The Teachings of Don Juan*, which has become a classic in the fields of anthropology and ethnography.

After his first five year apprenticeship with don Juan, during which Castaneda was initiated into the world of "non-ordinary reality" and become a "man of knowledge," he dropped the whole thing for about five years. He explains that his fears drove him to stay away from the venerable Yaqui Indian sorcerer, and particularly one terrifying encounter with an Indian woman witch.

But finally, Castaneda decided to go back to see don Juan again. And in doing so, he started another series of experiences, this time a struggle to learn to "see."

Castaneda's first set of experiences was the result of eating peyote, the sacred cactus used in Indian religious ceremonies. His second series of experiences were a spiritual adventure partly through the use of drugs, but finally through a "supremely difficult and demanding effort of will."

—M. K.

РЕЦЕНЗІЯ [МАРГАРЕТ КОХ[274]]

«Санта-Крус Сентінел» (Санта-Крус, Каліфорнія), 13 липня 1971 р.

Це є продовженням досвідів Кастанеди з доном Хуаном, індіанським брухо з народу я́кі — знахарем, мольфаром і шаманом.

У 1968 році Кастанеда опублікував книжку «Вчення дона Хуана», яка стала класикою в царинах антропології та етнографії.

Після свого першого п'ятирічного учнівства в дона Хуана, протягом якого Кастанеда був посвячений у світ «незвичайної реальності» й став «чоловіком знання», він покинув усе це приблизно на п'ять років. Він пояснює, що його страхи змушували його триматися подалі від шанованого індіанського мольфара я́кі, і особливо одна жахаюча зустріч з індіанською відьмою.

Але, зрештою, Кастанеда вирішив повернутися, щоб знову побачити дона Хуана. І цим він започаткував нову серію досвідів, цього разу — боротьбу за те, щоб навчитися «бачити».

Перша серія досвідів Кастанеди була результатом вживання пейоту, священного кактуса, використовуваного в індіанських релігійних обрядах. Його друга серія досвідів була духовною пригодою, частково за допомогою використання наркотиків, але, зрештою, шляхом «надзвичайно складного й напруженого зусилля волі».

—М. К.

[274] Маргарет Кох також є авторкою рецензії на «Вчення дона Хуана», яка вміщена у першому томі «Наґвалізму».

MAN'S PAST GIVEN STUDY

REVIEW BY LEONARD SANDERS

Fort Worth Star-Telegram (Fort Worth, Texas), Jul 18, 1971

Within the last few days, publishers have brought out a small shelf of outstanding books that reveal the apparently infinite variety of approaches to the study of man's past [such as "The Well of Sacrifice" by Donald Ediger; "Secrets of the Great Pyramid" by Peter Tompkins, "Before Columbus: Links between the Old World and Ancient America" by Cyrus H. Gordon, "Books of the Gods and Rites" and "The Ancient Calendar" by Fray Diego Duran].

"A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan" by Carlos Castaneda (Simon and Schuster, $6.95) continues the author's study into the Yaqui way of knowledge.

The volume's flip side quotes words of ecstatic praise from this space for Castaneda's 1968 volume, "The Teachings of Don Juan;" time has not diminished first impressions of that book, now widely regarded as a classic. Castaneda, a young anthropologist investigating the peyote cult, became apprentice to a Yaqui brujo. His experiences, which might be interpreted in the unexplored fields of ESP, astral projection and other instances of "nonordinary reality," examined a spiritual concept as subtle and sophisticated as an Oriental religion.

ДОСЛІДЖЕННЯ МИНУЛОГО ЛЮДИНИ

РЕЦЕНЗІЯ ЛЕОНАРДА СЕНДЕРСА[275]

«Форт-Ворт Стар-Телеграм» (Форт-Ворт, Техас), 18 липня 1971 р.

За останні кілька днів видавці випустили цілу поличку видатних книжок, які розкривають, мабуть, нескінченне розмаїття підходів до вивчення минулого людини [такі як «Криниця жертвоприношення» Доналда Еділжера; «Таємниці великої піраміди» Пітера Томпкінса, «До Колумба: зв'язки між Старим Світом і древньою Америкою» Сайруса Г. Ґордона, «Книги богів і ритуалів» та «Стародавній календар» Фрея Дієго Дурана].

«Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном» Карлоса Кастанеди («Саймон енд Шустер»; 6,95$) продовжує авторові дослідження якійського шляху знання.

На зворотному боці тому процитовано слова екстатичної похвали із цього простору на адресу Кастанедового тому 1968 р., «Учення дона Хуана», і час не зменшив перших вражень від тієї книжки, яка тепер широко вважається класикою. Кастанеда, молодий антрополог, що досліджує культ пейоту, став учнем якійського брухо. Його досвіди, котрі можна інтерпретувати в незвіданих царинах екстрасенсорного сприйняття, астрального проеціювання й інших випадків «незвичайної реальності», вивчали духовну концепцію настільки ж складну й витончену, як і східна релігія.

[275] Леонард Сендерс також є автором рецензії на «Вчення дона Хуана», яка вміщена в розділі «Критика» у першому томі «Наґвалізму».

Castaneda's new studies go deeper into the inexplicable arts of the brujo. But Castaneda's fans will welcome the fact that in this volume he plays Boswell to don Juan at greater length. Some of don Juan's remarks are priceless (when Castaneda took him a copy of the first hook, don Juan refused to keep it; "You know what we do with paper in Mexico," he said).

No reader of the first book will want to miss this one. No one who reads and absorbs both will ever regard the world quite the same way again. And this, of course, is the proof of a good book.

Leonard Sanders

Нові Кастанедові дослідження далі заглиблюються в непоясненні мистецтва брухо. Але фани Кастанеди вітатимуть той факт, що в цьому томі він відіграє роль Босвелла по відношенню до дона Хуана ще більшою мірою. Деякі репліки дона Хуана безцінні (коли Кастанеда привіз йому примірник першої книжки, дон Хуан відмовився її взяти; "Ти же знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці," — сказав він).

Жоден читач першої книжки не захоче пропустити цю. Жоден із тих, хто прочитає й поглине обидві, вже ніколи знову не ставитиметься до світу так само. І це, звісно, є доказом хорошої книжки.

Леонард Сендерс

THE SORCERER'S APPRENTICE

REVIEW BY WILLIAM AND CLAUDIA MADSEN

Natural History [The Journal of The American Museum of Natural History], Volume LXXX, No.6, June-July 1971, pp. 74-80

[*William Madsen is professor of anthropology at the University of California, Santa Barbara, and has written numerous books on Mexican cultures. Claudia Madsen has written a book on Mexican folk medicine and coauthored several articles with her husband*.]

Carlos Castaneda is probably the first anthropologist to learn witchcraft from a self-proclaimed witch. His teacher was an old Yaqui Indian who sensed something special about the young university student and decided to take him on as an apprentice. In his haunting story, Castaneda draws you into the weird world of witches—a world you will never be able to explain or forget.

The story begins in an Arizona bus depot near the Mexican border where the young student and the old witch met quite by chance. At least that is how Castaneda explained his fortuitous meeting with don Juan at the time. An Anglo friend pointed out don Juan as an eccentric Indian who knew a lot about peyote.

After introducing himself, Castaneda explained to don Juan that he was seeking information on peyote. All the while he noticed that the old man's eyes seemed to shine with a peculiar light of their own. His penetrating gaze embarrassed Castaneda, making him look down to avoid it; he had the feeling that the old man could see through him. Finally he gave up trying to make conversation, and the two men sat in uneasy silence until don Juan left to catch his bus. Before departing, he invited Castaneda to come to his house sometime.

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА

РЕЦЕНЗІЯ ВІЛЬЯМА ТА КЛОДІЇ МЕДСЕН

«Природнича історія» [Журнал Американського музею природничої історії], том LXXX, число 6, червень-липень 1971 р., стор. 74-80

[*Вільям Медсен є професором антропології в Університеті Каліфорнії, Санта-Барбара, і написав багато книжок про мексиканські культури. Клодія Медсен написала книжку про мексиканську народну медицину й була співавторкою кількох статей зі своїм чоловіком*.]

Карлос Кастанеда є, можливо, першим антропологом, який вивчав мольфарство в людини, що сама називала себе мольфаром. Його вчителем був старий індіанець я́кі, котрий відчув щось особливе в молодому студентові університету й вирішив взяти його в учні. У своїй приголомшливій історії Кастанеда затягує вас у дивний світ мольфарів — світ, який ви ніколи не зможете пояснити чи забути.

Історія починається на аризонській автобусній станції біля мексиканського кордону, де молодий студент і старий мольфар зустрілися цілком випадково. Принаймні саме так у той час Кастанеда пояснив свою неочікувану зустріч із доном Хуаном. Один його друг-англосакс вказав на дона Хуана як на ексцентричного індіанця, який багато знає про пейот.

Відрекомендувавшись, Кастанеда пояснив дону Хуану, що шукає інформацію про пейот. У цей же час він помітив, що очі старого ніби сяяли особливим власним світлом. Пронизливий погляд дона Хуана збентежив Кастанеду, змусивши того відвести погляд, щоб уникнути його; він мав відчуття, що старий міг бачити його наскрізь. Нарешті він облишив спроби підтримувати розмову, і двоє чоловіків сиділи в некомфортній тиші, поки дон Хуан не пішов на свій автобус. Перед від'їздом він запропонував Кастанеді якось прийти до нього додому.

Several months later, compelled by his overwhelming curiosity about "that look," Castaneda went to see don Juan. The more he thought about it, the more unusual it seemed. Within a year Castaneda and don Juan had become such good friends that the old man revealed his secret identity. He made the astounding admission that he was a *brujo* (witch). This is something Indians do not ordinarily reveal; almost all Mexican Indians are afraid even to talk about witchcraft, let alone confess to practicing it, for witchcraft is considered the epitome of evil.

For reasons of his own, don Juan decided to teach his secrets to a man who was not a relative, not a neighbor, and not even an Indian. Castaneda's training began with the use of three hallucinogenic plants—peyote, jimson weed, and a mushroom of the genus *Psylocebe*. He described the first four years of his apprenticeship in *The Teachings of Don Juan* (Ballantine Books), an exciting book that should be read in conjunction with *A Separate Reality*.

In his first book, Castaneda described don Juan as a witch and a sorcerer, using the two words interchangeably to translate the Spanish word *brujo*. The second book calls don Juan a sorcerer. Since it is standard practice to translate *brujo* as "witch," we have used that word here. The distinctive characteristic of a witch is his power of transformation.

Castaneda's first venture into the unknown was a peyote trip. On this trip he was to meet the great Peyote Spirit, the protector of Indians. If Peyote Spirit did not like him he would throw him away and that would end his learning. So said don Juan.

After consuming six peyote buttons Castaneda began to vomit. He saw a dog drinking from its water pan and suddenly the dog became transparent. At that moment Castaneda began having convulsions and crawled to the water pan where he drank with the dog. Then a stranger thing happened. Castaneda grew a long lustrous mane and turned into a dog. He barked, ran, played, and wrestled with the other dog until they both knew each other's wishes.

Через кілька місяців, підштовхуваний своєю надмірною цікавістю щодо «того погляду», Кастанеда приїхав побачитися з доном Хуаном. Що більше він про нього думав, то більш незвичайним він видавався. Протягом року Кастанеда й дон Хуан стали настільки добрими друзями, що старий відкрив свою приховану сутність. Він зробив приголомшливе зізнання, що він *брухо* (мольфар). Це те, що індіанці зазвичай не відкривають; майже всі мексиканські індіанці навіть бояться говорити про мольфарство, не те щоб зізнатися в його практикуванні, бо мольфарство вважається втіленням зла.

Зі своїх власних причин дон Хуан вирішив навчати своїм секретам чоловіка, який не був його родичем, сусідом, і навіть не був індіанцем. Навчання Кастанеди почалося з використання трьох галюциногенних рослин — пейоту, дурману й гриба роду *Psylocebe*. Він описав перші чотири роки свого учнівства в «Ученні дона Хуана» («Баллантайн Букс»), захоплюючій книжці, яку слід читати разом із «Окремою реальністю».

У своїй першій книжці Кастанеда описав дона Хуана як брухо й мольфара, по черзі використовуючи ці два слова для перекладу іспанського слова *brujo*. Друга книжка називає дона Хуана мольфаром. Оскільки звичною практикою є перекладати *brujo* як «мольфар», ми використовуємо тут саме це слово. Особливою характеристикою мольфара є його здатність до перетворення.

Першою мандрівкою Кастанеди в невідоме був пейотний тріп. У цій подорожі він мав зустріти великий Дух Пейоту, захисника індіанців. Якби Дух Пейоту не вподобав його, він би його відкинув і то був би кінець його навчання. Так сказав дон Хуан.

Після споживання шести бутонів пейоту, Кастанеда почав блювати. Він побачив собаку, який пив воду з його миски, і раптом собака став прозорий. Тієї миті в Кастанеди почалися судоми, і він підповз до миски й пив разом із собакою. Тоді трапилася ще дивніша річ. У Кастанеди виросла довга блискуча грива, і він перетворився на собаку. Він лаяв, бігав, грався й боровся з тим другим псом, аж поки вони обоє не дізналися бажання один одного.

When he became human again, Castaneda learned from don Juan that the dog he had played with was not a dog. It was Mescalito, the Peyote Spirit, who had assumed the form of a dog. Mescalito had played with Castaneda because he liked him. It was a good sign.

Afterward, Castaneda experienced a profound melancholy. Peyote had produced in him an undefined fear, and he told don Juan he did not want another encounter with Mescalito. That was when he learned that he had no choice in the matter—Mescalito had chosen him to learn don Juan's secrets and he could not refuse.

The next step was learning the secrets of the jimson weed, *yerba del diablo* ("devil's weed") in Spanish. Those who use it are called *diableros*. The Indians of Sonora describe a diablero as an evil person who causes sickness and death and has the power to transform himself into an animal. This is the universal image of a witch.

Not just anybody can become a diablero. He must have certain innate qualities. According to don Juan, a diablero has a passionate, volatile and ambitious nature. He is a child of darkness with a natural affinity for night animals. In the old days a diablero could prowl by night in the form of a wildcat or a mountain lion. Today such powerful men have all but disappeared from the world. Now diableros only become birds, dogs or other small animals. Don Juan could become a crow but he had abandoned the devil's weed when he lost his youthful lust for the power to destroy his enemies.

He felt that Castaneda was a man well suited to the devil's weed. He had an ambitious nature and he was passionately fond of the darkness. But there was a more important reason. Don Juan sensed that Castaneda had the innate power to see things that ordinary people cannot see.

To find out whether the devil's weed would accept him, Castaneda had to drink a concoction made from the root. It smelled like cockroaches. As soon as he swallowed it, he began to sweat and blood rushed to his ears. He got painful stomach cramps and saw a red spot in front of his eyes. An uncontrollable nervousness swept over him in waves, making his teeth chatter. At last he fell asleep and slept for two days.

Коли він знову став людиною, Кастанеда дізнався від дона Хуана, що собака, з яким він грався, не був собакою. То був Мескаліто, Дух Пейоту, який прийняв форму собаки. Мескаліто грався з Кастанедою, бо вподобав його. Це був добрий знак.

Пізніше Кастанеда досвідчив глибоку меланхолію. Пейот викликав у ньому невизначений страх, і він сказав донові Хуану, що не хоче ще однієї зустрічі з Мескаліто. Саме тоді він дізнався, що в нього не було вибору в цьому питанні — Мескаліто обрав його, щоб він дізнався таємниці дона Хуана, і він уже не міг відмовитись.

Наступним кроком було вивчення секретів дурману, *yerba del diablo* («трава диявола») іспанською. Тих, хто її використовує, називають *діаблерос*. Індіанці Сонори описують діаблеро як лиху людину, яка насилає хворобу й смерть і має здатність перетворюватися на тварину. Це є універсальним образом мольфара.

Не кожен може стати діаблеро. Він мусить мати певні вроджені якості. Згідно з доном Хуаном, діаблеро має пристрасну, мінливу й амбіційну вдачу. Він є дитям пітьми із природною спорідненістю з нічними тваринами. У давні часи діаблеро міг скрадатися вночі у формі дикого кота або гірського лева. Сьогодні такі могутні люди практично зникли зі світу. Зараз діаблеро стають лише птахами, собаками чи іншими малими тваринами. Дон Хуан міг перетворюватися на ворону, але він відмовився від трави диявола, коли втратив свою юнацьку жадобу сили знищувати своїх ворогів.

Він відчував, що Кастанеда був чоловіком, який добре підходить траві диявола. Він мав амбіційну натуру й палко любив темряву. Але була й важливіша причина. Дон Хуан відчував, що Кастанеда має вроджену силу бачити речі, яких звичайні люди не можуть бачити.

Щоб дізнатися, чи прийме його трава диявола, Кастанеда мусив випити відвар, зроблений із її кореня. Він відгонив тарганами. Як тільки Кастанеда проковтнув його, то почав пітніти й кров прилила до його вух. У нього почалися болісні спазми в животі й він побачив червону пляму перед своїми очима. Неконтрольована нервозність хвилями накочувала на нього, змусивши його цокотіти зубами. Зрештою, він заснув і проспав два дні.

When he awoke, don Juan told him the ordeal had been a success because he had seen red spots. Those who see red have a strong and violent nature—something the devil's weed likes. A man who sees black spots is not made for the devil's weed. Don Juan warned his pupil that the spirit of the devil's weed is like a possessive woman. Men end up as her slaves in return for the power she gives them. Asked if he liked her, Castaneda replied that he felt a strange new vigor. He felt as if he could demolish a wall.

Two years after beginning his training. Castaneda started to fly. The big day dawned sunny and clear — a sign that the devil's weed liked her new man. He gulped a devilish brew, slumped back, and gasped for breath. Don Juan ordered him to take off his clothes. He obeyed. Still following orders, he rubbed his body with a paste made from the devil's weed. He took a step forward and his legs were like rubber. He moved forward again and up. And then he soared into the sky. His speed was extraordinary. He felt he had found the place where he belonged—the darkness of the night. Later he flew in the form of a crow.

Castaneda's training, which had begun in Arizona, shifted to Sonora, Mexico, when don Juan moved there. Sonora was the setting for his advanced course, which dealt with the power to *see*. A witch *sees* all sorts of things that ordinary people do not *see*. For example, he may *see* that the bird on his roof is not a bird, but a witch in the guise of a bird. He may *see* that the stranger he just met is a witch, for a witch's eyes are different from the eyes of ordinary men. They have the peculiar glow that Castaneda had noticed in don Juan's eyes when they first met.

A witch must *see* to defend himself from other witches and to find a spirit ally who will help him destroy his enemies. Castaneda had the inner power to see but was unable to use it. Don Juan could *see* why. The power was plugged up by reasoning. Everything Castaneda looked at was distorted by his ceaseless effort to explain things in terms of a preconceived notion of reality.

Коли він прокинувся, дон Хуан сказав йому, що випробування було успішне, бо він бачив червоні плями. Ті, хто бачать червоні плями, мають сильну й несамовиту вдачу — саме те, що полюбляє трава диявола. Чоловік, який бачить чорні плями, не створений для трави диявола. Дон Хуан попередив свого учня, що дух трави диявола схожий на жінку-власницю. Чоловіки перетворюються на її рабів в обмін на силу, яку вона їм дає. На питання, чи подобається вона йому, Кастанеда відповів, що він відчував якусь дивну нову енергію. Він почувався так, ніби був здатен розламати стіну.

Через два роки від початку свого навчання Кастанеда почав літати. У той великий день на сході було сонячно та ясно — знак, що траві диявола подобається її новий чоловік. Він проковтнув диявольське вариво, відкинувся назад і важко дихав. Дон Хуан наказав йому зняти одяг. Він послухався. Усе ще виконуючи накази, він натер своє тіло пастою, зробленою з трави диявола. Він зробив крок уперед, і його ноги були як гумові. Він знову рушив уперед і вгору. А тоді він злетів у небо. Його швидкість була надзвичайна. Він відчув, що знайшов своє місце — темряву ночі. Пізніше він літав у формі ворони.

Навчання Кастанеди, розпочате в Аризоні, переміістилося до Сонори, Мексика, коли дон Хуан туди перебрався. Сонора була сценою для його просунутого курсу, який мав справу зі здатністю *бачити*. Мольфар *бачить* усілякі речі, яких звичайні люди не *бачать*. Наприклад, він може *бачити*, що птах на його даху є не птахом, а відьмою під машкарою птаха. Він може *бачити*, що незнайомець, якого він щойно зустрів, є мольфаром, бо очі мольфара відрізняються від очей звичайних людей. Вони мають особливе світіння, яке Кастанеда помітив в очах дона Хуана при їхній першій зустрічі.

Мольфар мусить *бачити*, щоб захистити себе від інших мольфарів і знайти духа-союзника, який допоможе йому знищити його ворогів. Кастанеда мав внутрішню силу бачити, але не був здатен її використовувати. Дон Хуан зміг *побачити* чому. Сила була закупорена розумуванням. Усе, на що дивися Кастанеда, було спотворене його безупинним намаганням пояснювати речі в термінах заздалегідь сформованого уявлення про реальність.

The only solution was to smoke a pipe mixture made with hallucinogenic mushrooms. Don Juan claimed the spirit of the smoke would help Castaneda *see*. It could even take him to the other world where the spirit allies live. Before smoking, Castaneda was told he would encounter the guardian of the other world. At first he saw only a gnat. Then suddenly he saw a gigantic, drooling monster with bulging eyes and a long muzzle. The beast beat its wings and circled in front of him, coming closer and closer until the wings hit him. The excruciating pain caused Castaneda to yell with all his might.

By far the most extraordinary experience was one not directly connected with the use of drugs. It began when don Juan fell and dislocated his ankle. The fall was no accident — a witch called la Catalina made don Juan fall because she was trying to kill him. Don Juan announced that he would soon be dead unless Castaneda was willing to help save his life.

That night don Juan locked himself in his house while Castaneda waited outside with a shotgun for la Catalina. After awhile she landed on the roof in the form of a blackbird. Castaneda fired his gun at the bird and heard a horrendous human shriek. A search for the dead bird failed to produce so much as a feather. Lacking a corpus delicti, don Juan was forced to conclude that Castaneda had failed to stop his enemy. Now she would be itching for revenge.

There was only one way to stop her. Castaneda would have to stab the woman in her navel with a wild boar hoof. In the morning don Juan and his apprentice set out on their bizarre errand. They waited on the side of the highway where la Catalina was expected to appear. Suddenly don Juan pointed to a woman walking across the field toward the highway. Castaneda ran after her and actually tried to stab her. She brushed by him so fast that the boar hoof missed its aim. He turned and saw her standing on the other side of the road smiling at him.

When Castaneda saw three or four men hurrying toward him he got away as fast as he could. Back home don Juan confessed he had tricked him into believing his life was in danger. He said it was true that la Catalina had tried to

Єдиним рішенням було викурити суміш для люльки, зроблену з галюциногенних грибів. Дон Хуан стверджував, що дух диму допоможе Кастанеді *побачити*. Він навіть міг перенести його до іншого світу, де живуть духи-союзники. Перед курінням Кастанеді сказали, що він зустріне охоронця іншого світу. Спершу він побачив лише мошку. Потім він несподівано побачив гігантського монстра з випуклими очима й довгою мордою, з якої текла слина. Це чудовисько било своїми крилами й кружляло перед ним, підлітаючи дедалі ближче, поки ці крила не вдарили його. Нестерпний біль змусив Кастанеду заволати з усієї мочі.

Але безсумнівно найнезвичайнішим був досвід, не пов'язаний безпосередньо з використанням наркотиків. Він розпочався, коли дон Хуан упав і вивихнув щиколотку. Падіння не було випадковим — відьма на ім'я ля Каталіна змусила дона Хуана впасти, бо намагалася його вбити. Дон Хуан оголосив, що незабаром буде мертвий, якщо Кастанеда не зголоситься допомогти йому врятувати своє життя.

Тієї ночі дон Хуан зачинився у своєму будинку, в той час як Кастанеда чекав на ля Каталіну надворі з дробовиком. За деякий час, вона сіла на дах у формі чорного ґракла. Кастанеда вистрілив у птаху зі своєї дубельтівки й почув жахливий людський зойк. Пошуки мертвої птахи ні до чого не привели: не вдалося знайти навіть одної пір'їни. За відсутності складу злочину, дон Хуан був змушений дійти висновку, що Кастанеді не вдалося зупинити його ворога. Тепер їй аж свербітиме помститися.

Був лише один спосіб зупинити її. Кастанеда мав ударити відьму вепрячою ратицею, застромивши її жінці в пуп. Уранці дон Хуан і його учень вирушили на своє химерне завдання. Вони чекали збоку від шосе, де мала з'явитися ля Каталіна. Раптом дон Хуан указав на жінку, яка йшла полем до шосе. Кастанеда побіг за нею і дійсно спробував завдати їй удару. Вона проскозвзнула повз нього настільки швидко, що вепряча ратиця не влучила в ціль. Він обернувся й побачив, що жінка стоїть з іншого боку дороги, посміхаючись йому.

Коли Кастанеда побачив трьох–чотирьох чоловіків, що поспішали до нього, він якомога швидше втік. Удома дон Хуан зізнався, що обдурив його, аби він повірив, що життя дона Хуана було в небезпеці. Він сказав, що то була правда, що ля Каталіна

kill him, but she did not have enough power to do so. Now she would turn on Castaneda. Therefore, the reluctant Castaneda would have to practice witchcraft to defend himself. It was a case of do or die.

The dramatic impact of Castaneda's books is tremendous. You have to read them yourself to savor the poignant quality of his writing. Somehow he makes his fantastic experiences sound perfectly plausible and deeply moving.

Although other anthropological studies describe cultural beliefs about witchcraft, they do not tell us how it actually feels to be a witch. Castaneda's work is unique because it reveals an inside view of how witchcraft works. We learn from don Juan that the witch receives his power from spirits who may be reached through drugs.

This view of witchcraft raises an important question: Do Indian witches generally rely on drugs? Scattered reports suggest that drug use may be fairly common among witches in Oaxaca, Jalisco, and Sonora. It would not be surprising since peyote has been widely used in ancient religious ceremonies still practiced by the Huichol Indians of northern Mexico. Under the influence of peyote, the Huicholes see exactly what their culture teaches them to see. They see gods.

In the same manner, Castaneda saw what his teacher instructed him to see. Before each trip he was carefully briefed about the kind of spirit he would encounter, and afterward his visions were interpreted by don Juan. Thus the entire experience was skillfully manipulated through the power of suggestion.

Castaneda's work, however, cannot be judged as ethnography because it is not placed in cultural context. He does not actually describe the Yaqui Indian way of life or the Yaqui philosophy of life. Rather he gives a subjective account of his relationship with a man who, although he was a Yaqui, did not belong to the Yaqui community, and was feared by them. Don Juan had left home at an early age and had lived in many parts of Mexico. Hence his thinking could have been influenced by mestizos who are not primitives.

намагалася його вбити, але вона не мала для цього достатньо сили. Тепер вона займеться Кастанедою. Тож неохочому до мольфарства Кастанеді доведеться практикувати його, щоб захистити себе. Це був той випадок, коли ти або дієш, або помреш.

Драматичний вплив книжок Кастанеди є величезний. Ви маєте прочитати їх самі, щоб насолодитися гострою якістю його роботи. Якимось чином йому вдається зробити свої фантастичні досвіди цілковито правдоподібними й глибоко зворушливими.

Хоча інші антропологічні дослідження описують культуральні вірування щодо мольфарства, вони не розповідають нам, як то насправді відчувається — бути мольфаром. Робота Кастанеди унікальна, бо вона розкриває внутрішній погляд на те, як працює мольфарство. Ми дізнаємося від дона Хуана про те, що мольфар отримує свою силу від духів, до яких можна дістатися за допомогою наркотиків.

Такий погляд на мольфарство піднімає важливе питання: Чи покладаються загалом індіанські мольфари на наркотики? Розсіяні повідомлення свідчать про те, що використання наркотиків може бути доволі поширене серед мольфарів в Оахаці, Халіско та Сонорі. Це не дивно, оскільки пейот широко використовувався в давніх релігійних обрядах, які й досі практикуються індіанцями уїчоль у північній Мексиці. Під впливом пейоту уїчолі бачать саме те, що їхня культура навчає їх бачити. Вони бачать богів.

Аналогічним чином, Кастанеда бачив те, що мав побачити відповідно до інструкцій свого вчителя. Перед кожною мандрівкою його ретельно й докладно інформували про те, з яким саме духом він зіткнеться, а потім дон Хуан витлумачував його видіння. Тож усім досвідом майстерно маніпулювали за допомогою сили навіювання.

Однак роботу Кастанеди не можна оцінювати як етнографічну, бо вона не поміщена в культуральний контекст. Він насправді не описує спосіб життя індіанців я́кі чи якійську філософію життя. Він радше надає суб'єктивний опис своїх стосунків із чоловіком, котрий, хоча й був індіанцем я́кі, не належав до якійської спільноти, і вони його боялися. Дон Хуан покинув домівку в ранньому віці й жив у багатьох регіонах Мексики. Тому його мислення могло підпасти під вплив метисів, які не є первісними людьми.

It is unfortunate that Castaneda does not provide any anthropological framework for his material. Anthropology traditionally deals with shared beliefs, but Castaneda does not. He describes one man's reality without showing whether it is shared by any group of people, primitive or otherwise. Until Castaneda finds out whose reality he has discovered, the significance of his work remains obscure.

William and Claudia Madsen

На жаль, Кастанеда не надає жодної антропологічної бази для свого матеріалу. Традиційно антропологія має справу з віруваннями, які поділяє певна група людей, але у випадку Кастанеди це не так. Він описує реальність одного чоловіка без демонстрації того, чи поділяє її якась група людей, первісних чи інших. Допоки Кастанеда не з'ясує, чию реальність він відкрив, важливість його праці залишається невизначеною.

Вільям та Клодія Медсен

REVIEW BY ALBERT WILLIAM LEVI

The Saturday Review, August 21, 1971, p. 25

[*Albert William Levi (1911–1988) was an outstanding American philosopher of culture, professor emeritus at Washington University in St. Louis, author of numerous scientific works and reviews. The most famous of his works are 'Philosophy and the Modern World' (1959), 'Humanism and Politics' (1969), 'Philosophy as Social Expression' (1974), 'The High Road of Humanity: The Seven Ethical Ages of Western Man' (1988).*]

In June 1961 Carlos Castaneda, a young graduate student in anthropology at UCLA, fell under the spell of a man whom he calls don Juan—a seventy-year-old Yaqui Indian from northwestern Mexico, who was known tribally as a sorcerer or medicine man. Castaneda, who met him through a professional interest in Indian use of peyote and other hallucinogenic drugs, was immediately enthralled by the older man and accepted his reputation as a seer able to lead others into states of "nonordinary reality." So began almost five years' tutelage for the youthful researcher by his Yaqui mentor, who in turn seemed deeply impressed by Castaneda's qualities as a disciple and as a potential successor to carry on his work. *The Teachings of Don Juan* is a remarkably persuasive account of that association and, through it, what Castaneda learned about hallucinogenic drugs.

РЕЦЕНЗІЯ ЕЛБЕРТА ВІЛЬЯМА ЛЕВІ

«Суботній огляд», 21 серпня 1971 р., стор. 25

[*Елберт Вільям Леві (англ. Albert William Levi, 1911–1988 рр.) — видатний американський філософ-культуролог, почесний професор Університету імені Вашингтона в Сент-Луїсі, автор численних наукових робіт і рецензій. Найвідомішими з його праць є «Філософія та сучасний світ» (1959 р.), «Гуманізм і політика» (1969 р.), «Філософія як соціальне вираження» (1974 р.), «Високий шлях людства: сім етичних віків західної людини» (1988 р.).*]

У червні 1961 року Карлос Кастанеда, молодий студент антропології на бакалавраті УКЛА, підпав під чари людини, котру він називає доном Хуаном — сімдесятирічного індіанця з північно-західної Мексики, знаного у своєму племені як мольфар або знахар. Кастанеда, котрий зустрів його завдяки професійній зацікавленості у використанні індіанцями пейоту та інших галюциногенних речовин, був миттєво зачарований старим і прийняв його репутацію видця, здатного вводити інших у стани «незвичайної реальності». Так розпочалося майже п'ятирічне учнівство молодого дослідника в його наставника я́кі, котрий зі свого боку був, схоже, глибоко вражений якостями Кастанеди як учня й потенційного наступника та продовжувача його справи. «Учення дона Хуана» є надзвичайно переконливим описом їхнього зв'язку й того, що завдяки йому Кастанеда дізнався про галюциногенні речовини.

Since its initial publication in hardcover three years ago by the University of California Press, the book has attracted a wide readership. What strikes one most in the narrative are the intensity of Castaneda's transference toward the older man, with all the respect, reverence, even awe this involved; the Indian's conviction that Castaneda, though not of his people, possessed the "clarity of mind," singleness of devotion, and "unbending intent" to endure the arduous self-discipline that might make him "a man of knowledge"; and, finally, the courageous determination which made Castaneda persist in his efforts to master the Yaqui world view, thereby gaining that power by which a man could be transformed "beyond the boundaries of himself."

Though hallucinogenic drugs served as the medium for this pursuit, their use was a sparse and precious occurrence, undertaken so religiously with such fear and trembling as to make a travesty of drug experience in modern culture. Only after a year's acquaintance with don Juan could Castaneda be deemed worthy of his first trial with peyote. During the next four years, in an effort to achieve the state of "special consensus," and to move in the ambiance of nonordinary reality, he underwent further episodes with Jimson weed and the sacred mushroom. These widely-spaced, ritualized, and horror-inspiring events are detailed with extraordinary sincerity and precision.

Only fear and exhaustion brought the first phase of Castaneda's study to an end. "The degree of participation and involvement needed was so strenuous that by the end of 1965 I had to withdraw from the apprenticeship... don Juan's teachings had begun to pose a serious threat to my 'idea of the world.' I had begun to lose the certainty, which all of us have, that the reality of everyday life is something we can take for granted."

Після першої публікації в твердій оправі три роки тому у видавництві Каліфорнійського університету книжка привабила широке коло читачів. Те, що найбільше вражає в цій оповіді, — це інтенсивність особистісного перенесення Кастанеди до старого, з усією повагою, шанобливістю, навіть благоговінням, які воно спричинювало; переконаність індіанця, що Кастанеда, хоча й не належав до його народу, мав «ясність розуму», щиру відданість і «непохитний намір», щоб витримати важку самодисципліну, яка могла би зробити його «чоловіком знання»; та, нарешті, смілива рішучість, що змушувала Кастанеду докладати наполегливих зусиль, аби опанувати світогляд я́кі і, таким чином, здобути силу, завдяки якій чоловік може бути трансформований «за власні межі».

Хоча галюциногенні субстанції слугували засобами для цього пошуку, їх використання були нечастими й цінними подіями, до яких удавалися з такою скрупульозністю, острахом і трепетом, що порівняно з ними наркотичний досвід у сучасній культурі є незграбною пародією. Лише через рік знайомства з доном Хуаном Кастанеда зміг стати в його очах гідним свого першого випробування з пейотом. Упродовж наступних чотирьох років, у спробах досягти стану «особливого консенсусу» й потрапити в середовище незвичайної реальності, він пройшов через іще чотири епізоди з дурманом і священним грибом. Ці ритуалізовані й жахаючі події, що відбувалися з великими часовими інтервалами, докладно описані з надзвичайною щирістю й точністю.

Лише страх і виснаження призвели до закінчення першої фази навчання Кастанеди. "Необхідний ступінь участі й залученості вимагав стільки сил і такої величезної напруги, що наприкінці 1965 року я був змушений покинути учнівство... науки дона Хуана почали становити серйозну загрозу моєму «уявленню про світ». Я почав утрачати впевненість, яку ми всі маємо, що реальність повсякденного життя є чимось таким, що ми можемо приймати як щось самозрозуміле".

After a lapse of nearly two and a half years, Castaneda was impelled to begin again, remaining with don Juan this time until October 1970. *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*, written as a sequel to the first book, develops his exposure to the rigorous exercise of "seeing." Although in this follow-up record the drug experience is less dominant than in the original account, the social setting of Indian sorcery emerges more clearly. Castaneda is a trained anthropologist. As such, he kept accurate notes of his conversations with don Juan, and these transcripts have served well in his analytical project. The first part of *The Teachings of Don Juan* relates the phenomena of a true believer. The second presents a structural analysis with logical and scientific rigor. It is a miracle of coexistence.

Albert William Levi
David May Distinguished Professor of Humanities
Washington University
St. Louis, Missouri

Після перерви в майже два з половиною роки Кастанеда був спонуканий почати знову, цього разу залишаючись із доном Хуаном до жовтня 1970 року. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», написана як продовження першої книжки, розкриває далі його занурення у суворе вправляння в «баченні». Хоча в цих наступних записах наркотичний досвід є менш домінантний, ніж у первісній оповіді, соціальне тло індіанського мольфарства стає чіткішим. Кастанеда є професійним антропологом, і як такий, він робив детальні нотатки своїх розмов із доном Хуаном. Ці записи добре прислужилися йому в його аналітичному проєкті. Перша частина «*Вчення дона Хуана*» розповідає про явища з погляду людини, яка щиро вірить у це. Друга частина подає структурний аналіз із логічною та науковою точністю. То є диво співіснування.

Елберт Вільям Леві,
професор гуманітарних наук, володар відзнаки Девіда Мея,
Університет імені Вашингтона,
Сент-Луїс, Міссурі

REVIEW BY TOM WRIGHT

Door, Volume 3, Issue 7, Sept 1–14, 1971, Page 17

Reviewed works: *The Teachings of Don Juan*; *A Separate Reality: Further Teachings on Don Juan*

These two books deal with the experiences of an anthropology student who becomes an apprentice of don Juan, a Yaqui Indian "man of knowledge" who is also a "diablero," a black sorcerer.

In the first book, *Teaching of Don Juan*, the author in five years seems to learn little of the "knowledge" don Juan tries to relate through the use of plants such as peyote, datura and a psilocybin mushroom (Little Smoke). Castaneda is mostly afraid and the reader wishes he would "give in" and learn — become a warrior, but it is Castaneda who is undergoing the fear and experiencing the "non-ordinary" reality. At the end of his *Teachings*, Castaneda gives up the experiment all together and vows never to return.

"The particular thing to learn is how to get to the crack between the worlds and how to enter the other world. There is a crack between the two worlds, the world of the diableros and the world of living men. There is a place where these two worlds overlap. The crack is there. It opens and closes like a door in the wind. To get there a man must exercise his will. He must, I should say, develop an indomitable desire for it, a single-minded dedication, but he must do it without the help of any power or any man...

РЕЦЕНЗІЯ ТОМА РАЙТА

«Двері», 1–14 вересня 1971 р., том 3, число 7, стор. 17

Рецензовані твори: «Вчення дона Хуана»; «Окрема реальність: подальші настанови дона Хуана»

Ці дві книжки стосуються досвідів студента антропології, який стає учнем дона Хуана, індіанця я́кі й «чоловіка знання», котрий також є «діаблеро», чорним мольфаром.

У першій книжці, «Вчення дона Хуана», автор за п'ять років, схоже, мало чого навчився у «знанні», яке дон Хуан намагається передати йому за допомогою використання рослин, таких як пейот, дурман і псилоцибіновий гриб (маленький дим). Кастанеда здебільшого переляканий, і читач бажає, щоб він «перестав опиратися» й вчився — став воїном, але саме Кастанеда зазнає страху й досвідчує «незвичайну» реальність. Наприкінці «Вчення дона Хуана» Кастанеда взагалі відмовляється від свого експерименту й присягається ніколи не повертатись.

"Окремо треба навчитися, як потрапляти до щілини між світами та як входити до іншого світу. Є щілина між двома світами, світом діаблеро й світом живих людей. Є місце, де ті два світи перетинаються. Щілина там. Вона відкривається й зачиняється, як двері на вітрі. Щоб туди потрапити, чоловік мусить задіяти свою волю. Він мусить, я би сказав, розвинути нестримне бажання цього, цілеспрямовану відданість, але має зробити це без допомоги жодної сили чи жодної людини..."

“I say it is useless to waste your life on one path, especially if that path has no heart.” “But how do you know when a path has no heart, don Juan?” “Before you embark on it you ask the question, Does this path have heart? If the answer is no you will know it, and then you must choose another path.”

“But how will I know for sure whether a path has a heart or not?” “Anyone would know that. The trouble is nobody asks the question and when a man finally realizes that he has taken a path without a heart the path is ready to kill him. At that point very few men can stop to deliberate, and leave the path.”

“You have the vanity to believe you live in two worlds, but that is only your vanity. There is but one single world for us. We are men, and must follow the world of men contentedly.”

With *A Separate Reality* we find Castaneda back at it and in place of fear, prevalent in the first book, we have humor, a much more compatible relationship, that leads to the recounting of some phenomenal events. Castaneda has gotten away from the Structural Analysis Bull Shit which ended his first book and now seems content to continue his experiment and relate the events without involving us in his own self-doubt.

“Would I feel differently if I could see? I asked. “Once a man learns to see he finds himself alone in the world with nothing but folly”, don Juan said cryptically.

He paused for a moment and looked at me as if he wanted to judge the effect of his words.

“Your acts, as well as the acts of your fellow men in general, appear to be important to you because you have learned to think they are important.”

“Я кажу, що непожиточно марнувати своє життя на одну стежку, особливо якщо та стежка не має серця.” “Але як ви знаєте, коли стежка не має серця, доне Хуане?” “Перш ніж стати на неї, ти запитуєш, чи має ця стежка серце? Якщо відповідь «ні», ти це знатимеш, і тоді муситимеш обрати іншу стежку.”

“Але як я знатиму напевно, має стежка серце чи ні?” “Будь-хто знатиме це. Проблема в тому, що ніхто не ставить цього запитання, і коли чоловік нарешті розуміє, що обрав стежку без серця, та стежка готова вбити його. На цьому етапі дуже небагато хто може зупинитися, щоб замислитись і зійти зі стежки.”

“Ти маєш марнославство вважати, що живеш у двох світах, але то лише твоє марнославство. Для нас є лише один єдиний світ. Ми люди, і мусимо йти світом людей і бути задоволені ним.”

В «Окремій реальності» ми знаходимо, що Кастанеда повернувся до навчання, та замість страху, яким сповнена перша книжка, ми маємо гумор, набагато гармонійніші стосунки, котрі ведуть до опису деяких феноменальних подій. Кастанеда відійшов від ахінеї Структурного аналізу, якою закінчилася його перша книжка, і тепер, як видається, згоден продовжувати свій експеримент і розповідати про події без залучення нас у свою власну невпевненість і сумніви.

“Я відчував би інакше, якби міг бачити?” — спитав я. “Коли чоловік навчиться бачити, він опиняється на самоті у світі, не маючи нічого, крім дурості”, — мовив дон Хуан загадково.

Він замовк на хвилю й подивився на мене, ніби хотів оцінити ефект своїх слів.

“Твої дії, як і дії інших людей у цілому, видаються тобі важливими, бо ти навчився думати, що вони важливі.”

He used the word "learned" with such a peculiar inflection that it forced me to ask what he meant by it.

He stopped handling his plants and looked at me.

"We learn to think about everything, he said and then we train our eyes to look as we think about the things we look at. We look at ourselves already thinking that we are important. And therefore we've got to feel important. But then when a man learns to see, he realizes that he can no longer think about the things he looks at and if he cannot think about what he looks at everything becomes unimportant."

"The sole idea of being detached from everything I know gives me the chills", I said.

"You must be joking. The thing which should give you the chills is not to have anything to look forward to but a lifetime of doing that which you have always done. Think of the man who plants corn year after year until he's too old and tired to get up, so he lies around like an old dog. His thoughts and feelings, the best of him ramble aimlessly to the only thing he has ever done, to plant corn. That, to me, is most frightening waste there is. We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable new worlds."

"Are there any new worlds for us really?" I exclaimed.

"We have exhausted nothing you fool", he said imperatively. "Seeing is for impeccable men. Temper your spirit now, become a warrior, learn to see and then make the statement that there are no longer new worlds for our vision."

Castaneda ends *A Separate Reality* with this simple epilogue:

Don Juan slowly walked around me. He seemed to be deliberating whether or not to say something to me. Twice he stopped and seemed to change his mind.

Він вимовив слово «навчився» з такою особливою інтонацією, що це змусило мене запитати, що він мав на увазі під цим.

Він припинив перебирати свої рослини й глянув на мене.

"Ми вчимося думати про все, — мовив він, — і тоді ми навчаємо наші очі дивитися, поки ми думаємо про речі, на які дивимось. Ми дивимося на себе, вже думаючи, що ми важливі. І тому нам потрібно почуватися важливими. Але коли чоловік навчиться бачити, він розуміє, що вже не може далі думати про речі, на які дивиться, а якщо він не може думати про те, на що дивиться, все стає неважливим."

"Від самої ідеї про відчуженість від усього, що я знаю, в мене холоне кров", — сказав я.

"Напевно, ти жартуєш. Від чого в тебе мала б холонути кров, то це від перспективи не мати нічого, до чого прагнути, й ціле життя робити те, що ти завжди робив. Подумай про чоловіка, який вирощує кукурудзу з року в рік, аж поки не стане занадто старий і стомлений, щоб підвестися, і тоді він лежить собі, як старий пес. Його думки й почуття, найкраще, що в ньому є, блукають безцільно в бік єдиної речі, яку він колись робив, вирощування кукурудзи. Як на мене, це найстрашніше марнування, яке може бути. Ми люди, і наша доля вчитися й бути вкинутими в немислимі нові світи."

"Чи справді існують якісь нові світи для нас?" — вигукнув я.

"Ми ще нічого не вичерпали, дурню, — мовив він владним тоном. — Бачення існує для бездоганних людей. Загартуй свій дух зараз, стань воїном, навчися бачити, і тоді ти знатимеш, що немає кінця новим світам для нашого зору."

Кастанеда завершує «Окрему реальність» цим простим епілогом:

Дон Хуан повільно пройшовся навколо мене. Він ніби обмірковував, сказати мені щось чи ні. Двічі він зупинявся й ніби передумував.

“Whether or not you return is thoroughly unimportant,” he finally said. “However, you now have the need to live like a warrior. You have always known that, now you’re simply in the position of having to make use of something you disregarded before, but you had to struggle for this knowledge; it wasn’t just given to you; it wasn’t just handed down to you. You had to beat it out of yourself. Yet you’re still a luminous being. You’re still going to die like everyone else. I once told you that there’s nothing to change in a luminous egg.”

He was quiet for a moment. I knew he was looking at me, but I avoided his eyes.

“Nothing has really changed in you,” he said.

These books may involve you more than you wish to be involved. I think anyone who has done some self-experimentation can believe the “knowledge” that always seems to be out there, just a bit beyond the grasp, and maybe if we’d work hard enough for it, we too could...

Tom Wright

“Повернешся ти чи ні — зовсім неважливо, — нарешті мовив він. — Однак тепер ти маєш потребу жити як воїн. Ти завжди це знав, просто тепер ти в ситуації, коли мусиш скористатися чимось, що раніше ігнорував. Але тобі довелося поборотися за це знання; його тобі дали не просто так; його тобі не просто вручили. Ти мусив вибити його із самого себе. І все ж ти й досі світляна істота. Ти й досі маєш померти, як і будь-хто інший. Я колись казав тобі, що у світляному яйці немає чого змінювати.”

Він на якусь хвилю замовк. Я знав, що він дивиться на мене, але уникав його очей.

“Ніщо насправді не змінилося в тобі,” — мовив він.

Ці книжки можуть затягнути вас більше, ніж ви того хотіли б. Я думаю, що кожен, хто робив певні експерименти із собою, може повірити в «знання», яке є, здається, десь там зокола, лише трохи за межами досяжного і, можливо, якби ми доклали для цього достатньо важких зусиль, ми теж змогли би...

Том Райт

EXPLORING WORLDS NOT RECOGNIZED BY WESTERN CONSCIOUSNESS

REVIEW BY JOSEPH GRANGE

Commonweal, Volume 94, September 17, 1971, pp. 482–83

[*Joseph Grange (1940–2014) was an American philosopher and Professor of Philosophy at the University of Southern Maine. He was president of the Metaphysical Society of America (2007–2008), author and editor of numerous scientific works, including "Nature: An Environmental Cosmology" (1997), "Being and Dialectic: Metaphysics as a Cultural Presence" (2000 p.), "John Dewey, Confucius, and Global Philosophy" (2004), "Metaphysics and Culture; Soul: A Spiritual Cosmology" (2010).*]

When the term Counterculture is uttered, a vision of freaked-out kids, chanting gurus and the by-now familiar cultural ornaments of psychedelia usually spring to mind. But for all the infatuation with the drug experience, its exegesis has for the most part remained on the level of "Gee Whiz" and "Oh Wow" exclamations. The full significance of drugs as an alternative metaphysics of existence awaits something more than the pseudo-apocalyptic prose of Leary or its neo-Zen endorsement by Alan Watts. In this intensely personal account of his apprenticeship to a Yaqui Indian shaman, Carlos Castaneda draws a terrifying yet compelling portrait of the concrete demands and rewards of a life lived in and through the use of the hallucinogens. As a result, the outline of the significance of drugs for the Western mind is sketched and the full seriousness of such an alternative way of life made apparent.

In 1968 Castaneda published *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge* which traced the first five years of his study under don Juan, an old *brujo*—medicine man, sorcerer, shaman—living in the southwest United States and the mountains of northwest Mexico. *The Teachings* conclude with Castaneda's withdrawal from the apprenticeship due to his experience of utter terror in this strange new world.

ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТІВ, НЕ ВИЗНАВАНИХ ЗАХІДНОЮ СВІДОМІСТЮ

РЕЦЕНЗІЯ ДЖОЗЕФА ГРЕЙНДЖА

«Коммонвіл», том 94, 17 вересня 1971 року, стор. 482–83

[*Джозеф Грейндж (англ. Joseph Grange, 1940–2014 рр.) — американський філософ, професор філософії в Університеті Південного Мену, президент Метафізичного товариства Америки в 2007–08 рр., автор і редактор багатьох наукових праць, зокрема «Природа: космологія довкілля» (1997 р.), «Буття та діалектика: метафізика як культурна присутність» (2000 р.), «Джон Дьюї, Конфуцій та глобальна філософія» (2004 р.), «Метафізика й культура», «Душа: духовна космологія» (2010 р.).*]

Коли вимовляється термін «Контркультура», зазвичай на думку спадають образи обкурених дітлахів, співаючих гуру й усіх уже знайомих сьогодні культурних оздоб психоделії. Але попри все пристрасне захоплення досвідом вживання наркотиків, їхня екзегеза здебільшого залишалася на рівні вигуків «Оце так!» і «О вау!» Повне значення наркотиків як альтернативної метафізики існування чекає на щось більше, ніж псевдо-апокаліптична проза Лірі або їх нео-дзенівське схвалення Аланом Воттсом. В «Окремій реальності», надзвичайно особистому описі свого учнівства в шамана індіанського народу я́кі, Карлос Кастанеда змальовує жахаючу, але непереборно притягальну картину конкретних вимог і винагород життя, насиченого використанням галюциногенів. У результаті вимальовується в загальних рисах важливість наркотиків для західної ментальності й стає очевидною вся серйозність такого альтернативного способу життя.

У 1968 році Кастанеда опублікував книжку «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», що описує перші п'ять років його учнівства під керівництвом дона Хуана, старого *брухо* — знахаря, мольфара, шамана, — який жив на південному заході Сполучених Штатів і в горах північно-західної Мексики. «Учення» завершується відходом Кастанеди від учнівства через його досвід граничного жаху в тому дивному новому світі.

A Separate Reality tells of the resumption of the apprenticeship and Castaneda's initiation into the process of "seeing" the real world which lurks beneath the surface of everyday appearance.

There are thrills galore in this book, but a recounting of the bizarre and mysterious experiences undergone by Castaneda—he travels through water, is pursued by irreal objects, and witnesses a number of states of non-ordinary reality—would not do justice to the importance of this work. *A Separate Reality* is not a Disneyland outing: it is a remarkable probe of the consequences of seriously exploring worlds not recognized by Western Consciousness. As such, it contains an ontology, an epistemology and an ethics.

The theory of reality that undergirds don Juan's cosmos is similar to that of contemporary process thought. There is a fleeting "really real" world behind the stolid facade of things; to catch it, one must rely on the speed provided by the hallucinogens. But the mere ingestion of these drugs is not sufficient, for one is required to follow a strict regimen of analysis in order to become "a man of knowledge" (don Juan's term for the profession of shaman). The rigors of this epistemology are as exacting as that of any contemporary scientific methodology, requiring close attention to detail and the precise performance of sophisticated techniques for successful experimentation.

The major consequence of this exploration of an alien culture, however, lies in the tacit ethic practiced by don Juan. As a mode of concrete existence, this way of life demands a supreme and unbending effort of the will. Drugs, in other words, are not spiritual vitamins gulped down to ward off the evils of capitalism. Rather only a magnanimous stoicism exhibiting severe indifference to pain and loss but tempered by a sense of the comic can allow one to live in this world of mystery and magic. The courage of the warrior who has put aside fear and exercises a constant and unbending intent to fathom the inexhaustible worlds of creative wonder is the required code of conduct.

Nowhere is the difference between such an ethic and the ecstatic indulgence of the "turned on" more evident than in don Juan's insistence on the reality of Non-Being, a realization gained

«Окрема реальність» розповідає про поновлення учнівства й посвячення Кастанеди в процес «бачення» реального світу, який ховається під поверхнею повсякденного зовнішнього боку речей.

Ця книжка рясніє гострими відчуттями, але просте переповідання химерних і загадкових досвідів Кастанеди — він мандрує водою, його переслідують нереальні об'єкти, він є свідком багатьох станів незвичайної реальності — не розкрило би повною мірою важливості цієї роботи. «Окрема реальність» не є прогулянкою Диснейлендом: вона є видатним дослідженням наслідків серйозного вивчення світів, не визнаваних Західною Свідомістю. Як таке, воно містить у собі онтологію, епістемологію і етику.

Теорія реальності, що формує космос дона Хуана, схожа на теорію сучасної філософії процесу. Є швидкоплинний «дійсно реальний» світ поза млявим фасадом речей; щоб його наздогнати, необхідно покладатися на швидкість, яку забезпечують галюциногени. Але простого вживання тих наркотиків недостатньо, бо потрібно дотримуватися суворого режиму аналізу, щоб стати «чоловіком знання» (термін дона Хуана для професії шамана). Суворість цієї епістемології така ж вимоглива, як і в будь-якій сучасній науковій методології, з потребою пильної уваги до деталей і чіткого виконання складних технічних прийомів для вдалого експериментування.

Однак головний наслідок цього дослідження чужої культури полягає в невисловленій словами етиці, котру практикував дон Хуан. Як тип конкретного існування, цей спосіб життя вимагає найвищого та непохитного зусилля волі. Наркотики, іншими словами, не є духовними вітамінами, які ковтають, щоб відігнати від себе зло капіталізму. Радше, тільки великодушний стоїцизм, який демонструє сувору байдужість до болю і втрат, але пом'якшений відчуттям комічного, може дати людині змогу жити в такому світі таємниць і магії. Необхідним кодексом поведінки є мужність воїна, який відкинув страх і застосовує постійний та незламний намір для осягнення невичерпних світів творчого дива.

Ніде відмінність між такою етикою та екстатичною поблажливістю «увімкнених» не є настільки очевидною, як у Донхуановому наполяганні на реальності Не-Буття, усвідомленні, досягнутому

by those who "see" as opposed to those who merely look. From such a perspective, the unimportance of property, self-esteem and happiness is revealed, and the authentic dignity of being a man responsible for making the journey towards the deepest dimensions of reality understood.

In the *Politics of Experience* R. D. Laing suggests that a new breed of priest-psychiatrist is called for: men of knowledge capable of helping others to endure and understand the voyage through the depths of time to the sources of existence. Don Juan's tutelage of Castaneda bears a striking resemblance to such a feat. Kind but emphatic, serious yet at times hilarious in his humor, he is the model of the good teacher evoking self-understanding rather than dispensing barren factual explanations after the manner of present-day scientism.

In an age that upholds discursive analysis as the paradigm of intelligence, the significance of the irrational vanishes. Two uses of it now dominate: one relegates it to the dust bin of superstition; the other appropriates it for mindless revolt against the dreariness of existence.

A Separate Reality restores the irrational to its proper place: the reality of the unexpected together with its accompanying terror are part of the birthright of man. Its abuse in the service of black magic is as possible as the misuse of science. The demonic cannot, however, be neglected. What is required is the determination to employ the non-ordinary for the sake of what don Juan calls "pursuing the paths that have heart."

Post-industrial modes of awareness have shrunk to the level of predictability and efficient performance, and the element of creative surprise has all but withered. While not everyone can follow the paths of don Juan, his message should stir our sleeping depths: "We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable worlds... *Seeing* is for an impeccable man. Temper your spirit now, become a warrior, learn to *see*, and then you'll know that there is no end to the new worlds for our vision." Castaneda's courageous effort to do so warrants our thanks and his work our careful attention.

Joseph Grange

тими, хто «бачить», на відміну від тих, хто просто дивиться. З такої перспективи відкривається неважливість власності, почуття власної гідності та щастя, і стає зрозумілою справжня гідність бути людиною, відповідальною за здійснення подорожі до найглибших вимірів реальності.

У «Політиці досвіду» Р. Д. Ленґ припускає, що потрібен новий тип священика-психіатра: люди знання, здатні допомагати іншим витримувати й розуміти подорож крізь глибини часу до джерел існування. Донхуанове навчання Кастанеди має вражаючу подібність до такого подвигу. Добрий, але наполегливий, серйозний, але часом надзвичайно кумедний у своєму гуморі, він є моделлю хорошого вчителя, який пробуджує саморозуміння, а не роздає порожні фактичні пояснення на манер сучасного сцієнтизму.

В епоху, яка підтримує дискурсивний аналіз як парадигму інтелекту, значення ірраціонального зникає. Зараз домінують два способи його використання: один відкидає його на смітник забобонів; інший привласнює його собі для бездумного протесту проти безрадісності існування.

«Окрема реальність» повертає ірраціональне назад на його належне місце: реальність неочікуваного разом з її супутнім жахом є частиною права людини від народження. Зловживання ним на службі чорної магії таке ж можливе, як і зловживання наукою. Однак демонічним не можна нехтувати. Потрібна рішучість використовувати незвичайне заради того, що дон Хуан називає «йти стежками, які мають серце».

Постіндустріальні моделі усвідомлення стиснулися до рівня передбачуваності й ефективної продуктивності, а елемент творчої несподіванки майже зник. Хоча не кожен може йти стежками дона Хуана, його месидж може розворушити наші сплячі глибини: "Ми люди, і наша доля в тому, щоб учитися й бути закинутими в незбагненні світи... *Бачення* — то для бездоганного чоловіка. Загартуй свій дух зараз, стань воїном, навчися *бачити*, і тоді ти знатимеш, що немає меж новим світам для нашого погляду." Мужня спроба Кастанеди зробити таке заслуговує на нашу подяку, а його робота — на нашу пильну увагу.

Джозеф Грейндж

RETURN OF DON JUAN

REVIEW IN *THE GREAT SPECKLED BIRD* PERIODICAL

Great Speckled Bird, A Publication of the Atlanta Cooperative News Project (Atlanta, Georgia), Volume 4, issue 39, September 27, 1971, p.16

I've gotten through my twenty five years without getting into any heavy religious trip. I carried a cross as a kid in church, weejuned an encounter with a Gant Zoroastrian sometime during college, and lately tried meditation but couldn't concentrate. An experience with mescaline a few years ago left a lasting bitter aftertaste, and I've never seen an oobi, thank God. Still, I like to read. One of my favorite books, *A Separate Reality* by Carlos Castaneda, was just published by Simon & Schuster.

Castaneda is an anthropologist whose interest in Indian medicinal herbs and a PhD led to his meeting Don Juan, a Mexican Indian brujo. He undertook a five year apprenticeship with Don Juan, took several potent psychotropic drugs, broke off his relationship with the Indian when he felt that he was losing his grasp of reality, and wrote *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, his dissertation and first book.

I read most of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, skipping the dissertation stuff at the end. I liked it, in the way I like sand painting. Nice colors, haunting geometry, a comfortable feeling. Interesting. I didn't like the closed off feeling of the book, however. It impressed me as having an unintentional "how to" air about it, and the sharp focus on drugs failed to give a needed balance to the real beauty of the work, the relationship between student, teacher, and environment.

ПОВЕРНЕННЯ ДОНА ХУАНА

РЕЦЕНЗІЯ В ЧАСОПИСІ «ВЕЛИКИЙ ПЛЯМИСТИЙ ПТАХ»

Тижневик «Великий строкатий птах», публікація Проєкту спільних новин Атланти (Атланта, Джорджія), 27 вересня 1971 р., том 4, число 39, стор. 16.

Я пройшов крізь свої двадцять п'ять років без потрапляння в жоден серйозний релігійний тріп. Я ніс хрест дитиною в церкві, у мокасинах «Weejuns» перестрів зороастрійця в одязі бренду «Gant» десь у часи навчання в коледжі й нещодавно спробував медитацію, але не зміг сконцентруватися. Досвід із мескаліном кілька років тому залишив тривалий гіркий післясмак, і я ніколи не бачив «Убі», дякувати Богові. І все ж я люблю читати. Одна з моїх улюблених книжок, «Окрема реальність» Карлоса Кастанеди, щойно вийшла друком у «Саймон енд Шустер».

Кастанеда є антропологом, чий інтерес в індіанських лікарських рослинах і в здобутті докторського ступеня привели до його зустрічі з доном Хуаном, мексиканським індіанцем-брухо. Він пройшов п'ятирічне учнівство в дона Хуана, прийняв кілька потужних психотропних наркотиків, розірвав свої стосунки з індіанцем, коли відчув, що втрачає розуміння реальності, й написав «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», свою дисертацію та першу книжку.

Я прочитав більшу частину «Вчення дона Хуана», пропустивши дисертаційний матеріал наприкінці. Мені сподобалась ця книжка — так, як мені подобається малювання піском. Приємні кольори, геометрія, що западає в пам'ять, комфортні відчуття. Цікаво. Однак мені не сподобалось відчуття якоїсь таємничості книжки. У мене склалося враження, що вона ненавмисно містить у собі ауру «практичного посібника», а гостре зосередження уваги на наркотиках не змогло надати необхідного балансу реальній красі цієї роботи, стосункам між студентом, учителем і середовищем.

A Separate Reality is the record of Castaneda's return to Don Juan and his teachings. Juan's knowledge and his powers as a sorcerer, seem to spring from a careful experiential method. He enables the apprentice to see and hear, to experience the world in the purest transcendental light. Yet l could not map any linear philosophical system. There are ways of being: warrior, sorcerer, and brujo. A brujo combines the arts of sorcery with the ability to see and is the hardest position to master. But all shift around a central apperception of energy. The herbal keys, peyote and psylocebe, are at once simple plants and powerful totems. Forget your logic — the book, like the desert, flickers with life and spirit.

Don Juan teaches reverence, and each path to knowledge demands strength and dignity. As much as the supernatural adds interest to *A Separate Reality*, the real weight of the work rests with those values and their emergence in the dialogue between Castaneda and Juan.

It's not a solemn book, though. Juan is something of a wiry Mr. Natural and Carlos comes out very much a Flaky Foont, with endless questions and few encounters that don't leave him eating dust. Every trip is a bummer. His totems turn on him. He is strafed by a giant gnat, nearly drowned by the water spirit, and tramped by his forest ally. Castaneda is, nevertheless, no fool. He is an intelligent and very fine writer. Though reason itself blinds him, he has created a work of magic.

—willy

«Окрема реальність» — це звіт про повернення Кастанеди до дона Хуана та його повчань. Донхуанове знання та його сила як мольфара, схоже, беруть початок у ретельному експериментальному методі. Він дає учневі можливість бачити й чути, досвідчувати світ у найчистішому трансцендентальному світлі. І все ж я не зміг скласти карту будької лінійної філософської системи. Є способи буття: воїн, мольфар, брухо. Брухо поєднує мистецтва мольфарства зі здатністю бачити і є найскладнішою позицією для опанування. Але все обертається навколо центральної апперцепції енергії. Трав'яні ключі, пейот і *Psylocebe*, є водночас простими рослинами й потужними тотемами. Забудьте свою логіку — ця книжка, як пустеля, мерехтить життям і духом.

Дон Хуан навчає глибокої поваги, і кожна стежка до знання вимагає сили та величі. Не зважаючи на те, що надприродне додає цікавості «Окремій реальності», реальна вага цієї праці полягає у тих цінностях та їхній появі в діалогах між Кастанедою та Хуаном.

Однак це не є якась серйозно-поважна книжка. Хуан є чимось на кшталт пана Натурала, а Карлос дуже схожий на Флейкі Фунта, з безкінечними запитаннями й дуже незначною кількістю зустрічей, які би не залишили по собі відчуття приниження. Кожний тріп приносить розчарування. Його тотеми обертаються проти нього. Його нещадно атакує гігантська мошка, мало не топить водяний дух, по ньому топчеться його лісовий союзник. Однак Кастанеда не є дурнем. Він дуже розумний і витончений письменник. Хоча розум сам по собі засліплює його, він створив справжню магічну працю.

—віллі

PLUGGED-UP FOOLS

REVIEW BY THEODORE ROSZAK

New Society, 14 October 1971, pp. 732-33

Carlos Castaneda and don Juan Matus may become the Boswell and Johnson of latter 20th century America—that is, if America ever becomes the visionary and tribal society its dropped-out youth would make it. Certainly, Castaneda has, by way of his dialogues with don Juan—the Yaqui Indian sorcerer, sage, and master of the psychedelic mysteries—invented us one of those superb literary personalities who, like Dr Johnson, uniquely embody the spirit of an age. I say "invented" because, although there is a don Juan somewhere in the deserts of the Mexican-American southwest, we know him only from Castaneda's scripted accounts and will never know him in any other way; even his name has been changed out of respect for the man's desired anonymity.

I have had the pleasure of meeting Castaneda and know he has made every effort to record don Juan's teachings with great scholarly diligence. But he and don Juan have long since become too fused as master and disciple to be objectively discriminated. Not that it matters. What Boswell made of Johnson, Castaneda has made of don Juan—an artistically-shaped character. And surely in no other form could the old man's wisdom have become what it now is: one of the strongest and healthiest vibrations moving through the American youth culture.

When he met don Juan ten years ago, Castaneda was doing graduate research in anthropology at the University of California. He wanted information about native medicinal herbs and happened upon an old Indian who, with a glint in

ЗАКУПОРЕНІ ДУРНІ

РЕЦЕНЗІЯ ТЕОДОРА РОЗАКА[276]

«Нью Сесайєті», 14 жовтня 1971 р., стор. 732–33

Карлос Кастанеда й дон Хуан Матус можуть стати Босвеллом і Джонсоном Америки пізнього XX сторіччя — тобто, якщо Америка колись стане візіонерським і племінним суспільством, яким її могла би зробити її молодь, що покінчила зі звичайним способом життя. Безперечно, Кастанеда, за допомогою своїх діалогів із доном Хуаном — індіанським мольфаром я́кі, мудрецем і майстром психоделічних таїнств — винайшов для нас одну з тих прекрасних літературних особистостей, котра, як доктор Джонсон, унікально втілює дух епохи. Я кажу «винайшов», бо, хоча дон Хуан й існує десь там у пустелях мексиканськo-американського південного заходу, ми знаємо його лише із записаних оповідей Кастанеди й ніколи не знатимемо його жодним іншим чином; навіть його ім'я було змінене з поваги до бажаної анонімності цього чоловіка.

Я мав насолоду познайомитися з Кастанедою і знаю, що він докладав усіх зусиль, щоб із великою науковою старанністю записувати Донхуанові повчання. Але він і дон Хуан уже давно стали занадто злиті разом як наставник й учень, щоб їх об'єктивно розрізняти. Не те щоб це мало значення. Те, що Босвелл зробив із Джонсона, Кастанеда зробив із дона Хуана — майстерно змальованого літературного персонажа. І, безсумнівно, у жодній іншій формі мудрість старого не могла би стати такою, якою вона є зараз: однією з найсильніших і найжиттєздатніших вібрацій, що поширюються американською молодіжною культурою.

Коли Кастанеда зустрів дона Хуана десять років тому, він проводив дослідження за магістерською програмою з антропології в Каліфорнійському університеті. Він хотів дістати інформацію про місцеві лікарські трави й натрапив на старого

[276] Теодор Розак також є автором рецензії на «Вчення дона Хуана», яка вміщена у першому томі «Наґвалізму».

his eye, offered to teach him a thing or two. So began a relationship haunted from the start by a peculiar destiny. For don Juan was a *brujo*, a shaman of the Yaqui Indians—and an especially charismatic one. In short order, Castaneda discovered he had been adopted as the sorcerer's apprentice, and the spell proved too strong to break.

The early years of this liaison are recounted in Castaneda's *Teachings of Don Juan*. Issued in 1968 by the University of California Press, this was a queer book: some 100 pages of spell-binding notes on don Juan and his lore, awkwardly spliced to another 100 pages of heavyweight academic analysis that seemed to squash the living juice out of Castaneda's adventure. Why the discontinuity? Because a university press being what it is—square, straight, and cautious — Castaneda's publishers had cut his 319 pages of the brilliant reportage to the bone and then demanded a drowning measure of methodological shoptalk to placate the uptight audience that buys its wares.

But there was an irrepressible magic to that first half of the book—especially to the primitive drug rituals and the horrific visions attending—and Castaneda soon became an American underground best seller. Now we have the sequel launched without an ounce of academic ballast. The result is a book that soars through the mind like a comet, rare, burning and beautiful. No one who thinks the busy western intellect has got the world safely in tow dare go without pondering Castaneda's singular experience. For there are few books written in our time that suggest as cogently how many more things there are in heaven and earth than our philosophy dreams of.

Similarly, those who have grown justifiably jaded with the inanity of much psychedelic literature may find that don Juan breathes some fresh air into this congested scene. One sees at once that, by comparison, most of those who pass among us as hallucinogenic experts are rank amateurs, lacking the lore, metaphysical insight, and discipline that can alone lend the drug experience a philosophical importance.

індіанця, який, із блиском в очах, запропонував навчити його кількох речей. Так розпочалися стосунки, від самого початку позначені незвичайною долею. Адже дон Хуан був *брухо*, шаман-індіанець я́кі — і при цьому особливо харизматичний. Невдовзі Кастанеда дізнався, що його було взято в учні мольфара, а чари виявилися занадто сильними, щоб розірвати їх.

Перші роки цього зв'язку описані в Кастанедовій роботі «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Опублікована 1968 року видавництвом Каліфорнійського університету, то була дивна книжка: близько 100 сторінок захопливих нотаток про дона Хуана та його знання, незграбно приєднаних до ще 100 сторінок важкого академічного аналізу, який, схоже, вичавив життєві соки з пригоди Кастанеди. Чому така неоднорідність? Бо університетське видавництво є тим, чим є — консервативним, прямолінійним та обережним — Кастанедові видавці до мінімуму урізали його 319 сторінок блискучого репортажу, а тоді затребували обтяжливий обсяг професійного методологічного матеріалу, щоб задовольнити насторожено-упереджену аудиторію, яка купує їхню друковану продукцію.

Але в тій першій частині книжки є нестримна магія — особливо в первісних наркотичних ритуалах і супутніх жахаючих видіннях — і Кастанеда невдовзі став американським андеґраундним бестселером. Тепер ми маємо продовження, випущене вже без жодної унції академічного баласту. У результаті маємо книжку, що лине крізь нашу свідомість, немов комета, рідкісна, палаюча й прекрасна. Жоден із тих, хто вважає, що завантажений усілякими справами західний інтелект безпечно тягне світ на буксирі, не посміє йти далі без роздумів над винятковим досвідом Кастанеди. Бо мало в наш час написано книжок, які б так переконливо свідчили про те, наскільки більше є речей на небі й на землі, ніж уявляє собі наша філософія.

Подібним чином ті, хто виправдано втомилися від беззмістовності більшої частини психоделічної літератури, можуть знайти, що дон Хуан вдихає свіже повітря в це застійне й захаращене середовище. Одразу ж видно, що (для порівняння) більшість із тих, хто має в нас репутацію галюциногенних експертів, є звичайнісінькими аматорами, яким бракує знання, метафізичного інсайту й дисципліни, які лише й можуть надати наркотичному досвідові

They simply come to the drugs without tradition — and leave knowing what any two-day tourist knows of the country he breezes through. (Castaneda remarked to me that don Juan had met itinerant hippies in Mexico hunting the magic mushroom. The old man found their motivations childish and their understanding of the experience trivial.)

Under don Juan's ingenious tutelage, Castaneda again samples the "little smoke" [and peyote], this time to cultivate the strange art of "seeing" as his master "sees" — which includes the power of perceiving people as ethereal entities. His experiments continue to have hair-raising results. Death and madness are always near at hand. Sections of the book rival Poe or Lovecraft for plain terror. There are encounters with witches (real ones), a formidable water-hole spirit, ominous psychic "allies," and various visionary monsters.

But there is also much humour, for the Yaqui *brujos* preserve the comic vulgarity of the shamanic tradition. The shaman's other face has always been that of the clown, perhaps even the charlatan. All shamans have their bag of tricks: part of their teaching technique—as with the Zen masters—is to keep their pupils off-balance and guessing. Don Juan introduces Castaneda to other sorcerers, among them don Genaro, a redoubtable prankster who assures Castaneda that when he shits the mountains tremble. And sure enough, at one point he adjourns to the bushes to beshit himself of an avalanche that nearly crushes don Juan's cabin. How to explain it? Castaneda turns pea-green scared; the two brujos split with laughter.

But far more impressive than the wonder-working and psychic astonishments is the philosophical depth of don Juan. Here is indeed a wise old bird (one can say so literally, since don Juan has the habit of turning into a crow). There is much talk here about death and suffering. And we at last learn something about don Juan's biography.

It is, in fact, the story of a hard life, unrelieved in its poverty, hardship, and personal

філософської важливості. Вони просто приходять до наркотиків без традиції — і йдуть геть, знаючи те саме, що будь-який турист знає про країну, яку він проїхав галопом за два дні. (Кастанеда розповідав мені, що дон Хуан якось зустрів у Мексиці мандрівних гіпі, котрі полювали на магічний гриб. Старий вважав їхні мотивації дитинячими, а їхнє розуміння досвіду — тривіальним.)

Під майстерною опікою дона Хуана Кастанеда знову пробує «маленький дим» [і пейот], цього разу для культивування дивного мистецтва «бачення» в такий спосіб, як «бачить» його вчитель — що включає силу сприймання людей як етерних, безтілесних сутностей. Його експерименти продовжують приносити результати, від яких волосся стає дибки. Смерть і божевілля завжди поруч, дуже близько. Розділи книжки конкурують із По чи Лавкрафтом щодо вселяння абсолютного жаху. Там є зіткнення з відьмами (справжніми), грізним духом водяної западини, зловісними надприродними «союзниками» й різноманітними химерними монстрами.

Але там є також багато гумору, бо якійські *брухо* зберігають комічну вульгарність шаманської традиції. Іншим обличчям шамана завжди було клоунське, можливо навіть шарлатанське. Усі шамани мають свій набір трюків: частиною їхньої техніки навчання — як і в майстрів дзену — є тримання своїх учнів у виведеному з рівноваги стані й у здогадках. Дон Хуан знайомить Кастанеду з іншими мольфарами, серед яких дон Хенаро, грізний і небезпечний бешкетник, котрий запевняє Кастанеду, що коли він хезає, то тремтять гори. І справді, в якийсь момент він відходить у кущі, щоб висрати із себе лавину, яка мало не розчавлює хатину дона Хуана. Як це пояснити? Кастанеда від страху зеленіє, а обидва брухо лопаються зі сміху.

Але набагато більш вражаючою за творення див і надприродні зачудування є філософська глибина дона Хуана. Ось вам справді мудрий старий птах (можна сказати це буквально, бо дон Хуан має звичку перетворюватися на ворону). Тут є багато розмов про смерть і страждання. І ми нарешті дізнаємося щось про біографію дона Хуана.

Насправді це історія важкого життя, безпросвітного в своїй бідності, тяготах й особистій трагедії.

tragedy. Yet he can tell Castaneda: "There is no emptiness in the life of a man of knowledge [his term for *brujo*]. Everything is filled to the brim... Everything is meaningful... The worms, the birds, the trees, all of them can tell us unimaginable things if only one could have the speed to grasp their message. The smoke can give us that grasping speed. But we must be on good terms with all the living things of this world. This is the reason why we must talk to plants we are about to kill and apologize for hurting them; the same thing must be done with the animals we are going to hunt. We should take only enough for our needs, otherwise the plants and the animals and the worms we have killed would turn against us and cause us disease and misfortune... The things that people do cannot under any conditions be more important than the world. And thus a warrior [another term for *brujo*] treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly."

Words of an untutored old Indian living in a desert shack without benefit of electricity and plumbing...

In one conversation with Castaneda (whom don Juan calls, lovingly, "a very strange plugged-up fool") the old man, amused at his pupil's endless intellectualising, finally laughs and quips, "You really know how to talk and say nothing, don't you?... Has it ever occurred to you that only a few things in this world can be explained your way?"

I don't know that this book will succeed in freeing many of us plugged-up fools from our presumptuous habit of explaining away the great, good mysteries. But I am sure that few readers will be able to lay this volume down until they have followed Castaneda's adventure to its eerie and ambiguous end.

Theodore Roszak

І все ж він може сказати Кастанеді: "У житті чоловіка знання [його термін для *брухо*] немає порожнечі. Усе наповнене до країв... Усе є змістовним... Хробаки, птахи, дерева — усі вони можуть розповісти нам неуявленні речі, якби тільки ми могли мати потрібну швидкість, щоб схопити їхнє повідомлення. Дим може дати нам таку швидкість схоплювання. Але ми мусимо бути в добрих стосунках з усіма живими створіннями цього світу. Це є причина, чому ми мусимо розмовляти з рослинами, яких збираємося вбити, і вибачатися за завдання їм болю; те саме треба робити з тваринами, яких ми збираємося вполювати. Нам слід брати лише стільки, скільки достатньо для наших потреб, інакше рослини й тварини й хробаки, яких ми вбили, обернуться проти нас і спричинять нам хворість і невдачу... Речі, які роблять люди, за жодних обставин не можуть бути важливіші за світ. І тому воїн [ще один термін для *брухо*] ставиться до світу, як до нескінченної загадки, а до того, що роблять люди, як до нескінченної дурості."

Слова неосвіченого старого індіанця, що живе в пустельній халупі без зручностей електрики й водогону...

В одній розмові з Кастанедою (якого дон Хуан називає, з любов'ю, «дуже дивним закупореним дурнем») старий, звеселений безкінечним інтелектуалізуванням свого учня, зрештою сміється й ущипливо глузує: "Ти дійсно знаєш, як говорити й нічого не сказати, чи не так?... Тобі ніколи не спадало на думку, що лише дуже небагато речей у цьому світі можна пояснити у твій спосіб?"

Я не знаю, чи вдасться цій книжці звільнити багатьох із нас, закупорених дурнів, від нашої зарозумілої звички за допомогою пояснень зводити нінащо великі, прекрасні таємниці. Але я впевнений, що мало хто з читачів зможуть відкласти цю книжку, поки не прослідкують пригоду Кастанеди до її моторошного й неоднозначного кінця.

Теодор Розак

HOLY SMOKING

REVIEW BY ANN FARADAY

The Guardian (London, England), Nov 25, 1971, p. 18

This book is a rare phenomenon, a sequel that proves more exciting than its best-selling predecessor. Carlos Castaneda's previous book, *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, started life as a doctoral thesis in anthropology while the author was still a student at the University of California. He set out to study the Mexican Indians' use of psychotropic plants and got himself adopted as the apprentice of an elderly Yaqui *brujo* or shaman.

His account of initiation into states of "nonordinary reality" challenged readers to consider whether it is really possible to explain all the strange experiences induced by peyote and other psychotropic substances as mere hallucination, and the book rapidly became something like a bible for the countercultures on both sides of the Atlantic.

Castaneda eventually copped-out of his five-year apprenticeship, a victim of the "first enemy of a man of knowledge"—fear—and in the new book he tells how he could not resist returning to Mexico and presenting his mentor with a copy of The Teachings. Don Juan accepted it with his usual deprecation of Castaneda's preoccupation with writing and intellectualising: "You know what we do with paper in Mexico." And so began a second cycle of apprenticeship in which Castaneda struggled to learn the art of "seeing" below the surface of things to the strange world from which many Indians seem to derive a startling power for living intensely—"brimful"— irrespective of external vicissitudes.

СВЯЩЕННЕ КУРІННЯ

РЕЦЕНЗІЯ ЕНН ФАРАДЕЙ

«Ґардіан» (Лондон, Англія), 25 листопада 1971 р., стор. 18

Ця книжка є рідкісним явищем, продовженням, яке виявилося ще захопливішим, ніж перша робота, що стала бестселером. Попередня книжка Карлоса Кастанеди, «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», починала своє життя як докторська дисертація з антропології, а її автор тоді ще був студентом Каліфорнійського університету. Він узявся вивчати використання психотропних рослин мексиканськими індіанцями й був прийнятий як учень старим *брухо* (або шаманом) я́кі.

Його розповідь про ініціацію у стани «незвичайної реальності» змусила читачів замислитися, чи справді можливо пояснити всі дивні досвіди, викликані пейотом й іншими психотропними речовинами, простою галюцинацією, і книжка швидко стала чимось на кшталт Біблії для контркультури по обидва боки Атлантики.

Зрештою Кастанеда відмовився від продовження свого п'ятирічного учнівства, ставши жертвою «першого ворога чоловіка знання» (страху), і в новій книжці він розповідає, як не зміг утриматися від того, щоб повернутись до Мексики й подарувати примірник «Учення» своєму наставникові. Дон Хуан поставився до цього зі своїм звичним несхваленням Кастанедової захопленості писанням та інтелектуалізацією: "Ти знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці". І так розпочався другий цикл учнівства, в якому Кастанеда намагався навчитися мистецтва «бачити» під поверхнею речей дивний світ, з якого багато індіанців, як видається, отримують вражаючу силу, щоб жити дуже інтенсивним життям — «повним по вінця» — незалежно від зовнішніх перипетій.

When Castaneda, uneasy about the use of psychedelics, asks: “Why does one have to smoke? Why can’t one simply learn to *see* by oneself? I have a very earnest desire. Isn’t that enough?” don Juan replies: “No it’s not enough, *seeing* is not so simple and only the smoke can give you the speed you need to catch a glimpse of that fleeting world.” An illiterate old Indian here anticipates the findings of modern research which suggest that psychedelics increase the brain’s rate of processing information from the sense organs. May we not also find in due course that such speeding-up opens the doors of perception to realities beyond our ordinary awareness, as well as stimulating the subjective imagination?

Certainly many strange things happen to Castaneda even when he is not under the influence of psychedelics, and he records these experiences reluctantly because they fly so much in the face of his Western scientific world-view. The book ends with don Juan telling him that his desire to cling to intellectual clarity — the “second enemy of the man of knowledge”—has prevented him from learning to “see.” (The third enemy is death.)

While there is much in don Juan’s teachings we are likely to reject—his world of witches, demons and spirits, his *ex cathedra* pronouncements on the nature of reality, and the old-fashioned obedience tests inflicted on his disciple — nevertheless the “extraordinary” power of the old Indian hits below the belt and makes this book a literal spellbinder.

Ann Faraday

Коли Кастанеда, занепокоєний щодо вживання психоделіків, запитує: “Чому треба курити? Чому не можна просто навчитися *бачити* самому? Я маю дуже щире бажання. Хіба цього недостатньо?”, дон Хуан відповідає: “Ні, цього недостатньо, *бачення* не таке просте, і лише дим може надати тобі швидкість, необхідну для того, щоб уловити проблиск того швидкоплинного світу”. Неписьменний старий індіанець передбачає тут результати сучасних досліджень, які свідчать про те, що психоделіки збільшують швидкість мозку в обробці інформації від органів чуття. Чи не зможемо ми також із часом виявити, що таке прискорення відчиняє двері сприйняття до реальностей поза нашим звичайним усвідомленням, а також стимулює суб’єктивну уяву?

З Кастанедою, безперечно, трапляється багато дивних речей, навіть коли він не перебуває під впливом психоделіків, і він фіксує ці досвіди, не бажаючи того, бо вони так сильно майорять перед його західним науковим світоглядом. Книжка закінчується тим, що дон Хуан каже йому, що його бажання чіплятися за інтелектуальну ясність — «другого ворога чоловіка знання» — заважає йому навчитися «бачити». (Третій ворог — це смерть.)

Хоча в повчаннях дона Хуана є багато такого, що ми, швидше за все, відкинемо — його світ відьом, демонів і духів, його висловлювання *ex cathedra*[277] про природу реальності й старожитні випробування на слухняність, яким він піддавав свого учня, — однак «надзвичайна» сила старого індіанця завдає ударів нижче пояса й робить цю книжку справді захоплюючим твором.

Енн Фарадей

[277] *ex cathedra* (лат.) — з усією авторитетністю

MUSHROOMS

REVIEW BY RICHARD GOTT

New Statesman (London, Great Britain), Vol. 83, No. 2130, January 14, 1972, pp. 51-52.

Rather more than 10 years ago, an anthropologist from Los Angeles called Carlos Castaneda made the acquaintance of an old Yaqui Indian in Mexico. Over a period of five years, in a prolonged process of discussion and initiation, Castaneda began to enter into the culture of the Indian by the judicious use of mind-extending hallucinogenic plants, an integral part of that culture. An ‘experience’ more unnerving than most, led him to withdraw from his sessions with don Juan, his Indian friend, and he retired to Los Angeles to write up his notes. The University of California Press published the resulting book in 1968 with the sub-title, ‘A Yaqui Way of Knowledge’.

Nothing very remarkable so far. Others from ‘advanced’ Western civilisation have played around recently with these mysterious mushrooms, with which the Mexican Indians have long been familiar, and have written eloquently about them and their impact on minds culturally acclimatised to certainty and exactitude.

Castaneda, however, went one further. Admittedly, his book dealt with his own reaction to the experiences he submitted himself to, but it was also an attempt to see into a non-Western system of thought, to go further into the culture of the Yaqui Indians than anyone had penetrated before. The book has become something of a cult book in the United States where it is obviously grist to the mills of the expanding population of opters-out. For the first time, if I’m not mistaken, Castaneda’s investigation of a Yaqui ‘way of knowledge’ has given some degree of cultural and historical authenticity to the use of what have become known as psychedelic drugs.

ГРИБИ

РЕЦЕНЗІЯ РІЧАРДА ҐОТТА

«Нью Стейтсмен» (Лондон, Велика Британія), 14 січня 1972 р., том 83, число 2130, стор. 51–52

Більше 10 років тому антрополог із Лос-Анджелеса на ім’я Карлос Кастанеда познайомився зі старим індіанцем я́кі в Мексиці. Впродовж п’яти років, у тривалому процесі спілкування та ініціації, Кастанеда почав входити в культуру індіанців за допомогою продуманого використання галюциногенних рослин, котрі розширюють свідомість і є невід’ємною частиною тієї культури. Один страхаючий «досвід», що вплинув на нього більше за інші, змусив його відмовитися від подальшого навчання в дона Хуана, його індіанського друга, і він повернувся до Лос-Анджелеса, щоб ретельно опрацювати свої нотатки. У 1968 році видавництво Каліфорнійського університету опублікувало книжку з підзаголовком «Шлях знання індіанців я́кі».

Поки що нічого особливого. Інші представники «розвиненої» західної цивілізації гралися останнім часом із цими таємничими грибами, з якими мексиканські індіанці вже давно знайомі, і пишномовно писали про них та їхній вплив на уми, культурно пристосовані до визначеності й точності.

Однак Кастанеда пішов іще далі. Слід зазначити, що його книжка описувала його власну реакцію на досвіди, яким він себе піддавав, але вона також була спробою зазирнути в не-західну систему мислення, дослідити культуру індіанців я́кі глибше, ніж будь-хто інший робив це раніше. Книжка стала культовою в Сполучених Штатах, де вона явно є пожиточною для зростаючої кількості тих, хто відмовляється від загальноприйнятих поглядів. Якщо я не помиляюся, Кастанедове дослідження «шляху знання» я́кі вперше надало певного ступеня культуральної та історичної автентичності використанню того, що стало відоме як психоделічні наркотики.

Whether in the spirit of true inquiry, or whether impelled by his bank manager — the Regents of the University of California seem to hold the copyright of the original book, which must infuriate Ronald Reagan — Castaneda returned to Mexico in 1968 and took up the conversations with don Juan that he had abandoned three years earlier.

A Separate Reality is an account of his latest ‘experiences’ with don Juan, together with a few from the earlier period that had got buried in his voluminous notes. It is a more commercial book than the first one, written more for his cult addicts than for the academics. He is now concerned with the mechanics of story-telling, not with explanation or analysis.

Not surprisingly he was sent away with a flea in his ear when he told don Juan how he had tried to explain in the first book just what social pressures were at work to make a mitote — a meeting where peyote is ingested — a success. The techniques of the contemporary social scientist are ill-adapted to cope with other ‘realities’, and don Juan merely laughed. Learning his lesson, Castaneda in this book simply tries to tell what happened to him as he drove about Mexico with don Juan, ate a variety of mushrooms, and met an extraordinary collection of people capable of doing things like crossing cataracts by using their tentacles.

He does the telling well, and don Juan is clearly an amiable fellow. But I would hesitate to predict the growth of a Yaqui cult in Britain. One of the few advantages of Britain’s colonial experience over a very long period has been the contact with the ‘realities’ of other cultures. We have usually felt our own was superior, but we have rarely denied that others might be valid. The Americans are less tolerant: hence the excitement of the young at finding new ‘ways of liberation’ and the fears of the old on seeing their certainties undermined.

Чи то в дусі справжнього дослідження, чи то спонукуваний своїм банківським менеджером — члени правління Каліфорнійського університету, схоже, володіють авторським правом на першу книжку, що має викликати обурення Рональда Рейгана — Кастанеда повернувся до Мексики в 1968 році й продовжив розмови з доном Хуаном, які він облишив трьома роками раніше.

«Окрема реальність» є розповіддю про його останні «досвіди» з доном Хуаном, разом зі ще кількома з ранішого періоду, які він поховав у своїх об’ємних нотатках. Вона є більш комерційною книжкою, ніж перша, й написана скоріше для його культових прихильників, ніж для науковців. Тепер його цікавить механіка оповідання, а не пояснення чи аналіз.

Не дивно, що Кастанеда нарвався на рішучу відсіч, коли розповів дону Хуану про свої спроби пояснити в першій книжці успішне проведення мітоти (зібрання, на якому споживають пейот) задіянням соціальних впливів. Методики сучасного науковця-соціолога погано пристосовані для роботи з іншими «реальностями», і дон Хуан лише сміявся. Вивчивши цей урок, Кастанеда у своїй новій книжці просто намагається розповісти, що з ним трапилося, коли він їздив Мексикою з доном Хуаном, їв різноманітні гриби та зустрічав надзвичайних людей, здатних робити такі речі, як перехід через водоспад за допомогою своїх щупальців.

Він справді добрий оповідач, а дон Хуан, безсумнівно, приємний старий. Але я б вагався передрікати зростання культу я́кі в Британії. Однією з небагатьох переваг британського колоніального досвіду впродовж дуже тривалого часу був контакт з «реальностями» інших культур. Зазвичай ми вважали нашу власну реальність вищою, але ми рідко заперечуємо, що інші також можуть бути валідними. Американці менш толерантні: звідси захоплення молоді пошуком нових «шляхів звільнення» і страхи старих людей, коли вони бачать, що їхня впевненість у якихось безперечних фактах руйнується.

A belief in other realities is of course a dangerous creed, subversive of both capitalism and socialism. Where it seems to me extremely attractive is that it allows pre-industrial non-Europeans to have a commendable reality of their own. American opters-out, who turn to Zen or the ways of the Yaqui, are, I suspect, playing an important role in educating their own society to accept that it does not have a monopoly over reality. In one conversation, don Juan says: ‘Power rests on the kind of knowledge one holds. What is the sense of knowing things that are useless?’ How fitting if that were inscribed on the anonymous entrance to the headquarters of the Central Intelligence Agency in Maclean, Virginia.

The Yaqui ‘way of knowledge’ seems alarming in that it involves not just the intense discipline of the mind common to the Eastern religions frequented by the hippies, but also its liberation through drugs. Personally I would rather leave the Yaqui to their own experiments — which to them are not experiments at all — but if an understanding of their ways helps undermine American civilisation, so much the better.

Richard Gott

Віра в інші реальності є, звісно, небезпечним світоглядом, згубним як для капіталізму, так і для соціалізму. В чому вона мені видається надзвичайно привабливою, так це в тому, що вона дозволяє доіндустріальним неєвропейцям мати свою власну гідну схвалення реальність. Я підозрюю, що американці, котрі відмовляються від загальноприйнятих поглядів і навертаються до дзену або шляхів я́кі, відіграють важливу роль у навчанні свого власного суспільства щодо того, що воно не має монополії на реальність. В одній розмові дон Хуан сказав: “Сила залежить від того, що саме знає людина. Який сенс знати речі, з яких немає жодної користі?” Наскільки доречно було би написати це на непозначеному вході до штаб-квартири Центрального розвідувального управління в Маклінi, штат Вірджинія.

Якійський «шлях знання», схоже, викликає тривогу, бо він передбачає не лише напружену дисципліну розуму, звичайну для східних релігій, до яких нерідко долучаються гіпі, але також його звільнення за допомогою наркотиків. Особисто я хотів би залишити всіх я́кі їхнім власним експериментам — котрі для них зовсім не експерименти, — але якщо розуміння їхніх шляхів допоможе підірвати американську цивілізацію, тим краще.

Річард Ґотт

REVIEW BY RENATO I. ROSALDO

American Scientist, Vol. 60, No. 1 (January-February 1972), p. 92

The characters in *A Separate Reality* will be familiar to those who have read Castaneda's earlier work, *The Teachings of Don Juan* (1968). The new book, as sparsely and gracefully narrated as the first, is the tale of a second cycle of encounters and conversations between a Yaqui Indian sorcerer, don Juan, and his young apprentice, an anthropologist named Carlos Castaneda. The relation between the two protagonists is portrayed with vivid and merciless candor: don Juan is ever dispassionate and mirthful while Castaneda is curious, ingenuous, constantly writing things down, often the reluctant fall-guy. Even if taken as little more than a report on the relationship of an anthropologist and an extraordinary native teacher the book would be well worth reading.

The artfulness and popularity of Castaneda's writings may lead some social scientists to dismiss the significance of his work. Certainly there is an exasperating and serious omission of any information on the social and historical context of the world of don Juan. While geographical locations seem to have been left vague to respect don Juan's wishes, I would like to learn more of don Juan's family, his friends, his past. Nor do I understand why one has to wait until reading *A Separate Reality* to be certain that (though it is only touched on in passing) don Juan was deported from his homeland during the Yaqui wars and confined in Oaxaca, where, I suspect, he learned the lore of mushrooms.

РЕЦЕНЗІЯ РЕНАТО І. РОЗАЛЬДО

«Американський учений», том 60, число 1 (січень-лютий 1972 р.), стор. 92

Персонажі «Окремої реальності» будуть знайомі читачам попередньої роботи Кастанеди, «Вчення дона Хуана» (1968 рік). Нова книжка, викладена так само стисло й елегантно як і перша, є розповіддю про другий цикл зустрічей і розмов між мольфаром-індіанцем я́кі, доном Хуаном, і його молодим учнем, антропологом Карлосом Кастанедою. Стосунки між двома головними героями відображені з яскравою і нещадною прямотою: дон Хуан завжди безпристрасний і веселий, а Кастанеда допитливий, щиросердний і нерідко впертий простак, який постійно все занотовує. Навіть якщо сприймати цю книжку лише як розповідь про стосунки антрополога з екстраординарним тубільним учителем, вона цілком вартує того, щоб її прочитали.

Літературна майстерність і популярність книжок Кастанеди може спонукати деяких соціологів до того, щоб відкинути важливість його роботи. Безперечно, в ній відчувається дратівне й значне оминання будь-якої інформації щодо соціального й історичного контексту світу дона Хуана. Тоді як географічні локації, схоже, були залишені невизначеними з поваги до побажань дона Хуана, я хотів би дізнатися більше про його родину, його друзів, його минуле. Так само я не розумію, чому лише в «Окремій реальності» ми дізнаємося, що (хоча про це йдеться мимохідь) дона Хуана депортували з його батьківщини під час воєн я́кі й утримували в Оахаці, де, як я підозрюю, він набув свої знання про гриби.

Whatever its omissions, Castaneda's narrative poses with unparalleled force and plausibility the major problems in coming to comprehend and interpret beliefs we do not share. The way in which Castaneda does so seems to have been shaped by phenomenology (perhaps Alfred Schütz), for he says that don Juan's teachings led him to alter (or reject) his common-sense perceptions of the world. However readers may care to evaluate the reliability of sorcerers' reports of nonordinary reality, they will be hard put to dismiss the apparently reliable Castaneda when he says he flew like a crow or floated in a bubble. This compelling narrative should force anthropologists to consider seriously such questions about don Juan's knowledge as: How is it imparted? What presuppositions does it make? In what ways is it coherent? All are hardly new questions; still they are fundamental and lying at the heart of much anthropological inquiry.

Renato I. Rosaldo
Anthropology
Stanford University

Хоч би що було залишене в книжці поза увагою, Кастанедова оповідь ставить із безпрецедентною силою та достовірністю головні проблеми в спробах зрозуміти й інтерпретувати вірування, яких ми не поділяємо. На спосіб, у який Кастанеда робить це, схоже, сильно вплинула феноменологія (можливо, Альфред Шютц[278]), бо він каже, що вчення дона Хуана привело його до змінення (або відкидання) свого сприймання світу на основі здорового глузду. Однак, хоч би як читачі намагалися оцінити достовірність мольфарових розповідей про незвичайну реальність, їм навряд чи вдасться відмахнутись від очевидно достовірних розповідей Кастанеди про його політ вороною або плавання в бульбашці. Ця непереборно притягальна й переконлива оповідь мала би змусити антропологів серйозно розглянути деякі питання про Донхуанове знання, зокрема такі: Як воно передається? Які вихідні передумови воно встановлює? Яким чином воно є логічно послідовним? Усі вони навряд чи є новими питаннями; і все ж вони фундаментальні й лежать в основі багатьох антропологічних досліджень.

Ренато І. Розальдо,
Антропологія,
Стенфордський університет

[278] Див. інтерв'ю з професором Хосе Куеяром на стор. 410–11 першого тому «Нагвалізму».

REVIEW BY R. GORDON WASSON

Economic Botany, Vol. 26, No. 1 (Jan.-Mar., 1972), pp. 98–99

[*Robert Gordon Wasson (1898–1986), American banker and ethnomycologist, was the first to describe his experiences of ingestion of hallucinogenic mushrooms with a Mexican shaman. Unlike most of scientific texts on mycology, Wasson's account has been read by hundreds of thousands of readers because of its publication in "Life Magazine" in 1957. Maria Sabina, the Mazatec shaman who initiated Wasson, appears in these texts as Eva Mendez. The article quickly aroused the curiosity of a whole wave of hippie tourists and disturbed the indigenous villages of southern Mexico for many years. None of those who vehemently criticized Castaneda for the influx of hippies into Indian settlements after the publication of his first two books ever made similar claims to Wasson, although in this respect the consequences of printing the texts of both authors were absolutely identical*.]

In 1968 Mr. Castaneda brought out *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. In extensive conversations with don Juan, Mr. Castaneda strove to arrive at the mental make-up of a remarkable Indian, a widely traveled Yaqui who spoke Spanish, three Indian languages (his mother was a Yuma), and possibly some English. In spite of his travels he retained his cultural heritage intact. The well-written book drew wide attention. The young author was a student of anthropology at the University of California, and the manuscript must have served to advance his academic career.

РЕЦЕНЗІЯ РОБЕРТА ҐОРДОНА ВАССОНА

«Прикладна ботаніка», том 26, число 1 (січень–березень 1972 р.), стор. 98–99

[*Роберт Ґордон Вассон (1898–1986 рр.) — американський банкір й етномiколог, був перший, хто описав свої досвіди вживання галюциногенних грибів із мексиканським шаманом. На відміну від більшості наукових текстів на цю тему, звіт Вассона прочитали сотні тисяч читачів завдяки його опублікуванню в журналі «Лайф» у 1957 р. Марія Сабіна, масатекська шаманка, яка провела ініціацію Вассона, фігурувала в цих текстах під псевдонімом Єва Мендес. Ця стаття Вассона викликала цікавість цілої хвилі туристів-гіпі й на довгі роки порушила спокійне життя індіанців на півдні Мексики. Ніхто з тих, хто затято критикував Кастанеду за навалу гіпі до поселень індіанців я́кі після опублікування його перших двох книжок, ніколи не висував подібних претензій Вассону, хоча в цьому відношенні наслідки друку текстів обох авторів були абсолютно тотожні*.]

У 1968 році пан Кастанеда видав книжку «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». У розлогих розмовах із доном Хуаном пан Кастанеда намагався осягнути ментальність видатного індіанця я́кі, котрий багато мандрував і розмовляв іспанською, трьома індіанськими мовами (його мати була юма) і, можливо, трохи англійською. Не зважаючи на свої подорожі, він цілком зберіг свою культурну спадщину. Добре написана книжка привернула широку увагу. Молодий автор був студентом антропології в Каліфорнійському університеті, і цей рукопис, певно, слугував просуванню його академічної кар'єри.

Now Mr. Castaneda comes out with a sequel, offering the reader an account of the world of don Juan that would pass as science fiction if the author did not present his book as an anthropological treatise. He speaks frequently of the field notes that he took and that he re-worked as soon as he could — while his memory of the conversations was still vivid in his mind. He conceals the locations of the events that take place and of don Juan's home, but this is acceptable because his informant would otherwise be overwhelmed by unwanted visitors.

When *The Teachings of Don Juan* first appeared, I confess that I smelled a hoax, but I entered into correspondence with the author, who replied fully and frankly and, moreover, sent to me xeroxes of a number of pages of his worked-up notes in Spanish. They were satisfying. In reviewing that first book (Econ. Bot. 23: 197. 1969) I emphasized the need for a Spanish text of the conversations and for further botanical identifications. In this sequel Mr. Castaneda has disregarded my advice with costly results.

Don Juan lets the mushrooms dry into a fine powder in a small gourd and seals them in it for a year. (They are *Psilocybe* sp., here spelled *Psylocibe*. In fact these species of mushroom when they dry retain their shape indefinitely. I possess specimens in a jicara that I have had for more than 10 years). Then the powder is "mixed with five other dry plants" and thus is produced "a mixture for smoking in a pipe" (pp. 14-15). Don Juan and his colleague don Genaro taught our author to gather the plants in the field (p. 117) and to sort them out when dried (p. 182); and he smoked the mixture repeatedly (e.g., pp. 222, 267). He also speaks of "a peculiarly scented plant" used for anointing a gun (p. 247). Mr. Castaneda does not identify these plants nor does he tell why he fails to do so.

Тепер пан Кастанеда видає продовження, пропонуючи читачеві опис світу дона Хуана, який був би схожий на наукову фантастику, якби автор не презентував свою книжку як антропологічну наукову роботу. Він часто говорить про польові нотатки, які робив та якомога швидше доопрацьовував — доки пам'ять про розмови була ще жива в його розумі. Він приховує локації цих подій та оселі дона Хуана, але це прийнятно, бо інакше його інформаторові надокучали б небажані візитери.

Я мушу визнати, що коли «Вчення дона Хуана» вперше вийшло друком, воно відгонило мені підробкою, але я почав листування з автором, який повно та щиро відповів на мого листа і, більш того, надіслав мені ксерокопії цілої низки своїх доопрацьованих нотаток іспанською. Вони були цілком задовільні. У рецензії на ту першу книжку («Прикладна ботаніка», том 23, стор. 197, 1969 р.)[279] я наголошував на потребі в іспанському тексті розмов і на детальніших ботанічних визначеннях. У цьому сіквелі пан Кастанеда проігнорував мою пораду, що дорого йому коштуватиме.

Дон Хуан дає грибам висохнути до дрібного порошку в маленькій гарбузяній баклажці й запечатує їх у ній на один рік. (Вони належать до виду *Psilocybe*, тут пишеться як *Psylocibe*. Насправді цей вид гриба при висушуванні зберігає форму довічно. Я маю зразки в хікарі[280], які тримаю там уже більше 10 років). Потім порошок «змішують із п'ятьма іншими сухими рослинами» й таким чином виготовляють «суміш для паління в люльці» (с. 14–15). Дон Хуан і його колега дон Хенаро навчили нашого автора збирати рослини в полі (с. 117) й сортувати їх після висушування (с. 182); і він курив цю суміш багато разів (напр., с. 222, 267). Він також каже про «рослину зі специфічним запахом» для натирання рушниці (с. 247). Пан Кастанеда не ідентифікує ті рослини, як і не каже, чому він не робить цього.

[279] Ця рецензія на «Вчення дона Хуана» вміщена в розділі «Критика» першого тому «Наґвалізму».
[280] Jícara (ісп.) — посудина з гарбуза; короб для фруктів, булочок тощо.

Mexico has been combed by excellent botanists for centuries — Mexican, Spanish, North American, etc. Certainly Mr. Castaneda knows that until he submits his plants for identification the learned world will receive his book with a shrug of scepticism. Zoologists will yawn when they read (p. 186) of the behavior of a puma that, quite unprovoked, "charges" don Juan.

A Separate Reality, unlike its predecessor, is a badly written book. Any careful reader would say the original language of the conversations with don Juan was English. Take these examples:

I was supposed to look up and see the sorceress in all her "magnificent evil splendor." Don Juan actually used those words, [p. 245]

What an odd remark for don Juan to have chosen to make in English, a language with which he has at best only a nodding acquaintance!

"Carlos can't stand the heat," don Juan said to don Genaro.

"When it gets hot he becomes like a child and suffocates."

"Suffo what?"

"Suffo... cates."

"My goodness!" Don Genaro said, feigning concern, and made a gesture of despair which was indescribably funny, [p.301]

Mr. Castaneda has don Juan "giggling" frequently (pp. 178, 186, 197, 236, 255), although this is quite out of character. Presumably he means "chuckling." There are many vulgarisms in the conversations that smack only of cheap talk of under-educated North Americans: "Cut it out!" [pp. 138, 212]; "'I always fall for your questions,' don Juan said, smiling" [p. 161]; "Yeah [sic], he's too old" [p. 88; what word in Spanish is rendered in English by "yeah"?]; "You are left with a very lousy piece of joy" [p. 83]; "Why don't you tell the guys here about your encounters with Mescalito?" [p. 78];etc., etc. In these phrases there is no hint of the virile Spanish that is supposed to underlie them. Is Mr. Castaneda so insensitive to the uses of language

Мексику століттями прочісували чудові ботаніки — мексиканські, іспанські, північноамериканські тощо. Пан Кастанеда напевно знає, що доки він не передасть свої рослини для ідентифікації, вчений світ сприйматиме його книжку з певною часткою скептицизму. Зоологи позіхатимуть, читаючи (с. 186) про поведінку пуми, яка, зовсім не бувши спровокованою, «атакує» дона Хуана.

«Окрема реальність», на відміну від своєї попередниці, — це погано написана книжка. Будь-який уважний читач скаже, що оригінальною мовою розмов із доном Хуаном була англійська. Візьмімо такі приклади:

...я мав подивитися вгору й побачити там мольфарку в усій її «чудесній лихій красі». Дон Хуан справді використав саме ці слова [с. 245].

Що за дивне висловлювання для дона Хуана, яке він вирішив зробити англійською, що є мовою, яку він у кращому разі знає лише поверхово!

"Карлос не переносить спеки", — мовив дон Хуан до дона Хенаро.

"Коли стає спекотно, він стає схожий на дитину і задихається."

"Зади що?"

"Зади... хається."

"Боже мій!" — вигукнув дон Хенаро, вдаючи занепокоєння, і зробив неописовно кумедний жест розпачу, [с. 301].

У пана Кастанеди дон Хуан частенько «хихотить» (с. 178, 186, 197, 236, 255), хоча це зовсім не відповідає його персонажу. Вірогідно, він має на увазі «посміюється». У розмовах багато вульгаризмів, які відгонять лише дешевими теревенями малоосвічених північноамериканців: «Заткни пельку!» [с. 138, 212]; «"Ти завжди підловлюєш мене своїми запитаннями", — мовив дон Хуан, усміхаючись» [с. 161]; «Ага [так!], він застарий» [с. 88; яке іспанське слово передається англійською як «yeah»?]; «Тобі залишилася дуже паршива радість» [с. 83]; «Чому б тобі не розповісти оцим хлопакам про твої зустрічі з Мескаліто?» [с. 78]; тощо. У цих фразах і натяку немає на живу іспанську мову, яка мала би бути в їхній основі. Чи пан Кастанеда такий нечутливий до використання

that he does not perceive how far removed these phrases are from the world of don Juan that he is trying to evoke for us?

Mr. Castaneda commits the full gamut of solecisms in English: "I got sick to my stomach" [p. 202]; "he...had to fix his food first" [p. 103]; "it was a device proper of don Juan's oral tradition" [p. 17]; "like I dance," "like I see," "just like men look like eggs," "like mules do," "it's just like I said," "like you would smash a gnat," "Like they were toys" pp. 20, 54, 81, 86, 157, 186]; "the reason...is because" [p. 106]; "clarity has loomed upon you" [p. 142].

Occasionally there is a faint trace of authenticity in these pages, submerged in a welter of science fiction badly written. Can the author regain his former reputation? Perhaps the University of California Press did a rewriting job on the former book. Neither the author nor Simon and Schuster worked over this text. Furthermore there are far too many misprints.

R. GORDON WASSON
Botanical Museum
Harvard University
Cambridge, Massachusetts

мови, що не розуміє, наскільки далекі ці фрази від світу дона Хуана, який він намагається для нас відтворити?

Пан Кастанеда допускає повний набір солецизмів в англійській: «Мій шлунок почало нудити» [с. 202]; «він... має насамперед зафіксувати свою їжу» [с. 103]; «це було прийомом, властивим усній традиції дона Хуана» [с. 17]; «яко я танцюю», «яко я бачу», «так же як люди виглядають яко яйця», «яко мули», «це достоту як я сказав», «як ти розчавив би мошку», «як ніби вони були іграшками» с. 20, 54, 81, 86, 157, 186]; «причина є... тому що» [с. 106]; «ясність зійшла на тебе» [с. 142].

Вряди-годи на цих сторінках з'являються невиразні сліди автентичності, занурені в сумбурність погано написаної наукової фантастики. Чи може автор відновити свою колишню репутацію? Можливо, видавництво Каліфорнійського університету грунтовно переробило попередню книжку. Але над цим текстом не працювали ані її автор, ані «Саймон енд Шустер». До того ж у ньому забагато друкарських помилок.

Р. Ґордон Вассон,
Ботанічний музей,
Гарвардський університет,
Кембридж, Масачусетс

SORCERER'S APPRENTICE

REVIEW BY TED HUGHES

The Observer, London, 05 March 1972, Page 32

[*Edward James "Ted" Hughes (1930–1998) was an outstanding English poet and translator, one of the best poets of his generation and one of the twentieth century's greatest writers. He was appointed Poet Laureate in 1984 and held the office until his death. In 2008 "The Times" ranked Hughes fourth on its list of "The 50 greatest British writers since 1945"*.]

Carlos Castaneda's earlier book, *The Teachings of Don Juan*, was unique anthropology, but the real vitality of it radiated from the painful, rather brilliantly recorded defeat and near-collapse of Castaneda's scientific, rational ego, struggling to defend itself in the world of his Mexican Indian sorcerer, don Juan, from whom he finally had to flee.

The new book describes what followed when Castaneda revisited don Juan in 1968. His earlier drastic experiences have worked on him, and this is a different kind of report. In his introduction he restates his loyalty to phenomenological disciplines, but when he comes down to his actual journal he is no longer preoccupied with defending his outraged reason. Now he is trying to experience for himself the incomprehensible dynamics and reality of don Juan's world. This is, in fact, an account of his apprenticeship to the art of 'seeing' and, to some extent, sorcery.

УЧЕНЬ МОЛЬФАРА

РЕЦЕНЗІЯ ТЕДА Г'ЮЗА

«Обсервер», Лондон, 05 березня 1972 р., стор. 32

[*Тед Г'юз (англ. Ted Hughes; автонім — Едвард Джеймс Г'юз, англ. Edward James Hughes; 1930–1998 рр.) — видатний англійський поет і перекладач, один із найкращих поетів свого покоління та один із найвидатніших авторів XX століття. У 1984 р. він був удостоєний звання британського поета-лауреата й залишався ним до самої смерті. У 2008 р. часопис «Таймс» помістив Г'юза на четверте місце у своєму списку «50 найвидатніших британських письменників із 1945 року». Український переклад його вірша «Імпровізація ворони» поданий у рецензії Лоренса Ліптона на стор. 588–89 цього тому*.]

Попередня книжка Карлоса Кастанеди «Вчення дона Хуана» була унікальною роботою з антропології, але її справжня життєвість випромінювалась із болісної, досить блискуче зафіксованої поразки й мало не колапсу Кастанедового наукового, раціонального еґо, яке щосили намагалося захистити себе у світі дона Хуана, його мексиканського індіанця-мольфара, від якого йому зрештою довелося рятуватися втечею.

Нова книжка описує, що відбулося після того, як Кастанеда знову відвідав дона Хуана в 1968 році. Його попередні потужні досвіди продовжували здійснювати вплив на нього, і це вже звіт іншого роду. У своєму вступі Кастанеда знову заявляє про свою вірність феноменологічним дисциплінам, але коли він переходить до свого польового щоденника, то більше не переймається захистом свого збуреного розуму. Тепер він намагається досвідчити для себе незбагненну динаміку й реальність Донхуанового світу. То є, фактично, розповідь про його навчання мистецтву «бачення» і, певною мірою, мольфарству.

The anthropological purpose is kept well to the fore, however, and as a description of the methods of sorcery—as the sorcerer learns them from his familiars, or 'allies' as don Juan calls them (contacted in this case through certain drugs)—and the adventures of 'seeing' (an art again facilitated by drugs), and as a portrait of the world and outlook of a formidable 'man of knowledge,' the book is probably better than the earlier one and not at all repetitious. But what charges all the observations with their peculiarly eerie infra-red light—brilliantly evoked—is Castaneda's own determined involvement in this ideological fable of modern neurosis and ancient cure, like an illustration of the theories of Laing. Castaneda becomes the guinea-pig hero of a modern quest as the weird glamour of the hypnotic, manipulating, profound, foxy old Indian carries him, with his notebooks and tape recorder, into regions where the words 'rational' and 'scientific' are violently redefined, and the way of life of the 'man of knowledge,' the seer and sorcerer, comes to seem the only logical, pragmatic, mind-saving means of surviving in the new reality that opens.

Inevitably, this must be too much for the popular sort of self-styled scientific rationalist to swallow (would it have been too much for Einstein?), and in fact they generally regard him as a hijacker of the scientific apparatus—bound for the big cult public of psychotropic drug religions and the magical soul-life of Indians.

For such readers, Castaneda takes his subject too seriously on its own terms. From the ordinary standpoint, there are at least three rational

Однак антропологічна мета залишається на передньому плані, і як опис методики мольфарства — як мольфар вивчає її від своїх фамільярів, або «союзників», як називає їх дон Хуан (в даному випадку з ними входять у контакт за допомогою певних наркотиків) — і як виклад пригод «бачення» (мистецтва, опануванню якого знов-таки допомагають наркотики), і як змалювання світу й світогляду вражаючого «чоловіка знання» ця книжка, мабуть, краща за попередню й зовсім не повторюється. Але те, що наповнює всі спостереження їхнім особливо моторошним інфрачервоним світлом — блискуче створюваним — це сповнене рішучості залучення самого Кастанеди до цього ідеологічного сюжету про сучасний невроз і стародавні ліки, немов ілюстрація теорій Ленга[281]. Кастанеда стає героєм–піддослідним кроликом сучасного квесту, позаяк химерні чари гіпнотичного, маніпулюючого, проникливого, хитрого старого індіанця переносять його зі своїми нотатниками й диктофоном у царини, де словам «раціональний» і «науковий» надаються кардинально нові визначення, а спосіб життя «чоловіка знання», видця й мольфара, починає видаватися єдиним логічним, прагматичним, розумозберігаючим засобом виживання в новій реальності, що відкривається.

Цього неминуче мало бути забагато, щоб його міг проковтнути масовий різновид самозваних наукових раціоналістів (чи не було би це занадто навіть для Айнштайна?), і фактично вони розглядають його переважно як викрадача наукового апарату — оправленого для великої культової публіки, що сповідує релігії психотропних наркотиків і магічного духовного життя індіанців.

Для таких читачів Кастанеда занадто серйозно сприймає свою тему на її власних умовах. Зі звичайної точки зору, є принаймні три раціональні

[281] Роналд Девід Ленґ (англ. *Ronald David Laing*, 1927–89 рр.), зазвичай згадуваний як Р. Д. Ленґ — шотландський психіатр, який багато писав про психічні захворювання — зокрема, про психози. На погляди Ленґа на причини й лікування психопатологічних феноменів вплинуло його вивчення екзистенціальної філософії, і він заперечував хімічну й електрошокову терапію, що стали психіатричною ортодоксією. Сприймаючи виражені почуття окремого хворого або пацієнта скоріше як валідні описи особистого досвіду, а не просто як симптоми психічного захворювання, Ленґ розглядав шизофренію як певну теорію, а не як доконаний факт.

ways of dealing with sorcery. There is the dogmatic sort that rejects it, and then the defensive humanistic sort that shuts it out. But there is a more scientific rationality which argues that since the spirit world of sorcery is the world of all but the most 'civilised' individuals, and since it is the world waiting for civilised individuals, too, the moment their Cartesian routines of ego self-repair and maintenance break down, and since it seems to be the world spontaneously revealed everywhere and at all times to the unaccommodated mind in the unaccommodated universe, and since it is a world which, in spite of everything else about it, supplies some of man's most impressive attributes—such as the gift of healing and the gift of an altogether exalted sort of happiness, in ecstasy—then the rational thing is to take it seriously, search out its language, and investigate it on its own terms, which is what Castaneda has tried to do.

Unfortunately, this is only a book. Though the events here, extraordinary in variety and vividness, are quite consistent with what has been witnessed of sorcery and thaumaturgic powers at all times in all places, the inevitable scepticism that resists Castaneda's experiences—just as he himself resisted them—raises the unfading problem: whatever seems supernatural is incredible *even when it happens to us*. Infinitely more so when it comes second hand. *A Separate Reality* is a test of your negative capability: unique anthropological document or propagandist attack on your credulity—intuition or experience or conditioned reflex will incline you to one interpretation or the other, but on the evidence of a mere bookful of print a 'no' must remain as provisional as a 'yes.'

Yet don Juan is certainly no figment. In spite of his teasings and mystifications and the obvious, considerable burden of states of mind he projects hypnotically on to Castaneda, he is an impressive mystery, and an authentic sage. Everything he says goes to the bone. He is a sort of

способи трактування мольфарства. Існує догматичний погляд, який його не визнає, а ще захисний гуманістичний погляд, який відгороджується від нього. Але є також і більш наукова раціональність, яка стверджує, що оскільки духовний світ мольфарства — це світ усіх, окрім «найцивілізованіших» індивідуумів, і позаяк це світ, який також чекає і цивілізованих людей, того моменту, коли зруйнуються їхні картезіанські рутинні звички саморемонту еґо, і оскільки то є світ, який, схоже, спонтанно проявляється скрізь і в будь-який час для непристосованого розуму в непристосованому Всесвіті, і позаяк це світ, який, не зважаючи на все інше, що стосується його, постачає деякі з найбільш вражаючих людських властивостей — такі як дар зцілювання й дар найвищого ступеня щастя, в екстазі — тоді цілком раціональним є сприймати його серйозно, вивчати його мову й досліджувати його на його власних умовах, що саме й намагається робити Кастанеда.

На жаль, це лише книжка. Хоча описувані в ній події, надзвичайні за своїм розмаїттям і яскравістю, цілком узгоджуються з наявними свідченнями про мольфарство й дивотворні сили в усі часи в усіх місцях, неминучий скептицизм, який опирається Кастанедовим досвідам — так само, як він сам опирався їм — піднімає одвічну проблему: все, що здається надприродним, є неймовірне, *навіть коли воно стається з нами*. І це нескінченно більше так, коли йдеться про інформацію з других рук. «Окрема реальність» є тестом на вашу негативну здатність: унікальний антропологічний документ чи пропагандистський напад на вашу довірливість — інтуїція чи досвід або зумовлений рефлекс схилятимуть вас до тієї чи іншої інтерпретації, але на основі лише наведених у надрукованій книжці доказів відповідь «ні» мусить залишатися такою ж умовною, як і відповідь «так».

Утім дон Хуан, безперечно, не є фікцією. Не зважаючи на його кепкування й містифікації та очевидний, чималий тягар станів свідомості, які він гіпнотично проеціює на Кастанеду, він є вражаючою таємницею і справжнім мудрецем. Усе, що він говорить, доходить аж до самих кісток. Він є своєрідним

chthonic sufi—and frequently reminiscent of the eighteenth-century Hasidic Rabbis at their best, and that is saying a lot. His description of the ‘allies’ is the most naked, detailed rendering of what is terrible about occult non-human powers, and human dealings with them, that I ever read. In an odd way he is not at all superstitious: he is an artisan of a highly developed and coherent system of supernatural negotiations. He is no new hero of the drug cults either: after his teachings of the disciplines and dangers of opening the doors to the other worlds, which open at every point within this one, few would hurry to follow him.

His most luminous remarks, in this book as in the earlier one, concern the psychology of ‘the warrior’—the ideal, spiritual persona designed to manage and enjoy those other worlds safely, and sanely, and this one too. That is really something: a marvellous, sophisticated, cultural achievement, worthy of those ancient civilisations behind him. But nearly everything he says is as good. And it is as part of don Juan’s world that Castaneda’s psychic adventure takes on its convincing actuality and beauty.

Ted Hughes

хтонічним суфієм — і часто нагадує хасидських талмудистів XVIII століття в їхній найкращій формі, і це говорить багато про що. Його опис «союзників» — це найбільш відверте, детальне висвітлення усього жахливого в темних не-людських силах і стосунках людей із ними, яке я будь-коли читав. Якимсь дивним чином він зовсім не забобонний: він є майстром, ремісником високорозвиненої, внутрішньо зв’язної та логічно послідовної системи надприродних взаємодій. Також він зовсім не новий герой наркокультів: після його викладу дисциплін і небезпек відчинення дверей до інших світів, які відчиняються в кожній точці цього світу, мало хто поспішав би послідувати за ним.

Його найяскравіші репліки, як у цій книжці, так і в попередній, стосуються психології «воїна» — ідеальної, духовної особистості, покликаної впевнено й розсудливо поводитися з цими світами й мати втіху від них, і від цього світу також. Це насправді щось: дивовижне, вишукане культурне досягнення, гідне тих давніх цивілізацій, що стоять за ним. Але майже все, що він говорить, таке ж добре. І саме як частина Донхуанового світу духовна пригода Кастанеди набуває своєї переконливої актуальності та краси.

Тед Г’юз

FROM ANTHROPOLOGIST TO SHAMAN: SEPARATE PEOPLES; SEPARATE REALITIES

REVIEW BY RANDALL ACKLEY

The Robesonian (Lumberton, North Carolina), Apr 16, 1972

[*Randall W. Ackley was Professor of English in the University of Texas at Austin, University of Utah, Pembroke State University and Pembroke State College in North Carolina, most of whose students were indigenous Indians*.]

Carlos Castaneda is the author of *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge,* the book that swept American campuses a couple of years ago and is still seen carried by the with-it student, and not only seen carried but seen influencing these students.

The Yaqui are the people of northern Mexico and the contiguous portions of the United States. They once numbered about 100,000 and were the most numerous of any language group in northern Mexico, occupying the territory between the Sierra Madre Mountains and the Gulf of California, primarily along the lower course of the Yaqui River which emptied into the gulf.

The Yaqui readily accepted the religion of the Jesuits, but on their own terms, adapting as seemed fit for their people. The Yaqui Deer Dance has remained one of the most beautiful ceremonial dances to be seen by Euro-Americans. It has entranced audiences in its form with the Mexican Ballet Folklorico all over the world.

But the Yaqui were, and are, some of the most invisible people in North America. They were hunted, like wolves, for bounties of $100; and they were hunted down and sold as slaves still in our century. But they have survived, roaming in Mexico, hiding within the white civilization’s cities. They have escaped accul-

ВІД АНТРОПОЛОГА ДО ШАМАНА: ОКРЕМІ НАРОДИ; ОКРЕМІ РЕАЛЬНОСТІ

РЕЦЕНЗІЯ РЕНДАЛЛА ЕККЛІ

Часопис «Робесоніан» (Ламбертон, Північна Кароліна), 16 квітня 1972 р.

[*Рендалл Екклі був професором англійської мови в Техаському університеті в Остіні, університеті штату Юта, університеті Північної Кароліни в Пембруку й Пембрукському коледжі, більшу частину студентів яких становили корінні індіанці*.]

Карлос Кастанеда є автором «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» — книжки, що захопила американські кампуси пару років тому; можна побачити, як її досі носять із собою «обізнані» студенти, і не лише носять — вона справляє на них значний вплив.

Я́кі — це народ, що живе в північній Мексиці й суміжних частинах Сполучених Штатів. Колись їхня кількість сягала близько 100 тис. осіб і вони були найчисленнішою з усіх мовних груп на півночі Мексики, займаючи територію між горами Сьєрра-Мадре й Каліфорнійською затокою, головним чином уздовж нижньої течії річки Я́кі, що впадає в цю затоку.

Я́кі охоче прийняли релігію єзуїтів, але на власних умовах, адаптувавши її так, щоб вона була підхожою для їхнього народу. Якійський танець оленя залишається одним із найкрасивіших обрядових танців, що їх бачили євроамериканці. Він заворожує глядачів у всьому світі своєю формою у виконанні Мексиканського народного балету.

Але я́кі були й залишаються одним із найнепомітніших народів у Північній Америці. На них, як на вовків, полювали за винагороду в 100 доларів США; і їх виловлювали й продавали в рабство навіть у нашому столітті. Але вони вижили, блукаючи Мексикою, переховуючись у містах білої цивілізації. Вони уникнули акультурації, і Карлос

turation, and Carlos Castaneda went to study them as an anthropologist, or at least a budding anthropologist, and became an apprentice shaman, an apprentice to the holy man, don Juan.

In his first book, Castaneda describes his meeting with don Juan, his introduction to Father Peyote and the other powerful medicines of the Yaqui shaman; he describes his bewildering experiences which are inexplicable in the terms of his scientific reality. He learns and then flees.

In *A Separate Reality*, Castaneda admits his fear of this totally different world, this new reality, these powers; but he has returned to don Juan after two years, ten years after their first meeting. He has returned with his book about don Juan, and he presents it to his master. Don Juan appreciates its color, its substance, but returns it with the remark, “You know what we do with paper in Mexico.” Don Juan needs no books, no more knowledge; and his irony is as much a part of him as his humor and his power.

The master and apprentice begin again. The book is divided into an Introduction briefly describing the initial meeting of the two men of different worlds, Part One “The Preliminaries of ‘Seeing’,” Part Two “The Task of ‘Seeing’,” and an Epilogue.

Part One ends with Genaro, a master, impossibly crossing a waterfall, performing an impossible act; and Castaneda sees a series of impossible somersaults performed by an old man and cannot believe what he has seen. But don Juan must tell him that he is right, the somersaults were impossible, they did not happen, Castaneda could not *see*. Genaro has extended his fibers of light and energy to cross the waterfall, has shown Castaneda another demonstration of the separate reality; but he has not *seen*. So Castaneda turns again to the “little smoke,” the dangerous exercises with the “guardians,” to the meetings with the “green fog,” and with “brujas,” until he begins *to see*.

But the process of learning don Juan’s world is not the only one. What is important is his wisdom. Don Juan teaches, “The things people do are the shields against the forces that surround us; what we do as people gives us comfort and

Кастанеда вирушив вивчати їх як антрополог або, принаймні, перспективний антрополог-початківець, і став учнем-шаманом, учнем святого чоловіка, дона Хуана.

У своїй першій книжці Кастанеда описує свою зустріч із доном Хуаном, своє знайомство з Отцем Пейотом й іншими могутніми магічними рослинами якійського шамана; він описує свої вражаючі досвіди, що є непояснenні з погляду його наукової реальності. Він вчиться, а потім тікає.

В «Окремій реальності» Кастанеда визнає свій страх перед цим цілковито іншим світом, цією новою реальністю, цими силами; але він повертається до дона Хуана двома роками пізніше, через десять років після їхньої першої зустрічі. Він повертається зі своєю книжкою про дона Хуана й дарує її своєму вчителеві. Дон Хуан високо оцінює колір обкладинки, щільність паперу, однак повертає книжку із зауваженням: “Ти знаєш, що ми робимо з папером у Мексиці”. Дон Хуан більше не потребує ані книжок, ані знань; і його іронія є такою ж його частиною, як його гумор і його сила.

Учитель і учень починають знову. Книжка складається зі вступу, в якому коротко описується перша зустріч цих двох людей із різних світів, першої частини “Підготовка до «бачення»”, другої частини “Завдання «бачення»”, та епілогу.

Перша частина закінчується тим, що Хенаро, майстер, у якийсь неймовірний спосіб перетинає водоспад, виконуючи неможливі дії; і Кастанеда бачить серію неймовірних акробатичних стрибків, виконаних старим, і не може повірити побаченому. Але дон Хуан мусить сказати йому, що він правий, ті стрибки дійсно неможливі, їх не було, Кастанеда не зміг *побачити*. Насправді Хенаро витягнув свої волокна світла та енергії, щоб перетнути водоспад, показав Кастанеді чергову демонстрацію окремої реальності; але той не *бачив*. Кастанеда знову повертається до «маленького диму», небезпечних вправ із «охоронцем», зустрічей із «зеленим туманом» і з «брухою», поки не почне *бачити*.

Але процес пізнання Донхуанового світу — це не єдина річ, варта уваги. Що є важливим, то це його мудрість. Дон Хуан учить: “Речі, які роблять люди, є щитами проти сил, які оточують нас; те, що ми робимо як люди, дає нам змогу почуватися

makes us feel safe;... We never learn that the things we do as people are only shields and we let them dominate and topple our lives.” Then, “The things that people do cannot under any conditions be more important than the world. And thus the warrior treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly.”

Castaneda finishes the book between two worlds, he has entered into an impasse. After ten years he can still find himself speculating, intellectually manipulating, this new reality, explaining rather than *seeing* truly. Don Juan *sees* him as a “luminous being,” but he avoids the shaman’s eyes.

The great achievement of this book and its younger brother is the intensity of Castaneda’s attempt to communicate the reality of another reality. The world has shrunk, they say, because of electronic media encompassing the globe, and a portion of space, because of jets and rockets; but it has shrunk because of its homogenization. The worlds of the East, of the Native Americans, of Africa, have been engulfed by the Euro-American culture, the techno-logical civilization has brought the world down to its size, to explicable limits; and we, most of us, are left with the ability to see only one reality, a rather sterile, neurosis producing one. But the universe is infinitely real, it cannot be as simple as our books limit it.

I teach only one thing, truly, in my classes: opening the mind, the viability of infinite worlds. It is difficult, usually impossible, to open a mind closed over by a hundred, a thousand years of escape. But Castaneda begins; he takes don Juan’s wisdom, as he can, and opens the kernel to reveal the light.

Randall Ackley

комфортно й у безпеці;... Ми ніколи не дізнаємося, що ті речі, які ми робимо як люди, є лише щитами, і ми дозволяємо їм домінувати й підминати під себе наші життя”. Потім: “Те, що роблять люди, за жодних умов не може бути важливішим за світ. І тому воїн ставиться до світу, як до безмежної таємниці, а до того, що роблять люди, — як до безмежної дурості”.

Кастанеда закінчує свою книжку, перебуваючи між двома світами, він зайшов у глухий кут. Через десять років він виявляє, що досі займається спекуляціями, поясненнями, інтелектуальним маніпулюванням цією новою реальністю замість того, щоб по-справжньому *бачити*. Дон Хуан *бачить* його як «світляну істоту», але він уникає шаманових очей.

Великим досягненням цієї книжки та її попередниці є інтенсивність Кастанедових спроб повідомити про реальність іншої реальності. Кажуть, що світ стиснувся через електронні носії, які оперізують земну кулю й частину космосу, через реактивні літаки й ракети; але він стиснувся через свою гомогенізацію. Світи Сходу, корінних американців, Африки були поглинуті євроамериканською культурою, технологічна цивілізація зменшила світ до своїх розмірів, до пояснимих меж; і ми, більшість із нас, залишені зі здатністю бачити лише одну реальність, досить стерильну, яка викликає неврози. Але Всесвіт нескінченно реальний, він не може бути такий простий, як його обмежують наші книжки.

Насправді, на своїх заняттях я навчаю лише однієї речі: відкриванню розуму, життєздатності нескінченних світів. Важко, зазвичай неможливо відкрити розум, що був закритий упродовж ста, тисячі років утечі від дійсності. Але Кастанеда починає; він бере мудрість дона Хуана, як може, і відкриває ядро, щоб показати світло.

Рендалл Екклі

PROBING A NEW REALITY

REVIEW BY THOMAS K. SLAYTON

Vermont Freeman (Starksboro, Vermont), Jun 1, 1972, pp. 19–21

[*Thomas K. Slayton was a journalist and editor-in-chief of Vermont Life magazine for 21 years and later served as editor emeritus of that publication. He is the author of several books, including "Sabra Field: The Art of Place", and "Searching for Thoreau: On the Trails and Shores of Wild New England", and others. Slayton has been awarded honorary doctorates of letters by the University of Vermont, Sterling College, and Southern Vermont College.*]

The Mexican-American desert is a strange and hypnotic land. Even to an outsider, the topography is otherworldly, forbidding, and unique. Mesas rise like citadels from the dark-hued flatlands, and mysteries seem to lie in wait behind every bend in the road.

The Indians who call the desert their home are, of course, on familiar terms with its mysteries, and what seems strange or frightening to Spanish or English eyes is an established fact of their existence, a part of their home. It is significant that the tribes native to that region — Hopi, Pima, Yaqui, Navajo, Zuni, and others — have the most highly sophisticated and mystically oriented religious beliefs of any American Indian tribes. The Hopi people particularly have an amazingly complicated and beautiful theological system of legends and cosmologies.

ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

РЕЦЕНЗІЯ ТОМАСА К. СЛЕЙТОНА

«Вермонт Фрімен» (Старксборо, штат Вермонт), 1 червня 1972 р., стор. 19–21

[*Томас К. Слейтон (англ. Thomas K. Slayton) — журналіст і головний редактор журналу «Життя Вермонту» протягом 21 року, а пізніше почесний редактор цього видання. Він є автором кількох книжок, зокрема «Сабра Філд: мистецтво місця», «У пошуках Торо: на стежках і берегах дикої Нової Англії» та інших. Слейтон був удостоєний звання почесного доктора літератури Вермонтським університетом, Стерлінґським коледжем і коледжем Південного Вермонту*.]

Мексикансько-американська пустеля — дивна й гіпнотична земля. Навіть для сторонньої людини її топографія є ніби з іншого світу, непривітна й унікальна. Столові гори піднімаються з темних рівнин, немов цитаделі, і здається, що таємниці чекають на вас за кожним вигином дороги.

Індіанці, котрі називають цю пустелю своїм домом, звісно, знайомі з її таємницями, і те, що здається дивним чи лякаючим для іспанських чи англійських очей, є встановленим фактом їхнього існування, частиною їхнього дому. Важливо відзначити, що корінні племена цього регіону — хопі, піма, я́кі, навахо, зуні та інші — мають найбільш вишукані й складні та містично орієнтовані релігійні вірування серед будь-яких племен американських індіанців. Народ хопі має надзвичайно складну й красиву теологічну систему легенд і космологій.

If we are concerned with a return to a more life-giving relationship with the earth and with one another (and from the way things seem to be going lately, we probably had better be) we could do worse than consider the religions of these Southwestern Indians. They certainly reflect a view of the world that is gentler and more profound than our western way of seeing things. And in some cases, they enable one to get the kind of handle on existence that our conventional ways of thinking make impossible.

It isn't often that one comes across a book that has the power to totally change one's everyday ways of thinking about the world. But such books do exist, and are often intertwined with the world's major religions, since religion does have a more than passing relationship with the way one sees the world and the universe.

The Indian culture of the Southwest has now produced such a book — two books, actually. They were written over a ten-year period by a California anthropology student-cum-visionary named Carlos Castaneda and concern his conversations and experiences with a Yaqui Indian sorcerer he calls don Juan.

Their titles are *A Yaqui Way of Knowledge* and *A Separate Reality*, and both seemed destined to become classics — classics of drug-related literature, classics of Southwestern Indian mysticism, and classics of human and superhuman spirit as well. Like the arid land and the wise Indian whose beliefs they reflect, they are unique.

The two books came into being because Castaneda, in the course of his anthropology studies, wanted to get some first hand information on the Peyote cults of the Southwestern Indians and their use of natural drugs and medicinal plants. He had the good fortune to meet don Juan and to be gradually accepted into the old Indian's confidence. What followed must surely rank as one of the most amazing apprenticeships in literary history.

Якщо ми стурбовані поверненням до більш життєдайних стосунків із Землею та одне з одним (і схоже, судячи з того, як останнім часом усе відбувається, нам, мабуть, краще турбуватися про це), було би правильно взяти до уваги релігії тих індіанців Південного Заходу. Вони, безсумнівно, віддзеркалюють погляд на світ, що є більш шляхетний і глибокий, ніж наш західний спосіб бачити речі. І в деяких випадках вони дають змогу дістати певний контроль над існуванням, який наші звичні способи мислення роблять неможливим.

Нечасто натрапляєш на книжку, яка має силу повністю змінити наші повсякденні способи думати про світ. Але такі книжки існують і нерідко в багатьох відношеннях тісно переплітаються з основними світовими релігіями, адже релігія дійсно має більш ніж побіжний зв'язок із тим, як людина бачить світ і Всесвіт.

Зараз індіанська культура Південного Заходу витворила таку книжку — насправді аж дві. Вони були написані протягом десяти років каліфорнійським студентом антропології й візіонером на ім'я Карлос Кастанеда і стосуються його розмов і досвідів з індіанським мольфаром я́кі, котрого він називає доном Хуаном.

Їхніми назвами є «Шлях знання індіанців я́кі» та «Окрема реальність», і схоже, що обом їм судилося стати класикою — класикою літератури, пов'язаної з наркотиками, класикою містицизму індіанців Південного Заходу, а також класикою людського й надлюдського духу. Як та посушлива земля і мудрий індіанець, чиї вірування ці книжки віддзеркалюють, вони є унікальні.

Обидві книжки з'явилися тому, що Кастанеда, під час своїх антропологічних досліджень, хотів дістати з перших рук інформацію про пейотний культ індіанців Південного Заходу та використання ними природних наркотиків і лікарських рослин. Йому пощастило познайомитися з доном Хуаном і поступово ввійти в довіру до цього старого індіанця. Те, що послідувало, безсумнівно, має бути одним із найдивовижніших учнівств у літературній історії.

Castaneda asked don Juan to tell him about peyote and the use the Yaquis made of it. Don Juan proceeded to introduce Carlos to an entirely different, strange, and all but unbelievable world.

The two books chart the course of Castaneda's personal quests into the beliefs and practices of the Yaqui "man of knowledge." In a very real sense, they also outline a spiritual and psychological reality that tears at one's rational understanding of existence and forces the reality of the world of spirit upon one.

The two books taken together reveal nothing less than "A Separate Reality," another mode of being and understanding.

That's a pretty ponderous assertion, so it should be noted that Castaneda's books can be read and appreciated on a number of levels. One can see them as a recounting of drug and drug-induced experiences that Castaneda had under don Juan's tutelage over several years. As such, they make interesting reading, but wouldn't have much interest for any except those interested or involved in the drug culture.

One can also read the two books as an unravelling of Castaneda's personal quest for truth, his initial rejection and ultimate acceptance of don Juan's cosmology. This is a deeper story than simply a string of drug experiences, and a profoundly moving one, in which Castaneda with humility and great personal courage consciously enlarges both his mind and his spiritual understanding. Even so, there is still more gold to be mined from his books.

For on the deepest level, his conversations with don Juan open the door to a new universe, a universe in which all our preciously held convictions about the nature of man and the cosmos are questioned, and, in some cases, overturned.

However one approaches *A Yaqui Way of Knowledge* and *A Separate Reality*, the inescapable conclusion that is forced upon one is an acceptance of the reality of the world of the spirit. Only by completely refusing to believe in Castaneda's integrity as a reporter after reading

Кастанеда прохав дона Хуана розповісти йому про пейот і його використання індіанцями я́кі. Дон Хуан пішов далі й познайомив Карлоса з абсолютно іншим, дивним і майже неймовірним світом.

Ці дві книжки описують перебіг особистих пошуків Кастанеди та його занурення у вірування й практики «чоловіка знання» я́кі. У цілком реальному сенсі вони також окреслюють духовну й психологічну реальність, яка руйнує раціональне розуміння існування й приводить до усвідомлення реальності світу духу.

Узяті разом, обидві книжки розкривають ніщо інше, як «Окрему реальність», інший спосіб буття й розуміння.

Це досить високомовне твердження, тому слід зазначити, що книжки Кастанеди можна читати й оцінювати на багатьох рівнях. Їх можна розглядати як переповідання наркотичних досвідів, котрі Кастанеда мав під опікою дона Хуана впродовж кількох років. Як такі, їх цікаво читати, але вони не становитимуть особливого інтересу ні для кого, крім тих, хто цікавиться культурою наркотиків або залучений до неї.

Ці дві книжки також можна читати як розгортання Кастанедового особистого пошуку істини, його початкового відкидання і, зрештою, прийняття космології дона Хуана. То є глибша історія, ніж просто низка наркотичних досвідів, і до того ж глибоко зворушлива оповідь, у якій Кастанеда зі смиренням і великою особистою мужністю свідомо розширює як свій розум, так і своє духовне розуміння. Не зважаючи на це, з його книжок можна видобути ще більше золота.

Бо на найглибшому рівні його розмови з доном Хуаном відчиняють двері до нового Всесвіту, Всесвіту, в якому всі наші дорогоцінні переконання щодо природи людини й космосу ставляться під сумнів і, в деяких випадках, обнуляються.

Хоч би як ми підходили до «Шляху знання індіанців я́кі» та «Окремої реальності», неминучим результатом, до якого нас підштовхують, має бути прийняття реальності світу духу. Лише повністю відмовляючись повірити в чесність Кастанеди як репортера після прочитання двох його книжок

his two books can one deny that he has experienced first hand a spiritual world — don Juan would simply say another world — at which most of us can only guess.

Castaneda's books say — shout — that there are a great many more things in heaven and earth than are dreamt of in any of our philosophies. As such, they are tremendously important guidelines to a realm which mankind has been seeking for a long, long time.

The books stand alone, and should be read on their own terms. A short review cannot hope to give the reader anything more than the most superficial understanding of what don Juan knew about the two realities and what Castaneda discovered. But perhaps a few excerpts can give a sense of the mystery and power revealed in their 400 plus pages.

Don Juan, in one sense, is the keeper of a set of keys to a mystery. He is chary about casually opening the doors that lead to that mystery, and says often that ultimate understanding of it cannot be had in words, but only through experience.

He does give hints, however, speaking either directly or in parables about the other mode of existence he and other "men of knowledge" partake of. Such hints may be as open as when he transforms Castaneda, under the influence of psilocybin mushrooms, into a crow and afterwards draws a long parable from his subject on his flight, his meeting with other crows, and the nature of his symbolic death.

Or they may be as subtle as when Castaneda and he are seated above an isolated desert valley, alone as night comes on.

"This time," says don Juan as the twilight comes, "is the crack between the worlds."

The first volume concludes with Castaneda withdrawing from apprenticeship under don Juan, profoundly afraid to continue. He fears he is close to losing his mind, and blames the drugs he is ingesting. But don Juan says that some one — a rival sorcerer — is trying to steal Castaneda's

можна заперечувати, що він особисто досвідчив духовний світ — дон Хуан просто сказав би «інший світ» — про який більшість із нас можуть лише здогадуватися.

Книжки Кастанеди говорять — кричать — що на небі й на землі існує набагато більше речей, ніж про це можна мріяти в будь-якій із наших філософій. Як такі, вони є надзвичайно важливими орієнтирами для царини, яку людство шукало протягом дуже-дуже тривалого часу.

Ці книжки стоять окремо від інших, і читати їх слід на їхніх власних умовах. У короткому огляді не можна розраховувати дати читачеві щось більше, ніж найповерховіше розуміння того, що дон Хуан знав про ці дві реальності й що відкрив Кастанеда. Але, можливо, кілька уривків зможуть передати відчуття таємниці й сили, розкритих на їхніх понад 400 сторінках.

Дон Хуан, у певному сенсі, є хранителем набору ключів до таємниці. Він ніби мимохідь обережно відчиняє двері, які ведуть до цієї таємниці, й раз у раз повторює, що остаточного її розуміння неможливо досягти за допомогою слів, а лише через досвід.

Однак він усе ж дає підказки, говорячи прямо або алегорично про той інший спосіб існування, що його використовує він та інші «люди знання». Ці підказки можуть бути такі ж прямі, як коли під впливом псилоцибінових грибів він перетворює Кастанеду на ворону, а потім виводить із цього довгу алегорію про політ свого учня, його зустріч з іншими воронами та характер його символічної смерті.

Або ж вони можуть бути настільки тонкі, як коли Кастанеда й він сидять над схованою далеко в горах пустельною долиною, на самоті, коли настає ніч.

"Цей час, — каже дон Хуан, коли настають сутінки, — це прощілина між світами".

Перший том закінчується тим, що Кастанеда відмовляється від навчання в дона Хуана, глибоко боячись продовжувати. Він боїться, що близький до втрати розуму, і звинувачує в цьому наркотики, які він вживає. Але дон Хуан каже, що хтось — мольфар-суперник — намагається вкрасти душу

soul, and together they perform a terrifying exorcism which leaves the young anthropology student shaken but on firm psychological grounds once again.

In the second book (A *Separate Reality*, Simon and Schuster, 1971) Castaneda describes his return to don Juan's teachings, the deepening of his awareness, and his growth as a sorcerer. It ends, as might almost be expected, with the author declaring he can write no more of his experiences, but must delve deeply into the unknown and experience it directly instead of reporting on it further.

Throughout, don Juan himself is the keeper of the kingdom. He is bemused by Castaneda's orderly, rational nature, and sometimes exasperated by the author's insistence on getting things spelled out and trying to understand every aspect of existence with his mind.

"You're chained!" he berates Castaneda at one point, "You're chained to your reason."

Then he adds:

"There's nothing to understand. Understanding is only a very small affair, so very small."

But even don Juan, as a "man of knowledge," admits that he has faults and makes human mistakes. One of those mistakes is trying to convince his weak grandson, Lucio, to become a man of knowledge. He fails once again in Castaneda's presence to do so, and says glumly:

"Unfortunately there is no way to make bones for a jellyfish. It was only my folly."

Castaneda protests that he thought a sorcerer could not have follies, to which the old Indian replies:

"It's possible to insist, to properly insist, even though we know what we're doing is useless... But we must first know that our acts are useless, and yet we must proceed as if we didn't know it. That's a sorcerer's controlled folly."

Later in the book, don Juan, explaining what it means to be a "warrior" in the spiritual sense, explains that to see the world completely anew

Кастанеди, і вони разом виконують жахаючий сеанс екзорцизму, який залишає молодого студента-антрополога в глибокому потрясінні, але знов на твердій психологічній основі.

У другій книжці («Окрема реальність», «Саймон енд Шустер», 1971 р.) Кастанеда описує своє повернення до Донхуанових повчань, поглиблення свого усвідомлення й зростання як мольфара. Вона закінчується (як майже можна було очікувати) заявою автора про те, що він не може більше писати про свої досвіди, а мусить глибоко зануритись у невідоме й досвідчити його безпосередньо, замість того, щоб розповідати про це далі.

Протягом усього часу сам дон Хуан є хранителем королівства. Його спантеличує впорядкована, раціональна натура Кастанеди й іноді він роздратований наполяганням автора на тому, щоб одержувати докладні пояснення речей і намагатися осягнути кожен аспект існування своїм розумом.

"Ти прикутий! — ганить він Кастанеду в якийсь момент. — Ти прикутий до свого розуму".

Потім він додає:

"Тут нема чого розуміти. Розуміння — це лише дуже маленька справа, така зовсім мала".

Але навіть дон Хуан як «чоловік знання» визнає, що має вади й робить людські помилки. Однією з таких помилок є намагання переконати свого слабкодухого онука Люсіо стати чоловіком знання. Він знову зазнає невдачі у цьому в присутності Кастанеди й похмуро каже:

"На жаль, немає способу зробити кістки для медузи. То була лише моя дурість".

Кастанеда заперечує, що він гадав, що в мольфара не може бути дурості, на що старий індіанець відповідає:

"Можна діяти з наполегливістю, з належною наполегливістю, навіть якщо ми знаємо, що з того, що ми робимо, немає жодної користі... Але насамперед ми мусимо знати, що з наших дій немає користі, і все ж ми повинні діяти так, ніби не знаємо цього. То є контрольована дурість мольфара."

Далі в книжці дон Хуан, пояснюючи, що означає бути «воїном» у духовному сенсі, говорить, що бачити світ повністю інакшим кожної хвилини є

every moment is dangerous, since to do so means that one must drop the shields — ways of everyday acting and living — which normally protect him.

"And thus," he says, "A warrior treats the world as an endless mystery, and what people do as an endless folly,"

Although the tone of don Juan's teachings are different from the great religions of the far East, more concerned with struggle and conflict, those teachings are obviously in tune with the same sort of truth which generated the heart of Buddhism and Taoism.

Don Juan again and again urges Castaneda to seek out "a path with heart" by which to guide his life. Such a path is hard to find, but easy to follow, he says, and since it is lined with things in agreement with one's nature, it offers protection to the man who follows it. Is this advice a parable for the kind of experience many young people are now having, shucking off the false social goals of progress and success and finding peace by finding themselves? Perhaps, but neither don Juan nor Castaneda is about to drop the hint.

Over and over, the books truths are dropped before the reader, and it is up to him to accept, understand, reject, or simply view and recognize them. The proof of their acceptance is not in words said, don Juan declares, but in the life lived.

And he says that life can be infinite. Death is real, but so is the spiritual world to which one goes. The other world is not separate from this world, only profoundly different, and at times frightening.

The greatest thing of all — far beyond understanding, and even sorcery, fear, clarity, or power — is the ability to *see*. Don Juan always stresses the word "see" when he uses it. Here, in a short excerpt from *A Separate Reality* he gives some hints as to why that power is so important and at the same time why human existence is so filled with terrifying power and awesome possibility:

небезпечно, бо робити так означає необхідність покинути свої щити — способи повсякденних дій та життя — які за звичайних обставин захищають людину.

"Тому, — каже він, — воїн ставиться до світу як до безмежної таємниці, а до того, що роблять люди, — як до безмежної дурості".

Хоча загальний тон повчань дона Хуана відрізняється від великих релігій Далекого Сходу, зосереджених більше на боротьбі й протистоянні, його вчення є очевидно співзвучним тій самій істині, яка сформувала суть буддизму й даосизму.

Дон Хуан знов і знов закликає Кастанеду шукати «стежку із серцем», яка мала би скеровувати його життя. Таку стежку важко відшукати, але нею легко йти, каже він, і позаяк вона наповнена речами, які відповідають природі конкретного індивідуума, ця стежка забезпечує захист людині, котра йде нею. Чи є ця порада алегорією для того досвіду, який зараз мають багато молодих людей, відмовляючись від хибних соціальних цілей прогресу та успіху й знаходячи внутрішній спокій завдяки тому, що знаходять себе? Можливо, проте ані дон Хуан, ані Кастанеда не дають нам підказки щодо цього.

Нові й нові істини відкриваються читачеві на сторінках цих книжок, і лише від нього залежить, чи він прийме, зрозуміє, відкине чи просто побачить і розпізнає їх. Доказ їх прийняття полягає не у вимовлених словах, заявляє дон Хуан, а в прожитому житті.

А ще він каже, що життя може бути нескінченним. Смерть реальна, але духовний світ, до якого йде людина, також реальний. Інший світ не відокремлений від цього світу, лише кардинально відмінний від нього, а часом і страхаючий.

Найбільша річ з усіх — далеко за межами розуміння і навіть мольфарства, страху, ясності чи сили — це здатність *бачити*. Дон Хуан завжди виділяє слово «бачити», коли вживає його. Тут, у короткому уривку з «Окремої реальності», він дає деякі підказки щодо того, чому ця здатність така важлива й водночас чому людське існування настільки наповнене жахаючою силою та вражаючими можливостями:

"Upon learning to see, a man becomes everything by becoming nothing. He, so to speak, vanishes, and yet he's there. I would say that this is the time when a man can be or can get anything he desires. But he desires nothing, and instead of playing with his fellow men as if they were toys, he meets them in the midst of their folly. The only difference is that the man who sees controls his folly, while his fellow men can't. A man who sees no longer has an active interest in his fellow men. Seeing has already detached him from absolutely everything he knew before."

"The sole idea of being detached from everything I know gives me the chills," I said.

"You must be joking! The thing which should give you the chills is not to have anything to look forward to but a lifetime of doing that which you have always done.

"Think of the man who plants corn year after year until he's too old and tired to get up, so he lies around like an old dog. His thoughts and feelings, the best of him, ramble aimlessly to the only thing he has ever done, to plant corn. For me that is the most frightening waste there is.

"We are men and our lot is to learn and to be hurled into inconceivable new worlds."

"Are there any new worlds for us really?" I asked half in jest.

"We have exhausted nothing, you fool," he said imperatively. "Seeing is for impeccable men. Temper your spirit now, become a warrior, learn to see, and then you'll know that there is no end to the new worlds for our vision."

This passage seems to me to contain the highest wisdom. For anyone interested in much more of the same, Castaneda's two books are highly recommended.

Thomas K. Slayton

"Навчившись бачити, чоловік стає всім, стаючи нічим. Він, так би мовити, зникає, і все ж він перебуває тут. Я б сказав, що це є час, коли чоловік може бути всім, чим захоче, або отримати будь-що, чого лишень забажає. Але він не бажає нічого, і замість бавитися іншими людьми, немов іграшками, він прилучається до них посеред їхньої дурості. Єдина відмінність полягає в тому, що чоловік, який бачить, контролює свою дурість, тоді як інші люди не можуть робити цього. Чоловік, що бачить, більше не має активної зацікавленості в інших людях. Бачення вже відчужило його абсолютно від усього, що він знав раніше."

"Сама лише ідея бути відчуженим від усього, що я знаю, викликає в мене дріж", — сказав я.

"Ти, певне, жартуєш! Те, що мусило б кидати тебе в дріж — це не мати нічого, на що чекати в майбутньому, крім роблення впродовж усього життя того, що ти завжди робив."

"Подумай про чоловіка, який із року в рік висаджує кукурудзу, аж поки не стане занадто старий і виснажений, щоб підвестися, і тому він лежить, як старий пес на стерні. Його думки й почуття, найкраще, що він має, безцільно блукають навколо тих єдиних речей, які він будь-коли робив, — вирощування кукурудзи. Для мене це найстрахаюче марнотратство, яке лишень існує."

"Ми люди, і нашою долею є вчитися й бути закинутими в немислимі нові світи."

"Чи справді існують якісь нові світи для нас?" — запитав я напівжартома.

"Ми ще нічого не вичерпали, дурню, — мовив він владним тоном. — Бачення існує для бездоганних людей. Загартуй свій дух зараз, стань воїном, навчись бачити, і тоді ти знатимеш, що немає кінця новим світам для нашого зору."

Мені здається, що цей уривок містить найвищу мудрість. Для тих, хто хоче дізнатися більше про такі речі, я настійно рекомендую ці дві книжки Кастанеди.

Томас К. Слейтон

REVIEW BY STAN WILK

American Anthropologist, New Series, Vol. 74, No. 4 (Aug., 1972), pp. 921–922

[*Stan Wilk is an American anthropologist, Professor Emeritus of Lycoming College, and a distinguished member of the American Anthropological Association. Dr. Wilk received his PhD from the University of Pittsburgh and cites his area of anthropological expertise as Theory, Humanistic Anthropology and Philosophical Anthropology. During the course of his membership with AAA (since 1964), he has studied Peasant society in Mexico.*]

This remarkable book describing the author's second cycle of apprenticeship to a Yaqui "man of knowledge," don Juan, is a demonstration of what Hallowell has termed "man's capacity for the symbolic transformation of experience" (1967:8). With the aid of a smoking mixture containing a species of mushroom belonging to the genus *Psylocebe*, a psychotropic plant, Castaneda attempts to develop the ability to "see." As the author expressed it "'seeing' entails a very complex process by virtue of which a man of knowledge allegedly perceives the 'essence' of the things of the world" (p. 17).

РЕЦЕНЗІЯ СТЕНА ВІЛКА

«Американський антрополог», Нові серії, том 74, число 4 (серпень 1972 р.), стор. 921–922

[*Стен Вілк — американський антрополог, почесний професор Лайкомінгського коледжу й заслужений член Американської антропологічної асоціації. Стен Вілк отримав ступінь доктора наук у Піттсбурзькому університеті й називає своєю цариною спеціальних знань із антропології Теорію, Гуманістичну антропологію та Філософську антропологію. Упродовж свого членства в ААА (з 1964 року) він займався вивченням селянської громади в Мексиці.*]

Ця видатна книжка, що описує другий цикл учнівства автора в «чоловіка знання» з народу я́кі, дона Хуана, є наочною ілюстрацією того, що Геловелл[282] визначив як «людська здатність до символічної трансформації досвіду» (1967:8). За допомогою суміші для паління із вмістом виду гриба, який належить до роду *Psylocebe*, психотропної рослини, Кастанеда намагається розвинути здатність «бачити». Як автор виразив це, "під *баченням* розуміється дуже складний процес, завдяки якому чоловік знання здогадно сприймає «сутність» речей світу" (с. 17).

[282] Елфрід Ервін Гелловелл (1892–1974 рр.) — відомий американський антрополог та археолог.

In the "Introduction" the author explains how he organized his materials so as to preserve the high drama inherent in his apprenticeship experiences. To the reader's delight he accomplishes this with outstanding craftsmanship. Castaneda concludes this section with a statement that "the system I recorded was incomprehensible to me, thus the pretense to anything other than reporting would be misleading and impertinent" (p. 25). His previous book (1968) concluded with a structural analysis aimed at understanding don Juan's teachings. *A Separate Reality* concerns the author's growing acceptance of a perspective that as a social scientist he has been reluctant to acknowledge. This perspective, as stated by don Juan, simply is that "understanding is not the real point" (p. 310). Thus the book offers a challenge to anthropology conceived of as social science by posing the possibility of some inherent contradictions between the methods of Western science and the goal of learning from primitive cultural traditions. That Castaneda attempts to emphasize the latter is testimony to his courage.

The bulk of the book is divided into two parts. Part I, "The Preliminaries of 'Seeing'," describes the conversations and experiences leading to the author's decision to resume his use of psychotropic plants in order to develop the ability to "see." Highlights include his attendance at a peyote meeting during which his carefully worked out, but unsuccessful, attempt to analyze the proceedings turns into an enlightening non-drug induced meeting with a transnatural entity termed "Mescalito" by don Juan; and a lesson in the "equilibrium of things" by don Juan's friend Genaro, involving a most unusual series of maneuvers at the edge of a waterfall. A conversation concerning "controlled folly," a major aspect of don Juan's orientation to life, particularly stands out to this reader, in part due to its similarity to the teachings attributed to Lao Tzu.

У «Вступі» автор пояснює, як він організував свої матеріали задля збереження високого драматизму, присутнього в його досвідах учнівства. На втіху читачеві, він досягає цього надзвичайно вправно. Кастанеда завершує цей розділ твердженням, що "записувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була б недоречною й уводила б в оману" (с. 25). Його попередня книжка (1968 р.) закінчується структурним аналізом, спрямованим на розуміння повчань дона Хуана. «Окрема реальність» має справу зі зростаючим авторовим прийняттям погляду, що його він як науковець-соціолог визнавав дуже неохоче. Цей погляд, як стверджував дон Хуан, полягає просто в тому, що "розуміння не є направду важливим моментом" (с. 310). Тож ця книжка відкриває нові перспективи для антропології, котру розуміють як соціальну науку, демонструючи можливість певних внутрішніх протиріч між методами західної науки й метою навчання з первісних культуральних традицій. Те, що Кастанеда намагається зробити на цьому наголос, є свідченням його хоробрості.

Книжку поділено на дві частини. Перша частина, "Підготовка до «бачення»", описує розмови та досвіди, які привели автора до рішення відновити його використання псхитропних рослин задля розвинення здатності «бачити». До знакових подій відносяться відвідування ним пейотної сесії, під час якої його старанно розроблена, але невдала спроба проаналізувати перебіг процесу перетворюється на просвітлюючу не-наркотичну зустріч із надприродною сутністю, яку дон Хуан називав «Мескаліто»; і урок з «рівноваги речей» від Донхуанового друга дона Хенаро, який включав найнезвичайнішу серію рухів на краю водоспаду. Розмова стосовно «контрольованої дурості», одного з головних аспектів ставлення дона Хуана до життя, особливо впадає в око читачеві, зокрема завдяки її схожості до вчень, приписуваних Лао-Цзи.

In Part II, “The Task of ‘Seeing’,” Castaneda, with the aid of don Juan, meets various transnatural entities and utilizes various techniques, including the concentration on auditory phenomena, in an attempt to “see.” The extreme discipline demanded of the apprentice in working with his consciousness is conceptualized for the student by his mentor’s numerous discussions of the “warrior.” As don Juan teaches, “a warrior treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly” (p. 265). The apprentice is encouraged to develop his “will” and control his “indulgences.” Finally, in a dramatic series of events involving both don Juan and don Genaro the second cycle of apprenticeship ends and a new one begins.

In *A Separate Reality*, don Juan emerges as a spiritual master whose image of man offers a challenge and guide that a discipline devoted to the non-ethnocentric study of cultural phenomena cannot afford to dismiss lightly.

References Cited

C. Castaneda, 1968, *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*. New York: Ballantine Books.

A. I. Hallowell, 1967, *Culture and Experience*. New York: Schocken Books.

Stan Wilk
Lafayette College

У другій частині, “Завдання «бачення»”, Кастанеда, за допомогою дона Хуана, зустрічається з різними надприродними сутностями й застосовує різноманітні техніки, в тому числі концентрацію на слухових явищах, у спробі «побачити». Надзвичайна дисципліна, що вимагалася від учня в роботі з його свідомістю, концептуалізується для студента його наставником у численних обговореннях «воїна». Як учить дон Хуан, “воїн ставиться до світу, як до безмежної загадки, а до того, що роблять люди, як до безмежної глупоти” (с. 265). Учня заохочують розвивати свою «волю» й контролювати своє «самопотурання». Врешті-решт, драматичною серією подій за участі дона Хуана і дона Хенаро, другий цикл учнівства закінчується й розпочинається новий.

В «Окремій реальності» дон Хуан постає як духовний учитель, чий людський образ пропонує виклики та орієнтири, від яких наукова дисципліна, присвячена неетноцентричному вивченню культурних явищ, не може дозволити собі зневажливо відмахнутися.

Процитовані видання

К. Кастанеда, 1968 р., «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», Нью-Йорк: «Баллантайн Букс»

Е. Е. Геловелл, 1967 р., «Культура та досвід», Нью-Йорк: «Шокен Букс»

Стен Вілк,
Коледж Лафаєтт

NEW KINDS OF KNOWING

REVIEW BY ROGER LIPSEY

University: A Princeton Quarterly (published by Princeton University, Princeton, N.J.), Summer 1972, Issue No. 53; May 1972, Vol. XXIII, No. 3.

SECTION: Good Reading. A review of books recommended by Princeton faculty

[*Mr. Lipsey is Instructor of Art and Archaeology. He has taught courses in medieval art and archeology, and he is engaged in publishing the papers of the well-known art historian Ananda K. Coomaraswamy*.]

A new touchstone has been introduced in the culture of young Americans, who have been buying and reading the first of Carlos Castaneda's books, and now the second which recently appeared. Touchstone is a serious word; it means that a trustworthy value has been acknowledged, a kind of gold standard for living in relation to which everything else finds its place. Don Juan's message is one of wisdom, experience, courage, and imagination. He has them in abundance, and he urges the young, through their representative Carlos Castaneda, to acquire them "without rushing" but also "without faltering." There are a number of themes in these marvelous books that need to be discussed, not for the purpose of destroying any part of them, but simply to separate the touchstone from the wrappings it came in.

НОВІ ВИДИ ЗНАННЯ

РЕЦЕНЗІЯ РОДЖЕРА ЛІПСІ

«Університет: Прінстон щоквартально» (видається Прінстонським університетом, Прінстон, штат Нью-Джерсі), літо 1972 р., випуск № 53; травень 1972 р., том. XXIII, число 3.

РОЗДІЛ: Добре читання. Огляд книжок, рекомендованих професорсько-викладацьким складом Прінстона

[*Пан Ліпсі є викладачем мистецтва й археології. Він викладає курси середньовічного мистецтва й археології, а також бере участь у публікації статей відомого історика мистецтва Ананди К. Кумарасвамі*.]

Новий пробний камінь[283] був представлений у культурі молодих американців, котрі купували й читали першу книжку Карлоса Кастанеди, а тепер і другу, яка нещодавно вийшла друком. Пробний камінь — це серйозний термін; він означає, що було визнано достовірну цінність, свого роду золотий стандарт для життя, відносно якого все інше знаходить своє місце. Месидж дона Хуана — це послання мудрості, досвіду, мужності й уяви. Він має їх у надлишку та спонукає молодь, через її представника Карлоса Кастанеду, набувати їх «не кваплячись», але також і «не зволікаючи». У цих чудових книжках є багато тем, які потребують обговорення — не з метою руйнування будь-якої їхньої частини, а просто щоб відокремити пробний камінь від обгортки, в якій він прийшов.

[283] Touchstone (англ.) — пробний камінь, еталон, критерій, лакмусовий папірець, а також назва видавництва («Тачстоун»), що надрукувало «Окрему реальність» Кастанеди.

Carlos Castaneda, a graduate student in anthropology at Berkeley, went to Mexico to study the hallucinogenic plant extracts and mixtures used since time forgotten by Indians living in the regions where such plants grow. In Sonora he met a Yaqui Indian brujo, or sorcerer, whom he calls don Juan, a man in his seventies, one of a small group of shaman-like men and women among the Yaqui who form a rather feared elite. In this elite there are piddlers, magicians who use their powers to personal ends or only "lyrically," but also others whom don Juan calls men of knowledge. He is manifestly one of these. For reasons of his own, don Juan decided that the young American was to be his disciple and undertook to pass on to him his knowledge—undertook to be his "benefactor," as he says when he refers to the teacher of his own youth. Carlos agreed and visited him often while continuing academic work in the United States. These two books are an account of their meetings over a period of some ten years.

Questions, questions, questions from Carlos, who writes down everything that don Juan says, although nothing makes Juan and his friends laugh more. Carlos portrays himself not as an increasingly adept disciple but as a near-miss. Little by little, don Juan introduces him to a mighty conception of the world and of man, unlike and separate from our own in many respects. In order to enter his world, rigorous virtues of character are required. The ordinary man must reconstitute himself; what he is, is not enough. Don Juan's discipline involves the whole man. The riches of his mind are apparently limitless, but he fails to be proud of his knowledge. In his understanding of the relative value of acts and attainments lies one of his hardest precepts:

"All paths are the same: they lead nowhere. They are paths going through the bush or into the bush. In my own life I could say that I have

Карлос Кастанеда, студент магістратури з антропології в Берклі, поїхав до Мексики, щоб вивчати галюциногенні рослинні екстракти й суміші, використовувані з незапам'ятних часів індіанцями, що живуть у місцевостях, де ростуть такі рослини. У Сонорі він зустрів індіанського брухо, або мольфара з народу я́кі, котрого він називає доном Хуаном. То був чоловік років сімдесяти з лишком, один із невеликої групи якійських чоловіків і жінок, подібних до шаманів, що утворюють еліту, яка вселяє в оточуючих досить великий страх. Серед цієї еліти є шахраї, маги, що використовують свою силу в особистих цілях або лише «лірично», але також інші, яких дон Хуан називає людьми знання. Він явно один із них. Зі своїх власних причин дон Хуан вирішив, що молодий американець має бути його учнем й узявся передавати йому своє знання — став його «доброчинцем», як він каже, коли згадує вчителя своєї молодості. Карлос погодився й часто відвідував його, водночас продовжуючи наукову роботу в Сполучених Штатах. Ці дві книжки є розповіддю про їхні зустрічі впродовж приблизно десяти років.

Запитання, запитання, запитання від Карлоса, який записує все, що говорить дон Хуан, хоча ніщо не змушує Хуана та його друзів сміятися більше. Карлос зображує себе не як учня, що стає все вправнішим, а майже як невдаху. Мало-помалу дон Хуан ознайомлює його з потужною концепцією світу й людини, в багатьох відношеннях несхожою і відокремленою від нашої. Щоб увійти в його світ, потрібні суворі чесноти характеру. Звичайна людина мусить реконструювати себе; того, чим вона є, недостатньо. Дисципліна дона Хуана охоплює всю людину. Багатства його розуму, очевидно, безмежні, але він зовсім не пишається своїми знаннями. У його розумінні відносної цінності вчинків і досягнень лежить одне з його найсильніших напучень:

"Усі стежки однакові: вони ведуть нікуди. Вони ведуть крізь кущі або в кущі. Я можу сказати, що в моєму власному житті пройшов довгі, довгі

traversed long, long paths but I am not anywhere... Does this path have a heart? If it does, the path is good; if it doesn't, it is of no use. Both paths lead nowhere; but one has a heart, and the other doesn't. One makes for a joyful journey; as long as you follow it, you are one with it. The other will make you curse your life. One makes you strong; the other weakens you."

What kind of knowledge is this? It is, of course, only one arrow from don Juan's quiver. Is it knowledge of a kind that can be transmitted in universities? Probably not. Is it of a kind that can be recognized by university teachers, as by their students? Probably yes, since it is only life-wisdom, burned down to essentials.

Don Juan's method for reaching knowledge of the hidden sides of reality ("...a warrior treats the world as an endless mystery...") requires the use of what we would call hallucinogenic plants, ingested or smoked. Certainly these books are the first in my experience that give dignity to the contention that drugs can provide a new and deeper knowledge of reality. One reads Castaneda with relief because here finally is evidence of a genuine spirituality in which drugs have their place, and one realizes at the same time how self-indulgent and anarchic have seemed most of the writings produced in the United States that propose drugs as a means of expanding consciousness. But don Juan's way is ancient; it is specifically linked to his land and maintained by transmission "from mouth to ear."

The knowledge required to use plants correctly is complex and exact, and great discrimination is necessary in order to benefit from the experiences that the plants generate. Castaneda has not, then, created a directly imitable model for young people. The sea of drugs we are swimming in in North America, no matter how much of it is swallowed, will not produce men and women of consistent and compassionate

стежки, але зараз я не перебуваю ніде... Чи має ця стежка серце? Якщо так, це добра стежка; якщо ні, то з неї ніякого пуття. Обидві стежки ведуть нікуди; але одна має серце, а інша — ні. Одна стежка дарує радісну подорож: доки ти йдеш нею, ви становите одне ціле. Інша змусить тебе проклинати своє життя. Одна стежка робить тебе сильним; інша — ослаблює тебе."

Що це за знання? Звісно, то лише одна стріла із сагайдака дона Хуана. Чи є це знання такого роду, що його можна передавати в університетах? Мабуть, ні. Чи є воно такого роду, що його можуть визнавати викладачі університету, як і їхні студенти? Мабуть, так, адже то є лише життєва мудрість, випалена аж до самої суті.

Донхуанів метод для досягнення знання прихованих сторін реальності ("...воїн розглядає світ як нескінченну таємницю...") вимагає використання того, що ми назвали б галюциногенними рослинами, які ковтають або курять. Звісно, ці книжки є першими в моєму досвіді, які надають поважності твердженню про те, що наркотики можуть дати нове й глибше знання реальності. Хтось читає Кастанеду з полегшенням, бо тут, нарешті, є доказ справжньої духовності, в якій наркотики мають своє місце, і водночас усвідомлює, наскільки самопотуральними й анархічними здавалися більшість робіт, написаних у Сполучених Штатах, які пропонують наркотики як засоби розширення свідомості. Але шлях дона Хуана давній; він специфічно пов'язаний із його землею і підтримується шляхом передавання від однієї людини до іншої.

Знання, необхідне для правильного використання рослин, є складним і точним, і необхідна велика проникливість, щоб мати користь від досвідів, які генерують рослини. Тож Кастанеда не створив зразка для молоді, який можна було би прямо наслідувати. Море наркотиків, у якому ми плаваємо в Північній Америці, незалежно від того, скільки їх було проковтнуто, не продукуватиме чоловіків і жінок логічно послідовного й гуманного

knowledge. Everything depended for Castaneda, on his personal relation with don Juan, and his books do not reproduce this primary condition for learning. They rekindle the wish for truth—for a more complete knowledge of life and values—but they leave the reader, as before, on his own.

Yet something fundamental is transmitted; these books are not merely a reportage on unique events. A whole "apparatus" of ideas and reflections about life aids don Juan in his search for knowledge and in his effort to transmit to Castaneda the ways of this search. This apparatus is not different from the traditional wisdom of the Desert Fathers, the early Buddhist writings, and other closer sources, although it is fully independent. The next-to-ultimate value of Castaneda's modern classics lies in their powerful, curt restatements, using wholly unfamiliar imagery, of truths that one never seems to know well enough. The ultimate value of these books is don Juan himself, who refined from the mean ore of life a sparkling touchstone.

Roger Lipsey

знання. Для Кастанеди все залежало від його особистих стосунків із доном Хуаном, і його книжки не відтворюють цієї головної умови навчання. Вони наново запалюють прагнення до істини — до повнішого знання життя й цінностей, — але залишають читача, як і раніше, самого й без сторонньої допомоги.

І все ж передається щось фундаментальне; ці книжки не є просто репортажем про унікальні події. Цілий «апарат» ідей і роздумів про життя допомагає дону Хуану в його пошуках знань і в його прагненні передати Кастанеді способи того пошуку. Цей апарат не відрізняється від традиційної мудрості Батьків Пустелі, ранніх буддійських писань та інших ближчих джерел, хоча він є повністю незалежний. Надзвичайна цінність Кастанедової сучасної класики полягає в її потужних, стислих нових формулюваннях (із використанням абсолютно незнайомих образів) істин, що їх, здається, ніколи не знаєш достатньо добре. Найвищою цінністю цих книжок є сам дон Хуан, який видобув із бідної руди життя блискучий пробний камінь.

Роджер Ліпсі

STINGING CRITICISM FROM THE AUTHOR OF THE PEYOTE CULT

REVIEW BY WESTON LA BARRE

Printed in: Daniel Noel "Seeing Castaneda", Capricorn Books, New York, 1976, pp. 40–42 (the review was written in 1972)

All men seek some touchstone for the validity of their beliefs, whether that authority be of persons (tribal, or historic tradition, or individual visionary experience, immediate or borrowed), or of things (the scientific reference to validation by impersonal nature). For those inexperienced in the use of this last technique, and for those alienated from their own society and culture, it is all too easy to think they find that authority for belief or worldview in still another tribe. Thus, scientifically uneducated youngsters move easily, in a matter of mere years, from Zen Buddhism to Hindu Vedantism, in their quest for some impressive cultural authority, and even turn on soon again as "Jesus freaks."

One can be sympathetic with other worldviews and yet ask the question: Is not the endless quest for a guru in fact diagnostic of the authoritarian personality, a sign of eternal adolescence in the seeker? That is, such persons dependently seek in the mere authority of other persons what can only be found in fresh inquiries of That Which Is, reality. The purpose of comparative culture studies is properly to discover the nature of culture itself, not to indulge in individual daisy-picking over the problem of "what can a man believe." As for finding cosmic truth by

ГОСТРА КРИТИКА ВІД АВТОРА «ПЕЙОТНОГО КУЛЬТУ»

РЕЦЕНЗІЯ ВЕСТОНА ЛА БАРРА

Надруковано в: Деніел Ноел, «Побачити Кастанеду», «Кепрікорн Букс», Нью-Йорк, 1976 р., стор. 40–42 (рецензія була написана в 1972 р.)

Усі люди шукають мірило валідності своїх вірувань, незалежно від того, буде то авторитетне джерело від людей (племінна або історична традиція чи індивідуальний візіонерський досвід, безпосередній або запозичений), чи від речей (наукове відсилання до валідації неособистісного характеру). Для недосвідчених у використанні цієї останньої техніки й для тих, хто відірваний від свого власного суспільства й культури, занадто легко думати, що вони знайдуть таке авторитетне підтвердження певного вірування або світогляду в якомусь іншому племені. Тож науково неосвічені молодики легко рухаються, протягом якихось кількох років, від дзен-буддизму до індуїстського ведантизму, в своєму пошуку якогось вражаючого авторитетного культурного джерела, а невдовзі навіть знову проголошують себе «фріками Ісуса».

Можна симпатизувати іншим світоглядам і все ж задаватися питанням: Чи не є нескінченний пошук гуру по суті діагнозом авторитарної особистості, ознакою вічної підлітковості шукача? Тобто такі особи залежно шукають у самому лише авторитеті інших осіб те, що можна знайти лише в свіжих запитах до Того, Що Є, до реальності. Метою порівняльних досліджень культури є власне відкривати саму природу культури, а не потурати собі в особистому замилуванні питанням «у що можна вірити». Щодо віднайдення космічної істини шляхом пошуку у «внутрішньому

CRITICA RADICAL AL AUTOR DE "EL CULTO DEL PEYOTE"

RESEÑA DE WESTON LA BARRE

Impreso en: Daniel Noel "Castaneda a examen", Capricorn Books, New York, 1976, pp. 42–44 (la reseña fue escrita en 1972)

Traducido del inglés por Jorge Oliver

Todos los hombres buscan alguna piedra fundamental para la validación de sus creencias, ya venga esa autoridad de personas (tribus, tradiciones históricas, experiencias visionarias individuales, inmediatas o adquiridas), o de cosas (desde la referencia científica hasta la validación por la naturaleza impersonal). Para los inexpertos en la utilización de esta última técnica, y para los alienados por su propia sociedad y cultura, resulta muy fácil suponer que hallarán esa autoridad en las creencias o visiones del mundo de otra comunidad. De este modo, muchos jóvenes ignorantes de la disciplina científica, en solo cuestión de años han pasado fácilmente del Budismo Zen al Vedanta Hindú, en su búsqueda de una autoridad cultural mistificable, e incluso se han revuelto, a menudo, para convertirse de nuevo en "Los estrafalarios seguidores de Jesús".

Se puede simpatizar con otras visiones del mundo y aún así preguntarse: ¿No será, esta insaciable apetencia de un gurú, el diagnóstico de la personalidad autoritaria, un signo de la eterna adolescencia del que busca? Es decir, tales individuos buscan dependiendo de la mera autoridad de otras personas lo que sólo puede hallarse mediante nuevas indagaciones sobre Lo Que Es, la realidad. La finalidad de los estudios culturales comparados consiste en descubrir adecuadamente la naturaleza de la cultura misma, y no en permitir la indulgencia individual sobre el problema de lo que "el hombre puede creer". En cuanto al hallazgo de la

searching "inner space" — often deplorably unfurnished — with the aid of drugs, this epistemology is too noodleheaded and naive to merit comment.

Having made out with a good thing in "The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge," Carlos Castaneda now writes a kind of "Don Juan Revisited." There is a certain poignancy in the picture of a raw young anthropologist in his encounter with a wise old man of another culture, and in both books Castaneda has played this for all it is worth, even to his own indignity. But no professional anthropologist who read the first book was ever able to suppose it made any contribution to Yaqui ethnography, and it is even unclear to what degree don Juan was Yaqui in culture. The Appendix purporting to be "A Structural Analysis" shows an abrupt change of style and was evidently tacked on at the behest of a thesis committee, in order to retrieve otherwise woefully inadequate ethnography. But this tedious attempt to play dutiful Levi-Straussian games can have satisfied neither committee nor the general reader.

The long disquisition of don Juan and the detailing of each confused emotional reaction of the author, in the present volume, imply either total recall, novelistic talent, or a tape recorder. No banality goes unrecorded, nothing is summarized, nothing is spared us, and yet the nourishment of it all hardly matches that in Jello. The total effect is self-dramatizing and vague, and Castaneda curiously manages to be at once disingenuous and naive. Even as belles lettres the book is wanting, for the writing is pretentious (twice we read of "insidious hair," as though the writer were enamoured of his concoction). The smoking of the "psilocybe" (mushroom) raises some wonder too.

There seems to exist a sizeable public with a taste for the plastic flowers of science-writing in Ardrey, Heyerdahl, and Desmond Morris, and that public will no doubt be pleased with this new production. One longs for sheer information on datura and narcotic mushrooms beyond the oblique words of don Juan and the empty feel-

просторі» — часто плачевно необлаштованому — за допомогою наркотиків, то така епістемологія є занадто імбецильною та наївною, щоб заслуговувати на коментарі.

Після успіху книжки «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» Карлос Кастанеда тепер пише щось на кшталт «Повернення дона Хуана». Є деяка пікантність у картині зустрічі молодого антрополога-початківця із мудрим старим з іншої культури, і в обох книжках Кастанеда обіграв це по максимуму, навіть ціною власного приниження. Але жоден професійний антрополог, який прочитав першу книжку, ніколи не міг би припустити, що вона зробила якийсь внесок до етнографії я́кі, й навіть незрозуміло, до якої міри дон Хуан був культурально я́кі. Додаток, який претендує бути «Структурним аналізом», демонструє різку зміну стилю, та, вочевидь, був доданий за велінням дисертаційного комітету задля порятунку в іншому разі жахливо неадекватної етнографії. Але ця нудна спроба пограти в старанні Лєві-Стросівські ігри не могла задовольнити ані комітет, ані загального читача.

Тривале ретельне копирсання в словах і діях дона Хуана й деталізація кожної плутаної емоційної реакції автора в цьому томі імпліцитно означають або тотальне пригадування, або талант белетриста, або диктофон. Жодна банальність не залишається незаписаною, немає жодного підбиття підсумків, немає нічого, від чого нас би вберегли, і все ж поживні якості всього цього навряд чи зрівняються з желатиновим концентратом «Джелло». Загальний ефект є самодраматизуючий і нечіткий, і Кастанеда дивним чином спромагається бути водночас спритним і наївним. Навіть як белетристика ця книжка залишає бажати кращого, бо її стиль є претензійний (двічі ми читаємо про «підступну шерсть», ніби сам автор був захоплений своєю вигадкою). Куріння «псилоцибу» (гриба) також викликає деякий подив.

Схоже, існує значна за розміром аудиторія, яка має смак до пластикових квітів наукової писанини від Ардрі, Геєрдала та Десмонда Морріса, і ця публіка безсумнівно буде вдоволена цим новим витвором. Хтось жадає чистої інформації про дурман і наркотичні гриби за межами таємничих слів дона Хуана й пустих почуттів його

verdad cósmica mediante la búsqueda en el "espacio interior" —a menudo deplorablemente hueco— con la ayuda de drogas, constituye una epistemología demasiado absurda y "naîve" para merecer un comentario.

Tras haber conseguido el éxito con "Las enseñanzas de Don Juan: Una forma yaqui de conocimiento", Carlos Castaneda escribe ahora una especie de "Retorno a Don Juan". Existe un cierto patetismo en la figura de un joven antropólogo inexperto al encontrarse con un sabio anciano de otra cultura, y en ambos libros Castaneda ha jugado este papel ya que lodo tiene su precio incluso a costa de su propia dignidad. Pero ningún antropólogo profesional que leyera el primer libro sería capaz de suponer que aportara algo a la etnografía sobre los yaqui, y es todavía menos claro hasta qué punto Don Juan pertenecía culturalmente a esta etnia. El apéndice que pretende llamarse "Análisis Estructural" muestra un abrupto cambio en el estilo y fue evidentemente un añadido requerido por el comité director para apuntalar la tesis, con el fin de subsanar lo que de otra forma hubiera sido una lastimosa aportación a la etnografía. Pero este tedioso intento de juego sumiso a lo Levi-Strauss no puede haber satisfecho ni al comité ni al lector.

La prolongada disquisición de Don Juan y la detallada narración de las confusas reacciones emotivas del autor en el presente volumen, presuponen una memoria fuera de serie, talento novelístico, o una cinta magnetofónica. No queda una sola banalidad sin registrar, no se resume nada, y nada se nos ahorra; aún así, la esencia de todo esto difícilmente logra convertirse en algo. La impresión general es autodramática y vaga, y Castaneda se las ingenia para aparecer a la vez "naîve" e incrédulo. El libro deja que desear incluso en el terreno de las "belles lettres" pues tiene un estilo pretencioso (en dos ocasiones menciona la expresión "cabello insidioso" como si el autor estuviera enamorado de su invención). La fumada del "psilocybe" (hongo) también es un portento.

Parece que existe un público considerable con un gusto especial por las flores plastificadas de los textos científicos a lo Ardrey, Heyerdahl y Desmond Morris, y ese público no dudará en sentirse complacido con esta nueva producción. Uno anhela una información completa sobre la datura y los hongos narcóticos más allá de las palabras indirectas

ings of the acolyte, and both books together advance our knowledge of peyotism not a whit. But perhaps it is unfair to expect this of an ego trip. Everything is smarmy with self-important and really quite trivial feelings and narcissistic selfpreoccupation.

One's impatience is aroused by the most obvious questions being left unasked. For example, is "a separate reality" the same for every society, or even for two individuals? And is a toxic state of the brain any earnest for the existence of another "reality"? The book is pseudo-profound, sophomoric and deeply vulgar. To one reader at least, for decades interested in Amerindian hallucinogens, the book is frustratingly and tiresomely dull, posturing pseudoethnography and, intellectually, kitsch.

Weston La Barre

аколіта, і обидві книжки разом аж ніяк не поглиблюють наше знання про пейотизм. Але, мабуть, несправедливо очікувати цього від еґо-мандрівки. Усе тут якесь єлейне з самоважливістю і насправді доволі тривіальними почуттями й нарцистичною самостурбованістю.

Наша нетерпимість виникає через те, що найочевидніші питання залишені нерозкритими. Наприклад, чи є «окрема реальність» однаковою для кожного суспільства, або навіть для двох індивідумів? І чи є токсичний стан мозку якоюсь запорукою для існування іншої «реальності»? Ця книжка є псевдоглибокою, поверхневою, незрілою та глибоко вульгарною. Принаймні для одного читача, який десятиріччями цікавився американськими галюциногенами, ця книжка є безнадійно й утомливо нудною, удаваною псевдоетнографією, а з інтелектуального погляду — кітчем.

Вестон Ла Барр

de Don Juan y de los sentimientos huecos de su acólito, pero ambos libros juntos no aumentan ni un ápice nuestro conocimiento del peyotismo. Sin embargo, quizá sea injusto esperar semejante cosa de un "egotrip". El conjunto es una gran adulación, repleto de engreimiento, sentimientos realmente triviales y de autopreocupación narcisista.

Nuestra impaciencia aumenta cuando deja sin respuesta la pregunta más obvia. Por ejemplo, ¿hay "una realidad aparte" idéntica para cada sociedad, o incluso para dos individuos distintos? ¿Un estado alterado del cerebro implica una prueba o señal para la existencia de otra "realidad"?. El libro es pseudo-profundo, escolar y extremadamente vulgar. Al menos para un lector interesado durante varios decenios en los alucinógenos de los indios americanos, el libro es frustrante y cansador, adopta una postura pseudo-etnográfica e intelectualmente "kitsch".

Weston La Barre

ON BEING CHAINED TO REASON

REVIEW BY ROBERT BUCKHOUT

Printed in: Daniel Noel "Seeing Castaneda", Capricorn Books, New York, 1976, pp. 42–44 (the review was written in 1972)

The psychologist who has overlearned logical positivism will be both frustrated and enlightened by taking this voyage into the personalized ethnography of a sorcerer. The voyage involves the conscious suspension of a social scientist's well-developed standards for credibility of evidence and a period of participative education that is usually only theorized upon. Through the medium of peyote or psilocybin, Carlos Castaneda experiences, as an apprentice, the separate reality of the 'man of knowledge', don Juan, a Yaqui Indian brujo, or sorcerer.

Castaneda's account of his experiences impresses on the reader, often in a chilling fashion, a world of experience which is paradoxical, violent, transcending, and challenging to a modern western man's comfortable sense of what is real. Like R. D. Laing's exploration of the world of the 'mad' Castaneda violates the rules of the game of science; getting 'too close' to his subject in a very successful effort to enlighten his audience.

The popularity of these two books in head shops around the US might be written off, because they present a sympathetic portrayal of the benefits derived from the disciplined use of psychedelic drugs. But, regardless of the motivations of don Juan readers, Castaneda is a trained social scientist, whose own analytical frame of reference is constantly getting in the way of learning from don Juan, who comes across as a very eloquent philosopher of science. In one

ЩОДО ПРИКУТОСТІ ДО РОЗУМУ

РЕЦЕНЗІЯ РОБЕРТА БАКГАУТА

Надруковано в книжці: Деніел Ноел «Побачити Кастанеду», «Кепрікорн Букс», Нью-Йорк, 1976 р., стор. 42–44 (рецензія була написана в 1972 р.)

Психолог, який занадто старанно вивчав логічний позитивізм, буде і розчарований, і просвітлений цією подорожжю в персоналізовану етнографію мольфара. Подорож передбачає свідоме призупинення добре розвинених у науковця-соціолога стандартів щодо достовірності свідчень і період партиципаційного навчання, про яке зазвичай лише теоретизують. За допомогою пейоту й псилоцибіну Карлос Кастанеда як учень досвідчує окрему реальність «чоловіка знання», дона Хуана, брухо або мольфара з індіанського народу я́кі.

Кастанедів опис своїх досвідів показує читачеві, нерідко в жахаючий спосіб, світ досвіду, який є парадоксальним, стрімким, позамежним і ставить під сумнів звичне для сучасної західної людини відчуття того, що є реальним. Як і дослідження Р. Д. Ленґом світу «божевільних», Кастанеда порушує правила наукової гри; підходить «занадто близько» до свого досліджуваного суб'єкта в дуже вдалій спробі просвітити свою аудиторію.

На популярність цих двох книжок у крамницях аксесуарів для наркоманів у США можна не зважати, бо вони подають прихильне зображення вигод від дисциплінованого використання психоделічних наркотиків. Але, не зважаючи на мотивацію читачів дона Хуана, Кастанеда є кваліфікованим науковцем-соціологом, чия власна аналітична система відліку постійно стає на шляху його учнівства в дона Хуана, який справляє враження дуже красномовного філософа

ENCADENADOS A LA RAZÓN

RESEÑA DE ROBERT BUCKHOUT

Impreso en: Daniel Noel "Castaneda a examen", Capricorn Books, New York, 1976, pp. 42–44 (la reseña fue escrita en 1972)

Traducido del inglés por Jorge Oliver

El psicólogo que conozca profundamente el positivismo lógico se verá frustrado a la vez que iluminado al emprender este viaje a través de la etnografía personalizada de un brujo. El viaje implica la creciente suspensión de los desarrollados criterios de un científico social para dejar lugar a la credibilidad ante la evidencia, lo cual implica un período de educación participativa sobre la que, normalmente, sólo se teoriza. Carlos Castaneda experimenta como aprendiz, a través del peyote o psilocybe, la realidad aparte del "hombre de conocimiento", Don Juan, un indio yaqui, brujo o hechicero.

El relato que Castaneda hace de sus experiencias absorbe al lector en un mundo, a veces escalofriante, de conocimiento empírico paradójico, violento, trascendental y desafiante para el cómodo sentido de lo real del hombre moderno occidental. Como la exploración de R. D. Laing en el mundo del "loco", Castaneda viola las reglas del juego científico; llega demasiado cerca de su propósito en un esfuerzo logrado por iluminar al público.

La popularidad de esos dos libros en las librerías más importantes de los EE.UU podría ser cancelada, porque presentan una descripción comprensiva de los beneficios que se derivan del uso disciplinado de las drogas psicodélicas. Pero, al margen de las motivaciones de los lectores de Don Juan, Castaneda es un graduado en ciencias sociales cuyo propio marco analítico de referencia se interfiere constantemente en el aprendizaje modelado por Don Juan, quien nos sorprende como un elocuente filósofo de la ciencia.

case, in which Castaneda is directed to perceive as a crow, the vividness of the experience prompts the author to ask if his body really flew. The exasperated don Juan replies [that such a question is pointless, since he flew not like a bird — which is the corroboration Castaneda wants — but like someone who has used the devil's weed (as Castaneda did)!].

The first book, which has the earmarks of a far out doctoral dissertation, is more analytical, containing an explanatory Appendix on the alleged process of using "nonordinary reality" in the drug-taking rituals of the Yaqui Indian. But as Castaneda experiences more, his preconceived notions disappear — the observer becomes the learner and the observed. The conversations — presented as solid reportage — are the fascinating data which could only come from mutual trust and the willingness of the author to discover rather than to explain.

These books will disturb the psychologist, the philosopher of science, and any 'rational man.' They must be read and experienced; I cannot convey their impact in a review. In the emerging literature on altered states of consciousness, Castaneda has contributed two crucial, transitional volumes. The reader shares the anguish of a professional social scientist whose sense of reason and borders of 'reality' are shaken to their very foundations. To the teachers of psychology courses, I can only urge that you catch up with some of your students and ponder, if you will, the words of don Juan, Sorcerer: "A phony sorcerer tries to explain everything in the world with explanations he is not sure about... and so everything is witchcraft. But then you're no better [...] you're not sure of your explanations either."

Robert Buckhout

науки. В одному епізоді, де Кастанеду скеровують сприймати як ворона, яскравість досвіду змушує автора спитати, чи дійсно його тіло літало. Роздратований дон Хуан відповідає, [що таке питання не має сенсу, бо він літав не як птах — підтвердження чому жадає Кастанеда — а як той, хто використовував траву диявола (що Кастанеда зробив)!].

Перша книжка, яка має ознаки досить незвичної докторської дисертації, є більш аналітична й містить пояснювальний Додаток щодо заявленого процесу використання «незвичайної реальності» в ритуалах прийому наркотиків індіанців я́кі. Але мірою того, як Кастанеда досвідчує дедалі більше, його заздалегідь сформовані уявлення зникають — спостерігач стає учнем й об'єктом спостереження. Розмови — подані як ґрунтовний репортаж — є захоплюючими даними, що можуть надходити лише із взаємної довіри та бажання автора скоріше відкривати, ніж пояснювати.

Ці книжки виведуть зі стану спокою психолога, філософа науки й кожну «раціональну людину». Їх треба читати й досвідчувати; я не можу передати їхній вплив у звичайній рецензії. До новітньої літератури про змінені стани свідомості Кастанеда додав дві ключові, перехідні роботи. Читач поділяє душевні муки професійного науковця-соціолога, чиє відчуття резонності й меж «реальності» підривається до самих їхніх основ. Я можу лише закликати викладачів курсів із психології, щоб ви наблизилися до рівня деяких ваших студентів і (якщо ви зробите це) обміркували слова дона Хуана, Мольфара: «Фальшивий мольфар намагається пояснити все на світі поясненнями, в яких він сам не впевнений... і тоді все стає відьомством. Але в такому разі ти нічим не кращий [...], бо ти так само не впевнений у своїх поясненнях".

Роберт Бакгаут

En un caso concreto, en el que Don Juan enseña a Castaneda a percibir como un cuervo, la intensidad de la experiencia mueve al autor a preguntar si su cuerpo voló realmente. El exasperado Don Juan contesta (que es una pregunta insensata, pues no voló como pájaro —que era la corroboración que Castaneda deseaba— sino como alguien que ha tomado la hierba del diablo (¡como Castaneda acababa de hacer!)

El primer libro, que lleva el sello de una disertación doctoral extravagante, es más analítico; contiene un apéndice explicativo sobre el supuesto proceso de la utilización de la "realidad no-ordinaria" en los rituales yaquis en los que se consumen drogas. Pero, a medida que aumenta la experiencia de Castaneda, desaparecen sus criterios preconcebidos —el observador se convierte en el aprendiz y en el observado. Las conversaciones —presentadas como un sólido reportaje— son los fascinantes datos que sólo pudieron surgir de la confianza mutua y de la buena voluntad del autor para descubrir en lugar de dar explicaciones.

Estos libros alterarán al psicólogo, al filósofo científico y a cualquier "hombre racional". Deben ser leídos y experimentados; yo no puedo trasmitir el impacto de los libros en un simple comentario. Castaneda ha contribuido con dos cruciales volúmenes de transición a la emergente literatura sobre estados alterados de la mente. El lector comparte la angustia de un profesional socio-científico cuyo sentido de la razón y cuyos límites de la "realidad" son sacudidos hasta sus cimientos. Sólo puedo recomendar a los profesores de psicología que se pongan al corriente con algunos de sus alumnos y reflexionen, si así lo desean, sobre las palabras de Don Juan: "Un brujo charlatán trata de explicar el mundo con explicaciones de las que no está seguro... así que todo acaba siendo brujería. Pero tú andas igual (...) pues tampoco estás seguro de tu explicación".

Robert Buckhout

REVIEW BY WILLIAM A. SIEVERT

The Chronicle of Higher Education, Vol. VII, No. 21, Feb. 26, 1973

The research of Carlos Castaneda: it is not only his frank treatment of drugs that has made his books so popular; his style, with the flair of a novelist, elevates his discussions of an Indian's philosophy.

It is uncommon for a man's research toward his doctorate to become a best-selling work of non-fiction, much less three very popular books.

But Carlos Castaneda, who only this winter received his Ph.D. in anthropology from the University of California at Los Angeles, has found an approach to succeed at both anthropology and popular writing.

Mr. Castaneda's books, *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*, and *Journey to Ixtlan* are among the best-sellers in the nation's campus bookstores. All appear on the latest top-ten list of "What They're Reading on the Campuses" in *The Chronicle of Higher Education*.

Each book concerns Mr. Castaneda's field research as an apprentice to a Yaqui Indian from northwestern Mexico who taught him of a "non-ordinary reality" perceived through the ingestion of peyote, jimson weed, and another hallucinogenic, a mushroom of the genus *Psylocebe*.

Mr. Castaneda refers to the Indian as don Juan, using the Spanish appellative "don" to denote respect.

REALITY OF EVERYDAY LIFE

The first book takes place between 1961 and 1965. After four years of apprenticeship to the self-described Indian "sorcerer," Mr. Castaneda

РЕЦЕНЗІЯ ВІЛЬЯМА А. СІВЕРТА

«Хроніка вищої освіти», 26 лютого 1973 р., том VII, число 21

Дослідження Карлоса Кастанеди: його книжки зробило настільки популярними не лише відверте трактування ним наркотиків; його стиль із хистом романіста підносить на новий рівень його обговорення філософії індіанця.

То є рідкісне явище, коли чиєсь дослідження для здобуття докторського ступеня стає бестселером документальної літератури, а тим більше коли йдеться про три дуже популярні книжки.

Але Карлос Кастанеда, який лише цієї зими здобув ступінь доктора антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, знайшов спосіб досягти успіху як в антропології, так і в популярному письменстві.

Книжки пана Кастанеди «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном» і «Подорож до Істлану» є бестселерами в книгарнях університетських містечок країни. Усі вони наявні в останньому списку першої десятки книжок «Що читають у кампусах» у «Хроніці вищої освіти».

Кожна книжка стосується польових досліджень пана Кастанеди як учня індіанця я́кі з північно-західної Мексики, котрий навчав його «незвичайної реальності», сприйманої через вживання пейоту, дурману та ще одного галюциногену, гриба роду *Psylocebe*.

Пан Кастанеда називає індіанця доном Хуаном, використовуючи іспанське звернення «дон» для позначення поваги.

РЕАЛЬНІСТЬ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ

Дія першої книжки розгортається між 1961 і 1965 роками. Після чотирьох років навчання в індіанського «мольфара», як той сам себе називав,

reported that don Juan's teachings "had begun to pose a serious threat to my idea of the world. I had begun to lose the certainty that the reality of everyday life is something we can take for granted."

So he quit and returned to his anthropology studies at UCLA, where he wrote the book.

When he completed it, he took his manuscript to the University of California Press.

"We decided to publish it because it was a well-researched piece by a man doing work in anthropology at UCLA, and it was more readable than the average book we do," says James Kubeck, the press's managing editor. "We thought it had value as a reference book for anthropology students, and we hoped it would find its way onto class reading lists."

It has found its way onto class reading lists, has become one of the University of California Press's best sellers both in hardback and in its Quality paperback series, and has become a successful mass-circulation paperback for Ballantine Books.

"It was always of interest to anthropologists, but it caught on with students in general because of all the interest in drugs," says Mr. Kubeck. "It also has received widespread interest as a study of a philosophical outlook.

"Don Juan is looked on as a guru who gives lessons to live by which he attributes to his use of certain psychedelic drugs."

It is true that Mr. Castaneda's frank treatment of psychedelics and his reportage of the philosophy of the Indian sorcerer have contributed to the popularity of his books, but it is also his style that has made the public so eager to buy more than one book of his experiences.

The third volume, *Journey to Ixtlan*, includes much of the final research which earned Mr. Castaneda his PhD.

Both *The Teachings of Don Juan* and *A Separate Reality*, while full of anthropological detail and information, read like novels. They are filled with suspense, intrigue, and fascinating dialogue. The characters of don Juan and the narrator are constructed with the skill of a fine novelist.

пан Кастанеда повідомив, що вчення дона Хуана "почало становити серйозну загрозу моїй «ідеї світу». Я почав утрачати впевненість, що реальність повсякденного життя є чимось таким, що ми можемо приймати як щось належне й самозрозуміле".

Тож він покинув учнівство й повернувся до своїх антропологічних студій в УКЛА, де й написав книжку.

Закінчивши її, він відніс рукопис до видавництва Каліфорнійського університету.

"Ми вирішили опублікувати її, тому що то була добре опрацьована наукова робота людини, яка займалася антропологією в УКЛА, і вона була більш читабельна, ніж звичайна книжка, яку ми друкуємо", — каже Джеймс К'юбек, старший редактор видавництва. "Ми думали, що ця книжка мала цінність як довідковий посібник для студентів-антропологів, і ми сподівалися, що вона знайде свій шлях до списків літератури для навчальних курсів".

Вона справді знайшла свій шлях до списків літератури для класів, стала одним із бестселерів видавництва Каліфорнійського університету як у твердій оправі, так і в серії видань з якісною м'якою обкладинкою, а також стала успішним масовим виданням у паперовій обкладинці для «Баллантайн Букс».

"Книжка викликала постійний інтерес в антропологів, але також завоювала популярність у студентів загалом через увесь той інтерес до наркотиків", — каже пан К'юбек. "Вона також викликала широкий інтерес як дослідження філософського світогляду".

"На дона Хуана дивляться як на гуру, що дає уроки життя, які він пов'язує зі вживанням певних психоделічних наркотиків."

Це правда, що Кастанедове відверте трактування психоделіків і його репортаж про філософію індіанського мольфара сприяли популярності його книжок, але також саме його стиль спонукав публіку до такого бажання купити ще одну книжку про його досвіди.

Третій том, «Подорож до Істлану», включає більшу частину останніх досліджень, які принесли пану Кастанеді ступінь доктора філософії.

І «Вчення дона Хуана», і «Окрема реальність», хоч і повні антропологічних деталей та інформації, читаються як романи. Вони сповнені напругою, інтригою та захоплюючими діалогами. Персонажі дона Хуана й оповідача побудовані з майстерністю прекрасного романіста.

AN 'INEXPLICABLE CURIOSITY'

Mr. Castaneda acknowledges that after meeting don Juan he returned to him "not so much as a student of anthropology interested in medicinal plants, but as a person with an inexplicable curiosity. The way he looked at me was an unprecedented event in my life. I wanted to know what was involved in that look. It became almost an obsession with me."

The first book is somewhat more scholarly, with more detail and charts explaining don Juan's beliefs as they relate to the hallucinogenic plants. The second is more readable, more popular.

A Separate Reality begins with Mr. Castaneda returning to visit don Juan in the spring of 1968 to show him an early copy of the first book.

"Our link of teacher-apprentice was mysteriously re-established, and I began a second cycle of apprenticeship, very different from the first," Mr. Castaneda says. In the second book, don Juan attempts to make Mr. Castaneda "see rather than merely look at" or observe his philosophy.

Mr. Castaneda explains, "'Looking' referred to the ordinary way in which we are accustomed to perceive the world, while 'seeing' entailed a very complex process by virtue of which a man of knowledge allegedly perceives the 'essence' of things of the world."

In his introduction to the second book, Mr. Castaneda sums up don Juan's goal and the effect it had on the author.

The Indian wanted to "disarrange a particular certainty which I share with everyone else that our 'common-sense' views of the world are final. Through the use of psychotropic plants, and through well-directed contacts between the alien system and myself, he succeeded in pointing out to me that my view of the world cannot be final because it is only an interpretation."

William A. Sievert

«НЕПОЯСНЕННА ЦІКАВІСТЬ»

Пан Кастанеда визнає, що після зустрічі з доном Хуаном він повернувся до нього "не стільки як студент-антрополог, що цікавиться лікарськими рослинами, скільки як людина, охоплена непоясненною цікавістю. Те, як він тоді подивився на мене, було безпрецедентною подією в моєму житті. Я прагнув дізнатися, що ж крилося за тим поглядом. Це стало для мене ледве не нав'язливою ідеєю".

Перша книжка є дещо більш наукова, з більш детальною інформацією та схемами, які пояснюють переконання дона Хуана щодо галюциногенних рослин. Друга книжка читабельніша, популярніша.

«Окрема реальність» починається з того, що пан Кастанеда повертається відвідати дона Хуана навесні 1968 року, щоб показати йому передпродажний примірник першої книжки.

"Наш зв'язок «учитель-учень» загадковим чином відновився, і з цих відвідин розпочався другий цикл мого учнівства, дуже відмінний від першого", — каже пан Кастанеда. У другій книжці дон Хуан намагається змусити пана Кастанеду "бачити, а не просто дивитися" чи дотримуватися його філософії.

Пан Кастанеда пояснює: "«Дивлення» стосувалося звичайного способу, в який ми всі привчені сприймати світ, тоді як «бачення» передбачало дуже складний процес, за допомогою якого чоловік знання начебто сприймає «сутність» речей світу".

У своєму вступі до другої книжки пан Кастанеда підсумовує мету дона Хуана та вплив, який вона мала на автора.

Індіанець хотів "зруйнувати особливу впевненість, що я поділяв із усіма іншими людьми, — упевненість в остаточності наших поглядів на світ, заснованих на «здоровому глузді». За допомогою використання психотропних рослин і належним чином скеровуваних контактів між чужорідною системою і мною, він досяг успіху в тому, щоб показати мені, що моя картина світу не може бути остаточною, бо вона є лише однією з інтерпретацій".

Вільям А. Сіверт

REVIEW BY S.T. CRUMP

Castaneda, Carlos. *A Separate Reality*: *Further Conversations with Don Juan*. 317 pp. London: The Bodley Head, 1971, £2.25

Man, New Series, Vol. 8, No. 1 (Mar., 1973), pp. 135-136

This is a work of extreme and attractive innocence. Its sub-title accurately describes it. Don Juan, by means of his own psychotropic smoking mixture, subjects the author to a number of hallucinogenic experiences, often terrifying. These don Juan, who is a Yaqui Indian from northern Mexico, understands according to an autochthonous "system of sensible interpretation" Of this the author writes (p. 25): 'The system I recorded was incomprehensible to me, thus the pretense to anything other than reporting about it would be misleading and impertinent... I as the perceiver, recorded what I perceived, and at the moment of recording endeavoured to suspend judgment.'

The blurb, according to which 'The book is one of the most original and sensitive works of anthropology and ethnography ever written', is misleading to the point of absurdity. It is not a serious anthropological study at all. Its appeal must be to those interested in the techniques and experience of non-Western mysticism. It is an interesting comment on our times that the majority of such readers will be unaware of any mystical element in their own cultural tradition: how many of them will have heard, for instance, of Saint Teresa of Avila? Don Juan's teachings also have certain moral implications, but there is no consciousness of them, let alone any discussion. The book, like its predecessor, *The Teachings of Don Juan*, will no doubt be very popular. It is in some way, perhaps because the tone is more relaxed, an improvement upon it. One only hopes that its many readers will be as conscious as its author is of its substantial limitations.

S. T. Crump

РЕЦЕНЗІЯ С. Т. КРАМПА

Кастанеда, Карлос. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном». 317 с. Лондон: «Бодлі Гед», 1971 р., 2,25£

«Людина», Нові серії, том 8, число 1 (березень 1973 р.), стор. 135-136

Це є твір граничної та привабливої невинності. Підзаголовок книжки точно її описує. Дон Хуан, за допомогою своєї власної психотропної курильної суміші, піддає автора низці галюциногенних досвідів, часто жахаючих. Дон Хуан, що є індіанцем я́кі з північної Мексики, розуміє їх відповідно до автохтонної «системи розумної інтерпретації»[284]. Про неї автор пише (с. 25): "Записувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була б недоречною й уводила б в оману... Як сприймач я занотовував те, що сприймав, і під час записування намагався утримуватися від будь-яких суджень."

Видавнича анотація, згідно з якою «ця книжка є однією з найбільш оригінальних і делікатних праць, будь-коли написаних в антропології та етнографії», вводить в оману аж до абсурдності. Вона зовсім не є серйозним антропологічним дослідженням. Ця книжка мусить бути приваблива для тих, хто цікавиться техніками й досвідами незахідного містицизму. Цікавим коментарем щодо нашого часу є те, що більшість таких читачів не обізнані з жодним містичним елементом у своїй власній культурній традиції: як багато з них, наприклад, чули про Святу Терезу Авілійську? Вчення дона Хуана також має певний моральний підтекст, але він залишається неусвідомлюваним, не кажучи вже про відсутність його обговорення. Ця книжка, як і її попередниця «Вчення дона Хуана», безсумнівно буде дуже популярною — певним чином, можливо, завдяки більш розслабленому тону, що є її покращенням. Залишається тільки сподіватися, що численні читачі книжки будуть настільки ж свідомі її суттєвих обмежень, як і її автор.

С. Т. Крамп

[284] Sensible interpretation (англ.) — див. примітку на стор. 23 цього тому.

Review by Paul Dimmitt

Fate, March 1973, Vol. 26, No. 3, Issue 276, pp. 135-136

Like the author's previous work, *The Teachings of Don Juan*, this volume results from Castaneda's experiences with a Yaqui Indian *curandero*. In the first volume Castaneda, a graduate student in anthropology, met don Juan and was initiated into the ritual use of various hallucinogenic plants. In the second book Castaneda returns to don Juan's tutelage after several years' absence. This time don Juan teaches his pupil to "see." The man of knowledge can know reality only by "seeing," which is accomplished only by smoking the "little smoke" [...]. Only through the smoke can one glimpse another fleeting world apart from the normal world. We catch the author's glimpse of that separate reality under don Juan's guidance. Many strange and bizarre happenings are reported. Castaneda "sees" a friend of don Juan standing on a hill but that hill is 100 miles away. A single leaf falls to the ground and returns as if in a TV "instant replay" and falls again and again.

To some this book will appear to be a man under the influence of drugs simply babbling about his hallucinations. Others will interpret his adventures as astral projection and psychokinesis. For me the book poses three questions: (1) Is there in fact a separate reality which can be reached through hallucinogenics? (2) Is this reality the same as the mystical state reached through such practices as transcendental meditation or yoga? (3) Can the ritual usage of hallucinogenic drugs enhance psychic power or produce it in individuals who otherwise would have no such awareness?

I feel more study by philosophers and psychic researchers is needed before we can hope to answer these questions. In any event, this book is fascinating reading, not only as a record of Castaneda's adventures but as a tool for understanding ourselves and the realities around us.

Paul Dimmitt

Рецензія Пола Діммітта

«Фейт», березень 1973 р., том 26, число 3, номер 276, стор. 135-136

Як і попередня робота автора, «Вчення дона Хуана», цей том є результатом Кастанедового досвіду з індіанським *курандеро* я́кі. У першому томі Кастанеда, аспірант-антрополог, познайомився з доном Хуаном і був посвячений у ритуальне використання різних галюциногенних рослин. У другій книжці Кастанеда повертається під опіку дона Хуана після кількох років відсутності. Цього разу дон Хуан навчає свого учня «бачити». Чоловік знання може пізнавати реальність лише шляхом «бачення», яке досягається лише курінням «маленького диму» [...]. Тільки за допомогою диму можна побачити проблиск іншого швидкоплинного світу поза звичайним світом. Ми схоплюємо авторів швидкий погляд на цю окрему реальність під проводом дона Хуана. Повідомляється про багато дивних і химерних подій. Кастанеда «бачить» друга дона Хуана, який стоїть на пагорбі, але цей пагорб стоїть на відстані в 100 миль. Один листок падає на землю і повертається, немов у «повторному показі» по телебаченню, і падає знов і знов.

Для одних ця книжка здасться витвором людини, яка під впливом наркотиків просто розпатякує про свої галюцинації. Інші трактуватимуть пригоди Кастанеди як астральну проекцію та психокінез. Для мене ця книжка ставить три питання: (1) Чи існує насправді окрема реальність, якої можна досягти за допомогою галюциногенів? (2) Чи ця реальність така сама, як містичний стан, досягнутий завдяки практикам на кшталт трансцендентальної медитації або йоги? (3) Чи може ритуальне вживання галюциногенних наркотиків посилювати психічну силу або продукувати її в індивідуумів, які інакше не мали б такого усвідомлення?

Я відчуваю, що потрібно більше досліджень з боку філософів і дослідників психіки перш ніж ми зможемо сподіватися відповісти на ці запитання. У будь-якому разі, ця книжка є захопливим читанням, не лише як запис пригод Кастанеди, але і як інструмент для розуміння нас самих і реальності навколо нас.

Пол Діммітт

TWO BOOKS BY CASTANEDA DEAL WITH 'NONORDINARY REALITY'

REVIEW BY JOHN HODEL

The Raleigh Register (Beckley, West Virginia), Apr 26, 1973

We have just finished reading two books by Carlos Castaneda, called "The Teachings of Don Juan," and "A Separate Reality."

Probably the key phrase that would describe what they are about is "nonordinary reality," as the author puts it.

The books are somewhat fascinating but one cannot approach them in the usual fashion.

They seem to describe the separate reality of a different way of looking at life, a different kind of existence as if in another dimension.

The "separate reality" seems to be a thing that is aided by the use of drugs.

The "separate reality" seems to be a thing that has to do with the lives of certain Mexican Indians.

Some of them seem able, if one is to take the books seriously, to invoke a different way of looking and experiencing life, a little as though they were able to attain a different dimension somewhat at will.

In a sense the book itself somewhat does this to the reader. It may make the reader suspend disbelief of things that observation has told him are impossible.

It apparently deals in elements that are important to some types of religious belief. It seems almost to have to do with living in more than the several dimensions that most of us live in — what, three or four?

It is, perhaps, a little like trying to understand some of the theories of Relativity as promulgated by the late Albert Einstein and elaborated on by other physicists.

ДВІ КНИЖКИ КАСТАНЕДИ МАЮТЬ СПРАВУ З «НЕЗВИЧАЙНОЮ РЕАЛЬНІСТЮ»

РЕЦЕНЗІЯ ДЖОНА ГОДЕЛА

«Ралі Реджістер» (Беклі, Західна Вірджинія), 26 квітня 1973 р.

Ми щойно закінчили читати дві книжки Карлоса Кастанеди, що називаються «Вчення дона Хуана» та «Окрема реальність».

Імовірно, ключовою фразою, що описує їхню тему, є «незвичайна реальність», як називає її сам автор.

Ці книжки певною мірою захопливі, але до них не можна підходити звичним способом.

Скидається на те, що вони описують окрему реальність іншого способу дивитися на життя, іншого виду існування, ніби в іншому вимірі.

Як видається, «окрема реальність» — це щось таке, чому допомагає вживання наркотиків.

Як видається, «окрема реальність» — це щось пов'язане з життям певних мексиканських індіанців.

Якщо серйозно ставитись до цих книжок, деякі з них, як видається, здатні застосовувати інший спосіб дивитися й досвідчувати життя, немовби вони здатні досягати іншого виміру певною мірою за бажанням.

У деякому сенсі книжка сама робить це для читача. Вона може змусити читача перестати не вірити в речі, про які спостереження кажуть йому, що вони неможливі.

Очевидно, вона має справу з елементами, важливими для деяких типів релігійних вірувань. Як видається, книжка має деякий стосунок до життя в більш як кількох вимірах, у яких живе більшість із нас — скільки їх, три чи чотири?

Можливо, вона трохи схожа на спробу зрозуміти деякі теорії відносності, проголошені покійним Альбертом Айнштайном і розвинуті далі іншими фізиками.

Does space curve back on itself? Is a "straight line" curved? Is perception in the eye and head and feeling of the beholder? Do some types of drugs effect the kind of reality one inhabits?

Some people seem to believe that such experiences are the stuff of religious revelations, that some people can invoke these states without drugs, that others need assistance.

Apparently some species of plants are collected for eating and smoking to give one power or "allies" that are powerful.

The stories purport to be about the efforts of the author, called Carlos Castaneda, to learn, to "see" and become a "warrior," a man of wisdom, able to take the form of animals on occasion, to perform feats of superhuman strength, or seem to, to fly or seem to, to understand beyond the powers of most individuals.

In being interviewed by *Time* magazine the author refused to pose for a picture, but allowed parts of his face and body to be pictured.

"The Teachings of Don Juan" was published by the University of California Press, subtitled *A Yaqui Way of Knowledge*. "A Separate Reality" was published by Simon and Schuster.

The books are wild and fascinating.

John Hodel

Чи простір викривляється назад на себе? Чи «пряма лінія» є вигнутою? Чи сприйняття має місце в очах і голові й відчутті спостерігача? Чи впливають деякі види наркотиків на тип реальності, в якій живе людина?

Деякі люди, здається, вірять, що такі досвіди є предметом релігійних одкровень, що деякі люди можуть викликати ці стани без наркотиків, що інші потребують допомоги.

Очевидно, деякі види рослин збирають для їжі та куріння, щоб вони надали індивідууму силу або могутніх «союзників».

Ці історії претендують бути розповідями про зусилля автора на ім'я Карлос Кастанеда вчитися, «бачити» й стати «воїном», чоловіком мудрості, здатним у разі потреби приймати форму тварин, здійснювати (чи нібито здійснювати) подвиги надлюдської сили, літати (чи нібито літати), розуміти поза межами можливостей більшості людей.

Під час інтерв'ю журналу «Тайм» автор відмовився позувати для світлини, але дозволив сфотографувати частини свого обличчя й тіла.

«Вчення дона Хуана» було опубліковане видавництвом Каліфорнійського університету з підзаголовком «Шлях знання індіанців я́кі». «Окрема реальність» була надрукована у видавництві «Саймон енд Шустер».

Ці книжки самобутні й захоплюючі.

Джон Годел

THE BOOKS OF CARLOS CASTANEDA

REVIEW BY WALLACE HOMITZ

Aperture, Vol. 17, No. 2 [66], Spring 1973

The first book by Carlos Castaneda is 'The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge', University of California, 1968. Wallace Homitz writes of the second book, 'A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan', Simon & Schuster, 1971, and adds a postscript on Journey to Ixtlan: The Lessons of Don Juan, Simon & Schuster, 1972.

Looking at our own civilization in the throes of a graceless demise, we have come suddenly again upon the Indian in our midst; and we are impressed, not only by his durability—25,000 years in the Western hemisphere alone —but also by the way he seems to have kept intact a way of living rooted in values that now loom as keys to our very survival. Love of clean air, open space, untrammelled nature, integrity of the family, and a gentle, open attitude toward all of life are only a few of the virtues we suspect the Indian to possess as a mysterious and fortunate racial legacy. We feel that he could teach us how to reorder our lives so that those terrible cataclysms we know are coming will somehow be averted.

So far, we have managed only an uneasy love affair with the Indian. It has taken the form, for the most part, of a pastiche of devotion to simplicity; and it gives evidence of lasting about as long as it takes to tire of wearing hishi beads, turquoise jewelry, headbands, and long hair. We have not penetrated to the secret places where the Indian really lives, behind his inscrutable, simple acts. We do not yet understand what spirit it was that he glimpsed in that first spinning place, centuries ago, which he still remembers, and which today still gives him vitality when all about him we are dying.

КНИЖКИ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ

РЕЦЕНЗІЯ ВОЛЛЕСА ГОМІЦА

«Апперче», том 17, число 2 [66], весна 1973 р.

Перша книжка Карлоса Кастанеди — це «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», Каліфорнійський університет, 1968 р. Воллес Гоміц пише про другу книжку — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», «Саймон енд Шустер», 1971 р. — і додає постскриптум про «Подорож до Істлану: науки дона Хуана», «Саймон енд Шустер», 1972 р.

Дивлячись на нашу власну цивілізацію в агонії незграбної загибелі, ми раптом знову натрапили на індіанців серед нас; і ми вражені не лише їхньою тривкістю — 25 тис. років лише в Західній півкулі, — а й тим, як вони, здається, зберегли недоторканим спосіб життя, вкорінений у цінностях, котрі зараз вимальовуються як ключ до самого нашого виживання. Любов до чистого повітря, відкритий космос, вільна від обмежень природа, цілісність сім'ї та ніжне, відкрите ставлення до всього живого — це лише деякі з достоїнств, що їх, як ми підозрюємо, мають індіанці як таємничий і щасливий расовий спадок. Ми відчуваємо, що вони могли би навчити нас, як перевпорядкувати наші життя таким чином, щоб якось відвернути ті страшні катаклізми, про які нам відомо, що вони наближаються.

Досі ми спромагалися лише на сором'язливі любовні стосунки з індіанцями. Вони здебільшого приймали форму імітації відданості простоті; і тривали приблизно стільки, скільки потрібно, щоб утомитися від носіння фенечок із бісеру, бірюзових прикрас, наголовних пов'язок і довгого волосся. Ми не проникли до потаємних місць, де насправді живуть індіанці, до того, що лежить в основі їхніх незбагненних, простих дій. Ми й досі не розуміємо, що це за дух, якого вони побачили в тому першому завихореному місці, багато століть назад, якого вони досі пам'ятають і який досі надає їм життєвих сил, коли всі ми навколо них вмираємо.

Since 1968, two books by a Brazilian anthropologist from Los Angeles have appeared which have the potential, despite a minor accessory fascination as "drug literature," for imparting to Anglos the clearest indication yet of a practical map of the Indian "way." If there are people, especially young people, who are seriously looking to the example of the Indian for insights which would make their lives more meaningful, this remarkable account of one contemporary Indian's attitude is worthy of deep and prolonged study.

A Separate Reality is the second of Castaneda's books about his experiences with don Juan, a Yaqui brujo or medicine man; and it is a beautiful work on a number of counts. As psychology, anthropology, religion, and even physics, it is a continually exciting and captivating narrative. But what stands out, finally —no matter how the book is read —is don Juan's tough, uncompromising challenge to live life with the courage to use the intelligence that our daily experience is constantly giving us. To apply precision to our lives, to perform every act as if it were in itself the source of a share of Nature's infinite creative freedom, is to open the door to another reality.

That this reality to some represents magic, that it appears as a play of extra-sensory perceptions, or that it sometimes reveals itself after an alteration of body chemistry by drugs, is interesting, but not significant as an organic part of don Juan's teachings. He pointedly discredits the use of drugs except in the hands of brujos, and belittles as well extraordinary powers, except as aids to, or concomitants of, greater knowledge. The heart of this book is about "seeing" the truth and the way to live life so that one may reach the point where one "sees."

How, then, are we to live?

It would be useless to try to impose a structure, or system of principles and methods, on don Juan's thought. (Castaneda tried that at the end of his first book and failed.) But there are several major ideas which recur in the conversations and which radiate blueprints for living every situation, from the most inconsequential to the most heroic.

З 1968 року з'явилися дві книжки бразильського антрополога з Лос-Анджелеса, що, не зважаючи на свою другорядну додаткову принадність як «література про наркотики», мають потенціал для того, щоб повідомити англосаксам найясніші вказівки на практичну карту індіанського «шляху». Якщо є люди, особливо молоді, котрі серйозно дивляться на приклад індіанців задля інсайтів, які зробили б їхні життя змістовнішими, ця чудова розповідь про світогляд одного сучасного індіанця гідна глибокого й тривалого вивчення.

«Окрема реальність» — друга з книжок Кастанеди про його досвіди з доном Хуаном, якійським брухо або знахарем; і це прекрасна робота з багатьох поглядів. Як психологія, антропологія, релігія і навіть фізика, це безперервно захоплююча й принаджуюча розповідь. Але що насамперед привертає увагу — незалежно від того, як читається книжка — це непохитний, безкомпромісний виклик дона Хуана прожити життя зі сміливістю використовувати ті інтелектуальні можливості, які постійно дає нам наш повсякденний досвід. Застосувати точність до нашого життя, виконувати кожну дію так, ніби вона сама по собі є джерелом частки безмежної креативної свободи Природи, означає відчинити двері до іншої реальності.

Те, що ця реальність для декого є магією, що вона виглядає як гра екстрасенсорних сприйняттів, або що вона іноді проявляє себе після зміни хімії тіла за допомогою наркотиків, є цікавим, але не істотним як органічна частина Донхуанового вчення. Він явно ставить під сумнів вживання наркотиків, окрім як у руках брухо, а також применшує значення надзвичайних сил, крім як допоміжних чи супутніх засобів для досягнення більших знань. У серці цієї книжки йдеться про «бачення» істини та способу проживати життя так, щоб можна було досягти точки, де людина «бачить».

Тож як нам потрібно жити?

Було би непожиточно намагатися накласти на Донхуанове мислення якусь структуру чи систему принципів і методів. (Кастанеда спробував зробити це наприкінці своєї першої книжки й зазнав невдачі.) Але є кілька головних ідей, які знов і знов виникають у їхніх розмовах і які випромінюють концептуальні схеми для проживання кожної ситуації, від найнезначнішої до найбільш героїчної.

One of these ideas is there is another, "separate" reality operating within the world ordinarily described by our senses. It is a world where ordinary conceptions of time, possibilities, and relationships are utterly different from the world we usually see. We are not in touch with this reality because our "lot as human beings" is "total slumber." It is out of this slumber that we must "be shaken." If this is reminiscent of Plato's Allegory of the Cave, the Christian exhortation to awake, or even Shakespeare ("Sleep... is the chief nourishment of life's feast"), it only serves to confirm the deeply human and universal dimensions of don Juan's thought.

To be shaken out of slumber is not a matter of luck or natural happenstance. It is accomplished only by "hard work" to overcome the fear which keeps us from waking up. But even before one can begin work, one must "want to become acquainted" with the waking state; and it must be experienced "many times before one can say one knows" the difference between it and sleep.

Once one has been roused from slumber often enough, one sees quite clearly that no single act is more important than any other act. This is another of the major ideas which don Juan presents. There is a danger of interpreting this realization as an indication that nothing matters, when in fact it is quite the other way around. Since no one act has intrinsically more value than any other, all acts are of equal importance; and the responsibility in action becomes even greater.

A man must therefore be watchful, lest he succumb to despair or indifference, or to being a clown, or to playing any of the games which come from the realization that the things men do are inherently useless. "We must first know that our acts are useless, yet we must proceed as if we didn't know it," don Juan says. This idea he calls "controlled folly," and it is perhaps the goal towards which all the other ideas lead. A man:

... knows that his life will he over altogether too soon; he knows that he, as well as everybody else, is not going anywhere; he knows, because

Одна з цих ідей полягає в тому, що існує інша, «окрема» реальність, яка функціонує у світі, звичним чином описуваним нашими органами чуттів. То є світ, де звичайні уявлення про час, можливості та взаємозв'язки кардинально відрізняються від світу, який ми зазвичай бачимо. Ми не перебуваємо в контакті з тією реальністю, бо нашою «долею як людей» є «тотальна дрімливиця». Саме із цієї дрімливиці ми мусимо бути «витрушені». Якщо це є ремінісценція Платонової «Алегорії печери», християнського заклику прокинутися або навіть Шекспіра ("Сон... є головна пожива свята життя"), вона лише підтверджує глибоко людські та універсальні виміри Донхуанової думки.

Бути витрушеним із дрімливиці не є питанням удачі або природного збігу обставин. Це досягається лише «наполегливою працею», щоб подолати страх, який не дає нам прокинутися. Але ще до того, як індивідуум може почати працювати, він мусить «захотіти познайомитися» зі станом пробудженості; і його треба досвідчити "багато разів, перш ніж індивідуум зможе сказати, що він знає" різницю між ним і сном.

Після того, як індивідуум перебуватиме в пробудженому з дрімливиці стані досить часто, він дуже чітко бачитиме, що жодна дія не є важливіша за будь-яку іншу дію. Це ще одна з головних ідей, які представляє дон Хуан. Існує небезпека інтерпретувати це усвідомлення як ознаку того, що ніщо не має значення, але насправді то є зовсім протилежна позиція. Позаяк жодна дія не має більшої цінності за своєю природою, ніж будь-яка інша, усі дії мають однакову важливість; і відповідальність на практиці стає навіть більша.

Тому людина мусить пильнувати, щоб не піддатися зневірі чи байдужості, чи не бути клоуном, або не грати в будь-які ігри, котрі випливають з усвідомлення того, що все, що роблять люди, за своєю суттю є марним. "Насамперед ми мусимо знати, що наші дії марні, і все ж ми повинні діяти так, ніби не знаємо цього", — каже дон Хуан. Цю ідею він називає «контрольованою дурістю», і мабуть, то є мета, до якої ведуть усі інші ідеї. Чоловік:

" ... знає, що все його життя закінчиться занадто швидко; знає, що він, як і будь-хто інший, не йде нікуди; він знає, бо бачить, що ніщо не є

he sees, that nothing is more important than anything else... a man of knowledge endeavors, sweats and puffs, and if one looks at him, he is just like any ordinary man except that the folly of his life is under control. Nothing being more important than anything else, a man of knowledge chooses any act and acts it out as if it mattered to him.

What don Juan is saying is that one may be a pacifist or a terrorist, a militant or a policeman, but the things one does will never be the measure of whether one is really alive or not. Only if all of our actions are performed with "all we have," with "unbending intention," deliberately, will we certify our existence, or open the door to reality. Life must become a constant sacrifice at the altar of gesture. Every act bears the possibility of transforming the energy it takes to perform it into an energy that places us, in the very act, at the crack between the "two worlds."

Many of us have reached that idea intellectually; yet, our lives are no more precise, no less confusing than before. What is the difference? What would need to happen so that even if nothing changed outwardly, our relationship to life would be changed, and we would know it?

What that difference may be is indicated by don Genaro, another brujo, who stands "on his head without the aid of his arms or legs, and his legs crossed as if he were sitting." It is a beautifully ridiculous gesture designed to satirize Castaneda's perpetual note-taking while trying to conduct a conversation. In other words, Carlos is chained to his reason, his thought; his rear-end is where his head should be.

That Castaneda recognizes this enslavement as the crucial impediment in his search for reality is confirmed in a powerful scene which concludes the book. Don Juan has just drawn Carlos's attention to a leaf falling from a tall tree — the same leaf falls four times from the same tree. (There is a strong association with the mathematical theory which holds that every moment contains a finite number of possibilities, and that those actualized continue to be actualized over and over again in eternity.)

важливішим за будь-що інше... Чоловік знання чимось діяльно займається, упріває та відсапується, і для кожного, хто подивиться на нього, він виглядатиме, як будь-який звичайний чоловік, за винятком того, що дурість його життя перебуває під контролем. Позаяк ніщо не є важливішим за будь-що інше, чоловік знання обирає якусь дію і робить її так, ніби вона має значення для нього."

Дон Хуан каже, що індивідуум може бути пацифістом чи терористом, бойовиком чи поліцейським, але те, що він робить, ніколи не буде мірилом того, живий він насправді чи ні. Лише якщо всі наші дії виконуються із застосуванням «усього, що ми маємо», з «непохитним наміром», свідомо, ми засвідчимо своє існування, або відчинимо двері до реальності. Життя мусить стати постійним жертвопринесенням на вівтар жестів. Кожна дія несе в собі можливість перетворення енергії, необхідної для її виконання, на енергію, яка поміщає нас, самою цією дією, у щілину між «двома світами».

Багато з нас прийшли до цієї ідеї інтелектуальним шляхом; однак наше життя не стало ані більш точним, ані менш заплутаним, ніж раніше. У чому ж відмінність? Що має статися, щоб навіть якщо нічого не зміниться зовні, наше ставлення до життя змінилося, і ми б це знали?

Якою може бути ця відмінність вказує дон Хенаро, інший брухо, що стоїть "на голові без допомоги рук чи ніг, а ноги схрещені, ніби він сидить". Це прекрасно кумедний жест, покликаний висміяти безкінечне роблення нотаток Кастанедою під час спроби вести розмову. Іншими словами, Карлос прикутий до свого розуму, свого мислення; його дупа там, де має бути його голова.

Те, що Кастанеда визнає це поневолення як критичну перешкоду в його пошуках реальності, підтверджується потужною сценою, яка завершує книжку. Дон Хуан щойно звернув увагу Карлоса на листок, що падає з високого дерева — той самий листок падає чотири рази з того самого дерева. (Тут є сильна асоціація з математичною теорією, яка стверджує, що кожна мить містить у собі певну скінченну кількість можливостей, і ті з них, що є актуалізовані, продовжують актуалізуватися знов і знов у вічності.)

As Castaneda tries to grasp this phenomenon with his mind, don Genaro makes a few quick gestures with his arms, and then makes “an extraordinarily sharp, swishing sound.” Immediately, Carlos feels an emptiness in his lower abdomen, a consuming sensation of falling. While the sensation lasts, he sees don Genaro on top of some mountains ten miles away. The moment he begins to think that he cannot possibly see a man ten miles away, the perception vanishes.

Don Juan, thereupon, points to an eight-sided diagram he has drawn on the ground. He has previously told Carlos that he (Carlos) moved only between two points —feeling and thinking —and that there were six more points from which it was possible to move, and that he and don Genaro acted from another place. Castaneda is only further confused and reaches a serious mental impasse:

For the first time in my life I felt the encumbering weight of my reason. An indescribable anguish overtook me. I wailed involuntarily and embraced him. He gave me a quick blow with his knuckles on the top of my head. I felt it like a ripple down my spine. It had a sobering effect.

“You indulge too much,” he (don Juan) said softly.

There are teachings that tell us that the active force in man is centered in the brain, the passive force at the base of the spine, and that modern man is a victim of the reversal of these impulses. Modern man is not usually moved to action by his intellect, but rather by the comfort or discomfort of his body. Sensations evoke in him various emotions, which his thought then judges as good or bad, desirable or undesirable, before he can act. This has resulted in a disproportionate dependence on memory and on past-present and cause-effect orientations in the Anglo’s address to life.

While one cannot by any means generalize about all Indians, we know the Indian depends far more regularly than we do on a direct exchange with his present experience, whatever it

Коли Кастанеда намагається збагнути це явище своїм розумом, дон Хенаро робить кілька швидких рухів руками, а потім видає «надзвичайно різкий, свистячий звук». Карлос одразу ж відчуває порожнечу внизу живота, всеохопне відчуття падіння. Поки це відчуття триває, він бачить дона Хенаро на вершині якихось гір за десять миль від нього. Тієї миті, коли він починає думати, що ніяк не може побачити людину на відстані десяти миль, це сприйняття зникає.

Потім дон Хуан вказує на восьмигранну діаграму, яку він намалював на землі. Раніше він казав Карлосу, що той рухається лише між двома точками — почуттям і мисленням — і що існують іще шість точок, з яких можливо рухатися, і що вони з доном Хенаро діють із іншого місця. Кастанеда лише ще більше заплутується й заходить у серйозний ментальний глухий кут:

Уперше в житті я відчув важкий тягар свого розуму. Мене охопила неописовна душевна мука. Я мимоволі голосно застогнав і обійняв його. Він швидко стукнув мене кісточками пальців по маківці. Я відчув його удар, як хвилю, що пробігла вниз по моєму хребту. Це мало протверезливий ефект.

“Ти забагато потураєш собі”, — м’яко промовив він.

Існують учення, які говорять нам про те, що активна сила в людині зосереджена в мозку, пасивна сила — біля основи хребта, і що сучасна людина є жертвою зворотного руху цих імпульсів. Сучасна людина зазвичай спонукається до дії не своїм інтелектом, а скоріше комфортом чи дискомфортом її тіла. Фізичні відчуття викликають у неї різні емоції, які його думка потім оцінює як хороші чи погані, бажані чи небажані, перш ніж вона зможе діяти. Це призводить до непропорційної залежності від пам’яті й орієнтації на минуле-сьогодення й від причиново-наслідкових зв’язків у ставленні англосаксів до життя.

Хоча жодним чином не можна робити узагальнення стосовно всіх індіанців, ми знаємо, що індіанці на значно постійнішій основі, ніж ми, залежать від прямого обміну зі своїм наявним досвідом, хоч

may be, to keep the world and his knowledge thereof in focus. His "thought," it seems, arises more often from the simple demand of the immediate situation; and his desires thus have little chance to avoid being in harmony with this demand. The physical body becomes an instrument that obeys his "thought" and emotion. That may be why if you ask an Indian what he thinks of the car he has been driving for ten years, he is apt to say, "I never thought about it." And he means precisely that —he has never thought about it. He does not loop back over the years to judge a series of thousands of individual events in toto. This may also explain why Indians with grave organic disorders, like brain damage, are indistinguishable in the clinical setting from their perfectly healthy Indian counterparts. Or why, if you ask an Indian how he would feel if a certain event were to happen, he will probably say, "When it happens, ask me then." A completely different orientation to pain-pleasure, good-bad, and, most importantly, to past-present, may be operating in the Indian psyche.

It is significant that a rap on the head, felt down the spine, brings Carlos back to ordinary reality. It very nearly says it all. Because our energy exchanges with the world proceed the way they do, we are always "in our heads," thinking the thoughts which will justify the emotions produced by our sensations. It is upon just such thought-judgements that our lives are based.

Where such thoughts have led us accounts for the world we have created, a world devoid of any directive imagery — any emotion-producing myth to remind us of what we know and what we do not know. That is the terrifying urgency of don Juan's message. We know, because we have had glimpses, that there is another reality; and what we do not know about that reality is at the same time inspiring and frightening. Our problem is not in what we are, but in refusing to be as much as we know we might be. Our tragedy, at the personal level, is that we willingly submit to being subhuman.

би який він був, щоб тримати світ і своє знання про нього в центрі уваги. Як видається, їхня «думка» частіше виникає з простої вимоги поточної ситуації; і їхні бажання, таким чином, мають мало шансів уникнути гармонії з цією вимогою. Фізичне тіло стає інструментом, який підкоряється їхній «думці» та емоціям. Можливо, це є причиною, чому, якщо ви запитаєте індіанця, що він думає про машину, якою він кермував десять років, він цілком може сказати: "Я ніколи не думав про неї". І він має на увазі саме це — він ніколи про неї не думав. Він не повертається назад знов і знов протягом багатьох років, щоб судити про низку з тисяч окремих подій у тоталізаторі. Це також може пояснити, чому індіанці з серйозними органічними розладами, такими як ушкодження мозку, не відрізняються в клінічній ситуації від своїх абсолютно здорових індіанських колег. Або чому, якщо ви запитаєте в індіанця, як він почувався б, якби сталася певна подія, він, імовірно, скаже: "Коли це станеться, тоді й спитай мене". В індіанській психіці може діяти зовсім інша орієнтація на біль-насолоду, хороше-погане і, головне, на минуле-сьогодення.

Показово, що легкий удар по голові, який хвилею проходить униз по хребту, повертає Карлоса до звичайної реальності. Це говорить мало не про все. Оскільки наш енергетичний обмін зі світом відбувається так, як він відбувається, ми завжди «у своїй голові», думаючи ті думки, які обґрунтовують емоції, продуковані нашими фізичними відчуттями. Саме на таких думках-судженнях і ґрунтується наше життя.

Тим, куди привели нас такі думки, пояснюється світ, який ми створили, світ, позбавлений будь-якої спрямівної образності — будь-яких міфів, що викликають емоції, аби нагадати нам про те, що ми знаємо й чого не знаємо. Ось така жахаюча нагальність Донхуанового месиджу. Ми знаємо, оскільки ми мали проблиски, що існує інша реальність; і те, що ми не знаємо про цю реальність, надихає і лякає водночас. Наша проблема не в тому, ким ми є, а в тому, що ми відмовляємося бути такими, якими ми знаємо, що можемо бути. Наша трагедія, на особистому рівні, полягає в тому, що ми добровільно погоджуємося бути недолюдьми.

Postscript

Since the above review was written, a new book by Carlos Castaneda has been published, under the title Journey to Ixtlan: The Lessons of Don Juan. It is an interesting codicil to the first two volumes, but more from the standpoint of the way great ideas enter into the lives of men than as a further elucidation of the ideas themselves.

The book loops back into the first two years (1960–62) of the author's experience as an apprentice in the system of teachings transmitted by don Juan. In it, Castaneda appears to be trying to capture the essentials of a method by which he can extract a utilitarian order from the teaching. He calls the units of his book "lesson"; and they are presented in what seems a sequential hierarchy of concepts ("Losing Self-Importance," "Assuming Responsibility," "Disrupting the Routines of Life") juxtaposed to remembered incidents during which don Juan presumably explicated each concept. While the text has moments when it sounds that mysterious tocsin which frees one from the automatic seduction of ordinary thought, the total effect of the book is disappointing. It is as though the attempt by Castaneda to bring key concepts from the teachings down to his own level of meaning reduces the magic —and for us the ideas themselves—to a size which still produces new experiences but no new questions.

The section on the "Gait of Power" is representative of the results of this heavy-handed reaching for certainty. There are passages in this chapter which put one unmistakably in touch with the deepest questions of body movement and the flow of movement itself. The night scene in which it is set will touch many readers with a direct sense of the real power in wind, shadows, darkness, and the animal creatures of the Indians' world. One seems suddenly deprived of the ability to interpret his surroundings in the same old way. Like Castaneda, we realize that the world always moves this closely with this awesome power; but we have not felt it because we are screened by a delusion of the finality of our "commonsense views" of what we perceive.

Постскриптум

З моменту написання наведеної вище рецензії вийшла нова книжка Карлоса Кастанеди під назвою «Подорож до Істлану: науки дона Хуана». Вона є цікавим кодицилом, доповненням до перших двох томів, але більше з погляду того, як великі ідеї входять у життя людей, аніж як подальше висвітлення самих ідей.

Книжка повертається до перших двох років (1960–62 рр.) досвіду автора як учня в системі вчення, передаваного доном Хуаном. У ній Кастанеда, схоже, намагається вловити основи методу, за допомогою якого він може витягти з навчання утилітарний порядок. Він називає розділи своєї книжки «уроками»; і вони представлені в тому, що здається послідовною ієрархією концептів («Позбування власної важливості», «Взяття на себе відповідальності», «Руйнування звичних шаблонів поведінки»), які накладаються на згадувані епізоди, під час яких дон Хуан здогадно пояснював кожний концепт. Хоча в тексті є моменти, коли він створює враження того таємничого токсину, який звільняє індивідуума від автоматичної спокуси звичайного мислення, загальний ефект книжки розчаровує. Це так, ніби спроба Кастанеди звести ключові концепти зі вчення до свого власного рівня значення зменшує магію — а для нас і самі ідеї — до розміру, який досі продукує новий досвід, але без жодних нових питань.

Розділ «Хода сили» є репрезентативним щодо результатів цього надмірно важкого досягнення певності. У цьому розділі є пасажі, які з усією очевидністю підводять індивідуума до найглибших питань руху тіла й потоку самого руху. Нічна сцена, в якій розгортаються ці події, зачепить багатьох читачів прямим відчуттям реальної сили вітру, тіней, пітьми й тваринних істот світу індіанців. Індивідуум неначе раптово позбавляється можливості інтерпретувати своє оточення в той самий старий спосіб. Як і Кастанеда, ми усвідомлюємо, що світ завжди рухається так близько від нас із цією приголомшливою силою; але ми досі не відчуваємо цього, бо перебуваємо за ширмою ілюзії остаточності наших «поглядів з позиції здорового глузду» на те, що ми сприймаємо.

Yet, the magic and the question disappear just as suddenly under the pressure of Castaneda's need to articulate what is at base unspeakable. The impression which remains, unfortunately, is that a certain manner of sprinting is crucial to the acquisition of knowledge. Such a crude residue suggests that the ideas are too powerful to be contained in a mere catechism.

This brings us to the general relation of Castaneda's reportage to the ideas themselves. Somewhere don Juan implies that when living ideas must be written down in a book, it is probably an indication that the teaching itself must already be dying. In the transmission of sacred ideas, there seems to exist a process of profanation which begins at the moment when the teaching which embodies the ideas ceases to be strictly an oral teaching. In that sense, Christianity probably began losing force with the widespread availability of the Bible, and Islam with the production of the Koran. What the intention of don Juan, as a keeper of these ideas, might have been, in transmitting to a member of an alien culture his system of ideas, we shall probably never know. We do know there are now three impressive volumes which together comprise an unusual view of an important body of source ideas. The fact that they have made entry into our consciousness because we thrive on the stimulation of the unusual should not keep us from being helped by them in freeing ourselves from our grotesque appetite for self-affirmation. Nevertheless, we must be cautious in approaching this trilogy. The last one especially could be a powerful lure for the most subjective kind of imagination.

Wallace Homitz

Однак уся ця магія і питання зникають так само раптово під тиском потреби Кастанеди висловити те, що є невимовним у самій своїй основі. На жаль, залишається тільки враження, що певна манера спринтерського руху має критичне значення для здобуття знань. Такий грубий залишок наводить на думку, що представлені в книжці ідеї є занадто потужні, щоб вмістити їх у простому катехізисі.

Це підводить нас до загального стосунку Кастанедового репортажу до самих цих ідей. Десь дон Хуан імпліцитно стверджує, що коли живі ідеї мусять бути записані в книзі, це, ймовірно, є ознакою того, що саме вчення вже, певно, вмирає. У переданні священних ідей, здається, існує певний процес профанації, який починається тієї миті, коли вчення, що містить у собі ці ідеї, перестає бути суто усним ученням. У цьому сенсі християнство, ймовірно, почало втрачати силу з дедалі ширшою доступністю Біблії, а іслам — разом із друкуванням Корану. Який міг бути намір дона Хуана як хранителя цих ідей при переданні своєї системи ідей члену чужої культури, ми, мабуть, ніколи не дізнаємося. Однак ми знаємо, що зараз є три вражаючі томи, які разом складають незвичайний погляд на важливий корпус першопочаткових ідей. Той факт, що вони увійшли в нашу свідомість, бо ми процвітаємо завдяки заохочуванню незвичайного, не повинен утримувати нас від того, щоб діставати від них допомогу в звільненні нас від нашого гротескного потягу до самоствердження. І все ж ми мусимо бути обережними, звертаючись до цієї трилогії. Остання книжка особливо може стати потужною принадою для найбільш суб'єктивного виду уяви.

Воллес Гоміц

A SEPARATE REALITY

REVIEW BY *PSYCHEDELIC PRESS UK*

[By *PsyPressUK* contributors. Published February 24, 2009, updated August 1, 2015]

In *A Separate Reality* Carlos Castaneda begins by attempting to reasonably objectify a combined group experience of peyote, the perception of Mescalito, the embodiment of the peyote cactus. He tries to explain it in terms of what he calls "manipulating social cues" as a method of agreement between those people involved in a peyote session.

The book is primed academically at the start with a reasoned, objective assault on the experience. It is, however, a well executed narrative device employed in order that reason itself may become the subject of challenge. (The questionable historic truth of Castaneda's account was dealt with in our review of *The Teachings of Don Juan*.)

The teaching framework in the second of Castaneda's books is the concept of 'seeing'. According to don Juan Matus, Castaneda's teacher, the ability of 'seeing' is not a trick of sorcery but of personal perception, 'A separate reality'. Practically speaking then, book two is made up of a series of lessons concerned with the ability to shift perception between two perspectives.

It is Castaneda's own reason that holds back his learning throughout the book. His reason itself is built from the same conceptual frameworks which make up his original perspective. He is then, in this regard, trapped by his own reason and in attempting to make objective sense of the tricks and teachings of don Juan, he misses the point of the lessons; which is to 'see'.

ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ

РЕЦЕНЗІЯ «САЙКОДЕЛІК ПРЕСС Ю. КЕЙ.»

[Від дописувачів «Сай.Прес.Ю.Кей». Опубліковано 24 лютого 2009 р. Оновлено 1 серпня 2015 р.]

В «Окремій реальності» Карлос Кастанеда починає зі спроби розумної об'єктивізації спільного групового досвіду пейоту, сприйняття Мескаліто, втілення кактуса пейоту. Він намагається пояснити це в термінах того, що він називає «маніпулюванням соціальними сигналами» як метода досягнення згоди між людьми, залученими до пейотної сесії.

На початку книжка подається академічно з обґрунтованою об'єктивною критикою цього досвіду. То є, однак, добре виконаним оповідним прийомом, застосованим для того, щоб сам розум міг стати предметом заперечення. (Спірна історична правдивість розповіді Кастанеди обговорювалася в нашій рецензії на «Вчення дона Хуана».[285])

Кістяком навчання в другій книжці Кастанеди є концепт «бачення». Згідно з доном Хуаном Матусом, учителем Кастанеди, здатність «бачення» є трюком не мольфарства, а особистого сприйняття, «окремою реальністю». Тож із практичного погляду, друга книжка складається з набору уроків, присвячених здатності зміщувати сприйняття між двома перспективами.

Саме власний розум Кастанеди стримує його навчання впродовж усієї книжки. Його розум сам побудований із тих самих концептуальних засад, які створюють його первісну перспективу. Тож у цьому відношенні він перебуває в пастці власного розуму і, намагаючись знайти об'єктивний сенс трюків і повчань дона Хуана, він не вловлює найголовнішого в цих уроках, тобто власне «бачення».

[285] Рецензія «Сайкоделік Пресс Ю. Кей.» на «Вчення дона Хуана» вміщена в першому томі «Наґвалізму».

Don Juan, by frequently attacking the reason of Castaneda, makes an important distinction between the two perspectives: Each has it's own make-up of conceptual frameworks. Consequentially the task of 'changing perception' is made up of two elements. Firstly, breaking down old frameworks and, secondly, building up completely new ones.

The shift of perception, between the ordinary sensual and reasonable awareness and the ability of 'seeing', is illustrated clearly on a number of occasions during Castaneda's apprenticeship. For example, the interpretation and representation of a 'gnat' as the guardian between worlds, under the influence of the 'little smoke'. The perception shift from an ordinary gnat entering Castaneda's awareness, into a 100 foot monster.

There are hints of progress, like Castaneda's ability to quickly perceive the gnat's transformation, but it is largely fleeting hope and failure in Castaneda's effort of 'seeing'. However, the process is a very useful narrative device and manages to confer some difficult imagery and idea very deftly, especially in the words and actions of don Juan.

There appears to be an appreciation for the philosophy of Heraclitus in the dialogue of don Juan. The theory of 'the unity of opposites' is regularly referred to. For example, Castaneda asks him about the nature of 'seeing' and don Juan replies that when one 'sees' a tree "it changes yet remains the same."

An idea, also connected with Heraclitus, which is worth noting in this preliminary examination is what is "common". According to don Juan "The only thing that is common to all of us is that Mescalito reveals his secrets privately to each man." For Heraclitus, the Logos was common to us all. A specific look at the pre-Socratic philosopher is definitely called upon for the future.

The narrative framework of having two perspectives relies on there being only a single reality. It does have a hint of idealism (indeed further research using Kant seems applicable) but when examined more fully it also seems obvious that it is actually combined with a form of perspectivism. As opposed to there being a

За допомогою частих атак на розум Кастанеди дон Хуан проводить важливу відмінність між двома перспективами: кожна має свій власний склад базових концептуальних елементів. Відповідно, завдання «зміни сприйняття» складається з двох частин. По-перше, руйнування старих базових елементів і, по-друге, побудова цілковито нових.

Зміщення сприйняття, між звичайним чуттєвим і раціональним усвідомленням та здатністю «бачити» ясно демонструється в цілій низці випадків протягом учнівства Кастанеди. Наприклад, інтерпретація і створення уявлення про «мошку» як охоронця між світами, під впливом «маленького диму». Зміщення сприйняття від звичайної мошки, яка входить у Кастанедове усвідомлення, до 100-футового монстра.

Є натяки на прогрес, як-от здатність Кастанеди швидко сприймати трансформацію мошки, але здебільшого мають місце скороминучі надії та невдачі в Кастанедових спробах «бачити». Однак цей процес є дуже корисним оповідним прийомом і здатний надати деякі складні образи та ідеї, особливо в словах та діях дона Хуана.

У діалозі дона Хуана, схоже, наявні певні елементи філософії Геракліта, зокрема, регулярно згадується теорія «поєднання протилежностей». Наприклад, Кастанеда питає його про природу «бачення», і дон Хуан відповідає, що коли «бачиш» дерево, «воно змінюється, і все ж залишається таким самим».

Ідеєю, також пов'язаною з Гераклітом, яку варто згадати в цьому попередньому огляді, є те, що є «спільним». Згідно з доном Хуаном, "Єдиною річчю, яка є спільна для всіх нас, є те, що Мескаліто розкриває свої секрети особисто кожній людині". Для Геракліта, Логос був спільним для всіх нас. Цей досократівський філософ беззаперечно заслуговує на особливий розгляд у майбутньому.

Оповідний кістяк наявності двох перспектив спирається на існування там лише однієї реальності. Вона дещо ідеалістична (дійсно, видається застосовним подальше дослідження зі зверненням до Канта), але при детальнішому вивченні також видається очевидним, що вона насправді поєднана з певною формою перспективізму. На противагу

platonic 'world of ideals', there is an 'ideal perspective' in which don Juan places 'truth' on a single 'being of reality'. One perspective provides a broader range of knowledge than the other.

There are some important avenues of research revealed in connection between the psychedelic literature of Castaneda and Timothy Leary. Don Juan says: "It's true that Mescalito drives people crazy, as you said, but that's only when they come to him without knowing what they are doing." Both authors recognise the importance of knowledge and respect for psychedelic substances; they both recognize that amateur intake can have extremely negative effects. Leary called for a guide socio-politically, whilst Castaneda does so in the esoteric realm of Nagualism (this name is not used explicitly by Castaneda till later in the series.)

A direct comparison between Castaneda's "state of non-ordinary reality" and Leary's "ecstatic experience", and the way in which one uses the states, might well provide a further correspondence as to the nature of the psychedelic trip in each genre. As well as illuminating some of the key differences in the epistemology of psychedelic literature.

A number of other important ideas are revealed and explored by don Juan throughout the book. For example, the 'will', death, 'controlled folly' and the 'internal dialogue'. Many of these concepts lay the epistemological and ethical groundwork for Castaneda's philosophy and will provide important intertextual comparison with other genres of psy-lit. What all these ideas have in common though is their connection with the "path of knowledge."

"The path of knowledge is a forced one. In order to learn we must be spurred. In the path of knowledge we are always fighting something, avoiding something, prepared for something; and that something is always inexplicable, greater, more powerful than us."[1]

[1] Castaneda, Carlos: 'A separate reality'. Penguin, 1975, p. 220

існуванню там платонівського «світу ідеалів» є «ідеальна перспектива», в якій дон Хуан поміщає «істину» в єдине «існування реальності». Одна перспектива надає ширший спектр знання, ніж інша.

Існують деякі важливі напрямки дослідження, виявлені у зв'язку між психоделічною літературою Кастанеди й Тімоті Лірі. Дон Хуан каже: «Це правда, що від Мескаліто люди божеволіють, як ти сказав, але то лише тоді, коли вони приходять до нього, не знаючи, що вони роблять». Обидва автори визнають важливість знання й поваги до психоделічних речовин; вони обидва визнають, що аматорське вживання може мати вкрай негативні наслідки. Лірі наполягав на необхідності провідника в соціально-політичному аспекті, а Кастанеда робить це в езотеричній царині наґвалізму (ця назва не використовується явно Кастанедою до пізніших книжок серії.)

Пряме порівняння між Кастанедовим «станом незвичайної реальності» й «екстатичним досвідом» Лірі і способом, у який індивідуум використовує ті стани, могло би надати подальшу відповідність щодо природи психоделічної подорожі в кожному жанрі, а також висвітлити деякі ключові відмінності в епістемології психоделічної літератури.

Дон Хуан розкриває та досліджує в книжці цілу низку інших важливих ідей. Наприклад, «воля», смерть, «контрольована глупота» і «внутрішній діалог». Багато з тих концептів закладають епістемологічний і етичний ґрунт для філософії Кастанеди й надають важливе міжтекстуальне порівняння з іншими жанрами псі-літератури. Хоча що всі ці ідеї мають спільного між собою, то є їхня пов'язаність зі «стежкою знання».

"Стежкою знання йдуть із примусу. Для того, щоб ми вчилися, нас необхідно принукувати до цього. На стежці знання ми завжди б'ємося із чимось, уникаємо чогось, завжди готові до чогось; і це щось є завжди непоясненним, більшим, могутнішим за нас."[1]

[1] Карлос Кастанеда: «Окрема реальність». «Пенґвін», 1975 р., стор. 220

The first two books in Castaneda's series have psychotropic drugs as the premise for changing perspectives. However, from book three onwards the emphasis is changed and it is revealed that it is not necessary to take drugs in order to understand, or to be aware of 'seeing'. For this reason, I am going to treat the first two as a distinct single inquiry themselves and examine, in my review of book three, how the premise shifts.

A Separate Reality is a much more literary affair than Castaneda's first book: 'Don Juan: a Yaqui way of knowledge'. However, saying that, the two work together beautifully as an examination of the psychedelic experience and what it represents in regard to cultural and spiritual use. It would seem wrong to read either in isolation precisely because they compliment one another so well, in both theory and style.

Psychedelic Book Reviews

Перші дві книжки в Кастанедовій серії мають психотропні наркотики як передумову для зміни перспективи. Однак, починаючи з третьої книжки і далі, наголос змінений і автор відкриває, що не є необхідним приймати наркотики, щоб розуміти чи бути свідомим «бачення». З цієї причини я трактуватиму ці перші дві книжки як самостійне окреме дослідження саме по собі й розгляну, у своїй рецензії на третю книжку, як змінюється цей засновок.

«Окрема реальність» є набагато літературнішою працею, ніж перша книжка Кастанеди «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі». Однак, не зважаючи на це, обидві чудово працюють разом як дослідження психоделічного досвіду й того, що він представляє собою з погляду культурного й духовного застосування. Видається помилковим читати кожну з них ізольовано саме тому, що вони так добре доповнюють одна одну як у теорії, так і за стилем.

«Сайкоделік Бук Рев'юз»

UNLEARNING THE WORLD

REVIEW BY DAVID BEN EFRAIM

Quick Book Reviews, November 06, 2014

[*David ben Efraim is a Canadian blogger and prolific author of reviews (including for Castaneda's first three volumes) at "Quick Book Reviews" blogspot defined as "a collection of book reviews written by literature lovers"*.]

To begin with, I feel I must open with the statement that this series of books by Castaneda needs to be read in the order they were published in; otherwise, you are going to have a hell of a time comprehending, analyzing, following and being entertained. If you haven't read *The Teachings of Don Juan* yet, I would suggest you begin your journey into this wondrous world over there.

In any case, this time I believe I can skip over the various concerns I previously addressed about this whole series in regards to the veracity, accuracy and believability of what is written, and simply re-state that regardless of whether or not the incredible events described throughout the books transpired, the ideas put forward in them still remain as separate and extremely interesting entities on their own.

In any case, *A Separate Reality* picks up as Carlos returns to don Juan after a long hiatus to eventually resume his teachings. In comparison to the first book, this one goes in greater depth about the various concepts and theories which serve as the foundations of those spiritual beliefs, putting less emphasis on the sheer awesomeness of it all and more on attempting to understand it and find meaning. Once again, we are taken as deeply as memory and language allow us into Carlos' otherworldly experiences, and he does a magnificent job at conveying the various perceptions he had and putting them in terms that

ВІДУЧИТИСЯ ВІД ТОГО, ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО СВІТ

РЕЦЕНЗІЯ ДЕВІДА БЕН ЕФРАЇМА[286]

«Швидкі огляди книжок», 6 листопада 2014 р.

[*Девід бен Ефраїм — канадський блогер і плідний автор рецензій (зокрема на три перші книжки Кастанеди) в інтернет-журналі Quick Book Reviews blogspot.com, визначеному як "колекція книжкових оглядів, написаних людьми, що закохані в літературу"*.]

Перш за все, я відчуваю, що мушу почати з твердження, що цю серію книжок Кастанеди треба читати в тому порядку, в якому вони були опубліковані; в іншому разі вам буде збіса важко осягати, аналізувати, відслідковувати й мати втіху від їх читання. Якщо ви ще не читали «Вчення дона Хуана», я би радив вам розпочати з нього вашу подорож у цей дивовижний світ.

У будь якому випадку, цього разу я, гадаю, можу оминути різноманітні зауваження, які раніше адресував усій цій серії в цілому щодо достовірності, точності й правдоподібності написаного, й просто повторю, що, незалежно від того, чи мали місце описані в цих книжках неймовірні події, викладені в них ідеї і досі залишаються окремою й надзвичайно цікавою даністю самі по собі.

Хай там як, «Окрема реальність» починається з повернення Карлоса до дона Хуана після тривалої перерви, щоб зрештою відновити своє навчання. Порівняно з першою книжкою, ця глибше розкриває різноманітні концепти й теорії, які слугують фундаментом тих духовних вірувань, менше наголошуючи на абсолютній застрашливості всього цього й більше — на спробах зрозуміти це та знайти в ньому сенс. Знов-таки, нас занурюють в іншосвітні досвіди Карлоса так глибоко, як це дозволяють пам'ять і мова, і він чудово справляється з передаванням різноманітних сприйняттів, які він мав, і викладенням їх у термінах, які мали б сенс

286 Девід бен Ефраїм також є автором рецензії на «Вчення дона Хуана», яка вміщена у першому томі «Наґвалізму».

would make sense to us, because after all, some fantastical things simply cannot be explained in terms of what is already known.

A Separate Reality takes some of the concepts presented in the first book and develops them much further, adding some new ones to the mix as well. For instance, don Juan goes in greater detail about what it means to live the life of a warrior and walk the path of knowledge, what a sorcerer can truly do in this world with his or her powers, the idea of "seeing" the world as it objectively is with nothing being inherently more important than anything else, the importance and meaning of the concept of controlled folly, just to name a few. In other words, if there is something this book does not lack in it is food for thought... it's actually pretty safe to say that this is the kind of book one needs to read multiple times to get all the ideas in, especially because of the numerous parts where every phrase contains a wealth of knowledge.

Though the book does in fact touch on a large number of heavy topics, there is no lack of entertainment to be found here. Some moments do, of course, call for seriousness and concentration, but the interactions between Carlos and don Juan sound like something a comedy duo could think up, at least to a certain extent and on some occasions. A lighthearted and perhaps even somewhat carefree approach is taken sometimes by don Juan, leading to decent amount of teasing and laughter. It balances out rather well with the other parts of the book, making for a very balanced reading experience in terms of overall pacing and such.

All things taken into consideration, *A Separate Reality* is most certainly a worthy continuation to the first book and can be a gold mine of knowledge for those who are willing to delve into the actual ideas and philosophies rather than dwell on whether or not all of it is real. I definitely recommend it if you've read the first book, and once again, if you haven't touched the beginning I heavily recommend that you do before venturing into this part.

David ben Efraim
Montreal, Quebec

для нас, бо, зрештою, деякі фантастичні речі просто неможливо пояснити в термінах того, що вже відомо.

«Окрема реальність» бере деякі концепції, викладені в першій книжці, і розвиває їх набагато глибше, також додаючи до них деякі нові. Наприклад, дон Хуан детальніше розкриває, серед іншого, що значить жити життям воїна і йти стежкою знання, що мольфар направду може робити в цьому світі зі своїми силами, ідею «бачення» світу (яким він є об'єктивно, з нічим, що було би сутнісно важливішим за будь-що інше), важливість і значення концепції контрольованої глупоти. Іншими словами, чого цій книжці не бракує, то це поживи для роздумів — навіть можна доволі впевнено сказати, що це книжка того типу, яку треба багато разів перечитувати, щоб осягнути всі ідеї в ній, особливо тому, що в ній багато пасажів, де кожна фраза сповнена знанням.

Хоча книжка насправді торкається великої кількості складних тем, в ній не бракує розважальності. Деякі моменти, звісно, вимагають серйозності та концентрації, але взаємодії між Карлосом і доном Хуаном звучать як щось, що міг би вигадати комедійний дует, принаймні до певної міри та в певних випадках. Дон Хуан часом має легковажне і, може, навіть дещо безтурботне ставлення, що призводить до того, що він часто піддражнює та сміється. Це доволі добре поєднується з іншими частинами книжки, що робить читацький досвід дуже збалансованим стосовно загального плину й такого іншого.

З урахуванням усього цього, «Окрема реальність» є, безперечно, гідним продовженням першої книжки й може бути золотою жилою знання для тих, хто бажає зануритись саме в її актуальні ідеї та філософію, ніж фокусуватися на тому, правда все це чи ні. Я впевнено рекомендую її, якщо ви вже прочитали першу книжку і, зновтаки, якщо ви ще не торкалися початку, я дуже наполегливо рекомендую зробити це до занурення в цю частину.

Девід бен Ефраїм,
Монреаль, Квебек

REVIEW BY DANIELLE L. PARKER

Published on bewilderingstories.com website, 2015

The Carlos Castaneda books have floated around colleges for years, and for all I know, still do. A fellow student I can no longer remember pressed the series on me and insisted I read it. I read just enough to think, “This is weird,” and pass the dog-eared copies on.

Not to someone in my set, though. The group I associated with had one goal. By hook or crook, claw and struggle, weekends lost to study and romances forgone, we would forge a living. We had no time for silly stuff. The traditional wild-side college experimentation passed us by. None of us were going back home.

A Separate Reality turned up recently in the thrift store I browse for books. I held the battered copy in my hands and thought, “Hey... guess I can finish it. What will I think of it now? Is it still weird?”

For those who don’t know the history, Castaneda was an anthropologist who gave up scientific distance. Instead, he immersed himself in his subject. Castaneda became the apprentice of a Yaqui Indian *brujo*, a self-described sorcerer.

If you ever wanted a myopic view of how a shaman is born, this is it. The works are most famous for Castaneda’s flights on the wings of various psychotropic plants. Peyote, jimson weed, datura and the other hallucinogens used would have terrified us just to think about.

A Separate Reality is don Juan’s attempt to teach his apprentice to “see.” Don Juan’s thesis is the way we perceive the world is but one limited way of seeing. Poe said it best: “a dream within a dream.” Don Juan uses hallucinogenic plants like “Mescalito” to break his student’s confidence in the reality of ordinary perception. His secondary goal is to gain his apprentice an “ally,” a supernatural familiar spirit. And last but not least, to instill a “warrior’s” iron heart and freedom from desire.

РЕЦЕНЗІЯ ДАН’ЄЛИ Л. ПАРКЕР

Опубліковано на веб-сайті bewilderingstories.com, 2015 р.

Книжки Карлоса Кастанеди роками заполоняли коледжі та, наскільки я знаю, популярні там і досі. Знайомий студент, якого я вже не пам’ятаю, вивалив мені цілу серію та наполягав, щоб я її прочитала. Я прочитала саме стільки, щоб подумати «це щось химерне», й передала далі ці книжки із загнутими кутками сторінок.

Хоча й не комусь зі свого оточення. Група, з якою я себе пов’язувала, мала єдину мету. Усіма правдами й неправдами, з усіх сил, із втраченими на навчання вихідними й відкинутими романами, ми заробляли на життя. Часу на якісь дурниці в нас не було. Традиційні для коледжів дикі експерименти нас оминули. Ніхто з нас не вертався додому.

«Окрема реальність» нещодавно з’явилася в книгарні низьких цін, де я вишукую книжки. Я тримала затертий примірник у своїх руках і думала: “Га, певно ж, треба її дочитати до кінця. Що я тепер про неї подумаю? Чи вона й досі химерна?”

Для тих, хто не знає цієї історії, Кастанеда був антропологом, який відмовився від тримання наукової дистанції. Замість цього він занурився у свій об’єкт дослідження. Кастанеда став учнем брухо з індіанського народу я́кі, самовизначеного мольфара.

Якщо ви колись прагнули міопічного погляду на народження шамана, то це воно і є. Роботи найвідоміші польотами Кастанеди на крилах різноманітних психотропних рослин. Пейот, дурман, *datura* й інші застосовувані галюциногени нажахали би нас лише від самої думки про них.

«Окрема реальність» є спробою дона Хуана навчити свого учня «бачити». Дон Хуан стверджує, що спосіб нашого сприймання світу є лише одним обмеженим способом бачення. Едгар По найкраще описав це так: «сон уві сні». Дон Хуан використовує галюциногенні рослини, як-от «Мескаліто», щоб зламати впевненість свого учня в реальності звичайного сприйняття. Його другорядною метою є надання своєму учневі «союзника», надприродного близького духа. І останнє, але не менш важливе — виплекати в нього залізне серце «воїна» й свободу від бажань.

To me, the most telling scene is Castaneda's first experience in smoking don Juan's psychedelic mixture. A gnat buzzes before Castaneda's face. As the smoke overcomes him, the gnat becomes a giant, mysterious, flying being, the guardian of the other world. And yet it is still only a gnat.

The narrator doesn't realize his failure. Castaneda cannot resolve his conflicts. He fails as an anthropologist, because he is no longer a detached observer: he is a participant. He is unable to "see," because his real purpose is publication, not "seeing." He fails as a "warrior," because he has no self-will.

When don Juan tells him to stab a total stranger, a supposed enemy, Castaneda obediently takes a blind swipe at the woman. It's to don Juan's credit he does not make worse use of his abject slave. Castaneda becomes confused and angry at the trick played on him but never understands the lesson.

Yet reading the book, one still glimpses those iron Indian warriors. Don Juan explains: "A detached man, one who knows he has no possibility of fencing off his death, has only one thing to back himself with: the power of his decisions. He has to be, so to speak, the master of his choices. He must fully understand that his choice is his responsibility and once he makes it there is no longer time for regrets or recriminations. His decisions are final, simply because his death does not permit him time to cling to anything."

The Castaneda books are occult classics. Castaneda doesn't completely succeed in documenting a shamanistic tradition, because the conflict between observation and immersion can never be resolved. You can "see" or see, but not both at once. The gnat is either a giant whirling monster... or a gnat.

The works are worth reading, too, for the complex character of the Yaqui shaman. Part wise man, part trickster, pursuer of power and advocate of Zen-like detachment: don Juan too exemplifies irreconcilable conflicts.

And I still agree 100% with my college-age self. Let someone else try the peyote buttons!

Danielle L. Parker

Для мене найяскравішою сценою є перший досвід Кастанеди в курінні психоделічної суміші дона Хуана. Мошка дзижчить перед обличчям Кастанеди. Коли дим оволодіває ним, ця мошка стає гігантською, загадковою, летючою істотою, охоронцем іншого світу. І все ж, то досі є лише мошка.

Оповідач не усвідомлює свого провалу. Кастанеда не може розв'язати свої конфлікти. Він зазнає невдачі як антрополог, бо вже не є відстороненим спостерігачем: він учасник. Він не може «бачити», бо його справжньою метою є не «бачення», а публікація. Він зазнає невдачі як «воїн», бо не має самовілля.

Коли дон Хуан наказує йому вдарити абсолютно незнайому особу, здогадного ворога, Кастанеда слухняно й нерозсудливо атакує жінку. І то є заслуга дона Хуана, що він не користується в гірший спосіб своїм жалюгідним рабом. Кастанеда збитий з пантелику та злиться через розіграний із ним трюк, але так і не розуміє цього уроку.

Утім, при читанні книжки ми все ж кидаємо швидкий погляд на тих залізних індіанських воїнів. Дон Хуан пояснює: "Відчужений чоловік, який знає, що він не має можливості одгородитися від своєї смерті, має лише одну річ, на яку він може спертися: силу його рішень. Він має бути, так би мовити, майстром кожного свого вибору. Він мусить повністю розуміти, що його вибір є його відповідальністю, і щойно тільки він зробив його, то більше не має часу для шкодувань чи перекорів. Його рішення остаточні просто тому, що його смерть не дає йому часу ні за що зачепитися".

Книжки Кастанеди є класикою окультизму. Кастанеді не повністю вдається задокументувати шаманістичну традицію, бо конфлікт між спостереженням і зануренням ніколи не можна розв'язати. Ви можете «бачити» або просто бачити, але не те й інше водночас. Мошка — це або велетенський кружляючий монстр... або якась мошка.

Ці роботи варто прочитати, зокрема, завдяки комплексному персонажеві якійського шамана. Частково мудрець, частково спритник, шукач сили й прихильник відчуження в стилі дзен: дон Хуан також є наочним прикладом непримиренних конфліктів.

І все ж я на 100% згодна із собою коледжного віку. Нехай хтось інший пробує ті пейотні бутони.

Дан'єла Л. Паркер

OTHER CRITICISM | ІНША КРИТИКА | OTRAS CRÍTICAS

Steven Kosek

BIG MYSTERY ON CAMPUS: THE CASE FOR CARLOS CASTANEDA

Chicago Tribune (Chicago, Illinois), May 19, 1974, Page 174

[*Steven Kosek is a writer and editor of* "Seems", *a literary magazine published in De Kalb, Illinois*.]

His name is Carlos Castaneda, and he is Sorcerer-Superstar to the Western World. He commands a large but unorganized following scattered across a thousand university campuses. He could be the Master, but he shuns his disciples and lives the inaccessible life appropriate to the "man of knowledge."

He was first thought to be some stoned-out freak, the Peyote Prince, proselytizing self-knowledge thru drugs. He turned out to be far more interesting than that: a short, dark, middle-aged man who deplores the random use of drugs for introspection or for pleasure. Yet he *is* strange. If you were to meet him in the street, he might look you in the eye and explain that he couldn't talk to you—he was in Mexico. And with a straight face, he would continue on his way while you stood there, puzzled and perhaps a bit annoyed.

Carlos Castaneda, you see, has a separate reality. During his apprenticeship in Mexico with the Yaqui Indian *brujo* he calls don Juan, an apprenticeship that lasted 10 years and was described in three bestsellers (*The Teachings of don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, *A Separate Reality* and *Journey to Ixtlan*), Castaneda began to see that his perception of the external

Стівен Косек

ВЕЛИКА ЗАГАДКА В КАМПУСІ: СПРАВА КАРЛОСА КАСТАНЕДИ

«Чикаго Триб'юн» (Чикаго, Іллінойс), 19 травня 1974 р., стор. 174

[*Стівен Косек — письменник і редактор літературного журналу «Здається», що видавався в Дікалбі, штат Іллінойс*]

Його ім'я Карлос Кастанеда, і він мольфар-суперзірка західного світу. Він захоплює увагу численних, але неорганізованих послідовників, розкиданих по тисячі університетських містечок. Він міг би бути Учителем, але він уникає своїх послідовників і живе недоступним життям, властивим «чоловікові знання».

Спочатку його вважали якимось обдовбаним фриком, Пейотним Принцом, який проповідує самопізнання через вживання наркотиків. Але він виявився набагато цікавішим за такий образ — невисокий смуглий чоловік середнього віку, який засуджує безладне вживання наркотиків для інтроспекції чи втіхи. І все ж таки він *є* дивний. Якби ви зустріли його на вулиці, він міг би глянути вам у вічі й пояснити, що не може з вами розмовляти, бо зараз він у Мексиці. І з незворушним обличчям він продовжив би свій шлях, поки ви стояли б спантеличені й, можливо, трохи роздратовані.

У Карлоса Кастанеди, бачте, окрема реальність. Під час свого учнівства в Мексиці у *брухо* з індіанського народу я́кі, котрого він зве доном Хуаном, учнівства, яке тривало 10 років і було описане в трьох бестселерах («Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», «Окрема реальність» і «Подорож до Істлану»), Кастанеда почав розуміти, що його сприйняття зовнішнього світу було лише

world was only a description, one that he had taken as absolute. Don Juan taught him that there are other descriptions. In his trilogy (scheduled to become a tetralogy—tho publisher Simon & Schuster hardly knows if that, like much else about Castaneda, is fact or fiction), Castaneda describes his initiation into the sorcerer's reality.

Despite his denial in *Journey to Ixtlan* that the use of organic drugs was integral to his quest for knowledge, there is no doubt that Castaneda's descriptions of his drug experience formed the main drawing power of the first two books. *The Teachings* became an underground success because, for the first time, someone had attempted to make sensible the ostensibly irrational perceptions induced by drugs. The book was hailed as an outstanding treatise and compared with Huxley's *Doors of Perception*, tho the two had almost nothing in common.

Most of Castaneda's fans these days are young people, drawn to his story in their own search for meaning and purpose. His books sit on the shelf alongside *The Children of Mu* and *The Urantia Book*. His name is mentioned in the same breath with those of Alan Watts[*] and John Lilly. He represents a belief that Western culture is corrosive and finally self-destructive. He also represents the hope for a viable alternative. Some alternative!

[*] The name of Alan Watts (The Spirit of Zen) is often linked with that of Castaneda. Unlike Castaneda, Watts occasionally posed for photographs.

The separate reality of the *brujo* is a place both terrifying and lonely. It is more a throwback than an innovation, with its good and bad spirits, its ritual and romance. Like all magical places, it has talking animals—in this case bilingual coyotes who are not to be trusted. There are mysterious cracks in the world leading to indescribable places. There are allies that must first be battled and subdued. Like the popular medieval hero, the *brujo* approaches life in a series of metaphoric battles. “A man goes to knowledge as he goes to war,” don Juan tells Castaneda, “Wide awake, with fear, with respect and with absolute assurance.”

описом, який він вважав за абсолютний. Дон Хуан показав йому, що існують й інші описи. У своїй трилогії (яка заявлена як тетралогія — хоча видавництво «Саймон енд Шустер» навряд чи знає напевне, чи це, як і багато іншого щодо Кастанеди, є правда чи вигадка) Кастанеда описує своє посвячення в реальність мольфара.

Не зважаючи на Кастанедове заперечення в «Подорожі до Істлану», що використання органічних наркотиків було невід'ємною частиною його пошуку знання, немає сумніву в тому, що описаний ним досвід вживання наркотиків став головною привабливою силою перших двох книжок. «Учення дона Хуана» мало андеґраундний успіх, бо то вперше хтось спробував осмислити начебто ірраціональні сприйняття, викликувані наркотиками. Книжку проголосили видатною працею і порівнювали з «Дверями сприйняття» Гакслі, хоча між ними немає майже нічого спільного.

Більшість нинішніх шанувальників Кастанеди — це молоді люди, яких його історія приваблює, бо вони перебувають у своєму власному пошуку сенсу та мети. Його книжки стоять на полиці поруч із «Дітьми Му» і «Книгою Урантії». Його ім'я згадується нарівні з іменами Алана Воттса[*] і Джона Ліллі. Він представляє переконання в тому, що західна культура є пагубною і, зрештою, саморуйнівною. Він також висловлює надію на існування життєздатної альтернативи. Існуючої альтернативи!

[*] Ім'я Алан Воттс (Дух Дзен) часто пов'язують з іменем Кастанеди. На відміну від Кастанеди, Воттс іноді позував для фотографій.

Окрема реальність *брухо* — це місце, яке є жахливим і безлюдним водночас. Це скоріше рух назад, аніж новизна, зі своїми добрими й злими духами, зі своїми ритуалом і романтикою. Як і в усіх магічних місцях, тут є тварини, що розмовляють: у даному випадку — двомовні койоти, яким не можна довіряти. У світі є загадкові прощілини, що ведуть до місць, які неможливо описати. Існують союзники, яких спочатку треба побороти й підкорити. Подібно до популярного середньовічного героя, *брухо* підходить до життя в серії символічних битв. “Чоловік іде до знання так само, як і на війну, — каже дон Хуан Кастанеді, — повністю пробуджений, зі страхом, з повагою та абсолютною впевненістю.”

Since the publication of *A Separate Reality*, many young people have been seen roaming the Sonora area of Mexico in the hopes of meeting Castaneda's don Juan. Others have been ingesting large quantities of peyote in order to peer into the world of sorcery. Their actions are an indication of how disenchanting and unsatisfying our technological society is to so many that they would opt, if they could, for the sorcerer's nightmare.

At the other end of the spectrum, however, are the skeptics, who question the very existence of don Juan or try to explain the irrational phenomena perceived by Castaneda as hypnosis or a conditioning thru the use of drugs.

For others, the matter of veracity is unimportant. They approach the trilogy as fiction and draw from it, I suspect, the greatest rewards.

One reader told me he found the "characters" of don Juan and Castaneda to be the main attraction of the books. More than one writer has pointed out the excellent narrative powers of the author.

If the separate reality of the sorcerer is not appealing, if don Juan is a fabrication or if his sorcery is a hoax, still the possibility of other coherent assessments of the external world, vastly different from our own, is wildly intriguing. And as long as our own perceptual approach fails, as it does, for instance, in the case of acupuncture, don Juan's reality will remain, for many, a tempting alternative.

Steven Kosek

З часу публікації «Окремої реальності» багато молодих людей блукали територією Сонори в Мексиці, сподіваючись зустріти Кастанедового дона Хуана. Інші вживали пейот у великих кількостях, щоб зазирнути у світ мольфування. Їхні дії свідчать про те, що наше технологічне суспільство розчаровує й не задовольняє настільки багатьох, що вони, якби могли, залюбки обрали б мольфарове нічне жахіття.

Однак на іншому кінці спектру перебувають скептики, які піддають сумніву саме існування дона Хуана або намагаються пояснити ірраціональні явища, які сприймав Кастанеда, гіпнозом чи введенням у відповідний стан за допомогою вживання наркотиків.

Для інших питання правдивості є неважливим. Вони підходять до трилогії як до белетристики й мають від цього, я підозрюю, найбільші винагороди.

Один читач сказав мені, що вважає «персонажів» дона Хуана й Кастанеди головною привабливою силою книжок. Не один письменник вказував мені на чудові оповідальні здібності автора.

Якщо окрема реальність мольфара не є для вас привабливою, якщо дон Хуан є вигадкою, а його мольфарство — обманом, то можливість інших логічно зв'язних і впорядкованих оцінок зовнішнього світу, які значно відрізняються від наших власних, усе одно є надзвичайно інтригуючою. І поки наш власний сприйняттєвий підхід зазнає невдачі, як це відбувається, наприклад, з акупунктурою, реальність дона Хуана для багатьох залишатиметься спокусливою альтернативою.

Стівен Косек

William Irwin Thompson

ALTERNATIVE REALITIES

The New York Times, February 13, 1972

[*William Irwin Thompson is author of "At the Edge of History" and associate professor of humanities at York University in Toronto*.]

So many holes have been poked in Western civilization that now that all the hot air is gone and a cold and alien wind is coming in, the civilized élite seem to be drawing deeply into themselves and their old convictions in search of warmth and comfort. In these declining years of the Magnus Annus the most interesting minds seem to have moved on long ago; now only the "intellectuals" remain, wrapped in their greatcoats of Europe, dreaming of leftist politics or the "new" creation of the avant garde; but these are the warm dreams that come charitably to all those who are about to freeze to death. Better to turn and die running in a new direction than to stand still and become a historical monument of ice.

If one moves in a new direction one takes a risk that contains the possibility of survival; there is always the chance that the path others have taken out of Western civilization may truly lead to a better place. For an intellectual perhaps the most attractive way out has been created by the anthropologists. As Claude Lévi-Strauss noted in *Tristes Tropiques* (Atheneum, $3.25):

Вільям Ервін Томпсон

АЛЬТЕРНАТИВНІ РЕАЛЬНОСТІ

«Нью-Йорк Таймс», 13 лютого 1972 р.

[*Вільям Ервін Томпсон є автором праці «На краю історії» та доцентом гуманітарних наук Йоркського університету в Торонто*.]

У цивілізації Заходу було зроблено стільки дір, що тепер, коли все тепле повітря зникло й повіяв холодний чужий вітер, цивілізаційна еліта, здається, занурилась у себе й свої старі переконання в пошуках утраченого тепла й комфорту. У ці роки завершення *magnus annus*[287] найбільш яскраві уми, мабуть, пішли в минуле, залишилися тільки «інтелектуали», загорнуті в оболонку європейства, що мріють про лівацьку політику або про «нове» творіння авангарду. Але подібні комфортні мрії опановують усіх, хто ось-ось замерзне на смерть. Краще розвернутися й загинути, прямуючи в невідомому напрямку, ніж застигнути на місці й перетворитися на історичну статую з криги.

Якщо хтось рухається в новому напрямку, він піддає себе ризику, що містить у собі можливість виживання. Завжди є шанс, що стежка, якою ішли інші поза межами західної цивілізації, може привести до кращого результату. Для інтелектуала найпривабливіший шлях, мабуть, був створений антропологами. Як зауважив Кльод Лєві-Строс[288] у «Сумних тропіках»:

[287] Magnus annus (лат.) — цикл років, зазвичай тисячолітній, який починається із Золотого віку, поступово занепадає та закінчується всесвітньою катастрофою — пожежею або потопом.

[288] Кльод Лєві-Строс — відомий етнолог, який вніс нові погляди на антропологію. У книжці «Сумні тропіки» він розповідає про свої експедиції до Бразилії. Див. тж. примітку на стор. 26 першого тому «Наґвалізму».

"As he moves forward with his environment, Man takes with him all the positions that he has occupied in the past, and all those that he will occupy in the future. He is everywhere at the same time, a crowd which, in the act of moving forward, yet recapitulates at every instant every step he has ever taken in the past. For we live in several worlds, each more true than the one within it, and each falls in relationship to that within which it is enveloped."

Intellectuals like Lévi-Strauss are fascinated by primitives, but others may prefer the way out provided by schizophrenics; they would follow the way of R. D. Laing: "The cracked mind of the schizophrenic may *let in* light which does not enter the intact minds of many sane people whose minds are closed," *THE DIVIDED SELF* (Penguin, $1.25).

There are many other ways out: one can follow Piaget into the mind of the child, Carlos Castaneda into the mind of the sorcerer, John Lilly into the mind of the dolphin, or Carl Sagan into the mind of an extraterrestial being. All the ways lead in different directions, but they all move away from the traditional centers of civilization.

It was ships and new navigational instruments that first led man away from the Old to the New World. Perhaps we should suspect that once again technology is leading us into these new unexplored areas, for there does seem to be a Marxist relationship between technological and cultural change. Now that we are in the "Second Industrial Revolution," it is not surprising that new forms of knowledge are being generated; and it now seems that non-fiction is displacing the traditional literary forms. When the planet is being transformed we want news about the planetary happenings, not

"Мірою того, як Людина освоює навколишній світ, вона зберігає в собі всі зайняті в минулому позиції та погляди, що визначатимуть її в майбутньому. Вона охоплює все відразу, як і суспільство, що рухається вперед і неминуче оглядається на кроки, зроблені в минулому. Ми живемо в різних світах, кожен із них є правдивий у собі самому й помилковий щодо того, що ще належить освоїти."[289]

Інтелектуали на зразок Лєві-Строса перебувають у захваті від первісного, але хтось може віддавати перевагу іншому шляху, запропонованому шизофреніками, тоді вони можуть піти за Роналдом Д. Ленгом[290] із «Розділеного "Я"»: "Розколотий розум шизофреніка спроможний *впустити* світло, яке не проникає в непошкоджені й закриті уми розсудливих людей".

Звісно, є безліч інших шляхів: піти за Пьяже[291] в «дитячий розум», за Карлосом Кастанедою в «розум мольфара», за Джоном Ліллі[292] в «розум дельфіна» або за Карлом Саґаном[293] у «позаземний розум». Усі вони ведуть у різних напрямках, і всі вони віддаляються від традиційних осередків цивілізації.

Саме кораблі та нові навігаційні прилади вперше переправили людину зі Старого до Нового Світу. Можливо, варто сподіватися, що технології знову приведуть нас до незвіданих сфер, оскільки, схоже, існує марксистський зв'язок між технологічними й культурними змінами. Сьогодні, коли ми переживаємо «другу промислову революцію»[294], не дивно, що винаходяться нові форми знання, і тому здається, що нехудожні твори витісняють традиційні літературні жанри. Коли світ змінюється, нам потрібні новини про планетарні події, а не роман про ще один день із життя

[289] У статті невірно процитований англійський текст, український переклад останнього речення зроблений із правильної версії: "*...and each false in relation to that within which it is itself enveloped*".
[290] Роналд Девід Ленг — психіатр, який написав багато книжок про психічні захворювання людини, особливо про шизофренію. Див. тж. примітки на стор. 536 першого тому «Наґвалізму» і на стор. 645 цього тому.
[291] Жан Пьяже — творець теорії про коґнітивний розвиток дитини.
[292] Джон Ліллі — дослідник комунікації між людиною та дельфінами.
[293] Карл Саган — астроном і автор роману «Контакт».
[294] Друга промислова революція — новий виток науково-промислового комплексу кінця XIX й початку XX століття. Сьогодні людство перебуває на етапі третьої промислової революції.

a novel about a day in the life of neurotic artist. The novel is basically the autobiography of the middle classes; it is the story of their movement from rags to riches. That is all well and good when there are interesting things going on in Dickens's London or Mailer's New York, but when there is news about New Worlds, it is travel literature that becomes the crucial genre. If we want to know where it's at, we also want to know how to get there from here. Thus books like Castaneda's "The Teachings of Don Juan" and "A Separate Reality" are especially powerful because they take us from our present condition in civilization and then carry us all the way out.

Another excellent example of this contemporary revival of Renaissance travel literature is the story of the transformation of Richard Alpert, Ph.D., into Baba Ram Dass contained in the Lama Foundation's "cookbook for a spiritual life." Called *Be Here Now* (Lama Foundation-Crown, $3.33) the book begins where, in a sense, Tom Wolfe's *The Electric Kool-Aid Acid Test* (Bantam, $1.25) leaves off. In the closing scene of Wolfe's *roman-vérité*, Ken Kesey was caught in a classic predicament—a cultural movement had broken away from its charismatic leader. Neither a political revolutionary nor a levitating guru, Kesey could do little but exhale the futility of "we blew it." That was in 1967, the peak of the hippie movement, and that is when Alpert broke out of hippiedom to begin his own journey to the East. Out of that journey he emerged as a classical yogi with all the day-glo washed off by the Ganges.

Perhaps "Be Here Now" is the best expression of how the counter-culture stands in the seventies; the flowers and the bells along with the Haight are gone, the millennial zeal has cooled, and in a mood of reflection and construction, the 30-year-old hippies are consolidating their position in a movement from cult to culture.

невротичного митця. Адже романістика здебільшого є автобіографією середнього класу (як історія їхнього руху з бідності до багатства). Прекрасно, коли в диккенсівському Лондоні або в мейлерівському Нью-Йорку вирують захопливі події, але щойно з'являються звістки про Нові Світи, лідируючою стає література про подорожі. Якщо ми хочемо знати, де є такий світ, ми також захочемо дізнатися, як до нього дістатися. Тому такі книжки, як «Учення дона Хуана» й «Окрема реальність» Карлоса Кастанеди, є особливо потужні, адже вони забирають нас із нинішнього стану цивілізації, а потім повністю переносять звідти геть.

Ще один чудовий приклад цього сучасного відродження стилю ренесансної літератури про подорожі — історія перетворення доктора філософії Річарда Алперта на Бабу Рам Дасса, що міститься в «кулінарній книжці духовного життя» Фонду Лами[295]. Його книжка «Бути Тут і Зараз» починається там, де обривається книжка Тома Вулфа «Електропрохолодний кислотний тест»[296]. У заключній сцені Вулфового *роману-vérité* Кен Кізі[297] опинився в типовій халепі, коли рух відійшов від свого харизматичного лідера. Не бувши ані політичним революціонером, ані левітуючим гуру, Кізі не зміг нічого вдіяти, залишилося тільки видихнути безглузде «ми продмухали це»[298]. То був 1967 рік, пік руху гіпі, саме тоді Алперт вирвався з гіпарства, щоб розпочати свою подорож на Схід. Він став класичним йогом, де його «кислотні барви» змили води Гангу.

Можливо, «Бути Тут і Зараз» — це найкращий опис ситуації контркультури сімдесятих. Квіти та брязкальця відійшли разом із Гейтом, епохальний ентузіазм охолов, і в настрої розмірковувань і творення тридцятирічні гіпі зміцнюють свої погляди, переходячи від культу до культури.

[295] Фонд створений Річардом Алпертом (він же Рам Дасс — ім'я, дане йому при посвяті в індуїзм).
[296] Книжка розповідає про життя письменника Кена Кізі за часів розквіту «кислотної субкультури».
[297] Кен Кізі — письменник, найбільш відомий за романом «Пролітаючи над гніздом зозулі», дуже вплинув на культуру бітників і гіпі.
[298] Гра слів: we blew it (на сленгу — ми все прокурили)

The sixties was a period of creative expansion, the seventies seems a period of consolidation; but consolidation is no easy matter, for often the man who has the overwhelming experience is the one least able to routinize. Moses saw the burning bush, but Aaron had to be the one to tell the people what it was all about. A clear expression of this dilemma is expressed in Carlos Castaneda's first book, *The Teachings of Don Juan* (Ballantine, 95 cents). Here we see the confident graduate student set out to write an anthropology dissertation on a Yaqui Indian sorcerer. Full of the certainties of American social science, Castaneda built his scaffolding around don Juan in an attempt to cage him within structural analysis and conceptual orders. Luckily for the reader, Castaneda is so perfectly divided in character that the social science scaffolding is kept for the introduction and appendix. What we see in between the scaffolding is the direct, powerful and raw experience that overwhelms the graduate student and sends his scaffolding tumbling down. Understandably, Castaneda retreats in terror, for you cannot be a "man of knowledge" in two worlds, and don Juan's knowledge was weakening Castaneda's grip on the solid realities of U.C.L.A. Fortunately for Castaneda, U.C.L.A. didn't give him any choice, for academics know a threat to the paradigms of their normal science when they see it. And so Castaneda cannot return from the desert the same man who went in. But sorcery has its compensations, and the academic failure becomes a literary success.

In his second book, *A Separate Reality* (Simon & Schuster, $2.95) Castaneda gives up the phony social science of his first effort and allows his own foolishness to lead him into a different kind of wisdom. With the scaffolding out of the way, don Juan stands up in his own space. One cannot imagine an academic thesis-adviser who might fill the dimensions of don Juan: wisdom, irony, whimsy and playfulness mixed with tragic strength, are all blended in the complete and yet dispassionate involvement of

Шістдесяті були періодом творчого розширення, сімдесяті здаються періодом узагальнення. Щоправда, консолідація — річ непроста, адже часто людина, яка мала приголомшливі досвіди, слабко пристосована до рутини. Мойсей бачив палаючий кущ, але саме Аарон пояснив людям що до чого. Чітке вираження цієї дилеми знаходимо в першій книжці Карлоса Кастанеди «Вчення дона Хуана» («Баллантайн», 95 центів). Тут ми бачимо самовпевненого студента магістратури, який бажає написати дисертацію з антропології про мольфара-індіанця я́кі. Набитий доверху «безперечними фактами» американської соціології, Кастанеда споруджує свої надбудови навколо дона Хуана, намагаючись втиснути того в клітку структурного аналізу й концептуальних порядків. На щастя читача, Кастанеда чітко розділив розповідь, тому рамки соціальних наук залишено у вступі й додатку книжки. А те, що ми знаходимо між цими нагромадженнями — безпосередній, потужний та щирий досвід, який, переповнюючи студента магістратури, змушує ці надбудови впасти. Зі зрозумілих причин Кастанеда із жахом відступає, бо не можна бути «чоловіком знання» у двох світах, а знання дона Хуана невблаганно послаблювало хватку Кастанеди в його стабільній реальності Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі. На щастя для Кастанеди, Каліфорнійський університет не залишив йому вибору, в науковому колі розпізнають загрози усталеним парадигмам, коли стикаються з ними. І тому Кастанеда не може вийти з пустелі тією ж людиною, яка туди ввійшла. Але мольфарство має свої засоби компенсації, і академічна невдача стає літературним успіхом.

У своїй другій книжці «Окрема реальність» («Саймон енд Шустер», 2,95$) Кастанеда відмовляється від фальші соціальної науки, присутньої в його першій спробі, і дозволяє власній глупоті вести себе до іншої форми мудрості. Та коли нагромадження прибрані, дон Хуан постає у своєму власному просторі. Неможливо уявити наукового керівника, який зміг би затьмарити дона Хуана: мудрість, іронія, дивацтво й грайливість змішані з драматичною силою — все це злите в тотальній і неупередженій участі дона Хуана в розвитку свого

don Juan in the development of his students. But if don Juan towers over the professors, this sorcerer's apprentice is no Mickey Mouse. Clearly, Castaneda is a gifted writer who can handle the subtleties of narration and tone with the care of a novelist; he can parody himself and mock his own ignorance without ever tilting the balance away from don Juan toward himself. The tone is so perfect for the book that it makes the third person pretentiousness of Norman Mailer seem clumsy by comparison.

Although Carlos Castaneda was not able to integrate the separate reality of don Juan with the reality of U.C.L.A., most of the other explorers in the occult are convinced of the cultural necessity of just such an integration. [...]

William Irwin Thompson

учня. І якщо дон Хуан здіймається над професорами, то і цей учень мольфара аж ніяк не Міккі Маус. Зрозуміло, що Кастанеда — обдарований письменник, який вміє поводитися з тонкощами оповідання з турботою романіста. Він здатний пародіювати себе і висміювати власне невігластво, при цьому ніколи не зміщаючи баланс від дона Хуана до самого себе. Тональність настільки ідеальна для книжки, що претензійність Нормана Мейлера[299] щодо наративу від третьої особи здається безглуздістю порівняно з нею.

Хоча Карлосу Кастанеді не вдалося поєднати окрему реальність дона Хуана з реальністю Каліфорнійського університету, більшість інших відкривачів таємного знання переконані в культурній потребі саме такої інтеграції. [...]

Вільям Ервін Томпсон

[299] Норман Мейлер — письменник і журналіст, відомий своєю документальною прозою.

Paul Heelas

EXPRESSING THE INEXPRESSIBLE: DON JUAN AND THE LIMITS OF FORMAL ANALYSIS

Journal of the Anthropological Society of Oxford (JASO), 1972, Volume 3, Issue 3, pp. 133–148

"It is no good asking what this mystery is apart from this endeavour itself."
(I. A. Richards)

I

The ethnography I am going to discuss, Carlos Castaneda's *A Separate Reality* (1971), is the record of a confrontation between two very different ways of approaching the world. Don Juan, a Yaqui Indian from north western Mexico, is familiar with a 'world view' which appears unintelligible to us westerners. Castaneda, a young anthropologist from the University of California, found himself in the following sort of situation. Under don Juan's guidance and under the influence of a drug called 'the little smoke', he feels that he has changed into a crow; he even flies. Discussing this experience later, Castaneda asks, "Did I *really* become a crow? I mean would anyone seeing me have thought I was an ordinary crow?" Don Juan replies, "No. You can't think that way when dealing with the power of allies. Such questions make no sense, and yet to become a crow is the simplest of all matters" (1969:183).

This is startling enough, but the possibility of anthropology becomes even more problematic when we turn to the central activity of 'seeing'. Don Juan distinguishes 'seeing' from 'looking' (1971:16). When we 'look' at the world we perceive and conceptualise what might be called the everyday world, but when we 'see' the world we notice a very different type of reality. Though the practitioner uses drugs he does not 'see' hallucinations. Instead,

Пол Гілас

ВИРАЖЕННЯ НЕВИРАЗИМОГО: ДОН ХУАН І МЕЖІ ФОРМАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

«Журнал Антропологічного товариства Оксфорда» (JASO), 1972 р., том 3, випуск 3, стор. 133–148

"Немає сенсу запитувати, що це за таємниця, залишаючись осторонь від самого цього починання."
(І. А. Річардс)

I

Етнографічна праця, яку я збираюся обговорювати, «Окрема реальність» Карлоса Кастанеди (1971 р.) — це запис конфронтації між двома дуже різними способами ставлення до світу. Дон Хуан, індіанець я́кі з північно-західної Мексики, є добре обізнаний зі «світоглядом», що видається незрозумілим для нас, західників. Кастанеда, молодий антрополог із Каліфорнійського університету, виявив, що опинився в такій описаній нижче ситуації. Під проводом дона Хуана та під впливом наркотику, називаного «маленький дим», він відчуває, що перетворився на ворону; він навіть літає. Обговорюючи цей досвід пізніше, Кастанеда запитує: "Я що, справді став вороною? Я маю на увазі — будь-хто, побачивши мене, вважав би, що перед ним звичайна ворона?" Дон Хуан відповідає: "Ні. Ти не можеш так думати, коли маєш справу із силою союзників. Такі запитання не мають сенсу; і все ж стати вороною — це найпростіша з усіх справ". (1969:183).

Це є досить приголомшливим, але можливість антропології стає ще проблематичнішою, коли ми звертаємося до центральної діяльності «бачення». Дон Хуан відрізняє «бачення» від «дивлення» (1971:16). Коли ми «дивимося» на світ, ми сприймаємо й концептуалізуємо те, що можна назвати повсякденним світом, але коли ми «бачимо» світ, то помічаємо зовсім інший тип реальності. Хоча практикувальник вживає наркотики, він не «бачить» галюцинацій. Натомість він «бачить»

he 'sees' real things: "Men look different when you 'see'. The little smoke will help you to 'see' men as fibers of light... Fibers, like white cobwebs. Very fine threads that circulate from the head to the navel. Thus a man looks like an egg of circulating fibers. And his arms and legs are like luminous bristles, bursting out in all directions" (33).

Apart from describing 'seeing' in terms of what is 'seen', don Juan elaborates the distinction by opposing 'thinking' and 'understanding' on the one hand, and 'knowing' on the other. Just as he uses the word 'looking' in a way with which we westerners are familiar, so does he use the notions 'thinking' and 'understanding'. But 'knowing' functions analagously with 'seeing'; one can only 'know' when one is 'seeing'. 'Seeing' cannot be 'understood' (see p. 102, 107, 114, 313). Consequently, when don Juan spots Castaneda cogitating upon the nature of 'seeing' he [chastises] him: "You're thinking... what 'seeing' would be like. You wanted me to describe it to you so you could begin to think about it, the way you do with everything else. In the case of 'seeing', however, thinking is not the issue at all, so I cannot tell you what it is like to 'see'."

Anthropology, then, comes face to face with an inexpressible ethnographic 'fact'. And it cannot be ignored, for a great many of don Juan's activities revolve around 'seeing'. What are we to make of such a phenomenon? I want to argue that Castaneda's work presents anthropology as it is currently conceived with a fundamental challenge. Put very bluntly, is our 'anthropological semantic' up to the task of examining modes of constructing the world which taboo our proceeding as we are usually accustomed to do?

The best way to approach this issue is to regard anthropology as an 'additive' discipline. Butler's dictum — "Everything is what it is and not another thing" — will hardly do as it stands, for it is impossible to make a clear distinction between what something is and how that same thing is to be identified and interpreted. Since interpretation has to be in terms of whatever schema is brought to bear on the subject matter under consideration, we cannot escape the fact that the universe is a relational affair; things are

справжні речі: "Люди виглядають інакше, коли ти *бачиш*. Маленький дим допоможе тобі *побачити* людей як волокна світла... Волокна, як біле павутиння. Дуже тонкі нитки, які циркулюють від голови до пупка. Таким чином, людина виглядає як яйце з циркулюючих волокон. А руки й ноги схожі на світляні щетинки, які вириваються в усіх напрямках" (33).

Окрім описування «бачення» в термінах «баченого», дон Хуан деталізує розрізнення, протиставляючи «думання» й «розуміння», з одного боку, і «знання» з іншого. Подібно до того, як він використовує слово «дивлення» у спосіб, з яким ми, західники, добре обізнані, так само він використовує поняття «думання» й «розуміння». Але «знання» аналогічно функціонує з «баченням»; «знати» можна лише тоді, коли «бачиш». «Бачення» не можна «зрозуміти» (див. стор. 102, 107, 114, 313). Отже, коли дон Хуан помічає, що Кастанеда роздумує про природу «бачення», він ганить його: "Ти думаєш... на що мало би бути схоже *бачення*. Ти хотів, щоб я описав його тобі, щоб ти міг почати думати про нього — так само, як ти чиниш з усім іншим. Однак у випадку *бачення* ні про яке думання взагалі не йдеться, тому я не можу розповісти тобі, на що це схоже — *бачити*".

Тоді антропологія стикається віч-на-віч із невисловлюваним етнографічним «фактом». І його не можна ігнорувати, бо велика частина діяльності дона Хуана обертається навколо «бачення». Що нам робити з таким явищем? Я хочу довести, що робота Кастанеди є антропологією, оскільки вона наразі створена з фундаментальним викликом. Якщо говорити дуже відверто, чи наша «антропологічна семантика» відповідає завданням вивчення способів побудови світу, що табують наші дії, як ми звикли це робити?

Найкращим способом підійти до цього питання є розглядати антропологію як «адитивну» дисципліну. Вислів Батлера — "Все є тим, чим воно є, а не чимось іншим" — навряд чи працюватиме в такому формулюванні, бо неможливо провести чітку відмінність між тим, чим щось є, і тим, як саме цю ж річ слід ідентифікувати й інтерпретувати. Позаяк інтерпретація має бути в термінах будь-якої задіяної схеми, яка стосується досліджуваної теми, ми не можемо уникнути того факту, що всесвіт є відносною справою; речі є

only things relative to other things. Thus all identification and interpretation necessarily involves an additive procedure. It is only when we can locate something within a general framework of ideas that we can say it is one thing and not another. The anthropologist does not trip over 'brute realities'.

So we are inevitably led to the central question of our discipline: what is the nature of the 'something' which we bring to bear on our subject matter? Developing a series of distinctions made by Ferré (1970), we can say that a system of 'mystical' beliefs can be approached in four ways: (a) strongly theory-dependent interpretation, when sociological or psychological theory is applied to say, for instance, that god is society or that ritual symbolises the social order, (b) weakly theory-dependent but ethnocentric interpretation when the aim is to criticise the beliefs by comparing them against the criteria governing science or common sense (this is how logical positivists or intellectualists approach religious beliefs), (c) the same, when the intention is not so much criticism as it is reinterpretation (Braithwaite, MacKinnon, Bultmann and to a lesser extent Leach all reinterprete religious discourse to emphasis what this discourse has in common with more general modes of thought), and (d) fideistic interpretations of such a kind that will "preserve a faithful understanding of its own mysterious topic" (Ramsey 1964:44).

Thus the anthropologist has four options; he can add four schemata, comprising scientific theories, the model of scientific discourse, the model of more familiar ways of facing the world, and a model which is somehow part and parcel of the reality under consideration. In its purest form the last solution is probably the most difficult to use (it is all too easy to say that language games are not distinct entities, etc), but all the other options are demonstrably wrong if the goal is the exegesis or recreation of semantic systems.

Applying this to don Juan, we can easily say how we should not proceed if we want to understand his system. Take Leach, who together with the other 'symbolists' (Beattie, Firth, Douglas) sometimes appears to confuse what ritual and myth mean for the participant with what might

лише речами відносно інших речей. Таким чином, будь-яка ідентифікація й інтерпретація обов'язково передбачає адитивну процедуру. Лише тоді, коли ми можемо знайти щось у загальних рамках ідей, ми можемо сказати, що це є одна річ, а не інша. Антрополог не подорожує «неживими реальностями».

Тож нас неминуче підводять до головного питання нашої дисципліни: яку природу має те «щось», що ми задіюємо до предмету нашого вивчення? Розвиваючи серію відмінностей, зроблених Ферре (1970 р.), ми можемо сказати, що до системи «містичних» вірувань можна підходити чотирма способами: (а) сильно залежна від теорії інтерпретація, коли застосовується соціологічна або психологічна теорія, щоб сказати, наприклад, що Бог — це суспільство або що ритуал символізує соціальний порядок, (б) слабо залежна від теорії, але етноцентрична інтерпретація, коли метою є критикувати вірування, порівнюючи їх із керівними критеріями науки чи здорового глузду (саме так логічні позитивісти або інтелектуалісти підходять до релігійних переконань), (в) те саме, коли намір полягає не стільки в критиці, скільки в новій інтерпретації (Брейтвейт, Маккіннон, Бултман та, меншою мірою, Ліч наново витлумачують релігійний дискурс, щоб вивести на перший план те, що спільного має цей дискурс із більш загальними способами мислення) і (г) фідеїстичні інтерпретації такого роду, які "збережуть вірне розуміння власної таємничої теми" (Ремзі 1964:44).

Таким чином, антрополог має чотири варіанти; він може додавати чотири схеми, що включають наукові теорії, модель наукового дискурсу, модель більш звичних способів стикатися зі світом і модель, яка так чи інакше є невід'ємною складовою частиною реальності, що розглядається. У чистому вигляді останнє рішення, мабуть, найскладніше застосовувати (занадто легко сказати, що мовні ігри не є чіткими реальними речами тощо), але всі інші варіанти очевидно неправильні, якщо метою є екзегеза чи відтворення семантичних систем.

Застосовуючи це до дона Хуана, ми можемо легко сказати, як нам не слід діяти, якщо ми хочемо зрозуміти його систему. Візьміть Ліча, який разом із іншими «символістами» (Бітті, Фертом, Дугласом), як видається, іноді плутає те, що ритуал і міф означають для учасника, з тим, що можна

be called sociological meaning (1964:14). Whatever the case, it does not really further our understanding of don Juan's universe to be told, for instance, that the ambiguous nature of 'seeing' reflects the dispossessed nature of the people who hold this belief. No doubt this might be an interesting observation, but it presupposes an understanding of 'seeing', and is not really talking about participant meaning.

Even worse, take Spiro. As befits one who finds problems of meaning to be 'intellectually trivial' (1967:5), he attempts to refute the symbolists by employing a crude 'at face value' thesis. Referring to the Trobriand Islanders conception beliefs, he observes that "in the absence of any evidence which indicates the contrary, it is gratuitious to assume that this cultural belief does not mean what it says so it would seem not unreasonable to assume that it enunciates a theory of conception" (1968:255). Bharati, who cites Spiro in this context, takes crude scientific ethnocentricism (our second type) so seriously as to claim "we might be better off if we jettisoned symbol talk altogether in the investigation of religions that do not use 'symbol' emically — which means *all* religions except salon Judaeo-Christianity" (1971:262). So much for *Nuer Religion*, and so much for don Juan, unless we are to assume that he understands everything that he says in a literal and explanatory fashion.

These mistakes are typical of those who do not pay enough attention to conceptual matters. Even Godfrey Lienhardt, infinitely more subtle and fideistic than any of the anthropologists we have mentioned, runs into difficulties. He argues that our distinction between metaphorical and literal discourse cannot adequately be applied to characterise such Dinka assertions as "Some men are lions" (1954:98, 99). So he applies the notion of analogy to describe this belief (106). We need only ask, in what sense is the notion 'analogy' somehow immune from the criticism's directed against 'metaphor'?

Let me now try to state what I take to be the best general way of interpreting don Juan's semantic universe. For various reasons, it seems

назвати соціологічним значенням (1964:14). У будь-якому разі, це насправді не поглиблює нашого розуміння Донхуанового всесвіту, якщо нам скажуть, наприклад, що неоднозначна природа «бачення» відображає знедолену природу людей, які дотримуються цієї віри. Без сумніву, це може бути цікавим спостереженням, але воно передбачає розуміння «бачення» і насправді нічого не говорить про значення учасника.

Ще гірше, візьміть Спіро. Як і годиться тому, хто вважає, що проблеми зі значенням є «інтелектуально тривіальними» (1967:5), він намагається довести неспроможність символістів, використовуючи грубу тезу «буквальності сприйняття». Посилаючись на вірування мешканців Тробріандських островів щодо зачаття, він зазначає, що "за відсутності будь-яких доказів, які вказують на протилежне, абсурдно вважати, що це культурне вірування не означає того, про що воно говорить, тому не видається нерозумним припускати, що воно формулює теорію зачаття" (1968:255). Бгараті, який цитує Спіро в цьому контексті, сприймає грубий науковий етноцентризм (наш другий тип) настільки серйозно, що стверджує, що "можливо, для нас буде краще, якщо ми взагалі відкинемо розмови про символи в дослідженні релігій, які не використовують «символ» емічно — що означає *всі* релігії, крім салонного іудейського християнства" (1971:262). Це стосується і *нуерської релігії*, і так само стосується дона Хуана, якщо тільки ми не хочемо припустити, що він розуміє в буквальний і пояснювальний спосіб усе, що він каже.

Ці помилки є типові в тих, хто не приділяє достатньо уваги концептуальним питанням. Навіть Годфрі Лієнгардт, нескінченно більш проникливий і фідеїстичний за будь-кого з антропологів, яких ми згадували, стикається з труднощами. Він доводить, що наше проведення відмінності між метафоричним та буквальним дискурсом не може бути адекватно застосоване для характеристики таких тверджень народу дінка, як "Деякі люди є левами" (1954:98, 99). Тож він застосовує поняття аналогії для опису цієї віри (106). Нам потрібно лише запитати, в якому сенсі поняття «аналогія» є якимось чином захищене від критики, спрямованої проти «метафори»?

Дозвольте мені зараз спробувати констатувати те, що я вважаю найкращим загальним способом інтерпретації Донхуанового семантичного всесвіту.

to me that strong fideism is ill suited for the anthropologist. We have a duty to mediate between different ways of interpreting the world. We have an equally strong duty to grasp and recreate alien modes of expression. For the second reason we have to be fideistic. For the first, we have to be prepared to introduce distinctions and characterisations which the participants might not themselves use. Strong fideism, which does not allow this type of addition, is ruled out because what we *want* to understand has to be what *we* can understand. This, of course, is not to deny that we should make an effort to widen our frontiers of understanding to meet the alien. Indeed, it is precisely this operation which gives the type of anthropology of which I am speaking its great value.

Granted all this, where should we find our basis for interpretation? A basis which is faithful to the alien, and yet which is also intelligible to us. One of don Juan's crucial dicta, let us recall, is that reasoning cannot be applied to 'seeing'. Here we have a characteristic clash of language games. I say 'characteristic' because exactly the same clash frequently occurs within our own culture. Think of Blake's disparaging remark: "I have always found that Angels have the vanity to speak of themselves as the only wise. This they do with a confident insolence sprouting from systematic reasoning". Or think of Huxley's remark, "We must preserve, and if necessary, intensify our ability to look at the world directly and not through that half-opaque medium of concepts, which distorts every given fact into the all too familiar likeness of some generic label or explanatory abstraction" (1954:59). Or think of Goethe's characterisation of the intellectual as the man who feels that "what we perceive by eye is foreign to us as such and need not impress us deeply". But most of all, notice the Christian tradition. It is true that we do not find the same reliance on the indirect language of sight, and so are not reminded of don Juan in exactly the same way, but the clash is still with us. Christians have to speak and reason, yet a, if not the, crucial dogma of their faith is that the

З різних причин мені видається, що сильний фідеїзм погано підходить для антрополога. Ми маємо обов'язок бути медіаторами між різними способами інтерпретації світу. Ми маємо рівною мірою сильний обов'язок схоплювати й відтворювати чужі способи вираження. З другої причини ми маємо бути фідеїстами. З першої причини, ми маємо бути готові привносити відмінності й характеристики, які самі учасники можуть і не використовувати. Сильний фідеїзм, який не дозволяє такого роду додавання, виключається, бо те, що ми *хочемо* зрозуміти, має бути тим, що *ми* можемо зрозуміти. Це, звісно, не означає заперечення того, що нам слід докладати зусиль, щоб розширювати наші межі розуміння для зустрічі з чужим. Дійсно, це саме та дія, що надає тому типу антропології, про який я кажу, його великої цінності.

Беручи до уваги все це, де ми маємо знайти нашу основу для тлумачення? Ту основу, яка є достовірною для чужого й водночас також зрозумілою для нас. Нагадаймо, одним із найважливіших тверджень дона Хуана є те, що раціональні міркування не можуть застосовуватися до «бачення». Тут ми маємо характерне зіткнення мовних ігор. Я кажу «характерне», бо достоту таке саме зіткнення часто трапляється в нашій власній культурі. Згадайте зневажливе зауваження Блейка: "Я завжди знаходив, що Янголи мають марнославство говорити про самих себе як про єдино мудрих. Вони роблять це із впевненою зарозумілістю, яка виростає зі систематичних раціональних міркувань". Або подумайте про зауваження Гакслі: "Ми мусимо зберігати та, якщо потрібно, посилювати нашу здатність дивитися на світ безпосередньо, а не через те напівтьмяне посередництво концептів, що викривляє кожний даний факт у занадто знайому подобу якогось загального ярлика чи пояснювальної абстракції» (1954:59). Або подумайте про надану Гете характеристику інтелектуала як людини, котра вважає, що "те, що ми сприймаємо очима, є для нас чужим як таке і не має потреби в тому, щоб справляти на нас глибоке враження». Але найбільше зверніть увагу на християнську традицію. Це правда, що ми не знаходимо такої ж довіри до непрямої мови зору, і тому нам не спадає в пам'яті дон Хуан достоту таким самим чином, але це зіткнення досі з нами. Християни мають говорити й раціонально міркувати, проте одна, якщо не єдина

nature of God cannot be expressed in thought. The controversy between those who follow the respective logics of analogy, obedience and encounter (see Ferré), who follow reason, faith and experience, replicates in broad outline aspects of the confrontation between don Juan and Castaneda.

Surely, we can conclude, here is an adequate basis for our interpretation. Philosophers of religion, often drawing on linguistic philosophy for their analytical tools, theologians, who help us by emphasising the necessary fideitic stance, and poets or thinkers ranging from Blake to Huxley and I. A. Richards, have all developed procedures, distinctions and insights which we can appeal to. How have Christians and poets expressed the inexpressible? How have theologians/philosophers of religion and literary critics given accounts of this phenomena? If we are to begin to know what to add to the other worlds of visionaries, mystics, religious communities and magical practitioners in other cultures, it is at this home-based translation-point that we must begin. Unless we can open our eyes within our own cultures, we cannot properly broaden our more strictly anthropological horizons.

Before trying to give these rather outspoken remarks some substance by referring back to don Juan and Castaneda, I should like to make one thing clear. Certain anthropologists, one suspects, might not feel inclined to engage in full scale conceptual analysis. They would probably admit to worrying about defining ‘religion’ or ‘culture’, but would appear to feel that examining how we classify our discourse (literal, factual, cognitive, informative, empirically true assertions/fictitious assertions/symbolic, expressive, meditative, imaginative assertions and hybrid forms such as quasi-factual utterances, performative discourse etc), and how we use certain words (belief, religious experience, truth etc.), is irrelevant to the task of anthropology. They seem to imply — they ignore these topics — that fieldwork automatically makes the ‘armchair’ difficulties raised by such notions as ‘metaphor’, or ‘law’ irrelevant. Leaving

ключова догма їхньої віри полягає в тому, що природа Бога не може бути виражена в думці. Суперечка між тими, хто дотримується відповідної логіки аналогії, послуху та зустрічі (див. Ферре), хто слідує раціональному розуму, переконанням та досвіду, широко відтворює аспекти протистояння між доном Хуаном та Кастанедою.

Певна річ, ми можемо зробити висновок, що тут є адекватна основа для нашої інтерпретації. Філософи релігії, нерідко спираючись на лінгвістичну філософію для своїх аналітичних інструментів, теологи, які допомагають нам, наголошуючи на необхідній фідеїстичній позиції, і поети або мислителі, від Блейка до Гакслі та І. А. Річардса, усі мають розвинуті методики, відмітні риси та інсайти, до яких ми можемо апелювати. Як християни й поети висловлювали невисловлюване? Як теологи/філософи релігії та літературознавці розповідають про ці явища? Якщо ми хочемо почати знати, що можна додати до інших світів візіонерів, містиків, релігійних спільнот і магічних практикувальників в інших культурах, ми мусимо починати саме з цієї домашньої точки тлумачення. Якщо ми не можемо розплющити свої очі в межах наших власних культур, ми не зможемо належним чином розширити свої більш строго антропологічні горизонти.

Перш ніж намагатися надати цим досить відвертим зауваженням певного змісту, повертаючись назад до дона Хуана й Кастанеди, я хотів би прояснити одну річ. Дехто підозрює, що деякі антропологи можуть не почуватися схильними займатися повномасштабним концептуальним аналізом. Вони можуть визнавати, що турбуються про визначення «релігії» чи «культури», але, схоже, відчувають, що, вивчаючи те, як ми класифікуємо наш дискурс (буквальні, фактичні, когнітивні, інформативні, емпірично істинні твердження/вигадані твердження/символічні, виражальні, медитативні, уявні твердження й гібридні форми, такі як квазіфактичні висловлювання, перформативний дискурс тощо), і те, як ми використовуємо певні слова (віра, релігійний досвід, істина тощо), є іррелевантним для завдання антропології. Як видається, вони імпліцитно вважають — самі вони ігнорують ці теми, — що польова робота автоматично робить іррелевантними «кабінетні» труднощі, викликані такими поняттями, як «метафора» або «закон». Залишаючи осторонь цікаве

aside the curious concern of such anthropologists with definitional problems (due, no doubt, to their scientism), we have only to recall that there are two sides to the coin of interpretation. Fieldwork should be done in the alien context and in the home environment; the armchair is a red herring.

But there is more to it than this. Having displaced the armchair from its original metaphorical home, we can now reinstate it in a different context. For the anthropologist interested in meaning much work can be done without immediate participation. Analagously, it makes little sense to apply the fieldwork/armchair distinction to those who have tried to interpret the Bible or the Sacred Books of the East. So although I have no first hand knowledge of Mexico, in what follows I shall be trying to demonstrate that much can be achieved by sitting down and thinking about how Castaneda, don Juan and others use their words.

II

Don Juan belongs to a community of like minded practitioners. He converses intelligibly with don Genaro in such a way that we have to suppose that they both 'know' about 'seeing' and can somehow follow what we might call the 'grammar' of this activity. But how can this be the case?

When don Juan comes to talk about the 'guardian' (an entity which belongs to the realm of 'seeing'), he is lead into contradictions: "It had to be there and it had, at the same time, to be nothing". The conversation continues,

C.C. "How could that be, don Juan? What you say is absurd."

D.J. "It is. But that is 'seeing'. There is really no way to talk about it. 'Seeing', as I said before, is learned by 'seeing'" (1971:207).

Don Juan cannot talk about 'seeing' for at least two reasons. First, he believes that "The world is such-and-such or so-and-so only because we tell ourselves that that is the way it is. If we stop telling ourselves that the world is so-and-so, the world will stop being so-and-so" (264). Since 'seeing' is concerned with the

занепокоєння таких антропологів дефініційними проблемами (що, без сумніву, обумовлене їхнім сцієнтизмом), ми маємо лише нагадати, що в медалі інтерпретації є дві сторони. Польову роботу слід виконувати в чужому контексті та в домашньому середовищі; кабінетне крісло — це хибна практика, відволікання уваги від головного.

Але тут є дещо більше, ніж це. Перемістивши своє крісло з його первісного метафоричного дому, ми можемо тепер наново встановити його в іншому контексті. Для антрополога, зацікавленого в значенні, багато роботи можна зробити без безпосередньої участі. Аналогічно, мало сенсу застосовувати відмінність між польовою роботою/кріслом до тих, хто намагався інтерпретувати Біблію чи священні книги Сходу. Тож, хоча я й не маю знань про Мексику з перших рук, у подальшому я намагатимуся продемонструвати, що можна багато чого досягти, сідаючи й розмірковуючи про те, як Кастанеда, дон Хуан та інші використовують свої слова.

II

Дон Хуан належить до певної спільноти практикувальників-однодумців. Він зрозуміло спілкується з доном Хенаро в такий спосіб, що ми маємо припустити, що вони обоє «знають» про «бачення» і можуть якимось чином дотримуватися того, що ми можемо назвати «граматикою» цієї діяльності. Але як це можливо?

Коли дон Хуан приходить до розмови про «охоронця» (сутність, яка належить до царини «бачення»), він вступає у протиріччя: "Він мав бути там і, водночас, він мав бути нічим". Розмова продовжується:

КК: "Як таке може бути, доне Хуане? Те, що ви кажете — це абсурд."

ДХ: "Так і є. Але то є *бачення*. Насправді не існує жодного способу говорити про нього. *Баченню*, як я вже казав раніше, навчаються шляхом *бачення*" (1971:207).

Дон Хуан не може говорити про «бачення» щонайменше з двох причин. По-перше, він вважає, що "Світ є такий-і-такий або отакий-і-отакий лише тому, що ми говоримо собі, що це те, чим він є. Якщо ми перестанемо казати собі, що світ є такий-то і такий-то, світ перестане бути таким." (264). Оскільки «бачення» пов'язане з «абсолютною

'sheer mystery' (ibid) of the world, the practitioner must stop maintaining his everyday world by ceasing to think and talk. Secondly, an ingredient of 'seeing' is that the practitioner comes to realise it by himself. The 'warrior' or 'man of knowledge' is a man who applies 'will'.

Granted that 'seeing' has to be learnt by 'seeing', how can don Juan's tradition maintain itself? Where is the social aspect of 'seeing', the aspect which allows one practitioner to agree with another on the grammar of the activity? Or are we to say that the social collapses into a series of private experiences?

The best way to answer this question is by describing how don Juan attempts to teach Castaneda to 'see'. His basic technique is to destroy Castaneda's faith in the everyday world of things by introducing states of consciousness which render normal interpretation inapplicable. Castaneda has to take those drugs which are regarded as vital prerequisites for 'seeing'. And don Juan places him in ambiguous situations designed to create a feeling of otherness over and against the everyday world of understanding. For instance, as the two were driving through Mexico during the night, they noticed headlights following them down the lonely road. Don Juan interprets this by saying, "Those are the lights on the head of death" (64). Castaneda experiences a thrill of the non-natural, turns round, but the lights have disappeared.

Having established these states of altered consciousness, don Juan directs Castaneda to certain patterns and interpretations. On one occasion Castaneda perceives don Juan's face as 'an incredibly fast flickering of something' (192). Even though Castaneda does not speak, don Juan appears to be aware of what is happening because he tells his apprentice to look away. Some hours after the experience, and after Castaneda has given his account, don Juan dismisses it: "Big deal! ... You say a glow, big deal" (194).

Teaching, then, involves verbal instruction, interpretation, and the implicit assumption that don Juan 'knows' a great deal about what is going on in Castaneda's mind. From our point of

таємницею» (там же) світу, практикувальник мусить припинити підтримувати свій повсякденний світ, перестаючи думати й говорити. По-друге, складовою частиною «бачення» є те, що практикувальник сам приходить до його усвідомлення. «Воїн» або «чоловік знання» — це людина, яка застосовує «волю».

Беручи до уваги той факт, що «баченню» потрібно навчатися шляхом «бачення», як може традиція дона Хуана підтримувати себе? Де є соціальний аспект «бачення», той аспект, який дозволяє одному практикувальнику погоджуватися з іншим щодо граматики цієї діяльності? Або ми маємо сказати, що соціальне руйнується в низку приватних досвідів?

Найкращий спосіб відповісти на це запитання полягає в описуванні того, як дон Хуан намагається навчити Кастанеду «бачити». Його основним технічним прийомом є зруйнувати віру Кастанеди в повсякденний світ речей шляхом використання станів свідомості, які роблять звичну інтерпретацію незастосовною. Кастанеда має приймати ті наркотики, які вважаються життєво необхідними передумовами для «бачення». І дон Хуан ставить його в неоднозначні ситуації, покликані створити відчуття інакшості стосовно і проти повсякденного світу розуміння. Наприклад, коли ці двоє їхали в машині Мексикою вночі, вони помітили світло фар, що слідувало за ними вниз безлюдною дорогою. Дон Хуан інтерпретує це, кажучи: "Це вогні на голові смерті" (64). Кастанеда досвідчує нервовий дрож неприродного, обертається, але вогні зникають.

Впровадивши ці стани зміненої свідомості, дон Хуан скеровує Кастанеду до певних патернів й інтерпретацій. Одного разу Кастанеда сприймає обличчя дона Хуана як «неймовірно швидке мерехтіння чогось» (192). Не зважаючи на те, що Кастанеда не говорить, дон Хуан, здається, усвідомлює, що відбувається, бо він велить своєму учневі відвести погляд. Через кілька годин після цього досвіду й після того, як Кастанеда надав свій звіт, дон Хуан відкидає його: "Велике діло! ... Ти бачив сяйво, велике діло" (194).

Отже, навчання передбачає вербальні інструкції, інтерпретацію та імпліцитне припущення, що дон Хуан багато «знає» про те, що відбувається в голові Кастанеди. З нашого погляду,

view, things are getting even more mysterious: the teaching of 'seeing' appears to involve the idea that the teacher can 'see' into the mind of his pupil (see esp. 204).

But let us stay with the role of words and thought. Although the following dialogue involves a rather odd guide (a lizard), it accurately summarizes the role of verbal instruction in the teaching process:

D.J.: "If the lizard had died while she was on your shoulder, after you had begun the sorcery, you would have had to go ahead with it, and that would truely have been madness."

C.C.: "Why would it have been madness?"

D.J.: "Because under such conditions nothing makes sense. You are alone without a guide, seeing terrifying, nonsensical things."

C.C.: "What do you mean by nonsensical things?"

D.J.: "Things we see by ourselves. Things we see when we have no direction." (1969:165)

Without a guide to prepare Castaneda for his experiences, direct him through them and discuss them afterwards, the experiences remain of no value. Instead of filling in the nature of non-ordinary reality they merely jar the everyday world. In short, don Juan interprets and directs the experiences in terms of the criteria of a cultural tradition.

This said, the fact remains that the cultural body of beliefs are of a very curious variety. We can take for our example a notion which operates within the same grammar of things as 'seeing'. 'Will', says don Juan, cannot be talked about. But he then goes on to speak of it: "There is no real way of telling how one uses it, except that the results of using the will are astounding" (1971:178). We should remember that Wittgenstein's principle — "the meaning of a word is its use in the language" — must involve a social context, ('forms of life'). Thus the meaning of 'will' cannot be fully understood except by seeing what is involved in the activity of 'willing'. Don Juan can speak of this. He can say what 'will' can do, which allows him to compare the notion with what such things as courage can do: unlike courage, 'will' "has to do with astonishing feats that defy our common sense" (ibid).

речі стають іще загадковіші: вчення про «бачення», схоже, включає ідею, що вчитель може «бачити» у свідомості свого учня (див. особливо стор. 204).

Але зупинімося на ролі слів і думок. Хоча в наступному діалозі зокрема йдеться про досить дивного провідника (ящірку), він точно підсумовує роль вербальних інструкцій у навчальному процесі:

ДХ: "Якби ящірка померла в тебе на плечі, після того як ти розпочав своє мольфування, тоді тобі довелося б продовжувати його, а це було би справжнє безумство."

КК: "Чому це було би безумство?"

ДХ: "Бо за таких обставин ніщо не має сенсу. Ти сам-один, без провідника, бачиш страхітливі, безглузді речі".

КК: "Що ви маєте на увазі під «безглуздими речами»?"

ДХ: "Те, що ми бачимо самі по собі. Речі, які ми бачимо, коли не маємо напрямку". (1969:165)

Без провідника, який підготував би Кастанеду до його досвідів, скеровував би його через них та обговорював їх опісля, досвіди залишаються такими, що не мають цінності. Замість заповнення природи незвичайної реальності вони просто викликають струс повсякденного світу. Коротше кажучи, дон Хуан інтерпретує та скеровує досвіди в термінах критеріїв певної культурної традиції.

Тим не менш, факт залишається фактом, що культурний корпус вірувань має дуже цікаве розмаїття. Ми можемо взяти для нашого прикладу поняття, яке діє в тій самій граматиці речей, що й «бачення». Про «волю», каже дон Хуан, не можна говорити. Але далі він говорить про неї: "Насправді немає способу розповісти, як її використовують, за винятком того, що результати використання волі вражають" (1971:178). Нам слід пам'ятати, що принцип Вітґенштайна — "значенням слова є його вживання в мові" — мусить включати соціальний контекст («форми життя»). Таким чином, значення «волі» неможливо зрозуміти повністю, за винятком бачення того, що залучене в діяльність «волення». Дон Хуан може говорити про це. Він може сказати, що може зробити «воля», і це дозволяє йому порівнювати поняття «волі» з тим, що можуть робити такі речі, як мужність: на відміну від мужності, «воля» "має стосунок до вражаючих звершень, які кидають виклик нашому здоровому глузду" (там же).

Besides giving us some idea of what 'will' is not and what 'will' can do, don Juan can also describe what we might call the 'anatomy' of the activity. The 'will' "shoots out, like an arrow" from the abdominal area where the 'luminous fibers' are also attached (179).

We have already seen that don Juan can describe many aspects of non-ordinary reality, ranging from the 'fibers of light' to the 'guardian' which can be 'an awesome beast as high as the sky'(147). When we add the other things which don Juan can talk about; what the activities of 'willing' and 'seeing' are not, and what they entail, we realise the extent to which these activities are culturally defined and expressible. So are we to conclude that don Juan is breaking with his "seeing is incompatible with talking" thesis?

I think not. First, don Juan says, "unless you understand the ways of a man who knows, it is impossible to talk about... 'seeing'" (20). The implication here is that once one has 'seen' one can talk about certain aspects of the activity. The incompatability thesis is, however, retained: just as we cannot say what love or beauty are *in themselves*, so don Juan cannot talk about 'seeing' *in itself*. In these three cases the activities can only be described by appealing to accounts of external events and things. They cannot be got at in any directly internal way, except, of course, in the form of incommunicable experience. Furthermore, don Juan does not claim to be able to say very much about the essentially incomprehensible entities called 'Mescalito' and 'the allies' (114). But what of his talk about the 'external' events and states of affairs? The forms of life specifying the activities of 'seeing' and 'willing' are not 'external' or social in any normal sense. Mescalito might be 'seen' by several practitioners at the same moment of time, but the entity 'speaks' to people privately. The environmental changes which occur when one 'sees' are not publicly observable in the same way as the physical objects of everyday reality. Thus don Juan's talk about the nature of such phenomena is strongly qualified by the grammar of 'seeing'. The publishers of the paper-back edition of *A*

Окрім того, щоб дати нам деяке уявлення про те, чим «воля» не є і що «воля» може робити, дон Хуан може також описати те, що ми могли б назвати «анатомією» цієї діяльності. «Воля» "вистрілює назовні, немов стріла" з черевної ділянки, де також прикріплені «світляні волокна» (179).

Ми вже побачили, що дон Хуан може описати багато аспектів незвичайної реальності від «світляних волокон» до «охоронця», який може бути «моторошною звірюгою зростом аж до неба» (147). Коли ми додаємо інші речі, про які дон Хуан може говорити — якими діяльності «волення» та «бачення» не є і що вони спричиняють, — ми усвідомлюємо, наскільки ця діяльність культурно визначена й може бути висловлена. Тож чи хочемо ми зробити висновок, що дон Хуан порушує свою тезу "бачення несумісне з говорінням"?

Я думаю, що ні. По-перше, дон Хуан каже: "поки ти не зрозумієш шляхів чоловіка, який знає, неможливо говорити про ... *бачення*" (20). Звідси випливає, що лише коли хтось «побачив», можна говорити про певні аспекти цієї діяльності. Однак теза про несумісність зберігається: так само, як ми не можемо сказати, чим кохання або краса є *самі по собі*, так і дон Хуан не може говорити про «бачення» *саме по собі*. У цих трьох випадках діяльність може бути описана лише шляхом звернення до розповідей про зовнішні події та речі. Їх неможливо досягти якимось безпосередньо внутрішнім способом, крім, звісно, у формі непередаваного досвіду. До того ж дон Хуан не стверджує, що може сказати дуже багато про фактично незбагненні сутності, називані «Мескаліто» і «союзниками» (114). Але як щодо його розмов про «зовнішні» події та стани речей? Форми життя, що визначають діяльності «бачення» та «волення», не є «зовнішніми» чи соціальними в будь-якому звичайному сенсі. Мескаліто можуть «побачити» кілька практикувальників одночасно, але ця сутність «говорить» до людей приватно. Зміни середовища, які відбуваються, коли хтось «бачить», не є публічно спостережувані в такий самий спосіб, що й фізичні об'єкти повсякденної реальності. Таким чином, розмова дона Хуана про природу таких явищ сильно обмежується граматикою «бачення». Видавці видання «Окремої реальності» у м'якій

Separate Reality fall into the trap of over-literalism: the cover shows things which can only be 'seen'.

But even if we say that these 'external' phenomena are spoken of in some sort of indirect or 'metaphorical' language, the fact remains that don Juan is talking about 'seeing'. It appears that if don Juan is not to be accused of being contradictory we must somehow reformulate his apparently literal use of words like 'thinking'. Since we do not understand 'seeing' this is an impossible task: unless we can oppose 'thinking' to some known factor, the term cannot be interpreted. All we can say is this: the distinction would appear to function polemically and heuristically. Castaneda has to be told to stop thinking for the same reasons that we might tell someone who is entering a concert with an intellectual problem on his mind that he must relax if he is to enjoy the music. And from the heuristic point of view don Juan has to be able to organise Castaneda's experiences. Another consideration is that if 'seeing' involves a totally alien mental world we are left with the following sorts of problems: psychologically speaking, is it likely that don Juan can stop thinking to quite the degree claimed?; what of the fact that when he is 'seeing' he continues to use words and engage in interpretation?; if we say that don Juan 'sees' without thinking and then returns from this state to report on some sort of 'memory' basis, what exactly is he remembering?; what sort of image is it which can afterwards give him the idea of 'white fiber'?; and even if we allow that it might somehow be possible to remember and conceptualise experiences which one did not think about at the time, how can a system of beliefs be established on the basis of a series of curious memory traces?

As I have said, without knowing what 'seeing' is about, these questions cannot be answered. But by applying our common-sense criteria of how a cultural tradition must work we can conclude that since 'seeing' is taught as a cultural event, the activity must be guided by a set of beliefs and ideas. This is born out by several remarks of don Juan's. Talking of

обкладинці потрапляють у пастку надбуквалізму: на обкладинці зображені речі, які можна лише «побачити».

Але навіть якщо ми кажемо, що про ці «зовнішні» явища оповідається якоюсь непрямою чи «метафоричною» мовою, факт залишається фактом, що дон Хуан говорить про «бачення». Скидається на те, що якщо не звинувачувати дона Хуана в суперечливості, ми мусимо якось переформулювати його, очевидно, буквальне вживання таких слів, як «думання». Позаяк ми не розуміємо «бачення», то є неможливе завдання: якщо ми не можемо протиставити «думання» якомусь відомому чиннику, цей термін не може бути витлумачений. Усе, що ми можемо сказати, полягає в наступному: ця відмінність, як видається, функціонує полемічно та евристично. Кастанеді мають казати, щоб він перестав думати, з тих самих причин, що й ми могли би сказати тому, хто приходить на концерт з інтелектуальною проблемою в голові, що він мусить розслабитися, якщо хоче насолоджуватися музикою. І з евристичного погляду дон Хуан має бути здатний організовувати досвіди Кастанеди. Інше міркування полягає в тому, що якщо «бачення» стосується абсолютно чужого ментального світу, ми залишаємося з такими типами проблем: говорячи з погляду психології, чи є ймовірним, що дон Хуан може перестати думати достатньою мірою, як про це заявляється?; як щодо факту, що коли він «бачить», то продовжує вживати слова й займатися інтерпретацією?; якщо ми говоримо, що дон Хуан «бачить», не думаючи, а потім повертається із цього стану, щоб розповідати на основі чогось на кшталт «пам'яті», що саме він пам'ятає?; що то за образ, який потім може дати йому ідею «білого волокна»?; і навіть якщо ми допустимо, що якось може бути можливо пам'ятати й концептуалізувати досвіди, про які в той час людина не думала, як можна створити систему вірувань на основі низки цікавих слідів пам'яті?

Як я вже казав, не знаючи, чим є «бачення», відповісти на ці питання неможливо. Але застосовуючи наші критерії здорового глузду щодо того, як мусить працювати культурна традиція, ми можемо виснувати, що оскільки «бачення» навчають як культурної події, ця діяльність мусить керуватися набором вірувань та ідей. Це підтверджується багатьма зауваженнями дона Хуана. Говорячи про

‘controlled folly’ (another activity of the ‘seeing’ type), he meets Castaneda’s lack of understanding by saying, “You don’t understand me *now* because of your habit of thinking as you look and thinking as you think” (106). In other words, once you have experienced the activity, the insights which don Juan is trying to express will begin to make sense.

We are now in a position to characterise the logical grammar of don Juan’s discourse about ‘seeing’, ‘will’, ‘controlled folly’ and all the associated entities. The activities themselves, together with Mescalito and the allies, are inexpressible because they are incomprehensible. Yet they have to be taught in the sense that even if they can only be fully realised from within, some directions must be received from the cultural tradition if communication is to be protected from subjectivity. But because teaching involves expressing the inexpressible, the cultural beliefs take a curious form. They contain elements of what theologians call the *via negationis* (viz, saying what is the case by broadening what is not the case), *via eminentiae* (although the use of analogy is limited, it is present) and the *analogia gratiae* (Mescalito does not reveal himself or ‘speak to’ everyone). Above all, the beliefs are best regarded as a series of clues and hints designed to articulate the existential grammar of non-ordinary reality. As Ramsay would put it, they do not picture reality. Instead, they disclose it in much the same way as the word ‘wave’ says something to the physicist (1957). Jaspers’ term ‘cipher’ is useful in this context: a cipher is a word standing for something quite incomprehensible which yet gives us some way of approaching the mystery: “The reality of transcendence is present for us *objectively* only in the language of the code or cipher, not as it is in itself” (1962 II:169).

Thus the hints, clues or ciphers have to be given some substance if they are to be fully understood. In don Juan’s case this entails moving beyond the manifestly objective realm of public discourse into the separate reality itself. Logically, this existential domain of sheer activity, feeling and naked reality (see

«контрольовану дурість» (іншу діяльність типу «бачення»), він пояснює відсутність у Кастанеди розуміння, кажучи: “Ти не розумієш мене зараз через свою звичку думати, коли ти дивишся, й думати так, як ти думаєш.” (106). Іншими словами, щойно тільки ви досвідчили цю діяльність, ті інсайти, які намагається висловити дон Хуан, починають мати сенс.

Тепер ми можемо охарактеризувати логічну граматику Донхуанового дискурсу про «бачення», «волю», «контрольовану дурість» та всі пов’язані з ними речі. Самі ці види діяльності, разом із Мескаліто й союзниками, є невисловлювані, бо вони є незбагненні. Однак їх потрібно навчати в тому сенсі, що навіть якщо вони можуть бути повністю усвідомлені лише зсередини, деякі напрямки мусять бути отримані з культурної традиції, якщо їх передання має бути захищене від суб’єктивності. Але оскільки навчання передбачає висловлення невисловлюваного, культурні вірування набувають дивної форми. Вони містять елементи того, що богослови називають *via negationis* (тобто, повідомлення про те, що має місце, шляхом розширювального тлумачення того, чим воно не є), *via eminentiae* (хоча використання аналогії обмежене, воно присутнє) та *analogia gratiae* (Мескаліто не виявляє себе й не «розмовляє» з усіма). Насамперед, вірування найкраще розглядати як низку підказок і натяків, покликаних артикулювати екзистенційну граматику незвичайної реальності. Як сказав би Ремзі, вони не зображають реальність. Натомість вони розкривають її багато в чому так само, як слово «хвиля» говорить щось фізику (1957). Термін «шифр» Джасперса є корисний у цьому контексті: шифр — це слово, яке позначає щось цілком незбагненне, і все ж дає нам якийсь спосіб наблизитися до таємниці: “реальність трансцендентності присутня для нас *об’єктивно* лише мовою коду або шифру, а не такою, якою вона є за своєю природою” (1962 II:169).

Таким чином, натякам, підказкам чи шифрам має надаватися певний зміст, якщо вони мають бути повністю зрозумілі. У випадку з доном Хуаном це передбачає вихід за межі явно об’єктивної царини публічного дискурсу в саму окрему реальність. З логічного погляду, цю екзистенційну сферу чистої діяльності, почуття й оголеної реальності

1969:143) has to be construed as 'subjective', for this is the status of experience. But we have tried to show that by regarding much of don Juan's discourse as a series of ciphers it is possible both to say that the ciphers organise the separate reality *and* gain their full meaning from it. Referring to Ramsay again, the odd nature of don Juan's discourse reflects the nature of non-ordinary reality and so can illuminate its broad outlines. Once the disclosure has occured and once, in some sense of the word, the nonordinary reality is *accepted*, the penny can drop, the music can speak, even Mescalito can speak like music — not to mention the hot wind 'telling' extraordinary things to don Genaro (1971:300) — and meaning is imposed on the entire discourse.

The trouble with this account of how the tradition maintains itself is that it is easy to argue that we are being too faithful to don Juan. For in order to give an account of how this sector of his discourse operates we seem to have imputed an ontological reality to his separate reality. The best way I can show what I mean by this is to refer to another arch-fideist, D. Z. Phillips. He claims that the 'grammar of... the reality of God' is such that "To know God is to love Him. There is no theoretical understanding of the reality of God" (1967:66, 75). Phillips, of course, has to conclude, "This is why understanding religion is incompatible with scepticism" (79) — the equation between knowing God and loving Him means that God can only be understood in terms of loving him. How can one love something (in any properly religious sense) which does not exist?

In much the same way, if 'seeing' and the discourse associated with it is taken as a cipher pointing to a reality which has to be disclosed by taking drugs, bearing the ciphers in mind, and obeying certain instructions, we have to say that something determinate and objective is disclosed only if there really is a grammar of experience to be articulated. If we deny this, don Juan's discourse can make little sense for instead of teaching people to act in terms of a separate reality we would have to interpret him as a charlatan engaged in indoctrination. Either there is some-

(див. 1969:143) слід тлумачити як «суб'єктивну», оскільки то є статус досвіду. Але ми досі намагаємося показати, що, розглядаючи велику частину Донхуанового дискурсу як низку шифрів, є можливим водночас сказати, що шифри організовують окрему реальність *і* набувають від неї свого повного значення. Посилаючись знову на Ремзі, дивна природа Донхуанового дискурсу відображає природу незвичайної реальності й тому може висвітлити її широкі обриси. Щойно тільки відбудеться це розкриття і щойно тільки, в якомусь сенсі слова, буде *прийнята* незвичайна реальність, монетка зможе впасти, музика зможе говорити, навіть Мескаліто зможе говорити, як музика — не кажучи вже про гарячий вітер, який «повідомляє» надзвичайні речі дону Хенаро (1971:300) — і значення накладається на весь дискурс.

Проблема із цим описом того, як традиція підтримує себе, полягає в тому, що легко стверджувати, що ми занадто вірні дону Хуану. Позаяк аби розповісти про те, як функціонує ця частина його дискурсу, ми, здається, приписали онтологічну реальність його окремій реальності. Найкращий спосіб, у який я можу показати, що я маю на увазі під цим, — це звернутися до іншого запеклого фідеїста, Д. З. Філіпса. Він стверджує, що "граматика... реальності Бога" така, що "Пізнати Бога означає любити Його. Не існує теоретичного розуміння реальності Бога" (1967:66, 75). Філіпс, звісно, мусить зробити висновок: "Ось чому розуміння релігії несумісне зі скептицизмом" (79) — знак рівняння між пізнанням Бога та любов'ю до Нього означає, що Бога можна розуміти лише в термінах відчування любові до нього. Як можна любити щось (у будь-якому власне релігійному сенсі), що не існує?

Дуже подібним чином, якщо «бачення» та пов'язаний із ним дискурс приймаються за шифр, що вказує на реальність, яку потрібно розкрити шляхом вживання наркотиків, пам'ятаючи при цьому про шифри й виконуючи певні інструкції, ми маємо сказати, що щось визначене й об'єктивне розкривається лише в тому випадку, якщо справді є граматика досвіду, який слід артикулювати. Якщо ми заперечуємо це, дискурс дона Хуана може мати мало сенсу, адже замість навчати людей діяти в термінах окремої реальності, нам довелося б інтерпретувати його як шарлатана, що займається

thing there to be disclosed and realised, or don Juan is doing something other than what he says he is doing.

But if we say that Castaneda cannot 'see' because 'seeing' does not exist, how are we to account for the cultural tradition and the teaching process? These anthropologists whom we have called 'symbolists' locate the rationale of ritual and myth in the social order. In this way they relocate the rhyme and reason which is missing at the surface level (expressive talk is notoriously alogical at this level) at a level which really does exist. But in so doing they cease to be fideists. If, on the other hand, we want to remain faithful to don Juan, we cannot do this; we cannot account for his tradition in this way. So we have to say that 'seeing' and 'non-ordinary reality' exists, and that it is this existential grammar or series of marks which governs the rhyme and reason of the expressive cultural beliefs. In any case, this is not merely a question of the pro's and con's of fideism: at mitote meetings the participants often agree about 'seen' things, particularly those which concern the presence of Mescalito. Castaneda rejects don Juan's explanation — involving 'seeing' — in favour of a sociological theory (covert leader, cues etc). He does not join the other participants when they take their peyote buttons, but his objectivity does him no good. For not only does he fail to spot any form of covert communication; he also fails by seeing Mescalito for himself (59-74). A feature of group psychology encouraged by hallucinogenic drugs and half-remembered beliefs? Perhaps, but when the grammar of 'seeing' works so explicitly, one begins to wonder. Even more forcibly, if we are to believe don Juan when he claims that words can be infused with true meaning, no two practitioners could mean the same thing, or communicate, unless they shared some sort of grammar. They would not be able to use their words properly (i.e. in terms of the tradition). Yet don Juan and don Genaro patently do not talk like madman; like men with purely subjective grammars or no grammars at all. Their infused language is shared.

індоктринацією. Або там є щось, що має бути розкрите й усвідомлене, або ж дон Хуан робить щось інше, ніж те, що, за його словами, він робить.

Але якщо ми кажемо, що Кастанеда не може «бачити», бо «бачення» не існує, як нам пояснити цю культурну традицію й процес навчання? Ті антропологи, яких ми називаємо «символістами», знаходять обґрунтування ритуалу й міфу в соціальному порядку. У такий спосіб вони переміщують риму й причину, яких немає на поверхневому рівні (виражальна розмова є відверто алогічна на цьому рівні) на рівень, який справді існує. Але роблячи це, вони перестають бути фідеїстами. З іншого боку, якщо ми хочемо залишатися вірними дону Хуану, ми не можемо робити цього; ми не можемо пояснити його традицію в такий спосіб. Тож ми маємо сказати, що «бачення» й «незвичайна реальність» існують, і що саме ця екзистенційна граматика чи низка ознак визначають риму й причину виражальних культурних вірувань. У будь-якому разі, то є не просто питання доводів «за» і «проти» фідеїзму: на мітотових зібраннях учасники нерідко погоджуються щодо «бачення» речей, особливо тих, що стосуються присутності Мескаліто. Кастанеда відкидає пояснення дона Хуана — щодо «бачення» — на користь соціологічної теорії (прихованого лідера, сигналів тощо). Він не приєднується до інших учасників, коли ті приймають свої бутони пейоту, але його об'єктивність не робить йому нічого доброго. Бо йому не лише не вдається помітити жодної форми прихованого спілкування; він зазнає невдачі також тому, що сам бачить Мескаліто (59-74). Цікавий момент групової психології, підтримуваної галюциногенними наркотиками й напівзабутими віруваннями? Можливо, але коли граматика «бачення» працює так недвозначно, людина починає задаватися питаннями. Навіть іще сильніше, якщо ми хочемо вірити дону Хуану, коли той стверджує, що слова можуть бути просочені справжнім значенням, жодні два практикувальники не можуть мати на увазі одне й те саме чи комунікувати, якщо вони не поділяють якусь певну граматику. Вони не змогли би правильно використовувати свої слова (тобто з погляду традиції). І все ж дон Хуан і дон Хенаро явно не говорять, як божевільні; як чоловіки із суто суб'єктивними граматиками або взагалі без граматик. Їхня питома мова є такою, що поділяється.

We are back to where we began, with the two 'men of knowledge' and the problem of an objective tradition meeting what some people might call subjective realms. I suspect that the most adequate answer to the question is that don Juan's tradition rests on a set of ciphers and a set of experiences. Both are equally indeterminate taken by themselves: the experiences could mean anything, and the beliefs are virtually meaningless. But when the two are conjoined, something happens. The drug/existential world becomes organised, the beliefs become correspondingly meaningful in some sort of expressive sense. There must be some sort of logic or grammar in this synthesis otherwise don Juan and the other practitioners would not be able to use their language correctly. Whether or not this grammar is ontologically real is, in a sense, beside the point: Phillips is talking about Christianity which involves faith, but don Juan's world and its grammar, is not religious in this sense. One has to accept it (as one might accept the challenge of climbing Mt. Everest), but once one has done this the interplay of drugs, instructions, beliefs and altered states of consciousness do their work. Outside a religious system stressing faith, this is the only way that an inexpressible activity can be maintained. The activity of 'seeing' lies close to experience itself; drugs activate the experiential font, beliefs direct the process. But full verbal expression would miss the point.

III

Understanding don Juan, it seems, involves a degree of *participant-observation* which many anthropologists would find unacceptable. How many anthropologists of religion have been prepared to sacrifice their normal states of mind? In a normal 'faith' type religion these difficulties of retaining *participant-observation* do not arise — unless, of course, one is determined to follow arch fideists like Phillips. Concluding his *Nuer Religion,* Evans-Pritchard adopts the only reasonable stance for this 'faith' religion: the social and cultural forms which express the relationship between man and Kwoth are the dramatic representations of an interior state which we as an-

Ми повернулися до того, з чого почали, з двома «чоловіками знання» й проблемою об'єктивної традиції, яка відповідає тому, що деякі люди можуть назвати суб'єктивними царинами. Я підозрюю, що найбільш адекватною відповіддю на це запитання є те, що традиція дона Хуана ґрунтується на певному наборі шифрів і певному наборі досвідів. Обидва однаково невизначені самі по собі: досвіди можуть означати будь-що, а вірування по суті позбавлені сенсу. Але коли вони сполучені разом, щось стається. Наркотичний/екзистенційний світ стає організованим, вірування стають відповідно змістовні в якомусь виражальному сенсі. У цьому синтезі мусить бути якась логіка чи граматика, інакше дон Хуан та інші практикувальники не змогли би правильно використовувати свою мову. Є ця граматика онтологічно реальна чи ні, в певному сенсі не є суттєвим: Філіпс говорить про християнство, яке передбачає віру, але світ дона Хуана та його граматика не є релігійні в цьому сенсі. Індивідуум має прийняти його (як він міг би прийняти виклик сходження на гору Еверест), але щойно тільки він зробить це, взаємодія наркотиків, вказівок, вірувань і змінених станів свідомості виконують свою роботу. Поза релігійною системою, що наголошує на вірі, це єдиний спосіб, у який можна підтримувати невисловлювану діяльність. Діяльність «бачення» лежить впритул до самого досвіду; наркотики активують джерело досвіду, вірування керують процесом. Але повне словесне вираження не відображає суті.

III

Як видається, розуміння дона Хуана передбачає певний ступінь *учасницького спостереження*, що його багато антропологів вважали б неприйнятним. Скільки антропологів релігії готові пожертвувати своїм нормальним психічним станом? У звичайній релігії типу «віри» ці труднощі втримування *учасницького спостереження* не виникають — якщо, звісно, індивідуум не має наміру йти за запеклими фідеїстами на кшталт Філіпса. Завершуючи свою «Нуерську релігію», Еванс-Прічард приймає єдину розумну позицію щодо цієї релігії «віри»: соціальні й культурні форми, що виражають стосунки між людиною і Квотом, — це драматичні представлення внутрішнього стану, котрих ми як антропологи

thropologists cannot grasp. Even though the Nuer cannot speak of this interior state which gives their religious discourse its full meaning, Evans-Pritchard is able to give a comprehensive semantic account of their beliefs and rituals. This is because the Nuer's imaginative constructions form a systematic whole and can be interpreted in terms of one another. The expressiveness of their discourse does not intrude upon its systematic nature. Or put another way, the grammar of Kwoth does not have to be grasped through active participation if the goal is limited to showing the rationale and nature of their symbolic talk. The Winchian approach suffices for this.

But does the same apply to don Juan's universe? 'Seeing' is not like Kwoth. The Nuer experience Kwoth but this does not govern their religious discourse in any direct sense. Their tradition is too systematic for that, and Kwoth is too unknowable to fundamentally constitute religious language usage (this is why we have characterised Nuer religion as a 'faith' religion). 'Seeing', however, is a directly experiential activity and contains its own internal grammar of discourse. Whereas in Nuer religion active experience adds full meaning, experience of 'seeing' adds both full meaning *and* the ability to use language correctly. This is where system is restored.

It follows that observation alone, in the sense of participating without imbibing, can tell us very little about don Juan's world in the context of 'seeing'. We cannot really understand the grammar of don Juan's discourse in the same way that we can understand Nuer religion, for this logic is so epiphenomenal to and expressive of 'seeing'. Because expression dominates and disrupts logical system, one cannot become a practitioner merely by learning the cultural items. (By practitioner I here mean someone who can use the language).

If this seems far fetched, consider the following example and think of the consequences for a Winchian type understanding. Don Juan is talking about the nature of allies and Mescalito. He says that these two entities are similar in one essential respect. He then says that they are

не можемо зрозуміти. Не зважаючи на те, що нуери не можуть говорити про цей внутрішній стан, який надає їхньому релігійному дискурсу його повного значення, Еванс-Прічард здатний дати вичерпну семантичну інформацію про їхні вірування й ритуали. Причиною цього є те, що образні конструкції нуерів формують систематичне ціле й можуть бути інтерпретовані в термінах одна одної. Виражальність їхнього дискурсу не позначається на його систематичному характері. Або, інакше кажучи, немає потреби розуміти граматику Квота через активну участь, якщо мета обмежується показом обґрунтування й природи їхньої символічної розмови. Для цього достатньо вінчіанського підходу.

Але чи стосується те саме всесвіту дона Хуана? «Бачення» не є подібне до Квота. Нуери досвідчують Квота, але це не визначає їхнього релігійного дискурсу в будь-якому прямому сенсі. Їхня традиція занадто систематична для цього, а Квот занадто непізнаваний, щоб фундаментально встановлювати вживання релігійної мови (саме тому ми охарактеризували нуерську релігію як релігію «віри»). Однак «бачення» є безпосередньо досвідною діяльністю і містить свою власну внутрішню граматику дискурсу. Тоді як у релігії нуерів активний досвід додає повне значення, досвід «бачення» додає як повне значення, *так і* здатність правильно використовувати мову. Саме тут відновлюється система.

З цього випливає, що одне лише спостереження, в сенсі участі без засвоювання, може сказати нам дуже мало про світ дона Хуана в контексті «бачення». Ми не можемо по-справжньому зрозуміти граматику Донхуанового дискурсу в такий самий спосіб, як ми можемо зрозуміти нуерську релігію, бо ця логіка така епіфеноменальна й виражальна щодо «бачення». Оскільки вираження домінує та порушує логічну систему, неможливо стати практикувальником лише шляхом вивчення культурних питань. (Під практикувальником я розумію того, хто може користуватися мовою).

Якщо це видається надуманим, розгляньте наступний приклад і подумайте про наслідки для розуміння вінчіанського типу. Дон Хуан говорить про природу союзників і Мескаліто. Він каже, що ці дві сутності схожі в одному суттєвому відношенні. Потім він каже, що вони рівною мірою

equally essentially different. So the position is, 'a' + 'b' are defined by 'c', but 'a' differs fundamentally from 'b'. Don Juan does not like Castaneda pointing this out, so he opts out from the logical (system) idiom. He tells Castaneda to stop talking, the implication being that he is being forced to talk about something which cannot be put into words (53, see also 179).

We find, then, that whenever we want to connect assertions in order to make them meaningful we run the risk of meeting the grammar of 'seeing'. Contradictions can tell the Winchian styled anthropologist a lot, but it is difficult not to conclude that their full meaning, including the reasons for their existence, cannot be grasped until the observer has experienced whatever the underlying reality might be.

Let us take a brief look at what some philosophers have had to say about the relationship between understanding something or somebody and experiencing the same things.

On first sight nothing seems more natural than to say that I don't understand what is meant by the notions 'God', 'pain', 'seeing' etc until I have experienced the phenomena which are supposedly being referred to. On this view, understanding the meaning of something is an essentially mental occurence: words are taken to refer either to mental states or to phenomenal realities, and until these have been experienced the full meaning of the word has not been grasped.

For the last forty or so years such theories of meaning have come under heavy criticism. Words like 'mental', 'experience', and even 'referential' (as in de Saussure's view of the sign) have become objectionable. MacIntyre is typical. He refutes the position we have seen Evans-Pritchard adopting: "the suggestion of the liberal theologian that theological expressions have private meaning by referring to private experience is ruled out by the fact that no expressions can derive their meaning in this way" (1970:167). Quite simply, an individual cannot recognize, identify and conceptualise his own experiences in his own private language. It is impossible for us to characterise our experiences unless we appeal to words whose meaning depends upon their being

суттєво відмінні. Тож його позиція така, що «a» + «b» визначаються «c», але «a» фундаментально відрізняється від «b». Дону Хуану не подобається, що Кастанеда вказує на це, тому він відмовляється від логічної (системної) ідіоми. Він велить Кастанеді припинити балачку, маючи на увазі те, що його змушують говорити про щось таке, що неможливо передати словами (53, див. також 179).

Тоді ми виявляємо, що всякий раз, коли ми хочемо узгодити твердження, щоб зробити їх змістовними, ми зазнаємо ризику відповідати граматиці «бачення». Протиріччя можуть багато чого сказати антропологові вінчіанського стилю, але важко не зробити висновку, що їхнє повне значення, включно з причинами їхнього існування, неможливо зрозуміти, поки спостерігач не досвідчить реальність, що лежить в основі, хоч би яка вона була.

Розгляньмо коротко, що сказали деякі філософи про взаємозв'язок між розумінням чогось або когось і досвідченням тих самих речей.

На перший погляд, ніщо не здається природнішим, ніж сказати, що я не розумію, що мається на увазі під поняттями «Бог», «біль», «бачення» тощо, поки я не досвідчу явища, про які здогадно йдеться. З цього погляду, розуміння значення чогось є, по суті, ментальним явищем: слова беруть для позначення або ментальних станів, або феноменальних реалій, і поки вони не будуть досвідчені, повне значення слова не буде вловлене.

Упродовж останніх приблизно сорока років такі теорії значення зазнали жорсткої критики. Такі слова, як «ментальний», «досвід» і навіть «референційний» (як із погляду де Соссюра на знак), стали викликати заперечення. Макінтайр є типовим прикладом. Він спростовує позицію, котру, як ми бачили, прийняв Еванс-Прічард: "припущення ліберального богослова, що теологічні висловлювання мають приватне значення, посилаючись на приватний досвід, виключається тим фактом, що жодне висловлювання не може визначити походження свого значення в такий спосіб" (1970:167). Дуже просто, людина не може розпізнати, ідентифікувати й концептуалізувати свої власні досвіди своєю приватною мовою. Для нас неможливо охарактеризувати наші досвіди, якщо ми не звертаємося до слів, значення яких залежить від того, якими

governed by rules. Yet such rules of use or meaning are by their very nature of the public, social order. “So”, continues MacIntyre, “words like ‘pain’ and ‘sensation’ which refer to private experiences, *if any words do*, are words in public language.” If the meaning of religious expressions is totally exhausted by referring to private experiences, communication is impossible: my experiences might well never coincide with your experiences, which means that our respective languages will never meet.

Meaning, therefore, is essentially located in the social realm where rules govern use. Meaning is to be understood by examining the limits of what can and what cannot be said in any given case, not by appealing to some mental penumbra which supposedly lies behind words and sentences. Some philosophers have accordingly excluded experience to what might appear to be an extreme degree. Developing Wittgenstein’s remark “You have learned the concept ‘pain’ when you learned language”, Malcolm asks why this is ‘startling’. His reply is, “it seems to ignore what is most important, namely, one’s experience of pain itself” (1972:56). He argues, however, that “inner exhibition (introspectively observing our experiences) can contribute *nothing* to the understanding of a concept” (57). Accordingly, “We do not know how to make a distinction between (someone) being able to use the word correctly and his knowing its meaning” (58).

Malcolm compares the man who has never felt pain with the man who is blind. Whereas the first man can use the word ‘pain’ correctly, and thus has a ‘full’ understanding of the *concept* (50), the blind man inevitably makes mistakes when he comes to use colour words. He lacks the necessary experience. Waismann makes the same point for the man who is colour blind: “We may call a language unattainable that cannot be learnt in any way. Of course, this ‘unattainability’ is not due to the language itself, but to us and our experiences. Thus we cannot learn or translate a language which is used to describe experiences from which we are completely cut off, just as a colour-blind man cannot learn our language” (1968:253). There

правилами вони керуються. Однак такі правила використання або значення за самою своєю природою є суспільним, соціальним порядком. “Отже, — продовжує Макінтайр, — такі слова, як «біль» і «відчуття», котрі стосуються приватних досвідів, *якщо це справедливо для якихось слів*, є словами в публічній мові”. Якщо значення релігійних висловлювань повністю вичерпується через посилання на приватний досвід, спілкування неможливе: мої досвіди цілком можуть ніколи не збігатися з вашими досвідами, а це означає, що наші відповідні мови ніколи не узгоджуватимуться.

Отже, значення, по суті, знаходиться в соціальній царині, де правила регулюють їх використання. Значення слід розуміти, досліджуючи межі того, що можна й чого не можна говорити в будь-якому конкретному випадку, а не звертаючись до якогось ментального напівмороку, що нібито зумовлює слова та речення. Деякі філософи відповідно виключили досвід такою мірою, що може здатися крайнім ступенем. Розвиваючи зауваження Віттгенштайна “Ви вивчили концепт «біль», коли вивчили мову”, Малколм запитує, чому це «викликає подив». Його відповіддю є: “Здається, воно ігнорує те, що є найважливіше, а саме — власний досвід болю” (1972:56). Однак він стверджує, що “внутрішнє представлення (інтроспективне спостереження наших досвідів) *нічого не* може привнести для розуміння якогось концепту” (57). Відповідно, “ми не знаємо, як провести відмінність між (індивідуумом), який здатен правильно вживати слово, та його знанням його значення” (58).

Малколм порівнює людину, яка ніколи не відчувала болю, зі сліпим. У той час як перша людина може правильно вживати слово «біль» і, отже, має «повне» розуміння цього *концепту* (50), сліпий неминуче робить помилки, коли приходить до використання слів кольору. Йому бракує необхідного досвіду. Вайсманн зауважує те саме щодо людини, яка є дальтоніком: “Ми можемо назвати недосяжною мову, яку не можна вивчити в жодний спосіб. Звісно, ця «недосяжність» пов’язана не із самою мовою, а з нами й нашими досвідами. Таким чином, ми не можемо вивчити або перекласти мову, використовувану для опису досвідів, від яких ми повністю відрізані, як і дальтонік не може вивчити нашу мову» (1968:253).

are, as he puts it, 'no bridges of understanding' between the 'different worlds' and 'different languages' of colourblind and normal men (250).

Thus far we have covered two positions: (a) the meaning of some *concepts* is strictly equivalent to learning how to use them, and (b) the meaning of other types of concepts should still be understood in terms of use, but certain experiences have to be present before one can apply the words properly. There is, however, a third category. Talking about words like 'homesickness', Waismann writes "Someone who feels homesick for the first time will probably say 'So *this* is what people call *homesickness*; now for the first time I am beginning to realise all that that word connotes'. It is as if he previously knew the word only from the outside and now suddenly understands its inner meaning" (265). Experience is as important as in our second category, but instead of performing the function of providing the necessary conditions for language use (we can certainly speak of 'homesickness' even if we have never felt it) experience now serves to fill out the full meaning of the word. Thus Waismann continues, "But what is here called 'understanding' is not only a capacity to react to the word with certain definite feelings, but also the ability to describe imaginatively all the subtle implications of the word" (266).

So understanding the meaning of an assertion is not a clear-cut business. Since Waismann's last remark could also be applied to Malcolm's 'pain' example we must distinguish between 'meaning-use' and 'meaning-existential realisation'. We must also distinguish between those situations in which direct experience is necessary for use and those in which it is not.

We can now develop what we have said about the nature of don Juan's discourse in the context of 'seeing'. Castaneda is early told that "You must feel everything, otherwise the world loses its sense". Faced with this, Castaneda replies that one does not "have to get an electric shock in order to know about electricity" (1971:13). Castaneda soon realises that this will not do. The meaning of don Juan's discourse lies too close to reality and experience for the

За його твердженням, між «різними світами» й «різними мовами» дальтоніків та звичайних людей немає «мостів розуміння» (250).

Наразі ми охопили дві позиції: (а) значення деяких *концептів* суворо еквівалентне вивченню того, як ними користуватися, і (б) значення інших типів концептів досі слід розуміти в термінах використання, але певні досвіди мають бути наявні, перш ніж індивідуум може правильно застосувати слова. Однак існує й третя категорія. Говорячи про такі слова, як «туга за домом», Вайсманн пише: «Той, хто вперше відчуває тугу за рідним домом, імовірно, скаже: "То *ось* те, що люди називають *тугою за домом*; зараз я вперше починаю усвідомлювати все, що конотує це слово". Це так, ніби раніше він знав це слово лише зовні, а тепер раптом зрозумів його внутрішнє значення» (265). Досвід так само важливий, як і в нашій другій категорії, але замість виконувати функцію забезпечення необхідних умов для використання мови (ми безперечно можемо говорити про «тугу за домом», навіть якщо ніколи не відчували її), досвід зараз слугує для заповнення повного значення цього слова. Тож Вайсманн продовжує: "Але те, що тут називають «розумінням», — то є не лише здатність реагувати на це слово з певними визначеними почуттями, але й здатність образно описувати всі тонкі приховані значення цього слова" (266).

Отже, розуміння значення певного твердження не є чітко визначеною справою. Оскільки останнє зауваження Вайсманна також може бути застосоване до Малколмового прикладу «болю», ми мусимо проводити відмінність між «значенням-використанням» та «значенням–екзистенційним усвідомленням». Ми також мусимо проводити відмінність між тими ситуаціями, в яких безпосередній досвід необхідний для використання, і тими, в яких він не є необхідний.

Тепер ми можемо розвинути те, що ми сказали про природу Донхуанового дискурсу в контексті «бачення». Кастанеді ще на початку говорять: "Ти мусиш відчувати все, інакше світ утрачає сенс". Зіткнувшись із цим, Кастанеда відповідає, що "немає потреби дістати удар струмом, щоб дізнатися про електрику" (1971:13). Кастанеда незабаром усвідомлює, що це не спрацює. Значення Донхуанового дискурсу лежить занадто близько до реальності й досвіду для аргументу "значення — це

'meaning is use cum knowledge' argument implied in Castaneda's electricity example.

Thus when don Juan claims "When I say that the guardian is really blocking your passing and could actually knock the devil out of you, I know what I mean" (155), we would be missing the point unless we shared don Juan's experiential universe. In this context, correct use signifies correct understanding, but the understanding itself is another matter. It certainly cannot be got at by observing rules of use. To take an analagous example, when someone says "I love you" this will, in a valid sense of 'mean', mean something different depending on whether one is in love or not. This sort of meaning has something to do with public rules (we can see whether the person really means it by observing future behaviour), but cannot readily be identified in terms of them.

In don Juan's case, however, we do not even have this easy bridgehead unless we experience 'seeing' for ourselves, we are unable either to establish the existential connotations or to specify rules of usage. The expressive nature of the discourse entails that meaning cannot be understood as use when full meaning is merely a matter of full experience. Waismann's 'homesickness' example does not apply. Nor does Malcolm's 'pain' example. Re-emphasizing our comparison with Nuer religion, we again realise that the Winchian approach is more fundamentally inadequate than its inability to deal with contradiction and paradox might suggest. In the case of the Nuer, Winch stands unthreatened: the inner meaning provided by Kwoth, experience of Kwoth, or belief in Kwoth adds depth and illumination to the public language but need be of no great anthropological significance. But in don Juan's world existential realisation *is* the system. Bearing in mind what we have said about the interplay between culture and individual realisation, it is impossible to get away from the fact that the essence of the 'system' veers towards private language and experience.

Referring again to Waismann, we read, "There are, however, cases especially in dealing with emotions and subjective experiences, where

використання в поєднанні зі знанням", імпліцитно вираженого в прикладі Кастанеди про електрику.

Отже, коли дон Хуан заявляє: "Коли я кажу, що охоронець реально блокує тобі прохід і справді може вибити з тебе диявола, я знаю, про що веду мову" (155), ми не схопимо суті його слів, якщо не поділяємо Донхуанового досвідного всесвіту. У цьому контексті правильне використання слів означає правильне розуміння, але саме розуміння — то є інша справа. Його точно неможливо досягти за допомогою дотримання правил використання. Візьмімо аналогічний приклад, коли хтось каже: "Я тебе кохаю", це у валідному сенсі слова «означати» означатиме різні речі, залежно від того, закоханий той мовець чи ні. Цей вид значення певною мірою має справу із суспільними правилами (ми можемо побачити, чи справді мовець має це на увазі, спостерігаючи за його майбутньою поведінкою), але його не можна легко визначити з погляду цих правил.

Однак у випадку з доном Хуаном ми навіть не маємо цього легкого плацдарму, якщо не досвідчимо «бачення» для себе, ми не в змозі ані встановити екзистенційні конотації, ані вказати правила використання. Експресивна природа цього дискурсу передбачає, що значення не можна зрозуміти як використання, коли повне значення є лише питанням повного досвіду. Вайсманнів приклад «туги за домівкою» не застосовується, як і Малколмів приклад «болю». Ще раз наголошуючи на нашому порівнянні з нуерською релігією, ми знову усвідомлюємо, що вінчіанський підхід є більш фундаментально неадекватний, ніж може свідчити його нездатність впоратися із суперечностями й парадоксами. У випадку з нуерами Вінчу ніщо не загрожує: внутрішнє значення, надаване Квотом, досвід Квота або віра у Квота додають глибини та яскравості публічній мові, але не потребують того, щоб мати велику антропологічну вагу. Але у світі дона Хуана екзистенційне усвідомлення *є* системою. Пам'ятаючи сказане нами про взаємодію культури й індивідуального усвідомлення, неможливо відійти від того факту, що суть «системи» змінює напрям убік приватної мови та досвіду.

Знову звертаючись до Вайсманна, ми читаємо: "Однак є випадки, особливо коли йдеться про емоції та суб'єктивні досвіди, коли сумнівно, наскільки

it is doubtful how far language fulfils its purpose, as, for example, in religious and mystical experiences” (264). Later on he construes language “as a bridge built by the mind to lead from consciousness to consciousness” (268). So we see that a linguistic philosopher working within the Wittgensteinian ‘meaning is use’ tradition has to admit that in certain situations words have to do with the conveyance (264) of what can loosely be called subjective states.

Language does not function very well in these realms of mystics’ talk, ‘metaphor’, poetry, existential talk and even poetry (See Waismann p. 266-268 for examples). By this I do not mean that, for example, poetry is a misuse of language. For it is perfectly clear that language is performing valid functions within these realms. Given this, it is not even true to say that language being ‘stretched’: symbolic or indirect discourse is a language game in its own right. What I am saying is that language does not function very well by itself. Malcolm’s *sui generis* concepts have to be relocated within experience, for this is where indirect language is often directly embedded.

IV

The limits of formal analysis are soon met when we try to understand don Juan. Structural analysis is obviously inapplicable, except perhaps when don Juan is specifying concrete spells and other procedures. For the structuralist would destroy the reality which he claims to be examining: don Juan’s incompatability dictum aside, the nature of this semantic universe counts again — at the reification and reductionism consequent upon any ‘strong’ structuralism. Even the ‘weak’ structuralism of Winch is not of much use: don Juan’s verbal contradictions and utterances are not important in themselves, for it is what they express that is significant. So to learn to use and interpret don Juan’s language we must follow Waismann’s advice and learn to understand his sentences “just as we understand a piece of music, entirely from inside” (363). But if “every language in the end must speak for itself” (ibid) should we not conclude that there must be as many styles of anthropology as there are ways of speaking?

мова виконує своє призначення, як, наприклад, у релігійних та містичних досвідах” (264). Пізніше він витлумачує мову “як місток, побудований розумом, щоб вести від свідомості до свідомості” (268). Отже, ми бачимо, що лінгвістичний філософ, який працює в рамках вітґенштайнівської традиції «значення є використанням», має визнати, що в певних ситуаціях слова мають стосунок до передання (264) того, що можна загально назвати суб’єктивними станами.

Мова функціонує не дуже добре в цих сферах розмови містиків, «метафори», поетичності, екзистенціальної розмови й навіть поезії (див. для прикладів Вайсманн, с. 266–268). Під цим я не маю на увазі, що, наприклад, поезія є неправильним використанням мови. Адже абсолютно ясно, що мова виконує валідні функції в цих сферах. Враховуючи це, невірно навіть стверджувати, що мова «розтягується»: символічний або непрямий дискурс — це мовна гра за власним правом. Я хочу сказати, що мова не працює дуже добре сама по собі. Малколмові концепти *sui generis* мають бути перенесені в рамках досвіду, адже саме тут непряма мова нерідко є безпосередньо вбудована.

IV

Межі формального аналізу невдовзі досягаються, коли ми намагаємося зрозуміти дона Хуана. Структурний аналіз, очевидно, є незастосовний, за винятком, можливо, коли дон Хуан вказує конкретні заклинання та інші процедури. Бо структураліст знищить реальність, яку він за своїм твердженням досліджує: залишаючи осторонь Донхуанові висловлювання несумісності, природа цього семантичного всесвіту знову враховується — при реіфікації та редукціонізмі, що виникають при будь-якому «сильному» структуралізмі. Навіть «слабкий» структуралізм Вінча не надто корисний: словесні суперечності та висловлювання дона Хуана не є важливі самі по собі, адже вагу має те, що вони виражають. Отже, щоб навчитися використовувати й тлумачити мову дона Хуана, ми мусимо слідувати порадам Вайсманна й навчитися розуміти його речення “так само, як ми розуміємо музичний твір, цілком ізсередини” (363). Але якщо “кожна мова врешті-решт мусить говорити сама за себе” (там же), чи не слід зробити висновок, що повинно бути стільки стилів антропології, скільки є способів говорити?

The challenge of don Juan lies precisely in this. As anthropologists and individuals we belong to one tradition. Neither poets, mystics, metaphysicians or 'seers', we are, to use a phrase of don Juan's 'chained to our reason' (1971:313). Many interesting expressions of humanity contain the clause that the types of reasoning with which we are familiar are inappropriate. What are we to do?

I feel that the first thing we have to accept is that when we are faced with universes like don Juan's we must be prepared to adjust our idea's of objectivity. Ferré paraphrases Torrance's position on this as "'True' objectivity is... the capacity of the mind to be conformed to or behave appropriately before its object" (op cit: 120). We have seen that participant-*observation* is inadequate; experience is imperative. This entails losing our normal objectivity (as anyone will know who has taken mescalin). It also entails accepting (understanding) that it is possible, for instance, to fly. But, it could be objected, what use are such experiences and grammars of interpretation? If we say that Castaneda was quite right to try and understand from the 'inside', do we not raise the objection that since Castaneda never learned to 'see' he was merely reporting the wrong 'separate reality' — was being positively misleading? Zaehner, in his *Mysticism, Sacred and Profane*, runs into trouble by trying to identify equivalences and differences at the level of mystical experience by looking at mystics language. Castaneda is faced with the same problem (unless, of course, he comes to believe that 'seeing' is a self-validating experience or encounter). However, there is one way of claiming that this identification problem is not as bad as it seems: don Juan's tradition is a *fait accompli*. It could be the case — although it is unlikely — that all the practitioners are talking about different experiences. Assuming this is not so, assuming that the interplay of instruction and experience can more or less automatically extend a valid tradition, there is no reason why any chosen person cannot understand the real thing. Castaneda was 'chosen', so perhaps it was *his* subjectivity which prevented him from realising the 'objectivity' of don Juan's system.

Виклик дона Хуана полягає саме в цьому. Як антропологи та індивідууми ми належимо до однієї традиції. Не бувши ані поетами, ані містиками, метафізиками чи «видцями», ми, словами дона Хуана, «прикуті до нашого розуму» (1971:313). Багато цікавих виражень людської природи містять застереження про те, що знайомі нам типи раціональних міркувань є невідповідними. Що нам робити?

Я відчуваю, що перше, що ми маємо прийняти, це те, що коли ми стикаємося з такими всесвітами, як Донхуанів, ми мусимо бути готові скорегувати наші ідеї об'єктивності. Ферре перефразовує позицію Торранса щодо цього так: "«істинна» об'єктивність... є здатністю розуму узгоджуватися з його об'єктом або поводитися з ним відповідним чином" (цитована робота: 120). Ми вже бачили, що *учасницьке спостереження* є неадекватним; досвід є обов'язковим. Це тягне за собою втрату нашої звичайної об'єктивності (оскільки кожен знатиме, хто приймав мескалін). Це також передбачає прийняття (розуміння) того, що є можливим, наприклад, літати. Але, можна заперечити, яка користь від таких досвідів і граматик інтерпретації? Якщо ми кажемо, що Кастанеда був цілком правий, намагаючись зрозуміти «зсередини», чи не висуваємо ми заперечення, що, оскільки Кастанеда так і не навчився «бачити», він просто повідомляв про хибну «окрему реальність» — позитивно вводив в оману? Заенер у своєму «Містицизмі, священному та мирському» стикається з проблемами, намагаючись виявити еквівалентності й відмінності на рівні містичного досвіду, розглядаючи мову містиків. Кастанеда стикається з тією ж проблемою (якщо, звісно, він не приходить до думки, що «бачення» — це самопідтверджувальний досвід або зустріч). Однак є один спосіб стверджувати, що ця проблема ідентифікації не така вже й велика, якою здається: традиція дона Хуана є *доконаним фактом*. Може бути так — хоча це й малоймовірно — що всі практикувальники говорять про різні досвіди. Припускаючи, що це не так, припускаючи, що взаємодія навчання й досвіду може більш-менш автоматично розширювати валідну традицію, немає жодної причини, чому будь-яка обрана людина не може зрозуміти реально існуюче. Кастанеда був «обраний», тож, можливо, саме *його* суб'єктивність завадила йому усвідомити «об'єктивність» системи дона Хуана.

But even supposing that Castaneda returns to complete his apprenticeship, we still have to face the second major difficulty associated with *participant*-observation or experience, namely the translation problem. Again, we have to adjust our normal (anthropological) language games of objectivity and understanding. This is very difficult. When don Juan says that once one has control of an ally there is no longer any need to have a human guide (1969:249) he is placing the grammar of interpreting allies on an ontological basis which we can hardly accept or understand. Apart from experiencing don Juan's world, we have to believe in it. But such difficulties aside, the anthropologist can only follow Castaneda's example — or do a little better. It seems that we should move into such systems until we meet ontological barriers. And to translate this movement we should develop what Waismann calls 'a logic of questions' (1968) with all the distinctions and characterisations that this implies.

I began this paper with an example of Castaneda asking a 'really' question and thereby commiting a category mistake. Don Juan says, "That is all there is in reality — what you felt" (op cit:143). One of the reasons why we have a distinction between 'metaphor' and 'literal' talk is that we tend to organise our language into two categories: expressive discourse and empirically informative utterances. Don Juan does not live in such a simple universe, so within his grammar of 'feeling' it makes little sense to ask many types of 'really' questions. Castaneda appears to find this out, for towards the end of his apprenticeship he no longer always approaches don Juan with the literal/metaphor paradigm of objectivity in mind. But, we can suggest, if he had read some philosophy of religion before he visited don Juan, he might not have wasted so much time and annoyed don Juan so much. We do not ask a physicist if his 'waves' really exist: he is working with a disclosure model. In the same way, much religious discourse within the Christian tradition has been construed neither as 'really true', (viz. literally applicable to God), nor as 'merely symbolic'. Within the religious language game, the metaphor/literal distinction is out of place. Disclosure discourse 'symbolises'

Але навіть якщо припустити, що Кастанеда повернеться, щоб закінчити своє навчання, ми все одно маємо зіткнутися з другою серйозною проблемою, пов'язаною з *учасницьким* спостереженням *або* досвідом, а саме — проблемою перекладу. Знов-таки, ми маємо скоригувати наші звичайні (антропологічні) мовні ігри об'єктивності й розуміння. Це дуже складно. Коли дон Хуан каже, що як тільки індивідуум отримає контроль над союзником, він більше не має потреби в людському проводі (1969:249), дон Хуан поміщає граматику інтерпретації союзників на онтологічну основу, яку ми навряд чи можемо прийняти чи зрозуміти. Окрім досвідчення світу дона Хуана, ми маємо вірити в нього. Але якщо залишити такі труднощі осторонь, антрополог може лише наслідувати приклад Кастанеди — або діяти трохи краще. Як видається, нам слід рухатися в такі системи, поки ми не наштовхнемося на онтологічні бар'єри. І щоб перекласти цей рух, ми маємо розробити те, що Вайсманн називає «логікою запитань» (1968), з усіма відмітними рисами й характеристиками, які це передбачає.

Я розпочав цю роботу з прикладу Кастанеди, який ставив запитання «чи справді?» й тим самим припускався помилки категоризації. Дон Хуан каже: "Усе, що є насправді — це те, що ти *відчував*" (цитована робота: 143). Однією з причин, чому ми розрізняємо «метафоричну» та «буквальну» розмову, є те, що ми схильні організувати свою мову в дві категорії: експресивний дискурс та емпірично інформативні висловлювання. Дон Хуан живе не в такому простому всесвіті, тому в межах його граматики «відчуття» немає сенсу ставити багато різних запитань «чи справді?». Кастанеда, схоже, зрозумів це, бо ближче до кінця свого учнівства він уже не підходить постійно до дона Хуана з буквальною/метафоричною парадигмою об'єктивності в голові. Але ми можемо припустити, що якби він читав якусь філософію релігії до того, як відвідав дона Хуана, він, можливо, не змарнував би стільки часу й не дратував би дона Хуана так багато. Ми не запитуємо фізика, чи справді існують його «хвилі»: він працює з моделлю розкриття. Точно так само багато релігійних дискурсів у християнській традиції не трактувались ані як «справді істинні» (тобто буквально застосовні до Бога), ані як «лише символічні». У рамках релігійної мовної гри розрізнення метафоричного/буквального є недоречне. Дискурс

the inexpressible, but just as poetic metaphor somehow signifies real insight, so does the religious model make what have been called ‘quasi-factual’ claims about the nature of religious reality. However, because religious discourse ‘participates’ in its divine subject matter in a way which most poems do not aspire to do, we cannot usefully apply the word ‘metaphor.’ It has literary connotations, and who could seriously contend that it makes sense to ask don Juan if he understands his ‘fibers of light’ in a metaphorical or in a literal manner? His ‘metaphors’, if such they are, are literally laden.

To conclude, it is not, as I have emphasised, easy to remain fideistic to don Juan. Admitting that understanding the meaning of something is not necessarily equivalent to learning how to use words, we have had to go a step further: in don Juan’s case one has to grasp ‘seeing’ before one can use or existentially realise much of his discourse. We cannot ‘see’, so any interpretative anthropology must be wrong. Additionally, our training as anthropologists and our duty to our readers mean that we have to apply our criteria of understanding to some extent or another. In this paper we have asked questions about the status of ‘seeing’ and the possibility of a tradition, questions which don Juan would not approve of. If we read that the existence of ‘mental’ words depends on the association between subjective experience and bodily symptoms or activities (Waismann op cit: 258), then it is not at all easy for us to refrain from applying this argument to ‘seeing’. Perhaps this is not a bad thing. Such approaches, however, should be combined with attempts to recreate the existential import of don Juan’s world. Even if the anthropologist can only partially grasp ‘seeing’, he can still try to make the weak bell chime as loudly as possible. He can do this, it seems, by turning to those areas in our own culture where roughly the same bells are to be heard. Is anyone going to deny that I. A. Richards’ interpretation of Shakespeare’s *The Phoenix and the Turtle* will not help put us in the right frame of mind to approach don Juan? Or that Macquarrie’s characterisation of the nine different modes of discourse to be found in Saint Athanasius’ *De Incarnatione* is not a

розкриття «символізує» невисловлюване, але як поетична метафора якимсь чином означає справжній інсайт, так і релігійна модель робить так звані «квазіфактичні» твердження про природу релігійної реальності. Однак, оскільки релігійний дискурс «бере участь» у своїй божественній темі так, як цього не прагнуть більшість віршів, ми не можемо корисно застосувати слово «метафора». Воно має літературні конотації, і хто міг би серйозно стверджувати, що має сенс запитувати в дона Хуана, розуміє він свої «волокна світла» метафорично чи буквально? Його «метафори», якщо вони є такими, завантажені буквальним смислом.

На закінчення, як я вже підкреслював, нелегко зберігати фідеїстичний підхід до дона Хуана. Визнаючи, що розуміння значення чогось не обов’язково рівнозначне вивченню того, як використовувати слова, нам довелося зробити ще один крок далі: у випадку дона Хуана ми маємо збагнути «бачення», перш ніж зможемо використовувати або екзистенційно усвідомлювати значну частину його дискурсу. Ми не можемо «бачити», тож будь-яка інтерпретаційна антропологія мусить бути помилковою. Крім того, наша підготовка як антропологів і наш обов’язок перед читачами означають, що ми маємо застосовувати свої критерії розуміння тією чи іншою мірою. У цій роботі ми ставили запитання про статус «бачення» й можливість певної традиції, запитання, які дон Хуан не схвалив би. Якщо ми читаємо, що існування «ментальних» слів залежить від зв’язку між суб’єктивним досвідом і тілесними симптомами чи діяльністю (Вайсманн, цитована робота: 258), то нам зовсім не просто втриматися від застосування цього аргументу до «бачення». Можливо, це не є чимось поганим. Однак такі підходи слід поєднувати зі спробами відтворити екзистенційний смисл Донхуанового світу. Навіть якщо антрополог може лише частково збагнути «бачення», він усе одно може спробувати змусити слабкий дзвін бити якомога гучніше. Здається, він може зробити це, звертаючись до тих царин у нашій власній культурі, де мають бути чутні приблизно такі самі дзвони. Чи заперечуватиме хтось, що інтерпретація І. А. Річардсом Шекспірового «Фенікса й черепахи» не допоможе поставити нас у належний стан розуму, щоб підходити до дона Хуана? Або що надана Макквері характеристика дев’яти різних способів дискурсу, яку можна знайти в книжці святого Атанасіуса «De Incarnatione», не є корисною

useful preparation? (1967). If don Juan is to ring a bell — which is what understanding him is basically about — then these are the territories to explore. And if we are to characterise his universe, instead of turning to the *Année Sociologique*, it might be more fruitful to use such terms as 'disclosure model', 'convictional', 'connotation/denotation', 'reference range', 'qualifier', and so on.

Clearly, if anthropology is regarded as the vital recreation of how others have conceived their realities the task of translation can never end. There is always a new balance to be struck between the extension of our ethnocentricity (called understanding) and the atmosphere of our sensitive subject matter. The confrontation is perpetual; but the appeal is tremendous, for what is at stake is the assimilation of alien systems of experience and interpretation. This is why anthropology must adjust itself: in the last resort, what is the use of continually extending our traditional objectivity into other worlds? Don't we know too much about the functions of religion, and all too little about religion itself? Why, one wonders, have anthropologists been so loathe to accept other realities? Why have they all to frequently reduced them to the canons and ethnocentric circularity of science? So many people try and understand how Christians can think of their God, but how many have extended this activity to other cultures? 'Sociological' explanation is not equivalent to understanding, for does not the all absorbing interest of don Juan lie in his ability to make us aware of the existence of realities which confound our reason? Formal analysis, it seems clear, can tell us very little about the interplay between apparently concrete events of an absurd nature and our western rationality. We need other models of interpretation. Even though the disclosure model cannot really help us understand the nature of things 'seen', it at least makes some sense of the teaching process, the status of various aspects of don Juan's discourse, and the balance between cultural objectivity and private experiences.

Paul Heelas
Institute of Social Anthropology, Oxford

підготовкою? (1967). Якщо дон Хуан має викликати якийсь відгук — а саме це є головним предметом його розуміння, — то це території, які слід досліджувати. І якщо ми хочемо охарактеризувати його всесвіт, замість того, щоб звертатися до часопису «Année Sociologique», може бути більш плідним використовувати такі терміни, як «модель розкриття», «світоглядний», «конотація/денотація», «діапазон посилань», «визначник» тощо.

Зрозуміло, що якщо розглядати антропологію як життєво важливе відтворення того, як інші уявляли свої реалії, завдання перекладу ніколи не може закінчитися. Завжди потрібно знаходити новий баланс між розширенням нашої етноцентричності (називаної розумінням) та атмосферою нашої чутливої теми. Це протистояння вічне; але привабливість надзвичайна, адже йдеться про засвоєння чужих систем досвіду й інтерпретації. Ось чому антропологія мусить пристосовуватися: у крайньому випадку, яка користь від постійного розширення нашої традиційної об'єктивності в інші світи? Хіба ми не знаємо занадто багато про функції релігії і занадто мало про саму релігію? Чому, запитуємося, антропологи так не люблять приймати інші реалії? Чому всі вони мають нерідко зводити їх до канонів й етноцентричної зацикленості науки? Так багато людей намагаються і розуміють, як християни можуть думати про свого Бога, але скільки людей розширили цю діяльність на інші культури? «Соціологічне» пояснення не еквівалентне розумінню, бо хіба всепоглинаючий інтерес дона Хуана не полягає в його здатності змусити нас усвідомити існування реальностей, які спантеличують наш розум? Здається ясним, що формальний аналіз може сказати нам дуже мало про взаємодію між очевидно конкретними подіями абсурдного характеру й нашою західною раціональністю. Ми потребуємо інших моделей інтерпретації. Не зважаючи на те, що модель розкриття не може насправді допомогти нам зрозуміти природу «побачених» речей, вона, принаймні, надає певного сенсу процесові навчання, статусу різних аспектів Донхуанового дискурсу та балансу між культурною об'єктивністю і приватними досвідами.

Пол Гілас,
Інститут соціальної антропології, Оксфорд

BIBLIOGRAPHY

Bharati 1971: “Anthropological Approaches to the study of religion” in Siegel, B (ed.) *Biennial Review of Anthropology*

Castaneda, C. 1969: *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*

Castaneda, C. 1971: *A Separate Reality*

Ferré, F. 1970 (org. 1962): *Language, Logic and God*

Huxley, A. 1954: *The Doors of Perception*

Jaspers, K. 1962: “Myth and Religion” in Bartsch H.W. (ed. *Kerygma and Myth*, Vol. II)

Leach, E. 1964 (org. 1954): *Political Systems of Highland Burma*

Lienhardt, G. 1954: “Modes of Thought” in *The Institutions of Primitive Society*

MacIntyre, A. 1970 (org. 1957): *Metaphysical Beliefs*

Macquarrie, J. 1967: *God-Talk*

Malcolm, N. 1972: *Problems of Mind*

Phillips, D. Z. (ed.) 1967: *Religion and Understanding*

Ramsey, I. 1964: *Models and Mystery*

Ramsey, I. 1967 (org. 1957): *Religious Language*

Spiro, M. 1967: *Burmese Supernaturalism*

Spiro, M. 1968: “Virgin Birth” — *Man*

Waismann, F. 1968 (org. 1965): *The Principles of Linguistic Philosophy*

БІБЛІОГРАФІЯ

Баграті 1971 р.: «Антропологічні підходи до вивчення релігії», Б. Зігель (ред.), «Дворічний огляд антропології»

К. Кастанеда, 1969 р.: «Учення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі»

К. Кастанеда, 1971 р.: «Окрема реальність»

Ф. Ферре, 1970 р. (орг. 1962 р.): «Мова, логіка та Бог»

О. Гакслі, 1954 р.: «Двері сприйняття».

К. Джасперс, 1962 р.: «Міф і релігія» в *Bartsch HW* (ред. «Керигма та міф», том II)

Е. Ліч, 1964 р. (орг. 1954 р.): «Політичні системи високогірної Бірми»

Ґ. Лієнгардт, 1954 р.: «Способи мислення» в «Інститути первісного суспільства»

А. Макінтайр, 1970 р. (орг. 1957 р.): «Метафізичні вірування»

Дж. Макквері, 1967 р.: «Розмова з Богом»

Н. Малколм, 1972 р.: «Проблеми розуму»

Д. З. Філіпс (ред.) 1967 р.: «Релігія та розуміння»

І. Ремзі, 1964 р.: «Моделі і таємниця»

І. Ремзі, 1967 р. (орг. 1957 р.): «Релігійна мова»

М. Спіро, 1967 р.: «Бірманська віра в надприродне»

М. Спіро, 1968 р.: «Народження від діви» — «Мен»

Ф. Вайсманн, 1968 р. (орг. 1965 р.): «Принципи лінгвістичної філософії»

KLAUS-PETER KOEPPING

THE HERMENEUTIC GUIDANCE INTO THE MIND OF A SORCERER

[*Castaneda-dedicated section in the article 'Toward A Hermeneutics Of Religious Experiences: Some Comparative Notes on the Ethnography of Psychedelics' published in 'Religious Traditions: A New Journal in the Study of Religion', University of Sydney, Australia, Vol. 1, No. 2, Oct. 1978, pp. 27–29.*]

[...] The finest attempt at describing the mental world of a native shaman (a *Yaqui* "brujo") comes so far from Carlos Castaneda's ethnographic work.[82] Castaneda was for many years the disciple of a brujo and tried to "relive" how the "sorcerer" experiences and orders the "other reality". Castaneda describes step by step how the *quest for power* (seeing) is undertaken by a *man of knowledge* (sorcerer) and how the brujo constructs, orders, maintains and controls the universe of those powerful spiritual entities with which the cosmos is filled. The importance of Castaneda's descriptions lies not primarily in reports on the intricacies of the spiritual geography of a sorcerer, but in the method of transmitting this personal and individual quest and the "*experience of the separate reality*" of the sorcerer through the device of a description of his own, Castaneda's, experience of that reality. Castaneda describes his own approach in the following words which have a definite ring of Husserl's method of phenomenological "bracketing": "Obviously... any event that occurred within this alien system of sensible interpretation

КЛАУС-ПЕТЕР КЬОППІНҐ

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ СКЕРОВУВАЧ У РОЗУМ МОЛЬФАРА

[*Присвячений Кастанеді розділ статті «До герменевтики релігійних досвідів: деякі порівняльні нотатки з етнографії психоделіків», опублікованої в часописі «Релігійні традиції: новий журнал у дослідженні релігії», Сіднейський університет, Австралія, том 1, число 2, жовтень 1978 р., стор. 27–29.*]

[...] Найвитонченішою спробою опису духовного світу місцевого шамана (*якійського* «брухо») є етнографічна робота Карлоса Кастанеди.[82] Кастанеда багато років був учнем брухо і спробував «наново прожити» свої спогади про те, як «мольфар» досвідчує і впорядковує «іншу реальність». Кастанеда крок за кроком описує, як *пошук сили* (бачення) здійснюється *чоловіком знання* (мольфаром) і як брухо створює, впорядковує, підтримує і контролює всесвіт тих могутніх духовних сутностей, якими наповнений космос. Важливість Кастанедових описів полягає в першу чергу не в повідомленнях про тонкі нюанси духовної географії мольфара, а в методі передання цього особистого й індивідуального пошуку та «*досвідчення окремої реальності*» мольфара за допомогою опису свого власного, Кастанедового, досвідчення тієї реальності. Кастанеда описує свій підхід такими словами, які мають беззаперечний зв'язок із методом феноменологічного «брекетингу»[300] Гуссерля: "Очевидно... будь-яку подію, що мала місце в рамках цієї чужорідної системи розумної інтерпретації, можна пояснити або зрозуміти лише

[300] Брекетинг — термін у філософському русі феноменології, що описує акт призупинення судження про світ природи, щоб замість цього зосередитися на аналізі досвіду.

could be explained or understood only in terms of the units of meaning proper to that system. This work is, therefore, a reportage and should be read as a reportage. The system I recorded was incomprehensible to me, thus the pretense to anything other than reporting about it would be misleading and impertinent”.[83]

[82] Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan* (New York, 1969); the summary relies mainly on the second volume of the trilogy: Carlos Castaneda, *A Separate Reality* (New York, 1971).

[83] Castaneda, p. 25.

з погляду одиниць значення, властивих цій системі. Отже, ця робота є репортажем і читати її треба саме як репортаж. Описувана мною система була для мене незбагненна, тому претензія на щось інше, ніж просто надання звіту про неї, була би недоречною і такою, що вводить в оману”.[83]

[82] Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана» (Нью-Йорк, 1969 р.); резюме спирається переважно на другий том трилогії: Карлос Кастанеда, «Окрема реальність» (Нью-Йорк, 1971 р.).

[83] Кастанеда, стор. 25.

Castaneda brackets competently insofar as he does not make many comments we would expect in an ordinary ethnography; there are no indications as to the social frame of reference, the cultural milieu or the role of the brujo in his own society. Yet, Castaneda cannot completely exclude all personal interpretations. By both describing his own experiences and discussing these then with the sorcerer, by asking the sorcerer whether he has “seen” the right or expected or the same things as the sorcerer, and by additionally relating the often puzzling and paradoxical answers of the sorcerers, Castaneda lets the reader be the third party in a multi-dimensional game of feed-back processes.

The sorcerer’s *paradoxical* answers to “rational” questions (to “validate” experience!) have incidentally a strong resemblance to the puzzles of the mystics of other areas and times (in particular to some Taoist and Zen statements). This dialogue between the “rational” researcher and the “nonsense speaking” sorcerer, whereby the latter nevertheless finally succeeds with his techniques in “conditioning” Castaneda to “see” himself, holds for the reader a dazzling fascination of the contradictions between *illusion* and *reality*. For instance, when Castaneda encounters his “guardian” to the gates of knowledge in the form of a giant and asks the sorcerer how to elicit the help of this “giant” guardian, the sorcerer answers that what Castaneda perceived to be a giant was really a grasshopper.[84]

[84] Castaneda, p. 152 f.

Кастанеда грамотно зі знанням справи виконує брекетинґ, оскільки він не робить багато коментарів, яких ми очікували б у звичайній етнографії; немає ніяких вказівок щодо соціальної системи відліку, культурного середовища або ролі брухо в його власній спільноті. Однак Кастанеда не може повністю виключити всі особисті інтерпретації. Описуючи свої досвіди та обговорюючи їх потім із мольфаром, питаючи мольфара, чи «бачив» він правильні або очікувані або ті самі речі, що й мольфар, і додатково переповідаючи відповіді мольфарів, які нерідко є парадоксальними й такими, що спантеличують, Кастанеда дає читачеві змогу бути третьою стороною в багатовимірній грі процесів зворотного зв’язку.

Парадоксальні відповіді мольфара на «раціональні» запитання (для «підтвердження достовірності» досвіду!), між іншим, дуже схожі на загадки містиків інших регіонів і часів (зокрема, на деякі даоські та дзенські твердження). Цей діалог між «раціональним» дослідником і мольфаром, котрий «верзе нісенітниці», в результаті якого останній, проте, за допомогою своїх технік зрештою досягає успіху в приведенні Кастанеди у «кондицію» для «бачення» самому, має для читача приголомшливу чарівність протиріч між *ілюзією* та *реальністю*. Наприклад, коли Кастанеда зустрічає «стража-охоронця» брами знання у формі велетня й питає мольфара, як добитися допомоги в цього «гігантського» охоронця, мольфар відповідає, що те, що Кастанеда сприймав як велетня, насправді було цвіркуном.[84]

[84] Кастанеда, стор. 152 і наступна.

Castaneda's *phenomenological* and *hermeneutical* reports could certainly be used by a traditional "theory-builder" to "invent" the elaborate universe of the brujo's structure of the "separate reality" for so-called "scientific" purposes. Yet, it is here that the sorcerer himself destroys our illusion (and Castaneda's) that we can completely relate to or transmit the experience of the other reality of an altered state of consciousness, saying: "You really know how to talk and say nothing, don't you?... I have told you, you have to have an unbending intent in order to become a man of knowledge. But you seem to have an unbending intent to confuse yourself with riddles. You insist on explaining everything as if the whole world were composed of things that can be explained. Now you are confronted with the guardian and with the problem of moving by using your will. Has it ever occurred to you that only a few things in this world can be explained your way...?[85]

[85] Castaneda, p. 154.

That implies that neither Castaneda nor we as readers can really "relive" the experience of the brujo by employing "our language". Nevertheless, the degree to which this is possible through participant observation, is proved by Castaneda's own attempt and his reporting about it. He himself was obviously successful (maybe otherwise we would have no report on it?) in a personal way, and the attempt itself is insofar validated in the eyes of the sorcerer, as the sorcerer himself took the researcher on not only as a disciple but actually guided him on the "trip" to achieve knowledge. The main value of Castaneda's description would therefore lie in the validation of our belief in the anthropological method of "participant observation" and in the hermeneutical endeavour.

I think that there is at least one further important message in the reports of Castaneda which we should heed. It is the warning that not all methods or techniques to attain an "altered state of consciousness" are suited for everybody

Кастанедові *феноменологічні* та *герменевтичні* звіти, безумовно, могли би бути використані традиційним «вибудовувачем теорій», щоб «винайти» детально розроблений всесвіт структури «окремої реальності» брухо для так званих «наукових» цілей. Однак саме тут мольфар сам руйнує нашу (як і Кастанедову) ілюзію, що ми можемо повністю переповісти або передати досвід іншої реальності зміненого стану свідомості, кажучи: "Ти направду знаєш, як говорити й нічого не сказати, чи не так?... Я казав тобі, що ти мусиш мати непохитний намір, щоб стати чоловіком знання. Але ти, схоже, маєш непохитний намір спантеличувати себе загадками. Ти наполягаєш на поясненні всього, ніби весь світ складається з речей, які можна пояснити. Зараз ти зіткнувся з охоронцем і з проблемою переміщення шляхом використання своєї волі. Чи спадало тобі хоч колись на думку, що лише дуже небагато речей у цьому світі можна пояснити у твій спосіб...?"[85]

[85] Кастанеда, стор. 154.

Це імпліцитно означає, що ані Кастанеда, ані ми як читачі не можемо дійсно «наново прожити» досвід брухо, використовуючи «нашу мову». Тим не менше, ступінь того, якою мірою це є можливим через учасницьке спостереження, підтверджується власною спробою Кастанеди та його повідомленням про це. Сам він, по-своєму, мав очевидний успіх (можливо, в іншому разі ми б не мали жодного звіту про це?), тож і достовірність самої цієї спроби підтверджена в очах мольфара, оскільки сам мольфар прийняв дослідника не лише як учня, а й фактично скеровував його в «мандрівці», щоб досягти знання. Таким чином, головна цінність Кастанедового опису полягає у валідації нашої віри в антропологічний метод «учасницького спостереження» і в герменевтичні зусилля.

Я думаю, що в оповідях Кастанеди є принаймні ще один важливий месидж, який нам слід взяти до уваги. Це застереження, що не всі методи або техніки досягнення «зміненого стану свідомості» підходять для кожного і, звісно, не

and certainly not everybody is able to attain "knowledge" in the sense of the mystical "seeing". As the sorcerer indicates, the search for the powers of the separate reality is really more than a mere exercise in the *intellectual game of hermeneutical procedures: it is a game beyond words and one of life and death*. These are the words of the brujo to Castaneda (to us): "We are different, you and I. Our characters are not alike. Your nature is more violent than mine... My benefactor said that when a man embarks on the path of sorcery he becomes aware, in a gradual manner, that ordinary life has been forever left behind; that knowledge is indeed a frightening affair; that the means of the ordinary world are no longer a buffer for him; and that he must adopt a new way of life if he is going to survive... By the time knowledge becomes a frightening affair the man also realizes that death is the irreplaceable partner that sits next to him on the mat. Every bit of knowledge that becomes power has death as its central force. Death lends the ultimate touch, and whatever is touched by death indeed becomes power."[86]

[86] Castaneda, 1971, p. 182.

Klaus-Peter Koepping
University of Queensland

кожен здатен досягти «знання» в сенсі містичного «бачення». Як вказує мольфар, пошук сил окремої реальності насправді є чимось більшим, ніж просто вправою в *інтелектуальній грі герменевтичних процедур: це гра за межами слів і це гра життя і смерті*. Ось які слова промовив брухо до Кастанеди (до нас): "Ми є різні, ти і я. Наші характери не схожі. Твоя вдача більш несамовита, ніж моя... Мій доброчинець говорив, що коли чоловік стає на стежку мольфарства, він поступово усвідомлює, що звичайне життя назавжди залишилося позаду; що знання є направду застрашливою річчю; що засоби звичайного світу більше не є для нього буфером, який пом'якшує удари; і що він мусить прийняти й дотримуватися нового способу життя, якщо збирається вижити... На той час, коли знання стає застрашливою справою, чоловік також усвідомлює, що смерть є незамінною партнеркою, яка сидить поруч із ним на його маті. Кожна дрібка знання, що стає силою, має смерть своєю центральною потугою. Смерть надає остаточний доторк, і будь-що, чого вона торкнулася, направду стає силою".[86]

[86] Кастанеда, 1971 р., стор. 182.

Клаус-Петер Кьоппінг,
Квінслендський університет

Louis Brenner

SEPARATE REALITIES: A REVIEW OF LITERATURE ON SUFISM (EXCERPT)

The International Journal of African Historical Studies, Vol. 5, No. 4, 1972, pp. 637–658 (published by Boston University African Studies Center)

[...] one must be careful not to confuse accidental flashes of consciousness with mystical or spiritual attainment. According to [Idries] Shah, "the ecstatic condition, when the human being feels himself at one with creation" may in fact be a "flooding out of potentiality." Such experiences must be carefully controlled so that the Seeker, armed with appropriate knowledge, can understand and use the information gained from his greater perception.[39]

[39] Shah, *Sufis*, p. 335.

Control and direction are provided to the Seeker by his Master or Teacher. The Master-Disciple relationship within esoteric teaching is beautifully explored in two books which ostensibly have nothing to do with Sufism: *The Teachings of Don Juan* and *A Separate Reality*, both by Carlos Castaneda[40]. Don Juan is the pseudonym for a Yaqui Indian from northern Mexico who in Western terminology would be called a sorcerer but who calls himself "a man of knowledge." The subtitle to *The Teachings of Don Juan* is *A Yaqui Way of Knowledge*. Don Juan's Way differs from the Sufi Way in many particulars, primarily through the Yaqui use of hallucinogenic plants as techniques to introduce persons to "non-ordinary" perceptual experiences.

Луїс Бреннер

ОКРЕМІ РЕАЛЬНОСТІ: ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ПРО СУФІЗМ (УРИВОК)

«Міжнародний журнал африканських історичних студій», том 5, число 4, 1972 р., стор. 637–658 (публікується Центром африканських досліджень Бостонського університету)

[...] треба бути обережним, щоб не плутати випадкові спалахи свідомості з містичним або духовним досягненням. На думку [Ідріса] Шаха, «екстатичний стан, коли людина відчуває себе єдиним із творенням», насправді може бути «виплескуванням потенційних можливостей». Такі досвіди необхідно ретельно контролювати, щоб Шукач, озброєний відповідним знанням, міг зрозуміти й використати інформацію, здобуту від його більшого сприйняття.[39]

[39] Шах, «Суфії», стор. 335.

Контроль і керівництво надає Шукачеві його Наставник або Вчитель. Зв'язок Учитель-Учень у межах езотеричного навчання чудово досліджені в двох книжках, які нібито не мають нічого спільного із суфізмом: «Учення дона Хуана» та «Окрема реальність», обидві написані Карлосом Кастанедою[40]. Дон Хуан — це псевдонім індіанця я́кі з північної Мексики, котрого в західній термінології називали б мольфаром, але який називає себе «чоловіком знання». Підзаголовком «Учення дона Хуана» є «Шлях знання індіанців я́кі». Шлях дона Хуана відрізняється від Суфійського Шляху в багатьох деталях, насамперед через використання я́кі галюциногенних рослин як технічного прийому для ознайомлення людей із «незвичайними» сприйняттєвими досвідами. Однак ці галюцинаторні

These hallucinatory experiences are only introductory, however; the ultimate goal is to enable a person to perceive all experience differently and thereby to rise to a higher plane of existence.

[40] Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan* (New York, 1969); *A Separate Reality* (New York, 1971).

Castaneda knew none of this when he set out in 1960 as an anthropology student to collect information on the medicinal plants used by the Indians of the southwestern United States. He first met don Juan in a bus station, “a white-haired old Indian” who, Castaneda was told, “was very learned about plants, especially peyote” When don Juan finally agreed to teach what he knew, Castaneda sensed he was to learn about more than plants, and from the first he resisted. But his curiosity, as one might imagine, encouraged him to pursue his opportunity. The agreement to teach in fact implied that don Juan had decided to accept Castaneda as his apprentice in his “way of knowledge,” and thus began a lengthy relationship in which Castaneda was exposed to a series of experiences which can only be described as “wonderful” in the sense of inspiring wonder and awe and bordering on the unbelievable. Learning about plants demanded learning how to recognize them, how to plant and dig them up, how to handle them, talk to them, prepare them for use, and to experience their power. All these intricate procedures, which Castaneda learned under the close supervision of don Juan, were only a preliminary step in the process of the apprentice’s psychological transformation.

“Don Juan’s task, as a practitioner making his system accessible to me, was to disarrange a particular certainty which I share with everyone else, the certainty that our ‘common-sense’ views of the world are final. Through the use of psychotropic plants, and through well-directed contacts between the alien system and myself, he succeeded in pointing out to me that my view of the world cannot be final because it is only an interpretation.”[41]

[41] Castaneda, *Separate Reality*, 19.

досвіди є лише підготовчими; кінцевою метою є уможливити сприймання людиною всього досвіду інакше й тим самим піднятися на вищий рівень існування.

[40] Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана» (Нью-Йорк, 1969 р.); «Окрема реальність» (Нью-Йорк, 1971 р.).

Кастанеда не знав нічого з цього, коли в 1960 році, бувши студентом антропології, взявся збирати інформацію про лікарські рослини, використовувані індіанцями південного заходу США. Він уперше зустрів дона Хуана на автовокзалі, «сивоголового старого індіанця», що, як сказали Кастанеді, “був дуже обізнаний із рослинами, особливо з пейотом”. Коли дон Хуан зрештою погодився навчати того, що він знав, Кастанеда відчув, що він навчатиметься чогось більшого, ніж знання про рослини, і спершу він опирався. Але його допитливість, як можна було б уявити, спонукала його використовувати свою можливість. Згода навчати фактично означала, що дон Хуан вирішив прийняти Кастанеду як свого учня у своєму «шляху знання» і, таким чином, почалися тривалі стосунки, в яких Кастанеда був підданий низці досвідів, котрі можна описати лише як «вражаючі» у сенсі надихаючого трепету й благоговіння, і котрі межували з неймовірним. Навчання про рослини вимагало навчання того, як їх розпізнавати, як висаджувати і викопувати, як поводитися з ними, розмовляти з ними, готувати їх до використання та досвідчувати їхню силу. Усі ці хитромудрі процедури, яких Кастанеда навчався під пильним наглядом дона Хуана, були лише попереднім кроком у процесі психологічної трансформації учня.

“Завданням дона Хуана як практикувальника, котрий робив свою систему доступною мені, було зруйнувати особливу впевненість, що я поділяв з усіма іншими людьми, — упевненість в остаточності наших поглядів на світ, заснованих на «здоровому глузді». За допомогою використання психотропних рослин і належним чином скеровуваних контактів між чужорідною системою і мною, він досяг успіху в тому, щоб показати мені, що моя картина світу не може бути остаточною, бо вона є лише однією з інтерпретацій.”[41]

[41] Кастанеда, «Окрема реальність», стор. 19.

Castaneda experienced considerable difficulty in accepting the worlds don Juan opened up to him; even if those worlds were real they always remained "alien" to Castaneda. And well they might, since he experienced them in the context of feelings of disembodiment, sensations of becoming a crow and flying, and growing concern that he was going mad. Don Juan consistently charged that his apprentice could achieve much more but that he was chained to his reason, that he talked too much, and that he could never learn by writing notes. But Castaneda refused to lay aside his notebook and pencil, perhaps for anthropology's sake, but more likely because his pencil often remained his only link with the reality he fully understood and accepted.

Castaneda's struggle along the Way has been difficult, even terrifying. He has given up and returned more than once. And what is the end result of this "way of knowledge?" What kind of man is don Juan? He is certainly possessed of remarkable powers and abilities. His psychological insight is described in a passage as beautiful as it is incredible, in which by careful and gentle prodding he surfaces an event from Castaneda's childhood and brings it to his conscious attention. The psychic impact of this event, in which Castaneda was responsible for breaking a child's collarbone, don Juan felt to be partially responsible for Castaneda's difficulty in progressing on the Way. Such an act of psychoanalysis is not very strange in itself, but don Juan apparently "knew" of the event before Castaneda explained it in detail. In effect, he read Castaneda's subconscious mind.[42]

[42] Ibid., 163 ff.

During the same encounter don Juan tells of a traumatic experience from his own childhood which long afterward affected his life. During the Yaqui wars Mexican soldiers attacked his village, killing his mother outright for no reason. He clung to her body and they beat his hands until his fingers were broken. He, his wounded father, and other survivors were thrown into "a train like cattle." His father died there.

Кастанеда зазнавав значних труднощів у тому, щоб прийняти світи, які відкривав йому дон Хуан; навіть якщо ті світи були реальні, вони завжди залишалися «чужими» для Кастанеди. І цілком можливо, такими вони й були, оскільки він досвідчував їх у контексті відчуття безтілесності, відчуття того, що він стає вороною і літає, а також зростаючого занепокоєння тим, що він божеволіє. Дон Хуан постійно наголошував на тому, що його учень може досягти набагато більшого, але що він прикутий до розуму, що він занадто багато розмовляє і що він ніколи не зможе навчитися, пишучи нотатки. Однак Кастанеда відмовився відкласти вбік свого нотатника й олівця, можливо, заради антропології, але скоріше тому, що його олівець нерідко залишався його єдиною сполучною ланкою з реальністю, яку він повністю розумів і приймав.

Боротьба Кастанеди на цьому Шляху була важка, навіть жахаюча. Він не раз здавався і знову повертався. І який кінцевий результат цього «шляху знання?» Що за людина дон Хуан? Він, безумовно, володів дивовижною силою та здібностями. Його психологічний інсайт описаний у настільки ж прекрасному, як і неймовірному пасажі, де своїм обережним і м'яким спонуканням він витягує на поверхню одну подію з дитинства Кастанеди й виносить її до його свідомої уваги. Дон Хуан вважав, що психічний вплив тієї події, в якій Кастанеда був відповідальний за зламання ключиці дитині, частково зумовлював труднощі Кастанеди в прогресуванні на Шляху. Такий акт психоаналізу сам по собі не є дуже дивний, але дон Хуан, очевидно, «знав» про цю подію ще до того, як Кастанеда докладно розповів про неї. Фактично він прочитав підсвідомість Кастанеди.[42]

[42] Там же, стор. 163 і далі.

Під час тієї ж зустрічі дон Хуан розповідає про травматичний досвід зі свого власного дитинства, який довгий час по тому впливав на його життя. Під час воєн я́кі мексиканські солдати напали на його село, вбивши його матір узагалі без жодної причини. Він чіплявся за її тіло, і вони били його по руках, поки не зламали йому пальці. Дона Хуана, його пораненого батька та інших вцілілих позакидали в «поїзд, як худобу». Його батько там помер.

"I promised my father that I would live to destroy his assassins. I carried that promise with me for years. Now the promise is changed. I'm no longer interested in destroying anybody. I don't hate the Mexicans. I don't hate anyone. I have learned that the countless paths one traverses in life are all equal. Oppressors and oppressed meet at the end, and the only thing that prevails is that life was altogether too short for both. Today I feel sad not because my mother and father died the way they did; I feel sad because they were Indians. They lived like Indians and died like Indians, and never knew that they were, before anything else, men."[43]

[43] Ibid., 175.

The "man of knowledge" is detached from the "world of humanity"; his only link to that world is what don Juan calls "controlled folly." I offer one final quotation which further describes these concepts, and which reveals the ultimate goal of the Yaqui "way of knowledge" as transcendence of ego. It is taken from one of don Juan's many lecturettes to his apprentice.

"You should know by now that a man of knowledge lives by acting, not by thinking about acting, nor by thinking about what he will think when he has finished acting. A man of knowledge chooses a path with heart and follows it; and then he looks and rejoices and laughs, and then he *sees* and knows. He knows that his life will be over altogether too soon, he knows that he, as well as everybody else, is not going anywhere, he knows, because he *sees*, that nothing is more important than anything else. In other words, a man of knowledge has no honor, no dignity, no family, no name, no country, but only his life to be lived, and under these circumstances his only tie to his fellow men is his controlled folly. Thus a man of knowledge endeavors, and sweats, and puffs, and if one looks at him he is just like any ordinary man, except that the folly of his life is under control. Nothing being more important than anything else, a man of knowledge chooses any act, and acts it out as if it matters to him. His controlled folly makes

"Я пообіцяв своєму батькові, що житиму, аби знищити його вбивць. Я носив цю обіцянку із собою роками. Тепер обіцянку змінено. Мене більше не цікавить знищення будь-кого. Я не маю ненависті до мексиканців. Я не маю ненависті ні до кого. Я дізнався, що всі незліченні стежки, якими проходить людина у своєму житті, є рівні одна іншій. Гнобителі та гноблені наприкінці зустрічаються, і єдине, що превалює — це що життя в цілому було занадто коротке і для тих, і для інших. Сьогодні я відчуваю смуток не тому, що мої мати й батько померли так, як вони померли; я почуваюся засмученим через те, що вони були індіанцями. Вони жили як індіанці й померли як індіанці, і ніколи не дізналися, що вони були, передусім, людьми."[43]

[43] Там же, стор. 175.

«Чоловік знання» відчужений від «світу людей»; його єдиною сполучною ланкою з їхнім світом є те, що дон Хуан називає «контрольованою дурістю». Я наводжу нижче останню цитату, котра описує ці концепти й розкриває кінцеву мету якійського «шляху знання» як трансцендентність его. Її взято з одного з багатьох коротких повчань дона Хуана своєму учневі.

"Зараз ти вже мав би знати, що чоловік знання живе дією, а не роздумами про дії, і не роздумами, про що він думатиме після того, як закінчить діяти. Чоловік знання обирає стежку із серцем і йде нею; і тоді він дивиться і радіє та сміється; а потім він бачить і знає. Він знає, що все його життя закінчиться занадто швидко; знає, що він, як і будь-хто інший, не йде нікуди; він знає, бо *бачить*, що ніщо не є важливішим за будь-що інше. Інакше кажучи, чоловік знання не має ні честі, ні гідності, ні родини, ні імені, ні країни, а має лише життя, яке треба прожити, і за цих обставин його єдиною прив'язкою до інших людей є його контрольована дурість. Тож чоловік знання чимось діяльно займається, упріває та відсапується, і для кожного, хто подивиться на нього, він виглядатиме, як будь-який звичайний чоловік, за винятком того, що дурість його життя перебуває під контролем. Позаяк ніщо не є важливішим за будь-що інше, чоловік знання обирає якусь дію і робить її так, ніби вона має значення для нього. Його контрольована дурість спонукає його казати, що те, що він робить,

him say that what he does matters and makes him act as if it did, and yet he knows that it doesn't; so when he fulfills his acts he retreats in peace, and whether his acts were good or bad, or worked or didn't, is in no way part of his concern.

"A man of knowledge may choose, on the other hand, to remain totally impassive and never act, and behave as if to be impassive really matters to him; he will be rightfully true too, because that would also be his controlled folly."[44]

[44] Ibid., 106–107.

I urge the reader to compare don Juan's extraordinary capacities with the discussion of Sufi training in Shah's chapter on the Dervish orders[45] as well as with Maslow's discussion of peak experiences. Don Juan's mental and perceptual powers, which enable him to perceive the "wholeness" of Castaneda's life as well as to understand the meaning of his own life, are the products of his highly developed will, a will which empowers him to live beyond the world of "accident." [...]

[45] Shah, *Sufis*, p. 322 ff.

...if one wishes to study Sufism, one must embark upon the Way, or at least be emotionally and intellectually open to the possibility. Shaikh al-'Alawi commented to his French doctor friend that he saw no use in discussing his doctrine simply to satisfy idle curiosity. If one wishes to know, one must act. Yet Western-trained scholars may respond to all this as Castaneda did when he realized precisely how don Juan intended to instruct him about peyote:

"I argued that I had no qualifications for such a task, as it required a rare kind of courage which I did not have. I told him that my bent of character was to talk about acts others performed. I wanted to hear his views and opinions about everything. I told him I could

має значення, і змушує його поводитися таким чином, ніби його дії справді важливі, і все ж він знає, що це не так; тож коли він закінчить діяти, то йде геть зі спокоєм у серці, а чи були його дії добрі чи погані, успішні чи невдалі, це жодним чином його не турбує."

"З іншого боку, чоловік знання може обрати залишатися повністю байдужим і ніколи не діяти, і поводитися так, ніби бути байдужим справді має для нього значення; він матиме цілковиту слушність також і в цьому випадку, бо це теж буде його контрольована дурість." [44]

[44] Там же, стор. 106–107.

Я наполегливо раджу читачеві порівняти надзвичайні здатності дона Хуана з обговоренням підготовки суфіїв у главі Шаха про дервішські ордени[45], а також з обговоренням Мезлоу[301] найвищих досвідів. Донхуанова ментальна й перцептивна сила, що дозволяє йому сприймати «всю повноту» життя Кастанеди, а також розуміти значення свого власного життя, є продуктом його високорозвиненої волі, волі, яка дає йому можливість жити за межами світу «випадковостей». [...]

[45] Шах, «Суфії», стор. 322 і далі.

...якщо хтось хоче вивчати суфізм, він мусить стати на Шлях або, принаймні, бути емоційно та інтелектуально відкритий для такої можливості. Шейх аль-'Алаві зауважив своєму французькому другу-лікарю, що він не бачить жодної користі в обговорюванні своєї доктрини просто для того, щоб задовольнити пусту цікавість. Якщо хтось хоче знати, він мусить діяти. Проте навчені в західній традиції науковці можуть реагувати на все це так, як відреагував Кастанеда, коли збагнув, як саме дон Хуан намірявся навчати його про пейот:

"Я почав переконувати його в тому, що не маю необхідної кваліфікації для такого завдання, адже воно вимагало рідкісної мужності, якої я зовсім не мав. Я повідомив йому, що схильністю моєї вдачі було обговорювати дії, виконувані іншими. Я хотів просто вислуховувати його погляди й думки про

[301] Ейбрегам Гаролд Мезлоу (*англ.* Abraham Harold Maslow, 1908–1970 рр.) — американський психолог, який створив ієрархію потреб Мезлоу, теорію психологічного здоров'я, яка базується на пріоритеті задоволення вроджених людських потреб, кульмінацією якого є самоактуалізація.

be happy if I could sit there and listen to him talk for days. To me, *that* would be learning."[58]

[58] Castaneda, Teachings of Don Juan, 42.

Perhaps the spiritual range of man's experience affects behavior, but Western scholarly methodology has not defined the manner in which this behavior can be fully understood and evaluated. The esoteric methodologies one might employ are not only antithetical to Western scholarly methods, but paradoxically their adoption might lead to disinterest in the very concerns which originally led to the inquiry. Despite this impasse, the exploration itself should not end, because the issues involved are of importance for a greater understanding of human development.

"[...] Understanding one level of materials is only a stage in passing to other levels. To compromise with one's ignorance by assuming that there is no higher level is a serious weakness. It holds back others, causes one to confuse the vehicle with the content, and is a disguised operation of self-esteem. To believe that higher understanding is something which is not available to ordinary men is a mixture of the pessimist-culture's bequest and, paradoxically, self-esteem again: manifested in 'If I don't understand it there is nothing to understand'; and, 'If I don't like it, it is of no use'."[59]

[59] Shah, *Reflections*, p. 49.

Louis Brenner

все. Я сказав йому, що був би щасливий, якби міг просто сидіти тут і день у день слухати його розповіді. Ось *це* для мене й було б навчання."[58]

[58] Кастанеда, «Вчення дона Хуана», стор. 42.

Мабуть, духовний діапазон людського досвіду впливає на поведінку, але західна наукова методологія не визначила, як цю поведінку можна повністю зрозуміти й оцінити. Езотеричні методології, які можна використати, не лише антитетичні західним науковим методам, але, як не парадоксально, їх прийняття може призвести до незацікавленості самими тими проблемами, які спочатку привели до дослідження. Не зважаючи на цей глухий кут, саме дослідження не має закінчуватися, бо питання, що вивчаються, є важливі для кращого розуміння людського розвитку.

"[...] Розуміння одного рівня даних — це лише етап у переходженні на інші рівні. Йти на компроміс зі своїм незнанням, вважаючи, що немає вищого рівня, — то є серйозна вада. Вона приховує інші, змушує плутати засіб зі змістом, і є замаскованою дією зарозумілості. Вважати, що вище розуміння є чимось таким, що недоступне звичайним людям, — це суміш спадку культури прибічників песимізму та, як не парадоксально, знов-таки зарозумілості, що проявляється у твердженні «Якщо я не розумію, тут нема чого розуміти»; і «Якщо мені щось не подобається, то воно не має жодної користі»." [59]

[59] Шах, «Роздуми», стор. 49.

Луїс Бреннер

WARREN D. TENHOUTEN,
CHARLES D. KAPLAN

THE VISION QUEST OF DON JUAN

University of California, Los Angeles, 1973

Science And its Mirror Image: A Theory of Inquiry. Harper & Row, New York—Evanston—San Francisco—London (pp. 51–63)

Anthropologist Carlos Castaneda has spent a decade studying a Mexican Indian sorcerer named Juan Matus. Castaneda's methodology for studying the practices of this man, whom he calls don Juan, consists of becoming don Juan's apprentice and then making the practice, including the teaching, the topic of his ethnographic research. Castaneda's three books on his study of don Juan, *The Teachings of Don Juan*, *A Separate Reality*, and *Journey to Ixtlan*, constitute a highly personal account of the practice of sorcery and the kind of knowledge, called *seeing*, that it produces.

The opportunity to have access to the profound thoughts of don Juan provided through these books does not imply that this kind of inquiry is idiosyncratic to one man. Castaneda notes: "For the American Indian, perhaps for thousands of years, the vague phenomenon we call sorcery has been a serious, bona fide practice, comparable to that of our science."[81]

It may be that don Juan's practices are an instance of the Indian American *vision quest*. For don Juan sees the central concern of his practice, and of his teaching of Castaneda, as an effort in learning how to *see*. This involves use of psychotropic plants, a basic but not essential tool for the inquiry. These plants, which contain hallucinatory or mind-altering drugs, are pictured in Figure 12. They are peyote, *Lopho-*

ВОРРЕН Д. ТЕНГАУТЕН,
ЧАРЛЗ Д. КАПЛАН

ДОНХУАНІВ ПОШУК БАЧЕННЯ

Каліфорнійський університет, Лос-Анджелес, 1973 р.

«Наука та її дзеркальне відображення: теорія дізнавання». В-во «Гарпер енд Роу», Нью-Йорк — Еванстон — Сан-Франциско — Лондон (стор. 51–63)

Антрополог Карлос Кастанеда десять років вивчав мексиканського індіанця-мольфара на ім'я Хуан Матус. Методологія Кастанеди для вивчення практик цього чоловіка, якого він називає доном Хуаном, полягає в тому, щоб стати учнем дона Хуана, а потім зробити цю практику, включно із самим ученням, темою свого етнографічного дослідження. Три книжки Кастанеди, присвячені його вивченню дона Хуана — «Вчення дона Хуана», «Окрема реальність» і «Подорож до Істлану», — є дуже особистою розповіддю про практику мольфарства й тип знання, називаного *баченням*, який воно продукує.

Надана завдяки цим книжкам можливість отримати доступ до глибоких думок дона Хуана не означає, що цей вид дізнавання стосується винятково однієї людини. Кастанеда зазначає: "Для американських індіанців — можливо, упродовж тисячоліть, — те неясне й розпливчасте явище, яке ми називаємо мольфарством, було серйозною і добросовісною практикою, порівнянною з нашою наукою".[81]

Цілком можливо, що практики дона Хуана є прикладом *пошуку видінь* американськими індіанцями. Бо дон Хуан розглядає головне завдання своєї практики й свого навчання Кастанеди як зусилля в тому, як навчитися *бачити*. Це передбачає використання психотропних рослин, основного, але не обов'язково необхідного інструмента для такого дізнавання. Ці рослини, які містять галюцинаторні речовини (або такі, що змінюють свідомість),

phora williamasii, which don Juan calls "Mescalito"; jimson weed, *Datura inoxia*; and a mushroom identified as *Psylocybe Mexicana*, which don Juan inhales in dust form in conjunction with a mixture of five plants—called Humito, or his "little smoke." Through the systematic use of these plants, Castaneda was able to experience a "nonordinary reality." Not all such vision quests involve the use of psychotropic plants. But frequently there exists some method of producing stress, such as fatigue, hunger, exposure to the elements, which alters one's ordinary reality. Another account of a vision quest is presented in Black Elk's description of the Oglala Sioux rite called *Hanble-cheyapi* (Crying for a Vision):

"Every man can cry for a vision, or "lament"; and in the old days we all — men and women—"lamented" all the time. What is received through the "lamenting" is determined in part by the character of the person who does this, for it is only those people who are very qualified who receive the great visions, which are interpreted by our holy man, and which give strength and health to our nation. It is very important for a person who wishes to "lament" to receive aid and advice from a *wichasha wakan* (holy man), so that everything is done correctly, for if things are not done in the right way, something very bad can happen, and even a serpent could come and wrap itself around the "lamenter"... But perhaps the most important reason for "lamenting" is that it helps us to realize our oneness with all things, to know that all things are our relatives; and then in behalf of all things we pray *Wakan-Tanka* that He may give to us knowledge of Him who is the source of all things, yet greater than all things."[82]

And poet Gary Snyder writes:

"In many American Indian tribes it is obligatory for every member to get out of the society, out of the human nexus, and 'out of his head,' at least once in his life. He returns from his solitary vision quest with a secret name, a protective animal spirit, a secret song. It is his 'power.' The

зображені на рисунку 12. Це пейот, *Lophophora williamasii*, який дон Хуан називає «Мескаліто»; дурман, *Datura inoxia;* і гриб, ідентифікований як *Psylocybe Mexicana*, який дон Хуан вдихає у вигляді пилу разом із сумішшю п'яти рослин, називаною *Humito*, або його «маленьким димом». Завдяки систематичному використанню цих рослин Кастанеда був здатен досвідчувати «незвичайну реальність». Не всі подібні пошуки видінь передбачають використання психотропних рослин. Але часто існує деякий спосіб викликати стрес, такі як утома, голод, зазнавання впливу стихій, які змінюють звичайну реальність людини. Інша розповідь про пошуки видінь представлена Чорним Лосем у його описі обряду оґлала сіу під назвою «Анбле-чеяпі» (Благання про видіння):

"Кожна людина може благати про видіння, або «лементувати»; і в давні часи ми всі — чоловіки й жінки — постійно «лементували». Те, що отримують через «лементування», частково визначається характером людини, котра це робить, оскільки лише ті люди, що є дуже кваліфікованими, дістають справді великі видіння, які тлумачаться нашим святим чоловіком і які дають силу й здоров'я нашому народу. Людині, яка бажає «лементувати», дуже важливо отримати допомогу й пораду від *вічаші вакана* (святого чоловіка), щоб все було зроблене правильно, бо якщо робити речі не так, як треба, може статися щось дуже погане, і навіть змія може прийти й обвитись навколо «лементувальника»... Але, мабуть, найважливіша причина для «лементування» полягає в тому, що воно допомагає нам усвідомити нашу єдність з усім сущим, знати, що всі речі є споріднені й взаємопов'язані з нами; а тоді від імені всього сущого ми молимося *Вакану-Танку*, щоб Він дав нам знання про Нього, хто є джерелом усього сущого, але більшим за все."[82]

А поет Ґері Снайдер пише:

"У багатьох племенах американських індіанців обов'язковою вимогою для кожного члена є хоча б раз у житті вийти зі своєї спільноти, з людських зв'язків та «зі своєї голови». Він повертається зі свого самотнього пошуку видінь із таємним іменем, тваринним духом-захисником і таємною піснею.

culture honors the man who has visited other realms."

Peyote, the mushroom, morning-glory seeds, and Jimson-weed are some of the best-known herbal aids used by Indian cultures to assist in the quest. Most tribes apparently achieve these results simply through yogic-type discipline: including sweat-baths, hours of dancing, fasting and total isolation.[83]

Це його «сила». Культура вшановує людину, яка побувала в інших царинах."

Пейот, гриби, насіння іпомеї та дурман є одними з найвідоміших рослинних засобів, використовуваних в індіанських культурах для допомоги в цих пошуках. Очевидно, більшість племен досягають цих результатів просто за допомогою дисципліни на кшталт йоги: включно з парильнями, багатогодинними танцями, постом і повною ізоляцією.[83]

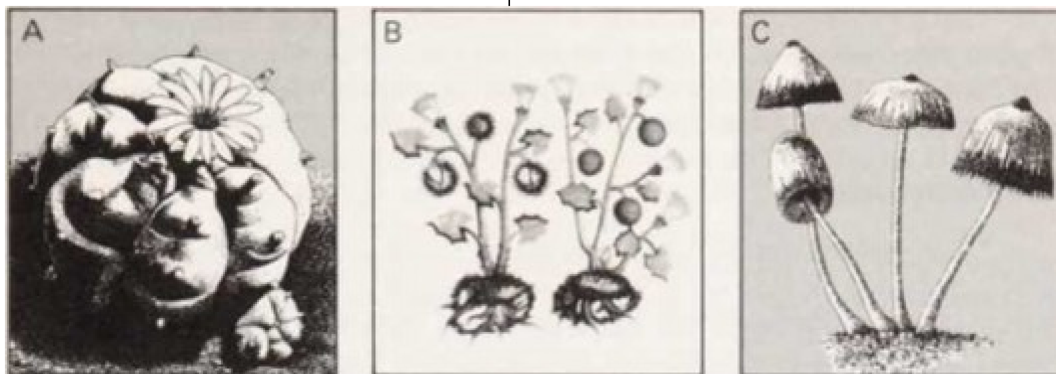

Figure 12. Hallucinogenic plants used in don Juan's vision quest.
[A] "Mescalito" (*Lophophora williamasii*)
[B] Jimson weed (*Datura inoxia*)
[C] Mushroom for the "Little Smoke" (*Psylocybe mexicana*)

Рисунок 12. Галюциногенні рослини, використовувані в Донхуановому пошуку видінь.
[A] «Мескаліто» (*Lophophora williamasii*)
[B] Дурман (*Datura inoxia*)
[C] Гриб для «Маленького диму» (*Psylocybe mexicana*)

THE PRACTICE: SORCERY AND *SEEING*

The first two books describe separate phases of Castaneda's apprenticeship. According to the first book (*The Teachings*), when confronted by alien concepts Castaneda senses that "don Juan's teachings possessed an internal cohesion."[84] By the end of the first phase Castaneda concludes:

"Nearly six years after I had begun the apprenticeship, don Juan's knowledge became a coherent whole for the first time. ... And the strenuous experiences I had undergone, which were so overwhelming to me, were but a very small fragment of a system of logical thought from which don Juan drew meaningful infer-

ПРАКТИКА: МОЛЬФАРСТВО ТА *БАЧЕННЯ*

Перші дві книжки описують окремі етапи навчання Кастанеди. Відповідно до першої книжки («Вчення»), коли Кастанеда зіткнувся з чужими йому концепціями, він відчув, що "вчення дона Хуана має внутрішню єдність і узгодженість".[84] Наприкінці першої фази Кастанеда робить висновок:

"Приблизно через шість років після того, як я почав учнівство, знання дона Хуана вперше набуло для мене цілісного й логічно зв'язного вигляду... І ті напружені досвіди, крізь які я пройшов, що були такі приголомшливі для мене, становили лише дуже невеликий фрагмент певної системи логічної думки, ґрунтуючись на якій дон Хуан робив змістовні

ences for his day-to-day life, a vastly complex system of beliefs in which inquiry was an experience leading to exultation."[85]

It is important to distinguish between don Juan as sorcerer and don Juan as teacher. His sorcery dazzles Castaneda's imagination and challenges his sensibilities; nevertheless, the first book is entitled *The Teachings of Don Juan*. Note the following conversation:

"To be a sorcerer is a terrible burden," (don Juan) said in a reassuring tone. "I've told you that it is much better to learn to see. A man who sees is everything, in comparison, the sorcerer is a sad fellow."

"What is sorcery, don Juan?"

He looked at me for a long time and he shook his head almost imperceptibly.

"Sorcery is to apply one's will to a key joint," he said. "Sorcery is interference. A sorcerer searches and finds the key joint of anything he wants to affect and then he applies his will to it. A sorcerer doesn't have to see to be a sorcerer, all he has to know is how to use his will."[86]

Later on don Juan said:

"The world is indeed full of frightening things and we are helpless creatures surrounded by forces that are inexplicable and unbending. The average man, in ignorance, believes that those forces can be explained or changed; he doesn't really know how to do that, but he expects that the actions of mankind will explain them or change them sooner or later. The sorcerer, on the other hand, does not think of explaining or changing them; instead, he learns to use such forces by redirecting himself and adapting to their direction. That's his trick. A sorcerer is only slightly better off than the average man. Sorcery does not help him to live a better life; in fact I should say that sorcery hinders him, it makes his life cumbersome, precarious. By opening himself to knowledge a sorcerer becomes more vulnerable than the average man."[87]

судження для свого повсякденного життя — надзвичайно складної системи переконань, у якій дізнавання було досвідом, що приводив до ейфорії."[85]

Важливо проводити відмінність між доном Хуаном як мольфаром і доном Хуаном як учителем. Його мольфарство зачаровує уяву Кастанеди й кидає виклик його відчуттям; попри це, перша книжка називається «Вчення дона Хуана». Зверніть увагу на таку розмову:

"Бути мольфаром — це страшенний тягар, — мовив (дон Хуан) заспокійливим тоном. — Я казав тобі, що набагато краще навчитися бачити. Чоловік, що бачить, є всім; порівняно з ним мольфар — це якийсь похмурий тип."

"Що таке мольфарство, доне Хуане?"

Він довгий час дивився на мене, майже непомітно похитуючи головою.

"Мольфарство — це прикладання своєї волі до ключової ланки, — мовив він. — Мольфарство — це втручання. Мольфар шукає і знаходить ключову ланку будь-чого, на що він хоче подіяти, а тоді прикладає до неї свою волю. Мольфар не має вміти бачити, щоб бути мольфаром; усе, що він має знати, — це як використовувати свою волю."[86]

Пізніше дон Хуан сказав:

"Світ дійсно сповнений застрашливих речей, а ми — безпорадні створіння, оточені силами, що є непоясненними й несхитними. Звичайний чоловік, у своєму невіданні, вважає, що ці сили можна пояснити або змінити; він насправді не знає, як це зробити, однак сподівається, що дії людства раніше чи пізніше пояснять або змінять їх. Мольфар, з іншого боку, не думає про їх розуміння чи зміненння; замість цього він навчається використовувати такі сили, переспрямовуючи себе й приладжуючись до їхнього напрямку. Це його хитрість. Мольфар лише в трохи кращому становищі, ніж звичайний чоловік. Мольфарство не допомагає йому жити кращим життям; фактично я мав би сказати, що мольфарство заважає йому; воно обтяжує його життя, робить його небезпечним, непевним. Відкриваючи себе знанню, мольфар стає вразливіший за звичайного чоловіка."[87]

At this point—the point of knowing—man as sorcerer and man as seeker of knowledge converge. Both must develop the character of a warrior because "only as a warrior can one survive the path of knowledge."[88]

"It is my commitment to teach you to see. Not because I personally want to do so but because you were chosen, you were pointed out to me by Mescalito. I am compelled by my personal desire, however, to teach you to feel and act like a warrior. I personally believe that to be a warrior is more suitable than anything else. Therefore I have endeavored to show you those forces as a sorcerer perceives them, because only under their terrifying impact can one become a warrior. To see without first becoming a warrior would make you weak; it would give you a false meekness, a desire to retreat; your body would decay because you would become indifferent. It is my personal commitment to make you a warrior so you won't crumble..."

"The spirit of a warrior is not geared to indulging and complaining, nor is it geared to winning or losing. The spirit of a warrior is geared only to struggle, and every struggle is a warrior's last battle on earth. Thus the outcome matters very little to him. In his last battle on earth a warrior lets his spirit flow free and clear. And as he wages his battle, knowing that his will is impeccable, a warrior laughs and laughs."

I finished writing and looked up. Don Juan was staring at me. He shook his head from side to side and smiled.

"You really write everything?" he asked in an incredulous tone. "Genaro says that he can never be serious with you because you're always writing He's right; how can anyone be serious if you're always writing?"

He chuckled and I tried to defend my position.

"It doesn't matter," he said. "If you ever learn to see, I suppose you must do it in your own weird way."[89]

A person who would attain knowledge must have an ally. Don Juan says: "An ally is a power capable of carrying a man beyond the

У цій точці — точці пізнання — сходяться людина як мольфар і людина як шукач знання. Обоє мусять розвинути характер воїна, бо "лише як воїн можна вижити на стежці знання."[88]

"То є моє зобов'язання — навчити тебе бачити. Не тому, що я особисто хочу робити так, а тому, що ти був обраний; на тебе мені вказав Мескаліто. Однак, уже через моє особисте прагнення, я мушу навчити тебе відчувати й діяти як воїн. Особисто я вважаю, що бути воїном практичніше за будь-що інше. Ось чому я докладаю зусиль, щоб показати тобі ці сили так, як їх сприймає мольфар, бо лише під їхньою жахаючою дією можна стати воїном. Якщо бачити, не ставши спочатку воїном, то це зробить тебе слабким; це дасть тобі хибну згідливість і бажання відступити; твоє тіло скволиться і згниє, бо тобі стане байдуже. Тож це моє особисте рішення — зробити з тебе воїна, щоб ти не розпався на шмаття..."

"Дух воїна не зачеплений за самопотурання та скімлення, і так само він не зачеплений за перемоги чи поразки. Дух воїна зачеплений лише за битву, і кожна битва є останньою битвою воїна на землі. Тому її результат дуже мало важить для нього. У своїй останній битві на землі воїн дозволяє своєму духові линути вільно і ясно. І коли він веде свою битву, знаючи, що його воля бездоганна, воїн сміється і сміється."

Я закінчив писати й підвів очі. Дон Хуан пильно дивився на мене. Він похитав головою з боку в бік і всміхнувся.

"Ти справді все записуєш? — запитав він недовірливим тоном. — Хенаро каже, що ніколи не може бути серйозним із тобою, бо ти весь час пишеш. Він правий; як хтось може бути серйозним, якщо ти завжди пишеш?"

Він тихо засміявся, а я спробував захистити свою позицію.

"Це не має значення, — мовив він. — Я припускаю, що якщо ти колись навчишся бачити, то, певне, зробиш це у свій власний химерний спосіб."[89]

Людина, яка хоче здобути знання, мусить мати союзника. Дон Хуан каже: "Союзник — це сила, здатна переносити чоловіка за його межі. Саме так

boundaries of himself. This is how an ally can reveal matters no human being could."[90] The allies are contained in various drugs. They are vehicles to be used for special purposes such as divination, bodily flight, movement by adopting an alternative form—or *seeing*. To achieve these purposes one enters into an apprenticeship, a commitment to learning manipulatory techniques aimed at contacting and ultimately mastering the ally. There are inflexible rules for handling each ally, for preparing the drug and then inhaling it, ingesting it, rubbing it on, and so forth. In his growing obsession with *seeing*, Castaneda turns again and again to an ally, an hallucinogenic smoking mixture used in conjunction with inhaling the mushroom. But don Juan has told him this is not enough, that without his first becoming a warrior, *seeing* would only lead him to ruin. Together they continuously examine Castaneda's character, in an ongoing critique. Knowledge in depth might involve the patient cultivation of extraordinary abilities facilitated by the catalytic action of allies. But, if one is to survive, it always requires the development of extraordinary character. Mescalito, for example—which don Juan indicates is the "spirit" in peyote—is not an ally because there are no rules for its manipulation. It is available to any man and without long apprenticeship. Its value rests in teaching us the right way to live. Don Juan advises Castaneda: "You must come to him without fear and, little by little, he will teach you how to live a better life."[91] In comparing Mescalito to the "little smoke," don Juan says: "Mescalito takes you out of yourself to teach you. An ally takes you out to give you power."[92]

Don Juan speaks out against self-indulgence and against attachment to anything, including his personal history. He calls for the emergence of "impeccable will." These terms and others already mentioned have special and fascinating meanings within the system of his wisdom, and it is not possible to amplify every meaning here. But it is important to understand that perhaps the crucial variable in becoming a "man of knowledge" is character. Thus, don Juan draws Castaneda beyond

союзник може відслоняти речі, які не спромоглася б відкрити тобі жодна людина."[90] Союзники містяться в різних наркотиках. Вони є транспортними засобами, що використовуються для особливих цілей, таких як ворожіння, тілесний політ, переміщення шляхом приймання альтернативної форми — або *бачення*. Для досягнення цих цілей індивідуум вступає в учнівство, прагнучи навчитися маніпуляційних технік, що мають на меті встановлення контакту із союзником і, зрештою, майстерне керування ним. Існують негнучкі правила поводження з кожним союзником, приготування наркотику, а потім його вдихання, ковтання, втирання тощо. У своїй зростаючій одержимості *баченням* Кастанеда знов і знов удається до союзника, галюциногенної курильної суміші, яка використовується в поєднанні із вдиханням гриба. Але дон Хуан каже йому, що цього недостатньо, що якщо він спочатку не стане воїном, *бачення* приведе його лише до загибелі. Разом вони безперервно вивчають характер Кастанеди, із постійною його критикою. Глибоке знання може вимагати терплячого культивування надзвичайних здатностей, якому сприяє каталітична дія союзників. Але, щоб вижити, завжди потрібно розвивати надзвичайний характер. Наприклад, Мескаліто — який, за словами дона Хуана, є «духом» у пейоті — не є союзником, оскільки немає правил маніпулювання ним. Він є доступний будь-якому чоловікові й без тривалого учнівства. Його цінність полягає в навчанні нас правильного способу жити. Дон Хуан наставляє Кастанеду: "Ти мусиш приходити до нього без страху, і тоді, помалу-малу, він навчатиме тебе, як жити кращим життям".[91] Порівнюючи Мескаліто з «маленьким димом», дон Хуан каже: "Мескаліто забирає тебе з тебе самого для того, щоб учити. Союзник же забирає тебе, щоб дати тобі силу".[92]

Дон Хуан виступає проти самопотурання й прив'язаності до будь-чого, включаючи свою особисту історію. Він закликає до виплекання «бездоганної волі». Ці терміни та інші вже згадані раніше мають особливі й інтригуючі значення в системі його мудрості, і тут неможливо розширити кожне значення. Але важливим є розуміти, що, можливо, вирішальною змінною в тому, щоб стати «чоловіком знання», є характер. Таким чином, дон Хуан виводить Кастанеду за межі технології маніпулювання

the technology of manipulating allies (correct behavior) and into the problem of correct being.

Castaneda writes that "becoming a man of knowledge was not a permanent accomplishment, but rather a process."[93] And don Juan says. "To be a man of knowledge has no permanence. One is never a man of knowledge, not really. Rather, one becomes a man of knowledge for a very brief instant, after defeating the four natural enemies."[94] The first enemy one must defeat is *Fear*: "He must be fully afraid, and yet he must not stop... And a moment will come when... [h]is intention becomes stronger. Learning is no longer a terrifying task."[95] The second enemy is *Clarity*: "That clarity of mind, which is so hard to obtain, dispels fear, but also blinds... [H]e must defy his clarity and use it only to *see*... And a moment will come when he will understand that his clarity was only a point before his eyes."[96] At the moment clarity is overcome the third enemy is encountered. It is *Power*: "Power is the strongest of all enemies. And naturally the easiest thing to do is to give in; after all, the man is truly invincible. He commands, he begins by taking calculated risks, and ends in making rules, because he is a master."[97] However, "he has to defy it, deliberately. He has to come to realize the power he has seemingly conquered is in reality never his... If he can see that clarity and power, without his control over himself, are worse than mistakes, he will reach a point where everything is held in check. He will know then when and how to use his power."[98] A man who has mastered these three enemies finally encounters the fourth, and cruelest of all, *Old Age*: "[H]e has an unyielding desire to rest... But if the man sloughs off his tiredness, and lives his fate through, he can then be called a man of knowledge, if only for the brief moment when he succeeds in fighting off his last, invincible enemy. That moment of clarity, power, and knowledge is enough."[99]

There is poetry in this conception. Knowledge, unalloyed, is the precious metal; it takes its highest forms through the purification of the alchemist's own structure. One becomes one's

союзниками (правильна поведінка) і до питання правильного буття.

Кастанеда пише, що "стати чоловіком знання не було постійним досягненням, а радше процесом".[93] А дон Хуан каже. "Бути чоловіком знання — це непостійний стан. Насправді ніхто ніколи не є чоловіком знання. Скоріше, чоловіком знання стають лише на дуже коротку мить після перемоги над чотирма природними ворогами".[94] Першим ворогом, якого треба здолати, є *Страх*: "Він мусить бути повністю наляканий, але він не повинен зупинятися... І настане мить, коли... [його] намір стане сильніший. Навчання більше не є жахаючим завданням".[95] Другим ворогом є *Ясність*: "Ця ясність розуму, яку так важко отримати, розсіює страх, але також засліплює... [Він] мусить кинути виклик своїй ясності й використовувати її лише для того, щоб *бачити*... І настане мить, коли він зрозуміє, що його ясність була лише цяткою перед його очима".[96] У той момент, коли ясність подолано, з'являється третій ворог. Це *Сила*: "Сила — це наймогутніший з усіх ворогів. І звісно, найлегше, що можна зробити, — це поступитися їй; зрештою, тепер цей чоловік став справді непереможний. Він володарює; він починає з того, що бере на себе зважені ризики, а закінчує встановленням правил, бо він — володар".[97] Однак "він має свідомо не піддаватися їй. Він має прийти до усвідомлення того, що сила, яку він нібито підкорив, насправді ніколи йому не належатиме... Якщо він зможе побачити, що без його контролю над собою ясність і сила гірші за самооману, то досягне такої точки, де контролюватиме все. Тоді він знатиме, коли і як використовувати свою силу".[98] Чоловік, який здолав цих трьох ворогів, нарешті стикається з четвертим і найжорстокішим з усіх, *Старістю*: "[Він] має невідступне бажання відпочити... Але якщо чоловік відкине геть свою втому і проживе свою долю до кінця, тоді його можна буде назвати чоловіком знання, нехай лише на ту коротку мить, коли йому вдасться відбити свого останнього, непереможного ворога. Цієї миті ясності, сили й знання буде достатньо".[99]

У цій концепції є поезія. Знання, в чистому вигляді, є дорогоцінним металом; воно приймає свої найвищі форми через очищення власної структури алхіміка. З часом людина сама стає

own instructor, in time, inquiring in depth into the structure of nature and one's own nature with quite the intensity that science reserves for developing formal linguistic clarity and theoretical formulation To be a warrior is to struggle with the crucial imperfection of character. Impeccable character, enlightened and unfolding, is the only nature prepared for the highest inquiries into structure.

At the conclusion of the first phase of his apprenticeship Castaneda decides to abandon his quest because, he says, "I do believe that I have succumbed to the first enemy of a man of knowledge."[100] He does return, however, but soon insists that once again he finds himself afraid to continue This time don Juan tells him, "You're not afraid, ... but now you hate to lose your clarity, and since you're a fool, you call that fear."[101] Then Castaneda continues on, driven by the desire to *see*.

In Chapter 6 it will be noted that scientific knowledge is rooted in its attendance to language and linguistic clarification and that therein lies a discipline and a rationality. According to don Juan there is a problem, too, with our everyday language—both spoken and in our internalized thought. Language, he insists, serves to confound our sensibilities and seriously limit the possibilities of our *seeing*. He tells Castaneda "You get confused only when you talk."[102] The following conversation explains this:

"You talk to yourself too much. You're not unique at that. Every one of us does that. We carry on an internal talk. Think about it. Whenever you are alone, what do you do?"

"I talk to myself."

"What do you talk to yourself about?"

"I don't know; anything, I suppose."

"I'll tell you what we talk to ourselves about. We talk about our world. In fact we maintain our world with our internal talk."

"How do we do that?"

"Whenever we finish talking to ourselves the world is always as it should be. We renew it, we kindle it with life, we uphold it with our internal talk. Not only that, but we also choose our paths as we talk to ourselves. Thus

своїм наставником, глибоко досліджуючи структуру природи та свою власну природу з такою інтенсивністю, яку наука залишає для розвитку формальної лінгвістичної ясності й теоретичного формулювання. Бути воїном означає боротися з критичною недосконалістю характеру. Бездоганний характер, просвітлений і такий, що розгортається, є єдиною природою, готовою до найвищих досліджень структури.

Наприкінці першого етапу свого навчання Кастанеда вирішує облишити свій пошук, бо, як він каже, "я справді вірю, що поступився першому ворогові чоловіка знання".[100] Однак він повертається, але невдовзі наполягає на тому, що знову боїться продовжувати. Цього разу дон Хуан каже йому: "Ти не боїшся, ...але зараз страшенно не хочеш втратити своєї ясності, а оскільки ти дурень, то називаєш це страхом".[101] Потім Кастанеда продовжує, спонукуваний бажанням *бачити*.

У Розділі 6 буде зазначено, що наукове знання ґрунтується на своєму зв'язку з мовою та лінгвістичним проясненням, і що в цьому полягає дисципліна й раціональність. Згідно з доном Хуаном, існує також проблема з нашою повсякденною мовою — як тією, що вимовляється вголос, так і в нашій інтерналізованій думці. Мова, наполягає він, слугує для того, щоб заплутувати нашу чутливість і серйозно обмежувати можливості нашого *бачення*. Він каже Кастанеді: "Ти приходиш в замішання, лише коли розмовляєш."[102] Наступний діалог пояснює це:

"Ти забагато розмовляєш із самим собою. Ти не є унікальний у цьому. Кожен із нас робить це. Ми постійно ведемо внутрішню балачку. Подумай про це. Коли ти сам-один, що ти робиш?"

"Я розмовляю із собою."

"Про що ти розмовляєш із собою?"

"Я не знаю; певне, про будь-що."

"Я скажу тобі, про що ми розмовляємо із собою. Ми говоримо про наш світ. Фактично, ми підтримуємо наш світ своєю внутрішньою балачкою."

"Як ми це робимо?"

"Коли ми закінчуємо говоріння із собою, світ завжди є такий, яким йому належить бути. Ми поновлюємо його, ми даємо йому життя, ми підтримуємо його своєю внутрішньою балачкою. Ба більше, ми також обираємо свої стежки відповідно до того, що

we repeat the same choice over and over until the day we die, because we keep on repeating the same internal talk over and over until the day we die."

"A warrior is aware of this and strives to stop his talking. This is the last point you have to know if you want to live like a warrior."

"How can I stop talking to myself?"

"First of all you must use your ears to take some of the burden from your eyes. We have been using our eyes to judge the world since the time we were born. We talk to others and to ourselves mainly about what we see. A warrior is aware of this and listens to the world..."

"A warrior is aware that the world will change as soon as he stops talking to himself," he said, "and he must be prepared for that monumental jolt."

"What do you mean, don Juan?"

"The world is such-and-such or so-and-so only because we tell ourselves that that is the way it is. If we stop telling ourselves that the world is so-and-so, the world will stop being so-and-so..."

"Your problem is that you confuse the world with what people do. Again you're not unique at that... The things people do are the shields against the forces that surround us; what we do as people gives us comfort and makes us feel safe; what people do is rightfully very important, but only as a shield. We never learn that the things we do as people are only shields and we let them dominate and topple our lives..."

"A warrior is aware of this confusion and learns to treat things properly. The things that people do cannot under any conditions be more important than the world. And thus a warrior treats the world as an endless mystery and what people do as an endless folly."[103]

Don Juan says: "An average man who is equally surrounded by those inexplicable forces is oblivious to them because he has other kinds of special shields to protect himself."[104] Those shields are what people do. But Castaneda, at the edge of becoming a warrior, is told that he can

самі собі говоримо. Так ми знову й знову повторюємо той самий вибір аж до дня своєї смерті, бо продовжуємо раз у раз повторювати ту саму внутрішню балачку, поки не настане день, коли ми помремо."

"Воїн є свідомий цього й прагне зупинити свою балаканину. Це останній момент, який ти маєш знати, якщо хочеш жити як воїн."

"Як я можу зупинити балакання із самим собою?"

"Насамперед, ти мусиш використовувати свої вуха, щоб зняти частину навантаження зі своїх очей. Ми використовуємо наші очі, щоб судити про світ, з того часу, як народилися. Ми розмовляємо з іншими та із собою головним чином про те, що ми бачимо. Воїн усвідомлює це і слухає світ; він слухає звуки світу..."

"Воїн усвідомлює, що світ зміниться, щойно тільки він перестане говорити сам до себе, — мовив він, — і мусить бути готовий до цього колосального струсу."

"Що ви маєте на увазі, доне Хуане?"

"Світ є такий-і-такий або отакий-і-отакий лише тому, що ми говоримо собі, що це те, чим він є. Якщо ми перестанемо казати собі, що світ є такий-то і такий-то, світ перестане бути таким..."

"Твоя проблема в тому, що ти плутаєш світ із тим, що роблять люди. І знову ж таки, ти не є унікальний у цьому... Речі, які роблять люди, є щитами проти сил, які оточують нас; те, що ми робимо як люди, дає нам змогу почуватися комфортно й у безпеці; те, що роблять люди, по праву є дуже важливим, однак лише як щит. Ми ніколи не дізнаємося, що ті речі, які ми робимо як люди, є лише щитами, і ми дозволяємо їм домінувати й подавляти наші життя..."

"Воїн є свідомий цієї омани й учиться правильно ставитися до речей. Речі, які роблять люди, за жодних умов не можуть бути важливіші, ніж світ. І тому воїн ставиться до світу, як до безмежної таємниці, а до того, що роблять люди, — як до безмежної дурості."[103]

Дон Хуан каже: "Звичайний чоловік, який так само оточений цими непоясненними силами, не відає про них, бо має інші види особливих щитів для свого захисту".[104] Ці щити — це те, що роблять люди. Але Кастанеді, який перебуває на межі того, щоб стати воїном, повідомляють, що він

no longer count on those commonplace shields: "Act like a warrior and select the items of your world... Now for the first time you are not safe in your old way of life."[105] This sobering revelation lends deep drama to Castaneda's attempts to *see* and to discipline his character.

Don Juan has been quoted to the effect that everyday language, both spoken and internal, and ordinary commonsense action determine our perceptual field and serve to shield us from extraordinary realities. We have learned, he says, to think about everything, and we have trained our eyes to look as we think. *Seeing* stands in sharp contrast to *looking at* things this way. It involves experiencing a multilayered, deep, and vibratory world. But for don Juan it is not inherently better than looking. However, to train the eyes only for looking is, in his opinion, an unnecessary loss. He says: "For instance, we need to look with our eyes to laugh,... because only when we look at things can we catch the funny edge of the world. On the other hand, when our eyes *see*, everything is so equal that nothing is funny."[106]

Nor is anything sad, for that matter. Don Juan tells Castaneda of the time when his son, working on the construction of the Pan-American Highway, was crushed by rocks. At the scene, witnessing his son's mangled, almost dead body, don Juan reports:

"I shifted my eyes so I would see his personal life disintegrating, expanding uncontrollably beyond its limits, like a fog of crystals, because that is the way life and death mix and expand. That is what I did at the time of my son's death. That's all one could ever do, and that is controlled folly. Had I looked at him I would have watched him becoming immobile and I would have felt a cry inside of me, because never again would I look at his fine figure pacing the earth. I saw his death instead, and there was no sadness, no feeling. His death was equal to everything else."[107]

"In order to become a man of knowledge one must be a warrior, not a whimpering child. One must strive without giving up, without complaint, without flinching, until one sees, only to realize

більше не може розраховувати на ці звичайні щити: "Дій як воїн і відбирай речі свого світу... Зараз ти вперше не є в безпеці у своєму старому способі життя".[105] Це протверезливе одкровення надає глибокого драматизму спробам Кастанеди *бачити* й дисциплінувати свій характер.

Дон Хуан процитований у тому сенсі, що повсякденна мова (як та, що вимовляється вголос, так і внутрішня) і звичайні дії на основі здорового глузду визначають наше поле сприйняття й слугують для того, щоб захищати нас від надзвичайних реальностей. Ми навчилися, каже він, думати про все, і ми навчили наші очі дивитися так, як ми думаємо. *Бачення* різко контрастує з *дивленням на* речі в такий спосіб. Воно передбачає досвідчення багатошарового, глибокого та вібраційного світу. Але для дона Хуана воно за своєю суттю не є кращим за дивлення. Однак привчати наші очі лише дивитися — це, на його думку, непотрібна втрата. Він каже: "Наприклад, нам потрібно дивитися своїми очима для того, щоби сміятися, ...бо лише коли ми дивимося на речі, ми можемо схоплювати кумедну грань світу. З іншого боку, коли наші очі *бачать*, усе є таке рівне одне іншому, що ніщо не є смішним".[106]

І так само тоді немає нічого сумного. Дон Хуан розповідає Кастанеді про час, коли його сина, що працював на будівництві Панамериканського шосе, розчавило камінням. Дон Хуан каже, що тоді, побачивши понівечене, майже мертве тіло свого сина, він зробив таке:

"Я змістив свої очі таким чином, щоб бачити, як його осібне життя розпадається на дрібні частинки, розширюється неконтрольовано за свої межі, подібно до імли з кристалів, бо саме в такий спосіб життя і смерть змішуються й розширюються. Ось що я зробив у час смерті мого сина. Це єдине, що взагалі можна зробити, і це є контрольована дурість. Якби я дивився на нього, то спостерігав би, як він стає нерухомим, і відчував би крик усередині мене через те, що ніколи більше не дивитимуся, як його прекрасна постать ступає по землі. Натомість я бачив його смерть, і в цьому не було ніякого смутку, ніякого почуття. Його смерть була рівна всьому іншому".[107]

"Щоб стати чоловіком знання, треба бути воїном, а не скиглячою дитиною. Треба докладати всіх зусиль, не здаючись, не скаржачись, не вагаючись, поки не бачитимеш — лише щоб збагнути

then that nothing matters."[108] *And yet: "Everything is filled to the brim and everything is equal and my struggle was worth my while."*[109]

That a warrior has the capacity to become a man of knowledge is further explicated in *Journey to Ixtlan*. It is a warrior's responsibility to wield power, and don Juan remarks "Knowledge is power."[110] He explains that "Every warrior has a specific form, a specific posture, which he develops under the influence of his personal power."[111] The movements of the dance are learned in struggling with worthy opponents. Don Juan concludes: "The posture, the form of a warrior, is the story of his life, a dance that grows as he grows in personal power."[112] Then he claims that persons possess "rings of power" that are "hooked to the *doing* of the world in order to make the world."[113] When pressed for an example, he tells Castaneda:

"For instance, our rings of power, yours and mine, are hooked right now to the doing in this room. We are making this room Our rings of power are spinning this room into being at this very moment... You see," he continued, "every one of us knows the doing of rooms because, in one way or another, we have spent much of our lives in rooms. A man of knowledge, on the other hand, develops another ring of power. I would call it the ring of not-doing, because it is hooked to not-doing. With that ring, therefore, he can spin another world."[114]

Then Castaneda attains "stopping the world," that is, experiencing another world, and reports he has had a "conversation" with a coyote. In this experience, Castaneda has stopped the world in that in communicating with a magical being, the world of sorcery comes into being. Don Juan explains:

"In that world coyotes talk and so do deer, as I once told you, and so do rattlesnakes and trees and all other living beings... Perhaps you know now that seeing happens only when one sneaks between the worlds, the world of ordinary people and the world of sorcerers."[115]

Don Juan has spoken for himself about these difficult matters of inquiry—about sorcery and

тоді, що ніщо не має значення".[108] *І все ж: "Усе заповнене по вінця і все є рівне, і моя боротьба була варта моїх зусиль".*[109]

Те, що воїн має здатність стати чоловіком знання, далі пояснюється в «Подорожі до Істлану». Володіти силою — це обов'язок воїна, і дон Хуан зауважує: "Знання є силою".[110] Він пояснює, що "кожен воїн має особливу форму, особливу поставу, яку він розвиває під впливом своєї особистої сили".[111] Рухи цього танцю вивчаються в боротьбі з гідними суперниками. Дон Хуан підсумовує: "Постава, форма воїна — це історія його життя, танець, який зростає разом зі зростанням його особистої сили".[112] Потім він стверджує, що люди володіють «кільцями сили», які "зачеплені за *роблення* світу, щоб створювати світ".[113] Коли від нього вимагають навести приклад, він каже Кастанеді:

"Наприклад, наші кільця сили, твоє і моє, просто зараз зачеплені за роблення в цій кімнаті. Ми робимо цю кімнату. Наші кільця сили висукують цю кімнату просто в цю саму мить... Розумієш, — продовжував він, — кожен із нас знає роблення кімнат, бо так чи інакше ми провели значну частину свого життя в кімнатах. Чоловік знання, з іншого боку, розвиває інше кільце сили. Я б назвав його кільцем не-роблення, бо воно прив'язане до не-роблення. Отже, за допомогою цього кільця він може висукати інший світ".[114]

Потім Кастанеда досягає «зупинення світу», тобто досвідчує інший світ, і повідомляє, що мав «розмову» з койотом. У цьому досвіді Кастанеда зупиняє світ таким чином, що під час спілкування з магічною істотою виникає світ мольфарства. Дон Хуан пояснює:

"У тому світі розмовляють койоти, і олені, як я колись казав тобі, і так само роблять гримучі змії, дерева й усі інші живі істоти... Мабуть, тепер ти знаєш, що бачення стається лише тоді, коли ти проковзуєш між світами, світом звичайних людей і світом мольфарів".[115]

Дон Хуан говорить про власне розуміння цих складних питань дізнавання — про мольфарство й

the struggle to *see*—and he always leads us back to the paradoxes of character and the structure of an appositional inquiry in which nothing truly matters. Action and inaction alike represent "controlled folly,"[116] and "a man of knowledge has no honor, no dignity, no family, no name, no country, but only life to be lived."[117]

Castaneda struggles to understand, but don Juan says to him:

"You think about your acts... Therefore you have to believe your acts are as important as you think they are, when in reality nothing of what one does is important... It would be more simple to die; that's what you say and believe, because you're thinking about life, just as you're thinking now what seeing would be like. You wanted me to describe it to you so you could begin to think about it, the way you do with everything else... I cannot tell you what it is like to see. Now you want me to describe the reasons for my controlled folly and I can only tell you that controlled folly is very much like seeing; it is something you cannot think about."[118]

At last, after months of listening to the sounds of the world, of listening without looking, and of shutting off internal dialogue, Castaneda again smokes the hallucinogenic mixture and hunts for "the holes between the sounds."[119] By listening carefully to sounds, distinguishing them, he finds that together they create what he calls an "order... an order of sounds that had a pattern; that is, every sound happened in a sequence." The spaces or pauses between sounds became "holes in a structure."[120] When the sounds ceased, Castaneda perceived the cessation as a hole, and at that moment he shifted "attention from hearing to looking."

"The silhouette of the hills was arranged in such a way that... there seemed to be a hole on the side of one of the hills... For a moment... [it] was as if the hole I was looking at was the "hole" in the sound... At a given moment the pauses became crystallized in my mind and formed a sort of solid grid, a structure. I was not seeing or hearing it. I was feeling it with some unknown part of myself."[121]

боротьбу за те, щоб *бачити* — і він завжди приводить нас назад до парадоксів характеру й структури апозиціонального дізнавання, в якому ніщо насправді не має значення. Дія та недіяння однаково становлять «контрольовану дурість»[116] і "чоловік знання не має ні честі, ні гідності, ні сім'ї, ні імені, ні батьківщини, а лише життя, яке треба прожити".[117]

Кастанеда намагається зрозуміти, але дон Хуан каже йому:

"Ти думаєш про свої дії... Тому ти маєш вірити, що твої дії такі важливі, якими ти їх вважаєш у своїх думках, тоді як насправді ніщо з того, що робить людина, не є важливим... Простіше було б умерти; саме це ти кажеш і віриш у це, бо думаєш про життя, так само як думаєш зараз, на що мало б бути схоже бачення. Ти хотів, щоб я описав його тобі, щоб ти міг почати думати про нього — так само, як ти чиниш з усім іншим... Я не можу розповісти тобі, на що це схоже — бачити. Зараз ти хочеш, щоб я описав мотиви для моєї контрольованої дурості, і я можу сказати тобі лише одне — контрольована дурість дуже схожа на бачення; це щось таке, про що ти не можеш думати."[118]

Нарешті, після місяців слухання звуків світу, слухання, не дивлячись, і відключення внутрішнього діалогу, Кастанеда знову курить галюциногенну суміш і вишукує «діри між звуками».[119] Уважно прислухаючись до звуків, розрізняючи їх, він виявляє, що разом вони створюють те, що він називає "порядком... порядком звуків, що мали певний патерн; тобто всі звуки виникали один за одним у певній послідовності". Проміжки або паузи між звуками стали «дірами в структурі».[120] Коли звуки припинялися, Кастанеда сприймав це припинення як діру, і в цей момент він зміщував "увагу зі слухання на дивлення".

"Силует узгір'їв мав таку конфігурацію, що... на схилі одного з пагорбів ніби була діра... Якусь мить... [це] було так, ніби діра, на яку я дивився, була «дірою» у звуці... У певний момент паузи викристалізувалися в моїй свідомості й набули форму свого роду твердої решітки, структури. Я не бачив і не чув її. Я відчував її якоюсь невідомою частиною себе."[121]

These descriptions by Castaneda call to mind some statements of Maurice Merleau-Ponty concerning mescaline. In his *Phenomenology of Perception* he wrote:

"The influence of mescaline, by weakening the attitude of impartiality and surrendering the subject to his vitality, should... favor forms of synaesthetic experience. And indeed, under mescaline the sound of a flute gives a bluish-green colour, the tick of a metronome, in darkness, is translated as grey patches, the spatial interval between them corresponding to the intervals of time between the ticks, the size of the patch to the loudness of the tick, and its height to the pitch of the sound. A subject under mescaline finds a piece of iron, strikes the windowsill with it and exclaims: "This is magic"; the trees are growing greener. The barking of a dog is found to attract light in an indescribable way, and is re-echoed in the right foot. It is as if one could sometimes see the occasional collapse of the barriers established, in the course of evolution, between the senses. Seen in the perspective of the objective world, with its opaque qualities, and the objective body with its separate organs, the phenomenon of synaesthetic experience is paradoxical. The attempt is therefore made to explain it independently of the concept of sensation: It is thought necessary, for example, to suppose that the excitations ordinarily restricted to one region of the brain—the optical or auditory zone—become capable of playing a part outside these limits, and that in this way a specific quality is associated with a non-specific one. Whether or not his explanation is supported by arguments drawn from brain physiology, this explanation does not account for synaesthetic experience, which thus becomes one more occasion for questioning the concept of sensation and objective thought. *For the subject does not say only that he has had the sensation both of a sound and a color: it is the sound itself that he sees where colors are formed*. This formulation is literally meaningless if vision is defined by the visual *quale*,[*] and the sound by the acoustic *quale*... Synaesthetic perception is the rule, and we are unaware of it only because scientific

Ці описи Кастанеди викликають у свідомості деякі висловлювання Моріса Мерло-Понті щодо мескаліну. У своїй «Феноменології сприйняття» він писав:

"Вплив мескаліну, завдяки послабленню позиції безсторонності й віддаванню суб'єкта своїй життєвій силі, має... сприяти формам синестетичного досвіду. І справді, під мескаліном звук флейти дає синювато-зелений колір, стукіт метронома в темряві передається як сірі плями, просторовий інтервал між якими відповідає проміжкам часу між тактами, розмір плями відповідає гучності стукоту, а її фізична висота — тональній висоті звуку. Індивідуум, який перебуває під дією мескаліну, знаходить шматок заліза, б'є ним по підвіконню й вигукує: "Це магія!"; дерева стають зеленішими. Він знаходить, що гавкання собаки притягує світло в неописовний спосіб і повторювано відлунюється в правій ступні. Це так, ніби хтось часом міг би спостерігати оказіональне руйнування бар'єрів, встановлених у ході еволюції, між нашими чуттями. Якщо дивитися на це з перспективи нашого об'єктивного світу, з його неясними якостями, та об'єктивного тіла з його окремими органами, феномен синестетичного досвіду є парадоксальним. Тому робиться спроба пояснити його незалежно від концепту відчуття: наприклад, вважається необхідним припустити, що збудження, зазвичай обмежені однією ділянкою мозку — оптичною або слуховою зоною, — стають здатні відігравати певну роль поза цими межами, і що в такий спосіб певна специфічна якість асоціюється з неспецифічною якістю. Незалежно від того, чи підтверджується його пояснення аргументами, взятими з фізіології мозку, це пояснення аж ніяк не пояснює синестетичний досвід, котрий, таким чином, стає ще одним приводом для піддавання сумніву концепції відчуттів та об'єктивного мислення. *Адже суб'єкт говорить не лише про те, що він має відчуття як звуку, так і кольору: це сам звук, який він бачить там, де утворюються кольори*. Це формулювання є буквально позбавлене сенсу, якщо зір визначається візуальним *квале*[*], а звук — акустичним *квале*... Синестетичне сприйняття являє собою правило, і ми не усвідомлюємо його

knowledge shifts the centre of gravity of experience, so that we have unlearned how to see, hear, and generally speaking, feel, in order to deduce, from our bodily organization and the world as the physicist conceives it, what we are to see, hear, and feel."[122]

[*] Quale means with respect to its own particular quality, independent of other senses—Ed.

Continuing the phenomenological analysis of the interdependence of the senses, Merleau-Ponty added:

"Sight, it is said, can bring us only colours or lights, and with them forms which are the outlines of colours, and movements which are the patches of colour changing position. But how shall we place transparency or "muddy" colours in the scale? In reality, each colour, in its inmost depths, is nothing but the *inner structure* of the thing overtly revealed... The senses intercommunicate by opening on to the structure of the thing... The form of objects is not their geometrical shape: it stands in a certain relation to their specific nature, and appeals to all our other senses as well as sight. The form of a fold in linen or cotton shows us the resilience or dryness of the fibre, the coldness or warmth of the material. Furthermore, the movement of visible objects is not the mere transference from place to place of coloured patches... Gradually we should come to find that there was no longer any difference between the perceptual and the intellectual syntheses. The unity of the senses would then be of the same order as the unity of the objects of science."[123]

It should be pointed out that experience with psychedelic drugs may constitute hallucinations, in which perceptions are not only "nonordinary," but may also indicate disorder and confusion. Insofar as this is so, these drugs are experienced at a level that does not constitute *seeing*. The visual experiences possible—with or without such drugs—do not imply seeing a world that is clear and distinct, and as the practice progresses, visual hallucinations disappear, and vision becomes a vision.

лише тому, що наукові знання зміщують центр ваги досвіду таким чином, що ми розучилися бачити, чути і, загалом кажучи, відчувати (щоб робити висновки, з нашої тілесної організації і світу, яким його сприймає фізик) те, що ми маємо бачити, чути й відчувати."[122]

[*] *Квале* означає відносно його власної конкретної якості, незалежної від інших чуттів — ред.

Продовжуючи феноменологічний аналіз взаємозалежності чуттів, Мерло-Понті додав:

"Кажуть, що зір може приносити нам лише кольори або світло, а разом із ними — форми, які є зовнішніми контурами кольорів, і рухи, які є плямами кольору, що змінюють своє положення. Але як ми маємо помістити в цій шкалі прозорість або «каламутні» кольори? Насправді, кожен колір, у своїй глибині, є не що інше, як *внутрішня структура* речі, що відкрито виявляється... Усі чуття взаємодіють між собою, відкриваючись структурі речі... Форма предметів не є їхньою геометричною формою: вона перебуває у певному відношенні до їхньої специфічної природи й звертається до всіх інших наших чуттів, а також до зору. Форма складки в білизні чи бавовняній тканині показує нам пружність або сухість волокна, холодність чи теплоту матеріалу. Крім того, рух видимих предметів не є простим перенесенням кольорових плям з місця на місце... Поступово ми маємо прийти до того, щоб виявити, що між перцепційним та інтелектуальним синтезами більше не існує жодної відмінності. Тоді єдність чуттів буде того ж самого порядку, що й єдність предметів науки."[123]

Слід зазначити, що досвід використання психоделічних препаратів може являти собою галюцинації, в яких сприйняття є не тільки «незвичайними», але також можуть вказувати на розлад і плутанину. Тією мірою, якою це так, ці наркотики досвідчуються на рівні, який не становить *бачення*. Можливі візуальні досвіди — з такими препаратами чи без них — не передбачають імпліцитно бачення світу, що є ясним і виразним, і мірою прогресування практики зорові галюцинації зникають, а зір стає баченням чогось.

We conclude that the teachings of don Juan are intended to convey the unity of the senses, and that the entire enterprise is directed toward an inquiry into structure, into the inner layers of order. It is for this reason that such an inquiry can properly be called *synthetic*. In logic, a synthetic judgment is one that attributes to a subject a predicate that is not contained in the essence or connotation of that subject. It would appear, as Merleau-Ponty suggested, that a *perceptual* synthesis corresponds to this logical operation whereby the senses — acting simultaneously upon the world as perceived—are able to bring into being a level of reality, a perception of the whole, that transcends the categories of the individual senses. With our eyes, we can *look at* an object, but to the extent that we *grasp* the inner structure of the object and are able to *see* in a way that transcends merely looking, our perceptions act in concert and it can be said that we gain insight into order.

Warren D. TenHouten,
Charles D. Kaplan

NOTES

[81] Carlos Castaneda, *A Separate Reality: Further Conversations With Don Juan*, New York: Simon & Schuster, 1971, p. 19

[82] Black Elk, recorded and edited by Jose Epes Brown, *The Sacred Pipe: Black Elk's Account of the Seven Rites of the Oglala Sioux*, Norman, Okla.: University of Oklahoma Press, 1953, pp. 44–46

[83] Gary Snyder, *Earth House Hold*, New York: New Directions, 1957, p. 107

[84] Carlos Castaneda, *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, New York: Ballantine, 1968, p. 8

[85] *Ibid*., pp. 254–255

[86] Castaneda, *Separate Reality*, p. 240, emphasis in text

[87] *Ibid*., p. 258

[88] *Ibid*.

[89] *Ibid*., pp. 258–260

[90] Castaneda, *Teachings*, p. 45

[91] Castaneda, *Separate Reality*, p. 85

Ми робимо висновок, що вчення дона Хуана має на меті передати єдність чуттів і що вся ця діяльність спрямована на глибоке проникнення в структуру, внутрішні шари порядку. Саме з цієї причини таке дізнавання можна правильно назвати *синтетичним*. У логіці синтетичне судження — це судження, яке приписує суб'єкту предикат, який не міститься в сутності чи конотації цього суб'єкта. Може виявитися, як припускав Мерло-Понті, що *перцепційний* синтез відповідає цій логічній операції, за допомогою якої органи чуття — діючи одночасно на сприйманий світ — здатні викликати до життя певний рівень реальності, сприйняття цілого, що виходить за межі категорії індивідуальних чуттів. Своїми очима ми можемо *дивитися на* об'єкт, але тією мірою, якою ми *осягаємо* внутрішню структуру цього об'єкта і здатні *бачити* в спосіб, що виходить за межі простого дивлення, наші сприйняття діють узгоджено й можна сказати, що ми отримуємо інтуїтивне проникнення в порядок.

Воррен Д. Тенгаутен,
Чарлз Д. Каплан

ПРИМІТКИ

[81] Карлос Кастанеда, «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», Нью-Йорк: «Саймон енд Шустер», 1971 р., стор. 19

[82] Чорний Лось, записано й відредаговано Хосе Епесом Брауном, «Священна люлька: розповідь Чорного Лося про сім обрядів племені оглала сіу», Норман, Оклахома: вид-во університету Оклахоми, 1953 р., стор. 44–46

[83] Ґері Снайдер, «Наш дім Земля», Нью-Йорк: «Нові напрямки», 1957 р., стор. 107

[84] Карлос Кастанеда, «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі», Нью-Йорк: «Баллантайн», 1968 р., стор. 8

[85] *Там же*, стор. 254–255

[86] Кастанеда, «Окрема реальність», стор. 240, виділення в тексті

[87] *Там же*, стор. 258

[88] *Там же*

[89] *Там же*, стор. 258–260

[90] Кастанеда, «Вчення», стор. 45

[91] Кастанеда, «Окрема реальність», стор. 85

[92] Castaneda, *Teachings*, p. 45. Don Juan describes jimson weed as a "female" ally, being possessive, violent, and unpredictable. *Psylocybe* is a "male" ally with the opposite characteristics, being dispassionate, gentle, and predictable. *Ibid*., pp. 214–219

[93] *Ibid*., p. 253

[94] *Ibid*., p. 78

[95] *Ibid*., pp. 79–80

[96] *Ibid*., pp. 80–81

[97] *Ibid*., p. 81

[98] *Ibid*., p. 82

[99] *Ibid*., p. 83

[100] *Ibid*., p. 198

[101] Castaneda, *Separate Reality*, p 142

[102] *Ibid*., p.205

[103] *Ibid*. pp. 263–265

[104] *Ibid*., p. 260

[105] *Ibid*., p 261

[106] *Ibid*., p. 104

[107] *Ibid*., p. 113

[108] *Ibid*., p. 110

[109] *Ibid*.

[110] Carlos Castaneda, *Journey to Ixtlan: The Lessons of Don Juan*, New York: Simon and Schuster, 1972, p. 186

[111] *Ibid*., p. 188

[112] *Ibid*.

[113] *Ibid*., p.252

[114] *Ibid*.

[115] *Ibid*., p.300

[116] Castaneda, *Separate Reality*, p. 107

[117] *Ibid*.

[118] *Ibid*., pp. 107–108

[119] *Ibid*., p.267

[120] *Ibid*., pp. 269–270

[121] *Ibid*., p. 270

[122] Maurice Merleau-Ponty, trans. Colin Smith, *Phenomenology of Perception*, New York Humanities, 1962, pp. 228–229, emphasis in text

[123] *Ibid*., pp. 229–230, emphasis added. It is known that stimulation in one sense, for example, in vision, produces responses in others, including auditory and somatosensory areas.

[92] Кастанеда, «Вчення», стор. 45. Дон Хуан описує дурман як «жіночого» союзника, який є власницьким, несамовитим і непередбачуваним. *Psylocybe* є «чоловічим» союзником із протилежними якостями, безпристрасний, шляхетний і передбачуваний. *Там же*, стор. 214–219

[93] *Там же*, стор. 253

[94] *Там же*, стор. 78

[95] *Там же*, стор. 79–80

[96] *Там же*, стор. 80–81

[97] *Там же*, стор. 81

[98] *Там же*, стор. 82

[99] *Там же*, стор. 83

[100] *Там же*, стор. 198

[101] Кастанеда, «Окрема реальність», стор. 142

[102] *Там же*, стор.205

[103] *Там же*. стор. 263–265

[104] *Там же*, стор. 260

[105] *Там же*, стор. 261

[106] *Там же*, стор. 104

[107] *Там же*, стор. 113

[108] *Там же*, стор. 110

[109] *Там же*

[110] Карлос Кастанеда, «Подорож до Істлану: науки дона Хуана», Нью-Йорк: «Саймон енд Шустер», 1972 р., стор. 186

[111] *Там же*, стор. 188

[112] *Там же*

[113] *Там же*, стор. 252

[114] *Там же*

[115] *Там же*, стор. 300

[116] Кастанеда, «Окрема реальність», стор. 107

[117] *Там же*

[118] *Там же*, стор. 107–108

[119] *Там же*, стор. 267

[120] *Там же*, стор. 269–270

[121] *Там же*, стор. 270

[122] Моріс Мерло-Понті, пер. Колін Сміт, «Феноменологія сприйняття», «Нью-Йорк Г'юменітіс», 1962 р., стор. 228–229, виділення в тексті

[123] *Там же*, стор. 229–230, виділення додане. Відомо, що стимуляція в одному чутті, наприклад, зоровому, викликає відповіді в інших, включаючи слухову та соматосенсорну зони.

MICHAEL J. WINKELMAN

EPISTEMOLOGICAL PERSPECTIVES ON CASTANEDA

Abstract of paper delivered at the Society for the Anthropology of Consciousness Conference, Berkeley, CA, March 1999

[*Dr. Michael Winkelman's teaching and research interests focus on shamanism and psychedelic medicine, applied medical anthropology, and cross-cultural relations. His research on shamanism includes cross-cultural studies, investigations into the origins of shamanism, and contemporary applications of shamanic healing in substance abuse rehabilitation. He has pioneered perspectives on shamanism as humanity's original neurotheology and studies on the biological bases of religion.*]

Castaneda's concepts such as "Separate Reality, "stopping the world," and "tonal and nagual" are analyzed from an epistemological perspective. His approaches to the sorcerer's practice were explicitly epistemological, centrally concerned with processes through which human conceptual processes are structured and contribute to the reality known. Central aspects of Castaneda's training involved learning how to suspend the ordinary epistemological constructs and enter into a "natural epistemological mode." These innate constructs of nature and the human brain/mind are revealed by comparing them to similar epistemological systems and practices found in other contemplative disciplines. The nature of the sorcerer's epistemological development is assessed from the perspectives of genetic epistemology.

Michael J. Winkelman
Arizona State University

МАЙКЛ ДЖ. ВІНКЕЛМАН

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ НА КАСТАНЕДУ

Автореферат доповіді, виголошеної на конференції Товариства антропології свідомості, Берклі, Каліфорнія, березень 1999 року

[*Навчальні та наукові інтереси доктора Майкла Вінкелмана зосереджені на шаманізмі та психоделічній медицині, прикладній медичній антропології та міжкультурних відносинах. Його дослідження шаманізму включають міжкультурні дослідження, дослідження витоків шаманізму та сучасне застосування шаманського лікування в реабілітації зловживань психоактивними речовинами. Він був піонером у розгляді шаманізму як оригінальної нейротеології людства та досліджень біологічних основ релігії.*]

Концепції Кастенади, такі як «Окрема реальність», «зупинення світу» й «тональ і нагваль», аналізуються з епістемологічної точки зору. Його підходи до мольфарської практики були явно епістемологічними, зосередженими на процесах, за допомогою яких людські концептуальні процеси структуруються й роблять внесок у сприймання відомої нам реальності. Центральними аспектами учнівства Кастенади було навчання того, як зупиняти звичайні епістемологічні конструкти і входити в «природний епістемологічний режим». Ці внутрішньо закладені конструкти природи й людського мозку/розуму розкриваються шляхом їх порівняння з подібними епістемологічними системами й практиками, що зустрічаються в інших контемплятивних дисциплінах. Природа епістемологічного розвитку мольфара оцінюється з позицій генетичної епістемології.

Майкл Дж. Вінкелман,
Університет штату Аризона

ANNA POMASKA

LETTER TO *THE NEW YORK TIMES* REGARDING THE DONALD BARTHELME'S PARODY OF CASTANEDA'S BOOKS

The New York Times, March 11, 1973

To the Editor:

If one could say that a parody is totally without relevance to the original, one could easily ascribe this quality to Donald Barthelme's "A Yankee way of knowledge" (Feb. 11), which presumably, is a burlesque of Carlos Castaneda's books, "The Teachings of Don Juan: a Yaqui Way of Knowledge" and "A Separate Reality." Barthelme would have us believe that the books are a mockery and accuses the author of money-lust as his true purpose for publishing that which is really only a series of empty and meaningless dialogues meant to deride the intelligent mind.

Superstition and metaphor do appear in the teachings as related by Castaneda, and the disciplines are often difficult to comprehend, yet don Juan's discourses on life and the world never leave us empty; no more than the teachings of Buddha, Christ, or Gandhi leave us empty. There are pure and meaningful statements contained in the books of don Juan: "We never learn that the things we do as people are only shields... against the forces that surround us... and we let those shields dominate and topple our lives... The world is never a mystery for the average man, and when he arrives at old age he is convinced he has nothing more to live for... In his confusion he believes the world has no more mysteries. What a wretched price to pay for our shields!"

No matter what one may think of Castaneda, his style, or his purpose in writing the books, the beauty of the teachings stands intact, *there is* knowledge and wisdom contained therein, and I pity the man who needs to belittle them in as poor a manner as does Donald Barthelme.

Anna Pomaska
Stafford, N. Y.

АННА ПОМАСКА

ЛИСТ ДО «НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС» СТОСОВНО ПАРОДІЇ ДОНАЛДА БАРТЕЛМІ НА КНИЖКИ КАРЛОСА КАСТАНЕДИ

«Нью-Йорк Таймс», 11 березня 1973 р.

Редакторові:

Якби хтось міг сказати, що пародія абсолютно жодним боком не стосується оригіналу, то цю якість можна було б із легкістю приписати поглумці «Шлях знання янкі» Доналда Бартелмі (надрукована 11 лютого), яка здогадно є пародією на «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» та «Окрему реальність» Карлоса Кастанеди. Бартелмі хоче, щоб ми вважали, що ці книги є насмішкою, і звинувачує автора в жадобі до грошей як справжньої його мети для публікації того, що насправді є нібито лише серією пустих і позбавлених сенсу діалогів, спрямованих на осміювання інтелігентного розуму.

Забобони й метафори справді з'являються в ученнях, як їх передає Кастанеда, і ці дисципліни нерідко важко осягнути, утім дискурси дона Хуана щодо життя та світу ніколи не залишають нас порожніми; не більше, ніж учення Будди, Христа, або Ганді залишають нас порожніми. У книжках про дона Хуана є чисті та значущі твердження: "Ми ніколи не дізнаємося того, що речі, які ми робимо як люди, є лише щитами... проти сил, що нас оточують... і ми дозволяємо тим щитам домінувати й подавляти наші життя... Світ ніколи не є загадкою для пересічної людини, і коли вона досягає похилого віку, то переконана, що немає більше для чого жити... У своїй плутанині вона вважає, що світ більше немає загадок. Яка жахлива ціна за наші щити!"

Хоч би що хтось міг думати про Кастанеду, його стиль або його мету в написанні книжок, краса викладеного в них учення залишається незачепленою, *в них є* знання й мудрість, і мені шкода людей, яким потрібно применшувати їх таким невдалим чином, як це робить Доналд Бартелмі.

Анна Помаска
Стеффорд, Нью-Йорк

ANNOTATIONS, TEXTS, AND QUOTATIONS FROM VARIOUS PUBLICATIONS AND COVERS OF *A SEPARATE REALITY*

АНОТАЦІЇ, ТЕКСТИ Й ЦИТАТИ З РІЗНИХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ОБКЛАДИНОК «ОКРЕМОЇ РЕАЛЬНОСТІ»

ANOTACIONES, TEXTOS Y CITAS DE DIVERSAS PUBLICACIONES Y CUBIERTAS DE *UNA REALIDAD APARTE*

PRAISE FOR *A SEPARATE REALITY* AND *THE TEACHINGS OF DON JUAN* FROM VARIOUS PUBLICATIONS

“compelling narrative” (*American Scientist*)

“wild and fascinating books” (*The Raleigh Register*)

“one can’t exaggerate the significance of what Castaneda has done” (*The New York Times*)

“*A Separate Reality* is extraordinary in every sense of the word.” (*The New York Times*)

“[*A Separate Reality* is] a book that soars through the mind like a comet, rare, burning and beautiful.” (*New Society*)

“*A Separate Reality* is funny, frightening and enriching, a rare glimpse into an alien philosophy.” (*Penguin Books*)

“Castaneda’s courageous effort warrants our thanks and his work our careful attention.” (*Commonweal*)

“Don Juan is a memorable character with a superb sense of humor, a natural teacher.” (*Los Angeles Times*)

“[*The Teachings of Don Juan* is] one of the most important books in the field of anthropology.” (Joseph Long, *Extrasensory Ecology*)

“[*A Separate Reality*] is a rare phenomenon, a sequel that proves more exciting than its best-selling predecessor.” (*The Guardian*)

“The dramatic impact of Castaneda’s books is tremendous. You have to read them yourself to savor the poignant quality of his writing.” (*Natural History*)

ВІДГУКИ ПРО «ОКРЕМУ РЕАЛЬНІСТЬ» ТА «ВЧЕННЯ ДОНА ХУАНА» З РІЗНИХ ПУБЛІКАЦІЙ

“непереборно притягальна оповідь” («Американський учений»)

“самобутні й захоплюючі книжки” («Ралі Реджістер»)

“неможливо перебільшити значення зробленого Кастанедою” («Нью-Йорк Таймс»)

“«Окрема реальність» є екстраординарною в усіх сенсах цього слова.” («Нью-Йорк Таймс»)

“[«Окрема реальність»] — це книжка, що лине крізь нашу свідомість, немов комета, рідкісна, палаюча й прекрасна.” («Нью Сесайєті»)

“«Окрема реальність» дотепна, страхаюча та збагачуюча, рідкісний погляд на чужу філософію.” («Пенґвін Букс»)

“Мужні зусилля Кастанеди заслуговують на нашу подяку, а його робота — на нашу пильну увагу.” («Коммонвіл»)

“Дон Хуан є незабутнім персонажем із чудовим почуттям гумору, природним учителем.” («Лос-Анджелес Таймс»)

“«Вчення дона Хуана» є однією з найважливіших книжок у царині антропології.” (Джозеф Лонґ, «Екстрасенсорна екологія)

“[«Окрема реальність»] — це рідкісне явище, сіквел, який виявився ще захопливішим, ніж перша робота автора, що стала бестселером.” («Ґардіан»)

“Драматичний вплив книжок Кастанеди є величезний. Ви маєте прочитати їх самі, щоб насолодитися гострою якістю його роботи.” («Природнича історія»)

“[*A Separate Reality*] is fascinating reading, not only as a record of Castaneda’s adventures but as a tool for understanding ourselves and the realities around us.” (*Fate*)

“[«Окрема реальність»] є захопливим читанням, не лише як запис пригод Кастанеди, але і як інструмент для розуміння нас самих і реальності навколо нас.” («Фейт»)

“...there are few books written in our time that suggest as cogently how many more things there are in heaven and earth than our philosophy dreams of.” (*New Society*)

“...у наш час написано зовсім небагато книжок, які би так переконливо свідчили про те, наскільки більше є речей на небі й на землі, ніж уявляє собі наша філософія.” («Нью Сесайєті»)

“No reader of the first book will want to miss this one. No one who reads and absorbs both will ever regard the world quite the same way again.” (*Fort Worth Star-Telegram*)

“Жоден читач першої книжки не захоче пропустити цю. Жоден із тих, хто прочитає й поглине обидві, вже ніколи знову не ставитиметься до світу так само.” («Форт-Ворт Стар-Телеграм»)

“An authentic, well-written, extraordinary study of consciousness-expansion, taken seriously by many psychologists, anthropologists and literary critics.” (*Publishers’ Weekly*)

“Автентичне, добре написане, видатне дослідження розширення свідомості, сприйняте всерйоз багатьма психологами, антропологами й літературними критиками.” («Щотижневик видавців»)

“Don Juan is one of the most extraordinary figures in anthropological literature, a neolithic sage. It helps us to accept, from the continent we stole, a mysterious gift of wisdom.” (*Life Magazine*)

“Дон Хуан є однією з найекстраординарніших постатей в антропологічній літературі, таким собі неолітичним мудрецем. Це допомагає нам прийняти таємничий дарунок мудрості від украденого нами континенту.” («Лайф Мегезін»)

“It is uncommon for a man’s research toward his doctorate to become a best-selling work of non-fiction, much less three very popular books.” (*The Chronicle of Higher Education*)

“То є рідкісне явище, коли чиєсь дослідження для здобуття докторського ступеня стає бестселером документальної літератури, а тим більше коли йдеться про три дуже популярні книжки.” («Хроніка вищої освіти»)

“Regardless of whether or not the incredible events described throughout the books transpired, the ideas put forward in them still remain as separate and extremely interesting entities on their own.” (*Quick Book Reviews*)

“Незалежно від того, чи мали місце описані в цих книжках неймовірні події, викладені в них ідеї і досі залишаються окремою й надзвичайно цікавою даністю самі по собі.” («Швидкі огляди книжок»)

"In no other form could the [don Juan's] wisdom have become what it now is: one of the strongest and healthiest vibrations moving through the American youth culture." (*New Society*)

"*A Separate Reality* is not a Disneyland outing: it is a remarkable probe of the consequences of seriously exploring worlds not recognized by Western Consciousness. As such, it contains an ontology, an epistemology and an ethics." (*Commonweal*)

"Whatever its omissions, Castaneda's narrative poses with unparalleled force and plausibility the major problems in coming to comprehend and interpret beliefs we do not share." (*American Scientist*)

"*A Separate Reality* is at once a fascinating report on a strange and colorful culture; a dramatic, often frightening account of a daring spiritual adventure; and a highly provocative consideration of the effects of hallucinogenic drugs." (*Publishers' Weekly*)

"As an expression of the wisdom and development of the spirit it is a beautiful presentation well written, but not easy reading... The reader learns about the magnificance of real "freedom" in its most complex forms." (*Library Journal*)

"The "Teachings" already is a metaphysical classic. Even critics who deplored Carlos Castaneda's experiences as "hallucinations" or "self-hypnosis" praised the literary strength of the work and the integrity of its author." (*San Francisco Examiner*)

"У жодній іншій формі мудрість [дона Хуана] не могла би стати такою, якою вона є зараз: однією з найсильніших і найжиттєздатніших вібрацій, що поширюються американською молодіжною культурою." («Нью Сесайєті»)

"«Окрема реальність» не є прогулянкою Диснейлендом: вона є видатним дослідженням наслідків серйозного вивчення світів, не визнаваних Західною Свідомістю. Як таке, воно містить у собі онтологію, епістемологію і етику." («Коммонвіл»)

"Хоч би що було залишене в ній поза увагою, Кастанедова оповідь ставить із безпрецедентною силою та достовірністю головні проблеми в спробах зрозуміти й інтерпретувати вірування, яких ми не поділяємо." («Американський учений»)

"«Окрема реальність» є водночас чарівною розповіддю про дивну й колоритну культуру; драматичним, часто лякаючим описом сміливої духовної подорожі; і дуже провокативним розглядом ефектів галюциногенних наркотиків." («Щотижневик видавців»)

"Як вираження мудрості й розвитку духу, вона є чудово написаною оповіддю, але не легким читанням... Читач дізнається про велич справжньої «свободи» в її найскладніших формах." («Лайбрері Джорнел»)

"«Учення» вже є метафізичною класикою. Навіть ті критики, що огуджували досвіди Карлоса Кастанеди як «галюцинації» або «самогіпноз», високо оцінили літературну силу цієї праці й добросовісність її автора." («Сан-Франциско Іґземінер»)

"Castaneda's account of his experiences impresses on the reader, often in a chilling fashion, a world of experience which is paradoxical, violent, transcending, and challenging to a modern western man's comfortable sense of what is real." (*Seeing Castaneda*)

"*A Separate Reality* is most certainly a worthy continuation to the first book and can be a gold mine of knowledge for those who are willing to delve into the actual ideas and philosophies rather than dwell on whether or not all of it is real." (*Quick Book Reviews*)

"No matter what one may think of Castaneda, his style, or his purpose in writing the books, the beauty of the teachings stands intact, there is knowledge and wisdom contained therein." (Anna Pomaska, *The New York Times*)

"Carlos Castaneda has developed a method which makes the American Indian religious experience available to non-anthropologists who would never be able to get the same experience from rereading interlinear texts." (Margaret Mead, *Extrasensory Ecology*)

"Don Juan teaches reverence, and each path to knowledge demands strength and dignity. As much as the supernatural adds interest to *A Separate Reality*, the real weight of the work rests with those values and their emergence in the dialogue between Castaneda and Juan." (*The Great Speckled Bird*)

"In *A Separate Reality*, don Juan emerges as a spiritual master whose image of man offers a challenge and guide that a discipline devoted to the non-ethnocentric study of cultural phenomena cannot afford to dismiss lightly." (*American Anthropologist*)

"Кастанедів опис своїх досвідів показує читачеві, нерідко в жахаючий спосіб, світ досвіду, який є парадоксальним, несамовитим, позамежним і ставить під сумнів звичне для сучасної західної людини відчуття того, що є реальним." («Побачити Кастанеду»)

"«Окрема реальність» є, безперечно, гідним продовженням першої книжки й може бути золотою жилою знання для тих, хто бажає зануритися саме в її актуальні ідеї та філософію, ніж фокусуватися на тому, правда все це чи ні." («Швидкі огляди книжок»)

"Хоч би що хтось міг думати про Кастанеду, його стиль або його мету в написанні книжок, краса викладеного в них учення залишається незачепленою, в них є знання та мудрість." (Анна Помаска, «Нью-Йорк Таймс»)

"Карлос Кастанеда розробив метод, що робить релігійний досвід американських індіанців доступним для не-антропологів, котрі ніколи не змогли би дістати такий самий досвід, перечитуючи міжрядкові тексти." (Маргарет Мід, «Екстрасенсорна екологія)

"Дон Хуан навчає глибокої поваги, і кожна стежка до знання вимагає сили та величі. Не зважаючи на те, що надприродне додає цікавості «Окремій реальності», реальна вага цієї праці полягає у тих цінностях та їхній появі в діалогах між Кастанедою та Хуаном." («Великий плямистий птах»)

"В «Окремій реальності» дон Хуан постає як духовний учитель, чий людський образ пропонує виклики та орієнтири, від яких наукова дисципліна, присвячена неетноцентричному вивченню культурних явищ, не може дозволити собі зневажливо відмахнутися." («Американський антрополог»)

"Don Juan is an impressive mystery, and an authentic sage. Everything he says goes to the bone. He is an artisan of a highly developed and coherent system of supernatural negotiations. And it is as part of don Juan's world that Castaneda's psychic adventure takes on its convincing actuality and beauty." (*The Observer*)

"If there is something *A Separate Reality* does not lack in it is food for thought... it's actually pretty safe to say that this is the kind of book one needs to read multiple times to get all the ideas in, especially because of the numerous parts where every phrase contains a wealth of knowledge." (*Quick Book Reviews*)

"In *The Teachings of Don Juan* Castaneda described his harrowing descent into the Stone Age mind. In *A Separate Reality* his adventure dramatically broadens to disclose in the trampled culture of the American Indian a secret spiritual tradition that produces men of profound character and eerie psychological powers." (*Life Magazine*)

"These books may involve you more than you wish to be involved. I think anyone who has done some self-experimentation can believe the "knowledge" that always seems to be out there, just a bit beyond the grasp, and maybe if we'd work hard enough for it, we too could..." (Tom Wright, *Door*)

"The next-to-ultimate value of Castaneda's modern classics lies in their powerful, curt restatements, using wholly unfamiliar imagery, of truths that one never seems to know well enough. The ultimate value of these books is don Juan himself, who refined from the mean ore of life a sparkling touchstone." (*Princeton Quarterly*)

"Дон Хуан є вражаючою таємницею і справжнім мудрецем. Усе, що він говорить, доходить аж до самих кісток. Він є майстром, ремісником високорозвиненої, внутрішньо зв'язної та логічно послідовної системи надприродних взаємодій. І саме як частина Донхуанового світу духовна пригода Кастанеди набуває своєї переконливої актуальності та краси." («Обсервер»)

"Чого не бракує «Окремій реальності», то це поживи для роздумів — навіть можна доволі впевнено сказати, що це книжка того типу, яку треба багато разів перечитувати, щоб осягнути усі ідеї в ній, особливо тому, що в ній багато пасажів, де кожна фраза сповнена знанням." («Швидкі огляди книжок»)

"У «Вченні дона Хуана» Кастанеда описав своє страхаюче занурення в розум кам'яного віку. В «Окремій реальності» його пригода драматично розширюється й розкриває в нехтуваній культурі американських індіанців таємну духовну традицію, що продукує людей видатного характеру з моторошними психологічними силами." («Лайф Мегезін»)

"Ці книжки можуть затягнути вас більше, ніж ви того хотіли б. Я думаю, що кожен, хто робив певні експерименти із собою, може повірити в «знання», яке є, здається, десь там зокола, лише трохи за межами досяжного і, можливо, якби ми доклали для цього достатньо важких зусиль, ми теж змогли би..." (Том Райт, «Двері»)

"Надзвичайна цінність сучасної класики Кастанеди полягає в її потужних, стислих нових формулюваннях (із використанням абсолютно незнайомих образів) істин, що їх, здається, ніколи не знаєш достатньо добре. Найвищою цінністю цих книжок є сам дон Хуан, який видобув із бідної руди життя блискучий пробний камінь." («Прінстон щоквартально»)

"Both *The Teachings of Don Juan* and *A Separate Reality*, while full of anthropological detail and information, read like novels. They are filled with suspense, intrigue, and fascinating dialogue. The characters of don Juan and the narrator are constructed with the skill of a fine novelist." (*The Chronicle of Higher Education*)

"І «Вчення дона Хуана», і «Окрема реальність», хоч і повні антропологічних деталей та інформації, читаються як романи. Вони сповнені напругою, інтригою та захоплюючими діалогами. Персонажі дона Хуана й оповідача побудовані з майстерністю прекрасного романіста." («Хроніка вищої освіти»)

"Castaneda is an agonist of the human dilemma. When his work is completed we shall need a new category in the Nobel prize awards, something that combines literature, history, philosophy, magic, religion and the mystery of the unknown, perhaps unknowable. My candidate for that award will be Carlos Castaneda." (Lawrence Lipton, *Los Angeles Free Press*)

"Кастанеда є аґоністом людської дилеми. Коли його робота буде завершена, ми потребуватимемо нової категорії для нагородження Нобелівською премією, чогось, що поєднає літературу, історію, філософію, магію, релігію і таємницю невідомого, можливо непізнаваного. Моїм кандидатом на таку нагороду буде Карлос Кастанеда." (Лоренс Ліптон, «Лос-Анджелес Фрі Прес»)

"I teach only one thing, truly, in my classes: opening the mind, the viability of infinite worlds. It is difficult, usually impossible, to open a mind closed over by a hundred, a thousand years of escape. But Castaneda begins; he takes don Juan's wisdom, as he can, and opens the kernel to reveal the light." (Randall Ackley, *The Robesonian*)

"Насправді, на своїх заняттях я навчаю лише однієї речі: відкриванню розуму, життєздатності нескінченних світів. Важко, зазвичай неможливо відкрити розум, що був закритий упродовж ста, тисячі років утечі від дійсності. Але Кастанеда починає; він бере мудрість дона Хуана, як може, і відкриває ядро, щоб показати світло." (Рендалл Екклі, часопис «Робесоніан»)

"I don't know that [*A Separate Reality*] will succeed in freeing many of us plugged-up fools from our presumptuous habit of explaining away the great, good mysteries. But I am sure that few readers will be able to lay this volume down until they have followed Castaneda's adventure to its eerie and ambiguous end." (Theodore Roszak, *New Society*)

"Я не знаю, чи вдасться [«Окремій реальності»] звільнити багатьох із нас, закупорених дурнів, від нашої зарозумілої звички за допомогою пояснень зводити нінащо великі, прекрасні таємниці. Але я впевнений, що мало хто з читачів зможуть відкласти цю книжку, поки не прослідкують пригоду Кастанеди до її надприродного й неоднозначного кінця." (Теодор Розак, «Нью Сесайєті»)

"Readers of the first book who were spellbound by the extraordinary "fantasia" that Castaneda wove about his original experiences with don Juan will be no less enthralled by the sequel. Here are frontiers of consciousness such as few writers—and even Aldous Huxley was more speculative than genuinely penetrating—have evoked in such humanly absorbing and credible terms." (*Publishers' Weekly*)

"These books will disturb the psychologist, the philosopher of science, and any 'rational man.' They must be read and experienced. In the emerging literature on altered states of consciousness, Castaneda has contributed two crucial, transitional volumes. The reader shares the anguish of a professional social scientist whose sense of reason and borders of 'reality' are shaken to their very foundations." (*Seeing Castaneda*)

The Teachings of Don Juan ended with Castaneda ceasing his apprenticeship, profoundly afraid to continue. In [*A Separate Reality*] he is back at it, and in place of the fear prevalent in the first book now it is humor that pervades the teachings, along with some phenomenal events. I don't have words for the importance I consider these books to carry. (Stewart Brand, *The Last Whole Earth Catalog*, Spring 1971)

"It isn't often that one comes across a book that has the power to totally change one's everyday ways of thinking about the world. The Indian culture of the Southwest has now produced two such books — *A Yaqui Way of Knowledge* and *A Separate Reality* — and both seemed destined to become classics of human and superhuman spirit. Like the arid land and the wise Indian whose beliefs they reflect, they are unique." (*Vermont Freeman*)

"Читачі першої книжки, яких причарувала екстраординарна «фантазія», що її Кастанеда вплів у свої оригінальні досвіди з доном Хуаном, будуть не менш захоплені продовженням. Тут є горизонти свідомості, які мало хто з авторів — і навіть Олдос Гакслі був радше спекулятивний, ніж по-справжньому проникливий — накреслили такими по-людськи глибокими словами, що заслуговують на довіру." («Щотижневик видавців»)

"Ці книжки виведуть зі стану спокою психолога, філософа науки й кожну «раціональну людину». Їх треба читати й досвідчувати. До новітньої літератури про змінені стани свідомості Кастанеда додав дві ключові, перехідні роботи. Читач поділяє душевні муки професійного науковця-соціолога, чиє відчуття резонності й меж «реальності» підривається до самих їхніх основ." («Побачити Кастанеду»)

«Вчення дона Хуана» закінчилося тим, що Кастанеда покинув навчання, глибоко боячись продовжувати. В [«Окремій реальності»] він знову повернувся до цього, і замість того страху, який переважає в першій книжці, саме гумор пронизує вчення разом із деякими феноменальними подіями. У мене немає слів про те значення, яке, на мою думку, несуть ці книжки. (Стюарт Бренд, «Останній Гоул Ерс Каталог», весна 1971 року)

"Нечасто натрапляєш на книжку, яка має силу повністю змінити наші повсякденні способи думати про світ. Зараз індіанська культура Південного Заходу витворила дві такі книжки — «Вчення дона Хуана» та «Окрему реальність» — і схоже, що обом їм судилося стати класикою людського й надлюдського духу. Як та посушлива земля й мудрий індіанець, чиї вірування вони віддзеркалюють, ці дві книжки є унікальні." («Вермонт Фрімен»)

"Personally exploring non-ordinary states of consciousness, addressing the existence of multiple realities and other unusual phenomena, using both emic and etic interpretations, and documenting and reporting these experiences through a narrative ethnography were ground breaking achievements that remain essential to the field." (Amy Smith)

"As psychology, anthropology, religion, and even physics, *A Separate Reality* is a continually exciting and captivating narrative. But what stands out, finally — no matter how the book is read — is don Juan's tough, uncompromising challenge to live life with the courage to use the intelligence that our daily experience is constantly giving us. To apply precision to our lives, to perform every act as if it were in itself the source of a share of Nature's infinite creative freedom, is to open the door to another reality." (*Aperture*)

"[*A Yaqui Way of Knowledge* and *A Separate Reality* are] a deeper story than simply a string of drug experiences, and a profoundly moving one, in which Castaneda with humility and great personal courage consciously enlarges both his mind and his spiritual understanding. On the deepest level, his conversations with don Juan open the door to a new universe, a universe in which all our preciously held convictions about the nature of man and the cosmos are questioned, and, in some cases, overturned. Castaneda's books say — shout — that there are a great many more things in heaven and earth than are dreamt of in any of our philosophies. As such, they are tremendously important guidelines to a realm which mankind has been seeking for a long, long time." (*Vermont Freeman*)

Особисте дослідження незвичайних станів свідомості, вивчення існування різних реальностей та інших незвичайних явищ, використовуючи як емічні, так і етичні інтерпретації, а також документування та повідомлення про ці досвіди за допомогою наративної етнографії були абсолютно беспрецедентними досягненнями, які й досі залишаються дуже важливими для царини антропології». (Еймі Сміт)

"Як психологія, антропологія, релігія і навіть фізика, «Окрема реальність» є безперервно захоплююча й принаджуюча розповідь. Але що насамперед привертає увагу — незалежно від того, як читається ця книжка — то є непохитний, безкомпромісний виклик дона Хуана прожити життя зі сміливістю використовувати ті інтелектуальні можливості, які постійно дає нам наш повсякденний досвід. Застосовувати точність до нашого життя, виконувати кожну дію так, ніби вона сама по собі є джерелом частки безмежної креативної свободи Природи, означає відчинити двері до іншої реальності." («Апперче»)

"[«Вчення дона Хуана» й «Окрема реальність»] — то є глибша історія, ніж просто низка наркотичних досвідів, і до того ж глибоко зворушлива оповідь, в якій Кастанеда зі смиренням і великою особистою мужністю свідомо розширює як свій розум, так і своє духовне розуміння. На найглибшому рівні його розмови з доном Хуаном відчиняють двері до нового Всесвіту, Всесвіту, в якому всі наші дорогоцінні переконання щодо природи людини й космосу ставляться під сумнів і, в деяких випадках, обнуляються. Книжки Кастанеди говорять — кричать — що на небі й на землі існує набагато більше речей, ніж про це можна мріяти в будь-якій із наших філософій. Як такі, вони є надзвичайно важливими орієнтирами для царини, яку людство шукало протягом дуже-дуже тривалого часу." («Вермонт Фрімен»)

TEXTS FROM COVERS OF VARIOUS *TOUCHSTONE BOOK* EDITIONS

Carlos Castaneda's first book, *The Teachings of Don Juan*, was hailed as a "classic" (*Publishers' Weekly*) and as "an extraordinary spiritual and psychological document" (*The New York Times*).

In *A Separate Reality*, Castaneda resumes his apprenticeship with his teacher, determined to go deeper still into don Juan's world of mystical sensation and perception, to learn to see beyond the surface realities of life. His initiation into the process of "seeing" in the arid hills of northwestern Mexico provides a terrifying and intense account of a spiritual adventure, a work of literature that is at once the discovery of a hitherto unrecorded body of wisdom and knowledge and the story of a remarkable and shattering personal experience.

A Separate Reality has already been recognized as a new classic by reviewers across the country:

'*A Separate Reality is extraordinary in every sense of the word, and much more than a sequel. While it has the same intelligent modesty, graceful modulation and narrative skill as the first book, Castaneda here abandons his frustrating reticence. As he comes closer to don Juan in his struggle through his mystical obstacle course, their relationship takes on another dimension. The book ceases to be simply phenomenological reportage. The anthropologist's rescue of an alien language from oblivion becomes a moving personal quest, an autobiography.' —Roger Jellinek, The New York Times*

ТЕКСТИ З ОБКЛАДИНОК РІЗНИХ ВИДАНЬ «ТАЧСТОУН БУК»

Першу книжку Карлоса Кастанеди «Вчення дона Хуана» вітали як «класику» («Щотижневик видавців») та як «екстраординарний духовний і психологічний документ» («Нью-Йорк Таймс»).

В «Окремій реальності» Кастанеда поновлює учнівство у свого вчителя, сповнений рішучості заглибитись іще більше в Донхуанів світ містичного відчуття і сприйняття, навчитися бачити за межами поверхневих реалій життя. Його ініціація у процес «бачення» в засушливих пагорбах північно-західної Мексики надає жахаючий та насичений опис духовної пригоди — літературну працю, що водночас є відкриттям ніколи раніше не зафіксованого масиву мудрості та знання й історією дивовижного і шокуючого особистого досвіду.

Рецензенти по всій країні вже визнали «Окрему реальність» новою класикою:

«Окрема реальність» є екстраординарною в усіх сенсах цього слова, та є чимось набагато більшим, ніж продовження. Хоч вона має такі самі інтелігентну сором'язливість, витончену модуляцію та оповідацьку вправність, як і перша книжка, в ній Кастанеда облишає свою стриманість, яка розчаровувала. Під час його зближення з доном Хуаном в боротьбі на шляху його містичних перешкод, їхні відносини набувають іншого виміру. Книжка вже не є просто феноменологічною доповіддю. Рятування антропологом чужої мови від забуття стає зворушливою особистою місією, автобіографією. — Роджер Джеллінек, «Нью-Йорк Таймс».

"It's marvelous, first-rate as literature... the only writer who has understood Indian thinking well enough to produce important communication between the two worlds." — Earl Shorris, author of The Death of the Great Spirit: An Elegy for the American Indian.

"Thoughtful and incisive... places Castaneda far and away ahead of traditional scholars." —Vine Deloria, Jr.

"Вона дивовижна, першокласна як література... єдиний письменник, який зрозумів індіанське мислення достатньо добре, щоб створити важливу комунікацію між двома світами." — Ерл Шорріс, автор книжки «Смерть Великого Духу: елегія американським індіанцям».

"Глибокодумна та проникплива... ставить Кастанеду на дві голови вище за традиційних учених." — Вайн Делоріа-молодший.

ANNOTATION FROM COVER OF A *PENGUIN BOOKS* EDITION

The second stage of Carlos Castaneda's spiritual journey into the world of sorcery...

At the end of *The Teachings of don Juan*, Carlos Castaneda described how a night of terror caused him to give up his struggle to become a 'man of knowledge'. Yet three years later he returned and resumed his apprenticeship with Yaqui Indian and sorcerer, don Juan.

Here, he relates his further experiences: his funny and moving conversations with don Juan, the beautiful and at times frightening journeys undertaken with the aid of peyote, jimson weed and mushrooms. Above all, Castaneda attempts to see beyond the surface realities of life and this involves casting off preconceptions, a supreme effort of will and great courage.

In *A Separate Reality* we are offered an enriching glimpse of an alien philosophy.

"A book that soars through the mind like a comet, rare, burning and beautiful" — Theodore Roszak, *New Society*

АНОТАЦІЯ З ОБКЛАДИНКИ ВИДАННЯ «ПЕНҐВІН БУКС»

Другий етап духовної подорожі Карлоса Кастанеди у світ мольфарства...

Наприкінці «Вчення дона Хуана» Карлос Кастанеда описав, як нічний жах змусив його відмовитися від продовження своєї боротьби за те, щоб стати «чоловіком знання». І все ж трьома роками пізніше він повернувся й поновив своє учнівство в мольфара-індіанця я́кі, дона Хуана.

Тут він розповідає про свої подальші досвіди: його кумедні та зворушливі розмови з доном Хуаном, прекрасні й часом страхаючі подорожі, здійснені за допомогою пейоту, дурману та грибів. Насамперед, Кастанеда намагається бачити за межами поверхневих реалій життя, і це включає відкидання заздалегідь сформованих уявлень, найвищі зусилля волі та велику відвагу.

В «Окремій реальності» нам надають збагачуючий погляд на чужу для нас філософію.

"Книжка, що проноситься крізь розум, як комета, рідкісна, палаюча та прекрасна" — Теодор Розак, «Нью Сесайєті».

TEXTS FROM COVERS OF VARIOUS *WASHINGTON SQUARE PRESS* EDITIONS

Journey into the Heart of Magic with Carlos Castaneda

In *The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge*, Carlos Castaneda published the account of his five-year apprenticeship to don Juan, a 70-year-old Yaqui Indian known to be a brujo — "a medicine man, curer, sorcerer." In it he told of the uses of peyote, jimson weed and other hallucinogenic plants in opening the doors of perception to a world of "non-ordinary reality" completely beyond the concepts of Western civilization. And, at the end of that book, he told how in fear and exhaustion he had stopped his search.

The Teachings of Don Juan has since become an acknowledged classic, discovered by hundreds of thousands of readers and hailed by *The New York Times* as "an extraordinary spiritual and psychological document... destined for fame."

Now, in *A Separate Reality*, Carlos Castaneda tells how he returned to don Juan and resumed the dangerous initiation necessary to become "a man of knowledge."

Determined to go deeper still into don Juan's world of mystical sensation and perception, Castaneda recounts how he learned to see beyond the surface realities of life — partly with the aid of drugs, but finally and essentially through a supremely difficult and demanding effort of intelligence and will.

ТЕКСТИ З ОБКЛАДИНОК РІЗНИХ ВИДАНЬ «ВАШИНГТОН СКВЕРЕ ПРЕС»

Подорож у саме серце магії з Карлосом Кастанедою

У «Вченні дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» Карлос Кастанеда опублікував розповідь про своє п'ятирічне учнівство в дона Хуана, семидесятирічного індіанця я́кі, відомого як брухо — «травник, цілитель, мольфар». У ній він повідав про використання пейоту, дурману та інших галюциногенних рослин для відчинення дверей сприйняття у світ «незвичайної реальності» цілковито за межами концептів західної цивілізації. І в кінці тієї книжки він розповів, як, наляканий і виснажений, він припинив свій пошук.

«Учення дона Хуана» відтоді стало визнаною класикою, що була відкрита сотнями тисяч читачів і яку часопис «Нью-Йорк Таймс» оголосив "видатним духовним та психологічним документом... приреченим на славу".

Тепер в «Окремій реальності» Карлос Кастанеда розповідає, як він повернувся до дона Хуана й відновив небезпечну ініціацію, необхідну для того, щоб стати «чоловіком знання».

Сповнений рішучості заглибитися ще більше в Донхуанів світ містичного відчуття й сприйняття, Кастанеда оповідає, як він навчався бачити за межами поверхневих реалій життя — частково за допомогою наркотиків, але, зрештою і головним чином, завдяки надзвичайно важким та напруженим зусиллям розуму та волі.

***

"One can't exaggerate the significance of what Castaneda has done. He is describing a shamanistic tradition, a prelogical cultural form that is no-one-knows how old. It has been described often... But it seems that no other outsider, and certainly not a 'Westerner,' has ever participated in its mysteries from within; nor has anyone described them so well."

"*The Teachings of Don Juan* [was an] extraordinary book... an unparalleled breakthrough.

...Now Castaneda has delivered another installment of his continuing apprenticeship in sorcery, *A Separate Reality*, and the results are equally remarkable. In this book, Castaneda's reportage is more subjective, his descriptions of tutelage under don Juan are more vivid and his experiences are even more amazing." —Digby Diehl, *The Los Angeles Times*

"In *A Separate Reality* his [Castaneda's] adventure dramatically broadens to disclose in the trampled culture of the American Indian a secret spiritual tradition that produces men of profound character and eerie psychological powers... His sanity lends to even his most lurid experiences the force of data. It compels us to believe that don Juan is one of the most extraordinary figures in anthropological literature, a neolithic sage. It helps us to accept, from the continent we stole, a mysterious gift of wisdom." —Brad Darrach, *Life*

***

"Неможливо перебільшити значення зробленого Кастанедою. Він описує шаманістичну традицію, дологічну культуральну форму, вік якої нікому невідомий. Її часто описували... Але, видається, що жоден інший сторонній і, напевно, жодна «західна людина» ніколи не брали участі зсередини в її таємницях; і ще ніхто не описав їх так добре."

"«Учення дона Хуана» [було] видатною книжкою... незрівнянним проривом."

"...Тепер Кастанеда надав іще одну частину свого триваючого учнівства в мольфарстві, «Окрему реальність», і результати так само прекрасні. У цій книжці репортаж Кастанеди суб'єктивніший, його описи навчання під опікою дона Хуана яскравіші, а його досвіди навіть дивовижніші." — Дігбі Діл, «*Лос-Анджелес Таймс*».

В «Окремій реальності» його [Кастанеди] пригода драматично розширюється та відкриває в нехтуваній культурі американських індіанців таємну духовну традицію, яка продукує людей глибокої проникливості, наділених надприродними психологічними силами... Його розсудливість надає навіть найприголомшливішим його досвідам силу фактів. Вона змушує нас вважати, що дон Хуан є однією з найекстраординарніших постатей в антропологічній літературі, неолітичним мудрецем. Це допомогає нам прийняти таємничий дарунок мудрості від викраденого нами континенту" — Бред Даррек, «*Лайф*».

***

"A man of knowledge is free... he has no honor, no dignity, no family, no home, no country, but only life to be lived." —don Juan

In 1961 a young anthropologist subjected himself to an extraordinary apprenticeship to bring back a fascinating glimpse of a Yaqui Indian's world of "nonordinary reality" and the difficult and dangerous road a man must travel to become "a man of knowledge." Yet on the brink of that world, challenging to all that we believe, he drew back.

Then in 1968, Carlos Castaneda returned to Mexico, to don Juan and his hallucinogenic drugs, and to a world of experience no man from our Western civilization had ever entered before.

***

"Чоловік знання вільний... він не має ні честі, ні гідності, ні родини, ні домівки, ні батьківщини, а має лише життя, яке треба прожити." — дон Хуан.

В 1961 році молодий антрополог піддав себе надзвичайному учнівству, щоб принести звідти захоплюючий швидкий погляд на світ «незвичайної реальності» одного індіанця я́кі та на важку й небезпечну дорогу, якою мусить пройти індивідуум, щоб стати «чоловіком знання». Однак на краю того світу, котрий кидає виклик всьому, у що ми віримо, він відступив назад.

Потім у 1968 році Карлос Кастанеда повернувся в Мексику, до дона Хуана та його галюциногенних наркотиків, і до світу досвіду, в який до цього не потрапляла жодна людина з нашої західної цивілізації.

Annotations for Peter Coyote's reading of *A Separate Reality* on cassettes published by Audio Literature

In this second volume in the don Juan series, Castaneda's teacher demonstrates the seriousness and danger of the sorcerers' way. With astonishing and inescapable logic, he provides us with insight into the meaning of death.

The publication of *A Separate Reality* showed that there is an inexhaustible depth in the gifts that Carlos Castaneda has brought to the world.

Our ordinary reality is suffused with challenges of mythic dimension. Others have written about the hero's journey, but Castaneda leads us to it. Here, great truths are presented — permeated with humor — in a uniquely riveting fashion.

Анотації до аудіокнижки «Окрема реальність» у виконанні Пітера Койота, випущеної «Аудіолітературою»

У цьому другому томі серії про дона Хуана вчитель Кастанеди демонструє серйозність та небезпеку шляху мольфарів. З приголомшливою та незаперечною логікою він дає нам здатність проникнути в саму сутність значення смерті.

Публікація «Окремої реальності» показала наявність невичерпної глибини в тих дарунках, які Карлос Кастанеда приніс світові.

Наша звичайна реальність просякнута викликами міфічного виміру. Інші писали про подорож героя, але Кастанеда веде нас у неї. Тут наводяться великі істини — пронизані гумором — у спосіб, який приковує увагу, як ніщо інше.

***

In this book, Castaneda resumes his apprenticeship, determined to go deeper still into don Juan's world, to learn to see beyond the surface realities of life. He continues his dialogue with don Juan, intuitive, wise, demanding, and fierce in his struggle to see and know beyond the vision of ordinary men; and himself, a man of courage and intelligence who submits himself to don Juan's teaching, to enter into another world as a participant rather than an observer. *A Separate Reality* is a work that is at once the discovery of a hitherto unrecorded body of wisdom and knowledge and the story of a remarkable and shattering personal experience.

***

У цій книжці Кастанеда відновлює своє учнівство, сповнений рішучості ще глибше зануритись у світ дона Хуана, щоб навчитися бачити за поверхневими реаліями життя. Він продовжує свій діалог із доном Хуаном, з його інтуіцією, мудрістю, вимогливістю і несамовитістю в своїх зусиллях бачити й знати за межами зору звичайних людей; і сам він, чоловік мужності й розуму, занурюється у вчення дона Хуана, щоб увійти в інший світ як учасник, а не як спостерігач. «Окрема реальність» — це твір, який водночас є відкриттям ніколи досі не записаного масиву мудрості й знань та історією дивовижного й приголомшливого особистого досвіду.

ANNOUNCEMENT IN *BERKELEY BARB* ON PUBLICATION OF AN EXCERPT FROM *A SEPARATE REALITY* IN *ESQUIRE MAGAZINE*

Berkeley Barb, Volume 12, issue 6(287), Feb. 12–18, 1971

YAQUI MYSTICISM

What special powers do peyote, the jimson weed, and certain Mexican mushrooms hold? Why do the Yaqui call Mescalito "a benevolent teacher and protector of man"? Now, in March *Esquire*, Carlos Castaneda, apprentice to Yaqui medicine man-sorcerer, don Juan Matus, and author of *The Teachings of Don Juan*, tells of his further terrifying encounters with the bizarre, dangerous and other-world spirits of the Yaqui. Learn the secrets of this Indian Mysticism. Read of the exquisite feelings and extraordinary experiences Castaneda found in the world of hallucinogenic drugs and spirit-catchers. Discover in *Esquire* why he believes the Yaqui goes beyond sorcery to knowledge and wisdom. Get March *Esquire*. Now on sale.

ОГОЛОШЕННЯ В «БЕРКЛІ БАРБ» ПРО ПУБЛІКАЦІЮ УРИВКА «ОКРЕМОЇ РЕАЛЬНОСТІ» В ЖУРНАЛІ «ЕСКВАЄР»

«*Берклі Барб*», том 12, число 6(287), 12–18 лютого 1971 року

МІСТИЦИЗМ Я́КІ

Якими особливими силами володіють пейот, дурман та деякі мексиканські гриби? Чому я́кі називають Мескаліто «доброзичливим учителем та захисником людини»? Тепер, у березневому «Есквaєрі», Карлос Кастанеда, учень знахаря-мольфара я́кі, дона Хуана Матуса, та автор «Учення дона Хуана», розповідає про свої подальші жахаючі зустрічі з химерними й небезпечними духами я́кі з іншого світу. Дізнайтеся секрети цього індіанського містицизму. Прочитайте про приголомшливі відчуття й надзвичайні досвіди, що їх Кастанеда знайшов у світі галюциногенних наркотиків та ловців духів. Відкрийте в «Есквaєрі», чому він вважає, що цей індіанець я́кі виходить за межі мольфарства до знання та мудрості. Придбайте березневий «Есквaєр». Уже в продажу.

FURTHER CONVERSATIONS WITH DON JUAN BY CARLOS CASTANEDA

INTODUCTUION TO PUBLICATION IN *ESQUIRE MAGAZINE*, MARCH 1971

AN ANTHROPOLOGIST DISCOVERS THE WORLD OF AN INDIAN MAN OF KNOWLEDGE COMPARED TO WHICH YOUR WORLD IS WORTH $24 AND A FEW BEADS, AT MOST.

Editor's note: In the Summer of 1960 the author, then a graduate student in anthropology at the University of California at Los Angeles, made the acquaintance of a Yaqui Indian Medicine man or sorcerer. The following year, the sorcerer invited Castaneda to become his apprentice. At intervals throughout the next nine years Castaneda served in the dual role of graduate student and sorcerer's apprentice.

In 1968 his first account and analysis of the sorcerer's way of perceiving the world "The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge" was published by the "University of California Press" in a modest printing of five thousand. Shortly thereafter the book became a runaway underground best seller, the paperback sold one hundred thousand copies last year.

The following article continues Castaneda's apprenticeship up to the present time. Most of it is a portion of Castaneda's doctoral thesis, he receives his PhD in Socio-Cultural Anthropology from U.C.L.A. this year. Many people have tried to enlighten us in recent months about the world and sensibility of the American Indian, but as far as we knew Castaneda is the only non-Indian who had been there and returned to tell us what it is like.

«ПОДАЛЬШІ РОЗМОВИ З ДОНОМ ХУАНОМ» КАРЛОСА КАСТАНЕДИ

ВСТУПНА СТАТТЯ ДО ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ЕСКВАЄР», БЕРЕЗЕНЬ 1971 року

АНТРОПОЛОГ ВІДКРИВАЄ СВІТ ІНДІАНСЬКОГО ЧОЛОВІКА ЗНАННЯ, ПОРІВНЯНО З ЯКИМ ВАШ СВІТ КОШТУЄ 24$ ТА ДЕКІЛЬКА БУСИН, НЕ БІЛЬШЕ.

Від редактора: Влітку 1960 року автор, тоді студент магістратури з антропології в Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі, познайомився з одним індіанцем я́кі, що був знахарем, або мольфаром. Наступного року цей мольфар запропонував Кастанеді стати його учнем. Упродовж наступних дев'яти років Кастанеда періодично виконував подвійну роль студента магістратури й учня мольфара.

У 1968 році його перша розповідь та аналіз мольфарського способу сприймання світу «Вчення дона Хуана: шлях знання індіанців я́кі» була опублікована видавництвом Каліфорнійського університету скромним накладом у п'ять тисяч примірників. Незабаром після цього книжка стала нестримно поширюваним андеґраундним бестселером — минулого року було продано сто тисяч примірників у м'якій обкладинці.

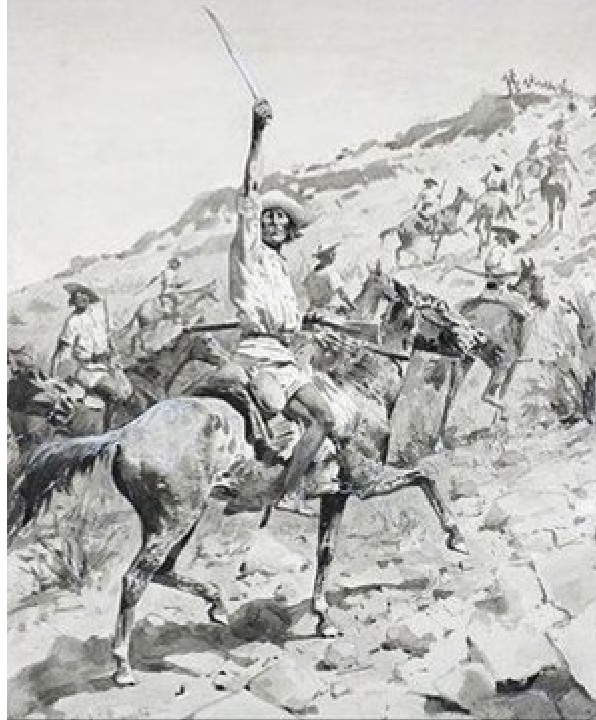
Наступна робота продовжує учнівство Кастанеди аж до теперішнього часу. Більша її частина включена до докторської дисертації Кастанеди, цього року він отримує свій ступінь доктора соціально-культуральної антропології в УКЛА. Багато хто пробував просвітити нас в останні місяці щодо світу й сенсибельності американських індіанців, але наскільки нам відомо, Кастанеда є єдиним неіндіанцем, який був там і повернувся, щоб розповісти нам, на що це схоже.

ILLUSTRATIONS TO
A SEPARATE REALITY

ІЛЮСТРАЦІЇ ДО
«ОКРЕМОЇ РЕАЛЬНОСТІ»

ILUSTRACIONES A
UNA REALIDAD APARTE

***Uprising of the Yaqui Indians* by Frederic Remington, ink wash on paper, ca. 1896**

«Повстання індіанців які» Фредеріка Ремінґтона, малюнок чорнилами на папері, бл. 1896 р.

Mountain Yaqui warriors with captured Mexican yori — drawing by Frederic Remington

Гірські воїни я́кі із захопленим у полон мексиканським йорі — малюнок Фредеріка Ремінґтона

Yaqui (Yoeme) warriors armed with bows and arrows, ready to fight against Mexican invaders

Воїни я́кі (йоеме), озброєні луками та стрілами, готові битися проти мексиканських загарбників

Yaqui rebels armed with bows, arrows, and guns (date unknown)

Повстанці я́кі, озброєні луками, стрілами та рушницями (дата невідома)

Article on Yaqui uprising in an unidentified periodical at the time of Porfirio Diaz presidency

Spartan Courage of The Yaqui Indians.

Story of Their Long Struggle to Free Themselves from Oppression—Willing to Sacrifice the Life of the Last Man to Avenge the Wrongs That They Have Suffered.

Twenty years ago Gen. W. T. Sherman wrote that the Yaquis of northern Mexico were the Spartans of America. This is further borne out by the United States army officers stationed in southwestern garrisons, who say that the Yaqui tribe comprises some of the most remarkable natural strategists in the world, and that in some respects the guerrilla warfare that has been going on for more than a generation (with one or two respites of 20 months at a time) between the Yaquis and the Mexican army is without counterpart on this continent. The tribe and the Mexican army is now engaged in the most relentless campaign of any in its long warfare, and, unless some agency intervenes, the old Yaqui tribe will be practically exterminated. For grim determination, an everlasting hate, and a perfect recklessness of personal safety or suffering, the Yaquis are an extraordinary race. They have made a vow to fight the Diaz government until their last brave has laid down his life in an effort to avenge old tribal wrongs.

The Yaquis have had some sort of warfare to occupy their time, consume all their savings, and shed their best blood for nearly 90 years. The Spanish had interminable warfare with the tribe, and when Mexico gained her independence (in 1821) the Yaquis rebelled, and from that time to this they have never really been at peace with the government. A half dozen times a formal cessation of hostilities has been declared, and the tribe has quit fighting for a year or two. But the bellicose spirit soon broke out again. The last truce came in May, 1897, when they signed an elaborate treaty of peace at Ortiz. Mexico believed that she was at last sure of peace with her rebellious neighbors, only to have the old tribal spirit of revenge break out anew. From that time to this some 3 000 Mexican soldiers have been kept busy in campaigns against the belligerent Indians. The war has been most aggressively fought, and the Yaquis have repeatedly risked their lives against superior odds. There are a number of instances where bands of 40 and 50 Yaquis have engaged in skirmishes with several times that number of Mexican soldiers. Last year the tribe lost several hundred braves, and during the past seven months its losses in men have been proportionally larger. Several weeks ago, in a skirmish among the cacti and boulders on the foothills near Turin (in Sonora) the Yaquis lost 37 men in an hour, while the Mexicans lost only five.

PRESENT SITUATION.

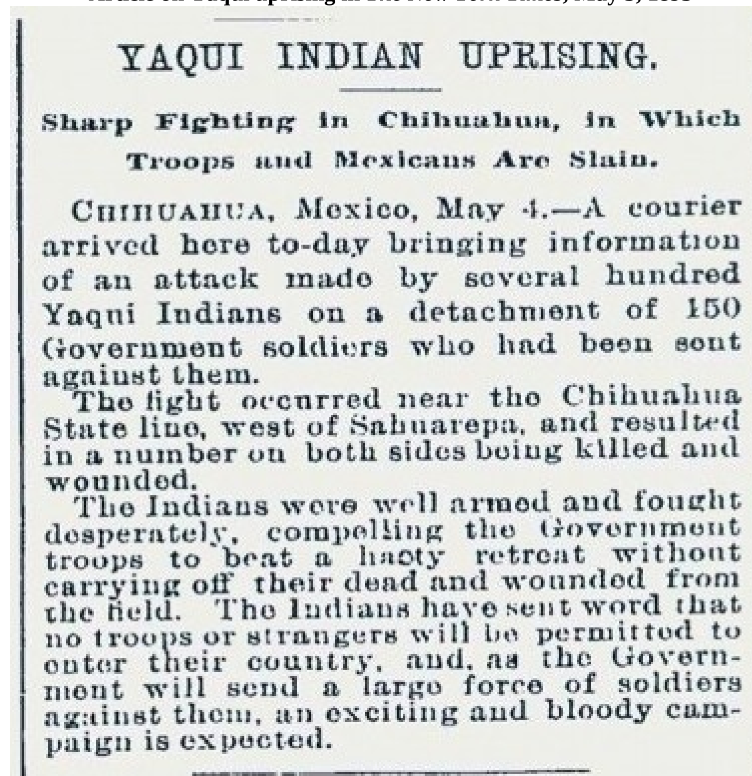
The Mexican army that is now endeavoring to quell the Yaqui rebellion is still in the field, but, owing to the mountainous character of the country where the Yaquis have secreted themselves, General Torres, who is in command, is unable to conduct his campaign according to military regulations.

There were probably several hundred thousand Yaquis in pre-Columbian days. The tribe was roughly estimated at 150,000 at the time of the Coretz conquest in 1519. They resisted the conquistadores more determinedly than any other tribe,and suffered heavy losses for it. Many Yaqui legends tell of horrible cruelties perpetrated by the Spanish soldiery. It is from those times that the tribe gets its undying hatred of the Spanish. Among the legends still extant in the tribe are some that tell of whole Yaqui pueblos put to death by the conquistadores because the treasure houses of gold and silver were resolutely kept secret by the braves even to the death. Through warfare and massacres the tribe has lessened to about 35,000 in 1821. Five ancient aboriginal, pueblos in the Yaqui country were razed to the ground during the long years that the unarmed tribe fought the magnificently armed soldiers from Spain.

When Mexico rose in rebellion against Spain, the remnant of the great tribe joined heartily in the war. The Yaquis were Gen. Iturbide's best soldiers. They had been waiting nearly three centur-

Стаття про повстання я́кі у невстановленому часописі за часів президентства Порфіріо Діаса

Article on Yaqui uprising in *The New York Times*, May 5, 1893

YAQUI INDIAN UPRISING.

Sharp Fighting in Chihuahua, in Which Troops and Mexicans Are Slain.

CHIHUAHUA, Mexico, May 4.—A courier arrived here to-day bringing information of an attack made by several hundred Yaqui Indians on a detachment of 150 Government soldiers who had been sent against them.

The fight occurred near the Chihuahua State line, west of Sahuarepa, and resulted in a number on both sides being killed and wounded.

The Indians were well armed and fought desperately, compelling the Government troops to beat a hasty retreat without carrying off their dead and wounded from the field. The Indians have sent word that no troops or strangers will be permitted to enter their country, and, as the Government will send a large force of soldiers against them, an exciting and bloody campaign is expected.

Стаття про повстання я́кі в «Нью-Йорк Таймс», 5 травня 1893 р.

The Yaqui Fight in Bear Valley (date of photo unknown)

Битва воїнів-я́кі у Ведмежій долині (дата світлини невідома)

Juan Bandera, national hero of the Yaquis, leader of the Yaqui insurgent movement against the Mexican invaders, assassinated by Mexican yoris in 1833 (portrait from the movie *La guerra Yaqui: Etnias de Sonora vs el gobierno mexicano* by Ucronias RB)

Хуан Бандера, національний герой я́кі, лідер якійського повстанського руху проти мексиканських загарбників, страчений мексиканськими варварами-йорі в 1833 р. (портрет із фільму «Війна я́кі: етнічні групи Сонори проти мексиканського уряду»)

Stepan Bandera, national hero of Ukraine, leader of the Rus (Ukrainian) insurgent movement against the German and Moscovian invaders, assassinated by Moscovian fascists in 1959

Степан Бандера, національний герой України, лідер руського (українського) повстанського руху проти німецьких і московських загарбників, підступно вбитий московськими фашистами в 1959 р.

Yaqui (Yoeme) warriors in Texas, some with bows and arrows and guns, ca. 1910-1915

Воїни я́кі (йоеме) в Техасі, деякі з луками, стрілами та рушницями, бл. 1910-1915 рр.

Mexican yoris with cannons against which Yaqui warriors often fought with bows and arrows only, photo 1913

Мексиканські йорі з гарматами, проти яких воїни я́кі нерідко билися лише луками і стрілами, світлина 1913 р.

Yaqui Revolutionaries taking a break, Texas border, photo 1911

Революціонери я́кі на перепочинку, кордон Техасу, світлина 1911 р.

Yaqui fighter with his family (date unknown)

Боєць я́кі зі своєю родиною (дата невідома)

Yaqui guerrillas continued their struggle against Mexican occupation of the Hiakim, the sacred Yaqui homeland, until the Mexican Revolution broke out in 1910. To escape the net, most Yaquis fled their homeland and fanned out across northwest Mexico. They worked in mines and haciendas, changing their names and masking their identities. Many Yaqui customs, especially public religious ceremonies, had to be abandoned. In the Sonora of Governor Izabal and the Mexico of Porfirio Diaz, being Yaqui meant peonage or death. It was during these times of savage repression that many Yaquis crossed the border into the United States, especially Arizona. There they followed the tracks as itinerant railroad workers or labored in the fields around cities such as Yuma, Phoenix, and Tucson. They were political refugees who sought and found sanctuary hundreds of miles north of the Yaqui Valley. According to Spicer, the Yaquis "had become the most widely scattered native people in North America" (1980:158)

Yaqui warriors in about 1890

Воїни я́кі, світлина приблизно 1890 р.

Партизани я́кі продовжували свою боротьбу проти мексиканської окупації Хіакіма, священної батьківщини я́кі, доки в 1910 році не вибухнула мексиканська революція. Щоб вирватися з пастки, більшість я́кі втекли зі своєї батьківщини та розселилися по північно-західній Мексиці. Вони працювали в шахтах і фазендах, змінюючи свої імена та маскуючись. Індіанцям я́кі довелося відмовитися від багатьох своїх звичаїв, особливо від публічних релігійних церемоній,. У Сонорі губернатора Ісабала та в Мексиці Порфіріо Діаса бути я́кі означало кріпацьку працю або смерть. Саме в ці часи жорстоких репресій багато я́кі перетнули кордон Сполучених Штатів, особливо Арізони. Там вони ходили по коліях як шляхові залізничники або працювали на полях навколо таких міст, як Юма, Фінікс і Тусон. Вони були політичними біженцями, що шукали й знайшли притулок за сотні миль на північ від долини я́кі. За словами Спайсера, я́кі «стали найбільш розпорошеним корінним народом у Північній Америці» (1980:158)

Yaqui Indians captured by U.S. cavalry in 1918 for carrying weapons and posing as workers

Індіанці я́кі, захоплені в полон кавалерією США в 1918 році за те, що вони носили зброю та видавали себе за робітників

Yaqui Indian troops assembling with Pancho Villas Army, photo circa 1916

Війська я́кі збираються з армією Панчо Вілли, світлина прибл. 1916 р.

Yaqui warriors preparing for battle near El Paso (Texas), circa 1911

Воїни я́кі готуються до битви поблизу Ель-Пасо, Техас, світлина прибл. 1911 р.

Yaqui warriors from Sonora in El Paso, Texas, photo circa 1911

Воїни я́кі із Сонори в Ель-Пасо, Техас, світлина прибл. 1911 року

Yaqui rebels ready to fire, photo 1911

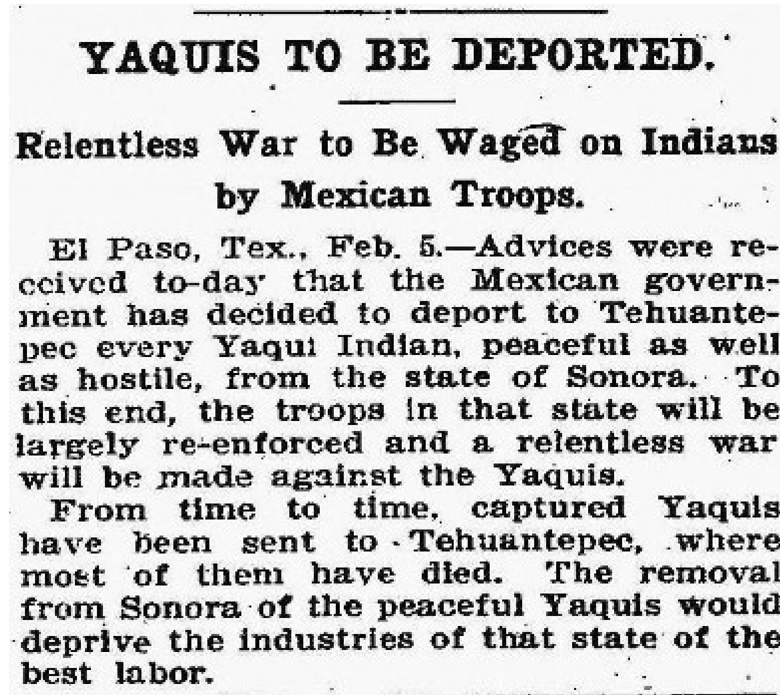
Повстанці я́кі готові стріляти, світлина 1911 р.

Yaqui Warrior armed and with a picture of *walupe* on his hat for protection, is ready to fight (date unknown)

Готовий до бою воїн я́кі із зображенням *валупе* на капелюсі для захисту (дата невідома)

Yaqui Genocide survived by don Juan: Article in *The Washington Post*, 1907

YAQUIS TO BE DEPORTED.

Relentless War to Be Waged on Indians by Mexican Troops.

El Paso, Tex., Feb. 5.—Advices were received to-day that the Mexican government has decided to deport to Tehuantepec every Yaqui Indian, peaceful as well as hostile, from the state of Sonora. To this end, the troops in that state will be largely re-enforced and a relentless war will be made against the Yaquis.

From time to time, captured Yaquis have been sent to Tehuantepec, where most of them have died. The removal from Sonora of the peaceful Yaquis would deprive the industries of that state of the best labor.

Геноцид я́кі, пережитий доном Хуаном: стаття про масову депортацію я́кі у «Вашингтон Пост», 1907 рік

Yaqui Genocide survived by don Juan: Yaqui Indians escorted by Mexican yoris for deportation as slaves to Yucatan, photo 1911

Thosands of Yaquis were put on boats at Guaymas and shipped to San Blas, where they were forced to walk over 300 kilometers to San Marcos. Here were large concentration camps where families were broken up. Individuals were then sold inside the station and packed into train cars which took them to Veracruz. Another boat ride took them to Progreso in Yucatán, from which they were taken to the plantation which would be their tomb.

Тисячі я́кі вантажили на човни в Ґуаймасі й відправляли в Сан-Блас, де вони були змушені пройти пішки понад 300 кілометрів до Сан-Маркоса. Там були великі концентраційні табори, де розлучали родини. Потім окремих людей продавали всередині станції та упаковували у вагони, що доставляли їх до Веракруса. Інші човни доставляли їх до Прогресо на Юкатані, звідки якійських рабів відвозили на плантацію, що ставала їхньою могилою.

Геноцид я́кі, пережитий доном Хуаном: індіанці я́кі під конвоєм мексиканських йорі для депортації в рабство до Юкатану, 1911 р.

Yaqui Genocide survived by don Juan: Yaqui women and children held as prisoners by Mexican yoris, Guaymas, Sonora, ca.1910. They were probably deported to Yucatan where almost all of them were worked to death.

"The look of sadness in their eyes and the horrors bestowed upon them from the Mexican yoris speaks to our younger generations from these photos. Being taken away from their families to become slaves then only to die from starvation brings anger to our hearts. We will never forget them nor will we allow their suffering all be for nothing. We as Yoeme in the U.S. and Mexico have a responsibility to our people whether they are isolated families in other states or people within Yaqui Communities, we must stand up and let our voices be heard that we are still here and we exist! We are no longer going to settle for anything nor are we just going to stand aside while governments have their way and do what they want to do. We have rights as Indigenous peoples and we do not have to hide anymore like the older generations did to protect us from the fate shown in these photos. We are fighters and we are not going anywhere nor are we going to settle for less just because our people are displaced from the genocides of Mexico."

Геноцид я́кі, пережитий доном Хуаном: якійські жінки та діти, утримувані як в'язні мексиканськими йорі, Гуаймас, Сонора, прибл. 1910 р. Ймовірно, їх депортували до Юкатану, де майже всі з них померли від непосильної праці.

Yaqui Genocide survived by don Juan: Yaqui women and children in Bull Pen during mass deportation from Sonora to Yucatan, photo c. 1910

"Вигляд смутку в їхніх очах і жахіття, котрі принесли їм мексиканські варвари-йорі, промовляють до наших молодих поколінь із цих світлин. Їх забрали з їхніх сімей лише для того, щоб вони стали рабами, а потім померли від голоду, і це викликає гнів у наших серцях. Ми ніколи не забудемо їх і не дозволимо, щоб їхні страждання були марними. Ми, як йоеме в США та Мексиці, несемо відповідальність перед нашими людьми, незалежно від того, чи є вони ізольованими сім'ями в інших штатах чи нашими одноплемінниками в громадах я́кі, ми мусимо підвестися й дати нашим голосам бути почутими, що ми досі є тут і що ми існуємо! Ми більше не будемо погоджуватися на жодні переселення, і ми не збираємося просто стояти осторонь, поки уряди йдуть своїм шляхом і роблять те, що вони хочуть. Ми маємо права як корінні народи, і нам більше не потрібно ховатися, як це робили старші покоління, щоб захистити нас від долі, зображеної на цих світлинах. Ми є воїни, і ми нікуди не підемо, і ми не збираємося погоджуватися на менше лише тому, що наш народ депортували в результаті геноциду з боку мексиканців."

SCENE IN A YAQUI "BULL PEN" ON THE EXILE ROAD BETWEEN SONORA AND YUCATAN

Геноцид я́кі, пережитий доном Хуаном: якійські жінки та діти в Булл-Пен під час масової депортації із Сонори до Юкатану, світлина прибл. 1910 р.

Yaqui Genocide: A group of Yaqui Indian prisoners being escorted away by Mexican yoris, Mexico, photo c. 1910

"What I remember the most is the terror and sadness that fell upon me when the Mexican soldiers killed my mother. She was a poor and humble Indian. Perhaps it was better that her life was over then. I wanted to be killed with her, because I was a child. But the soldiers picked me up and beat me. When I grabbed onto my mother's body they hit my fingers with a horsewhip and broke them. I didn't feel any pain, but I couldn't grasp any more, and then they dragged me away... The Mexican soldiers came upon us unexpectedly while my mother was cooking some food. She was a helpless woman. They killed her for no reason at all... Later on they put us in a train like cattle and closed the door. For days they kept us there in the dark, like animals. They kept us alive with bits of food they threw into the wagon from time to time."

DON JUAN

Геноцид я́кі: якійські в'язні під конвоєм мексиканських йорі, Мексика, світлина приблизно 1910 р.

Yaqui Genocide: Mass deportation of Yaquis from Sonora to Yucatan, thousands of Indian women and children died (date unknown)

"Що врізалося мені в пам'ять найбільше, це жах і смуток, які охопили мене, коли мексиканські солдати вбили мою матір. Вона була бідна й лагідна індіанка. Мабуть, навіть краще, що її життя обірвалося тоді. Я хотів, щоб мене вбили разом із нею, бо я був зовсім малий. Але солдати підняли мене й побили. Коли я вчепився в тіло матері, вони вдарили мене по пальцях батогом і зламали їх. Я не відчував болю, але більше не міг чіплятися, і тоді вони відтягнули мене від неї... Мексиканські солдати напали на нас несподівано, коли моя мати готувала їжу. Вона була беззахисна жінка. Вони вбили її взагалі без жодної причини... Потім нас заштовхали в товарні вагони, як худобу, і замкнули двері. Вони тримали нас там багато днів у темряві, немов тварин. Час від часу у вагон кидали дрібку їжі, щоб ми залишалися живими."

ДОН ХУАН

Геноцид я́кі: масова депортація я́кі з Сонори до Юкатану, тисячі індіанських жінок і дітей загинули (дата невідома)

Yaqui Genocide: Leaving the Hiakim, many of these women and children never to return (date unknown)

"Lo que más recuerdo es el terror y la tristeza que se me vinieron encima cuando los soldados yoris mataron a mi madre. Era una india pobre y humilde. Tal vez fue mejor que su vida se acabara entonces. Yo quería que me mataran con ella, porque era un niño. Pero los soldados me levantaron y me golpearon. Cuando me agarré al cuerpo de mi madre, me rompieron los dedos de un fuetazo. No sentí dolor, pero ya no pude cerrar las manos, y entonces me llevaron a rastras... Los soldados yoris nos cayeron de sorpresa mientras mi madre preparaba algo de comer. Era una mujer indefensa. La mataron sin ningún motivo... Luego nos metieron en un tren, como reses, y cerraron la puerta. Días y días nos tuvieron allí en la oscuridad, como animales. Nos mantenían vivos con pedazos de comida que de vez en cuando echaban en el vagón."

DON JUAN

Геноцид я́кі: залишаючи Хіакім, багато хто з цих жінок і дітей вже ніколи не повернуться (дата невідома)

Yaqui Genocide: Mass deportation of Yaqui indian prisoners via railroad (date unknown)

Геноцид я́кі: масова депортація ув'язнених я́кі залізницею (дата невідома)

Yaqui Genocide: Yaqui Indian Slaves in Yucatan, Mexico, working on the henequin plantations (photo c. 1910)

Great numbers of people were being bought and sold like cattle and forced to work on sisal plantations until they dropped dead — even though Mexico had abolished slavery many years before.

Велику кількість людей купували та продавали, як худобу, і змушували працювати на агавових плантаціях, поки вони не падали мертвими — навіть незважаючи на те, що Мексика скасувала рабство багато років тому.

Геноцид я́кі: раби я́кі на Юкатані, Мексика, працюють на плантації агави (світлина прибл. 1910 р.)

Yaqui Genocide: Yaqui indian boys working as slaves on sugar plantation, Yucatan, Mexico (photo c. 1910)

Mexican yoris and slave traders believed it was better to let a Yaqui slave starve to death and die. It was cheaper to just replace them.

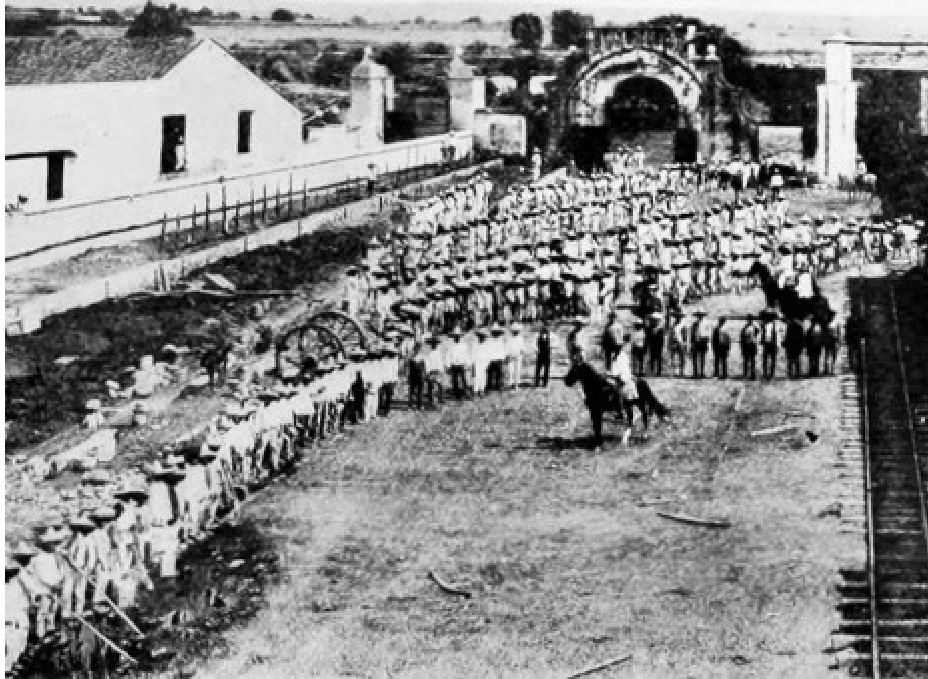
BOY SLAVES ON A SUGAR PLANTATION IN THE HOT LANDS

Мексиканські йорі та работорговці вважали, що краще довести рабів я́кі до голодної смерті, бо дешевше було їх просто замінити.

Геноцид я́кі: продані в рабство хлопчики я́кі, що працюють на цукровій плантації в Юкатані (світлина прибл. 1910 р.)

Yaqui Genocide: Roll call at sunrise on a slave plantation (photo c. 1910)

Yaquis were slaves in the worst sense of the word, beaten bloody every morning at roll call, forced to work in the blazing sun from dawn to dusk on little food, locked up every night and beaten again if they failed to cut and trim at least 2,000 henequen leaves per day.

Я́кі були рабами в найгіршому сенсі цього слова, їх били до крові щоранку під час переклички, змушували працювати під палючим сонцем від світанку до заходу, майже не годуючи, замикали щоночі й знову били, якщо не вдавалося нарізати хоча б 2000 листків агави на день.

Геноцид я́кі: перекличка на сході сонця на рабовласницькій плантації (світлина прибл. 1910 р.)

Yaqui Genocide: Yaqui slave with child in Yucatan (photo c. 1910)

The Yaqui women, separated from their families, were forced to "marry" Chinamen and every baby born on the plantation was worth up to $1,000 cash to the owner. At least two-thirds of the Yaquis arriving in Yucatán were dead before the end of the first year of such treatment.

Якійських жінок, розлучених зі своїми сім'ями, змушували «виходити заміж» за китайців, і кожна дитина, народжена на плантації, приносила власнику до 1000 доларів США. Щонайменше дві третини я́кі, що прибували на Юкатан, помирали до кінця першого року такого поводження.

Геноцид я́кі: рабиня я́кі з дитиною на Юкатані (прибл. 1910 р.)

"This is our Tribal History! This is why we had to hide like Woi the Coyote. This is why they could not get rid of us! This is why they were afraid of us! By the miracle of our Father and Mother in heaven we are still here! The yoris look upon us like dogs, we have walked into their areas and getting mistreated by them because we are Yaqui. It is not an easy life being Yoeme! Part of our life is to suffer and being looked down on. All this suffering and struggles in our past and today is what has made us the strongest indigenous people on this earth. To be Yaqui comes great responsibility and great strength and power! It is in our DNA, it is in our blood and it is part of our lives even when we are children. When things becomes tough and we get knocked down, we stand back up and take another lashing and embrace it. This is why we are still here, this is why we will always be here as a tribal people no matter where we are. *Namakasia*! Be proud and stand up people! *Hiak Uttiawame*!"

Yaqui Genocide: Torture and killing of the Yaquis by Mexican yoris

Геноцид я́кі: катування і вбивство індіанців я́кі мексиканськими варварами-йорі

"Це наша племінна історія! Ось чому нам довелося ховатися, як Койот Воï. Ось чому вони не змогли нас позбутися! Ось чому вони нас боялися! Завдяки дивотрворенню наших Батька й Матері на небесах ми досі тут! Йорі дивляться на нас, як на собак. Коли ми заходимо в їхні місцевості, вони упосліджують нас, бо ми я́кі. Нелегко жити, якщо ти йоеме! Частиною нашого життя є страждання та зневажливе ставлення. Усі ці страждання й боротьба в нашому минулому та сьогоденні — ось що зробило нас найсильнішим корінним народом на цій землі. Бути я́кі — це велика відповідальність і велика сила й могутність! Це в нашій ДНК, це в нашій крові і це частина наших життів, навіть коли ми є дітьми. Коли ми опиняємося в скрутній ситуації і нас збивають з ніг, ми підподимося й приймаємо ще один удар батогом, і тримаємо його. Ось чому ми досі тут, ось чому ми завжди будемо тут як племінний народ, хоч би де ми були. *Намакасія*! Пишайтесь і вставайте, люди! *Хіак Уттіаваме*!"

Yaqui Genocide: Yaqui Indians executed (lynched) by Mexican yoris (date unknown)

Геноцид я́кі: індіанці я́кі, страчені (лінчовані) мексиканськими варварами-йорі (дата невідома)

Yaqui Genocide: A Yaqui Indian about to be executed by Mexican yoris (date unknown)

Геноцид я́кі: індіанець я́кі перед стратою мексиканськими варварами-йорі (дата невідома)

Yaqui Genocide: Yaqui Indians about to be executed by Mexican yoris in Guaymas (date unknown)

“People wonder why the Yoeme people were so widely scattered and changed their names and identities upon leaving the homelands. Soon after this photo was taken in Guaymas, Sonora, these men were executed by firing squad of Mexican yoris only for being Yaqui Indians.”

“Дехто дивується, чому люди йоеме були так широко розсіяні й змінювали свої імена та ідентифікацію після того, як покинули батьківщину. Невдовзі після того, як цю фотографію було зроблено в Гуаймасі, Сонора, ці люди були розстріляні каральним загоном мексиканських йорі лише за те, що вони були індіанцями я́кі.”

Геноцид я́кі: індіанці я́кі перед стратою мексиканськими варварами-йорі в Ґуаймасі (дата невідома)

Yaqui Genocide: A firing squad of Mexican yoris that exterminated Yaqui Indians

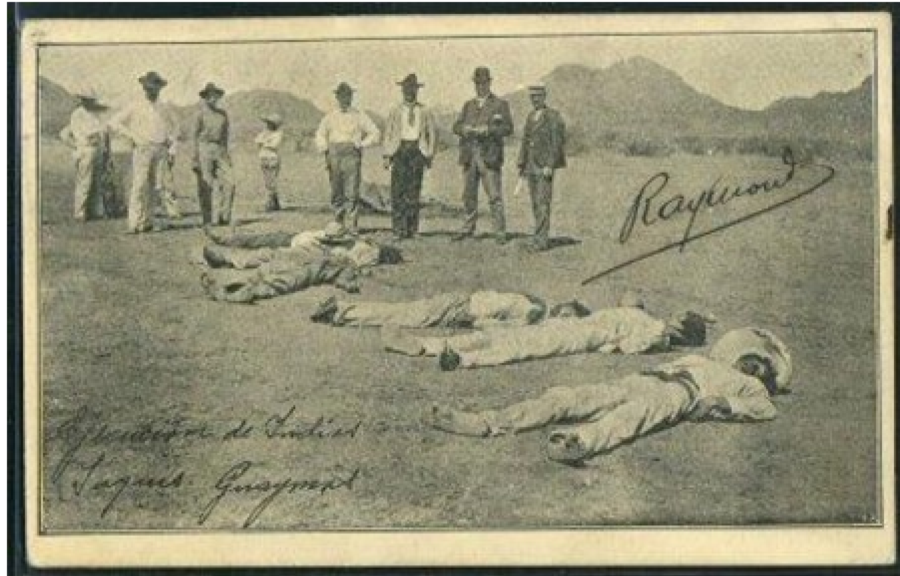
“There was hatred and anger towards our Yaqui People. They showed no mercy for the women and children and killed them without any remorse. They executed our warriors because they wanted our lands and for us to abandon our culture. We fought them in every way we could. We are Yaqui and we say it with pride and honor! We are still here!”

“Вони відчували ненависть і лють до нашого народу я́кі, вони не виявляли милосердя до жінок і дітей і вбивали їх без жодних докорів сумління. Вони страчували наших воїнів, бо хотіли загарбати наші землі та щоб ми відмовилися від нашої культури. Ми боролися з ними всіма способами. Ми я́кі і ми говоримо це з гордістю і честю! Ми досі тут!”

Геноцид я́кі: каральний загін мексиканських варварів-йорі, що винищували індіанців я́кі

Genocide of Yaqui people: Yaqui Indians executed by Mexican yoris in Guaymas (date unknown)

Геноцид народу я́кі: індіанці я́кі, страчені мексиканськими варварами-йорі в Ґуаймасі (дата невідома)

Genocide of Rus (Ukrainian) people: Civilian Ukrainians executed by modern-day Moscovian yoris in Bucha, 2022

Only in the first year after the full-scale invasion of fascist Moscovia (russia) into Ukraine on February 24, 2022, the Moscovian barbarians brutally killed more than 100 thousand peaceful men, women, and children and deported to Moscovia more than 2 million residents of the occupied territories. The number of refugees who left Ukraine for other countries amounted to about 10 million.

Лише за перший рік після повномасштабного вторгнення фашистської Московії (росії) в Україну 24 лютого 2022 р. московські варвари жорстоко вбили понад 100 тисяч мирних чоловіків, жінок та дітей і депортували до Московії понад 2 мільйони мешканців окупованих територій. Кількість біженців, які виїхали з України до інших країн, склала близько 10 мільйонів.

Геноцид руського (українського) народу: цивільні українці, страчені сучасними московськими варварами в Бучі, 2022 р.

“Soy yoeme, no pedi genocidios ni muerte, soy un yoeme siempre, hasta el ultimo respiro, dejando mis tierras a causa de mis antepasados, sin una tribu o gente, es solo que no tengo derechos por ser un indio aqui, no practico mis creencias religiosas, siento que las he olvidado y las he perdido, no yendo mas alla que cualquier otro camino, ellos han intendo tomar mi cultura y alejarla de mi, yo he escogido estar y existir como yoeme, pase lo que pase lo sere.”

“Я йоеме (я́кі), я не просила геноциду чи смерті, я завжди йоеме, до останнього подиху; моїм предкам довелося покинути свою батьківщину, і я залишилася без мого племені й народу, тут я не маю права бути індіанкою та сповідувати мою релігію, я почуваюся забутою і загубленою, не належною до жодного іншого шляху; вони намагалися забрати в мене мою культуру, але я вирішила бути й залишатися йоеме, де б я не була.”

Yaqui Nation Vow

"Yaqui Nation Vow"

For you, there is no death,
For you, there is no pain,
For you, there is no disease,
For you, there is no sun,
For you, there is no heat,
For you will not be a night,
For you will not be cold,
For you will have no thirst,
For you, there is no hunger,
For you, there is no rain,
For you, there is no family,
For you, there is no joys,
Nothing can change, everything has done for you,
Except for one thing:
The performance of Duty
In the position that you appoint there staying
For the defence of your nation,
Your people, your race,
Your habits, Of your religion.
Do you swear to fulfil the mandate divine?
YES!!

TBYI

Обітниця народу я́кі

Yaqui dancers at Santa Rosalia, photo 1909

Танцівники я́кі в Санта-Росалії, світлина 1909 року

Yaqui Deer and Pascola Dancers in procession in Sonora

Якійські танцівники-олені й паскола ідуть у процесії в Сонорі

Yaqui Indians doing the Deer Dance in San Juan, New Mexico

Індіанці я́кі виконують танець оленя в Сан-Хуані, Нью-Мексико

Yaqui deer dancers

Якійські танцівники-олені

Yaqui ceremonies celebrate world renewal, photo circa 1976

Обрядовими танцями я́кі святкують оновлення світу, світлина прибл. 1976 р.

Pascolas and Deer Dance, Moctezuma (photo 2007)

Танець оленя і паскола, Моктесума (світлина 2007 р.)

Yaqui deer dancer

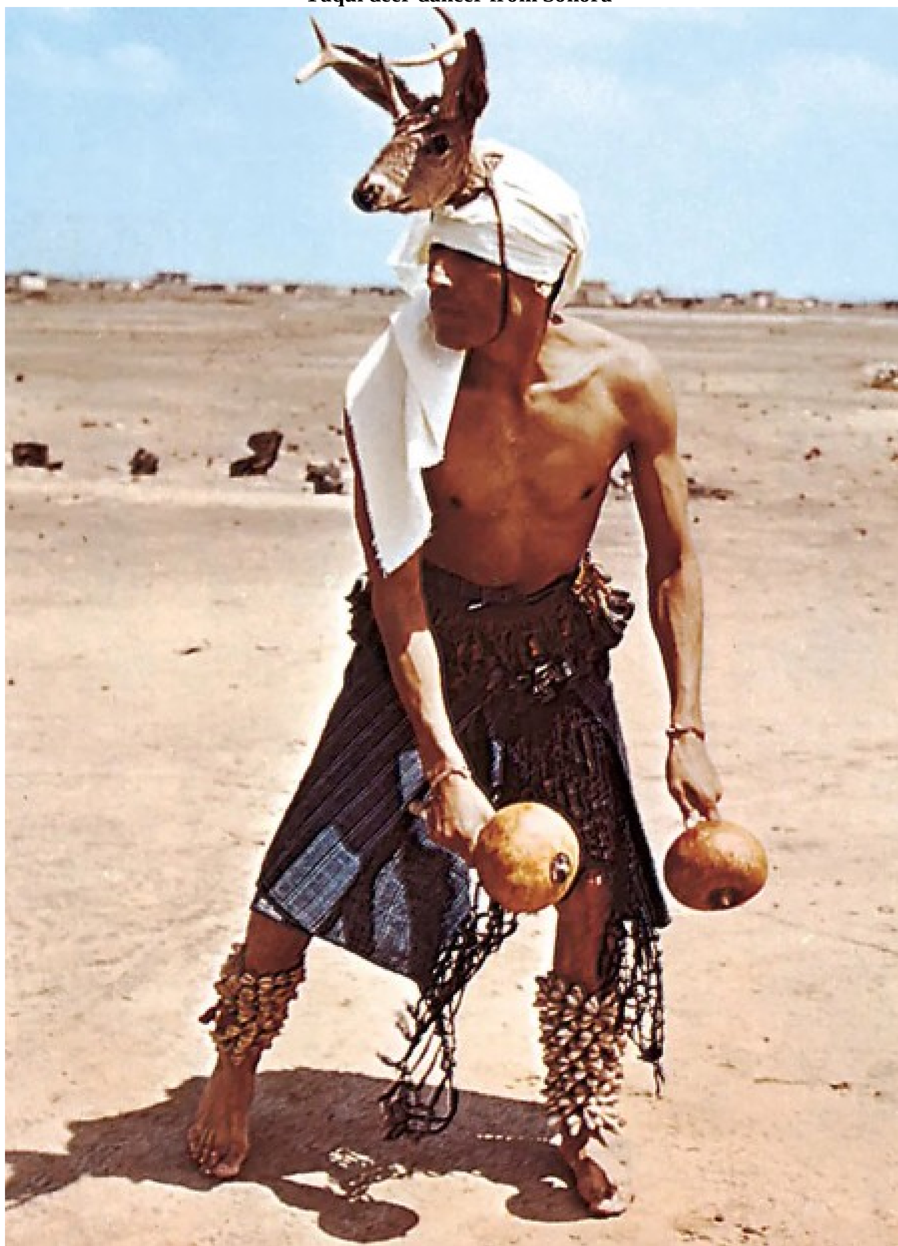
Якійський танець оленя

Yaqui deer dance

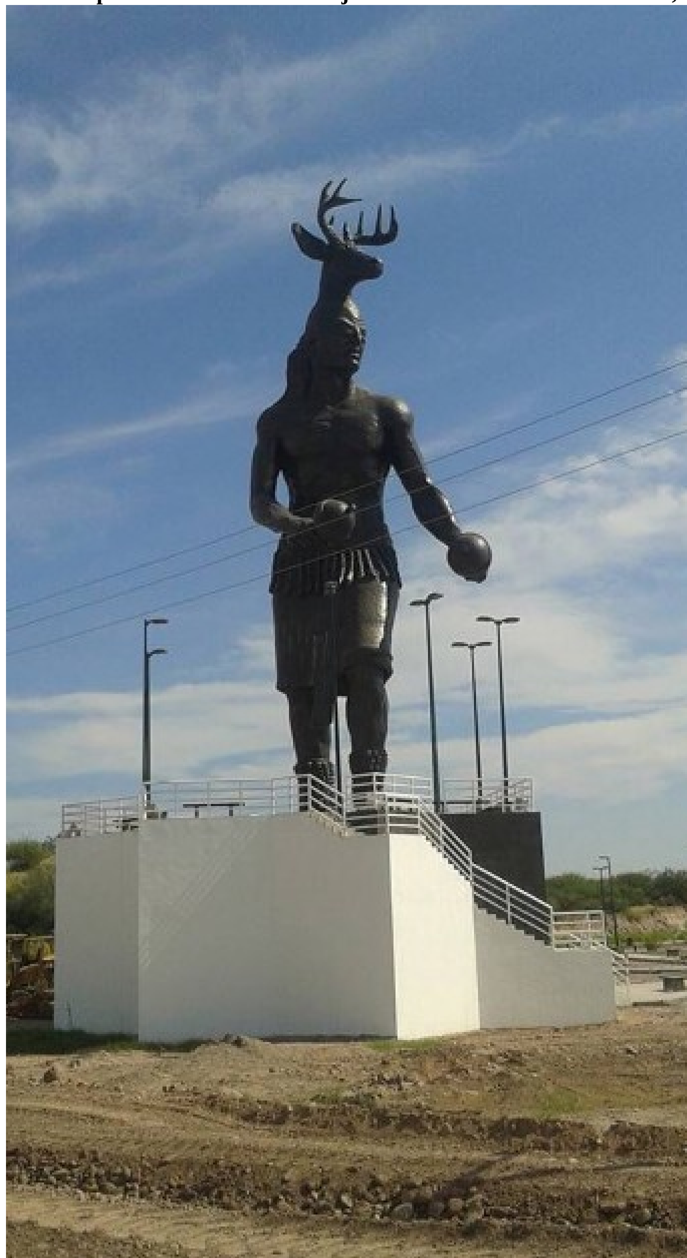
Якійський танець оленя

Yaqui deer dancer from Sonora

Якійський танцівник-олень із Сонори

«Dancing Yaqui», a monumental sculpture located between Tajimaroa and the hill of Guamuchil, municipality of Cajeme, Sonora

«Танцюючий я́кі», величезний монумент, розташований між Тахімароа та пагорбом Ґуамучіль, муніципалітет Кахеме, Сонора

Yaqui gourds similar to those used by don Juan

Гарбузяні баклажки індіанців я́кі, подібні до тих, що використовувалися доном Хуаном

Typical *guaraches* of Yaqui Indians; similar sandals were most likely worn by don Juan

Типові *guaraches* індіанців я́кі; подібні сандалії швидше за все носив і дон Хуан

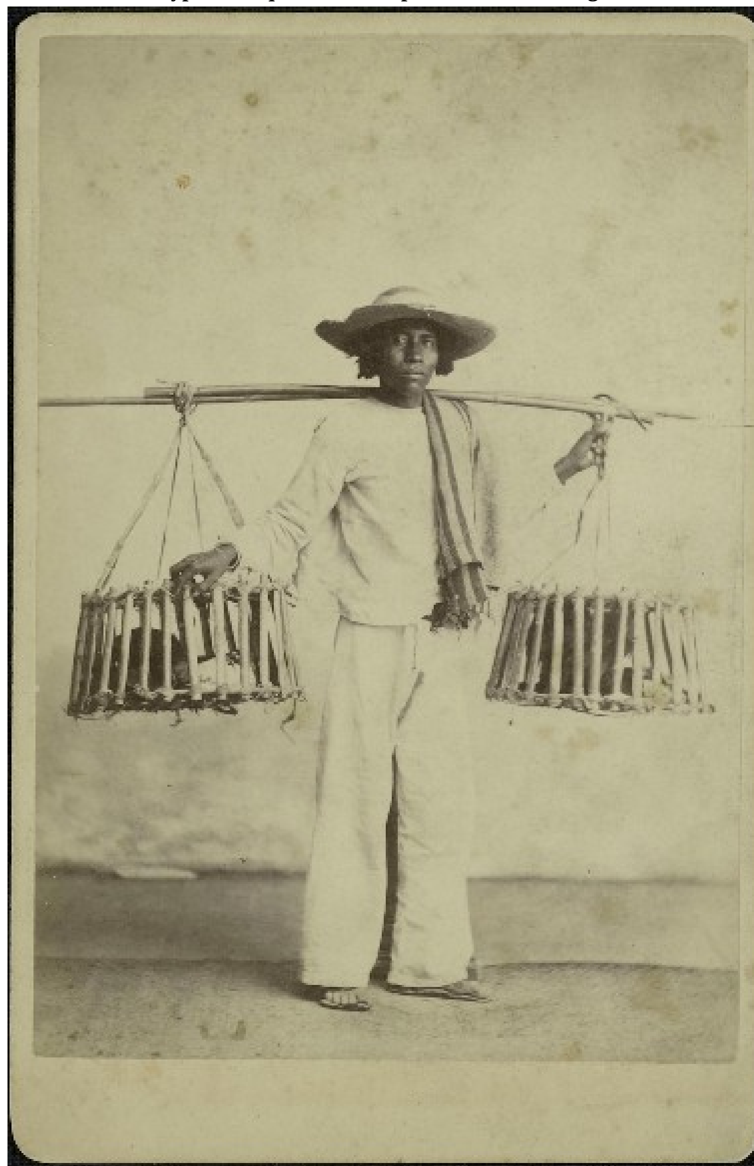
Beaded Yaqui leather pouches, the form of which may be similar to those used by don Juan and don Genaro

Шкіряні торбинки (мішечки) індіанців я́кі, імовірно, подібні за формою до тих, що використовували дон Хуан і дон Хенаро

Typical Yaqui animal traps in the form of cages

Типові якійські пастки на тварин у формі кліток

A typical Yaqui adobe house, photo 1930

Типовий самановий будинок індіанців я́кі, світлина 1930 р.

Yaqui women making tortillas

Якійські жінки готують тортильї

Yaqui woman and child next to large water ollas. Vicam, Sonora, photo 1924

макітра

Якійська жінка й дитина поруч із великими макітрами для води. Вікам, Сонора, світлина 1924 р.

A Yaqui woman weaving a blanket on a Indian Loom. Vicam, Sonora, photo circa 1900's

Якійська жінка тче ковдру на індіанському ткацькому верстаті. Вікам, Сонора, світлина прибл. 1900-х років.

Vicam on the map is the most probable Yaqui settlement where Castaneda found don Juan's house and where much of the events described in his first four books took place.

Вікам на мапі є найімовірнішим поселенням я́кі, де Кастанеда знайшов будинок дона Хуана і де відбувалася значна частина подій, описаних у його перших чотирьох книжках.

Road from Guaymas to Vicam, by which Castaneda used to come to don Juan. Western outskirts of Vicam are hidden in the green zone on the right, behind the green zone to the north of Vicam are Bacatete hills and mountains where don Juan and Castaneda used to walk, photo 2022.

Дорога з Ґуаймаса до Вікама, якою Кастанеда приїжджав до дона Хуана. Західні околиці Вікама сховані в зеленій зоні праворуч, за зеленою зоною на північ від Вікама — пагорби та гори Бакатете, у яких ходили дон Хуан і Кастанеда, світлина 2022 р.

Vicam with Bacatete mountains on the north, photo 2012

Вікам і гори Бакатете далі на північ, світлина 2012 р.

Northern outskirts of Vicam with Bacatete hills and mountains further north, where don Juan and Castaneda used to walk, photo 2018

Північні околиці Вікама з пагорбами й горами Бакатете далі на північ, в яких ходили дон Хуан і Кастанеда, світлина 2018 р.

A typical homestead on the southern outskirts of Vicam, with an irrigation ditch behind the backyard fence (photo 2015)

"Don Juan took me to an irrigation ditch behind his house, took off my clothes, and submerged me completely, then pulled me out and submerged me over and over again."
CARLOS CASTANEDA

"Дон Хуан відтягнув мене до зрошувального рівчака за своїм домом, зняв мій одяг і повністю занурив мене у воду, потім витяг із води й ще раз занурив, і робив так знову й знову."
КАРЛОС КАСТАНЕДА

Типове обійстя на південній околиці Вікама, за огорожею заднього двору якого проходить зрошувальний рівчак (світлина 2015 р.)

A typical concreted irrigation ditch (canal) along backyards of homesteads on the southern outskirts of Vicam, photo 2015

"Don Juan rushed me to the irrigation ditch at the back of his house; he dumped me there fully clothed. The cold water reduced the pressure and the pain, by degrees, until it was all gone."
CARLOS CASTANEDA

"Дон Хуан стрімко потягнув мене до зрошувального рівчака позаду свого дому; він заштовхав мене туди повністю вдягненим. Холодна вода послабила тиск і біль, поступово, аж поки все минулося."
КАРЛОС КАСТАНЕДА

Типовий бетонований зрошувальний рівчак (канал) уздовж задвірків осель на південній околиці Вікама, світлина 2015 р.

“The stream was, as far as I could tell, a plain canal used for irrigation. It was four to five feet wide throughout its length.”
CARLOS CASTANEDA

“Наскільки я зміг визначити, потічок був звичайним каналом, який використовували для поливу. Він був 4–5 фути завширшки на всій своїй довжині.”
КАРЛОС КАСТАНЕДА

A typical concreted irrigation ditch (canal) in the neighbourhood of Vicam, photo 2015

Типовий бетонований зрошувальний рівчак (канал) в околицях Вікама, світлина 2015 р.

“When I awakened, I was lying on my back at the bottom of a shallow irrigation ditch, immersed in water up to my chin. Someone was holding my head up. It was don Juan. The first thought I had was that the water in the channel had an unusual quality; it was cold and heavy.”
CARLOS CASTANEDA

“Прийшовши до тями, я виявив, що лежу горілиць на дні неглибокого зрошувального рівчака, занурений у воду до підборіддя. Хтось підтримував мою голову. Це був дон Хуан. Перша моя думка була про те, що вода в каналі мала якусь незвичайну якість; вона була холодна й важка.”
КАРЛОС КАСТАНЕДА

A typical ground irrigation ditch in the neighborhood of Vicam (without water at the time of shooting), photo 2015
It is very likely that in the 1960s all local irrigation ditches had a similar appearance (were not concreted).

Типовий земляний зрошувальний рівчак в околицях Вікама (на момент зйомки без води), світлина 2015 р.
Дуже ймовірно, що в 1960-х рр. усі місцеві зрошувальні рівчаки мали подібний вигляд (не були бетоновані)

Los Vidrios highway stop for trucks and restaurant, where don Juan and Castaneda made a stop for dinner on June 10, 1968, photo 2009

Стоянка для фур і ресторан «Лос-Відріос», де дон Хуан і Кастанеда зупинилися на вечерю 10 червня 1968 року, світлина 2009 р.

Los Vidrios highway stop for trucks and restaurant, where don Juan and Castaneda made a stop for dinner on June 10, 1968, photo 2009

Стоянка для фур і ресторан «Лос-Відріос», де дон Хуан і Кастанеда зупинилися на вечерю 10 червня 1968 року, світлина 2009 р.

Los Vidrios restaurant, where don Juan and Castaneda made a stop for dinner on June 10, 1968, photo 2009

Ресторан «Лос-Відріос», де дон Хуан і Кастанеда зупинилися на вечерю 10 червня 1968 року, світлина 2009 р.

Los Vidrios restaurant with Pinacate lava flows in the background to the left, which Castaneda saw in the dark, photo 2009

Ресторан «Лос-Відріос», на задньому плані ліворуч — лавові гори Пінакате, які Кастанеда бачив у темряві, світлина 2009 р.

Pinacate lava flows west of Los Vidrios, which probably reminded Castaneda of glass slivers, photo 1974

“We got out of the car. The road was flanked on both sides by ranges of low mountains that seemed to be the solidified lava of some gigantic volcanic eruption. In the darkness the black, jagged peaks were silhouetted against the sky like huge menacing walls of glass slivers.”

CARLOS CASTANEDA

“Ми вийшли з авта. З обох боків дороги простягалися пасма низьких гір, що нагадували застиглу лаву з якогось гігантського вулканічного виверження. У темряві силуети чорних зубцюватих піків здіймалися на тлі неба, як гігантські зловісні стіни зі скляних уламків.”

КАРЛОС КАСТАНЕДА

Лавові гори Пінакате на захід від Лос-Відріоса, що ймовірно нагадували Кастанеді уламки скла, світлина 1974 р.

Los Vidrios restaurant in ruins, with Pinacate lava flows in the background to the left, January 2016

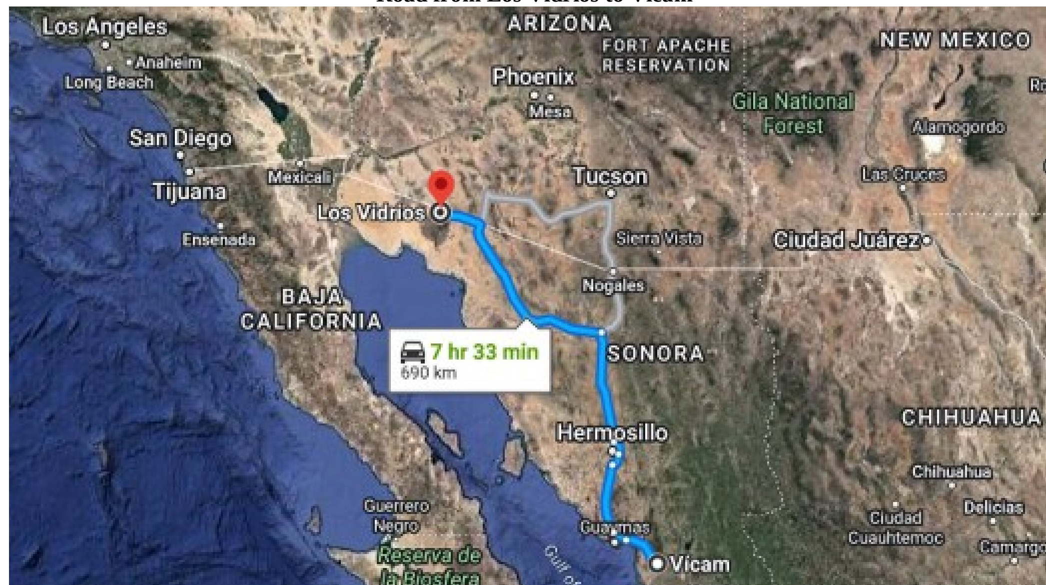
Ресторан «Лос-Відріос» у руїнах, на задньому плані ліворуч — лавові гори Пінакате, січень 2016 р.

The road from Los Vidrios on which Castaneda saw lights on the head of death

Дорога від Лос-Відріоса, на якій Кастанеда бачив вогні на голові смерті

Road from Los Vidrios to Vicam

Дорога з Лос-Відріоса до Вікама

Durango, a city in north-central Mexico, where Castaneda first met Vicente Medrano on the right side and where don Vicente gave Castaneda a sack with some plants for replanting, from which three allies later emerged. According to another Castaneda's account in *The Eagle's Gift,* that meeting took place in the town of Zacatecas located southeast of Durango on the road to Aguas Calientes.

Дуранго, місто в північно-центральній частині Мексики, де Кастанеда вперше зустрівся з Вісенте Медрано на правій стороні і де дон Вісенте дав Кастанеді мішечок із кількома рослинами для пересаджування, з яких потім з'явилися троє союзників. Згідно з іншою розповіддю Кастанеди в «Дарунку Орла», ця зустріч відбулася в місті Сакатекас, розташованому на південний схід від Дуранґо по дорозі до Аґуаскальєнтес.

Zacatecas, a town in central Mexico where Castaneda, according to his account in *The Eagle's Gift*, first met the scholar warrior Vicente Medrano of the don Juans's party (both on the right and on the left side)

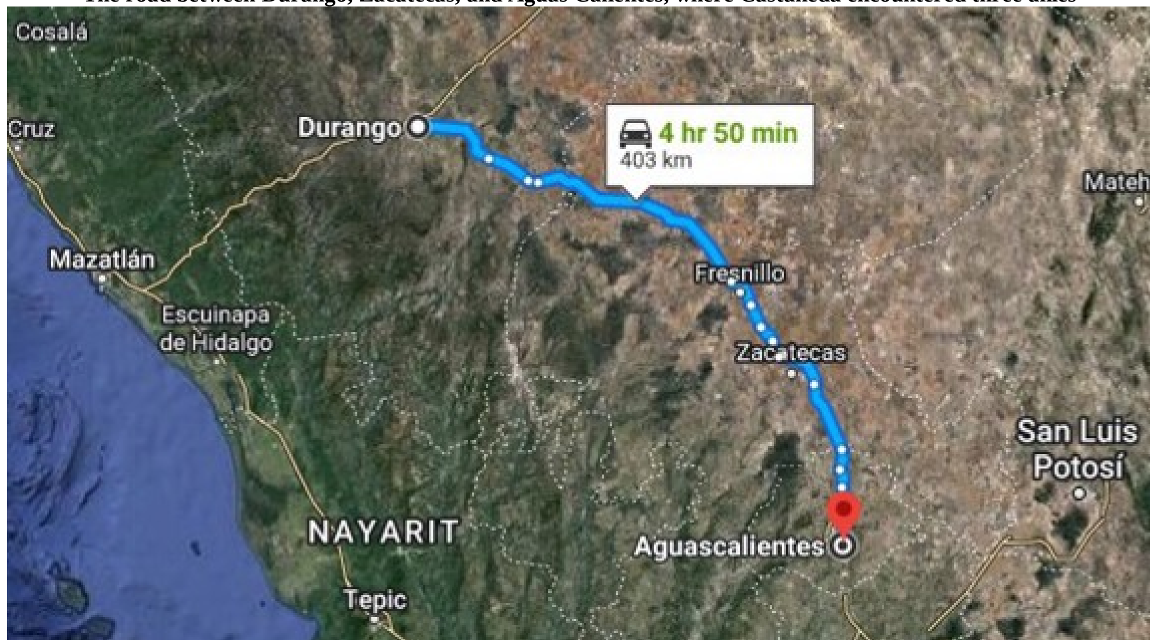
Сакатекас, місто в центральній Мексиці, де Кастанеда, згідно з його розповіддю в «Дарунку Орла», вперше зустрівся із воїном-ученим Вісенте Медрано з партії дона Хуана (на правій та лівій стороні)

The city of Aguas Calientes, on the way to which from Durango Castaneda replanted in the desert one of don Vicente's plants and encountered three allies

Місто Агуас Кальєнтес, дорогою до якого з Дуранґо Кастанеда посадив у пустелі одну з рослин дона Вісенте й зустрівся з трьома союзниками.

The road between Durango, Zacatecas, and Aguas Calientes, where Castaneda encountered three allies

Дорога між містами Дуранґо, Сакатекас та Агуас Кальєнтес, на якій Кастанеда зустрівся з трьома союзниками

Huichol shaman Ramón Medina Silva

Уїчольський шаман Рамон Медіна Сільва

Ramón Medina Silva jumping the ravine with a rapid waterfall

Рамон Медіна Сільва перестрибує через ущелину з бурхливим водоспадом

Barbara Myerhoff introduced Castaneda to her shaman informant Ramón Medina Silva in the spring of 1971. According to Barbara, Castaneda found this Ramon's demonstration of crossing the waterfall strikingly similar to don Genaro's lesson described in 'A Separate Reality'.

Барбара Маєргофф познайомила Кастанеду зі своїм шаманом-інформатором Рамоном Медіною Сільвою навесні 1971 року. За словами Барбари, Кастанеда вважав Рамонову демонстрацію перетинання водоспаду разюче схожою на урок дона Хенаро, описаний в «Окремій реальності».

Space Needle in Seattle visited by Carlos Castaneda and Barbara Myerhoff in November 1968 while attending the 67th conference of the American Anthropological Association, at which Castaneda delivered a paper «The Didactic Uses of Hallucinogenic Plants: An Examination of a System of Teaching» (photo 2011)

"One of our funniest capers was at the meetings in Seattle. We were terribly bored in a deadly session and wanted to escape. I remember the two of us laughing and skipping arm in arm out of the hotel. It was a Sunday morning, and no one was around, so we went up to the top of the Space Needle and took a ride. We had a fantasy of flying off into the distance and never coming back. We kept whispering to each other: 'What if it keeps going? What if it just keeps ongoing?'"

BARBARA MYERHOFF

"Одна з наших найкумедніших витівок сталася на конференції в Сієтлі. Нам було страшенно нудно на смертельно нецікавому засіданні й хотілося втекти звідти. Я пам'ятаю, як ми обоє, взявшись за руки й сміючись, вискочили з готелю. Був недільний ранок, жодної людини навколо, тож ми попрямували до вежі Спейс-нідл і зайшли до ліфта, щоб піднятися на самий верх. Ми фантазували, як полетимо вдалечінь за межі вежі й ніколи не повернемося назад. Ми весь час шепотіли одне одному: «Що, як кабінка підніматиметься далі? Що, як вона просто буде рухатися вище й вище?"»

БАРБАРА МАЄРГОФФ

«Космічна голка» в Сієтлі, на вершину якої Карлос Кастанеда піднімався з Барбарою Маєргофф у листопаді 1968 року під час участі в 67-й конференції Американської антропологічної асоціації, де Кастанеда виступив із науковою доповіддю «Використання галюциногенних рослин у дидактичних цілях: дослідження системи навчання» (світлина 2011 р.)

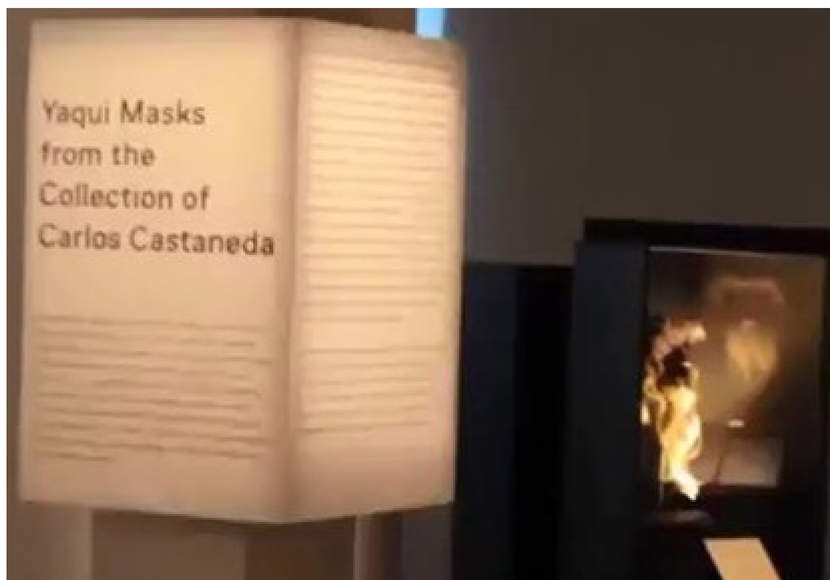
Fowler Museum at UCLA holding a collection of Yaqui masks of Carlos Castaneda

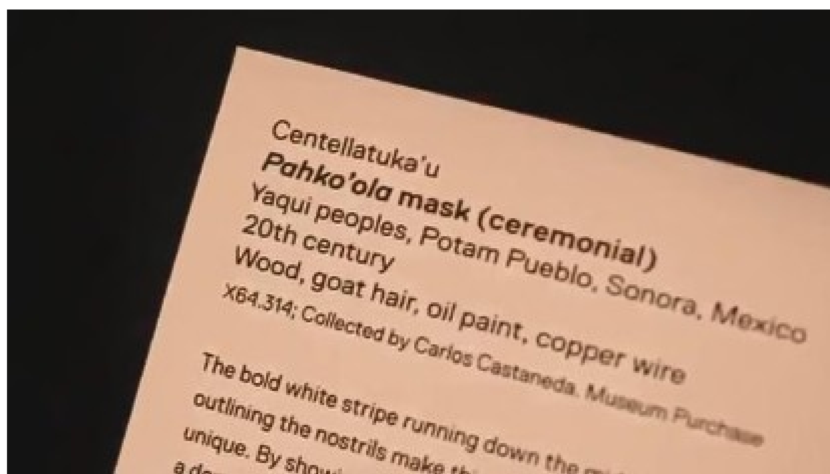

Музей Фаулера в УКЛА, у фондах якого зберігається колекція масок я́кі, зібраних Карлосом Кастанедою

DISPLAYS OF THE EXHIBITION OF YAQUI MASKS AND MUSICAL INSTRUMENTS COLLECTED BY CARLOS CASTANEDA HELD BY FOWLER MUSEUM AT UCLA IN 2014

ЕКСПОНАТИ ВИСТАВКИ МАСОК І МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЯКІ, ЗІБРАНИХ КАРЛОСОМ КАСТАНЕДОЮ, ЯКА ПРОХОДИЛА В МУЗЕЇ ФАУЛЕРА В УКЛА У 2014 РОЦІ

Map of eight Yaqui towns at Fowler Museum at UCLA with indication of Vicam, the most probable Yaqui settlement where don Juan lived
Мапа восьми якійських міст у музеї Фаулера в УКЛА із зазначенням Вікама, найімовірнішого поселення я́кі, де жив дон Хуан

Yaqui musical instruments and masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Музичні інструменти та маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

Yaqui masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

Yaqui masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

Yaqui masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

Yaqui masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

Yaqui masks collected by Carlos Castaneda held by Fowler Museum at UCLA
Маски я́кі, зібрані Карлосом Кастанедою, що зберігаються в музеї Фаулера в УКЛА

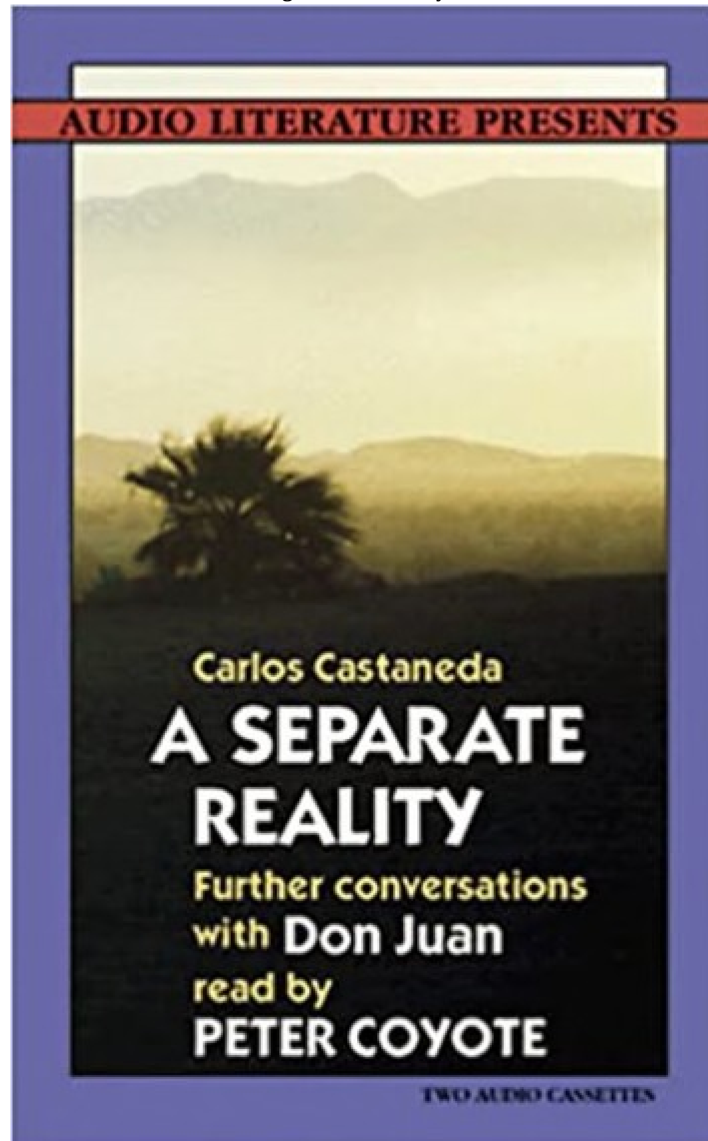

Carlos Castaneda's terracotta bust of his father

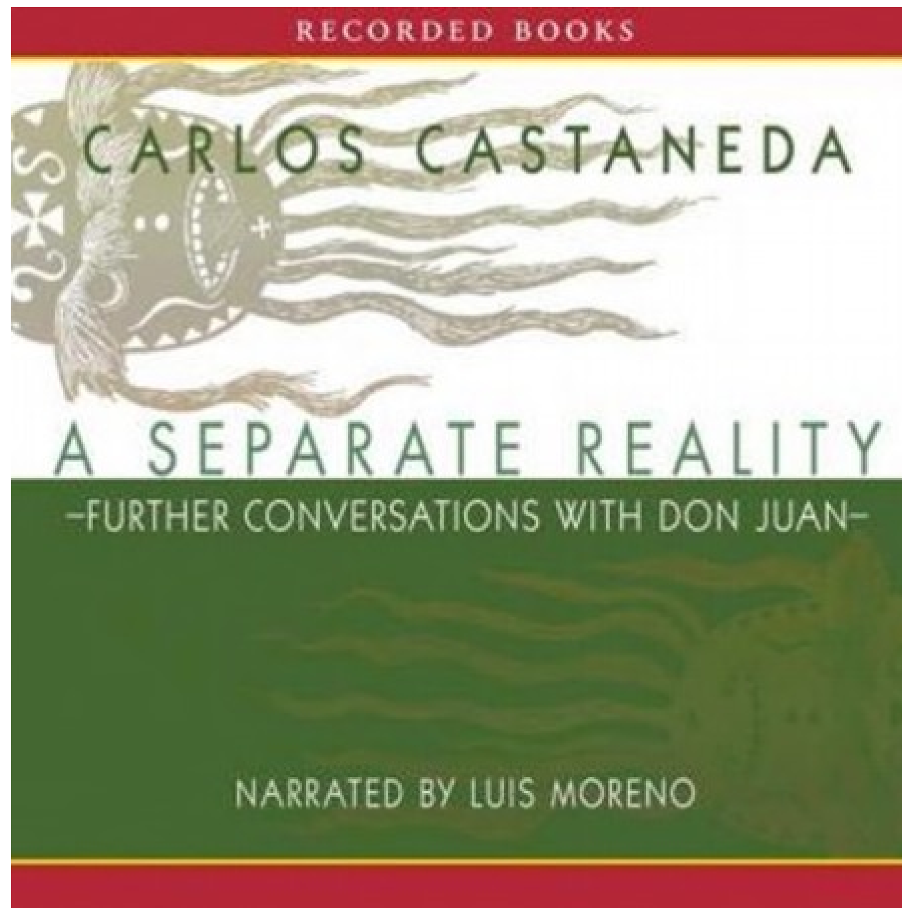
Витесаний Карлосом Кастанедою теракотовий бюст його батька

Cassette Box Cover for *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by Peter Coyote. Audiobook on Cassette: Cassette recording, 1991, Berkeley, Calif.: Audio Literature, 2 audiocassettes

Обкладинка коробки з касетами «Окремої реальності», начитаної Пітером Койотом. Аудіокнига на касеті: Магнітофонний запис, 1991 р., Берклі, Каліфорнія: «Аудіо-література»; 2 аудіокасети

CD Cover for *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by Luis Moreno.
Audiobook on CD: CD audio: MP3; 2010, Unabridged, Recorded Books, LLC.

Обкладинка компакт-диска «Окремої реальності», начитаної Луїсом Морено.
Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD: MP3; 2010 р., повна версія, «Рікордед Букс».

LIST OF KNOWN ENGLISH-LANGUAGE AUDIOBOOKS OF *A SEPARATE REALITY*

1. — *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by **Helen Lee**. Audiobook on Cassette: Cassette recording, **1989.** Publisher: Royal Victorian Institute for the Blind. Tertiary Resource Service, Melbourne, 7 audiocassettes (**10 hr., 30 min.**): 15/16 ips, 4 track, mono.

2. — *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by **Peter Coyote**. Audiobook on Cassette: Cassette recording, **1991**, Berkeley, Calif.: Audio Literature; 2 audiocassettes (**3 hr., abridged version**): analog.

3. — *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*. Audiobook on CD: CD audio; **2005**, Princeton, N.J.: Recording for the Blind & Dyslexic, 1 audio disc: digital; 4 3/4 in. (narrator not specified).

4. — *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by **Luis Moreno**. Audiobook on CD: CD audio: MP3; **2010**, Recorded Books, LLC. Series: Recorded Books Contemporary Classics. 1 audio disc (**10 hr., 35 min.**); 4 3/4 in.

5. — *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by **Ginnunga-Greg**. YouTube, MP4, **2020**. https://www.youtube.com/@GinnungaGreg/featured

6. —*A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan* narrated by **Lawrence of Aragone**. YouTube, MP4, **2021**. https://www.youtube.com/@lawrenceofaragone/featured

ПЕРЕЛІК ВІДОМИХ НА СЬОГОДНІ АНГЛОМОВНИХ АУДІОКНИЖОК «ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ»

1. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», начитана **Гелен Лі**. Аудіокнига на касеті: магнітофонний запис, **1989 р.** Видавець: Королівський Вікторіанський інститут сліпих. Служба терціарних ресурсів, Мельбурн, 7 аудіокасет (**10 год., 30 хв.**): 15/16 ips, 4 доріжки, моно.

2. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», начитана **Пітером Койотом**. Аудіокнига на касеті: магнітофонний запис, **1991 р.**, Берклі, Каліфорнія: «Аудіолітература»; 2 аудіокасети (**3 год.**, скорочена версія): аналоговий запис.

3. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном». Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD; **2005 р.**, Прінстон, Нью-Джерсі: запис для сліпих і дислексиків, 1 аудіодиск: цифровий запис; 4 3/4 дюйма (читець не вказаний).

4. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», начитана **Луїсом Морено**. Аудіокнига на компакт-диску: аудіо CD: MP3; **2010 р.**, «Рікордед Букс»; Серія: Сучасна класика. 1 аудіодиск (**10 год., 35 хв.**); 4 3/4 дюйма.

5. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», начитана **Ґіннунґа-Ґреґом**; веб-сервіс «Ютуб», MP4, **2020 р.**
https://www.youtube.com/@GinnungaGreg/featured

6. — «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном», начитана **Лоренсом Арагонським**; веб-сервіс «Ютуб», MP4, **2021 р.**
https://www.youtube.com/@lawrenceofaragone/featured

LISTA DE AUDIOLIBROS CONOCIDOS EN ESPAÑOL DE *UNA REALIDAD APARTE*

1. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **Chavenato MX**.
Narración: **Chavenato**.
https://www.youtube.com/@chavenato/videos

2. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **Evan audiolibros**.
Narración: **Evan**.
https://www.youtube.com/@evanaudiolibros4435

3. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **Aqui PABLO ANDRES**.
Narración: **Pablo Andres**.
https://www.youtube.com/@AquiPABLOANDRES

4. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **ColectivoPulmari**.
Narrador no especificado.
https://www.youtube.com/@ColectivoPulmari

5. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **Albi Cat**.
Narrador no especificado.
https://www.youtube.com/@albicat5667

6. *Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan*.
Audiolibro en español, voz humana.
Canal de Youtube: **Biorobot Ascendiendo**
Narrador no especificado.
https://www.youtube.com/@biorobotascendiendo3439

ПЕРЕЛІК ВІДОМИХ НА СЬОГОДНІ ІСПАНОМОВНИХ АУДІОКНИЖОК «ОКРЕМА РЕАЛЬНІСТЬ»

1. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **Chavenato MX**.
Читець: **Чавенато**.
https://www.youtube.com/@chavenato/videos

2. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **Evan audiolibros**.
Читець: **Еван**.
https://www.youtube.com/@evanaudiolibros4435

3. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **Aqui PABLO ANDRES**.
Читець: **Пабло Андрес**.
https://www.youtube.com/@AquiPABLOANDRES

4. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **ColectivoPulmari (Pulmari Meditaciones)**.
Читець не вказаний.
https://www.youtube.com/@ColectivoPulmari

5. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **Albi Cat**.
Читець не вказаний.
https://www.youtube.com/@albicat5667

6. «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном».
Аудіокнига іспанською мовою, людський голос.
Канал ютуб: **Biorobot Ascendiendo**.
Читець не вказаний.
https://www.youtube.com/@biorobotascendiendo3439

List of languages *A Separate Reality* has been translated into		**Перелік мов, на які була перекладена «Окрема реальність»**		**Lista de idiomas a los que se ha traducida *Una realidad aparte***	
1	Spanish (Castilian)	1	іспанська (еспанська, кастильська)	1	español (castellano)
2	Ukrainian* (Rus, Russian ['rusiæn], Ruthenian)	2	українська* (руська, русинська, рутенська)	2	ucraniano* (rus, ruso, rutheniano)
3	Polish	3	польська (ляцька)	3	polaco
4	Croatian (Croat)	4	хорватська	4	croata
5	Slovenian (Slovene)	5	словенська	5	esloveno
6	Czech (Bohemian)	6	чеська (богемська)	6	checo (bohemio)
7	Bulgarian	7	болгарська	7	búlgaro
8	French	8	французька	8	francés
9	Portuguese (Lusitanian)	9	португальська (лузітанська)	9	portugués (lusitano)
10	Italian	10	італійська	10	italiano
11	Romanian (Rumanian, Wallachian)	11	румунська (волоська)	11	rumano
12	Dutch (Netherlandish)	12	голландська (нідерландська)	12	holandés (neerlandés)
13	Danish	13	данська (датська)	13	danés
14	German	14	німецька	14	alemán
15	Swedish (Svenska, Nusvenska)	15	шведська (свенська)	15	sueco (svenska)
16	Latvian (Lettish)	16	латвійська (латиська)	16	letón
17	Lithuanian	17	литовська	17	lituano
18	Estonian (Eesti Keel)	18	естонська (еесті кель)	18	estonio (eesti keel)
19	Finnish (Suomi)	19	фінська (суомі)	19	finlandés (suomi)
20	Hungarian (Magyar)	20	угорська (мадярська)	20	húngaro (magiar)
21	Persian (Farsi)	21	перська (фарсі)	21	persa (farsi)
22	Thai (Siamese)	22	тайська (сіамська)	22	tailandés (siamés)
23	Chinese (Mandarin)	23	китайська (мандаринська)	23	chino (mandarín)
24	Japanese	24	японська	24	japonés
25	Korean	25	корейська	25	coreano
26	Greek (Hellenic, Neo-Greek)	26	грецька (гелленська, новогрецька)	26	griego (helénico, neogriego)
27	Turkish	27	турецька (турська)	27	turco
28	Serbian (Serb)	28	сербська	28	serbio
29	Russian ['rʌʃ(ə)n]** (Moskovian, Mokshanian)	29	російська** (московська, мокшанська)	29	ruso** (moskoviano, mokchaniano)
30	Arabic (Arab, Arabian)	30	арабська (арабійська)	30	arabio (arábigo)
31	Hebrew (Neo-Hebraic)	31	іврит (гебрейська, давньоєврейська)	31	hebreo (neohebraico)

***** The real authentic name of Ukraine is *Rus* [rus'] (*Russia* ['rusia], *Ruthenia*), and the Ukrainian language is actually the *Rus* (*Russian* ['rusiæn], *Ruthenian*). In the 18th century Moskovia (former *Moskovian Ulus of Golden Horde*) occupied the most part of *Rus* and appropriated its name and history; thus the *Rus* people on the annexed lands were forced to use an alternative name «Ukrainians» to preserve their national identity and avoid assimilation with Moskovian *yoris* (barbarians).

****** The real authentic name of the country known today as Russia ['rʌʃə] is *Moskovia* (*Muscovia*). The name *Russia* was stolen from the *Rus* people in 1721 by decree of Moskovian tsar Peter I. Until then, that territory was known and marked on maps as *Moskovia* or *Tartaria*. The state ideology of Moskovia at all times has been what is known today as *Russism* ['rʌʃism] (or *Rashism*, *Rascism* ['ræʃɪzm], a most wild fusion of orthodox fascism, racism, and Nazism).

***** Справжньою автентичною назвою України є *Русь* (*Рутенія*), а української мови — *руська мова*. У XVIII ст. Московія (колишній *московський улус Золотої Орди*), загарбавши більшу частину Русі, привласнила собі її назву, тому руський народ на окупованих Московією землях був змушений послуговуватися альтернативною назвою «українці» задля збереження своєї національної ідентичності та уникнення асиміляції з варварами-московитами.

****** Справжньою автентичною назвою країни, відомої сьогодні як Росія, є *Московія* (*Мусковія*). Назва *Росія* (*Русія*) була вкрадена Московією в руського народу декретом московського царя Петра I у 1721 р. До того часу ця територія була відома і позначалася на картах як «Московія» або взагалі «Тартарія». Державною ідеологією Московії в усі часи було те, що сьогодні відоме як *рашизм* (найдикіший сплав православного фашизму, расизму і нацизму).

***** El verdadero nombre auténtico de Ucrania es *Rus* (*Russia*, *Ruthenia*), y el idioma ucraniano es en realidad el *idioma Rus*. En el siglo XVIII Moskovia (antiguo *ulus moskoviano de la Horda de Oro*), habiendo conquistado la mayor parte del territorio de *Rus*, se apropió de su nombre, y el pueblo *rus* en las tierras ocupadas fue forzado a usar un nombre alternativo «ucranianos» para preservar su identidad nacional y evitar la asimilación con los *yoris* (bárbaros) moskovianos.

****** El verdadero nombre auténtico del país conocido hoy como Rusia es *Moskovia* (*Muscovia*). El nombre *Rusia* fue robado al pueblo *rus* por decreto del zar de Moskovia Pedro I en 1721. Hasta entonces, este territorio estaba conocido y marcado en los mapas como *Moskovia* o *Tartaria*. Todo el tiempo, la ideología estatal de Moskovia ha sido lo que hoy se conoce como el *rascismo* (la fusión más salvaje de nazismo, racismo y fascismo ortodoxo).

ABSTRACT: This is the basic extended comparative trilingual edition of Carlos Castaneda's second doctoral thesis published in 1971 in the format of a book entitled *A Separate Reality: Further Conversations with Don Juan*. The publication is supplemented with a most comprehensive collection of materials related to *A Separate Reality* and *The Teachings of Don Juan*. Selection of texts was based on the principle of their helpfulness for understanding both the Castaneda's work itself and the circumstances of its writing and publication. In particular, this edition provides for the first time a complete English transcript of all three Castaneda's audio recordings known today, including a never-before-published portion of his lecture hosted by Jane Hellisoe. Materials in the "Criticism" section allow to demonstrate the variety of assessments and perceptions of the book by different people from scholars and writers to ordinary readers. The volume also contains photographs of Yaqui masks and musical instruments collected by Carlos Castaneda during his trips to Sonora.

Key words: Carlos Castaneda, don Juan, Yaqui Indians, Yaqui genocide, UCLA, Arizona, Nogales, Sonora, Mexico, Mescalito, allies, *lophophora williamsii*, peyote, devil's weed, datura, smoke, little smoke, *psylocebe (psilocybe) mexicana*, anthropology, knowledge, man of knowledge, controlled folly, internal talk, internal dialogue, *seeing*, *will*, unbending intent, sorcery, shamanism, nagualism, infinity, definitive journey, total freedom.

РЕЗЮМЕ: Це є базове розширене порівняльне тримовне видання другої дисертаційної роботи Карлоса Кастанеди, що була опублікована в 1971 році у форматі книжки під назвою «Окрема реальність: подальші розмови з доном Хуаном». Публікацію доповнює найповніша на сьогодні добірка матеріалів, дотичних до «Окремої реальності» та «Вчення дона Хуана». Відбір текстів здійснювався за принципом їхньої корисності для розуміння як самої роботи Кастанеди, так і обставин її написання й опублікування. Зокрема, у цьому виданні вперше наводиться повний англійський транскрипт усіх трьох відомих на сьогодні аудіозаписів Кастанеди, включно із ніколи не публікованою раніше частиною його лекції з ведучою Джейн Геллісоу. Матеріали, вміщені в розділі «Критика», дозволяють продемонструвати різні оцінки та сприйняття книжки різними людьми від науковців і літераторів до звичайних читачів. Видання також містить фотографії масок і музичних інструментів я́кі, зібраних Карлосом Кастанедою під час його поїздок до Сонори.

Ключові слова: Карлос Кастанеда, дон Хуан, індіанці я́кі, геноцид я́кі, УКЛА, Аризона, Ноґалес, Сонора, Мексика, Мескаліто, союзники, *lophophora williamsii*, пейот, трава диявола, дурман, дим, маленький дим, *psylocebe (psilocybe) mexicana*, антропологія, знання, чоловік знання, контрольована дурість, внутрішня балачка, внутрішній діалог, *бачення*, *воля*, непохитний намір, мольфарство, брухерія, шаманізм, наґвалізм, нескінченність, остаточна подорож, повна свобода.

RESUMEN: Esta es una edición trilingüe comparativa ampliada básica de la segunda tesis doctoral de Carlos Castaneda publicada en 1971 en el formato de un libro titulado "Una realidad aparte: Nuevas conversaciones con don Juan". La publicación se complementa con la colección más completa de materiales relacionados con "Una realidad aparte" y "Las enseñanzas de don Juan". La selección de textos se basó en el principio de su utilidad para comprender tanto la obra de Castaneda como las circunstancias de su redacción y publicación. En particular, esta edición proporciona por primera vez una transcripción completa en inglés de las tres grabaciones de audio de Castaneda conocidas hoy, incluida una parte nunca antes publicada de su conferencia presentada por Jane Hellisoe. Los materiales de la sección "Crítica" permiten demostrar la variedad de evaluaciones y percepciones del libro por diferentes personas, desde académicos y escritores hasta lectores comunes. El volumen también contiene fotografías de máscaras e instrumentos musicales yaquis recolectados por Carlos Castaneda durante sus viajes a Sonora.

Palabras clave: Carlos Castaneda (Castañeda), don Juan, indios yaqui, genocidio de los yaquis, UCLA, Arizona, Nogales, Sonora, México, Mescalito, aliados, *lophophora williamsii*, peyote, yerba del diablo, datura, toloache, humo, humito, *psylocebe (psilocybe) mexicana*, antropología, conocimiento, hombre de conocimiento, desatino controlado, conversación interna, diálogo interno, *ver*, *voluntad*, intento inflexible, brujería, chamanismo, nagualismo, lo infinito, viaje definitivo, libertad total.

TABLE OF CONTENTS (detailed)

ЗМІСТ (докладний)

ÍNDICE (detallado)

∞

...No odio a los yoris. No odio a nadie. He aprendido que los incontables caminos que uno recorre en su vida son todos iguales. Los opresores y los oprimidos se encuentran al final, y lo único que sigue valiendo es que la vida fue demasiado corta para ambos.

Don Juan

...Я не маю ненависті до мексиканців. Я не маю ненависті ні до кого. Я дізнався, що всі незліченні стежки, якими проходить людина у своєму житті, є рівні одна іншій. Гнобителі та гноблені наприкінці зустрічаються, і єдине, що важить — це що життя в цілому було занадто коротке і для тих, і для інших.

Дон Хуан

...I don’t hate the Mexicans. I don’t hate anyone. I have learned that the countless paths one traverses in one’s life are all equal. Oppressors and oppressed meet at the end, and the only thing that prevails is that life was altogether too short for both.

Don Juan

...我不恨墨西哥人。我不恨任何人。我明白万物殊途同归。所有的道路都是平等的。压迫者与受害者将会在终点相遇，唯一真正重要的是，生命对于两者而言都是同样的短暂。

唐望

Back cover of volume II

Задня обкладинка тому II

Contraportada del volumen II

This digital version (searchable PDF file) of the 2nd volume of *Nagualism* has been prepared within the framework of a non-profit-making international project on research and dissemination of knowledge of the shamans of ancient Mexico.
Any suggestions as to improving or supplementing this volume with new original/translated texts, as well as proposals for participation in the project or financial support thereof could be e-mailed to loinfinito@i.ua

Ця цифрова версія (файл PDF із можливістю пошуку) 2-го тому «Наґвалізму» була створена в рамках некомерційного міжнародного проєкту з дослідження та поширення знань шаманів давньої Мексики. Пропозиції щодо поліпшення чи доповнення цього видання новими текстами, а також щодо участі в проєкті чи його фінансової підтримки можна надсилати на електронну адресу loinfinito@i.ua

Esta versión digital (archivo PDF buscable) del Volumen 2 de *Nagualismo* ha sido preparada en el marco de un proyecto internacional sin ánimo de lucro de investigación y difusión del conocimiento de los chamanes del México antiguo. Cualquier sugerencia para mejorar o complementar este volumen con nuevos textos originales/traducidos, así como propuestas de participación en el proyecto o apoyo financiero del mismo, pueden enviarse por correo electrónico a loinfinito@i.ua